ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ
И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

«ҰРПАҚТАР ДИАЛОГЫ ЖӘНЕ ЖАҢА БАҒДАРЛАР»
Ғылым қызметкерлері күніне арналған жас ғалымдар мен мамандардың
IX Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
материалдар жинағы
Сәуірдің 27-28, 2023 ж.

II - Том

Сборник материалов IX Международной научно-практической конференции
молодых ученых и специалистов
«ДИАЛОГ ПОКОЛЕНИЙ И НОВЫЕ ОРИЕНТИРЫ»,
посвященный Дню работников науки РК
27-28 апреля 2023 года

II - том

Proceeding of IX International Scientific and
Practical Conference of young scientists and specialists
"DIALOGUE OF GENERATIONS AND NEW MILESTONES",
dedicated to the Day of Science Workers of the Republic of April 27 - 28, 2023

II - Volume

Алматы 2023

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

«ҰРПАҚТАР ДИАЛОГЫ ЖӘНЕ ЖАҢА БАҒДАРЛАР»

Ғылым қызметкерлері күніне арналған жас ғалымдар мен мамандардың
IX Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
материалдар жинағы
Сәуірдің 27-28, 2023 ж.

II - Том

Сборник материалов
IX Международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов
«ДИАЛОГ ПОКОЛЕНИЙ И НОВЫЕ ОРИЕНТИРЫ»,
посвященный Дню работников науки РК
27-28 апреля 2023 года

II - том

Proceeding of IX International Scientific and
Practical Conference of young scientists and specialists
"DIALOGUE OF GENERATIONS AND NEW MILESTONES",
dedicated to the Day of Science Workers of the Republic of April 27 - 28, 2023

II - Volume

Алматы, 2023

УДК 80/81
ББК 81.2
М34

Рекомендовано к изданию решением Ученого Совета
КазУМОиМЯ имени Абылай хана (№ 8 от 28 марта 2023 г.)

Ответственные редакторы:
Успанова М.У., д.э.н., проректор по научной и инновационной деятельности
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Тусупова А.С., ведущий специалист управления научно-инновационной деятельности
КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Редакционная коллегия:
Чакликова А. Т., д.п.н., проректор по учебной работе КазУМОиМЯ им. Абылай хана

М34 Материалы IX Международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов «Диалог поколений и новые ориентиры», посвященной Дню работников науки РК, –Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2023. - с.

ISBN 978-601-270-591-1
ISBN 978-601-270-589-8

Материалы IX Международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов «Диалог поколений и новые ориентиры», посвященной Дню работников науки РК отражают актуальные проблемы инновационно-информационного пространства иноязычного образования, современные вопросы филолого-лингвистических исследований, перевода и межкультурной коммуникации, геополитические процессы нынешнего мира, лингвистические и общественно политические проблемы стран Востока, теоретико-прикладные аспекты и новые тренды экономики, международного и национального права, менеджмента, медиа и журналистики, векторы развития туризма в эпоху информационных технологий. А также, представлены научные исследования молодых ученых о значимости науки в инновационно-цифровом развитии Казахстана и формирование гражданских ценностей.

Издание предназначено для широкого круга читателей, интересующихся проблемами модернизации общественного сознания, преподавания иностранных языков, филологической наукой, вопросами национальной безопасности, обеспечения экономического роста страны.

ISBN 978-601-270-591-1 ISBN 978-601-270-590-4

ISBN 978-601-270-591-1
9 786012 705911

ISBN 978-601-270-589-8
9 786012 705898

УДК 80/81
ББК 81.2

© КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2023

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС / ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ / PLENARY SESSION	
Джусубалиева Д.М. ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	9-13
Ашилова М.С., Бегалинова К.К. БУДУЩЕЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОСНОВНЫЕ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ	13-17
Taskin Erkan, Seri Lazzat INTERNATIONALIZATION AND DIGITALIZATION OF EDUCATION IN KAZAKHSTAN	17-21
Заллединова Ж.К. АНАЛИЗ КЛАССИФИКАЦИЙ ОПЕРАЦИЙ КОНСТРУИРОВАНИЯ	21-26
Сулейманова А.Т., Абикенова Д.Д. ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІ	27-29
Адильгереева М., Жомартұлы Б., Қонысбай Б. БУКТРЕЙЛЕР КАК ИННОВАЦИОННАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ПОПУЛЯРИЗАЦИИ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ	30-32
Zhumabayeva D.Y. METHODOLOGY OF THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE USING MULTIMEDIA TECHNOLOGIES	33-35
Исабеков Б. «ПРОБЛЕМЫ СТРУКТУРНОЙ АНТРОПОЛОГИИ КЛОДА ЛЕВИ-СТРОССА КАК ПОДХОДА В ИЗУЧЕНИИ СОВРЕМЕННОГО ВНЕШНЕГО ОБРАЗА НАЦИИ»	36-39
Togan A.E. LINGUISTIC FEATURES OF TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN THE FIELD OF RELIGIOUS DISCOURSE	40-42
Амутова Л.А. СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПИТЕНЦИИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГ ЯЗЫКА	43-45
Darkulova G.S., Yesserkepova Zh. FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVE ECONOMY OF SOUTH KOREA	45-48
Гумарова А.Н. «РОЛЬ ЦВЕТОВ В ТРАДИЦИОННОЙ КИТАЙСКОЙ ОДЕЖДЕ И ЕЁ СЕМИОТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ»	48-53
Жабина Ж.Р., Саликов Р.К. ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ МОЛОДЕЖНОГО ЭКСТРЕМИЗМА	53-54
Ян Фэн РАСШИРЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СВМДА В НОВЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ	54-57
Тұрат А., Камалиева С.С МАҚАЛА АТАУЛАРЫНЫҢ КОРЕЙ ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРМАРАЛЫНДА СТИЛЬДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ	57-61
Сарсенова А., Есенжан Д.Ә. НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АРАБСКИХ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ НА РУССКИЙ ЯЗЫК	61-63
СЕКЦИЯ 5. ШЫҒЫСТАНУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ТІЛ БІЛІМІ, АУДАРМАТАНУ, ТАРИХ, ЭКОНОМИКА, МӘДЕНИЕТ, САЯСАТ СЕКЦИЯ 5. АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ: ЯЗЫКОЗНАНИЕ, ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ, ИСТОРИЯ, ЭКОНОМИКА, КУЛЬТУРА, ПОЛИТИКА SECTION 5. TOPICAL ISSUES OF ORIENTAL STUDIES: LINGUISTICS, TRANSLATION STUDIES, HISTORY, ECONOMICS, CULTURE, POLITICS	
Әбдіқұл Ұ. АУДАРМА САЛАСЫНДАҒЫ МУЛЬТИМЕДИАЛДЫ МӘТІНДЕРДІ ЗЕРТТЕУДІҢ ҮРДІСІ	64-67
Ainabayeva Z.M. HATE SPEECH IS A COMPLEX LINGUISTIC PHENOMENON	67-70
Акрамова М., Асанова Г.А. ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ИССЛЕДОВАНИЯ ПЕРСПЕКТИВ РАЗВИТИЯ СИСТЕМ АВТОПЕРЕВОДА	70-73
Арыстанбек М. АРАБ ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРУДАҒЫ КЕЙБІР ТҮРЛЕНДІРУ ТӘСІЛДЕРІ ТУРАЛЫ	74-76
Даулетбек Б., Тұрсынәлі Ж. ҚАЗАҚ ҚЫТАЙ ТІЛДЕРІНДЕГІ ҚАРЖЫ ТЕРМИНДЕРІН АУДАРУДА ЖИІ КЕЗДЕСЕТІН ҚАТЕЛІКТЕР	76-80

Жамбыл Б.Д. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИСКУРСТЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ СИНХРОНДЫ АУДАРУ КЕЗІНДЕ ЛЕКСИКАЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ	80-85
Zhorabekova Z. THE ROLE OF THE INTERPRETER IN COOPERATION WITH THE ARAB COUNTRIES	86-88
Игисинова И. ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОНЦЕПТОМ «СЧАСТЬЕ» В РУССКО-КИТАЙСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА	88-91
Казыбек Ж., Тұрсынәлі Ж. ҚЫТАЙ ТІЛІ ЖАРНАМА МӘТІНІНІҢ ЛЕКСИКАЛЫҚ ЖӘНЕ СИНТАКСИСТІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ АУДАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	91-96
Караулова А. КОНЦЕПЦИЯ «СРЕДНЕЙ ДЕРЖАВЫ» НА ПРИМЕРЕ ЮЖНОЙ КОРЕИ	97-99
Құрбан А. ФРАНЦУЗ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТТАР ҚҰРАЛДАРЫНДАҒЫ ЭВФЕМИЗМДЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІ	99-101
Мамбетәлі Д.Қ., Махпиров В. ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ (ВОСТОЧНЫЙ СИМВОЛИЗМ)	101-105
Matchanova N.S. THE SPECIFICS OF APPLYING STRATEGIES IN SIMULTANEOUS TRANSLATION FROM KOREAN INTO ENGLISH BASED ON THE SPEECHES OF THE PRESIDENT OF REPUBLIC OF KOREA YUN SEOK-YEOL AT UN GENERAL ASSEMBLY	105-109
Міркәрім Н.М., Куркимбаева А.М. ІЛЕСПЕ АУДАРМАНЫҢ ОНЛАЙН ФОРМАТЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	109-112
Парахатова С.А. Надирбек А.С. «ЧОРИН ПАТШАЙЫМ» ДОРАМАСЫНЫҢ НЕГІЗІНДЕ АУДИОВИЗУАЛДЫ АУДАРМА ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	112-116
Сейтбекова А. Н.Ә. НАЗАРБАЕВ ПЕН Қ.Ж. ТОКАЕВТЫҢ САЙЛАУ АЛДЫНДАҒЫ ҮГІТ-НАСИХАТ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ БЕЙНЕСІН ЗЕРТТЕУ	116-119
Тоқтарбаева А., Бүркітбай Г.Ж. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КАЛЕНДАРНОГО ОБРЯДА КОРЕЙСКОГО И КАЗАХСКОГО НАРОДОВ	119-123
Тұрсын П., Абыканова Д.Б. ҚАЗАҚ ҚЫТАЙ ТІЛДЕРІНДЕГІ ЖАЛҒАУЛАР	123-126
Шахалилова И. ПЕРЕВОДЧИК КАК СУБЪЕКТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ	126-128

СЕКЦИЯ 6. ЭКОНОМИКАНЫҢ, ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ, МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ АСПЕКТІЛЕРІ МЕН ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ
СЕКЦИЯ 6. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ И НЫНЕШНИЕ ТРЕНДЫ ЭКОНОМИКИ, МЕЖДУНАРОДНОГО И НАЦИОНАЛЬНОГО ПРАВА, МЕНЕДЖМЕНТА
SECTION 6. THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS AND CURRENT TRENDS IN ECONOMICS, INTERNATIONAL AND NATIONAL LAW, MANAGEMENT

Агибаева С.Д. ЖАҺАНДАНУ ДӘУІРІНДЕГІ ӘЛЕМДІК ҚАУІПСІЗДІК ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАУІПШІЛІГІ РЕТІНДЕГІ КИБЕРҚЫЛМЫСТЫҚҚА ҚАРСЫ КЕРЕКТІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ	129-132
Азизов А.А. ИННОВАЦИОННЫЙ МАРКЕТИНГ КАК КОНКУРЕНТНОЕ ПРЕИМУЩЕСТВО ПРЕДПРИЯТИЯ	132-140
Khairullayeva V.Kh., Bakitzhan A., Dochshanova A.T., Rustamova D. SCIENCE AND ECONOMY, SCIENCE AND GOVERNMENT	141-145
Жақсылық Г.Е. ҰЯЛЫ МАРКЕТИНГ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ	145-149
Жанабай А.Е., Жунисбекова Г.Е. ЕҢБЕК ӘЛЕУЕТІН ДАМЫТУДАҒЫ АДАМИ КАПИТАЛҒА САЛЫНАТЫН ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ	149-153
Imomov R.M., Байжомартова К.А. MEASURES TO COUNTER TERRORISM AND RELIGIOUS EXTREMISM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	153-157
Калмуханова Г. ДИДЖИТАЛ РАДИО В РК КАК НОВЫЙ ФОРМАТ ВЕЩАНИЯ	157-160
Karabekova A. THREE-TIER MODEL OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN KAZAKHSTAN	160-162
Муратова Р.А., Шалгинбаева С.Х. ВОПРОСЫ АНАЛИЗА СОСТОЯНИЯ ПРОЦЕССОВ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	162-167
Муратова Р.А., Ералиев Д. ВОПРОСЫ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ РАЗВИТИЯ РЕГОНОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	167-170

Raimkulov A.A. COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF KAZAKHSTAN AND FOREIGN COUNTRIES ON CORPORATE RELATIONS	170-174
Huai Xudong, Zhao Kong, Pang Jiaxuan, Wang Zhenya, Zhang Bowen, Li Rui, Yang Meng, Yan Qianqian, Gao Jie, Li Yuxuan, Xue Lingling, Han Bing, Ji Yumei ON THE DRIVING EFFECT OF “ONE BELT AND ONE ROAD” COSTRUCTION ON CENTRAL ASIAN COUNTRIES	174-178
СЕКЦИЯ 7. ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ, ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ ПЕН СЕРВИСТІҢ ДАМУЫНЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІНІҢ ӨЗЕКТІ АСПЕКТІЛЕРІ СЕКЦИЯ 7. АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ РАЗВИТИЯ ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА, ГОСТЕПРИИМСТВА И СЕРВИСА SECTION 7. ACTUAL ASPECTS OF THE THEORY AND PRACTICE OF THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY, HOSPITALITY AND SERVICE	
Айтбаева Г.Д. Абишева Р.Б. ҚАЗАҚСТАНДА АУЫЛ ТУРИЗМІН ДАМЫТУ	179-182
Айтжанова А.Э., Нурпеисова Л.С., Турдибакиева Р.А. МАРКЕТИНГ НА РЫНКЕ ГОСТИНИЧНЫХ УСЛУГ	182-185
Anuarkhan M., Bissariyeva S., Kyrgyzbay D. EFFECTIVE METHODS TO IMPROVE THE ENGLISH LANGUAGE APPLICATION ABILITY OF STUDENTS OF TOURISM SPECIALTY	185-187
Бейсекей Е., Киргизбаева Б.М. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИСТІК ТАСЫМАЛДАУ ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ДАМУЫ	188-191
Дауылбаев Қ.Б., Үндібаева М.Қ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТУРИЗМДІ ДАМЫТУҒА ЖҮЙЕЛІ ТҮРДЕ МАТЕМАТИКАЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ ӘДІСТЕРІ	191-194
Дауылбаев Қ.Б., Ешмуратова Г.Ж. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚТУРИЗМНІҢ ДАМУ БОЛАШАҒЫ	195-199
Жубанова М.Х., Айтбаева Г.Д. ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ПРОГНОЗЫ ВЫСТАВОК В РАЗВИТИИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ТУРИСТСКИХ ДЕСТИНАЦИЙ	200-202
Қалғанбаев Н.Ә., Сагинова Ж.Н. ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫН ДАМЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	202-206
Ракымжанова С.С., Бекбенбетова Б., Жүнісбек А.Ә., Мырзабаева Д.Ж. ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ ИНДУСТРИЯСЫ: ДАМУ АСПЕКТІЛЕРІ, МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ	206-210
Сағын А.К. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА МӘДЕНИ ТУРИЗМНІҢ ДАМУЫ	210-212
Терликбаева Ж.С., Есимова М.С. ДЕТЕРМИНАНТЫ УСПЕШНОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ СТАРТАП-ПРОЕКТОВ	212-215
Taishybayeva A., Джарикбаева Д.Т. TOURISM FINANCE: INVESTING AND FINANCING IN SUSTAINABLE TOURISM IN KAZAKHSTAN	215-219
Уайсова А., Турдибакиева Р.А., Ахмеджанова Д.Ж. ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ САЛАСЫНДА КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	219-222
СЕКЦИЯ 8. КӨПМӘДЕНИЕТТІ ЖӘНЕ ЖАҺАНДАНУШЫ ӘЛЕМДЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ СЕКЦИЯ 8. ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕННОСТЕЙ КАЗАХСТАНСКОЙ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО И ГЛОБАЛИЗИРУЮЩЕГОСЯ МИРА SECTION 8. TRANSFORMATION OF THE VALUES OF THE KAZAKH SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN A MULTICULTURAL AND GLOBALIZING WORLD	
Алейников М.В. ВЗАИМОСВЯЗЬ ФИЛОСОФИИ И МЕДИЦИНЫ НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА ИБН СИНЫ	223-227
Кондратьев В.М. ПОЗНАНИЕ: КЛАССИЧЕСКАЯ И НЕКЛАССИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА	227-229
Ильин А.Г., Ашилова М.С. ЦЕЛОСТНОСТЬ КАК ОСНОВА ФИЛОСОФСКОГО ПОНИМАНИЯ ПРОБЛЕМ ЧЕЛОВЕКА И МИРА	229-232

Черных С.И. «ФИЛОСОФИЯ ХОЗЯЙСТВА» И «ФИЛОСОФИЯ ЭКОНОМИКИ»: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ	232-235
Эргашева Ю.А., Бегалинова К.К. ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЫДАЮЩЕГОСЯ СРЕДНЕАЗИАТСКОГО УЧЕНОГО АЛ -ХАКИМА АТ-ТЕРМЕЗИ	235-239
Ашилова М.С., Бегалинов А.С., Бегалинова К.К. ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КАЗАХСТАНЕ: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ	239-243
Абдулина Н.А., Билдебаева Д.А. ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ТРАНСФОРМАЦИИ ЦЕННОСТЕЙ В КАЗАХСТАНСКОЙ СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	243-246
Алламбергенова Қ. БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІҢ РӨЛІ	246-249
Ахметова Н. ЖАҺАНДАНУ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ	250-253
Баян А., Мусаева А., Жанат Т., Сламджанов Г. БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ПРОБЛЕМАЛАР:МҰҒАЛІМДЕРДІҢ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ МЕН ОҚЫТУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ	253-257
Бердаулет Т., Оразбай А., Дауренова Г., Нурмуханбет А. ИССЛЕДОВАНИЕ ФАКТОРОВ, СТИМУЛИРУЮЩИХ ИНТЕРЕС КАЗАХСТАНСКИХ ГРАЖДАН К ЗАРУБЕЖНЫМ УНИВЕРСИТЕТАМ	257-259
Досмаганбетов Б.Т. РОЛЬ КРЫЛАТЫХ ВЫРАЖЕНИЙ АБАЯ КУНАНБАЕВА И А.С.ПУШКИНА В ВОСПИТАНИИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ	260-263
Дюсупова Р.А., Ким О.Я., Балпанов Н.М. РОЛЬ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В УНИВЕРСИТЕТСКОМ ОБРАЗОВАНИИ	263-266
Жанарбекова А., Ұзақ Д., Оспан Е., Музаппарова А. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБНОВЛЁННОГО СОДЕРЖАНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ СИСТЕМЫ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	266-269
Зейнулина А.Ф., Ташекова А.Т. ЖАҺАНДАНУ ӨРІСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ САЯСАТЫ МЕН МАЗМҰНЫ	269-272
Калдыбек М., Керез И., Досумбаева У., Жунисбек С. АКТУАЛЬНОСТЬ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В МЕДИА ИНДУСТРИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОРГАНИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЧАСТНЫХ КУРСОВ	273-275
Kudiyarova A. ONLINE LEARNING: MOOC CHALLENGES AND LIMITATIONS	275-278
Маханова Ш., Сейтхан Ұ., Нұржігіт А., Джумашев Д. БІЛІМ БЕРУДЕ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ: ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ	279-282
Sarsenova Zh.B., Aben D.R. PROBLEMS OF TRANSFORMATION IN EDUCATIONAL SYSTEM OF KAZAKHSTAN IN THE ERA OF PROGRESS AND DIGITAL CHANGES	282-284
Amangaliyev T., Tauyrbayeva D., Pentina Y.O. TRANSFORMATION OF THE KAZAKHSTANI SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN TERMS OF GLOBALIZATION	285-289
Усербаева М.М. ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА УПАДОК ЦЕННОСТЕЙ СРЕДИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ	289-292
СЕКЦИЯ 9. ҚАЗІРГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ СЕКЦИЯ 9. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ SECTION 9. ACTUAL PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN PEDAGOGICAL EDUCATION	
Abilgaisanova Zh., Talap Sh., Toishybekova G.A. ACTUAL PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN PEDAGOGICAL EDUCATION	293-296
Абилдиева Г.Ж., Абилова З.Е., Ақатай Н.А., Касенова М.Т. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ 5-6 ЖАСАР БАЛАЛАРДЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ЭЛЕКТРОНДЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰРАЛ	297-299
Адилжанова У.Р., Джусубалиева Д.М. РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МОДЕЛИРОВАНИИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ПОИСКОВО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ	300-304

Айкимбаева Н.Н. ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ ПОСРЕДСТВОМ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ (ЦОР)	304-308
Айтенова Э.А., Абуталіпқызы А. КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУ ПРОБЛЕМАСЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРЕТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗІ	308-313
Aralbayeva S., Bimagambetova Zh. CHALLENGES IN DEVELOPING SPEAKING SKILLS	313-316
Тұрсын Ә.Ғ., Узакбаева Б.Т., Жаманбаева Г.Т. ЖОҒАРҒЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАМАНДЫҚ ТАҢДАУ БАРЫСЫНДАҒЫ ПСИХОФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ	317-320
Шаяхметова Д.Б., Атжанова Т.Д. ШЕТТІЛДІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҮЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	321-325
Қалиева К.М., Атмышева Д.М. ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОБАЛАР БОЛАШАҚ ШЕТЕЛ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	325-329
Akhmedov N.N., Duisebay B.O., Akhmedova A.N. THE ROLE OF TECHNOLOGY IN ENHANCING PEDAGOGICAL EDUCATION: CURRENT CHALLENGES AND FUTURE OPPORTUNITIES	329-332
Ахметкалиева Ш.Е., Скакова Ж.К. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ	332-335
Baimuldinova G. CONTEMPORARY ISSUES AND PROSPECTS OF PEDAGOGICAL EDUCATION	335-338
Байтасова Г.К. ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДАҒЫ МЕТАТАНЫМНЫҢ РӨЛІ	339-341
Beken A. MODERN APPROACHES IN THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE	341-344
Буксукбаев К.С. ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ ИМИДЖІНІҢ ТИПТІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	344-348
Гаазе Ж.Б. ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСКУССТВА НА ПРИМЕРЕ АРТ-АКАДЕМИИ	348-353
Сейдірахым Н., Далдабай М. ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ	353-355
Деливерова В., Убайдуллаева Н., Семенихина С.Ф. НЕКОТОРЫЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ БИООБЪЕКТОВ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ	355-358
Джанаева Ж. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ БУДУЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ	359-361
Ибрагим Қ.Ә., Ерұзақ П., Жигитбекова Б.Д. ОҚУШЫЛАРДЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІНІҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	361-364
Жамкенова А.С., Нургалиева Д.А. МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ХИМИИ В ДЕТСКИХ САДАХ И НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	364-367
Жасанова Т.Б., Әділхан А.Ә., Ибадуллаева А.Т. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН БАРЕЛЬЕФ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ	367-370
Zhumadiova D., Golovchun A.A. USING AUTHENTIC MATERIALS IN ENGLISH LESSONS	370-374
Казекешева Г.М. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКИ В КЛАССАХ КОРРЕКЦИОННО-РАЗВИВАЮЩЕГО ОБУЧЕНИЯ	374-376
Калдыбаева Ж.М. ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	376-380
Kamysbek S.S. PROBLEMS OF INCLUSIVE EDUCATION IN THE 21ST CENTURY AND POSSIBLE SOLUTIONS	380-383
Kashkinbaeva Z.K., Kelimanova J.M. THE ESSENCE AND CONTENT OF MODERN EDUCATIONAL TRENDS	383-385
Керимбаева Б.Т. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЖЕЛІЛІК КОММУНИКАТИВТІК МӘДЕНИЕТІН ДАМЫТУ	386-389
Куанбай Ж.І., Клычева Ә., Қайдарбаева Н. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ	389-393

Кулыбеков А.Е., Асылова Р.О. АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯНЫ МОРФОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНУ	393-397
Қыдырханова А.К. ФОЛЬКЛОРЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ТҮРЛЕРІН ҚОЛДАНУ	397-400
Мавлютова А.А. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АУЫЗША ЖӘНЕ ЖАЗБАША БАЙЛАНЫС ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДА ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ	400-402
Булетова Л.А., Махмутхан А. КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	403-405
Айтенова Э.А., Мырзахметова М., Жигитбекова Б.Д. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КРЕАТИВТІ ТҰЛҒАСЫН ДАМЫТУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	405-410
Netaliyeva G. NOVICE TEACHERS’ PROFESSIONAL IDENTITY DEVELOPMENT: ANALYSIS OF PREVIOUS RESEARCH	410-414
Ниязова Г., Нуриллаева Д. АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМЫТУДАҒЫ БІЛІМНІҢ РӨЛІ	415-418
Сулейменова А.А., Нуралиева И.Н. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ИНКЛЮЗИВТІ ОРТАДА ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ МӘНІ	418-422
Жумабекова Г.Б., Салыхова Ж.У. МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ СТУПЕНИ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БИОИНФОРМАТИКИ И СИНЕРГЕТИКИ	422-427
Сулейменова А.А., Санаева А.Б. ҚАШЫҚТЫҚТАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫ ДАЯРЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	428-431
Sarkanbayeva G.K. THE USE OF ELEMENTS OF ETHNOPEDAGOGY IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF STUDENTS	431-434
Сарсекова Д. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	434-438
Orazayeva A., Talisbayeva A., Nurtaeva A. ACTUAL PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN PEDAGOGICAL EDUCATION	438-442
Темиргалиева А.А., Фейзулдаева С.А. БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМЫТУ МӘСЕЛЕСІ	442-444
Toichibekova Zh.T., Kunakova K.U. FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE DISCURSIVE COMPETENCE OF STUDENTS	445-448
Тоқтаған Е.Т., Молдашева А.К., Тлеумаганбетова Г.Ж. ӨНЕРДЕГІ АРТ-МЕНЕДЖЕРДІҢ РӨЛІ	448-453
Токтарбай А. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	454-456
Shapikhova N., Orazova A.A. FORMATION OF DIALOGIC COMMUNICATION SKILLS IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASS USING THE PRESS-CONFERENCE METHOD	456-459
Шарипкулова К.А. ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДА ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	459-464
Shengelbayeva A.S., Bisenbayeva Zh.N. EFFECTIVE POINTS OF THE BASIS OF PEDAGOGICAL DISCOURSE	464-467
Шоқпарбаева А. ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ 6-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТ ТІЛІНІҢ ПРАГМА-КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	467-470

УДК 378.14:372.111.1

Джусубалиева Д.М.
доктор педагогических наук, профессор
кафедры послевузовского образования
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: dinaddm@mail.ru

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация: В статье рассматриваются последние новые направления в использовании цифровых технологий в образовании, и, в частности, в иноязычном образовании, показана необходимость формирования цифровой компетентности будущих учителей в условиях современного информационного общества, как важнейшее условие подготовки современных кадров. Показано, что при подготовке будущих учителей в процессе обучения в вузе необходимо научить их использовать цифровые технологии в своей профессиональной деятельности, быть гибким, новатором, цифровым компетентным специалистом. Эти требования предъявляет сегодня специалистам цифровая и рыночная экономики.

Ключевые слова: глобализация, цифровая компетентность, цифровые технологии, электронное обучение, открытое образование, массовые открытые онлайн курсы.

Dzhussubaliyeva D.M.
Kazakh Ablaikhan University of
International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: dinaddm@mail.ru

DIGITAL TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS

Abstract: The article discusses the latest new directions in the use of digital technologies in education, and, in particular, in foreign language education, shows the need for the formation of digital competence of future teachers in the conditions of the modern information society, as the most important condition for the training of modern personnel. It is shown that when preparing future teachers in the process of studying at a university, it is necessary to teach them to use digital technologies in their professional activities, to be flexible, innovators, and digitally competent specialists. These requirements are presented to specialists today by the digital and market economy.

Key words: globalization, digital competence, digital technologies, e-learning, open education, massive open online courses.

Получив независимость, в Казахстане началась интенсивная модернизация всего казахстанского общества, где одну из самых ответственных ниш заняли наука и образование. В своем выступлении на юбилейной сессии академии наук Казахстана Президент страны К.К.Токаев подчеркнул роль науки и знаний в становлении Казахстана как конкурентоспособного государства. Благодаря знаниям и науки постигается все новое. Именно наука и знания обеспечивают повышение конкурентоспособности страны. [1]

Для современного общества, в котором мы живем, характерен большой поток информации, увеличивающийся не только с каждым годом, но и с каждым часом. Знания, полученные нами еще год назад, уже сегодня могут стать устаревшими. Идет быстрое развитие новых технологий и новых знаний, и образованию, в этом процессе принадлежит важная роль.

Выступая на августовском совещании, Президент РК Токаев К.К. подчеркнул, что одним из главных вопросов высшего образования, становится качество подготовки современных кадров и востребованность казахстанских выпускников на рынке труда. К выпускникам сегодня помимо профессиональных качеств, предъявляет требования цифровой грамотности. Это в первую очередь касается учителей и педагогов, которые являются передатчиками знаний и на которых возлагается надежда воспитать поколение открытое всему новому и прогрессивному [2].

Потребность в непрерывном обновлении знаний привела к тому, что эта проблема стала очень актуальной для современного образования. Идея непрерывного образования личности в течение всей его жизни, получила распространение практически во всем мире. Сегодня этой идеей руководствуются в своей деятельности такие международные организации, как ЮНЕСКО, Организация экономического сотрудничества и развития, Европейский совет и многие другие. Во многих странах мира (например, Швеции, Франции, Испании, Канаде, Великобритании) концепция непрерывного образования официально внесена в области образования.

В Казахстане также была принята концепция непрерывного образования, целью которой является создание системы непрерывного образования, обеспечивающей охват населения страны формальным, неформальным и информальным обучением для повышения его конкурентоспособности и базовых компетенций до уровня стран ОЭСР (организация экономического сотрудничества и развития).[3] Причиной перехода к системе непрерывного образования стали: быстрое обновление информации, техники и технологии, интеллектуализация труда, динамизм наращивания культурного слоя современной цивилизации, гуманизация и демократизация общества.

Интенсивное развитие получили цифровые технологии, которые внедрились во все сферы человеческого общества. Весь мир стал осуществлять процесс перехода на цифровую экономику – **экономику знаний, интеллектуального труда, науки, новейших цифровых технологий, где** одной из важнейших качеств личности, становиться его цифровая компетентность.

Новая цифровая экономика, безусловно, требует и подготовки новых кадров, обладающих рядом новых компетенций. Все это привело к тому, что система образования стала активно модернизироваться, происходит пересмотр подготовки кадров, для более быстрого реагирования на вызовы общества. Не осталось в стороне и иноязычное образование.

Сегодня, современное иноязычное образование идет по пути трансформации в сторону цифровизации. Задачей педагогов в процессе обучения стало не только вооружать знаниями обучающихся, но и формировать у них умения самостоятельно овладевать ими. Уметь находить нужную информацию из большого потока информации, уметь пользоваться цифровыми технологиями в своей профессиональной и образовательной деятельности, другими словами, формировать у личности цифровую компетентность. Педагог, главное лицо в системе образования, от того насколько он компетентен и соответствует требования современного общества, зависит и результативность его процесса обучения. В условиях цифровой трансформации образования, педагог и обучающийся взаимодействуют не только друг с другом, но и с информационной средой, искусственным интеллектом, используя для своего обучения все виды информационных гаджетов (компьютер, планшет, нотбук, телефон и т.др.). Обучаясь в таких условиях, обучающиеся приобретает новые навыки, такие как самообучение, умение работать с интернетом, информационными ресурсами, и т.д.. Все это способствует развитию цифрового образование, как инновационного типа обучения.

В КазУМОиМЯ Аблай хана проводится большая работа по внедрению цифровых технологий в образовательный процесс вуза. В учебный процесс были введены ряд элективных дисциплин, связанных с информатизацией и цифровизацией иноязычного образования, как для бакалавров, так и для магистрантов и докторантов. К ним можно отнести такие элективные курсы как «Инновационные и информационные технологии в иноязычном образовании», «Современные цифровые технологии в иноязычном образовании», «Современные инфо-коммуникативные технологии для образовательной программы иноязычного образования» и ряд других. Была создана кафедра – Профессиональная Цифровизация образования (зав. кафедрой иностранный специалист в области цифровизации образования, доктор PhD Ташкын Эркан (Erkan Taskin)) в задачу кафедры входит разработка курсов по цифровизации профессионального образования и повышения ИКТ компетентности обучающихся. [3]

В нашем университете впервые, под руководством ректора университета Кунанбаевой С.С., была разработана теоретико-методологическая основа межкультурно-коммуникативной концепции современного иноязычного образования. В этой концепции затрагивались вопросы моделирования субъекта межкультурной коммуникации в условиях информатизации иноязычного образования, отбор предметного и процессуального содержания иноязычного образования, технология формирования межкультурно-коммуникативной компетенции, оценка ее сформированности в условиях информатизации.

В университете созданы НИПО комплексы по 4 направлениям, среди которых по иноязычно-дидактическому направлению – НИИПШ №2.

В рамках НИИПШ №2 - «Модернизация иноязычного образования, ее современные теоретико-интегративные основы и методология его интегративно-компетентностного моделирования», функционирует НИПЛ №2 – «Современные инновационные технологии подготовки педагогических кадров», где рассматриваются вопросы цифровизации иноязычного образования и внедрение инновационных технологий в образовательный процесс вуза.

Одной из главных стратегических задач, которые поставил перед собой наш университет, это стать **инновационно-ориентированным университетом международно – адаптивного типа.**

Эта задача решалась через автоматизацию всех основных информационных блоков – управленческий, маркетинговый, учебный, научный, экономический и хозяйственный, каждый из которых состоял из модулей обеспечивающих решение тех или иных задач. Сегодня в университете автоматизированы практически все процессы, связанные с обучением. Создана информационно-образовательная среда вуза, разработан электронный журнал преподавателя, в который он регулярно вводит информацию об успеваемости обучаемого, разработана электронная база успеваемости всех обучающихся. Безусловно, вся эта работа дает возможность трансформации вуза в электронный, а за ним и в SMART университет, с автоматизацией всей системы управления, позволяющей вести учет и контроль над всеми структурными подразделениями университета в строгом соответствии с нормативной документацией.

Цифровизация нашего университета затронула не только управленческую часть, но и научный и образовательный сегмент. Научные темы магистерских и докторских диссертаций на 50-70% включали решения своих профессиональных задач с привлечением цифровых технологий. Примером таких тем могут быть темы магистерских диссертаций: «Методика формирования информационно-коммуникационной компетенции будущих учителей школ с использованием информационно-коммуникационной технологии (ИКТ)»; «Интерактивные методы овладения иноязычным общением с использованием цифровых образовательных ресурсов»; «Формирование информационно-поисковой компетенции студентов языковых специальностей с использованием веб-квест-технологий»; и многие другие. Примером темы докторских диссертации являются «Научно-методические основы формирования профессионально-базируемой компетенции с использованием цифровых технологий», «Методические основы формирования поисково-исследовательской компетенции будущих учителей с использованием цифровых технологий» и многие другие. Как мы видим, многие магистерские и докторские диссертации стали использовать цифровые технологии для формирования тех или иных иноязычных компетенций. Активно стала развиваться научная деятельность преподавателей и обучающихся по направлению цифровизации образования.

Важным направлением трансформации образования в сторону его цифровизации, стало внедрение в учебную программу всех специальностей, модуля «профессиональной цифровизации» в рамках общей программы по переходу к модульно-компетентностной программе обучения.

Модуль «профессиональной цифровизации» позволил обеспечить студентам не только базовые знания, умения и навыки работы с современными ИКТ и цифровыми технологиями, но и на практике дал возможность будущим специалистам познакомиться со специализированным профессиональным программным обеспечением. Так, например, для обучения переводчиков, отводится большой блок по работе с ПО для накопления перевода (*Trados, Promt и др.*), для обучения иностранным языкам будущих учителей используются различные сайты (*New English File Online, English Today, Podcast in English* и т.д.) и обучающие платформы, такие как Microsoft Teams и British Council и др.

В университете создана электронная библиотека имеющая доступ к интерактивным ресурсам таких интернет сайтов как Science Direct, Inert Press, Thomson Reuters, Springer Link, РМЭБ, Macmillan и другие, дающие всем обучающимся и преподавателями пользоваться этими информационными ресурсами для своей образовательной, научной и профессиональной деятельности. Все проводимые университетом работы активно способствует развитию профессиональных и цифровых компетенций студентов, магистрантов и докторантов всех специальностей.

В период мировой пандемией, когда весь мир перешел на дистанционное обучение наш университет КазУМОиМЯ им. Абылай хана, имея определенный опыт проведения занятий в удаленном режиме, активно стал развивать дистанционное обучение по всем направлениям подготовки кадров, полностью используя информационно-образовательную среду вуза.

Помимо этого, для создания условий публикации научных материалов, а также диссертаций (магистерских, докторских) университетом КазУМОиМЯ им. Абылай хана была закуплена российская программа антиплагит, через которую осуществляется проверка всех диссертаций, проектов и

материалов экзаменов. Создана онлайн система прокторинга, которая позволяет обеспечить академическую честность во время экзаменов.

С 2020 году наш университет начал первый опыт онлайн подготовки двойного диплома с Университетами ШОС. Были выделены 2 гранта по магистратуре «Педагогика и Психология» с Башкирским Государственным Университетом и 1 грант по магистратуре «Регионоведение» с Алтайским Университетом. Это был наш первый опыт по работе в УШОС в таком формате.

Применение цифровых технологий при обучении иностранным языкам способствует не только модернизации образования, но и улучшает качество обучения, поскольку позволяют одновременно работать с анимированной компьютерной графикой, со звуком, видеокадрами, статическими текстами и изображениями, причем занятия могут проходить в интерактивном режиме. Так, например, в ходе изучения курса «Современные цифровые технологии в иноязычном образовании» магистранты специальности «Подготовка педагогов иностранного языка», учатся разрабатывать электронный курс и размещать его в системе MOODL, используя различные программы для разработки учебного контента. Так, для озвучки, можно использовать программы Audacity, Movavi video, Editor plus и др. Для создания интерактивных тестовых заданий используется программа Hot Potatoes, как инструмент, позволяющий разрабатывать различные конфигурации тестов. Все это помогает им самостоятельно разрабатывать учебный контент по различным темам школьной программы английского языка и, в дальнейшем, использовать свои навыки в профессиональной деятельности. При этом работа в малых группах дает им возможность развивать коллективный дух и разум, учит работать с интернетом и информационными ресурсами и, в итоге, все это позволяет им формировать свою информационную компетентность. [5, с.70]

Используя Интернет-сайты в учебной деятельности, необходимо четко определить целесообразность их применения, знать для каких целей и решение каких дидактических задач направлено использование того или иного ресурса. Образовательные Web-ресурсы можно использовать в различных видах учебной деятельности: в рамках соответствующей темы занятия, в виде самостоятельной работы обучающихся, по поиску необходимой информации по заданной темы и многое другое.

Информационные ресурсы сети Интернет содержат разнообразный (текстовый, аудио- и визуальный) материалы по различным темам на разных языках. Существуют и поисковые системы «WWW», используя которые преподаватель и обучающиеся могут на своих занятиях прослушать аутентичные аудио, видео и текстовые материалы, а так же познакомиться с художественными произведениями авторов из страны изучаемого языка, приобщиться к культуре изучаемого языка.

Интернет-ресурсы (ИР) сети дают возможность не только интересно провести занятия, но и научить обучающихся находить необходимую информации для своих знаний и самим разрабатывать учебный контент.

Используя материалы глобальной сети, можно решать целый ряд методических задач: формировать умения аудирования и чтения; совершенствовать навыки письменной речи, пополнять словарный запас, налаживать общение и поддерживать контакты со своими сверстниками в различных странах мира.

Таким образом, применение цифровых технологий при обучении иностранным языкам способствует модернизации образовательного процесса. Использование информационных технологий возможно не только в ходе специальных интегрированных, но и обычных занятий по иностранному языку на различных уровнях обучения. Внедрение цифровых технологий в традиционные занятия позволяет сделать процесс обучения более интересным, разнообразным, интенсивным и мотивировать обучающихся на получение знаний.

ЛИТЕРАТУРА

1. Глава государства принял участие в юбилейной сессии Национальной академии наук.- Режим доступа URL: https://akorda.kz/ru/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-yubileynoy-sessii-nacionalnoy-akademii-nauk-154759 (Дата обращения 14.03.23 г.)

2. Выступление Президента РК на августовской конференции педагогов. - Режим доступа URL: https://kazpravda.kz/n/vystuplenie-prezidenta-rk-na-avgustovskoy-konferentsii-pedagogov/ (Дата обращения 14.03.23 г.)

3. Концепцию обучения в течении всей жизни утвердили в Казахстане (непрерывное образование).- Режим доступа URL: https://news.mail.ru/society/47305162/ (Дата обращения 20.03.23 г.)

4. Джусубалиева Д.М. Цифровизация иноязычного образования: опыт КазУМОиМЯ им. Абылай хана.- Сборник материалов VIII Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений» посвященной 30-летию

Независимости Республики Казахстан и 80-летию Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана.19-20 ноября 2021 г. г. Алматы, С. 19-24

5. Джусубалиева Д.М. Роль цифровой образовательной среды в формировании иноязычных компетенций. - Вестник, серия «Педагогические науки», №4 (72), 2021г. Казахский национальный педагогический университет им. Абая, С.70-75.

УДК 378.4

Ашилова М.С.,
ассоциированный профессор
кафедры международных коммуникаций
КазУМОиМЯ им.Абылай хана,
г.Алматы, Казахстан
e-mail: madina.almatytv@mail.ru
Бегалинова К.К.,
Д.ф.н., профессор
КазНУ имени аль-Фараби,
г.Алматы, Казахстан
e-mail: kalima910@mail.ru

БУДУЩЕЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОСНОВНЫЕ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются четыре основные модели (идеи) университетов, а также их перспективы развития в будущем. Выделяются такие идеи, как классический университет, неолиберальный университет, обновленный университет и идея полного исчезновения вузов.

Ключевые слова: философия образования, идея университета, неолиберальный университет, классический университет, будущее университетов.

Ashilova M.S.,
Associate Professor of the
Department of International Communications
KazUIR&WL named after Abylai Khan,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: madina.almatytv@mail.ru

Begalinova K.K.,
Doctor of Philosophy, Professor
Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: kalima910@mail.ru

THE FUTURE OF HIGHER EDUCATION: MAIN MODELS OF DEVELOPMENT

Abstract: The article discusses four main models (ideas) of universities, as well as their development prospects in the future. Ideas such as the classical university, the neoliberal university, the renewed university, and the idea of the complete disappearance of universities stand out.

Key words: philosophy of education, idea of a university, neoliberal university, classical university, future of universities.

В условиях нестабильного, быстро меняющегося и подверженного различным угрозам мира, будущее высшего образования представляется крайне неопределенным. Будет ли функционировать традиционный университет в будущем или в эру цифровизации он уступит место массовым онлайн-курсам, продолжит ли сфера высшего образования равноправную интернационализацию и мировое сотрудничество или её поглотит одновекторная глобализация, смогут ли университеты продолжить классическую роль по формированию гуманной и целостной личности, или необратимо превратятся в антигуманные бизнес-структуры? Данные вопросы не имеют однозначного ответа.

Авторы из разных стран мира выделяют множество сценариев будущего развития университетов. В данной статье мы рассмотрим четыре основные модели развития университетов.

Первая модель - классическая идея университета. «Классический университет» – это «особый универсум высокого знания в его всеобщем содержании, гуманизирующем человека, составляющем среду, в которой человек образуется-становится через восхождение и приобщение к своей субстанциальной сущности» [1, С. 29]. В рамках данной парадигмы, гуманизация и образование являются тождественными, а основная миссия университета видится в становлении человека в культуре.

Вильгельму фон Гумбольдту принадлежит разработка базовой концепции классического университета, «основанного и поддерживаемого государством, но пользующегося в качестве самой драгоценной привилегии широчайшей свободой исследований и обучения» [2, С. 355].

Макс Шелер дополнил представление о традиционном университете. Он выделял три вида знания: научное или «образовательное» знание, духовное или «божественное знание», и практическое знание. И полагал, что университет должен обеспечить обучение всем трем видам знания. На принципах взаимоуважения и целостности в стенах высшего учебного заведения должны преподаваться научные, духовные и практические знания.

Автономия вуза от государства и общества, самостоятельность ученых и преподавателей, академическая свобода – основные характеристики традиционной идеи университета. Ряд идей В.Гумбольдта и других философов встречаются и в работе Дж.Ньюмена «Идея университета», который также разрабатывает образ классического университета. Несмотря на то, что конструкция Дж.Ньюмена была специфической, созданной для определенного в истории контекста и времени, исследователи считают, что она была максимально реализована на практике. «Все современные представления об университетском образовании представляют собой серию сносок к лекциям и эссе Ньюмана» [3].

Таким образом, традиционная модель университета за длительную многовековую историю претерпела множество изменений. От первоначальных целей - уйти от заучивания догм и отделить образование от религии, до автономии вузов, соединения образования, воспитания и науки, формирования целостной, гуманной личности.

Имеет ли традиционная идея будущее?

По этому поводу мнения ученых разделились. Так, М. Конвей считает, что традиционный университет гарантированно имеет будущее «в силу своего долголетия и благодаря своей самоочевидной роли и легитимности» [4]. Другие ученые не столь оптимистичны. Так, Ж.-Ф. Лиотар считает, что образование в его классическом виде (Bildung) устарело в тех содержательных ценностях, на которые оно было ориентировано ранее. А потому классический университет «болен» и «выходит из употребления» [5, С. 18, 91]. Такого же мнения придерживаются такие зарубежные исследователи, как С. Фуллер, Б. Риддингс, Ю. Хабермас, Р. Барнетт.

Кризис классического университета ученые связывают с кризисом ценностных оснований. Вся человеческая культура с начала XX века пребывает в духовной стагнации, которая отражается на всех сферах жизнедеятельности человека, включая образование. Будущее его не определено.

Идея классического университета с течением времени уступила место идее неолиберального университета, в котором главными становятся не общечеловеческие и гуманистические ценности общего характера, не так называемый прогрессивный проект Просвещения, а ценности конкретно рыночной экономики, «триумф Запада», который привел к расширению капитализма в систему высшего образования. Неолиберализм сегодня выступает господствующей идеологией глобализации, или «глобальной повесткой дня». В сфере образования неолиберальная концепция преобладает последние 20 лет (с конца 90-х годов XX века).

Неолиберальная парадигма в высшем образовании представлена рыночным подходом к набору студентов (преимущественно иностранных), глобальной капитализацией и коммерциализацией высшего образования, а также интеграцией финансовых рынков. При этом ученые подчеркивают, что неолиберализм в высшем образовании порождает технический рационалистический подход к знаниям и их ценности. Цель образования смещается от намерения воспитать автономных и критически настроенных участников демократии к стремлению произвести позитивную и трудоспособную рабочую силу.

М.Петерс считает, что мы вступили в фазу капитализма знаний [6]. Этот сдвиг также характеризуют как когнитивный (био)капитализм, где главным становится производство не продуктов физической реальности, а плодов умственной и интеллектуальной деятельности. Итогом образования согласно неолиберальной идее, считают исследователи, является воспитание «экономически эгоистичного» человека.

«Стоимость знания», «знание как товар», «студент как продукт», «профессор как продавец образования» – все это языковые символы, репрезентирующие реальную жизнь неолиберального университета [7]. На передний план здесь выдвинуты идеи «свободного рынка», «финансовой

эффективности» образования, «более низкие затраты на ученика», расширения частных школ, внедрения обязательного тестирования и др.

Реакция ученых на неолиберализм и менеджеризм была скорой, но безрезультатной. Ряд исследователей писали о превращении высшего образования в бизнес-структуру, об утрате коллегиальности, многие ученые описывали новую роль студентов в качестве клиентуры, наконец, часть исследователей противостояла «вторжению» делового языка в деятельность университета. Неолиберальный университет превозносит экономическую прибыль и оставляет в забвении вопросы социальной политики. Анри Жиру является одним из ярких критиков неолиберализма в образовании. Он пишет, что «неолиберализм, или то, что можно назвать последней стадией хищнического капитализма, является частью более широкого проекта восстановления классовой власти и закрепления быстрой концентрации капитала» [8]. Университет в рамках неолиберальной парадигмы более не является автономным.

На данный момент неолиберальная идея университета является доминирующей глобально. Большинство вузов мира представляет собой тот или иной вариант реализации неолиберальной идеи в высшем образовании. Даже пандемия коронавируса существенно не смогла изменить ситуацию. В базе Web of Science за 2021 и 2022 годы по ключевым словам «неолиберализм» и «образование» было опубликовано свыше 700 работ. Ученые задаются вопросами, как сострадание сможет разрушить неолиберализм, призывают к большей ответственности университетов как социальных институтов, разрабатывают эпистемологию Глобального Юга, чтобы помочь преодолеть авторитарные, деструктивные угрозы ультранеолиберализма в современных обществах. Однако, большинство видят в дальнейшем развитии глобализации, расширении мирового рынка и мутации неолиберализма – панацею от всех современных бед. «Кризисная риторика основана на фундаментальном заблуждении о неолиберализме, которое не в состоянии уловить его динамизм и на его способность мутировать в ответ на исторические изменения», пишет С. Эллисон [9].

М.Конвей полагает, что у неолиберального университета будет будущее до тех пор, пока в мире будет главенствовать рыночный капитализм, а образование будет отвечать его требованиям. При этом ученый подчеркивает, что у такого университета нет души, оно заключило фаустовское соглашение и «продано».

Эти негативные отзывы о неолиберальном образовании, «потеря контроля» со стороны академиков о цели, роли и функциях университетов, и, как следствие, возмущение большинства теоретиков и философов образования в мире породили обновленную идею университета, которая представляет собой абсолютный отказ от концепции неолиберального университета.

Обновленная идея возникла во втором десятилетии XXI века. В научно-исследовательской литературе произошел сдвиг от концепций сопротивления неолиберализму в качестве оппозиции к концепциям сопротивления в качестве трансформации. Академики признали, что слишком поздно осознали, что именно происходило с их университетами в 1980-х и 1990-х годах, и что они фактически стали соучастниками внедрения неолиберальных подходов в университетах.

Ученые ищут «реальную альтернативу, ни частную, ни общественную, которая подрывает [...] логику капиталистического государства, на которой он [неолиберальный университет] основан» [10, p. 3]. По сути, обновленная идея университета стимулирует ученых к поиску новых структур и способов функционирования высшего образования.

Обновленные университеты стремятся вернуть себе автономию и право определять основы своей деятельности. Отношения с государством они сохранят, однако не в столь агрессивных формах, как прямые отношения между неолиберальным правительством и университетами. Ученые полагают, что обновленным университетам может потребоваться соблюдение законодательных требований, но они будут иметь относительную свободу в разработке своей структуры, операций и методов работы, которые «ставят ученых, а не менеджеров, в центр политики высшего образования».

Поскольку данная идея достаточно новая и представляет собой некоторую оппозицию по отношению к неолиберальным вузам, понятно, что пока господствуют рыночная глобальная повестка дня трансформация вузов данная идея видится лишь в отдаленной перспективе. Тем не менее, ученые полагают, что это отличная альтернатива неолиберальному университету, который всё больше и больше погрязает в кризисе и конфликте ценностей.

Идея полного исчезновения университета возникла с 2008 годов, со времени появления первых массовых онлайн-курсов (МООС). Тогда же ученые впервые заявили о будущем без университетов.

Обусловлена данная идея кризисом и идейными конфликтами в сфере высшего образования, упадком классического университета и негативными последствиями функционирования университета неолиберального. Появление и развитие идеи забвения вузов говорит о сомнительной ценности университета в его современном виде. Мы живем в обществе постправды, где доверие к

государственным институтам стремительно снижается, доступ к знаниям посредством Интернета открыт для всех, растет индивидуализм и, напротив, снижается социальная вера в общественное благо, повышается стоимость университетского образования. Новые, онлайн и виртуальные формы обучения, исследования, накопления и хранения информации и знаний либо бесплатны, либо недороги для студентов. Сфера онлайн и обучение вне университета позволили сделать альтернативное образование персонализированным, со своевременной доставкой и микро-учетными данными. Часть новаторов считают, что нынешний образовательный кризис как раз можно преодолеть такими инновационными технологиями, как виртуальный университет или открытые массовые онлайн-курсы. Происходит размытие границ формального образования, оно выходит за рамки стен университетов. Всё реже сегодня говорят о дипломированности специалистов, всё чаще – о сертификации знаний и компетенций, полученных вне системы формального образования.

Первое время университетская элита крайне скептически относилась к идее MOOC. Однако, сегодня, особенно в течение и после пандемии COVID-19, ведущие университеты мира активно сотрудничают с ними, охватывая многомиллионную аудиторию. Один из самых успешных проектов MOOC -Coursera - имеет аудиторию численностью более 12 млн зарегистрированных пользователей из 190 стран мира и предлагает свыше тысячи различных курсов от 119 вузов. Другой ресурс, Udacity, объединился с такими вузами, как AT&T и GeorgiaTech, чтобы предложить пользователям получить дистанционно степень магистра в области компьютерных наук по стоимости в несколько раз ниже, чем при очном обучении.

Необходимость идеи университета в обществе постепенно снижается, а потому ученые сходятся в мысли, что его дальнейшее существование в таком виде, в котором оно есть – более не гарантировано. Ценность университета сейчас настолько в обществе мала, что всё больше исследователей склоняется к мысли, что необходимость в нем исчезает.

Будущее университетов на сегодняшний день — одна из наиболее обсуждаемых и неоднозначных тем в научно-исследовательской литературе философии образования. Между традиционной идеей университета и идеей неолиберального вуза сложились откровенно враждебные, конфликтные взаимоотношения. Разрушительная сила нынешнего дискурса о ценностях высшего образования привела к появлению как обновленной идеи, синтезирующей аспекты моделей и преодолевающей негативные черты неолиберального университета, так и идею полного исчезновения вузов за их ненадобностью.

ЛИТЕРАТУРА

1.Ямпольская, Л. И. Концептуализация классической «идеи университета» в неклассическом варианте. Томск: STT, 2014.

2. Tierney, M. “The revolution in the German University”. Studies: An Irish Quarterly Review, Vol. 26, No. 103 (1937): 353-366.

3. Rothblatt, S. “Newman’s idea”. History of Education Quarterly, Vol. 17, No. 3 (1977): 327-334.

4. Conway, M. «Contested Ideas and Possible Futures for the University». On the Horizon, 2019. https://doi.org/10.1108/OTH-10-2019-0070

5.Lyotard, Jean-Francois. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. USA: University Of Minnesota Press, 1984.

6. Peters, M.A. «Classical political economy and the role of universities in the new knowledge economy». Globalization, Societies and Education, Vol. 1, Issue 2 (2003): 153-168. DOI: https://doi.org/10.1080/1476772032000105483

7.Петрова, Г., Гураль, А. «Классический университет: традиционные ценности и современные языковые бренды». Язык и культура. Vol. 4, Issue 32 (2015): 73–82. DOI 10.17223/19996195/32/7.

8.Giroux, H.A. The Terror of Neoliberalism. Authoritarianism and the Eclipse of Democracy. – London; New York: Routledge, 2017.

9. Ellison, S. «Crisis, Mutant Neoliberalism, & Critical Education Policy Analysis». Journal for critical education policy studies, Vol. 20, Issue 2 (2022): 135-172.

10. Neary, M., Winn, J. “Beyond public and private: a framework for co-operative higher education”, UNIKE Conference Papers. Copenhagen: University Futures, Aarhus University, 2016.

УДК 37:004

Taskin Erkan
PhD, Ablaikhan KazUIR&WL
Almaty, Kazakhstan
Seri Lazzat
PhD candidate
Ablaikhan KazUIR&WL
8D01719-Training foreign language teachers
Almaty, Kazakhstan
e-mail: seri.lyazzat@mail.ru

INTERNATIONALIZATION AND DIGITALIZATION OF EDUCATION IN KAZAKHSTAN

Abstract: The article is devoted to the issues of internationalization and digitalization of education in the Republic of Kazakhstan. The purpose of this article is to show advantages and disadvantages of internationalization and digitalization processes in the sphere of education in Kazakhstan and to determine strategic lines of education policy of Kazakhstan in the field of informatization of education. Further the article will discuss and underline the advantages and benefits of distance learning technologies in the process of digitalization of education in Kazakhstan.

Keywords: internationalization of education, digitalization of education, digitalization of Kazakhstan, distance learning technologies.

Ташкын Эркан
доктор PhD
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Сері Л.Т.
докторант
8D01719-Подготовка педагогов иностранного языка
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: seri.lyazzat@mail.ru

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И ЦИФРОВИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация: Статья посвящена вопросам интернационализации и цифровизации образования в Республике Казахстан. Цель данной статьи - показать преимущества и недостатки процессов интернационализации и цифровизации в сфере образования в Казахстане и определить стратегические направления образовательной политики Казахстана в сфере информатизации образования. Далее в статье рассмотрены и подчеркиваются преимущества и польза технологий дистанционного обучения в процессе цифровизации образования в Казахстане.

Ключевые слова: интернационализация образования, цифровизация образования, цифровизация Казахстана, технологии дистанционного обучения, дистанционные образовательные технологии (ДОТ).

Ташкын Эркан
доктор PhD
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан
Сері Л.Т.
докторант
8D01719-Шетел тілі мұғалімдерін даярлау
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: seri.lyazzat@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУДІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚТАНДЫРУ ЖӘНЕ ЦИФРЛАНДЫРУ

Түйін: Мақала Қазақстан Республикасындағы білім беруді халықаралықтандыру және цифрландыру мәселелеріне арналған. Осы мақаланың мақсаты – Қазақстандағы білім беру саласындағы

халықаралықтандыру және цифрландыру үрдістерінің артықшылықтары мен кемшіліктерін көрсету және Қазақстанның білім беруді ақпараттандыру саласындағы білім беру саясатының стратегиялық бағыттарын анықтау. Сонымен қатар, мақалада Қазақстандағы білім беруді цифрландыру процесінде қашықтықтан оқыту технологияларының артықшылықтары мен пайдалығын талқыланып, маңыздылығы көрсетіледі.

Тірек сөздер: білім беруді халықаралықтандыру, білім беруді цифрландыру, Қазақстанды цифрландыру, қашықтықтан оқыту технологиялары.

Few would deny that processes of globalization have impacted education around the world in many important ways. Globalization as a contemporary condition or process clearly shapes education around the globe, in terms of policies and values; curriculum and assessment; pedagogy; educational organization and leadership; conceptions of the learner, the teacher and the good life; and more. The globalization of educational systems has been influenced by new demands and desires for educational transferability of students and educators. Kazakhstan has been undergoing a process of integration into the global education market as well [1].

The internationalization of education is the process of including various international aspects in the research, teaching and administrative activities of educational institutions at different levels. The internationalization process involves:

- students: recruitment of foreign students, the organization of exchange programs, as well as individual student mobility;
- faculty: faculty exchange, joint research programs, training in foreign universities, joint training programs, the organization of intensive courses and summer schools;
- certification issues, the recognition and measurement: issue of “double diplomas”, credit system, and the international recognition of education, assessment of the quality of education;
- international cooperation: exchange programs for the administration and management of human and material resources, consulting and information services, and the evaluation procedure and infrastructure [2].

The successful resolution of the internationalization of the educational institution depends on the mutual efforts and close cooperation of the participants - managers and teaching staff of the educational institutions, departments and faculties. At the same time, the process of internationalization of each educational institution depends on its features and should be related and consistent with the educational mission of the institution, its personnel and financial resources, physical facilities, scientific potential, the number of students, and other key components of a strategic plan for the development of the educational institution [3].

As a result of internationalization of education, Kazakhstan became one of the first Central Asian states which were recognized as a full member of the European educational space. Accession of Kazakhstan to Bologna Process was supported by the Committee of Ministers of Education of Bologna Process signatories. While integrating into the world educational system, modern experience of Kazakhstan should combine both global (mostly European) standards, and traditions, best practices, education technologies inherited from the Soviet education system [4].

Most universities of the country use the Kazakh credit transfer system compatible with the ECTS (European Credit Transfer System). Based on that, the amount of disciplines in the Kazakhstani universities at all levels of education is easily converted into ECTS credits using the conversion factor rounded to the nearest whole number. Furthermore, in the field of higher education, reforms were implemented in the following areas:

- Improving the quality of higher education through institutional and specialized accreditation according to international standards, internationalization of higher education; development of academic credit mobility, double-diploma education, joint educational programs and research projects;
- Gradual increase of the academic and managerial autonomy of higher educational institutions;
- Strengthening practice-oriented educational programs, close cooperation of universities with the labor market, development of educational programs based on professional standards;
- Further development of the National Qualification System including NQF, Sectorial Qualifications Frameworks and professional standards.

Another important aspect of assuring compliance with international requirements and integration into the international educational space is digitalization and informatization of education. Even though the discipline of computer science was first introduced in secondary schools in 1986, the real demand for using digital technologies in education started along with the process of internalization [5].

Digital technologies are changing our way of life, ways of communicating and thinking, our feelings, channels of influence on other people, social skills and social behavior. The high-tech environment – computers, smart phones, video games, web search engines – is reshaping the human brain. This high-tech revolution has its advantages and disadvantages.

Advantages are:

1. Reaction rate: e-mail, video games, search in Google teach to respond faster to visual signals and improve attention;

2. Data processing: The brain adapts to rapid processing of the daily information flows, coming from everywhere, and forms special neural networks capable to grasp relevant data on the fly;

3. Intelligence: New technologies develop the mind in the same way as learning new languages and resolving puzzles do, serve as a means of prevention of senile dementia and a driver of rapid growth of the IQ of an average individual;

4. Decision-making: Searching for necessary information on the web on a day-to-day basis trains brain centers, associated with decision-making and logic, so the way out of any difficult situation in everyday life is found faster.

Disadvantages are:

1. Thinking: thinking becomes fragmented, reading becomes superficial, the ability to concentrate and contemplate reduces, and people turn into "descriptors of information", the capacity for abstract thinking is lost;

2. Contacts: The basic mechanisms of controlling contacts with other people are lost; it becomes increasingly difficult to guess emotions and read other people's facial expressions during conversation;

3. Attention becomes distracted; monitoring everything at once does not make it possible to concentrate on something specific;

4. Real friendship is displayed by a surrogate, online friendship creates an illusion of a close connection, and loneliness is felt during real-world face-to-face communication with people; when all the gadgets are turned off;

5. Multitasking is the ability to handle multiple tasks simultaneously: to listen to music, write in a blog, read an e-mail. But excessive multitasking makes the job less effective, increasing stress and attention deficit;

6. Memory becomes superficial and short-term; computers and Internet have turned into a kind of "prosthesis" of memory. Memory is almost never used; an individual remembers not the information but the place of its location on the computer (the folder where it is);

7. Stress: Fatigue caused by the long immersion in the digital world results in a new form of stress – "digital haze" – techno genic brain-fag.

Nowadays it is necessary to create and use new methods and forms of education such as distance learning, online courses, e-learning, digital and mobile learning, MOOC, etc. Computer and IT technologies are also widely used to administer and manage the education process. At higher educational institutions, a teacher and a student can have their electronic office.

Active growth and ongoing modernization of education, high speed access to the last achievements of science and technology in the beginning of XXI century have had a radical impact on methods, technology and content of education on all its levels. State program of accelerated industrial and innovative development has outlined the objective of universal integration of e-learning system into education system.

The appearance of e-learning became inevitable in connection with the increasing needs of society and industry for the continuous professional development of employees. The first this technology was applied in the industry and only then began to use it at first in higher education institutions, and then at schools. The European commission defines the e-learning as use of new technologies of a multimedia and Internet for improvement of quality of training due to improving of a remote exchange of knowledge and collaboration. The main goal of the e-learning technology is to ensure an equal access of all participants of learning process to the best available resources and technology [6]. Kazakhstan has launched the project of the Ministry of Education & Science "E-learning System".

Strategic lines of education policy of the Republic of Kazakhstan in the field of informatization of education are in the following 8 directions:

1. Update regulatory foundations of integration of information technology in education;
2. Intensify training of teaching and managerial personnel to work in e-learning area;
3. Develop domestic digital educational resources (DER);
4. Computerize education system and upgrade computer fleet;
5. Modernize hardware and software;
6. Develop Kazakhstani component of Internet environment;
7. Technological and technical support for upgrading the infrastructure of the education system;
8. Implement a uniform information system of management of education (UISME).

The development and application of distance education technologies is becoming increasingly important. The progress in this area is an important factor of the reform and improvement of the national educational system. Its provision should be considered as an urgent task, and one of the main aspects of the state policy in the field of education, which fully corresponds to the strategic objective of entering Kazakhstan into the top fifty most competitive countries in the world, aimed by the former Head of State Nursultan Nazarbayev and current President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev.

Modern information technologies are turning into a powerful learning tool that can be successfully implemented in the distance educational system. Distance education is currently one of the most progressive innovative technologies in educational systems around the world.

Currently in the Republic of Kazakhstan, more than one million people are ready for distance learning, according to experts. What is so attractive about distance education? First of all, it is flexibility. Students engaged in distance learning, as a rule, do not attend regular classes in the form of lectures and seminars, but work in a convenient place at a convenient time and at a convenient pace. Everyone can study as much as he or she personally needs to master the subject and obtain the necessary credits for the chosen courses. It is the biggest advantage for people who cannot or do not want to change their usual lifestyle. An undisputed advantage is the **modular principle**, which **is the basis for distance learning**. Each separate course creates a holistic view of a particular subject area. This allows a curriculum meeting the student's individual needs to be formed from a set of independent module courses. For the Republic of Kazakhstan, the introduction of high-quality distance learning technologies and open education is also the solution of an important social problem. Kazakhstan is known to have a vast territory, which, with a relatively small population, causes its low density throughout the country. A significant part of the population lives in villages and settlements, remote from cities, regional and district centers. There are settlements with small schools. There are also those with primary schools only. With the advent of small peasant farms and livestock farms on remote pastures, family groups are formed in which children do not have the opportunity to attend school. In such cases, providing the population with at least a compulsory general secondary education becomes a difficult problem. In addition, there are people with disabilities who are also experiencing difficulties in obtaining education. These are significant social problems, which have an element of violation of the constitutional rights of certain categories of citizens and their discrimination based on the place of residence and physical health. Realizing this, the government is seeking opportunities and taking all measures to solve these problems. At the same time, the introduction of distance learning technologies is considered a priority. In recent years, large-scale works have been launched in Kazakhstan to introduce the technologies of electronic, virtual education. They are carried out in several relatively independent directions: the introduction of distance learning technologies, a testing system, the creation of internal local networks, websites, and the provision of Internet access. Many open universities in Europe, the USA and Russia are recruiting specialists in the Republic of Kazakhstan and training them through their own virtual universities [7].

The **advantages of distance learning technologies** are as follows:

1. *Learning at an individual pace* – the speed of learning is determined by the student, depending on his or her personal circumstances and needs.

2. *Freedom and flexibility* – the student can choose any of the numerous courses for study and independently plan the time, place and duration of classes.

3. *Accessibility* – independence from the geographical and temporal position of educational institution allows the student not to limit himself or herself in educational needs.

4. *Mobility* – the effective implementation of feedback between the teacher and the student is one of the basic requirements and grounds for the successful learning process.

5. *Technological effectiveness* – the use of the latest information and telecommunication technologies in the educational process.

6. *Social equality* – equal opportunities for education regardless of the place of residence, health status, elitism and material security.

7. *Creativity* – comfortable conditions for the learner's creative self-expression. Distance education contributes to the implementation of the two basic principles of modern education – "education for all" and "education throughout life". However, one should remember that this technology requires the careful development and preparation of materials at a very high level and a deliberate approach, since it is qualified education that gives basic values for man in the age of information technology [8].

Thus, the development of the distance and e-learning system will enable the Kazakhstani educational system to join the system of European educational and scientific computer networks and information resources and will make the construction of the distance learning system in the state more efficient and less costly in terms of the use of human, material and financial resources. Therefore, the formation of personality is the most important universal human problem of our time.

This fact is becoming more and more evident in the 21st century – the time of informatization and computerization of the entire social life. The academic community of the Kazakhstani educational system has recognized that the most important and promising direction of the educational system development is the wide introduction of distance learning methods based on the use of modern pedagogical, perspective information and telecommunication technologies. Distance learning can and must take its place in the educational system, since it, when competently organized, can provide quality education that meets the requirements of modern society and the immediate future.

No matter in which country or state distance learning is implemented and used, one can say that information technologies create wide opportunities to improve the quality of knowledge and train modern specialists. It is evident that high results cannot be obtained without their intensive introduction into the learning

process. The educational policy of each institution should be adequate for the country's high goals. The educational system should fulfill its historical mission – be not only at the cutting edge, but also become an active participant in the new economy [8].

REFERENCE

1. Liz Jackson. Globalization and Education. – Published online 26 October, 2016. Available online https://oxfordre.com/education/display/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-52
2. Bayan Maudarbekova, Zamzagul Kashkinbayeva. Internationalization of Higher Education in Kazakhstan // Procedia - Social and Behavioral Sciences, Vol.116 (2014), Pp.4092-4097. Available online 11 March, 2014 https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814009136
3. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency. Overview of the Higher Education System. Retrieved from: European Commission, European Education and Culture Executive Agency, Overview of the higher education system in partner countries: East Europe Publications Office (2017), https://data.europa.eu/doi/10.2797/252633
4. Gulmira Abdiraiymova, Sofiya Duisenova, Sayat Shayakhmetov. Reforming of System of the Higher Education in Kazakhstan (Based on Results of Sociological Research) // Procedia - Social and Behavioral Sciences, Vol. 82 (2013). doi:10.1016/j.sbspro.2013.06.282
5. Aigerim Mynbayeva & Nazgul Anarbek. Informatization of Education in Kazakhstan: New Challenges and Further Development of Scientific Schools.// International Review of Management and Marketing, Vol.6(3S), pp.259–264. Retrieved from https://www.econjournals.com/index.php/irmm/article/view/2222
6. M.Smirnova, Y.Spirina, E.Riger. Implementation of E-learning in the organizations of secondary education // Bulletin of the Karaganda University. Series "Pedagogy", Vol.2(78), 2015. Pp.178-181.
7. N.Nurmukhametov, A.Temirova, T.Bekzhanova. The Problems of Development of Distance Education in Kazakhstan // Procedia - Social and Behavioral Sciences, Vol.182 (2015), Pp.15-19. Available online 22 May, 2015 https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815030049
8. G.Berikkhanova, F.Gainullina, A.Berikkhanova, R.Mukhazhanova, Sh.Abisheva. Distance e-learning experience in the Republic of Kazakhstan (by the example of the Shakarim State University of Semey) // Revista – Espacios, Vol.38 (No.50), 2017. P.34. Available online http:// www.revistaespacios.com/a17v38n50/a17v38n50p34.pdf

УДК 8.1751

Zhanna Zalledinova

Master of Philological sciences, Senior Lecturer.

Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages

ANALYSIS OF CLASSIFICATIONS OF CONSTRUAL OPERATIONS

Abstract. The article analyzes the classifications of cognitive mechanisms and operations. The essence of the principles and approaches is explained, the main similarities and differences of the three classifications of construal phenomena are revealed.

Key words: construal operations, perspective, specification, figure / background, schematization.

Заллединова Жанна Қалиасқарқызы

Филология ғылымдарынын магистрі, аға оқытушы.

Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті

ЖОБАЛАУ ОПЕРАЦИЯЛАРЫНЫҢ КЛАССИФИКАЦИЯСЫН ТАЛДАУ

Аңдатпа. Мақалада когнитивті механизмдер мен операциялардың жіктелімдері талданады. Принциптер мен тәсілдердің мәні түсіндіріліп, конституциялық құбылыстардың үш классификациясының негізгі ұқсастықтары мен айырмашылықтары ашылды.

Түйін сөздер: жобалау операциялары, перспектива, нақтылау, сурет / фон, схемалау.

Заллединова Жанна Калиаскаркызы

магистр филологических наук, старший преподаватель

Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана

АНАЛИЗ КЛАССИФИКАЦИЙ ОПЕРАЦИЙ КОНСТРУИРОВАНИЯ

Аннотация. В статье проводится анализ классификаций когнитивных механизмов и операций. Объясняется сущность принципов и подходов, выявляются основные сходства и различия трех классификаций явлений конструирования.

Ключевые слова: операции конструирования, перспектива, спецификация, фигура/фон, схематизация.

Введение. Фундаментальный принцип когнитивной лингвистики состоит в том, что семантика, в первую очередь, когнитивна. Этот принцип особенно проявляется в исследовании аспектов смысла и грамматической организации, в котором решающим образом используются такие понятия, как «перспектива», «субъективность» или «точка зрения». Общим в этих понятиях является то, что они охватывают аспекты концептуализации, которые не могут быть анализированы в полной мере с точки зрения свойств объекта концептуализации, но, так или иначе, задействуют предмет концептуализации. Одной из важнейших сфер исследования когнитивной лингвистики является создание когнитивной модели устройства и функционирования языка. Данному вопросу посвящены труды Г.Г. Гиздатова, который отмечает: «В новой парадигме изучения языка когнитивная модель представлена как основной «интервальный» образ человеческого мышления и сознания. Иначе данную модель можно определить, как информацию о возможных моделях абстракции, извлекаемых из смысловых и логических структур этой абстракции, т.е. фактически информация должна быть «закодирована» в когнитивной модели» [Гиздатов 1997, с. 4].

Целью такого рода исследований является осознание возможности решения большего числа лингвистических проблем с помощью использования понятий когнитивной лингвистики; к тому же, это исследование мотивировано осознанием того, что лучший способ актуализировать данные понятия для лингвистического анализа не дается априори и, следовательно, требует эмпирического исследования. Таким образом, не удивительно, что на самом деле существует довольно большое количество исследований таких необъективных аспектов языкового значения.

Обзор работ. Для разных способов рассмотрения определенной ситуации используется термин «конструирование». На самом элементарном уровне конструирование - это особенность значения всех лингвистических выражений, хотя бы потому, что языки предоставляют различные способы классификации ситуаций, их участников и особенностей, а также отношений между ними. Такой подход всегда подразумевает выбор:

A speaker who accurately observes the spatial distribution of certain stars can describe them in many distinct fashions: as a constellation, as a cluster of stars, as specks of light in the sky, etc. Such expressions are semantically distinct; they reflect the speaker's alternate construal of the scene, each compatible with its objectively given properties. [Лангакер 1991, с. 61]

Тот факт, что конкретная ситуация может быть истолкована по-разному, с точки зрения когнитивной лингвистики, не вызывает большого удивления и не требует обширного обоснования. Более важным, с лингвистической точки зрения, является то, что языки систематически предоставляют средства для различных видов конструирования. Например, различные описания одного явления, приведенные в цитате из Лангакера выше, различны (среди прочего) рамками знаний относительно которого характеризуется задуманная ситуация: определенное распределение звезд рассматривается только как созвездие в традиционных рамках культурных знаний о структуре неба, в то время как эта структура не требует концептуализации в виде кластера. Таким образом, один тип конструирования, задействованный в этих примерах, включает рамки знания (или «идеализированные когнитивные модели»). Другой тип, также задействованный здесь, фокусируется на композиционности концептуализации: и "скопление звезд", и "блики на небе вызывают свои объекты концептуализации путем объединения нескольких элементов в единое целое, в то время как лексическая единица "созвездие" - нет. Опять же, "пятнышки света в небе" фокусируется на множественности явления, тогда как созвездие и скопление звезд навязывают конструкцию когерентной единицы (кластер является «мультиплексным» [Талми 2000, с. 59]).

Этот простой пример показывает, что есть несколько измерений, по которым операции конструирования могут отличаться. Когнитивные лингвисты, а именно, Лангакер и Талми, предложили ряд классификационных схем операций конструирования с целью их систематизации на относительно небольшое количество основных типов. Однако, эти системы классификации демонстрируют значительную долю произвольной интерпретации. Отчасти это связано с тем, что исследования операций конструирования, будучи повсеместными в обычном языке и, следовательно, очень важными, что и привело к значительному увеличению числа известных различных явлений конструирования. Таким образом, очевидно, что данное исследование не дает исчерпывающий список явлений конструирования.

Классификации операций конструирования

Лангакер [Лангакер 1987, с.116-137] предложил следующую классификацию операций конструирования:

1. Селекция (Selection)
2. Перспектива (Perspective)
3. Абстракция (Abstraction)

Первая категория касается способности пользователей языка выборочно уделять внимание некоторым аспектам концептуализации и игнорировать другие. Вторая включает в себя лингвистические проявления позиции, с которой рассматривается ситуация, и делится на четыре подтипа: (1) Фигура - фон, (2) Точка зрения, (3) Дейксис и (4) Субъективность - Объективность. Третья категория связана с нашей способностью устанавливать общие черты между различными явлениями и умение абстрагироваться от различий, и таким образом организовывать концепты в категории. В последствии, Лангакер пересмотрел свою классификацию [Лангакер 1993, с. 447-463], которая теперь выглядит следующим образом:

1. Спецификация (Specificity)
2. Высвечивание (Prominence)
3. Перспектива (Perspective)
4. Динамичность (Dynamicity)

Первая категория (Спецификация) примерно соответствует предыдущему классу (Абстракция). Новая категория «Высвечивание» включает, в частности, понятие «Фигура – Фон», а также явления, ранее относившиеся к категории «Селекция». «Перспектива» осталась прежней, за исключением того, что подтип «Фигура - Фон» теперь помещен в категорию «Высвечивание». «Динамичность» - дополнительная категория, которая касается развития концептуализации через время. Это, в первую очередь, связано с внутренней временной природой лингвистических высказываний: представление элементов концептуализации в другом порядке приводит к различию значений. Но динамичная, последовательная концептуализация может также возникнуть в результате применения динамических концептов к объекту концептуализации, который сам по себе не является динамичным (прим.: *The road winds through the valley*).

Талми [Талми 1988] первоначально предложил следующие «системы визуализации» в качестве основных классов операций конструирования:

1. Схематизация (Schematization)
2. Перспектива (Perspective)
3. Внимание (Attention)
4. Динамика силы (Force Dynamics)

Данная классификация во многом совпадает с классификацией Лангакера, что само по себе, свидетельствует об актуальности этих классов. Таким образом, «Схематизация» Талми во многом соответствует «Спецификации» Лангакера; обе классификации имеют категорию "Перспектива", включающую схожие явления, и категория «Внимание» Талми пересекается с категорией «Высвечивание» Лангакера. «Динамика силы», однако, отсутствует в классификации Лангакера.

Талми [Талми 2000, с. 40-84] также пересмотрел свою классификацию и представил следующие основные категории:

1. Конфигурационная структура (Configurational structure)
2. Перспектива (Perspective)
3. Распределение внимания (Distribution of attention)
4. Динамика силы (Force Dynamics)

Перпендикулярно этим четырем «схематическим системам», как их теперь называют, находится «схематическая категория» называемая «Область (Domain)», которая включает очень ограниченное количество основных параметров конструала, а именно «пространство» и «время». Таким образом, одна конкретная операция конструирования из схематической системы «конфигурационная структура» системы может применяться к нескольким областям. Например, в области пространства и времени концепты могут быть рассмотрены как дискретные (т.е. как объекты в пространстве и действующие во времени) или как непрерывные (как массы в пространстве и деятельность во времени). Таким образом, комбинированные операции конструирования лингвистически оправданы тем фактом, что при номинализации (которая преобразует концепты из области времени в область пространства) действия истолковываются как объекты, а процессы как масса, например, как в (1) и (2):

(1) *John called me – John gave me a call.*

(2) *John helped me – John gave me some help.*

В подходе Лангакера области «пространство» и «время» Талми соответствуют концептуальному

различию между существительными и глаголами. В частности, Лангакер [Лангакер 1987, Лангакер 2005] рассматривает существительные как «вещи», понимаемые как конструал, возникший в результате концептуальной группировки и овеществления, а глаголы - как «процессы», понимаемые как конструалы, являющиеся результатом сканирования временно проявленных отношений. Однако, Лангакер не воспринимает различия существительного и глагола как отражение фундаментальной схематической категории в целом, а скорее, как особый экземпляр организации в рамках "Фигура - Фон" (в частности, профильно-базовая организация) и категоризации. Например, у английского существительного и глагола *cook* есть общее концептуальное содержание, но в одном классе конструалов (the cook, и т.д.); другая часть этого контента «профилирована» в процессуальных конструалах;

Рисунок 1. «Номинальный» и «глагольный» конструал одного и того же содержания в разных конструкциях

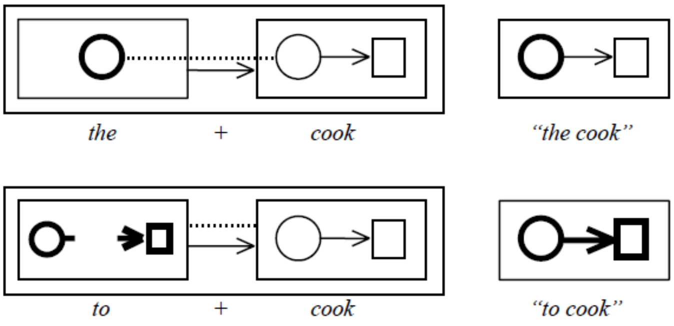

Из-за этих (и других) закономерностей английское слово *cook* можно рассматривать как имеющее схематический смысл, который не навязывает конкретный профиль и который, таким образом, служит как высшая категория для конкретных именных и вербальных употреблений слова [Лангакер 2005]. На рисунке 2 представлено схематическое изображение:

Рисунок 2. Слово *cook* категорирующее именные и вербальные конструалы

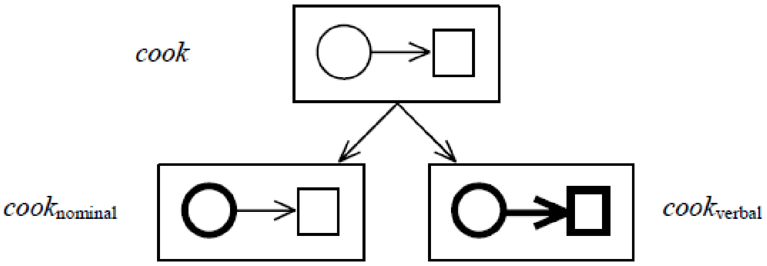

Из вышеизложенного ясно, что, хотя концепции, использованные в работах Лангакера и Талми играют довольно различную роль в своих рамках, их подходы в основном, охватывают одинаковые идеи. Кроме того, они оба придерживаются идеи, что несколько аспектов конструала могут быть использованы в значении одного лингвистического выражения. Это указывает на то, что любая классификация явлений конструирования в конкретном языке вероятно, будет в определенной степени, произвольной, хотя бы потому, что языковые единицы часто участвуют в более чем одном виде операций конструирования.

Крофт и Круз [Крофт и Круз 2004, с. 43-46] также указывают, что классификации явлений конструирования в некоторой степени произвольны или не могут быть изложены в полной мере. Во-первых, они заметили, что классификации, предложенные Лангакером и Талми, имеют ряд общих черт, но также и то, что устранение различий не является очевидным. Кроме того, они отмечают что в обеих классификациях отсутствуют некоторые аспекты конструирования (например, схемы визуализации), интеграция которых в предложенные классификации не сразу очевидна. Основываясь на более раннем сравнении классификаций конструалов [Крофт и Эстер 2000, с. 45], они утверждают, что основные категории в такой классификации должны соответствовать психологическим процессам и способностям, которые были установлены независимо, психологами и феноменологами. Но это требование, конечно, уже было мотивировано классификациями Лангакера и Талми. Таким образом, неудивительно, что классификация, предложенная Крофтом и Крузом частично совпадает с предложениями Лангакера и Талми. Основное различие между классификациями Крофта и Круза и Лангакера и Талми заключается в том, что первая является более всеобъемлющей в сравнении со второй. Основные категории по мнению Крофт и Круз, это:

1. Внимание / Значимость (Attention/Salience)
2. Суждение / Сравнение (Judgment/Comparison)
3. Перспектива / Контекст (Perspective/Situatedness
4. Конституция / Гештальт (Constitution/Gestalt)

Категория 1, «Внимание / значимость», как правило, включает те же типы толкований, что относятся к категории «Внимание» Талми (и «Высвечивание» Лангакера), но также содержит в качестве подкатегорий определенные явления конструала, которые относятся к основным категориям в работах Лангакера и Талми; в частности, это включает «Абстракцию» Лангакера и «Схематизацию» Талми и «Динамичность» Лангакера.

Вторая категория, «Суждение / Сравнение», содержит подкатегории «Категоризация», «Метафора» и «Фигура / Фон». Таким образом, мы можем наблюдать, что «Фигура / Фон» была перенесена из категории «Внимание / Высвечивание» в трудах Лангакера и Талми. Кроме того, «Категоризация» не рассматривается как феномен «Схематизации», как у Талми, несмотря на тесную связь между ними. Таким образом, включение метафоры в классификацию явлений конструирования делает данную классификацию более всеобъемлющей, чем предыдущие.

Категория «Перспектива», очевидно, больше всего схожа с той же категорией в других классификациях. Категория «Конституция / Гештальт» пересекается с категорией «Конфигурационная структура» Талми [Талми 2000], но также включает в себя «Динамику силы».

Обсуждение. Какие выводы можно сделать из данного обзора классификаций? Прежде всего, хотя все классификации разделяют требование, что они должны отражать общеустановленные психологические способности, они все же являются существенно различными. Предложение Крофта и Круза, наиболее соответствующее данному требованию, фактически вызывает те же вопросы, что и другие классификации; присвоение определенных операций конструирования одной рубрике, а не другой не всегда обосновано. Увеличение охвата операций конструирования в классификации Крофта и Круза фактически идут рука об руку с дальнейшим снижением ясности. Похоже, что любая новая операция конструирования остро нуждается в новой категории. Это не означает, что определенные операции конструирования должны быть исключены из теории, а скорее это подводит к мысли, что операции могут различаться во многих отношениях, и что попытки создания исчерпывающей классификации в значительной степени произвольны.

Выводы. Таким образом, именно с когнитивной точки зрения не следует ожидать, что могут быть созданы исчерпывающие и всеобъемлющие классификации операций конструирования. Понимание того, что общая схема классификации операций конструирования не возможна, не умаляет тот факт, что набор этих операций определенно демонстрирует структуру - это не список совершенно не связанных между собой понятий. Некоторые подмножества операций конструирования имеют больше общего друг с другом, чем с иными, и как таковой, весь набор явлений конструирования поддается структуризации, включающей некоторые общие рубрики, в рамках которых они могут быть категорированы на основе их повторяющихся или общих характеристик.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гиздатов Г.Г. Когнитивные модели в речевой деятельности. Алматы: Гылым, 1997
2. Крофт У. и Алан Круз. Cognitive linguistics. Кэмбридж: Cambridge University Press, 2004.
3. Крофт У. и Эстер Д.В. Construal operations in linguistics and artificial intelligence. В Liliana Albertazzi, Meaning and cognition: A multidisciplinary approach 51–78. Амстердам: John Benjamins, 2000.
4. Лангакер Р.У. Concept, image, and symbol: The cognitive basis of grammar. Берлин: Mouton de Gruyter, 1991.
5. Лангакер Р.У. Foundations of cognitive grammar. Изд. 1, Theoretical prerequisites. Стэнфорд: Stanford University Press, 1987.
6. Лангакер Р.У. Universals of construal. Berkeley Linguistics Society, 1993- 19: 447–463.
7. Лангакер Р.У. Construction grammars: Cognitive, radical, and less so. В Francisco J. Ruiz de Mendoza Ibáñez and M. Sandra Peña Cervel, eds., Cognitive Linguistics: Internal Dynamics and Interdisciplinary Interaction 101–159. Берлин: Mouton de Gruyter, 2005.
8. Талми Л. Toward a cognitive semantics. Изд. 1, Concept structuring systems. Кэмбридж: The MIT Press, 2000.
9. Талми Л. The relation of grammar to cognition. В Brygida Rudzka-Ostyn, Topics in cognitive linguistics 165–205. Амстердам: John Benjamins, 1988.

REFERENCE

1. G.G.Gizdatov, Kognitivnye modeli v rechevoi deyatelnosti. Almaty, Gilim, 1997.

2. Croft, William, and Alan Cruse. 2004. Cognitive linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Croft, William, and Esther J. Wood. 2000. Construal operations in linguistics and artificial intelligence. In Liliana Albertazzi, ed., Meaning and cognition: A multidisciplinary approach 51–78. Amsterdam: John Benjamins
4. Langacker, Ronald W. 1991a. Concept, image, and symbol: The cognitive basis of grammar. Berlin: Mouton de Gruyter.
5. Langacker, Ronald W. 1987. Foundations of cognitive grammar. Vol. 1, Theoretical prerequisites. Stanford, CA: Stanford University Press.
6. Langacker, Ronald W. 1993. Universals of construal. Berkeley Linguistics Society 19: 447–463.
7. Langacker, Ronald W. 2005. Construction grammars: Cognitive, radical, and less so. In Francisco J. Ruiz de Mendoza Ibáñez and M. Sandra Peña Cervel, eds., Cognitive Linguistics: Internal Dynamics and Interdisciplinary Interaction 101–159. Berlin: Mouton de Gruyter.
8. Talmy, Leonard. 2000. Toward a cognitive semantics. Vol. 1, Concept structuring systems. Cambridge, MA: The MIT Press.
9. Talmy, Leonard. 1988. The relation of grammar to cognition. In Brygida Rudzka-Ostyn, ed., Topics in cognitive linguistics 165–205. Amsterdam: John Benjamins.

ӘДЕБИЕТ

1. Гиздатов Г.Г. Когнитивные модели в речевой деятельности. Алматы: Гылым, 1997
2. Крофт У. және Алан Круз. Cognitive linguistics. Кэмбридж: Cambridge University Press, 2004.
3. Крофт У. және Эстер Д.В. Construal operations in linguistics and artificial intelligence. Liliana Albertazzi, Meaning and cognition: A multidisciplinary approach 51–78. Амстердам: John Benjamins, 2000.
4. Лангакер Р.У. Concept, image, and symbol: The cognitive basis of grammar. Берлин: Mouton de Gruyter, 1991.
5. Лангакер Р.У. Foundations of cognitive grammar. Изд. 1, Theoretical prerequisites. Стэнфорд: Stanford University Press, 1987.
6. Лангакер Р.У. Universals of construal. Berkeley Linguistics Society, 1993- 19: 447–463.
7. Лангакер Р.У. Construction grammars: Cognitive, radical, and less so. Francisco J. Ruiz de Mendoza Ibáñez and M. Sandra Peña Cervel, eds., Cognitive Linguistics: Internal Dynamics and Interdisciplinary Interaction 101–159. Берлин: Mouton de Gruyter, 2005.
8. Талми Л. Toward a cognitive semantics. Изд. 1, Concept structuring systems. Кэмбридж: The MIT Press, 2000.
9. Талми Л. The relation of grammar to cognition. В Brygida Rudzka-Ostyn, Topics in cognitive linguistics 165–205. Амстердам: John Benjamins, 1988.

УДК 14.35.09

Сулейманова А.Т.
Оқытушы
Абылай хан ат. ҚазХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aigul-shu@mail.ru
Абикенова Д.Д.
Оқытушы
Сәтпаев ат. ҚазҰТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: abikenovadiana@mail.ru

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІ

Түйін: Мақалада Instagram сияқты визуалды медианы пайдаланудың артықшылықтары, ШТО-дағы бейне контент және жаңа заман талабына сай жаңа тәсілдер туралы, сонымен қатар оқушыларды көрнекі сауаттылыққа жетелейтін көрнекі материалдар арқылы мақсатқа қалай жетуге болатыны туралы айтылады.

Тірек сөздер: көрнекі құралдар, заманауи технологиялар, дыбыс эффектілері, музыкалық немесе күрделі графикалық дизайн, Instagram, визуалды мәдениет

Suleimanova A.T.
Teacher
Kazakh Ablaikhan UIRandWL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aigul-shu@mail.ru
Abikenova D.D.
Teacher
KazNTU named after Satpaev
Almaty, Kazakhstan
e-mail: abikenovadiana@mail.ru

Abstract: The article is about the benefits of usage of visual mass media, as Instagram, video content in FLT, and the new approaches to a new generation. Moreover, the article is about how the teachers reach their target with the help of visual materials, that can lead the students to visual literacy.
Keywords: visual aids, modern technologies, sound effects, music or complex graphic design, Instagram, visual culture

Қазіргі таңда адамдар айналасындағылардың бәрін, соның ішінде өздерін де өзгерте алатын заманауи технологиялар заманында өмір сүруде. Біздің мәдениетімізді индустриялықтан ақпараттық мәдениетке айналдыру оқытудың жаңа әдістерімен үйлесетін сауаттылықтың жаңа түрін қажет етеді.

Білім беру жүйесінде студенттердің жаңа буыны пайда болды, олар бұрын сабақ берген мұғалімдерден мүлдем өзгеше. Енді студенттерді оқуға және жазуға үйрету жеткіліксіз. Бүгінгі студенттер визуалды бұқаралық ақпарат құралдарын түсіну, түсіндіру және құруда сауатты болуы керек. Олар басқа жүйеде ойлайды және ақпаратты суреттер (фотосуреттер, эмодзилер және т.б.) арқылы қабылдайды. Ақпарат әлемінде бейнелер басым, ал жаңа буын, Z буыны, жаңа қарым-қатынас тілін қолданады, оны зерттеу оқытушыларға пайдалы болады. Біздің рөліміз-студенттерді өмір сүретін және жұмыс істейтін өмірге, яғни визуалды әлемге дайындау және бейімдеу. Теледидар жарнамалары, билбордтар, парақшалар, брошюралар, жарнамалар, эмодзи суреттері бізді барлық жерде қоршап тұр. Бұл дереккөздерді оқу бағдарламасына, сабақ жоспарына енгізуді бастау туралы шешім қабылданды, өйткені бір оқулық ешқашан жеткіліксіз болды. Сонымен, мұғалімдер білімге ие болу студенттерді оқыту үшін жеткіліксіз екенін түсінуі керек; ең бастысы, сіз бұл білімді қаншалықты тиімді пайдалана алатыныңызда.

Қазіргі ақпарат дәуірінде студенттерге мультимедиялық хабарламаларды түсіну және бағалау, сондай-ақ олардың көпшілігі ағылшын тілінде жазылған ғаламтордың визуалды мәдениетіне қол жеткізуге мүмкіндік беру үшін визуалды коммуникация дағдыларын үйрету керек. Оқытушылар осы жаңа білімді игеруге мүмкіндік беру үшін оқушылардың қажеттіліктері мен мүдделерін анықтай алуы керек. Көрнекі сауаттылық суреттің кейде мың сөзге тұрарлық екенін көрсетеді.

Медиа сауаттылық тек негізгі танымдық қабілеттерді дамытуды ғана емес, сонымен қатар оларды "әлеуметтік-экономикалық дамуға ықпал ету үшін, жеке және әлеуметтік өзгерістердің негізі ретінде әлеуметтік сана мен сыни ойлау қабілетін дамыту үшін"қолдана білуді қамтиды. [1, 147б].

Қазіргі студенттер визуалды бай әлемде өмір сүреді, онда олар үнемі соқтығысып, мағыналар жасайды, сонымен қатар бейнелер арқылы білім алады. Осылайша, студенттер сөздерді де, суреттерді де өңдеуді үйренуі керек. Олар мәтін мен суреттер арасында, сөзбе-сөз және бейнелі әлемдер арасында әдемі және дұрыс қозғала білуі керек. Дегенмен, бүгінгі күні оқушылар суреттерді пайдалана отырып, сыни және тиімді оқытуға дайындау қажеттілігі әлі де бағаланбайды.

Оқытушылардың жоғары білім беру жүйесінде визуалды материалдарды қолдануы туралы соңғы зерттеулер студенттердің визуалды сауаттылығын дамыту қажеттілігін дәлелдеді. Өкінішке орай, студенттердің визуалды құзыреттілігі әрдайым оқытушылардың үміттеріне немесе академиялық талаптарға сәйкес келе бермейді. Студенттер мәтінге қарағанда визуалды ақпаратты бақылау, түсіндіру, талдау және талқылау дағдыларын аз көрсетеді. Бұл визуалды медианың мағынасын "визуалды сауатты студент" иеленуі керек негізгі стандарттардың бірі ретінде түсіндіру және талдау қабілетін анықтайтын визуалды сауаттылық дағдыларының сыни негізін құру және қайта қарау қажеттілігіне оралады. Бұл қабілет оларға мәдени құндылықтар мен әлеуметтік құрылымдардың имиджді құруға қалай әсер ететінін түсінуге көмектесуге арналған.

Қазіргі Тілдер қауымдастығының шет тілдерін оқыту саласындағы соңғы әзірлемелері іс жүзінде тіл, мәдениет және әдебиет үздіксіз процесс ретінде оқытылатын оқу бағдарламасын көрсетеді. Мұндай оқытудың негізінде мультимодальды мәтіндер жатыр, олар жазбаша сөздердің визуалды бейнелермен, дыбыстық эффектілермен, музыкамен немесе күрделі графикалық дизайнмен үйлесуі болып табылады

[2, 51б] және студенттердің өмірінің ажырамас бөлігін құрайтын осы континуумның кілті болып табылады. Жаңа студенттің рөлі визуалды бейнелер мен дизайн элементтерін жалпылау және түсіндіру, қорытынды жасау және сұрақтар қою сияқты балама дағдыларды игеруді қажет ететін "студент-көрермен" рөлі болуы керек.

Сонымен, О. Хаттвигтің айтуынша, мұндағы алғашқы қадам кез келген кескінге қатысты ақпаратты анықтау үшін бақылау дағдыларын дамыту болуы керек [3, 63б]. Екінші кезең бейнені оның мәдени, әлеуметтік және тарихи контекстінде орналастыру қабілетін қамтуы керек. Тарихи және мәдени факторлар кескіннің мағынасын түсіну үшін өте маңызды болуы мүмкін. Үшінші қадам студенттердің "визуалды материалдардың әртүрлі бейнелі, графикалық және дизайн компоненттерін анықтау және мәтінге қатысты кез келген визуалды эффектілерді зерттеу" қажеттіліктеріне байланысты. Оқушылар бір қарағанда жіберіп алуы мүмкін бөлшектерді байқауды үйренуі керек. Төртінші қадам студенттерге алдыңғы кезеңдерде қарастырылған визуалды материалдарға (тиісті ақпарат, тарихи және әлеуметтік контекст, эстетикалық конвенциялар және т.б.) сәйкес кескіндерді түсіндіру мен талдауды тексеруге көмектесуге арналған.

Осының айқын салдары ретінде көптеген шетелдік оқытушылар шет тілдеріндегі бағдарламада мультимодальды мәтіндердің болуын арттыру, сондай-ақ заманауи технологиялар дәуірінде студенттерді оқытуға бағытталған нақты стратегияларды әзірлеу қажеттілігін мәлімдейді [4, р.44].

Олар қысқа жаттығу немесе толтырғыш үшін өте қолайлы болуы мүмкін. Сонымен, интернетте шолу кезінде түсініктемелері бар күлкілі суреттер жиі байқалады. Неліктен оларды сабақтарда қолданбасқа?

Мемдер жағдайында оқушыларға әр кезең бойынша келесі сұрақтар қойылуы мүмкін.

1-Қадам: Бақылау

Бұл мемге қарағанда сіздің алғашқы әсеріңіз қандай? Бірінші бұрылыста не байқадыңыз? Алдыңғы қатарда не тұр? Фондық режимге не кіреді? Қандай түстер басым? Түс сізге оқырман ретінде қалай әсер етеді? Ақ немесе теріс бос орын қалай қолданылады? Сурет симметриялы ма? Бұл кескіннің мағынасына қалай әсер етеді? Суретші сізді негізгі сызықтармен, түстермен, контрастпен, қимылдармен және жарықтандырумен не көруге тырысады? Өлшем мен масштабтау қалай қолданылады? Неліктен кейбір элементтер басқаларға қарағанда үлкен? Бұл кескіннің мағынасына қалай әсер етеді?

2-қадам: Контекст

Мемнің жалпы контекстін қарастырыңыз. Бұл мемнің мақсатты аудиториясы кім болуы мүмкін? Бұл мемнің мақсаты қандай болуы мүмкін? Мемді түсіну үшін қандай негізгі білім қажет болуы мүмкін?

3-қадам: Байланысты мәтін

Мемнің визуалды және мәтіндік мазмұны қандай? Бетте мәтін қайда орналасқан? Қандай қаріптер қолданылады? Мәтін мен иллюстрациялар қалай байланысты? Суреттердің пішімі және олардың мемдегі орналасуы туралы не ойлайсыз? Мәтін қайда? Бұл суреттің ішінде ме? Ол шекарамен немесе бос орынмен бөлінген бе?

4-қадам: Мағынасы мен түсінігі

Әзіл қалай жасалады? Хабарлама мен сурет арасында сөз тіркесі немесе сәйкессіздік бар ма? Бұл мем туралы жалпы әсеріңіз қандай? Онда не сынға ұшырады деп ойлайсыз? Сіз қарастырып отырған әлеуметтік құбылыстарды осылай түсіндіруге келісесіз бе? Сіз байқаған аспектілер мен олардың салдары арасындағы байланысты талдаңыз.

Мәселен, мысалы, байланыс телефондарды белгілі - бір тақырыптағы суреттерді немесе фотосуреттерді іздеу үшін пайдалануға болады. Студенттерден ұялы телефондарын алып, күлімсіреген / жылаған адамның суретін табуды сұраңыз (опция: біреу ер адамды, біреуді әйелді, ал біреуді баланы табады). Енді оларға тапсырма беріңіз: а) фотосуретті серіктесіңізге көрсетіңіз және б) адамға күлімсіреу /жылау арқылы не болғанын айтыңыз. Дәл осылай, мысалы, сіз Present Progressive бағдарламасын оқып жатқанда жасауға болады, студенттерден адамдар қандай да бір әрекеттерді орындайтын бірнеше фотосуреттерді табуды сұраңыз, содан кейін фотосуретті басқа адамға көрсетіп, оған не болып жатқанын айтыңыз. Нақты анықталған тілдік мақсаты бар фотосуреттерді іздеу процесі сабақ барысында көптеген шынайы сезім сыйлайды. Бұл сөйлесуде проблемалық грамматикалық құрылымдарды қолданудың қызықты тәсілдерінің бірі. Сіз сондай-ақ бұлыңғыр фотосуреттерді пайдалана аласыз. Демалыстан оралғаннан кейін бәрі осындай проблемаға тап болған шығар. Бірақ сіз мұндай фотосуреттерді сабақ барысында өте тиімді пайдалана аласыз. Оқушылар бұл фотосуреттерді бір-біріне түсірілім кезінде болған оқиғаны (Past Progressive / Past Simple) және фотосуреттің неліктен бұлыңғыр болғанын айту үшін пайдалана алады; жұптағы басқа студент суретке сәйкес егжей-тегжейлі сұрақтар қоя алады [5, 15б].

Уақытты үнемдейтін және сабақтарда аздап көңілді болатын тағы бір қосымша - Instagram. Миллиондаған адамдар оны фотосуреттерді орналастыру және хэштегтерді қосу арқылы пайдаланады. Осы миллиондаған пайдаланушылардың арасында біздің студенттер де бар. Сіз "тамақ"тақырыбын қамтып жатырсыз деп елестетейік. Instagram арқасында студенттер мәдени тұрғыдан да дами алады. Егер олар # breakfast жазса, әлемнің түкпір-түкпірінен миллионнан астам таңғы ас суреттері шығады. Студенттер бүкіл әлемдегі адамдардың қалай және не жейтінін салыстыру арқылы олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын талқылай алады. Олар сондай-ақ таңғы асты суретке түсіріп, оны хэштегтер мен сабақ лексикасы арқылы сипаттай алады. Оқушыларға хэштегтері бар бос қағазды және тек бос орынды беру арқылы тапсырманы өзгертуге болады. Оқушылар оны сіздің сүйікті тағамыңызбен және оны сипаттайтын сын есімдермен толықтыруы керек.

Тиімді қарым-қатынас жасау үшін Сіз әртүрлі мағыналарды беру үшін мағыналы түрде оқи, түсіндіре, жасай және таңдай білуіңіз керек.

Ал бейне туралы не деуге болады? Сандық кескіндер мен әлеуметтік медиа дәуірінде студенттер бейнематериалдарды қоса алғанда, шексіз визуалды эффектілерді қарқынды түрде жасай алады, көре алады, жүктей алады және бөлісе алады. Сондықтан студенттерге тек мәтінді ғана емес, сонымен қатар визуалды сауатты болуды үйрету маңызды.

Білім берудегі бейне студенттердің оқу тәсілін өзгертеді. Тілдік білім стандартталған тестілеу мен емтиханға дайындықтың құрбаны болады. Бейнені мүмкін болатын сезімді дамыту үшін пайдалануға болады.

Оқыту тұрғысынан бейне мазмұны оқытудың ең жақсы түрлерінің біріне айналады. Зерттеулер көрсеткендей, бейнені оқу құралы ретінде пайдалану оқу тиімділігін арттырады [6, 276]. Студенттер тезірек, тереңірек үйренеді және көбірек есте сақтайды. Бұл сонымен қатар алынған тәжірибенің сапасын жақсартады, бұл өз кезегінде мотивацияға әсер етеді. Бейне тиімділікке де, танымдық көзқарасқа да оң әсер ету қабілетіне ие.

Қорытындылай келе, бейнені көргенде сіз бай мәдени суретке түсесіз. Сіз тіл туралы ғана емес, оның қалай қолданылатынын да білесіз. Бейне бізге мәдени, әлеуметтік-лингвистикалық контекст береді. Бейненің ең күшті жақтарының бірі-оның көрермендермен эмоционалды және когнитивті қарым-қатынас жасау қабілеті. Студенттер сезінеді, демек олар оқиды. Бейнелер эмоциялармен байланысты және бұл оқу үшін өте маңызды. Пікірталас видеосы бізге аудиториядағы пікірталасты шынымен өршітуге мүмкіндік береді [7, 206]. Бейнелер идеялар мен контекстке бай болғандықтан, студенттер сыни ойлау мен талдауды қолдана отырып, өз пікірлерін білдіруге ынталандырылуы мүмкін . Оқушылардың визуалды сауаттылығын арттыру олардың тілдік дағдыларын дамытуға ықпал етеді деп айтуға болады. Сондықтан мұғалімдер шет тілін оқыту процесінде медиа сауаттылықтың маңыздылығын түсінуі керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Anstey, M., & Bull, G. (2006). Teaching and learning multiliteracies: Changing times, changing literacies. Newark, NJ: International Reading Association.
2. Bamford, A. (2003). The visual literacy white paper. Adobe. Retrieved from https://goo.gl/ TJTi78
3. Gangwer, T. (2009). Visual impact, visual teaching: Using images to strengthen learning. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
4. Hockly, N., & Dudeney, G. (2014). Going mobile: Teaching with hand-held devices. Peaslake: Delta Publishing.
5. Jones, C. (2013, September). Stories waiting to be told. Teaching English. Retrieved from https://goo.gl/o6VhZ7
6. Kress, G. (2003). Literacy in the new media age. London: Routledge. Kress, G. (2010).
7. Ljubojevic, M., Vaskovic, V., Stankovic, S., & Vaskovic, J. (2014). Using supplementary video in multimedia instruction as a teaching tool to increase efficiency of learning and quality of experience. The International Review of Research in Open and Distance Learning, 15(3), 275–291. Retrieved from https://goo.gl/FkaJUr

УДК: 378.147

Адильгереева М., Жомартұлы Б., Қонысбай Б.,
Студенты 1 курса, спец. «Строительная инженерия», «Computer science»
Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.И.Сатпаева, г. Алматы, Казахстан
moldir.adilgereeva2005@gmail.com
Научный руководитель – Танкиева Н.Ш.

БУКТРЕЙЛЕР КАК ИННОВАЦИОННАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ПОПУЛЯРИЗАЦИИ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация: В статье рассматривается буктрейлер как эффективная инновационная образовательная технология для решения проблемы снижения уровня использования казахского языка среди молодежи в последние годы. На наш взгляд, создание визуально привлекательных, креативных буктрейлеров и распространение их через социальные сети делают их доступными для более широкой аудитории и способствуют популяризации казахской литературы. Нами были проведены исследования в библиотеках Алматы для выявления реальных читателей казахской литературы, а также социальный опрос через «Google.forms» для определения объективной информации об использовании казахского языка. В работе даются алгоритмы создания и QR-коды буктрейлеров, подготовленных в ходе эксперимента студентами 1 курса технического вуза.

Ключевые слова: буктрейлер, инновационная технология, образовательная технология, обучение языкам, казахский язык, алгоритм создания буктрейлера, QR-код.

Adilgereeva M., Zhomartuly B., Konysbay B.,
1st year students, spec. «Construction Engineering», «Computer science»
Kazakh National Research Technical University named after K.I.Satpayev, Almaty, Kazakhstan
moldir.adilgereeva2005@gmail.com
Scientific supervisor – Tankieva N.Sh.

BOOKTRAILER AS AN INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGY FOR POPULARIZATION OF THE KAZAKH LANGUAGE AND LITERATURE

Abstract: The article considers the booktrailer as an effective innovative educational technology to solve the problem of reducing the level of use of the Kazakh language among young people in recent years. In our opinion, the creation of visually attractive, creative booktrailers and their distribution through social networks make them accessible to a wider audience and contribute to the popularization of Kazakh literature. We conducted research in Almaty libraries to identify real readers of Kazakh literature, as well as a social survey through Google.forms to determine objective information about the use of the Kazakh language. The paper gives algorithms for creating and QR codes of booktrailers prepared during the experiment by 1st-year students of a technical university.

Keywords: booktrailer, innovative technology, educational technology, language teaching, Kazakh language, booktrailer creation algorithm, QR code.

Введение. Мы живем в Республике Казахстан, который с каждым годом развивается, но вопрос языка все еще не решается должным образом. Мы должны отчетливо понимать, что одним из базовых элементов национальной политики нашей страны было и остается целенаправленное развитие казахского культурного ядра, которое является важной частью культурного наследия Казахстана, и его сохранение необходимо как государственного языка страны. В последние годы растет обеспокоенность по поводу сокращения использования казахского языка среди молодого поколения, особенно в городах, где русский часто является доминирующим языком.

Перед национальной политикой страны в ближайшие годы стоит задача — сделать казахский язык не только государственным, но и языком межнационального общения. Это цель не из легких: численность этнических казахов среди общего населения республики составляет порядка 70%, но это не значит, что и языковой баланс у нас такой же. [1]

Исследование проблемы. Для диагностики проблемы нами был проведен социальный опрос через «Google.forms» для выявления объективной информации об использовании казахского языка казахским населением нашей страны. В соцопросе приняли участие 80 респондентов.

Рисунок 1 – QR-код опроса

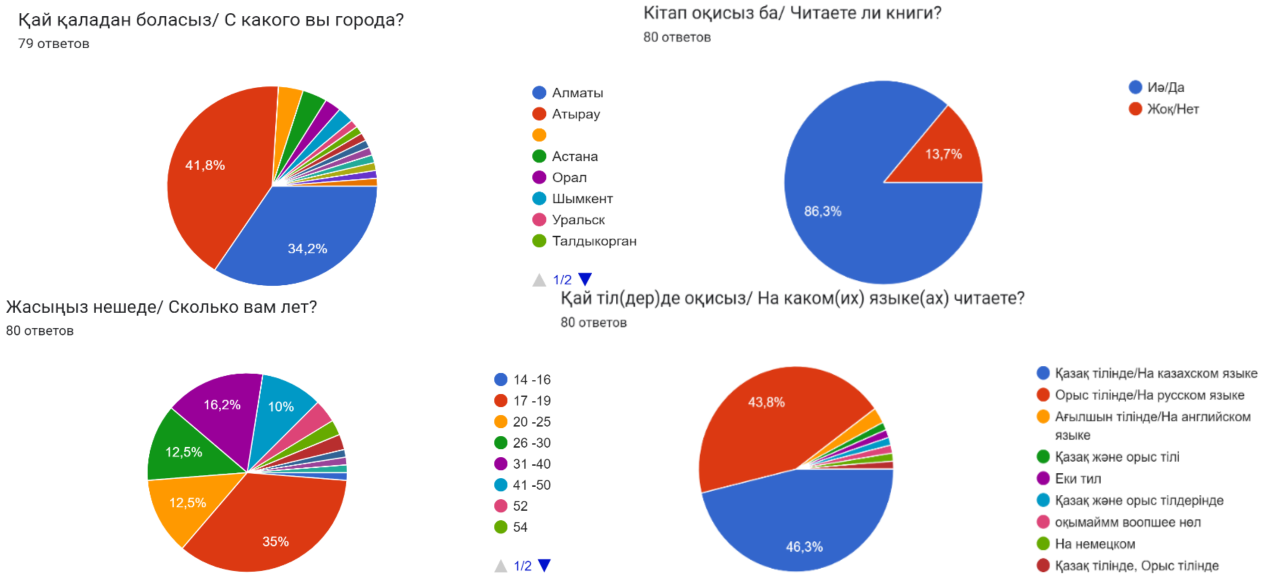

Рисунок 2 – Результаты соцопроса.

Как мы видим по результатам опроса, большинство респондентов читают книги и увлекаются этим. В основном молодое поколение читает на многих языках, что не может не радовать. Но при этом литература на казахском языке все еще не является самым популярной на данный момент.

Нами были также проведены исследования в библиотеках города Алматы для выявления книжного фонда на казахском языке и реальных читателей казахской литературы:

1. «Unihub». 20 000 книг в общем, из них: 70% — на казахском, 30% — на русском языке. Средний возраст читателей — около 18-25 лет. Аудитория: 70% — мужчины, 30% — женщины.
2. «Национальная библиотека Республики Казахстан». 7 млн. книг в общем, из них: 58% — на казахском, 22% — на русском, 13% — на английском, 7% — на других языках. Средний возраст читателей — около 12-50 лет. Аудитория: 40% — мужчины, 60% —женщины. Более 147 638 книг читаются в день.
3. «Білім ордасы». 5 856 122 книг в общем, из них: 52% — на казахском, 28% — на русском, 11% — на английском, 9% — на других языках. Средний возраст читателей — около 12-60 лет. Аудитория: 53% — мужчины, 47% — женщины.

Буктрейлер. Проанализировав все данные, выявляется парадоксальная ситуация: Казахстан имеет богатую литературную традицию, но многим казахам сейчас удобнее читать и говорить на русском, а не на своем родном языке. Получается, нужен новый, современный способ пропаганды казахского языка и литературы. И для этой цели, на наш взгляд, буктрейлер является наиболее эффективной инновационной образовательной технологией обучения языкам и формирования интереса к казахской литературе, которая позволяет развивать у обучающихся метапредметные умения и навыки.

Буктрейлеры (англ. booktrailer) – это короткие видеоролики, рекламирующие книгу, похожие на трейлер фильма. Они – отличный способ увлечь людей чтением и могут быть использованы для продвижения книг на любом языке, а в нашем случае буктрейлеры могут быть особенно эффективными и в продвижении идеи грамотности и сохранении казахского языка. Появились они чуть более десяти лет назад в качестве рекламного продукта издательств. Однако сегодня с их помощью можно привлечь внимание подростков как к классической, так и современной литературе, передав «бразды правления» в руки самих молодых. [2]

По С.Водолазской, буктрейлер – коммуникативный канал в форме видеоролика, создаваемый с целью ознакомления аудитории с конкретной издательской продукцией через ее визуализацию. Она выделяет следующие виды буктрейлеров: минифильм (небольшой художественный фильм, где используются фрагменты сюжета книги), видеоролик (созданы из видеофрагментов, различных графических и видеоматериалов) и слайд-шоу (видеофрагменты со слайдами презентации о книге). [3]

С. Патру классифицирует буктрейлеры:

по жанру – анонс и отзыв;

по способу визуализации текста – игровые, неигровые, анимационные;

по форме построения сюжета – повествовательные, атмосферные, концептуальные;

по форме исполнения – полноценный ролик и слайд-шоу, или презентации. [4]

О.С. Черных же утверждает: «Перечисленные классификации не отражают такой важной составляющей, как тип повествователя. Прежде всего, эффективнее ролики-свидетельства, в которых повествователь рассказывает о книге: раскрывает сюжет, представляет персонажей, поясняет ключевые идеи и называет причины, по которым читатель должен уделить внимание именно этому произведению. Иногда в ролике участвуют и другие лица, которые могут высказать свое мнение о книге». [5]

Мы считаем, что повествовательные, атмосферные, концептуальные (по С.Патру) буктрейлеры можно использовать для продвижения книг, написанных на казахском или переведенных на казахский язык, и при обучении языкам. Создание визуально привлекательных, креативных трейлеров книг, демонстрирующих красоту казахского языка, величие их авторов и распространение их на платформах социальных сетей «YouTube», «Facebook», «Instagram», «TikTok» делают их доступными для более широкой аудитории и способствуют популяризации казахского языка и литературы и формированию чувства патриотизма, гордости за свой язык и культуру.

Одним из примеров этому является проект «Kitap Kelink», запущенный в 2015 году Национальной академической библиотекой Казахстана. Он предполагал создание буктрейлеров к книгам на казахском языке и их распространение через социальные сети и другие онлайн-платформы. «Kitap Kelink» был успешным. Согласно опросу, проведенному Национальной академической библиотекой Казахстана, 78% респондентов, просматривавших буктрейлеры, сообщили, что они с большей вероятностью прочитают книги, о которых идет речь. Кроме того, 66% респондентов сообщили, что они с большей вероятностью будут использовать казахский язык после просмотра буктрейлеров. [6]

Также они использовались для пропаганды и сохранения казахского языка в школах. В 2019 году Министерство образования и науки Казахстана запустило проект по созданию буктрейлеров к учебникам казахского языка и распространению их в школах по всей стране. Цель проекта – сделать изучение казахского языка более увлекательным для учащихся, а также способствовать использованию языка в школах. [7]

Студенты первого курса Казахского национального исследовательского технического университета имени К. Сатпаева провели эксперимент по созданию буктрейлеров на любимые произведения казахских поэтов и писателей и таким образом решили внести свой вклад в популяризацию родного языка и литературы. Буктрейлеры рассчитаны на 2 минуты: так удобнее распространять в социальных сетях. Эти буктрейлеры вызвали большой интерес у студентов и готовы для использования в процессе обучения языкам. Они будут полезны как казахам для пробуждения интереса к родной литературе, так и представителям других наций, интересующимся казахской культурой.

Рисунок 3 – QR-коды буктрейлеров (https://youtu.be/402W3xB_N5Q, https://youtu.be/o4sPGrcMZrM, https://youtu.be/Q0T_Pal7kcE, https://youtu.be/wKuFz3W1ehc)

Мы подготовили алгоритмы создания буктрейлеров:

1. Выбрать литературное произведение, на которое хотите создать буктрейлер (повесть, рассказ, эпос, роман и т.д.). Важно! Вы должны сами прочитать его и знать полное его содержание.

2. Чтобы привлечь внимание зрителя, вы должны затронуть в буктрейлере самые интересные моменты произведения. НО! Нельзя делать спойлеры.

3. Использовать фотоматериалы: фото автора и обложки книги, выдержки из текста книги.

4. Выбрать соответствующий музыкальный фон. Он не должен заглушать голос автора.

5. Можно использовать видеоматериалы: отрывки из фильма — экранизации произведения, спектаклей, если есть. Важно! В конце буктрейлера оставить ссылки на источник.

6. Самое важное — это качественная озвучка. Во-первых, чтобы получить хорошую озвучку, вы должны делать это в тишине. Во-вторых, по возможности использовать «петличку» — петличный микрофон. Рекомендуемая марка — «Rode Wireless GO II», но его цена от 100 000 тг. В-третьих, текст необходимо выучить.

7. Озвучка должна соответствовать контенту видеоролика.

8. Автор сам может сниматься в буктрейлере (но это не обязательно). При этом его образ должен соответствовать теме буктрейлера. Также необходимо подобрать соответствующую локацию. Например, библиотека, красивый пейзаж, кресло с камином и т.д.

9. Использовать приложения для хорошего монтажа. Рекомендуемые приложения (для начинающих): «Canva» (готовые дизайны и идеи), «CupCat» (красивые переходы).

10. Не важно на каком телефоне снимать видео. Главное с хорошей камерой. Рекомендуемая марка – «iPhone».

11. В заключение автор должен сделать эффектный, интригующий, короткий вывод.

Заключение. Подводя итоги, можно сказать, что буктрейлеры могут стать эффективным способом сохранения языка, инновационной образовательной технологией обучения языкам. Рекламируя литературу на казахском языке среди молодежи, которая больше интересуется визуальными средствами массовой информации, чем письменными текстами, подчеркивая уникальные особенности языка и пропагандируя грамотность, буктрейлеры могут вдохновить людей использовать и ценить родной язык, помогая и мотивируя сохранить его для будущих поколений.

Книжные трейлеры будут особенно эффективны в продвижении работ казахстанских авторов среди мировой аудитории. Например, создавая трейлеры к книгам с английскими субтитрами, издатели и авторы могут охватить более широкую аудиторию и вызвать интерес к казахской литературе во всем мире.

Проекты «Kitap Kelink» и МОН РК и буктрейлеры, созданные студентами 1 курса КазНИТУ, на наш взгляд, являются примерами успешных инициатив по продвижению казахского языка и литературы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Языковые проблемы в Казахстане, 3 октября 2016 [Электронный ресурс]. URL: inform.kz.

2. Буктрейлер как средство реализации акмеологического подхода для формирования читательского интереса на уроках иностранного языка [Электронный ресурс]. URL: multiurok.ru.

3. Водолазская С. Буктрейлер как способ визуальной коммуникации через видеохостинги // Инновации в науке: сб. ст. по матер. XLVI международной научно-практической конференции. № 6(43). Новосибирск: СибАК, 2015. С. 75-79.

4. Патру С. Буктрейлер як засіб реклами книговидавничої продукції [Электронный ресурс]. URL: http://www.vmurol.com.ua/index.php.

5. Черных О.С. Буктрейлеры: классификация, идиостиль, композиция и связь с претекстом // Язык. Текст. Книга: материалы международной научно-практической конференции [Электронное издание]. Екатеринбург: УрФУ, 2018. С. 104-108.

6. https://kitapkelink.kz.

7. https://astanatimes.com/2019/09/kazakh-ministry-of-education-launches-booktrailer-project-for-kazakh-language-textbooks/.

8. Иванова Д.В. Буктрейлер как вид самостоятельной работы студентов // Организация самостоятельной работы студентов: Материалы докладов VI Международной очнозаочной научно-практической конференции. 2017. С. 90-95.

UDC 37.031.1

Zhumabayeva D.Y.
Master of Pedagogical sciences
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: diko_23_04@mail.com

METHODOLOGY OF THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE USING MULTIMEDIA TECHNOLOGIES

Abstract: This article is devoted to the problem of finding modern forms and means of education that optimize the process of forming foreign language communication skills of students of a language university in the context of modernizing language education. The using of multimedia technologies in foreign language classes acts as a means of forming a foreign language communicative competence of students of university, contributes to the intensification of the educational process and creates favorable conditions for the formation of communicative competence of students.

Keywords: «multimedia», formation, «methodology», «communicative», competence.

Жумабаева Д.Е.
Педагогика ғылымдарының магистрі
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті
Алматы,Қазақстан
e-mail: diko_23_04@mail.com

МУЛТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Түйін: Бұл мақала тілдік білім беруді жаңғырту жағдайында тілдік университет студенттерінің шет тілдік коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру үдерісін оңтайландыратын оқытудың заманауи нысандары мен құралдарын табу мәселесіне арналған. Шетел тілі сабақтарында мультимедиялық технологияларды қолдану университет студенттерінің шетел тілінің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде әрекет етеді, оқу үдерісін интенсификациялауға ықпал етеді және студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға қолайлы жағдай жасайды.
Тірек сөздер: «мультимедиа», қалыптастыру, «әдістеме», «коммуникативтік», құзыреттілік.

Жумабаева Д.Е.
Магистр педагогических наук
Казахский университет международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: diko_23_04@mail.com

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация: Данная статья посвящена проблеме поиска современных форм и средств обучения, оптимизирующих процесс формирования иноязычной коммуникативной компетенции студентов высшего учебного заведения в условиях модернизации языкового образования. Использование мультимедийных технологий на занятиях по иностранному языку выступает средством формирования коммуникативной компетенции студентов вуза по иностранному языку, способствует интенсификации учебного процесса и создает благоприятные условия для формирования коммуникативной компетенции студентов.
Ключевые слова: «мультимедиа», формирование, «методика», «коммуникативная», компетентность.

Communicative competence is one of the most important qualitative characteristics of a person, which allows him to realize his needs for social recognition, respect, self-actualization and helps in the successful process of socialization. However, an unambiguous understanding and a clear structure of communicative competence, its features in adolescents have not been revealed in scientific sources, which allows for further scientific research.

Thus, competence reflects a person's readiness to perform certain activities and includes not only cognitive (skills, knowledge), but also non-cognitive (motivation, value orientations, ethical attitudes, etc.) components. Also, competence ensures the success of activities in modern changing conditions, as it involves an assessment of the level of assimilation of knowledge and skills in accordance with the school program, and the qualities of a graduate who may be in demand on the labor market.

Under communicative competence L.A. Petrovskaya understands the ability to establish and maintain the necessary contacts with other people. Competencies include a certain set of communicative knowledge and skills that ensure the effective flow of the communicative process [1].

In research L.A. Petrovskaya's communicative competence is determined through qualities that contribute to the success of the communication process, and the author identifies these qualities with the communicative abilities of a person [1].

A.V. In his study, Mudrik introduces the concept of "competency in communication" instead of the concept of "communicative competence", defining it as a certain set of knowledge, social attitudes, skills and experience that ensure the effective flow of human communicative processes.

With the effective development of students' communicative competence, intercultural competence also develops, which gives great opportunities to students of the language university.

Kunanbayeva S.S. emphasizes the multiplicity of a single term "intercultural competence", which is understood as an object of formation in the field of teaching foreign languages. The term "intercultural

competence" is also used in a broad sense - as the ability to manage intercultural communication in the field of cultural studies or intercultural communication, which means communication between representatives of different cultures. The theory and practice of foreign language learning are determined by updating the target settings in foreign language teaching. Updated goals are manifested in the formation of MCC as an ability to intercultural communication and a person defined as a subject of intercultural communication. Intercultural-communicative competence is realized through a set of sub-competencies: cognitive, communicative, linguistic, sociocultural, conceptual and person-centered [2].

Thus, the analysis of the definitions of the concept of "communicative competence" and concepts close to it allows us to identify the following approaches to the definition of the concept of "communicative competence", interpreted as:

1) the ability of a person to enter into social contacts, regulate repetitive situations of interaction, and also achieve relations pursued communicative goals;

2) interpersonal experience, the basis for the formation of which are the processes of socialization and individualization;

3) the ability to communicate; the ability to expediently interact with others at their level of education, upbringing, development, based on humanistic personal qualities and taking into account the communicative capabilities of the interlocutor;

4) qualities that contribute to the success of the communication process (qualities are identified with the communicative abilities of a person);

5) systems of communicative actions based on knowledge about communication and allowing to freely navigate and act in the cognitive space [3].

One of the effective multimedia technologies in the process of forming a foreign language communicative competence is video. Video materials in a foreign language have a huge advantage. They demonstrate to students the authentic speech of native speakers, the style of their relationships, as well as the realities of the country of the language being studied. The use of video films in a foreign language stimulates the development of the skills of reception, understanding and interpretation of the information received, the ability to overcome the language barrier and cultural differences. Consequently, video materials favor the formation of the sociocultural component of foreign language communicative competence: they create conditions for the development of receptive and productive types of speech activity and aspects of the language; recreate the atmosphere of real language communication; draw students' attention to verbal and non-verbal means of communication; allow solving the problems of correcting pronunciation skills and intonation patterns due to the desire of students to imitate the observed patterns, motivate students to master the linguocultural realities of the language being studied.

Another productive multimedia technology as a means of forming foreign language communicative competence is the project method, which has a great linguodidactic potential. The process of searching for information on a given topic in the global Internet and its organization in an electronic presentation contributes to the development of the ability to independently construct their knowledge and navigate the information space, improve the communicative and cognitive skills of students. Participation in joint projects to create thematic presentations is an incentive for collective creativity, creates conditions for making joint decisions, and consolidates the educational team of students.

Thus, the use of multimedia technologies in foreign language school education contributes to the intensification of the process of formation of foreign language communicative competence, which is the strategic goal of teaching a foreign language to schoolchildren. These technologies present authentic foreign language information in an attractive form, stimulate students' motivation, improve skills in oral and written foreign language communication, and ensure the personal growth of high school students. The presented methodology for working on a video creates favorable conditions for the development of structural and content components of foreign language communicative competence.

REFERENCE

1. Petrovskaya L.A. Competence in society: social and psychological training. - M.: Publishing house MSU, 2012 - 348 p.

2. Kunanbayeva S.S. Theory and practice of modern foreign language education // Almaty, 2010-344p.

3. Zotova I.N. Communicative competence as an aspect of socialization of adolescents in the conditions of informatization of society // Actual socio-psychological problems of personality development in the educational space of the XXI century. - Kislovodsk, 2006. - 109 p.

4. Zimnyaya I.A. Competence approach. What is its place in the system of approaches to the problems of education // Higher education today. - 2006. - No. 8. - P. 20–26.

УДК 304.5, 316.356.4, 130.2

Исабеков Б.,
Магистрант
«7М02211-Востоковедение»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: shibathegod@gmail.com

«ПРОБЛЕМЫ СТРУКТУРНОЙ АНТРОПОЛОГИИ КЛОДА ЛЕВИ-СТРОССА КАК ПОДХОДА В ИЗУЧЕНИИ СОВРЕМЕННОГО ВНЕШНЕГО ОБРАЗА НАЦИИ»

Аннотация: Методы структурной антропологии глубоко проникли во многие сферы гуманитарного знания. Структурная антропология как подход в изучении внешнего образа нации в частности, ссылается на дихотомию «свой-чужой». Современный мир отличается от того, чем являлся мир в середине XX века, в связи с этим, дихотомию «свой/чужой» следует трактовать несколько иначе. Целью данной работы является определение места бинарных оппозиций, а именно дихотомии «свой/чужой» в изучении внешнего образа нации.

Ключевые слова: структурная антропология, дихотомия «свой-чужой», внешний образ, имидж, бинарные оппозиции, Клод Леви-Стросс.

Значительный вклад в развитие методов изучения культурных структур вложил французский этнолог, социолог, этнограф, философ и культуролог Клод Леви-Стросс. Идеи Леви-Стросса о применение структурного подхода берут свои начало в диалектике немецких философов Маркса и Гегеля, так, Гегелевская мысль о противоположностях и разрешениях, что впоследствии станет «тезисом, антитезисом и синтезом» была использована в культурном дискурсе. Леви-Стросс считал, что культуры, так же, как и понятия, имеют структуры, вбирающие в себя противоположности и разрешения, важно отметить, что эти противоположности и разрешения не строго противопоставляются друг другу, а могут вступать во взаимодействия порождая синтез. Подход Леви-Стросса во многом был новаторским и заложил фундамент для многого количества теорий и идей. Сам Клод Леви-Стросс соорудил теорию о бинарных оппозициях, примерами которой выступают: внешнее и внутреннее, культура и природа и т.д. Эти оппозиции, по Леви-Строссу, являются универсальными структурами, позволяющими постигать различные культуры. [1, с.26]

Основной целью структурного анализа по Леви-Строссу являлось соединение паттернов, взаимоисключающих друг друга. Клод Леви-Стросс был в большей степени «кабинетным ученым», но несмотря на это сделал большой вклад в развитие науки, изучая полевые работы своих коллег. В большой степени его интересовали коренные культуры народов Америки.

Кроме диалектики, сама концепция структур была почерпнута Леви-Строссом из структурной лингвистики. Основными вдохновителями служили: швейцарский лингвист Фердинанд де Соссюр, русско-американский лингвист Роман Якобсон, французский социолог и философ Эмиль Дюркгейм и французский этнограф, и социолог Марсель Мосс. Леви-Стросс считал, что структуры по своей сути не являются явными так же, как и грамматические конструкции с помощью которых работает язык. В некотором роде, Клод Леви-Стросс утверждал бессознательность структур. Для него оппозиции стали составлять основу социальных структур и культуры в целом [2, с. 181].

Концепция бинарной оппозиции «свой-чужой» является универсальной структурой, присущей в той или иной степени любой культуре. Эта концепция ярко прослеживается с самых древних времен и по сей день. С помощью данной структуры формируются политические, культурные, социальные и прочие аспекты жизни группы людей. Эта структура универсальна, как и в географическом понимании (то есть присуща людям вне зависимости от континента), так и в количественном, то есть она может существовать как в рамках одной деревни из нескольких семей, так и в рамках целых цивилизаций. Кроме всего прочего, эта структура позволяет происходить процессу самоидентификации группы.

В рамках этой структуры «чужой» выступает сразу в нескольких ролях: так, «чужой» может пониматься с негативной точки зрения, как что-то пугающее, отталкивающее, а может выступать в роли чего-то диковинного, притягательного и загадочного. «Чужой» волнует, вызывает противоположные чувства и интригу, одновременно с этим, само определение «чужого» складывается не из простой принадлежности к иной группе, а на основе структуры. Исходя из классической философской проблематики, можно сформировать мысль: структура в социальном дискурсе в своей основе содержит онтологический и гносеологический аспекты жизни группы. Под онтологией подразумевается двойственность самого человеческого существа: отход от природы в рамках установления сознания и одновременное слияние с природным как с явлением унификации человеческого существования. Через

самоидентификацию человек проходит эти две противоположности в попытке перестать пользоваться системой координат из природы и культуры (то есть приходит к разрешению), человек как бы модифицирует самосознание в новой цивилизационной манере. Кроме прочего, онтология выявляет индивидуальность и общность человеческого бытия. Что касается гносеологической формы, то самоидентификация использует здесь уже имеющиеся знания, практики и паттерны в рамках группы и их корреляцию с личностным ощущением человека. То есть, для того чтобы познавать мир необходимо также иметь систему координат для группы, в которой человек существует. Другими словами, чтобы познать социальные аспекты мира, нужно уметь идентифицировать себя и «ставить» на системе координат.

Доктор исторических наук, профессор кафедры зарубежной истории и регионоведения Астраханского государственного института Якушенков С.Н. в своей работе «Инверсивная амбивалентность: традиции и инновации во фронтирных обществах», посвящённой изучению механизмов конструирования образа «чужого» на китайских границах пишет: «Другими важными аспектами конструирования образа чужого в пограничных областях у разных народов являются внешность, вестиментарные и алиментарные предпочтения представителей других национальностей, воспринимаемых в качестве чужих, их сексуальные предпочтения или традиции, или даже навязывание им оных и т.д.» [3, с. 234]. Анализируя слова Якушенкова, кандидат исторических наук Астраханского государственного университета им. В. Н, Татищева Алиев Растям резюмирует: «При этом эти паттерны включают в себя как реальные культурные элементы чужого, так и большую долю фантазии субъекта, познающего чужого. Иными словами, инаковость Чужого выстраивается на этих базовых маркерах, и чем сильнее эти различия, тем сильнее его чужесть. И эти маркеры обозначает не сам чужой, а субъект, познающий его. Это явление сильнее всего проявляется в пространстве сети Интернет» [4, с. 16]. Якушенков также говорит о том, что в XXI веке Интернет позволяет разным группам коммуницировать чуть ли не лицом к лицу, процессы взаимодействия между группами и людьми изменились и вместе с тем образы «чужого» стали донельзя ближе чем когда-либо. Это говорит нам о том, что современное понимание структуры взаимодействия с «другим» изменилось, как и способы коммуникации, как и сами культурные паттерны. Одновременно с информационными технологиями глобализация позволяет человеку потреблять «чужие» блюда и технологии, языки и культурные явления, порядок взаимодействия с «чужим» стал выходить за рамки «плохое-хорошее», современный человек не просто воспринимает иностранное, а активно им интересуется.

Одну из самых важных ролей в формировании современного внешнего образа какой-либо нации занимает массовая культура. В XXI веке, культура стала легко доступна.

Внешний образ существует как культурный паттерн. Культурный паттерн подразумевает под собой общую структуру, свойственную схожей категории культур, то есть универсальную. В целом, можно сказать что внешний образ — это концепция универсальная, но в разных системах и условиях изменяющая свою форму. Если мы говорим о внешнем образе в рамках дихотомии «свой/чужой», то по Леви-Строссу «свой» должен рассматриваться с позитивом, а «чужой» окрашен негативным оттенком. Это классическая дихотомия модернизма. Внешний образ является результатом множества взаимодействий, происходящих без определенных границ. Культурный паттерн в рамках структурализма обретает значение только во взаимодействии внутри системы. Так, паттерн внешнего образа нации взаимодействует со структурой «свой/чужой» и обретает там один смысл. Так, образ перерабатывающих японцев обретает негативную коннотацию в рамках системы представления о японцах как о «чужих», устающих и не заботящихся о своих работниках. В современном мире культурный паттерн иногда перестает означать то, что он означает и деконструирует свой смысл. В постструктурализме происходит отказ от способа мышления посредством оппозиций, характерного для структурализма. В частности, исчезает противопоставление высокого и низкого, массового и элитарного в культуре. Стирается чёткая граница между разными уровнями и формами культуры. Исчезает и оппозиция «центр/периферия», что означает утрату центрального положения Запада как традиционного ядра современной культуры.

Дихотомия «свой/чужой» как существующая в рамках современных постмодернистских дискурсов тем не менее остается актуальной по причине того как оппозиции превозносятся и осуждаются, постструктурализм стал наследником этого подхода к оппозициям несмотря на заявленный отказ от строгой двойственности и противопоставления. Так, «свой» является положительной половиной, тогда как «чужой» обретает негативную коннотацию, на даже это восприятие в рамках современного культурного поля может подлежать изменчивой природой восприятия идентичности. Например, перерабатывающие японцы могут быть восприняты как загадочные «чужие» или скорее даже «другие». «Как же им удается так много работать и стараться на благо своего общества?» - воскликнет

житель Казахстана. Важно отметить, что «другой» в отличие от «чужого» в данном исследовании рассматривается только лишь как более мягкая альтернатива.

Также существует идея о том, что социальная группа может быть антагонистичной и «чужой» самой себе, она описывается французскими философами Жаком Дерридой и Полем Рикёром в работе «Я – сам как другой». В рамках этой и других работ дихотомия «свой/чужой» не просто размывается, а становится прообразом классического парадокса и приводит к Лакановской концепции «означающего без означаемого» [5, с. 101]. Леви-Стросс привел ее к виду избытка без недостатка, так означающее являет собой избыток, а означаемое недостаток. Существует великое множество означающих знаков, как например законов, имеющих под собой силу еще до того, как определится объект для применения этого закона. Существует также категория отсутствия смысла, которая может быть обозначена чем угодно и принять различную форму в рамках культуры, то есть избыток форм, означающих пустоту, а сама значимость являет собой недостаток сам по себе. Таким образом означающее и означаемое существуют в определенной системе (структуре), в которой никогда не достигается равновесие, также, как и в случае, когда означаемое и означающее изменяют свою суть. [6, с. 48]

Несмотря на все это, формальный и строгий подход структурной антропологии к дихотомии «свой/чужой» вполне может быть использован в современном исследовании. Можно сказать, с уверенностью, что в рамках внешнего образа Японии, японская «инаковость» в обществах постсоветских стран подчиняется идее о том, как «чужой» маргинализируется.

Ричард Бернстейн писал: «Несмотря на весь декларативный скептицизм касательно бинарных оппозиций, во многих «постмодернистских» дискурсах существует тенденция фетишизировать новый набор заданных оппозиций: инаковость - одинаковость, случайность - необходимость, частность - универсальность, раздробленность - целостность. Во всех случаях первый полюс превозносится и восхваляется, а второй напротив осуждается, маргинализируется, изгоняется.» [7, с. 310]. Так, практическим образом парадокс означающего без означаемого до сих пор остается парадоксом.

Славой Жижек утверждал, что: «Других нельзя редуцировать до эмпирических других» [5, с. 93]. В постструктурализме понятие «другой» не является субъектом, превращаясь по Лакану в «Большого Другого». Так, «Восток» лишается географической привязки и становится социальной структурой в восприятии внешнего образа Востока. [3, с. 293].

В изучении внешнего образа Японии дихотомия «свой-чужой» играет большую роль, однако, роль эта не связана напрямую с модернистким подходом к культуре, в рамках которого эта дихотомия возникла. Современный дискурс внешнего образа Японии существует в ином политическом, информационном, технологическом, ценностном и т.д. поле. В центре оппозиции «свой-чужой» находится самоидентификация субъектов. В современном мире, когда отношения между людьми стали еще более сложными, а социальные надстройки формируются каждое десятилетие, невероятно тяжело выявить прямые корреляции. Самоидентификация чрезмерно субъективна и фокусируется на индивидууме. Так, позитивный внешний образ Японии как страны технологичной складывается из представлений воспринимающей стороны, на которую влияет настолько колоссальное количество факторов: заголовки новостных статей СМИ, историческая память о Японском экономическом чуде, научные достижения, просмотренные фильмы и прочитанные книги, видеоролики в Интернете, сюжеты японских анимационных фильмов и сериалов. Так как современная группа «своих», исходя из субъективной самоидентификации ее членов, может базироваться на совершенно разных «чужих», при этом «чужие» могут быть абсолютно абстрактными и бессубъектными, а это делает процесс структурного анализа внешнего образа практически невозможным. Теоретизация о том, что внешний образ — это структура, взаимодействующая с бинарной оппозицией «свой-чужой» становится непригодной не только потому что постмодернистский дискурс в дихотомиях маргинализирует свойства модернистского дискурса, а скорее потому, что сам внешний образ выступает скорее, как социальная структура, не имеющая общего с реальностью. Собственное исследование 2022 года о восприятии японской анимации молодежью Казахстана говорит о том, что практически у каждого респондента собственный уникальный путь взаимодействия с «японским», не имеющий четкого паттерна, не имеющий какой-то последовательности, один из респондентов ответил, что его привлекает японская традиционная культура, но в вопросе о свойствах традиционной культуры не смог дать никакого ответа. Вероятно, респондент даже не задумывался всерьез о традиционной японской культуре, потому что ее образ фрагментарен и бессознателен как паттерн. Можно сказать, что «японскость» подразумевает «инаковость», но какого эта «инаковость» характера и качества сказать наверняка нельзя. Таким образом, структурная антропология не дает практической возможности реализовать свою теорию об оппозиционности внутри структуры внешнего образа Японии.

В 2018 году, в городе Алматы, в рамках киноклуба Олега Борецкого была проведена «Неделя японского кино», в течение которой был показан японский фильм 2014 года «WOOD JOB». Содержание

фильма несло в себе идеи о японской близости к природе, о трудолюбии, о простой сельской жизни, лишенной комфорта и технологий, о приземленной деревенской жизни. В концовке фильма фигурировал основанный на реальных японских шаманских традициях фестиваль урожая с деревянным символом-фаллосом, проходивший в деревне, где разворачивались события фильма. Фильм конечно же был наполнен комедийными сценами, но концовка судя по реакциям из зала вызывала улыбку и смешок сквозь неловкость и осознание абсурдности сцен. Как повлиял этот фильм на образ Японии среди посетителей сеанса сказать без опроса трудно, но он однозначно вытянул наружу в людях эту бессознательную бинарную оппозицию в виде мысли «Да, Они – Другие».

Структурная антропология Леви-Стросса возникла как попытка сделать гуманитарные дисциплины несколько более близкими к естественно-научным. Эта попытка заключалась в определении методологии, системности в изучении. Однако, современность и возникшие явления после структурализма, что в философии, что в других смежных дисциплинах доказали, что гуманитарное знание несмотря на попытки систематизации куда более завязаны на творчестве и субъективном восприятии. По сути, гуманитарные науки все еще далеки от естественных, так, структуры присущие культуре не могут быть помещены в какие-то строгие формы и оценены объективным образом. Исследователи всегда подвержены субъективному влиянию своего прошлого, контекста, отношения и прочих факторов. Кроме этого, сами изучаемые явления в данном случае внешний образ – это есть следствие взаимовлияния комплекса факторов, вычленение из которой структуры, например, «свой-чужой» вполне возможно, но без более общей картины, так называемого «фона» эта структура в своей сути бесполезна. Таким образом, структурная антропология и ее дихотомии могут быть полезны не как самостоятельные явления, а только лишь как метод, например, в изучении внешнего образа нации. И если это нам было известно в большей степени и так, то изменение переменных, влияющих на этот самый внешний образ в современных условиях, нельзя недооценивать и списывать со счетов. Так, применяя метод структурного анализа культурных явлений следует повышенное внимание обращать на социокультурный контекст, в котором эти явления существуют и под влиянием которых меняются.

ЛИТЕРАТУРА

1. Albert Doja. Lévi-Strauss's heroic anthropology facing contemporary problems of the modern world [Electronic resource] // Reviews in Anthropology. – 2020. – №49. – p. 1-2, 4-38. Режим Доступа: DOI: https://shs.hal.science/halshs-02970263/document
2. Леви-Стросс К. Структурная антропология. [Текст] / Клод Леви-Стросс – М.: Наука, 1983. – 536 с.
3. Алиев Р.Т., Якушенкова О.С. Алиментарные модели воображаемого чужого [Электронный ресурс] // Каспийский регион: политика, экономика, культура. 2018. №4 (57). Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/alimentarnye-modeli-voobrazhaemogo-chuzhogo (дата обращения: 14.04.2023).
4. Алиев Р. Т. Образ Чужого в пространстве сети Интернет: этнополитический аспект [Электронный ресурс] // Философия и культура. – 2019. – №8. – Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/obraz-chuzhogo-v-prostranstve-seti-internet-etnopoliticheskiy-aspekt (дата обращения: 14.04.2023).
5. Жижек С. Возвышенный объект идеологии. [Текст] / Жижек С. – М.: Художественный журнал, 1999. – 234 с.
6. Леви-Строс, К. Первобытное мышление. [Текст] / Клод Леви-Строс; Пер., вступ. ст., примеч. А.Б. Островского.— М.: Терра-Книжный клуб: Республика, 1999. — 384 с.
7. Bernstein, R. J. The New Constellation: The Ethnical-Political Horiszons of Modernity/Postmodernity. [Text] / R. J. Bernstein. – The MIT Press, 1991. – 310 p.
8. Саид Э.В. Культура и империализм. [Текст] / Э. В. Саид. – М.: Владимир Даль. 2012. – 734 с.

УДК 81,25

Togan A.E.
Master's student
"7M02316-Translation studies"
Ablai khan Kaz UIR and WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aruzhan.togan125@gmail.com
Kurkimbayeva A.M.
PhD, associate professor
Ablai khan Kaz Institute of Technology and ATU
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aizhankurkim555@gmail.com

LINGUISTIC FEATURES OF TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN THE FIELD OF RELIGIOUS DISCOURSE

Abstract: This work provides an analysis and information about religious discourse in linguistics, as well as about translation transformations that occur when translating materials of religious discourse. We reviewed information about translation transformations from the works of famous linguists and translators. Some examples of the translation of materials from English into Kazakh, which are of a religious nature, were also considered, also about their features and types of transformations.

Keywords: аударма, діни дискурс, аударма трансформациялары, лингвистикалық ерекшеліктер.

Аударма дегеніміз – бір тілде белгілі бір мазмұнда берілген мәтінді өзге тілде мағынасын және тілдік ерекшеліктерін сақтай отыра бейнелеу тәсілі.

Ғылыми тіл орталықтарының ақпаратына сүйенсек әлемде 3000-ға жуық тіл бар екен. Бұл көрсеткіш қазіргі уақытта аударманың қаншалықты маңызды екенін көрсетеді. Қаншама өркениет, қаншама адамдар мен қауымдар, түрлі мәдениеттер бірін-бірі тануы, қарым-қатынас орнатуы үшін аударманың орны айрықша. Әртүрлі мәдениет өкілдерінің өзара тәжірибе алмасуында, елдің дамуына үлес қосуында аударма саласының рөлі өте үлкен. Бұл өз кезегінде аударма саласының ары қарай зерттелу және дамыту қажеттігін тудырады.

Аударманың басты міндеті - бастапқы тілдегі ақпаратты дәлме-дәл немесе толыққанды аударма тілінде жеткізу. Аударма саласы уақыт ағынымен үздіксіз дамып отырады. Негізінде, аударма саласы пайда бола бастаған алғашқы уақытта іс жүзінде көбірек қолданыста болған, кейіннен аударма ісіне үлкен көңіл бөлініп жазбаша аудармаға, аударма теориясына, аударманың ерекшеліктеріне назар аударыла бастаған. Кейбір деректерге сүйенсек, алғашқы аудармалар отбасылық құрылымдардан бастау алған деседі. Екі түрлі қауым қыз алысқан кезде, әйел адам ұзатылып жатқан қауымның тілін үйренуіне үлкен қажеттілік туып, екінші бір басқа тілді игерген деседі. Соның әсерінен кейіннен екі отбасының арасында аудармашы қызметін атқара бастаған деген де деректер бар.

Бірте-бірте дами келе аударма саласының бастауы - діни түсініктер бола бастады. Өйткені, адам баласы ежелден ғайыпқа, ерекше күшке сенгіш, әрі мұқтаж келеді. Осы саланы зерделеуде қасиетті кітаптардың таралуы, олардың аудармасына қажеттілік туындағаны аударма саласына біршама өзгерістер әкеле бастады.

Кең мағынада діни дискурс – адамды иманға баулуға бағытталған нақты іс-әрекеттер тізбегі, коммуниканттар арасындағы өзара әрекеттесу процесіне ілесіп жүретін сөйлеу-әрекеттік кешендердің жиынтығы.

Діни дискурс институционалдық коммуникацияның ерекше түрі ретінде қарастырылады. Е.В. Бобырева, В.И. Қарасик бұл өзара әрекеттесу мақсатын адамды иманға баулу немесе оның жаратушыға деген сенімін нығайтуда деп көреді.

Жоғарыда аталған ғалымдардың зерделеуінше діни дискус келесідей конститутивтік белгілермен сипатталады:

1) қасиетті мәтіндердің болуы және олардың діни түсіндірмесі, сондай-ақ діни ғұрыптар,
2) осы байланысқа қатысушылар ретінде дін қызметкерлері мен келушілердің болуы;
3) типтік хронотоптың болуы – шіркеу қызметі [1].

Екінші жағынан, діни дискурсты кейбір тарихи және әлеуметтік-мәдени негіздермен шектелген «мағынаны құраушы және мағынаны жаңғыртушы қызмет» ретінде қабылдау ұсынылады. Е.А. Кожемякинің пайымдауынша, діни дискурс догматикалық ойлауды, діни көзқарасты және рухани

тәжірибені қалыптастыруға, беруге және өзгертуге бағытталған. Бұл ретте зерттеуші діни дискурстың келесі аспектілерін атап көрсетеді:

– қисынсыз тәжірибе мен тәжірибені «семиотикалық шоғырландыру» және аударуға қол жеткізуге бағыттау;

– діни қауымдастық жинақтаған тәжірибені сақтауға және беруге бағдарлау [2].

Зерттеуге деген көзқарастардың әртүрлілігіне қарамастан, біз діни дискурсты ең алдымен өмірлік ұмтылысы жаратушыға жол табуға, оған қарай бой түзеуге және онымен үзілген байланысты қалпына келтіруге бағытталған тұлғалардың коммуникативті процесі ретінде қабылдаймыз. Өйткені жаратушы ең жоғары құндылық және дүниенің пайда болуы мен өмір сүруінің себебі. Оған деген сенімнің танылуы мен нығаюы, рухани тәжірибе алмасу адамның рухани өмірінің негізгі сәттеріне айналады.

Сонымен қатар, діни дискурста қасиетті білім түзіліп, реципиенттерге жеткізіледі, дискурстың идеялық аспектісін көрсететін догмалар мен құндылықтар жиынтығына негізделген дүниетанымның белгілі бір жүйесін құрайды. Сол дүниетанымдар осы бағытта лингвистикалық ерекшеліктерді қамтиды және діни дискурсқа байланысты адресаттардың бір-бірімен қарым-қатынас құру тілі осы бағытта өрбиді.

Аударма жасау барысында діни дискурс өзіндік ерекшеліктерге ие. Аударма кезінде бірқатар діни терминдер, діни бағытта қолданылатын лексемалар кейде өзгерістерге ұшырайды. Бұл негізінен бір діни бағытта бар түсініктің екінші діни бағытта жоқ екендігімен түсіндіріледі. Дегенмен, аудармашылар, барынша, сөздердің эквивалентін табуға тырысады, әрі діни дискурстағы аударма үдерісіне алдын ала дайындалады. Себебі, аудармашылар саяси немесе экономикалық терминдермен жұмыс жасап жүріп, діни контекстті аударуға кірісетін болса, онда, сөзсіз бұл үлкен дайындықты қажет етеді. Әсіресе, діни кездесулер, жиындар әлемдік деңгейде орын алса, бұл екі есе жауапкершілікті талап етеді. Бұл контекст аясында түрлі моральдық түсініктер мен мінез-құлықтық ұғымдарды білу, діни-саяси білімдер, алдын-ала алынған ақпараттарды қажет етеді. Сондықтан жай ғана аударма емес, оның ішкі мәнін түсіне алатындай әрі оны аудиторияға жеткізе алатындай аналитикалық ойлаудың болуы шарт.

Аударма үдерісіндегі трансформация түрлеріне тоқталып өтсек, жалпы алғанда аударма жасау барысында негізгі тіл мен аударма тілінің арасында белгілі бір деңгейде айырмашылықтар болады. Контекстті аудару кезінде мәтін өзгеріске ұшырамай қоймайды, осы өзгерісті біз «аударма трансформациясы» деп атаймыз.

Трансформация терминін дәйекті түрде Я.И. Рецкер, Л.С. Бархударов, А.Д. Швейцер және т.б. көптеген аударматанушы-ғалымдар қолданады. Олар трансформация терминіне келтірілген анықтамаларда аударма үдерісін аударма операцияларының жиынтығы ретінде анықтай отырып, сол операцияларды «аударма трансформациялары» деп атаған. Бұл атау аударма теориясына арналған көптеген еңбектерде аударма өзгерістері терминімен қатар қолданылады. Нақтырақ айтқанда, аударма трансформациясы (аударма өзгерісі) аудармадағы бастапқы мәтіннің түрлі элементтерінің өзгеру операциясын білдіреді[3].

Аударма саласындағы белгілі ғалым Л.С. Бархударов трансформация терминін негізге ала отырып өзіндік дербес аударма концепциясын жасаған. «Лингвистикалық аударма теориясының пәні аударма үдерісін тіларалық трансформация ретінде ғылыми сипаттау болып табылады», - деп жазады зерттеуші [4, 116]. Аударма теориясында трансформация термині тек тілдің жалпы синхронды көрінісінде ғана қолданыста бола алатындығын айтқан.

Л.С.Бархударов "аударма үдерісінде жүзеге асатын барлық өзгертулер немесе трансформациялардың түрлерін төрт қарапайым түрін анықтауға болады" деп санады. Олар: 1) ауыстыру; 2) алмастыру; 3) қосу; 4) түсіру. Ауыстыруды Л.С. Бархударов «аударма мәтіндегі тілдік элементтердің орналасу ретін түпнұсқа түрімен салыстырғанда өзгерту» деп анықтады.

Ол мәтіндегі сөздер, сөз тіркестері, күрделі сөйлемдердің бөліктері және жеке сөйлемдер ауыстырылуы мүмкін бөліктерге жатқызылды.

Аударма трансформацияларының ішінде алмастыру ең жиі кездесетін трансформация түрі болып саналады. Сондықтан Л.С. Бархударов бұл трансформация түрін грамматикалық және лексикалық деп екі түрге бөліп қарастырған. Грамматикалық ауыстыруларды өз ішінде бірнеше түрге ажыратып қарастырған. Оның ішінде сөз таптары, сөйлем мүшелері, күрделі сөйлемдер бөлшектері, сөз пішініне байланысты алмастырулар қамтылған. Лексикалық алмастыру ретінде ол нақтылау, жалпылау және себеп-салдар қатынасына негізделген алмастыруды қарастырады.

Аудармаға қосудың қажеттілігін тудыратын себептердің бірі ретінде Л.С.Бархударов түпнұсқа тіліндегі сөз тіркестерінің семантикалық компоненттерінің айқындалмауын, сөйлем құрылымын синтаксистік қайта құру кезінде қосымша компоненттерді қосу керектігі, сондай-ақ түпнұсқа тіліндегі грамматикалық құралдармен берілген мағыналарды лексикалық құралдармен жеткізу қажеттілігін айтады. Семантикалық тұрғыдан артық элементтерді алып тастау – түсіру болып табылады. «Негізінде

трансформациялардың барлығы бір уақытта, бір-бірімен үйлесімділікте орындалады. Яғни, орын ауыстыру алмастыруға, грамматикалық өзгеріс лексикалыққа ұласады. Трансформацияның дәл осындай күрделі әрі кешенді сипаты аударманы қиын әрі күрделі етеді» – деп тұжырымдайды Л.С. Бархударов [4, 173].

Діни дискурс аударма саласында өте үлкен маңызға ие. Аударма тарихына қарайтын болсақ алғашқы аудармалар діни еңбектерді, қасиетті кітаптарды аударудан бастау алған. Бұл қажеттілік қазіргі кезде де өзектілігін жоғалтпаған. Діни дискурс саласында қазақ тілінен ағылшын тіліне аударма төңірегіндегі еңбектер өте аз. Сондықтан ауызша аудармада болсын, жазбаша аудармада болсын діни дискурстағы аударма саласы үлкен жұмысты талап етеді. Себебі, діни әртүрлілік, мәдени ерекшеліктер, құндылықтар санаты аударма жасауда үлкен рөл атқарады, әрі өзіндік әсерін тигізеді.

Христиандық философ Карен Армстронгтың «Иудаизм, христиандық пен исламдағы 4000 жылдық ізденіс: Құдайтану баяны» деген еңбегі бар. Осы еңбектегі бірқатар ағылшын тіліндегі сөздердің қазақ тіліне қалай аударылғандығын, шын мәнінде қандай нәрсенің меңзелгендігін мысалдармен атап көрсетелік.

«As a child, I had a number of strong religious beliefs but little faith in God» деген сөйлемде «God» сөзі «Құдай» деп аударылған [5]. Бұл сөзден біз шығарманы жазып отырған адамның сенімін көре аламыз. Көптеген сенімдерде «Құдай» сөзі абсолюттік немесе шексіз күштің иесін көрсетеді. Ал Ислам сенімінде шексіз биліктің иесін білдіретін «Аллаһ» сөзі жалпылама қолданылатын «құдай» сөзімен парапар қолданылмайды. Себебі, «көпқұдайшылдар» деген сөз бар, және бұл жерде абсолюттік билігі бар жалғыз жаратушы бұл сөзде алғашқы сипаттан айырылып тұр. Демек, сенімге байланысты сөздің лексикалық қолданысы әртүрлі болады деген сөз. Келесі бір жерде *«...the objective reality of Purgatory»* деген сөз кездеседі. Осы жердегі «Purgatory» сөзі қазақ тіліне «шексіз азап» деп аударылған. Ал енді түпнұсқадағы бұл сөздің мағынасын қарайтын болсақ католиктік сенім бойынша бұл «уақытша тазаратын жер» деп аударылады екен, толыққанды мағынасында католиктік сенім бойынша адамдар жұмаққа кірмей тұрып алдымен «тазаратын тұрақта» болады-мыс, содан кейін жұмаққа кіреміз деп сенеді екен. Сонда, қарап тұрсақ, қазақ тіліндегі «шексіз азап» деген аударма жалпылама мағынаны бергенімен, автордың айтқысы келген мағынаны толық айшықтап тұрған жоқ. Автор оны шексіз азап дегісі келіп тұрған жоқ. Өйткені шексіз азап, тозақ, жәһаннам деген сөзді білдіретін «hell» сөзін қолданса әбден болар еді.

Түйіндей келе көптеген түйткілді тұстардың байқалғанын назардан тыс қалдырмаумыз керек. Жалпы алғанда, діни дискурс аясындағы аударма саласы одан әрі зерттеулерді қажет етеді. Аударманың түрлі жағдайларда өзгеше формада жеткізілетінін, діни дискурста аударма үдерісінде қандай трансформациялар болатынын, қандай байқалмайтын тұстары болуы мүмкін екендігін, мәдени, дәстүрлі, діни түсініктердің алуантүрлілігіне байланысты аударманың өзгеріске қалай ұшырайтынын анықтадық. Бұл үлкен бір зерттеудің мысқалдай бөлігі ғана, әлі зерделенуі қажет ақпараттар мен материалдар қаншама. Уақыттың алға жылжуына байланысты көптеген салаларды дамытуға талаптар күшеюде. Бұрын қолданылған техникалар барлық кезде қолдануға жарамды бола бермейді, оларды қолдана отырып, жаңа тәсілдерге көшу нағыз мамандардың әрекеті. Бастысы, діни дискурстағы аударма саласы төңірегіндегі жаңашылдықтарды ескеріп, оларды уақытында қолдануды, іс жүзінде жүзеге асыруды қамтамасыз етуге күш салғанымыз абзал.

ӘДЕБИЕТ

1. Бобырева Е.В. Религиозный дискурс: ценности, жанры, стратегии: на материале православного вероучения. Автореферат диссертации. Волгоград, 2007.

2. Кожемякин Е.А. Религиозный дискурс: методология исследования. Научные ведомости БелГУ. Серия: Философия. Социология. Право. 2011; № 2 (97).

3. Адаева Е.С. Аударма үдерісіндегі трансформалау типтері. Қазақстан, - Астана қ., 2014.

4. Бархударов Л.С. Язык и перевод. – М., 1975.

5. Armstrong K., A History of God: The 4,000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam, Ballantine Books, New York, - 1994.

УДК 378.14

Амутова Л.А.,
Магистрант
«7М01711-Подготовка педагогов иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: luiza.amutova@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПИТЕНЦИИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГ ЯЗЫКА

Аннотация: В статье является современные подходы в формировании профессионально-коммуникативной компетенции будущего учителя иностранного языка на основе компетентностного, коммуникативного и профессионально-ориентированного подходов.

Ключевые слова: «коммуникативная компитенция», компетентность, коммуникация, «профессионально-коммуникативная компитенция», пофессионально-ориентированный подход

Amutova L.A.,
Master student
«7M01711- Training of foreign language teachers»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: luiza.amutova@mail.ru

MODERN APPROACHES TO THE FORMATION OF PROFESSIONAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Abstract: The article is concerned with modern approaches to the formation of professional and communicative competence of a future foreign language teacher on the basis of competence-based, communicative and professionally-oriented approaches.

Keywords: "communicative competence", competence, communication, "professional and communicative competence", professional-oriented approach

The formation of professional and communicative competence of future foreign language teachers is a complex process that involves a variety of factors, including theoretical knowledge, practical experience, communication skills, cultural awareness, and the ability to use technology effectively.

The new millennium is characterized by the strengthening of international relations and the increased interest of all countries in world politics. States enter into a constructive dialogue of cultures, regions and continents to solve global problems of humanity. In connection with the requirements of the general cultural, intercultural and philological level of training of teachers of foreign languages, there is a need to improve the methods of their professional training. [Кунанбаева, 2005,1,с.25].

Since the key role in the organization of the educational process belongs to the teacher, professional development and self-improvement is becoming a top priority for every teacher today. The long-term development of education is connected not so much with the introduction of innovative approaches to the content of education and educational technologies, as with increasing the level of professional competence of the teacher.

To develop professional competence, future foreign language teachers need to have a deep understanding of the language they are teaching, as well as knowledge of second language acquisition theories, teaching methodologies, and assessment techniques. They also need to be familiar with the cultural background of the language they are teaching, and be able to create a learning environment that is engaging and culturally sensitive. [2,c.17]

To develop communicative competence, future foreign language teachers need to be able to use the language they are teaching in a way that is appropriate to different contexts and situations. They also need to be able to use a variety of communication strategies and techniques to facilitate effective communication in the classroom. This includes developing listening, speaking, reading, and writing skills in the language they are teaching. [3,c 55]

In the psychological and pedagogical research of foreign scientists, the problem of forming a professionally competent worker in any field of modern production has become particularly relevant recently. The model of the "competent worker" developed by American social science, which is attracting more and more attention in the world of work, focuses on that part of the spectrum of individual psychological qualities, which are independence, discipline, communication, and the need for self–development. Western European models of competence are focused on such qualities as:

- ✓ the ability to independently find ways to solve complex problems;

- ✓ independent possession of new knowledge, skills and abilities; a positive idea of one's personality;
- ✓ the ability to communicate harmoniously
- ✓ the ability to behave in a team. [4, c 13-14]

Modern approaches to the formation of professional and communicative competence of future foreign language teachers are diverse and dynamic. Here are some of the most effective and innovative approaches:

- **Communicative language teaching (CLT):**
- This approach focuses on the development of communicative competence, which involves not only knowledge of grammar and vocabulary, but also the ability to use language appropriately in different contexts. CLT emphasizes communication in the classroom, and encourages students to use the language in realistic, interactive situations.
- **Task-based language teaching (TBLT):**
- TBLT is an approach that emphasizes the use of authentic, real-life tasks as a way to develop language skills. This approach aims to create a learning environment that mirrors real-world communication, and encourages students to use the language to solve problems and accomplish tasks.
- **Content and language integrated learning (CLIL):**
- This approach involves teaching academic content in a foreign language. The goal is to develop both language skills and subject-specific knowledge simultaneously, by integrating language learning with content learning.
- **Project-based learning (PBL):** PBL is an approach that involves students working on real-world projects, either individually or in groups. This approach promotes the development of critical thinking and problem-solving skills, as well as collaboration and communication skills.
- **Blended learning:** Blended learning is an approach that combines traditional classroom teaching with online learning. This approach allows students to learn at their own pace, and provides them with access to a wide range of resources and materials.
- **Flipped classroom:** The flipped classroom is an approach that involves students learning content online, outside of the classroom, and then using classroom time for interactive, collaborative activities. This approach allows for more individualized learning, and encourages students to take responsibility for their own learning.
- **Reflective practice:** Reflective practice is an approach that involves teachers reflecting on their own teaching practice, and using this reflection to improve their teaching skills. This approach encourages teachers to be self-aware and to continuously strive for improvement. [5, c 124]

The communicative powers of the learner depend essentially on the level of: mastery to carry out speech plans that allow to determine communication and understanding together with other peoples, to notify and assure them, to influence their skills and skills as well as the prospector. letter. and also with the possession of a set of speech—organizing formulas required for the purpose of performing "verbal procedures" - to start/ continue/ end a conversation, seize the initiative, change the conversation problem as well as the prospector. letter. [6,c.53-54]

This, in its own order, will require from the teacher as well as the educator the skills of established generally recognized measures of speech action, the conventions of the spoken foreign language action, and in addition the skill to form high-class speech interaction together taking into account public generally recognized measures of action as well as the communicative need for expression. [7,c.48]

Without exception, everything stated earlier indicates the need for students to master language teaching institutes and faculties of foreign styles with tools that can help them successfully implement the best teaching interaction. [8, c 49]

Overall, these approaches to the formation of professional and communicative competence of future foreign language teachers are designed to create a learning environment that is engaging, interactive, and effective in developing language skills, as well as critical thinking, collaboration, and problem-solving skills. [9, c.55]

In addition to theoretical knowledge and practical experience, future foreign language teachers also need to develop effective communication skills. This includes the ability to use nonverbal communication effectively, as well as the ability to adapt their communication style to different audiences and situations.

Finally, the effective use of technology is an important aspect of the formation of professional and communicative competence of future foreign language teachers. They need to be familiar with a range of technological tools and resources that can be used to enhance language learning and teaching, and be able to use these tools effectively in the classroom.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. -Алматы, 2010. – 344 с.

2. Balykhina, T. M. The content and structure of the professional competence of a philologist: methodological problems of teaching the Russian language: dis. ... Doctor of Pedagogical Sciences [Text] / T. M. Balykhina. — M., 2000. — pp. 71-74.

3. Sauvignon, S.J. Interpreting Communicative Language Teaching. Context and concerns in teacher education / S.J. Savignon.– Yale University Press. New Haven & London, 2002 – 243 p.

4. Hymes, D. On Communicative Competence / D. Hymes. - New York: Pride and Holmes, 1972 - 348 p.
5. Piskunova, E. V. International studies as a source of development of domestic pedagogical education [Text] / E. V. Piskunova // Pedagogical education in the era of changes on March 17-19, 2009 — St. Petersburg: Publishing House of A. I. Herzen State Pedagogical University, 2009.
6. Borisov, A. Theory of interpersonal relations and cognitive theories of personality. Borichev. - M.:Prime-Euroznak, 2007. -128 p.
7. Milovanova, L.A. Pedagogical discourse as a format of communicative behavior of a foreign language teacher [Text] / L.A. Milovanova // Actual problems of linguodidactics and linguistics: essence, concepts, prospects: materials of the III International Scientific and Practical Conference / edited by L.A. Milovanova. Vol. 1 Actual problems of linguodidactics. Volgograd: Paradigm, 2010. - 380 p. - pp. 200-208.
8. "Multilingualism and multiculturalism in the modern world and school". MD. - M., 2007.
9. Nakhimova, E.A. Fundamentals of the theory of communication. studies. manual [Text] / E.A. Nakhimova, A.P. Chudinov. - M.: FLINT: Nauka, 2013. - 164 p.

УДК 332.1

Даркулова Г.С.
1 курс магистранты
«7М02211-Шығыстану»
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: gulzhazira.01@mail.ru
Есеркепова Ж.О.
т.ғ.к., доцент
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhanar_e77@mail.ru

ОҢТҮСТІК КОРЕЯ КРЕАТИВТІ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Түйін: Мақала Корея Республикасындағы креативті экономиканы дамытудың өзекті мәселесіне арналған. Оңтүстік Кооеядағы креативті экономика саласындағы мемлекеттік экономикасының даму процесі сипатталып, сонымен қатар елдегі инновацияны дамытудағы жеке бизнестің ерекше рөлі көрсетіледі. Корея Республикасындағы жеке ірі ұлттық конгломераттардың инфрақұрылымды және инновациялық экономиканы қаржыландыру жүйесін дамытудағы рөлі ерекше атап өтілген. Оңтүстік Кореяның креативті экономиканы құрудағы экономикалық өсу мен экспорттың жаңа драйверлерін іздеу, сондай-ақ ішкі экономикалық жағдайды жандандыру міндеттерін шешудегі мәселелері мақалада көрініс тапты. Корея Республикасының стратегиялық саясатында дәстүрлі және заманауи мәдениетті дамыту, жаңа жұмыс орындарын ашу және әлеуметтік дамуға баса назар аударылады.

Тірек сөздер: Корея Республикасы, Оңтүстік Корея, Пак Кын Хе, экономикалық саясат, инновациялық экономика, креативті экономика, стратегия.

Darkulova G.S.
1st year master's degree
«7M02211-Oriental studies»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: gulzhazira.01@mail.ru
Yesserkepova Zh.
associate professor
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanar_e77@mail.ru

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVE ECONOMY OF SOUTH KOREA

Abstract: The article is devoted to the topical issue of the development of the creative economy in the Republic of Korea. The process of development of the state economy in the field of creative economy in South Kooya, as well as the special role of private business in the development of innovations in the country, are

described. The role of private large national conglomerates of the Republic of Korea in the development of infrastructure and the system of financing the innovative economy is emphasized. The article reflects the problems of South Korea in creating a creative economy, searching for new drivers of economic growth and exports, as well as solving the problems of improving the domestic economic situation. The strategic policy of the Republic of Korea emphasizes the development of traditional and modern culture, the creation of new jobs and social development.

Key words: Republic of Korea, South Korea, Park Geun-hye, economic policy, innovative economy, creative economy, strategy.

Бүгінде Корея Республикасының инновациялық секторы әлемдегі ең табысты салалардың бірі болып табылады. Бұған инновацияны дамытуға бағытталған мемлекеттің сауатты саясаты ықпал етті. Кореялық трансұлттық корпорациялар бұл бүкіл технологиялық индустриядағы көшбасшы сала болып табылады. Олардың кең ауқымды өндірісі тұтынудың барлық салаларында белсенді болуға мүмкіндік береді. Оңтүстік Кореяның табысты инновациялық дамуында үкіметтің маңызды рөл атқаратыны белгілі. Елдің жетістігі жоғары экономикалық көрсеткіштерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін трансұлттық корпорациялар мен мемлекеттің жақсы үйлестірілген жұмысымен тікелей байланысты. Осы мәселені Ермишов К.В., Конягина М.Н. секілді зерттеушілер де өз еңбектерінде жан-жақты қарастырған [1, 192 б.].

Корея Республикасының экономикасы инновациядан гөрі өндіру мүмкіндігінің арқасында айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізді. Сондықтан Корея Республикасының инновациялық секторына креативті индустрияны енгізу мәселесі бүгінгі таңда ерекше өзекті болып отыр. Осының аясында Кукла М.П. Корея Республикасының креативті экономикасы саласындағы зерттеу жұмыстарын айтуға болады [2, 148 б]. Дамудың қазіргі кезеңінде болашақ өркендеу үшін жасампаздық индустрияны дамытып, жүзеге асыру қажеттігі туындап отыр. Сондықтан бұл мақаланы жазудағы мақсатымыз – Оңтүстік Кореяның инновациялық секторына креативті экономиканы енгізудің маңыздылығын анықтау.

Оңтүстік Кореяның креативті экономикасы - бұл әртүрлі салалар мен технологияларды біріктіру арқылы экономикалық өсім мен инновацияны ілгерілетуге бағытталған үкіметтің бастамасы. Бағдарламаны 2013 жылы Оңтүстік Кореяның бұрынғы президенті Пак Кын Хе қолға алып, оның мақсаты жаңа индустриялар мен стартаптардың дамуына жәрдемдесу арқылы елдің экономикалық бәсекеге қабілеттілігін арттыру болды. Сол кездегі президенті Пак Кынхе ұсынған Корея Республикасының креативті экономика құру жөніндегі экономикалық стратегиясы 2014 ж. өткен үлкен жиырмалық Саммитінде жоғары бағаланды. Жасампаз экономика бастамасы инновациялар мен креативтілік экономикалық өсудің негізгі драйверлері болып табылады. Сонымен қатар, әртүрлі салалар мен технологияларды біріктіру арқылы жаңа және қызықты мүмкіндіктер жасауға болады деген идеяға негізделген. Бағдарлама бес негізгі бағытқа бағытталған: конвергенция, инновация, кәсіпкерлік, жаһандану және әлеуметтік инновация.

Конвергенция жаңа өнімдер мен қызметтерді жасау үшін әртүрлі салалар мен технологияларды біріктіру процесін білдіреді. Инновация әлемдік нарықтағы тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын жаңа технологияларды, өнімдерді және қызметтерді әзірлеуді қамтиды. Кәсіпкерлік – инновациялар мен кәсіпкерлік мәдениетті тәрбиелеу, стартаптар мен шағын бизнестің өсуіне қолдау көрсету. Жаһандану оңтүстік кореялық компаниялар мен өнімдердің халықаралық нарықтарға қолжетімділігін кеңейтуді білдіреді. Әлеуметтік инновация әлеуметтік және экологиялық мәселелерді шешу үшін инновацияны пайдалануды қамтиды.

Креативті экономика бастамасы Оңтүстік Кореядағы жаңа индустриялар мен стартаптардың өсуіне ықпал етуде сәтті болды. Бағдарламадан пайда көрген негізгі секторлардың кейбіріне биотехнология, ақпараттық технологиялар, мәдени мазмұн және жасыл энергия кіреді. Бағдарлама Оңтүстік Кореяда жаңа жұмыс орындарын ашуға және экономикалық бәсекеге қабілеттілікті арттыруға көмектесті. Жалпы алғанда, «креативті экономика» бастамасы Оңтүстік Кореяның экономикалық даму стратегиясындағы үлкен өзгерісті білдіреді. Өйткені ел дәстүрлі салалардан шығып, экономикалық өсуге инновациялық және креативті көзқарасты қабылдауға ұмтылады. Тағы бір стратегия елде кәсіпкерлік пен стартап мәдениетін дамыту болды. Оңтүстік Корея үкіметі кәсіпкерлер мен стартаптарды қаржылық қолдау, тәлімгерлік және оқыту үшін түрлі бағдарламалар жасай бастады. Бұл бағдарламалар биотехнология, ақпараттық технологиялар және мәдени мазмұн сияқты салаларда пайда болған көптеген инновациялық компаниялармен елде өркендеп келе жатқан стартап экожүйесін құруға көмектесті. Сонымен қатар, Оңтүстік Корея үкіметі елдің жасампаз экономикасын алға жылжыта алатын білікті жұмыс күшін дамытуға да назар аударды. Үкімет студенттерге инновациялық экономикада табысқа жету үшін қажетті дағдылар мен білім беру үшін білім беру және оқыту бағдарламаларына инвестиция салды. Бұған креативтілік пен инновацияны дәстүрлі STEM пәндеріне біріктіруге бағытталған STEAM (ғылым, технология, инженерия, өнер және математика) білімін жылжыту кіреді. Сондықтан, шығармашылық

экономика бүкіл әлемде қарқынды дамып келеді. 2020 ж. статистикалық мәліметтерге сәйкес, креативті экономика әлемдік ЖІӨ-нің 6,1%-дан астамын, сондай-ақ бүкіл әлем бойынша ұлттық ЖІӨ-нің 7%-тен 2% құрайды. Соңғы БҰҰ мәліметі бойынша, креативті экономика салалары жыл сайын 2,25 триллион доллар табыс әкеледі және дүние жүзінде 30 млн. жұмыс орнын қамтамасыз етеді [3].

Корея Республикасы елдегі креативті индустрияны белсенді дамытып келеді. Тарихқа үңілсек, 1998 ж. өзінде-ақ үкімет венчурлық компанияларды дамыту туралы ақпарат жариялағанын атап өткен жөн. Ол кезде Оңтүстік Кореяның басты ұраны: «Креативті білімге негізделген ел» және «алты негізгі технология». Осы алтауының ішінде ақпараттық технология, биотехнология және нанотехнология басым ретінде таңдалды. Кейіннен роботтар мен жартылай өткізгіштер экономикалық өсудің негізгі қозғалтқыштары ретінде анықталды. Ли Мен Бак билігі кезінде «өмірлік маңызды нарықтық экономикаға» және «жасыл өсуге» баса назар аударылды. Бұдан бұрынғы үкімет инновациялар мен жасампаздыққа бағытталған экономикалық дамудың негізгі салаларын анықтап қойған деген тұжырымды білдіреді. Шығармашылық экономиканы дамытудағы келесі маңызды қадамды президент Пак Кын Хе жасады. Ол өз билігі аясында креативті экономиканы дамытуды экономикалық бағдарламасының өзегі етті [4]. Бұл дамудың тұжырымдамасы ғылым мен техниканың өндіріспен, мәдениеттің өндіріспен, сонымен қатар креативтің гүлденуі болды. Корея Республикасында креативті экономиканы дамытудың негізгі жоспары шығармашылық пен инновацияны біріктіру арқылы жаңа жұмыс орындары мен өндірістерді құру болды [5].

2020 ж. бағалау бойынша Корея Республикасында стартаптарды қаржыландыру шамамен 432 млрд вонды құрады. Отыз бен қырық жас аралығындағы бұл стартаптардың құрылтайшыларының үлесі шамамен 44%, ал 40 жастан асқан құрылтайшылардың үлесі 39% болды. Барлығы 2020 жылы стартаптар саны 1,7 миллион болды [6]. Бұдан шығатыны, жасампаз экономика тек халық шаруашылығын ғана емес, жалпы халықты дамытудың табысты құралы болып табылады.

Креативті экономика бірқатар елдерде COVID-19 пандемиясынан қатты зардап шекен еді. Бірақ Корея Республикасы оны жеңе білді. Керісінше, пандемия елдің корейлік конгломераттарға тәуелділігін азайтып, инновацияларды ынталандыратын стартап-хабқа айналуға деген ұмтылысын арттырды. Мун Чжэ Иннің «корейлік жаңа мәміле» деп аталатын саясаты пандемиядан кейінгі кезеңде елдің бәсекеге қабілеттілігін нығайту үшін озық технологияларды таратуға тікелей бағытталған «I-Korea 4.0» бастамасы аясында цифрландыруға инвестицияны одан әрі ілгерілетеді. Стартаптар Корея Республикасында креативті экономиканы дамытудың негізгі элементтері болып табылады. Оларды дамыту үшін Инчхондағы Creative Economy инновациялық орталығы қайтадан Инчхондағы стартаптарды басқару орталығы ретінде «қайта жанданды» [7].

Бұл – Оңтүстік Кореяның инновацияларды табысты дамытуға бағытталған қадамдардың бірі. Инчхон орталығының жұмысының мысалы ретінде цифрлық және биомедициналық секторлардағы келешегі бар ұрпақ компаниялардың дамуына ықпал ететін кәсіби акселератор бағдарламасы болып табылатын «Келесі секіру» рәсімін орындайтын болады. Орталық қызметтің әртүрлі салаларындағы адамдар арасында мансаптық талдау, білім беру технологиялары және 4-ші өнеркәсіптік революция кезеңінің технологияларын дамыту бойынша оқытуды қамтамасыз етеді. Инновациялық даму индексі Корея Республикасын әлемдегі ең инновациялық елдердің бірі ретінде танылғанына қарамастан, стартап индустриясы негізгі конгломераттар ретінде әлі де жақсы дамыған жоқ. Өкінішке орай, кореялық стартаптардың көпшілігінің өміршеңдігі жоғары емес, стартаптардың 15%-ы ғана алғашқы 5 жыл ішінде «аман қалады». Бұдан шығатыны, үкімет пен шағын және орта бизнестің үйлестірілген жұмысы, сондай-ақ үкімет пен конгломераттардың өзара іс-қимылы қажет [8].

Корей үкіметі болашақ биіктерге жету үшін инновациялық әлеуетпен қатар, экономикалық дамуға сәтті әсер ететін жас мамандарға жол ашу үшін шығармашылыққа көбірек көңіл бөлуі керек. Шағын және орта кәсіпкерлік министрлігі бүгінде Корея Республикасының жаңа бастаған кәсіпкерлердің бұрынғыдан да көп екенін мәлімдеді. Бұл мәлімдеме Оңтүстік Кореяның жасампаз экономика саясаты көптеген қиындықтарға қарамастан сәтті жүзеге асырылып жатқанын меңзейді. Ал бұл дегеніміз елде болашақтың креативті технологияларының дамуына өз әсерін тигізетіні сөзсіз. Сондықтан креативті экономика Корея Республикасында табысты инновациялық даму құралы болып табылады. Қазіргі әлемде Корея Республикасының экономикасы ең гүлденген экономикалардың бірі болып саналады. Мұндай жетістікке елді мүлде жаңа деңгейге шығара білген үкіметтің сауатты инновациялық саясатының арқасында қол жеткізді. Осы жерде айта кететін жайт, Оңтүстік Корея үкіметінің басты әрі маңызды қадамы – инновацияларды дамытуға баса мән беруі. Дәл осы қадам ел экономикасын өзгертуі тиіс ірі конгломераттарды құрумен сипатталатын орасан зор серпіліс жасауына көмектесті.

Корей үкіметінің бұл мақсаттары толығымен орындалды. Бүгінгі күні әлемдік аренада өздерінің шексіз мүмкіндіктерін жетілдіруді жалғастыратын ірі кореялық өндірушілерді атап өтуге болады (Samsung Electronics, Hyundai Motor Company, KIA Motors). Корея экономикасы қаншалықты табысты

дамып жатса да, ол қиындықтармен кездесуі мүмкін. Қазіргі әлем үнемі өзгеріп үстінде. Барлық корейлік инновациялар заман ағымына ілесіп жатқанына қарамастан, қазіргі жағдайда бұл да жеткіліксіз екенін атап өткен жөн. Болашақ технология әлемінде креативтілік, инновация, өзгерістер жетіспейді. Сондықтан да бірқатар елдер бірте-бірте өзара әрекеттесіп, болашақта жасампаз экономиканы белсенді дамыта бастады. Экономиканың ғана емес, жалпы қоғамның дамуының негізгі элементтерінің бірі ретінде ол сала да қалыптасуы мүмкін. Экономикасы дамыған елдер олардың одан әрі дамуын қажеттігін түсініп, сараптама жасап, креативті индустрияларды белсенді түрде қалыптастыра бастады. Осының барлығы ел экономикасын көтеруге мүмкіндік беріп қана қоймай, халық пен қоғамның мемлекет игілігіне өз әлеуетін көрсетуге мүмкіндік береді.

Қорыта келе, Оңтүстік Кореяда креативті экономиканы дамыту саясаты ұзақ уақыт бойы қадағаланып келеді. Дегенмен креативті экономиканың сапалы өркендеуіне ықпал ететін барлық элементтер Корея Республикасының өзінде де толық дамуды талап етеді. Себебі, Корея экономикасы табысының негізгі құрамдас бөлігі инновация емес, өндіріс болып табылады. Жұмыс Оңтүстік Кореяның инновациялық секторын дамыту үшін креативті экономика құралдарының бірі ретінде стартаптардың маңыздылығын көрсетті. Алайда, Корея Республикасында стартаптардың жеткіліксіз көрінісі мен қолданылуына байланысты қоғам оларды мойындамайды. Креативті экономика Корея Республикасының дамуының негізгі аспектілерінің бірі болып табылады. Оңтүстік Кореядағы стартаптар арқылы іске асырылатын өскелең ұрпақтың болашақ технологияларын жасау әлеуеті COVID-тен кейінгі кезеңде экономиканы қалпына келтіруге көмектесіп қана қоймай, сонымен бірге елдің болашақ табысының негізгі элементі бола алады.

ӘДЕБИЕТ

1. Ермишов К.В., Конягина М.Н. Эволюция инновационной политики Южной Кореи и вызовы XXI века // Вестник Академии знаний. – 2020. – № 39(4). – С. 192-201.
2. Кукла М.П. Политика по созданию креативной экономики в Южной Корее // АНИ: экономика и управление. – 2016. – Т. 5, № 2 (15). – С. 148-152.
3. The Future of the Creative Economy. – Қолжетімділік режимі URL: https://www.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/technology-media-telecommunications/deloitte-uk-future-creativeeconomy-report-final.pdf (қаралған күні: 05.04.2023).
4. Ли Сун Хек. Министерство науки: ИКТ и планирования будущего создано, но понятие «креативная экономика» все еще расплывчато. // Ханкёре – Қолжетімділік режимі URL: https://www.hani.co.kr/arti/economy/it/597227.html. (қаралған күні: 27.03.2023).
5. Gurría A. KOREA Policy priorities fora dynamic, inclusiveand creative economy – Қолжетімділік режимі URL: https://www.oecd.org/korea/korea-policy-priorities-for-a-dynamic-inclusive andcreative-economyEN.pdf. (қаралған күні: 30.03.2023).
6. Yoon L. Startups in South Korea – statistics & facts. – Қолжетімділік режимі URL: https://www.statista.com/topics/4730/startups-in-south korea/#dossierKeyfigures.
7. Нам Си Хен. Инновационный центр креативной экономики Инчхона «возродится как центр управления стартапами в Инчхоне. – Қолжетімділік режимі URL: https://post.naver.com/viewer/postView.naver?volumeNo=32781149&memberNo=11778559&vType=VERTICAL
8. WIPO.int: [сайт]. – Қолжетімділік режимі URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021/kr.pdf. (қаралған күні: 07.04.2023).

УДК 391

Гумарова А.Н.
Магистрант
«7M02211-Востоковедение»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
gumarova.aruzhan@gmail.com

«РОЛЬ ЦВЕТОВ В ТРАДИЦИОННОЙ КИТАЙСКОЙ ОДЕЖДЕ И ЕЁ СЕМИОТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ»

Аннотация. В данной статье автор рассматривает семиотику цветов в традиционной китайской одежде и её роль в понимании мировоззрение китайцев. Изучая психологию и знаковую систему цветов,

автор подчеркивает важность не разделять её роль в философии, в традиции, в культуре, а также в мифологии и нациестроительстве.

Ключевые слова: Семиотика цвета, китайская традиционная одежда, духовная культура, анализ цвета, китайская мифология, традиционная культура.

Gumarova A.N.
Master student
«7M02211-Orientalism»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
gumarova.aruzhan@gmail.com

«ROLE OF COLORS IN TRADITIONAL CHINESE CLOTHING AND ITS SEMIOTIC SIGNIFICANCE»

Annotation. In this article, the author examines the semiotics of colors in traditional Chinese clothing and its role in understanding the worldview of the Chinese. Studying psychology and the symbolic system of colors, the author emphasizes the importance of not sharing its role in philosophy, in tradition, in culture, as well as in mythology and nation-building.

Key words: Color semiotics, Chinese traditional clothing, spiritual culture, color analysis, Chinese mythology, traditional culture.

Введение

Одежда была всегда средством выражения личности и культурных ценностей в национальных культурах народов, и китайская культура не является исключением. Цвета в китайской культуре имеют большое значение и свою символику, которая важна для понимания традиционной культуры и одежды. Символические значения цветов отражаются в традиционной китайской одежде и передают сложные социальные и культурные сообщения.

Семиотика цветов является важным аспектом культурного наследия Китая и играет важную роль в традиционной китайской одежде. Цвета в китайской культуре имеют свою символику и ассоциируются с определенными качествами и эмоциями. Красный цвет, например, символизирует удачу и счастье, а белый цвет - грусть и печаль, а зеленый цвет - для передачи впечатления о молодости и энергии. В контексте китайской традиционной одежды, цвета играют важную роль в передаче сообщений о статусе, социальной роли и личности.

Китайская традиционная одежда имеет богатую историю и разнообразие стилей, отражающих множество аспектов китайской культуры и общества. В традиционной китайской одежде цвета часто используются в сочетании с другими элементами, которые имеют символический смысл.

Однако семиотика цветов в китайской традиционной одежде отличается от тех, которые используются в других культурах. К примеру, красный цвет может ассоциироваться с опасностью и запретами в западной культуре, в то время как в китайской культуре он символизирует удачу и счастье. Поэтому, понимание семиотики цветов в китайской традиционной одежде может быть сложным для понимания представителям других культур.

Анализ цвета традиционной китайской одежды представляет интерес также с психологической точки зрения. Для более глубокого понимания китайской традиции анализ цветов позволяет выявить фундаментальные мировоззренческие мысли.

Теоретическая база исследования.

Теоретической базой научного исследования в рамках статьи является работа российского ученого М. Кравцовой «История искусства Китая», опубликованной в 2004 году, которая представляет целостную картину истории развития китайского искусства в максимально расширенном временном отрезке. В данной работе даётся определение место и роль искусства в системе китайской государственности и в иерархии национальных духовных ценностей. В работе исследователей Л. П. Сычева и В. Л. Сычева «Китайский костюм Символика. История. Трактовка в литературе и искусстве» четко балансируются познавательная и эстетическая ценность. Серия статей китайского исследователя Хэ Чжиюнь о китайской традиционной одежде, также работа ученого Хуа Мэй «Изучение культуры костюма человечества» послужили теоретической базой для исследования истории одежды с древних времен.

Цель научной статьи. Целью данной статьи является изучение традиционной китайской одеждой, значимость цветов и символов в ней, а также семиотическое значение и понимание роли цветов в духовной культуре Китая и её отражение в традиционных одеяниях.

Обсуждение

Китайская традиционная одежда имеет долгую историю как и само появление первых признаков цивилизации на территории Китая. На данный момент рост влияние Китая на весь мир обусловливается не только экономическими прорывами. Огромную роль также играет традиции и философия построенная на свои собственные взгляды. Философские знания и школы очень широко применялось в военной сфере, в управлении, в политике.

Становясь всё больше и больше главным игроком, который может диктовать свои правила на мировой арене, и каждый раз подтверждая свои позиции, Китай привлекает как никогда широкое внимание. Если две столетии назад Китай привлекал внимание являясь колонией, а также местом дешевой рабочей силы и сырьевым придатком, то на сегодняшний момент Китай демонстрирует свои взгляды и убеждения, которые они делали тысячелетиями, распространяя за пределами страны.

Являясь «мировой фабрикой», мы должны понимать, что страна имея тысячелетнюю историю, имея конкретно отличительные особенности от других, влияет на многие страны в процессе глобализации, но и влияло на соседние государства несколько столетии. Духовные ценности, распространения школы жизни и философии, традиции, структура политической дворцовой сферы за пределами Китая тысяча лет назад, привело к тому, что такие страны как Япония, Корея, а также Вьетнам и Таиланд принимали что-то от Китая, обогатили свои традиции и обычаи, даже устанавливая как закон, смешивали со своей культурой, варили в одном соку, создав свою. Как бы это спорно не было, факт остаётся фактом - этим и объясняется схожесть менталитета, характера человека, традиции и культуры. Если философия и духовная культура является абстрактным понятием и возможные схожести вызывают споры, то материальная культура имеют вещественные доказательства. Этим и определяется огромное влияние Китая, которая никогда полностью не утихала, на другие страны.

Материальная культура занимает отдельное значение при изучении истории Китая. Она также не менее легка в изучении для иностранцев, как и китайская философия. Сложность состоит в том, что изучения материальной ценности отдельно от философии невозможно. Они не только тесно связаны, они переплетены между собой. Отделив другое невозможно понять значение того или иного символа и какой смысл использовался и что под этим смыслом имеется.

Самыми главными объектами культурно-материальной ценности, которые отражают комментаторскую философию, являются архитектура и традиционная одежда.

Одежда может показаться обыденной частью повседневной жизни. Для многих одежда — это просто практическая забота, требующая не более чем поверхностного внимания. Но в каждой культуре одежда является одной из самых мощных и вездесущих форм визуальной коммуникации. Это дает веский аргумент для изучения и исследования её трансформации, а также её влияние на современный мир в эпоху глобализации.

На протяжении всей истории человечества с помощью костюма можно было выразить не только наиболее очевидные социальные характеристики, но и ментальные конструкции нации, такие как способы отношение к природе и к труду, а также противоположностей. Костюм позволял своему владельцу манифестировать наиболее важные культурные характеристики, которые он хотел сделать очевидными для окружающих.

В Китае же отражение духовной культуры в архитектуре, в художественной творчестве, в одежде чуть ли не самое главное и записывая каждую деталь и комментируя, можно понять, что взгляды на жизнь могут быть абстрактными, но что касается таких вещей, это заноситься и дается четкое описания и определения каждой детали [1, С. 267].

Выражая всю красоту природы, взгляды, социальное положения через краску, ткань - Китай сохранил свой культурный код и историю, которую можно отследить с помощью документов и исторических записей. Наряды здесь имеют не только эстетическую функцию, но символическую, отражающую социальный статус, возраст и религиозные убеждения. Китайская традиционная одежда отражает не только стиль и эстетику, но и культурные и исторические ценности, традиции, философию и верования, которые продолжают быть важными для китайского народа по сей день [2, С. 12].

Почти у каждой династии была своя уникальная одежда, некоторые виды которой были довольно изысканными. Однако, духовная культура, которая прочно укрепилось в быте китайской культуры передавалось от династии к династии [3].

В Китае на протяжении многих лет и даже сегодня цвета очень важны для существования китайского народа. Таким образом, с точки зрения образов цвета и культурных предпочтений в Китае можно выявить символические значения цвета на основе исторических теорий и представлений. Также символика и изображения цветов варьируются от культуры к культуре.

То есть китайцы также думали, что цвет связан с религиозными и духовными значениями в их традиционных культурах. Стандартные цвета пяти элементов в Китае, красный, желтый, синий, белый и

черный, предполагают или влияют на значения объектов, связанных с определенной концепцией или существованием. Другие цвета, кроме этих пяти цветов, пренебрежительно называют интерхроматическими.

Эпоха Цинь-Хань – важный этап развития цветной одежды. Именно в этот период философия Инь-Янь и учение о пяти элементах стали сочетаться с цветами одежды. То есть цвет несет в себе символическое значение и концептуальную идею. В Китае, люди строго используют разделенные цвета в соответствии с символическим значением и классовым различием согласно конфуцианству.

В тысячелетней истории и культуре Китая можно обнаружить, что выбор и любовь к цвету китайской одежды неотделимы от давней традиционной культуры Китая. Предпочтение нации или страны цвета на самом деле отражает внутреннюю культуру этой нации и страны. В ранние дни древнего Китая люди верили, что черный был цветом, который доминировал над всем сущим, и это был символический цвет богов, и история зафиксировала, что черный был драгоценным в период Цинь Шихуанди, и одежда, которую носил Цинь Ши Хуан были в основном черными. Красный также любят многие жители Китая, китайцы верят, что красный олицетворяет благоприятствование и праздник, а стены Запретного города в основном красные [4].

Во время правления династии Шан в Китае получает развитие «теория пяти цветов и стихий», которая также имеет символическое значение. В этой системе цвета разделяются согласно теории пяти элементов (металла, дерева, воды, огня, земли), а также теории четырех сторон света (востока, запада, севера и юга). Выделяют 5 основных цветов: зеленый, белый, красный, черный, желтый.

Красный цвет является репрезентативным цветом китайцев, долгое время апеллирует к подлинной жизни и философии Китая. Этот цвет можно понять как китайские традиции и культурную самобытность через символическое значение, которое подразумевает красный цвет. Сегодня красный цвет является самым популярным цветом, и о нем думают, когда думают о Китае. С точки зрения китайских представлений о цвете, начиная с древнего Китая, красный даже не считался чем-то особенным, потому что это был символический цвет коммунистического захвата Китая. В те годы он был символом крови и радикальных действий, спровоцированных коммунистическими партиями. Таким образом, интересно отметить, что китайцы до сих пор, после многих лет коммунистических действий, используют красный цвет для некоторых из самых счастливых моментов в жизни, рождений, праздников и так далее. Китайская церемония бракосочетания тесно связана с красным цветом с точки зрения древних свадебных традиций и культурных обычаев, влияющих даже на сегодняшние торжества. Красный цвет играет ключевую роль на свадьбе и считается удачливым цветом, благополучием и счастьем. Вот почему красный цвет запрещен на похоронах, поскольку это традиционно символический цвет счастья [5].

Желтый цвет тоже является цветом удачи, и часто изображен с красным цветом, демонстрируя богатство и роскошь. Также желтый цвет обозначает золото, что в свою очередь является отличительной чертой императорского гардероба [6, С. 152]. Из легенд и мифов, а также из королевских одежд можно почерпнуть такой вывод, что желтый цвет был императорским, а также выражал высокий социальный статус. Поэтому в китайских фильмах императоры чаще всего изображены в желтых одеяниях. Желтый цвет изображает богатство и социальный статус, но играет символическую и философскую роль [7]. Сотворение мира по китайской мифологии связано также с желтым цветом. По одной из китайских легенд, богиня Нюйва сотворила мир и людей, а также ей и принадлежит разделение людей на высших и низших по социальному положению. Богиня сама собственными руками вылепила людей высшего класса-аристократов из желтого лёсса, и их потомки образовали впоследствии совокупность богатых и знатных людей в стране. А крестьяне и обычные были созданы с помощью грязи, глины и веревок [8].

По другой легенде, с желтым цветом связано теория Инь-Янь. И императоры облачались в желтые костюмы и Китайцы традиционно считают золото солнцем.

Нельзя не упомянуть, что желтый цвет является главным цветом для буддистских монахов, и в Китае желтый цвет описывался как святое и неприкосновенное значение в костюме китайских буддистских монахов.

На сегодняшний момент можно увидеть влияние извне на восприятие цвета, а в особенности Запада. Белый цвет на Западе всегда символизировал чистоту, справедливость, свет, мечты, победу, радость и силу. Тем не менее, в Китае белый цвет стал ассоциируется с трауром: после смерти люди облачались в белые траурные одежды, а также организовывали «белый траурный зал», во время похорон несли белые цветы и белые флаги. Поэтому и в народе пошло называть похороны называют «белым событием». Это также означает противостояние красного, который символизировал солнце и жизнь и белого. Здесь четко можно увидеть отвержение китайцев к материальному и ментальному. Так, в истории Китая приблизительно от династии Хань и до династии Тан одежда простого народа была белого цвета, потому что в те времена белый цвет символизировал низкий социальный статус в обществе. В народности хань белые одежды одевались во время похорон, на траурную церемонию приносились

белые цветы. Поэтому, чтобы избежать связанные со смертью и траурные события, нежелательно облачаться в белые костюмы на счастливые мероприятия: а именно, на свадебные церемонии, а также при рождении детей, праздновании Нового года и других счастливых дат. В последнее время белый цвет является не только символом несчастья и скорби, но под влиянием западной культуры китайские художники стали часто использовать белый цвет для выражения благопорядочности, чистоты, божественного начала и прямоты. Так символика белого цвета расширяется в наше время до понятий чистоты, скромности, божественного начала, набожности и небытия.

В Китае черный цвет практичной повседневной одежды. Одеяния черного цвета носили простые жители Поднебесной, так как на нем не видно пятен, он устойчив к загрязнениям. Это цвет труда, и одежду с этим цветом всё ещё носят в сельских местностях [9].

В традиционной культуре Китая и белый, и черный цвета оба символизируют несчастье. Символический смысл черного цвета стал трактоваться по-разному под влиянием западной культуры: с одной стороны, он стал символизировать торжественность и истину, а с другой стороны, стал вызывать у людей чувства коварства, жестокости и ужаса из-за своей темноты и отсутствия света.

Несмотря на то, что зеленый цвет сам по себе символизирует гармонию и баланс, а также взаимосвязь с природой в разных культурах, всё же есть негативные толковании зеленого цвета. В Китае зеленый не имеет положительную интерпретацию, так как в период Чуньцю (Период Вёсен и Осеней) зеленые одежды носили девушки легкого поведения, солдаты и слуги. Многие вещи, которыми пользовался простой народ, были зеленого цвета. Зеленый разделял богачей и простых смертных, причиной этому - зеленый цвет одежды указывал на низкое происхождение человека. К началу династии Юань (1280-1368 гг.) зеленый цвет стал цветом одеяния мужчин из публичных домов, а жен, у которых был роман на стороне, стали называть «зелеными шляпами» [10, С. 153-159].

Анализируя цветовую символику традиционной китайской одежды и ее роль в настоящее время, можно сделать выводы о том, что в прошлом цвет одежды определял социальный статус человека. В настоящее время же постепенно теряется связь между цветом одежды и его смысловым содержанием. Например, в наше время молодые люди в Китае под влиянием Запада, могут выбирать белый цвет для своей свадебной одежды, несмотря на то, что ранее он имел негативный оттенок, и также могут выбирать зеленый цвет для своей повседневной одежды. Современное общество стало более свободно относиться к выбору цвета в одежде, и уже нет традиционного разделения людей по социальному статусу на основе цветовой гаммы одежды [11].

Заключение

Каждый цвет имеет свое значение и может передавать информацию о статусе, региональных или этнических особенностях, а также о настроении. Понимание семиотического значения цветов позволяет лучше понимать китайскую культуру и традиции. Одежда и цвет в Китае традиционно имеет не только функциональное значение, но и многослойное символическое значение. Каждый цвет имеет свое уникальное значение и несет определенную информацию о носителе, а также является важным элементом китайской культуры, и символические значения цветов используются для передачи сообщений о статусе, социальной роли и личности.

В традиционной китайской культуре, цвет играл и продолжает играть очень важную роль в смысловой и символической нагрузке, как в одежде, так и в других аспектах жизни.

В заключении можно отметить, что эти символические значения отражаются в традиционной китайской одежде и помогают передать не только социальный статус, но и духовную культуру, а именно какой смысл вкладывают сами китайцы.

Наконец, следует отметить, что семиотика цветов в китайской традиционной одежде имеет не только культурное, но и экономическое значение. Семиотика цветов в китайской традиционной одежде, наряду с другими символами и знаками, способствует трансляции определенных культурных, социальных и этических ценностей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кравцова М.Е. История искусства Китая, 2004, С.267
2. Л. П. Сычева и В. Л. Сычева «Китайский костюм Символика. История. Трактовка в литературе и искусстве», 1975, С. 12
3. Chiazzari, Suzy «The Complete Book of Colour»
4. Jiwen Zhang. An Exploration of the Differences between Chinese and Western Costumes in the Archaeological Archaeology of Clothing Culture in Different Periods of Agriculture // J Environ Public Health, 2022
5. Young S.K. • Yuh S.J. // The Images of Chinese Traditional Colors and Cultural Preferences, Journal of the Korean Society of Clothing and Textiles, Vol. 34, No. 12 (2010)

6. Хуа Мэй. Изучение культуры костюма человечества. Тяньцзин: народное изд-во, 1995, С. 152
7. Чжан Шулинь. Цвет костюма. Пекин: Гаодэн цзяоюй, 1995. С. 81
8. Императорское обозрение годов Тай-пин = 太平御覽/0078 (кит.).
9. Хэ Чжиюнь. Цветовая символика национального костюма в китайской и русской культурах // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке, 2009
10. Чжао Нун. История дизайна в Китае (中国设计史). Сиань: Шаньси, 2004. С. 153-159
11. Ю. А. Чаплинская. Цветовая символика традиционной и современной китайской одежды // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2017. – Т. 37. – С. 177–183. – URL: http://e-koncept.ru/2017/771266.htm.

УДК: 327

Жабина Жансая Рифильевна
доктор политических наук, профессор,
Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай Хана
Саликов Ринат Канатович
студент 1 курса магистратуры,
Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай Хана

ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ МОЛОДЕЖНОГО ЭКСТРЕМИЗМА

Процессы глобализации породили немало противоречий в современном мире. Одним из таких противоречий стал всплеск радикализма как реакции на стандартизацию этнокультурных парадигм.

Наиболее серьезному воздействию радикальных идей подвержена молодежь в силу отсутствия у нее наработанных сценариев поведения и жизненного опыта. Окружающий мир представлен в глазах подростка категоричными понятиями, в связи с чем он реагирует на внешние вызовы радикально.

Усугубляет ситуацию глобальный тренд на цифровизацию. Молодежная среда погружена в социальные сети. Алгоритмы интернет-сообществ предлагают пользователям иллюзию большого числа последователей и единомышленников, вызывающих эффект толпы. Тем самым усиливается радикальный фон в сознании молодого человека. Цифровая среда представляется молодежи «естественным» продолжением реального общества, грань между которыми становится чрезвычайно размытой. Благодаря эффекту избыточной публичности на первый план в массовом сознании молодежи выходит стремление к хайпу, а не к традиционному целеполаганию. Рационализм оказывается в иллюзорном меньшинстве, а радикальная позиция представляется наиболее одобряемой в социальных сообществах.

Этим феноменом можно объяснить периодически распространяющиеся в социальных сетях сообщества самоубийц, в рамках которых молодые индивиды проявляют готовность совершить акт суицида онлайн, что еще раз подчеркивает силу и влияние сетевого радикализма.

В этих условиях неудивительно, что экстремистские идеи охватывают значительную группу молодежи. Отмечается радикализация европейского протеста. Мир был шокирован кадрами захвата Капитолия, январскими событиями в Алматы. Все эти кризисные явления объединены общим признаком: главными участниками выступили преимущественно молодые люди. Но в то же время инициаторами и конечными бенефициарами были совершенно другие лица.

При благоприятном стечении обстоятельств молодежь может легко стать слепым орудием в чужих руках, подвержена циничным манипуляциям. Очевидно, что в этих условиях крайне важно предупреждение процесса радикализации сознания молодых людей на массовом и индивидуальном уровнях.

Согласно исследованию НИЦ «Молодежь», специфика казахстанской молодежи заключается в своеобразном симбиозе ценностных ориентиров: наблюдается пересечение, а также наслоение традиционных и современных взглядов. Преобладающая часть молодежи (82,5%) отдает приоритет традиционным ценностям, а именно семье. На втором месте рейтинга находится здоровье (45,6%). Завершает тройку приоритетных ценностей дружба (23,1%). Важно отметить, что в топ-5 упомянутых ценностных ориентаций входит религия (16,2%). При этом необходимо отметить неоднозначность восприятия религии молодежью. Определенной частью молодежи соблюдение религиозных норм осуществляется только в особых случаях (крайне редко). Эти результаты укладываются в структуры, характерные для секуляризованного общественного сознания и подтверждают вывод о том, что тренды глобализации оказывают свое воздействие на казахстанскую молодежь. Вместе с тем, вопрос важности

веры и религии для молодежи требует дополнительного изучения и постоянного мониторинга. Важным вопросом в данном контексте выступает степень толерантности религиозного сознания.

Еще одним ярким примером глобального тренда, который воспроизводят молодые казахстанцы, является осознание и принятие процесса диджитализации (цифровизации). Меняются ключевые источники получения информации. И если прежние поколения формировались под воздействием принципов преемственности, то на сознание современного подростка зачастую оказывает влияние не старшее поколение, а зарубежные блогеры и тиктокеры. Это вызывает мощный межпоколенческий разрыв и ставит под угрозу традиционные ценности, социальные установки.

Социальные сети занимают в жизни современной молодежи значимое место и оказывают влияние на ценностные ориентации и интересы. Но не только интернет-сообщества влияют на интересы молодежи. Нередко в поисках традиционализма молодежь попадает в сети религиозных течений. Открытость молодого неокрепшего сознания к радикальным идеям чаще всего объясняется отсутствием на местах культурно-досуговой инфраструктуры для разностороннего развития подростков.

Исходя из этого очевидно, что предупреждение распространения радикальных идей в молодежной среде возможно при обеспечении занятости молодежи в её комплексном понимании. Другим сдерживающим фактором радикализации являются сообщества как личного характера (семья, друзья), так и профессионального характера (коллектив, спортивная команда, музыкальная группа).

Но главным предохранителем во все времена была общественная мораль – система ценностей, охватывающая различные аспекты жизни индивида, от различного рода кодексов поведения у подростков до культурных стандартов у широких слоев и философии среднего класса как наиболее важной части устойчивого общества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абашина, А. Д. Экстремизм в молодежной среде: пути решения проблемы / А. Д. Абашина // Социальная педагогика. – 2017. – № 4/5. – С. 70–90.
2. Аминов, Д. И. Молодежный экстремизм / Д. И. Аминов, Р. Э. Оганян ; под науч. ред. Р. А. Адельханяна. – Москва : Триада, 2005. – 195 с. : ил. – Библиогр.: с. 184–193 и в подстроч. примеч. – ISBN 5-86344-185-0.
3. Андрианова, Р. Как преодолеть экстремизм в молодежной среде / Р. Андрианова // Сельская школа. – 2015. – № 3. – С. 34–40. – (Развитие личности: воспитание и самовоспитание школьников). – Библиогр. в сносках.
4. Бушмарина, Н. Н. Молодежный экстремизм: профилактика в условиях современного пространства образования / Н. Н. Бушмарина. // Новое в психолого–педагогических исследованиях. – 2014. – № 3. – С. 48–55. – (Теория и практика обучения).

УДК 327.1

Ян Фэн,
Магистрант ОП 7М03112 - Международные отношения
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
г.Алматы, Казахстан,
e-mail: yslava58@163.com

РАСШИРЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СВМДА В НОВЫХ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. Статья направлена на раскрытие роли и необходимости расширения деятельности СВМДА в новых геополитических условиях. В настоящее время азиатский регион по-прежнему сталкивается со многими сложными угрозами и проблемами, и страны региона должны приложить координационные усилия для поддержания мира и стабильности региона. Достижение стабильности международных отношений является важной задачей в настоящее время во всем мире, и на роль многостороннего механизма должно быть обращено особенное внимание.

СВМДА стало важной платформой для диалога между азиатскими странами. Геополитическая напряженность растет. Укрепление регионального сотрудничества важнее, чем когда-либо прежде, и мир и процветание в Азии выгодно для всех сторон. Поэтому расширение деятельности СВМДА в новых геополитических условиях является логичной и настоятельной необходимости.

Ключевые слова: «Круг друзей»; диалоговая площадка; дипломатический успех; «Тридцатилетний возраст»; трансформация.

Андатпа. Мақала жаңа геосаяси жағдайларда АӨСШК қызметін кеңейтудің рөлі мен қажеттілігін ашуға бағытталған. Қазіргі уақытта Азия аймағы әлі де көптеген күрделі қауіптер мен сын-қатерлермен соқтығысып отыр және аймақ елдері аймақтың тыныштығы мен тұрақтылығын сақтау үшін бірлесіп, бірге күш жұмсауы керек. Халықаралық қатынастардың тұрақтылығына қол жеткізу қазіргі уақытта бүкіл әлемде маңызды мақсат болып табылады және көпжақты механизмнің рөліне ерекше назар аудару қажет.

АӨСШК Азия елдері арасындағы маңызды диалог алаңына айналды. Геосаяси шиеленістердің жағдайы да ушығуда. Аймақтық ынтымақтастықты нығайту бұрынғыдан да маңызды, Азиядағы бейбітшілік пен өркендеу барлық тараптарға тиімді. Сондықтан жаңа геосаяси жағдайларда АӨСШК қызметін кеңейту логикалық және императивті қажеттілік болып табылады.

12 -13 октября 2022г. в Астане (Казахстан) был проведен шестой саммит Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии(СВМДА).

СВМДА- это форум по вопросам безопасности, созданный по инициативе Казахстана в 1992 году на Генеральной Ассамблее 47-й сессии ООН. Он стремится формулировать и внедрить многосторонние меры доверия, направленные на улучшение мира, безопасности и стабильности на азиатском континенте, а также укрепление сотрудничества в полевых условиях.

За последние 30 лет СВМДА как важный диалог и механизм консультаций в Азии сыграл конструктивную роль в содействии взаимному доверию и сотрудничеству в различных странах, сохраняя азиатскую безопасность и стабильность [1].

Деятельность СВМДА с марта 1993 г. получила название «Азиатское начало». В июне 2002 года в Алматы (Казахстан) прошел первый саммит СВМДА. На саммитебыли подписаны и приняты «Документы Алматы» и «Декларацию об устранении терроризма и содействии цивилизационным диалогу», которые были направлены на улучшение мира, безопасности и стабильности азиатского континента. С тех пор СВМДА провел четыре саммита: Алматы – июнь 2006 г., Стамбул (Турция) - июнь 2010 г., Шанхай (Китай) - май 2014 г., Душанбе (Таджикистан) - июнь 2019 г.

Успешно был проведен шестой Саммит СВМДА в Астане 12-13.10. 2022 г. В это весьма сложное для мира время в столице Казахстана объединились 12 глав государств, первые руководители, наблюдатели и организации-партнеры, а также более 50 делегаций, чтобы решить насущные вопросы и выработать общие подходы для укрепления мира, стабильности и безопасности на обширном Азиатском континенте.

На саммите были приняты ключевые решения такие как: Астанинское заявление по трансформации СВМДА, совместное заявление по сотрудничеству в сфере безопасности использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), «План по реализации Глобальной контртеррористической стратегии (ГКТС) ООН» и т.д. Все участвующие страны единогласно согласились создать фонд Азиатского. Еще одним достижением СВМДА стало решение Саммита о присоединении Кувейта в качестве государства-члена. Кроме того, СВМДА по итогам Саммита обрел нового партнера – Евразийский Экономический Союз.

Итоги шестого саммита СВМДА:

1. СВМДА расширяет «круг друзей», Азия поднимается

СВМДА является международным форумом по укреплению сотрудничества, направленного на обеспечение мира, безопасности и стабильности в Азии. До сих пор СВМДА – форум, основанный на понимании непосредственной связи между миром, безопасностью и стабильностью в Азии и во всем мире. Государства-члены подтверждают приверженность Уставу ООН и считают, что мира и безопасности в Азии можно достичь путем диалога и сотрудничества, ведущих к созданию общего неделимого пространства безопасности в Азии, где все государства мирно сосуществуют, а их народы живут в мире, свободе и процветании [2].

В настоящее время азиатский регион сталкивается со многими проблемами и угрозами, что ведет к геополитической напряженности иизменению международного порядка. В качестве дипломатического механизма с огромным международным влиянием СВМДА предоставляет многостороннюю коммуникационную платформу для стран региона и вносит значительный вклад в поддержание регионального мира и стабильность [3].

2. СВМДА является диалоговой площадкой для стран, не имеющих дипломатических отношений

На саммите СВМДА главы стран-участниц отметили, что СВМДА за 30 лет превратился в полноформатную международную организацию. По итогам работы форума в астанинском заявлении было принято решение о трансформации СВМДА.

Генеральный секретарь СВМДА Кайрат Сарыбай на пресс-конференции в СЦК отметил, что СВМДА постепенно будет трансформироваться в международную организацию, которая станет открытой диалоговой площадкой для многих стран, не имеющих дипломатических отношений.

Далее планируется, что "организация будет взаимодействовать и сотрудничать в областях, представляющих интерес для всех государств-участников, с другими государствами, организациями и форумами", которые разделяют ее цели и принципы, "для укрепления ориентированного на результат и опирающегося на консенсус многостороннего сотрудничества в регионе" [4].

3. Саммит СВМДА - дипломатический успех Казахстана. Станет ли организация аналогом ЕС в Азии?

Проект созыва СВМДА был задуман давно, в 1992 году его инициировал Первый Президент Республики Казахстан Н. Назарбаевым 05.10.1992 г. на 47-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН. В отличие от других регионов мира, в Азии на тот момент не было такой структуры, а прежние попытки создать подходящую структуру не увенчались успехом. Эту инициативу поддержал ряд азиатских стран, которые посчитали, что подобная структура была необходима в то время.

Деятельность СВМДА долгое время была наполнена чисто теоретическими вопросами: выработка реестров доверия. Это всё не вызывало особого энтузиазма (какой вызывали такие организации), как НАТО, ЕС, АСЕАН, ОБСЕ, политика которых имела определенные цели.

СВМДА должностать паназиатской диалоговой площадкой, на которой обсуждались бы вопросы и военно-политические, и экономические, социальные, гуманитарные и так далее.

4. СВМДА - новая внешнеполитическая миссия Казахстана

Видно, что активный внешний компонент казахстанской политики налицо. Президент Казахстана К.К.Токаев на международной арене продвигает интересы страны, и ставит на повестку дня актуальные вопросы глубокой интеграции в Азии - это очень важный вопрос.

Видно, что нынешний саммит прошел не просто в протокольном формате, но большинство стран подготовили свои инициативные решения, которые отразились в итоговых документах.

Для Казахстана, кроме имиджевого эффекта, демонстрации политической значимости в международной сфере, это ещё и важный вопрос развития самого СВМДА, которое много лет было аморфной структурой, но теперь становится более представительной, серьёзной организацией [5].

5. Трансформация СВМДА

В последние годы в деятельности СВМДА просматривались тенденции к трансформации и модернизации. После длительного периода развития организация наконец завершила трансформацию в региональную международную организацию.

Стандарты международных организаций выше, а цели развития более ясны. Трансформация в региональную международную организацию приведет к тому, что государства-члены будут более объединены и более близки. На Шестом саммите процесс официального объявления СВМДА был преобразован в региональную международную организацию.

С макроэкономической точки зрения Азия стала двигателем мирового экономического роста. В контексте глобального экономического спада азиатские страны, усилившие экономическое и торговое сотрудничество, могут эффективно защищать свои собственные интересы. Азиатская конкурентоспособность будет значительно повышена.

6. Развитие СВМДА, создание эксклюзивных фондов

Для государств становится необходимым реализовывать крупные международные проекты.

Азиатские страны, располагая достаточными финансовыми средствами, посредством реализации азиатских проектов могут избежать влиянияЕвропы и США, ограничивающих ихразвитие, особенно после вступления в СВМДА крупных нефтяных стран, таких как Кувейт, ОАЭ и Катар, экономическая сила которыхболее,чем значительна. Для таких стран, как Кувейт, реализация международных проектов может иметь двойной эффект: использование международного влияния и улучшение международного дискурса.

Таким образом, СВМДА будет эффективно влиять на азиатские страны, продвигать новый порядок в азиатских странах в качестве инициативы. Для развитых стран это может быстро повысить экономический потенциал и политический статус.

Сегодня мир сталкивается с проблемами прошлого столетия, это неопределенность мирового порядка, проблемы глобального управления, климата, снижение уровня национальной, региональной и международной безопасности, миграция и другие. В этой ситуации азиатские страны способны противостоять этим вызовам, совместно поддерживая региональный мир, способствуя гармоничному развитию международных отношений, возглавляя мировую тенденцию мирного развития.

7. Усиление взаимного доверия, призыв к сотрудничеству, СВМДА как «тридцатилетний возраст».

Азия внесла значительный вклад в развитие человеческой цивилизации, а мир и стабильность региона зависит от коллективной готовности стран в регионе. В настоящее время азиатский регион по-прежнему сталкивается со многими сложными угрозами и проблемами, и страны региона должны приложить координационные усилия для поддержания мира и стабильности региона.

«Достижение стабильности международных отношений является важной задачей в настоящее время во всем мире, где большую роль играют многосторонние механизмы» [6].

Генеральный секретарь ООН Антониу Гутерриш, обращаясь к участникам саммита,подчеркнул: «Доверие и солидарность ослабевают, в то время как геополитическая напряженность конфликтов в чрезвычайной ситуации нарастает. Климатический кризис повсеместно ведет к разрушению. COVID-19 продолжает отбрасывать длинную тень. Кризис стоимости жизни сильнее всего бьет по уязвимым слоям населения, углубляя нищету, голод, разжигая социально-политическое волнение. В этом чрезвычайно сложном контексте региональные усилия по укреплению важны как никогда» [6].

Генеральный секретарь СВМДА Кайрат Сарыбай отметил, что СВМДА имеет признаки международного признания в контексте настойчивости концепций многосторонности и многостороннего сотрудничества в области безопасности. Казахстан как председатель СВМДА на 2022-2024 гг. представляет свое видение дальнейшей институционализации организации, продвижения постепенной трансформации СВМДА, обновления нормативно-правовой базы СВМДА, расширения внешних связей и т.д.

Таким образом, СВДМА, охватывающее различные политические системы, разные религии, разные культуры и разные этапы развития, вступает на новый путь развития, ключевым индикатором которого является формулирование правил взаимного уважения и общих интересов, без гегемонии мнения какого-либо государства или национальной группы. Все стороны добровольно участвовали в создании мер доверия для обеспечения равенства формулировки и реализации принятия решений, а также предоставили надежную институциональную гарантию для переговоров по решению различных основных вопросов. После многих лет развития этот механизм постепенно сформировал уникальный «азиатский план» в рамках СВМДА, трансформация которого имеет большое геополитическое и геоэкономическое значение.

ЛИТЕРАТУРА

1. 30 лет СВМДА, Xinhuashe. // http://www.gov.cn/xinwen/2022-10/13/content_5717983.htm (дата обращения: 13.10.2022).
2. Что такое Совещание по взаимодействию и мерам доверия в Азии (СВМДА)? // https://www.s-cica.org/ru/index.php?view=page&t=about
3. СВМДА расширяет «круг друзей», Азия поднимается. // https://new.qq.com/rain/a/20221014A07L7200
4. Сарыбай К. СВМДА - это диалоговая площадка для стран, не имеющих дипломатических отношений //https://ru.sputnik.kz/20221017/svmda---eto-dialogovaya-ploschadka-dlya-stran-ne-imeyuschikh-diplomaticheskikh-otnosheniy--sarybay-28541100.html–Астана,Sputnik Казахстан (дата обращения: 17.10.2022)
5. Ашимбаев Д. Саммит СВМДА - дипломатический успех Казахстана. Станет ли организация аналогом ЕС в Азии? //https://ru.sputnik.kz/20221013/svmda-kazakhstan-28452267.html//АСТАНАSputnik (дата обращения: 13.10.2022)
6. СВМДА способствует новой разработке «тридцатилетний возраст» .Zhangshuo,Chinanews//https://baijiahao.baidu.com/s?id=1746663015282928838&wfr=spider&for=pc(дата обращения: 14.10.2022)

УДК 81'25

Тұрат А.,
Бакалавриат
«6В02303 – Аударма ісі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: turatakerke9@gmail.com
Ғылыми жетекші: **Камалиева С.С.**

МАҚАЛА АТАУЛАРЫНЫҢ КОРЕЙ ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРМАРАЛЫНДА СТИЛЬДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Түйін: Аталмыш мақалада біз мақала тақырыптары корей тілінен қазақ тіліне аударылғандағы стильдік ерекшеліктеріне тоқталдық. Ақпараттық порталдардың корей және қазақ тіліндегі жазбаларына сүйене отырып, айырмашылықтарға салыстырмалы талдау жасадық. Корей қазақ тіліндегі аудармадағы ерекшеліктер мен көңіл бөлу керек жақтарын нақтыладық. Ерекшеліктерді анықтап, пысықтып өттік. Қысқартуларға тоқталып, тек корей тіліне тән ерекше қысқартулар бар екенін анықтадық. Сонымен қоса,

қазақ пен корей тілдерінде тыныс белгілік айырмашылықтарды да атап өттік. Екі тіл айырмашылығына сүйене отырып, эмоциялық айырмашылықтарын көрсеттік. Осының бәрін сараптай келе тақырып мақаланың ең маңызды бөлігі бола отырып, дербес сөйлем бола алатынын анақтадық.

Тірек сөздер: салыстырмалы талдау, қазақ тілі, корей тілі, мақала, мақала тақырыбы

Title: Stylistic features in translations of article titles from Korean to Kazakh

Author: Turat Akerke, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languges (3 grade), Almaty, Kazakhstan

Advisor: Kamaliyeva S.S.

Abstract: In this article, we focused on the stylistic features of the translation of the articles from Korean to Kazakh. We made a comparative analysis of the differences based on the Korean and Kazakh language posts of the information portals. We have clarified the features and points of attention in Korean-Kazakh translation. We identified and worked out the features. Focusing on abbreviations, we found out that there are special abbreviations that are unique to the Korean language. In addition, we have noted the differences between Kazakh and Korean languages. Based on the difference between the two languages, we showed the emotional differences. Having analyzed all this, we determined that the title can be an independent sentence, being the most important part of the article.

Keywords: comparative analysis, Kazakh language, Korean language, article, article's topic

Тақырып мақаланы зерттеуге, оқуға, мақала мәнін болжауға итермелейтін, ой қалыптастыратын алғашқы ақпарат көзі. Сонымен қоса, публицистикалық материалдың мазмұны туралы белгілі бір ақпарат береді. Мақала тақырыбы оқырманның қызығушылығын оятып, назарын аударатын өзіндік эмоционалды коннотацияға ие. Көптеген корей мақалалар тақырыпшалары ағымдағы оқиғалардың мәнін қысқа, нақты түрде көрсетеді. Сөздердің астарлы мағынасы негізінде жасалған экспрессивті атаулар, түрлі лексика, синоним және антоним сөздер қолданылады. Тақырыпта мақал-мәтелдер, нақыл сөздер, фразеологиялық бірліктер, атақты әндердің, кинофильмдердің, спектакльдердің атаулары, осы шығармалардан алынған дәйек сөздер, ауызекі сөйлеу элементтері, фонетикалық және морфологиялық мәнерлеу құралдары қолданыла алады. Және бұл жерде аударманың ішкі механизмін ашып, баламалы бірліктерді анықтау, сонымен қатар түпнұсқа бірлікті ауыстыру кезінде пайда болатын пішін мен мазмұндағы өзгерістерді анықтау қажет.

Мәтін тақырыбының екі жақты сипаты бар. Бір жағынан мақала тақырыпшасы мәтіннің алдында тұратын тілдік құрылым. Сондықтан тақырып мәтіннен тыс және белгілі бір дербестікке ие сөйлеу элементі ретінде қабылданады. Екінші жағынан, мәтіннің толыққанды құрамдас бөлігі болып табылады, оған кіретін және тұтас мәтіннің басқа компонентімен байланыста жұмыс істейді. Енді мақала тақырыпшалары қандай қызмет атқаратын нақтылап өтейік:

1) Ең алғашқы ол номинативті-ақпараттық, яғни тақырып мақаланың қысқаша мазмұнын оқырмандарға хабарлайтын коминукативті бірлік.

2) Жарнамалық-экспрессивті білдіреді яғни мақала тақырыбының оқырманды қызықтыру мүмкіндігі ретінде қабылдау керек.

3) Графикалық бөлу, қаріптерді бөлектеу, түсті пайдалану, графикалық құралдарды (сызғыштар, суреттер), орналасу әдістерін (орналастыру) арқылы жүзеге асады. Сонымен қатар, барынша түсінікті болу үшін жиі қолданылатын лексика мен қарапайым грамматикалық құралдар негізінде құрастырылады.

Бұл жұмыстың мақсаты салыстырмалы анализды қолдана отрып, корей қазақ мақала аудармаларының ерекшелегін көрсету. Мақалалар мемелекеттің ақпарат көзі болғандықтан, аудармашы оны дұрыс аударғанына байланысты қазақ тілді оқырман аударылған мақалаға қызығушылық таныта алады.

Бұл мақаланың ақпарат материалы KBS World, Euronews және т.б. сайттарынан алынды. Ендігі кезекте бір-бірлеп, ерекшеліктеріне тоқталайық:

1. Қысқартулар мен аббривиатураның көп кездесуі. Корей тілі қысқартуларға толы десек те болады. Қысқартулардың арнайы, индивидуальды және ортақ түрлері бар. Ал, қазақ тілінде бәрі керісінше сөздің қысқаруы кездеспейді. Тек қана, мақала мәнін түсіндіретін тақырып беріледі.

Корей тақырыпшаларында ел-жер атауының қысқартулары көп кездеседі. Мысалға алсақ: 러 "한국, 무기 지원은 '전쟁 개입'"[1] – бұл жерде Ресей Федерациясының атауы қысқарылып тұр. Дәл осы мақала атауы қазақша «Ресей «соғысқа араласу» туралы ескертпе жасады» деп аударуға болады. Немесе «한·미, 북한 해커에 자금 지원한 은행 직원 동시 제재» [2]. Бұл жерде де қысқарту елдің атауы болып тұр. Осы мақала атауын қазақ тілінде қарастырсақ «Оңтүстік Корея мен АҚШ Солтүстік Кореялық хакерлерді қаржыландырған банк қызметкерлеріне бір мезгілде санкция салды» деуге болады. Осы кезде

байқайтын зат қазақ тілінде жер-су аттары немесе елдің атаулары қысқартылмайды. Кез-келген мақалада толық жазылады.

Ұйым атауларының аббревиатуралары да бар. Дегенмен де кейбір халықаралық аббревиатуралар корей тілінде емес бастапқы тілде жазылып орнында қалады. Мысалыға алсақ «Unesco 세계유산 브라질 Paraty 여행 동선부터 식사까지» [3]. Мақала тақырыбында көрсетілгендей халықаралық ұйым немесе ұйым атауының қысқартылған түрі негізгі тілде жазылады. Қазақ тілінде ұйым атаулары аударылып, немесе транлитерация әдісін қолдана отырып аударылады. Жоғарыда көрсетілген тақырыпшаны қазақшаға сөзбе-сөз аударсақ «ЮНЕСКО-ның Бүкіл әлемдік мұра Паратиде саяхатқа арналған бумен жүретін көліктен бастап тамақтануға дейін». Бірақ біз аудармашы ретінде және біздің мәдениетке сай аударатын болсақ «ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұрасы Паратиде саяхат» деп қысқа әрі нұсқа аударсақ болады. Егер жарнама негізіндегі мақала болса, қосу әдісін қолданып оқырмандарды қызықтыруға болады.

2. Қытай тілінен шыққан етістіктерге 하다/되다 жалғауларының қосылмауы. Бұл корей мақалаларында ең көп кездесетін құбылыстын бірі. Етістігі алып тасталынған мақалада етістік пен сөйлемнің толыққанды аяқталуына зат есім көмектеседі. Негізінде бұл зат есімдер етістіктің қысқарған формасында қолданылады. Бұндай корей тіліндегі ерекшелік тақырыпшаны қысқарақ және оқылуға тез әрі аз сөзді етеді. Қазақ тілді мақалалардың атауларына тоқталатын болсақ олар оқиғаның негізгі жеріне ғана тоқтала өтеді. Мысалы: «강원 동해시 부근 해역에서 규모 3.1 지진» [4]. Бұл мақалаланың атауында етістік алынып негізге зат есім алынып отыр. Енді, осы мақала тақырыбын қазақшаға аударсақ: «Шығыс теңізі маңындағы аумақтарда амплитудасы 3.1 болатын жер сілкінісі орын алды». Тағы бір мысалды қарастырсақ: «윤 대통령, 워싱턴DC 도착..내일 한미 정상회담» [5] қазақ тілінде «Президент Юн Вашингтонға келіп қонды. Ертең Корея/АҚШ саммиты өтеді» деп аударуға болады. Аудармада байқалғандай корей тілі қыстартуға бейім болса қазақ тілі нақтырақ түсіндіруге бейім. Аударманы керісінше қарастыратын болсақ «АҚШ пен Оңтүстік Корея әуе күштерінің жаттығуларын бастады» [6]. Бұл мақала кәрісшеге «한미 공군 훈련 시작» деп аударуға болады. Тағы бір мысал келтірсек: «Солтүстік Корея Оңтүстік Кореямен ресми байланыс арнасын қайта қосты» [7], бұл корей тілінде «북남한,공식 소통재개» деп тақырып қойсақ болады. Керісінше қарастырғанда анықталғандай, қазақ тілі мақала тақырыбының ұзындығына аса назар аудармайды. Мақала тақырыпшасының қазақ тіліндегі негізгі мақсаты ақпартты толық жеткізіп, мақала мәнін түсінікті ету.

3. Қытай иреоглифтері. Корей мақала тақырыпшаларында қытай әріптері де аз кездеспейді. Бұл құбылысты біз корей тілі қытай тілі тармағынан шыққан себепті деп түсіндіре аламыз. Мысал келтірсек:

Сурет №1

Осындай мақаланы көре отырып, корей тілі аудармашысына қытай иероглифтерін түсіну маңызды екенін көрсетеді. Міне, осындай ерекшелік тек корей тіліне тән. Қазақ тілінде бұндай ерекшелік мақала тақырыптарында кездеспейді.

4. Тыныс белгілері. Корей тілдегі тыныс белгілері белгілі бір рөльді атқарады. Үтір – бұл корей тіліндегі мақала атауындағы маңызды белгінің бірі. Оның негізгі атқаратын қызметі мақала тақырыбындағы басты ойды бөлу, көрсету. Мысал келтірсек: «북한, 생태환경 개선 위한 조사 사업 추진» [8]. Бұл мысалды қарастырсақ негізгі ой Солтүстік Корея мемлекетінің жасаған әрекеті. Ал, енді қазақ тілге аударсақ: «Солтүстік Корея экологиялық ортаны жақсарту бойынша ғылыми жобаны алға жылжытуда» деуге болады. Қазақ тіліндегі аударманы қарайтын болсақ бұл жерде корей тіліндегі үтір белгісі жоқ болып кетті. Тағы да мысалдарды қарастырсақ: «Әуе тасымалындағы «қара тізімге» ілінбес үшін нені білу керек?» [9], «Бидай экспортының негізгі бағытын былтыр ТМД елдері құраған» [10].

Сонда үтір белгісі қай уақытта қолданылады? Мақала тақырыпы қосу шылауларынсыз жазылғанда: «Мал шаруашылығын түземей, еттің бағасы арзандамайды» [11], «Америкада ашылғанымызбен, Алматыда жұмыс істей алмай келеміз» [12]. Корей тілімен салыстырғанда қазақ тіліндегі мақала атауларында қос нүкте көп кездеседі. Мысалы: «Алмабаев октагонда: балуан UFC-мен келісім жасасып, A'SU амбассадоры атанды» [13], «Оңтүстік Корея: себеп пен салдар» [14] және т.б.

5. Эмоционалды-экспрессивтілігі. Корей мақалалары қазақ тілдегі мақалалардан қарағанда нақтылау және эмоциясыз болып келеді. Бұған мысал ретінде «Мәжіліс сайлауы: билік партиясына бәсеке болар коалиция құрылуы мүмкін бе?»[15], «"Dopamine Voice" дубляж студиясының негізін қалаған жастар қалай танымал болды?»[16] бұл мақала тақырыптарын қарастырсақ сұрақ белгісі арқылы оқырман қызуғушылығын тудыруды мақсат қойып отыр. Корей тіліндегі мақалаларды бақыласақ «은행 연체율 상승세… 2년6개월 만에 최고치 기록» [17], «에코프로 대기업집단 진입…포스코, 재계 서열 5위로» [18] нақты деректерді жазып, эмоциясыз жеткізеді.

Қорытынды: жоғарыдағы жазғандары пысықтасақ корей мен қазақ тілінлдегі мақала атауларындағы бірнеше айырмашылықты анықтадық. Соларға тоқтала өтсек:

1. Қысқартулар мен аббривиатураның көп кездесуі корей мақалалаларының ерекшелігі әсіресе, жер-су аттарның қысқарылуы қазақ тілінде кездеспейтін ерекшелік.
2. Қытай тілінен шыққан етістіктерге하다/되다 жалғауларының қосылмай зат есім етістіктің орнына келеді, қазақ тілінде ондай ерекшелік жоқ. Етістік етістіктің зат есім зат есімнің рөлінде болады.
3. Корей тіліндегі мақалалар арасында ең ерекше және қазақ тілінде мүлдем кездеспейтін зат ол қытай иреоглифтері.
4. Қазақ тіліндегі мақала атауларында қос нүкте көп қолданылып, маңызды саналса, корей тілінде үтір ең көп қолданылып, мақала мәнін түсінуге көмектеседі.
5. Эмоция. Қазақ тілді мақала атауларының бір ерекшелігі эмоцияналды-экспрессивтілігінде. Ал, корей тілінде керісінше нақты деректермен және эмоциясыз тақырыптар қойылады.

ӘДЕБИЕТ

1. 러"한국,무기지원은'전쟁개입,https://imnews.imbc.com/replay/2023/nwtoday/article/6475781_36207.html
2. 한·미,북한해커에자금지원한은행직원동시제재,https://blog.naver.com/bubsa0701/223084795272
3. Unesco세계유산 브라질 Paraty 여행 동선부터 식사까지, https://blog.naver.com/nanbest02/222972395133
4. 강원동해시부근해역에서 규모 3.1 지진, https://news.kbs.co.kr/news/view.do?ncd=7660207&ref=A]
5. 윤 대통령, 워싱턴DC 도착..내일 한미 정상회담, https://imnews.imbc.com/replay/2023/nwtoday/article/6477281_36207.html
6. АҚШ пен Оңтүстік Корея әуе күштерінің жаттығуларын бастады, https://inbusiness.kz/kz/last/aksh-pen-ontustik-koreya-aue-kushterinin-zhattygularyn-bastady
7. Солтүстік Корея Оңтүстік Кореямен ресми байланыс арнасын қайта қосты, https://qazaqtimes.com/article/89989
8. 북한, 생태환경 개선 위한 조사 사업 추진, https://www.nkeconomy.com/news/articleView.html?idxno=11680
9. «Әуе тасымалындағы «қара тізімге» ілінбес үшін нені білу керек?, https://forbes.kz//actual/expertise/ue_tasyimalyindayi_ara_tzmge_lnbes_shn_nen_blu_kerek/?
10. Бидай экспортының негізгі бағытын былтыр ТМД елдері құраған, https://forbes.kz//actual/stats/biday_eksportyinyi_negzg_bayityin_byiltyir_tmd_elder_raan/?
11. Мал шаруашылығын түземей, еттің бағасы арзандамайды, https://forbes.kz/actual/expertise/mal_sharuashyilyiyin_tzemey_ett_baasyi_arzandamaydyi/
12. Америкада ашылғанымызбен, Алматыда жұмыс істей алмай келеміз, https://forbes.kz/process/amerikada_ashyilanyimyizben_almatyida_jmyis_stey_almay_kelemz/
13. Алмабаев октагонда: балуан UFC-мен келісім жасасып, A'SU амбассадоры атанды, https://forbes.kz//life/sport/almabaev_oktagonda_baluan_ufc men_kelsm_jasasyip_asu_ambassadoryi_atandyi/?,
14. Оңтүстік Корея: себеп пен салдар, https://egemen.kz/article/118511-onhtustik-koreya-sebep-pen-saldar
15. Мәжіліс сайлауы: билік партиясына бәсеке болар коалиция құрылуы мүмкін бе?,https://forbes.kz/life/opinion/mjls_saylauyi_bilk_partiyasyina_bseke_bolar_koalitsiya_ryiluyi_mmkn_be/
16. «"Dopamine Voice" дубляж студиясының негізін қалаған жастар қалай танымал болды?, https://forbes.kz//life/hero/dopamine_voice_dublyaj_studiyasyinyi_negzn_alaan_jastar_alay_tanyimal_boldyi/?
17. 은행 연체율 상승세… 2년6개월 만에 최고치 기록, https://www.yna.co.kr/view/AKR20230425066751002#:~:text=25%EC%9D%BC

18. 에코프로 대기업집단 진입…포스코, 재계 서열 5위로, https://www.yonhapnewstv.co.kr/news/MYH20230425016500641#:~:text=2%EC%B0%A8%20%EC%A0%84%
19. Теоретическая грамматика корейского языка. Ч. 1 Т. 37.). Сеул, 1960. 3. 김민수. 국어 구문론 연구 / 역대한국문법대계. 제 1 부 37 책 (Ким Минсу. Синтаксис корейского языка. Ч. 1 Т. 37.), Сеул, 1969
20. СПЕЦИФИКА ПЕРЕВОДА ГАЗЕТНЫХ ЗАГОЛОВКОВ (Е. Е. Царева) (УДК 802.0-3)
21. 남기심. 고영근. 표준국어문법론. (Нам Гисим, Ко Ёнгын. Теоретическая грамматика литературного корейского языка). Сеул, 1985
22. ОСОБЕННОСТИ ГАЗЕТНЫХ ЗАГОЛОВКОВ: КОРЕЙСКО-РУССКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ (Ли Екатерина Вадимовна, Кубик Валерия Евгеньевна)

УДК 81’25

Сарсенова А.,
Студентка 3 курса
«6В02302-Переводческое дело (восточное направление)»
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: Aidana1565@icloud.com
Преподаватель: **Есенжан Д.Ә.**

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АРАБСКИХ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Аннотация: В статье рассматриваются стилистические особенности перевода арабских публицистических текстов на русский язык. В качестве метода исследования используется сопоставительный анализ публицистических текстов на арабском языке и их переводов на русский язык.
Ключевые слова: арабский язык, публицистический стиль, перевод, эквивалент, образность, эмоциональность.

Sarsenova A.,
3rd year undergraduate student
«6B02302- Translation business (eastern direction)»
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: Aidana1565@icloud.com
Professor: Esenzhan D.A.

FEATURES OF TRANSLATION OF ARABIC PUBLICISTIC TEXTS INTO RUSSIAN

Annotation: The article deals with stylistic features translation of Arabic journalistic texts into Russian. As a research method, a comparative analysis of journalistic texts in Arabic and their translations into Russian is used.
Key words: Arabic, publicistic style, translation, equivalent, figurativeness, emotionality.

Публицистический текст выполняет две основные функции: донесение какой-либо информации до читателя, а также функция социального воздействия. Публицистический текст основан на реальных фактах, подкреплен документами, ссылками на источники, цитатами и фотографиями. Одновременно с этим в публицистическом тексте выражается отношение автора к предмету освещения, а также цель утвердить читателя в определенной мысли. В зависимости от интенции автора при составлении текста подбираются определенные языковые средства. Для реализации функции убеждения используются различные средства выразительности. Экспрессия в публицистике имеет большое значение, так как текст нацелен на привлечение внимания читателя. Однако, публицистический текст полон стандартов и клише, так как освещение новостей происходит обычно в максимально сжатые сроки, а также темы статей часто повторяются, что приводит к возникновению штампов. В.Г. Костомаров отмечает, что главным стилистическим принципом публицистики является единство экспрессии и стандарта, составляющее специфику газетной речи [1, стр.12]

Арабский язык занимает шестое место в рейтинге самых распространенных языков в мире. Он является официальным языком в 22 странах мира и одним из официальных языков в шести странах мира. На арабском языке говорят около 420 миллионов человек по всему миру. Также арабский язык является одним из шести официальных языков Генеральной ассамблеи и других органов ООН.

С началом процесса глобализации проблемы перевода информационных текстов приобрели особенную актуальность. В числе последствий глобализации присутствует экономическая интеграция. Казахстан и арабские страны приступают к налаживанию экономических и торговых связей друг с другом, что создает потребность в освещении информации касательно плодов данного сотрудничества.

Вопрос перевода публицистических текстов с арабского языка является актуальным еще и потому, что в настоящее время существует очень мало источников информации для людей, не владеющих арабским языком, поступающей напрямую из арабских стран. Поток информации, поступающей в Казахстан из Европы и США существенно больше, поэтому большинство новостей, касающихся арабского мира, мы узнаем из СМИ других стран. Так как некоторые арабские страны на данный момент находятся в стадии активного экономического развития, получение информации напрямую с места событий является важным условием правильного понимания процессов, происходящих в арабских странах.

Однако для адекватного перевода прессы на иностранном языке необходимо знать особенности публицистического стиля данного языка, языковые приемы, отражающие эмоциональную окраску текста, использование в тексте языковых реалий и способы их грамотного перевода.

Характерной особенностью публицистических текстов на арабском языке является стремление включить как можно больше информации в одно предложение, поэтому основу этих текстов составляют сложные, распространенные, многоуровневые предложения. Для перевода длинных арабских предложений на русский язык целесообразным является применение синтаксической трансформации «членение» [2, стр.10].

وافق الكنيست في قراءة اولى على خطة التقشف التي تقدم بها رئيس الوزراء الأسرائيلي أرييل شارون والتي كان النواب صوتوا ضدها مساء الاثنين ما تسبب في أزمة داخل الحكومة الأسرائيلية وأقالة خمسة وزراء. [3, стр.274]

При переводе данного отрывка на русский язык одно большое предложение трансформируется в два меньших по объему предложения:

Израильский кнессет большинством голосов утвердил в первом чтении предложенный премьер-министром Израиля Ариэлем Шароном план жёсткой экономии. В понедельник вечером члены парламента проголосовали против плана, предложенного премьер-министром, что привело к правительственному кризису и отставке пяти министров.

Газетно-публицистический стиль отличается широким использованием «готовых формул» или клише [4, стр.72]. В рассматриваемой нами языковой паре к ним главным образом относятся формулы обращения («فخامة الرئيس» - при упоминании президента, «صاحب السمو» - при упоминании монарха), различные вводные обороты, указывающие на источник («هذا وعُلِّمَ» - как стало известно, «ذكرت وكالة انباء» - по сообщению информационного агентства, «من المتوقع» - ожидается, «وفقا لمصادر» - согласно источникам), а также устойчивые сочетания и политические штампы («الحملة الانتخابية» - предвыборная кампания, « مراكز استراتيجية» - стратегические объекты, «الاجهزة الامنية» - органы безопасности).

Для информационных текстов на арабском языке не характерно использование аббревиатур, и названия организаций, как правило, пишутся полностью. При переводе текста используется устоявшийся в русском языке лексический эквивалент, например: «حلف شمال الاطلسي» - НАТО, «منظمة الامم المتحدة» - ООН, «منظمة الأمم المتحدة للتربية والعلم والثقافة» - ЮНЕСКО, «منظمة الصحّة العالمية» - ВОЗ, «الجماعة الاقتصادية الأوروبية» - ЕЭС.

Арабские публицистические тексты изобилуют устойчивыми выражениями, перевод которых представляет собой важную и вместе с тем сложную задачу.

لتقوية الموقف الفرنسي، اختار الاتحاد الأوروبي إرسال رئيسة المفوضية الأوروبية دلالةً على أن الرئيس الفرنسي يحمل رسالة أوروبا بأكملها.[5]

Европейский союз решил укрепить позицию Франции, отправив вместе с Макроном главу Еврокомиссии. Его цель — показать, что французский лидер выступает от всей Европы [6].

Выражение «يحمل رسالة» дословно переводится как «он несет послание», однако в данном контексте используется в переносном значении «выступает».

Арабский газетно-публицистический стиль среди своих стилистических характеристик имеет эмоциональность, оценочность, образность и экспрессивность. Эти характеристики находят свое отражение через использование различных лингвистических и стилистических средств и приемов [7, стр.3].

وتعوّل الدول الغربية على زيارة ماكرون إلى الصين باعتباره قادرا على خوض نقاش طويل وعميق مع الرئيس الصيني شي جين بينغ

Западные страны возлагают большие надежды на визит Макрона в Китай, в ходе которого он проведет переговоры с председателем КНР Си Цзиньпином.

Из данного отрывка видно, что для арабского публицистического текста характерно использование эпитетов для придания выражению определенного оттенка. Слова «طويل» (длинный) и «عميق» (глубокий) в оригинале статьи подчеркивают важность прошедшего между президентами обсуждения, в то время

как в переводе на русский язык данные эпитеты опущены. Причиной опущения эпитетов является то, что для большинства современных новостных текстов на русском языке не характерна эмоциональная окраска. Дело в том, что в русском языке эмоциональная нейтральность текста характеризует его как объективный и беспристрастный.

Для арабских публицистических текстов характерна образность. Образы в тексте используются для передачи экспрессии. Часто образ основан на использовании сходства между двумя далекими друг от друга предметами [8, стр.6]. Рассмотрим выражение «اجهاض أمكانية التفاوض». Слово «اجهاض» в прямом значении обозначает прерывание беременности, однако в сочетании со словом «امكانية» передает образное представление о твердом отказе. На русский язык данную фразу можно перевести как «нежелание сесть за стол переговоров».

Арабские публицистические тексты характеризует насыщенность синонимами, которые реализуют экспрессивную функцию текста. Чаще всего в публицистических текстах встречаются пары синонимов, которые на русский язык переводятся одним словом. Пары синонимов имеют также функцию уточнения и служат для более точного выражения мысли автора. Например, в предложении « حث الرئيس المواطنين على الأصرار والمثابرة» слова «اصرار» и «مثابرة» обозначают понятия ***стойкость, упорство, настойчивость*** и являются синонимами. На русский язык данное предложение переведено следующим образом: «Президент призывает соотечественников сохранять стойкость».

Еще одним показателем образности арабских публицистических текстов является использование метафор. Эффективность публицистического дискурса во многом зависит от его способности направить мысль читателя в сторону целевого коммуникативного сообщения. Метафорическое сочетание состоит из слов, вызывающих определенные ассоциации, которые позволяют человеку понять эмоциональную окраску выражения: «ترسانة الشيطان» - «арсенал Сатаны», «اجواء ملتهبة» - «атмосфера накаляется», «اسلحة ثقيلة» - «тяжелая артиллерия».

Таким образом, можно сделать вывод, что перевод арабских публицистических текстов на русский язык играет важную роль в обеспечении людей информацией об арабском мире. Именно поэтому понимание особенностей арабской публицистики и знание способов ее адекватного перевода является актуальным вопросом. В рамках статьи были рассмотрены некоторые наиболее распространенные особенности арабских публицистических текстов и способы их перевода с учетом особенностей публицистических тексов на русском языке. Арабская публицистика отличается экспрессивностью, образностью, оценочностью и обилием таких выразительных средств, как метафоры, эпитеты и синонимы. Эмоциональность в арабской публицистике умело сочетается с использованием клише, устойчивых выражений и терминов, что накладывает на переводчика ответственность за сохранение влияния, которое оказывает на читателей исходный текст.

ЛИТЕРАТУРА

1. Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи. Из наблюдения за речевой практикой современных масс-медиа. – Москва: «Дрофа», 1994
2. Майбуров Н.А. Читаем и переводим арабскую газету – Москва: «Муравей», 2003
3. Яковенко Э.В. Арабский язык. Практический курс перевода – Москва: издательство восточной литературы, 2010
4. Еремина Н.В., Крапивина М.Ю. Стилистические особенности перевода английских газетно-публицистических текстов – Оренбург, 2017
5. Aljazeera.net - لماذا يتقاطر قادة أوروبا على الصين؟
6. Inosmi.ru - Почему европейские лидеры "стекаются" в Китай?
7. Магомедов М.И. Лингвистические особенности текстов публицистического стиля арабского языка – Пятигорск, 2018
8. Спиркин А.Л. Функционально-стилистическая идентификация арабской публицистической письменной речи – Москва, 2009

СЕКЦИЯ 5.
ШЫҒЫСТАНУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ТІЛ БІЛІМІ, АУДАРМАТАНУ, ТАРИХ, ЭКОНОМИКА, МӘДЕНИЕТ, САЯСАТ
СЕКЦИЯ 5.
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ: ЯЗЫКОЗНАНИЕ, ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ, ИСТОРИЯ, ЭКОНОМИКА, КУЛЬТУРА, ПОЛИТИКА
SECTION 5.
TOPICAL ISSUES OF ORIENTAL STUDIES: LINGUISTICS, TRANSLATION STUDIES, HISTORY, ECONOMICS, CULTURE, POLITICS

УДК 81’255

Әбдіқұл Ұ.,
Магистрант
«7M02311 – Аударма ісі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: a.uldana31@mail.ru

АУДАРМА САЛАСЫНДАҒЫ МУЛЬТИМЕДИАЛДЫ МӘТІНДЕРДІ ЗЕРТТЕУДІҢ ҮРДІСІ

Түйін: Бұл мақалада аударматану және оның мәселелері заманауи тұрғыда қарастырылады: аударматану ғылымында біршама мәселелер, соның ішінде эталон тілдегі халықтың мәдениеті мен ой-өрістің маңыздылығын, жаһанданудағы технологияның аударма саласына тигізген әсері баяндалады.

Тірек сөздер: аударматану, мәдениет, менталитет, ой-өріс, мультимедиа.

Abdikul U.,
Master degree
«7M02311 – Translation Studies»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: a.uldana31@mail.ru

THE PROCESS OF STUDYING MULTIMEDIA TEXTS IN THE FIELD OF TRANSLATION

Abstract: This article deals with translation studies and its problems in a modern way: some problems in the science of translation studies, including the importance of the culture and mindset of the people in the standard language, the impact of technology on the field of translation in globalization are described.

Keywords: translation studies, culture, mentality, mindset, multimedia.

Тіл – адамның танымында, қарым-қатынасында және әлеуметтік ортада шешуші рөл атқаратыны мәлім. Ойлар мен эмоцияларды жеткізу, әлеуметтік өзара әрекеттесу, бір-бірімен сөйлесу, пікір алмасу және ақпарат тарату және басқа да қолданыста болатын бірліктер мен ережелер жүйесін қамтамасыз ету де тілдің құзіретінде. Аударматану саласында да қажетті мәліметтерді бір тілден екінші тілге тәржімелеуде оның маңызы зор. Сондықтан аудармашылар нақты және тиімді қарым-қатынасты қамтамасыз ету үшін өздері жұмыс істейтін тілдерді жетік біліп қана қоймай, сол халықтардың мәдениетін және әлеуметтік ойлау дәрежесін-менталитетін терең түсінуі керек.

Аударматануда мәдени хабардарлық бір тілден екінші тілге мәтіннің болжамды мағынасы мен мәдени сілтемелерін дәл жеткізу үшін өте маңызды. «Аударма - бұл жай ғана тілдік акт емес», – деп жазады С. Баумгартен, сонымен қатар ол әртүрлі контекcттердегі мағынаны түсіндіруді және мәдениетаралық коммуникацияның күрделі мәселелерін шешуді қамтитын мәдени әрекет [1, 15 б.]. Мәдениет тілді қолдану тәсілін қалыптастырады және әрбір тіл сол халықтың мәдениетімен тығыз байланыста болады. Сөздер мен сөз тіркестерінің мағыналары, соның ішінде олардың коннотациялары, сондай-ақ әртүрлі реңктері мәдени мәтіндерде айтарлықтай өзгеруі мүмкін. Аудармашылар мәтіннің шынтуайт мазмұнын дәл жеткізу үшін эталон тілдің мәдени контекстін терең түсінуі керек. Себебі кез келген халықтың ұлттық болмысы, менталитеті мен тұрмыс тіршілігі, мәдени ұстанымдары мен сол ұлттың құндылықтарының көрсеткіші тілде көрініс табады. Сондықтан да, «мәдениет – ұлттың басқалардан ерекшелейтін қасиеті бар тарихи мұра. Сондай-ақ, тіл өзіндік атқаратын жинақтаушы

қызметіне байланысты, сол тарихи ақпаратты жинау және сақтау арқылы ұрпақтар арасындағы тізбекті қамтамасыз етеді» [2, 28 б.].

Аударматану – мәтіндерді бір тілден екінші тілге аудару үдерісіне қатысты теориялық және практикалық мәселелер кешенін қамтитын көп салалы сала. Түпнұсқада құралған мәтіндерді басқа тілдерге түсінікті жеткізудегі өнер айқын білім мен берік сенімділікті қажет етеді. Себебі аудармашының жазбаша өнімі әр кезде қайта тексеріле және сынға түсе алады. Аударма әрқашан әртүрлі мәдениеттер мен тілдер арасындағы қарым-қатынас пен түсіністікті жеңілдетуде маңызды рөл атқарды. Сондықтан, «аудармашы жай ғана тілдік делдал ғана емес, сонымен қатар мәдениет делдалы; ол тек мәдениет делдалы ғана емес, сонымен қатар тәуелсіз креативті белсенді тұлға» [3, 38 б.]. Бұл сала соңғы жылдары жаңа технологиялардың пайда болуымен және жаһанданған әлемде жоғары сапалы аудармаларға сұраныстың артуына байланысты қарқынды дамып келеді. Дегенмен, мұндай өзгерістер аударматануда айтарлықтай қиындықтар мен мәселелер тудыруда. Қазіргі уақытта аударматанудағы ең үлкен мәселелердің бірі – аударма процесіндегі технологияның рөлі. Машиналық аударманың және жасанды интеллекттің өркендеуімен аудармашылар қызметінің қажеттігі азайып, нағыз маманның жойылуына әкелер деген алаңдаушылық бар. Бұл технологиялар белгілі бір контекстерде, мысалы, қарапайым мәтіндерді жылдам аудару үшін пайдалы болуы мүмкін болса да, олар әлі адам аудармасының қыр-сырын, нюанстарын қайталай алмайды. Бірақ жаһандану заманындағы технологияның дамуы аударма ісіне сұраныстарды көбейтті. Өйткені бизнес, дипломатия және бұқаралық ақпарат құралдары мен әртүрлі салалардағы жаһандық байланыс пен сауданың артуы дұрыс және тиімді аударманың қажеттілігін арттырды.

XXI ғасыр технология мен сандық/цифрлық әлемінің өркендеу дәуірі. Аударматанудағы технологияның әсері әсіресе соңғы жылдары айтарлықтай болды. Технологияның жетістіктері аударма процесінің тиімділігі мен дәлдігін айтарлықтай арттыратын компьютерлік аударма құралдарын жасауға мүмкіндік берді. Технологияның дамуы тіптен пандемияның арқасында аударма ісіне сұраныстар туғызып, тіпті оның қажеттілігін арттырды. Бұл қажеттілік мультимедианың арқасында іске асуда, себебі ол бейне мен дыбысты, сурет пен графиканы, анимация мен комиксті және қыры мен сыры мол мәтін(дер)ді қамтитын ақпараттарды жасау, беру, өңдеу үрдісінің сантүрлі маңызды жиынтығы. Мультимедиа (Multimedia) – дыбысты, бейнені, анимацияны, суреттерді және мәтінді қамтитын ақпаратты беру мен өңдеудің әртүрлі құралдарының топтамасы. Бұл құралдар бейне файлдар, музыкалық тректер, фотосуреттер, ойындар және т.б. сияқты әртүрлі форматтағы мазмұнды жасау және көрсету үшін пайдаланылады. Мультимедиа – динамикалық және көрнекі мазмұнды жасау шығару үшін әртүрлі мазмұн түрлерін бір композицияға біріктіруге мүмкіндік беретін технология [4, 46 б.]. Мультимедиа сөзіндегі «мульти» префиксі көптік мағынаны, көп функциялылықты немесе әртүрлілікті білдіреді. Мультимедиялық мәтіндерді аудару мәтін, суреттер, аудио және бейне сияқты әртүрлі ақпарат құралдарын біріктіретін мазмұнды аударуды қамтиды. Мультимедиялық мәтіндер біздің цифрлық әлемде барған сайын кең таралуда. Қазақстандағы бұқаралық ақпарат құралдарында мультимедиялық мәтіндерді аудару және аудару кезіндегі ауыртпашылықтары жайлы мәліметтер жоқтын қасы. Мультимедиялық мәтіндерді аударудағы қиындықтардың бірі аударылған мазмұнның мәдениетке сай болуын қамтамасыз ету болып табылады. Мультимедиялық мәтіндер көбінесе мәдениетке тән суреттерді, бейнелерді және аудионы қамтиды және басқа елдердегі аудиторияға таныс емес болуы ықтимал. Мысалы, Америка Құрама Штаттардағы белгілі бір өнімнің жарнамасында бейсбол ойыны немесе американдық футбол көрсетілуі мүмкін, ол басқа елдердегі аудиторияға таныс емес немесе сәйкес келмей жатады. Сондықтан аудармашылар мәтіннің мультимедиялық элементтерінің мәдениетке сай болуын және мақсатты аудиториямен резонансты болуын қамтамасыз етуі керек. Бүгінгі таңда әлеуметтік желілердегі мультимедиялық мәтіндерді аударуда машиналық аударма көбірек қолданылуда. Мысалы, Instagram-дағы аударма қолданушыларға жазбалар мен түсініктемелердегі мәтінді өздерінің қалаған тіліне аударуға мүмкіндік береді. Бұл мүмкіндік әсіресе әртүрлі тілдердегі тіркелушілерді немесе әлемнің әртүрлі бөліктерінен жазылушылары бар пайдаланушылар үшін пайдалы. Instagram жазбалар мен пікірлердегі мәтінді автоматты түрде аудару үшін машиналық аударма технологиясын пайдаланады. Пайдаланушы өзі түсінбейтін тілдегі жазбаны немесе пікірді көргенде, «See translation» немесе «аударманы көру» түймесін түртсе болады, Instagram мәтінді автоматты түрде қалаған тіліне аударады. Жалпы, Instagram-дағы аударма мүмкіндігі платформаны әртүрлі тілдерде сөйлейтін пайдаланушылар үшін қолжетімді және инклюзивті етті. Бұл сонымен қатар бизнес пен контент жасаушылардың кеңірек аудиторияға қол жеткізуін және әлемнің әртүрлі бөліктеріндегі ізбасарларымен байланысуын жеңілдетті. Бірақ, көбінесе сөзбе сөз аудару болған соң, қателіктер көп кездесіп жатады. Кейде дұрыс, кейде бұрыс аударатын машина, аударылатын тілді білмейтін адамдарға көмегін де тигізеді. Біздің елде бір жылда айында кемінде бір мереке атап өтіледі, соның бірі жақында тойланған ораза Айт мерекесі. Соған орай, «Instagram» желісінде Jusan Bank өз парақшасында оқырмандарын осы мерекемен төмендегідей мәтінмен құттықтаған.

Қазақ тілінде	Ағылшын тілінде
Барлық қазақстандықтарды Ораза айт мерекесімен құттықтаймыз!	Congratulations to all Kazakhstani people on the occasion of Oraza Ait!
Жанызыға тыныштық, жүрегіңізге жылулық, жаңа игі істер жасауға берік сенім мен шабыт тілейміз!	We wish you peace of mind, warmth of heart, strong faith and inspiration to do new good deeds!
Жақындарыңыз аман болып, жақсылықта жүздесіңіздер! Ораза айт қабыл болсын!	Take care of your relatives and meet in goodness! Say may your fasting be accepted!

21.04.2023 ж.

Жоғарыдағы қазақ тілінде берілген мәтінді ағылшын тіліне аударудың мазмұны мен стилі көрсеткендей, аударма машина арқылы сөзбе-сөз тура беріліп тұр. Егер біз осы үш-төрт сөйлемді ерінбей тағы Google-Translation сайтына салсақ, келесідей аудармаларды алған болатын едік: а) We congratulate all Kazakhstani people on Eid-ul-Fitr! ә) We wish peace to your soul, warmth to your heart, strong faith and inspiration to do new good deeds! б) May your loved ones be safe and well! в) May Eid be accepted! Google-Translation сайты «Instagram» желісіне қарағанда өз жұмысын жақсы атқарған. «Instagram» желісі арқылы жасалған аудармада машина сөзбе сөз тура аударған, тіптен автордың түпкілікті ойы да оқырмандарына толық жетіп тұрған жоқ. «Айт» сөзі араб тілінің «Ид» (араб.: عيد الفطر – 'ид әл-фитр) сөзінен транскрипция арқылы аударылып қазақ тілінде бұрыннан қолданылып келе жатыр және «мейрам» немесе «мереке» дегенді білдіреді. Мәтіндегі бірінші сөйлемде ағылшын тіліндегі нұсқасында транслитерация қолдану арқылы аударып қате жіберілген, себебі «Айт» сөзінің ағылшынша нұсқасы «Eid» деп аталады. Ислам контекстінде «айт» дүние жүзіндегі мұсылмандар тойлайтын екі үлкен мерекені білдіреді: Ораза айт және Құрбан айт[5, 31 б.]. Екінші сөйлемде «Instagram» -да және «Google-Translation» аудармасында «We» есімдігі арқылы сөйлемді аударып бастаған, бірақ түпнұсқада «біз» есімдігі қолданылмаған. Ағылшын грамматикасында сөйлем құрылу тәртібі бойынша сөйлем есімдікпен басталады, сондықтан аудару барысында декомпрессия қағидаты қолданылады. Әйтпесе ағылшын тілі сөйлем құрылымының, грамматикалық заңдылықтары бұзылады. Қазақ тіліндегі үшінші сөйлемде бұйрық райы жұрнақтар арқылы беріліп тұр, ал аудару барысында ағылшын грамматикасының бұйрық райына қатысты тәртібі бойынша етістік сөйлемнің алдына шығады, орын тәртібі өзгереді. Осы сөйлемде «Айт» сөзін етістік ретінде «Say» деп аударған, бірақ та «Ораза айт қабыл болсын!» деген мәнмәтінде іс-әрекеттің мүлдем жоқтығы көрініп тұр, яғни сөйлем мазмұны, ұлттық ой-өріс бұзылған. Бұл дегеніміз – машиналық аударма контекстке, мән- мағынаға көңіл бөлмейді – деген сөз. Сондықтан, технологияның көмегі аудармматануда пайдасы мен зиянын қатар алып жүреді және әртүрлі көзқарастар мен мәселелерге әкеледі.

Көпшіліктің сұранысына ие әлеуметтік желілердің бірі «Twitter» 2015 жылдан бері «translate twit» батырмасын қолданып келеді. Төмендегі «Экономикалық газет» блогынан алынған ғылыми мәтін де машиналық аударма, соның ішінде Google Translator арқылы жүзеге асырылған.

Қазақ тілінде	Ағылшын тілінде
Жалпы ішкі өнім 121 триллион юаньнан асты және ол жаңа деңгейге көтерілді!	The gross domestic product has exceeded 121 trillion yuan and it has risen to a new level!
28-ші күні Ұлттық статистика бюросы жариялаған 2022 жылғы ұлттық экономикалық және әлеуметтік даму статистикасы Бюллетені Қытайдың жалпы ішкі өнімі 2022 жылы 121 020,7 миллиард юань болатынын көрсетеді [6].	The 2022 National Economic and Social Development Statistics Bulletin released by the National Bureau of Statistics on the 28th shows that China's gross domestic product will be 121,020.7 billion yuan in 2022 [6].

01.03.2023 ж.

«Google Translator» көмегімен аударылған мәтіннің мән мағынасы ашылған. Аудармада артық сөздер қосылмағанымен, ағылшын грамматикасында артикльдің орны бөлек екені айқын. «The» артиклы маңызды рөл атқарушы, артикльді қою арқылы сөйлемнің мағынасын өзгертіп жіберуге болады. Қазақ тілінде артикль жоқ болған соң, ағылшынша нұсқасында «the» артиклын қосу қоспау маманның біліктілігіне байланысты, себебі сөйлемнің мағынасы оқырманға түсінікті болғанымен, аудармашы тілдің заңдылықтарын бұзып қателік жасайды. Сан есімді аударар кезде де мұқият болу қажет. Екінші сөйлемде «28-ші күні», «2022 жылғы», «2022 жылы» сан есімдері бар сөздер аударылғанда өзгеріске ұшыраған. Ағылшын тілінде реттік сан есімді жазғанда олар белгілі жалғауларды (1st, 2nd, 3rd, 4th деген сияқты) қолдану арқылы санын реттік екен көрсетеді және «күні» деген сөз түсіру трансформацияына

ұшыраған. Аударылған мәтінде түпнұсқада берілгендей саннан кейін «жыл» сөзідері де түсіру трансформациясы арқылы аударылған.

Сонымен қатар, жаһанданудың арқасында лингвистикалық және мәдени әртүрліліктің маңыздылығы күшейді. Аударма ісіне сұраныстың артуы мәдениетаралық қарым-қатынас пен түсіністікке жәрдемдесудегі аударманың рөлін жоғары бағалауға әкелді. Ол сондай-ақ тіл құқықтарының құндылығын және жойылып кету қаупі төнген тілдер мен мәдениеттерін қорғау және насихаттау қажеттілігін атап өтті. Аудармадану мәдениетпен тығыз байланысты болған соң, аударма барысында көптеген қиындықтар туындап жатады. Аудару үшін тілді жетік білу жеткіліксіз екені айқын. Аудармашылар мағына мен мәнді дәл жеткізу үшін бастапқы және аударма тілдердің мәдени және тілдік реңктерін білуі керек. Бұл аударылған мәтіннің дәлдікпен ғана емес, сонымен бірге мәдениетке сай болуын қамтамасыз ететін аудармашылар үшін қиындық тудыруы мүмкін. Мысалы, идиомалар мен мақал-мәтелдерді аударудың өзіндік машақаттары көп, өйткені олардың басқа тілдерде тікелей баламасы жиі болмайды. Дегенмен, аудармашылар дін, саясат немесе күрделі тарихи оқиғалар сияқты күрделі немесе даулы тақырыптарды шешу кезінде қиындықтарға тап болуы ықтимал. Сонымен қатар, аудармашылар әртүрлі мәдениеттер мен тілдер арасындағы қуат динамикасын есте сақтап және стереотиптер мен теріс көзқарастарды ұстаудан аулақ болуы керек. Аудармадану саланың үздіксіз дамуы мен табыстылығын қамтамасыз ету үшін шешілуі тиіс бірқатар міндеттер мен мәселелерге тап болады. Бұл қиындықтарға машиналық аударманың артуы, мәдени айырмашылықтарды шарлау, этикалық мәселелер, жаңа ұғымдарды аудару және көбірек оқыту мен білім беру қажеттілігі кіреді. Осы қиындықтарға қарамастан, аудармадану әртүрлі мәдениеттер мен тілдер арасындағы өзара түсіністік пен қарым-қатынасты ілгерілетуде шешуші рөл атқаратын өмірлік маңызды және өсіп келе жатқан сала болып қала береді.

ӘДЕБИЕТ

1. Стефан Баумгартен, Джорди Корнелла-Детрелл. Аударма және ғаламдық билік кеңістіктері - Грац, 2018. - 15 б.
2. Телиа В.Н. Орыс фразеологизмдері. Семантикалық, прагматикалық және лингвистикалық аспект. - Орыс мәдениетінің тілі, М. 1996. - 28 б.,
3. Катарина Рейс, Ганс Дж. Вермеер. Grundlegung einer allgemeine Translationstheorie. - Тюбинген 1984. – 38 б.
4. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Информатика және компьютерлік техника. – «Мектеп» баспасы ЖАҚ, Алматы 2002. – 46 б.
5. Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі. Энциклопедия. – DPS, Алматы 2011. – 31 б.
6. https://twitter.com/YishuyushejiKZ/status/1630925213561921536

REFERENCE

1. Stefan Baumgarten, Jordi Cornellà-Detrell. Translation and Global Spaces of Power - Graz, 2018. - 15 p.
2. Telia V.N. Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguistic aspect. - Language of Russian culture, M. 1996. - 28 p.,
3. Katharina Reiss, Hans J. Vermeer. Grundlegung einer allgemeine Translationstheorie. - Tübingen 1984. - S.38.
4. Scientific explanatory dictionary of Kazakh language terms: Informatics and computer technology. - "Mektep" publishing house, Almaty 2002. - 46 p.
5. Kazakh traditional system of ethnographic categories, concepts and names. Encyclopedia. - DPS, Almaty 2011. - 31 p.
6. https://twitter.com/YishuyushejiKZ/status/1630925213561921536

UDC 81.1

Ainabayeva Z.M.,
PhD student
«8D02322- Foreign Philology»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: ainabayeva.z@gmail.com

HATE SPEECH IS A COMPLEX LINGUISTIC PHENOMENON

Abstract: In the given article hate speech is described as a complex linguistic phenomenon that includes a number of features related to word choice, sentence structure, context, and discourse. Understanding these

differences is considered to be critical to recognizing and combating hate speech, as well as promoting tolerance and respect for diversity.

Keywords: hate speech, verbal aggression, violent language, bias, discrimination, dehumanizing language, target groups, intolerance.

Айнабаева З.М.,
Докторант
«8D02322-Иностранная филология»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: ainabayeva.z@gmail.com

ӨШПЕНДІЛІК СӨЗ КҮРДЕЛІ ТІЛДІК ҚҰБЫЛЫС

Түйін: Аталған мақалада өшпенділік сөз таңдауға, сөйлем құрылымына, контекстке және дискурсқа қатысты бірқатар белгілерді қамтитын күрделі тілдік құбылыс ретінде сипатталады. Бұл ерекшеліктерді түсіну өшпенділік сөздерін тану және онымен күресу үшін, сондай-ақ төзімділік пен әртүрлілікті құрметтеуді насихаттау үшін өте маңызды екендігі сөз етіледі.

Тірек сөздер: өшпенділік, ауызша озбырлық, зорлық-зомбылық, біржақтылық, кемсітушілік, адамгершілікке жат тіл, мақсаттық топтар, төзімсіздік.

The term Hate speech, nowadays, is becoming an increasingly prominent topic for discussion. Due to the rise of social media and the internet, hate speech has become more pervasive and more visible than ever before. Even though, many people recognize that hate speech is harmful and unacceptable, there is still a great deal of debate about what exactly constitutes hate speech, and how to address it properly.

Still there are some cases when Hate Speech may be uttered unintentionally infers that demonstrates to what extend hearer accepts the message. Interaction between a speaker and hearer or in other word discourse turns to different types of acts of violence if there is a gap between interpretation and understanding of carried message.

Ascone (2020) figures out the peculiarity of Hate Speech is its dependence on situation and interaction, it takes place between communicative interaction of two or more people, where context and language play essential role as well.

Another point that was mentioned by Parekh (2012) that both speaker and hearer's relation to each other, to situations make Hate Speech subjective and difficult to detect and categorize. Nevertheless, if Hate Speech it purposeful or not, it carries negative feelings humiliation, sadness, or fear (Ascone, 2020).

The aim of this article is to explore hate speech from a linguistic perspective. It will examine the language used in hate speech, the effects that hate speech can have on individuals and communities, and some of the ways in which hate speech can be addressed.

The Language of Hate Speech

At its core, hate speech is a form of verbal aggression. It is uttered, written, pictured to intimidate, marginalize, and dehumanize individuals or groups according to their race, religion, gender, sexual orientation, or other characteristics. An interesting fact about hate speech that it can take many forms, from overtly violent language to more subtle forms of bias and discrimination.

One of the defining characteristics of hate speech is its use of dehumanizing language. When individuals or groups are referred to in dehumanizing terms, it becomes easier to justify violence or discrimination against them. For instance, referring to immigrants as "vermin" or "cockroaches" makes it easier to justify policies that restrict their rights or even advocate for their physical harm.

Hate speech as well involves the use of stereotypes and other forms of biased language. Stereotypes are often based on broad generalizations that are not supported by evidence. For example, the stereotype that all Muslims are terrorists is not supported by any credible evidence, yet it persists in many forms of hate speech.

Effects of Hate Speech

The effects of hate speech can be far-reaching and long-lasting. Hate speech can have a profound impact on the individuals or groups targeted by it, as well as on the broader community. This can find explanation in the theory of social representation which explains that society representatives and their collective perceptions are based on social representations. (Wodak and Meyer 2015) As Moscovoci (1981) claims social representations are "systems of preconceptions, images, and values, which have their cultural meaning and persist independently of individual experiences". Wodak & Meyer (2015) give details on social representations, that they include basic concepts, beliefs, understanding, perception that people share with rest of the same social group. As the essence of social representations comprise sociocultural knowledge and social attitudes. Thus, Hate speech has a broader

impact on the community as a whole. When hate speech is allowed to in society, it can create a culture of intolerance and bigotry. This can lead to increased discrimination, violence, and social unrest and individuals who are targeted by hate speech may experience a range of negative emotions, from fear and anxiety to anger and resentment. In extreme cases, hate speech can even lead to physical violence.

Addressing Hate Speech

Addressing hate speech requires a multi-faceted approach. It is important to address the underlying social, economic, and political factors that contribute to hate speech, as well as to address the language itself.

One approach to addressing hate speech is to promote media literacy and critical thinking skills. By teaching individuals to recognize and analyze hate speech, they can become more resistant to its effects.

Another approach is to promote positive speech and dialogue. By promoting language that is inclusive, respectful, and empathetic, we can create a culture that is more tolerant and accepting of diversity.

By examining the language of hate speech, the effects that it can have, and some of the ways in which it can be addressed, development of strategies for creating a more inclusive and tolerant society is now human beings' priority for the future. Ultimately, it is up to all of us to speak out against hate speech and to promote a culture of respect, empathy, and understanding.

There are several linguistic features that are commonly associated with hate speech, including:

Dehumanizing language: Hate speech often uses language that dehumanizes the targeted group, portraying them as subhuman or inferior. This can include terms like "vermin," "animals," or "aliens."

Stereotyping: Hate speech may rely on stereotypical beliefs about the targeted group, reinforcing negative attitudes and perceptions. For example, using phrases like "all [group] are lazy/criminal/dangerous" or "they are all the same."

Insults and slurs: Hate speech often uses insulting language or slurs to denigrate the targeted group. These can include racial slurs, homophobic slurs, sexist insults, and more.

Threats and intimidation: Hate speech may include threats or intimidation, aimed at instilling fear and anxiety in the targeted group. For example, using language like "we will come after you" or "you should watch your back."

Exaggeration: Hate speech may exaggerate the negative qualities or actions of the targeted group, often to the point of absurdity. This can include claims that the group is responsible for all kinds of social or political problems, or that they are plotting to harm others.

Use of derogatory terms: Hate speech may use derogatory terms to describe the targeted group or their characteristics. For example, using "gay" as an insult, or referring to people of a certain race as "colored" or "yellow."

The linguistic features of hate speech have been the subject of much research, and they can be grouped into several categories, including lexical, syntactic, pragmatic, and discourse features. Hate speech is a form of language that is used to express negative attitudes, beliefs, or feelings towards individuals or groups of people based on their race, ethnicity, gender, sexual orientation, religion, or other personal characteristics. It can be defined as speech that attacks, threatens, or incites violence or discrimination against others overtly. As well Knoblock (2022) underlines how grammatical features as morphology, word formation, pronoun, verb form and syntactic structures can be used to express hidden Hate Speech.

Lexical features are those that are related to the choice of words and their meanings. Hate speech often contains words that are derogatory, offensive, or insulting to the target group, such as slurs, epithets, and insults. This takes place by polarization approach that van Dijk (2011) describes as way of idealization own-our country, people/nation in comparison to others/target group. These words are intended to dehumanize the target group and to create a sense of superiority for the speaker. For example, racial slurs such as "nr" or "chnk" are often used to refer to people of African or Asian descent, respectively. Sexist insults such as "bh" or "sl*t" are often directed at women.

Syntactic features are those that are related to the structure of sentences and phrases. Hate speech often uses simple and repetitive sentence structures, which are easy to understand and remember. This makes it more likely that the message will be internalized by the listener or reader. Hate speech also tends to use language that is vague or ambiguous, which allows the speaker to avoid responsibility for their words. For example, a hate speech message might say "they're taking our jobs" without specifying who "they" are or how they are taking the jobs. As van Dijk (2011) points this approach as ideological structure as using pronouns to divide society into "WE" and other: THEY, THEM, THEIR, THEIRS.

Pragmatic features are those that are related to the context in which the language is used. Hate speech often relies on context cues to convey meaning. Hate Speech as Guillen-Nieto (2023) has underlined based on triangular relationship between a topic, ingroup, and target group, here it is interesting to mention that the topic or in other words subject is interpreted by two groups differently, as they measure information from a different perspective. Thus, relying on cognitive pragmatics may ease understanding of Hate Speech and focus on

linguistic hints in other words what is meant by speaker or their communicative intention. For example, a message that says "All lives matter" might be interpreted as a statement of support for equality, but it can also be interpreted as a criticism of the Black Lives Matter movement, which seeks to address systemic racism against Black people.

Discourse features are those that are related to the overall structure and organization of the language. Hate speech often uses a binary or us-versus-them narrative, in which the speaker portrays themselves as the victim and the target group as the oppressor. This creates a sense of solidarity among the speaker and their supporters, and it can also be used to justify acts of violence or discrimination against the target group.

In conclusion, hate speech is a complex linguistic phenomenon that involves a range of features related to word choice, sentence structure, context, and discourse. Understanding these features is essential for recognizing and combatting hate speech, as well as for promoting tolerance and respect for diversity.

REFERENCE

1. Guillén-Nieto, V. (2023). Hate Speech: Linguistic Perspectives. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. https://doi.org/10.1515/9783110672619

2. Kang, M., Rivé-Lasan, M.-O., Kim, W., & Hall, P. (Eds.). (2020). Hate Speech in Asia and Europe: Beyond Hate and Fear (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429264009

3. Knoblock, N. (Ed.). (2022). The Grammar of Hate: Morphosyntactic Features of Hateful, Aggressive, and Dehumanizing Discourse. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108991841

4. Moscovici, S., (1981). On social representations. Perspectives on everyday understanding. In J. Forgas (Ed.), Social Cognition (pp. 181-209). London, England: Academic Press.

5. Parekh, B. (2012). Is There a Case for Banning Hate Speech? In M. Herz & P. Molnar (Eds.), The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses (pp. 37-56). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139042871.006

6. van Dijk, T. A. (2011). Discourse studies and hermeneutics. Discourse Studies, 13(5), 609–621. https://doi.org/10.1177/1461445611412762

7. Wodak, R. & Meyer, Mi. (2015). Critical discourse studies:history, agenda, theory and methodology.

УДК: 81`25

Акрамова М.
Магистрант по образовательной программе
7M02311 – Переводческое дело
Асанова Г.А. – PhD, профессор
Казахский университет международных отношений
и мировых языков им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
muhlisa_077@bk.ru

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ИССЛЕДОВАНИЯ ПЕРСПЕКТИВ РАЗВИТИЯ СИСТЕМ АВТОПЕРЕВОДА

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические основы исследования перспектив развития систем автоперевода в соответствии с техническим прогрессом и появлением онлайн-систем перевода. Отмечается, что несмотря на технический и научный прогресс автоперевод посредством использования онлайн переводчиков не дает совершенных результатов, хотя и становится более продвинутым инструментом. Была проведена работа по анализу теоретических работ последних лет, на основе которой была предложена классификация периодов развития автоперевода. Данная классификация позволила оценить перспективы развития систем автоперевода в современных условиях развития цифровизации.

Ключевые слова: автоперевод, системы онлайн переводчиков, машинный перевод, инструмент перевода, переводчик, история автоперевода, перспективы развития автоперевода.

Акрамова М.
Магистрант по образовательной программе
7M02311 – Переводческое дело
Асанова Г.А. – PhD, профессор
Казахский университет международных отношений
и мировых языков им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
muhlisa_077@bk.ru

THEORETICAL BASIS FOR THE STUDY OF PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF AUTOMATIC TRANSLATION SYSTEMS

Abstract: This article discusses the theoretical foundations of the study of the prospects for the development of auto-translation systems in accordance with technological progress and the emergence of online translation systems. It is noted that despite technical and scientific progress, auto-translation through the use of online translators does not give perfect results, although it is becoming a more advanced tool. Work was carried out on the analysis of theoretical works of recent years, on the basis of which a classification of periods of development of automatic translation was proposed. This classification made it possible to assess the prospects for the development of automatic translation systems in modern conditions of digitalization development.

Keywords: auto-translation, online translator systems, machine translation, translation tool, translator, history of auto-translation, prospects for the development of auto-translation.

С развитием цифровых технологий и появлением все более разнообразных гаджетов, которые используются как для профессиональной деятельности, так и для повседневного применения, автопереводчики набирают всё большую популярность, а с внедрением искусственного интеллекта в цифровую среду этот процесс становится в разы быстрее из-за наличия параллельных текстов на нескольких языках, что позволяет сопоставить их и перевести не только в прямом переводе, но и по смыслу.

Перспективы развития систем автоперевода напрямую зависят от технологий, но нет идеального решения проблем автоперевода профессиональных текстов даже в глобальных условиях развития повсеместного цифрового пространства.

Как отмечает М. Сивец: «машинный перевод сейчас и в обозримом будущем остается лишь вспомогательным средством для переводчика» [1, с. 1].

Хотя автор также отмечает, что не каждый профессионал захочет использовать подобный инструмент своей деятельности, в силу того что ему легче перевести изначальный вариант текста, чем редактировать смысловые и грамматические ошибки допущенные онлайн переводчиком.

В свою очередь О.И. Кузьмин говоря о проблеме профессионального перевода отмечает, что: «при переводе терминов … у систем автоперевода возникают определенные ошибки, которые предлагается если не ликвидировать, то минимизировать с помощью глоссариев и словарей» [2, с. 1].

Таким образом, можно сказать, что сейчас система автоперевода находится на том этапе развития, когда эта технология доступна и имеется выбор компании-разработчика систем автоперевода, выбрать подходящий, но при этом не стоит ожидать идеального перевода.

Так, к системам наиболее часто встречающихся систем автоперевода в современном мире относятся:

- онлайн переводчики (Google Translate, Yandex Translate, etc.);
- онлайн словари (Cambridge Dictionary, Oxford Dictionary, etc.);
-системы распознавания текста по фото, картинке, надписи и т.д.

Для того, чтобы оценить перспективу развития систем автоперевода было решено обратиться к теоретическим исследования истории развития данного инструмента.

Исходя из анализа работ, посвященных истории развития систем машинного перевода и систем автоперевода, среди которых исследование Н.Н. Леонтьевой [3, с. 151], которая исследовала модели автоматического понимания текста для перевода, Е.В. Андреевой, которая охарактеризовала основные даты и события в истории развития систем автоперевода [4, с. 1].

Таким образом, на основе теоретического анализа работ было выявлено, что история развития систем автоперевода берет свое начало еще с глубокой древности, когда у людей появлялись идеи, которые не могли быть реализованы на том или ином этапе развития. Мы классифицировали периоды следующим образом, отраженным на рисунке 1.

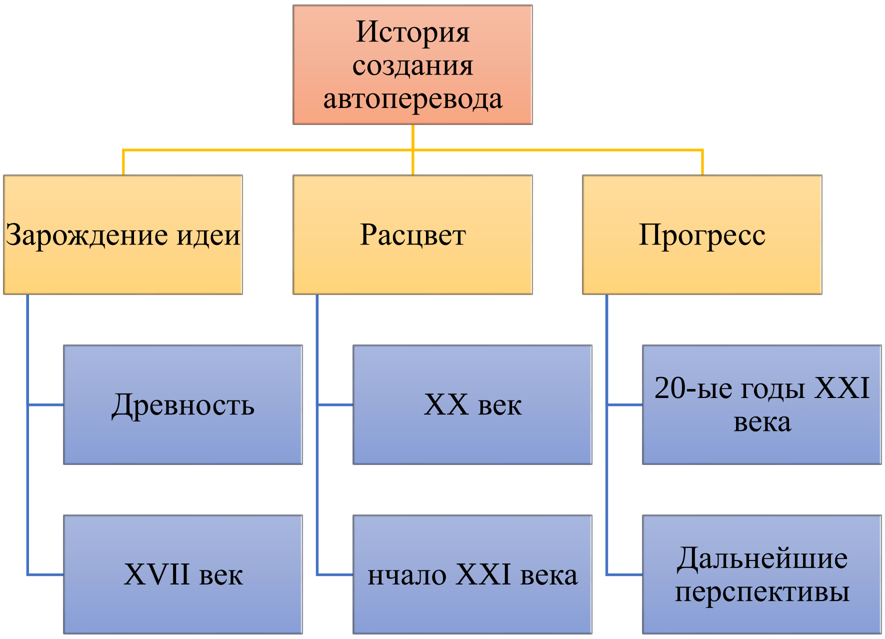

Рисунок 1 – История создания автоперевода по периодам

Первый период был назван Зарождением идеи, потому что в тот период люди пытались создать «универсальный язык», которым могли бы пользоваться все народы.

В XVII веке идеей создания универсального инструмента или языка загорелся Р. Декарт. вкладу в научную философию утверждает А.А. Гончарова, сам Р. Декарт писал аббату Мерсенну об некой «истинной философии», вхожей в универсальный язык, принципы которого он предлагал там же, в письме от 20 ноября 1629 года [5, с. 1]. Мы считаем это весьма значимым для истории создания автоперевода фактом, потому что до сих пор некоторые ученые-исследователи, склоняются к мнению, что Р. Декарт в некоторой степени положил начало в продвижении машинного перевода в массы и поднятие интереса среди ученых советов и изобретателей, сюда можно отнести исследования Ж. Деррида [6, с. 133], Г.Г. Слюсаревой [7, с. 286] и др.

В период, названный Расцветом, начались предпосылки и активная работа по разработке переводческих машин.

Одним из первых шагов к переходу к машинному переводу явилась запатентованная разработка Ж. Арцруни, в именно - автоматический словарь на перфоленте увидевший свет в 1937 году, когда было запатентовано ещё 4 года назад, в 1933 году [8, с. 1].

Как пишет В.Н. Шевчук, «Механический мозг», такое название носило это изобретение, представляло собой большой автоматизированный словарь, который не отличался ни скоростью, ни удобством. Скорее это вызывало больше вопросов у человека, пытающегося воспользоваться этой переводческой машиной. Однако, нам стоит отметить, что Ж. Арцруни сделал действительно большой шаг для автоперевода и дальнейшего подогрева интереса к улучшению разрабатываемых механизмов [9, с. 151].

Как отмечает А.Д. Андреева в своем исследовании, в настоящий период времени существует 3 разновидности систем автоперевода, которые отражены в рисунке 2.

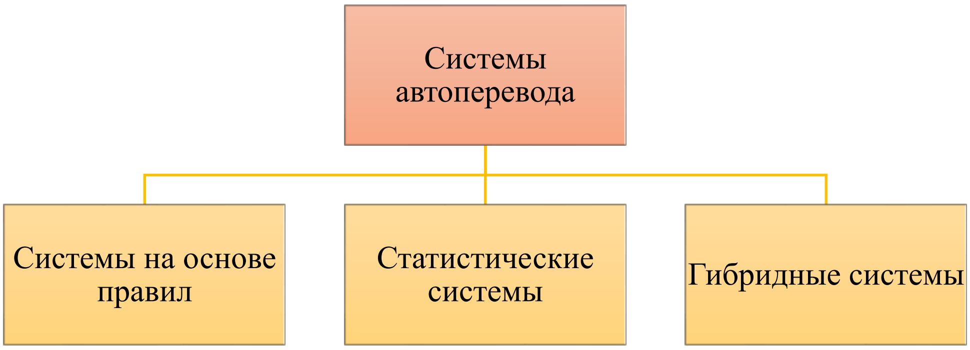

Рисунок 2 – Современные системы машинного автоперевода по А.Д. Андреевой [10, с. 1]

На основе предложенной классификации систем автоперевода на современном прогрессирующем этапе, можно сделать следующие умозаключения:

- системы автоперевода, которые осуществляют перевод текста по правилам, это достаточно точные переводчики, которые переводят текст только в прямых значениях, не учитывая контекст. В современных условиях они используются крайне редко, потому что точность иногда может быть существенным недостатком;

- статические системы обычно содержат в себе множество параллельных текстов, которые переводятся по принципу фрагмент к фрагменту. По этому принципу работают многие системы онлайн-переводчиков, но и они уже являются устаревшими;

- самый оптимальный вариант, дающий наиболее эффективный результат, который требует меньше затрат времени на корректировку недочетов и редактирование текста на языке-перевода. Это гибридные системы, базирующиеся на искусственном интеллекте, который подобно человеку анализирует текст, его контекст и основную суть, а в некоторых ситуациях даже исправляет пунктуационные и грамматические ошибки.

Google Translate добавил функции на базе искусственного интеллекта, включая контекстные переводы, которые обеспечивают полезные и точные переводы, основанные на контексте и намерениях [11, с 1]. Однако пользователи до сих пор отмечают в отзывах, что перевод неточен и не подходит для профессиональных текстов.

Перевод с использованием искусственного интеллекта принес с собой большие успехи в разработке технологий, которые приносят пользу всем нам, для изучения языков и понимания любого типа контента в любой точке мира.

Но хотя будущее перевода на язык искусственного интеллекта, возможно, развивается, правда в том, что он все еще не превосходит возможности анализа, творчества, социализации, понимания и выражения эмоций, которыми обладает человеческий мозг.

Правда в том, что переводы с использованием искусственного интеллекта все еще требуют человеческого контроля. А в преподавании важно присутствие педагогов, которые помогают понять все, что создает язык за пределами его слов. Таким образом, делая выводы, можно сказать, что в современности нельзя отрицать прогресс в развитии систем автоперевода, тем не менее также нельзя сказать о том, что системы автоперевода достигли своего предела и переводят тексты с максимальной точностью, выделенной из контекста.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сивец, м. сможет ли машинный перевод заменить переводчиков? / м. сивец. — текст : электронный // linguacontact : [сайт]. — url: https://translator-school.com/blog/est-li-u-perevodchikov-budushhee

2. Кузьмин О. И. О динамике развития основных концепций автоматизированного перевода // Вестник Московского Государственного лингвистического университета. гуманитарные науки. 2020. №12 (841). url: https://cyberleninka.ru/article/n/o-dinamike-razvitiya-osnovnyh-kontseptsiy-avtomatizirovannogo-perevoda

3. Леонтьева Н. Н. Автоматическое понимание текстов: Системы, модели, ресурсы: Учебное пособие — М.: Академия, 2006. — 304 с.

4. Андреева, Е. В. История машинного перевода / Е. В. Андреева. — Текст : электронный // Langust : [сайт]. — URL: https://www.langust.ru/etc/history.shtml

5. Гончарова А.А. Письмо Рене Декарта аббату Мерсенну (20 ноября 1629 года). Перевод с английского // Электронный научно-образовательный журнал Studia Humanitatis, 2015, № 1. URL: http://st-hum.ru/sites/st-hum.ru/files/pdf/goncharova.pdf

6. Деррида Ж. Есть ли место переводу: философия на национальном языке (к «словесности на французском») / Пер. с фр. О. Гейдаровой и С.Л. Фокина // Логос, 2011, № 5-6, с. 114-133.

7. Декарт Р. Рассуждение о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках / Пер. с фр. Г.Г. Слюсарева //Декарт Р. Соч.: в 2 т. Т. 1. М.: Мысль, 1989. С. 250-296.

8. Арцруни А. И был един язык. Автор: Арцруни А.А. Год: 2010 Издание: Менеджер.

9. Шевчук, В. Н. Информационные технологии в переводе. Электронные ресурсы переводчика - 2 / В. Н. Шевчук. - М. : Зебра Е, 2013. -384 с.

10. Гибридный машинный перевод [Электронный ресурс]: Искусственный интеллект. Системы и модели. — Режим доступа: http://www.rriai.org.ru/statisticheskiy-mashinnyiy-perevod.html

11. Перевод [Электронный ресурс]: Google — Режим доступа http://translate.google.ru

УДК 81’25

Арыстанбек Мариям,
Бакалавриат
«5В020700- Аударма ісі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: arystanbekmariyam@gmail.com

АРАБ ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРУДАҒЫ КЕЙБІР ТҮРЛЕНДІРУ ТӘСІЛДЕРІ ТУРАЛЫ

Түйін: Аталмыш мақалада автор араб-қазақ тіл жұбымен аударма барысында орын алатын трансформация(түрлендіру) тәсілдері мәселелерін қарастырды. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор аударма үдерісінде қолданылатын трансформация түрлерін,араб тілінен қазақ тіліне аударудағы ерекшеліктерін, аудармада қолдану барысын атап көрсетеді.

Тірек сөздер: «Аударма трансформациясы», бастапқы тіл, бастапқы мәтін, аударма тілі, түрлендіру, аударма мәтін, тәсілдер.

Arystanbek M.,
BF student
«5В020700- Translation studies»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: arystanbekmariyam@gmail.com

ABOUT SOME VARIATION METHODS IN TRANSLATION FROM ARABIC TO KAZAKH LANGUAGE

Abstract: In this article, the author considered the problems of the ways of transformation that take place during translation with the Arabic-Kazakh language pair. According to the research works, the author emphasizes the types of transformations used in the translation process, the peculiarities of the translation from Arabic to the Kazakh language, and the process of its use in translation.

Keywords: "Media transformation", source language, source text, translation language, conversion, translation text, methods.

Мақала мәтіні

XX ғасырдың бірінші жартысында М.М.Морозов, Я.И.Рецкер, А.В.Федоров сынды аударма саласының мамандары аударма саласы туралы маңызды жұмыстар атқарды.Олардың артынша Н.Б.Аристов, И.М.Берман, Л.С.Бархударов т.б. сында білгір ғалымдар 50-60 жылдарда аударматанудың ары қарай дамуына жол ашты. Қазақ тіл білімінде аударматану мәселесі – XX ғасырдың соңғы жылдары ғана зерттелеаerer бастаған, біз үшін жаңа салалардың бірі болды.

Қазақ тіл білімінде аударма теориясы мәселелерін негізге ала отырып, Ө.Айтбайұлы аударма ғылымы және оның қалыптасуы туралы зерттеулер, А.Алдашева аударматанудың лингвистикалық және лингвомәдени негіздерін айқындауға арналған ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізген болатын.

«Аудармадағы трансформация» термині көптеген аударматанушылармен кеңінен қолданылады (Л. С. Бархударов, В. Н. Комиссаров, А. Д. Швейцер, Р. К. Миньяр-Белоручев, Я. И. Рецкер және т.б.) және олардың арасында түрленідіру (трансформация) тәсілдерін түсіндіретін нақты, баршаға ортақ анықтама жоқ.

Белгілі ғалым Л.С. Бархударов трансформация терминіне сүйене отырып өзінің аударма концепциясын құрған. «Лингвистикалық аударма теориясының пәні аударма үдерісін тіларалық трансформация ретінде ғылыми сипаттау болып табылады», - деп жазады зерттеуші [1, 116]. Аударма теориясында трансформация термині тек тілдің жалпы синхронды сипаттамасында ғана қолданыла алатындығын ескертіп кетеді.

Л.С.Бархударов «аударма үдерісінде жүзеге асатын барлық өзгертулер немесе трансформациялардың түрлерін төрт қарапайым типке апаруға болады деп есептеді. Олар:

1) ауыстыру;
2) алмастыру;
3) қосу;
4) түсіру [2, 203].

Ауыстыруды ол «аударма мәтіндегі тілдік элементтердің орнын (орналасу ретін) түпнұсқа мәтінмен салыстырғанда өзгерту» деп анықтады [2, 192].

Көптеген аудармատанушылар, мысалға, Л. С. Бархударов, В.Н.Комиссаров және т.б., «аудармашылық трансформация» түсінігін бастапқы мәтін мен аударма мәтін арасындағы қатынас ретінде анықтайды. Осылайша аудармашылық баламалыққа қолжеткізу мақсатында қолданылатын әртүрлі тіларалық түрленулер жобаланады. Мұндай көзқарас аудармашылық трансформациялардың кешенді сипаты мен аудармашылық шынайылық туралы айтуға мүмкіндік береді.

Аудармадағы түрлендіру (трансформация) тәсілдеріне қатысты ғалымдар арасында көзқарастар мен пікірталастар көп. Көбісі аудармадағы трансформациялар лексикалық, грамматикалық және аралас (немесе кешенді) болып бөлінеді деген пікірмен келіседі.

А.М.Фитерман мен Т.Р.Левицкая аудармашылық трансформацияның үш түрін бөліп қарастырады:

• Грамматикалық трансформациялар. Мұнда келесідей тәсілдер кіреді: орын ауыстыру, түсіру, қосу, қайта құру және сөйлемдерді ауыстыру.

• Стилистикалық трансформациялар. Бұл санатқа синонимдік ауыстырулар мен сипаттама аударма, крмпенсация және ауыстырудың басқа да түрлерін жатқызуға болады.

• Лексикалық трансформациялар. Бұл жерде ауыстыру мен қосу, нақтылау (конкретизация) мен жалпылау (генерализация), сонымен қатар түсіру жайында айту керек [3, 55].

Келесі ғалым, А.Д.Швейцер трансформацияларды төрт топқа бөліп қарастыруды ұсынады.[4, 25]. Рецкер Я.И. болса керісінше, трансформациялардың тек екі түрін атайды.[4, 58].

Кейбір ғалымдар трансформация ұғымымен емес, аудармадағы болатын әдістер деген ұғыммен де зерттеу істерін жасаған болатын. Соның ішінде транскрипция және транслитерация әдістеріне тоқталғым келеді.

Транскрипция және транслитерация – бұл түпнұсқаның лексикалық бірліктерінің болмысын аударма тілі әріптерімен құрудың әдістері. Транскрипция кезінде шет тіл сөзінің дыбыстық қалпы, ал транслитерация кезінде графикалық қалпы (әріптік құрам) жаңғырады. Қазіргі аударма тәжірибесінде көп қолданылатын тәсіл транслитерацияның кейбір элементтерінің сақталуымен жүзеге асатын транскрипция болып табылады. Тілдің фонетикалық және графикалық жүйелері бір бірінен ерекшеленетіндіктен, бастапқы тіл сөз формасының аударма тіліне берілуі біршама шартты және ұқсас: [ديمقراطية] – демократия; [قلم] – қалам; [كتاب] – кітап; [مجلس] – мәжіліс және т.б. Тілдің әрбір жұбына бастапқы тілі сөзінің дыбыстық құрамының берілу ережелері шығарылады және транслитерация элементтері сақталады.

Аударма үдерісінде аудармашы аударма мәтінінде трансформацияның әртүрлі түрлерін қолданады, яғни, аударма интуитивті деңгейде іске асады. Әсіресе ауызша аударма үдерісінде транфсормацияға талдау жасап жатпайды, алайда, барлық аудармашылық түрлендіру бір негізге ала отырып жасалған , яғни, дәл сол аудармаға, сол сәтке тура келетін, қолданылуының себебі бар трансформацияның түрі қолданылады.

Аудармадағы түрлендіру (трансформация) түрлерін қолдануының себептері бойынша түрлі көзқарас бар. Г.М.Стрелковский аудармадағы трансформацияларды қолдану себептерін былайшы түсіндіріп кеткен: «Аудармашы ақпаратты сөйлеушіден белгілі бір тіл түрінде алады. Дәл осы тілде коммуникативті ниет білдіріледі. Осылайша аудармашыға бір тілде айтылған нәрсені екінші тілге сөйлеушінің коммуникативті ниетін бұлжытпай жеткізетіндей түрлендіру керек. Аудармадағы дәлділік ең маңызды талап болып табылады, яғни, екі тілдік бірліктердің толықтай сәйкестілігі емес, функционалдық барабарлығы. Түпнұсқа мен оның аудармасының мағыналары эквивалентті бола тұра функционалды барабар аударма ғана дәл аударма болып саналады. Осылайша, трансформацияларды аудармашы аударма мәтіннің бастапқы мәтінге функционалды барабар болуы үшін де қолданады» [5, 97].

Аударма аясында қолданылатын трансформациялардан байқайтынымыз:

• араб-қазақ тілдер жұбымен жасалған аударма үдерісінде грамматикалық трансформациялар, яғни, орын ауыстыру, қосу, түсіру және ауыстыру өте жиі қолданылады. Мұның басты себептерінің бірі – екі тілдің арасындағы грамматикалық айырмашылықтар;

• араб тілінде етістік сөйлемнің басында келеді, ал қазақ тіліне аударма барысында етістік сөйлемнің соңына ауыстырылады;

• араб тілінде жекеше, көпше және екілік түрлер бар, ал қазақ тілінде екілік түр жоқ болғандықтан, ол араб тілінен көпше түр формасымен аударылады;

• араб тілді газет мәтіндерінде оқиғаның болу уақыты толықтай нақтыланады, яғни, бүгін, кеше, ертең, дүйсенбі және т.с.с., күннің өзі (01.02.2016, 30.05.2015), таң, түс, кеш деген сияқты мәліметтер толығымен көрсетіледі, ал қазақ тілінде тек уақыт көрсетудің бір үлгісі ғана қалады, мысалы, жұма күні немесе 31.05.2016ж және т.с.с. – бұл жерде трансформациядағы түсіру тәсілі қолданылады;

Трансформациялар (түрлендіру) – аударма үдерісінде сипатталатын күрделі, көптүрлі, уақыт пен еңбекті талап ететін құбылыс десе де болады. Бұл мәніне жету қиын құбылыстың бірі болып табылады.

Қазіргі таңда Қазақстан мен Араб елдері арасында әртүрлі салалар бойынша қарым-қатынас дамып, ауқымды жұмыстар жүргізіліп жатыр. Халықаралық қатынастар жан-жақты даму үстінде. Сондай ақ, бүгінгі күнгі шетелдік, атап айтқанда Араб шығармаларын оқығу әуес оқырмандарымызда көбеюде. Шетелдік әдебиетті, шығармаларды қазақ тіліне нақты жеткізе білу өте маңызды болып табылады.

Аударма үдерісі - бір тілдің бірліктерін екінші тілдің бірліктерімен ауыстырып, жай ғана аудару емес екендігі барлығымызға мәлім. Аударма процесі - бұл біршама қиыншылықтардан тұратын және аудармашы тәжірибесінде болу керек күрделі де танымды үдеріс. Аударма үдерісінде аудармашы тап болатын қиындықтардың бірі бастапқы тіл мен аударма тілі арасындағы грамматикадағы айырмашылықтар. Араб және қазақ тілдері әртүрлі тілдік жүйеге жатады (араб тілі флективті, ал қазақ тілі агглютинативті). Екі тілдің грамматикасындағы айырмашылықтар аударма жасау барысында үлкен қиындықтар туғызып, аудармаға ұзақ уақытты әрі күшті талап етеді.

Трансформация (түрлендіру) аудармашылар үшін өзекті тақырып болып табылады. Әрі, трансформация аударма үдерісінде бізге едәуір көмектесетін тәсіл болып саналады. Трансформация болмаса аударма жүзеге аспайды. Араб және қазақ тіледері арасында ортақтықтың жоқтығынан біз трансформация тәсіліне жүгінеміз. Аудармадағы трансформация деп аударма тіліндегі тілдік нормаларды сақтай, бастапқы тілде берілген түпнұсқа ақпаратты аударма тілінде барынша толық беру үшін қолданылатын тіларалық түрленулер. Аударматануда аудармадағы түрлендірудің бірнеше классификациясы көрсетілген , алайда осы саланы зерттеушілердің арасында әлі де ортақ, біржақты ой қалыптаспаған. Бұл жұмыстың өзектілігі араб тілінен қазақ тіліне аударма үдерісі барысында орын алатын аударма үдерісіндегі түрлендірудің теориялық тұрғыдан ғана емес, сондай ақ, практикалық тұрғыдан дамуында.

Араб елдерімен жасалып жатқан бағдарламалар мен жобалар болашақта елімізде араб тілін меңгеретін әрі аударма жасайтын мамандардың көп болатындығының көрінісі. Соңғы жылдары, еліміздің туризм саласы да дамып, Сауд Арабия, Мысыр, Иордания, Оман сынды араб елдерінен туристтер елімізге ағылып келуде. Бұл Қазақ – Араб қатынастарының келесі бес – он жылдықтың ішінде қарқынды дамуының көрінісі деп ойлаймын. Сол себепті, Араб тілінен қазақ тіліне аудару өзекті тақырып болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Бархударов Л. С. Некоторые проблемы перевода английской поэзии на русский язык // Тетради переводчика. - М.: Высш. шк., 1984. - Вып. 21. - С. 38-48.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М., «Междунар. отношения», 1975. - 240 с.
3. Цвиллинг М. Я. Эвристический аспект перевода и развитие переводческих навыков // Чтение, перевод, устная речь. - Л.: Наука, 1977. - С. 172-180.
4. Швейцер А. Д. Теория перевода. - М.: Наука, 1988. - 216 с.
5. Статья // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. - М. , 1978. - С. 16-24

ӘОЖ 347.78.034

Даулетбек Б.,
Бакалавр
«6В02302-Аударма ісі»
bagzhan_dauletbek@mail.ru
Ғылыми жетекші: **Тұрсынәлі Жазира**
Ф.ғ.к., доцент
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан

ҚАЗАҚ ҚЫТАЙ ТІЛДЕРІНДЕГІ ҚАРЖЫ ТЕРМИНДЕРІН АУДАРУДА ЖИІ КЕЗДЕСЕТІН ҚАТЕЛІКТЕР

Түйін. Қазақ тілі мен қытай тілі типологиялық тұрғыдан мүлде алыс тілдер жүйесіне жататындықтан өзіндік ерекшелігі мен күрделі сөйлем құрылымы аударма кезінде қиындық тудырып, көптеген аудармадағы қателіктерге алып келеді.

Аударма дағдыларының және бастапқы тілдің энциклопедиялық ақпаратының жоқтығынан көптеген жарымайтын қате аудармалар жиі орын алуда, бұл оқырмандарға қиындықтар туғызады және жаһандық ынтымақтастық пен коммуникацияны қиындатады. Осыған орай, қазақ-қытай тілдеріндегі қаржылық мәтіндерді аударуда жиі кездесетін қателерге талдау жасап, қазақ-қытай тілдеріндегі қаржылық терминдердің стилистикалық ерекшеліктерін саралап, сапалы аудармаға қол жеткізу және соған сәйкес стратегиялар ұсынылады.
Түйін сөз: қаржылық терминдер, аударма, стратегия, талдау.

Dauletbek B.,
Bachelor
" 6B02302- Translation studies "
bagzhan_dauletbek@mail.ru
Research supervisor: **Tursunali Jazira**
Ph.D., associate professor
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

FREQUENT ERRORS IN TRANSLATING FINANCIAL TERMS IN KAZAKH CHINESE LANGUAGES

Abstract. Since the Kazakh language and the Chinese language belong to a system of languages that are typologically far away, their originality and complex sentence structure cause difficulties during translation and lead to many translation errors.

Due to the lack of translation skills and encyclopedic information of the source language, many half-hearted mistranslations often occur, causing difficulties for readers and making global collaboration and communication difficult. In this regard, the analysis of common errors in the translation of financial texts in the Kazakh-Chinese languages is performed, the stylistic features of the financial terms in the Kazakh-Chinese languages are distinguished, and strategies to achieve quality translation are proposed.
Keywords: financial terms, translation, strategy, analysis.

Бұл мақаланың өзектілігі жаһандану және халықаралық қаржыланудың тереңдеу үрдісі қазақ тіліндегі қаржы терминдерінің халықаралық қоғамдастықта барған сайын рөлін арттыруда. Дегенмен, қаржылық терминдегі жаңалықтар мен ақпараттың көпшілігі басқа тілдерде жазылғандықтан, оны қазақ-қытай тілдеріне аудару маңыздылығы сұранысқа ие.

Қаржылық терминдердің негізгі бірліктері ретінде мәтіннің дұрыс аударылуы бүкіл мәтіннің аудармасының дәлдігінің қажетті шарты болып табылады. Сонымен қатар, мамандық бойынша мәтіндермен жұмыс істеу кезінде тіл бойынша мамандандырылмаған адамдар терминдерді дұрыс түсінуге және аударуға байланысты қиындықтары жиі кездеседі. Бұл мақаланың мақсаты – терминдерді аударудың қазіргі кездегі қолжетімді тәсілдерін талдау, сондай-ақ туындайтын қиындықтар мен қателерді жүйелеу, олардың себептерін анықтау және әрбір жағдайда қалай әрекет ету керектігін табу.

Қытай тіліндегі қаржы терминдерін аударуда жиі кездесетін қателердің негізінен үш түрі бар, атап айтқанда: терминде кездесетін қате, логикалық талдаудағы қате және аударма тілдің экспресс формасынан ауытқу қателігі [1].

Қазақ тілінде ағылшын тіліндегі «cryptocurrency» термині кірме сөз болып табылады және «cryptocurrency» (грек. тілінде crypto – жасырын, құпия) деп аударылады. Қытай тіліне келетін болсақ, 加密货币 термині өзінің нысаны бойынша сөзбе-сөз аударғанда «кодталған валюта» дегенді білдіреді. Келесі термин 干预 "араласу, басып кіру" дегенді білдіреді, ол 干 «араласу» және 预 «алдын ала» деген сөздерден тұрады. Терминдегі құрамдас бөліктер терминнің жалпы мағынасын шамалы ғана нұсқайды. Бұл терминнің қаржы мәтініндегі мағынасы – бір субъектінің басқа субъектінің істері мен әрекеттеріне осы әрекеттер саласына ену, интервенциялау және өз қаражатын орналастыру арқылы жүзеге асырылатын экономикалық әсері туралы айтып отыр.存款 «депозит» термині 存 «жинау» және 款 «ақша сомасы», 预付 «аванс» термині 预 «алдын ала» және 付 «төлеу», 借款 «қарыз» термині 借 «қарыз беру» және 款 «ақша сомасы» осы секілді қытай тіліндегі терминдердің мұндай уәждемесі қателіктерге жол беру мүмкіндігін тудырады, өйткені аудармашы сол сала мәтініндегі терминнің мағынасын білмеуіне байланысты сипаттамалық аударманы жүзеге асырады, ал оның негізгі міндеті – аударманың аударылатын тілдің терминологиялық аппараты шегінде жұмыс істеу болып табылады.

Қытай тіліндегі 省钱就是赚钱 сөзін қазақ тіліне сөзбе сөз аударатын болсақ "ақша үнемдеу - ақша табу" деп тікелей аударылып кетеді. Бұл басқа адамдардың сөйлемді дұрыс түсінбей қалуына әсер етеді. Сондықтан, аударма кезінде қазақ тілі және қытай тіліндегі сөз саптау мәнерін ескере отырып аударылуы

керек. Бұл сөйлемді қазақ тіліне қазақ тіліндегі мақал-мәтелдерді қолдану арқылы “тарта жесең тай қалады, қоя жесең қой қалады” болмаса “ақша тиыннан өсер” деген сөздер арқылы аударуға болады.

Қазақ тіліндегі қаржы терминдерімен байланысты “күшін жою”, “домалақ арыз”, “ауытқыма”, “теңнұсқаландыру”, “құйтырқы банкроттық”, “экономикалық нәубет” сөздері қытай тіліне аудару кезінде біраз қиындықтар туғызады. Себебі, қазақ тілінде бұл сөздердің екінші мағынасы да кездесіп отырады. Мысал келтіретін болсақ, “күшін жою” сөзі брокерлік қызмет контекстінде брокердің клиентке қате сауда жасалғаны және түзетіліп жатқаны туралы хабарлама жіберетін хабарламасы. Оны қытай тіліне сөзбе сөз аударғандағы мағынасы 消除力量сөзіне айналады. Яғни, ұғымдар жүйесінің өзіндік ерекшелігін ескермеуден осындай қателіктер туындап отырады. “Күшін жою” сөзі қытай тілінде 废除 болып аударылуы тиіс. Бұл жерде қазақ тілі мен қытай тіліндегі мағынасына сәйкестендіріліп аударылып отыр.

Сол секілді “домалақ арыз” термині қытай тіліне 圆形申请 болып қате аударылып кетеді. Домалақ арыз дегеніміз қолы қойылмаған және белгісіз адам жазған анонимді хат. Бұл сөзді де қытай тіліндегі мағынасы бойынша іздеп аударатын болсақ, қытай тіліндегі аудармасы 匿名信 деп аударылуы керек.

“Ауытқыма” термині экономикада және қаржыда ауытқыма жорамалдар жиынтығын ескере отырып, нақты нәтиже болжаған нәтижеден ерекшеленетін жағдайды айтады, қытай тілінде сөзбе сөз аударғанда 不要偏离 деп қате аударылады. Қытай тіліндегі мағынасы бойынша іздеп аударатын болсақ, қытай тіліндегі аудармасы 异常 болып аударылады.

“Теңнұсқаландыру” мағынасы аутентикация, яғни құжаттың түпнұсқалығын растау, қол қою және т.б. мағынасын берсе, қытай тілінде 均衡 деп қате аударылып кетеді. Қытай тіліндегі мағынасы бойынша іздеп аударатын болсақ, қытай тіліндегі аудармасы真伪 болып аударылады.

“Құйтырқы банкроттық” термині кредиторларға қасақана зиян келтіру, борышкер мүлкінің жай-күйіне қатысты сотты және кредиторларды алдаудан тұрады. Ал бұны қытайшаға сөзбе сөз аударғанда мағынасы өзгеріп, 突然破产 “ аяқ асты банкрот” деп қате аударылып кетеді. Мағынасына сәйкестендіріп аударсақ 恶意破产 болып аударылуы тиіс.

“Экономикалық нәубет” термині бұл жаһандық дағдарыс жағдайында елдегі немесе бірнеше елдердегі іскерлік белсенділіктің айтарлықтай төмендеуі. Оны қытай тіліне аударғанда经济转向 деп қате аударылады. Қытай тіліндегі мағынасы бойынша іздеп аударатын болсақ, қытай тіліндегі аудармасы 经济灾难 болып аударылады.

Қазақ тіліндегі қаржы терминдеріндегі ғылыми-техникалық тіркестері немесе сөздері ағылшын және орыс тілдерінен алынғандықтан, ол ұтымды, күрделі, логикалық және жинақы болып келеді. Сондықтан аударма барысында терминдік қателіктер жиі кездеседі.

Мысалы: Екі қолданба да шығындарыңызды санат бойынша тексеруге және алдағы төлемдерді есептеуге, андеррайтинг тәжірибесін, саясаттың сақталуын немесе бюджет мақсаттарын орнату сияқты бюджеттеу құралдарын ұсынуға мүмкіндік береді.

1-нұсқа: 这两款应用程序都允许您按类别查看费用，并提供预算工具，例如未来付款计算、承销实践、保单遵守或预算目标设定。

2-нұсқа: 这两款应用程序都允许您按类别查看您的费用并计算即将到来的付款，提供预算工具，例如承贷实践、政策合规性或设定预算目标。

Талдау: 1 нұсқадағы терминдерде көп қателер бар. Бұл сөйлемдегі «андеррайтинг тәжірибесін» 承销实践 емес, 承贷实践 деп аударылуы керек. «Сақталуы» қаржылық мәтінде қытай тілінде 遵守 емес, 合规 деп аударылады. Сондықтан қазақ тіліндегі қаржылық мәтіндерді аударған кезде қате аударманы болдырмау үшін сөздіктерді, корпустық және параллель мәтіндерді пайдаланып терминдерді тексеруге назар аудару керек.

Қазақ тіліндегі қаржылық мәтіндердегі сөйлемдердің құрылымы күрделі. Аудармас бұрын сөйлемнің құрылымын ажыратып, негізгі бөлігін және басқа пысықтауыштарын нақтылау қажет. Содан кейін біз сөйлемнің негізгі идеясын дәл түсіріп, қате аударманы болдырмау үшін оны сөйлемдердің логикалық тізбегіне сәйкес аудара аламыз.

Мысалы: Ұлыбританияның қаржылық бақылау органы әлемдегі ең ірі криптовалюта биржаларының бірі болып табылады, ол биылғы жылы криптовалютада маңызды рөл атқарып, криптовалюта бағасының құлдырауына байланысты құлдыраған цифрлық активтер платформасына ұтымды желілерді ұсынып, өз беделін көтерді.

1-нұсқа: 英国金融监管机构是世界上最大的加密货币交易所之一，该交易所见证了加密货币今年发挥的重要作用，并通过为因加密货币价格暴跌而下跌的数字资产平台提供智能解决方案，提升了知名度。

2- нұсқа: 英国金融监管机构是世界上最大的加密货币交易所之一，今年在加密货币领域发挥了重要作用，通过为数字资产平台提供合理的网络来提升其知名度，该平台因加密货币价格下跌而受到重创。

Талдау: бұл мысалда терминдер көп және күрделі сөйлем құрылымынан құралған. Алайда 1-нұсқаның аудармасында қателер көп. Біріншіден, ол заңды шарт болып табылады және ол ресми құқықтық терминдерде көрсетілуі керек. 1-нұсқада аударылған соңғы екі сөйлем түсініксіз. Осылайша, қате аудармадан оқырмандар да абдырап қалады. Сондықтан сөйлемді оның астарлы мағынасын, тілдік ерекшеліктері және мақсатты оқырмандары тұрғысынан жан-жақты талдау қажет.

Қазақ тіліндегі қаржылық мәтіндер өзінің кәсібилігіне байланысты стандартталған түрде көрсетілуі керек. Дегенмен, қазақшадағы қаржы терминдері мен күрделі сөйлем үлгілері бар. Қазақ тіліндегі қаржылық терминдер аудармасында аудармашылардың сөйлемнің мағынасын дұрыс түсінбеуінен қате түсінік орын алып, оқырманның түсінуін қиындатып жіберетін жағдайлар жиі кездеседі.

Мысалы: Андеррайтинг несие, сақтандыру полисі немесе инвестиция сияқты қаржылық кәсіпорынның қаншалықты қауіпті екенін анықтайды. Тәжірибелі жұмыс өңдеу бөлімі тәуекелді қабылдауға тұрарлық деп есептелсе, андеррайтинг процесі қанша төлеу керектігін анықтайды.

1-нұсқа: 承保信销、保险或投资是金融企业风险的大小。 如果经验丰富的工作处理部门认为值得承担风险，承保流程将决定支付多少。

2-нұсқа: 承贷决定了金融企业贷款、保单或投资的风险有多大。承贷过程经验丰富的问题响应者决定了如果风险值得承担，需要支付多少费用。

Талдау: 1-нұсқада «өңдеу» және «андеррайтинг» терминдері қате аударылған. Ал 1-нұсқа мақсатты тілдің өрнек режимінен ауытқиды. Дегенмен, 2-нұсқа автордың ой-пікірін тиімді жеткізеді және кәсібилігінің арқасында аударылатын тілге сәйкес келеді. Сондықтан өрнек стандарттарын сақтау мәселесін шешу үшін аударма барысында аудармашылар өздерінің энциклопедиялық білімі мен қос тілдік білімін үнемі кеңейтіп, сол арқылы экспрессивтік қабілеттерін жетілдіріп, нұсқасын мәнерлі етіп отыруы қажет.

Қазақ тіліндегі қаржы терминдерінде ұзақ сөйлемдерді аудару кезінде көптеген аударма қателері түпнұсқа автордың ойын түсінуге мүмкіндік бермейді, бұл түпнұсқа автордың мағынасын дұрыс түсінбеуге және аударма қателеріне әкеледі. Бұл мәселені шешу үшін аудармашылар алдымен сөйлемнің барлық мазмұнын контекст тұрғысынан түсінуі керек. Екіншіден, сөйлемнің негізгі және қосымша ақпаратын анықтау үшін сөйлемнің логикалық ақпаратын талдау керек. Соңында, аударманың тиімділігін қамтамасыз ету үшін аударма қытай тілінің сөз саптауына сәйкес ұйымдастырылуы және біріктірілуі керек.

Қате терминдердің жасалу себебіне тоқталатын болсақ, ол – аудармашы аударылатын терминнің талаптарын білмеуінен, тілді оңтайлы қолдана алмағандықтан, ұғымдардың өзіндік жүйесіндегі ерекшелігіне мән бермегеннен, тәжірибенің жоқтығынан және өзіне деген жауапкершілікті сезінбеуден пайда болатын әрекет. А.Байтұрсынұлы өз сөзінде, тілді жұмсай білу, сөзден сөз жасап шығару екінің бірінің қолынан келе беретін жұмыс емес [2].

XX ғасырдың басында Қазақстандағы «Алаш» зиятkерлері қазақ терминологиясын қолдануға ыңғайлы ететін негізгі қағидалар мен нормаларды жасауда еліміз үшін елеулі із қалдырып, үлестерін қосты. Олар алғашқылардың бірі болып термин жасау принципін, кірме сөздердің нормалары мен қағидаларын ғылыми негіздеп, осы мәселе төңірегінде құнды ұсыныс пен пікірлер қалдырды.

Алаш зиялкерлері термин жасау принципін қолданысқа келтіру бойынша шағын нұсқаулар:

А) Термин өзінің ана тілінде сөйлейтін адамға ұғымды болуы үшін бәрінен бұрын екі тіл арасындағы терминдердердің баламасын табу керек.

В) Дәл осындай лексикалық баламалар болмаса, жақын туыстас түркі тілдердің ортақ лексикалық қорындағы қолданыстағы немесе қолданыстан шыққан сөздер жиынтығы бар қорларына жүгіну керек.

С) Мүмкіндігінше кірме сөзді немесе терминді қазақ тілінің фонетикалық және грамматикалық заңдылықтарына бағындыру қажет, сонда ғана ол қазақ тілінің сөздік қорын жасанды түрде тілдік жүйені бітеп, бұзу емес, байыту құралы қызметін атқара алады [3].

Қорытынды

Қазақ және қытай тілдеріндегі қаржылық терминдердің стильдік ерекшеліктері сараланып, нақтылы тілдік дәйектерге негізделе отырып, қаржы терминдерін аударуда жиі кездесетін қателіктер және сол қателікті жіберу себебтері анықталды. Яғни қаржы саласындығы мәтіндерді аударуда аудармашы сол сала мәтініндегі терминнің мағынасын білмеуіне байланысты сипаттамалық аударманы жүзеге асырады, ал оның негізгі міндеті – аударманың аударылатын тілдің терминологиялық аппараты

шегінде жұмыс істеу болып табылады. Екіншісі сөзбе сөз аударудан туындайтын қателіктер болып, оны шешудің жолы аударма кезінде қазақ және қытай тіліндегі сөз саптау мәнерін ескере отырып аударылуы керек екендігі дәйектелді. Сонымен қатар халықаралық қаржы және сыртқы сауда салалары арасындағы тиімді байланысты дамытуға бағытталған, қазақ тіліндегі қаржы терминдерінің аударма сапасын жақсартуға арналған үш стратегия ұсынылды.

Қазақ тіліндегі қаржылық терминдер аудармасында аудармашылардың сөйлемнің мағынасын дұрыс түсінбеуінен қате түсінік орын алып, оқырманның түсінуін қиындатып жіберетін жағдайлар жиі кездеседі. Бұл мәселені шешу үшін аудармашылар алдымен сөйлемнің барлық мазмұнын контекст тұрғысынан түсінуі керек. Екіншіден, сөйлемнің негізгі және қосымша ақпаратын анықтау үшін сөйлемнің логикалық ақпаратын талдау керек. Соңында, аударманың тиімділігін қамтамасыз ету үшін аударма қытай тілінің сөз саптауына сәйкес ұйымдастырылуы және біріктірілуі керек. Қазақ тіліндегі қаржылық мәтіндердегі сөйлемдердің құрылымы күрделі. Аудармас бұрын сөйлемнің құрылымын ажыратып, негізгі бөлігін және басқа пысықтауыштарын нақтылау қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. Лиан Шуненг.Ағылшын және қытай тілдерін контрастты зерттеу [М].Пекин: Жоғары білім беру баспасөзі, 1993 ж.
2. Құрманбайұлы Ш. Қазақ терминологиясы: зерттеулер, оқулық, сөздік, библиография. Алматы: «»., 2014. 13 б.
3. Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. Алматы: Ана тілі, 1992. 423 б.

УДК 81:253

Жамбыл Б.Д.
Магистрант
«7М02316-Синхронды аударма»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
e-mail: Bagdat_zhambylova@mail.ru

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИСКУРСТЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕН ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ СИНХРОНДЫ АУДАРУ КЕЗІНДЕ ЛЕКСИКАЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Аңдатпа. Синхронды аудармашылар жаһандық экономикалық қарым-қатынастарды жақсы, әрі сәтті ұйымдастыруда жетекші рөлге ие. Олар экономикалық форумдар мен жиындарға қатысушылардың бірін-бірі түсініп, келісімге келуіне ықпал етеді. Бұл статьяда В.Н. Комиссаров және Л.С. Бархударов бойынша лексикалық трансформацияларды ағылшын тілінен қазақ тіліне синхронды аудармада қолдану технологиясына талдау жасалынды. Лексикалық трансформацияларды талдау негізі ретінде ХВҚ басқарушы директоры ретінде экономиканың алдында тұрған қиындықтары туралы сұрақтарға жауап берген Кристин Лагард сұхбатының синхронды аудармасы алынды. Талдаудың негізінде синхронды аудармашының лексикалық трансформацияларды таңдауға әсер ететін басты қиындықтар анықталды және оларды қолдануына ықпал еткен когнитивті процесс сипатталды. Нәтижесінде синхронды аудармашының трансформацияларды таңдаудағы басты сүйенетін аспектілері: мәтінмән, уақыт, когнитивті ортадағы сақталмаған сөздер мен тіркестер, психологиялық факторлар және грамматикалық құрылыстардың ерекшеліктерін ескермеу екені анықталды.

Тірек сөздер: экономикалық дискурс, лексикалық трансформация, синхронды аударма, термин, әдістер, психологиялық аспект.

ТЕХНОЛОГИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛЕКСИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ ПРИ СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ДИСКУРСА С АНГЛИЙСКОГО НА КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация. Синхронные переводчики играют ведущую роль в лучшей и более успешной организации глобальных экономических отношений. Они способствуют взаимопониманию и согласию между участниками экономических форумов и встреч. В этой статье была проанализирована технология использования лексических трансформаций при синхронном переводе с английского на казахский язык по В.Н. Комиссарову и Л.С. По Бархударову. За основу анализа лексических трансформаций был взят синхронный перевод интервью Кристин Лагард, которая отвечала на вопросы о вызовах, стоящих перед экономикой в качестве директора-распорядителя МВФ. На основе анализа были выявлены основные

трудности, влияющие на выбор лексических трансформаций переводчика-синхрониста, и описан когнитивный процесс, способствовавший их использованию. В результате было установлено, что основной опорой переводчика-синхрониста при выборе трансформаций является: контекст, время, несохранившиеся слова и словосочетания в когнитивном пространстве, психологические факторы и игнорирование особенностей грамматических конструкций.

Ключевые слова: экономический дискурс, лексическая трансформация, синхронный перевод, термин, приемы, психологический аспект.

TECHNOLOGY OF APPLYING LEXICAL TRANSFORMATIONS IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION OF ECONOMIC DISCOURSE FROM ENGLISH INTO KAZAKH

Abstract: Interpreters play a leading role in successful organization of global economic relations. They contribute to mutual understanding and agreement between the participants of economic forums and gatherings. In this article, according to V.N. Komissarov and L.S. Barkhudarov, the technology of using lexical transformations in simultaneous translation from English to Kazakh was analysed. As the basis for the analysis of lexical transformations, a simultaneous translation of the interview of Christine Lagarde, who answered questions about the challenges facing the economy as the managing director of the IMF, was taken. Based on the analysis, the main difficulties affecting the choice of lexical transformations of the simultaneous translator were identified and the cognitive process that contributed to their use was described. As the result, it was found that the simultaneous interpreter's main reliance on the selection of transformations are: context, time, non-preserved words and phrases in the cognitive space, psychological factors and ignoring the features of grammatical constructions.

Keywords: economic discourse, lexical transformation, interpreting, term, techniques, psychological aspect.

Кіріспе. Экономикалық дискурс іскерлік келіссөздерден бастап ірі халықаралық форумдар мен кездесулерге дейінгі қарым-қатынастың әртүрлі деңгейлерін қамтиды. Оның өту орны, стилистикасы, қарым-қатынас мүшелері және формасы сияқты басқа да көптеген факторларға байланысты экономикалық дискурстың аудармасы, сондай-ақ басқа да спецификалық институционалдық дискурстардың аудармасы сияқты жазбаша, ізбе-із және синхронды болады. Бұл статьяда қарастырылып жатқан синхронды аударманың басқа аудармалардан бірнеше ерекшелігі бар, олар:

1)аударма сөйлеушімен бір уақытта жүргізіледі;

2)психолингвистикалық факторлардың аудармашыға әсері;

3)техникалық жабдықтармен қамтамассыз етілуі.

Экономиканың жаһандануы мен дамуына байланысты жыл сайын жаңа ұғымдар, терминдер, сөздер пайда болып жатыр. Сондықтан да, синхронды аудармашы үшін тек қана екі тілді жоғары дәрежеде білу жеткіліксіз есептеледі. Экономикалық дискурсты аудару барысында қиындықтарға және түсініспеушілікке ұшырамас үшін аудармашы экономика, қаржы, политика және іскерлік сияқты салалармен жақсы танысып, ақпараттарды меңгеруі қажет. Бұл саладағы аудармамен көп жағдайда синхронды аударма ісімен кәсіби түрде айналысатын және оған қатысты белгілі бір квалификацияларға иелінетін аудармашылар айналысады. Олар экономикалық дискурсты аударудағы қажетті талаптарды біледі және бұл қарым-қатынастардың сәтті өтуіне ықпал етеді.

Синхронды аударманы сәтті жүзеге асырудағы қажетті басты компетенцияларды қарастырайық:

1)Синхронды аудармашы екі тілді, яғни біздің статьяға сәйкес ағылшын және қазақ тілдерін жоғары деңгейде меңгеруі қажет. Тілдердің өзіндік ерекшеліктерін сезініп, бір тілден екінші тілге ауысып жатқан жағдайда қиындық болмау қажет.

2)Аударып жатқан ақпараттарды ілесіп аудару үшін оны өзара мағынасын жоғалтпайтындай бөліктерге бөлуді және қысқаша жеткізу дағдыларына ие болуы керек.

3)Сөйлеушімен ілесіп аударуға көмектесетін болжау дағдысын қолдана білуі керек.

4)Сөйлеушінің өзіндік ерекшеліктерін, сөйлеу тәсілдерін анықтай алу қажет.

5)Аударма жасау барысында сөйлеушінің сөздеріне, психологиялық аспектілерді ескеріп, қоршаған жағдайды мұқият бағалау қажет.

6)Негативті психологиялық факторлармен күресе білу керек.

7)Экстремалды жағдайларда өзін-өзі ұстай білуі қажет.

Жоғары аталған компетенцияларды ескере отырып, синхронды аудармада барлық

процессті бірдей басқару оңай емес екенін түсінуге болады. Оған көптеген факторлар әсер етеді және синхронды аудармада қиындықтарға ұшырауына себеп болады. Синхронды аудармаға Д. В. Балаганов жазуы бойынша келесі факторлар әсер етеді: лингвистикалық (тілдерді жетік білу), темпоралдық (сөйлеуші мен аударманың ілесуін ескеру), психологиялық (аудармашының

психологиялық дайындығы) [1, 45]. Аудармашы бұл жағдайларда психолингвистикалық қиындықтармен күресу үшін әртүрлі трансформацияларды және стратегияларды қолданады. Бұл статьяда синхронды аудармашының аударма барысындағы қиындықтарды шешу жолындағы лингвистикалық трансформацияларды қолданудың басты факторлары көрсетіледі.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Статьяда экономикалық дискурс негізінде осы аталған үш аспектіні ескере отырып, В.Н. Комиссаров сипаттаған лексикалық трансформацияларды (транслитерация, транскрипция; калькалау; жалпылау; нақтылау; мағыналық даму), және де Л.С. Бархударов бойынша (ауыстыру; түсіру; қосу; алмастыру (жалпылау, нақыталу, антонимдік алмастыру)) ағылшын тілінен қазақ тіліне синхронды аудармада қолдану технологиясына талдау жасалынды [2, 3]. Лексикалық трансформациялар сөйлеушінің тіліндегі кездескен стандартты емес сөздер мен сөз тіркестерді аударуда қолданылады. Олардың арасында терминдер және аударма мәдениетінде жоқ болуы мүмкін құбылыстар, объектілер және ұғымдар болуы мүмкін. Талдауды жүзеге асыру үшін ХВҚ басқарушы директоры ретінде экономиканың алдында тұрған қиындықтары туралы сұрақтарға жауап берген Кристин Лагард сұхбатының таспаға жазылған синхронды аудармасы алынды [3]. Кесте 1 - де көрсетілген талдаудың негізінде синхронды аудармашының лексикалық трансформацияларды таңдауға әсер ететін басты қиындықтар анықталды және оларды қолдануына ықпал еткен когнитивті процесс сипатталды.

Зерттеу нәтижелері. Синхронды аудармаға талдау жасай отырып, лексикалық трансформациялардың қолдану мүмкіндігіне және олардың артықшылықтары мен кемшіліктері анықталды. Синхронды аудармашының трансформацияларды таңдаудағы басты сүйенетін аспектілері: мәтінмән, уақыт, когнитивті ортадағы сақталмаған сөздер мен тіркестер, психологиялық факторлар және грамматикалық құрылыстардың ерекшеліктерін ескермеу екені анықталды.

Кесте-1

Синхронды аударманың лексикалық трансформациялар негізіндегі психолингвистикалық талдауы

Лексикалық трансформа-ция	**Ағылшын тіліндегі түпнұсқа**	**Қазақ тіліндегі аудармасы**	**Трансформацияны таңдаудағы психолингвистикалық қиындықтар**	**Когнитивті процесстің сипаттамасы**
Транслитера-ция. Транскрип-ция.	They go through the difficult situations a current account *balance* fixes essentially.	Олар күрделі жағдайлардан өтеді, бұл ағымдағы шот *балансын* айтарлықтай анықтайды.	1.Аудармашының жалған достары. 2.Сөздердің байланысын анықтамау. 3.Мәтінмәнді түсінбеу.	Синхронды аудармашы екі тілдегі ұқсас сөздерді есту барысында өзінің когнитивті аймағындағы біліміне сүйене отырып, аудармашының «жалған достарымен» шатастыруы мүмкін. Бұл жағдайда трансформацияны қолдану қателік деп есептеледі. Синхронды аудармашы сөздердің сөз тіркес және мәтінмән деңгейіндегі байланысына талдау жасамай, аударма жасайды.
	It changed the *Doctrine* of the fund that time.	Бұл Қордың *Доктринасын* өзгертті.		
	And the third *component...*	Қызметтердің үшінші *компоненті*		
Калькалау.	Welcome to the *International Monetary Fund* -	*Халықаралық Валюта Қорына* қош келдіңіз.	1.Фондық білімнің аз болуы. 2.Мәтінмәнді түсінбеу. 3.Жаңа сөздер. 4.Тіркестегі сөз мағынасының өзгеруі.	Синхронды аудармада калькалау жиі кездеседі, өйткені ол аудармашыға қиын жағдайдан шығуға көмектеседі және аударма үдерісін жеңілдетеді. Мысалдар калькалау аббревиатуралар, көп қолданыста болатын тіркестер, жаңа сөздер мен неологизмдерде жиі кездеседі. Бұл синхронды аудармашыдан бұл саладағы нақты білімін қажет етеді.
	Let us not forget that we just coming out one of the *major financial crisis* in centuries.	Ұмытпайық, біз енді ғана *ірі қаржы дағдарысынан* шығып жатырмыз.		
	And we moved from crisis resolution to stimulus to what	Біз дағдарысты шешуден ынталандыруға көштік. Адамдар		

	people call fragmented recovery people call *"fragmented recovery"*.	оны *"үзіліссіз қалпына келтіру"* деп атайды.		
	...in *monetary zone* called the *eurozone…*	*…«еуроаймақ»* деп аталатын *валюталық аймағында…*		
	We have *sovereign debt issues* in most of the advanced countries.	Бізде дамыған елдердің көпшілігінде мемлекеттік *тәуелсіз қарыз мәселелері* бар.		
Жалпылау	It has most powerful *brain power* assembled together.	Мықты жиналған *ғылыми қызметкерлер тобы* бар.	1.Тіркестің тура мағынасының екінші тілдегі мағынасына сәйкес келмеуі. 2.Тұрақты тіркестердің қолданылуы.	Тар мағыналы сөздердің аударма барысында кездесуі синхронды аудармашыны қобалжу немесе алаңдаушылық күйлерге ұшырауына әсер етуі мүмкін. Мұндай трансформация аудармашыға басты мағынаны жеткізуге көмектеседі. Синхронды аудармашы бұл жағдайда мәтінмәнді түсінуі қажет, сонымен қатар когнитивті ортадағы білімін қолдануы керек.
	I have *first-hand experience* of the g20.	Менің Үлкен жиырмалыққа қатысты *жеке тәжірибем* бар.		
Нақтылау.	We need *to deal* with that.	Біз мұнымен *жұмыс жасауымыз* қажет.	1.Сөздердің көп мағынаға ие болуы. 2.Тіркестегі сөз мағынасының өзгеруі.	Бұл трансформация синхронды аудармашыдан зейінділікті талап етеді, сондықтан бұл әдіс синхронды аудармада жиі кездесе бермейді. Көп мағыналы сөздер синхронды аудармашыны шатастыруы мүмкін, сол үшін синхронды аудармашы барлық сөйлемді немесе қасындағы тіркестерді тыңдауы қажет.
	From Japan to US and obviously *epitomizing* in the European Union and Eurozone	Жапониядан АҚШ-қа дейін және Еуропалық Одақтан пен Еуроаймаққа дейін *таралады.*		
	Instruments are becoming more flexible.	*Әдіс-амалдар* неғұрлым икемді болып.		
Мағыналық дамуы.	The financial crisis that *heat the entire world.*	*Бүткіл әлемге зардабын тигізген* қаржылық дағдарыс.	1.Тура мағынасындағы эквивалентін таппау. 2.Тұрақты және жаңа сөздерді түсінбеу.	Мағыналық даму синхронды аудармашыдан жақсы кәсіби және психологиялық дайындықты талап етеді, өйткені семантикалық жүктеме өзгеріп, сөйлем толық мағынасында ашылады. Синхронды аудармашы сөздерді тура мағынасында аударған жағдайда сөйлемнің мағынасы жоғалады.
	The proposals that we made at that time *were absolutely to the point.*	Сол кезде жасаған ұсыныстарымызды *толықтай орындады.*		
	Then you have some *risk of overheating* in emerging economies.	Дамушы экономикаларда *тез даму қаупі бар.*		
	It's this spill over report that we will be receiving	*Зардаптардың таралуы жөнінде* баяндамалар.		

	shortly *spillover report.*			
Орын ауыстыру	Ministry of Finance	Қаржы министрі	1.Екі тілдегі грамматикалық ерекшеліктердің аудармаға әсер етуі.	Орын ауыстыру трансформацияны қолдану үшін синхронды аудармашыдан зейінділік пен жылдамдылық дағдыларын қажет етеді. Екі тілдегі грамматикалық құрылысына сүйену синхронды аудармашы үшін қателік болады. Бұл жағдайда жақсы фондық білім қажет.
	Governor of Central bank	Орталық банк басшысы		
Түсіру.	There are not short of challenges. There are plenty of challenges.	Қиындықтар аз емес, олар көп.	1.Уақыт тапшылығы. 2.Қайталанатын сөздер.	Түсіру синхронды аудармашыға ұзақ сөйлемдерді аударуда көмектеседі, бұл аударма үдерісін және оның психологиялық аспектісін жақсартады. Түсіру синхронды аудармада уақытты үнемдеуге көмектеседі және ең көп қолданылатын трансформация.
	So we have got lots and lots of issues.	Сондықтан бізде көптеген мәселелер бар .		
Қосу	Most of the *advanced economies* back in the late 2008…	*Экономикасы дамыған елдердің* көпшілігі 2008 жылдың соңында...	1.Аудармадағы тіркестердің толық жеткізілмеуі салдарынан мағынасын жоғалтуы.	Синхронды аудармада бұл әдіс жиі қолданылмайды, өйткені ол аудармашыдан ерекше зейінділікті талап етеді. Қосу трансформациясы сөйлемнің мағынасын аша алады, оны сипаттай алады, лексикалық бірліктерді қосады. Сөйлемнің мәтінмәнін кеңейеді, бұл аударманы адекватты және дәл етеді.

Зерттеуді талқылау. Талдау нәтижелері синхронды аудармада ең жиі қолданылатын, сондай-ақ қолдануға ыңғайлы лексикалық трансформациялар транслитерация, транскрипция, калькалау, ауыстыру, жалпылау және түсіру екенін көрсетті, ал нақтылау, мағыналық даму және толықтыру аудармашыдан ерекше зейінділікті қажет етеді, және де қобалжудың салдарына алып келеді.

Лексикалық талдау нәтижелері. Экономикалық дискурс терминдер мен күрделі сөз тіркестерге, сонымен қатар көп мағыналы сөздерге толы. Бұл мәтінмәнді түсіну және қажетті трансформацияны қолдану үшін аудармашыдан аудармаға қаітысты негізгі ақпараттарды білуін талап етеді. Жұмысты бастамас бұрын синхронды аудармашы аударма тақырыбымен, жағдайға және оқиғаға байланысты негізгі экономикалық терминдермен, қатысып жатқан өкілдер мен олардың аты-жөнімен, тарихымен және негізгі мәліметтерімен таныс болуы керек. Бұл тиімдірек аударуға көмектеседі, сонымен қатар қиын және түсініксіз жағдайларға тап болудан құтқарады.

Экономикалық дискурстағы қолданылатын сөздер мен сөз тіркестерді аударуда келесі ерекшеліктерді ескеру қажет:

1) Экономикалық дискурстағы мәтіндер ақпаратты болады және аударма кезінде олардың көп бөлігі синхронды аудармашыға таныс емес болуы мүмкін. Сол кезде синхронды аудармашы қажетті трансформацияларды қолданады.

2) Экономикалық дискуртағы аударма нақты, түсінікті болуы керек және ақпаратты ықшам түрде жеткізген дұрыс, бірақ ол лексикалық базаны және жалпы мәтінмәнді түсінуге кедергі болмауы қажет.

3) Синхронды аудармашы терминдер мен жалпы лексикалық базаны ғана емес, сонымен қатар экономикалық дискурсқа қатысты фразеологизмдер, метафоралар және басқа да кәсіби сөздерді білуі қажет.

4) Синхронды аудармашы экономикалық дискурстағы терминдерді жалпы мағынада ғана емес, кәсіби мағынадағы қолдануын қарастыру қажет.

5) Экономикалық дискурста көп жағдайда пассивті сөйлеу және аудармада осы шақ қолданылады [4, 26].

Психологиялық талдау нәтижелері. Синхронды аудармашы аудару кезінде келесі факторларға ерекше мән беруі керек: мәтінмән, уақыт, когнитивті ортадағы сақталмаған сөздер мен тіркестер,

психологиялық факторлар және грамматикалық құрылыстардың ерекшеліктерін ескермеу екені анықталды. Синхронды аудармашы аудармада ең маңыздысы мәтінмәні мен негізгі ақпаратты жеткізу екенін түсінуі керек. Аудармашы қиын сөздерге тап болған жағдайда транслитерацияны, транскрипцияны, калькалау немесе жалпылауды қолдана алады, ол аудармада тізбекті аудара беруге мүмкіндік береді. Мұндай трансформациялар қиын сөздерді аудару тапсырмасын жеңілдетуге көмектеседі, осы трансформацияларды қолдана отырып, түсініктеме немесе сипаттамамен толықтыруға болады.

Темпоралдық талдау нәтижелері. Егер синхронды аудармашы сөзді немесе сөз тіркесін түсінбесе, ол сөйлемнің соңын және мәтінмәнді тыңдауы керек. Тез және тиімді аудару үшін синхронды аудармада уақытты қысқартып, негізгі ақпаратты жеткізуге көмектесетін және қарқынмен аударуға мүмкіндік беретін түсіру трансформациясын пайдаланады.

Қорытынды. Экономикалық дискурс қазіргі уақытта ең кең тараған институционалдық дискурстардың бірі, өйткені экономикалық мәселелер өмірдің кез келген саласына қатысты, саясаттан бастап отбасылық бюджетке дейін қамтиды. Ауқымды маңызы бар синхронды аударма көп жағдайда экономикалық форумдарда, сондай-ақ саммиттерде талап етіледі. Синхронды аудармашы мәміле жасауда немесе жаһандық экономикалық мәселелерді шешуде өте маңызды орынды иеленеді. Бұл аудармашыдан өте жақсы және кәсіби дайындықты талап етеді.

Мақалада В.Н. Комиссаров пен Л.С. Бархударовтың пікірі бойынша экономикалық дискурстағы негізгі трансформациялар қарастырылды, олардың синхронды аудармада үлкен рөл атқаратын үш аспектіде негізгі оң және теріс жақтары сипатталды.

Талдау нәтижелері лексикалық трансформациялар синхронды аударманы жеңілдететінін, сонымен қатар толықтырып, нақтылап, аударманы дәл және толық ететінін көрсетті. Кейбір трансформациялар уақыт немесе нақты аударма арасында таңдау жасау керек болғанда аудармашыдан ерекше зейінділікті талап етеді. Лексикалық трансформацияны таңдау синхронды аудармада өте маңызды аспект. Бұл синхронды аудармашы назар аударуы қажет аударманың негізгі компоненттеріне байланысты:

1) мәтінмән – синхронды аудармашы трансформацияны қолдану алдында мәтінмәнге қатысты ақпаратты толықтыру немесе нақтылау қажеттілігін ескереді және сол жағдайларда мағыналық даму немесе қосу трансформациялары көмектеседі. Сондай-ақ, кәсіби аудармашы бұл жағдайда тоқтап қалу, яғни толық ақпаратты күту стратегиясын қолдана алады [5, 908].

2) уақыт - синхронды аудармашы уақытты үнемдеу және қажетсіз ақпарат ағынын азайту үшін түсіру трансформациясын пайдаланады.

3) когнитивті ортадағы сақталмаған сөздер мен тіркестер - синхронды аудармада күрделі сөздер кездескен жағдайда синхронды аудармашы транслитерацияны немесе транскрипцияны, калькалау пайдалана отырып, сынақ және қате стратегиясына жүгінеді. Сондай-ақ сөзді жалпылама түрлендіру арқылы жалпылау трансформациясын қолданып баламасымен беруге болады.

Осылайша, экономикалық дискурста лексикалық трансформацияларды қолдану мәтінмәнді анықтау және түсіну үшін жақсы ақпараттық дайындықты, дәл және толық аударма үшін лексикалық базаны, күрделі сөздер мен құрылымдарды аударуға зейінді болуды, қажетті трансформацияны таңдау үшін жылдам ойлауды талап етеді, бұл синхронды аудармашыға өз міндетін сәтті орындауға көмектеседі.

ӘДЕБИЕТ

1. Д. В. Балаганов. Динамика когнитивных механизмов в синхронном переводе. Москва, 2021.
2. К. В. Кулемина. Основные виды переводческих трансформаций. Социально Гуманитарные исследования, 2007.
3. First Day at the IMF: An Interview with Christine Lagarde. Speakers: Christine Lagarde, Managing Director, IMF; Archana Kumar, Section Chief, External Relations Department, IMF. [Электронды ресурс]: https://www.youtube.com/watch?v=qcBYTiMwzIY&t=15s. (өтініш берген күні: 12.09.2022).
4. Газизов, И.Ф. Трудности перевода экономических терминов и терминологических словосочетаний в английских экономических текстах / И.Ф. Газизов // Фундаментальные и прикладные научные исследования: актуальные вопросы, достижения и инновации : сборник статей VIII Международной научно-практической конференции: в 4 частях, Пенза, 15 декабря 2018 года. – Пенза: "Наука и Просвещение" (ИП Гуляев Г.Ю.), 2018. – С. 158-160.
5. Э.Р. Ганеева. Комплексные стратегии в синхронном переводе. Доклады Башкирского унивесрситета, 2017.

УДК 81`25

Zhorabekova Z.,
BA student
6B02302-Translation Studies
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zelizhorabek.omararnaout@gmail.com

THE ROLE OF THE INTERPRETER IN COOPERATION WITH THE ARAB COUNTRIES

Abstract: The article is concerned with describing translators as not just someone who has learned a foreign language and the customs and traditions of its speakers but also someone who comprehends, to some extent, historical events, political relations between nations, and terminology from various fields of science and technology. All these are a partial list of the information they possess. No computer can match a human in translating literary and technical texts.

Keywords: Translator, Interpreter, cultural differences, diplomatic links, arab countries

From long ago, translators have provided golden opportunities for representatives of different cultures and countries to interact easily. Their primary focus is to work with various types of information, which are present in all areas of human activity.

In the 21st century, the movement of information flows knows no borders or limitations of time and space. Translation links cover almost all areas of human activity, with translations of texts of an exceptional nature - informational, economic, and technical - increasingly gaining importance in volume and social significance.

Translation exchanges knowledge and technologies, and researchers, scientists, designers, and engineers can collaborate on joint projects.

Furthermore, translation activities are of great importance in mass media. Each of us is actively interested not only in events taking place in our own country but also abroad.

The translator's mission is to precisely communicate the socio-political significance of the message and its public outlook. The task necessitates attentiveness, gravity, and innovative resourcefulness.

The Arab world is vast and diverse, comprising 22 countries and a population of over 420 million people. Due to its rich cultural heritage and economic potential, the Arab world is a significant player on the global stage. Interpreters and translators play a vital role in facilitating communication between Arab countries, both linguistically and culturally. This article will explore the importance of interpreter-translators in fostering relationships between Arab countries.

The Importance of Interpreter-Translators

Interpreter-translators play a crucial role in bridging the linguistic and cultural gaps that exist between different Arab countries. They provide a vital service that enables people to communicate effectively across linguistic and cultural barriers. Without interpreter-translators, it would be challenging for people from different Arab countries to exchange ideas, conduct business, or engage in diplomatic relations.

In addition to language translation, interpreter-translators also help to navigate cultural differences. They have a deep understanding of the nuances of different cultures and are skilled at adapting language and behavior to facilitate communication between people from different backgrounds. In this way, they help to build bridges between Arab countries and foster understanding and collaboration.

“Languages like Arabic date back thousands of years and are revered over the world for their esoteric significance. As the strongest and most intelligent language in the world, it is revered for its eloquence and wisdom. It’s Arabic that’s most frequently spoken in the Middle East and Northern Africa.

The four main Arabic dialects spoken today in the Arab world are Maghreb Arabic (North Africa), Egyptian Arabic (Egypt and Sudan), Levantine Arabic (Lebanon, Syria, Jordan, and Palestine), and Iraqi/Gulf Arabic, with dialectical variances in different countries”. [1]

Interpreter-Translators and Arab Countries

Interpreters and translators are essential in all areas of Arab countries' relations, from politics and diplomacy to business and cultural exchange. For example, when leaders of Arab countries meet for diplomatic talks, interpreter-translators are present to ensure that all parties can communicate effectively. In addition to facilitating communication, interpreter-translators also help to ensure that cultural differences are respected and understood.

Interpreter-translators also play a significant role in facilitating trade and commerce between Arab countries. They help businesses to navigate language barriers and cultural differences, which are often significant obstacles to international trade. By bridging these gaps, interpreter-translators help to facilitate economic development and prosperity.

In the realm of cultural exchange, interpreter-translators help to promote the rich cultural heritage of Arab countries. They enable artists, musicians, and other cultural figures to share their work with people from different backgrounds. In doing so, they help to promote cultural understanding and appreciation.

"The role of Arabic translations was not only transferring knowledge, but also it helped to preserve many subjects as part of the world. During the 11th to 13th centuries, medieval Europe absorbed knowledge from Arab civilization, which was at its peak during this time. The most important act at this time was the rediscovery of the ancient classic texts, especially the work of Aristotle, through re-translations from Arabic and in addition translations helped preserve and spread the advances in astronomy, algebra, chemistry, and geology made in the Islamic world during the 10th century. One famous tool, the astrolabe, dates back to 150 BC and was developed over centuries in the Middle East. These advancements were shared with Europe thanks to early Arabic translations". [2]

Challenges Faced by Interpreter-Translators

Despite their essential role, interpreter-translators face a range of challenges in their work. One of the biggest challenges is the difficulty of translating technical and specialized language. For example, legal or medical terminology may be complex and require specialized knowledge to translate accurately. Interpreter-translators must have a deep understanding of the subject matter they are translating to ensure that their translations are accurate and meaningful.

Another challenge faced by interpreter-translators is the need to navigate cultural differences. This can be particularly challenging when dealing with sensitive or controversial topics. In these situations, interpreter-translators must be skilled at navigating cultural differences and ensuring that communication remains respectful and constructive.

Finally, interpreter-translators often face time pressures and tight deadlines. They may be required to provide translations in real-time, which can be stressful and demanding. To meet these demands, interpreter-translators must be highly skilled and experienced, able to work quickly and accurately under pressure.

In addition to business, interpreter translators play a crucial role in diplomatic relations between Arab countries and the rest of the world. Diplomatic interpreters and translators are often required to work at international conferences, summits, and other high-level meetings. These individuals must be skilled in interpreting and translating a range of complex topics, including political, economic, and social issues. They must also be familiar with the diplomatic protocol and etiquette of the host country and the visiting delegation. For example, if a US diplomat is visiting Saudi Arabia, the interpreter translator must understand the nuances of Saudi Arabian culture and be able to convey this to the US diplomat while also translating the Arabic language.

Interpreter translators also play an important role in cultural exchange between Arab countries and the rest of the world. In recent years, there has been a growing interest in Arab culture, art, and literature. As a result, many museums, galleries, and cultural institutions have hosted exhibitions and events featuring Arab artists, writers, and performers. Interpreter translators who are fluent in Arabic and English or other languages can assist with these events, helping visitors understand the cultural significance of the artwork, literature, or performance.

They may also be required to translate interviews, speeches, or other public appearances by Arab artists or writers.

To be successful as an interpreter translator with the Arab countries, several key skills are required. The first and most obvious is fluency in both Arabic and English or another language. This includes not only speaking and understanding the languages but also being able to read and write in both. A deep understanding of the cultural and social norms of the Arab countries is also essential. This includes understanding Islamic traditions, business practices, and social customs.

"An important issue to be taken into account is the recognition by Arabs of the importance of translation and or localization in the advancement and development of Arab knowledge, at the level of philosophy, literature, and other sciences.

Successive and accelerating transformations in all kinds of media require Arabs to be ready, adapting and understanding the phenomenon of modernity in its broad sense without affecting their national identity and cultural peculiarities to move forward". ("Arabic Translation and Localization Challenges: An In-Depth Look") [3]

Another important skill is the ability to think quickly and react appropriately to unexpected situations. Interpreting and translating require split-second decision-making, and the interpreter translator must be able to quickly analyze the situation and choose the most appropriate words or phrases to convey the meaning accurately.

The TridIndia Translation agency published on its website in March the 2nd 2021 about the importance of acknowledging the dialects of each region in the Arabic speaking countries in order to attract a bigger deals and business projects:

“As for the Arabic translation, one cannot neglect the fact that Arabic is a widely used language and the most spoken language around the world. There are an estimated 186 million native speakers of Arabic all across the world. Solutions that offer Arabic translations deliver a high-quality translation that uses a network of capable translators that have experience in the industry sectors as well as knowledge of the local culture. Through this, you can also avoid risks of cheap translation. One of the highly sought-after forms of translation is Technical translation and this needs a massive amount of skill to make sure your documents are correctly translated. (“What is the Role of Arabic Translation? [4 Crucial Facts]”)” [4]

LITERATURE

1. Khattab, H. “Role of Arabic Translation in Your Marketing Strategy for the Middle East.” *Writeliff*, 18 April 2022, https://writeliff.com/role-of-arabic-translation-in-marketing-strategy-for-middle-east/. Accessed 26 April 2023.
2. Shazly, El. “Arabic Translation History.” *Globalization Partners International*, 20 October 2014, https://www.globalizationpartners.com/2014/10/20/arabic-translation-history/. Accessed 26 April 2023.
3. “Arabic Translation and Localization Challenges: An In-Depth Look.” *CCC International*, https://ccci.am/arabic-translation-and-localization-challenges-an-in-depth-look/. Accessed 26 April 2023.
4. “What is the Role of Arabic Translation? [4 Crucial Facts].” *Tridindia*, 2 March 2021, https://www.tridindia.com/blog/role-of-arabic-translation/. Accessed 26 April 2023.

УДК 81(272):811.61

Игисинова И.,
Магистрант
«7MO23111 - Переводческое дело»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: indienya@mail.ru

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОНЦЕПТОМ «СЧАСТЬЕ» В РУССКО-КИТАЙСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

Аннотация: В статье рассматривается концепт «счастье», значимого для языковой картины русского и китайского народа. Исследование проводилось на основе анализа лексикографических материалов и русской и китайской фразеологии.

Ключевые слова: фразеологизмы, языковая картина мира, концепт «счастье», русско-китайская культура.

Igisinova I.,
Master's student
«7MO23111 - Translation studies»
KazUIR&WL named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: indienya@mail.ru

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE CONCEPT OF "HAPPINESS" IN THE RUSSIAN-CHINESE LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD

Abstract: The article discusses the concept of "happiness", which is significant for the linguistic picture of the Russian and Chinese people. The study was conducted on the basis of the analysis of lexicographic materials and Russian and Chinese phraseology.

Keywords: phraseological units, linguistic worldview, the concept of "happiness", Russian-Chinese culture.

Люди, говорящие на разных языках, при определенных условиях имеют схожие идеологические представления о мире, в то время как люди, говорящие на одном языке, следовательно – разные. При глобальном, национальном и личностном взаимодействии концептуального образа мира, а также в контексте социальных нормативных установок, эта оценка нашла символическое отражение в контексте национального языка и способствовала построению языковой картины мира.

Языковая картина мира основана на изучении мыслей о мире. Явления и предметы внешнего мира представляются духом людей в виде внутреннего образа. Существует особое «пятое квазиизмерение», в котором представлена человеку окружающая его действительность: «Это – «смысловое поле», система значений». Тогда картина мира – это система образов. Картина мира, которую можно назвать знанием о мире, лежит в основе индивидуального и общественного сознания. Язык же выполняет требования познавательного процесса. Концептуальная форма этого мира может быть разной у разных людей, например, представителей разных эпох, разных обществ, возрастных групп, разных отраслей науки.

В настоящее время одной из наиболее актуальных проблем в когнитивной лингвистике стала проблема представления в сознании людей уникальной картины мира, фиксируемой языком. Человек, приобретая опыт, трансформирует это в несколько понятий, которые могут стать логически связанные друг с другом, образуют концептуальную систему; она строится, модифицируется и шлифуется самим человеком. Это объясняется богатством идей, способностью меняться в таком духе. Идеи как часть этой системы попадают под влияние других идей и саморазвиваются. Количество концепций и размер их метаданных меняются со временем.

Решая проблемы соотношения концептуальной и языковой картин мира, лингвисты пытаются установить, как происходит формирование тех или иных концептов. Они выделяют целый ряд базисных когнитивных категорий (концептов), которые являются универсальными, ибо отражают единый для всех когнитивный процесс. К таким универсальным концептам относятся совесть, правда, дружба, любовь, счастье и др. Они являются важнейшими концептами культуры. В истории любой национальной культуры вопросы, касающиеся судьбы человека, всегда имели и до сих пор имеют первостепенное значение. Люди пытаются выяснить, в чем заключается смысл счастья, как его достичь. Дофилософским понятием счастья была благоприятная судьба, в мифологии счастье связывалось с удовлетворением жизнью.

В Древней Греции счастье приписывалось судьбе Феликса, то есть судьбе человека, находящегося под покровительством добрых богов.

Основоположником морали является наука Аристотель о счастье, которая относится к состоянию души, поскольку священная жизнь приносит удовольствие и духовное удовлетворение человеку, являющемуся достоянием различных интересов. Все древние философские школы связаны с тем, что только духовное и рациональное отношение ведет к *счастью*. Греки использовали четыре понятия, которые сейчас выступают под названием *счастье*: судьба быть одаренным, здоровье, удовлетворенность жизнью, владение ценными благами.

По отношению к китайскому народу, они, понимая счастье как судьбу, считают её божественным даром, но позже ими был сделан вывод, что счастье все-таки было делом рук человека, человек творит его независимо от судьбы и богов. Взгляд китайского народа на «счастье» становится все более современным и прогрессивным, но от традиционного взгляда на «счастье» нельзя полностью отказаться. Некоторые разумные идеи в традиционном взгляде на «счастье» необходимо ценить и передавать дальше.

В Древнем Китае самым ранним и систематизированным обсуждением того, что такое счастье, была «Шаншу Хунфань», написанная до середины весенне-осеннего периода, в которой упоминались «пять благословений: одно – долголетие, другое – богатство, третье – безопасность, четвертое – добродетель, а пятое – свобода».

Фразеологизмы могут быть основаны на традиционных китайских философиях, таких как даосизм или конфуцианство, и переводчик должен понимать их, чтобы сделать правильный перевод.

Фразеологизмы могут быть связаны с историческими событиями или легендами, которые не имеют эквивалентов в других языках, что может затруднить процесс перевода.

Концепт «счастье» в китайских фразеологизмах имеет множество проявлений и идей. Некоторые из них включают в себя:

Таблица 1 – Проявление концепта «счастье» в китайских фразеологизмах

幸福美满 (xìngfú měimǎn)	Счастливая и благополучная жизнь; эквивалент на русском: счастливая и удачливая жизнь.
快乐无穷 (kuàilè wúqióng)	Бесконечное счастье и радость; эквивалент на русском: бесконечное счастье и радость.
如意吉祥 (rúyì jíxiáng)	Удача и благополучие; эквивалент на русском: удача и счастье.
吉祥如意 (jíxiáng rúyì)	Благополучие и удача; эквивалент на русском: счастье и удача.

天赐良机 (tiāncì liáng jī)	Благословение свыше, возможность от судьбы; эквивалент на русском: удачный случай, благоприятная возможность.
身体健康 (shēntǐ jiànkāng)	Крепкое здоровье; эквивалент на русском: здоровье и счастье.
一帆风顺 (yīfān fēngshùn)	Гладкое плавание на корабле, без бурь и штормов; эквивалент на русском: гладкое и удачное плавание.
富贵荣华 (fùguì rónghuá)	Богатство, слава и благополучие; эквивалент на русском: богатство, слава и счастье.
五福临门 (wǔfú lín mén)	Пять благословений пришли в дом; эквивалент на русском: пять благословений: долголетие, богатство, здоровье, мир и счастье.
恭喜发财 (gōngxǐ fācái)	Поздравление с новым годом, с пожеланием богатства и процветания; эквивалент на русском: счастья и благополучия в Новом Году.

Это лишь несколько примеров китайских фразеологизмов, связанных с концептом «счастье». Каждый из этих фразеологизмов описывает уникальную идею и помогает сформировать более глубокое понимание того, что это значит быть счастливым в китайской культуре.

Кроме того, на китайском языке есть множество других фразеологизмов, которые могут описывать счастье, например, 幸福美满 *(xìng fú měi mǎn)* – «счастье и благополучие», 快乐无边 *(kuài lè wú biān)* – «бесконечное счастье», и т.д.

Счастье – это основная категория человеческого существования. В связи с этим понятие «счастье» требует специального исследования, связанного с рядом базовых концепций культуры. Со временем, в силу особенностей общественно-политических, социально-экономических и культурных условий жизни этнических групп в определенный период, в содержании концепта происходят определенные изменения, что повышает важность социолингвистических исследований реализации концепта в сознании современных носителей языка.

Базовое понятие «счастье», являющееся важной составляющей национальной культуры, отражает важнейшие категории и установки жизненной философии русского народа. Концептуальный анализ помогает выявить структуру концептов, раскрывает их сущность, выявляет общие и дифференцированные характеристики языковых и культурных сообществ.

Когда речь заходит о понятии «счастье», которая является частью базовой культурной универсальности существования – это одно из основных понятий национальной культуры. Данное понятие имеет широкую интерпретацию. Слово «счастье», например, в русском языке имеет те же корни, что и слово «часть» (part). Счастье – это благоприятный жребий, который выпадает на справедливую долю многих дел и людей. Один человек не может владеть абсолютно всем. Он может обладать только определенной частью земных благ, и этими частями он обладает больше или меньше, чем другими. На него можно потратить годы жизни, здоровье, любовь, семью, любимых, друзей и различные материальные ценности.

Понятие «счастье» сложное и многогранное, что нашло отражение во многих разных языках, в том числе и в русском. В русских выражениях есть много выражений, которые передают различные аспекты счастья, от простой радости жизни до глубокого чувства наполненности и удовлетворения, которое приходит от достижения целей и мечтаний. Одним из распространенных выражений, ассоциирующихся со счастьем в русском языке, является «счастье в мелочах». Эта фраза отражает идею о том, что истинное счастье можно найти в простых удовольствиях, таких как, в проведении времени с любимым человеком, наслаждение природой или вкусной едой. Это подчеркивает важность того, чтобы ценить мелочи в жизни и находить радость в настоящем моменте.

Другим выражением, связанным со счастьем и успехом в русском языке, является «счастлив тот, кто делает то, что любит». Эта фраза отражает идею о том, что истинное счастье в жизни приходит от следования своим страстям и интересам, а не просто от следования общественным нормам или внешнему давлению. Это подчеркивает важность обретения самореализации и смысла в своей работе и деятельности.

В произведениях русских писателей и философов осмысление счастья раскрывается в следующих стереотипах:

Таблица 2 – Использование концепта «счастье» в русских произведениях

Стереотипы	Высказывания русских писателей, мыслителей
Счастье — это состояние, которое приходитпри достижении цели	Нельзя целью поставить себе счастье: невозможно на земле личное счастье как цель. Счастье дается совсем даром тому, кто ставит какую-нибудь цель и достигаетее после большого труда (Пришвин). Счастье не может быть целью; оно может сопутствовать при достижении цели. Счастье завоевывается и вырабатывается, а не получается в готовом виде из рук благодетеля (Писарев).
Счастье достигается самосовершенствованием	Благосостояние отдельных лиц приобретается и достигается не счастием, не даром, а трудами, усилиями, заслугами (Лесков) Счастье на свете одно — это быть самим собой... Быть самим собой значит и быть победителем... Так или иначе, счастье в победе и своем становлении (Пришвин). Ибо счастие лежит не вне человека, а в нем самом, и единственный путь к его достижению есть самопознание (Трубецкой).
Счастье зыбко, изменчиво	Он долго по свету за счастьем бродил — /Но счастье, как Он долго по свету за счастьем бродил — /Но счастье, как тень, убегало... Но сладкое счастье не дважды цветет (Жуковский). Скажи, о чем твоя печаль? Не той ли думой ты томим, / Что счастье, как морская даль,/ Бежит от нас неуловимо? (А.К. Толстой) Но сладкое счастье не дважды цветет (Жуковский).Скажи, о чем твоя печаль? Не той ли думой ты томим, / Что счастье, как морская даль,/ Бежит от нас неуловимо? (А.К. Толстой).

Таким образом, фразеологизмы про «счастье» помогают сохранить культурное наследие и традиции русского народа. Они представляют собой уникальную часть русской культуры и истории, которая передается из поколения в поколение. Их использование помогает сохранить и уважать русские традиции и обычаи, что является важным аспектом национальной идентичности.

В целом, фразеологизмы про счастье играют важную роль в русско-китайском языке и культуре, помогая им формировать понимание самого концепта «счастье», выражать чувства и мысли, а также сохранять культурное наследие и традиции языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Авербух К. Я., Карпова О. М. Лексические и фразеологические аспекты перевода: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. Москва: Изд. центр"Академия", 2009. 175 с.
2. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Лексикология и лексикография: избранные труды. – М.: Наука, 1986.
3. 史式. 汉语成语研究[M]. 成都：四川人民出版社, 1980. 577 页

ӘОЖ 347.78.034

Казыбек Ж.,
Бакалавр
«6В02302-Аударма ісі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
kazybekzhanerke@gmail.com
Ғылыми жетекші: **Тұрсынәлі Жазира**
Ф.ғ.к., доцент
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан

ҚЫТАЙ ТІЛІ ЖАРНАМА МӘТІНІНІҢ ЛЕКСИКАЛЫҚ ЖӘНЕ СИНТАКСИСТІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ АУДАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада қытай тіліндегі жарнама мәтіндерін аударудың негізгі қағидалары қарастырылған, сонымен қатар қытай жарнама мәтіндерінің лексикалық және синтаксистік ерекшеліктеріне шолу жасалды. Қазіргі уақытта көптеген компаниялар жарнама мәтіндерді қытай тіліне

жоғары сапада аударуды талап ететін қытай нарығына енуге ұмтылуда. Бұл Қытай мәдениеті мен тілін терең білуді, сондай-ақ Қытайдың жарнама индустриясының соңғы тенденцияларынан хабардар болуды талап етеді. Сол себепті, мақалада қытай тілі жарнама мәтіндерін аударумен айналысатын мамандарға пайдалы кеңестер де қарастырылды.

Тірек сөздер: жарнама мәтіні, мақсатты аудитория, лексика, синтаксис, аудару ерекшелігі.

Kazybek Zh.,
Bachelor
"B036- Translation studies "
Tursunali Jazira
Research supervisor, docent
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

CHINESE ADVERTISING TEXT TRANSLATION AND FEATURES

Abstract: The article is concerned with the main principles of translation of Chinese advertising texts, and the author examines the lexical and syntactic features of Chinese advertising texts. In today's world, many companies seek to penetrate the Chinese market, which requires high-quality translation of advertising texts into Chinese. This requires having a deep understanding of Chinese culture and language, as well as keeping abreast of the latest trends in China's advertising industry. Therefore, the article also includes useful tips for professionals involved in the translation of Chinese advertising texts.

Keywords: advertising text, target audience, vocabulary, syntax, translation feature.

Бизнес индустрия үлкен маңызға ие болған, динамикалық тұрғыда дамып келе жатқан қазіргі әлемде, сату жаһандық экономикада басым орын алады. Сатуды ынталандыру үшін жарнама қажет. Осылайша, жарнамалық мәтіндер үлкен мәнге ие болды және назар аудартады. Жарнамалық мәтіндер қоғам өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Жарнаманың әсері тек тұтыну нарығының саласына ғана емес, сонымен бірге қоғамның саяси және мәдени өміріне, тілдің қолданылу жолына және жанама түрде оның жүйесінің дамуына әсер етті. Сонымен қатар, кейде жарнамалық мәтіндер өнер объектісіне айналады және филологтардың назарын аударады, өйткені мәтінде қызықты лингвистикалық құралдар бар. «Жарнама терминдерінің түсіндірме сөздігінде», «ұран» ұғымына мынадай анықтама берілген: «Ұран дегеніміз – формулаға қысылған жарнамалық ұғымның мәні, лингвистикалық тұрғыдан тез жетілдіріледі [1, 145 б].

Жарнама тілінің ерекшеліктерін түсіну үшін жарнама мәтіндері мен фирмалық атауларды дұрыс қабылдап, саналы баға беру қажет. Аудarманың басты міндеті – түпнұсқаның стилистикалық және экспрессивтік ерекшеліктерін сақтай отырып, басқа тілдің құралдарын пайдалана отырып, барынша толық жеткізу. Аударма мәтінінің түпнұсқаға сәйкестік дәрежесін анықтай алу үшін эквиваленттілік, барабарлық сияқты ұғымдар енгізіледі. Эквиваленттілік – аударманың ең маңызды қасиеті.

Л.Қ.Латышев аудармада қолданылатын эквиваленттіктің төрт негізгі ұғымын анықтайды [2, 91 б]:

1. Эквиваленттілік бастапқы мәтін мазмұнының дәл берілуі мен аударма тілдің нормаларына сәйкестік арасындағы тепе-теңдік болып табылатын нормативтік мазмұнның сәйкестігі туралы түсінік. Жарнамалық мәтіндерді аудару кезінде тілдік құралдардың нормативтілігі аса маңызды емес, өйткені, ең алдымен, жарнамалық ұранның аудармасы түпнұсқа мәтіннің эмоционалды реңктерін беруі керек.

2. Түпнұсқада бар барлық ақпаратты, оның ішінде бастапқы мәтіннің құрылымын толық беруді білдіретін формальды хат алмасу түсінігі. Жарнамалық дискурста мұндай корреспонденция қате аудармаға әкеледі және көп жағдайда қолданылмайды.

3. Толық (адекватты) аударма туралы түсінік. Бұл тұжырымдаманың мазмұны келесі сипаттамалар болып табылады:

- бастапқы мәтіннің семантикалық мазмұнының барынша толық берілуі;
- бастапқы тілдік құралдардың қызметіне ұқсас қызметті атқаратын құралдар арқылы мазмұнды беру.

4. Динамикалық эквиваленттілік туралы түсінік

Айта кету керек, қытай тіліндегі хабарламаларды кодтау формалары еуропалық тілдерге қарағанда ерекшеленеді, бұл қытай тілінің ерекшелігі. Қытай тілі үшін сөйлемнің өзіне тән белгілері тақырыпты ерекшелеу болып табылады (семантикалық тұсы логикалық ортасы). Қытай сөйлемінің мағынасын түсіндірме деп аталатын бөліктен алу керек, оның бөліктері тақырыпты сүйемелдейді және мозаика құрайтын әртүрлі реттілікпен орналасуы мүмкін. Осылайша, қытай тілі флекционды, атап айтқанда, өзге тілдерге қарағанда, жоғары контекстік тіл ретінде қарастырылуы кездейсоқ емес [3, 125 б].

Осыған сүйене отырып, аудармашының міндеттері:

1) мәлімдеменің тақырыбын анықтау;

2) түсініктеме бөліктерінің орналасу ретін қарастыру;

3) семантикалық компоненттерді біртұтас концептуалды салаға біріктіру;

4) өтініштің лингвистикалық рәсімделуі (лексико-грамматикалық, графикалық және басқа да құралдарды таңдау).

Келесі жарнама мәтіндерінде жарнама тұтынушыларының есінде оңай сақталатын бірдей номиналды және сөздік конструкциялар қолданылады. Оларды сөзбе-сөз аударуға болады:

1) Фаст-фуд жарнамасы！吃最鲜。«Балғын тамақтаныңыз!»

2) Газдалған сусынның жарнамасы 听从你的渴望！«Шөліңе бағын!»

3) Автокөлік жарнамасы 将乐趣还给驾驶。«Көлік жүргізуден ләззат алуға қайтыңыз».

4) Арақтың жарнамасы. 伏特加，你令我惊叹！«Волга, сен мені таң қалдырдың!».

5) Coca-Cola жарнамасы. 永远的可口可乐。«Әрқашан (Coca-Cola)».

6) Электрониканың жарнамасы 挑战不可能。«Бәріне шақырту таста» .

7) Электрониканың жарнамасы 从最大到最好。«Ең үлкеннен ең жақсыға дейін».

8) Жарнама (Mercedes-Benz) 领导时代，驾驭未来。«Дәуірді басқар, болашақтың тізгінін ұста».

Мәдени және мінез-құлық, менталитет айырмашылықтары бар. Жаһандық жарнамалық науқандарды кеңінен қолдану жолында әлеуметтік қатынастардың, діни нанымдардың, тілдердің, әртүрлі комбинациялардағы тұтынушылардың мәдени және мінез-құлық айырмашылықтары түріндегі елеулі кедергілер бар, тұтынушылардың қалауы мен әдеттері бар. Мұның бәрі ақпаратты тарату және қабылдау процестеріне әсер етеді. Бұдан шығатыны, жарнама мәтінін аудармашы маман жергілікті мәдениеттің ерекшеліктерін түсінуі керек, өйткені ол үйренген мәдениеттен айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін. Мұндай айырмашылықтарды әртүрлі елдерде көрсетіледі. Әрбір мәдениет ерекше, әртүрлі әдеттер, дәм мен түс таңдауы. Азық-түлік пен әртүрлі сусындарды тұтыну әсіресе мәдени дәстүрлермен байланысты, сондықтан оларды жарнамалау үлкен қиындықтарға толы [4, 103 б].

Бұл жарнамалық хабарламалар әрекетке, атап айтқанда, жарнамаланған өнімді сатып алуға ұсынысты қабылдауға ынталандырады. Келесі мысалдарды сөзбе-сөз аудару дұрыс болмайды. Аудармашы хабарламаның мағынасы сақталуы үшін оны өз тіліне бейімдеу керек:

Мысалы: «Кока-кола жағында өмір сүр!» Бұл ұранның сөзбе-сөз аудармасы 住在可口 可乐的方向 сияқты естіледі, бұл «Кока-кола үйдің барлық жағында» дегенді білдіреді. Дұрыс аудармасы келесідей болар еді: «Кока-кола бағытында өмір сүріңіз» - мұндай тіркесті қытайлықтар түсінетін болады. 每一个回家 的方向都有可口可乐.

Алдымен қытайлық жарнама мәтіндерінің лексикалық ерекшеліктерін қарастырайық. Жарнама ақпаратты тарату құралы болып табылады, сонымен қатар ол мақсатты аудиторияны белгілі бір өнімді сатып алуға ынталандырады. Сондықтан жарнама мәтінінің тіліне белгілі талаптар қойылады: ол нақты, қысқа, жарқын және көпшілікке түсінікті болуы керек. Сондықтан қарапайым мәтіндермен салыстырғанда қытай тіліндегі жарнама мәтіндерінің өзіне ғана тән лексикалық ерекшеліктері бар. Жалпы лексика қытай тіліндегі жарнама мәтіндерінде кеңінен қолданылады. Жарнаманың мақсатына жету үшін қытайлық жарнама мәтіндері әдетте қарапайым және жиі қолданылатын сөздерді пайдаланады. Яғни, жарнама берушілер ақпаратты жеткізу үшін қолдану жиілігі жоғары сөздерді таңдайды, себебі мақсатты аудитория жарнамалық хабарламаны тез түсініп, есте сақтап қалуы тиіс [5, 158 б].

Мысалы: 海尔: 海尔, 中国造. (Haier: Haier, Қытайда жасалған.) Бұрын Қытайдың тұрмыстық техникасы арзан әрі сапасыз деп саналып, экспортқа шығарылса да, кәсіпорындар Қытайда жасалған брендтерді сирек насихаттайтын. Қытайдың электр өнеркәсібі кемелденген кезде Haier компаниясы «Қытайда жасалған» деген ұранды батыл қолданып, ұлттық мақтаныш сезімін нығайта түсті. Жарнамалық ұран - бұл компанияны бәсекелес кәсіпорындардан ерекшелендіретін және компанияның негізгі идеясын жеткізетін ең жиі есте қалатын сөз тіркесі. Ұранның өзіне келетін болсақ, «жасалынды», қарапайым және күшті, сенімділікке толы сөз. [6, 397 б].

牙好，胃口就好, 身体倍儿棒, 吃嘛嘛香! – 牙膏广告 (Тіс пастасы жарнамасы: (сөзбе-сөз: Тісің жақсы болса, тәбетіңде жақсы, денсаулығың да мықты болады, тамақты сүйсініп жейсің!) Сау тіс, жақсы тәбет, мықты денсаулық, дәмнен ләззат! Денсаулық - әр адам үшін басты құндылық, ал қытайлықтар тамақты зерттегенді жақсы көреді және оның алғышарттары - сау тістердің болуы. Бұл жарнама көпшіліктің талғамына сай, қарапайым, түсінікті және қызықты сөздерден тұрады. Жарнаманың мақсаты - тұтынушыларға тауар туралы мүмкіндігінше көп ақпарат беру. Сондықтан тұтынушылар

жарнамаланатын өнімнің пайдасын бірден көре алуы үшін өнімнің негізгі қызметтері мен артықшылықтарын түсініп, оларды суретпен, жарқын және мәнерлі де жинақы тілмен жеткізу қажет.

Мысалы: 康师傅：好吃看得见 (тез дайындалатын кеспе Канг: Көрінетін жағымды дәм. «Дәмділігі көзге ұрып тұр». Бұл өте мақсатты жарнама. Жақсы дәмін көрсете алатын өнімді жасау оңай емес, бұл жағдайда қарапайым тез дайындалатын кеспе. Мұндай өнімді жарнамалау үшін, мәтінде тым көп сөз қолданбау керек, тұтынушылар жарнамаланатын өнімнің пайдасын бірден түсінеді [7, 120 б].

Чэньюй мен поэзия қытай жарнама мәтіндерінде жиі кездеседі. Әдетте, жарнама көлемі қысқа, ал уақыты шектеулі. Мақсатты аудиторияның қысқа мерзімде көбірек ақпарат алуына мүмкіндік беру үшін жарнама мәтіні мұқият өңделуі керек және кейбір чэньюйлерді, мақал-мәтелдерді, өлеңдерді дұрыс қолдану «сөздер қысқа, бірақ ой толы» әсерін береді. Чэньюй - қытай тіліндегі тұрақты сөз тіркесі, көп жағдайда төрт иероглифтен тұрады. Чэньюй - ежелгі қытай тілі сөздері, әрбір чэньюйдің тұрақты мағынасы бар, Қытайдың жарнамалық тілдерінде чэньюйді (идиомдар) қолдану әзіл-оспақ әсерін тудырады және мақсатты аудиторияға терең әсер қалдырады [8, 143 б].

Мысалы:

天长地久, 蓝带啤酒 - 蓝带啤酒广告. (Аспандай шексіз- және жер анадай тұрақты -Lantey сырасы, Lantey сырасы);

千里之行, 始于足下– 旅游鞋广告 (кроссовкалар жарнамасы: алыс сапар-бір қадамнан басталады).

Қытай поэзиясының ұзақ тарихы бар және Қытай халқының сүйіспеншілігіне ие. Қытайлық жарнама мәтіндерінде атақты өлеңдерді пайдалану, өлеңдерге жаңа мағына беріп қана қоймай, сонымен қатар өнімдер мен қызметтердің танымалдылығын кеңейтеді.

Мысалы : 何以解忧，唯有杜康–杜康酒广告 (Dukang шарабы жарнамасы: Көңілді қалай көтересіз, тек Дуканг). Бұл жарнамалық мәтін Цао Цаодың өлеңінен алынған болып,бұл өлең жолдарын жарнамаға үйлесімді қолданған және өнімді насихаттап қана қоймай, адамдарды бай әдеби мұрамен таныстырады [9, 204 б].

海内存知己，天涯若比邻 - 中国移动通讯广告 (Қытай мобильді жарнамасы: Жаны жақын жандар бар, алыста болса да жанында жүргендей). Бұл жарнамада ұялы байланыстың рөлін тікелей айтпаса да, Ван Боның әйгілі өлеңінен үзінді келтіріліп, поэтикалық көңіл-күй туғыза отырып, ұялы телефонның тиімділігін жеткізген. Адамдар өздері түсіне алады: бұл тамаша арманды шындыққа айналдыратын, ол ұялы байланыс.

Қытай жарнама мәтіндерінің синтаксистік ерекшеліктерін қарастырайық. Қытай тіліндегі жарнама мәтіндерінің синтаксисінде жай сөйлемдер басым. Жарнама көпшілікке арналған, сондықтан жарнама мәтіні түсінікті, қысқа және тартымды, есте сақтауға оңай болуы керек. Күрделі сөйлемдер сирек кездеседі. Тіркестер қарапайым және түсінікті, өнім туралы ақпаратты тез жеткізуге тырысады.

Төмендегі мысалдарға назар аударайық:

头屑服输了 - 海飞丝洗发露广告 (шампунь жарнамасы: Қайызғақ жеңілгенін мойындады). Жарнамалық мәтінде басқа сусабындардан ерекшеленетін қасиеті, бес иероглифпен толық көрсетілген.

南国白云山，健康美人间 - 广州白云山制药厂广告 (Гуанчжоу Байюньшань фармацевтикалық фабрикасы: Оңтүстікте Байюнь тауы, сыйлайды адамдарға денсаулық пен сұлулық). Бұл жарнама мәтіні қысқа болып көрінеді, бірақ көп ақпаратты қамтиды: бұл зауыттың табиғаты, функциялары және мекен-жайы бірден ашылды, сонымен бірге есте сақтауға оңай.

科技让你更轻松– 恒基伟业 (Қытайдың отандық "Hi-TechWealth": Технология сіздің өміріңізді жеңілдетеді);

一切皆有可能 – 李宁运动品牌 (LiNing спорттық бренді: Өмірде бәрі де мүмкін);

Бұл жарнамаларда қарапайым сөйлемдер де қолданылады, бұл екі жарнама құрылымы жағынан толық, мазмұны бойынша шоғырланған, стилі нақтыланған, қарапайым және түсінікті, өте тартымды және мақсатты аудиторияны өнімді сатып алуға ынталандырады. Күрделі сөйлем тік болғанымен, күрделі құрылыммен сипатталғандықтан оның көмегімен «бір көргеннен түсінікті» әсеріне жету оңай емес, бірақ бұл күрделі сөйлем жарнама мәтінінде қолданылмайды дегенді білдірмейді. Кейде құрмалас сөйлемдерді қолдану жарнаманы нанымдырақ етеді және жарнама берушінің ниетін дәл көрсете алады. Қытай тіліндегі жарнама мәтінінде құрмалас сөйлемдер қолданылса, күрделі құрмалас сөйлемдердің орнына, жай құрмалас сөйлемдер қолданылады [10, 322 б].

Мысал келтірейік: 食品安全不是游戏, 工程安全也不是游戏, 交通安全更不是游戏, 生命不是游戏– 公益广告(әлеуметтік жарнама: тағам қауіпсіздігі– ойын емес, инженерлік қауіпсіздік – ойын емес, жол

қауіпсіздігі – ойын емес, өмір – бұл ойын емес), бұл жарнама мәтінінде құрмалас сөйлем қолданылған, «өмір - ойын емес» соңғы сөйлемі, бұл әлеуметтік жарнама мәтінінің семантикалық және эмоционалдық орталығы болып табылады.

Қытайлық жарнама мәтіндерінде толық емес сөйлемдер көп кездеседі, өйткені оларды пайдалану жарнама мәтінінің көлемін және жарнамалық шығындарды үнемдейді, сонымен қатар сөйлемнің кішігірім компоненттерін түсіріп тастау жарнама мәтінінің түйінді сөздерін көбірек көрсетеді. Дегенмен, өнім сипаттайтын мәтін бөлігі сақталады.

Бірнеше мысалдар: 聪明人的选择 - **傻子瓜子** («Ақымақ» пістелері: ақылды адамдардың таңдауы); бұл жарнама мәтінінде зат есім мен етістік алынып тасталған, дегенмен жарнама мақсатты аудиторияға түсінікті. Сонымен қатар, антоним сөздерді (ақымақ, ақылды) жарастыра қолдану арқылы жарнаманың әсерлілігін арттырған.

懂你的温度 – 卫浴广告 (санитариялық қондырғылар жарнамасы: өз температураңды біл). Жарнамада мәтінінде зат есім болмаса да, бұл компанияның сантехникасы жақсы екенін бәрі түсінеді, тіпті судың температурасын автоматты түрде реттей алады.

Тағы бір мысал: **日达能**, **天天健康 - 达能酸奶广告** (Danone йогуртының жарнамасы: Danone күнде, күнде саулық). Бұл жарнаманың толық көрінісі: «Егер сіз күн сайын Danone йогуртын ішсеңіз, онда сіз күн сайын саусыз» болуы керек. Түсіп қалған «егер», «онда», «сіз» және «ішіңіз» сөздері өздігінен түсіндіріледі және оларды алып тастауға болады. Дегенмен, жарнама мәтінінде йогурттың «Danone» атауы сақталды [11, 30 б].

Қытай тіліндегі жарнама мәтінінде болымсыз сөйлемдерге қарағанда, болымды сөйлемдер көбірек қолданылады. Жарнама функцияларының бірі - тұтынушыларды белгілі бір өнімнің артықшылықтары туралы хабардар ету және аудиторияның жарнамаланатын өнімді сатып алуға ынталандыру. Сондықтан болымды сөйлем қытай жарнамалық мәтініндегі негізгі сөйлем болып табылады және мақұлдау, растау және жағымды реңкті білдіру үшін қолданылады.

Мысал: **大家好才是真的好–广州好迪** (Haodi косметика компаниясының жарнамасы: Барлығына жақсы болса, шынымен де жақсы деген сөз);

农夫山泉有点甜–农夫山泉 (NongfuSpring минералды суының жарнамасы: NongfuSpring бұлақ суы сәл ғана тәтті).

Қытай тіліндегі жарнама мәтінінде аудиторияның жарнамаланатын өнімге деген қызығушылығын ояту үшін сұраулы сөйлемдер шебер қолданылады. Жарнамалық мәтіндегі сұраулы сөйлемдер тұтынушылардың белгілі бір оқиғаларды белсенді түрде ойлауы және еске түсіруі үшін көбінесе белгілі бір сұраққа жауап беруді талап ететіндіктен, олар аудиторияның қызығушылығын тудырады және назар аудартады. Егер қойылған сұрақ өзекті немесе жаңа болса, онда аудитория өнімді зерттеуді жалғастырады, өйткені қызығушылық адамның қанында және кез келген мәселе адамдарды жауап іздеуге итермелейді.

Мысалдар: 人类失去联想，世界将会怎样？– 联想集团 (Lenovo тобы жарнамасы: Егер адамзат Lenovo жоғалтса, әлем қандай болмақ?); Lenovo ға дыбыстық аударма ретінде қолданған联想 иероглифінің лексикалық мағынасы байланыстыра ойлау, ойға келу дегенді білдіреді. Осы тұрғыдан бұл сөйлемнің тікелей мағынасы: адамзат ойлаудан айырылса, әлем не болар еді?

今天你喝了没有？–乐百氏奶 (Rubust сүті жарнамасы: Бүгін іштің бе?)

Қытайлық жарнама мәтінінде ынталандырушы сөйлемдер де қолданылады. Жарнама негізінен тілдің ерікті функциясын жүзеге асыратындықтан, оқырмандарды немесе тыңдаушыларды белгілі бір сатып алу туралы шешім қабылдауға немесе белгілі бір пікірді ұстануға итермелейтіндіктен, бұл ынталандыру сөйлемдерінің функциясы болып табылатынды, ынталандыру сөйлемдері қытай жарнама тілінде өте маңызды орын алады [12, 61 б].

Кейбір мысалдар: 约会前, 请擦皮鞋– **擦鞋机广告** (Аяқ киім тазалағыштың жарнамасы: Кездесу алдында аяқ киіміңізді тазалаңыз);

要想身体好, 请饮健力宝–**健力宝**饮料广告 (Цзянлибао энергетикалық сусынының жарнамасы: Қаласаңыз денсаулықты, ішіңіз Цзянлибаоды);

Қытайлық жарнама мәтініндегі ынталандыру сөйлемі, ынталандыру функциясын жүзеге асырады. Ол жарнама мақсатына жету үшін тұтынушыға сыпайы түрде бұйрық береді, сендіреді немесе іс-әрекет істеуді сұрайды. Сонымен, қытай тіліндегі жарнама мәтіндерінің лексикалық және синтаксистік ерекшеліктерін талдауды аяқтай отырып, мынадай қорытынды жасауға болады: ерекше тілдік форма ретінде қытай тіліндегі жарнама мәтінінің өзіндік лексикалық және синтаксистік ерекшеліктері бар.

Қытай тіліндегі жарнама мәтінінде жалпы лексика кеңінен қолданылады және чэньюй және өлеңдер жиі кездеседі, сонымен қатар мақсатты аудиторияға арналған жарнама мәтіндерінің мәнерлілігіне әсер ететін қарапайым, толық емес, бекіту, сұрау және ынталандыру сөйлемдері синтаксистік деңгейде қолданылады.

Айта кету керек, бұл мақалада суреттелген қытай тілі жарнама мәтінінде лингвистикалық әдістерді бір жарнамалық хабарламаға біріктіруге болады, бұл жарнама жасаушыларға тұтынушыға одан да тиімдірек әсер етуге мүмкіндік береді. Сонымен, қытай тілі жарнама мәтінін аудармa кезінде жарнама мәтінінің коммуникативті маңыздылығын ескеру қажет. Бұл аудармада адресатқа неғұрлым толық әсер ету үшін стереотиптік сөз тіркестерін және тұтынушыларға белгілі және танымал ұрандармен ассоциация тудыру, лингвистикалық дизайнының формаларын таңдау керек дегенді білдіреді.

ӘДЕБИЕТ

1. Жарина, О.А. Жарнама тілінің синтаксистік деңгейдегі ерекшеліктері / О.А. Жарина // Жарнамалық дискурстағы бағалау категориясы: көп деңгейлі білдіру құралдары: Сб. ғылыми е. - Ростов н / Д .: СФУ PI, 2007. - 145–182 б.
2. Латышев Л.К.Аудармa технологиясы: Прок. студенттерге арналған жәрдемақы. тіл, университеттер мен оқытушылар құрамы. / Л.Қ.Латышев.
3. Лингвистикалық терминдер сөздігі [Электрондық ресурс] - URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/lingvistic/1094/incentive (қол жеткізу күні: 27.01.2019 ж).
4. Ксензенко, О.А. Жарнама мәтіні қалай жасалады: Жарнама мәтінінің функционалды экспрессивті аспектілері / О.А. Ксензенко. – М.: Диалог МГУ, 1998. – С. 103.
5. Виноградов В.С. Аудармa. Жалпы және лексикалық сұрақтар. М.:ҚДУ, 2006. 158 б.
6. Мудров А.Н. Жарнама негіздері. М. : Магистр, 2008. 397 б.
7. Жарнама терминдерінің түсіндірме сөздігі [Электрондық ресурс]. URL: https://studopedia.ru/6_116939_kratkiy-tolkoviy-slovar-reklamnih-terminov.html (күні) қол жеткізілді: 09/10/2020).
8. Лю Нин. Ағылшын тіліндегі жарнама және дамыту / Лю Нин. – Пекин: Цинхуа университетінің баспасы, 1998. – 143 б. /刘宁, 广告宣传英语, 北京: 清华大学出版社, 1998, 143页.
9. Чжоу Сяо. Қазіргі заманғы ағылшын жарнамасы / Чжоу Сяо. – Шанхай: Шанхай шет тілдерін оқыту баспасы, 1998. – 204 б. / 周晓，现代英语广告。上海：上海外语教育出版社，1998, 204页.
10. 陆永昌. 俄汉文学翻译概论. 上海：上海外语教育出版社, 2007. 322页.
11. 娄晓明. 从关联的角度看俄汉广告翻译 // 硕士学位论文（CNKI). 2008. 24-34页.
12. 刘钰. 浅谈俄语广告词的文化内涵 // J:文学教育. 2012. № 7. 61- 62页.

УДК 327.8

Караулова А.,
Магистрант
«7М02211-Востоковедение»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: a.b.karaulova@gmail.com

КОНЦЕПЦИЯ «СРЕДНЕЙ ДЕРЖАВЫ» НА ПРИМЕРЕ ЮЖНОЙ КОРЕИ

Аннотация: После распада биполярного мира динамично развивающиеся экономики постепенно начали увеличивать свое присутствие на мировой арене. Эти экономики для определения своего нового статуса в мире обращались к концепции «средних держав». Добившись значительных результатов экономического развития и упрочив свое положение в мире, Южная Корея является одной из ярких примеров подобных держав на современном этапе. В данной статье рассмотрены особенности концепции в Республике Корея, процесс концептуализации во внешнеполитической повестке государства, также внешние и внутренние факторы диктующие поведение страны согласно концепции.

Ключевые слова: средняя держава, Республика Корея, внешняя политика, КНДР.

Karaulova A.,
Master degree student
«7M02211- Oriental Studies»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: a.b.karaulova@gmail.com

THE CONCEPT OF «MIDDLE POWER» ON THE EXAMPLE OF SOUTH KOREA

Abstract: After the collapse of the bipolar world, dynamically developing economies gradually began to increase their presence on the world stage. These economies turned to the concept of "middle powers" to determine their new status in the world. By achieving significant results in economic development and strengthening its position in the world, South Korea is one of the brightest examples of such powers at the present. This article discusses the features of the concept in the Republic of Korea, the process of conceptualization in the foreign policy agenda of the state, as well as external and internal factors dictating the country's behavior according to the concept.

Keywords: middle power, Republic of Korea, foreign policy, North Korea.

Постбиполярыный мир привел к большим изменениям во внешней политике Республики Корея, которую обычно в научных кругах не относили в ряды великих держав в мире. В целом, РК сохранила плотные отношения с США, расширила экономические связи с КНР и установила дипломатические отношения с Россией. Невзирая на напряженность с КНДР, Сеул показал готовность к компромиссам в отношениях двух стран. Тем не менее, конфликтный потенциал АТР продолжает быть на повестке дня и даже имеет все перспективы к расширению. Учитывая противостояние Китая с США, стратегия РК традиционная балансирующая между двумя этими акторами, действительно проходит проверку на прочность. Остаются актуальными проблемы территориальных распрей в регионе, которые представляют собой вызовы для интересов Сеула. Корейский вопрос, связанный с ядерной программой КНДР, продолжает играть ключевую роль в дестабилизации АТР. Это все в совокупности является внешними факторами для правящих элит РК идти на поиск рабочих внешнеполитических стратегий в нынешних реалиях региона и мира в целом.

К внутренним причинам относятся политические циклы ЮК. Стоит к этому отнести частую смену правительства в РК, что обычно ведет к смене внешнеполитических ориентиров. Как показывает практика, при выборах президента страны в южнокорейских политических процессах консервативные политики сменяют демократов и, наоборот, что ведет к пересмотру приоритетных направлений во внешнеполитической повестке страны. Иным важным внутренним фактором политической среды ЮК является очевидное противоречие интересов среди министерств и ведомств. Объяснить это можно простым различием в трактовке внешних приоритетов страны.

Процесс развития РК последних трех декад показывает попытки политических деятелей в определении и закреплении статуса страны в мире. Эти попытки характеризуются целым комплексом дипломатических инициатив после распада биполярного мира. Но главное, основной и объединяющей идейно-политической концепцией всех инициатив была идея о Республики Корея как «средней державе».

В преамбуле о «Новой Южной политике» [1] говорится о новой внешней политике Республики Корея, что направлена на воплощение концепции средней державы, главной целью которой является достижение стратегической автономии, принимая при этом международную ответственность и учитывая статус страны в мировом сообществе [2].

Сама концепция «средней державы» уже давно теоретически рассмотрена, а на практике применяется с конца Второй мировой войны, когда Канада на мировой арене провозгласила себя «средней державой» [3]. В ЮК идеи «средней державы» впервые начали упоминаться политиками в 1988 году [4], а теоретически концепция сформировалась в последнюю декаду, и имеет богатое исследовательское направление.

Концепция является достижением западной науки (Э. Купера, Р. Хиггота и К. Носсала), которую корейские теоретики подстроили под собственную особенность внешней политики в мире и в регионе АТР. В целом, согласно западной концепции, «среднедержавность» зиждиться на поведенческой особенности среднесильности (middlepowermanship). Это поведение страны определяется многосторонними отношениями, активным участием в регулировании конфликтов и опорой на моральные устои [5].

Тем не менее, одной из очевидных проблем концепции состоит в том, что она является больше объясняющей и основывается на поведении страны, чем предписывающей. Иными словами, в ряды «средних держав» можно перечислить любое государство мира вне зависимости от реальных

возможностей страны (экономических, военных). К тому же, заявление о себе как о «средней державе» на мировой арене дает все возможности повышения статуса страны. Как итог, концепция пользуется популярностью в обосновании притязании РК, где отчасти именно репутационная привлекательность стала как целью, так и послужила средством во внешней политике Сеула.

Концепция о «средней державе» в ЮК проявляет себя не только в риторике государства, но и в поведении на международной арене [6]. В особенности, считается, что внешнеполитическое поведение государства отталкивается от ее идентичности. Именно конструирование идентичности РК идет в тандеме с деятельностью политического руководства страны с академическим сообществом, где последние нормализуют концепцию. Таким образом, можно сделать вывод, что критика, пересмотр и актуализация западных идеи помогает как академической, так и политической элите Кореи в определении национальных интересов, положения страны в Азиатско-Тихоокеанском регионе и в мире.

Интересно, что при изменении риторики правительства, к примеру, во время выборов или под воздействием изменений во внутренних и внешних факторах, считается, что возможность ухода от концепции серединности высока. Однако, на опыте Кореи видно, что начиная с администрации Но Тхэу поддержка и совершенствование концепции следующими правящими кругами РК не прекращалась.

При администрации Ким Ен Сама, в контексте внешнеполитического курса глобализации, официально провозглашало «среднедержавность» как идентичность ЮК. Это привело к членству в нескольких авторитетных международных организациях (СБ ООН, ОЭСР) при его администрации, что способствовало поднятию статуса страны. Это также и установление дипломатических отношений с СССР и КНР в ключе «Северной политики», что качественно диверсифицировало внешнеполитический потенциал страны, учитывая еще большую международную изоляцию Пхеньяна.

При правительстве Ким Дэ Чжун, концепция еще больше проявляет себя на практике. Это видно по инициативам Сеула в региональной интеграции в виде разных форумов. Самой крупной и главной инициативой из них, что вызывает интерес в научных кругах до сих пор является «политика солнечного тепла». Целью инициативы было в потеплении отношений с КНДР, что давало лидерство Сеулу в одном из основных конфликтов региональной безопасности АТР. Также инициатива включила в себя привлечение третьих стран в налаживании отношений с КНДР, уменьшая тем самым изоляцию Пхеньяна, что в принципе соответствует модели поведения средней державы [7].

В период правления Но Му Хена, концепция полностью оформляется в обществе, что интересно как и мнения о потенциальном нейтральном статусе государства [8]. Стоит отметить администрацию Пак Кын Хе выдвигавшую роль ЮК как ответственной средней державы, которая поддерживает стабильность в мире. Однако здесь стоит уточнить, что серединность уходит на второй план, поскольку фактически Сеул указывал на свои глобальные амбиции. Администрацию Мун Чжэ Ина и его «Новой Северной политику» можно считать еще одной амбицией Сеула в регионе как средней державы, где ЮК стремилась к повышению международного статуса и укреплению идентичности, как и получению экономической выгоды [9].

В заключении, стоит отметить, что популяризация концепции «средней державы» в политическом дискурсе РК продиктовано рядом внешних факторов и попытками их решения. Это в первую очередь, опираясь на концепцию, Сеул увеличивает партнерские отношения на мировом уроне, ослабевая при этом зависимость от Вашингтона. Так, это можно рассмотреть как способ выхода за пределы АТР, потому что объективно соседство с США, КНР, Россией и Японии не помогает стране в реализации собственных амбиции как сильного государства. К тому же концепция является инструментом в притязании страны в становлении ключевого центра влияния в АТР, также как и в повышении статуса, где из объекта влияния РК становится полноценным актором международных отношении. Именно образ серединности государства поддерживает планы Сеула связанные с будущим решением Корейского вопроса, где ЮК является сильным и развитым государством, поддерживающим стабильность в регионе.

В целом, важно заметить что, несмотря на поведенческую особенность концепции, она имеет потенциал в случае Республики Кореи на данном этапе развития и показала свою эффективность. Тем не менее, дальнейшая реализация концепции прямым образом зависит от динамики отношении РК с акторами АТР, внутренних факторов и потенциала страны.

Все вышеперечисленное поднимает теоретический и практический интерес к Южной Корее в контексте «средней державы» как идейно-теоритическое объяснение в продвижении статуса государства на международном уровне.

ЛИТЕРАТУРА

1. Park G. A New Kind of Korea. – Foreign Affairs. – Режим доступа: https://www.foreignaffairs.com/articles/northeast-asia/2011-09-01/new-kind-korea (дата обращения: 01.04.2023)

2. Choi, Y. “South Korea’s Regional Strategy and Middle Power Activism.” Journal of East Asian Affairs 23, no. 1 (2015): 47–67.

3. Chapnick, Adam. “The Middle Power.” Canadian Foreign Policy Journal 7, no. 2 (January 1999): 73–82. https://doi.org/10.1080/11926422.1999.9673212.

4. Shin, Soon-ok. “South Korea’s Elusive Middlepowermanship: Regional or Global Player?” The Pacific Review 29, no. 2 (March 14, 2016): 187–209. https://doi.org/10.1080/09512748.2015.1013494

5. Cooper, A., R. Higgott, and K. Nossal. Relocating Middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order. UBC Press: Vancouver, 1993.

6. Easley, Leif-Eric, and Kyuri Park. “South Korea’s Mismatched Diplomacy in Asia: Middle Power Identity, Interests, and Foreign Policy.” International Politics 55, no. 2 (March 19, 2018): 242–63. https://doi.org/10.1057/s41311-017-0073-5

7. Robertson, Jeffrey. “South Korea as a Middle Power: Capacity, Behavior, and Now Opportunity.” International Journal of Korean Unification Studies 16, no. 1 (2007): 151–174.

8. Shin, Soon-ok. “South Korea’s Elusive Middlepowermanship: Regional or Global Player?” The Pacific Review 29, no. 2 (March 14, 2016): 187–209. https://doi.org/10.1080/09512748.2015.1013494.

9. Snyder, S. South Korea at the Crossroads: Autonomy and Alliance in an Era of Rival Powers. New York: Columbia University Press, 2018.

УДК 81` 373. 49

Құрбан А.,
Магистрантка
«7M02313- Шетел филологиясы»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: akbotaa58@gmail.com

ФРАНЦУЗ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТТАР ҚҰРАЛДАРЫНДАҒЫ ЭВФЕМИЗМДЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор француз бұқаралық ақпараттар құралдарындағы эвфемизмдердің қызметін қарастырады. Зерттеу жумыстарына сәйкес, автор бұқаралық ақпарат құралдарындағы қазіргі тіл, әлеуметтік желілерде жастардың бір-бірімен тікелей қарым-қатынасында дөрекілеуге, соның салдарынан лексиканы эвфемизациялауға әкеліп соғатынын көрсетеді.

Тірек сқздер: француз бұқаралық ақпараттар құралдары, эвфемизм, табу, саяси дискурс.

Kurban A.,
Graduate student
"7M02313- Foreign philology"
Abylay khan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: akbotaa58@gmail.com

THE FUNCTION OF EUPHEMISMS IN THE FRENCH MEDIA

Abstract: In this article, the author examines the function of euphemisms in the French mass media. According to the research work, the author shows that the modern language in mass media, in social networks, leads to rudeness of young people in their direct communication with each other, and as a result, euphemization of vocabulary.

Keywords: French mass media, euphemism, taboo, political discourse.

Эвфемизм қоғамдағы моральдық, этикалық норма негізінде қалыптасып, сыпайыгершілік пен әдептілікке байланысты туған. Эвфемизм – тілдегі ауыспалы мағынадағы сөздерді толықтырып отыратын көркемдеуіш, бейнелеуіш құралдардың бірі Саясатта эвфемизмдер көпшілікті адастырып, шындықты бұрмалау үшін белгілі бір сөздер мен сөз тіркестерін жұмсарту үшін жиі қолданылады. Кейде қара сөздерге қарағанда теріс «жүктемесі» аз «әдеби емес» сөздер эвфемизм ретінде – ауызекі, жаргон, авторлық сөздер ретінде қолданылады. Сөйлеудің эвфемизациясы белгілі бір тілде сөйлейтін адамдарда лингвомәдени мәндер жүйесінің қалыптасқанын куәландырады. Бұл мақаланың мақсаты – әлеуметтік-мәдени аспектіде эвфемизмдердің қызмет етуінің кейбір ерекшеліктерін, олардың әртүрлі әлеуметтік топтардың қарым-қатынасына әсерін талдау.

Эвфемизация процесі белгілі бір тілде сөйлейтін адамдарда оның ана тілі болсын, шетел тілі болсын, тілдік және мәдени мән ұғымының қалыптасуын қарастырады. Эвфемизмдер қоғамда болып

жатқан өзгерістердің белгісі болып саналады. Бұл өзгерістер тілде анық көрінеді және әлемнің тілдік суретіне әсер етеді, бұл өз кезегінде сөйлеушілердің дүниетанымын көрсетеді [1].

Эвфемизация процесі саяси дискурста айқын көрінеді. Көбінесе әртүрлі мемлекеттердің өкілдері көптеген мәселелер бойынша қарама-қарсы көзқараста болады. Бірақ бұл олардың келіссөз үстеліне отыруына және даулы мәселелердің ымырашыл шешімін табуына кедергі келтірмейді. Осыған байланысты дипломатиялық сөйлеуде лексика басым, оның мақсаты теріс атауларды бүркемелеу. Мысалы, саяси қайраткер немесе дипломат басқа мемлекетке, оның үкіметі «бұдан былай баспасөздің теріс баға беруін тежей алмайтынын» мәлімдеп, бұл елге қарсы белсенді баспасөз науқаны жүргізіліп жатқанын білдіреді [2]. Егер ол өзінің жазбасында немесе сөзінде «үкімет алаңдаушылықпен қарап отыр» деп баса айтса, онда бұл мәселеде үкімет шешуші позицияны ұстануға ниетті. Саясаткерлер теріс әсерді жасыру және жұмсарту арқылы шет елге тікелей қауіп-қатерсіз қатаң ескерту жасауға мүмкіндік алады. Дипломатия тілінің маңызды шарттары – сыпайы және бітімгершілік реңк, тікелей жауап беруден қашу тактикасы және үндемеу тактикасы[3].

Сөйлеу жағдайларының модификациясына әсер ететін процестерді атайық:

1. Баспасөзде болымсыз лексемалардың деноминациялану, бүркемелеу процесі. Оның негізінде болымсыз атауларды жоққа шығару, шындықты дедраматизациялау жатыр.
2. Тілдің категорияلануының гиперонимдік әлсіреуінде көрінетін жұмсарту процесі.

Француз баспасөзіндегі толеранттылық пен саяси дұрыстықтың тілдік материалдарының жекелеген мысалдарын қарастырайық. Саясат, экономика және әлеуметтік өмір мәселелерін қамтитын белгілі француз басылымдарында эвфемизмдердің функциялауы қызығушылық тудырады.

Өлім, жерлеу тақырыбы әрқашан жеке өмірге қатысты, сондықтан ол әрқашан эвфемизммен ауыстырылады.

Мысалы, **Le Figaro** газеті футбол комментаторы Тьерри Роландтың қайтыс болғанын жариялады. Бұл хабарландыруда өлді етістігінің орнына a disparu – «жоғалып кетті» етістігі қолданылған.

Le monde журналы Сириядағы журналистердің жаппай өлімі туралы хабарлайды: caméras et appareils photo au poing («қолында камерамен құлады»).

3. Бейтараптандыру, немесе анық емес семантика.

Африка елдеріндегі аштық туралы материалда «ашаршылық» сөзі **la malnutrition** – «тамақтану» деген сөзбен ауыстырылады, бұл негізінен шынайы жағдайды бейтараптандырады.

Les pays en voie de developpement мысалы даму жолындағы («дамыған елдердің» орнына) елдерге қатысты, бірақ олар тоқырауда және даму жолына түспейді.

Зерттеушілер баспасөз тілінің тұлғасыздығы мен эмоциясыздығын атап өтеді [5]. Мысалы, мақалада ұлттық азшылық деп аталатындарға төзімділік туралы айтылады. (Араб сөзінен гөрі Жерорта теңізі типіндегі адам деген сөзтіркесі артық. Қолданылған өрнекте тұлғалану жоқ: **un homme de type méditerranéen – Le Nouveau Quotidien**.)

Тағы бір мақалада Францияда біржынысты некені заңдастыру мәселесі қарастырылған. Түрлі көзқарастар мен нанымдардағы адамдарға деген толерантты көзқарасқа сәйкес, тіпті дөрекі ұғымның эвфемизмі болған гомосексуал сөзі де қазір дисфемизмге айналып, оны бір жынысты адамдардың некелерімен алмастыруды қажет етеді: … **mariage aux personnes de même** сөзтіркесі.

Сөйлеуші позиция мәселесіне сөйлеуде өзін көрсету мәселесі қосылады. Эвфемизмге жүгіну арқылы сөйлеуші баспасөз тілінде жаңалықтың қатыгез шындыққа деген көзқарасын танытуға, эвфемизмді жақсы жағынан көрсетуге тырысады. Журналистің даралығы оның сөйлеуінен, жағымсыз, тіпті дөрекі сөздерден аулақ бола білуінен көрінеді. Кейде мемлекеттік қателіктерді жасыру үшін эвфемизмдерді қолданатын журналистің сақтығы ұжымдық пікірдің үлгісі болып табылады [6].

Осылайша, журналист өзінің көзқарасын не әкімшілік, не саяси дұрыс, не әлеуметтік тұрғыдан дұрыс көрсетеді. Жоғарыда келтірілген мысалдардан көрінетіндей, журналистер эвфемизмдерді қолдана отырып, адамдардың санасын манипуляциялауы мүмкін, шындықты адекватты қабылдауға кедергі келтіретін, жағымсыз процестерді жақсарту және жұмсарту туралы жалған ассоциативті бейнелердің пайда болуына ықпал етеді [7].

Соғыс тақырыбы әрқашан жағымсыз ассоциацияларды тудырады. Қазіргі және өркениетті әлемде, ең алдымен, адам өмірі бәрінен жоғары болып көрінген кезде, үлкен шығындар мен жазықсыз адамдардың қасіретін әкелетін соғыс тақырыбы баспасөз жаңалықтарында жиі кездеседі.

Осылайша, әскери эвфемизмдер қолданылған бірнеше мысалдарды байқай аламыз:

1. «guerre» (соғыс) сөзін алмастыратын эвфемизмдер: conflit, dossier, intervention militaire (жанжал, досье, әскери интервенция):

L'Iran, qui possède des frontières communes avec l'Arménie et l'Azerbaïdjan, redoute une extension du conflit du Karabakh sur son territoire. Une vingtaine de mortiers sont déjà tombés sur des villages iraniens

du nord-ouest de la République islamique, proches des zones de combat au Haut-Karabakh » (Le Figaro, 09.10.2020).

«Dans le violent conflit qui oppose, depuis plus d'un mois, les séparatistes du Haut-Karabakh, soutenus par l'Arménie, à l'Azerbaïdjan, appuyé par la Turquie, c'est au tour d'Erevan d'être accusé d'utiliser des armes prohibées » (Libération, 02.11.2020).

«Le Figaro» және «Liberation» газеттерінің электронды нұсқаларынан алынған мысалдар Таулы Қарабақ аумағындағы жағдайды көрсетеді. Біз бұл жерде олардың арасында кішкене айырмашылықты көре аламыз. «Le Figaro» журналисті Қарабақ жанжалына бейтарап көзқараспен қарайды, осылайша бұл аумақтағы күрделі жағдайды жасырады. Ал «Liberation» ол жерде әскери операциялардың жүріп жатқанын анық көрсетеді, бұл le violent conflit (зорлық-зомбылық конфликті) тіркесі арқылы көрсетіледі.

C'est notamment la crainte d'une intervention militaire russe qui a poussé Bruxelles à organiser le sommet. Pas étonnant que Charles Michel, Emmanuel Macron et Angela Merkel aient tous décroché leur téléphone pour s'entretenir avec Vladimir Poutine » (Le Figaro, 19.08.2020).

Қазіргі француз баспасөзінде intervention militaire (әскери интервенция) эвфемизмі кеңінен қолданылады.

Сонымен, біз эвфемизмдердің әлеуметтік-мәдени аспектідегі қызметін қарастырдық; кемсітушілікті жеңілдету; толеранттылық пен саяси дұрыстықты білдіретін тіл құралы ретінде; дипломатия тілінің, баспасөз тілінің элементі ретінде де көруге болатынына көз жеткіздік.

Француз тілді БАҚ-тағы эвфемизмдердің қызметі туралы осы мақалада эвфемизмдердің саяси дұрыстықпен, әсіресе қоғамның әлеуметтік немесе ұлттық қабаттарына қатыстылығымен тығыз байланысты екені анықталды. Бұл адамдардың жынысына, жасына, терісінің түсіне, нәсіліне немесе физикалық жағдайына байланысты реніш тудыратын көзқарастардан, әрекеттерден және, ең алдымен, тілдік өрнек формаларынан аулақ болуға ұмтылумен тығыз байланысты. Әскери әрекеттерді сипаттайтын саяси дұрыс лексикалық бірліктер негізінен қорқынышты және қорқынышты бөлшектерді жоюға бағытталған болса, кейде журналистер кейбір фактілерді, жағымсыз шындықты жасыруға тырысады.

ӘДЕБИЕТ

1. Баскова Ю.С. Бұқаралық ақпарат құралдары тіліндегі айла-шарғы: «мұқаба сөздер» ретіндегі эвфемизмдер: монография. Краснодар, 2009. 182 б.
2. Ванюшина Н.А. Бұқаралық және саяси коммуникациядағы эвфемистік лексиканың қызмет ету ерекшеліктері (қазіргі БАҚ мысалында) // Филология ғылымдары. Теория және практика сұрақтары. 2010. № 2(6). 29–31 беттер.
3. Bonhomme M. Pragmatique des figures du discours. – Paris, Editions Champion, 2005.
4. Montserrat L. D. Deux variantes stylistiques dans le même contexte : le tabou et l'euphémisme, 2013.
5. Montserrat L. D. L'euphémisme, la langue de bois et le politiquement correct : changements linguistiques et stratégies énonciatives, 2014.
6. L'Echo du village. Le vrai visage de Jean-Marie Le Pen et du FN. [Электронный ресурс] / L'Echo du village: http://echo.levillage.org/189/3206.cbb
7. L'OBS. Revue de Presse [Электронный ресурс] / L'OBS:http:// tempsreel.nouvelobs.com/politique/20011102.OBS0076/revuedepresse.html

УДК 811.531

Мамбетәлі Д.Қ.,
Магистрант
«7M02313-Иностранная филология»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: mambetalidiana@gmail.com
Научный руководитель: **Махпиров В.,**
профессор кафедры послевузовского образования
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, д.ф.н.

ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ (ВОСТОЧНЫЙ СИМВОЛИЗМ)

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы исследования «символизма», символизм в политическом дискурсе Республики Кореи, а также концепт «политического символизма» и его влияние на национальное сознание. Мы рассмотрели какую роль играет символика в политике и ее

значимость. Символизм в корейской политике играла большую роль и в нашей статье мы рассмотрели, как саму символику Республики Кореи и так же ее особенности.

Ключевые слова: «символизм», влияние, коллективная сила, национальное сознание, политические символы, Республика Корея, корейская символика, дух, особенности корейской символики.

Mambetali D.,
Master's student
«7M02313- Foreign philology»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: mambetalidiana@gmail.com
Supervisor: **V. Makhpirov**,
Professor of the Department of Postgraduate
Education of the Ablaikhan KazUIRandWL

FEATURES OF THE POLITICAL DISCOURSE OF THE REPUBLIC OF KOREA (EASTERN SYMBOLISM)

Abstract: The article discusses the conceptual foundations of the study of "symbolism", symbolism in the political discourse of the Republic of Korea, as well as the concept of "political symbolism" and its impact on national consciousness. We have considered what role symbolism plays in politics and its significance. Symbolism in Korean politics played a big role and, in our article, we examined both the symbolism of the Republic of Korea itself and its features.

Keywords: "symbolism", influence, collective force, national consciousness, political symbols, Republic of Korea, Korean symbols, spirit, features of Korean symbols.

Символизм — это идея о том, что вещи представляют другие вещи. Под этим мы подразумеваем, что мы можем посмотреть, на что—то — скажем, на голубой цвет - и прийти к выводу, что это символизирует не сам цвет, а нечто за его пределами: например, свободу или душевная чистота, возвышенности, осознанность, и интеллект.

Политические символы упрощают и "обобщают" политические структуры и практики, за которые они выступают; могут связывать институты и убеждения с эмоциями; могут помочь сделать государство или политическое движение более сплоченными. Люди приспосабливают себя к словам настолько, насколько они используют их в своих собственных целях.

Политическим символом может быть любой объект, личность, слово, действие или жест, которые представляют политический институт, иерархию, движение, убеждения или идеологию. Таким образом, флаги, короли и королевы могут служить политическими символами, равно как и песни, стихи, национальные герои и героини - среди многих других потенциальных примеров. Некоторые политические символы "созданы специально" (например, флаги), в то время как другие представляют собой объекты или практики, которые существуют независимо, но приобрели символическое значение (например, национальные ландшафты). В принципе, политическим символом может служить все, что угодно, если люди ассоциируют это с каким-то аспектом политической реальности.

Политические символы значимы в трех основных отношениях. Во-первых, символы упрощают и "обобщают" политические структуры и практики, за которые они выступают. С этой точки зрения символы — это указатели, которые помогают людям ориентироваться в сложности их политической среды, облегчая восприятие, распознавание и категоризацию различных ее аспектов.

Во-вторых, в дополнение к своей когнитивной значимости политические символы могут связывать институты и убеждения с эмоциями. Такие эмоции могут включать гордость, чувство моральной ответственности и готовность к самопожертвованию. Соответственно, экспериментальные исследования показывают, что, когда люди соприкасаются со своими национальными символами, они, как правило, демонстрируют более высокий уровень национального самосознания и гордости. Это эмоциональное качество символов важно, потому что эмоции, в свою очередь, влияют на политические предпочтения и поведение. Укрепляя эмоциональную привязанность к лидерам, институтам и идеологиям, символы могут повысить их воспринимаемую легитимность и способствовать политическому послушанию. Поэтому даже многие авторитарные режимы, обладающие почти неограниченной властью принуждения над своим населением, были ярыми сторонниками политических символов нацистской Германии и сталинской России до современной Северной Кореи.

Наконец, политические символы могут помочь сделать государство или политическое движение более сплоченными. В основе этого лежит наблюдение за тем, что значение символа, как правило, многослойно, многомерно и неоднозначно; один и тот же символ может вызывать разные ассоциации и вызывать разные когнитивные способности и эмоции у разных людей.

Эта двусмысленность позволяет людям объединяться вокруг данного символа, даже если они расходятся во мнениях относительно того, что этот символ обозначает. Например, во многих государствах такие термины, как свобода и справедливость, имеют символическое значение и помогают легитимизировать правовой и институциональный порядок. Именно потому, что эти термины неоднозначны, они могут служить эффективными символическими объединяющими точками, позволяя различным субъектам объединяться вокруг них, несмотря на сохраняющиеся различия в их значении.

Центральный вопрос в литературе по политической символике заключается в том, как и когда политические символы становятся эмоционально заряженными и способными формировать политические предпочтения и поведение. Одним из определяющих факторов, по-видимому, является степень, в которой использование символа объединяет граждан в общественном опыте. От клятв верности в школах до исполнения национального гимна перед футбольными матчами и публичных минут молчания в память о погибших на войне - такие символически наполненные ритуалы могут связать отдельных людей с их политическим сообществом, а сообщество - с его лидерами, нормами и институтами. Некоторые из этих символических актов вплетены в повседневную жизнь людей. Другие состоят из постановочных инсценировок, которые могут погрузить участников в коллективное веселье и глубокую преданность. Гигантские нюрнбергские митинги в нацистской Германии с их тщательно подготовленными речами, скандированием, музыкой и визуальными эффектами являются часто цитируемым экстремальным примером такой инсценировки.

Более того, некоторые политические символы черпают свою силу в том, что они укоренены в более широких идентичностях и традициях.

Они могут включать в себя общечеловеческие переживания, такие как рождение и родство, отраженные в частых упоминаниях граждан как “братьев и сестер”, а наций и политических движений - как “семей”. Другие политические символы проистекают из ранее существовавших религиозных практик, этнической идентичности и исторических воспоминаний и часто извлекают выгоду из социальной легитимности и признания, которыми они пользуются. В более широком смысле такие символы выполняют связующую функцию, что может сделать их особенно важными в периоды быстрых политических перемен [1, 4 – 5].

Мы используем символы для понимания реальности, передачи сообщений и хранения сложной информации. А также функционирование культуры зависит от способности людей создавать и понимать символы.

Корейский народ создал прекрасные культурные символы, которые можно найти практически везде в Корее, от «Тхэгык» [태극] на национальном флаге до рисунков животных на палочках для еды в ресторанах.

Многие корейские символы связаны с пожеланием удачи, везения, долголетия и плодородия.

Например, Тхэгык — это концепция, которая подчеркивалась как источник вселенной, сочетающийся с идеями инь и ян среди древнекитайских идей сотворения всего сущего. На рисунке 1 показаны различные виды традиционного изображения и использования Тхэгыка в Корее.

Рисунок 1 – Различные узоры Тхэгык, различные традиционные узоры [2, 1]

Также нельзя не упомянуть флаг Южной Кореи как один из главных национальных символик. Он выглядит как показано на рискунке 2, на белом фоне, который в буддистских учениях – это чистота сердца, духа и помыслов, далее в середине изображен Тхэгык, где красный цвет – это мужское начало Янь – великодушие и благородство, а синий – сила и энергия женского Инь, надежда и желание, и с четырех сторон окружен триграммами, каждая из триграммов во флаге имеет своё название и особое значение.
건 [гон] ☰ – Восток и воздух, 곤 [гун] ☷ – Запад и земля, 감 [гам] ☵ – Север и вода, 리 [ли] ☲ – Юг и огонь.

Рисунок 2 – Государственный флаг Республики Корея и Чосон [3, 1]

В целом флаг Республики Корея передает концепцию противоположностей, которые гармонично взаимодействуют друг с другом, как бы дополняя.

К таким национальным и политическим символам можно соотнести и их национальный цветок – Мугунхва или Гибискус сирийский, также известный как роза Шарона. В отличие от большинства цветов, мугунгхва удивительно живуча и способна противостоять как фитофторозу, так и насекомым. Символическое значение цветка происходит от корейского слова mugung, означающего бессмертие. Это слово точно отражает непреходящий характер корейской культуры, а также решимость и упорство корейского народа.

Также этот цветок является символом корейского труда, который дал им сил для того, чтобы восстановить свою страну после второй мировой войны, японской оккупации и разделение двух Корей на два полуострова.

Закончив говорить о национальных символах и их значениях Республики Кореи, хочется рассмотреть следующее положение политического символизма как влияние на мышление народа. Рассмотрим ситуацию «Чудо на реке Хан». После корейской войны, Южная Корея осталась без таких важных факторов для развития как заводы, фирмы и другие индустриально важных вещей, ведь во время правлении Японией над Кореей разместила все заводы, фабрики на северной части стороны, потому Северная Корея после разделения осталась в очень выгодном свете, нежели ее Южная сторона. Таким образом «Чудо на реке Хан» — это экономический прогресс Республики Кореи всего за маленький промежуток времени, которую возглавил и осуществил Пак Чон Хи, который был президентом Кореи с 1963 по 1979 годы. В этот самый период корпорации как Hyundai, Samsung, LG и т.п. компании начинают свое активное развитие. Это тот самый период, когда Корея смогла отдать все свои денежные долги США и перестать зависить от них экономический, ведь США практически содержала экономически южную страну. В 1964 году была произведена валютная реформа, которая унифицировалась концепция денежных направлений а также существовала девальвирована корейская вон, то что обобщенно поспособствовало повышению доходы с экспорта. Развитие отраслей как автомобилостроение, электороники, судостроительство, нефтехимическая промышленность черного и цветоного металла. В этом деле и сыграли главную роль корпорации, которые были упомянуты выше. Каждая из отраслей была отдана какой-то определенной или более компаниям, которые начали ее развивать и были под крепким контролем, например, если компания не выполняла поставленные цели в срок, то она могла лишиться льгот со стороны государства. Таким образом государство имело полное влияние на

корпарации, которые в свою очередь делали свою работу и полным ходом начали экспорт своих продукции.

Но кроме этих факторов, главным из всех является рабочая сила. В этот период ради большого выпуска товара нанималось большое количество рук и к тому же переработка в то время не считался чем-то ненормальным, а нормой.

Президент Пак Чон Хи весьма двойственная личность, однако хроника демонстрирует то, что его диктаторский вид управления, а также прочная цепкость в муниципальных процессах существенно была нужна Корее в этот период восстановления.

Таким образом можно сказать, что его лозунги для привлечения людей и диктаторский вид управления страной восстановила ее силы и поставила на ноги экономику, а это способствовала становлению символа «экономического чуда».

После самого президента Пак Чон Хи через 33 года в 2012 на президентских выборах побеждает его единственная дочь Пак Кын Хе, которая была первой и единственной женщиной президентом в Республике Корея. Главным секретом ее победы было то, что ее отцом был Пак Чон Хи, который был для Кореи как символом «чуда» и это же ожидали от его дочери, которая можно сказать росла в этой сфере и многие предположили, что она как дочь сможет продолжить деяния отца в правильном направлении.

Таким образом хотелось показать, что отдельные личности в истории Республики Кореи как и национальные символы, как цветок, флаг и другие формы имеют большое влияние на страну и ее жителей. Они показывают главным образом силу духа корейцев и их трудолюбие.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Theiler, T. (2017). Political Symbolism. In F. M. Moghaddam (Ed.), The SAGE Encyclopedia of Political Behavior. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-67785-5 (дата обращения: 02.04.2023)

2. 파워포인트 클립아트 각종 태극문양, 각종 // PowerPoint изображение различные узоры тхэгыка, различные виды URL: https://plan.yesform.com/ppt/100329843.php (дата обращения: 02.04.2023)

3. 국가 대표 태극기, 얼마나 알고 있나요? // Сколько из флагов ты знаешь? URL: https://www.culture.go.kr/culture/themeView.do?seq=650&menu_cd=8 (дата обращения: 02.04.2023)

4. Курбанов С. О. История Кореи: с древности до начала XXI в. СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2009

5. Тихонов В. М., Кан Мангиль, История Кореи: В 2 т. Т. 2 Двадцатый век / Корея: 1905-1945 гг. (В. М Тихонов); Южная Корея 1945-1992 гг. (Кан Мангиль). М.: Наталис, 2011

6. Коргун И. А., Попова Л. В. Внешнеэкономический фактор в развитии Республики Корея (1950-2011 гг.)/ Под науч. ред. проф. С. Ф. Сутырина. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. Ун-та, 2011

УДК 81’25

Matchanova N.S.,
Masters degree student
«7M02316 – Simultaneous Translation»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nmissha505@gmail.com

THE SPECIFICS OF APPLYING STRATEGIES IN SIMULTANEOUS TRANSLATION FROM KOREAN INTO ENGLISH BASED ON THE SPEECHES OF THE PRESIDENT OF REPUBLIC OF KOREA YUN SEOK-YEOL AT UN GENERAL ASSEMBLY

The article reveals the problem of developing an interpretation strategy at international events in depending on its type. The translation strategy is considered as a general program for the implementation of translation activities in a certain communicative situation of bilingual communication, determined by the specific features of this situation and the purpose of translation and, in its the turn that determines the nature of the translator's professional behavior within the framework of a given communicative situation. The essence of the concepts of "translation strategy" is also disclosed. The authors reveal the influence of various conditions of the communicative situation of the event to choose one or another translation strategy. The developed model is implemented in specific real situations of translation.

Keywords: interpreting, simultaneous interpreting, interpreting strategy, interpreting situation

Матчанова Н.С.,
Магистрант
«7М02316 – Синхронный перевод»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: nmissha505@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СТРАТЕГИЙ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА С КОРЕЙСКОГО ЯЗЫКА НА АНГЛИЙСКИЙ НА МАТЕРИАЛЕ ВЫСТУПЛЕНИЙ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ ЮН СОК ЁЛЯ НА ГЕНЕРАЛЬНОЙ АССАМБЛЕЕ ООН

В статье раскрывается проблема разработки стратегии перевода на международных мероприятиях в зависимости от ее вида. Стратегия перевода рассматривается как общая программа осуществления переводческой деятельности в определенной коммуникативной ситуации двуязычного общения, определяемая специфическими особенностями этой ситуации и целью перевода и, в свою очередь, определяющая характер деятельности переводчика. профессиональное поведение в рамках данной коммуникативной ситуации. Также раскрывается сущность понятий «стратегия перевода». Автор выявляет влияние различных условий коммуникативной ситуации события на выбор той или иной стратегии перевода. Разработанная модель реализуется в конкретных реальных ситуациях перевода.

Ключевые слова: устный перевод, синхронный перевод, стратегия перевода, переводческая ситуация

The relevance of research. In times of globalization and technological progress, people still, and even more, need interpretation at various conferences and business meetings.

Translation work is divided into oral and written translation. The work of any translator includes familiarization with this topic, compiling a glossary, working with a dictionary and constantly striving to keep abreast of political events. However, the work of a simultaneous interpreter cannot be compared with translation activities that translate in writing. Oral, especially simultaneous, translation is characterized by the absence of time for its reflection. In the conditions of the accelerated pace of life, this problem is more and more serious. A detailed study of the mental processes involved in simultaneous interpretation is required in order to improve and maintain the quality of interpretation.

Purpose of the study. Based on the relevance, in order to improve the thought process and the work of a simultaneous interpreter in general, it is necessary to be able to choose the right strategy and tactics when interpreting at a particular event, depending on the purpose and format of the event.

Taking into account the purpose, we single out the tasks of this research work:

1. Define the concepts of "translation strategy", "translation strategy selection factors".
2. Familiarize yourself with the classifications of the aforementioned translation strategies.
3. Give examples of translation based on the speeches of the Korean President Yun Sok Yel and analyze what strategies were used.

The theoretical significance of this article lies in an in-depth study of the issue of using thought processes, both spontaneous and intuitive, when performing oral translation.

In addition, new issues have been identified for choosing a strategy depending on the type and purpose of the event.

The practical significance of the work lies in the fact that the collected material can be used by practicing translators when choosing a translation strategy at various events. Also, the material of the article can be used by a methodologist - a teacher of interpreting - to set a learning goal when compiling programs and conducting classes.

The concept of strategy was first introduced into the field of translation by G. Hoenig and P. Kussmaul (1982). They identified translation strategies as the best ways to solve translation problems.

Hurtado Amparo, a Spanish researcher and translator, considered translation strategies as separate procedures: unconscious and conscious, non-verbal and verbal.

Translators and linguists such as H. Krings, D. Seleskovich, M. Lederer, J. Holz-Mänttyari, S. Bassnet-McGuire worked on the concept of translation strategy. Until now, there is no single opinion in the field of translation studies regarding the definition of the term.

Many scholars have dealt with the issue of translation strategies. An analysis of their classifications and scientific papers led to the conclusion that the study of translation strategies took place mainly within the framework of simultaneous translation.

In this regard, it would be correct to name several strategies that are used regularly in interpretation.

One of the most popular translation strategy classifications is V.M. Ilyukhin. In total, V. M. Ilyukhin identifies 8 strategies: the strategy of trial and error, waiting, stalling, linearity, probabilistic forecasting (linguistic and extralinguistic), the strategy of sign translation, compression and decompression.

The probabilistic forecasting strategy is built on one of the most important mechanisms of simultaneous translation and is based on forecasting, making predictions about what the speaker will say, while this forecasting is carried out at various levels and is divided into two types: linguistic (syntactic) and extralinguistic. The first type is based on predicting the source of the continuation of the discourse, that is, on the fact that the translator knows in advance set phrases, expressions and focuses on other linguistic aspects of the statement, such as particles, conjunctions, etc. The second type of probabilistic forecasting is based on extralinguistic data that a simultaneous interpreter has. Thus, the translator makes predictions based on his own knowledge of the situation and the subject, following the logic of the speaker. Probabilistic forecasting is possible largely due to the redundancy of languages, that is, due to the interconnectedness, interdependence, repetition of elements of the statement.

Compression is carried out by compressing the original message, to regulate the lag in interpreting, as well as for brevity of the utterance. It is due to the characteristics and factors of the speaker's speech and is often used when the speed of speech is high. The simultaneous interpreter must do some sort of editorial work to ensure that the translation is concise and concise, and also to translate and not miss the key thoughts of the speaker. For example, a translator can omit adjectives and adverbs while retaining verbs and nouns, omit qualifiers, conjunctions, and interjections.

Decompression is the opposite of compression and can take the form of compensation, clarification, descriptive translation. It can be used for the grammatical correctness of the text, for explaining and clarifying cultural and other realities, for revealing the semantics of words. Decompression can be used at a relatively slow pace of the speaker's speech, when the interpreter has a chance to facilitate the perception of the message. At the same time, the addition of information that is explanatory in nature compensates for the lack of understanding among the recipients of the transfer.

The waiting strategy is applicable when the interpreter does not understand what the speaker is talking about. With the waiting strategy, the interpreter pauses and waits for more information in order to understand what is being said. When an interpreter waits for the end of a sentence in order to translate it, and then listens to the next sentence, this "mini-consecutive interpreting" tactic is not correct. The translator should start as soon as possible, but only when there is a basis for translation - some kind of "unit of orientation", a translation that can be carried out, or when he can form a complete sentence in the target language.

The linearity strategy is considered to be one of the basic strategies in simultaneous translation: it is characterized by the fact that the simultaneous interpreter starts and ends the translation almost simultaneously with the speaker. In order to achieve this goal, the translator maintains the chain of information and makes the translation logical and coherent by dividing segments, for example, by dividing complex sentences into smaller components. For example, there is a division of complex sentences into simple ones.

The strategy of sign translation consists in the translation of phrases or words at the formal sign level. This strategy can help the translator retrieve from memory equivalents of expressions and words used by the speaker, or translate unknown words at the character level (phoneme-by-phoneme translation, tracing). The translator looks for correspondences at the level of signs, without moving to the level of meaning. However, if the translator does not know, the strategy of sign translation can help the translator avoid a hopeless situation.

Experienced translators strive to correlate their translation with the translation situation, they want to take into account that in addition to the lexical level (the level of signs) there is a message context and a pragmatic component. This is where they differ from students. Simultaneous interpreters often choose lexical variants that do not fit the context, focus on the formal sign level and do not track the connections in the discourse.

After considering all types of translation strategies, we can move on to study them using the speeches of the Korean President Yoon Seok-yeol as an example.

처버 커러쉬(Csaba Kőrösi) 총회 의장님의 취임을 축하합니다.

의장님의 리더십 하에 이번 제77차 유엔총회가 더 나은 세계를 향해 회원국들의 지혜를 모으는 계기가 되길 바랍니다.

I offer my sincere congratulations to His Excellency Mr. Csaba Kőrösi for assuming the presidency of the United Nations General Assembly.

I hope that the 77th session of the UNGA, under your leadership, will bring together the wisdom of each member state so as to shape a better world.

Here the translator used the linearity strategy of translation.

유엔 헌장은 더 많은 자유 속에서 사회적 진보와 생활 수준의 향상을 촉진할 것을 천명하고 있습니다.

Under the United Nations Charter, we are called upon to endeavor to promote social progress and better standards of life in larger freedom and to unite our strength to maintain international peace and security.

Here we see the decompression strategy. In the original, this proposal does not say who should ensure social progress.

또한, 국제평화와 안전을 유지하기 위한 인류의 연대를 촉구하고 있습니다.

When freedom of any individual in a nation comes under threat, members of the community must join hands to remove the threat and defend freedom.

And again we can see the decompression strategy. In original he doesn't give any background information from which the situation arouses. But translator gave more detailed background.

이번 유엔총회의 주제인 '분수령의 시점'은 우리가 직면한 글로벌 위기의 심각성을 대변함과 동시에 유엔의 역할이 그 어느 때보다 막중하다는 것을 의미합니다.

The theme of the UNGA session this year, the "watershed moment", encapsulates the gravity of the global crisis confronting us, which underscores the solemn role of the UN.

Here is the compression strategy. In original he says "the role of the UN is more important than ever", while in translation its "solemn role of the UN"

의장님, 사무총장님, 각국 대표 여러분

인류가 진정한 자유와 평화에 다가가기 위해서도 유엔의 역할이 매우 중요합니다.

Mr. President, Mr. Secretary General, honorable delegates.

As humanity strives to defend freedom and build lasting peace, the UN's role is indispensable.

Here the translator used the linearity strategy of translation.

진정한 자유는 속박에서 벗어나는 것만이 아니라 자아를 인간답게 실현할 수 있는 기회를 갖는 것이고 진정한 평화는 단지 전쟁이 없는 상태가 아니라 인류 공동 번영의 발목을 잡는 갈등과 반목을 해소하고 인류가 더 번영할 수 있는 토대를 갖추는 것입니다.

Genuine freedom is not just being free from the shackles but having opportunities to live life to the fullest with dignity. Genuine peace is not an absence of war but removing conflict and enmity that hold back shared progress of humanity and building the foundation for greater prosperity.

And again here is the linearity strategy of translation.

대한민국은 최근 긴축 재정에도 불구하고 지출 구조조정을 통해 마련한 재원으로 사회적 약자에 대한 지원과 ODA 예산을 늘렸습니다.

The Republic of Korea, notwithstanding the recent fiscal consolidation, scaled up support for those who are in need with resources secured through expenditure restructuring. At home, we are offering more assistance to socially vulnerable groups. Abroad, we increased our Official Development Assistance budget with a vision to achieve a more inclusive development global.

Here is the decompression strategy. The translator added a lot of additional information to the original text.

대한민국은 국제사회의 책임 있는 일원으로서 세계 시민의 자유와 국제사회의 번영을 위해 책임과 역할을 다할 것입니다.

As a responsible member of the international community, Korea is committed to playing its due responsibility and role for the freedom of global citizens and prosperity of the global community.

The strategy of a linear translation.

기후 변화 문제에 관해서도 대한민국은 Green ODA를 확대하고 개발도상국의 저탄소 에너지 전환을 도울 것이며 혁신적 녹색기술을 모든 인류와 공유하기 위해 노력할 것입니다.

Turning to the issue of climate change, Korea will scale up its green ODA, help developing countries transition to a low-carbon future and share its innovative green technologies with the entire humanity.

The strategy of a linear translation.

REFERENCE

1. Н.С. Гильманова, В.Т. Петросян «Стратегии последовательного и синхронного перевода на политических (деловых) мероприятиях»

2. Вьюнова Екатерина Кирилловна «Использование переводческих стратегий на начальном этапе становления навыка синхронного перевода»

3. KR Republic of Korea - President Addresses UN General Debate, 77th Session (English) https://www.youtube.com/watch?v=xNzVeW2PgWI

4. (한국어) Republic of Korea - President Addresses UN General Debate, 77th Session https://www.youtube.com/watch?v=Pblw_UgIqgQ

УДК 81’25

Міркәрім Н.М.,
Магистрант
«7M02316 – Ілеспе аударма»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: nurgul.mirkarim.00@bk.ru
Куркимбаева А.М.
PhD, қауымдастырылған профессор
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aizhan--k@mail.ru

ІЛЕСПЕ АУДАРМАНЫҢ ОНЛАЙН ФОРМАТЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Бейнеконференция платформасын дұрыс таңдау – онлайн аудармашылармен ілеспе аудармада виртуалды іс-шараның сәтті өтуіне көмектесетін өте маңызды қадам болып табылады. Бұл мақалада конференцияның сәтті өтуіне көмектесетін онлайн платформаларға егжей-тегжейлі талдауларлар жүргізіліп, ерекшеліктері мен айырмашылықтары қарастырылды. Мақала мақсаты – онлайн ілеспе аудармаға қажетті барлық ақпараттарды қамту және оффлайн ілеспе аудармадан айырмашылығын анықтау болып табылады. Аталмыш мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды: Interactio, Ablio, Kudo және Zoom платформаларының айырмашылықтары мен негізгі ерекшеліктерін ашып көрсету, ілеспе аударма саласындағы аударма түрлеріне шолу жасау, мысалы, гибридті және толық онлайн аударма түрлеріне зерттеулер жүргізу. Мақаланың ғылыми маңыздылығы қазіргі заманауи технологиялардың даму кезеңінде онлайн платформалардың зерттерлу аясын кеңейтеді. Практикалық маңыздылығы онлайн ілеспе аудармашылар мен бейнеконференция ұйымдастырушы кампаниялар платформа таңдау барысында нұсқаулық ретінде пайдалануына болады.

Тірек сөздер: онлайн ілеспе аударма, аударма платформалары, интернет, пандемия, BYOD технологиясы, виртуалды кеңістік, дәстүрлі аударма.

FEATURES OF ONLINE SIMULTANEOUS TRANSLATION

Abstract: Choosing the right video conferencing platform is a very important step in helping to make your virtual event a success when interpreting with online translators. This article provides a detailed analysis of the online platforms that help make your conference a success, and looks at their features and differences. The purpose of the article is to cover all the information necessary for online simultaneous translation and to determine the difference from offline simultaneous translation. To achieve this goal, the following tasks were set: to reveal the differences and main features of Interactio, Ablio, Kudo and Zoom platforms, to review the types of translation in the field of simultaneous translation, for example, to conduct research on hybrid and full online translation types. The scientific importance of the article expands the scope of research of online platforms in the period of development of modern technologies. Practical importance is online simultaneous interpreters and video conferencing organizers can use it as a guide when choosing a platform.

Keywords: online simultaneous translation, translation platforms, internet, pandemic, BYOD technology, virtual space, traditional translation.

Бейнеконференция платформасы мен аударма платформасын шатастырмауымыз керек. Бәрімізге Google Meet, Microsoft Teams, Cisco Webex, GoToMeeting және т.б. сияқты негізгі бейнеконференция платформалары белгілі. Олар жоғары сапалы виртуалды жиналыстарды ұйымдастыруға мүмкіндік береді, бірақ оларда аударма жүйесі жоқ. Interactio, Ablio немесе Kudo сияқты платформалар аударма платформалары болып табылады. Рас, олар көпшілікке соншалықты танымал емес, бірақ олар белгілі бір нақты жағдайларда өте пайдалы болуы мүмкін. Сондай-ақ, аудармашыларға бірнеше тілде қашықтықтан ілеспе аударма жасауға мүмкіндік береді [1].

Жаһандық COVID-19 пандемиясы барлық салалар мен секторларда көптеген қиындықтар мен кедергілерді тудырды. Аударма индустриясы – солардың бірі. Егер бұрын ілеспе аударма нақты уақыт

режимінде сөйлеушінің сөздерін басқа тілге аударуды және физикалық тұрғыдан сол жерде болуды талап етсе, ал, қазір бізде пандемияның арқасында қашықтықтан ілеспе аудару түсінігі пайда болды.

Қашықтықтан ілеспе аудару – бұл басқа адамның сөздерін нақты уақыт режимінде, бірақ онлайн түрде, белгілі бір платформалар немесе қосымшалар арқылы қашықтықтан аудару. Қашықтықтан ілеспе аудару үшін бар болғаны ұялы телефон, ноутбук және, әрине, жақсы интернеттің болуы жеткілікті [2].

Зерттеу материалы ретінде Lively онлайн іс-шара ұйымдастыру сайтында жарияланған Яцек Мехтің мақаласы алынды.

Зерттеу жұмысы барысында өзге де онлайн ілеспе аударма қызметін ұсынатын кампания сайттары қарастырылды . Зерттеу барысында Interactio, Ablio, Kudo және Zoom платформаларына талдау жүргізілді. Практикалық материалдарды талдау салыстырмалы, прагматикалық тұрғыдан зерделеу әдістері арқылы қарастырылды.

Пандемия кезінде бірнеше компаниялар онлайн конференцияларға арналған ілеспе аударма технологияларын әзірледі. Көп жағдайда бұл қосымшалар Интернет, Wi-Fi және ұялы телефон желілері арқылы құрылғылар арасында аудио/бейне байланысын қолдауға қабілетті WEB-RTC, a/V-over-IP технологияларына негізделген. Бұл қолданбаларды қазіргі уақытта ұялы телефондарда орналастыруға болады. Олар ілеспе аударма үшін арнайы жабдықты қажет етпейді. Аудармашылар оларды ноутбуктер арқылы қолдана алады, ал тыңдаушылар оларды қабылдаушы ретінде жеке ұялы телефондарында тыңдай алады (BYOD технологиялары деп аталады). Сонымен қатар, бұл жүйелерде ілеспе аудармашылар оффлайн жұмыс істей алады. Сондай-ақ, қашықтықтан да қосыла алады. Бұл тұрғыда іс-шараның сәтті өтуін қадағалау тұрақты интернет желісімен қамтамасыз ету болып табылады [3].

Аударма саласында сонымен қатар гибридті конференция ұғымы бар, ол екі технологияның үйлесімін талап етеді. Мысалы, әдеттегі конференциялардағыдай стандартты жабдықтарды пайдалану. Сондай-ақ онлайн қолданбаларды енгізу арқылы қашықтықтан спикерлер мен қатысушылар арасында байланыс орнату. Бұл технологияның екі түрінің үйлесімі біз ойлағаннан да әлдеқайда көп жабдық пен адам ресурстарына қажеттілікті тудырады.

Пандемия уақытанда барлық іс-шаралар толық онлайн конференция және гибридті конференция түрлерінде ұйымдастырылды.

Толық онлайн конференция – аударма платформасынан бөлек, қосымша ешқандай жабдықты қажет етпейді. Қашықтықтағы аудармашылар өздерінің ноутбуктерін, микрофондарын пайдаланады. Сонымен қатар, спикерлер мен қатысушылар өздерінің қалаған тілін таңдау мүмкіндігіне ие болады. Тіпті толығымен онлайн іс-шара болса да, бейне мен дыбысты байланыстыру үшін белгілі бір құралдарды пайдалануға болады. Бұл бізге іс-шараны қызықтырақ көрнекті түрде көрсету мүмкіндігін береді. Сонымен қатар, аудармашылардың орнында болуы байланысты жоғалту, дыбыс сапасының нашарлауы немесе ұзақ кідірістер қаупін жояды.

Гибридтік конференция үшін біз аудармашылардың, спикерлердің іс-шараға физикалық түрде қатысуын қажет етеміз. Сондай-ақ, бұл конференция түрі тыңдаушыларға арналған жабдықтармен, спикерлер мен қашықтықтағы қатысушыларға арналған платформаларды біріктіре алатын технологиялармен қамтамасыз етуді талап етеді. Осы кезеңде біз қаншалықты қосымша жабдық қажет екеніне және, ең алдымен, бүкіл жүйенің дұрыс жұмыс істеуін қамтамасыз ететін адамның рөлі қаншалықты маңызды екеніне көз жеткіземіз. Олар бүкіл процесті және көптеген дыбыс жолдарын басқаруы керек. Ағылшын және қазақ тілдеріне аударып жатқан қарапайым жағдайдың өзінде, спикерлердің түпнұсқа тілінен бастап, онлайн спикерлер арқылы ағылшын-қазақ аудармашыларына дейін дыбыс жолдарына арналған бірнеше дыбыс жолдарымен жұмыс жасау керек болады.

Бірін-бірі қайталайтын дыбыс саны және комбинациялардың көптігі кеңейтілген дыбыс жолының бағыты мен қосымша интерфейстері бар жетілдірілген байланыстарды қажет етеді. Бұл да ең алдымен дыбыс инженерінен жоғары біліктілікті, техникалық білім мен айтарлықтай тәжірибені талап етеді.

Іс-шараның сәтті өтуі үшін қолайлы платформаны таңдауға қатысты бірнеше әрекеттер бар. Біріншіден, платформада ненің маңызды екенін түсіне білу керек. Екіншіден, платформалардың мүмкіндіктері мен функционалдылығына аса мән берген жөн. Осы тапсырмаларады жеңілдету үшін сіздерге ең танымал платформалар жиынтығын ұсынамыз. Бірақ, мұндағы ақпарат барлық платформаларды салыстыруға мүмкіндік бермейді. Дегенмен, бұл егжей-тегжейлі шолу сізге неғұрлым негізделген шешім қабылдауға көмектеседі деп үміттенеміз.

ABLIO

Ablioconference – бұл аудармашылар мен іс-шараларды ұйымдастырушылар стандартты компьютерлерде жұмыс істейтін веб-бағдарламалық платформа, ал осы іс шараға онлайн қатысушылар аудармашыларды өз ұялы телефондарында тыңдай алады. Бұдан бөлек, бұл платформаның өзге платформалардан айырмашылығы, Ablioconference Wi-Fi желілерін қолданбайды, өйткені олар күтпеген интернет байланыстарында болатын кедергілердің алдын алуға тырысады. Оның орнына ол өзіңіздің

жеке желісін жасауға мүмкіндік береді. Патенттелген Ablio жүйесінің арқасында бұл желі бір маршрутизатор арқылы жүздеген пайдаланушыларға бір уақытта және тиімді түрде қол жетімді бола алады. Сонымен қатар, веб-сессиялар мен конференциялар үшін бірдей ілеспе аудару қызметтерін қамтамасыз ету үшін оны кез келген конференц-платформамен бірге басқаруға болады. Іс-шараны ұйымдастырушылар онлайн-панельдер арқылы қызметтер ағынын бір уақытта тексеріп, басқара алады. Олар сондай-ақ өздерінің қалаған аудармашыларын таңдап, тыңдай алады [3].

KUDO

Бұл қашықтықтағы аударма құралы ғана емес, сонымен қатар іс-шара платформасы. Бағдарламаға Zoom немесе Teams сияқты қосымша сыртқы құралдар қажет емес. Kudo кез келген бейне чат қолданбасы сияқты экранды ортақ пайдалануға, жиналысқа қатысушылар арасында құжаттар мен хабарларды тасымалдауға және қолданбаны қатысушылар мен аудармашыларға арналған интерфейспен жабдықтауға мүмкіндік береді. Аудармашы интерфейсінің ең маңызды мүмкіндіктері:

• аударма арнасының конфигурациясы (тіл);
• аударма тілін таңдау;
• енгізу және өшіру тілінің дыбыс деңгейін орнату;
• дыбысты өшіру мүмкіндігі;
• бірнеше бейне арналары арасында ауысу мүмкіндігі;
• алмасу функциясы – аудармашылар арасындағы өзара байланысты қамтамасыз етеді [3].

INTERACTIO

Бұл аудармашыны және көрермендерді қашықтықтан қосуға мүмкіндік беретін ілеспе аударма қолданбасы. Бұл платформаның артықшылығы - оның қарапайымдылығы. Бұл қалай жұмыс істейді? Қолданбаны спикерлер, аудармашылар және конференцияға қатысушылар жүктеп алады. Қолданбада әрқайсысына тағайындалған рөл бар. Дыбыс спикерлерден аудармашыларға барады, олар сөйлеушіні естиді және көреді, сонымен қатар, олардың сөздерін нақты уақыт режимінде аударады. Дыбыстың жету кідірісі бар болғаны 1-2 секунд. Interactio сияқты қолданбалардың арқасында стендтер мен басқа жабдықты жалға алудың қажеті жоқ. Сізге тек ноутбук, микрофон және тұрақты интернет желісі (3G/4G/LTE) қажет. Interactio жүйесіне 50 000 қатысушыға дейін қосыла алады [3].

ZOOM

Zoom – кездесулер мен конференцияларға арналған веб-платформа. Қазіргі таңда, платформа интерпретация функциясын ұсынуда. Ол вебинар бейнелерін қосу опциясы бар Pro жоспарының бөлігі ретінде қол жетімді. Конференцияны ұйымдастырушы бұл мүмкіндікті аудармашы тағайындалған тіл үшін қосымша дыбыс арнасын жасау қажет болғанда қоса алады. Кездесуге қатысушылар тыңдағысы келетін арнаны (тілді) таңдай алады. Zoom палтформасының бір кемшілігі - ол аудармашылардың алмаса алмау мүмкіндігі. Аудармашылар бір-бірін ести алмайды, бұл алмасу процесін қиындатады. Бұл аудармашылар бір-бірімен сыртқы арна (мысалы, Messenger немесе Skype) арқылы қосылуы керек және бір-бірін ести алатындай және өзара байланысты қамтамасыз ету үшін конференция бойы қоңырауды ашық ұстауы керек дегенді білдіреді. Zoom конференциясына басқа құрылғыдан қатысушы ретінде қосылу және аударма арнасын таңдай алуға мүмкіндік бар. Өз веб-сайтында Zoom интерпретация мүмкіндігі әлі де тексеріліп жатқанын хабарлайды, яғни қателердің болуы сөзсіз. Zoom палтформасының соынмен қатар, мобильді қосымшасы бар [3].

Қашықтықтан ілеспе аударудың және онлайн іс-шаралар үшін онлайн аудармашыларды пайдаланудың әртүрлі артықшылықтары бар.

Төменде олардың бірнеше артықшылықтары келтірілген:

Бейімделудің жоғары болуы. Жиі баспасөз конференциялары, вебинарлар және басқа да іс-шаралар жылдам хабарландыруда ұйымдастырылуы керек. Қашықтықтан ілеспе аудару аудиторияны кез келген уақытта, кез келген жерде бірнеше тілмен қамтамасыз ете алуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, сирек тілдерде сөйлейтін аудармашыларға қолжетімділікті кеңейтеді.

Шығындарды азайтады. Қашықтықтан ілеспе аудару маңызды іс-шараны ұйымдастыру шығынын азайтуға да пайдалы болуы мүмкін.

Арнайы орынды қажет етпейді. Қашықтықтан ілеспе аудару барлық аудармашы жабдығына қажеттілікті жояды. Орынға кететін шығынды сақтап, оны басқа мақсаттарда пайдалануға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, аудармашылардың жол жүруін, тұратын орнын және басқа да нәрселерін ұйымдастырудың қажеті жоқ болғандықтан, ұйымдастырушы тарап ең маңызды тапсырмаға назар аудара алады. Мысалы, ең білікті және ең тәжірибелі аудармашыларды іздеуге уақыт бөле алу [4].

Пандемия конференцияларды виртуалды кеңістікке көшіруге себеп болғаннан бері барлығы, соның ішінде жылдар бойы тәжірибеден өткен дәлелденген аударма әдістері де күрделене түсті. Пандемия технологияны онлайн іс-шаралардың талаптарына және ең алдымен дәстүрлі және виртуалды

кеңістікті біріктіретін ең күрделі онлайн конференцияларға бейімделуге мәжбүр етті. Онлайн конференцияның сәтті өтуін жеңілдететін платформаларды пайдаланған кезде, іс-шараның бейне тұрғысынан бөлек, тыңдаушыларға жақсы қабылдануын қамтамасыз ететін негізгі мәселені, атап айтқанда, дыбыс сапасына аса мән беру керек екенін есте ұстаған жөн.

ӘДЕБИЕТ

1. Translation company Colingua: Types of video conference plateforms. – [Электронды ресурс] // URL: https://www.colingua.be/conference-interpretation/multilingual-videoconferences/types-of-plateforms/ (қаралған күні: 23.03.2023)

2. Chaves, Silvana G. Remote simultaneous interpreting hubs or platforms: What's the best option? The ATA Chronicle. 2020. [Электронды ресурс] // URL: https://www.ata-chronicle. online/featured/remote-simultaneous-interpreting-hubs-or-platforms-whats-the-bestoption/ (қаралған күні: 23.03.2023)

3. Jacek Mech, It's good to listen to a wise man – everything you need to know about simultaneous interpreting at online conferences. 04.03.2021. [Электронды ресурс] // URL: https://lively.eu/blog-en/articles/its-good-to-listen-to-a-wise-man-everything-you-need-to-know-about-simultaneous-interpreting-at-online-conferences/ (қаралаған күні: 24.03.2023)

4. Professional Translation Services: How to make online events include remote simultaneous interpretation? – [Электронды ресурс] // URL: https://etranslationservices.com/interpretation/simultaneous-interpreting/how-to-make-online-events-include-remote-simultaneous-interpretation/ (қаралған күні: 01.04.2023)

УДК 81'25

Парахатова С.А.,
3 курс студенті
«6В02302 – Аударма ісі»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: parakhatovasandugash555@gmail.com
Бірлескен автор:
Надирбек А.С.
Магистр, оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail:aliya.nadirbek@gmail.com

«ЧОРИН ПАТШАЙЫМ» ДОРАМАСЫНЫҢ НЕГІЗІНДЕ АУДИОВИЗУАЛДЫ АУДАРМА ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Бұл мақалада аудиовизуалды аударманың пайда болу тарихы, оның түрлері мен қазіргі кездегі өзектілігі қарастырылған. Сонымен қатар, аудиовизуалды аударма барысында аудармашыға қойылатын талаптарға баса назар аударылды. Мақаланың негізінде 2020 - 2021 жылы жарық көрген "Чорин Патшайым" дорамасы үзіндісінің LVOE және ONE фансаб топтарының аудармасына салыстырмалы талдау жасалынды.

Тірек сөздер: Аудиовизуалды аударма, субтитр, дубляж, кадырдан тыс аударма.

Аударма өте күрделі, әрі көп салалы шығармашылық іс-әрекеттің бір түрі екенін білеміз. Қазіргі таңда жаһандану, ақпараттану сондай-ақ аудиовизуалды индустрияның әлемнің түкпір-түкпіріне неғұрлым жылдам таралуының әсерінен бұл салаға деген аударма зерттеушілерінің қызығушылығы көбейгенін байқаймыз. Соңғы жылдары Еуропа аударматануында аудиовизуалды аударматанудың ең қарқынды дамып келе жатқан сала болуы дәл осы көріністің дәлелі болып табылады.

Н.А.Добролюбованың атындағы Нижний Новгород мемлекеттік лингвистикалық университетінің «Вестник» деп аталатын еңбегіне сүйенсек, киноаударманың әлемдік дәстүрлері 20 ғасырдың басында қалыптаса бастағанына қарамастан, ең алғаш аудиовизуалды аударманы Еуропада 1976 жылдардан бастап зерттей бастады. Бұл лингвист ғалымдардың аудиовизуалды мәтіндерді аудару мәселелеріне қызығушылығы кино мен телевидениенің дамуымен тығыз байланысты екендігімен түсіндіріледі. Әлемде телехабарлардың жаппай таралуы, видеомагнитофондар мен спутниктік телеарналардың пайда болуы аудиовизуалды контенттің жылдам қарқынмен өсуіне әкелді. Сарапшылардың болжамы бойынша, тек 1989 - 2000 жылдар аралығында Еуропадағы спутниктік телеарналар саны 3,5 есеге, ал хабар тарату сағатының көлемі

екі есеге артқан. Аудиовизуалды аударма мәселелерін зерттеушілердің тағы бір қызығушылығын тудырған фактор 1987 жылы Стокгольмде Европалық хабар тарату одағы (EBU) ұйымдастырған дубляж және субтитр мәселелеріне арналған бірінші конференцияның өткізілуі болды. Аудиовизуалды аудармаға байланысты кинофильм аудармасы туралы ең алғашқы докторлық диссертация В.Е. Горшкованың зерттеу жұмысы болды.[1.65б.]

Жалпы, біздің елімізде аудиовизуальды аударманың осы түріне теориялық тұрғыдан әлі күнге дейін жетік зерттелмеген. Сол себепті, аудиовизуалды аудармаға байланысты кітаптар мен мақалалар саусақпен санарлық. 2012 жылы Қазақстан Республикасының Кинематография туралы заңнамасы шыққан болатын, алайда шын мәнінде, бұл 2017 жылдардан бастап қолға алына бастады. Соның нәтижесінде, қазіргі кезде кинотеатрларда шетелдік киноларға субтитрлі және дубляждық аудармалар қазақ тілінде жүргізілуде.

2000 жылдардың басында «Хабар» және «Қазақстан» телерадиоарналарының басшылығы оңтүстік кореялық сериалдарды сатып алу жөнінде келіссөздер жүргізіп, олардың бір бөлігі қазақстандық тарапқа сыйға тартылған болатын. Бүгінгі таңда «Қазақстан Республикасының БАҚ туралы» заңының негізінде мемлекеттік және кабельдік телеарналарда көрсетілетін оңтүстіккореялық телехикаялар мемлекеттік қазақ тіліне аударылып, орыс тіліндегі субтитрлері бар.

Аудиовизуалды аударма - бұл аударманың ерекше түрі, себебі оны не ауызша не жазбаша аудармаға жатқыза алмаймыз, бірақ осы екі аударма түрінің қасиеттерін өз бойына қамтитын екеуінің арасындағы аударма деңгейін айтамыз. [2.15б.]

Жалпы, аудиовизуалды аударма жайлы лингвистикада әлі күнге дейін нақты және ортақ түсінік болмағандықтан, ғалымдар аударманың бұл түріне әртүрлі анықтама береді. Мысалы, аудиовизуальды аударманы зерттеген Л.П. Гонзалез: «*Аудиовизуальды аударма* - мультимодальды және мультимедиялық мәтіндерді бір тілден екінші бір тілдің мәдениетіне әкелу» - дейді. [1.68б.] Бұл анықтаманың авторы аудиовизуалды мәтіннің негізгі қасиетін ерекше атап көрсетеді. Аудиовизуалды аударманың жазбаша және ауызша аудармадан басты ерекшелігі бұл - оның *мультимодальдылығы* болып табылады. Сол себепті де, кейде, оны *мультимедиялық аударма* деп те атайды.

Аудиовизуалды аударманың онға жуық түрі бар, бірақ оның барлығын В.А. Цупованың еңбегіне сүйенсек, үлкен 3 топқа бөлуге болады. Олар: *кадрдан тыс аударма, субтитрлі аударма және дубляждық аударма*. [3.355б.] Ал, енді оларға жеке - жеке тоқталып өтсек.

Кадрдан тыс аударма (ағылш. voice-over - "сөйлеу үстінде") – аудиовизуалды шығарманы басқа тілдегі қосымша сөйлеу фонограммасын құруды көздейтін дыбыстық аударманың бір түрі. Мұнда, көрермен аударманы да, түпнұсқа жазбасын да ести алады. [6]

Субтитрілі аударма - бұл экранның төменгі жағында мәтін түрінде жазылатын, фильм (дорама, аниме, мультфильм, телесериал т.б) диалогтарының негізгі мазмұнын көрсететін қысқартылған аудармасы. [4.11б.] Субтитрлі аударма қазіргі кезде көп сұранысқа ие, аудиовизаульды аударманың ең танымал және көп жағдайда қол жетімді түрі болып табылады. Субтитрлі аудармаға қойылатын негізгі талаптар бар. Мысалы, субтитрдің шрифті Calibri немесе Times New Roman ақ түсті сырты қара әріптермен жазылуы керек, 2 жолақ және 40 таңбадан аспау қажет, мәтін экранның төменгі бөлігінің дәл ортасында орналасуы керек деген секілді т.б арнайы талаптар қойылады. [2.34б.]

Дубляждық аударма - бұл кәсіби тәсілді, арнайы құрал – жабдық пен бағдарламалық жасақтаманың болуын қажет ететін тіларалық аудиовизуалды аударманың ең күрделі түрі. Дубляждық аударма кезінде түпнұсқа тіліндегі аудио жазба толығымен, көрермендер бейімделген аударма тіліне дыбысталады. [2.19]

Енді, осы аударма түрлерінің артықшылықтары мен кемшіліктеріне тоқталып өтсек.

Артықшылығы	
Субтитрлі аударма	**Дубляждық аударма**
Көп қаражат кетпейді. Сол себепті де аударманың бұл түрі кең қолданылады. Дубляжға қарағанда әлдеқайда аз уақытты алады. Ең басты артықшылығы көрермен түпнұсқаның аудиодыбыстық жазбасын анық ести алатындықтан фильмнің бастапқы атмосферасын сезіне алады. Субтитрлер арқылы аударылған фильмдерді шет тілін үйренуге арналған материал ретінде пайдалануға болады.	Субтитрге қарағанда дубляждық аударманы қолдайтындар көп. Себебі мектеп табалдырығын аттамаған балалар немесе көру қабілеті нашар адамдар субтитрді оқи алмауы мүмкін. Субтитрді қабылдауға қарағанда жеңіл, әрі аз күш жұмсалады. Дубляжды фильм көргенде көрерменде бұл фильмді әуел бастан аударма тілінде түсіргендей сезім қалдырады. Компенсация әдісін пайдалану арқылы диалектік кедергілерден өтуге болады. Сонымен қатар, цензуралық сөздерді алмастыруға болады, оны көрермен байқамай да қалуы мүмкін.

Кесте 1 - Субтитрлі аударма мен дубляждық аударманың артықшылықтары

Кемшілігі	
Субтитрлі аударма	**Дубляждық аударма**
Сапалы дубляждық фильм сияқты әуел бастан аударма тілінде түсірген секілді әсер қалдырмайды. Субтитрлі аудармаға мән беріп отырғанда, маңызды визуальды ақпараттарды жыберіп алуымыз мүмкін. Көрермен субтитрді оқып үлгеру үшін, аудармашы компрессияға жүгінеді. Субтитрлі аударма кезінде түсіру әдісі жиі қолданылады, нәтижесінде түпнұсқа мәтініндегі ақпараттарды жоғалтуымыз мүмкін.	Көп қаражатты қажет ететін аударма түрі. Себебі, оған арнайы сапалы құрылғылар, аудармашы, дубляж жасаушы актерлер және видеоредакторларға жеке-жеке ақша төленеді. Дубляждық аударма жасау, қайта түзеу және дыбыстау ұзақ уақытты қажет етеді. Дубляж актерлері әрдайым кәсіби маман бола бермейді немесе қажетті эмоцияны жеткізе алмауы мүмкін. Түпнұсқаны ести алмайтындықтан, осының бәрі көрерменнің ақпаратты дұрыс қабылдамауына әкеліп соғуы мүмкін.

Кесте 2 - Субтитрлі аударма мен дубляждық аударманың кемшіліктері

Аудиовизуалды аударма түрлерінің әрқайсысының өзіне тән кемшіліктері мен басым тұстары бар. Алайда, осы аудиовизуалды аударманының қай түрін алып қарасақ та, барлығының мақсаты бір, яғни вебралды және вебралды емес ақпарат арқылы бір тілдің мәдениетін келесі бір тілге адекватты аудару арқылы көрерменге толыққанды жеткізу.

Аудармашы адекватты аудиовизуалды аудармаға қол жеткізу үшін баса назар аудару қажет:

1. Аударатын тілдің тыныс белгілері мен орфографиясын жетік білу;
2. Түпнұсқадағы сленгтерді, реалиялар мен әзіл-сықақты жеткізе алу;
3. Компрессия әдісін жетік меңгеру;
4. Экстралингвистикалық ақпаратты білу және оны аудармада қолдану;
5. Түпнұсқа жанрына дәл түсетін тілдік бірліктерді қолдану арқылы аудару.[7]

Зерттеуді мысал ретінде сипаттау үшін түпнұсқада және оның аударма нұсқасында 2020 - 2021 жылы жарық көрген " *Чорин Патшайым* " (철인왕후) дорамасының LVOE және ONE фансаб топтарының *субтитрлері* қолданылды. [8]

Түпнұсқа	**LVOE фансаб тобы** аударма нұсқасы	**ONE фансаб тобы** аударма нұсқасы
-**유치장에서** 왜 **순대국밥** 주는 거야? -**또라이** 같은 소리야 ? -**순대국밥**을 진짜 싫어거든.	-**Бөлімше**ге барғанда не үшін кукбап бересіңдер? -Бұл не **сұрақ?** -Мен кукбапты жек көремін.	-Ұстау камерасында адамдарға неге **кукпап жемісін** бересіңдер? **-Не деп тұр мынау?** -Мен **жемісті** расында да ұнатпаймын.

Кесте 3– Аударма нұсқаларына салыстырмалы талдау 1 - мысал

Талдаудың бірінші мысалына назар аударатын болсақ, түпнұсқада «유치장에서 왜 순대국밥 주는 거야?» деген сөйлемді LVOE фансаб тобы «Ұстау камерасында адамдарға неге кукпап жемісін бересіңдер?» деп аударған. ONE фансаб тобы «유치장 - ұстау камерасы» деп дұрыс аударған, бірақ «순대국밥» сөзін «кукпап жемісі» деп аударып үлкен қателік жасаған. Ал, LVOE фансаб тобы транслитерация тәсілі арқылы жай ғана «кукбап» деп аударған, «순대» сөзін мүлде түсіріп тастаған. Екі топта бұл сөзді көрерменге толыққанды жеткізе алмаған. Өйткені, «순대국밥» - шошқа етінен жасалған шұжық қосылған, күрішпен бірге берілетін сорпа. Кукпаптың түрі өте көп болғандықтан «순대» сөзін түсірмей транслитерация жасап, «Ұстау камерасында адамдарға неге сундэ кукпап тағамын бересіңдер?» деп аударса, көрерменге түсінікті болушы еді. Келесі «또라이 같은 소리야 ?» сөйлемін LVOE фансаб тобы «Бұл не сұрақ?» деп аударса, ONE фансаб тобы «Не деп тұр мынау?» деп аударған. Мұндағы «또라이» – ақымақ, есуас деген мағынаны білдіреді, бірақ бұл сөзді екі фансаб тобы да тастап кеткен. Бұл сөйлемді «Не деп тұр мына ақымақ?» деп аударғаны жөн деп ойлаймыз. Себебі, бұл нұсқа кейіпкерлердің мінез-құлығын, болып жатқан ситуацианың бейнесін толық ашады.

Түпнұсқа	**LVOE фансаб тобы** аударма нұсқасы	**ONE фансаб тобы** аударма нұсқасы
이건 따 입는다고?	Сонда мынаның бәрін киюім керек пе?	Мынаның бәрін киюім керек пе? **Корольдік салтанатты киім**

궁중 예복 세르 속속곳, 곶지미, 노른바지, 대슴치마, 기슴가리개, 속적삼, 스란치마, 대란치마, 전행웃치마, 삼에장저고리 그리고 당의웁니다.	**Патшайымның дәстүрлі киімдері** Ішкі киім, дамбал, жеңіл шалбар, белдемше асты дамбалы, жоғары киім, ішкі жейде, бірінші белдемше, екінші белдем, үшінші белдемше, өрнектері бар ішкі жакет және сыртқы жакет.	Ішкі киім, шолақ шалбар, кең шалбар, төменгі белдемше, кеудеге арналған киім, төменгі көйлек, дара белдемше, қос белдемше, үшесе белдемше, самхэчжен, чогори және данаги.

Кесте 4 – Аударма нұсқаларына салыстармалы талдау 2 - мысал

Екінші мысалға назар аударсақ, корейлік дәстүрлі киім атаулары. Naver сөздігінің түсіндірмесіне сәйкес, «궁중» - патша сарайы, «예복» - салтанатты киім, демек, патша сарайында киетін салтанатты киім деген мағынаны білдіреді. LVOE фансаб тобы «Патшайымның дәстүрлі киімдері» деп дорамадағы контекстке байланысты аудара отырып, мағынасын жеткізе алған. Ал, ONE фансаб тобы «Корольдік салтанатты киім» деп аударған, негізінен бұл патшайымның киімі, көрермен оны корольдің салтанатты киімі деп жансақ түсінуі мүмкін. Сол себептен ONE фансаб тобы «Патшайымның салтанатты киімі» деп аударса дұрыс болушы еді деп санаймыз. Енді, келесі жолға назар аударсақ реалиялар бірінен соң бірі тізбектеле келгендіктен транслитерация әдісін мұнда мүлде пайдалана алмаймыз. Бірақ, бір қызығы ONE фансаб тобы осындай ситуацияда сөздің баламасымен бірге транслитерация әдісін бірге пайдаланған. Ал, LVOE фансаб баламаларын жазып шыққан.

Түпнұсқа	**LVOE фансаб тобы** аударма нұсқасы	**ONE фансаб тобы** аударма нұсқасы
먹어 머고 **구름** 먹는 것 같아요 **마마**	-Ал енді, жей ғой. -Дәл алма жеп тұрғандаймын, сондай дәмді.	-Мән берме, жей бер. -Бұлтты жеп тұрған күйдемін.

Кесте 5 - Аударма нұсқаларына салыстармалы талдау 3 - мысал

Үшінші мысалға келсек, мұнда қышкентай қыз картоп қосылған варениктер жеп «구름 먹는 것 같아요» дейді, сөзбе сөз «бұлт жеп тұрғандаймын» дегенді білдіреді, яғни мұнда қыз варениктердің пішіні де, дәмі де нәзік бұлтқа ұқсас екендігін меңзеп тұрғандай. LVOE фансаб тобы бұл сөйлемді мүлде басқаша «Дәл алма жеп тұрғандаймын, сондай дәмді» деп аударған. ONE фансаб тобы «Бұлтты жеп тұрған күйдемін» деп аударып, түпнұсқаның бастапқы мағынасын сақтап қалған. Сонымен қатар, екі топта «마마» сөзін тастап кеткен. Naver корей сөздігінің түсіндірмесіне сәйкес «마마» - император немесе оның отбасы мүшелеріне айтылатын жоғарғы дәрежедегі сыпайы сөз. Дәл осы жолды «Бұлт жеп тұрғандай сезімдемін, Ұлы Мәртебелім» деп аударса, сөйлем толыққанды болады деп ойлаймыз.

Жалпы қорытындылайтын болсақ, осы тақырыпты зерттеу барысында аудиовизуалды аударманың қазіргі кезде қаншалықты маңызды рөл атқаратындығына көзіміз жетті. Сол себепті, аударманың бұл түрі әлі күнге дейін тереңірек зерттеу мен ізденісті қажет етеді.

Аудармашы тілді білсем жеткілікті деп емес, заман ағымынан сай жан-жақты болуы қажет. Ол үшін өзінің ана тілі мен аударатын тілдердің реалияларын, кірме сөздерін, диалектілірін, паразит сөздерін, әзіл – сықақтары мен сленгтерін білуі керек. Сонымен қатар, 21 ғасыр жаһандану, БАҚ мен техниканың жылдам қарқынмен даму заманы болғандықтан, аудиовизуалды аудармаға деген сұраныс күнен–күнге артпаса, бәсеңдемейді деп ойлаймыз.

ӘДЕБИЕТ

1. ВЕСТНИК Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н.А. Добролюбова Выпуск 48, Нижний Новгород 2019г.
2. А.В. Банникова: Особенности перевода аудиовизуальных текстов, Челябинск 2017г.
3. В.А. Цупова: Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Паразиты».
4. Д.В. Ермолаева: Переводческие трансформации при переводе субтитров с китайского языка на русский, 2021г.
5. А.А. Караванский: Особенности перевода экспрессивной лексики в аудиовизуальных текстах и литературе, Санкт-Петербург, 2018г.

6. Закадровый перевод / Википедия: Свободная энциклопедия. – [Б.м.], 2021 – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Закадровый_перевод (қаралаған күні: 05.11.2020).

7. https://www.youtube.com/watch?v=tPv7avpUaxg&list=PLoutjoaBL9aPZ33olHVdQKQUO04S30mO3&index=11

8. https://dorama.land/koroleva-chorin16

УДК 748

Сейтбекова А.
Магистрант
Сулейман Демирель Университеті
Қаскелең, Қазақстан
e-mail: a.ismankul@gmail.com

Н.Ә. НАЗАРБАЕВ ПЕН Қ.Ж. ТОКАЕВТЫҢ САЙЛАУ АЛДЫНДАҒЫ ҮГІТ-НАСИХАТ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ БЕЙНЕСІН ЗЕРТТЕУ

Түйін: Саяси коммуникациядағы үгіт-насихат жұмыстарының маңыздылығы мен бағыты оны билік үшін күрестегі маңызды кезең ретінде анықтайды, өйткені кандидаттар мен олардың өкілдері сайлаушылардың санасына интеллектуалды әсер ету функциясын жүктейтін әртүрлі саяси технологияларға шынайы қарайды.

Бүгінгі таңда сайлау заңнамасы саяси насихат бойынша жаңаша түрде болуы керек деген пікір бар. Ережеге сәйкес, әрбір сайлау науқаны аяқталғаннан кейін заңға өзгерістер енгізіледі, іс жүзінде айтарлықтай өзгерістер технологияның жұмысына байланысты болады, олар билік үшін күресте жеңіске жетудің әртүрлі стратегияларын жасауға қатысады. Осыған байланысты сайлау заңнамасын үнемі өзгертуді қалай жалғастыру керектігін таңдауға мүмкіндігі жоқ.

Тірек сөздер: Қ.Ж. Тоқаев, үгіт-насихат, сайлау, билік, Н.Ә. Назарбаев.

Seitbekova A.
Graduate student
Suleiman Demirel University
Kaskelen, Kazakhstan
e-mail: a.ismankul@gmail.com

STUDY OF THE IMAGE OF THE PRE-ELECTION CAMPAIGN WORK OF N. A. NAZARBAYEV AND K. ZH. TOKAYEV

Abstract: the importance and orientation of propaganda work in political communication defines it as an important stage in the struggle for power, since candidates and their representatives have a realistic attitude to various political technologies that impose the function of intellectual influence on the minds of voters.

Today there is an opinion that electoral legislation should be in a new way on political propaganda. According to the rules, after the end of each election campaign, changes are made to the law, in fact, significant changes occur due to the work of technology, which is involved in the development of various strategies for winning the struggle for power. Because of this, there is no way to choose how to proceed with the constant change of electoral legislation.

Key words: K.Zh. Tokayev, propaganda, elections, power, N.A. Nazarbayev.

1995 жылғы Қазақстан Республикасының Конституциясы мемлекеттік билікті ұйымдастырудың негізгі қағидаты ретінде еркін сайлауды, ал егемендіктің тасымалдаушысы және мемлекеттік биліктің жалғыз көзі - халықты айқындады. Қазақстан Республикасы президенттік басқару нысаны бар біртұтас мемлекет болып табылады.

Демократиялық сайлау – бұл бәсекелестік, мерзімді және өкілді сайлау, оның барысында кең еркіндікке ие азаматтар өз өкілдерін билік құрылымдарына балама негізде сайлайды. Бәсекелестік сайлау сайлауға әртүрлі саяси партиялар мен кандидаттардың қатысуын қамтамасыз етеді. Олардың барлығы сөз бостандығын, жиналыстарды, қозғалысты, саяси көзқарастарын тыңдау үшін қажет нәрсенің бәрін пайдаланады және сайлаушыларға балама кандидаттарды ұсына алады. Қазақстан Республикасының заңнамасы сайлаудың кезеңділігін, халықтың түрлі әлеуметтік топтарының билік органдарында өкілдік етуін, сайлау органдары қызметінің ашықтығы мен ашықтығын қамтамасыз етеді [1].

Тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан мен Ресей Әскери ынтымақтастық туралы шартқа сәйкес «Тараптардың бірінің қауіпсіздігіне, тәуелсіздігіне немесе аумақтық тұтастығына қатер төндіретін жағдай туындаған жағдайда Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы дереу халықаралық құқыққа, 1992 жылғы 25 мамырдағы Достық, ынтымақтастық және өзара көмек туралы екіжақты шартқа және 1992 жылғы 15 мамырдағы Ұжымдық қауіпсіздік туралы шартқа сәйкес бір-біріне қажетті көмекті, оның ішінде әскери көмекті көрсету бойынша консультациялар жүргізіп, нақты іс-әрекеттер жасайды.

Қазақстанда үгіт-насихат науқаны 2015 жылдың 26 наурыз айында басталады. Қалалар көшелеріндегі билбордтардан үміткерлердің қайсысы кең үгіт-насихат жүргізетінін анықтауға болады. Алматының ірі көшелерінің бірі-Әл-Фараби даңғылының бойында қазіргі президент Нұрсұлтан Назарбаев бейнеленген ондаған билбордтар орнатылды. Оның арасында пайда болған билбордтардың бірі: "Біз көшбасшыға дауыс береміз" - сайлау алдындағы үгіт-насихат қарқынды жүріп жатқанын айғақтайды.

Сурет 1. Н.Ә. Назарбаевтың сайлау алдындағы үгіт-насихат жұмыстарының бейнесі

Тұрғындар үшін 1991 жылдан бастап биліктегі қала көшелеріндегі Назарбаевтың портреттері үйреншікті болды. Қазақстанда танымал жас белсенділер мен шығармашыл тұлғалардың Назарбаевты қолдайтын сөздері жазылған плакаттар тек мәдени орталықтардың жанында ғана емес, сонымен қатар қаланың түрлі базарларындағы дүңгіршектерде де желімделген.

2017 жылы Қазақстан Конституциясы тағы да өзгеріске ұшырады. 19 бапқа 26 түзету қабылданды. Новеллалар негізінен Президенттің, Парламенттің және Үкіметтің өкілеттіктерін қайта бөлу мәселелеріне қатысты болды. Елбасы үшін басымдықтар стратегиялық функциялар болды: жоғарғы төрешінің билік тармақтары арасындағы қатынастардағы рөлі, сыртқы саясат, Конституцияны қорғау, елдің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс мәселелері. Мемлекеттік бағдарламаларды және бюджетшілердің қаржыландыру мен еңбекақы төлеудің бірыңғай жүйесін бекіту жөніндегі өкілеттіктерді Елбасы Үкіметке берді.

2019 жылдың ақпанында президент Конституциялық Кеңеске жүгінді. Ол Конституцияның 42-бабының 3-тармағын Мемлекет басшысының өкілеттігін тоқтату шарттарына қатысты ресми түрде түсіндіруді сұрады.

5 ақпанда Нұрсұлтан Назарбаевтың бейне түсіндірмесі жарияланды. Ол Конституциялық Кеңеске жүгіну – мемлекеттің күнделікті мәселесі екенін атап өтті. Президент жағдайға байланысты шу шығармауды ұсынды және Қазақстанға мерзімінен бұрын сайлау "қауіп төндірмейді" деп сендірді.

2019 жылдың 19 наурызында Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауында Мемлекет басшысының өкілеттігін өзінен бас тартуға ниетті екенін мәлімдеді [2].

Сайлау – Қ.Ж. Тоқаевтың өз бетінше саясаткер болуға және Қазақстанның Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың мұрасынан біржола құтылуға талпынысы болып келеді. Мерзімінен бұрын сайлау Қасым-Жомарт Тоқаевтың билігін заңдастыруға арналған, ол 2019 жылы билікке келген кезде қазақстандықтар оны өзінің президенті деп санамады, яғни менсінбеді деуге келеді. Қ.Ж. Тоқаев сол кезде халық арасында өте танымал болған жоқ, дегенмен оның айтарлықтай қарсыластары да болған жоқ.

Президенттікке кандидат Қасым-Жомарт Тоқаевтың сайлауалды бағдарламасы алғаш рет 2019 жылғы 11 мамырда жарияланды, содан кейін үгіт-насихат жұмыстары жүргізіле бастады.

Сурет 1. Қ.Ж. Тоқаевтың сайлау алдындағы үгіт-насихат жұмыстарының бейнесі

«Екінші жағынан, президенттік мандатты бір мерзімге шектеу Мемлекет басшысының жалпыұлттық дамудың стратегиялық міндеттерін шешуге барынша бағытталуын қамтамасыз етеді», - деп түсіндірді ол өз шешімін. Сол кезде бүкіл ел бойынша үгіт-насихат жұмыстарына 7,5 мыңнан астам белсенді қатысты. Әр түрлі форматта парақшалар тарату, плакаттар қою және экспромт-кездесулер жүргізілді.

Қорытындылай келе, алдын-ала мәліметтер бойынша, келу 69,44% құрады. Дауыс беруге тіркелген 12 миллионға жуық сайлаушының 8,2 миллионнан астамы қатысты.

Сайлауда барлығына қарсы сайлаушылардың 5,80% дауыс берді. Тоқаевтың қарсыластары 2-3% дауыс жинады.

"Ашық қоғам" халықаралық өңірлік зерттеулер институты өткізген экзитпол нәтижелеріне сәйкес, Қасым-Жомарт Тоқаев 82,45% дауыс жинады. "Аманат" партиясының қоғамдық саясат институты өткізген тағы бір экзитпол Тоқаевқа одан да көп дауыс берді: 85,52% дауыс. Осы экзитполдар жексенбі күні кешке жарияланғаннан кейін Тоқаев өзінің сайлауалды штабында сөз сөйлеп, сайлау заңға сәйкес өтті, ал барлық кандидаттардың мүмкіндіктері тең болды деп мәлімдеді.

"Олар аймақтарға еркін барып, сайлаушылармен кездесіп, үгіт жүргізді. Ешкімге қатысты шектеулер болған жоқ. Әр сайлаушыға таңдау еркіндігі берілді. Осылайша, бұл науқан әділ және ашық өтті", - деді ол.

Осылайша, сайлаушыларды сыртқы ресімдеумен тартуға арналған, бірақ оқырманды тиісті мазмұнмен ұстай алмайтын үгіт нысандарындағы журналистиканың жанрлары мен форматтарының мұндай арақатынасы Қазақстан Республикасы Президентін таңдау барысында елде жүргізіліп жатқан үгіт-насихат науқандарының тиімділігі туралы мәлімдеуге мүмкіндік береді [3].

Қ.Ж. Тоқаев пен Н.Ә. Назарбаевтың үгіт-насихат науқандары сайлаушыларға ашық, айқын әсер етуімен сипатталады, бұл оң нәтиже береді.

Осылайша, қазіргі заманғы үгіт-насихат формалары дәстүрлі баспасөз бейнесіне еліктеу технологияларын қолданумен сипатталады, алайда үгіт-насихат баспасөзінің беттерінде қолданылатын жанрлық палитраны талдау мазмұны жағынан үгіт-насихат газеттері мәтіндердің формасы мен мазмұны бойынша басқа, қарапайым үгіт-насихат құралдарына, оның ішінде: парақшаларға, сауалнамаларға, плакаттарға және т.б. құралдарға жүгінетіні анықталды.

ӘДЕБИЕТ

1. О завершении предвыборной агитации и подготовке ко дню голосования на выборах депутатов Мажилиса Парламента и маслихатов РК. 2016 // URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36970489

2. Нурсултан Назарбаев сложил суперпрезидентские полномочия. 2017. URL: https://www.kommersant.ru/doc/3236004

3. Президент Касым-Жомарт Токаев провел заседание Высшего совета по реформам (29.01.2021 г.) // Официальный сайт Президента Республики Казахстан (https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/meetings_and_sittings/ prezident-kasymzhomart-tokaev-provel-zasedanie-vysshego-coveta-po-reformam).

УДК 811.531

Тоқтарбаева А.,
Магистр гуманитарных наук, преподаватель
Бүркітбай Г.Ж.
К.ф.н., проф. кафедры восточной филологии
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: toktarbayeva99@mail.ru

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КАЛЕНДАРНОГО ОБРЯДА КОРЕЙСКОГО И КАЗАХСКОГО НАРОДОВ

Аннотация: В традиционной культуре каждого народа существуют свои календарные обряды, которые по сей день сохраняют свою значимость. Рассматривая семиотику календарного праздника, приходит понимание национального самосознания, менталитета, духовных и материальных ценностей двух народов. В данной статье рассматриваются семиотические значения обрядов и традиции, проводимых в день празднования Нового года как одного из календарных праздников в корейской и казахской традиции. В ходе исследования обрядов двух народов, были замечены сходства. Сходствами являются то, что символикой проводимых обрядов в день празднования Нового года в корейской и казахской традиции считается изобилие, долголетие, счастье, здоровье.

Ключевые слова: Обычай, ритуал, обряд, праздник, казахская традиционная культура, корейская традиционная культура, Новый год, Наурыз, Сольналь.

Toktarbayeva A.,
Master of humanitarian science, teacher
Burkitbay G.
Cand. Sc. Phil, Prof.
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: toktarbayeva99@mail.ru

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CALENDAR RITE OF THE KOREAN AND KAZAKH PEOPLES

Abstract: In the traditional culture of each nation, there are their own calendar rituals, which to this day retain their significance. Considering the semiotics of the calendar holiday, an understanding of the national identity, mentality, spiritual and material values of the two peoples comes. This article discusses the semiotic meanings of rites and traditions held on the day of the celebration of the New Year as one of the calendar holidays in the Korean and Kazakh traditions. During the study of the rites of the two peoples, similarities were noticed. The similarities are that the symbols of the rituals held on the day of the celebration of the New Year in the Korean and Kazakh traditions are abundance, longevity, happiness, health.

Key words: Custom, ritual, ceremony, holiday, Kazakh traditional culture, Korean traditional culture, New Year, Nauryz, Seollal.

Календарные праздники, обычаи и обряды являются неотъемлемой частью традиционной культуры народов и играют важную роль в их социальной жизни. Исследование календарных праздников, обрядов и обычаев выявляют национальное самосознание, национальную идентичность, духовные и материальные ценности народов.

Вместе с тем, изучение календарных праздников раскрывает историко-культурные связи, эмоционально-психологическую роль праздника в ряду повседневных дел и забот [1, с.3].

В традиционной культуре каждого народа огромное внимание уделялось Новому году как одному из важнейших календарных праздников. Следовательно, у корейского и казахского народа огромное внимание уделяется празднованию Нового года. Большое значение придавалось обрядам и обычаям, которые проводились вовремя празднования этого календарного праздника. У каждого обряда, верования и обычая в праздновании Нового года, и даже в названии праздника у корейцев и казахов имеется глубокое значение и символика. Стоит отметить, что в традиционной культуре казахов и корейцев многие обычаи и ритуалы, проводимые во время празднования Нового года, дошедшие до настоящего времени, все ещё строго сохраняются.

Изучение значимости календарных праздников в традиционной культуре народов является актуальной. На сегодняшний день имеется множество работ исследователей, посвященных изучению значения календарных праздников в традиционной культуре корейского и казахского народа. Среди исследователей, изучивших календарные праздники корейского народа следует отметить Джарылгасинову Р.Ш. и Крюкова М.В., Ионову Ю.В., Ким Г.Н.

Что касается работы исследователей, раскрываемых значимость «Наурыза» в традиционной культуре казахского народа, стоит отметить работы Алимжановой А.Ш. и Шаймерденовой М.Д., Әжіғали С., Бопайұлы Б., Калыбековой А. Благодаря работам этих исследователей, был проведен сравнительный анализ к Новому году как календарному празднику в традиционной культуре корейцев и казахов.

В первую очередь, обращая внимание на семиотику названия календарного праздника в корейской традиции, следует подчеркнуть, что Новый год или «설날» (Сольналь) как называют корейцы означает рождение или возникновение всего впервые. Символизирует собой извечный характер жизни, великий смысл «повторяемости», мировой ритм и лад Вселенной, природы, человеческой жизни и труда [1, с.79]. А в казахской традиции праздник Новый год - «Наурыз» символизирует начало нового дня, время пробуждения всего живого и с персидского языка означает «первый день Нового года». «Наурыз» и «Сольналь» имеют свою глубокую историю в традиционной культуре корейцев и казахов. Корейцы празднуют Новый год первого числа первого месяца по лунно-солнечному календарю. Согласно источникам, на рубеже XIX—XX вв. Лунный Новый год представлял собой сложный комплекс обычаев и обрядов, игр и развлечений, религиозных, философских, эстетических и этических воззрений корейского народа, которые формировались на протяжении многих столетий. Обычаи и обряды праздника отражали также его семейный (или родовой) характер. На формирование многофункциональной новогодней обрядности корейцев оказали влияние социально-экономическая, политическая, культурная жизнь страны и народа, идеология буддизма, конфуцианства, даосизма и древних верований, сохранивших свою силу до 20 в. [1, с.79]. В то время как в казахской традиции, наступление Нового года отмечают 21 – 22 марта. Согласно древним представлениям казахов, каждый год состоял из 6 месяцев лета и 6 месяцев зимы, в котором лето символизировало добро, а зима символизировало зло. Следовательно, границей этого деления являлся первый день Нового года – Наурыз – день весеннего равноденствия и считался наступлением победы добра над злом. Также есть мнение, что «Наурыз» праздновали в разное время в зависимости от погоды. Например, в Южной части Казахстана, Новый год праздновали в конце февраля, когда снег начинал таять. В то время как в некоторых поселениях отмечали 9 марта. Таким образом, в день Нового года день и ночь равняется, на смену зимы приходит весна, пробуждается все живое, люди освобождаются от тягот зимы и все плохое остается в прошлом. Считается, что празднование «Наурыза» берет свое начало еще за три тысячелетия до нашей эры. Сведения о праздновании «Наурыза» можно обнаружить в книге «Авеста» (о поклонении огню, о символе добра и зла), в трудах древнегреческого историка Страбона (описывает как жители Междуречья собираются в Храме огня и проводят празднование), в поэме «Наврузнаме» Омар Хайяма, посвященную Наурызу. Также можно добавить, что М. Ауэзов и М. Жумабаев обозначают «Наурыз» как праздник труда.

Интересно то, что празднование Нового года у корейцев длился 15-20 дней и считался самым продолжительным календарным праздником [2, с.98]. Рассматривая обряды корейцев и казахов, можно заметить сходства. Таким образом, корейцы, как и казахи готовились к празднованию Нового года заранее. За несколько дней до нового года корейцы и казахи тщательно приводили в порядок и наводили чистоту в доме, шили новую одежду, расплачивались с долгами. Согласно источникам, в корейской

традиции перед Новым годом было важно расплатиться с долгами до полуночи. В случае если должник не смог расплатиться с долгами до полуночи, то кредитор не был вправе беспокоить должника до окончания новогодних праздников. В казахской традиции, старую одежду не выбрасывали. Считалось, что хозяин старой одежды, выбросивший в мусор, может прицепить к себе невзгоды, болезни от злого духа. Поэтому оторвав пуговицу на воротнике, старую одежду сжигали. В добавок, за день до Нового года всю посуду наполняли разными крупами, молоком, кефиром, кумысом, шубатом, водой, которые символизировали знак пожелания изобилия и достатка в Новом году. По казахским мифологиям, 21 марта на землю спускается «Кыдыр-ата» - святой старец, дарующий счастье, здоровье и благополучие, благословляющий людей на добрые дела. Согласно казахским мифологиям, под взглядом Қыдыр – ата земля становится плодородной, камни расправляясь превращаются в живительную влагу, а на их месте появляются тюльпаны и подснежники, зеленеет трава, умножается скот, наступает благодать [3, с.25]. Считается, что, когда Кыдыр-ата обходит землю и заходит в дом, то хозяину этого дома приходит счастье, радость и благополучие. Но заходит в те дома, где царит чистота и уют, поэтому в каждом доме все готовятся и приводят всё в порядок.

Накануне Нового года, в корейской и казахской традиции для того, чтобы оградить себя от невзгод, болезни и бед проходящего года применялись талисманы, обряды или обереги. Например, в казахской традиции адыраспан занимает большое значение и имеет свою символику. По казахским поверьям, дым адыраспана прогонял и защищал дом от злых духов, приносил счастье и удачу. Поэтому в каждом доме можно было заметить пучок адыраспана. В то время как, в корейский традиции существовал обычай украшать дома изображениями, которые называются - сэхва. Сэхва приклеивали не только накануне Нового года, но и в первый день новогоднего праздника. Исходя из источников, каждое изображение раскрывает в себе глубокий смысл, символику. Обычно использовали изображения «небесного воина», тигра, петуха, сороки, божества «Чхоён» и т.д. Так, «небесный воин» символизировал защиту дома от злых духов и нечистей, петух означал счастье, тепло, начало весны. Тигр, считавшийся одним из стражей четырех сторон мира и посланником Горного духа, приносил счастье, изгонял горе и болезни. Сороку считали посланником Духа деревни и символизировали как птицу, приносящую добрые вести. Что касается изображения божества «Чхоён», является одним из значимых образов в корейской традиции и символизирует защиту от всех бед, болезней и темных сил. Корейцы, как и казахи считают, что когда праздник входит в убранный дом, к хорошему хозяину, то болезни, неудачи и невзгоды обходят его стороной [1, с.86].

Вместе с тем, накануне Нового года вечером корейцы зажигали бумажные фонари и небольшие светильники с кунжутным маслом. Также разжигали костры, сжигали волосы и срезанные ногти, которых собирали в специальном мешочке. В этих действиях были свои значения и одним из них являлось то, что неприятный дым, при сжигании волос и ногтей, отгоняет от нечистей и различных заболеваний. В эту ночь устраиваются различные игры, развлечения, и стараются не ложиться спать. Здесь наблюдается сходство с казахскими традициями. Казахи тоже не ложились спать и проводили разные игры, развлечения, танцевали, пели песню, рассказывали разные истории, весело проводили время, ждали появления «Кыдыр-ата» и наступления Нового года. Считалось, что «Кыдыр - ата» не появляется там, где происходит ссора, обида. К тому же если новый день начинался с обиды и ссоры, то и весь год ссора и обида будет продолжаться. В связи с этим, прощали друг другу свои обиды и мирились, забывали все разногласия.

Таким образом, анализируя значения этих оберегов, обрядов и обычаев можно прийти к выводу, что главной целью у корейцев и казахов являлось ограждение от болезней, злых духов, бедствия, несчастья, также пожелания долголетия, мира, счастья, изобилия и достатка в наступающем году.

Первый день Нового года занимает особо важное значение, как и у казахов, так и у корейцев. Следовательно, существовали обряды или церемонии, которые проводились в обязательном порядке. В день Нового года корейцы вставали раньше, надевали новую одежду и готовились к проведению церемонии жертвоприношения духам предков. Данная церемония является одним из важных этапов в день Сольналя. Описывают церемонию жертвоприношения духам предков таким образом: «перед семейным алтарем или специально устроенном месте жилой комнаты, где хранились поминальные таблички, устанавливались столики с угощениями. Блюда, входившие в состав «угощений», предлагавшихся предкам, были довольно разнообразными и в каждой провинции имели свои особенности. Обязательными были рыба, мясо, овощи, фрукты, рис, суп, вино. Для каждого угощения на столе обычно отводилось определенное место: впереди – вино, на востоке – рыба, на западе – мясо, рис и суп – сзади. Руководил церемонией жертвоприношения предкам в каждом доме глава семьи.» [1, с.92]. Церемония «угощения» предков заключалась в том, что глава семьи наливал вино, предназначенное прибывшим духам, в чаши, на специальные тарелки клал кусочки мяса и немного овощей, после чего зажигал стоящие на столе ароматические палочки [1, с.93]. После этого

присутствующие в этой церемонии совершали три раза поклон. Стоит отметить, что только мужчины могли участвовать в церемонии жертвоприношения духам предков. После выполнения церемонии «угощения» предков все члены семьи приступали к праздничной трапезе. Готовили корейцы на праздник различные блюда, у которых были символические значения. Основным традиционным, праздничным блюдом является новогодний суп - ттоккук. Ттоккук – это суп, приготовленный из говяжьего (куриного, фазаньего) бульона, основным компонентом которого является тонко нарезанный рисовый хлеб в круглой форме. Каждый компонент этого блюда символизирует пожелание счастья и благополучия.

В казахской традиции, «Наурыз» встречали с рассвета и делали поклон восходящему солнцу. Поклонение восходящему солнцу в день Нового года имеет в себе символическое значение. Согласно казахским представлениям, если на рассвете увидеть первые солнечные лучи и совершить поклон, то наступивший год будет полон изобилия, счастья и достатка. Также по виду восходящего солнца предсказывали каким будет наступивший год. Если солнце огненно-красная, то в этом году будет много смерти, пожара, войны; если солнце оранжевая, то это символизирует засуху; если солнце тусклое, то год будет особенно дождливым; если солнце яркое, то год будет плодородным. В свою очередь, в корейской традиции так же существовало почитание небесных тел. Следовательно, встреча первого полнолуния в новом году считалось одним из важных событий и традиционное почитание луны имеет особый глубокий смысл. В день первого полнолуния Нового года в сумерках молодежь взбиралась на вершину горы с целью встретить восход луны. Согласно корейским представлениям, тот кто первым увидит луну, то будет счастлив. Также по виду луны предсказывали какой будет год. Если луна белая, то это означает, что год дождливым; если луна красная, то будет засуха, если луна яркая, то это означает хороший урожай, если луна тусклая, то ожидается голод. Существуют много различных обрядов и развлечений, проводимых в Лунном Новом году, связанные с почитанием луны. Например, можно отметить традиционный обряд «хождение по мосту вечности», который проводился в ночь первого полнолуния. Обряд «Хождение по мостам» связано с представлением о долголетии и здоровья. Также считается, что обряд «хождение по мостам» предотвращает несчастья и невзгоды в Новом году.

Согласно казахским традициям, люди приветствовали друг друга, здороваясь непременно обеими руками, обнимали друг друга, поздравляли с наступлением «Наурыза», радуясь великому дню. Утром в день празднования «Наурыза» мужчины очищали истоки родников, со словами «Если увидишь родник, расчищай его», в то время как, старшее поколение сажали деревья возле родников со словами «Срубил дерево-посади десять». В свою очередь, женщины наливают масло в очищенный родник со словами «Мать земля, даруй нам счастье и преумножение», а на посаженное дерево наливают молоко. Желают благополучия, счастья и изобилия. В день «Наурыза» накрывают дастархан, подают различные блюда (қуырдақ, мясо, құрт, ірімшік, жент, май, шелпек, талқан-тары, қымыз, шұбат). Символом и ритуальным блюдом «Наурыза» является «наурыз-көже». Отличительной особенностью «наурыз-көже» является то, что это блюдо готовят один раз в году и в день празднования «Наурыза». К приготовлению данного блюда придают особое значение. «Наурыз-көже» состоит из семи обязательных компонентов, включающих в себя воду, мясо, соль, пшено, муку, молоко, масло. Стоит отметить, что в разных поселениях некоторые компоненты отличались. Согласно казахским преданиям, запах «наурыз-көже» отгоняет голод. Как можно заметить, число семь в казахской традиции является сакральным и имеет глубокий смысл. Считается что, число обязательных элементов в блюде «наурыз-көже» должно соответствовать числу дней в неделе. Таким образом, сравнивая символическое значение «ттоккук» и «наурыз-көже», можно отметить, что значениями этих блюд является благополучие, достаток, изобилие, долголетие. В добавок, в день «Наурыза» от старейшин получают слова благославения. Согласно казахским верованиям, если получить слова благославления от старейшин, то желания, цели сбудутся и достигнут успехов.

Во время празднования «Наурыза» нету места зависти, злости, корысти, обиды и ссоры. Если между соседями, друзьями, родственниками была вражда или ссора, то в день наступления «Наурыза» мирились и забывали все свои старые обиды, налаживали отношения. Ходили в гости друг другу, поздравляли с праздником и желали друг другу только добра, счастья и здоровья. Стоит отметить, что в корейской традиции тоже существует традиционный обычай себэ – новогодние поздравления. Согласно источникам, в день нового года каждый кореец должен приветствовать поклоном и поздравить с новым годом родителей, родственников, старших. Если не следовать этому обычаю, то означало не уважение старших и начало ссор. Поэтому строго соблюдали данный обычай, навещали дома родственников и знакомых, приветствовали с поклоном старших. Это продолжалось обычно до 15-го дня первого лунного месяца. показывает важность обычая в корейской традиции. Сходство наблюдается в том, что для корейцев и казахов имело важное значение хорошее взаимоотношение между родственниками, друзьями и знакомыми. В корейской и казахской традиции «Наурыз» и «Сольналь» праздновали торжественно и

весело, играли в различные традиционные игры, пели песню, читали стихи, танцевали. Объясняется тем, что веселое и торжественное празднование принесет успех, достаток, изобилие в дом.

Празднование «Наурыза» сопровождается айтысом, который символизирует борьбу зимы и лета, тепла и холода, добра и зла. Обычно участвуют акыны, которые побеждали своим красноречием, остроумными словами и шутками, завоевавшими уважение и славу в народе. В корейской традиции, во время празднования Нового года проводятся различные развлечения как «хождение по мосту», «ютнори», «запускание воздушных змей», «каменные сражения» и т.д. В то время как в казахской традиции, проводятся такие игра как «алтыбақан», «бәйге», «күрес», «көкпар» и т. д. И каждая игра или развлечение имеет в себе символические значения.

Сравнивая и анализируя значения и символики празднования Нового года у корейского и казахского народа, можно наблюдать сходства. «Наурыз» и «Сольналь» означают начало нового дня, новой жизни. Каждый обряд, проводимый накануне Нового года корейского и казахского народа, означает в первую очередь ограждение дома и семьи от невзгод, болезней и зла в наступающем году. Вместе с тем, символикой ритуальных блюд, развлечений, обрядов и обычаев, проводимых при празднованиях «Наурыза» и «Сольналя» в корейской и казахской традиции, является долголетие, изобилие, достаток, плодородие, счастье, здоровье. Несмотря на различия различных аспектов традиционной культуры корейцев и казахов, основной смысл празднования «Сольналя» и «Наурыза» одинакова.

ЛИТЕРАТУРА

1. Джарылгасинова Р.Ш., Крюков М.В. Календарные обычаи и обряды народов Восточной Азии. Новый год. М., Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1985. – 264 с.
2. Ионова Ю.В. Обряды, обычаи и их социальные функции в Корее: Середина XIX – начало XX в. / АН СССР. Ин-т этнографии. — М.: Наука, 1982. — 232 с.
3. Алимжанова А.Ш., Шаймерденова М.Д. Наурыз мейрамы: благодатный праздник весны, единства, прощения и милосердия. Учебное пособие/ Алимжанова А.Ш., Шаймерденова М.Д. - Алматы:2016. – 188 с.
4. Әжіғали С. Қазақ халқының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары. 1-том: біртұтастығы және ерекшелігі/Құраст. С. Әжіғали – Алматы: «Арыс» баспасы, 2005. – С. 13- 20
5. Бопайұлы Б. Қазақы Наурызнама. Алматы: «Издательство “Бастау”» ЖШС 2005 ж. – С. 11 – 15
6. Джарылгасинова Р.Ш., Крюков М.В. Календарные обычаи и обряды народов Юго - Восточной Азии. Годовой цикл. – М.: Наука. Издательская фирма «Восточная литература», 1993. – 448 с.
7. Калыбекова А. Теоретические и прикладные основы народной педагогики казахов. Изд. 2-ое. Алматы: БАУР, 2006. – С. 258-266
8. Ким Г.Н. Республика Корея. – Алматы: Дайк-Пресс, 2010. – 584 с.
9. 설날 //https://namu.wiki/w/%EC%84%A4%EB%82%A0 - (дата обращения: 13.11.2022).
10. 떡국 //https://namu.wiki/w/%EB%96%A1%EA%B5%AD - (дата обращения: 13.11.2022).

УДК 81.1

Тұрсын П.
магистр, Шығыс тілдерінің аудармасы
кафедрасының аға оқытушысы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан
e-mail: pazilat.tursyn@mail.ru
Абыканова Д.Б.
филология ғылымдарының магистірі,
Шығыс тілдерінің аудармасы кафедрасының
аға оқытушысы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан
e-mail: dinara065@gmail.com

ҚАЗАҚ ҚЫТАЙ ТІЛДЕРІНДЕГІ ЖАЛҒАУЛАР

Андатпа: Мақалада қытай және қазақ тілдеріндегі грамматикасындағы жұрнақ мен жалғаулалардың ұқсастығы мен айырмашылығы қарастырылады. Қытай тілін үйренушілерге мәдениетаралық қарым-қатынас біліктілігін қалыптастыруда, туыс емес тілдерді тиімді әдіс пайдалану

арқылы жасалу жолдарын, құрылымдық түрлері мен семантикасын салыстыру арқылы, үйренушіге тиімді жолдарын көрсету қажеттілігі туындап отыр. Ғалымдардың пікірлері, еңбектері қарастырылған.
Тірек сөздер: жұрнақ, грамматика, сөзжасам, аффикс.

Abstract. In the article we discuss the similarities and differences of suffixes and conjunctions in the grammar of the Chinese and Kazakh languages. It is necessary to show students effective ways to build intercultural communication skills for Chinese learners by comparing the ways, structural types and semantics of unrelated languages using an efficient method. Opinions and works of scientists are considered.
Key words: suffix, grammar, word formation, affix.

Халық немесе ұлт тілдерінде сөз жасалу ерекшеліктері біріңғай сипатта болмайды. Олардың пайда болуы мәдениетіне, әдебиетіне қатысты жағынан да, сол тілде қолданылуы жағынан да әр түрлі болады. Сол жердің тіл ерекшелігінен, грамматикалық, лексикалық, морфологиялық, фонетикалық тұрғыдан алғанда көптеген салаларынан тұрады.

Қазақ тіліндегі сөзжасам көне жазба ескерткіштерден басталып қазіргі кезге дейін тілдің даму нәтижесінде толығып, ерекшеленіп, өзгеріп, қолданыс аясы кеңейіп, кең қолданысқа ие болды.

XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында орыс тіл білімінде И.А.Бодуэн де Куртенэ, Ф.Ф.Фортунантов, Н.В.Крушевский, А.А.Потебня, А.А.Шахматов, А.М.Пешковский және т.б. ғалымдар тарапынан сөз тудыру процесі, түрлері, олардың сөз таптарын қалыптастырудағы рөлі туралы, қазақ тіл білімінде ғалым Ш. Сарыбаев, Ж.Т. Сарбалаев, ф.ғ.к., ғалым Г. Абдирасилова «Қазіргі қазақ тіліндегі сөздердің аналитикалық тәсіл арқылы жасалуы» атты диссертациясында зерттеуші Ж.Отарбекова, А.Байтұрсынұлы, профессор Н. Оралбаева сияқты ғалымдардың еңбегі зор. Қытай ғалымдары Хуан Бо Жун, Ляо Сюэдун, Чжан Бинь, Ху Юшу, Чжу Дэси және тағы басқалары.

«Сөз құрамы орыс. *состав слова* – сөздің сыртқы түр-тұрпаты. *Тілдегі сөздер* бір бүтін тұлға ретінде қаралғанмен, олар мағыналы бір не бірнеше бөлшектен құралуы мүмкін. Сөз құрамының ең негізгі бөлшегі – түбір. Сөз тудыратын, сөз жалғастыратын (байланыстыратын) қосымшалар түбірге қосылады. Мысалы, *ек-ін, егін-ші, егін-шілік* сөздері *ек* түбіріне жұрнақтар (*-ін, -ші, -лік*) жалғану арқылы жасалған. Ал бойжеткен сөзі екі түбірдің бірігуінен, бала-шаға сөзі түбірлердің қосарланып айтылуынан туған. Сөздер сыртқы тұлғасына (құрамына) қарай түбір сөз, туынды сөз, қос сөз, біріккен сөз, қысқарған сөз болып бөлінеді».[1]

«Тіл адамға қызмет етеді, ал адам үшін ең басты нәрсе, өзі таныған заттық не құбылыстық белгіге атау беру. Демек, сөзжасам морфология ішінен туындамайды. Қайта сөзжасам негізінде пайда болған сөздерді жүйелеу үшін грамматикалық құрылымын саралау үшін, морфология саласы келіп шығады. Сондықтан сөзжасамды тіл білімінің ең көне саласы деп танимыз».[2]

Чжан Бинь (新编现代汉语): «Қосымша мағына білдіретін морфемалар аффикстер деп аталады».[3].

Лу Шусян «Қытай тілінің грамматикалық талдауының мәселелері» атты еңбегінде: «Аффикс (лексикалық аффикс) – мағыналық жағынан мүлдем белгісіз дербес емес морфема, яғни түбір сөздің жалғанған компоненті ғана емес, байланысқан морфема, сонымен қатар сөздің немесе сөз тіркесінің қосымша компоненті». [4]

Чжан Цзиннің «Қытай грамматикасы мәселелері» атты еңбегінде «Аффикс – қосымша мағынаны немесе грамматикалық мағынаны білдіру үшін сөздің түбіріне қосылатын, дерексіз және ешқашан бастапқы мағынасында сөз бола алмайды, тек түбірден бұрын немесе кейін қойылады». [5]

Қытай ғалымдары аффикстерді анықтауда әлі де түрлі пікір білдіреді, бірақ екі мәселеде - позицияны бекіту және мағынаның дефляциясы туралы келіседі, сондықтан аффикстердің табиғатын талдау қажет.

Ф.Фортунатовтың теориясы бойынша аффикс сөздің оның компоненттеріне морфологиялық бөлінуі және түбірдің бөлінуі нәтижесінде ажыратылады және сөздің заттық мәніне оның формалды мәні ретінде қарастырылады.

Чжу Яцзюнь былай деп есептейді: «Аффикстер позициялау үшін функционалды морфемалар болуы керек және олар тек басқа морфемалардың алдында немесе кейін ғана орналастырылуы мүмкін, мысалы: «老», «阿», «初», «儿», «子», «头» т.б. Нақты мағынаны білдіретін морфеманың орны сөздің жасалуында жылжымалы және ауыспалы, басқа морфемалардың алдында да, кейін де тұруы мүмкін.

Сөз *түбір* мен *қосымшадан* тұрады. Сөздің бастапқы мағына беретін ең түпкі бөлшегі *түбір* деп аталады. Мысалы: адам, тіл, қалам, ғалам, т. б. Түбірге жалғанған бөлшек *қосымша* деп аталады. Мысалы: адам+дар, тіл+дік, қалам+гер, ғалам+шар.

Қосымша екіге бөлінеді:

1) жұрнақ

2) жалғау

Тілдің өзіне тән құрылымдық жүйесі болады, сол сияқты жұрнақ, жалғаулардың өзіндік лексика-грамматикалық, мән-мағыналық, қызметі бар. Сөз жасайтын қосымшалар белгілі бір сөзге жалғанғанда, одан лексикалық мағынасы бар жаңа сөз туындайды, ол белгілі бір сөз табына тәуелді болады. Мысалы: жаса (етістік), жасау (зат есім), жасаулық (сын есім) т.б.

Жұрнақ түбірге жалғанса оған жаңа лексикалық мағына береді. Мысалы: *ө**н**, ө**ндір**, ө**нгіш**, ө**нім**, ө**нгіз**, ө**ндіріс**.* Қолдану аясына қарай, жұрнақтардың үстіне сөз жалғастыратын қосымшалар жалғана береді.

Қазақ тіл білімінде сөздердің байланысу тәсілдеріне үш түрге бөліп қарастыруға болады:

1. қосымшалар арқылы, синтетикалық тәсіл;
2. шылаулар, сөздердің орын тәртібі және интонация арқылы байланысуы, аналитикалық тәсіл;
3. аналитика-синтетикалық тәсіл.

Қытай тілінде аффикс – қосымша құрылыс, «түбір + аффикс» конструкциясы, бірақ анықтауыш, буын, зат, септік, толықтауыш және субъект-предикаттық конструкциялар құрама конструкциялар болып табылады және «түбір + түбір» конструкциясын қанағаттандыруы керек.

Чжу Дэси өзінің «Грамматика бойынша дәрістер» атты еңбегінде «нақты аффикс тек түбір компонентке ғана жалғаса алады, оның түбір компонентімен позициялық қатынасы ғана бар, бірақ семантикалық байланысы жоқ» деп атап көрсетеді. [6] Бұл қосымшалардың тек түбір сөздермен тіркесіп, сөз тіркестерін емес, жаңа сөздер жасауға болатынын көрсетеді. Сонымен, морфема мен түбір морфема күрделі құрылымның негізгі түрін қанағаттандыратын сөз құраса, морфема аффикс емес, морфемалар үшін керісінше болады. Мысалы:桌子 (zhuōzi)，狮子(shīzi)，袖子(xiùzi)，刷子(shuāzi). «子» сөзі алдыңғы түбірге қосылып, орнында бекітілген және алдыңғы компонентпен өзгертуші қатынасы жоқ аффикс, сондықтан ол аффикс болып табылады. 自觉(zìjué)，自动(zìdòng)，自私(zìsī)，自发(zìfā) «自» сөзі өзінен кейінгі компоненттің пысықтауышы екені анық және аффикс емес, біріккен сөз болуы керек.

Қосымшалар сөз түбіріне жалғанып, морфология категориясына жатады.

Сөз болып табылатын синтаксистік бірлікке қарағанда морфемалық бірлік морфема болып табылады. Морфеманың ойлы компоненті – аффикс, ал сөздің елестеу компоненті – елестетілген сөз. Аффикс пен жалған сөз әртүрлі деңгейдегі жалған компоненттер. Мысалы:

1.瞻之在前,忽焉在后。(《论语•子罕》)

2.寒暑易节,始一反焉。(《列子•汤问》)

1-мысалдағы «忽» сөзі жылдам мағынаны білдіретін сын есім; «焉» қосымшасы «忽焉» қосынды сөзін жасайды, ол жылдам мағынаны білдіретін үстеу болып, іс-әрекетті көрнекі етеді. 2-мысалдағы «焉» сөзі «始一反» тіркесінің соңы. Ол синтаксистік бірлік, сөз немесе біз ойдан шығарылған сөз деп атаймыз. 1-мысалда «焉 » сөзі аффикс, ал 2-мысалда «焉» сөзі сөйлем аяқталатын сөз, бірақ олардың табиғаты әртүрлі және әр түрлі деңгейде. Жазба мен тарихтың көне комментаторлары оларды әрқашан біртұтас деп есептеп, оларды «риторика» немесе «сөйлеу көмекшілері» деп атап, лексикалық және синтаксистік құрылымдардың арасындағы айырмашылықты, лексикалық және синтаксистік мағыналардың арасындағы айырмашылықты жасырды.

Лу Шусян «Қытай тілінің грамматикалық талдауының мәселелері» кітабында атап өткендей, кейбір аффикстер (негізінен жұрнақтар) тек түбірге немесе сөздерге ғана емес, сонымен қатар сөз тіркестеріне, сондай-ақ了, 过, 的 сияқты көмекші сөздерге. Көсемшелер мен жұрнақтарды "қосымша" ретінде жалпылау арқылы сөздерді ғана емес, сөз тіркестерін де жалпылауға, тіпті оларға көмекші сөздерді де қосуға болады. Лу Шусян аффикс деп атайтыны - бұл толық мағынасы жағынан жалған, тәуелсіз емес морфема, түбір сөздің құрамдас бөлігі ғана емес, сөздің немесе сөз тіркесінің құрамдас бөлігі болып табылатын байланысқан морфема. Қазіргі кезде көптеген ғалымдар көмекші етістіктерді де қосымшалар қатарына жатқызады, яғни Лу Шусян септік жалғаулары деп атайтын қосымшаларымен теңестіреді.

Көптеген ғалымдар аффикстерді зерттегенде 着, 了 және 过 сияқты кейбір көмекші сөздерді қосымша деп атайды. Көмекші сөздер талдауда көрсетілгендей, синтаксис құру саласына, сабақтас сөйлем немесе сөз тіркесіне жатады, мағынасы бұлыңғыр болса да, олардың ешқайсысын қосымша деп санауға болмайды. Көптеген ғалымдардың көмекші сөздерді қосымша ретінде қарастыруының себебі Лу Шусянның септік жалғауларына берген анықтамасында жатыр. Менің ойымша, сөзжасам мен синтаксис әртүрлі категориялар және оларды біріктіруге болмайды. Бірақ көмекші сөзді аффикс ретінде жіктесе, Лу Шусян айтқандай, «...... орынсыз тұрған көмекші сөздердің өзі орын жоқ деп уайымдамайды». Біз туынды емес, мағынасы мүлде көмескі, сөзге немесе сөз тіркесіне жалғанатын «аффикс» категориясын жасау қажет сияқты. Осылайша қосымшаларды инфикстерден ажыратып, қосымшалардың табиғатын анық зерттеуге болады.

Демек, қазіргі қытай «жұрнақтарын» «сөз жұрнақтары», «сөз тектес жұрнақтар» және «тілдік жұрнақтар» деп жіктеу қажет. Қазіргі қытай тіліндегі жұрнақтарды «туынды жұрнақтар» және «тілдік жұрнақтар» деп жіктеу қажет, бұл біздің қазіргі қытай тіліндегі «жұрнақтарын» зерттеуімізге үлкен көмек болмақ.

Жу Ды Ши «们», «着», «了», «过» жұрнақтар деп есептейді және жоғарыдағы талдауға байланысты бұл да дұрыс емес деп есептейміз. Біріншіден, «们» сөзін талдасақ, ол «同学们», «劳动模范们» сияқты есімдіктерден немесе зат есімдерден кейін көпше түрде қолданылуы мүмкін. «们» сөзі түбір морфемаға ғана жалғануға сәйкес келмейді, сондықтан «们» жұрнақ емес, көмекші болуы керек. «着», «了», «过» деген сөздерді Чжоу Зуму өзінің «Қытай сөздік мекен-жайында» айтқандай қарасақ, «们», «着», «了», «过» бұлар морфологиялық өзгерістің қосымша компоненттері және морфемалармен бірдей емес. » [7] Және олар міндетті түрде түбірге емес, әдетте сөз тіркесіне жалғанғандықтан, оларды «аффикс» деп атау орынсыз; оларды «морфемалар» деп атаған жөн болар еді.

Тіл білімінде сөздерді байланыстыратын, түрлендіретін тәсілдердің қатарына жұрнақ, жалғау, көмекші сөздер, интонация және сөздердің орын тәртібі жатады. Қытай тіліндегі сөз тіркесі мен сөйлем құрамындағы сөздерді байланыстыратын тәсілдерге жалғаулар мен шылаулар ғана жатады. Қытай тілінде сөздер септелмейді. Көмекші сөздер іштей предлогтар, жалғаулар және шылаулар болып бөлінеді және көп емес. Сөздерді байланыстыратын жалғаулар: 和, 跟, 同, 与, 及, 或, 并, 并, 且, 而, 或者, 还是, т.б. Сөйлемнің құрамындағы сөздерді байланыстыратын шылауларға 的, 地, 得 сияқты үш түрлі құрылымдық шылау жатады. 的анықтауыштық қатынастағы сөз тіркесінің сыңарларын байланыстырады (我的车[wǒ de chē] менің машинам), 地пысықтауыштық қатынастағы сөз тіркесінің сыңарларын байланыстырады (轻轻地走 [qingqing de zou] ақырын жүру), 得толықтырғыштық қатынастағы сөз тіркесінің құрамындағы сөздерді байланыстырады. (高兴得流泪 [gaoxing de liulei] қуанғанынан жылап жіберу). Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, қытай тілі мен қазақ тілдерінің айырмашылықтар бар екенін анықтадық. Қазақ -қытай тілін сөздік семантикасы, үйреншікті тіркесімі және сөйлем құрылысы ерекшеліктері жағынан талдап, оны теориялық тұрғыдан көрсетілді. Оқушылар тілді тек меңгеріп қана қоймай, қытай лексикасының концептуалды мағынасы, сонымен қатар оның коннотациясы мен мағынасын білу, сөздегі сөздер мен қосымшалардың дұрыс қолданылуын қамтамасыз ету, теріс тасымалдаудың әсерінен аулақ болу, қажетсіз қателерді азайту және негізгі аффиксті қолданудың ерекшеліктерін түсіну арқылы ғана біз олардың арасындағы айырмашылықтар танып, қосымшалардың сөйлемдегі маңызын түсінеміз.

ӘДЕБИЕТ

1. Тіл білімінің терминдерінің түсіндірме сөздігі. – Алматы: «Сөздік–Словарь», 2005 жыл.
2. Салқын А.Б. Тарихи сөзжасам. Монография. – Алматы: Қазақ университеті. – 309 б.
3. 张斌.新编现代汉语. 上海:复旦大学出版社, 2008.
4. 吕叔湘.吕叔湘集. 中国社会科学出版社, 2001
5. 张静.汉语语法问题. 中国社会科学出版社,1987
6. 朱德熙.语法讲义. [m].商务印书馆,2005
7. 周祖谟.汉语词汇讲话.北京：外语教学与研究出版社，2007

УДК 81`25

Шахалилова И.,
Студент бакалавриата
«6В02302-Переводческое дело»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: shakhalilovai03@mail.ru

ПЕРЕВОДЧИК КАК СУБЪЕКТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы межкультурной коммуникации и роль переводчика. Лакуны и реалии одна из проблем перевода с которыми сталкивается переводчик при передаче национального калорита.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, перевод, фасилитатор, лакуны, реалии.

Shakhalilova I.,
BA student
«6M020900- Translation studies»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: shakhalilovai03@mail.ru

TRANSLATOR AS A SUBJECT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Abstract: The article deals with the problems of intercultural communication and the role of an interpreter. Lacunas and realities are one of the translation problems that a translator faces when transferring a national flavor.

Key words: intercultural communication, translation, facilitator, lacunas, realities.

Интерес к концепции коммуникации в современном мире значительно возрос. Как социальная концепция, межкультурная коммуникация возрождается благодаря практическим потребностям. Эти практические потребности возникли в результате быстрого экономического развития большинства стран и революционных изменений в технологиях. Помимо экономики, образование, туризм и наука стали наиболее важными областями профессионального и социального межкультурного общения. октября. Расстояние. Октябрь.

Примером этого являются международные отношения. Казахстан поддерживает дипломатические отношения со всеми странами арабского мира. Эти страны испытывают потребность в переводчиках, говорящих на арабском языке, и в культуре этих людей, чтобы они могли безопасно вести переговоры и развивать дипломатические отношения без культурных барьеров.

Межкультурный диалог - это взаимодействие представителей разных культур.[1, СФ. 6]

Межкультурное общение - это общение, осуществляемое в контексте обусловленных культурой различий в коммуникативной компетентности участников, и эти различия оказывают ценное влияние на успех или неудачу коммуникативной деятельности.

Основными функциями межкультурного общения являются межкультурный обмен материальными и идеальными ценностями, а также обмен информацией между этническими группами, разными нациями, государствами и т. Д. Это культурный обмен между Дека и Дага. Декоммунизация - это обмен информацией между ними.Расстояние. Декоммунизация сотрудничества между агентами. Решать местные или глобальные проблемы.

Концепция перевода как межкультурного диалога исходит из понимания языка как элемента культуры, единого социокультурного образования. Расстояние. С того момента, как люди начали разделяться на разные группы в истории цивилизации, возникла проблема декодирования речи для общения. Потому что на протяжении всей истории человечества у них были разные торговые, военные, политические, культурные и экономические отношения друг с другом, и поэтому их нужно было переводить.

Перевод - это процесс преобразования речевого акта одного языка в речевой акт другого при сохранении неизменного плана содержания, то есть его значения.[2, с. 6] Переводчик - это тот, кто выполняет эту операцию.

Разные ученые описывали переводчика по-разному. Например, Г. V. Флора описывает Деку как переводчика, который является "посредником между языками и культурами". Он также говорит, что переводчик должен уметь передавать не только слова, но и мысли, образы, ассоциации.

Другой известный ученый, М. Нидермайер описывает декоммунизм как "мост между культурами". По его словам, переводчик должен иметь глубокое понимание культурных различий и уметь передавать эти различия в переводе.

Переводчик - это тот, кто знает не только язык, но и культуру, обычаи и традиции. Переводчик - центральная тема межкультурного диалога, который связывает две культуры, открывая тексты или беседы на разных языках. Он должен стремиться понимать и передавать не только языковые нюансы, но и культурные особенности, существующие в каждой языковой среде. Переводчик также должен учитывать переводимый контекст и активно развивать свои знания и навыки, чтобы обеспечить точность и эффективность перевода. Таким образом, переводчик является не только посредником между языками, но и посредником в межкультурном обмене, который играет важную роль в развитии международного сотрудничества в области декодирования и декоммунизации.

При выполнении своей работы переводчик сталкивается не только с лексическими и грамматическими особенностями языков, но и с различными культурными взглядами, которые могут повлиять на то, как текст понимается и интерпретируется. Следовательно, для качественного перевода переводчик должен уметь понимать не только язык, но и культуру человека, написавшего исходный текст.

"Каждое иностранное слово отражает странный мир, странную культуру - за каждым словом стоит идея мира, движимая национальным сознанием" [3, с.624]. В любом языке есть слова, которые нельзя перевести с одного слова на другое, особенно для обозначения определенных объектов и явлений местной культуры. Национальная и культурная идентичность во многом проявляется в лексической и семантической сферах. Он относится к фактам как к особой категории средств выражения, то есть к " словам и фразам, которые указывают на то, что характерно для образа жизни, культуры, социально-исторического развития одного человека и чуждо другому."Носитель исторического национального колорита совершенно несовместим с другими языками."[4, СФ. 55] факты - это слова, не имеющие аналогов в других языках. Лакунарные единицы характерны для любого языка, имеют ярко выраженный национальный колорит.

Когда факты представляются каждому переводчику, возникает проблема выбора того или иного способа их передачи. Можно сделать вывод, что культурно-специфический словарь при переводе на иностранные языки требует творческого подхода и глубоких лингвистических и культурных знаний переводчика.

Отличительной чертой двуязычия в переводе является то, что двуязычие перевода часто асимметрично. В большинстве переводчиков преобладает язык, данный им при рождении, и культура, которую они изучают на этом языке. Это язык, и эта культура зависит от других языков, с которыми переводчик должен иметь дело при переводе. Через призму доминирующего языка и доминирующей культуры понимаются значения, содержащиеся в речевых актах другого языка, воспринимаются реалии другой культуры. Во-вторых, в процессе перевода оба языка участвуют в разговоре и действии одновременно, и переводчик должен постоянно преодолевать вмешательство языков и культур.

Профессия переводчика также имеет ряд этических принципов и норм. Переводчик должен уважать обрабатываемую информацию, защищать ее конфиденциальность, защищать интересы клиента и уважать доверенный ему перевод. При переводе текста важно учитывать культурные нюансы и правильно передавать соответствующие термины и фразы.

Знание языка и культуры нации и их личное отношение к ним - это два уровня, которыми переводчик должен уметь управлять в своей работе. Последнее может сыграть важную роль, например, во время дипломатических переговоров. Бывает, что переводчик высказывается в пользу одной стороны в международном споре, но по той или иной причине поддерживает другую. Но каким бы сочувствующим ни был переводчик к одной из сторон переговоров, он должен заранее отказаться, чтобы напрямую повлиять на их исход. Другое поведение с точки зрения профессиональной этики неуместно и неприемлемо. Потому что роль языкового представителя заключается не в том, чтобы рассказывать участникам международных конфликтов, как решать их проблемы, а в том, чтобы использовать свои знания, чтобы помочь друг другу понять, что они хотят сказать [5].

Стоит отметить, что при переводе переводчик должен переводить не только текст, но и тон автора. Это указывает на то, что переводчик должен говорить в том же тоне и настроении, что и автор. Например, если автор говорит спокойным, низким тоном, переводчик также должен переводить их. Если автор немного пошутил и посмеялся, переводчик должен передавать их аудитории как есть.

Переводчик должен не только переводить фразы, но и знать культуру страны, в которой он говорит. Он будет выступать в качестве посредника для обеих сторон, переводчика, который объяснит им основные правила поведения и обычаи в стране, а также должен будет выбрать эквивалент языкового явления, которое напрямую отражает иностранную культуру. Основой для достижения взаимопонимания в межкультурном общении является сочувствие - ставить себя на место другого, пытаться увидеть мир его глазами. Если переводчик преуспевает, процесс перевода можно считать успешным.

В заключение имейте в виду, что переводчик - это не просто человек, который переводит тексты на другой язык. Это тема межкультурного диалога, унижающего достоинство разных культур и языков. Переводчик должен не только в совершенстве владеть языком, но и иметь глубокое понимание культуры, в которой он переводит текст. Он должен уметь передавать не только истинное значение текста, но и его контекст и культурные нюансы. Переводчик также может выступать в качестве культурного посредника, помогая людям из разных культур понимать друг друга и снижать культурные барьеры.

ЛИТЕРАТУРА

1. М.О.Гузикова и П.Ю.Фофанова «Основы теории межкультурной коммуникации» - Екатеринбург,2015 – 6 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода 1975 – 6 с.
3. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: [учеб. пособие] / С. Г. Тер-Минасова. - М.: Слово/Slovo, 2000. - 624 с.
4. С. Влахов, С. Флорин. - М.: Международные отношения, 1986. - 55 с.
5. Виссон Линн Синхронный перевод с русского на английский , 1999.

СЕКЦИЯ 6.
ЭКОНОМИКАНЫҢ, ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ, МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ АСПЕКТІЛЕРІ МЕН ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ
СЕКЦИЯ 6.
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНЫЕ АСПЕКТЫ И НЫНЕШНИЕ ТРЕНДЫ ЭКОНОМИКИ, МЕЖДУНАРОДНОГО И НАЦИОНАЛЬНОГО ПРАВА, МЕНЕДЖМЕНТА
SECTION 6.
THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS AND CURRENT TRENDS IN ECONOMICS, INTERNATIONAL AND NATIONAL LAW, MANAGEMENT

УДК 343.9

Агибаева С.Д.,
заң магистрі,
мұғалім
АҚ «Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ»
Алматы, Қазақстан
e-mail: agibaeva_s@mail.ru

ЖАҺАНДАНУ ДӘУІРІНДЕГІ ӘЛЕМДІК ҚАУІПСІЗДІК ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАУІПШІЛІГІ РЕТІНДЕГІ КИБЕРҚЫЛМЫСТЫҚҚА ҚАРСЫ КЕРЕКТІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ

Түйін: Мақалада киберқылмыспен күресудің кейбір мәселелері жаһандану дәуіріндегі жаһандық қауіпсіздік жүйесіне сын ретінде қарастырылған.

Тірек сөздер: киберқылмыс, қарсы іс-қимыл, жаһандану, трансұлттандыру, ұлттық қауіпсіздік.

Агибаева С.Д.,
магистр юридических наук,
преподаватель в
АО «КазУМО и МЯ им. Абылай хана»
Алматы, Казахстан
e-mail: agibaeva_s@mail.ru

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КИБЕРПРЕСТУПНОСТИ КАК ВЫЗОВУ МИРОВОЙ СИСТЕМЕ БЕЗОПАСНОСТИ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация: В статье актуализируются отдельные вопросы противодействия киберпреступности как вызова глобальной системе безопасности в эпоху глобализации.

Ключевые слова: киберпреступность, противодействие, глобализация, транснационализация, национальная безопасность.

S.D. Agibayeva,
master of Law,
professor at
JSC «KazUIL & WL named after Ablai khan»
Almaty, Kazakhstan
e-mail: agibaeva_s@mail.ru

ON SOME ISSUES OF COUNTERING CYBERCRIME AS A CHALLENGE TO THE WORLD SECURITY SYSTEM IN THE AGE OF GLOBALIZATION

Abstract: The article actualizes certain issues of combating cybercrime as a challenge to the global security system in the era of globalization.

Keywords: cybercrime, counteraction, globalization, transnationalization, national security.

Киберкеңістік әртүрлі байланыстармен анықталады, олар бір мезгілде оны тәуекел аймағы санатына аударады. Өлшемді, ауқымды және функцияларды ұлғайту заңға бағынатын азаматтардың да, жау ойыншылардың да мүмкіндіктерін арттырады. Қарсылас жаңа тірек пен артықшылықтарға ие болу

үшін желідегі ең әлсіз буынға шабуыл жасауы керек. Жергілікті болып көрінетін проблемалар қауіптер мен жүйелі тәуекелдерді тудырып, тез өсіп, тарауы мүмкін.

Киберкеңістіктегі осалдықтар нақты, маңызды және тез өсуде. Маңызды инфрақұрылым, барлау, байланыс, басқару және басқару, сауда және қаржылық операциялар, логистика, апаттарды қалпына келтіру және төтенше жағдайларға дайындық толығымен желілік АТ жүйелеріне байланысты. Киберқауіпсіздікті бұзу, деректерді ұрлау және зияткерлік меншікті ұрлау шекараны білмейді. Олар жеке мәліметтерден бастап мемлекеттік құпияларға дейін әсер етеді.

Киберқылмыс бүгінгі күні үнсіз жаһандық цифрлық індетке айналған қауіп. Киберқылмыс түсінігі көптеген құқық бұзушылықтарды қамтиды, соның ішінде компьютерлерді, деректер мен жүйелерді бұзу; компьютерлік алаяқтық, фишинг және фарминг сияқты алаяқтық; Балалар порнографиясы және пираттық мазмұнды тарату арқылы авторлық құқықты бұзу сияқты қылмыстар. Киберқылмыс кибервандалдар өздерінің артықшылығын көрсетуге ұмтылуының нәтижесінде пайда болды және тез арада жоғары табысты қылмыстық бизнеске айналды. Киберқылмыс пен өндірістік тыңшылық, сыртқы барлау қызметі және терроризм сияқты басқа қауіптер арасында барған сайын айқын байланыс бар.

Жаһанданудың басқа аспектілері сияқты, Интернеттің қарқынды дамуы реттеу тетіктерінің дамуын басып озып, одан әрі бұзылуға әкелді. Киберқылмыскерлердің шабуылдары тұрақты, күрделі және күрделі болып келеді; Барған сайын олар комиссиядан кейін анықталады. Киберқылмыскерлер қолданыстағы қауіпсіздік шараларын айналып өту үшін зиянды бағдарламамен және анонимизациямен ұйымдар мен жеке тұлғаларға шабуыл жасайды. Ағымдағы шабуылдарды бақылау жүйелері, вирустық деректер базалары және антивирустық бағдарламалар қажетті қорғаныс деңгейін қамтамасыз етпейді және тым тез ескіреді. Осылайша, олардың пайдасы үшін киберқылмыскерлер инновацияларды тез енгізгені сонша, көптеген үкіметтер, ұйымдар және киберқауіпсіздікті әзірлеушілер ілесе алмайды.

«Анонимдыққа» қол жеткізудің үнемі жетілдірілген әдістері киберқылмыскерлерге қамауға алу мен қудалауды айтпағанда, ерте анықтаудан қорықпай әрекет етуге мүмкіндік береді. Жалдауға болатын зиянды бағдарламаларды жасаушылар мен киберқылмыскерлердің көбеюі өз дағдыларын, қабілеттерін, өнімдерін және қызметтерін басқа киберқылмыскерлерге ұсынады: деректерді алу және сақтау, жүйелерге тыныш кіру, жеке басын ұрлау; қате қайта бағыттаулар, пернетақтада жұмыс істеу кезінде пайдаланушы идентификациясы, жеке басын тексеру және ботнет. Қылмыскерлерге киберкеңістік ұсынатын артықшылықтардың қатарында анонимділік және қатысушылар арасындағы байланысты дәлелдеу өте қиын болатын трансұлттық бірлестіктер құру мүмкіндігі бар. Осылайша, ақпаратты ұрлау, сақтау және қайта сату төңірегінде астыртын экономика пайда болды.

Жалпы киберқылмыстың, атап айтқанда ұйымдасқан киберқылмыстың жақын болашақта дамуының кем дегенде үш себебі бар. Біріншіден, киберқылмыс жасау технологиясы қолжетімді болды. Бағдарламалық құралдарды желіде сатып алуға болады, бұл пайдаланушыға ашық порттарды анықтауға немесе құпия сөздерді және басқа қауіпсіздік шараларын айналып өтуге мүмкіндік береді. Мұндай құралдар арнайы компьютерлік дағдылары жоқ адамдардың үлкен санын құқық бұзушы етеді. Мысалы, 2010 жылы ашылған «Mariposa» ботнетінің авторларында арнайы хакерлік дағдылар болмаған [1]. Екіншіден, веб-келуші өзгереді. 2022 жылдың басында интернет аудиториясының саны 4,95 миллиард пайдаланушыға жетті. Қазіргі таңда әлем халқының 62,5%-ы интернетті пайдаланады [2]. Бұл жаңа пайдаланушылар қылмыскер болуға бейім болмаса да, құқық бұзушылар саны артады, ал гүлденген аймақтардан құрбан болған ауқаттылардың саны шамамен бірдей болады. Нәтижесінде, Интернет пен кең жолақты байланыс оларды қылмыскерлерге де, жергілікті ауқатты актерлерге де қолжетімді еткендіктен, бұл актерлерге шабуылдар көбейе түсуі мүмкін. Үшіншіден, автоматты жүйелерді қолданудың және жиілік диапазонының кеңеюінің арқасында шабуылдар саны экспоненциалды түрде өсуі мүмкін. Қысқа уақыт ішінде автоматты басқару арқылы миллиондаған спам бірлігін жіберуге болады. Хакерлердің шабуылдары да автоматтандырылған; Қысқа уақыт ішінде мыңдаған шабуылдарды жасауға мүмкіндік беретін бағдарламалық құралдарды пайдаланып, күн сайын компьютерлерге шабуыл жасауға 80 миллионға дейін әрекет жасалады.

Мұндай қылмыстармен күрес олардың латенттілігінің жоғарылауымен қиындайды; Қылмыстық іс материалдарына тиісті дәлелдемелерді анықтау, жинау және қосу мәселесі ерекше өткір тұр. Қылмыскерлерде құқық қорғау органдары үшін бұл процесті айтарлықтай қиындату немесе тіпті белгілі бір жағдайларда мүмкін емес ету үшін көптеген техникалық және құқықтық мүмкіндіктер бар.

Мұның көптеген себептері бар: әртүрлі елдердің ұлттық заңнамасының сәйкессіздігінен және осы бағыттағы халықаралық ынтымақтастықтың жеткіліксіз деңгейінен бастап және тиісті киберқылмыспен күресу органдар мен ведомстволарды қаржылық, ғылыми-техникалық және кадрлық қамтамасыз етудің айтарлықтай жеткіліксіз деңгейіне дейін.

Қауіптің өсуі және мемлекеттік органдар мен коммерциялық компаниялардың компьютерлік жүйелеріне ену туралы есептердің көбеюі өзара байланысты желілердің осалдығын, сондай-ақ жаһандық

қауіпсіздік жүйесін және киберкеңістікті басқаруды дамыту қажеттілігін көрсетеді. Киберкеңістіктің жаһандық аспектілері барлық елдер үшін қауіпсіздіктің басты проблемасы болып табылады. Бұл проблемалар дұрыс шешілмейінше, мемлекеттер өздерінің ұлттық және экономикалық қауіпсіздігін, киберкеңістікте өз халқының қауіпсіздігін қамтамасыз ете алмайды. Киберқылмыс тенденциялары неғұрлым байыпты әрекетті талап етеді:

1. Киберқылмыскерлердің шабуылдары мен қауіпсіздік жүйесін бұзу жиірек, күрделірек және күрделірек болады; барған сайын олар фактіден кейін анықталады, егер мүлде болса;
2. Келешекте киберқылмыскерлердің шабуылдары ауыр және күрделі болып, алдын алу, қадағалау және зерттеу қиынырақ болатынын көрсететін көптеген белгілер бар;
3. Қазіргі уақытта киберқылмысты болдырмаудың тиімді тетіктері жоқ, олар пайдаланушылардың көпшілігі үшін қолжетімсіз, олардың көпшілігі мәселенің ауқымы мен ауырлығын әлі де жете бағаламайды;
4. Жүйеге ену туралы реттеушілер мен құқық қорғау органдарына өтініштердің болмауы киберқауіпсіздік пен киберқылмыс мәселелерінің жоғары басымдылық пен басымдық ретінде танылмауының негізгі себебі болып табылады.

Көбінесе құқық қорғау органдарының қызметкерлері өздерінің қызметтік міндеттерін орындауға байланысты белгілі бір компьютерлік бағдарламаларға, ақпараттық жүйелерге және электрондық деректер базасына қол жеткізе алатын адамдар қылмыс жасаған кезде ақ халаттылар деп аталатын қылмыспен айналысады. Киберқылмыстың ұйымдасқан және шын мәнінде шексіз мүмкіндіктерге ие болған жаһандану және трансұлттандыру дәуірінде әсіресе қауіпті. Сонда бұл жекелеген мемлекеттердің ғана емес, бүкіл әлемдік қауіпсіздік жүйесінің ұлттық қауіпсіздігіне қатер төндіреді.

Құқықтық салада мемлекеттің жауапкершілігі маңызды инфрақұрылымды қорғау жүйесін құру және киберкеңістіктегі қылмыстар туралы заңдарды әзірлеу болып табылады. Мемлекеттің құқық саласындағы негізгі міндеті халықаралық құқықтың бұрыннан мойындалған қағидасынан туындайды.

«Мемлекет басқа елдер мен олардың халықтарына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың жасалуын мұқият болдырмауға міндетті». Бұл қағида көптеген мемлекеттік декларацияларда, сот тәжірибесінде және көрнекті ғалымдардың еңбектерінде көрініс тапқан. Әдеттегі халықаралық құқықтың негізінде жатқан мемлекеттік және халықаралық тәжірибе мемлекеттердің басқа мемлекеттерге мемлекеттік емес субъектілердің шабуылдарына жол бермеу міндетін алады. Мұндай шабуылдарға шыдау халықаралық құқық бойынша қылмыс болып табылады. Бұған қоса, үкіметтер жеке өмір мен азаматтық бостандықтарды қорғауы және ақпараттың дұрыс қорғалуын қамтамасыз етуі керек.

Интернеттің халықаралық ашықтығы киберқылмыстың трансұлттық сипатын анықтайды. Қылмыскерлер мен жәбірленушілер көбінесе әртүрлі юрисдикцияларда орналасады, бұл құқық қорғау органдарына онлайн қылмыстарды тергеу және қудалау үшін үлкен қиындық тудырады. Киберқылмыспен күрес саласындағы халықаралық ынтымақтастықтың қажеттілігіне қарамастан, бұл мәселе бойынша шын мәнінде әлемдік көпжақты келісім әлі жоқ. Ұлттық егемендік мәселелері қылмыстық тергеу мен құқық қорғау органдарының ынтымақтастығына кедергі келтіруі мүмкін. Киберқылмыскердің зиян келтіру және анықтаудан жалтару жылдамдығы құқық қорғау органдарына уақыттың қатты қысымына ұшырап, халықаралық ынтымақтастықты маңызды етеді.

Тиімді ынтымақтастық заңдардың дәйектілігін талап етеді, өйткені көптеген елдер өздерінің құқықтық өзара әрекетін нақты әрекетті қылмыс деп өзара тану принципіне негіздейді, яғни. барлық мүдделі тараптардың юрисдикцияларында бұл құқық бұзушылық жазалануы керек. Белгілі бір юрисдикцияда киберқылмыс туралы заңнама болмаса немесе нашар орындалса, ел киберқылмыскерлер үшін қауіпсіз баспанаға айналуы мүмкін. Мұндай келіспеушіліктерді заңдарды үйлестіру және ынтымақтастықты нығайту бойынша бірлескен күш-жігер арқылы ғана шешуге болады.

Дегенмен 2021 жылдың 29 маусымында БҰҰ жанындағы Халықаралық электр байланысы одағының (ХЭБО) конференциясы өткенін, оның аясында Киберқауіпсіздіктің жаһандық индексі бойынша есептің 4-ші басылымы жарияланғанын атап өту маңызды.

Осылайша, БҰҰ ХЭБО сарапшыларының талдау нәтижелері бойынша Қазақстан Республикасы 9 позицияға көтеріліп, ғаламдық киберқауіпсіздік индексінде 31-ші орынға (бұрын – 40-шы орынға) ие болды.

Аймақтық рейтингте Қазақстан Ресей Федерациясынан кейін 2 орында [3].

Сонымен, коронавирустық пандемиядан кейін компаниялардың қашықтан жұмыс істеуге көшкенін, электронды коммерцияның жедел қарқынмен дамып келе жатқанын, қаржылық және мемлекеттік қызметтерді онлайн режимінде алуға болатынын да ескерген жөн. Мұның бәрі киберқауіпсіздік мәселелерін ерекше өзекті етеді. Яғни, компаниялар мен мемлекеттік органдар пайдаланушыларды, ақпараттық жүйелер мен бағдарламаларды шабуылдардан қорғауы қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. The Mariposa / Butterfly Bot Kit. URL: https://community.broadcom.com/symantecenterprise/communities/community-home/librarydocuments/viewdocument?DocumentKey=f4a691ae-5f67-499f-b981-d626131273d9&CommunityKey=1ecf5f55-9545-44d6-b0f4-4e4a7f5f5e68&tab=librarydocuments
2. Digital 2022 Global Overview. URL: https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022/
3. Казахстан поднялся в Глобальном индексе кибербезопасности МСЭ. URL: https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai/press/news/details/224025?lang=ru

УДК: 339.138

Азизов А.А.
Магистрант
5B051100-Маркетинг и реклама
Университет Нархоз
Алматы, Казахстан
Email: aliyar.azizov@narxoz.kz

ИННОВАЦИОННЫЙ МАРКЕТИНГ КАК КОНКУРЕНТНОЕ ПРЕИМУЩЕСТВО ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. Инновационный маркетинг является важным инструментом для создания конкурентных преимуществ предприятия. Он помогает предприятию улучшать качество своих продуктов и услуг, создавать новые продукты и услуги, развивать новые каналы продаж и улучшать отношения с клиентами.

В рамках данного исследования были изучены основные инструменты инновационного маркетинга, а также его использования для повышение конкурентоспособности компании.

Цель исследования – изучить понятие и виды инновационного маркетинга и его роль в увеличении конкурентоспособности предприятия.

Научная значимость работы заключается в том, что данная работа освещает важность и значимость использования инновационного маркетинга в современном бизнесе. В работе описываются основные инструменты и стратегии инновационного маркетинга, а также рассматриваются преимущества его использования для предприятия.

Практическая значимость работы заключается в том, что она предоставляет предпринимателям, менеджерам и маркетологам информацию о том, как использовать инновационный маркетинг в своей деятельности для создания конкурентных преимуществ.

Методология – в рамках исследования использованы методы сравнения, систематизации, сопоставления, логики.

Результаты исследования – сформированы особенности использования инновационного маркетинга как стимула в формировании конкурентного преимущества. В результате исследования были выявлены основные принципы и стратегии инновационного маркетинга, а также инструменты, которые помогают создать конкурентные преимущества для предприятия. Анализ исследования показал, что использование инновационного маркетинга может помочь предприятию создавать новые продукты и услуги, улучшать качество своих продуктов и услуг, развивать новые каналы продаж и улучшать отношения с клиентами.

Оригинальность / ценность исследования – раскрыты основные инструменты инновационного маркетинга и стратегии.

Практическая ценность итогов работы заключается в том, что она предоставляет предпринимателям и менеджерам практические рекомендации и инструменты, которые они могут применять в своей деятельности для достижения поставленных целей. Это может помочь предприятиям улучшить свои результаты и достичь более высокой прибыли в конкурентной среде.

Ключевые слова – инновационный маркетинг, сбыт, инновации, стратегия, конкуренция, конкурентное преимущество.

INNOVATIVE MARKETING AS A COMPETITIVE ADVANTAGE OF AN ENTERPRISE

Abstract. Innovative marketing is an important tool for creating competitive advantages of an enterprise. It helps the company to improve the quality of its products and services, create new products and services, develop new sales channels and improve customer relationships.

One of the main advantages of innovative marketing is its ability to help an enterprise create new products and services. This can help the company achieve greater competitiveness in the market and attract more customers. Innovative products and services can also help an enterprise expand its market and capture new segments of consumers.

Within the framework of this study, the main tools of innovative marketing were studied, as well as its use to increase the competitiveness of the company.

The purpose of the study is to study the concept and types of innovative marketing and its role in increasing the competitiveness of the enterprise.

The scientific significance of the work lies in the fact that this work highlights the importance and significance of the use of innovative marketing in modern business.

The practical significance of the work lies in the fact that it provides entrepreneurs, managers and marketers with information on how to use innovative marketing in their activities to create competitive advantages. The work provides recommendations and tips on how to develop and implement an innovative marketing strategy, and how to use innovative marketing methods and tools to achieve your goals.

Methodology – within the framework of the study, methods of comparison, systematization, comparison, logic were used.

The results of the study – the features of the use of innovative marketing as an incentive in the formation of a competitive advantage are formed. As a result of the research, the basic principles and strategies of innovative marketing were identified, as well as tools that help create competitive advantages for the enterprise. The analysis of the study showed that the use of innovative marketing can help an enterprise to create new products and services, improve the quality of its products and services, develop new sales channels and improve customer relations.

Originality / value of the research – the main tools of innovative marketing and strategy are revealed.

The practical value of the results of the work lies in the fact that it provides entrepreneurs and managers with practical recommendations and tools that they can use in their activities to achieve their goals. This can help businesses improve their results and achieve higher profits in a competitive environment.

Keywords – innovative marketing, sales, innovation, strategy, competition, competitive advantage..

ИННОВАЦИЯЛЫҚ МАРКЕТИНГ КӘСІПОРЫННЫҢ БӘСЕКЕЛЕСТІК АРТЫҚШЫЛЫҒЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа. Инновациялық маркетинг кәсіпорынның бәсекелестік артықшылықтарын құрудың маңызды құралы болып табылады. Бұл кәсіпорынға өз өнімдері мен қызметтерінің сапасын жақсартуға, жаңа өнімдер мен қызметтерді құруға, жаңа сату арналарын дамытуға және тұтынушылармен қарым-қатынасты жақсартуға көмектеседі.

Инновациялық маркетингтің басты артықшылықтарының бірі-бұл кәсіпорынға жаңа өнімдер мен қызметтерді құруға көмектесу мүмкіндігі. Бұл кәсіпорынға нарықта үлкен бәсекеге қабілеттілікке қол жеткізуге және көбірек клиенттерді тартуға көмектеседі. Инновациялық өнімдер мен қызметтер кәсіпорынға өз нарығын кеңейтуге және тұтынушылардың Жаңа сегменттерін алуға көмектеседі.

Осы зерттеу аясында инновациялық маркетингтің негізгі құралдары, сондай-ақ оны компанияның бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін пайдалану зерттелді.

Зерттеудің мақсаты-инновациялық маркетингтің түсінігі мен түрлерін және оның кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттырудағы рөлін зерттеу.

Жұмыстың ғылыми маңыздылығы - бұл жұмыс заманауи бизнесте инновациялық маркетингті қолданудың маңыздылығы мен маңыздылығын көрсетеді.

Жұмыстың практикалық маңыздылығы-бұл кәсіпкерлерге, менеджерлерге және маркетологтарға бәсекелестік артықшылықтар жасау үшін өз қызметінде Инновациялық маркетингті қалай пайдалану керектігі туралы ақпарат береді. Жұмыс инновациялық маркетингтік стратегияны әзірлеу және жүзеге асыру және алға қойылған мақсаттарға жету үшін инновациялық маркетинг әдістері мен құралдарын пайдалану туралы нұсқаулар мен кеңестер береді.

Әдістеме-зерттеу аясында салыстыру, жүйелеу, салыстыру, логика әдістері қолданылды.

Зерттеу нәтижелері-бәсекелестік артықшылықты қалыптастыруда ынталандыру ретінде инновациялық маркетингті қолдану ерекшеліктері қалыптасты. Зерттеу нәтижесінде инновациялық маркетингтің негізгі принциптері мен стратегиялары, сондай-ақ кәсіпорын үшін бәсекелестік

артықшылықтар жасауға көмектесетін құралдар анықталды. Зерттеудің талдауы көрсеткендей, инновациялық маркетингті пайдалану кәсіпорынға жаңа өнімдер мен қызметтерді құруға, олардың өнімдері мен қызметтерінің сапасын жақсартуға, жаңа сату арналарын дамытуға және тұтынушылармен қарым-қатынасты жақсартуға көмектеседі.

Зерттеудің өзіндік ерекшелігі / құндылығы-инновациялық маркетинг пен стратегияның негізгі құралдары ашылды.

Жұмыс нәтижелерінің практикалық құндылығы-бұл кәсіпкерлер мен менеджерлерге қойылған мақсаттарға жету үшін өз қызметінде қолдануға болатын практикалық ұсыныстар мен құралдарды ұсынады. Бұл бизнеске нәтижелерін жақсартуға және бәсекелестік ортада жоғары табысқа жетуге көмектеседі.

Түйінді сөздер - инновациялық маркетинг, сату, инновация, стратегия, бәсекелестік, бәсекелестік артықшылық.

ВВЕДЕНИЕ. Актуальность выбранной темы обусловлена рядом факторов. Прежде всего, тот факт, что использование инновационного маркетинга улучшает сбыт товаров / услуг. Помимо этого, инновационный маркетинг формирует конкурентные преимущества для компании и улучшает ее положение на рынке.

Обзор литературы. Лицинь Р., Гуаня Х., Кос К. указывают, что «инновационным маркетингом является внедрение и использование новых маркетинговых методов, которые взаимосвязаны с существенными видоизменениями в проекте, продукте либо в упаковке, методов распространения, продвижения либо ценообразования» [1, с.79]. Айо Дж. при этом указывает, что «цель маркетинговых инноваций заключается в том, чтобы лучше удовлетворять потребности потребителей, важно открывать новые торговые зоны либо использовать инновационное позиционирование продукта в целях повышения продаж» [2, с.18].

Компонент, отличающий маркетинговые инновации от прочих видоизменений в маркетинге, представлен тем фактом, что конкретные маркетинговые инновации до сих пор не применялись в конкретной компании, но их использование планируется в будущем. Инновационный маркетинговый инструмент, как отмечают Гупта С., Малхотра Н., - «должен являться элементом в новой маркетинговой стратегии, что представляет собой серьезный отход от маркетинговых методов, которые использовались раньше» [3, с.111]. Инновационный маркетинговый метод может самостоятельно разработать компания или заимствовать у других. Инновационный маркетинговый метод также может применяться к новым и к уже присутствующим на рынке компании.

Левитт Т. [4] предложил следующую классификацию маркетинговых инноваций:

- Разработка изменений в проекте либо непосредственно в дизайне продукта.
- Формирование и внедрение изменений в продакт-плейсменте.
- Использование изменений в процессах продвижения продукта.
- Разработка и использование инноваций в ценообразовании представлена формированием новых стратегий ценообразования с целью продажи товаров и услуг на конкретном рынке компании.

По мнению Гупта С., Малхотра Н.К., Цинкота М. и Форуди П. [5], инновационный маркетинг затрагивает любого рода маркетинговый метод (в проекте, разработке проекта, упаковке и пр.) при соблюдении условия, что это является первым применением этой инновации в компании. Необходимо отметить, что инновационный маркетинг является не обычным (стандартным, периодическим) улучшением, рутинным изменением товаров по просьбе клиентов и регулярным сезонным изменением. Как считают Э. Л. Нагар, Д. Манко, С. Морен-Делерм [6], в случае, когда изменения должны стать маркетинговыми инновациями, они должны быть существенными и регулярными. В условиях сильной конкуренции, быстро изменяющихся потребностей потребителей, присутствует необходимость вовлечения клиентов в создание инноваций, которые можно считать средством передачи ценностей.

Основные положения исследования:

- использование инновационного маркетинга как инструмента в повышении конкурентоспособности способно повысить продажи компании;
- инновационный маркетинг требует стратегического подхода;
- при использовании инновационного маркетинга необходимо опираться на некоторые принципы, например, ориентация на потребителей и прочие базовые вещи.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ. Применяемые методы исследования. В рамках исследования использовался сравнительный метод, который является методом сопоставления двух и более объектов (явлений, идей, результатов исследований и т. п.), выделение в них общего и различного с целью классификации и типологии.

Также применялся метод систематизации. Основными методами систематизации являются: метод иерархического построения от общего к частному; метод определителей; метод алфавитно-цифрового деления; метод подразделения по аналогии; фасетный метод; метод перечислений; метод координатного индексирования; «цепной метод».

Метод сопоставления осуществляется, как уже указывалось ранее, парным сравнением и последовательным сопоставлением. При парном сравнении эксперт сопоставляет исследуемые объекты по их важности попарно, устанавливая в каждой паре наиболее важный

Достижение цели исследования осуществлялось посредством решения поставленных задач.

Задачи исследования:

- изучить преимущества внедрения инновационного маркетинга;
- исследовать инновационный маркетинг как конкурентное преимущество;
- охарактеризовать стратегии инновационного маркетинга;
- рассмотреть типологию маркетинговых инноваций;
- изучить происхождение инновационного маркетинга.

Инновационный маркетинг расширяет возможности компании по разработке новых продуктов или решений для покупателей, формированию индивидуального предложения, которое удовлетворяет сложные потребности клиента, способности изменять позиционирование брендов и расширять их в новых областях бизнеса. Инновационный маркетинг также способствует корректировке характера взаимоотношений с клиентами, изменениям в методах дистрибуции, что приводит к повышению ценности для покупателя, повышению его удовлетворенности и, как следствие, способствует улучшению экономических показателей предприятия [7].

Одним из наиболее важных аспектов, который следует учитывать при работе с любым типом инноваций, является потенциальное конкурентное преимущество, которое может быть получено. Когда дело доходит до маркетинговых инноваций, одно из основных решений, с которым сталкивается компания, желающая улучшить свои конкурентные преимущества, заключается в том, выходить ли на новые международные рынки с имеющейся у них информацией и технологиями для содействия новым инновациям

Концепция инновационного маркетинга и конкурентоспособности, может быть подтверждена на примере компаний-посредников.

Компаниям-посредникам часто бывает трудно конкурировать на быстрорастущем рынке из-за их слабых финансовых возможностей и нехватки ресурсов, которыми они располагают для расширения своего бизнеса. В рамках своей попытки сохранить актуальность в бизнесе, они сосредотачиваются на попытках продать бренды, которые уже занимают лидирующие позиции на своем рынке [8, с.225].

Это ставит перед компанией-посредником задачу маркетинга этих брендов в своих интересах и показывает основным брендам, что они способны эффективно продвигать их. Это, конечно, делает их более привлекательными для рассматриваемых брендов, давая им больше шансов на совместную работу. Возможность привлечь более широкую клиентскую базу повышает конкурентоспособность, потому что бренды часто выбирают их в первую очередь.

Инновации сегодня стали решающей задачей в маркетинге. Этот термин – не просто популярное выражение, он значительно меняет существующие методы работы и предпринимательские стратегии. Однако оказывается трудным разработать инновационную маркетинговую стратегию, не зная предварительно ее принципов.

Инновационный маркетинг включает в себя все маркетинговые практики или методы, которые особенно подходят для конкурентной среды, в которой преобладают инновации. Он должен отвечать, в частности, на конкретные проблемы:

- как облегчить понимание и внедрение инноваций на вашем рынке;
- как адаптировать схему распределения (обучение, общение);
- как управлять конкретными политиками в очень часто коротких циклах;
- как освоить различные методы, которые способствуют запуску продукта.

Перечислим маркетинговые методы, которые используются чаще всего:

- потребительские исследования и тесты;
- событийный маркетинг;
- пресс-релизы;
- коммуникации ранних потребителей.

Исследования потребителей посвящены исключительно маркетинговым исследованиям. На самом деле это серия групповых тестов, которые проводятся в лаборатории для тестирования нового продукта или новой идеи перед запуском [9, с.316].

Маркетинговые инновации – это не прерогатива одного типа бизнеса (крупных компаний или малых, и даже стартапов). Это касается всех компаний, которые находятся на этапе запуска своих продуктов, считающихся инновационными, но гораздо больше относится к области новых технологий, которая по своей природе находится в почти постоянной ситуации инноваций [10].

Действительно, нет ничего более удобного и простого для маркетолога, чем иметь инновационный продукт с несколькими новыми и оригинальными функциями, позволяющими выделиться среди конкурентов. В этом случае будет достаточно просто составить список функций, включая прибыль клиентов.

Таким образом, очевидно, что маркетинговые инновации имеют полное значение, когда инноваций в сфере услуг или продуктов уже недостаточно, чтобы выделиться на рынке. В такой ситуации маркетолог должен продемонстрировать свою изобретательность и креативность, чтобы внедрять инновации за пределами продукта.

Поэтому кажется важным заново усвоить основы маркетинга и переработать свое предложение. В идеале это нужно делать не после того, как продукт будет готов и выпущен на рынок, а до того, как продукт будет выпущен. В рамках инновационного маркетинга можно использовать следующие типы стратегий:

1. Игра на переменных маркетингового комплекса.
2. Базирование на потребностях клиентов.
3. Создание оригинального и принципиально «замечательного» продукта.
4. Использование техники маркетинга «дзюдо». С помощью этого метода можно объяснить, почему и как уже используемые методы больше не подходят. Действительно, если принять во внимание предположение о том, что первоначальный подход глубоко ошибочен, это означает, что проблема с самого начала решалась неправильно [11].

Маркетинговые инновации можно классифицировать по 4 критериям:

- степень новизны для компании;
- происхождение инноваций;
- внутренняя природа инноваций;
- степень новизны концепции.

Это позволяет определить конкурентоспособность компании. Таким образом, существует 4 степени риска:

Таблица 1 – Степени риска по новизне продукта для компании

№	Новизна продукта (для компании)	Новинка рынка (для компании)	
		Слабый риск	Высокий риск
1	2	3	4
1	Высокая	Новые продукты для компании Клиентура присутствует Новая линейка продуктов	Радикально новые продукты Обновленная клиентская база Стратегия диверсификации
2	Низкая	Переработанные продукты Клиентура присутствует Новое поколение Улучшенные продукты	Расширение существующих продуктов Новые клиенты Дополнение к существующим продуктовым линиям
Примечание – составлена на основе источника [12]			

Продукт может быть получен с рынка или от компании. Если инновация исходит от рынка, она будет определяться спросом (стратегия притяжения). Если он исходит от компании, продукт необходимо будет продвигать (на рынок, стратегия продвижения). Правильный вопрос, который следует задать себе, заключается в том, что на самом деле является движущей силой инноваций. Большинство (65%) успешных инноваций приходят с рынка [13].

Маркетинговые инновации могут иметь две природы: технологическую и организационную. Маркетинговая инновация называется технологической, когда она влияет на физические характеристики продукта. Инновация называется организационной, когда она является частью процесса распространения продукта. Этим нововведением может быть новый дизайн, новый способ распространения, новый дизайн распространения, новая упаковка или даже другой способ оплаты.

Чтобы отличаться от конкурентов и опережать их, компания должна, кроме того, демонстрировать все виды конкурентных преимуществ, которые дает ее инновационная деятельность. Этими преимуществами могут быть, например, более привлекательные цены, простота использования продуктов или дополнительные услуги. Запуск продукта с помощью маркетинговых технологий,

совместимых с новыми технологиями, также позволяет компании продемонстрировать свои ноу-хау перед лицом конкурентов.

В настоящее время необходимы маркетинговые инновации. Любая компания, которая в совершенстве владеет своими внутренними механизмами, обладает способностью вовремя и своевременно отслеживать прогресс в своей внешней и нормативной среде. Это позволит ему иметь более четкое представление о том, как наилучшим образом использовать имеющиеся у него возможности для бизнеса [14].

Во времена кризиса инновации – это ценность, которую необходимо поддерживать. Таким образом, маркетинговые инновации должны уметь брать на себя риски и хорошо их взвешивать.

Чтобы справиться с невозможным, решающее значение имеет лидерство маркетолога. Последний должен вложить больше, чем ожидалось, в роль, о которой его просят только в бизнес-плане: он должен рисковать.

Это делается на базе следующих 4 принципов:

1. Содействие творчеству и самовыражению всех участников.
2. Быть дирижером, а не распорядителем.
3. Никогда не судить заранее о возникающих идеях.
4. Всегда думать о клиенте [15, с.67].

Применение новых технологий и методов может помочь предприятию разработать продукты и услуги, которые более точно соответствуют потребностям и требованиям потребителей [17, с.14]. Например, использование новых материалов и технологий производства может помочь предприятию создать продукты, которые обладают лучшей производительностью, долговечностью и экологичностью.

Инновационный маркетинг может помочь предприятию улучшить качество своих продуктов и услуг, что может привести к удовлетворенности потребителей и повышению лояльности к бренду [18, с.20].

Использование инновационных методов маркетинга может помочь предприятию развить новые каналы продаж, которые помогут продвинуть продукты на рынке и достичь большей аудитории. Инновационные методы маркетинга могут помочь предприятию развить новые каналы продаж, такие как продажи через Интернет, продажи через социальные сети или мобильные приложения, или продажи через новые партнерские отношения [19, с.101]. Например, использование маркетинга в социальных сетях может помочь предприятию достичь новой аудитории и привлечь новых клиентов через активное использование социальных медиа-платформ для продвижения продуктов. Также, использование мобильных приложений может помочь предприятию создать новый канал продаж, который обеспечит удобство и доступность для клиентов в любое время и в любом месте.

Развитие новых партнерских отношений может помочь предприятию достичь новых клиентов и расширить свой ассортимент продуктов и услуг [20, с.23]. Например, предприятие может заключить партнерское соглашение с другой компанией для продвижения своих продуктов и услуг, которое поможет достичь новых рынков и клиентов. Таким образом, использование инновационных методов маркетинга может помочь предприятию создать новые каналы продаж, которые обеспечат удобство, доступность и расширение аудитории, что в свою очередь может привести к росту продаж и увеличению прибыли.

Использование инновационных методов маркетинга может помочь предприятию лучше взаимодействовать с потребителями, что в свою очередь может привести к улучшению репутации бренда и повышению лояльности потребителей. Использование новых методов маркетинга может помочь предприятию лучше понимать потребности и требования потребителей, а также взаимодействовать с ними на новых уровнях. Например, предприятие может использовать новые методы обратной связи, такие как опросы, фокус-группы и социальные исследования, чтобы лучше понимать потребности и желания своей аудитории. Это позволяет предприятию создавать продукты и услуги, которые лучше отвечают на потребности и требования потребителей.

Инновационные методы маркетинга могут помочь предприятию устанавливать новые уровни взаимодействия с потребителями, такие как использование персонализированных рекламных сообщений, персонализированных скидок и бонусов, а также привлечение клиентов к созданию и развитию продуктов и услуг. Лучшее взаимодействие с потребителями может привести к улучшению репутации бренда и повышению лояльности потребителей. Когда предприятие лучше понимает потребности своей аудитории и предлагает продукты и услуги, которые ее удовлетворяют, это может привести к улучшению общего мнения о бренде и повышению лояльности потребителей. Таким образом, использование инновационных методов маркетинга может быть ключевым фактором для улучшения взаимодействия предприятия с потребителями, что в свою очередь может привести к улучшению репутации бренда и повышению лояльности потребителей.

В целом, использование инновационных методов маркетинга может привести к ряду преимуществ для предприятия. В частности, это может помочь предприятию создавать новые продукты и услуги, которые будут конкурентоспособны на рынке, улучшать качество своих продуктов и услуг, развивать новые каналы продаж, лучше взаимодействовать с потребителями и повышать их лояльность. Использование инновационных методов маркетинга также может помочь предприятию стать более гибким и адаптивным к изменяющимся условиям рынка и потребностям потребителей, что в свою очередь может привести к увеличению прибыли и удовлетворенности клиентов.

Однако, необходимо также учитывать, что использование инновационных методов маркетинга требует значительных финансовых и временных затрат, а также может не всегда оправдывать себя. Поэтому, необходимо проводить анализ рисков и выгод для каждого конкретного случая применения инновационных методов маркетинга. В целом, использование инновационных методов маркетинга может стать ключевым фактором для развития бизнеса и конкурентоспособности предприятия на рынке, если будет использовано правильно и в соответствии с конкретными условиями и потребностями предприятия.

ПОЛУЧЕННЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ (ВЫВОДЫ). Инновационный маркетинг способствует корректировке характера взаимоотношений с клиентами, изменениям в методах дистрибуции, что приводит к повышению ценности для покупателя, повышению его удовлетворенности и способствует улучшению экономических показателей предприятия. Маркетинговые инновации имеют полное значение, когда инноваций в сфере услуг или продуктов уже недостаточно, чтобы выделиться на рынке. В частности, использование персонализированных рекламных сообщений и рекомендаций может помочь предприятию лучше понимать потребности своих клиентов и предлагать им продукты и услуги, которые соответствуют их потребностям. Это может привести к повышению ценности для покупателя и повышению лояльности клиентов. Использование новых методов дистрибуции, таких как продажи через Интернет или мобильные приложения, может также помочь предприятию удобнее и доступнее предоставлять продукты и услуги своим клиентам. Это может привести к повышению удобства для клиентов и повышению их удовлетворенности. Также, использование инновационных методов маркетинга может помочь предприятию предоставлять новые услуги и дополнительные сервисы своим клиентам, что также может повысить ценность для покупателя. Таким образом, использование инновационного маркетинга может привести к изменению взаимоотношений с клиентами и изменению методов дистрибуции, что может привести к повышению ценности для покупателя и повышению их лояльности.

В рамках инновационного маркетинга можно использовать следующие типы стратегий: игра на переменных маркетингового комплекса; базирование на потребностях клиентов; создание оригинального и принципиально «замечательного» продукта; использование техники маркетинга «дзюдо». Базирование на потребностях клиентов означает, что предприятие фокусируется на удовлетворении потребностей и требований клиентов. Например, предприятие может проводить исследования рынка и обратную связь с клиентами, чтобы лучше понимать их потребности и желания. Это может помочь предприятию создавать продукты и услуги, которые наилучшим образом соответствуют потребностям клиентов. Создание оригинального и принципиально «замечательного» продукта означает, что предприятие может создавать продукты и услуги, которые будут отличаться от других на рынке. Например, предприятие может создать продукт с уникальными функциями или особенностями, которые не предлагаются конкурентами. Использование техники маркетинга «дзюдо» означает, что предприятие может использовать силу конкурентов, чтобы получить преимущество на рынке. Например, предприятие может анализировать действия конкурентов и искать слабые места в их стратегии. Затем предприятие может использовать эти слабые места для своего преимущества на рынке. Таким образом, использование различных типов стратегий в рамках инновационного маркетинга может помочь предприятию достичь конкурентных преимуществ на рынке и увеличить свою долю на нем. Каждая стратегия имеет свои особенности и может быть использована в зависимости от конкретных условий и потребностей предприятия.

Инструменты инновационного маркетинга - потребительские исследования и тесты; событийный маркетинг; пресс-релизы; коммуникации ранних потребителей. Потребительские исследования и тесты могут помочь предприятию лучше понимать потребности и требования своих клиентов и оценить потенциальный спрос на новые продукты и услуги. Это может помочь предприятию создать продукты и услуги, которые будут более успешными на рынке. Событийный маркетинг позволяет предприятию продвигать свои продукты и услуги через проведение различных мероприятий, таких как выставки, конференции и презентации. Это может помочь предприятию привлечь больше внимания к своим продуктам и услугам и увеличить узнаваемость бренда. Пресс-релизы могут помочь предприятию

привлечь внимание СМИ к своим продуктам и услугам и получить бесплатную рекламу. Это может помочь предприятию достичь большей видимости на рынке и привлечь новых клиентов. Коммуникации ранних потребителей могут помочь предприятию получить обратную связь от ранних пользователей и использовать эту информацию для улучшения своих продуктов и услуг. Это может помочь предприятию создать более успешные продукты и услуги и повысить удовлетворенность клиентов. Таким образом, использование инструментов инновационного маркетинга, таких как потребительские исследования и тесты, событийный маркетинг, пресс-релизы и коммуникации ранних потребителей, может помочь предприятию создать и продвигать свои инновационные продукты и услуги на рынке и достичь большего успеха.

Новые инновационные маркетинговые идеи на международных рынках объединяют теории маркетинга, дистрибуции и продаж. Для того, чтобы отличаться от конкурентов и опережать их, компания должна, кроме того, демонстрировать все виды конкурентных преимуществ, которые дает ее инновационная деятельность.

Решающее значение имеет лидерство маркетолога на базе следующих принципов: содействие творчеству и самовыражению всех участников; быть дирижером, а не распорядителем; никогда не судить заранее о возникающих идеях; всегда думать о клиенте. Содействие творчеству и самовыражению всех участников означает, что лидер маркетинга должен создавать среду, в которой все члены команды могут выразить свои идеи и предложения. Это может помочь создать более инновационные идеи и повысить качество продуктов и услуг. Быть дирижером, а не распорядителем означает, что лидер маркетинга должен руководить своей командой, давая свободу и ответственность для принятия решений. Это может помочь команде чувствовать себя более автономной и мотивированной для достижения целей. Никогда не судить заранее о возникающих идеях означает, что лидер маркетинга должен оставаться открытым для идей. Это может помочь предотвратить потенциальные ошибки и пропустить важные инновационные идеи. Всегда думать о клиенте означает, что лидер маркетинга должен ориентироваться на потребности и требования клиентов при принятии решений. Это может помочь команде создать более успешные продукты и услуги, которые будут более конкурентоспособными на рынке. Таким образом, следование этим принципам может помочь лидеру маркетинга обеспечить творческую и продуктивную работу своей команды, создать более инновационные идеи, повысить мотивацию и достичь большего успеха в инновационном маркетинге.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ligin R. Sustainable competitive advantage and marketing innovations in the company: a pragmatic approach for Chinese firms: Management Research, 2019, no. 1, pp. 79-89.
2. Ayo J. Achievement of competitive priorities in the industry: marketing innovations and creativity: Journal of new trends in economics and science management, 2017, no. 1, pp. 18-21.
3. Gupta S., Malhotra N. Marketing innovations: based on resources looking at international and local firms: Marketing Intelligence & Planning, 2019, no. 2, pp. 111-126.
4. Levitt T. Growth and achievement of planned marketing innovations: Journal Marketing, 2020, no. 4, pp. 1-8.
5. Gupta S., Malhotra N. K., Tsinkota M. and Forudi P. Marketing innovations: competitiveness analysis: Journal of Business Research, 2016, no. 69, pp. 12-14.
6. Emmanuelle Le Nagard & Delphine Manceau & Sophie Morin-Delerm. Le Marketing de l'Innovation: Post-Print halshs-01186378, HAL, 2015.
7. Prateek Jain. Innovative Marketing: 30 types of Marketing for Small & Medium Enterprises. URL: https://books.google.kz/ (Дата обращения: 01.04.2023).
8. Agostini L. Learning how to implement and manage SME marketing networks: a qualitative analysis: Knowledge Management Research & Practice, 2014, no. 14, pp. 225-235.
9. Li S., Siva K. Balasubramanian, Peter T.L. Popkowski Leszczyc. The profit impact of the transaction-specific assets: a process model of adaptive marketing resources: Journal of Strategic Marketing, 2014, no. 22, pp. 316-327.
10. Levkina R., Petrenko A. Management of innovative marketing techniques as an effective business tool. URL: https://ageconsearch.umn.edu/record/287141/ (Дата обращения: 01.04.2023).
11. Pongpeng, P., & Piyaphanyamongkol, A. Effective technologies for innovative marketing implementation. Actual Economy: Local Solutions for Global Challenges. URL: https://conferaces.com/index.php/journal/article/view/179 (Дата обращения: 01.04.2023).
12. Telenkov D., Krainikova T. and Yezhyzhanska T. Models of TV news layout: Different types of marketing narrative. Innovative Marketing, 2022, no. 18, pp. 117-130.
13. Masterman G., Wood E. Innovative Marketing Communications. URL: https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780080492742/innovative-marketing-communications-emma-wood-guy-masterman (Дата обращения: 02.04.2023).

14.Whan Park C., Daniel C. Smith. Product class competitors as sources of innovative marketing strategies // Journal of Consumer Marketing, 2020, no.8, pp.19-25.

15.Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Дж., Вонг В. Основы маркетинга: пер. с англ. М., СПб.: Вильямс, 2021. - 944 с.

16.Christensen, K.M., Raynor, M.E., and MacDonald, R. What is disruptive innovation? // Harvard Business Review, 2020, no. 98(6), pp. 44-53.

17.Brown, T. Design Change: How Design Thinking transforms organizations and inspires innovation. // HarperCollins, 2021, no. 8, pp. 14-15.

18.Blank, S. Startup User's Guide: A step-by-step guide to creating a great company // K&S Ranch. 2020, no. 3, pp. 20-27.

19.West, J., and Mace, M. Viewing as a Killer app: An explanation for the rapid success of Apple's iPhone. Telecommunications Policy,2020, no. 44(10), pp.101-123.

20.Datta, S. Digital transformation: how actors can adapt and win // Harvard Business Review Press, 2020, no. 10, pp.23-25.

REFERENCES

1. Ligin R. (2019) Sustainable competitive advantage and marketing innovations in the company: a pragmatic approach for Chinese firms: Management Research, no. 1, pp. 79-89. (In English)

2. Ayo J. (2017) Achievement of competitive priorities in the industry: marketing innovations and creativity: Journal of new trends in economics and science management, no. 1, pr. 18-21. (In English)

3. Gupta S., Malhotra N. (2019) Marketing innovations: based on resources looking at international and local firms: Marketing Intelligence & Planning, no. 2, pp. 111-126. (In English)

4. Levitt T. (2020) Growth and achievement of planned marketing innovations: Journal Marketing, no. 4, pp. 1-8. (In English)

5. Gupta S., Malhotra N. K., Tsinkota M. and Forudi P. (2019) Marketing innovations: competitiveness analysis: Journal of Business Research, no. 69, pp. 12-14. (In English)

6. Emmanuelle Le Nagard & Delphine Manceau & Sophie Morin-Delerm (2015). Le Marketing de l'Innovation: Post-Print halshs-01186378, HAL, (In French)

7. Prateek Jain. Innovative Marketing: 30 types of Marketing for Small & Medium Enterprises. URL: https://books.google.kz/ (Data obrashheniya: 01.04.2023). (In English)

8. Agostini L. (2014) Learning how to implement and manage SME marketing networks: a qualitative analysis: Knowledge Management Research & Practice, no. 14, pp. 225-235. (In English)

9. Li S., Siva K. Balasubramanian, Peter T.L. Popkowski Leszczyc. (2014) The profit impact of the transaction-specific assets: a process model of adaptive marketing resources: Journal of Strategic Marketing, no. 22, pp. 316-327. (In English)

10. Levkina R., Petrenko A. Management of innovative marketing techniques as an effective business tool. URL: https://ageconsearch.umn.edu/record/287141/ (Data obrashheniya: 01.04.2023). (In English)

11. Pongpeng, P., & Piyaphanyamongkol, A. Effective technologies for innovative marketing implementation. Actual Economy: Local Solutions for Global Challenges. URL: https://conferaces.com/index.php/journal/article/view/179 (Data obrashheniya: 01.04.2023). (In English)

12. Telenkov D., Krainikova T. and Yezhyzhanska T. (2022) Models of TV news layout: Different types of marketing narrative. Innovative Marketing, no. 18, pp. 117-130. (In English)

13. Masterman G., Wood E. Innovative Marketing Communications. URL: https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780080492742/innovative-marketing-communications-emma-wood-guy-masterman (Data obrashheniya: 02.04.2023). (In English)

14. Whan Park C., Daniel C. Smith. (2020) Product class competitors as sources of innovative marketing strategies // Journal of Consumer Marketing, no.8, pp.19-25. (In English)

15. Kotler F., Armstrong G., Sonders Dzh., Vong V. (2021) Osnovy` marketinga: per. s angl. [Fundamentals of Marketing: translated from English] M., SPb.: Vil`yams, 944 p. (In Russian)

16. Christensen, K.M., Raynor, M.E., and MacDonald, R. (2020). What is disruptive innovation?. Harvard Business Review, 98(6), 44-53.

17. Brown, T. (2021). Design Change: How Design Thinking transforms organizations and inspires innovation. HarperCollins.

18. Blank, S. (2020). Startup User's Guide: A step-by-step guide to creating a great company. K&S Ranch.

19. West, J., and Mace, M. (2020). Viewing as a Killer app: An explanation for the rapid success of Apple's iPhone. Telecommunications Policy, 44(10), 101-123.

20. Datta, S. (2020). Digital transformation: how actors can adapt and win. Harvard Business Review Press.

UDC 165.0

Khairullayeva V. Kh.,
Candidate of philosophical sciences,
PhD, associate professor
Bakitzhan A.,
Master student
«7M01711- Training of teachers
of foreign language»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: Acela6560@gmail.com
Dochshanova A.T.,
Master student
«7M01711- Training of teachers
of foreign language»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aigerim-01-@mail.ru
Rustamova D.,
Master student
«7M01711- Training of teachers
of foreign language»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: rustamovadurdona@mail.ru

SCIENCE AND ECONOMY, SCIENCE AND GOVERNMENT

Abstract: The article examines the relationship between science and economics, as well as science and government by analyzing case studies and empirical studies. The aim is to highlight the importance of science in promoting economic growth and good governance, and to identify challenges associated with maximizing the benefits of scientific research. Science, economics and public administration are interrelated areas that have a significant impact on the progress and development of society.
Key words: science, economy, government, challenge, strategy

Аңдатпа: Мақалада жағдайлық зерттеулер мен эмпирикалық зерттеулерді талдау арқылы ғылым мен экономика, сондай - ақ ғылым мен үкімет арасындағы байланыс қарастырылады. Мақсат - ғылымның экономикалық өсуді және тиімді басқаруды ілгерілетудегі маңыздылығын атап өту және ғылыми зерттеулердің пайдасын барынша арттыруға байланысты мәселелерді анықтау. Ғылым, экономика және мемлекеттік басқару - бұл қоғамның дамуы мен дамуына айтарлықтай әсер ететін өзара байланысты салалар.
Түйінді сөздер: ғылым, экономика, үкімет, қиындық, стратегия

Аннотация: В статье рассматривается взаимосвязь между наукой и экономикой, а также наукой и правительством путем анализа тематических исследований и эмпирических исследований. Цель состоит в том, чтобы подчеркнуть важность науки в содействии экономическому росту и эффективному управлению, а также определить проблемы, связанные с максимизацией выгод от научных исследований. Наука, экономика и государственное управление - это взаимосвязанные области, которые оказывают значительное влияние на прогресс и развитие общества.
Ключевые слова: наука, экономика, правительство, вызов, стратегия

Science and economy, as well as science and government, are two interdependent fields that have a significant impact on society's progress and development. The relationship between science and the economy is critical because science creates knowledge that can be used to advance industries and foster economic growth. Similarly, science and government are closely linked because scientific research often plays a vital role in policymaking and governance decisions. The interplay between science, the economy, and government has been the subject of numerous studies and debates, highlighting the complex nature of these relationships. The relationship between science, the economy, and government has been widely explored by researchers and scholars across various disciplines.

The relationship between science and the economy is multifaceted and complex. According to Mazzucato [3], scientific research and innovation are crucial drivers of economic growth and development. Scientific advancements can lead to the creation of new industries, products, and services, which in turn can create jobs and generate economic growth. Moreover, scientific research can lead to the development of new technologies that can enhance productivity and efficiency in various industries [4].

However, the relationship between science and the economy is not always straightforward. According to Lepori et al. funding for scientific research is often a major challenge, with governments and private organizations struggling to balance the need for innovation with limited resources [5]. Moreover, according to Mazzucato there is a growing concern that the benefits of scientific research are not being evenly distributed across society, with some industries and regions benefiting more than others [3].

Scientific research also plays a critical role in government decision-making and policymaking. Hassan et al. [1] noted that scientific evidence can provide policymakers with valuable information to make informed decisions that can benefit society. For example, scientific research can help policymakers identify and address public health issues, climate change, and other societal challenges. However, as Jasanoff points out, the relationship between science and the state can be influenced by various factors, including political ideology and financial constraints [2]. In addition, as noted by Pielke Jr., there are concerns about the politicization of science, where politicians can choose scientific data to support their programs [6].

According to Mazzucato, The Innovation Theory states that research and innovation are key drivers of economic growth and development [3]. This theory suggests that scientific advancements can lead to the creation of new industries, products, and services, which can stimulate economic growth and create jobs. Innovation theory also emphasizes the importance of investing in scientific research and development to foster economic growth and competitiveness [4].

To conduct research on the relationship between science and economy, as well as science and government, there are several theoretical prerequisites that researchers should be familiar with.

First, according to Bunge M, a clear understanding of the philosophy of science is needed [7]. This includes knowledge of the scientific method, theories of scientific explanation, and the nature of scientific knowledge.

Secondly, according to Mankiw, N. G., an understanding of economics is essential when investigating the relationship between science and economics [10]. This includes knowledge of micro and macroeconomic theories, such as supply and demand, market structures, and economic growth.

Thirdly, according to Heywood A., a background in political science is helpful when researching the relationship between science and government [8]. This includes knowledge of political institutions, decision-making processes, and public policy.

Fourthly, according to Latour, B. and Woolgar, S, the sociology of science explores how scientific knowledge is created and disseminated within society [11]. This field is crucial when researching the relationship between science and the economy or government.

Fifthly, as Kuhn, T. S. pointed out, the history of science provides important context for understanding the current relationship between science and other fields [9]. Researchers can gain insights into how scientific knowledge has developed and how it has been applied to economic and governmental contexts.

Finally, according to Pinch, T. J., & Bijker, W. E. Science and Technology Studies (STS) is an interdisciplinary field that examines the relationship between science, technology, and society [12]. This field is particularly useful when studying the intersection of science with the economy and government.

By incorporating these theoretical frameworks, researchers can develop a more comprehensive understanding of the complex relationship between science and other fields, including the economy and government.

To research how science can drive economic growth and benefit society, various methods can be used. According to Hall, P. A., & Rosenberg, N. one possible approach is policy analysis, which involves examining government policies that support science and innovation and assessing their effectiveness in promoting economic and social development [13]. Another approach, according to Aghion, P., & Howitt, P, is comparative analysis, which involves comparing the relationship between science and economic growth in different countries or regions [14].

Case study: Kazakhstan and government support for science and Technology

The government has taken a proactive approach in supporting research and development, with a focus on boosting innovation and economic growth. This essay will provide a case study of Kazakhstan and its government's support for science and technology. It will examine the government's initiatives and their impact on the sector, as well as highlight the challenges that the country faces.

One of the main initiatives that the Kazakhstani government has implemented to support science and technology is the National Innovation System (NIS). The NIS is a comprehensive strategy that aims to create an ecosystem for innovation and research by supporting the development of human capital, infrastructure, and funding mechanisms for scientific research [15]. The government has invested in creating research centers, such as the Nazarbayev University Research and Innovation System (NURIS), to promote collaboration between academia and industry.

Another initiative that the government has implemented is the Technology Commercialization Project (TCP), which aims to transfer knowledge and technology from universities to industry. The TCP provides funding for the development of new technologies, as well as support for patenting and commercializing intellectual property (TCP, 2022). Through the TCP, the government hopes to boost entrepreneurship and create new industries.

Impact of Government Support for Science and Technology

The Kazakhstani government's support for science and technology has had a significant impact on the sector. According to the Global Innovation Index 2021, Kazakhstan ranked 55th out of 132 countries in innovation performance, up from 72nd in 2020 [16]. This improvement can be attributed to the government's initiatives to create an ecosystem for innovation and research.

The government's support for research and development has also led to the development of new industries. For example, the Kazakhstani space industry has grown rapidly in recent years, thanks in part to government investment in research and development [17]. The space industry is expected to become a significant contributor to Kazakhstan's economy in the coming years.

Challenges Faced by Kazakhstan

Despite the government's efforts to support science and technology, Kazakhstan still faces several challenges. One of the main challenges is the lack of funding for research and development. According to a report by the World Bank, Kazakhstan's expenditure on research and development as a percentage of GDP was only 0.15% in 2017, significantly lower than the average expenditure of 1.6% for OECD countries [19]. This low level of investment in research and development is a significant barrier to the country's ability to innovate and develop new industries.

Another challenge is the brain drain of talented scientists and researchers to other countries. According to Huskey, E. many young Kazakhstani scientists are leaving the country to pursue opportunities elsewhere, particularly in the United States and Europe [18]. This brain drain is a significant loss for Kazakhstan's science and technology sector, and the government needs to address this issue to retain its top talent.

In conclusion, Kazakhstan's government has made significant efforts to support science and technology through initiatives such as the National Innovation System and the Technology Commercialization Project. These initiatives have had a positive impact on the sector, leading to the development of new industries and improvements in innovation performance. However, the country still faces several challenges, such as a lack of funding for research and development and the brain drain of talented scientists. Addressing these challenges will be crucial to ensuring that Kazakhstan can continue to grow and develop its science and technology sector in the future.

Comparative analysis: Kazakhstan, The United States and China

The government of Kazakhstan has acknowledged the significance of scientific and technological advancement for the nation's progress and has made considerable contributions in this domain. In the year 2013, the administration initiated a decade-long scheme named "Kazakhstan 2050 Strategy" that seeks to metamorphose Kazakhstan into an economy that thrives on knowledge. The strategy places emphasis on investing in science and technology, education, and novelty, with the aim of encouraging long-term economic growth and enhancing the nation's competitiveness in the worldwide market. An essential objective of the Kazakhstan 2050 Strategy is to establish a National Innovation System (NIS) that endeavors to encourage innovation and technological advancement in the nation. The NIS is a cooperative venture involving the administration, higher education institutions, research organizations, and the business community. The Kazakh government has implemented a significant strategy that involves establishing the Astana International Financial Centre (AIFC). The AIFC functions as a financial center that aims to lure foreign investment in the science and technology sector of the nation. The hub serves as a medium for technology exchange, safeguarding intellectual property, and financing venture capital.

The government policies of the United States relating to science and technology have played a pivotal role in shaping the economic, social, and political landscapes, which has always been at the forefront of scientific and technological advancements. The National Science Foundation (NSF) is one of the most significant government policies related to science and technology in the United States. It is an autonomous federal agency

that supports research and development in different scientific and technological domains such as mathematics, computer science, engineering, social and behavioral sciences, etc. [23]. The NSF provides funding to universities, research institutions, and private companies to support research and development projects that have the potential to make significant contributions to society. Another critical policy is the establishment of the National Aeronautics and Space Administration (NASA) in 1958. NASA's primary objective is to promote advances in science, technology, and space exploration that enhance life on Earth and expand the frontiers of human knowledge.

One of the most noteworthy government strategies concerning science and technology in China is the "Made in China 2025" blueprint. This strategy was introduced in 2015 and seeks to convert China into a worldwide leader in cutting-edge sectors such as biotechnology, aerospace, and robotics. The blueprint incorporates measures like boosting research and development investment, enhancing the protection of intellectual property, and fostering innovation and entrepreneurship. Another pivotal policy is the "National Innovation-Driven Development Strategy." This policy was launched in 2016 and aims to encourage innovation and entrepreneurship to propel economic progress and create novel industries. The policy incorporates measures such as creating innovation centers and clusters, increasing research and development investment, and promoting the commercialization of scientific and technological accomplishments.

The government of Kazakhstan has directed its policies towards the advancement of the country's knowledge economy and human resources through science and technology. In contrast, the United States government has emphasized the promotion of scientific research and development, innovation, entrepreneurship, and safeguarding national security. Similarly, China's policies concerning science and technology are centered on establishing a knowledge-oriented economy, diminishing reliance on foreign technology, and encouraging innovation and entrepreneurship.

This study has analyzed how science, government, and the economy are interconnected, with a focus on the government's role in supporting scientific research and innovation. The essay has emphasized the significance of government funding for scientific research and innovation in driving economic growth and development. Additionally, it has investigated how government policies affect scientific research and innovation in the US and China. The outcomes of this essay have crucial implications for future policy-making and research. The science and technology policies in Kazakhstan, China, and the US have significantly influenced scientific research and innovation in these nations. Each country has adopted a distinct approach to encourage research and development, and there are valuable lessons to learn from each experience. Kazakhstan has demonstrated that investing in human resources and promoting global cooperation can establish a robust foundation for scientific research and innovation. However, there is still a need to improve intellectual property protection and raise public awareness and involvement in scientific research.

REFERENCE

1. Hassan, S.The role of science and technology in policy making: A review. Hassan, S., Khan, M. A., & Rahman, M. A. // Journal of Science and Technology Policy Management. – 2021.
2. Jasanoff, S. The Ethics of Science Policy. Handbook of Science and Technology Studies, edited by E.J. Hackett et al. Cambridge, MIT Press, 2015. – PP. 725-747
3. Mazzucato, M. The value of everything: Making and taking in the global economy. – New York: Public Affairs – 2018.
4. Battelle Memorial Institute. The economic impact of the U.S. science and technology workforce. Retrieved from https://www.battelle.org/docs/default-source/default-document-library/economic-impact-of-the-us-st-workforce.pdf, 2017.
5. Lepori, B. Challenges in the assessment of the societal impact of research. / Lepori, B., Seeber, M., & Bonaccorsi, A. // Research Policy – 2021. – vol. 50, no. 3 – PP. 104-165.
6. Pielke Jr., R. The politicization of science. / Pielke Jr., R. // Climatic Change – 2017. – vol. 143, no. 1-2 – PP. 1-6.
7. Bunge, M. Philosophy of science. – London: Routledge, 2010.
8. Heywood, A. Politics. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.
9. Kuhn, T. S. The structure of scientific revolutions. – Chicago: University of Chicago Press, 1962.
10. Mankiw, N. G. Principles of microeconomics. – Stamford: Cengage Learning, 2014.
11. Latour, B., & Woolgar, S. Laboratory life: The construction of scientific facts. –Princeton: Princeton University Press, 1986.
12. Pinch, T. J. The social construction of facts and artifacts: Or how the sociology of science and the sociology of technology might benefit each other. / Pinch, T. J., & Bijker, W. E. //Social Studies of Science – 1987 - vol. 14, no. 3 - PP. 399-441.
13. Hall, P. A., & Rosenberg, N. Handbook of the economics of innovation (Vol. 1). – Elsevier, 2010.

14. Aghion, P., & Howitt, P. Endogenous growth theory. – MIT press, 1998.
15. National Innovation System (2019). Government of Kazakhstan. URL: https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-aus/content/nacionalnaya-innovacionnaya-sistema-kazahstana?lang=ru (accessed: 23.04.2023).
16.WIPO. (2021). Global Innovation Index 2021. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/ru/2021/ (accessed: 23.04.2023).
17. Mazhitov, N. Kazakhstan's Space Program: Building on the Soviet Legacy. Spacewatch Global, 2018. URL: https://spacewatch.global/2018/12/kazakhstans-space-program-building-on-the-soviet-legacy/(accessed: 23.04.2023).
18.Huskey, E. Why young scientists are leaving Kazakhstan. Eurasianet. URL: https://eurasianet.org/why-young-scientists-are-leaving-kazakhstan (accessed: 23.04.2023).
19.World Bank [World Bank]. Kazakhstan - Country Partnership Framework for the Period FY19-FY22 [Kazakhstan - Country Partnership Framework for the Period FY19-FY22]. URL: https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/publication/kazakhstan-country-partnership-framework-for-the-period-fy19-fy22 (accessed: 23.04.2023).
20.The World Bank. Kazakhstan. URL: https://data.worldbank.org/country/kazakhstan (accessed: 23.04.2023).
21. Government of Kazakhstan. Strategy Kazakhstan 2050. URL: https://www.akorda.kz/en/kazakhstan/kazakhstan-2050-strategy (accessed: 23.04.2023).
22. Embassy of Kazakhstan [Kazakhstan Embassy]. Astana International Financial Center. URL: https://www.kazakhembus.com/content/astana-international-financial-centre (accessed: 23.04.2023).
23. National Science Foundation. About the Foundation [About NSF]. URL: https://www.nsf.gov/about/ (accessed: 23.04.2023).
24. National Aeronautics and Space Administration [National Aeronautics and Space Administration]. NASA's Mission -2021 URL: https://www.nasa.gov/about/what-is-nasa/index.html (accessed: 23.04.2023).
25. Xinhua News Agency. Full text: China's National Innovation-Driven Development Strategy (2016-2020) - 2021 URL: http://www.xinhuanet.com/english/2016-05/19/c_135376636.htm (accessed: 23.04.2023).

УДК 339.138

Жақсылық Г.Е.,
Магистрант
«7М04118-Маркетинг»
Нархоз университеті КЕАҚ
Алматы, Қазақстан
e-mail: Gulzhaina.zhaksylyk@narxoz.kz

ҰЯЛЫ МАРКЕТИНГ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ

Түйін: мақала ұялы маркетинг тақырыбына арналған. Зерттеудің мақсаты - ұялы маркетинг құрылғыларын қолдану ерекшеліктерін және ұйымдар үшін мүмкіншіліктерін анықтауға негізделген. Ұялы маркетинг түсінігі анықталып, оның қазіргі жарнамада алатын орны, құралдардың басқа маркетингтік құралдардан ерекшелігі, ұйымдарға берер пайдасы анықталды. Жұмыстың ғылыми және практикалық маңызы қазіргі уақытта ұялы маркетинг құралдарын қолданудың қажеттілігінің артуына байланысты. Ұялы маркетинг құралдарын қолданудағы ерекшелігі тұтынушы қайда болса да онымен кез-келген уақытта байланыса алудың мүмкіндігі. Ұйымдар өзінің маркетингтік қызметін дамытып, тұтынушылармен байланысын, табысын арттырғысы келсе ұялы маркетингті қолдануы тиіс.
Тірек сөздер: маркетинг, ұялы маркетинг, ұялы желі, жарнама, жылжыту, ұялы құрылғы, ұялы қосымша.

Resume: the article is devoted to the topic of mobile marketing. The purpose of the research is to identify the features of the use of mobile marketing devices and their capabilities for the activities of organizations. The concept of mobile marketing was defined, a study of its place in modern advertising, differences from other marketing tools, benefits for organizations was conducted. The scientific and practical significance of the work is since the importance of using mobile marketing tools is currently increasing. A feature of using mobile marketing tools is the ability to contact the consumer at any time, wherever he is. Organizations should use mobile marketing if they want to develop their marketing activities, expand connections with consumers and increase their income.
Keywords: marketing, mobile marketing,cellular communication, advertising, promotion, mobile device, mobile app.

Ұялы телефон қолданатын адамдар саны күн санап көбеюде. 2021 жылы бірегей ұялы қолданушылар саны 6,97 млрд болған және бұл көрсеткіш артуда [1]. Тіпті ұялы құрылғылар заманауи мәдениеттің ажырамас бөлігіне айналды десе болады. Әлем бойынша жұмыс істеп тұрған ұялы құрылғылардың саны 2021 жылы 15 миллиардқа жеткен, ал 2025 жылы 18 миллиардқа жетеді деп күтілуде [2]. Адамдар күнделікті уақытының көп бөлігін телефонда өткізуіне байланысты, телефон арқылы сату, сатып алу көбейді. Ұялы телефондарды, планшеттерді және интернет-технологияларды кеңінен қолдануы өз кезегінде қазіргі заманғы компаниялардың маркетингтік қызметін жылдам өзгертуде. Ұялы құрылғылардың дамуы ұйымдарға ұялы маркетинг негізінде жаңа маркетингтік мүмкіндіктер алып келді. Компаниялар заман талабына сәйкес тұтынушылармен әрдайым байланыста болу үшін жаңа маркетингтік құралдарды игере білуі қажет. Осылайша компаниялар өзінің табысын, танымдылығын, тұтынушыларын көбейтіп, бәсекеге қабілетті компанияға айналу үшін, заман талабына сәйкес ұялы маркетингті тиімді қолдану маңызы артып отыр.

Зерттеу әдістемесі мақала тақырыбы бойынша дереккөздерді жинау, зерттеу, талдау жүргізу және деректерді кесте түрінде өңдеу болды. Зерттеу мақсатын орындау үшін 15 дереккөз талданды. Дереккөздер кітаптар, Google Academia, Scopus сайттарынан алынған мақалалар және ресми статистикалық деректер болып табылады.

Ұялы телефондар жай ғана адамдар арасындағы байланыс құралы ғана емес, сауда жасауға болатын, көңіл көтеруге болатын көпфункционалды орталыққа айналды. Интернет және ұялы құрылғылардың дамуына байланысты ұялы маркетингті түсінудің және оны ұйым қызметінің дамуы үшін қолдана білу маңызы артып отыр. Ұялы маркетинг түсінігін анықтайтын болсақ, экономикалық ғылым кандидаты Акулич М.В. берген анықтамасы бойынша, ұялы маркетинг бұл ұялы байланыс құрылғылары мен мүмкіндіктерін пайдалана отырып тауар немесе қызметті жылжытуға бағытталған ұялы-маркетинг науқандар, іс-шаралар жиынтығы деп түсіндіріледі [3]. Яғни, ұялы маркетинг ұялы құрылғылар мен байланыс арқылы ұйымды тұтынушымен байланыстыратын құрал. С.Е.Нуралиев ұялы маркетингті тауар немесе қызметті жылжытуға арналған маркетингтік іс-шаралар жиынтығы ретінде анықтама береді [4]. Яғни, авторлардың ойы ұялы маркетингті түсіндіруге келгенде бір жерден шығады.

Ұялы маркетинг дәстүрлі маркетингтің орнын басуда. Себебі, ұялы маркетинг дәстүрлі маркетингтің қолынан келмейтін қызметтерді орындай алуымен ерекшеленеді. Ұялы маркетингтің басқа маркетинг түрлеріне қарағанда ерекшеліктері мынадай [5]:

– мақсатты аудиторияны барынша максималды түрде қамтуға мүмкіндік береді;

– маркетологтарға тұтынушыларды жастары, жынысы, орналасқан орны бойынша, ұялы телефон моделі бойынша сегментация жасауына мүмкіндік береді;

– мобильді құрылғылар арқылы тауар немесе қызметтің барынша танымдылығын арттыруға мүмкіндік береді;

– вирустылық әсері. Ұялы маркетинг арқылы ұйым қызметін немесе тауарын көп адам арасында танымал етуге мүмкіндік береді;

– дәстүрлі маркетингпен оңай интеграциялану арқылы маркетингтік жарнаманы барынша эффективті және мақсатты етуге мүмкіндік береді;

– ұйымдардың өз тұтынушыларымен уақыт және орналасқан орнына қарамастан коммуникациялауға мүмкіндік беретін, салыстырмалы түрде арзан және өңдеуге оңай болып табылатын маркетинг түрі.

Ұялы маркетинг құралдары және олардың мүмкіншіктері жетерлік (1-кесте). Ұялы маркетингтің басты мақсаты осы құралдарды тұтынушының қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін барынша тиімді және интеграцияланған түрде қолдана білу.

Ұялы маркетинг құралдарының келесідей түрлері бар:

1- кесте - Ұялы маркетинг құралдары және олардың мүмкіншіліктері

Түрлері	Анықтамасы
Дауыс (Voice data)	Телефондағы іздеуді максималды түрде қысқарту және ұялы қосымшаларды жұмысты активизациялау мақсатында қолданылатын құрал.
SMS	Бұл кәдімгі SMS хабарламалар мен таратулар. Бұл құрал жаңалық болмағанымен, компания үшін тұтынушымен байланыста болу үшін маңызды. SMS хабарламалар арқылы компания өзінің жаңалықтарымен, жеңілдіктерімен, акцияларымен бөлісе алады.

Ұялы Email	Ұялы пошта дәстүргі маркетингтеге e-mail жалғасы, тек ұялы құрылғылар бұл құралды оңтайландырды. Нақты сегментация негізінде пошта арқылы сатып алушыларды белгі-бір уақытта дүкендерге шақыруға немесе белгілі бір өнімге сұранысты арттыруға болады.
Ұялы сайттар	Бір платформаға арналған веб-сайттар. Ұялы сайттардың дәстүрлі сайттардан айырмашылығы ұялы пайдаланушылар сайтқа кіргенде жай ғана мазмұнмен таныспайды, сонымен қатар белгілі-бір іс-әрекетке өтуге бағытталаған. Ұялы сайттар максималды түрде функционалды, интерфесі түсінікті болуы керек және нақты қадамдар ұсынылу қажет.
Ұялы қосымша	Ұялы телефонға арналып белгілі бір бағыт бойынша жұмыс жасайтын қосымша. Ұялы маркетингтегі жылжыту мен ынталандыру бойынша негізгі эффективті құралы болып табылады.
QR-кодтар	Ағылшын тілінен аударғанда Quick response жылдам жауап деген мағынаны білдіреді. Бұл кез-келген телефонмен сканерлеуге болатын штрих-код. QR-кодты сканерден өткізгеннен кейін, компания сайтына, видеоға немесе басқа медиа түріне өтеді.
Ұялы жарнама	Бұл тауарды немесе қызметті жылжыту мақсатында қолданылатын мәтін, графикадан тұратын мультимедиялық контенттің жиынтығы. Компаниялар жарнаманы интернет қосымшалар арқылы жүзеге асыра алады.
Мобильді ойын жарнамасы	Бренді ілгерілетуге бағытталған мобильді құрылғыларға арналған ойындарды құруды көздейтін ұялы маркетинг әдісі.
Әлеуметтік желілер	Ұялы маркетингте сонымен қатар мессенджерлер мен әлеуметтік желілерді ұйымның маркетингтік қызметіне енгізу арқылы интеграциялық процессті жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мысалы, дүкеннен бір тауарға онлайн тапсырыс беретін уақытта, дүкеннің әлеуметтік желісіне жазатын болсақ, бізге боттар жауап беретін уақыттар болады. Бұл тұтынушылардың стандартты сұрақтарына тез жауап беруге тиімді.
Augment reality технологиясы	Мобильді құрылғылардың орналасқан орнын анықтау үшін камера мен арнайы модульдерді қолданатын кеңейтілген шындық технологиясы. Бұл технология арқасында пайдаланушы танылған объект немесе орын туралы қосымша деректер мен суреттер ала алады.
Ескерту: автормен [6], [7] деректер негізінде құрастырылған	

Ұялы маркетингтің жетістіктері көбінесе ұялы қосымша құралымен байланысты. Buildfire зерттеуі бойынша, 2021 жылы ұялы қосымшалардың саны 2,88 миллионнан асқан [8]. Ұялы қосымша тұтынушымен оңай байланысуға мүмкіндік береді. Ұялы қосымшалар арқылы тұтынушыларды жаңалықтармен, мысалы жеңілдіктер, акциялар, жаңа топтамалар туралы визуалды түрде хабарландыруға мүмкіндік береді. Ұялы қосымшаларды жүктеу тез және көп жағдайда тегін болып келеді. Ұялы қосымша жұмыстың икемділігімен, камерамен байланысуымен, реакция жылдамдығымен ерекшеленеді. Эксперттердің зерттеуі бойынша, адам орташа есеппен телефонда күнінің 4 сағатын өткізеді, соның 90%-ы ұялы қосымшаларды қараумен өткізеді екен [9]. Сол себепті, ұйымдар үшін барынша ұялы қосымшаларда жұмыс жасауды меңгеруі тиіс.

Ұйымдар үшін өз тұтынушыларының ең көп қоладанатын қосымшалары туралы ақпаратты білу маңызды. Сол арқылы, жарнаманың орны және мақсаты анықталатын болады. Мысалы, Web Index Mobile зерттеу нәтижелері бойынша 2022 жылы ақпан-сәуір айлары бойынша Қазақстан тұрғындары ең көп қолданатын қосымшаларды анықтаған [10]. Зерттеу нәтижесі бойынша тұрғындар арасында ең көп пайдаланылатын қосымшалар What’s App, Youtube, Instagram, Telegram болып табылады екен (сурет-1).

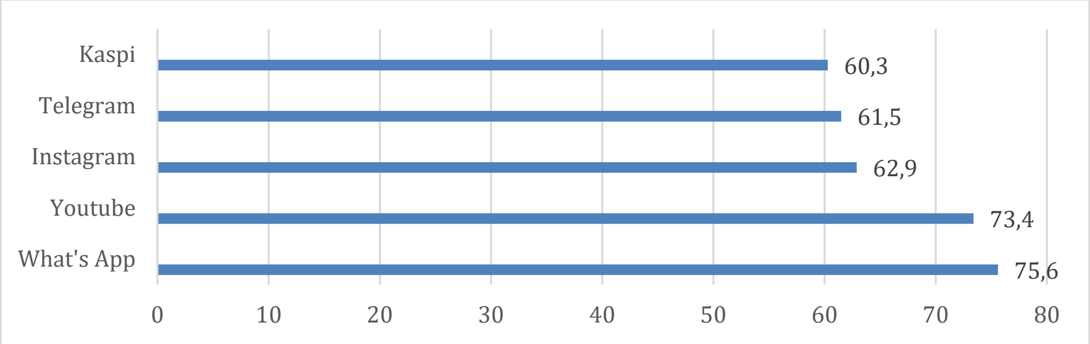

1- сурет - Қазақстандағы мобильді интернет қолданушыларының ең көп пайдаланатын қосымшалары (%)

Мобильді маркетинг құралдарының арасында тағы бір танымал және бұрыннан бар түрлері ол- email және SMS. Пошта және SMS арқылы байланысу бұл ескірген құрал деген ойлар келуі мүмкін, бірақ Radical group зерттеуі бойынша 2023 жылы тұтынушыға жіберілетін және алынатын хаттар саны 347 миллиардқа жететін болады, ал поштаға бөлінген қаражат пен инвестициялар 4400%-ға дейін қайтарымы болады [11]. Ал, SMS-ке келетін болсақ, статистикаға сәйкес, адамдардың 10%-ға жуығы компаниядан келген хабарламаға жауап береді, ал 5 күн ішінде бұл 50% не одан көп көрсеткішке жетеді [1]. Сол себепті, клиенттерді сақтау және тарту үшін ұялы пошта мен SMS маңызды құрал болып қала береді.

Ұялы маркетинг құрылғыларының маңызы мен мүмкіншіліктері мен маңызы Covid-2019 кезінде карантин уақытында артқан болатын [12]. Онсызда даму үстінде болған ұялы маркетинг карантин уақытында барынша жылдам дами бастады. Адамдар күнінің көп бөлігін телефонда өткізе бастады, онлайн тапсырыс беру, сатып алу қызметтері дамыды. Карантин кезінде пайда болған мүмкіншліктер әлі де қолданыста бар. Мысалы, карантин кезінде ұйымдар жұмысы тұрақты болмады. Мысал ретінде дүкенді алатын болсақ, тұтынушылар дүкендерге баруды азайтты. Дүкендер бұл тығырықтан шығу үшін үйге контактісіз жеткізу қызметін іске қосты. Бұл ұялы маркетингтің, онлайн тапсырыстың, ұялы қосымшалардың маңыздылығын арттырды. Карантин кезінде бірқатар қосымшалар қолданысы да артқан болатын. Мысалы, 2020 жылы табысы 2,6 млрд долларды құраған ZOOM қосымшасы және жарнамадан бөлек 50 млн доллар тұтыну шығындарын жинаған Tiktok сияқты қосымшалар ұялы қосымшалардың қолданыста жиі болғанын көрсетеді [8].

Ковид әсерінен тенденцияға айналып, адамдардың күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналған ұялы маркетинг түрі QR-кодтар болып табылады [13]. QR-кодтар бұған дейін аса қолданыста болмаған, пандемия әсерінен жаңа дем алды десе болады. Адамдар бір-бірімен контактісіз байланысу қажет болғандықтан төлем жасау, ақпарат алу деген сияқты қызметтерді жүзеге асыруда қиындық туындады. Соған байланысты, контактісіз байланысты қамтамасыз ететін QR-кодтардың танымалдылығы артты. QR-кодтардың қазіргі уақытта төлем жасау мақсатында, бір тауар, қызмет немесе адам туралы ақпаратты білу мақсатында қолданылып келеді. QR-кодтардың ерекшелігі ең алдымен барлығына қолжетімді болуында, яғни бұл құрал ақысыз болып келеді. Қолдану жеңіл әрі түсінікті болып келеді. бар болғаны телефондағы камера арқылы кодты сканерлеуден өткізу қажет. Ақпаратты орналастырудағы орынды экономдайды. Мысалы үлкен көлемдегі ақпараты бар қағаздар таратқанша, QR-кодтары арқылы телефоннан көрсеткен тиімдірек. Сонымен қатар, QR-кодтардың басты ерекшелігі зақымдануға, қателіктерге және ақауларға төзімді болып келеді.

Қорытындылай келе, ұялы маркетинг қазіргі кезде басты маркетинг түріне айналып отыр. Ұялы маркетинг басқа маркетинг түрлерінен ерекшелігі компанияларға тұтынушылары қайда болса да, виртуалды түрде байланысып, ықпал етуіне жағдай жасауға мүмкіндік береді. Олармен тығыз қарым-қатынас орнатуға, қажеттіліктерін тереңірек зерттеуге және үміттеріне тезірек жауап беруге мүмкіндік береді. SMS және Email сияқты құралдар ескірген боқ, керісінше мобильді құрылғылар есебінде барынша функционалды маркетингтік құралдарға айналды. QR-кодтар мен ұялы қосымшаның компанияда болуы заман талабына сай болуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ұялы маркетинг құрылғыларын пайдалану ұйымның танымдылығын ұлғайтады, тұтынушымен байланысын нығайтады және тұтынушыларды тартып, ұстап тұруға септігін тигізеді. Осылайша, ұялы маркетинг құралдары компаниялардың маркетингтік қызметі үшін таптырмас мүмкіндіктер сыйлайды, соның есебінен және компаниялар үшін ұялы маркетинг құралдарын қолдану маңызды болып отыр.

ӘДЕБИЕТ

1. Ефимов В.Г. Особенности мобильного маркетинга в условиях цифровой трансформации сферы гостеприимства // Вестник ассоциации вузов туризма и сервиса. – 2021. – №2. – 126-134 с.

2. Forecast number of mobile devices worldwide from 2020 to 2025/ Statista. Ғаламторлық ресурс. URL: https://translated.turbopages.org/proxy_u/en-ru.ru.2b50fc9e-6386e9d1-87f13833-74722d776562/https/www.statista.com/statistics/245501/multiple-mobile-device-ownership-worldwide/ – (қаралған күні: 18.12.2022).

3. Акулич М.В. Мобильный маркетинг. Издательские решения, 2019. — 160 с.

4. Нуралиев С.У., Нуралиева.Д.С. Маркетинг. – 2 изд. – М: Издательско-торговая корпорация “Дашков и К”, 2020г. – 360 с.

5. Яковлева А.Е. Мобильная реклама // Скиф. Вопросы студенческой науки. – 2017.

6. Татаринов К.А. Современные аспекты маркетинговых коммуникации в цифровом обществе // Азимут научных исследований: экономика и управление. – 2019. – №1(26). – 307-312 с.

7. Ситникова Я.В. Стрыжова Я.А. Актуальные аспекты и тенденции развития мобильного маркетинга // Международный научно-исследовательский журнал. – 2018. – №6(72). – 54-59 с.

8. Stocchi L. Marketing research on Mobile Apps: past, present and future // Journal of Academy of marketing science. – 2021. №50. – 195-225 p.

9. Теруков И.С. Обзор рынка мобильных приложений // Московский экономический журнал. – 2021. – №10. – 594-606 с.

10. Web Index Mobile, Казахстан 100 000+, top 20 APP. Ғаламторлық ресурс. URL: https://kantar.kz/news/testovoe-izmerenie-auditorii-mobilnogo-interneta-kazahstan-100-000. – (қаралған күні: 19.12.2022).

11. Pavaloaia.V.D., Anastasiei.I.D., Fotache.D. Social media and Email marketing campaigns: symmetry versus convergence // Symmetry. – 2020. – №12.

12. Болотнова.Е.А., Павлишин Б.И., Барейша В. К. Анализ современных методов влияния QR-кодов на жизнь человека в современном мире // Естественно-гуманитарные исследования. – 2020. – №29(3). – 65-67с.

13. Manko.B.A. How digital marketing can use a smartphone app to improve any business bottom line // Journal of Information Technology Teaching Cases. – 2022. – №2. – 244-249 p.

УДК 331

Жанабай А.Е.,
Магистрант
«7М04119-Экономика»
Нархоз Университеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: aminat.zhanabay@narxoz.kz
Ғылыми жетекшісі – Э. ғ. к., профессор
Жунисбекова Г.Е.

ЕҢБЕК ӘЛЕУЕТІН ДАМЫТУДАҒЫ АДАМИ КАПИТАЛҒА САЛЫНАТЫН ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Түйін: Біз Қазақстан негізгі капиталға салынған инвестициясының жылдан жылға артатынына көз жеткізе аламыз, ал бұл жағдай өз кезегінде еліміздің гүлденуін, дамуы мен әл-ауқаты дәрежесін сипаттайды. Яғни, Қазақстан Республикасы экономикасының дамуы жолында адами капиталға салынатын инвестицияның көлемін ұлғайтатын болсақ, өз кезегінде негізгі капиталға салынатын инвестиция көлеміне оңтайлы сипатта әсер ететініне көз жеткізу. Осы орайда негізгі капиталға салынған инвестицияны, соның ішінде адами капитал үлесінің маңызы мен мүмкіндіктерін жан-жақты қарастырудың мәнін сандық сипатта ашатын боламыз.

Түйін сөздер: еңбек әлеуеті, адами капитал, инвестиция, тиімділік, сандық әдістер.

Zhanabay A.E.,
Master's student
«7M04119- Economics»
Narxoz University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aminat.zhanabay@narxoz.kz
Scientific supervisor- Cand. Sc, Professor
Zhunisbekova G.E.

THE ROLE OF INVESTMENTS IN HUMAN CAPITAL IN THE DEVELOPMENT OF LABOR POTENTIAL

Abstract: We can make sure that Kazakhstan's investments in fixed assets increase from year to year, and this situation, in turn, characterizes the degree of prosperity, development and well-being of our country. That

is, if we increase the volume of investments in human capital on the way to the development of the economy of the Republic of Kazakhstan, in turn, it will have an optimal impact on the volume of investments in fixed assets. In this regard, we will quantitatively reveal the essence of a comprehensive consideration of the importance and opportunities of investments in fixed assets, including the share of human capital.

Keywords: Labor potential, human capital, investment, efficiency, quantitative methods.

Еңбек әлеуеті сандық және сапалық параметрлердің тұтас жиынтығымен сипатталады. Бұл ретте мемлекеттің, кәсіпорынның, индивидтің мақсаты ─ осы сипаттамаларды арттыру және жақсарту, өйткені болашақта бұл адам капиталын тасымалдаушылардың, фирмалардың, демек, оң динамикасы экономикалық жүйеде экономикалық өсудің көрінісі болып табылатын ұлттық табыстың өсуіне ықпал етеді. Қазіргі экономикалық көзқарас тұрғысынан алғанда адам капиталы дегеніміз экономикалық дамуға шешуші әсер ететін кешенді өндірістік фактор. Яғни адам мен жалпы қоғамның алуан түрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру қажетті білімнің, біліктіліктіліктің, дағдылардың жиынтығын айтып кетсек болады. Сондықтан да «қазіргі заманғы экономиканы» тиімді адами ресурстардың экономикасы деп атайды [1]. Ол қазіргі мемлекет пен қоғамның дамуындағы адам капиталының басты, айқындаушы рөлін көрсетеді.

Төмендегі 1-суреттен негізгі капиталға салынған инвестициялар мен адами капитал индексі арасында жоғары дәрежелі өсу қарқыны байқалатынын аңғаруға болады.

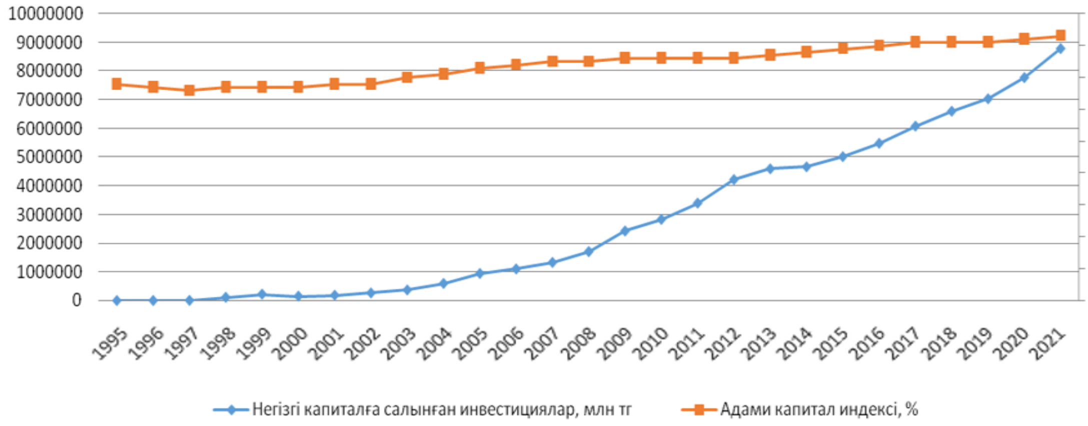

1-сурет – Негізгі капиталға салынған инвестициялар мен адами капитал индексі арасындағы байланыс

Ескерту: [2] негізінде авторлармен құрастырылған

Регрессиялық параметрлер бойынша адами капитал индексі сенімділік интервалы: 45024242,89≤X2≤66956608,87, яғни жоғарғы және төменгі шек аралығында жатыр, таңбалары бірдей.

1-кесте – Негізгі капиталға салынған инвестициялар мен адами капитал индексі арасындағы кореляциялық байланыс

	Негізгі капиталға салынған инвестициялар, млн тг	Адами капитал индексі, %
Негізгі капиталға салынған инвестицияла, млн тг	1	
Адами капитал индексі, %	0,941141387	1

Ескерту: [2] авторлармен құрастырылған

Өз кезегінде, корреляциялық кесте бойынша негізгі капиталға салынған инвестициялар мен адами капитал индексі арасындағы байланыс R=0,94 шамасында екені анықталды. Бұл екі фактордың арасында оң байланыс бар. Өйткені, негізгі капиталға салынған инвестициялар қаншаға өссе, соншалықты адами капитал индексі да арта түседі [3-4]. Детерминация коэффиценті R=0,94 болғанда, D=0,88 құрады. Яғни, негізгі капиталға салынған инвестициялардың 88 %-ы адами капитал индексі есебіне келетінін айтып өткен жөн.

Демек, жұптық регрессия теңдеуіміз келесідей сипатқа ие:

1. Фишердің нақты мәні 117,5-ке тең, алкестелік мәні 4,41-ке тең. F= 117,5>4,41, табылған регрессия теңдеуіміз статистикалық маңызды.

2. Адами капитал индексінің келер жылғы болжамын 0,83 деп алатын болсақ, регрессия теңдеу мынадай түрде болады: Y=-39268091,26+55990425,88*0,83=7763866,474 млн тг деп болжам жасауға болады.

3. Демек, егер адами капитал индексі 1%- ға артатын болса, онда негізгі капиталға салынған инвестициялар мөлшері 55990425,88 млн тг-ге артады.

2-сурет бойынша мынандай қорытынды шығаруға болады, яғни қатар деңгейлерінің графигі бойынша негізгі капиталға салынған инвестициялардың динамикасының негізгі тенденциясын жедел өсу түріне жатқызуға болады.

2-сурет – ҚР туған кезде күтілетін өмір сүру ұзақтығының динамикасы
Ескерту: [2] негізінде авторлармен құрастырылған

М.С. Каяйкина және А.И. Манеллей әдістемесі бойынша тренд формасын анықтап аламыз [3-4].

Негізгі капиталға салынған инвестициялардың, соның ішінде адам капитал үлесінің динамикасы бойынша түзу сызықтық тренд туралы гипотезаны тексеру ұсынылады. Содан соң, орташа абсолюттік өзгерістердің арасындағы айырмашылықтарына дисперсиялық талдау жасалды. Оның нәтижелері 2-кестеде көрсетілген.

Көріп отырғанымыздай, F.ОБР.ПХ(0,05;2;19) = 3,52. F-критерийдің есептелінген мәні оның P = 0,05 ықтималдығы, 2 және 3 еркіндік дәрежесі бойынша теориялық мәнінен кіші, сондықтан, әр кездегі тізбектелген абсолюттік орташа өзгерістердің бір-бірінен айырмашылықтары елеулі емес; нөлдік гипотезаның ықтималдығы 0.05 әлдеқайда үлкен және ол теріске шығарыла алмайды.

Көрсеткішіміздің орташа абсолюттік өсімдері тұрақты емес екендігі туралы гипотеза қабылданды, қатардың тренді – сызықтық тренд. Негізгі капиталға салынған инвестицияның тренд теңдеуінің параметрлерін ең кіші квадраттар тәсімен есептеп, оны келесі түрде жазамыз: y ť=2806793,444+534589,2491·t ретінде сипатталатыны нықталды.

2 – кесте – Негізгі капиталға салынған инвестициялардың дисперсиялық талдауы

Вариация түрі	Ауытқулардың квадраттарының қосындысы	Еркіндік дәрежесінің саны	Дисперсия	F-критерий	
				Нақты	Кестелік
Кезеңдеар асындағы	5,60745E+11	2	2,80372E+11	2,0466891	3,521893261
Қалдық	2,60278E+12	19	1,36988E+11	-	-
Жалпы вариация	3,16352E+12	21	1,50644E+11	-	-

Ескерту: [2] негізінде авторлармен құрастырылған

Өз кезегінде, R2=0,928 болғандықтан тренд теңдеуі тенденцияны адекватты сипаттайды деп айта аламыз. Келесі кезекте негізгі капиталға салынған инвестициясына статистикалық болжамды трендті экстрополяциялау және ARIMA-моделі [5] бойынша жасап, нәтижелерін салыстырамыз.

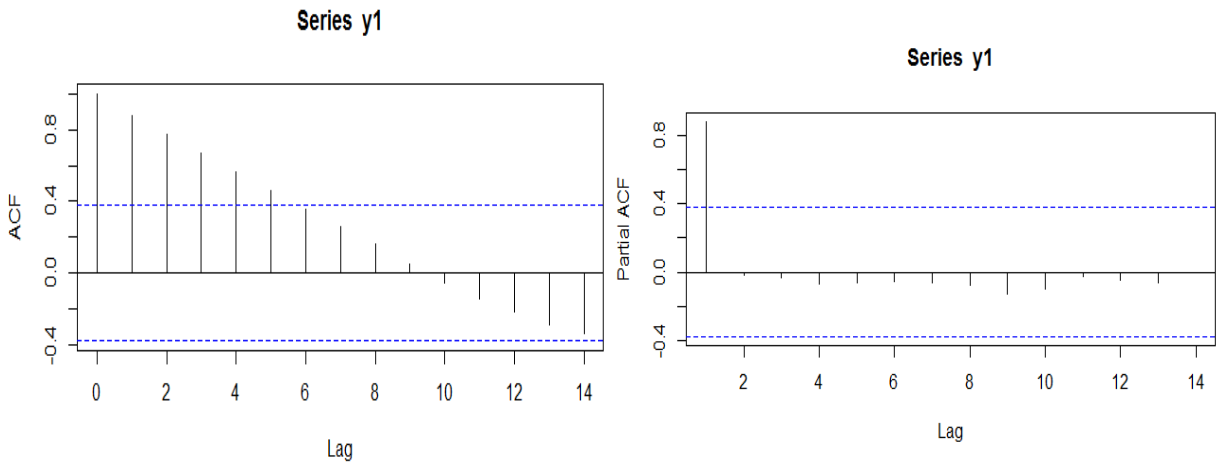

3-сурет – Автокорреляциялық және жеке автокорреляциялық функциялардың графигі
Ескерту: [2] негізінде авторлармен құрастырылған

Нақты мәліметтер бойынша ARIMA-модельдерді құру үшін 1995-2021 жылдардағы негізгі капиталға салынған инвестицияның жыл сайынғы 27 бақылау бойынша уақыт қатарын аламыз. Дики-Фуллердің ADF-тесті, сондай-ақ автокорреляциялық және жеке автокорреляциялық функциялардың графигін (3-сурет) талдау зерттеліп отырған процесс стационар емес екендігін байқаймыз.

ARIMA-модельдерін қолданып болжау негізіне Бокс-Дженкинс әдістемесі алынды [5]. Бірнеше ARIMA-модельдерді бағалау және салыстыру нәтижесінде негізгі капиталға салынған инвестициясы үшін ең адекватты ARIMA(0,2,0) моделі болып шықты. Бұл қарастырып отырған модель үшін σ2=4.145e+10, AIC=684.14, AICc=684.31, BIC=685.36. Қалдықтардың автокорреляциялық функциялары нөлге тең болғандықтан қалдықтардың процесінде автокорреляция жоқ деген қорытынды жасауға болады.

3 – кесте – Қазақстан Республикасы негізгі капиталға салынған инвестиция 2026 жылға дейінгі болжамдық мәндері

Жыл	ARIMA-моделі		
	Болжам	80%-дық сенімділік интервалы	95%-дық сенімділік интервалы
2022	9778841	(9517925; 10039757)	(9379804; 10177878)
2023	10787110	(10203684; 11370536)	(9894837; 11679383)
2024	11795379	(10819121; 12771637)	(10302321; 13288437)
2025	12803648	(11374552; 14232744)	(10618034; 14989262)
2026	13811917	(11876912; 15746922)	(10852582; 16771252)

Ескерту: [2] негізінде авторлармен құрастырылған

3-кестеде парабола тренді және ARIMA-моделі бойынша Қазақстан Республикасы негізгі капиталға салынған инвестиция көрсеткішінің 80% және 95%-дық сенімділік интервалдарымен 2026 жылға дейінгі болжамдық мәндері келтірілген. 9-кестеде көрсетілген болжам дәлдігінің сипаттамалары өмір сүру ұзақтығы көрсеткішін болжауда ARIMA (0,2,0) моделінің жоғары дәрежедегі қасиетін куәландыратынын көрсетеді.

4 – кесте – Болжам дәлдігінің сипаттамалары

Болжам дәлдігінің сипаттамасы	ARIMA-моделі
Орташа квадраттық қате	37322.82
Орташа абсолюттік проценттік қате	18.59598
Орташа проценттік қате	6.639463

Ескерту: авторлармен құрастырылған

Модельдеу нәтижесі бізге капиталға салынған инвестиция болашақта жағымды тенденцияға ие болатынын көрсетеді. Мәселен, 2026 жылы капиталға салынған инвестиция мәні ARIMA-моделін құру негізінде алынған болжадық мәні 13811917 млн тг-мен сипатталады. Яғни, 2024 жылдың болжамына сараптама жасайтын болсақ, 80%-дық сенімділік интервалымен (11876912; 15746922) алынған болжамның жоғарғы және төменгі шек аралықтарының 95%-дық сенімділік интервалымен (10852582; 16771252) алынған мәнімен салыстырғанда айтарлықтай өзгеріс жасамайтынына көз жеткізуге болады, алайда 95%-дық сенімділік интервалымен алынған болжамдық мәннің келешекте тұспа-тұс келуі 80%-

дық сенімділік интервалымен алынған мәнімен салыстырғанда әлдеқайда жоғары болатынын болжай аламыз. Демек, тенденция адекватты, бірақ модель сапасы уақыт қатарының бақыланатын мәндер санына байланысты болатынын естен шығармаған жөн. Бұған қоса, саяси мәселелер сынды сыртқы факторларға байланысты орын алуы мүмкін өзгерістер есепке алынбады, демек бұл болжау келешек уақытта әлеуметтік, демографиялық, экономикалық және саяси тұрақтылық шарты орындалған жағдайда жоғарыда көрсетілген мәндерге ие болады деген қортынды шығарамыз.

Жалпы алғанда біздің елімізде білікті кадрларды даярлауға, интеллектісі жоғары мамандарды қалыптастыруға көңіл бөлінгенімен, адами капитал ұғымына өкінішке орай әлі де немқұрайлық таныту орын алуда. Қазақстан Республикасы экономикасының дамуы жолында адами капиталға салынатын инвестицияның көлемін ұлғайтатын болсақ, өз кезегінде негізгі капиталға салынатын инвестиция көлеміне оңтайлы сипатта әсер ететініне көз жеткізу. Осы орайда негізгі капиталға салынған инвестицияны, соның ішінде адами капитал үлесінің маңызы мен мүмкіндіктерін жан-жақты қарастырудың сырын аштық деген ой түйіндейміз.

ӘДЕБИЕТ

1. Доклад о всемирном развитии [Электронды ресурс]: –Электронды мәтінді ақпарат – Дүниежүзілік банктің ресми сайты – 2022 – Деректерді қолдану режимі: https://www.vsemirnyjbank.org/ru/publication/wdr2022

2. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті: [Электрондық ресурс] – 2023 – URL: http://stat.gov.kz. (18.04.2023)

3. Кремер Н. Ш., Путко Б. А. Эконометрика. – 2020.

4. Мхитарян В. С., Сиротин В. П. Статистическая подготовка экономистов в университетах России: опыт реализации образовательных программ //Квантиль. – 2019. – №. 14. – С. 35.

5. Сапрыкин К. А. Автоматизация процесса анализа временных рядов с использованием модели auto. Arima в R //Научный журнал. – 2019. – №. 5 (39). – С. 46-50.

УДК 341.4

Imomov R.M.
Master student
"7M04211-International Law"
KazUMOIYA named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan
Байжомартова Карлыгаш Асылжомартовна
Doctor of PhD
Kazumoimya im. Abylaykhana
e-mail: imomovrahmatjon@mail.ru

«MEASURES TO COUNTER TERRORISM AND RELIGIOUS EXTREMISM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN»

Abstract: The article examines the state legislation of the Republic of Kazakhstan in the field of religion aimed. At the prevention and counteraction of Islamic terrorism and extremism. Regulatory documents are analyzed, conclusions are Drawn about the effectiveness of existing legislative measures to counter the spread of the ideology of Islamic terrorism and extremism.

Keywords: Kazakhstan; Religion; Islam; legislation; Terrorism Extremism.

Имомов Р.М.
Магистрант
«7M04211-Международное право»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
Байжомартова Карлыгаш Асылжомартовна
доктор PhD
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
e-mail: imomovrahmatjon@mail.ru

«МЕРЫ ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ ТЕРРОРИЗМУ И РЕЛИГИОЗНОМУ ЭКСТРЕМИЗМУ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН»

Аннотация: В статье рассматривается государственное законодательство Республики Казахстан в сфере Религии по предупреждению и противодействию исламскому терроризму и экстремизму.

Анализируются нормативные Документы, делаются выводы об эффективности существующих законодательных мер по противодействию распространению идеологии исламского терроризму и экстремизму.

Ключевые слова. Казахстан, религия, ислам, законодательство, терроризм и экстремизм.

At the regional level, Kazakhstan has joined such anti-terrorist organizations as: CSTO, SCO RATS, CIS ATC, etc.

Kazakhstan has a comprehensive counter-terrorism legal framework. The Republic of Kazakhstan is taking organizational and legal measures aimed at countering and neutralizing terrorism and religious extremism. Our country was one of the first to adopt the Law of the Republic of Kazakhstan "On Countering Terrorism" on July 13, 1999, which was periodically amended and supplemented based on the current situation in the country. Subsequently, on February 18, 2005, Kazakhstan adopted the Law of the Republic of Kazakhstan "On Countering Extremism", and on August 28, 2009, the Law of the Republic of Kazakhstan "On countering the legalization (laundering) of proceeds from crime and the financing of terrorism" was approved.

Along with this, the state programs "On countering religious extremism and terrorism in the Republic of Kazakhstan for 2018-2022" were approved. These programs are designed to strengthen methods of combating destructive organizations, structure algorithms of actions of special services, increase the effectiveness of the work carried out, including educational and informational. Their main content was and remains the consolidation of the efforts of the state and society to prevent the radicalization of citizens and the deradicalization of persons who share extremist ideas related to inciting religious hatred or discord.

With the adoption of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Religious Activities and Religious Associations" on October 11, 2011 [23], the activities of most religious organizations were regulated and began to be carried out in the legal field.

However, most of the radical religious organizations went underground, and their activities began to be hidden and more aggressive. At the same time, the frequent facts of terrorist and extremist manifestations required significant changes and additions to some legislative acts on countering these negative phenomena.

In order to coordinate the activities of anti-terrorist structures in the field of countering terrorism, in June 2013, by Decree of the Head of State, the Anti-Terrorist Center of the Republic of Kazakhstan was formed in a new format, it became a permanent advisory and broadcasting body, which included the heads of 23 ministries and departments of the country.

The main activity of this structure is related to countering destructive manifestations and boils down to the following: - improving the system of responding to acts of violence by destructive religious groups and minimizing the consequences from them; - studying new methods of detecting and suppressing terrorist attacks and other terrorist and extremist manifestations; - minimizing the influence of external factors on the radicalization of the population of Kazakhstan; - educational and informational activities among the population of Kazakhstan, including clarification of controversial points in religious writings, culture and terminology, the formation of immunity in society in relation to destructive organizations. Meanwhile, terrorism today has become more organized, multidisciplinary and mobile, forms and methods of terrorist activity are constantly being improved, starting with direct terrorist attacks, to work with the consciousness of unstable and delinquent citizens. According to most researchers, terrorism is a very dynamically developing system that has its own specific features and content, without taking into account which it is not possible to correctly and purposefully counteract the manifestations of terrorism.

In this regard, many scientists declare the need to develop an effective crime prevention system based on modern methods and means of working with the population, taking into account socio-economic conditions and prerequisites.

Citizens are prohibited from fighting in foreign wars. The Government is taking a two-pronged approach to several returning ISIS fighters, rehabilitating some while arresting and prosecuting others. On July 11, 2017, a law was signed that allows to deprive Kazakhstanis of citizenship if they are convicted of a number of "serious crimes related to terrorism and extremism", as well as for other vague crimes, such as causing "serious harm to vital interests" of the state.

In general, the largest number of amendments to this Law falls on 2013-2017 (15 laws). Thus, the amendments concerned: strengthening penalties for extremism and terrorism, including for participation in the activities of international terrorist organizations, as well as in armed conflicts abroad; establishing mandatory confiscation of property of persons convicted of extremist and terrorist crimes; strengthening the responsibility of security structures and owners of facilities vulnerable to terrorism for non-compliance with legislation on countering terrorism, as well as for the malfunction of mandatory technical means; the introduction of a ban on the sale of weapons in a ready-to-fire condition, etc.

Currently, the country's criminal legislation provides for the punishment of deprivation of citizenship as one of the measures to counter terrorism. Deprivation of citizenship is an action of the State in the person of its competent authority, terminating by its act, without taking into account the will of the citizen, his legal connection with his state.

The Republic of Uzbekistan in the event that a person has caused significant harm to the interests of society and the State by engaging in activities in favor of a foreign State, or by committing crimes against peace and security, which may include terrorism.

Amendments to the Law "On Citizenship" have been put into effect in Azerbaijan, according to which persons "participating in terrorist activities and committing acts aimed at forcibly changing the constitutional order of Azerbaijan" will automatically lose their Azerbaijani citizenship. The same measures are provided for citizens of the country for religious extremism, military training in foreign countries under the guise of receiving religious education, participation in religious conflicts on the territory of foreign states or involving other persons in them, the creation of armed groups for this purpose.

It should be noted that in many countries, one way or another, it is possible to terminate a person's citizenship for participating in terrorist or extremist activities. The difference is only in the form of its implementation, which is carried out either by automatic loss or by forced deprivation.

Thus, the existing law enforcement practice regarding the imposition of punishment in the form of deprivation of citizenship allows us to assert its preventive rather than punitive function.

At the stage of discussing the provisions on the possibility of introducing "deprivation of citizenship", the most acute issue was the lack of a mechanism for implementing such punishment.

Firstly, if the deprivation of citizenship is a measure to prevent the return to the country of persons involved in terrorist activities and located outside the country, then, consequently, they are brought to criminal responsibility in absentia. This procedure is provided for by the current CPC, when the criminal case proceedings in the absence of the defendant may be allowed if he is outside the borders of the Republic of Kazakhstan and evades court appearance (Article 335 of the CPC of the Republic of Kazakhstan). It should be noted that in most developed jurisdictions, such an order is an exceptional measure and is more often regarded as a violation of a person's right to judicial protection of their rights and freedoms and restriction of rights to access to justice.

Secondly, if the law enforcement agencies of the country have reliable data on the participation of a citizen of Kazakhstan in terrorist activities abroad, which have been accepted by the court, and a guilty verdict has been passed against this citizen, then in order to implement the principle of the inevitability of criminal responsibility and punishment, it is necessary to ensure the full serving of the sentence imposed by the court. After all, deprivation of citizenship is imposed only along with the main punishment, which is most often deprivation of liberty.

Thirdly, should the mechanism for implementing the punishment in the form of deprivation of citizenship presuppose the subsequent expulsion of a person from the Republic of Kazakhstan?

Problematic issues of the implementation of the deprivation of citizenship were discussed during the Government Hour on April 16, 2018 on the topic "On the state and measures to ensure migration control in the Republic of Kazakhstan". Thus, the deputies noted that the procedure for the execution of deprivation of citizenship is provided for in the PECS of the Republic of Kazakhstan, however, "there is nothing said about the expulsion of such persons from Kazakhstan after serving a sentence of imprisonment for a certain period." In addition, during the discussion, it was pointed out that there is no practice of applying this measure.

As noted earlier, the deprivation of citizenship can be applied both to persons located on the territory of the country and to persons staying outside its borders. At the same time, the procedure for the execution of punishment in the form of deprivation of citizenship is fixed in Article 71-1 of the Criminal Executive Code of the Republic of Kazakhstan. Thus, after a person is deprived of citizenship of the Republic of Kazakhstan, the document confirming citizenship is withdrawn, and in return he is issued a certificate of a stateless person (part four of Article 71-1 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan).

To date, the legislation remains uncertain about the legal status of a person in the event of deprivation of his citizenship of the Republic of Kazakhstan, who is on the territory of Kazakhstan after serving the main sentence. It should be noted that the issues of expulsion of such persons from the Republic of Kazakhstan after serving a sentence are also not provided for in the legislation. It should be noted that the expulsion itself is a serious restrictive measure, which is considered as an additional criminal punishment and administrative penalty (Article 51 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan and Article 51 of the Administrative Code of the Republic of Kazakhstan). The Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan (Chapter 49 of the Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan) contains provisions on the expulsion of a foreigner or a stateless person from the Republic of Kazakhstan, which are applied for violation of the legislation of the Republic of Kazakhstan upon application of the internal affairs bodies to the court.

It seems that the legal grounds for the subsequent expulsion of a person deprived of citizenship of Kazakhstan from the country after serving the main sentence should be:

- the commission of a criminal offense by a person and bringing him to criminal responsibility with the imposition of an additional criminal penalty in the form of expulsion from the Republic of Kazakhstan of a foreigner or a stateless person along with the main punishment;

- the commission of an administrative offense by a person and bringing him to administrative responsibility by applying administrative expulsion to him outside the Republic of Kazakhstan;

- the presence of circumstances indicating a violation by a person of the legislation of the Republic of Kazakhstan.

Consequently, a person who has been deprived of citizenship by a court verdict cannot be automatically expelled from the country, since additional legal grounds are necessary for expulsion.

On the other hand, it is difficult to imagine a situation where persons deprived of citizenship of Kazakhstan on such serious grounds, who are not citizens of another state, convicted in the Republic of Kazakhstan and served their sentence in the territory of the Republic of Kazakhstan, would later be accepted by any state.

In this context, it should be noted that one of the most relevant areas of cooperation in international law today on the issue of mutual exchange of persons who have violated the laws of the countries concerned, readmission agreements, are not able to resolve the issue we are considering. Thus, Kazakhstan has readmission agreements ratified by the laws of the republic with 16 countries of the world, but all of them are limited to the reception and transfer of citizens, third-country nationals or stateless persons who illegally entered, stay or reside in the territory of the state. Consequently, the readmission procedure is applicable for the purposes of suppressing the illegal presence of a person on the territory of a particular State and does not cover cases of legal entry, exit and stay of a person.

As for the problem of deprivation of citizenship of a person located outside the Republic of Kazakhstan, special attention should be paid to the norm of paragraph 8) of Article 21 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Citizenship of the Republic of Kazakhstan", according to which the citizenship of the Republic of Kazakhstan is lost by a person "due to his participation in foreign armed conflicts, extremist and (or) terrorist activities on the territory of a foreign state". This norm was introduced in accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan dated December 22, 2016. Thus, these persons automatically lose the citizenship of the Republic of Kazakhstan and will not be able to return and legally stay in the territory of the Republic of Kazakhstan.

Citizenship is terminated from the moment of registration of its loss, which is carried out by the internal affairs bodies upon receipt of information from the authorized state body that the person took part in foreign armed conflicts, extremist and (or) terrorist activities on the territory of a foreign state. It should also be noted that a person who has lost the citizenship of the Republic of Kazakhstan on such grounds cannot be restored to citizenship (Article 17 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Citizenship of the Republic of Kazakhstan").

Thus, the existence of a mechanism for the loss of citizenship eliminates the need to impose criminal penalties in the form of deprivation of citizenship to persons (citizens of the Republic of Kazakhstan) involved in foreign armed conflicts, extremist and terrorist activities on the territory of a foreign state.

We note that this procedure does not violate the principle of the inevitability of responsibility and punishment, since the provisions of the Criminal Code apply only to citizens of the Republic of Kazakhstan who have committed a criminal offense outside its borders. Foreigners, as well as stateless persons who do not permanently reside in the territory of the Republic of Kazakhstan, who have committed crimes outside the Republic of Kazakhstan, are subject to the provisions of the Criminal Code only if these acts are directed against the interests of the Republic of Kazakhstan.

REFERENCE

1. Кегембаева Ж. А., Рустемова Г. Р., Смаилов О. Х. Информационно-правовое противодействие терроризму // Международный научный журнал «Наука и жизнь» - №2/2 2020– С.126-132

2. А.Т. Байсеитова, О.Х. Смаилов. Лаңкестікке қарсы іс-қимылдың халықаралық тәжірибесі. // Әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті Хабаршы, Заң сериясы. №2 (94). 2020 – 134-141 бб.

3. Калдыбек А, Тыныбекова М., Орынбек А. Н. Терроризм и насильственный экстремизм в СНГ на примере Республики Казахстан // Постсоветские исследования. 2021. №5. – С.388-399

4. Кегембаева Ж.А. Лишение гражданства как новый вид уголовного наказания // Вестник КазНУ. Серия юридическая. №1 (85). 2018 – С.192-195

5. Сабикенов С.Н. Ядерный терроризм как преступление против мира и человечества. // Материалы Алматинской межвузовской научной конференции «Актуальные проблемы международного права». – Алматы, 2006

6. Проблема терроризма в Республике Казахстан С.И. Дусметова, А.А. Налибай // Постсоветские исследования. Т.3. № 4 – 2020 г. – С. 297-303

7. Баймурзин Г.И. К вопросу о понятии терроризма в национальном и международном уголовном праве. // Материалы международной научно-практическо конференции «Актуальные проблемы

международного права в свете Послания Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Новый Казахстан в новом мире». – Алматы: КазНПУ им. Абая, 18 апреля .- С. 161-162]

УДК 070

Калмуханова Г.,
Магистрант
ОП 7М03211 – «Журналистика»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: gulbahytkalmuhanova80@gmail.com

ДИДЖИТАЛ РАДИО В РК КАК НОВЫЙ ФОРМАТ ВЕЩАНИЯ

Аннотация: В данной статье исследуется новый формат вещания радио - цифровое радио или диджитал радио, которое начинает активно развиваться и внедряться в Казахстане. Анализируются основные преимущества и недостатки цифрового радио по сравнению с традиционным аналоговым, а также технологии и стандарты, которые используются в цифровом радиовещании. Также рассматриваются перспективы и проблемы внедрения диджитал радио в РК и его взаимодействие с другими форматами радиовещания.

Ключевые слова: диджитал радио, DAB, аналоговое радио, радиостанции, цифоровые технологии.

Kalmuhanova G.,
Master's Degree Student
EP 7M03211- “Journalism”
KazUIRandWL, Ablaikhan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: gulbahytkalmuhanova80@gmail.com

DIGITAL RADIO IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AS A NEW BROADCASTING FORMAT

Abstract: This article examines a new format of radio broadcasting - digital radio or digital radio, which begins to actively develop and implement in Kazakhstan. The main advantages and disadvantages of digital radio compared to traditional analog radio, as well as technologies and standards that are used in digital radio broadcasting are analyzed. The prospects and problems of implementation of digital radio in the Republic of Kazakhstan and its interaction with other radio broadcasting formats are also considered.

Keywords: digital radio, DAB, analogue radio, radio stations, digital technology.

Недавняя пандемия Covid-19 продемонстрировала, что люди во всем мире все больше вовлекаются в коммуникации с помощью диджитал ресурсов. Изменения коснулись и радиостанций. Огромное количество FM радио в Казахстане постепенно переходят на цифровое вещание при помощи использования Всемирной сети Интернет.

Международный союз электросвязи признал четыре системы цифровой беспроводной радиосвязи: две европейские системы Digital Audio Broadcasting (DAB) и Digital Radio Mondiale (DRM), японскую ISDB-T и метод внутриполосного одноканального вещания, используемый в США. Диджитал радио - это использование цифровых технологий (Интернет является ключевым источником) для передачи или приема в радиочастотном диапазоне. Данная модель вещания существенно отличается от вещания аналогового радио. Новый формат позволяет использовать огромное количество мультимедийных технологий одновременно. Отличается сам принцип передачи контента. В FM диапазоне каждая станция вещает самостоятельно, а в DAB+ все станции объединены в «мультиплекс», в каждом из которых может быть до 16 станций. Предусмотрены разные частотные каналы, так что разные страны могут выбрать те, которые свободны от других служб. Поскольку технологии ЦРВ обладают рядом достоинств (большая зона покрытия одного передатчика, отсутствие необходимости обратного канала), то даже с появлением мобильных сетей 4-го и 5-го поколений цифровые сети радиовещания не утратили своей актуальности для доставки медийного контента и вспомогательной информации (в том числе сигналов оповещения) на огромные пространства Казахстана.

Одним из главных преимуществ цифрового радио, по мнению некоторых экспертов, является его способность обеспечить более высокое качество звука и дополнительную информацию для слушателей. "Цифровое радио может обеспечить гораздо более высокое качество звука по сравнению с

традиционным аналоговым радио", - говорит доктор Жанат Кундакбаев, профессор телекоммуникаций Казахско-Британского технического университета. "Это означает, что слушатели могут наслаждаться более четким и детальным звуком, что может улучшить их общее впечатление от прослушивания"[1, с. 129-130].

Однако есть и опасения по поводу внедрения цифрового радио в Казахстане. Одной из проблем является высокая стоимость цифровых радиоприемников, что может ограничить доступность технологии для некоторых слоев населения. "Цифровые радиоприемники все еще относительно дороги, и это может стать барьером для внедрения, особенно среди малообеспеченных групп населения", - отмечает д-р Кундакбаев [1, с. 150]. Тем не менее, в Казахстане она остается относительно неизвестной и недостаточно освоенной по сравнению с другими потребительскими технологиями, такими как цифровое телевидение.

Впервые цифровое радио в Казахстане дало о себе знать в 2019 году. Однако, процесс внедрения продолжается по сей день…Развитие цифрового эфирного вещания является частью государственной программы «Цифровой Казахстан». В рамках неё будут модернизированы 827 радиотелевизионных станций. В результате, цифровым вещанием будут охвачены 94% населения. [2].

Развитие цифровых технологий позволит предоставлять на единой платформе многочисленные виды контента (аудио, видео, текстового, фото, инфографического).

Таким образом, ключевыми факторами диджитал радио является увеличение числа станций и качество звука, затем простота настройки и возможность потребления разнообразного контента. Емкость мультиплекса цифрового радиовещания и гибкость, позволяющая варьировать битрейт, выделяемый различным станциям, означает, что большинству слушателей будет доступно больше станций. Другое значительное улучшение, которое обещает цифровое радио, - это свободное от помех, высокое качество звука. Аналоговый прием страдает по целому ряду причин, некоторые из которых исходят от источника сигнала. Как АМ, так и FM передачи подвержены шуму и шипению (АМ в большей степени, чем FM) и помехам от так называемого многолучевого приема, когда радиоприемник улавливает отраженный сигнал (к примеру, от соседнего здания) который мешает прямому приему сигнала. Эта проблема особенно актуальна при мобильном прослушивании, поскольку эффект меняется по мере движения, ухудшая прием. Использование цифровых систем при записи, передаче и приеме радиосигналов должно уменьшить шум и шипение и предотвратить проблемы многолучевости.

В последнее время самым ярким фактором в трансформации радио стало развитие технологий: появление стриминговых сервисов, подкастов и прочих конкурентов, созданных на основе аудиоконтента. Самый яркий представитель цифрового радио в Казахстане на данный момент является музыкальное радио “Izi Mobile”, в которой доступно 5 станций разных направлений. Помимо станций, где ведущие ведут интересные, живые беседы, разработчики придумали функцию с обратной связью специально для слушателей. При помощи встроенного чата, слушатели могут задавать вопросы, делиться любимыми композициями в прямом эфире. В приложении каждый день появляется новый контент: диджей сеты и подборки музыки на любой вкус, подкасты с казахстанскими звёздами, культовые мобильные игры, фильмы и популярные шоу со всего мира [3]. В интернете радиослушателей можно сосчитать, понять их возраст и пол, выяснить, что им нравится, а что нет. Раньше такую статистику радиостанции получали только от исследовательских компаний. Аудитория радио - уже давно не только слушатели эфира. Люди охотно идут за известным брендом и на сайты, и в мобильные приложения, и в социальные сети. И это тоже фактор, внушающий оптимизм. Помимо четкого понимания потребностей аудитории, современное радио должно постоянно адаптироваться под возможности цифровой среды.

Следует признать, что цифровое вещание превосходит аналоговое по качеству и возможностям. Однако качественное превосходство не всегда переходит в количественное, как это было в случае со стандартом DAB. Поэтому цифровое вещание еще не полностью заменило аналоговое, и пока рано говорить об исчезновении традиционного радио. В Казахстане не спешат наращивать производство соответствующих приемников, поскольку не уверены в рынке. А рынок не готов принять новые приемники, потому что большинство слушателей удовлетворены качеством аналогового вещания и пока не видят возможностей нового формата.

Первоначальная ошибка заключалась в том, что DAB рассматривался только как технический стандарт. Однако история технологий наглядно демонстрирует, что одни лишь технические преимущества еще не являются решающим аргументом для массового потребителя при выборе продукта, должны быть еще какие-то преимущества. Угадать, что будет востребовано рынком, - задача невыполнимая.

При разработке DAB с самого начала была заложена возможность передачи дополнительной информации, но концепция вещания изначально сохранялась: тот же принцип построения программ, та

же назойливая реклама. Существующие сегодня программы вещания в основном ориентированы на безликого среднестатистического слушателя и обращены к национальной аудитории. Такой подход не учитывает региональные особенности аудитории, местные интересы и традиции и т.д. Стандарт DAB рассчитан на местное, региональное вещание и вполне отвечает интересам коммерческого радио, но в целом смена стратегии происходит достаточно медленно. Чтобы заинтересовать потребителя и тем самым стимулировать производителя, BBC первой создала новую программу для цифрового формата, ее примеру последовали и другие вещатели.

Радио DAB планируется использовать не только для трансляции традиционных радиопрограмм (бесплатных и кодированных), но и для передачи деловой информации. Она будет отображаться на дисплее DAB-приемника или на мониторе компьютера в виде телетекста. Это возможно благодаря использованию протокола MOT (Multimedia Object Transfer), предназначенного для приведения разнородных данных к стандартному формату телетекста. Кроме того, DAB-сервис предполагается использовать для передачи зашифрованной информации, предназначенной для узкого круга абонентов. Эта услуга может быть использована банками, страховыми компаниями и другими организациями для распространения информации между филиалами [4].

Еще одна услуга, которую предполагается развивать в рамках национальных проектов DAB, - предоставление информации о дорожном движении. Это особенно актуально в связи с тем, что радио DAB в значительной степени ориентировано на мобильный прием. Помимо предоставления широкого спектра соответствующей информации, цифровое вещание предлагает возможность вещания по требованию и другие интерактивные услуги. Ожидается, что мобильные приемники будут использовать сети GSM в качестве обратного канала.

Активное использование мультимедийных платформ позволит существенно увеличить аудиторию онлайн-площадки радиостанции. Важно предоставлять слушателям возможность потребления контента в разных средах. Эти требования делают еще более актуальной необходимость создания прорывных разработок в области «интеллектуального» радио, которые в максимальной степени смогут придать новый импульс как отечественному, так и возможно, даже мировому рынку цифрового мультимедийного радиовещания. Будущее радио светлее, чем многие думают.

Для того чтобы диджитал радио процветало в Казахстане, нужно предпринять несколько шагов: [5].

Повысить осведомленность: Одним из первых шагов должно стать повышение осведомленности о преимуществах диджитал радио и о том, как оно работает. Это можно сделать с помощью рекламных компаний, мероприятий по информированию общественности и образовательных программ.

Повысить доступность: Высокая стоимость цифровых радиоприемников является существенным препятствием для их внедрения. Чтобы решить эту проблему, правительство может предложить субсидии или налоговые льготы на покупку цифровых радиоприемников или работать с производителями над созданием более доступных вариантов.

Расширить охват: Для того чтобы цифровое радио было доступно всем слушателям, необходимо приложить усилия для расширения зоны охвата цифрового радио по всей стране. Это может включать строительство дополнительной передающей инфраструктуры и увеличение количества цифровых радиостанций.

Предлагать более разнообразный контент: Чтобы привлечь и удержать слушателей, цифровые радиостанции должны предлагать разнообразные программы, отвечающие самым разным интересам и вкусам. Это могут быть музыкальные, новостные, спортивные и культурные программы.

Обеспечить интерактивные функции: Технология цифрового радио предлагает ряд интерактивных функций, которые могут улучшить впечатления от прослушивания. Чтобы сделать цифровое радио более привлекательным для слушателей, станции могут предложить такие функции, как обновление новостей, прогноз погоды, информация о дорожной обстановке и другие интерактивные услуги.

Сотрудничать с заинтересованными сторонами отрасли: Наконец, чтобы обеспечить успех цифрового радио в Казахстане, важно сотрудничать с заинтересованными сторонами в отрасли, включая вещателей, производителей и регулирующие органы. Совместная работа позволит заинтересованным сторонам разработать стратегии и решения, способствующие росту и внедрению цифрового радио.

Цифровое радио имеет потенциал для замены аналогового радио, но вряд ли это произойдет в ближайшем будущем.

Безусловно, технология цифрового радио более эффективна, чем аналогового, что позволяет транслировать больше станций в одном и том же частотном диапазоне.

Однако, существует несколько факторов, которые могут замедлить переход от аналогового к цифровому радио. Одним из них является стоимость цифровых радиоприемников, которая все еще

относительно высока по сравнению с аналоговыми приемниками. Другим фактором является доступность цифрового радиовещания, которое в некоторых районах может быть ограничено.

Кроме того, все еще есть много людей, которые предпочитают слушать аналоговое радио и могут сопротивляться переходу на цифровое. По этой причине, вероятно, в обозримом будущем аналоговое и цифровое радио будут сосуществовать.

Тем не менее, по мере того, как технология цифрового радио будет совершенствоваться и становиться все более доступной, возможно, что все больше людей будут переходить на цифровое радио, что в конечном итоге приведет к полному переходу с аналогового на цифровое.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кундакбаев Ж.Ж. "Digital Terrestrial Broadcasting Networks". - Алматы, 2015. – 344 с.
2. Развитие цифрового эфирного вещания [Электронный ресурс] // http://vlast.kz.- 2018. - Режим доступа: https://vlast.kz/novosti/27636-v-konce-goda-v-kazahstane-nacnut-vvodit-cifrovoe-tele-i-radiovesanie.html3. – (дата обращения-02.04.2023)
3. IZI app - Оператор развлечений [Электронный ресурс] // https://izi.me.- 2023. - Режим доступа: https://izi.me/about- (дата обращения-10.04.2023)
4. Перспективы цифрового вещания [Электронный ресурс] //https://vuzlit.com.-2021.- Режим доступа: https://vuzlit.com/2232543/perspektivy_tsifrovogo_veschaniya-(дата обращения-10.04.2023).
5. Диджитал-маркетинг. Про основы, принципы и технологии [Электронный ресурс] // http:// marketing.hse.- 2021. - Режим доступа: https://marketing.hse.ru/blog/chto-takoe-didzhital-marketing/ - (дата обращения-12.04.2023).

UDC 34(343):343.1

Karabekova A.,
Undergraduate
«7M04211- International law»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aruzhankarabekova00@gmail.com

THREE-TIER MODEL OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN KAZAKHSTAN

Abstract: The introduction of a three-tier model of criminal proceedings allows protecting the rights and interests of all participants in the criminal process, the police are relieved of a number of functions, which entails strengthening them in a three-tier system. Among other things, there are issues of regulation of criminal procedural legal relations, which create a request for new research to develop proposals for improving criminal legislation.

Keywords: introduction of a three-tier model of criminal proceedings, modernization of criminal procedure legislation.

Карабекова А.,
Магистрант
«7M04211-Международное право»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: aruzhankarabekova00@gmail.com

ТРЕХЗВЕНАЯ МОДЕЛЬ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация: Внедрение трехзвенной модели уголовного судопроизводства позволяет защитить права и интересы всех участников уголовного процесса, полиция освобождается от ряда функций, что влечет упрочнение их в трехзвенной системе. Помимо прочего встают вопросы регулирования уголовно-процессуальных правоотношений, которые создают запрос на новые исследования на предмет разработки предложений по усовершенствованию уголовного законодательства.

Ключевые слова: внедрение трехзвенной модели уголовного судопроизводства, модернизация уголовно-процессуального законодательства.

Work on the transition to a three-tier model of criminal procedure in Kazakhstan began in September 2020, when the President of the Republic of Kazakhstan K. K. Tokayev, in his Address to the People of

Kazakhstan "Kazakhstan in a new reality: time for action" (01.09.2020), instructed state bodies related to criminal prosecution to introduce a three-tier model of criminal procedure with a clear division powers based on maintaining balance in the context of a system of checks and balances, creating effective filters at each stage [2]. A significant step in this direction was the Law of the Republic of Kazakhstan "On Amendments and Additions to Some Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on strengthening the protection of citizens' rights in criminal proceedings and countering corruption", adopted on December 19, 2020 [3]. In accordance with this act, new provisions were introduced into a number of articles of the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan, expanding the powers of the prosecutor in the pre-trial stages of criminal proceedings. This circumstance has been the subject of scientific discussions related to the question of the place and role of the investigator, the investigating judge, about evidence and proof in criminal proceedings [4, p. 22-24].

The three–tier model of criminal proceedings – "police – prosecutor - court", as the Head of State notes, required the continuation of the processes of reforming certain areas of the law enforcement system. At the same time, there are no grounds to believe that the reform has been completed in full. Along with this, the first results of the implementation of this model are characterized by some positive developments, indicating that the three-tier model has a certain potential to improve the mechanisms of legal proceedings, achieve considerable procedural savings, and raise the level of effectiveness of guarantees of the legality of criminal proceedings.

In the Message of the President of the Republic of Kazakhstan dated 01.09.2021, he states the following: the efficiency of prosecutor's supervision has increased – 98% of groundless decisions have been canceled within three days. In connection with this, the Head of State sets a new task for the legislature to gradually expand the competence of prosecutors to prepare indictments, which should increase their responsibility and strengthen the mechanisms for legal assessment of the results of the investigation. In modern conditions, the prosecutor approves the indictment drawn up by the investigator (paragraph 9) of part 2 of art. 193 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan), in some cases he has the right to personally draw up a new indictment. The gradual expansion of the prosecutor's powers in the part under consideration may mean one thing: the transfer of the full function of drafting the indictment to the prosecutor. At the same time, the need to approve the indictment will lose its relevance. To assume that such a statement will pass to the powers of a higher prosecutor's office has no rational basis. In other words, the indictment drawn up by the prosecutor is presumed to be faultless from the point of view of its legality and validity. The prosecutor, having received the criminal case completed by the investigation, is obliged to check and evaluate the evidence collected in the case and make a decision no longer on the approval of the indictment, but on the availability of sufficient data and grounds for drawing up the indictment himself. The question remains open as to how the procedure for the prosecutor's actions should be regulated in cases when, based on the results of studying a criminal case, he comes to the conclusion that there is insufficient data and there are no grounds for drawing up an indictment. At the same time, the provisions of Article 301 of the CPC of the Republic of Kazakhstan on issues resolved by the prosecutor in a criminal case received with an indictment cannot always be resolved by the prosecutor without an indictment, which is currently being drawn up by the investigator.

In this situation, the investigator undergoes serious limitations in his independence, which cannot go beyond making decisions and taking actions to collect evidence. It seems to us that with this approach, the role of the investigator as a body of criminal prosecution will significantly decrease. Moreover, the procedural position of the first link of the model – the policeman, which is represented by the investigator and the investigator, is weakened. There is reason to believe that the institution of the investigator's responsibility for the investigation will also lose its relevance.

At the same time, the question arises as to which body (investigator or prosecutor) will familiarize the suspect and other participants in the process with the materials of the criminal case completed by the investigation.

The decline in the role of the investigator in criminal proceedings as a trend has recently become more and more persistent. The beginning of this was laid together with the introduction of the institute of an investigative judge into the criminal process, that is, from the moment the current CPC of the Republic of Kazakhstan entered into legal force – from 01.01.2015. The investigating judge is given the right to authorize such decisions that were previously delegated to the prosecutor, or did not need to be sanctioned at all (Part 1 of Article 55 of the CPC of the Republic of Kazakhstan). As a result, the investigator has the right, at his discretion, to independently make decisions on conducting only five types of investigative actions: interrogation and confrontation, verification and clarification of testimony on the spot, investigative experiment, obtaining samples (except for compulsory procedure), identification – and conduct them. In other cases, the investigator must obtain a sanction or, in cases of urgent investigative actions, postfactum, enlist the decision of the investigating judge on the legality of the actions carried out. Otherwise, the evidence reflected in the protocols of the actions carried out will be recognized as having no legal force.

At the same time, the rights of a lawyer have been expanded: he can file petitions before the investigating judge to make decisions on those issues on which he was previously refused by the investigator (Part 2 of Article 55 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan). Note that in the latter case, we are not talking about the lawyer's complaint about the investigator's unlawful refusal to satisfy the complaint, but rather about the lawyer's persistence, which may run counter to the chosen investigative strategy in this case. The introduction of covert investigative actions into the criminal process, the procedure for their authorization, production and inclusion in the evidence base of information obtained as a result of such actions led to the fact that the investigator is deprived of any real possibility of an objective assessment of the results obtained in terms of their admissibility and reliability.

The preparation of an indictment by the prosecutor in all criminal cases, without exception, significantly affects the scope of the inquiry in cases where the pre-trial investigation is carried out in the form of an inquiry and protocol form (Article 191 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan). The expediency of such a correlation of the powers of the criminal prosecution authorities, at least, seems controversial. The strengthening of the function of criminal prosecution carried out by the prosecutor's office simultaneously entails a decrease in the effectiveness of the function of supervision over compliance with the rule of law in the field of criminal proceedings.

The above means that the content of the function of criminal prosecution in the form of a set of powers in relation to the institutions of the investigator and the inquirer (body of inquiry) will undergo a significant reduction and simplification. At the same time, the level of responsibility of the named authorized participants in the criminal process for the quality of the case under investigation will decrease. These subjects are transformed into auxiliary bodies, on which the fate of the criminal case no longer depends. At the same time, the excessively expanded powers of the prosecutor's office in the field of criminal prosecution will enter into a state of competition with their main function – supervision of compliance with the rule of law.

Thus, without claiming to exhaust the emerging problems in connection with the deepening of the processes of introducing a three-tier model of criminal proceedings, we believe that bringing the procedural statuses of the prosecutor, investigator, inquirer, body of inquiry and their powers into the proper state of regulation without radical changes in the existing model of criminal prosecution is associated with quite serious methodological difficulties, as well as in the case of determining the role and place in the criminal process of the currently functioning criminal prosecution bodies.

REFERENCE

1. Tokayev, K. K. Unity of the people and systemic reforms – a solid foundation for the prosperity of the country: Message to the people of Kazakhstan dated 01.09.2021 / K. K. Tokayev //Kaz. however, on September 2, 2021.

2. Tokayev, K. K. Kazakhstan in a new reality: time for action: Message to the people of Kazakhstan dated 01.09.2020 / K. K. Tokayev // Kas. pravda, September 2, 2020.

3. On amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on strengthening the protection of citizens' rights in criminal proceedings and combating corruption – Law of the Republi of Kazakhstan dated 19.12.2020 No. 384 – VI SAM // base.spinform/ru|show_doc.fwx?rgn=129141

4. Khvedelidze, T.B., Toleubekova, B. H. New powers of the Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan in the context of the introduction of a three-tier model of criminal procedure / T. B. Khvedelidze, B. H. Toleubekova // Path of Science: International Scientific Journal, No. 7 (89), 2021. – pp. 22-26.

УДК 338.1

Муратова Р.А.,
К.э.н., доцент,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Казахстан, г.Алматы
Шалгинбаева С.Х.,
к.ф.м.н., проф.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Казахстан, г.Алматы

ВОПРОСЫ АНАЛИЗА СОСТОЯНИЯ ПРОЦЕССОВ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье приводится опыт стратегического планирования, эволюция планов стратегии «2050». Отмечено, что цифровизация экономики дожны стать экономическим драйвером

экономического роста. и реализации программ «Цифровой Казахстан». Отмечена целевая направленность программы, цели, задачи и ее основные приоритеты. Проанализированы некоторые параметры развития инфформационно-коммуникативных технологий в динамике. Рассмотрены проблемы и задачи реализации программы.

В Казахстане с первых лет независимости были поставлены задачи ухода от сырьевой экономики, основа которой была заложена еще в первые пятилетки становления экономики республики. Впоследствии в результате межреспубликанского разделения труда. и преобладающего развития добывающих отраслей и передаче сырьевой продукции без практически отсутствия какой-либо переработки на предприятия других союзных республики. Но, в республике параллельно началось в Казахстане началось активное развитие обрабатывающей промышленности, основа которой послужила эвакуация промышленных предприятий из западных оккупированных регионов страны, в частности тяжелого машиностроения, заработали крупнейшие промышленные гиганты и началось активное развитие легкой промышленности. Были созданы крупнейшие промышленные предприятия, такие как Павлодарский тракторный завод, Алматинский хлопчатобумажных комбинат, Талды-Курганский аккумуляторный завод, Суконный комбинат и другие предприятия, известные своей продукцией.

Но слом экономических связей и приход в экономику страны рыночных отношений, отразился на развитии этих отраслей, многие промышленные гиганты не выдержали жесткой конкуренции высококачественной продукции развитых стран и соседнего активно развивавшегося Китая и произошло резкое отставание обрабатывающих отраслей и наступил полный крах целых отраслей, произошел приток иностранных инвесторов практически во все отрасли, даже включая стратегические объекты, и еще более была усилена эксплуатация богатой природно-ресурсной базы Казахстана.

Но необходимость восстановления и подъема экономики в условиях усиления международной конкуренции, обострившейся вступлением страны в ВТО и ЕАЭС поставили задачи активизации экономического развития страны. Стратегическими приоритетами развития экономики были определены модернизация экономики и развитие индустриально-инновационной экономики, реализовались проекты Карты индустриализации.

Стратегический план развития Республики Казахстан до 2025 года был утвержден Указом Президента Республики Казахстан № 636 от 15 февраля 2018 года. Данный план разработан на среднесрочный период и разработан в рамках реализации долгосрочной Стратегии развития Казахстана до 2050 года.

Особенностью Стратегического плана является его нацеленность на запуск процессов Третьей модернизации страны и в нем поставлены задачи по ускоренному качественному экономическому росту и повышению уровня жизни в стране. В Стратегии «Казахстан-2050» поставлены семь ключевых задач по ускоренному переходу экономики на технологическое обновление и модернизацию экономики республики.

Ниже на рисунке приведена поэтапная схема процессов и направлений реализации Стратегии «Казахстан-2050». Одним из направлений Стратегического плана 2025 яявляется задача технологического обновления и цифровизации экономики.

Рисунок 1 – Этапы и направления реализации Стратегии «Казахстан – 2050»

Источник: сайт *kaz.orda.kz*

В числе 10 национальных проектов Республики, утвержденных в 2021 году, определен проект «Технологический рывок за счет цифровизации, науки и инноваций».

Постановлением Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827. утверждена Государственная программа «Цифровой Казахстан».

Цель программы заключается в реализации достижении следующих результатов: ускорение темпов развития экономики и улучшение качества жизни населения за счет использования цифровых технологий в среднесрочной перспективе, а также создание условий для перехода экономики на принципиально новую траекторию развития, обеспечивающую создание цифровой экономики будущего в долгосрочной перспективе.

Определены следующие целевые индикаторы программы «Цифровой Казахстан».

Рост производительности труда в отраслях в 2022 году планировалось довести:

- Горнодобывающая промышленность и разработка карьеров - до 38,9%;
- Транспорт и складирование -до 21,2%.
- Сельское, лесное и рыбное хозяйство - до 45,1%.
- Обрабатывающая промышленность - до 49,8%

По объему привлеченных инвестиций в стартапы в 2022 году предполагалось довести его объем до 67 млрд. тенге.

Доля государственных услуг, полученных в электронном виде, от общего объема государственных услуг в 2022 году должна была достичь 80%% от общего объема оказанных услуг.

Уровень цифровой грамотности населения в 2022 году предполагалось довести до 83%.

Доля пользователей сети интернет в 2022 году должна достичь 82%.

Планировалось улучшение в рейтинге глобальных индикаторов качества Всемирного экономического форума (ВЭФ) по индикатору "Способность к инновациям" в 2022 году за счет достижения 63 места в рейтинге стран.

По Индексу развития информационно-коммуникационных технологий в 2022 году предполагается достичь 30 места [1].

Указанные показатели направлены на активную реализацию задач цифровизации экономики и их результативность должна была дать весомую отдачу в виде перечисленных целевых индикаторов.

Следует отметить, что успешная реализация достижения целевых индикаторов основана на имеющихся предпосылках развития информационных технологий в обществе. Так, в условиях пандемии многие предприятия и организация и практически вся система образования работали удаленно. В настоящее время практические все жители республики, как сельских, так и городских населенных пунктов используют все социальные сети как в деловом, так и бытовом общении.

Рост объемов производства в различных отраслях имел значительную дифференциацию. Индексы промышленного производства за период с 2021 по 2022 годы в разрезе месяцев этих лет свидетельствовали о неравномерной динамике показателей горнодобывающей и обрабатывающей промышленности. В январе-декабре 2022г. произведено промышленной продукции на сумму 48007 млрд. тенге, из них в горнодобывающей отрасли на 24644 млрд. тенге (51,3% от общего объема), в обрабатывающей на 20697 млрд. тенге (43,1%). Традиционное отставание индекса иллюстрируется данными графика на рисунке 2.

в процентах к соответствующему периоду прошлого года

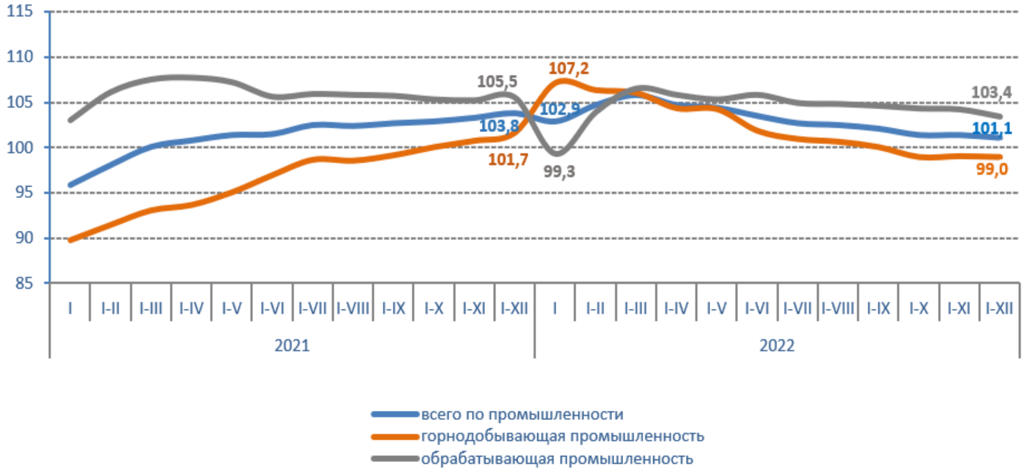

Рисунок 2 – Индексы темпов роста объемов промышленного производства за 2021-2022 годы
Источник: https://new.stat.gov.kz/ru/industries/business-statistics/stat-industrial-production/

Активизируется деятельность в развитии новых технологий за счет активизации инновационной деятельности.

Развитие цифровых технологий является основой реализации инновационных технологий. Количество организаций, осуществляющих свою деятельность по созданию продуктовых и процессных инноваций в 2019-2020 годах резко возросло, лишь в 2021 году произошло сокращение их количества, связанного, по нашему мнению, ковидными ограничениями.

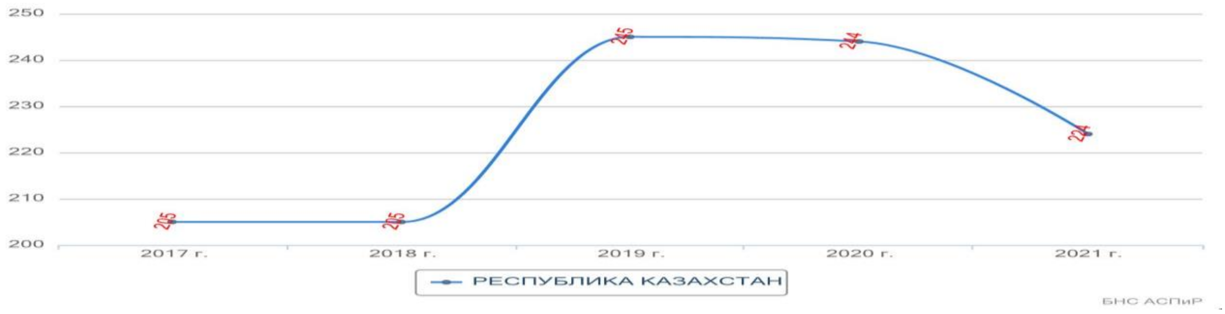

Рисунок 3 – Динамика количества организаций, осуществляющих деятельность по созданию процессных и продуктовых инноваций за 2017-2021 годы

Источник: «Талдау» информационно-аналитическая система. Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан

Результатом реализации задач цифровой экономики является активизация электронной торговли. Так,, в 2022 году планировалось довести долю электронной торговли в общем объеме розничной торговли довести 2,6%, что является крайне низким показателем для нашей страны на фоне общемировой динамики. Так, среднемировой удельный вес электронной торговли достигал 30% по данным ЮНКТАД. Особенно этот вид торговли вырос и получи развитие в период пандемии.

Активное внедрение цифровых технологий сопровождается расширением виртуального общения бизнес-сообществ. В Казахстане стабильно растет количество предприятий, использующих социальные сети, но эта величина явна незначительна, так как общее количество зарегистрированных предприятий в 2022 году составляло более 300 тыс.ед, то есть около 10% от общего количества.

Рисунок 4 – Динамика количества организаций, использующих социальные сети за период с 2017 по 2021 годы

Наряду с активизацией использования в работе социальных сетей, имело место снижение технологических новинки: коллаборативных роботов, работающих совместно с человеком..

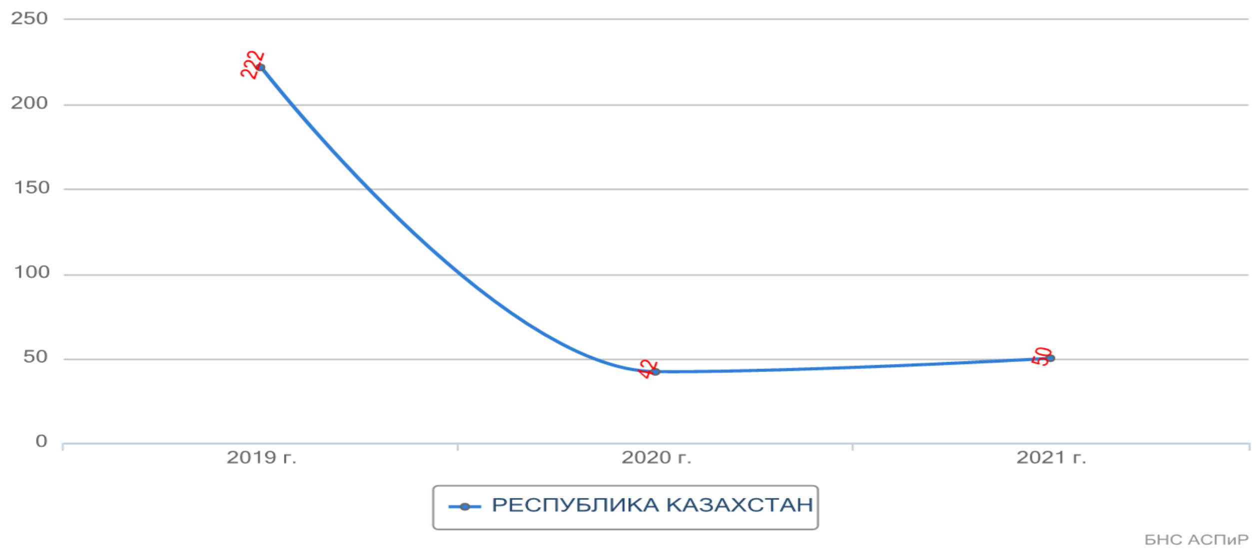

Рисунок 5 – Динамика количества организаций, использующих коллаборативные роботы

Источник: «Талдау» информационно-аналитическая система. Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан

Снижение количества таких организаций связано, как с техническими проблемами поставки подобной техники, так и подготовкой кадров в отраслях.

Рост созданных рабочих мест за счет цифровизации в 2022 году должен быть доведен до 300 тыс. человек. Но речь должна идти о продуктивной занятости населения. В настоящее время уровень безработицы колеблется в пределах 4-5%, включая как наемных работников , так и самозанятое население.

В Казахстане активно реализуется программа оказания государственных электронных услуг через систему e-government. Практически все услуги выполняются населением через систему электронного правительства

Реализация программы сталкивается со следующими проблемами подготовки специалистов и совершенствованием инфраструктуры отрасей экономики.

В Казахстане наблюдается снижение количества специалистов в области ИКТ. Если в 2017 году было 37 тыс. специалистов, в 2019-м данный показатель составил 32,8 тыс. человек, т.е. система образования пока не выпускает в достаточном количества специалистов информационных технологий, а подготовка высокопрофессионально подготовленного специалиста после завершения учебного заведения требует практического накопления знаний и опыта работы [3].

Также отмечено, что основные проблемы в области цифровизации экономики сталкивается в обрабатывающих отраслях, переход к ресурсосберегающим и наукоемкому производству и технологиям требует создания соответствующей инфраструктуры.

Одна из основных проблем и задач цифровизации экономики промышленного производства– это решение проблем энергетической безопасности и решения проблем защиты окружающей среды и переходу к возобновляемым источникам энергии. Казахстан намерен достичь углеродной нейтральности к 2060 году. Как отметил Президент Республики Казахстан на Глобальном энергетическом круглом столе «… Почти 70 % производства электроэнергии по-прежнему зависят от угля». В связи с этим глава государства назвал «экологизацию» добывающей промышленности первостепенной задачей и абсолютным приоритетом в деле устойчивого развития Казахстана. Как сообщил президент, в настоящее время разрабатывается Концепция низкоуглеродного развития Казахстана до 2050 года» [4].

Вопросы реализации и достижения целевых индикаторов программы «Цифровой Казахстан» связаны со множеством проблем, как технологического, так и организационного характера. Развитие информационных технологий цифровизация экономики Республики Казахстан должны способствовать повышению производительности труда во всех отраслях, снижению непроизводительных издержек, сокращению травматизма на производстве и в целом, должно решить задачи повышения конкурентоспособности казахстанской экономики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Материалы сайта akorda/kz
2. Комитет по статистике МНЭ РК

3. Какие проблемы не дают оцифровать экономику Казахстана.: https://lsm.kz/kakie-problemy-ne-dayut-ocifrovat-kazahstan
4. Казахстан наемерен к 2060 году достичь углеродной нейтральности.https://kapital.kz/gosudarstvo/95921/kazakhsthttps://kapital.kz/gosudarstvo/95921/kazakhstan-nameren-dostich-uglerodnoy-neytral-nosti-k-2060-godu.html

УДК 332.02

Муратова Р.А.,
к.э.н., доцент кафедры “Послевузовское образовние”
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
Rose1950@mail/ru
Ералиев Диас
Магистрант 2 курса специальности
«Государственное управление и менеджмент»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
Eraliev.dias@gmail.com.ru

ВОПРОСЫ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ РАЗВИТИЯ РЕГОНОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация: В статье рассматриваются факторы дифференциации регионов и основы формирования региональной политики. Приведено определение термина регион и его сущность. Проанализированы принципы территориального планирования. Отмечены факторы, препятствующие эффективному развитию регионов РК

Ключевые слова: регион, дифференциация, социальное развитие, неоднородность потенциала.

Muratova R.A.,
Candidate of Economics,
Associate Professor of the Department of Postgraduate Education
KazUMO and WL named after Abylai Khan,
Almaty, Kazakhstan
Rose1950@mail/ru
Eraliev Dias
Master student of the 2nd year of the specialty
"Public administration and management"
KazUMO and WL named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan
Eraliev.dias@gmail.com.ru

ISSUES OF DIFFERENTIATION OF DEVELOPMENT OF REGIONS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Resume: The article discusses the factors of differentiation of regions and the basis for the formation of regional policy. The definition of the term region and its essence is given. The principles of territorial planning are analyzed. The factors hindering the effective development of the regions of the Republic of Kazakhstan are noted

Keywords: region, differentiation, social development, potential heterogeneity

Вопросы анализа процессов дифференциации развития регионов являются наиболее актуальными для экономического развития каждого государства. Неравномерность в уровне экономического развития регионов является основным фактором, препятствующим рациональному использования и распределению экономического потенциала страны. Особенно эти вопросы актуальны для экономического развития Республики Казахстан, так как при малой плотности населения и значительной территории каждого региона, в унитарном управлении дифференциация в уровне социально-экономического развития регионов, вопросы повышения эффективности регионального управления приобретают большое значение.

Как известно, подразделение территории государства на регионы предполагает установленное и законодательно закрепленное административно-территориальное разграничение страны и наделение регионов определенными бюджетными полномочиями.

Регионы выделяются из территории в соответствии с определенными целями и задачами. В различных науках и областях практической деятельности используются свои определения и принципы выделения регионов. Теоретические и практические задачи регионального планирования и управления являются наиболее актуальными в силу множества объективных и субъективных факторов экономического развития.

К объективным факторам можно отнести неоднородность социально-экономического и природно-ресурсного потенциала регионов, различные исторически сложившиеся формы и методы осуществления хозяйственной деятельности, неравные стартовые условия развития,

К субъективным факторам можно отнести различия в менталитете населения, хотя, в принципе, они в тоже время, порождены объективными условиями.

Чисто субъективными факторами для унитарных государств, к которым относится Республика Казахстан являются стиль государственного и местного управления, его формы и методы, исторически сложившийся уклад жизни населения региона, и демографические особенности. К тому же в решении проблем развития регионов серьезным препятствием является инертность мышления, несколько нигилистический взгляд на решение социальных задач развития региона, т.е. отнесение решения этих задач к вторичным по сравнению с производственными.

Преобладающей тенденцией в эволюции современных государств унитарной формы государственного устройства является постепенная децентрализация государственной власти, передача все большей части государственных функций, в том числе в области планирования, от центра к регионам. Наделение регионов большими полномочиями в части решения отраслевых и региональных задач требует существенного изменения в ммежбюджетных отношениях, так как выделение финансовых средств из республиканского бюджета и перераспределение бюджета между областями создает предпосылки для неравномерного распределения материальных и финансовых ресурсов. Решение задач межрегионального планирования, как во вопросах решения производственных задач, решения задач балансового распределения энергоресурсов, так и в вопросах распределения трудовых ресурсов, в вопросах самостоятельности в осуществлении экспортно-импортной политики и других важнейших проблем эффективного решения задач развития каждого региона требует все большей самостоятельности в решении локальных задач регионального и местного управления [1].

Задачи, связанные с региональным планированием на всех уровнях региона, а в частности и субрегионального планирования, связаны с особенностями государственного устройства страны, которые отражаются на компетенции региональных и местных органов власти, осуществляющих региональное местное планирование.

Процесс регионального планирование основан на конкретизации целей, объектов, субъектов и механизмов реализации разрабатываемых планов, которые не могут быть до конца решены без устранения излишнего диктата центральных органов управления.

В то же время в общем виде постановка целей, общая стратегия развития государства, выделение объекта и субъекта регионального планирования имеют единые основы с макроэкономическим показателями.

Для экономики имеет значение выделение регионов с позиций административного и экономического управления, определения места и роли в территориальном разделении труда, функционирования региональных рынков труда, товаров и услуг, типичности социально-экономических проблем в региональном разрезе и т.д.

К примеру, основные положения региональной политики в Республике Казахстан, утвержденные Президентом страны в 1996 г., содержат следующее определение региона: это "...часть территории Республики Казахстан, обладающая общностью природных, социально-экономических, национально-культурных и иных условий». Несмотря на то, что данный документ утратил силу и в настоящее время активно реализуется Программа развития регионов до 2025 года, данное определение региона не утратило своего значения [2].

В соответствии с классификатором административно-территориального деления (КАТО) в Республике Казахстан насчитывалось 16 регионов, к которым относятся 14 областей и да города, имеющих статус регионов – это г.г.Алматы и Астана [3]. В 2020 году статус региона мегаполиса присвоено бывшему областному центру Южно-Казахстанской области, ныне переименнованной в Туркестанскую. В 2022 году были также произведены кардинальные изменения в государственном устройстве. Образованы Абайская и Жетысуйская области, выделенные из Восточно-Казахстанской и Алматинской областей. Преобразованию не подверглась лищь бывшая Торгайская область с центром Аркалык. Торгайская область в свое время была одной из крупнейших зерновых житниц Казахстана, а город Аркалык сейчас находится на стадии полнейшей деградации. В этом городе даже прекратил функционирование общественный транспорт.Это серьезная проблема развития одного из крупнейших

зерновых регионов страны, бывшей Торгайской области, которая была и есть основной поставщик зерна в макромасштабе. Возродить потенциал данного региона – одна из актуальнейших задач современного Казахстана.

Институты развития Республики Казахстан активно участвуют в региональной политике. Они представлены АО "Банк Развития Казахстана" (БРК), АО «БРК-Лизинг», Инвестиционный Фонд Казахстана (ИФК), АО «Национальное агентство по экспорту и инвестициям «KAZNEXInvest», АО «Аграрная кредитная корпорация», АО «Фонд развития предпринимательства «Даму», АО«Казагромаркетинг» , АО «Фонд Финансовой поддержки сельского хозяйства» и АО «Казагрофинанс». Задача институтов развития заключается в осуществлении активной инвестицонной политики регионов, привлечение ресурсов, решении задач экономического подъема развития регионов, устранении дифференциации в развитии, расширению уровня интеграции в осуществлении регионаильных программ.

Таким образом, недостаточная компетенция региональных и местных органов управления выступает своеобразным ограничением в процессе регионального планирования, что должно и уже решается путем происходящих реформ в системе государственного и регионального управления.

Планы развития региона должны учитывать систему региональных налогов, субсидий, субвенций и дотации. Так, из республиканского бюджета для выделено более 2 трлн.тенге для областных бюджетов и развития города Шымкент. Подобные объемы субвенций складываются за счет бюджетных изъятий из регионов доноров: Антирусская и Мангыстауская области и городов Астана и Алматы. Прегрешение подобной практики связано с отставанием в развитие регионов-реципиентов, и среди них регионы с достаточно развитой промышленной базой – старо промышленные регионы, как Карагандинская и Восточно-Казахстанская, Актюбинская и другие области с достаточно развитой промышленностью [4]. Но основная проблема состоит в том, что крупнейшие предприятия областей находятся в иностранной собственности и весь доход образуется за счет налоговых платежей и так называемой «корпоративной социальной ответственности КСО », т.е. собственников, которые для получения налоговых послабления участвуют в социальных программах и проектах. Но степень и результативность таких усилий КСО можно оценить по почти регулярным случаям травматизма и смертности на предприятиях горно металлургического комплекса и других отраслях промышленности и в строительстве.

Для решения крупномасштабных и острых проблем (например, противодействие обнищанию и резкому имущественному расслоению населения, ликвидация последствий стихийных бедствий, экологических и техногенных катастроф и т. п.) требуется участие центральных органов государственной власти и активное привлечение к участию к социальных программах и проектов собственников и снижение доли прибыли от эксплуатации природных ресурсов. Негативным фактором являются имущественное расслоение иностранных и отечественных трудовых кадров, размеры которых лоббируются иностранными собственниками при попустительстве государственных структур. Наличие такого числа большого реципиентов (то есть, 12 реципиентов из общего количества 16-ти регионов) свидетельствует о перекосах в государственной политике управления регионов. Это ставит вопросы о необходимости скорейшего решения задач инфраструктурного развития дотируемых регионов, создания собственного промышленного производства и более эффективного использования имеющегося природно-ресурсного потенциала, создания и возрождения предприятий перерабатывающих отраслей, в частности, нефтехимической промышленности и развития потенциала продукции сельского хозяйства и ее углубленной переработки, решения задач экспортно-импортных отношений каждого региона,

Также требуют пересмотра направления налоговой политики. Необходимость ее пересмотра связана с устранением налоговых преференций для крупных компаний, имеющих высокую рентабельность производства, используя опыт стран Ближнего Востока, в которых иностранные компании получают лишь 5% прибыли от эксплуатации нефтяных месторождений.

Региональное планирование тесно связано с бюджетной политикой. В основе бюджетов (годовых и среднесрочных) всегда лежит план или прогноз развития соответствующей территории.

В этой связи в процессе разработки планов развития региона основной акцент необходимо делать на решение узловых региональных проблем, учитывая более полное использование местных возможностей и резервов повышения эффективности производства на основе динамичного и пропорционального развития отраслей материального производства и непроизводственной сферы, на комплексное решение проблем социально-экономического развития территории, которые имеют большое значение для формирования эффективной структуры хозяйства региона.

При разработке региональных комплексных программ важно соблюдать приоритетность общегосударственных интересов Республики Казахстан, что обеспечивается четким разграничением функций, задач и объектов планирования между комитетом по стратегическому планированию и реформам, министерствами и ведомствами, а также местной администрацией.

В составе стратегических планов социально-экономического развития региона на основе перечня проблем, имеющих важное значение для его комплексного развития и требующих программного решения, разрабатываются региональные целевые комплексные программы (РЦКП). В их состав входят программы, которые являются подпрограммами, соответствующими государственным национальным программам (ГНП). Внедрение этих программ осуществляется под руководством местных администраций при контроле со стороны Комитета по стратегическому планированию и реформам.

Программы регионального значения направлены, как правило, на решение проблем социального развития, рационального комплексного использования местных ресурсов с учетом прилегающих территорий, развитие производственной и социальной инфраструктуры, охраны окружающей среды; а также решение межведомственных процессов.

Вопросы решения задач снижения уровня дифференции регионов охватывает широкий круг направлений государственного управления и планирования. Препуциальное развитие регионов страны должно стать катализатором экономического роста на основе снижения социальной напряженности и выхода экономики Республики Казахстан на более высокие позиции в мировых рейтингах и обеспечения процветания и достойного уровня жизни будущих и нынешних поколений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Региональная экономика и управление, Бибатырова И., Алматы -2015
2. Концепции региональной политики Республики Казахстан. Постановление Правительства Республики Казахстан от 9 сентября 1996 г. N 1097 (Утратило силу - постановлением Правительства РК от 7 декабря 2001 г. N 1598 ~P011598)
3. Об утверждении Государственной программы развития регионов на 2020 - 2025
4. Закон Республики Казахстан. О республиканском бюджете на 2022-2024 годы (с изменениями и дополнениями от 12.05.2022 г.)

Raimkulov A.A.
Master's student
«M078- Jurisprudence»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: a.raimkulovv@gmail.com

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF KAZAKHSTAN AND FOREIGN COUNTRIES ON CORPORATE RELATIONS

Abstract: This article presents a comparative legal analysis of corporate legislation in Kazakhstan and foreign countries, aimed at identifying similarities and differences in the legal frameworks governing corporate relations. The analysis underscores the importance of understanding the differences and similarities in corporate legislation for multinational companies and investors operating in a globalized economy. The analysis focuses on the establishment, management, and dissolution of corporations and aims to provide a comprehensive overview of the legal frameworks governing corporate relations in Kazakhstan and abroad.

Keywords: «legal system», «corporation», «partnership», «corporate law», «civil code».

Раимкулов А.А.
Магистрант
«M078- Юриспруденция»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
электронная почта: a.raimkulovv@gmail.com

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА КАЗАХСТАНА И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН О КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Аннотация: В данной статье представлен сравнительно-правовой анализ корпоративного законодательства Казахстана и зарубежных стран, направленный на выявление сходств и различий в правовой базе, регулирующей корпоративные отношения. Анализ подчеркивает важность понимания различий и сходств в корпоративном законодательстве для многонациональных компаний и инвесторов, работающих в условиях глобализации экономики. Анализ посвящен созданию, управлению и роспуску

корпораций и направлен на предоставление всеобъемлющего обзора правовых основ, регулирующих корпоративные отношения в Казахстане и за рубежом.

Ключевые слова: «правовая система», «корпорация», «партнерство», «корпоративное право», «гражданский кодекс».

Corporate law governs the establishment, management, and dissolution of corporations, and it plays a vital role in shaping the business environment of a country. Understanding the similarities and differences between corporate legislation in different countries is essential for multinational companies and investors operating in a globalized economy. This article provides a comparative legal analysis of the corporate legislation of Kazakhstan and foreign countries, with the aim of identifying key similarities and differences in the legal frameworks governing corporate relations. By examining the legal frameworks of different countries, this article aims to provide insights into the ways in which different jurisdictions balance the interests of shareholders, directors, and other stakeholders in corporate governance.

The UK Companies Act 2006 is the largest regulatory act in the history of the British Parliament. The Companies Act represents an important step in the development of UK corporate law. Consolidating previously existing provisions, it also introduces many new norms, some of which are codification of case law, and some are implementation of EU directives. The most notable innovations include the following: a sharp narrowing of the functions of the company's founding agreement; rejection of the concept of authorized (authorized) capital of the company; codification of the norms of common law regarding the responsibility of company directors; simplification of administrative requirements for private companies (cancellation of the requirements for the mandatory presence of a secretary, for holding annual meetings of shareholders); stricter requirements for public companies in terms of their transparency [1, p.5].

English law is characterized by the division of companies into corporations and institutions (this classification is also characteristic of the countries of continental law).

The concept of "corporation", "corporate" and the concepts and terms derived from them in comparative legal terms give rise to terminological confusion, since in some cases corporate law is understood as the law of all legal entities in general, and in others - only the law of corporations. Moreover, such confusion is explained by a different understanding of the essence of a corporation and what is meant by a legal entity in a particular legal order, as well as the fact whether a particular form of doing business is endowed with the rights of a legal entity by a particular legal order or not. Despite the debatable nature of the concept of "legal entity" and its interpretations in various foreign legal systems (for example, the use of the term "moral persons" instead of "legal entity" in the Romance branch of the European continental legal order, or the consideration of "legal entity" as a contractual agreement of the founders in American law), as well as the lack of a unified definition of the term corporations, modern legal and economic development has shown that a system of legal norms has been formed at the national level in developed foreign legal systems, which can be designated as the law of legal entities, or corporate law in the broad sense of the word. [2, p.64] At the same time, corporate law in the narrow sense of the word, that is, the law of corporations, can also be found in these same legal systems. With all the differences in details and terminology, it must be recognized that due to the so-called functional convergence of legal orders in the field of corporate law, developed legal orders have approximately the same set of legal structures, regardless of whether a particular legal order belongs to Common Law or is a representative of one of the countries of civil law.

Thus, the concept of perception of a corporation as a legal fiction embodying a complex of contractual relations prevails in the US legal system, thus covering the widest range of legal entities. At the same time, American lawyers consider the corporation as the crown of the development of contract law along the lines of: agency law (bilateral contractual relationship and the presence of representation) – partnership (multilateral contractual relationship and the presence of mutual representation, where each partner simultaneously acts as a representative and represented in connection with partnership affairs) – corporation (quasi-contractual entity, the presence of a separate fictitious personalities (persons), as a general rule, a management representative separated from other persons).

Thus, an American corporation is a legal entity within which individuals and legal entities unite to conduct business together. Due to the reliance of American corporate legislation on unified federal acts represented by the laws of individual states, there is some divergence and competition between the legislation of individual states and federal corporate legislation. The standard of US corporate law is usually called the law of the state of Delaware, as well as the state of New York: it is according to these legal orders that you can get a general idea of the greatest number of issues relevant to corporate relations. Depending on the economic results of the corporation's activities, the legislation of all states divides corporations into commercial (profit) and non-profit (non-profit) [3, p.120]. According to US law, along with corporations, another form of organization of collective economic activity is a partnership, the participants of which (partners) manage the business and bear equal

responsibility for its obligations with all their property. There are full and limited partnerships. At the same time, in Kazakh terminology, partnerships do not have the rights of a legal entity (legal entity, separate entity), but are endowed with some elements of organizational unity: they are presented externally as separate entities, may have brand names and other commercial names. A relatively new institution for US law, which appeared at the turn of the 70-80 years. XX century, is a transitional form between a corporation and a partnership: limited Liability companies (Limited Liability Company, LLC), as well as limited liability partnerships created for trade unions, for example, lawyers or auditors: Limited Liability Partnership (LLP), Limited Liability Limited Partnership (LLLP), similar in design with the German GmbH. Such forms, as a rule, receive the rights of a legal entity, but at the same time have an extremely flexible internal structure, which brings them closer to partnerships, but at the same time, the participants of such companies, unlike the participants of partners.

Trading corporations in England are called companies and are defined by the aforementioned Companies Act 2006. According to this law, they are divided into public and private companies with or without equity capital. Western European continental legal systems define a corporation as a community of individuals created by them voluntarily on the basis of a transaction to achieve common goals by making and sharing contributions. At the same time, the so-called common goal does not always have a material attribute, contractual corporations in Western European law are also recognized as companies created for non-commercial purposes. Thus, the concept of a corporation is interpreted much more broadly than in the Anglo-Saxon system of law, including associations that in Common law legal systems are either not considered corporations or practically absent (for example, partnerships) [4, p.87]. The directives of the European Union in this area play an exceptional role in European corporate law. However, even between the legal systems of the Union countries, some differences remain.

In the German legal system (as well as in the Austrian and Swiss), the term "corporation" is most often used to refer to legal entities that are so-called unions of capital, that is, associations with clearly expressed organizational independence in relation to their participants (members). These associations (Korperschaften) have special management bodies, directors who conduct business on behalf of the capital association. Such legal entities are also characterized by relatively free participation (membership), which implies free entry and exit from the number of members of the corporation. This group of associations usually includes a joint stock company (Aktiengesellschaft – AG) and, with some reservations, a limited liability company (Gesellschaft mit beschrankter Haftung – GmbH). These forms are traditionally considered in the doctrine of German law as examples of capital associations. The second group includes partnerships that are associations of individuals or personal associations (Personengesellschaft). Among the partnerships are the general partnership (offene Handelsgesellschaft – OHG), the limited partnership (Kommanditgesellschaft – KG) and the so-called secret partnership (die stille Gesellschaft). In French legislation on legal entities, the term "corporation" is not literally used.

To characterize entrepreneurial corporations, there is the term "commercial partnership", the status of which was previously regulated by a special Law of June 24, 1966 "On Commercial Partnerships" (with subsequent amendments).

Currently, the provisions on trade partnerships are contained in the second book of the Commercial Code of France. At the same time, the system of French law in legal entities largely repeats German law, although it differs terminologically [5, p.19]. The general trend in the development of corporate law at the present stage for all designated legal systems is an ever deeper penetration of the fundamentals of contract law into corporate law. In other words, many issues that were previously qualified by legislation and judicial practice as purely corporate can now be considered through the prism of general approaches from the field of contract law. In this regard, individual representatives of the doctrine of law, and on both sides of the Atlantic, raise the question that there is no longer an opposition of corporate and contractual law, but there is only contractual law, within which a block of special norms devoted to the regulation of relations in connection with the activities of a legal entity can be distinguished [6, p.301]. If such a thesis is true (or will prove to be true in the near historical perspective), then the modernization of corporate law is unthinkable without the simultaneous modernization of the law of obligations and the general provisions on the contract.

In this regard, it is extremely important that the corporate law reform planned in Kazakhstan be linked to the liberalization of contract law, since without a developed, business-oriented contract and obligation law, the progressive movement of the law of legal entities, including corporate organizations, is impossible.

In the light of the above-mentioned best practices of developed corporate legal systems, it is proposed to transfer the basic concept of a corporation to domestic law, on the basis of which all updated corporate law of Kazakhstan would be based.

The transfer of the corporation model to the Kazakh civil law involves the simultaneous solution of several tasks:

1) at the conceptual level, it is necessary to consolidate in civil legislation a number of legal definitions reflecting the new terminology;

2) at the level of the civil legislation construction system – consistently observe the pandect basis on which the modern civil legislation of Kazakhstan is built, ensuring a logical and consistent change of special legislation; finally,

3) at the level of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan to reflect a set of novels, previously unknown to domestic law, which will ensure the transit of legal constructions from English law and other developed foreign legal systems into the civil law of the Republic of Kazakhstan.

In terms of fixing the new terminology and system of definitions in the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, it is necessary to reflect the concept of a corporation and corporate relations.

For these purposes, it is possible to specifically single out corporate relations as an integral part of the subject of civil law (relations regulated by the Civil Code of the Republic of Kazakhstan) as an integral part of this subject, as was done relatively recently as part of the reform of the Russian Civil Code, or you can follow the path of bringing corporate relations under the concept of contractual obligations, specifying in the Civil Code of the Republic of Kazakhstan that corporate relations they are a kind of binding relations, while their features can be established by special laws on legal entities.

Accordingly, in the first version of the legal and technical solution, it is proposed to include the concept of corporate relations in Article 1 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, and in the section devoted to legal entities, to provide, along with the division into commercial and non-profit organizations, their division into: corporations based on membership and institutions (or unitary organizations) in which there is no membership.

The second variant of the legal and technical solution differs from the first only in that in Article 1 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan corporate relations will not be specifically distinguished (since this is not a one-order concept in comparison with those groups of relations already reflected in the text of Article 1 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan) in the initial articles of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, however, the concept of corporate relations will be introduced into the text The Civil Code of the Republic of Kazakhstan in more special blocks (sections on legal entities, general provisions on obligations), after which it will receive full legislative consolidation [7, p.34].

From the point of view of the consistency of legislation, the second option seems preferable. The Russian experience of solving this problem does not seem to be entirely successful, both from doctrinal and practical considerations. A special allocation in the subject of civil law of corporate relations will naturally entail the enumeration in paragraph 1 of Article 1 of the Civil Code of the Russian Federation of all types of property and related non-property relations, which is devoid of any meaning. However, the practical consequences of such an approach seem more dangerous: contrasting corporate relations with binding ones, describing them as a one-order phenomenon with binding relations will mean in practice that such relations require special and complete (without significant gaps) regulation. The practical consequence of this approach is the thesis about the norms of which civil law institutions should be applied to gaps in corporate law. The qualification of corporate relations as a kind of binding (from contracts) legal relations suggests that all questions arising in practice should be answered in the doctrine of the law of obligations.

The doctrine of corporate law is not so developed, if it is possible to talk about it at all. Further, the general provisions on contracts and obligations will apply to all issues not regulated in special (corporate) law. On the contrary, if we adhere to the position of the uniqueness of corporate relations, then Kazakh lawyers will have to look for answers to all the requests of practice in the analogy of law or law, but such an analogy will be derived from corporate law itself, thereby creating a logical circle [8, p.477]. Accordingly, during the reform of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, it is proposed to take into account the noted unsuccessful experience and reflect the concept of a corporation and corporate relations in more special blocks of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan (sections on legal entities, general provisions on obligations), while giving an unambiguous indication that if the relevant issue is not regulated by a special (corporate law), then general the provisions of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan in the following sequence: general provisions of the law of obligations, general provisions on the contract, general provisions on the transaction. The introduction of new terminology will allow judges, other persons applying the law, as well as the doctrine to ensure consistent and progressive development of corporate law in Kazakhstan based on the best practices of foreign legal thought.

REFERENCE

1. Administrative law: a training course. Edited by R.A. Podoprigory. -Almaty: Tax Expert, 2010. – PP. 59-61

2. Stepanov D.I. Introduction of the concept of corporation and legislative regulation of corporate relations// Collection of analytical references "Modern problems of legal regulation of corporate relations:

Kazakhstan and foreign experience". - Astana: "State Institution "Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan", 2019. – 149 p. – P. 5-24

3. The Civil Code of the Republic of Kazakhstan (General Part), adopted by the Supreme Council of the Republic of Kazakhstan on December 27, 1994 (with amendments and additions as of 11/24/2022)

4. Hans-Joachim Schramm/ Comparative legal analysis of the legislation of Kazakhstan on legal entities and corporate relations // Collection of analytical references "Modern problems of legal regulation of corporate relations: Kazakhstani and foreign experience". - Astana: "State Institution "Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan", 2019. – 149 p. - P. 24-44

5. Law of the Republic of Kazakhstan dated May 13, 2003 No. 415-II On Joint Stock Companies (with Amendments and Additions as of 12.09.2022)

6. Law of the Republic of Kazakhstan dated April 22, 1998 No. 220-I On Limited and Additional Liability Partnerships (with amendments and Additions as of 11/24/2021)

7. Law of the Republic of Kazakhstan No. 2255 of May 2, 1995

8. Aysautov B. Corporate conflicts: prevention and settlement in the context of law enforcement practice of the Republic of Kazakhstan and the European Union // Education and Law. - 2021. No. 9. – P. 467-481.

UDC 341.24

Huai Xudong, Zhao Kong,
Pang Jiaxuan, Wang Zhenya,
Zhang Bowen, Li Rui,
Yang Meng, Yan Qianqian,
Gao Jie, Li Yuxuan,
Xue Lingling, Han Bing, Ji Yumei
Students of Foreign
Languages Department of Hebei University of Technology,
Handan, China
e-mail: 3292069643@qq.com

ON THE DRIVING EFFECT OF “ONE BELT AND ONE ROAD” COSTRUCTION ON CENTRAL ASIAN COUNTRIES

Abstract: Since the Belt and Road Initiative was proposed by the Chinese government, it has played a huge role in the development of Central Asian countries in the political, economic, cultural and other fields. More and more diplomatic activities have been carried out, which has further promoted the friendly exchanges between the neighboring countries of the Belt and Road Initiative. At the same time, economic and trade exchanges among countries have gradually increased, driving the economic development of Central Asian countries. The construction of the Belt and Road Initiative has greatly promoted the cultural integration among countries, and contributed greatly to the promotion of the proposal of forming a "community of common destiny".

Key words: Common development, promote economic development, cultural integration, political democracy.

О ДВИЖУЩЕМ ЭФФЕКТЕ СТРОИТЕЛЬСТВА «ОДНОГО ПОЯСА И ОДНОГО ПУТИ» В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.

Аннотация: С тех пор как инициатива «Один пояс - один путь» была предложена китайским правительством, она сыграла огромную роль в развитии стран Центральной Азии в политической, экономической, культурной и других сферах. Проводится все больше и больше дипломатических мероприятий, что еще больше способствует дружеским обменам между соседними странами инициативы «Один пояс, один путь». В то же время экономические и торговые обмены между странами постепенно увеличиваются, что способствует экономическому развитию стран Центральной Азии. Строительство инициативы «Пояс и путь» в значительной степени способствовало культурной интеграции между странами и продвижению предложения о формировании «сообщества общей судьбы».

Ключевые слова: общее развитие, содействие экономическому развитию, культурная интеграция, политическая демократия.

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІНДЕГІ «БІР БЕЛДЕУ БІР ЖОЛ» ҚҰРЫЛЫСЫНЫҢ ЖЕТКІЗУШІ ӘСЕРІ ТУРАЛЫ.

Түйін: «Бір белдеу – бір жол» бастамасы Қытай үкіметі ұсынғаннан бері Орталық Азия елдерінің саяси, экономикалық, мәдени және басқа да салаларда дамуында орасан зор рөл атқарды. «Бір белдеу, бір жол» бастамасының көршілес елдері арасындағы достық алмасуды одан әрі ілгерілететін дипломатиялық іс-шаралар көбейіп келеді. Сонымен қатар, елдер арасындағы экономикалық және сауда алмасулар біртіндеп артып келеді, бұл Орталық Азия елдерінің экономикалық дамуына ықпал етуде. «Бір белдеу, бір жол» бастамасының құрылысы елдер арасындағы мәдени интеграцияға үлкен ықпал етті және «Ортақ тағдырлар қауымдастығын» құру туралы ұсынысты алға тартты.

Тірек сөздер: ортақ даму, экономикалық дамуға жәрдемдесу, мәдени интеграция, саяси демократия.

Since the Belt and Road Initiative was proposed by the Chinese government, it has had an important impact on the diplomacy of neighboring countries. In the field of neighborhood diplomacy, the Belt and Road Initiative has injected new vitality into neighborhood diplomacy in both concept and practice. It effectively integrates China's two ideas of "active westward" and "maritime breakthrough" in neighborhood diplomacy, helping to coordinate China's border development and neighborhood diplomacy, [1, p.34] and creating a platform for Asian countries along the belt and Road to leverage their comparative advantages

Cooperation between Central Asian countries and China has expanded from bilateral to multilateral frameworks. We firmly support China's "the Belt and Road" policy and jointly practice multilateralism, which has had a constructive impact on regional security in Asia. The vision of "a community with a shared future for mankind" advocated by Chinese leaders has won wide recognition from the international community. The Belt and Road cooperation has laid the foundation for an even closer China-Central Asia community with a shared future. Become an important force for promoting regional development and improving global governance.[2, p.15].

The world today is undergoing complex changes, but peace and development remain the theme of our times. The continuous development of globalization and the trend towards multi-polarization is the inevitable trend of today's international situation. In the region and even in the world, the development trend of international politics is bound to follow the path of democratization rather than great power politics. On some issues related to international politics, some international affairs need to be handled by powerful and responsible powers, and only such countries have the energy and ability to pay attention to international affairs. The implementation of the "One Belt, One Road" initiative is in line with The Times and marks the transformation of the international social order from the politics of great powers to democracy. It will achieve win-win cooperation and common development of all countries on the basis of connectivity, and finally create a new pattern of international relations and promote the democratization of international politics.[3, p.23].

The Belt and Road has a profound and positive impact on China's opening up. Over the past 30 years of reform and opening up, China has achieved remarkable achievements in opening up to the outside world. However, due to some factors such as geographical location, resource endowment, and development foundation, the overall pattern of opening up to the outside world is characterized by fast in the east and slow in the west, strong in the sea and weak in the land. The "the Belt and Road" will build a new round of "one body and two wings" of opening up, and promote the pattern of opening up to the east. The "the Belt and Road" will build a new round of "one body and two wings" of opening up, accelerate the pace of opening up to the west while improving the level of opening up to the east, and boost the inland border areas from the edge of opening up to the forefront. Following the Silk Road spirit of peace and cooperation, openness and inclusiveness, mutual learning, and mutual benefit and win-win results, China and the countries along the Belt and Road are engaged in transport infrastructure, trade and investment, energy cooperation, regional integration, RMB internationalization and other fields. Through the the Belt and Road, the world will know more about China, and will increase our friendship and cooperation; It not only promotes the further enhancement of the functions of border economic cooperation zones, but also the first intercontinental development project proposed by China, changing the unequal status in trade negotiations, safeguarding China's interests, and making China's position in the world more stable.

The "the Belt and Road" is a major strategic initiative proposed by China. This initiative not only improves the level of economic cooperation and cultural exchanges between China and countries along the Belt and Road, but also has far-reaching significance for the establishment and deepening of political relations between China and countries along the Belt and Road [4, p.78]. As the multilateralism concept practiced by the "the Belt and Road" initiative has won wide recognition, response and support from the international community, China's position in international politics is becoming increasingly important and its influence is growing [5, p.93]. This

initiative continuously enhances mutual understanding and political trust among countries through international relations, promotes the construction of a community of interests and shared future with neighboring countries, and enables China to establish new stable political and security relations with neighboring countries [6, p.45]. Jointly building the "the Belt and Road" highlights the common ideals and beautiful pursuit of human society, conforms to the fundamental interests of countries along the Belt and the Road. It is a new exploration of international cooperation and global governance model, shared by relevant countries and regions, and will further pool the consensus and strength of Asian countries to achieve common revitalization [7, p.76]. At the same time, the "the Belt and Road" initiative will further consolidate and expand China's mutually beneficial cooperation, exchanges and mutual learning with Central Asia, Southeast Asia an the vast number of developing countries and regions, create a better international environment for our party to achieve the "Two Centenary Goals", and provide Chinese wisdom and solutions for the world's political civilization.

The primary purpose of the "Belt and Road" initiative is to promote trade in countries and regions along the economic routes and strengthen cooperation among countries. This concept has obviously been a great success. The trade between countries and regions along its economic belt has been significantly improved under the premise of long-term and peaceful cooperation. The improvement of trade in countries around the world today has benefited from the efforts of the "Belt and Road" economic construction.

In recent years, with the gradual deepening of the "Belt and Road" initiative, the RMB can be traded directly without conversion to other currencies. The currency and foreign exchange transactions of relevant countries are also increasing. Many relevant countries have now established RMB clearing arrangements, and the frequency of RMB use is also increasing. The Belt and Road Initiative provides strong support for the internationalization of the RMB.

Since the "Belt and Road" initiative was put forward, the internationalization of the RMB has accelerated. The relatively reduced status of the US dollar in Central Asia is conducive to the Central Asian region to get rid of the monetary control of the United States, reduce the impact of US dollar fluctuations on the country, reduce exchange rate risks, and achieve good economic development.

The Blue Book of Industrialization: Report on the Industrialization Process of Countries along the Belt and Road jointly released by the research group of the Institute of Industrial Economics of the Chinese Academy of Social Sciences and the Social Sciences Academic Press pointed out that from the perspective of industrialization, the launch of the the Belt and Road strategy indicates that the industrialization process of a peaceful rising power is producing greater "spillover" effects, which will promote the industrial upgrading of countries along the the Belt and Road. The further improvement of economic development and industrialization level is of great significance for the advancement of the world's industrialization process. The 65 countries along the "the Belt and Road" have a large gap in the level of industrialization, covering all stages of the industrialization process. In general, the countries along the "the Belt and Road" are still in the process of industrialization on the whole, and most countries are in the middle and late stages of industrialization, showing the structural characteristics of "inverted trapezoid" on the whole. China will achieve industrial capacity cooperation and other broader and deeper regional economic cooperation in all aspects through policy communication, facility connectivity, smooth trade, financial integration, and people to people connectivity with countries along the Belt and Road, so as to promote the industrial upgrading, economic development, and industrialization level of countries along the Belt and Road, which is of great significance to the advancement of the world's industrialization process [8, p.45]. By analyzing the production capacity status quo in the process of new industries in various countries and the obstacles to international production capacity cooperation under the construction of the "the Belt and Road", it proposes to plan production capacity cooperation in an overall way [9, p.65]; Building a diversified information promotion platform; Promoting production capacity cooperation based on geographical advantages and other measures, providing reference and reference for the coordinated development of production capacity cooperation and new industrialization in various countries.

Central Asia is located at the junction of the Eurasian continent, with a vast territory and sparse population. It has enormous land resources and dry land agricultural resources, and has great potential for agricultural development. The five Central Asian countries were the raw material supply bases of the former Soviet Union, and agriculture played an important role in the industrial composition of each country, mainly focusing on planting and animal husbandry. The planting industry mainly includes grain, cotton, fruits and vegetables, oil crops, etc. There is a significant gap in grain production capacity. Except for Kazakhstan, which is a major country in grain production and export, the other four countries have weak self-sufficiency in grain production, especially Tajikistan and Kyrgyzstan, which have a large food gap [10, p.89]. Central Asian countries are important producers of high-quality long staple cotton, with Uzbekistan, Turkmenistan, and Tajikistan being the main cotton producing countries. The livestock industry in Central Asia has a long history and a good foundation. The main livestock products include cattle, sheep, skin, wool, and dairy products.

China's agricultural cooperation with Central Asia should adhere to market operation, mutual benefit, and win-win situation. According to the different market demands of the five Central Asian countries, each has its own focus in the fields of trade, investment, and technical cooperation. Carry out agricultural cooperation with Central Asian countries facing food security crises such as Tajikistan and Kyrgyzstan, strengthen agricultural technology exchange and cooperation, enhance local agricultural production capacity, and carry out agricultural product trade and investment cooperation with large gaps in target countries; Agricultural cooperation with major grain producing countries such as Kazakhstan is suitable for extending industrial chain cooperation projects such as deep processing of agricultural products, as well as large-scale agricultural comprehensive development projects. We will actively use the achievements of infrastructure connectivity construction such as the railway trunk line along the Longhai Railway and the Lanzhou Xinjiang Railway in Central Asia, the first entity platform of the "the Belt and Road" - the Sino Kazakhstan Logistics Cooperation Base, and actively use the established or upcoming the Silk Road Fund, the Asian Infrastructure Investment Bank, the Shanghai Cooperation Organization Development Bank and other financial platforms to make the agricultural cooperation projects between China and Central Asia take root and flourish, Get the first train on the express railway implemented by the "the Belt and Road" strategy.

"The Belt and Road" initiative has promoted China to establish better diplomatic relations with the Silk Road countries, thus providing better opportunities for China to develop foreign tourism cooperation, and also enhancing China's international influence. Since ancient times, the overland Silk Road has been a platform for exchanges between China and Central Asian countries. Through the historical corridor of the Silk Road, Central Asian clothing, music, gold and silver utensils, religion and other cultures have been introduced into China. China's the Four Great Inventions, Jiangnan silk, tea porcelain, smelting and processing, agricultural mulberry planting and other technologies have also been introduced into Central Asia. Many ethnic groups in Xinjiang region of China belong to the same origin as Central Asian countries, and their customs and habits are extremely similar. For example, both the Kazakh and Kirgiz ethnic groups are distributed in China and the five Central Asian countries. After the formal independence of the five Central Asian countries, China was the earliest country to establish diplomatic relations with them. The two sides had in-depth exchanges in economic, trade, and cultural aspects. Every year, a large number of students from Central Asian countries come to China to study and further their studies. Both sides also held cultural festivals and other exchange activities multiple times. In short, tourism cooperation among the five Central Asian countries has potential, demand, and space. Moreover, with the deepening of tourism activities, it can also drive the development of cultural exchanges, strengthen mutual understanding, enhance mutual trust, and promote regional prosperity, stability, and economic development.

The countries along the Belt and Road Initiative are mainly developing countries, and the manufacturing industry of most countries is light industry dominated by labor force. In the process of carrying out the "Belt and Road", the industrial structure along the road is adjusted, national resources are matched with national strength, and the economic strength of the countries along the Belt and Road is improved. It is a win-win situation to promote the vigorous development of our economy and the stability of the global economic pattern.

In international trade, western developed countries are the leaders. After the reform and opening up, China developed rapidly. Some western capitalist countries believed that China's development rate threatened their international status and began to curb China's political, economic and diplomatic aspects. The implementation of "One Belt and One Road" has broken through Western countries' diplomatic restrictions on China. China signs economic cooperation contracts with countries along the "One Belt and One Road" through active assistance, helping them while improving our economy.

Central Asia is located in the hinterland of the plate, with a large population and rich products. Under the background of "One Belt and One Road", personnel exchanges are becoming more and more frequent. The number of jobs has increased significantly, people's living standards have improved significantly, tax revenue has increased unprecedentedly, employment problems have been solved, and local economic development has been promoted. Improve the happiness of the local people. It provides a platform for the development of many intellectual talents, promotes humanitarian exchanges and other measures, actively promotes China's regional economic integration and deepens economic integration with border countries. This has played a positive role in the economic development of Central Asian countries, promoted mutually beneficial cooperation and promoted common prosperity. The Belt and Road Initiative has undoubtedly had a huge positive impact on the Central Asian countries.

The successful construction of the "the Belt and Road" project can not be separated from the scientific and technological innovation cooperation of the countries along the line. At the same time, the scientific and technological innovation cooperation of the countries along the line is also an important force to promote the "the Belt and Road" to high-quality development. In terms of science and technology, in September 2015, the Ministry of Science and Technology, the National Development and Reform Commission, the Ministry of

Foreign Affairs and the Ministry of Commerce jointly released the Special Plan for Promoting Scientific and Technological Innovation Cooperation in the Construction of the Belt and Road, which gives a new direction to the scientific and technological innovation cooperation of the the Belt and Road, and opens a new channel for jointly creating a win-win situation.[11, p.38] Under the guidance of the special plan, China and countries along the "the Belt and Road" have jointly built a number of research laboratories, technology transfer centers and advanced technology demonstration and promotion bases, which not only promote the interconnection and service sharing of scientific research data and scientific and technological resources, but also strengthen the application of new technologies in smart grids, information and communication networks, railway, highway detection networks and other fields [12, p.67]. China focuses on project cooperation and establishes a comprehensive two-way talent exchange mechanism.

"The Belt and Road" initiative is an important national strategy of our country, which is put forward to promote exchanges between countries along the route. It is an initiative of development, cooperation and openness. With the continuous promotion of "the Belt and Road" initiative, China has launched more and more cultural exchanges with Central Asian countries. On the one hand, the implementation of the "the Belt and Road" has enabled countries along the route to learn more about China culture, promoted the spread of Chinese traditional culture and enhanced their sense of cultural identity; On the other hand, "the Belt and Road" has also exposed China people to more cultures of other countries, promoted the culture of Central Asian countries to the outside world, and promoted the diversified development of culture.

In addition to the spread of traditional culture, the "the Belt and Road" initiative has also promoted the development of cultural and creative industries. With more people's understanding of Chinese traditional culture, the cultural and creative industries have also flourished. Through the construction of "the Belt and Road", cultural and creative products related to traditional culture will go abroad, which will promote the development of cultural and creative industries and enhance cultural self-confidence.

REFERENCE

1. Qi Huaigao: The Impact of the Belt and Road Initiative on China's Peripheral Diplomacy and Asian Development, China, 2016. – P.34.
2. China Foreign Investment, Issue 03, February 2022: Joint Construction of the "Belt and Road" Brings Valuable Support to Central Asian Countries, China, 2018. – P.15.
3. Liu Honglin, Yang Wuchen, Liu Yalan: Analysis of the political and economic impact of the "Belt and Road" on countries along the route, China, 2017, - P.23.
4. Xi Jinping: High-quality joint construction of the "Belt and Road" [N].People's Daily, 2019-04-28(2), China, 2015, -P.78.
5. Gao Enthalpy: High-quality joint construction of Central Asian countries" Cognition and Thinking of the Belt and Road Initiative, China, 2016, -P.93.
6. Zhang Qiang: Geopolitical Risks and Response Analysis of the Belt and Road Initiative,), China, 2019, -P.45.
7. Ainu Nazabek: Analysis of the International Political and Economic Situation in the Context of the Belt and Road Initiative,), China, 2017, -P.76.
8. Hao Yubing and Cui Yanjuan: The influence of "Belt and Road" on the development of China's new industrialization,), China, 2016, -P.45.
9. Si Jiannan: "Belt and Road" strategy: of great significance to promote the process of world industrialization,), China, 2015, -P.65.
10. Jiang Ye: The prospect of agricultural cooperation between China and Central Asia under the background of "Belt and Road",), China, 2018, -P.89.
11. Ministry of Science and Technology, Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, etc. of the People's Republic of China Notice of the Ministry of Science and Technology, the Development and Reform Commission, the Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of Commerce on Printing and Distributing the Special Plan for Promoting Scientific and Technological Innovation Cooperation in the Construction of the the Belt and Road [EB/OL] (2016- 09-08)［2018-03-03］. http://www.most.gov.cn/tztg/201609/ t20160914_ 127689.htm.
12. Zhou Yajuan Research on the Development of Science, Technology and Culture Cooperation among Countries along the "the Belt and Road", Science and Technology Management Research, September 3, 2016, -P.67

СЕКЦИЯ 7.
ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ, ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ ПЕН СЕРВИСТІҢ ДАМУЫНЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІНІҢ ӨЗЕКТІ АСПЕКТІЛЕРІ
СЕКЦИЯ 7.
АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ РАЗВИТИЯ ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА, ГОСТЕПРИИМСТВА И СЕРВИСА
SECTION 7.
ACTUAL ASPECTS OF THE THEORY AND PRACTICE OF THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY, HOSPITALITY AND SERVICE

УДК 379.83

Айтбаева Г.Д.
Ф.ғ.к., профессор
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Қазақстан
e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Абишева Р.Б.
Магистр педагогических наук
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Қазақстан
e-mail: araya84@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДА АУЫЛ ТУРИЗМІН ДАМЫТУ

Түйін: Аталмыш мақалада автор Қазақстанда ауыл (аграрлық) туризмінің даму факторларын қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор ауыл туризмінің дамуын тежейтін факторларды атап көрсетеді.

Тірек сөздер: Ауыл туризмі, фактор, қонақжайлылық, инфрақұрылым, өңірлік деңгей.

Aitbayeva G.D.
c.p.s., professor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Abisheva R.B.
Master of Pedagogical Sciences
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: araya84@mail.ru

DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM IN KAZAKHSTAN

Abstract: In this article, the author considers the rural (agrarian) tourism development factors in Kazakhstan. According to the research work, the author highlights the factors that inhibit the development of rural tourism

Keywords: Rural tourism, factor, hospitality, infrastructure, regional level.

Қазақстан бірнеше жыл қатарынан туризм индустриясы саласының дамуына ерекше назар аударып қана қоймай, сонымен бірге ішкі туризмге ерекше назар аударып келеді. Әсіресе соңғы уақытта ауыл туризмі жақсы трендке айналды, ол табиғаттың таза сұлулығынан ләззат алуды ғана емес, сонымен қатар туристердің тұрақты үйлерде тұруын да қамтиды.

«Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының» басты бағыттарының бірі агротуризм (ауылдық туризм) болып табылады, ауылдық жерлердегі туризм келуші қонақтарға тұру, демалу, тамақтану, экскурсиялық қызмет көрсету, бос уақытты және спорттық іс-шараларды ұйымдастыру, балық аулау және аң аулау, білім мен

дағдыларды игеру, сондай-ақ туризмнің белсенді түрлерімен айналысу мүмкіндіктерін қалыптастыруды және ұсынуды көздейді[1].

Агротуризм (ауылдық туризм) дегеніміз деңгейі елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайына сәйкес келетін жеке орта және шағын кәсіпкерлік, ол ауылдағы жұмыссыздықты төмендету; жол құрылыстарын, үйлерді, мәдени нысандарды одан әрі салу, жөндеу, туризмді одан әрі дамыту - оқиғалық, қажылық, этнографиялық; ауыл шаруашылығы өндірісі мен қайта өңдеудің жаңа инновациялық технологияларын игеру, арнайы агротуристік ауылдар құру, одан әрі табиғи, тарихи ресурстарды дамыту және пайдалану, ауыл тұрғындарының туризм бойынша білімін арттыру; табиғи ресурстар, өзендер, көлдер, ормандар, таулар мен спорттық ғимараттарды тиімді пайдалану және т.б. көрсеткіштерімен туристік ортаны дамытуға бағытталған. Көріп отырғанымыздай, ауыл туризмін экономикалық тұрғыдан да қарастыру керек.

Ауылдық қонақжайлылық - бұл ауыл туризмінің бірінші кезеңі, мұнда ауыл тұрғындарының, соның ішінде фермерлердің де өз бос үйлері болуы мүмкін немесе екі күннен бірнеше айға дейін қажетті тұрмыстық керек-жарақтарымен (табақтар, кереуеттер, сүлгілер және т. б.) үйлеріндегі бос бөлмелерін жалға бере алады және қосымша бірнеше қызмет көрсетуге, мысалы ойын-сауық, басқа да іс-шараларды ұйымдастыру (монша, барбекю дайындау, жемістер мен жидектерді жинау, балық аулау, аң аулау, атқа міну және т. б.), қонақты ауылдағы маңызды емес жұмыстарға тарту, мысалы, жануарларды тамақтандыру, көбелектерді жинау және т. б. болады.

Агротуризм фермерлерге қосымша қаражат әкеледі, мысалы, Алматы облысы Еңбекшіқазақ ауданы Алматы қаласынан 55 шақырым жерде түйеқұс өсірумен айналысатын "Фауна" фермерлік шаруашылығы жақсы жұмыс істейді. Туристерге түйеқұс етінен тамақ, оның жұмыртқасынан тәттілер жасайды, түйеқұс қауырсындарын кәдесый ретінде ұсынады және фермаға экскурсия ұйымдастырады [2].

Жалпы ауыл туризмінің дамуын талдау практикалық ұйымдастырушылық және экономикалық тәсілдер арқылы жүзеге асырылады. Өнеркәсіп пен инфрақұрылымды дамыту бойынша туризмнің басқа түрлерінен ауылдық туризмнің айырмашылығы, демалыс кезінде әлеуметтік-экономикалық факторлардың әртүрлі әсерін көрсетеді. Туризмді дамытудың әлеуметтік-экономикалық факторларының типологиясын ескере отырып, зерттеушілер олардың құрамы мен топтастырылуына қарай көзқарастар әр түрлі болады деп санайды.

Ауыл туризмін тікелей дамытуға қатысты кешенді зерттеулер мен сұрақтар сирек кездеседі. Жақында сарапшылардың пікірінше, ауыл туризмінің дамуын анықтайтын факторлардың құрамы айтарлықтай өзгерді (сурет.1).

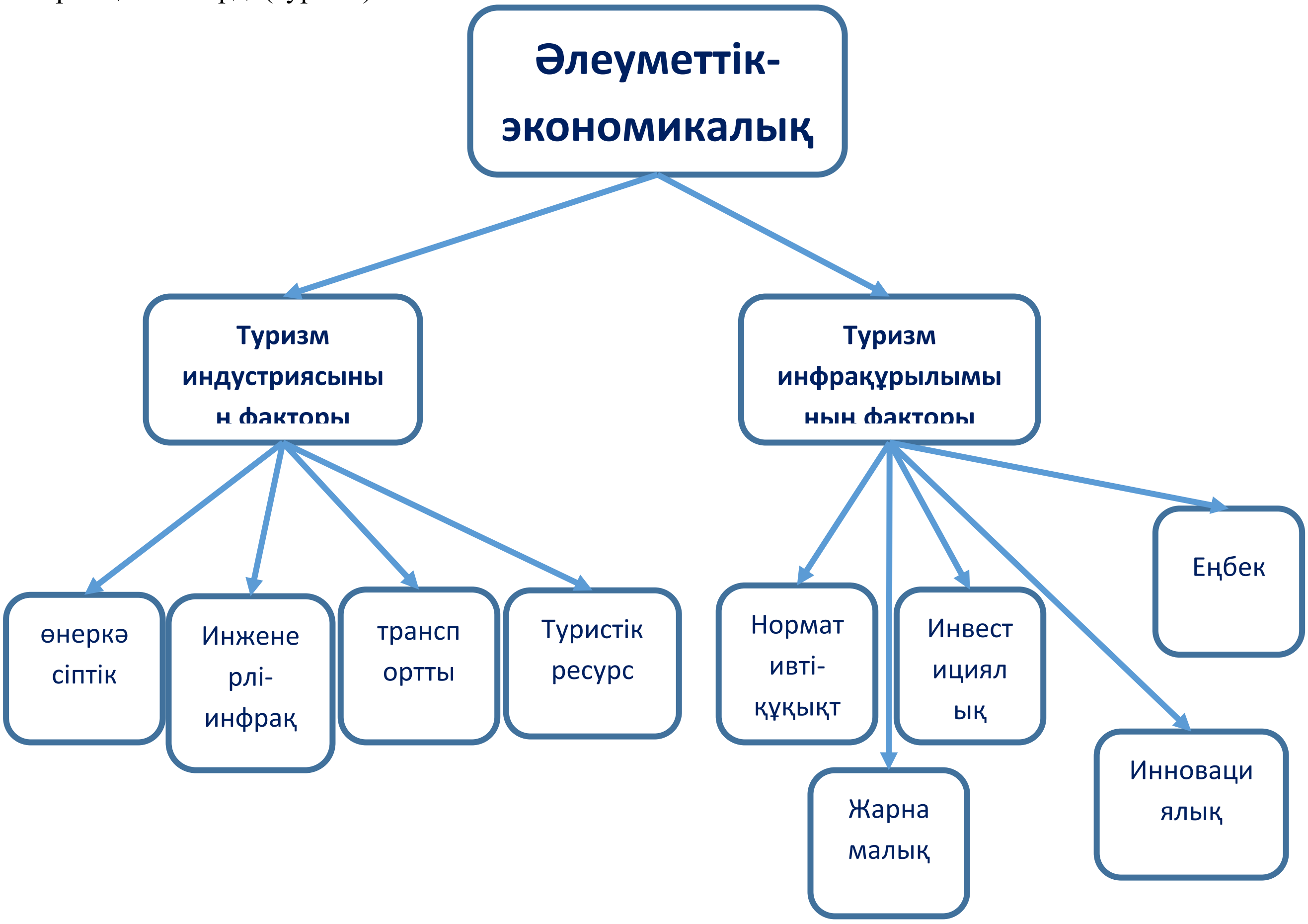

Сурет1.- Ауыл туризмін дамытудың айқындаушы факторлары

Алғашқы ғылыми-практикалық зерттеулердің бірінде ауыл туризмінің дамуына кедергі келтіретін факторлардың келесі тізімі көрсетілді:

- іскерлік қызмет туралы көптеген нормативтік құқықтық актілер мен шектеулер шағын бизнес үшін елеулі кедергі жасайды;
- ауыл шаруашылығы саласындағы фермерлер мен жеке шаруашылықтар ұсынатын әлеуметтенудің жоғары деңгейі және жеке сектордың аз үлесінің болуы инвестициялық тартымдылықты төмендетеді;
- қазақ ауыл халқының табысының төмен деңгейі бастапқы инвестицияларды жүзеге асыруға мүмкіндік бермейді;
- Қазақстанда ауыл туризмі бойынша туристің демалыс ретіндегі имиджінің болмауы, шетелдік туристер арасында сұранысты ынталандыруға қабілетсіздігі;
- ауылдық және жол инфрақұрылымының дамымауы; демалушы туристерге маркетингтік жарнаманың болмауы;
- ауылдық туристік бизнесте жұмыс істейтін кадрлардың жетіспеушілігі және осы бағытта арнайы мамандардың даярланбауы [3].

Ауылдық туризмді дамыту - ауыл тұрғындарына қосымша табыс әкелетін жалғыз сала. Осы себепті ауыл туризмін дамыту үшін көптеген іс-шаралар өткізу қажет. Н. Мозгунов ауыл туризмінің типологиясын келесідей көрсетеді (сурет. 2):

Сурет 2 - Ауыл (аграрлық) туризмінің типологиясы

Бұл факторлар туризмнің барлық түрлеріне жатады, бірақ көптеген жағдайларда "субъективтілік" факторы дау туғызады. Ал әлеуметтік-экономикалық фактор қандай негізде ерекшеленетіні түсініксіз. Ал жоғарыда аталған факторлардың барлығы ауыл туризмін дамытудың әлеуметтік-экономикалық факторына тікелей байланысты. Бұл факторлар дамымаған жағдайда ауыл туризмі жобаларының дамуына кедергі келтіреді, кәсіпкерліктің инвестициялық тартымдылығына теріс әсер етеді. Ауыл туризмін дамыту үшін сарапшылар инновациялық факторлардың маңыздылығын атап өтетіні сөзсіз. Мысалы, "Жасыл ел" бағдарламасы бойынша ауыл туризмін дамыту бойынша маркетингтік және мультимедиялық құралдардың әртүрлі маңыздылығы мен жоғары тиімділігін көрсеткен бірнеше жоба әзірленді, соның ішінде:

✓ навигациялық және дисконттық бағдарламаларды үйлестіру (интернет және теледидар арналарындағы жарнама);

✓ ақпараттық білім беру және радио арқылы жасыл туризмді насихаттау;

✓ жасыл туризм объектілерін көрсете отырып, орналастыру орындарын брондау жөніндегі интернет-порталды жүргізу;

✓ орналастыру орындарын сертификаттау.

Қазақстанның барлық аудандарына қатысты бірнеше жүйелі факторлар бар. Осы факторлардың арқасында аймақты ежелгі тарихи орынға апаратын саяхат орнына айналдыруға болады:

Кесте 1 - жүйелік факторлардың тізімі

Аграрлық туризмнің дамуын тежейтін жүйелі факторлар; Ауыл және аграрлық туризм саласында аграрлық туризмді қолдайтын салық мәселелерінің нормативтік-құқықтық базаларының болмауы; Ауыл халқының материалдық жағдайының әлсіз болуы; Туристік объектілер инфрақұрылымының дамымауы; Демографиялық жағдайға қанағаттанбау.	Ауыл туризмінің дамуын тежейтін факторлар; Ауыл тұрғындарының туристерді қабылдай алмауы; Ауылдық жерлерде туристердің демалу мүмкіндіктері туралы ақпараттың болмауы; Ауыл туризміне бағытталған тұрғындардың экономикалық қиындықтары; Ауылдарда өткізілетін іс-шаралардың арнайы бағдарламасының болмауы; Қыста туристерді қызықтыратын іс-шаралардың болмауы; Туризмді дамытудың өңірлік деңгейінің төмен болуы

Сонымен, ауыл туризмін дамытудың негізі аграрлық туризммен бірігу болып табылады, нәтижесінде тұрақты даму, әлеуметтік жағдайды тұрақтандыру мүмкіндігі туындайды. Осы мақсатта ауыл шаруашылығындағы мал шаруашылығы саласының кәсіпорындары, мал шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу жөніндегі шағын кәсіпорындар пайда болады. Сыйлық жасау, қолөнер өнеркәсібі сияқты қайталама туристік нарыққа деген қажеттілік қайта жанданады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 мамырдағы, №360 қаулысы // https://adilet.zan.kz (қаралым күні: 15.04.2023).
2. Годовой отчет Казах Туризм. https://qaztourism.kz/upload/iblock/761/d22c6vcmokxw7rn8pe9xn5utn2jejpa0.pdf
3. Всемирный экономический форум. 24.05.2022 https://kapital.kz/economic/105730/kasym-zhomart-tokayev-obratilsya-k-uchastnikam-vsemirnogo-ekonomicheskogo-foruma.html

УДК 76 (730):35

Айтжанова А.Э., к.э.н., ассоц. профессор
Нурпеисова Л.С., к.э.н., профессор
Турдибакиева Р.А., магистр туризма
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: Leila_1410@mail.ru

МАРКЕТИНГ НА РЫНКЕ ГОСТИНИЧНЫХ УСЛУГ

Аннотация. Индустрия гостеприимства предоставляет потребителям комплекс услуг, среди которых гостиничное обслуживание занимает центральное место. С точки зрения бизнеса гостиница – это предприятие по производству и предоставлению услуг, обладающих определенными потребительскими свойствами способных удовлетворить потребности клиентов. Гостиничное предприятие состоит из нескольких подразделений, предлагающих услуги размещения, питания, экскурсионного обслуживания, проката автомобилей, химчистки, прачечной, парикмахерской, массажного кабинета, фитнесс-центра и т.д. Важнейшими из них являются услуги по размещению и предоставлению питания.

Ключевые слова: гостиничная индустрия, маркетинг гостиничных услуг, каналы продвижения гостиничных продуктов и услуг, конкуренция, средства коммуникации

Aitzhanova A.E., Candidate of Economics, Assoc. professor
Nurpeisova L.S., Candidate of Economics, Professor
Turdibakieva R.A., Master of tourism
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: Leila_1410@mail.ru

MARKETING IN THE HOTEL SERVICES MARKET

Annotation. The hospitality industry provides consumers with a range of services, among which hotel services occupy a central place. From the point of view of business, a hotel is an enterprise for the production

and provision of services with certain consumer properties that can meet the needs of customers. The hotel company consists of several divisions offering accommodation, catering, sightseeing services, car rental, dry cleaning, laundry, hairdressing salon, massage room, fitness center, etc. The most important of them are accommodation and catering services.

Keywords: hotel industry, marketing of hotel services, channels of promotion of hotel products and services, competition, means of communication

Айтжанова А.Э., э. ғ. к., ассоц. профессор
Нурпеисова Л.С., с. э. ғ. к., профессор
Турдибакиева Р.А., туризм магистрі
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: Leila_1410@mail.ru

ҚОНАҚ ҮЙ ҚЫЗМЕТТЕРІ НАРЫҒЫНДАҒЫ МАРКЕТИНГ

Аңдатпа. Қонақжайлылық индустриясы тұтынушыларға бірқатар қызметтерді ұсынады, олардың арасында қонақ үйге қызмет көрсету орталық болып табылады. Бизнес тұрғысынан қонақ үй-бұл тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын белгілі бір тұтынушылық қасиеттері бар өндіріс және қызмет көрсету кәсіпорны. Қонақ үй кәсіпорны орналастыру, тамақтану, экскурсиялық қызмет көрсету, автокөлік жалдау, құрғақ тазалау, кір жуу, шаштараз, массаж бөлмесі, фитнес-орталық және т. б. қызметтерді ұсынатын бірнеше бөлімшелерден тұрады. Олардың ішіндегі ең маңыздылары орналастыру және тамақтандыру қызметтері болып табылады.

Түйінді сөздер: қонақ үй индустриясы, қонақ үй қызметтерінің маркетингі, қонақ үй өнімдері мен қызметтерін жылжыту арналары, бәсекелестік, байланыс құралдары

The hotel industry today is an industry with a growing level of competition in the hotel services market. New enterprises are being created, but after a while some of them do not stand up to competition and leave the market. Competition is a strong incentive for the development of the hotel market.

The main trends in the development of the hotel business are:

- extension of hotel business products and services previously provided by enterprises of other industries (for example, catering, leisure, entertainment, exhibition activities, etc.).
- the development of democratization of the hotel industry, which contributes to increasing the availability of hotel services for mass consumers.
- strengthening the specialization of the hotel business, which allows you to focus more clearly on certain segments of consumers, taking into account various characteristics.

Modern globalization and concentration of the hotel business allows us to personalize the service and achieve full concentration on the requests and needs of customers.

The widespread introduction of new means of communication and information technologies gives the opportunity for deep and systematic economic diagnostics. And the introduction of new technologies into the business strategy of hotel enterprises, in particular, the widespread use of the Internet contributes to the active promotion of hotel products and services.

In the hotel business, marketing is often identified with the sale of hotel services. The activities of the sales department are mainly related to effective sales channels of hotel services and products [1].

There are 8 main promotion channels for the hotel sector.

1. Direct sales through our own booking center. It can be arranged both through the booking department and through the call center. Hotel chains can use the central chain booking system (CRC), due to which sales are conveniently centralized and controlled accordingly.

2. Sales with the help of global distribution systems that unite tens of thousands of

objects around the world. Currently there are four such systems: Amadeus, Galileo, Worldspan, Sabre. This method is relevant for large hotels /inns offering a wide range of additional services and having a complex multi-level system of sales and tariffs.

3. Own website with a booking module. The resource performs not only an informational function, but also sells hotel/hotel services directly. It also works in the best way for large networks with a name and reputation. But this does not mean that small and new objects do not need it. It's just that in this case it will take some time to promote the site itself in search engines and aggregators. Here you will have to use content marketing, possibly also contextual advertising, so that the sales channel starts generating profit. In this case, the hotelier opens access to new target markets.

4. Regular travel agencies, resources and CRS of travel agencies. An indirect sales channel in which the sale is carried out by an intermediary on certain conditions, more often on commission terms.

5. IDS – online booking systems. For example, Booking.com, Expedia, Trivago, HRS, Hotels.com etc. The hotelier places information about its object and accommodation options with the cost in the general catalog. Customers are already attracted by the Internet system. It's one of the indirect sales channels. The hotelier pays an average commission of up to 25% for the services. The Channel Manager is used to automate the synchronization of information on each number between all external booking channels.

6. Social networks. Just like the website, hoteliers will have to spend time and money on promoting social networks. This is a long-term tool. But here they will definitely find their target audience. Instagram is the most suitable for hotels. So far, social networks rarely play the role of a leading sales channel. However, recently the latter has become increasingly popular with customers.

7. Catalogs and online directories: Yandex Directory, Google My Business, 2GIS mirturbaz.ru, turbaza.ru, katalogturbaz.ru etc. Customers reading the reviews and see the location of the hotels.

8. Priority customer management. The hotelier identifies the most monetary segments of customers with whom it is possible to establish long-term partnerships. For example, companies that organize conferences, congresses, competitions, team building, corporate parties.

Effective methods and sales channels give the hotelier an increase in the flow of customers, the maximum possible loading of the room stock, a clear understanding of their target audience, the opportunity to create an optimal marketing strategy based on this knowledge, reducing dependence on the human factor, reducing the cost of attracting and retaining customers, developing and scalability of the facility, increasing loyalty and trust from consumers [2].

The hospitality industry will consolidate in much the same way as it did on airlines, and five or six major corporations will also set the tone in it. Such consolidation will create a very competitive market.

People working in the field of service marketing should not lose sight of four specific features of their product: intangible, inseparability from the source, variability of quality and perishability [3].

1. Intangibility. Unlike material goods, services cannot be tasted, touched, seen or heard until they are directly rendered. Before the passenger boards the plane, he has only an air ticket and the promise of the airline to deliver him safe and sound to his destination. Hotel sales staff cannot take a hotel room to the market to showcase the "product" at the time of the sale. In fact, they are not selling the room itself, but only the right to occupy it for a certain amount of time. When a guest leaves the hotel, nothing hotel remains with him except the paid bill.

2. Inseparability from the source and object of the service. In most situations typical of the hospitality industry, the provision of a Service requires the presence of both the person who provides it and the person to whom it is rendered. The employees who make this contact with the customer are part of the product being sold. The dishes in the restaurant can be cooked perfectly, but if the waiter does not know how to bring them properly, this reduces the overall rating of the restaurant in the eyes of the visitor. And his judgment will most likely be negative.

3. Inconstancy of quality. Hospitality services are variable, i.e. their quality depends on who provides them and under what conditions. There are several reasons for this variability. Firstly, services of this kind are provided and accepted at the same time, which limits the ability to control their quality. The temporary instability of demand makes it problematic to maintain the quality of service during periods when demand becomes increased. Much depends on the condition of the service provider at the time of its provision. The same person can serve you well today and badly tomorrow. The reasons for this poor service can be very different: maybe he is ill, or maybe he has family problems. Variability and fluctuations in the quality of services are the main reason for dissatisfaction expressed by customers with the hospitality industry.

4. Non-preservation. Services cannot be stored. A hundred-room hotel, in which only 60 rooms are filled today, cannot rent 140 rooms tomorrow. Losses from unreleased 40 rooms are irreparable losses. Due to the fact that hotels sell such a "perishable" product, they are forced to charge guests for booking rooms even in cases when they did not have to use it. Restaurants are also starting to demand money in advance from visitors who want to reserve a table for themselves. They understand that if these visitors do not come by the appointed time, there may not be a chance to put someone else at this table. In order to provide a stable income, the company has to maneuver between its capabilities and current demand, since it is impossible to compensate for losses due to lack of demand.

Thus, nowadays the hotel industry is an industry with a high level of competition. Increasingly, we are witnessing how a new restaurant or hotel is opening. New concepts are created in order to fully meet the needs of certain groups of consumers.

In the conditions of market relations, the center of economic activity moves to the main link of the entire economy – the enterprise. It is at this level that the products needed by society are created, the necessary services are provided. The most qualified personnel are concentrated at the enterprises and the most advanced technologies are used.

REFERENCE

1. Восколевич Н.А. Маркетинг туристических услуг. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2021. – 167 с.
2. Гуляев В.Г. Организация туристской деятельности: Учебное пособие. – М.: Нолидж, 2020. – 312 с.
3. Лесник А.П., Чернышев А.В. Практика маркетинга в гостиничном и ресторанном бизнесе. – М.: Инфра, 2020. – 488 с.

UDC 338.4

Anuarkhan M.[1], Bissariyeva S.[2], Kyrgyzbay D.[3],
Master of pedagogical sciences, teachers[1,2]
Master of philology sciences, teacher[3]
Ablaikhan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: maue_94@mail.ru; bissariyeva.s@mail.ru
dina.98_12@mail.ru

EFFECTIVE METHODS TO IMPROVE THE ENGLISH LANGUAGE APPLICATION ABILITY OF STUDENTS OF TOURISM SPECIALTY

Abstract: For the specialty Tourism it is very important to reform the training and education of talented people. One of the most effective method is the reform of pedagogical practice. In order to improve the effectiveness of teaching the tourism profession through the reform of teaching practice, the teaching model can be adjusted to the trajectory of students ' learning. The reform of the tourism profession requires a direction for the training of talents that meets the needs of modern society. This article will focus on the current problems of teaching English tourism specialities in higher education institutions, as well as present relevant proposals and reform measures for reforming.

Keywords: Higher Education, tourism, English language, practical training

ТУРИЗМ МАМАНДЫҒЫНЫҢ СТУДЕНТТЕРІНІҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҚОЛДАНУ ДАҒДЫЛАРЫН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ТИІМДІ ӘДІСІ

Әнуархан М.[1], Бисариева С.[2], Қырғызбай Д.[3],
Педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы[1,2]
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Филология ғылымдарының магистрі, оқытушы[3]
Алматы, Қазақстан
e-mail: maue_94@mail.ru; bissariyeva.s@mail.ru
dina.98_12@mail.ru

Түйін: Туризм мамандығы үшін таланттыларды даярлау және оқыту реформасын жүргізу өте маңызды. Ең тиімді әдістердің бірі-педагогикалық практиканы реформалау. Оқыту практикасын реформалау арқылы туризм мамандығын оқытудың тиімділігін арттыру үшін оқыту моделін студенттердің оқыту траекториясына сәйкес келтіруге болады. Туризм мамандығын реформалау қазіргі қоғамның қажеттіліктеріне жауап беретін таланттарды даярлау бағытын талап етеді. Бұл мақалада жоғары оқу орнында ағылшын тілінің туризм мамандығын оқытудың қазіргі проблемаларына назар аударылады, сондай-ақ реформалау бойынша тиісті ұсыныстар мен реформалау шаралары ұсынылады.

Тірек сөздер: Жоғары оқу орны, туризм, ағылшын тілі, практикалық оқыту

Due to the rapid development of today’s society, Kazakhstan’s tourism industry has also shown a trend of rapid development, which also puts forward high requirements for students majority in tourism English. For our country’s tourism industry, there is an urgent shortage of professionals in tourism English, but due to the late development of the English-speaking tourism industry in our country, a not very effective training model has yet been formed. In order for our country's tourism industry to develop better and students majoring in tourism English to reach a higher level of proficiency, colleges and universities should reform and develop their teaching practices, and conduct detailed and accurate planning for every aspect involved, so as to solve this problem to achieve the talent goals required by our country for the tourism English major.

The importance of using English for university students engaged in tourism

The educational and teaching goals of the University are focused on practicality, that is, they focus on the development of comprehensive practical abilities of students and are designed to bring a batch of practical and high-quality talents to society. This moment was further exacerbated by the widespread adoption of the new curriculum reform. Therefore, when the teaching of English subjects for university education is carried out specifically, teachers need to strengthen the readiness of students to use the language, as well as continue research and improve the relevance of teaching in order to gradually and smoothly achieve their goals and help students develop useful talents. In the future, this is especially true for training tourism specialty. The subject of the university English language has certain practical and applied characteristics. Thus, in a real learning process, students need not only to understand and master English as much as possible, but also to consciously use the ability to use English in order to prepare for participation in social work in the future.

The practical method of teaching refers mainly to innovations in teaching, which are carried out in order to increase the practical abilities of students under the influence of modern educational theory and pedagogical thought. Therefore, the following three specific content needs to be improved to create a practical learning method that can be implemented and is sustainable:

First of all, for students studying in the tourism specialty, practical abilities mean that students must independently acquire and accumulate knowledge, improve the skills of cooperation and communication in a team, improve the skills of problem solving and practical work.

Secondly, as for the practical learning model, it mainly allows students to simulate real professional situations in order to expand the practical participation of students and acquire relevant work skills in the practical learning process, as well as improve the operational abilities of students.

Thirdly, practical training is developed and updated mainly on the basis of teaching methods and theories. It is also a more advanced teaching method that is currently being introduced into the country's education system. Consequently, English teachers should constantly understand and analyse the current state of learning in a specific educational process and, accordingly, study and take targeted and useful measures to uniformly contribute to improving the skills of using the English language by students of higher professional educational institutions for tourism[1].

The current state and current problems of teaching English at universities.

Currently, the Universities of our country mainly use the traditional teaching of Tourism English, considering the teaching materials and students as an important point in all teaching and thus demonstrating the integrity of teaching, but neglecting the practical nature of the Tourism Profession. According to this model, students of the tourism specialty do not possess sufficient professional skills and industry standards, which is extremely unfavourable for their future work. Practical abilities are very important for students studying tourism in English, but with the current teaching method, which does not focus on practical teaching, students have not been effectively improved in terms of practical work skills, and students have lost motivation to work. All of the above problems arise from the shortcomings of the traditional concept of Education[2].

According to statistics, the development of practical training in our country has not achieved the expected results. Two aspects played an important role in his influence: first, the status of the subject is low. The Tourism Profession did not attract the attention of schools because it was not popular in schools. The main form of practical training of the specialty tourism is based on theoretical training and memorization. This method of teaching English in the tourism specialty has lost its brightness. Secondly, the practical form of teaching tourist English is relatively unified, and it has not become a colourful practical model of teaching. During the internship, students mainly use some professional basic knowledge as the main content of teaching, and they did not develop the teaching to the core. This directly leads to the inability of practical training in the specialty to achieve effective learning outcomes and learning goals, and the experience of influencing students is not perfect. There are many trainings in teaching that, as a repetitive method, make students lose interest and motivation in learning.

Improving the effectiveness of teaching English in the tourism specialty

For the development of students' English language skills and the development of educational resources available in each region of the country, the rational organization of English courses for tourism is different, and the books used in English are also different, especially in English textbooks for the specialty tourism of the University. There is not enough material in English about each region, which directly reduces the motivation of students to learn. Thus, in the process of practical training, teachers can change the main tasks of teaching, try to expand students' extracurricular knowledge of the English language in the tourism specialty and focus on improving the practical abilities of students by teaching students to speak English, as well as supplement, enrich relevant knowledge in the field of tourism in different regions of the country and promote both in English and tourism went hand in hand, which can not only increase the enthusiasm of students, but also effectively enhance the professional abilities of students. For example, it allows students to focus on getting to know different regions, especially on exchange vacations with some foreign tourists, which improves students' language skills,

fluency in English and a clear understanding of local cultural practices. Thanks to the innovations and reforms of practical training programs, the practical employability of students can be significantly improved.

Improving the system of assessment and teaching and promoting comprehensive development of students' English language. In the usual courses for students, they can assign homework to students in different ways. There are many ways to evaluate students. This can be an assessment of the students themselves or a mutual assessment between students. Of course, the assessment of students by teachers is also important, and this plays the most important role. With the help of different assessment methods, students can improve both in practice and in knowledge. For example, in daily courses, students must complete their homework in different forms, such as images, PPT, text, etc., and they can independently evaluate their homework with the help of classmates and teachers[3]. In the evaluation of practical courses, the assessment is carried out by its place of internship and the teacher. Among them, the implementation of practical courses should be based on the practical achievements of students as the main evaluation criterion. By improving the learning assessment system, it can effectively contribute to the comprehensive development of students' English language skills.

Strengthen practical learning both inside and outside the classroom to increase the flexibility of students' language skills. Due to the limitations of practical teaching methods in the classroom, some projects cannot be completed. Therefore, teachers should actively use modern multimedia technologies to teach students practice and spoken language. In addition, students can use the training to conduct simulation training on real work, so that students can effectively combine their studies with the final work and really experience the working environment. Some universities also collaborate with some extracurricular companies so that they can provide more opportunities for training, allowing students to practice their professional knowledge at work and increasing the ability of students to use their professional knowledge. In the process of studying at the University and beyond, students' English language skills can be effectively improved, and at the same time, students can become more flexible in the process of using the English language.

To ensure an effective guarantee of teaching English, it is necessary to improve the knowledge of teachers. For students studying English in the specialty tourism at universities, teachers are the main factor affecting their learning outcomes. Therefore, teachers should not only have sufficient theoretical knowledge, but also have relatively strong practical abilities. On the one hand, the university must encourage professional teachers and conduct professional training, so that professional teachers are professionally qualified in the tourism industry. On the other hand, to strengthen the training of Professional Teachers, it is necessary not only to increase the academic and theoretical level of professional teachers, but also to improve the practical abilities of Professional Teachers. Thanks to the improvement of the teaching staff, the teaching staff of the university was increased, which increased the quality of teaching the specialty of tourism in English and contributed to the improvement of students' English language skills[4].

In conclusion, it should be noted that when studying English in the field of tourism in higher education, the development of students' ability to apply the language in practice is very important, and the reform of practical teaching methods is an integral part. By constantly innovating and experimenting with English language teaching methods in their tourism-related professions, we can develop professional talents that fit the professional market.

REFERENCE

1. Richards, J.C., & Farrell, T.S.C. Professional development for language teachers: Strategies for teacher learning. Cambridge University Press, 2018.
2. Inbar-Lourie, O.. Training the trainers: A model for training English teachers in specialized domains. System, 64, 2017, - P. 54-67.
3. Kang, M., & Robinson, P. Teaching English for Tourism: Bridging Research and Practice. Routledge, 2017.
4. "A Study on the Parallel Cultivation of Language and Professional Abilities of Tourism English Majors in Yunnan Vocational Colleges" published in the journal "English Square", 2018, issue 07, -P. 98-99.

УДК 379.854

Бейсекей Е.,
Доктор PhD, аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Киргизбаева Б.М.,
магистр, аға оқытушы
Алматы, Қазақстан
e-mail: e_rki_n@mail.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИСТІК ТАСЫМАЛДАУ ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ДАМУЫ

Түйін: Аталмыш мақалада автор Қазақстанның көліктік құрлымы туралы мәселелері қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор әуе жолы, темір жол, туризм саласында тасымалдауды зерттеудің маңыздылығын, оның бүгінгі күнгі ахуалға ықпалы зор екенін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: туризм, төлік, әуе жолы, көліктік құрлым, тасымалдау.

Қазақстанның әуе жолы көлігі туралы баяндайтын болсақ, онда оның еліміздің туристік саласының инфрақұрылымын құрайтын, тиісті деңгейде тұрған жалғыз құрамдас бөлік екенін айта аламыз.

Бүгінгі күні республикамыздың халықаралық әуе желілері: Германия, Нидерланды, Үндістан, БАӘ, Түркия, Италия, Корея Республикасы, Венгрия, Израиль, Қытай, Таиланд сияқты елдерге ұшуға мүмкіндік беріп отыр.

Негізгі әуе жолы тасымалдаушысы - «Эйр Астана».

Тасымалдар тәжірибесі көрсетіп отырғандай, туристер сырт елге сапарға шыққанда, көліктің ең қолайлы түрі болып авиация көлігі саналады.

Авиацияны таңдаудың ерекшеліктері мынадай: авиация алыс қашықтықтарға жету үшін көліктің ең жылдам, қолайлы және жайлы түрі болғандықтан, Қазақстанның 2,724 мың шаршы шақырымнан асатын жерді алып жатқан аумағы үшін маңызы аз емес; жоғары дәрежеде қызмет көрсетеді; туристік кәсіпорындардың бизнестерін әр тараптандыру мүмкіндігі бар, өйткені олардың көпшілігі авиакомпаниялардың ғаламдық компьютерлік желілер арқылы авиабилеттерді сату және алдын ала тапсырыс беріп қою бойынша агенттері де болып отыр.

Республикамызда қызмет ететін елу авикомпания және әуе кемелерін пайдаланушылардың жиырма төрті - саудасаттыққа байланысты әуе жолы тасымалдарын, ал бір авиакомпания саудасаттыққа жатпайтын әуе жолы тасымалдарын орындайды, әуе кемелерін пайдаланушылардың жиырма бесі авиациялық жұмыстарды (авиациялық-химиялық, ормандарды бақылау, мұнай -газ құбырларын аралап ұшу және жұмыстардың басқа да түрлерін) орындайды.

Қазақстан Республикасының азаматтық әуе кемелерінің мемлекеттік тізілімі есебінде 516 әуе кемесі тұр.

Қазақстан Республикасы авиакомпаниялары 2022 жылы тасыған жолаушылардың саны, 2021 жылмен салыстырғанда, 4,6 млн. адамға жетіп, 12% артқан. Әуе жолымен жолаушылар айналымы 4% болған. 2022 жылы Қазақстан Республикасының әуежайлары 9 миллионнан астам адамға қызмет көрсеткен. Өсім, 2021 жылмен салыстырғанда, 12% құраған. 2022 жылдың қорытындысы бойынша, әуе жолымен жүк тасу 22 мың тоннаға жеткен.

Азаматтық авиация саласының табыстары 2022 жылы 313 млрд. теңге немесе Қазақстан Республикасының ЖІӨ-сінің 1% құраған. Өсім 2021 жылмен салыстырғанда, 20% құраған.

Азаматтық авиация саласында жұмыспен қамтылған жұртшылық саны 16500 жуық.

Қазақстанның «Эйр Астана», «Скат» АҚ авиа тасымалдау- шылары он сегіз шетелдік мемлекет аумағына ұшу сапарларын орындайды.

Қазақстанға тұрақты жолаушылар сапарларын әлемнің он сегіз елінен 30 шетелдік авиакомпания іске асырады. Ішкі авиақатынастар саласында 46 бағыт бойынша тұрақты бағыттарда ұшу орындалады.

Жер үсті инфрақұрылымы нысандарын жаңарту және дамыту жөніндегі бағдарлама іске асырылып жатыр.

Бүгінгі таңда халықаралық бағыттарда ұшуға қызметтер көрсетуге рұқсат берілген 15 әуе жайдың 13 Халықаралық азаматтық авиация ұйымы стандарттары бойынша санаттарға бөлінген: Астана мен Алматы калаларының әуежайлары - ША санатына, Атырау әуежайы - II санатқа, Павлодар, Шымкент, Қарағанды, Жезқазған, Ақтау, Ақтөбе, Өскемен, Қызылорда, Көкшетау, Тараз қалаларының әуежайлары ИКАО-ның I санатына жатқызылған.

Республикамыз Еуропа, Оңтүстік - Шығыс және Шығыс Азия сияқты өңірлер арасындағы транзит жолдардың тоғысында орналасқан. Соған сүйене отырып айтсақ, Қазақстанның авиация нарығының

туристерге әсіресе шағын авиация құралдарының көмегімен қызметтер көрсету үшін аса зор келешегі бар.

Осы мақсатта республиканың транзиттік әлеуетін ары қарай дамыту бойынша үлкен жұмыс атқарылып, оның тиімді пайдаланылуы азаматтық авиация үшін қосымша табыстар алуға, оның дамуының жоғары серпінін сақтауға бағытталған іс-шара болып отыр.

Егер 2019 жылы транзит 84,8 млн. Ұшақ шақырым, 2020 жылы - 128,4 млн. ұшақ-шақырым болса, ал 2022 жылы 171,3 млн. Ұшақ шақырымға жеткен.

«Эйр Астана» АҚ- халықаралық бағыттарының желісі 20 дан астам бағытты қамтиды. Халықаралық авиатасымалдарының жалпы көлемінде транзиттің үлесі 10% тен аспайды. Орта Азия өңірінде, трансферттік тасымалдар үлесі 30% және одан да көбірек үлес алып отырған Ресейді қоса алғанда, Өзбекстан, Түрікменстан және Әзірбайжан ұлттық авиакомпанияларының дамып, өркендеуі жағдайында өткір бәсеке күресі туып отыр.

Астана қаласының - Елорда, Алматының - қаржы орталығы және Атырау қаласының мұнай өндіру орталығы ретіндегі үш әуежай кешені негізінде өңірде аса ірі мамандандырылған, танылған әлемдік стандарттар деңгейінде өсіп отырған қажеттіліктерді қанағаттандыруға қабілетті «хабтар» дамып келеді.

Азаматтық авиация саласының негізгі мәселелеріне: әуежайлардың жер үсті инфрақұрылымының нашар техникалық жабдықталуы мен тозуы (50%); әуе кемелерінің ескі паркі; жергілікті әуе желілерінің жұмыс істеп тұрған аэродромдарының аз саны; аэродромдардың қонуға келетін жолдарының нақты жүйелермен және қиын ауа - райы жағдайларында пайдалануды қамтамасыз ететін көру құралдарымен жеткіліксіз жасақталуы; сантехника мен жарық дабылдары құрал - жабдықтарының, электрмен қамтамасыз ететін жабдықтардың, коммуникациялардың елеулі тозуы; жер үсті техникасының авиа көлігі инфрақұрылымының тиісті деңгейде жүк қоймаларымен, терминалдармен жабдықталуының жеткіліксіздігі, білікті мамандардың жетіспеушілігі сияқты кемшіліктерді жатқызуға болады.

Автомобиль көлігі республикамыздың экономикасын дамыту, ішкі және сыртқы тауар айналымы, мемлекетаралық байланыстарды қалыптастырып, нығайту ісінде маңызды рөл атқарады. Авто көлігінің ерекшелігі болып ұтқырлығы, қолжетімдігі мен қозғалысының жеңілдігі танылады. Ел өңірлерінің көптеген елді мекендері үшін ол жүктерді тасымалдаудың және жолаушыларды жеткізудің жалғыз құралы.

Автомобиль көлігі соңғы жылдарда туристерді тасымалдау үшін кажетті көлік түріне айналды, өйткені автомобильдердің күрежолдары Ресей қалаларына, ары қарай Еуропаға, көршілес: Қырғызстан, Өзбекстан, Қытай мемлекеттеріне шыға алады. Солтүстік және Батыс Қазақстанның кейбір туристік кәсіпорындары Германия мен Польшаға арзан турлар ұйымдастыруды меңгеріп үлгірді.

Автомобиль көлігін шекаралас мемлекеттерге шоптурлар, яғни ұсақ тауарлар немесе біржолғы ірі, мысалы: автомобиль сатып алу үшін сапарға шығу немесе саяхаттап қайтуды ұйымдастыру үшін пайдалануға болады. Алайда оның өркендеуі тұтасымен жолдардың жай - күйіне, туристік көлік құралдарының тиісті техникалық жабдық- талуы мен қызмет көрсетілуіне тәуелді.

Жеке меншіктегі автомобильдер паркының қарқынды өсуін есепке алғанда, автокөлік туристер пайдаланатын ең танымал көлікке айналып отыр. Жеке меншіктегі көлік құралдарының көбейу нәтижесінде туристердің жолда болатын уақыты артады.

Сол себепті жол желілерін кеңейту және туристік кәсіпорындарды жолдарға жақын жерлерге орналастыру қажеттілігі туады, өйткені шағын қонақ үйлер мен мотельдерге, сондай ақ кафе, дәмханалар мен мейрамханаларға сұраныс көтеріледі. Жеңіл автомобильдерді пайдаланудың тартымдылығы туристің баратын бағытын өзі жоспарлау, басқа адамдардың мүдделеріне тәуелді болмау мүмкіндігі бар.

Қозғалыстың жоғары жылдамдығы мен икемділігі таңдалған жерге қысқа уақыт аралығында жетуге және туристің өзінің қарап шығуды жоспарлауына мүмкіндік береді. Егер көлік ретінде автобус таңдалып алынса, онда бір уақыт аралығында саяхатшылардың көп санына қызмет көрсету, саяхатшыларды мүдделерінің ортақтығына қарай топтастырудың, сонымен қатар туристер үшін пейзажды тамашалаудың жақсы мүмкіндігі туады. Автомобиль көлігінің артықшылығына туристерді кез келген.

жиналу бекетінен алып кету мүмкіндігі де жатады. Алайда автокөлікті туристік саяхаттарда пайдалану проценті жолдардың сапалы жай - күйіне, бензин құятын станциялардың, авто қызметтер желілерінің санына және білікті авто қызметтер көрсетілетініне тікелей тәуелді, әрі Қазақстан үшін күн тәртібіндегі өзекті мәселе болып саналады.

Қазақстан Республикасының автомобиль жолдарының ұзындығы - 128,3 мың шақырым, оның ішінде 97,4 мың шақырымнан астамы жалпы пайдаланылатын жолдарға, атап айтқанда: 23,5 мың шақырымы республикалық маңызы бар, ал 73, 9 мың шақырымы облыстық және аудандық маңызға ие жолдарға жатады. Дүниежүзілік банктің бағалауы бойынша, республикамыздың жол желісінің ағымдағы құны шамамен 109,7 млрд. АҚШ долларын немесе 2022 жылдың ЖІӨ-сінің 54% құрайды.

Жыл сайын автожол секторында тікелей 50 мыңнан адам, оның ішінде: жол құрылысының жобаларында 43 мыңнан астам адам; жолдарды жөндеу және пайдалану жобаларында жеті мың адам жұмыс істейді.

Жолдарды дамыту және пайдалану шығындарының ара қатынасы тиісінше 62% және 38% болған. Ал сол уақытта республикалық жол желісі үшін барлық қаржыландырудың 83% халықаралық көлік дәліздерін дамытып, қалпына келтіруге, ал 17% ғана пайдалану мен жөндеуге бөлінген. Тікелей қарама-қарсы ара қатынас пайдалану шығындары айтарлықтай басым (76%) жергілікті деңгейде де орын алып отыр.

Авто жол саласының ең ірі жобасын: Батыс Еуропа - Батыс Қытай халық аралық транзит дәлізін іске асыру ары қарай жүріп жатыр. Бұл жобаны үш көзден: қарызға алынатын қаражаттан, республикалық бюджеттен және концессиялық негізде жеке инвестициялар есебінен қаржыландыру қарастырылған.

Жобаны қаржыландырудың негізгі үлесін бес халық аралық қаржы институтының сыртқы қарыздары құрайды; қарыз беруалу туралы жалпы сомасы 5,5 млрд. АҚШ долларын құрайтын келісім-шартқа қол қойылды.

Жол салу жұмыстары Қазақстанның бес облысы (Алматы, Ақтөбе, Қызылорда, Жамбыл және Оңтүстік Қазақстан) аумақтарында жүргізіліп жатыр.

Бұл жұмыстарға отыз бес мыңнан астам жол құрылысшысы тартылған (оның ішінде: 34,4 мың адам - қазақстандық жұмыскерлер және 579 адам - шетелдік жұмыскерлер).

2018 - 2022 жылдар кезеңі үшін қайта салу және жөндеу жоспарланған 21,6 мың шақырымға жуық автожолдың 4,0 мың шақырымы - қайта салуға, ал 7,6 мың шақырымы жөндеуге жататын, республикалық маңызы бар, ал 10 мың шақырымы жергілікті маңызы бар жол деп саналады.

Нарықтық тәсілдерді енгізу жаңалық болып отыр, ал бұл мақсат үшін жолды ақылы етуді енгізе отырып, мемлекеттік және жеке серіктестік тетіктерін қолданудың маңызы аз емес.

Батыс Еуропа - Батыс Қытай халықаралық транзит дәлізін қоса алғанда, алты халық аралық дәліздің барлығында және ел астанасын облыс орталықтарымен байланыстыратын учаскелерде, сондай ақ көршілес елдерге шығатын жолдарда жұмыстарды толық аяқтау жоспарланған. Авто жол саласының инвестициялық жобаларының құрамына кіретін, Қазақстан Республикасының көлік жүйесі Алматы - Астана - Петропавл, Самара - Шымкент, Омбы - Павлодар, Майқапшағай, Астрахань - Атырау - Ақтау, Түрікменбашы, Ташкент - Шымкент - Алматы - Хоргос, Ақтөбе - Мәртүк, Астана - Қостанай - Челябинск, Таскескен - Бақты, Алматы - Өскемен, Астана - Шідерті - Павлодар және Күрті - Бурыл- байтал автомобиль жолдарын қайта салу жұмыстары жалғасып жатыр.

Жолдардың жай - күйі елдің бәсекеге қабілетін бағалайтын халық аралық рейтингтерде көрінеді. Соңғы жылдардағы оң өзгерістер жеті жыл ішінде алғаш рет «Жолдар сапасы» факторының теріс беталысын өзгертуге және, 2021 жылмен салыстырғанда, 2022 жылы аталған индикаторды сегіз саты бойынша жақсартуға жағдай туғызды. Алты жыл ішінде (2016 - 2021) аталған индикатор 125 белгісіне дейін төмендеп, тұрақты түрде нашарлай берді, ал бұл бастапқы негізгі кезеңнен 27 сатыға төмен.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында 4,2 млн.-нан астам автокөлік құралы тіркелген, оның ішінде: 3,6 млн. жеңіл автомобиль, 429 мың жүк таситын және арнаулы автомобиль, 34 автовокзал мен 138 автостанцияда қызмет атқаратын 97 мыңдай автобус бар.

Автомобиль көлігі көліктің нағыз ұтқыр түрі болып саналады: оның үлесіне көліктің барлық түрлерімен жолаушылар мен жүк тасымалдаудың жалпы көлемінің тиісінше 99% және 84% тиеді. Сонымен қатар, 2022 жылдың қорытындылары бойынша, авто мобиль көлігінің елдегі жалпы жолаушылар айналымы мен жүк айналымындағы үлесі тиісінше 87% және 28% болған.

Аталған салада 156,3 мың адам жұмыспен қамтылған, одан түсетін табыс - 579,1 млрд. теңге.

Бүгінгі күні халқының саны 100 ден астам адамнан тұратын елді мекендердің 76% тұрақты автобус бағыттарымен қамтылған. Жолаушылардың автомобильмен тұрақты тасымалдары бойынша халықаралық, облыс аралық, облыстық және қалалық бағыттарда көлік желісі құрылған.

Соңғы жылдарда ресми такси тасымалдаушылардың артуы үрдісі байқалады. Соған байланысты республика қалаларында такси тасымалдарын дамыту үшін бүкіл республика бойынша 1000 бірліктен асатын жабдықталған такси тұрағының құрылысы қажет етіледі.

Қазақстандық авто тасымалдаушылардың халық аралық нарықтағы жұмысы үшін 59 (оның 40 екіжақты, ал 19 көп жақты) халық аралық келісім -шарттар негізінде құқықтық база құрылды.

Жүктердің халық аралық тасымалдарын парктерінде 12 мың авто көлік құралдары бар үш мыңға жуық компания іске асырып келеді. Қазақстандық тасымалдаушылардың қажеттіліктерін қанағаттантыру үшін, жыл сайын 40 қа таман шетелдік мемлекеттің көлік саласында құзіретті органдармен рұқсат қағаздарын айыр бастау жасалады. Отандық тасымалдаушылардың 2022 жылдағы үлесі, 2021 жылмен салыстырғанда, 2,8% артып, 36% жетті.

Автомобильдер паркы қатты тозуымен сипатталады 12 жыл артық пайдалану да болған авто көлік құралдарының үлес салмағы 70%, оның ішінде: 80% автобустарға, ал 60% жүк звтомобильдерінің үлесіне тиеді.

Соған байланысты республикамызда атмосфераға зиянды заттардың тұрақты көздерден шығуы жылына 25 млн. тонна құраса, көліктерден шығатын зиянды заттар жылына 1 млн. тоннадан асады. Еуро стандарттарын кезең-кезең мен енгізу шетелден ескірген авто шиналарды әкелуді шектеуге, қазақстандық автокөлік құрастырушы Кәсіпорындардың бәсекеге қабілетін, сондай ақ шығарылатын және сырттан әкелінетін отындық сапасын көтеруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар 2022 жылғы қаңтардың 1 күнінен бастап көлік құралдарын техникалық тексеру бойынша қызметтер Қазақстан Республикасының ішкі - істер министрлігінен бәсекелік ортаға, ал техникалық тексеруді ұйымдастыруға және өткізуге бақылау жасау өкілеттіктері аталған министрлікке берілді.

Жаңа тәртіпке сәйкес, көлік құралдарын техникалық тексеруді техникалық бақылаудың тұрақты және ұтқыр желілері бар, тежеу жүйесінің, рольмен басқарудың, аспа элементтерінің тиімділігі шамаларын, атмосфераға шығатын зиянды заттарді және бас заттарды автоматты түрде анықтайтын жеке орталықтарда жүргізеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Туризм Казахстана в 2017 - 2021 гг. Статистический сборник. - Астана, 2022. 69 с.
2. Центральный государственный музей [Электронный ресурс]: офиц. сайт
3. Музей Первого Президента [Электронный ресурс]: офиц. сайт музея. Астана, 2022. URL www.prezidentsmuseum.kz (дата обращения: 2022)
4. Государственный музей искусств [Электронный ресурс]: офиц. сайт
5. Алматы www.gmrk.kz (дата обращения: 2021)

УДК 338.4

Дауылбаев Қ.Б., Үндібаева М.Қ.
э.ғ.к профессор, магистр мұғалім
«6В11101-Туризм»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: daubak@mail.ru, undi_madina@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТУРИЗМДІ ДАМЫТУҒА ЖҮЙЕЛІ ТҮРДЕ МАТЕМАТИКАЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ ӘДІСТЕРІ

Түйін: Мақалада Қазақстандағы халықаралық туризмді дамытуға жүйелі түрде математикалық модельдеу әдістері қарастырылады. Мақалада туризмнің ұсынылған көптеген әдістеме көрсеткіштерді қамтитын, өлшемдері бірдей емес және құрылымы қиын деректерді талдауда қолданылады. Экономикалық модельдеуде халықаралық туризм шамасын бағалау үшін, кеңінен қолданылды, ҚР туристік қызметтің саласы мен сегментіне байланысты келу туризмінің ағынын модельдеу қарастырылған.

Тірек сөздер: халықаралық туризм, халықаралық туризм саласындағы кәсіпорындар, туристік ағын, туризмнің математикалық модельдеуі.

Daulbayev K.B., Undibayeva M.K.
c.e.s professor, master’s teacher
«6В11101-Tourism»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: daubak@mail.ru, undi_madina@mail.ru

METHODS OF SYSTEM MATHEMATICAL MODELING OF THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TOURISM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract: The article discusses the methods of systematic mathematical modeling of the development of international tourism in Kazakhstan. In the article tourism, the proposed methodology is used in the analysis of data covering a variety of indicators that do not have the same size and have a complex structure. In economic

modeling, it is widely used to estimate the value of international tourism, modeling of the inflow of inbound tourism depending on the sphere and segment of tourism activity of the Republic of Kazakhstan is considered.

Keywords: international tourism, enterprises in the field of international tourism, tourist flow, mathematical modeling of tourism.

ҚР халықаралық туризм индустриясының экономикалық дамуының тиімді моделін құру үшін сандық есептеудің экономикалық-математикалық әдістерін қолдану, сызықтық, сызықтық емес және динамикалық бағдарламалау әдістері [1].

Оның дамуының перспективалық бағыттарын егжей-тегжейлі зерделеу негізінде халықаралық туризм индустриясының қызмет ету тиімділігінің қажетті мәніне қол жеткізу. Халықаралық туризм саласындағы кәсіпорындар мен ұйымдардың қызметіне әсер ететін параметрлерді анықтау және олардың динамикалық көрінісін табу үшін база құру қажет. ҚР халықаралық туризм нарығы секторының өсуін барынша арттыру және қажетті нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін сандық параметрлерді өзгерту үшін жалпыланған құрылымдарда жобалық әдіс негізінде экономикалық-математикалық модельдеуді жүргізу қажет, ҚР дамудың ең перспективалы бағыттары бойынша халықаралық туризмді дамытудың тиімділік деңгейіне осы құрылымдардың әсер ету дәрежесін бағалауға мүмкіндік береді [2].

Ұсынылған әдістеме көптеген көрсеткіштерді қамтитын, өлшемдері бірдей емес және құрылымы қиын деректерді талдауда қолданылады. Экономикалық модельдеуде бұл әдістеме экономикалық дамудың шамасын бағалау үшін кеңінен қолданылды, бұл оны аймақтағы туристік қызметтің саласы мен сегментіне байланысты келу туризмінің ағынын модельдеуде қолдану.

Жалпыланған айнымалыларды генерациялау негізінде модельдеу кезінде кез келген параметрді блоктар түрінде енгізуге болады - X, p - айнымалылар және n - бақылаулардан тұратын, матрица (1) түрінде бейнеленуі мүмкін:

$$X = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{21} \cdots & x_{1\rho} \\ x_{21} & x_{22} \cdots & x_{2\rho} \\ \cdots & \cdots \cdots & \cdots \\ x_{n1} & x_{n2} \cdots & x_{n\rho} \end{pmatrix} (1)$$

Кез келген x_j айнымалылар блогы LV_j айнымалысының жалпылауына қосылған, оның бағасы (1.2) формуласымен белгіленеді.

$$\widehat{LV_j} = Y_j \ (2)$$

Талданатын модельде айнымалылар арасында пайда болатын қатынастарды екі түрге бөлуге болады:

1. «Сыртқы модель» деп аталатынды құрайтын x_j көрсеткіштерінің сәйкес блоктары үшін жалпыланған айнымалылар арасында пайда болатын қатынастар.

2. Жалпыланған айнымалылар арасында пайда болатын қатынастар (бұл қатынастар ішкі модельді жасайды). Ішкі модельдің сызықтық теңдеулер жүйесі келесі түрде жазылады (3):

$$LV_j = \beta_0 + \sum_{i \to j} \beta_{ji} \ LV_i + \text{кез.ауытқу}_j \ (3)$$

LV_i – жалпыланған айнымалы LV_j бойынша әрекет ететін жалпыланған айнымалылар;

β_{ji} - LV_j және LV_i жалпыланған айнымалылар арасындағы байланыстың күші мен бағытын сипаттайтын жол коэффициенттері,

β_0 - тегін мүше;

кез.ауытқу_j– ішкі модельдің кездейсоқ ауытқуы.

Жалпыланған құрылымдарға болжау әдісіне негізделген халықаралық туризм процестерін модельдеу тұрақсыз және жалпы сипаттағы ауытқуларды статистикалық бөлуге сұраныстардың болмауымен байланысты [3].

Сыртқы модель жалпыланған айнымалылар мен көрсеткіштер блоктары арасындағы қатынастарды бейнелейді. Бұл ретте байланыс бағытының рефлексиялық және қалыптастырушы түрлері жұтылады:

Қарым-қатынастың шағылысатын түрімен жалпыланған айнымалы – LV_i көрсеткіштер блоктарына әсер етеді .

Рефлексиялық типті сыртқы модельдің жүйелік сызықтық теңдеуін келесі түрде жазуға болады (4):

$$x_{jк} = ƛ_{0jk} + ƛ_{jk} LV_i + \text{кез.ауытқу}_{jk} \ (4)$$

Мұнда:

$ƛ_{jk}$ - жүктеме коэффициенті,

$ƛ_{0jk}$ - тегін мүшелер,

кез. ауытқу$_{jk}$ – сыртқы модельдің кездейсоқ ауытқулар қатары.

Формативтік типті сыртқы модельдің сызықтық теңдеулер жүйесін келесідей жазуға болады (5):

$$LV_j = ƛ_{0j+}ƛ_{jk}x_{JK} + \text{кез. ауытқу}_j \quad (5)$$

Мұнда:

$ƛ_{jk}$ - жүктемені сипаттайтын коэффициенттер,

$ƛ_{0j}$ – тегін мерзім,

кез. ауытқу$_j$ – сыртқы модельдің кездейсоқ ауытқуы.

Мұндай жағдайда құрылымды жалпылау бойынша проекция әдісімен модельдеу процесін үш негізгі кезеңмен көрсетуге болады:

а) айнымалыларды жалпылау бағасын алу үшін сыртқы модельдің жол коэффициенттерін есептеу (W_{jk});

б) ішкі модельдің жол коэффициенттеріне байланысты есептеулер (β_{ji});

с) сыртқы үлгі жүктемелеріне байланысты есептеулер ($ƛ_{jk}$). Алматы облысы үшін халықаралық туризм индустриясының дамуын білдіретін модель құрылысын талдап көрейік.

Алдымен аймақтың халықаралық туризміне әсер ететін негізгі сегменттерді анықтау қажет.

Қазіргі уақытта ұсынылатын қызметтерді басқару жүйесі кіру туризмінің экономикасының негізі болып табылады, онда экскурсиялық бизнес оның дамуына айтарлықтай әсер етеді, саяхатшылардың мәдени-танымдық білімге деген үнемі өсіп келе жатқан қажеттілігін жабуға тырысады [3] .

Қызмет көрсету жүйесі үш ұғымды біріктіреді: - қызмет көрсету, - өндірістік және сауда, - экскурсиялық қызметті қамтитын қызмет саласы.

Экскурсиялық бизнес – туризмнің негізгі құрамдастарының бірі. Көбінесе экскурсиялық қызмет қонақ үй ұйымдарының қосымша қызметтерінің кешеніне кіреді. Кейбір қонақүйлерде тіпті жеке тур үстелі немесе арнайы бөлім бар. Сондықтан қонақ үй бизнесін басқару қызметінің сапасы, оның ішінде экскурсиялық бизнес келесі құралдарға негізделген:

- тұтыну процесінде сапалы материалдарды орнату үшін қабылданған әдістер (қонақ үй кәсіпорындарының материалдық ресурстарына қатысты қолданылады, мысалы, ғимараттар, қоймалар, үй-жайлар, ас үйлер және т.б.);

- коммерциялық қызметте қолданылатын сапалы әдістер (нарықтық қатынастар, қызмет көрсетушілермен және пайдаланушылармен ынтымақтастық, туристік агенттіктермен ынтымақтастық.);

- ең алдымен қонақтар мен тұтынушылардың талаптарын көрсететін және тұтынушылармен маркетингтік қарым-қатынаста құрылуы мүмкін қонақүй қызметінің ерекшеліктерін ескермей, сапалы қызмет көрсетуді қалыптастыруды басқару [4]. XX ғасырдың аяғында келу туризмі саласы толығымен халықаралық және халықаралық сипатқа ие болды, оған екі фактор ықпал етті:

- бір елден- жеңілдіктер алу, туристік бизнес-ассоциациялардың рентабельділігін арттыру, дүние жүзіне саяхат географиясын кеңейту;

- екінші жағынан, рентабельділікке, халықаралық жобаларға инвестициялауға тарту, бұған алдыңғы тармақта егжей-тегжейлі сипатталған кіру халықаралық туризмінің круиздік секторының дамуы үлкен дәрежеде ықпал етеді [5].

Сонымен, Алматы облысында халықаралық кіру туризмінің дамуына елеулі әсер ететін негізгі бағыттар мыналар болып табылады: Экскурсиялық бизнес; Санаторлық-курорттық қызметтер, Тау және шаңғы туризмі.

Халықаралық келу туризмін дамытудың ішкі моделін (6) теңдеу түрінде жазуға болады:

$$LV_{RT} = \beta_0 + \beta_1 LV_{\text{ЭБ}} + \beta_2 LV_{\text{СКК}} + \beta_3 LV_{\text{ТТ}} + \text{кез. ауытқу}_{\text{в}T} \quad (6)$$

$LV_{\text{ЭБ}}$, $LV_{\text{СКК}}$, $LV_{\text{ТТ}}$ - жалпыланған айнымалылар,

β_1, β_2, β_3 - жалпыланған айнымалылар арасындағы байланыстардың күші мен бағытын сипаттайтын "жол" коэффициенттері,

β_0 - бос мерзім,

кез. ауытқу$_{\text{в}T}$ - қалған мерзім.

Халықаралық келу туризмін дамытудың сыртқы моделі (7) нысанда болады:

$$\begin{pmatrix} X_{\text{п}} = ƛ_{\text{оп}} + ƛ_{1\text{п}} LV_{\text{вт}} + \text{кез. ауытқу}_{\text{в}T} \\ X_{\text{НПБ}} = ƛ_{\text{оНПБ}} + ƛ_{1\text{НПБ}} LV_{\text{вт}} + \text{кез. ауытқу}_{\text{НПБ}} \\ X_{\text{Р}} = ƛ_{\text{оР}} + ƛ_{1\text{Р}} LV_{\text{вт}} + \text{кез. ауытқу}_{\text{Р}} \end{pmatrix} \quad (7)$$

Мұнда:

$X_{\text{Р}}$, $X_{\text{НПБ}}$, $X_{\text{п}}$ - күмәнсіз айнымалылар,

$ƛ_{1\text{п}}$, $ƛ_{1\text{НПБ}}$, $ƛ_{1\text{Р}}$ – жүктеме факторлары,

λ_{oP} , $\lambda_{ОНПБ}$, $\lambda_{оп}$ - бос мүшелер,
$кез.ауытқу_{вТ}$ $+кез.ауытқу_{НПБ}$ $-$ қауіпсіздік жастығы, $+кез.ауытқу_{P}$ -қалдық мүшелер.

(Кесте 1 – Келу туризмінің дамуының ішкі моделін көрсететін статистика)

	Белгі β_i	Стандартты қате, SEβi	t-статистикалық	Pr(>t│)
Бос мүше	2,0627E-16	0,09	2,45202E-16	1
Санаторий-курорттық қызметтер (СКК)	0,18	0,13	1,57	0,0134
Тау туризмі (ТТ)	0,65	0,18	3,86	0,0008
Экскурсиялық бизнес (ЭБ)	0,41	0,14	2,97	0,0073

1-кестеде келтірілген деректер құрылымның модельдік теңдеуі бойынша βі бағаланған мәндерін, сондай-ақ t-статистикалық сынақтың сараптамасын көрсететін нәтижені көрсетеді.

t-статистика критерийі талданатын Pr (> t│) < 0,05 моделінің барлық блоктары үшін орындалады.

(Кесте 2 – Халықаралық келу туризміне әсер ететін сегменттердің табыстылығы)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Экскурсиялық бизнес	13%	-5%	-1%	2%	5%	7%	1%	3%	7%
Санаторий-курорттық кешен	-5%	12%	-17%	-20%	-21%	-18%	-27%	20%	-22%
Тау туризмі	18%	20%	15%	-9%	-6%	13%	12%	13%	11%

Қабылданған деректерге сүйене отырып, көрсеткіштердің ұлғаюының орташа – нақты индекстерін пайдалана отырып, оның дамуының маңызды сегменттерінің басымдылығын ескере отырып, халықаралық кіру туризмінің дамуын модельдеуге болады (2-кесте):

1. Экскурсиялық істің қалыптасуына мән беру
2. Санаторий-курорттық кешен құруға мән беру
3. Тау және шаңғы туризмін дамытуға мән беру

Алынған деректер модельдің дұрыстығын көрсетеді. Сонымен бірге, бұл модель тау-шаңғы туризмінің кіру туризмін дамытудағы тиімділігінің басқа секторларға қарағанда жоғары екенін көрсетеді. Бұл да осы туризм саланың табыстылығын көрсетеді.

ӘДЕБИЕТ:

1. Джао В.Ю-Д. Управление развитием делового туризма в регионе. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – М., 2013. – 27 с.
2. Перспективные проекты области в сфере туризма, развитие которых планируется до 2030 года. // Официальный сайт акимата Алматинской области http://www.zhetysu.gov.kz
3. Мазур И.И. Управление качеством / И.И. Мазур, В. Д. Шапиро. – М.: Высшая школа, 2007. – 298 с.
4. Данные мониторинга в сфере туризма по Алматинской области. // Официальный сайт акимата Алматинской области http://www.zhetysu.gov.kz
5. UNVTO World Tourism Barometer — WTTC. //// The World Tourism Organization: http: unwto.org

УДК 338.48

Дауылбаев Қ.Б.
э.ғ.д., профессор
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: daubak@mail.ru
Ешмуратова Г.Ж.
аға оқытушы, магистр
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: yeshmuratova@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚТУРИЗМНІҢ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Түйін: Аталмыш мақалада Қазақстан Республикасындағы халықаралық туризм секторының қазіргі жағдайы мен даму перспективалары елдегі туристік құрылымдарының экономикалық-географиялық жағдайын салыстырмалы түрде бағалау негізінде қарастырылған.

Тірек сөздер: халықаралық туризм, туристік ағын, туристік құрылымдарының экономикалық-географиялық жағдайы, туризм секторының даму динамикасы

Daulbayev K.B.
d.e.s., professor
KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: daubak@mail.ru
Yeshmuratova G.Zh.
senior teacher, Master of sciences
KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: yeshmuratova@mail.ru

PERSPECTIVES OF INTERNATIONAL TOURISM DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract: The given article examines current status and development perspectives of international tourism in the Republic of Kazakhstan based on the comparative study of the economic-geographical condition of tourism infrastructure in the country.

Key words: international tourism, tourist flow, economic-geographical condition of tourism infrastructure, development dynamics of tourism sector

Әлемдегі экономикалық дамудың қазіргі жағдайында туризм экономиканың дамуының жетекші факторларының бірі және кез келген мемлекеттің өмірінің ажырамас атрибуты болып табылады. Мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық жағдайларымен барабар қалыптасқан халықаралық туристік бизнес аймақаралық ынтымақтастықты нығайтуға және елдің бүкілэкономикалық инфрақұрылымын дамытуға ықпал етеді.

Мемлекеттің тұрақты даму тәжірибесінде халықаралық туристік индустрияның рөлі өте зор. Халықаралық туризм әлемдік экономиканың ең тартымды бағыттарының бірі бола отырып, табыстылығы бойынша мұнай өндіру мен өңдеуден кейін екінші орында тұр. Дүниежүзілік туризм және саяхаткеңесінің (WTTC) есебінде пандемияға дейінгі туризм деңгейі әлемдік ЖІӨ-нің 11%, әлемдік капиталдың 10%, әрбір 12-ші жұмысшыға, қызмет көрсету экспортының 35% және 8% -ын құрайтынын көрсеткен еді. Қазір де аталған сала қарқынды дамып жатыр.

Қазақстан Республикасы табысы төмен және орташа туристерді тартатын ел. Қазақстандағы туристік фирмалардың көпшілігі қарапайым форма мен орташа сапаға бағытталған. Сондықтан баға туристерді тартудың негізгі бәсекелестік элементі болып табылады және нәтижесінде сұраныс пен ұсыныс төмен өзгермелі шығындармен дамыған туристік елдерге айналады. Қазақстандағы туристік фирмалар арасындағы бәсекелестік оның құрылымын бірте-бірте өзгертуді және сапа элементтерінің ағынының артуына байланысты «жаңа өнімді» әзірлеуді қажет етеді. Бүгінгі таңда туристік ағынның өсіп келе жатқанына қарамастан, ұсынылатын туристік қызметтердің сапа деңгейі жақсармайды. Бұл негізінен қызмет көрсетуді ұйымдастыру мәдениетінің әлсіздігімен және туризм индустриясын мемлекеттік ынталандырудың құрылымдық проблемаларымен байланысты. Осы орайда Қазақстан

Республикасының туристік құрылымдарының экономикалық-географиялық жағдайын салыстырмалы бағалауды ұсынамыз. Салыстырмалы бағалау жүргізуүшін критерийлерді таңдап, 0-ден 4 балға дейінгі шкаланы алдық (1-кесте).

1- кесте – Қазақстан Республикасының туристік құрылымдарының экономикалық-географиялық жағдайын бағалау

№	Бағалау критерийлері	Сипаттама (ұпай саны)
1	Көліктің қолжетімділігі	Өте жақсы (4)
2	Тұтынушы факторы	Жақсы (3)
3	Популяцияның тығыздығы	Қанағаттанарлық (2)
4	Табиғи рекреациялық ресурстарды бөлу	Нашар (1)
5	Тарих және мәдениет ескерткіштерін таныстыру	Жоқ (0)

Ескерту – дереккөз бойынша автор құрастырған

Болжаудың оң және теріс нәтижелерін ескере отырып, қызметтердің табыстылығын арттыру үшін әртүрлі әдістер қолданылады. Сараптамалық бағалаудың әртүрлі әдістері бар. Бұл саладағы алғашқы әдістердің бірі – RAND корпорациясының (АҚШ) қызметкерлері Д.Гордон мен О.Хелмердің [1] «Дельфи» деп аталатын «бір-бірін бағалау» әдісін дамытуы. Бұл әдіс көптеген елдерде жүйелі әлеуметтік және ғылыми мәселелерді шешуде айтарлықтай нәтижелі қолданылды. Көп сатылы сараптама процедурасы бұл әдістің негізі болып табылады.

Жаһандық экономикалық дағдарыс кезеңінде және ақпараттықбелгісіздікке байланысты болжау мен жоспарлаудың жүйелік шешімдерін басқаруды дамытуды бағалауда тиімді сараптамалық әдістерді қолдану өзекті бола бастайды. Әлсіз шешімдерді алу үшін сараптамалық бағалау әдісі қолданылады, ол формальды түрде екі сыныпқа бөлуге болатын формальды тапсырмалар.

Бірінші топтың міндеттеріне мыналар жатады: құрылған жүйенің бейнесінқалыптастыру; оның өмірлік циклінің кезеңдерінің техникалық-экономикалық көрсеткіштерін болжау; әлеуметтік басқару жүйесін қайта құрудың негізгі бағыттарын негіздеу; белгіленген басқару жүйесін пайдалана отырып, оңтайлы немесе қанағаттанарлық іс-әрекет әдістері мен нәтижелерді таңдау және т.б. Осы міндеттерді шешу барысында алынған ақпараттың көпшілігі сипаттамалық формада сапалық сипаттағы күрделі пайымдаулар түрінде қалыптасады. Дегенмен, сараптамалық бағалау арқылы шешілетін міндеттер де сандық сипатқа ие, олар жасалып жатқан жүйенің көптеген параметрлерін (сипаттамасын) негіздеу арқылы шешіледі.

Тапсырмалардың екінші тобы белгіленген көрсеткіштер мен тиімділік критерийлерін пайдалана отырып, басқару жүйелерінің бар немесе жасалғаннұсқаларын бағалайды. Мұндай тапсырмалардың аналогтары таңдалған сипаттамаларға сәйкес жүйені анықтау болып табылады: құрылымдық, функционалдық немесе ақпараттық. Тиімді жұмыстың құрамдас бөліктерін анықтау кезінде ғана қолданылатын әдістердің орындылығы анықталады, олар сөзсіз сандық сипатта болады және статистикалық өңдеудің қарапайым әдістерімен зерттеледі.

Келесі құрамдас бөліктерді әзірлеуде «сараптамалық бағалау» әдісінқолдану ең тиімді:

- сипаттамасы математикалық немесе пәндік формализациялауға жатпайтын объектінің құрамдас бөліктері;
- зерттелетін объектінің сипаттамаларының жеткіліксіз сенімді статистикасымен және сипаттамасымен;
- жұмыс істеудің нарықтық ортасының объективті сипаттамасы жеткіліксізболған кезде;
- ұсынылған басқару жүйелерін бағалау кезінде;
- форс-мажорлық және төтенше жағдайларда.

Жүйелі қателік бүкіл сарапшылар тобына тән болуы мүмкін, мұндай қатені алынған бағаларды өңдеу арқылы жою мүмкін емес. Бұл тұжырым белгілі бір жағдайларда сарапшылардың білім деңгейіне және сенімдеріне байланысты кейде жалпы қате көзқарасты білдіретін сараптамалық сауалнама нәтижелеріне өте сақ болу керек екенін көрсетеді [2].

Бірлескен бағалау процесінің негізгі қадамдарына мыналар жатады:

- сараптамалық бағалаудың мақсаттары мен міндеттерін қалыптастыру;
- басқару тобын құру және сараптамалық бағалау жүргізу туралы шешімдіорындау.

Сараптамалық ақпаратты алу әдісін және оны өңдеу әдісін таңдау. Сараптамалық топты таңдау және оны құру әдісі қажет болған жағдайда сауалнама жүргізу үшін сауалнамаларды қалыптастыруды қамтиды, мақсаты:

- сарапшылардың сұрау әдісімен сараптама жүргізу;
- сараптама нәтижелерін талдау;
- сараптама нәтижелерін өңдеу және салыстыру;
- тексеру актісін дайындау және құрастыру.

Бірлескен тексеруге арналған міндеттер мен мақсаттарды шешім қабылдаушы белгілейді. Өзара бағалаудың мақсаты мен міндеттерін қалыптастырудың өзі басым кезең болып табылады. Алынған нәтижелердің сенімділігі мен нақты ақиқаттығы осыған байланысты. Зерттеуге ұсынылған мәселенің өзі сараптаманың мақсаттары мен міндеттерін және ұсынылған шешімдердің құндылығын құрайды.

Сапалы зерттеулердің негізгі факторларын назардан тыс қалдыруғаболмайды:

- қолда бар негізгі ақпараттың сенімділігі мен толықтығы
- нәтиже формасының сапалық немесе сандық екпіндері
- нәтижені пайдаланудың ұсынылатын бағыттары
- зерттеу фактілерін ұсыну мерзімі
- зерттеу үшін қолжетімді ресурстар

Зерттеуді жүргізуге тапсырма сараптама жүргізу секторлары мен құрылымдарын анықтайтын құжат түрінде ресімделеді [3].

Зерттеудің сараптамалық әдісін қолдану кезінде объектілер рейтингтік жүйеде орналасады, мұндағы орналасқан жері олардың алып жатқан дәрежесіне байланысты – барлық көрсеткіштер бойынша ең маңызды объектіге «1-разряд» беріледі, ал ең маңыздысы – соңғы разряд. Дәлірек дәрежені бөлу енгізілген зерттеу объектілерінің аз санымен орын алады.

Рейтингтік жүйе бойынша объектінің дәрежелік маңыздылығының нәтижесі әрбір зерттелетін объекті бойынша барлық алынған разрядтардың қосындысы ретінде құрылады. Бұл ретте, нәтижесінде ең маңызды объектінің бірінші дәрежесі разрядтардың ең аз сомасын алған құрылымға беріледі (1+1+…..).+1), ал соңғысы – дәрежелердің қосындысы ең жоғарыға (макс.+макс.+…..+макс.), яғни, ең аз маңызды.

Экономикадағы жаһандық депрессия және халықаралық қор нарықтарындағы өтімділік Батыс нарықтарында жалпы сенімсіздік сезімін тудыруда, бұл тұтынуға да, арзанырақ балама іздеуге болатын туризмге де әсер етеді.

Сондай-ақ, Қазақстанның іскерлік-туризм сегментінде белгілі бір перспективалары бар. Бұл, ең алдымен, Алматы, Астана, Атырау қалалары [3].

Қазақстан Республикасының 2020-2021 жылдарға арналған туристік қызметіндегі секторлардың даму серпіні 2-кестеде көрсетілген.

2- кесте – Қазақстан Республикасындағы туризм секторының 2020-2021 жылдарға арналған даму динамикасы

№	Көрсеткіштер	2020	2020	2020 жылдан 2021 жылға дейін (%)
1.	Туристік ұйымдар саны	1 203	1 252	104,1
2.	Орналастыру объектілерінің саны	562	1 273	226,5
3.	Сатылған билеттер бағасы (мың теңге)	19 281,6	19 400,4	100,6
4.	Қызмет көрсетілетін туристер, ішкі туризм (мың адам)	122,2	172,2	140,9
5.	Туристерге қызмет көрсету, келу туризмі (мың адам)	193,9	274,6	141,6
6.	Қызмет көрсетілген туристер, кіру туризмі бойынша (мың теңге)	17 453 671,5	25 412 545,7	145,6

Ескерту - Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының 2020-2021жылдарға арналған деректері бойынша автор құрастырған. [3]

2-кестеде қазақстандық туристік компаниялар қызметінің нәтижелері қаржылық-экономикалық дағдарыстан кейін туристік қызмет нәтижелерінің жақсаруына әкелгенін көрсетеді.

Туристік фирмалардың саны жыл ішінде 4,1%-ға өсіп, 1252-ні құрады. Туристік қызмет көрсету және орналастыру объектілеріне келушілер саны 65%- ға өсіп, 2 548 868 адамды құрады. Туристерді орналастыру объектілерінің саны 2,3 есеге жуық өсіп, 1273 бірлікті құрады. Сатылған туристік жолдамалардың бағасы 1 жыл ішінде 0,6%-ға өсіп, 19 400 430,7 мың теңгені құрады. Сатылған билеттер бағасының шамалы өсуі қаржылық-экономикалық дағдарыс жағдайында туристік кәсіпорындардың бәсекеге қабілетті болу және тұтынушыларын жоғалтпау үшін турлардың бағасын сәл көтеруімен байланысты. Халықаралық туристік фирмалар қызмет көрсететін келген туристер саны қарастырылып отырған кезеңде 40,9%-ға өсіп, 172 172 адамды құрады. Туристік кәсіпорындардың халықаралық туризмде орындаған жұмыстары мен қызметтерінің көлемі 45,6%-ға өсіп, 25 412 545,7 мың теңгені құрады. Шығу туризмі бойынша қызметтерді көрсеткен туристік фирмалар – келушілер (резиденттер) саны қарастырылып отырған кезеңде 42,6%-ға өсіп,274 638,9 адамды құрады. [3]

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, қазақстандық туристік компаниялар бұрын-соңды болмаған жаһандық қаржылық-экономикалықдағдарыс жағдайында аман қалып қана қоймай, сонымен қатар негізгі қаржылық-экономикалық көрсеткіштердің көпшілігінің өсімін арттырды деп қорытынды жасауға болады. 3-суретте Қазақстандағы туристік компаниялар санының 9 жылдағы динамикасы (2012-2020 ж.) көрсетілген.

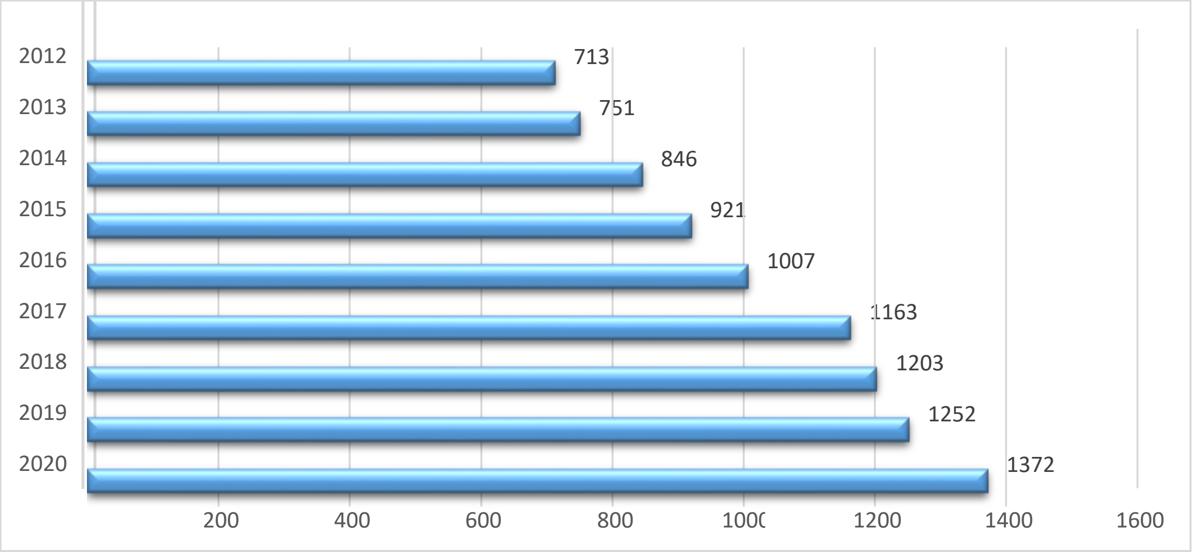

3- сурет – 2012-2020 жылдарға арналған Қазақстандағы туристік агенттіктерсанының өсу динамикасы

Ескерту - Дереккөзге сүйене отырып автор құрастырған [3]

3-суретке сүйене отырып, елімізде жыл сайын туристік агенттіктердіңсаны 10%-ға артып отыр, бұл халықаралық туризмнің маңыздылығы деңгейінің және Қазақстан Республикасындағы туристік фирмалар көрсететін қызмет сапасының жоғарылағанын көрсетеді деген қорытынды жасауға болады.

Қазақстандағы халықаралық туризм туристік рейтингінің өсуіне жетінші қысқы Азия ойындарының сәтті өтуі айтарлықтай әсер етті. Азия ойындарына арнап салынған спорттық-сауықтыру нысандары Қазақстандағы халықаралық кіру туризмінің инфрақұрылымын айтарлықтай нығайтты. Әлемдік деңгейдегі спорттық-сауықтыру бағытындағы алғашқы спорт нысаны 1972 жылы биік таулы «Медеу» спорт кешені салынды. Пайдалануға берілетін демалыс, тау-кен және спорт объектілерінің мақсатты бағыты және оларды туристік бағыттағы инфрақұрылымды дамытудың негізі ретінде пайдалану. Жарнамалық және PR- науқандарда доминант ретінде қолданылатын аймақ нысандарының кешенді спорттық-туристік бағдары экспоненциалды түрде оң нәтиже береді. Әлемдік деңгейдегі нысандардың болуы мен табиғи ландшафттың бірегейлігін көрсету. Сараланған дамуды кешенді пайдалану бүкіл туристік кластерді дамыту үшін қуатты ынталандыру болып табылады.

Сонымен қатар, бұл еліміздің экономикалық әл-ауқатының, жаһандық қаржылық-экономикалық дағдарыстың салдарын жылдам еңсеруінің дәлелі болды. Азия ойындарына дайындық аясында көлік, аккредиттеу, IT қызметтері құрылды. 2010-2020 жылдар аралығында жаңадан салынған, ең заманауи құрал- жабдықтармен жабдықталған нысандарда жұмыс істеу үшін мамандар оқытылды. Осылайша,

спорттық инфрақұрылымды және халықаралық туризм секторларын кадрлармен қамтамасыз ету айтарлықтай жақсарды.

Қазақстан Республикасының аумағында спорт нысандарын қайта жаңғырту мен салуға байланысты туризм саласын одан әрі дамыту, оның әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру, рейтингтегі «мәдени ресурстар» факторын жақсарту туралы айтуға болады. Азия ойындарының нысандары шетелдік туристерді, сондай-ақ әртүрлі әлем чемпионаттары мен жарыстарын ұйымдастырушыларды тарта алады, бұл да Қазақстанның халықаралық туризм және саяхат саласындағы бәсекеге қабілеттілік рейтингіне жақсы әсер етеді.

Елдің туристік рейтингінің көтерілуіне Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымының саммиті, жыл сайынғы халықаралық Астана экономикалық форумдары және т.б. сияқты ірі халықаралық іс-шараларды өткізу қызметтерін ұсыну ықпал етеді.

Халықаралық туризм инфрақұрылымын дамытуға тиісті мемлекеттік қолдау болған жағдайда Қазақстанның перспективалық мүмкіндіктері жылына 900 млрд теңгеге дейін жетеді (ДСҰ бағалауы). Бұл халықаралық туристерді көбірек қабылдауға мүмкіндік береді. Бірақ Қазақстанға әртүрлі мақсатпен келетін шетелдік қонақтардың саны бүгінде 4,7 млн адамды құрайды, бұл оның туристік әлеуетіне сәйкес келмейтіні анық [4].

Туристік қызметтен түскен кіріс 122,0 млрд теңгені, бюджет кірісі 40,5 млрд теңгені құрады.

Қазақстанда халықаралық туризм капиталы мен еңбек сыйымдылығы жоғары экономикалық қызмет түрі болып табылады. Бұл негізінен туристікқызметтің кіріс әкелетін сипатына байланысты болуы керек, оның тән түрі қонақжайлылық, адамдарға автоматтандыру және, әдетте, заманауи технологияларды алмастыра алмайтын жеке қызметтерді ұсыну. Әрине, халықаралық туризм жұмыс күшінің мамандандырылған кәсібі тұрғысынан технологиялық дамудан өте аз зардап шеккен кіріс әкелетін қызметтің бір саласы болып табылады. Жеке немесе байланыс қызметтерінде автоматтандыру әдістерін енгізу әрекеттері жасалған жерде ұсынылатын туристік қызметтердің сапасы жалпы нашарлағанын атап өткен жөн, бұл жеке қызметтер туристерге шешуші әсер ететіндіктен және сайып келгенде, туристік өнімнің сапансын модуляциялайды.

Халықаралық туризм индустриясының дамуы туризм инфрақұрылымының жеткіліксіз дамуы және сапалы қызмет көрсету мәселелерін шешпейінше мүмкін емес. Халықаралық туризм туристік аймақтыңдамуына ықпал ететін көптеген салыстырмалы артықшылықтарға ие.

Осының барлығы осы өңірлердің кірістерін арттырып, сол арқылы ұлттықтабысты арттырады, орталық пен ауыл тұрғындары арасындағы қалыптасқан экономикалық теңсіздікті жоюға көмектеседі. Бұл факт туристік тұтынушылардың сұранысы мен аймақтық деңгейде тұтыну тауарларын өндіру арасындағы органикалық байланысты талап етеді, мұнда олар өздерінің ішкі қосылған құнын барынша арттыруы керек.

Жалпы алғанда, халықаралық туризм сол аймақтың немесе тіпті көршілес аймақтардың қалған экономикалық қызметінің негізгі сыртқы экономикалыққызметін құруға көмектеседі. Халықаралық туристік өнімдердің бірін-бірі толықтыру сипаты жергілікті өндіріс жүйесіне тікелей әсер ететін және туристіксұранысты дамыту және қанағаттандыру үшін аймақтың барлық өндірістік қызметін туризммен байланыстыратын туристік индустрияның сипаттамасы болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Ержанова С. К., Ержанов А. М. Перспективы развития кластерноймодели туризма в Республике Казахстан. //Вестник КарГУ. – 2015.
2. Жансагимова А. Я. Формирование туристских кластеров в условиях развития инновационных процессов в Республике Казахстан. Дис. на соискание ученой степени доктора философских наук. PHD. – 2013. – 125 с.
3. Данные бюро «Национальной статистики» Республики Казахстан
4. Лебединская Ю. С. Региональные туристские кластеры: управление формированием и развитием : дис. канд. экон. наук. – М., 2015. – 195 с.

УДК 338.486

Жубанова М.Х.
к.ф.н., профессор
КазУМОиМЯ им.Абылай хана
Казахстан
e-mail: Maryiash.zhubanova@mail.ru
Айтбаева Г.Д.
к.ф.н., профессор
КазУМОиМЯ им.Абылай хана
Казахстан
e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ПРОГНОЗЫ ВЫСТАВОК В РАЗВИТИИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ТУРИСТСКИХ ДЕСТИНАЦИЙ

Аннотация: В данной статье рассматриваются актуальные вопросы и роли выставок в развитии туристских дестинций. Прогнозы и рекомендации.

Ключевые слова: организация, выставка, гостеприимство, дестинация.

Zhubanova M.Kh.
c.p.s., professor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: Maryiash.zhubanova@mail.ru
Aitbayeva G.D.
c.p.s., professor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

PERSPECTIVE FORECASTS OF EXHIBITIONS IN THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC TOURIST DESTINATIONS

Abstract: This article discusses the issues of destination and the role of exhibitions in the tourist destinations development. Forecasts are made and recommendations are given for the development of domestic tourist destinations.

Keywords: organization, exhibition, hospitality, destination.

Туризм и гостиничный бизнес находились в процессе глубоких изменений, которые быстро развивались в последние годы и продолжают развиваться. В контексте увеличения разнообразия услуг и требований туристов в индустрии туризма необходимы постоянные изменения в управлении туристскими дестиниациями с целью повышения их конкурентных преимуществ. В связи с стремительным развитием информационных технологии и высокой конкуренции на рынке оказания туристских услуг, необходимы новые подходы к внедрению современных стратегии и инструментов управления для эффективного и устойчивого развития туристских дистинации.

Туристическая дестинация – это комплекс взаимосвязанных систем, состоящие из множества организаций, которые предоставляют туристские продукты и услуги (проживание, питание, транспорт, достопримечательности и т. д.), природные и антропогенные ресурсы, а также другие подразделения, поддерживающие туристов. Согласно этой теории, пункт назначения можно рассматривать как систему, в которой различные компоненты подсистемы связаны между собой материальными, информационными и энергетическими потоками/обменами энергии. Управление дестинациями играет важную роль в их развитии, поскольку в постоянно меняющейся конкурентной среде дестинации должны приносить пользу туристам. [1]

В действующей концепции организацией, отвечающей требованиям развития туристского направления, является государственная или частная компания, деятельность которой направлена на планирование и реализацию маркетинговой политики развития туризма и координацию управления компонентами туристкого направления.

В этой связи всемирная туристская организация инициировала всестороннее исследование их и определила управление туристскими дестинациями следующим образом: «координированное

управление всеми элементами, составляющими туристский маршрут (достопримечательности, доступность, маркетинг, человеческие ресурсы, имидж и цена).

Для эффективного управления туристскими дестинациями необходимы краткосрочные и долгосрочные стратегии, ищущие способы конкурентноспособности на рынке туристских услуг.

Этими инструментами пользуются во всех известных организациях по управлению туризмом. Они же тесно сотрудничают с советами по туризму и бюро конференциями и потребителями, также имеют многолетний проверенный опыт широкой осведомленности о дестинациях среди туристов и путешественников.

Дестинации не всегда получают должного внимания, в плане поддержки финансирования и инвестиции со стороны правительства и корпорации, и это может привести к спаду развития туризма, хотя туристкие дестинации являются неотьемлемой частью мировой экономики.

Для привлечения большей массы туристов посредством маркетинговых усилии продвижения туристких продуктов на рынке с целью стратегического планирования и гарантии для потребителей, целесообразно в будущем особое внимание уделять организациям местного управления, ответственным за развития туристских дестинации.

Развитие туристских дестинаций – это непрерывный процесс синхронизации и расширения удобств, сооружений, продуктов и услуг, который позволяет посетителям получить уникальный опыт и повысить благосостояние местных жителей. В связи с этим очевидно, что успешные дестинации являются результатом устойчивого управления на местах и зависят от успеха организации по управлению туристскими маршрутами. Исследователи описывают эффективные организации по управлению целями. [2]

Это – долгосрочная стратегия развития пункта назначения; способность четко распределять обязанности между заинтересованными сторонами и разрабатывать соответствующие операционные структуры; и должен быть открытый и ответственный процесс принятия решений, в котором участвуют все. Действительно, вышеуказанные стороны играют важную роль в достижении успеха организации по управлению туристскими дестинациями.

Почему одни дестинации процветают, а другие нет?

Во всем мире существует жесткая конкуренция за потребителями на рынке туристких услуг. В связи с этим необходима поддержка организации местного управления для успешного продвижения продукта на рынок.

Итак, проанализировав данные, мы пришли к выводу, что организации по управлению туризмом играют важную роль в развитии туристских дестинаций. То есть по анализам можно предположить, что в будущем туристские дестинации будут развиваться при поддержке и помощи организации местного управления.

Как уже отмечалось ранее, организация выступает в роли координатора ряда мероприятий: общего управления туристскими дестинациями, управления туристским направлением и компетенцией, управления заинтересованными сторонами, контроля качества, развития инфраструктуры и маркетинга. То есть выставки, являясь маркетинговым инструментом, привлекают организации и компании. К примеру, сегодня в отечественных выставках принимают участие такие организации, как Управление туризма «Visit Almaty» города Алматы, Управление предпринимательства и туризма Атырауской области, Туристский информационный центр «Open Turkistan», Управление предпринимательства и туризма Кызылординской области, Туристский информационный центр Восточно-Казахстанской области, Туристский информационный центр «Visit Shymkent». [3] Это большой шаг к развитию туризма в целом в нашей стране, так как сегодня возрастает роль этих организации. Следовательно, в перспективе по результатам анализов прогнозируется большой спрос и востребованность в организации по управлению туристскими дестинациями.

Основываясь на важные проблемы, выявленные в процессе проведения выставки, можно принять следующие рекомендации и сделать прогнозы на будущее:

– привлечение крупных представителей туристкого рынка к работе по проведению выставок (специалистов-байеров, коммерческих посетителей, крупных дистрибьюторов, оптовиков, владельцев розничных сетей, магазинов и т.д.) позволит в несколько раз повысить привлекательность мероприятия для потенциальных посетителей с возможностью получения новой информации от специалистов данной отрасли;

– актуализация мероприятий по продвижению выставочных мероприятий: использование социальных сетей, площадок обратной связи для изучения отзывов клиентов, использование чат-ботов для оперативной поддержки посетителей, разработка мобильных приложений. Важно создавать интерактивный контент, доступный на разных языках;

–проведение виртуальных выставок; они могут быть независимой рекламной деятельностью, не связанной с конкретным выставочным мероприятием. Виртуальные выставки не ограничивают участников ни объемом, ни формами предоставления информации. Интернет-стенд может служить веб-страницей. Каждое заинтересованное лицо, независимо от местоположения, может присоединиться к работе виртуального мероприятия в любое время через интернет. Участвуя в виртуальной выставке, участник расширяет клиентскую аудиторию, обеспечивает интерактивную рекламу своей продукции, получает дополнительный инструмент для привлечения клиентов;

–поощрять сотрудничество турфирм с организаторами выставок для формирования специализированных туров на выставочные мероприятия. В настоящее время существует острая необходимость в создании бизнес-туров, специализирующихся на выставочных мероприятиях, поскольку туристы часто не могут самостоятельно участвовать в выставочных мероприятиях. Туристические компании могут организовать встречи на интересные для посетителей и туристов темы. В некоторых случаях у клиентов нет информации о том, с какими организациями они могут проводить встречи. В этом случае достаточно отметить интересующую тему при покупке. Туристская фирма, в свою очередь, предлагает необходимые варианты компаний, государственных структур, отраслевых объектов, где можно проводить встречи. Они взаимодействуют с организаторами выставок и конференции, отраслевыми ассоциациями и государственными структурами по всему миру, что открывает для посетителей дополнительные профессиональные возможности в рамках выставочных туров.

Данный перечень предложении и прогнозов приведенных выше не является исчерпывающим, это перспектива их дальнейшего, детального изучения, обсуждения с представителями отрасли и государственных органов, мониторинга их эффективности и необходимой корректировки.

Таким образом, можно сделать ряд важных выводов: выставочная деятельность является важным механизмом развития туристких дестинации. Поэтому, данному вопросу уделяют большое внимание как эксперты, так и ученые и практики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Государственная программа развития туристской отрасли Республики Казахстан на 2019– 2025 годы // The Travel & Tourism Competitiveness Report. Official website of World Economic Forum. URL: https://www.weforum.org/focus

2. Белкина Ю.А. Научная коммуникация как способ организации и презентации региональной науки в виртуальном пространстве / Е.П. Иванян, Ю.А. Белкина // Известия Самарского научного центра РАН. – 2018. – Т. 15. – № 2–4. – С. 857–860.

3. Культурное наследие Казахстана в 3D-моделях. [Электронный ресурс]: https://habr.com/ru/company/lanit/blog/441340/.

УДК 338.48:654

Қалғанбаев Н.Ә.,
э.ғ.к., профессор
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы қ., Қазақстан
e-mail: n_kalganbaev@mail.ru
Сагинова Ж.Н.
2-курс магистранты
«7M11111 – Туризм» мамандығы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: sagynzhuldyz@gmail.com

ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫН ДАМЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Түйін: мақалада инновациялық технологиялардың туристік индустрияның дамуына әсері, осы саланың тиімділігі мен табыстылығын арттыруға инновацияларды енгізу қажеттілігі, заманауй ақпараттық-цифрлық технологияларға негізделген инновацияларды туризм индустриясыда қолдану бағыттары ұсынылды.

Тірек сөздер: туризмдегі инновация, инновациялық технологиялар, виртуалды тур, туризмдегі чат-боттар

Kalganbayev N.A.,
candidate of economic sciences, professor
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: n_kalganbaev@mail.ru
Saginova Zh.N.
2-year magistr's student
«7M11113- Tourism»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: sagynzhuldyz@gmail.com

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY

Abstract: the article presents the impact of innovative technologies on the development of the tourism industry, the need to introduce innovations to improve the efficiency and profitability of this industry, the directions for applying innovations based on modern information and digital technologies in the tourism industry.
Keywords: innovations in tourism, innovative technologies, virtual tour, chatbots in tourism

Туризм қазіргі әлемнің жаһандық әлеуметтік-экономикалық құбылысы болып саналады. Практикалық тұрғыдан алғанда, қарқынды дамып келе жатқан туризм индустриясы жер бетінде жатқан дамудың айқын резервтерін қолдана отырып, бәсекелестік позицияларын негіздеу үшін инновацияларды іздеуде жаңа серпін қажет. Стратегиялық бағдарларды жүзеге асыратын ұйымдар әсіресе үлкен тәуекелдерді өз мойнына алады. Қазақстандық туризм өз жолын қалыптастыра отырып, жинақталған тәжірибені жинақтауды қажет етеді.

Қазақстан Республикасының туристік-рекреациялық әлеуеті жеткілікті жоғары. Республика аумағында бірегей табиғи және рекреациялық ресурстар, ұлттық және әлемдік мәдени-тарихи мұра объектілері орналасқан. Әр түрлі туристік ресурстардың болуы туризмнің барлық негізгі түрлерін дамытуға мүмкіндік береді: жағажай, мәдени-танымдық, іскерлік, белсенді, сауықтыру және экологиялық туризм.

Жалпы, Қазақстанда туризм индустриясының даму деңгейі оның әлеуетінен едәуір артта қалып отыр деген сарапшылардың пікірімен келісуге болады. Біз бірқатар парадоксалды жағдайларды бөліп көрсете аламыз. Атап айтқанда, табиғи-климаттық жағдайлар бір жағынан туристік дестинацияның негізгі факторы болып табылады. Бұл, ең алдымен, флора мен фаунаның байлығы, ЮНЕСКО-ның бүкіләлемдік мұра тізіміне енгізілген бірегей табиғи кешендер мен ландшафттар. Олар туризм индустриясын дамытудың катализаторлары болып табылады.

Сонымен қатар, табиғи-климаттық жағдайлар туристік саланың дамуын тежейтін фактор болып табылады. Атап айтқанда, елдің үлкен аумағы, ұзақ қашықтық, ұзақ емес Климаттық маусым инфрақұрылымды дамытуға жаһандық инвестицияларды қажет етеді.

Туризмдегі инновациялық өзгерістерге әсер ететін технологиялық факторлар, ең алдымен, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен жаңа көлік мүмкіндіктерін дамыту болып табылады.

Туризмдегі инновациялық өзгерістердің экономикалық факторларына халықтың өмір сүру деңгейінің жоғарылауы жатады. Жағдайы өсіп келе жатқан адамдардың көбісі саяхаттауға мүмкіндігі бар. Бұл тәжірибелі туристер санының артуына әкеледі. Интернетте туристер өз тәжірибелерімен бөлісетін, фотосуреттер мен бейнелерді (туристік тәжірибе желілері) орналастыратын сайттар мен блогтардың саны артып келеді және олар тұтынушыларды таңдау кезеңінде көбірек адамдарды тартады. Экономикалық факторлар туристік өнімнің сапасына қойылатын талаптардың өсуіне әсер етеді, сондықтан туристік саладағы кәсіпорындарда сапа менеджментінің интеграцияланған жүйелері кеңінен енгізілуде [1].

Айта кету керек, туризмнің қазіргі заманғы дамуы туризм саласындағы инновациялық бағыттар болып табылатын туризмнің әртүрлі дәстүрлі емес түрлерінің құрылуына әкелді: экологиялық туризм; діни туризм; экстремалды туризм; ностальгиялық туризм; стоматологиялық туризм; экзотикалық туризм; іскерлік туризм; корпоративтік туризм; конгресс туризм; шопинг туризм.

Туристік ұйымдар әрқашан жаңа технологиялардың белсенді жақтаушылары болды. Телекоммуникация және электрондық пошта маркетингіндегі заманауи жетістіктер туристік бизнес үшін жаңа мүмкіндіктер ашады және оның модельдеріне айтарлықтай әсер етеді. Туризмге жаңа технологияларды енгізу инвестициялардың кірістілігін арттыруға ықпал етеді. Қазақстанда туризмді

дамыту үшін барлық жағдайлар бар. Алайда, республикада осы саланың қолда бар әлеуетін созылмалы бағаламауына байланысты тиісті көңіл бөлінбейді, бұл туристік саланың дамуындағы тоқырауға әкеледі.

Туризм саласындағы инновацияларды сапалы жаңалыққа ие және туризм индустриясының тұрақты жұмыс істеуі мен дамуын қамтамасыз ететін оң өзгерістерге әкелетін жүйелі оқиғалар ретінде қарастырған жөн. Бастапқыда айтарлықтай пайда әкелмейтін туристік жобаларды құру және іске асыру идеясы туризмнің дамуына серпін бере алады және сол арқылы белсенді түрде қосымша жұмыс орындарын құруға және халықтың табысын арттыруға ықпал ету [2].

Соңғы онжылдықта отандық туристік индустрия тұрақты дамуды көрсетуде. Бірақ 2020 жылы COVID-19 пандемиясының салдарына байланысты сала үшін жағымсыз жағдай орын алды.

Келесі кезекте біз коронавирустық пандемия кезінде және одан кейінде отандық туризм индустриясының кәсіпорындарында жүзеге асыруға болатын туризм және қонақжайлылық саласындағы инновациялық технологияларды ұсынуды қарастырдық (сурет 1).

1. Виртуалды турлар. Виртуалды туризм – қазіргі компьютерлік технологиялар мен коммуникациялық желілерді қолдану арқылы нақты баратындардың ішінен оған бармай-ақ қажетті межелі орын туралы ең шынайы сенсациялық ақпаратты жасауға және алуға мүмкіндік беретін жеке тұлғаның қызметі. Виртуалды шындық технологияларын енгізу алғаш рет 1994 жылы, Ұлыбритания XVI ғасыр стилінде безендірілген Дадли сарайының мұражайына өзінің алғашқы турын жасаған кезде талқыланды. Сол кездегі қарапайым технологиялар жылдар бойы жетілдірілді, егер бірнеше жыл бұрын көптеген қонақ үйлер мен туристік кәсіпорындар VR енгізудің өзектілігіне күмәнданса және бұл инновацияларды қалай тиімді пайдалану керектігін әрдайым түсінбесе, қазір технологиялар қол жетімді, неғұрлым түсінікті және жақсырақ болды.

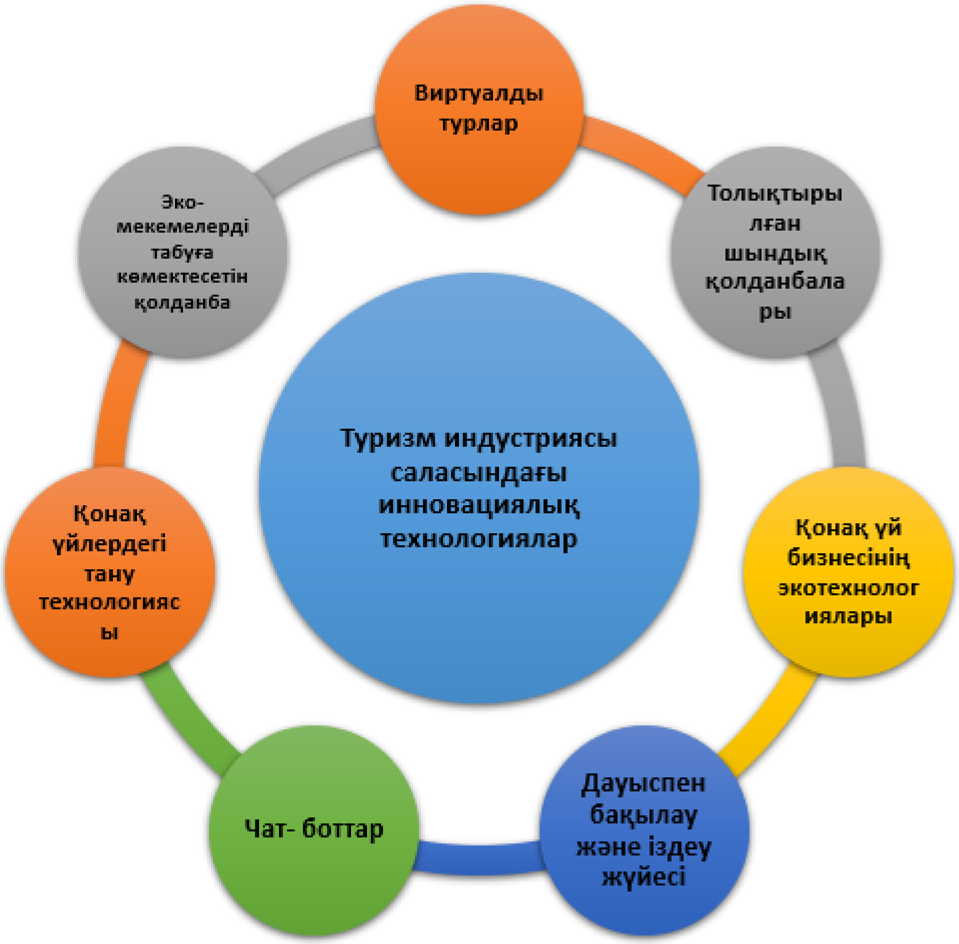

Сурет 1. Отандық туризм индустриясы саласына ұсынылатын инновациялық технологиялар

Бұл жетілдірілген бизнес моделінің бірнеше артықшылықтары бар:

- уақытты үнемдеу мүмкіндігі;
- виртуалды тур - бұл қарапайым фотосуреттерге немесе мәтінге қарағанда тартымды болатын әсерлі презентация;
- тәулік бойы қол жетімді;
- бар сайтты алмастыра немесе толықтыра алады және компанияның имиджін айтарлықтай жақсарта алады.

2. Толықтырылған шындықты туризм және қонақжайлылық индустриясы үшін қолдану. AR (Augmented Reality) технологиясының алғашқы күндерінде AR навигациялық қолданбаларын жасау танымал болды. Мұндай қосымшалар кең тараған жоқ, бірақ кейбір жағдайларда олар карталарға, әсіресе бақылау платформаларында және белгілі бір жерлерде қызықты қосымша болуы мүмкін. Енді кеңейтілген шындық қонақ үй немесе туристік бизнестің бағытын дамытып қана қоймай, сонымен қатар сервисті өзгертуге, саланың ажырамас бөлігіне айналуға және өміріміздің әртүрлі салаларында тез тамыр жаюға барлық қажетті қасиеттерге ие.

Толықтырылған шындық ақпараттың ең көрнекі және қарапайым көзі болып табылады. Бұл технологияның басқа ешқандай құрал сияқты жетілдіре алатын маңызды сәті бар - бұл «тарихқа ену» туралы. Қазір көп жағдайда тарихқа баулу туристтің гид пен қиялы арқылы жүзеге асады. Толықтырылған шындық бізге тарихи ескерткіштің немесе мәдени нысанның әр жылдары қалай болғанын немесе болашақ туралы айтатын болсақ, оның қалай болатынын көрсетуге мүмкіндік береді. Augmented Asbury Park қолданбасы Нью-Джерси көшелерінде осылай жұмыс істейді [3].

Мысалы, «Marriot Hotels» Wired журналында интерактивті жарнаманы жариялау үшін «Blippar» компаниясымен серіктестік орнатты. Оқырмандар жарнаманы сканерлеп, қонақүйдің жаңалықтарын көрсететін бейнероликті көре алды.

3. Қонақ үй бизнесінің экотехнологиялары. «Жасыл» деп аталатын қонақүйлер бірнеше жылдан бері пайда болды және оларды қонақ үй индустриясы үшін толық инновация деп атауға болмайды.

«Жасыл» рельстерге көшу өте қымбат және қиын процесс. Осыған қарамастан, көптеген қонақүйлердің саясаты олардың қызметін жасылдандыруға, табиғи ресурстардың сапасын жақсарту немесе сақтау кезінде табиғи еңбек ресурстарын пайдалану тиімділігін арттыратын басқару жүйелерін, технологиялық және басқа шешімдерді тұрақты және тұрақты енгізуге бағытталған. қоршаған орта.

Қазіргі уақытта «жасыл» қонақ үйлер тек экологиялық стандарттарға ғана емес, сонымен қатар ұсынылатын сән-салтанат пен жайлылыққа қатысты қонақтардың барлық сұраныстарына жауап береді. Мұны Шри-Ланкадағы «Jetwing Surf Resort» отелі растайды. Егер жоғарыда аталған үміткер неғұрлым күрделі операциялық механизмдерге жүгінетін болса, онда бұл қонақ үй қымбат емес әзірлемелерге назар аударды: табиғи жарықтандыру және желдету тартылған, ағынды сулар табиғи ортаны қорғау үшін биологиялық тазартылған және пальма жапырағы құрылымдары пайдаланылған. құрылыс. және айналадағы өсімдіктерді сақтау үшін кептірілген шөп.

4. Дауыспен бақылау және дауыспен іздеу жүйесі. Үйдегі смарт динамиктердің, сондай-ақ «Siri», «Google Assistant» және «Bixby» сияқты мобильді ассистенттердің танымалдылығының артуына байланысты тұтынушылар санының артуы дауыстық іздеуді пайдаланады. Қонақ үйді брондау жүйелері тұтынушыларға дауыстық іздеу арқылы дұрыс ақпаратты табуға немесе осылайша брондауды дұрыс жасауға мүмкіндік беретін қолжетімді және интеллектуалды алгоритмдерді қолдануы керек.

Саяхат туралы ақпарат тұтынушы тәжірибесінің негізгі бөлігі болып табылады және дауыстық басқару және жасанды интеллект баға жетпес құрал бола алады. Дауыстық іздеуді онлайн пайдаланудан басқа, қонақүйлер смарт жабдықты бөлмелерге тікелей орнатуға тырысады. Қонақ үйлердің ең таңғаларлық және танымал таңдауы Amazon-дан «қонақжайлылық индустриясы үшін Alex» станциясы болып табылады.

5. Жасанды интеллект негізіндегі чат-боттар. Әдетте, чат-боттар қонақүйлерге арналған арнайы мобильді қосымшаларда немесе әлеуметтік желілерде қолданылады. Олар тұтынушыларға тәулік бойы сұрақтарға жылдам жауап бере алады, бұл сервисті жақсартуға және қонақүй қызметкерімен күту уақытын қысқартуға көмектеседі [4]. Жасанды интеллект технологияларының дамуы қазіргі заманғы чат-боттардың үнемі жетілдіріліп жатқанын білдіреді, яғни олардың өзара әрекеттесу алгоритмдері және әртүрлі жауап беру нұсқалары бар. Бұл технологияны ілгерілетуге инвестиция салу қонақ үй индустриясындағы ең ақылдылардың бірі болып табылады. Әлемдегі эпидемиологиялық жағдайға байланысты мұндай робот-жұмысшылар нақты адамдармен байланыста болғаннан гөрі жұқтыру қаупін азайтады.

6. Қонақ үйлерде тану технологиясы. Тану технологиясы барған сайын маңызды болып келе жатқан саяхат және туризм трендтерінің бірі болып табылады және бұл тенденция көптеген әртүрлі салаларға ене бастады. Технологияның өзі саусақ ізін тану, бет-әлпетті тану, көз қарашығын сканерлеу және басқа да әртүрлі биометриялық идентификаторларды қамтиды.

Болашақта бұл технология тұтынушыларға қонақүй мейрамханасында тамақтың ақысын шығып бара жатып жай жүру арқылы төлеуге мүмкіндік береді. Бұл жаңа технологиялардың кей түрлері Қытайдағы «Marriott» қонақ үйлер желісінде жұмыс істеп жатыр.

7. Саяхат кезінде экологиялық таза жерлерді табуға көмектесетін қолданба. Дұрыс өмір салтын ұстану және қоршаған ортаға зиян келтірмеу, әсіресе шетелде сөйлейтін елдерге саяхаттау кезінде өте қиын. Барлық туристер тіпті басқа әлемдік тілдер мен жергілікті диалектілерді айтпағанда, қарапайым

ағылшын тілінде сөйлей бермейді. Дегенмен, тегін «Tookki» қосымшасының француздық әзірлеушілері экологиялық таза мейрамханаларды, қонақүйлерді, көліктерді және басқа да көптеген орындарды табуға көмектесетін түсінікті және қарапайым алгоритмдерді ұсынады.

Қорыта айтқанда туризм және қонақжайлылық нарығында бәсекеге қабілетті болу үшін, кез келген осы сала кәсіпорындары көрсетілетін қызметтерінің сапасын қамтамасыз етуде жоғарғыда көрсетілген инновациялық техологияларды қолдануы аса маңызды болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Чередникова, Л.Е., Бовин, А.А., Штейнгольц, Б.И. Инновационные технологии в туризме: стратегия и тактика - Новосибирск: Издания НГТУ, 2012. - 380-384 б.
2. Волошинова, М.В. Развитие инновационных технологий в туризме // Инновационные технологии в сервисе. - СПб.: Изд-во СПбГЭУ, 2015. - б. 284-286.
3. Шамликашвили В.А. Виртуальный туризм как новый вид туризма // Креативная экономика. 2014. №10(94). б.128-138.
4. Горбунова, М.Ю. Социальные технологии и инновации в социальных сервисах. - Саратов: СГТУ, 2014. 12-14 б.

ӘОЖ 33.338.1

Ракымжанова С.С.,
Аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: rss1972@mail.ru
Бекбенбетова Б.,
э.ғ.к., доцент
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zara_52@mail.ru
Жүнісбек А.Ә.,
Аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aalzh@mail.ru
Мырзабаева Д.Ж.
Аға оқытушы
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: danegulmyrzabaeva@gmail.com

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ ИНДУСТРИЯСЫ: ДАМУ АСПЕКТІЛЕРІ, МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Түйін: Мақалада халықаралық тәжірибеге сүйене отырып, қонақ үй индустриясы, айтарлықтай даму әлеуеті мол, туристік бизнестің бір бөлігі ретінде қарастырылған. Сонымен қатар, қонақжайлылық индустриясы мемлекет экономикасының қарқынды дамып келе жатқан, жоғары табысты салаларының бірі деп, тұжырымдалған. Мақала авторлары Қазақстанның туристік және қонақжай бизнесінің даму барысын сипаттайтын, бірқатар жылдар бойынша, негізгі көрсеткіштерге талдау жұмыстарын жүргізіп, оларды нәтижелеген.

Сонымен қатар, мемлекет экономикасының бүгінгі жағдайында қонақжайлылық индустриясының дамуының басым мүмкіндіктері мен проблемалары қарастырылып, шешу жолдары ұсынылған.

Тірек сөздер: қонақ үй нарығы, бәсекелестік, экономика, туризм, қонақ үй бизнесі, қонақжайлылық индустриясы, туристік ағындар, қонақ үйлердің толуы.

Rakymzhanova S.S.,
senior lecturer
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: rss1972@mail.ru
Bekbenbetova B.,
PhD, Associate Professor
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zara_52@mail.ru
Zhunisbek A.A.,
c.ph.sc., senior lecturer
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aalzh@mail.ru
Murzabayeva D.Zh.,
senior lecturer
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: danegulmyrzabaeva@gmail.com

HOSPITALITY INDUSTRY: ASPECTS OF DEVELOPMENT, PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

Abstract:. According to international experience, the article notes that the hotel industry is a dynamically developing, highly profitable branch of the state economy. In addition, the hotel industry is part of the tourism business with significant development potential. The authors of the article reviewed the main indicators for a number of years characterizing the development of the tourism and hotel business in Kazakhstan. The analysis of the dynamics of the volume of tourist flow, the number of placements, hotel occupancy, etc. is presented.

In addition, priority opportunities and problems of the development of the hospitality industry in market conditions are considered, solutions are proposed

Keywords: hotel market, competition, economy, tourism, hotel business, hospitality industry, tourist flows, hotel occupancy.

Қонақжайлылық индустриясы, ұлттық экономиканың дамуына айтарлықтай үлес қосатын болғандықтан, оның нарықтық экономикадағы алар орны өте жоғары. Қонақ үй бизнесі әлемдегі ішкі жалпы өнімнің 10,4% - н және барлық салық түсімдерінің шамамен 5-6%-н құрайтын ең жылдам дамып келе жатқан салалардың бірі болып табылады.

Қонақжай бизнесінің дамуы: халықаралық бизнестің, көлік индустриясының, сауданың, ақпараттық технологиялардың, құрылыстың, тамақ өнеркәсәбінің, халық тұтынатын тауарларды өндірудің, экология мен қауіпсіздік саласындағы технологиялардың, инновациялық және басқа да көптеген салалардың дамуына белсенді әсерін тигізеді.

Демек, қонақ үй саласы бастапқы капиталға салынатын инвестиция көлемі төмен болуымен байланысты, экономиканың ең тартымды секторларының бірі болып табылады. Сонымен қатар, қонақ үй бизнесі халық шаруашылығының іргелес салаларының дамуына әсер ете отырып, жаңа жұмыс орындарын құруға улкен мүмдік береді. Қонақ үйде тұратын 10 адамға қызмет көрсету үшін қосымша бес жұмыс орнын құру қажет екендігі анықталған, олардың үшеуі тікелей қонақ үй қызметтерін көрсетумен байланысты болса, екеуі жанама қызмет түрін қамтуы қажет [1].

Айта кететін жәй, біздің мемлекетт туризм саласын, сонымен қатар қонақжай және т.б. іргелес салаларды дамытуға қажетті: ұтымды табиғи - климаттық жағдайына, өзіне тән мәдени мұра – ескерткештеріне, өте көркем табиғы көріністеріне байланысты, ерекше мүмкіндіктерге ие. Бірақ, бұл саланы өркендету үшін, осы салаға қатысты, заман талабына сай жасалған инфрақұрылымдық кешендер мен халықаралық стандарттарға сай туристік нысандар қызметтерін дұрыс деңгейде қалыптастыру қажет.

Яғни, қонақжай шаруашылығы туризм саласының негізгі құрамдас бөліктерінің бірі, өйткені барлық орналастыру орындары туризмнің кез келген түрі үшін, әрбір туристік өнімді қалыптастыру үшін негіз болып табылады. Сондықтан, қонақжайлылық индустриясының негізгі даму тенденцияларын жоғары деңгейде болуы шарт, олардың қатарында:

- өнімдер мен қызметтерге деген, қонақ үй бизнесінің қажеттіліктерін

қамтитын салаларды кеңейту;

– туризмнің жаңа түрлерін қалыптастыру;

– үлкен корпорациялар мен қонақ үй тізбектері түріндегі қонақ үй бизнесінің шоғырлануы мен жаһандануын қамту;

– қызметті жекелендіру және клиенттердің қажеттіліктері мен сұраныстарына байыпты назар аудару.

Қонақжай индустриясы кәсіпорындарының негізгі мақсаты, көрсетілетін қызметтердің саны мен сапасына сай – пайда табу. Осыған байланысты, әр бір қонақжайлылық индустриясының кәсіпорны өз қызметінің көлемін ұлғайтуға, сонымен қатар, нарықтың қатаң бәсекелестіктік жағдайында қызметін дұрыс өрбітуге ұмтылады. Яғни, қонақ үй кәсіпорнының бәсекеге қабілеттілігін сақтау және қойылған мақсатқа жету үшін нақты іс-әрекеттердің мазмұны мен дәйектілігін дұрыс анықтау қажет, өйткені бұл жағдай қонақ үйлердің қызметін жоспарлау және болжау процесінің негізі болып табылады [2].

Сонымен қатар, қонақжай индустриясын дамытуда үлкен жітістіктерге қол жеткізу үшін осы салада қызмет атқаратын мамандардың білім деңгейінің жоғары, қызметшілердің жұмыс бағдарлары нақты және қызметтер түрінің әртарапты болуын қамту керек. Қонақжай қызметкерлері, келушілермен (тұтынушылармен) тығыз қарым қатынастық байланыста жұмыстарын атқарады, сондықтан, келушілер үшін биік дәрежеде қолайлы, екі жақты ұтымды, көтеріңкі көңілді қамтитын тиімді қызмет ортасын қалыптастыру қажет.

Қазахстанда туризм, қонақжай бизнесінің соңғы жылдары даму мүмкіншілігін COVID-19 эпидемиясы біршама төмедетті, бірақ мемлекет тарапынан, сала кәсіпорындарының ізденуі негізінде, атқарылған байыпты жұмыстардың арқасында, бүгінде жақсы көрсеткіштерге қол жеткізуде. Туризм саласының, қонақ үй бизнесінің тиімді жұмыс істеуі мен дамуына ішкі және сыртқы туристік ағындар үлкен әсер етеді.

Қазақстанның статистикалық деректері бойынша 2021 жылы келушілер саны, ішкі туристер қозғалысын есепке ала отырып, көрсететін болсақ 9 млн. адамды құрады, бұл 2020 жылдың көрсеткішімен салыстырғанда, едәур жоғары, 19,8%-ға артқан (сурет 1).

Сурет-1 Қазахстан Республикасы бойынша туристік ағын қозғалысының динамикасы. Ескертпе, [3] кайнар көз негізінде авторлармен құрастырылған.

Суреттен көрсетілгендей, 2017-2019 жылдар аралығында келушілер саны, әртүрлі форумдар мен халықаралық конференциялар, ЭКСП0-2017, саммиттер және басқа да бірқатар ірі іс-шараларды өткізуге байланысты өсіп отырған. Бұл, туризм саласының жетістігі, әрине отандық қонақ үй бизнесіне де жағымды әсерін тигізіп отыр.

Жүргізілген талдау нәтижесінде берілгендей, 2020 жылы Қазахстан Республикасы бойынша туристік ағынның көлемі 2019 жылмен салыстырғанда 24% - ға төмендеген, өйткені бұл жылы халықаралық эпидемияға қатысты шекаралар жабылып, сол себепті туризмнің елден шығу түрінің деңгейі 3,66 есе төмендеуімен байланысты орын алған көрініс.

Туриз және қонақжайлылық индустриясының, экономиканың кез-келген сала кәсіпорындары сияқты, бизнесті жүргізудегі негізгі мақсаты, әрине, тұтынушыларға көрсетілетін қызметтердің саны мен сапасына тікелей байланысты жүргізілетін шаруашылық арқылы, пайда табу.

Сондықтан, мемлекеттің статистика Комитетінің деректеріне сүйене отырып, туризм саласындағы төменде берілген көрсеткіштерге, талдау жасалды (сурет 2).

Сурет 2-Республика бойынша туристік орналастыру орындарының жылдар бойынша көрсеткіштерінің серпіні. Ескертпе, [3] қайнар көз негізінде авторлармен құрастырылған.

2020 жылға дейін орналастыру орындарында қызмет көрсетілетін келушілер саны және қонақжайлылық индустриясы бойынша орналастыру орындарының саны оң үрдіске ие болған. Жыл сайынғы орналастыру орындарында қызмет көрсетілетін келушілер саны 4%-13,4%-ға дейін, ал қонақжайлылық индустриясы бойынша орналастыру орындарының саны 8% -11,2% -ға дейін өсіп отырған.

Келтірілген талдау нәтижесінде, 2020 жылы сала көрсеткіштерінің мөлшері халықаралық эпидемияның орын алуымен байланысты, біршама төмендегенін байқаймыз. Мысалы, 2020 жылы орналастыру орындарында қызмет көрсетілетін келушілер саны алдыңғы, 2019 жылмен салыстырғанда 2686 мың.адамға төмендеген (2020 жылы 3581 мың адам, керісінше, 2019 жылғы 6267 мың адам қабылданған). Қонақжай орындарының толығуы 2019 жылғы 23,7%-дан, 2020 жылы 17,3% -ға дейін төмендеген.

2020 жылы елге келген қонақтарды орналастыру орындарының саны 3514 дананы құраған. Ал, келесі, 2021 жылы осы бизнес түріне қажетті инфрақұрылыммен қамтылған 172 дана, жаңа орналастыру орны іске енгізілді. Осы іс-шара негізінде қонақжайлылық кәсіпорындарына қатысты орналастыру орындарының саны 3686 дананы құраған, оның ішінде 2095 данасы – қонақ үйлер және 1591данасы – басқа орналастыру орындары.

Қонақжайлылық индустриясында 2000 жылдан бастап, өсу қарқыны онша жоғары болмасада, республикадағы қонақ үйлердің қонақтармен толуы тұрақты түрде жақсы көрсеткіштерді қамтып отырған. Ал, эпидемия болған жылы, туризм саласы, қонақ үй және мейрамхана бизнесі айтарлықтай шығынға ұшырап, негізгі қызметтерінің көрсеткіштері (қонақүйлердің толуы екі есеге жуық төмендеді) айтарлықтай төмендеген.

Бірақ, 2021 жылы туризм және қонақжайлылық кәсіпорындарының қажырлы еңбегі мен мемлекеттік қолдаудың арқасында республикада сыртқа шығу және ішкі туризм бойынша туристік ағынның көлемін біршама жоғарылауы қамтылды. Ал 2021 жылы сыртқа шығу және ішкі туризм көрсеткіштері 2020 жылмен салыстырғанда тиісінше сырқа шығу туризм көлемі 8,3% - ға және ішкі туризм бойынша 12,6% - ға өскенін байқаймыз.

Сондықтан, қонақжайлылық индустриясының ел экономикасының дамуына ықпалы зор болуымен байланысты, мемлекеттің басым міндеттерінің бірі осы салаға заңнамалық негізде қолдау көрсету болып табылады.

Өйткені, «Қазақстан-2030» стратегиясының негізінде жасалған Қазақстан Республикасының туристік индустриясын дамыту тұжырымдамасында, туризм елдің әлеуметтік және экономикалық дамуындағы маңызды салалардың бірі ретінде, қарастырылған. Сонымен қатар, туризм индустриясы жалпы бизнес дамуының кең ауқымды мүмкіндіктерін қамти отырып, мемлекеттің әлеуметтік және экономикалық дамуының негізгі факторы деп, тұжырымдалған [4].

Бірақ, қонақжайлылық саласын толыққанды дамыту үшін басқа да салалардың дамуын қамтамасыз ету қажет: осы саланың негізін қалаушысы ретінде – туризмді, және ілеспе салалар ретінде, көлік және жол салу, байланыс, тамақтану, ойын-сауық, демалыс кәсіпорындарының және әрбір саяхатшы адамның қауіпсіздігі мен өмірін сақтауды қоса алғанда, туризм үшін қызметтер кешенінің тиімді пакеттері әзірленуі керек.

Әрине, осы сала қызметін жандандыру және елге кіру мен елден шығу туристерінің ағынын арттыру үшін жеке сипаттағы (жеке меншік қаражаттары) инвестициялар және мемлекет тарапынан әр түрлі айтарлықтай қолдаулар қажет.

Яғни, елде шығарылатын тауарлар мен ұсынылатын қызметтердің тиімділігін арттыруға қатысты жоғары технологияларды әзірлеу, сияқты инновациялық зерттеулерді қаржыландыру мен дұрыс басқару шешімдерін қабылдау арқылы, мемлекеттің – бизнес құрылымдарын дамыту үшін қолайлы экономикалық ортаны қамтамасыз ету мүмкіндігі бар.

ӘДЕБИЕТ

1. Денисов И. В., Петренко Е.С., Мажитова С.К., Шабалтина Л. В. Экономика впечатлений. Управление развитием туризма в Казахстане // Креативная экономика. — 2020. — Том 14. — №12. — С. 3686–3696. doi: 10.18334/ce.14.12.111397

2. Гостиничное хозяйство. Hotelwesen: учебное пособие/сост. Н.П.Алексеева – Москва: ФЛИНТА, 2021. – 344 с.

3. Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. Статистика туризма. [Электронный ресурс]. URL: https://stat.gov.kz/official/industry/22/statistic/7

4. Кулекеев Ж.А. Республика Казахстан: этапы реформ на пути долгосрочного роста. - //Казахстан на пути к новой модели развития: тенденции, потенциал и императивы роста. Ч.1. - Алматы. -2001.- с.3.

УДК 450

Сағын А.К.
Магистрант
«7М11111-Туризм»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail:saginova.aizhan@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА МӘДЕНИ ТУРИЗМНІҢ ДАМУЫ

Түйін: Мәдени туризмді дамыту туристік индустрияның маңызды аспектісі болып табылады, өйткені ол саяхатшыларға әртүрлі мәдениеттер мен мұралармен танысуға мүмкіндік береді. Мәдени туризм жергілікті мәдениетпен танысу және онымен өзара әрекеттесу үшін арнайы баратын жерлерге баруды қамтиды және әртүрлі нысандарда болуы мүмкін, соның ішінде мұражайларға бару, мәдени іс-шараларға қатысу және дәстүрлі іс-шараларға қатысу. Мәдени туризмнің дамуы мәдениетті тауарға айналдыру және мәдени құндылықтарды иемдену қаупі сияқты маңызды этикалық және әлеуметтік мәселелерді көтереді.

Тірек сөздер: «Мәдени туризм», туризм, туризмді дамыту, мәдени мұра, мәдениеттің пайда болуы.

Sagyn A.K.
Master student
«7M11111-Tourism»
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail:saginova.aizhan@mail.ru

DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract: The development of cultural tourism is an important aspect of the tourism industry, as it allows travelers to get acquainted with different cultures and heritage. Cultural tourism includes visits to specially visited places to get to know and interact with the local culture, and can take a variety of forms, including visits to museums, cultural events, and participation in traditional events. The development of cultural tourism raises important ethical and social issues, such as the transformation of culture into a commodity and the risk of acquiring cultural values.

Keywords: "Cultural tourism", tourism, development of tourism, cultural heritage, the emergence of culture

Орталық Азияда орналасқан Қазақстан мәдени мұра мен табиғи сұлулыққа бай ел болып табылады. Елдің ұзақ және қызықты тарихы бар, онда көптеген этникалық топтар мен діндер ерекше түрде бірге өмір сүреді. Соңғы жылдары Қазақстанда мәдени туризмнің дамуы елдің туристік индустриясының маңызды аспектісіне айналды.[1]

Мәдени туризм жергілікті мәдениетпен, тарихпен және дәстүрлермен танысу мақсатында әртүрлі бағыттар бойынша саяхаттауға байланысты қызметті білдіреді. Туризмнің бұл түрі мұражайларға, тарихи орындарға, көркем галереяларға, мәдени іс-шараларға және жергілікті мәдени мұраны көрсететін басқа жерлерге баруды қамтиды. Мәдени туризм әртүрлі формада болуы мүмкін, соның ішінде діни орындарға бару, дәстүрлі фестивальдерге қатысу, жергілікті тағамдардан дәм тату және мәдени іс-шараларға қатысу. Бұл саяхатшыларға әртүрлі мәдениеттермен, дәстүрлермен және өмір салтымен танысуға бірегей мүмкіндік береді, сонымен бірге жергілікті экономиканы қолдайды және мәдени мұраны сақтауға ықпал етеді.[2]

Мәдени туризм көптеген елдердің туристік индустриясының маңызды аспектісі болып табылады. Бұл туристік өнімді әртараптандыруға, туристердің кең ауқымын тартуға және жергілікті қоғамдастықта жұмыс орындарын құруға көмектеседі. Ол сондай-ақ мәдени мұраны сақтауға және насихаттауға ықпал етіп, оның болашақ ұрпаққа берілуін қамтамасыз етуге көмектеседі. Дүние жүзіндегі көптеген елдер жергілікті мәдениетке қызығушылық танытатын келушілерді тарту үшін мәдени туризм өнімдері мен бағдарламаларын әзірледі. Оларға экскурсиялар, мәдени фестивальдар, мұра маршруттары және мәдени алмасу бағдарламалары кіреді. Мәдени туризмнің кейбір танымал бағыттарына Италия, Франция, Греция, Испания, Үндістан, Қытай, Жапония және басқалары жатады. Мәдени туризмнің басты мақсаттарының бірі-әртүрлі мәдениеттерді түсінуге және жоғары бағалауға ықпал ету. Бұл кедергілер мен стереотиптерді жоюға көмектеседі, бұл адамдарға әртүрлі өмір салттары туралы білуге және оларды өздері сезінуге мүмкіндік береді. Мәдени туризм мәдени мұраны сақтау мен насихаттаудың тәсілі бола алады, өйткені ол қауымдастықтарға өздерінің мәдени дәстүрлерін қорғауға және сақтауға экономикалық ынталандыруды қамтамасыз ете алады.[3]

Мәдени туризм дамыған елдерде де, дамушы елдерде де жүзеге асырылуы мүмкін және көптеген тәжірибелерді қамтуы мүмкін. Мысалы, саяхатшылар мұражайларға, өнер галереяларына және тарихи орындарға бара алады, музыкалық фестивальдерге немесе мәдени іс-шараларға қатыса алады, сонымен қатар аспаздық сабақтары немесе тілдік курстар сияқты іс-шараларға қатыса алады. Соңғы жылдары мәдени туризм танымал бола бастады, өйткені адамдар мағыналы және шынайы саяхат тәжірибесін іздейді. Бұл саяхатшыларға жергілікті қауымдастықтармен өзара әрекеттесуге және олардың мәдениеті туралы мағыналы түрде білуге мүмкіндік беретін мұра турлары және мәдени сүңгу бағдарламалары сияқты мамандандырылған мәдени туризм өнімдерінің дамуына әкелді. Алайда мәдени туризм маңызды этикалық және әлеуметтік мәселелерді де көтереді. Мысалы, мәдени туризм дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар тек туристердің мүддесі үшін ұсынылған кезде мәдениеттің тауарға айналуына әкелуі мүмкін деген қауіп бар. Бұл жергілікті дақылдардың мәдени иеленуіне және эрозиясына әкелуі мүмкін. Осы мәселелерді шешу үшін жауапты мәдени туризм туристік индустрия мен жергілікті қауымдастықтар арасындағы мәдени туризмнің тұрақты, құрметті және барлық мүдделі тараптар үшін тиімді болуын қамтамасыз ететін бірлескен тәсілді қарастыруы керек.

Мәдени туризм туризмнің тұрақты дамуына да оң әсер етуі мүмкін. Бұл саяхатшыларды табиғи аймақтарға баруға және экотуризм іс-шараларына қатысуға ынталандыру арқылы қоршаған ортаны қорғауға ықпал етуі мүмкін. Ол сондай-ақ табыс пен жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін ұсына отырып, жергілікті қауымдастықтардың әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпал ете алады. Дегенмен, мәдени туризмнің шамадан тыс туризм, мәдениетті тауарға айналдыру және шынайылықты жоғалту сияқты жағымсыз салдары болуы мүмкін. Сондықтан мәдени туризмді жергілікті мәдениет пен мұраны құрметтейтін және сақтайтын, сондай-ақ келушілерге жоғары сапалы және шынайы мәдени тәжірибе беретін тұрақты түрде дамыту маңызды.[4]

Қазақстандағы мәдени туризм-салыстырмалы түрде жаңа ұғым. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында елдің туристік индустриясы негізінен шытырман оқиғалы және экотуризмге бағытталды, елдің мәдени мұрасына аз көңіл бөлінді. Алайда, көптеген жылдар бойы Үкімет мәдени туризмнің маңыздылығын мойындады және оны ілгерілету мен дамытуға айтарлықтай күш салды.

Қазақстанда мәдени туризмді дамыту жолындағы маңызды қадамдардың бірі 2014 жылы Kazakh Tourism ұлттық компаниясын құру болды. Бұл компания Қазақстанның мәдени және табиғи мұрасын бүкіл әлемге танымал ету және туристерге жоғары сапалы туристік қызметтер көрсету мақсатында құрылған. "Kazakhtourism" Ұлттық компаниясы қала бойынша экскурсиялар, ауыл туризмі және мәдени фестивальдерді қоса алғанда, мәдени туризм өнімдерінің кең спектрін әзірлеу үшін көп жұмыс жасады.

Қазақстандағы мәдени туризм тарихи көрікті жерлерге баруды, мәдени іс-шараларға баруды және жергілікті салт-дәстүрлермен танысуды қамтиды. Қазақстандағы мәдени туризмнің ең танымал бағыттарының қатарына ежелгі Түркістан қаласы, Қожа Ахмет Ясауи кесенесі, Ақсу-Жабағылы табиғи қорығы және Алтын-Емел ұлттық паркі жатады. Қазақстан Үкіметі мәдени туризмнің әлеуетін мойындап, оны дамыту мен танымал ету үшін айтарлықтай күш жұмсады. 2017 жылы Үкімет туризм арқылы Қазақстанның мәдени мұрасы мен ұлттық бірегейлігін насихаттауға бағытталған "қазақстандық бірегейлікті жаңғырту" бағдарламасын іске қосты. Бағдарлама жаңа мұражайлар мен мәдени орталықтар салуды, сондай-ақ ауылдық жерлерде туристік инфрақұрылымды дамытуды қамтиды.[5]

Қазақстанда мәдени туризмді ілгерілету түрлі халықаралық ұйымдардың қолдауына ие болды. ЮНЕСКО-ның дүниежүзілік мұра орталығы Қазақстандағы бірнеше нысандарды, соның ішінде Қожа Ахмет Ясауи кесенесін және Тамғалы археологиялық ландшафтындағы петроглифтерді Дүниежүзілік мұра нысандары деп таныды. Қазақстанның бай мәдени мұрасы мәдени туризм үшін көптеген мүмкіндіктер ашады. Ел халқы әртүрлі, онда 120-дан астам этникалық топтар мен діндер үйлесімді өмір

сүреді. Елдің мәдени көрікті жерлеріне дәстүрлі музыка мен би, қолөнер бұйымдары, тарихи ескерткіштер мен мұражайлар кіреді.[6]

Қазақстандағы мәдени туризмнің ең танымал бағыттарының бірі-Алматы қаласы. Қазақстанның "мәдени астанасы" деп аталатын бұл қала мұражайлар, театрлар мен көркем галереяларды қоса алғанда, мәдени көрікті жерлердің кең ауқымын ұсынады. Алматыда келушілер қолдан жасалған бұйымдарды, тоқыма бұйымдарын және басқа да кәдесыйларды сатып ала алатын көптеген дәстүрлі базарлар бар.

Қазақстандағы мәдени туризмнің тағы бір танымал бағыты-Астана қаласы. 1997 жылы Қазақстанның астанасы болған бұл қала дәстүрлі қазақ сәулеті мен заманауи дизайнының бірегей үйлесімі бар заманауи қала болып табылады. Астанада көптеген мәдени мекемелер, соның ішінде Қазақстанның Ұлттық мұражайы мен мемлекеттік опера және балет театры орналасқан. Осы қалалардан басқа, Қазақстан ауылдық мәдени туризм үшін көптеген мүмкіндіктер ұсынады. Елдің ауылдық жерлерінде көптеген дәстүрлі ауылдар орналасқан, онда келушілер жергілікті өмір салтын сезініп, дәстүрлі тағамдардан дәм татып, дәстүрлі қолөнер туралы біле алады.[7]

Алайда, Қазақстанда мәдени туризмді дамыту проблемасыз болған жоқ. Елдің туристік индустриясы әлі де салыстырмалы түрде нашар дамыған және көптеген мәдени нысандарда тиісті инфрақұрылым мен ыңғайлылық жоқ. Сонымен қатар, дамыған туризм индустриясының болмауы шағын қауымдастықтарға мәдени туризмнен пайда табуды қиындатты. Осы проблемаларға қарамастан, Қазақстанда мәдени туризмді дамыту ел экономикасы мен мәдениетті сақтау үшін зор әлеуетке ие. Үкіметтің мәдени туризмді дамыту жөніндегі күш-жігері оң әсерін тигізді, әрі қарай инвестициялар мен қолдаудың жалғасуымен Қазақстанның мәдени туризм индустриясы одан әрі өсуге дайын.

ӘДЕБИЕТ

1. Гао, Дж., және Ванг, Д. (2019). Қазақстандағы мәдени туризмнің дамуы мен мәселелері. Тұрақты туризм журналы, 27 (9), 1093-1108.
2. Матаррита-Касканте, Д. (2010). Мәдени туризм және тұрақты даму: мәдени тұрақтылық индикаторы бойынша ұсыныс. Туризмді басқару, 31 (6), 744-753.
3. Маркес,Л.және Феррейра, П. (2011). Мәдени туризм тұрақтылық құралы ретінде: Португалиядағы жағдайды зерттеу. Туризм және менеджмент саласындағы зерттеулер, 7 (1), 7-15.
4. Ричардс, Г. (2012). Мәдени туризмді зерттеу әдістері. КАБИ.
5. Кассенова, Н., және Шарипова, Д. (2018). Қазақстанда мәдени туризмді дамыту. Қарағанды университетінің хабаршысы, 91, 78-83.
6. ЮНЕСКО-ның бүкіләлемдік мұра орталығы. (н. д.). Дүниежүзілік мұра тізімі. https://whc.unesco.org/en/list 6.
7. Тихонова, Е. (2018). Қазақстандағы мәдени туризм: болашағы мен сын-қатерлері. Қостанай мемлекеттік университетінің Хабаршысы, 2 (41), 30-36

УДК 338.486

Терликбаева Ж.С.,
м.э.н. старший преподаватель
КазУМОиМЯ им.Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: gts_71@mail.ru
Есимова М.С.,
магистр, старший преподаватель
КазУМОиМЯ им.Абылай хана
Алматы,Казахстан
e-mail: yemanshuk@mail.ru

ДЕТЕРМИНАНТЫ УСПЕШНОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ СТАРТАП-ПРОЕКТОВ

Аннотация. Данная статья определению детерминантов успешности стартап-проектов. Статья посвящена реализация стартап-проектов, который, по сути, является процессом и продвигается вперед благодаря движущим силам, которые его поддерживают. Одной из этих сил является релевантное маркетинговое обеспечение, которое базируется на продуманной и динамичной стратегии, формирование которой требует определения и учета детерминант успешности реализации стартапов.

Ключевые слова. Стартап-проект, успешность, бизнес

Аннотация. Бұл мақала стартап - жобалардың табыстылығының детерминанттарын анықтауға арналған. Мақала стартап -жобаларды іске асыру арналған, бұл шын мәнінде оны қолдайтын қозғаушы

күштердің арқасында алға жылжитын процесс. Осы күштердің бірі-ойластырылған және динамикалық стратегияға негізделген тиісті маркетингтік қолдау, оның қалыптасуы стартаптарды іске асырудың сәттілігінің детерминанттарын анықтауды және ескеруді талап етеді.
Түйінді сөздер. Стартап-жоба, табыстық, бизнес

Annotation. This article defines the determinants of the success of startup projects. The article is devoted to the implementation of startup projects, which, in fact, is a process that is moving forward thanks to the driving forces that support it. One of these forces is relevant marketing support, which is based on a well-thought-out and dynamic strategy, the formation of which requires determining and taking into account the determinants of the success of the implementation of startups.
The key word. Startup project, success, business

В XXI веке «стартап-проект» («сокращенно» - стартап, от англ. startup, start-up) стал популярной формой начала инновационного и высоко-рискового предпринимательства в научно-технической сфере. Согласно наработкам авторов [1, 2], впервые как экономический термин в современном понимании понятия «стартап» был употреблен в 1976 г. журналом Forbes, после чего в 1977 г. в издании Business Week было впервые использовано словосочетание «стартап – компания». На сегодня сформировалось большое количество научных взглядов относительно толкования понятия «стартап-проект» («стартап»).

В частности, Сан К. [1] делит все определения стартапов на практические, которые заключаются в освещении практического опыта в предпринимательстве и бизнесе, и теоретические, которые базируются на освещении фундаментальных теорий и понятий. Тем не менее, он считает, что при формировании комплексного определения, отражающего суть понятия, и может применяться в реальных условиях, следует применять обе составляющие.

Э. А. Ваничева и С. В. Никифорова [2] отмечают, что все определения стартапов можно условно распределить на две основные группы – с учетом инновационной идеи, лежащей в основе стартап-проекта, и без учета инновационной идеи, только на основании оценки динамики, возраста и оборотов. Они также указывают, что определения каждой из групп в отдельности не дают объективного представления о стартапе, а потому предлагают использовать его комплексное определение.

В свою очередь, Э. Рис рассматривает стартап-проект в нескольких плоскостях. Он определяет стартап одновременно и как попытку создания организации и набор действий, и как вновь созданную компанию, занимающуюся разработкой новых товаров или услуг в условиях чрезвычайной неопределенности. Обосновывая свою точку зрения о том, что понятие стартап шире обычной суммы его составляющих, автор отмечает, что стартап это не только продукт, технологический прорыв или идея, а, в первую очередь, это предприятие, созданное людьми. Он также отмечает, что не все вновь созданные компании являются стартапами, поскольку последние всегда функционируют в условиях достаточно высокой неопределенности [3].

Аналогичной точки зрения придерживаются С. Бланк и Б. Дорф [4], отмечая, что стартап не является большой компанией в миниатюре. Вместо этого это временная структура, которая занимается поиском воспроизводимой, рентабельной и способной масштабировать бизнес-модель. По их мнению, прототип бизнес-модели стартапа изначально состоит только из идей и гипотез, а потребители на этом этапе еще отсутствуют.

Как отмечалось, «стартап» по своей сути является разносторонним инновационным явлением и базируется не только на экономических, но и на социально-культурных процессах и профессиональной почве его основателей. Детерминанты, определяющие успешность инновационных проектов, все чаще становятся объектом научных исследований. Анализ научных трудов показывает, что детерминанты в целом целесообразно распределить на внутренние и внешние или на определяющие успешность на микро - и макроэкономическом уровнях. При этом значительная часть литературных источников посвящена анализу исключительно внутренних детерминант, тогда как основательные комплексные исследования этого вопроса почти отсутствуют.

В частности, в работе внимание сосредоточено на анализе соотношений между возрастом работников, «возрастом» компании и динамикой ее развития, а также на определении связи предложения молодых специалистов на рынке труда с созданием стартапов в высокотехнологичных отраслях.

Авторы обращают внимание на то, что стартапы необоснованно нанимают более молодых работников, часто предоставляя им более высокую заработную плату, чем они могли бы получать в более зрелых компаниях. Кроме того, больше внимания уделяется уровню мотивации сотрудников, чем качеству их образования. В результате этого в команде проекта может возникать недостаток «опыта» и квалифицированных кадров, а это, в свою очередь, будет влиять на потенциальную успешность стартап-проекта.

Некоторые из исследований посвящены определению зависимости инновационных возможностей стартапов и перспектив обмена знаниями в сфере НИОКР от географических особенностей их

местонахождения. В частности, есть сведения о том, что местонахождение стартапа влияет на коммуникацию между ним и другими компаниями, однако не влияет на успех в сфере инноваций. Кроме того, более динамичный стиль общения, а также разносторонние социальные связи могут быть полезными для создания и реализации инновационных технологических решений.

Многие работы посвящены изучению социального влияния стартапов и их сотрудничества с правительственными и коммерческими структурами, особенно образовательными. Например, в работе [5] проанализировано влияние таких проектов на увеличение доходов и создание рабочих мест, тогда как работа [6] посвящена изучению факторов, влияющих на развитие отношений между стартап-проектами и корпорациями. В труде [7] рассмотрены взаимосвязи между стратегиями по формированию альянсов и производительностью высокотехнологичных стартапов. Доказано, что проекты, которые создают более прочные союзы, имеют лучшую производительность и более успешны.

Стартапы имеют разные модели роста – успех одного проекта может зависеть от навыков и профессиональной компетентности разработчиков, тогда как других-может быть обусловлен четко построенными международными торговыми сетями. Также важным является определение важнейших качественных критериев оценки инновационных стартапов и создание математических моделей для прогнозирования успешности инновационного бизнеса. Исследователи сосредоточились на процессах, связанных с управленческими решениями, рисками, спросом, конкурентоспособностью, опытом, продуктами, стратегиями, инвестированием и устойчивостью бизнеса.

Важным атрибутом каждого стартапа является его потенциальный глобальный, международный и трансграничный характер. Этот атрибут достигается благодаря созданию продукта в высокотехнологичной сфере (особенно в сфере IT), что делает возможным выход на рынки стран с самыми благоприятными условиями и самой большой целевой аудиторией независимо от местонахождения команды. Для таких стартапов барьеры носят скорее юридический характер, чем физический. Итак, анализируя перспективность стартап-проекта, целесообразно рассматривать его в международном аспекте, принимая во внимание детерминанты (факторы) успешности, начиная с макроэкономического уровня. Кроме того, наиболее прибыльными и актуальными для венчурных инвесторов являются стартапы, способные к масштабированию. А для таких проектов этот атрибут является критическим с точки зрения достижения коммерческого успеха.

Таким образом, систематизация детерминант успешности реализации стартап-проектов и установление взаимосвязей между ними, по нашему мнению, создает предпосылки для разработки корректных маркетинговой и управленческой стратегий с целью учета потенциальных рисков, ослабления влияния негативных и усиление влияния положительных факторов.

Итак, на основе анализа специфики реализации зарубежных и отечественных стартапов, экономической научной литературы, а также собственного исследования нами выделены ключевые детерминанты успешности стартап-проектов. В частности, к внешним относим конкурентную среду, научно-технологический уровень, правовое обеспечение и тому подобное.

В свою очередь, к внутренним детерминантам относим ресурсные возможности, руководство и лидерство, кадры (показатели коллектива) и другие факторы. Определенные детерминанты (внутренние и внешние) учитывают необходимость анализа факторов как микроэкономического, так и макроэкономического уровней.

Важной предпосылкой становления развитой инновационной стартап-среды в Казахстане является развитие ее инновационного потенциала и инновационных составляющих ее экономики. Этот процесс требует понимания «узких» мест, перспективных задач и необходимости учета мирового опыта успешных в инновационном контексте государств. Поэтому для оценки инновационного потенциала Казахстана и анализа предпосылок по реализации стартапов применяются комплексные международные рейтинги и индексы, которые публикуются влиятельными организациями, в частности, «Freedom House», «Startup Ranking», «The Heritage Foundation», «The World Bank», «World Economic Forum» и др. Эти рейтинги и индексы учитывают показатели экономической среды в интегрированном виде, а потому, их целесообразно использовать для характеристики социально - экономических явлений в государствах мира, а также для сравнения стран между собой и выявления закономерностей по достижению успеха стартап-проекта.

Каждый стартап, идея должны формироваться очень последовательно и структурно, но сохраняя креатив. На сегодняшний день, существует много техник и методов, помогающих выстроить идею стартапа структурно и системно. Поскольку все стартапы за счет большой неопределенности являются мерами высоко-рискованными, перед вложением средств в проект, идею надо тщательно проверить «на прочность» ставящие все гипотезы и предположения под сомнение и пытаться опровергнуть вопросами и гипотетическими ситуациями все аргументы и структуры своего стартапа, если стартап проходит подобное испытание, он имеет право на жизнь.

Итак, мы видим необходимость развития теоретико-методических положений по маркетинговому обеспечению реализации стартап-проектов. Такого рода теоретико-методические и научно-практические положения могут быть использованы командами стартапов и их потенциальными инвесторами при внедрении научно-технических разработок.

ЛИТЕРАТУРА

1. Sun K. In and Around Language: What's Up with "Startup"? The Harvard Crimson: веб-сайт. URL: http://www.thecrimson.com/article/ 2011/11/17/startup-language-idea/
2. Ваничева Е. А., Никифорова С. В. Обоснование выбора инструментов маркетинга на различных этапах жизненного цикла стартапа. Тенденции науки и образования в современном мире. 2016. № 18-2. С. 9−12.
3. Ries E. The lean startup: How today's entrepreneurs use continuous innovation to create radically successful businesses. New York, NY: Crown Business, 2011. 296 p.
4. Blank S., B. Dorf. The startup owner's manual: The step-by-step guide for building a great company. Pescadero, CA: K & S Ranch, 2012. 571 p.
5. The rise and fall of startups: Creation and destruction of revenue and jobs by young companies / Davila A. at al. Australian Journal of Management. 2015.
6. Kohler T. Corporate accelerators: Building bridges between corporations and startups. Business Horizons. 2016. № 59 (3), P. 347–357. DOI: 10.1016/j.bushor.2016.01.008.
7. Pangarkar N., Wu J. Alliance formation, partner diversity, and performance of Singapore startups. Asia Pacific Journal of Management. 2013.

UDC 338.48

Taishybayeva A.,
Bachelor student
«5B090200-Tourism»
Narxoz University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: s22017451@narxoz.kz
Джарикбаева Динара Тураровна
Doctor of PhD
EP "Finance"
Narxoz University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: dinara.dzharikbaeva@narxoz.kz

TOURISM FINANCE: INVESTING AND FINANCING IN SUSTAINABLE TOURISM IN KAZAKHSTAN

Abstract: This work contains a study on the problem of financing tourism projects and initiatives. Lack of funding is a common obstacle that suspends the development of tourism, which leads to the slow destruction of many popular tourist destinations. The main mission of Tourism Finance is to determine the criteria according to which tourism projects with added value should receive investment financing; as well as in determining the financial needs of tourist organizations, to identify the capital structure, which must be attracted to minimize the weighted average cost of capital.

Keywords: finance; investments; sustainable Tourism; Tourism financing.

Тайшыбаева А.,
Студент-бакалавр
«5B090200-Туризм»
Университет Нархоз,
Алматы, Казахстан
e-mail: s22017451@narxoz.kz
Джарикбаева Динара Тураровна
Доктор PhD
УП «Финансы»
Университет Нархоз,
Алматы, Казахстан
e-mail: dinara.dzharikbaeva@narxoz.kz

Аннотация: Данная работа содержит исследование о проблеме финансирования туристских проектов и инициатив. Нехватка финансирования – это общая преграда, приостанавливающая развитие туризма, которая приводит к медленному уничтожению многих туристских популярных дестинаций. Основная миссия Tourism Finance заключается в определении критериев, согласно которым, туристские проекты с добавленной стоимостью должны получать инвестиционное финансирование; а так же в определении финансовых потребностей туристских организаций, для выявления структуры капитала, которую необходимо привлечь для минимизирования средневзвешенную стоимость капитала.

Ключевые слова: финансы; инвестиции; устойчивый туризм; финансирование туризма

Туризм в Казахстане - это одна из важных отраслей экономики страны, которая привлекает как местных, так и иностранных туристов. Важными источниками финансирования туризма в Казахстане являются как внутренние инвестиции, так и прямые иностранные инвестиции. Кроме того, значительный вклад в развитие туризма вносят расходы иностранных туристов, которые посещают главные туристические места страны, такие как Алматы, Нур-Султан и Шымкент.

Туризм является четвертой самой крупной отраслью в мире. А согласно отчету Всемирного совета путешествий & туризма (ВСПТ), общий вклад туризма равен более 8 триллионам долларов США, что равно 10,4% ВВП в 2022 году. Данная организация прогнозирует, что данный показатель может достичь 12,45 триллионам долларов США в течение ближайших 5 лет. Туризм обеспечивает 323 миллионов рабочих мест, что равно 9,9% от общей занятости в мире; в 2028 показатель дорастет до 413 миллионов, согласно ВСПТ. А инвестиции, вложенные в туризм создали около 11% экономической отдачи. Исходя из невероятного вклада туристской деятельности, можно сделать вывод, что оно окажет огромное позитивное влияние развитие экономики национальной экономики, в особенности, учитывая ее стремительный рост в последние годы. [2,3]

Сектор туризма во многом опережает финансовый сектор, в особенности в признании необходимости учета вышеперечисленных экологических и социально-экономических проблем. К данным проблемам можно так же отнести защиту окружающей среды, объектов культурного наследия и местной экономики. Но к сожалению, как и в большинстве других секторов и отраслей промышленности и компаний, может возникнуть нехватка финансирования, где у туристских инициатив отсутствует доступ к капиталу для финансирования деятельности, поддержания, расширения операций и открытия потенциальных туристских направлений.

Tourism Finance (далее - ТФ) - это область финансов, которая связана с менеджментом источников финансирования и инвестиций для поддержания финансовой устойчивости туристских предприятий.

Первоначальной целью Tourism Finance является выявление критерий, согласно которым, туристские проекты с добавленной стоимостью должны получать инвестиционное финансирование. Помимо этого, ТФ оценивает финансовые потребности туристских организаций, для выявления структуры капитала (например: собственный капитал), которую необходимо привлечь для минимизирования средневзвешенную стоимость капитала. [5,6]

Позитивное влияние туризма на отечественную экономику можно наблюдать на примере многих зарубежных стран. Balaguer and Cantavella-Jorda (2002) уже доказали, как туристская деятельность отразилась на экономическом росте Испании. Ohlan (2016) также несколько раз доказал сильную отдачу туризма на долгосрочные и краткосрочные финансовые показатели Индии.

Инвестиции в ТФ следует классифицировать в две большие группы: долгосрочные и краткосрочные инвестиционные решения. К долгосрочным следует отнести решения по составлению бюджета капиталовложений, напрямую относящихся с расходами на путешествия и туризм, и выгода которых ожидается в течение времени больше, чем один финансовый год. В краткосрочным инвестиционным решениям по Tourism Finance можно отнести решения, напрямую связаны с управлением оборотным капиталом или финансированием оборотных активов.

Источники финансирования в туризме. На данный момент, бизнес туризма в Казахстане находится в периоде потенциального расширения. Но для его расширения необходимо определить источники финансирования и средства для финансирования. Данная статья содержит 7 основных возможных источников финансирования туристских проектов.

Государственный бюджет. На данный момент, в нашей стране действует Государственного программа по развитию туристской отрасли (на период 2019-2025 г.). Ее цель - увеличение доли туризма в национальном ВВП до 8%; для этого необходимо достичь следующих индикаторов:

№ п/п	Целевые индикаторы	Ед. изм.	Источники информации	Ответст-венные за испол-нение	2017 факт	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1	2	3	4	5	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Количество въездных посетителей*	млн. чел.	статистика	МКС МИО	7,7	7,9	8,1	8,3	8,5	8,7	8,9	9,1
2	Количество въездных туристов **	млн. чел.	статистика	МКС МИО	0,89	0,9	1,0	1,1	1,2	1,8	2,4	3,0
3	Количество внутренних туристов	млн. чел.	статистика	МКС МИО	5,56	4,9	5,1	5,3	6,0	6,6	7,3	8
4	Количество занятых в туристской отрасли	тыс. чел.	статистика	МКС МИО	442,487	480	495	530	560	590	620	650
5	Объем оказанных услуг местами размещения	млрд. тенге	статистика	МКС МИО	108,35	130	150	190	210	230	250	270

(Источник - Адилет. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан [7])

В рамках гос. поддержки инвестиционной деятельности, гражданам предлагаются определенные преференции; это избавление обложения таможенными пошлинами и налогообложения на добавленную импортированную стоимость, а так же государственные натурные гранты. [9]

Помимо этого, в рамках данной программы и в целях повышения и продвижения отечественного туристского имиджа было основано АО "KazakhTourism", которое помимо прочего является дочерней организацией Министерства Культуры и Спорта. [7]

Председатель президиума НПП "Атамекен" Т. Кулибаев в своем интервью казахстанскому изданию "Курсив" отметил то, что 140 млрд. национальной валюты выделено на развитие туристской инфраструктуры. [11]

Интернациональные гранты - невозвратные денежные средства, либо материальные продукты, предоставляемые межправительственными организациями (как Юнеско), правительства-партнеры, различные компании и фонды, занимающихся поддержкой туристских инициатив по всему миру. Одной из крупнейших в истории похожих поддержек является восстановительная программа Боробудура, профинансированная такими странами, как Австралия, Франция, Бельгия, Германия и Кипр. Данный грант погасил реставрационные расходы в сумме около 7 миллионов долларов США (на данный момент, эта сумма равна 18,1 миллионов). Привлечение международных спонсоров так же хорошо могло бы отразиться на развитии нашей туристской отрасли.

Кредиты Банков Развития. Одним из источников финансирования туристской отрасли могут быть кредиты от банков развития. В Казахстане существует Банк Развития Казахстана, ориентированный на развитие несырьевого сектора экономики. Данные кредиты выдаются по относительно невысоким процентным ставкам (от 1% до 2% годичных льготных кредитов). Позитивные показатели Кредитов Банков Развития можно заметить на примере Азиатского банка развития в 2014 году, когда между АБР и правительством Вьетнама было подписано кредитное соглашение, равное пятидесяти миллионам долларов США для улучшения туристской инфраструктуры государства и увеличения занятости населения. [8]

Частные отечественные инвесторы. Данные организации финансируют туристские проекты с расчетом на будущую долгосрочную или краткосрочную выручку в форме дивидендов и увеличения капитала. В пример можно привести компанию ANGIN (Angel Investment Network Indonesia), которая предоставляет возможность инвесторам и предпринимателям находить друг друга. Похожие компании несильно развиты в Казахстане, но имели бы хороший успех, при правильном распределении ресурсов.

Частные зарубежные инвесторы. В случаях,когда инвестиции не финансируются местными компаниями, есть опция обратиться к иностранным компаниям, которые занимаются финансированием туристских проектов. Они так же прогнозируют финансовую отдачу в виде дивидендов и прироста капитала. Такая компания, как калифорнийская Travel Venture Capitalist, занимается поддержкой бизнес-проектов по путешествиям и досугу.

В Казахстане уже существует хорошая база для развития многих разновидностей туризма, таких как: оздоровительный, культурно-познавательный, религиозный, спортивный, деловой и экологический. В стране существует ряд туристских аттракций и дестинаций, которые нуждаются в финансировании.

На данный момент, Казахстан собирается инвестировать более шестнадцати миллионов долларов США для улучшения инфраструктуры.

Год	Прямые иностранные инвестиции в туризм, млн. долларов США	Расходы иностранных туристов, млн. долларов США	Общий объем туристических услуг, млн. тенге
2017	20,3	1 469,4	6 175,6
2018	35,4	1 687,4	6 883,2
2019	43,9	2 710,1	8 032,6
2020	39,8	1 729,3	3 266,6

Таблица – 1. Данные о финансировании туризма в Казахстане за несколько лет. Данные получены из отчетов Национального банка Казахстана:

Данная таблица содержит информацию о финансировании туризма в Казахстане за несколько лет. В первом столбце указан год, на который относятся данные. Во втором столбце представлен объем прямых иностранных инвестиций в туризм в миллионах долларов США. Третий столбец показывает расходы иностранных туристов в Казахстане в миллионах долларов США. В четвертом столбце указан общий объем туристических услуг в Казахстане в миллионах тенге.

С 2017 по 2019 годы наблюдается рост прямых иностранных инвестиций в туризм в Казахстане. В 2019 году эти инвестиции составили 43,9 млн. долларов США, что на 8,6 млн. долларов США больше, чем в 2018 году.

Расходы иностранных туристов также росли в течение рассматриваемого периода, и достигли максимального значения в 2019 году - 2 710,1 млн. долларов США. Стоит отметить, что в 2020 году этот показатель снизился в два раза по сравнению с предыдущим годом, вероятно, из-за пандемии COVID-19, которая повлияла на международные поездки.

Общий объем туристических услуг в Казахстане также увеличивался с 2017 по 2019 годы, причем в 2019 году этот показатель составил 8 032,6 млн. тенге - наибольшее значение за рассматриваемый период. Однако в 2020 году этот показатель снизился более чем в два раза, вероятно, также из-за пандемии COVID-19.

Таким образом, таблица показывает динамику финансирования туризма в Казахстане и может быть полезной для анализа состояния туристической отрасли в стране.

В заключении, существует можно отметить, что туризм в Казахстане - это одна из важных отраслей экономики страны, которая привлекает как местных, так и иностранных туристов. Важными источниками финансирования туризма в Казахстане являются как внутренние инвестиции, так и прямые иностранные инвестиции. Кроме того, значительный вклад в развитие туризма вносят расходы иностранных туристов, которые посещают главные туристические места страны. А позитивный инвестиционный климат и тенденция экономического развития только подкрепляют привлекательность Казахстана не только для отечественных, но и иностранных инвестиций. Учитывая, что РК располагается на двадцать восьмом месте из ста девяноста государств в рейтинге Ease of Doing Business и уникальное природное наследие страны, Tourism Finance имеет огромный потенциал. Казахстан - активно развивающееся государство, динамично стремящаяся стать одной из самых конкурентоспособных экономик.

ЛИТЕРАТУРА

1. Акбар, И., Янг, З., Хан, Ф. и Канат, Г. // Влияние негативной политической обстановки на устойчивый туризм: исследование объекта всемирного наследия Аксу-Джабаглы, Казахстан. Устойчивое развитие. – 2020. - 210 с.
2. Акунаай М., Нельсон Ф. и Синглтон Э. // Общественный туризм в Танзании: потенциал и опасности на практике. На второй конференции "Мир через туризм". Дар-эс-Салам, Танзания. — 2003, 7-12 декабря
3. Альварес-Гарсия, Дж., Дуран-Санчес, А., Рио-Рама, Д., и Де ла Крус, М. // Научное освещение в сфере общинного туризма: устойчивый туризм и стратегия социального развития. Устойчивое развитие. — 2018
4. Балагур Дж. и Кантавелла-Жорда М. // Туризм как долгосрочный фактор экономического роста: пример Испании. — 2002

5. Олан, Р. // Туризм и экономический рост в Индии. Деловой журнал будущего. — 2017

6. Кумар, Р. Р. Изучение роли технологий, туризма и финансового развития: эмпирическое исследование Вьетнама. Качество и количество.— 2014. – 14 с.

7. Адилет. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. Электронный ресурс: https://adilet.zan.kz/rus (Дата обращения: 29.03.2023)

8. Официальный сайт Казахстанской туристской ассоциации. Электронный ресурс: https://hospitality-kazakhstan.kz (Дата обращения: 29.03.2023)

9. М. Мамырханова. // 140 млрд тенге выделят на развитие инфраструктуры туризма из бюджета РК. Электронный ресурс: https://kz.kursiv.media/2018-07-10/140-mlrd-tenge-vydelyat-na-razvitie-infrastruktury-turizma-iz-byudzheta/ (Дата обращения: 29.03.2023).

УДК 378.147.88

Уайсова А.
аға оқытушы, PhD
Халықаралық туризм менеджменті кафедрасы
Uayisova.a@ablaikhan.kz
Турдибакиева Р.А.
аға оқытушы, туризм магистрі
Қонақжайлылылық менеджменті кафедрасы
turdibakieva.r@mail.ru
Ахмеджанова Д.Ж.
аға оқытушы, педагогика магистрі
Халықаралық туризм менеджменті кафедрасы
dilda_akhmejanova@mail.ru
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан

ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ САЛАСЫНДА КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Түйін: Мақалада кәсіби құзыреттіліктің өзектілігі анықталады және қызмет көрсету саласында «Ішкі туризмді ұйымдастыру» модулі аясында кәсіби құзыреттілікті қалыптастыратын практикалық мысалдар талданады.

Тірек сөздер: кәсіби құзыреттілік, қызмет көрсету саласы, ішкі туризм, қонақжайлылық индустриясы, кейс жағдаяттар

Uaisova A.
senior lecturer, PhD
International tourism management department
Uayisova.a@ablaikhan.kz
Turdibakieva R.A.
senior lecturer, master of tourism
Hospitality management department
turdibakieva.r@mail.ru
Akhmejanova D.Zh.
senior lecturer, master of pedagogics
International tourism management department
dilda_akhmejanova@mail.ru
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Abstract: The article defines the relevance of professional competence and analyzes practical examples of the formation of professional competence in the field of services within the framework of the module "Organization of domestic tourism".

Keywords: professional competence, service sector, domestic tourism, hospitality industry, case studies

Қонақжайлылық индустриясы мен туризм саласы негізінен адами ресурсына негізделген қызмет көрсету саласы және оның ерекшелігі әлеуметтік –экономикалық қатынастардың, тұтынушылардың

қажеттіліктері мен қалауларының өзгеруіне байланысты мамандарды дайындауда құзыреттілігіне қойылатын талаптарға негізделеді.

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру моделі соңғы 20 жылдан астам уақыттан бері қарастырылып отыр және қазіргі уақытта қызметкерлердің тұтынушымен қарым-қатынас арқылы қорытынды әсерін қалдыратын және тұтынушылардың адалдығына әсер ету факторларына байланысты өзектілігі арта түсті. Сондықтан кәсіби құзыреттердің қалыптасуы кадрларды дайындау, ғылыми-техникалық жаңашылдық кезінде туындаған еңбек жағдайларының динамикалық өзгерісі, экономика мен қоғамның барлық салаларындағы жылдам прогресс, цифрландыру, мамандарға қойылатын талаптарға т.б. өзгерістерге тәуелді екен. Құзыреттілік тәсіл «нәтижелерді жобалау» мүмкіндігін береді. Мамандардың құзыреттілік моделін қалыптастыру, білім сапасын өзгертуге бағытталған идеология Болон процесінің құжаттарына енгізілген. Бұл модель нарықтағы бәсекелестікке қабілетті мамандар дайындаумен байланысты. Білім беру парадигмасы, мысалы білім беру *teaching* оқыту *learning* үйренуге ауысты [1]. Үйренушіге бағытталған жалпы, кәсіби құзыреттілік мыналарды қамтиды:

- орындалатын міндеттер мен мәселелердің мәнін түсіну;
- саладағы тәжірибені жақсы білу, ең жақсы жетістіктерін игеру;
- қол жеткізген нәтижелер үшін жауапкершілікті түсіну;
- қателіктерден сабақ алу және жұмыс процесіне түзетулер енгізу;
- мақсаттарға жету.

Жалпы, адам қарым-қатынас субъектісі ретінде, таным және еңбек негізінің құзыреттердің төрт тобын бөлуге болады, мысалы әлеуметтік-мәдени (азаматтық ұстаным, жауапкершілік, әлеуметтік құндылық бағдарлары, тиімді өзара әрекеттесу қабілеті, тұлғааралық қатынастар, командада жұмыс істеу және т. б.); жеке (рефлексия қабілеті, кәсіби тұлғалық өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жүзеге асыру және т. б.); ақпараттық (ақпаратты алу және талдау қабілеті, білімді арттыруға, пайдалануға дайын болу, жаңа идеялар ұсыну және т. б.); белсенділік (әр түрлі күрделілік дәрежесіндегі мәселелерді шешу қабілеті әлеуметтік және кәсіби міндеттер, тиімді шешу жолдарын ұсыну және т. б.) [2].

Еңбек нарығына қажетті құзыреттілік немесе түлектердің құзыреттілік моделі деп жалпы ұсынылған дайындық процесінің ғылыми нәтижесіне, білім беру процесінің мақсаттарына, еңбек нарығының қажеттіліктеріне, аймақтық, салалық ерекшеліктерге және басқа да бірқатар факторларға байланысты болады [3].

Құзыреттелікті зерттеу төңірегінде де көптеген пікірталастар туындайды. Зерттеу нәтижелеріне сүйенсек, практикадан, тағылымдамадан өткен студенттер өз құзыреттерін арттыратынын көрсетеді. Олар, мысалы қонақүйлердің белгілі бір бөлімінде ғана практика немесе тағылымдамадан өтсе, сол бөлімнің деңгейінде қажетті құзыреттерге қол жеткізе алады. Сондықтан кәсіби құзыреттілік жұмыс істеу барысында қалыптасады, шыңдалады. Қонақ үй санаты құзыреттіліктің даму деңгейіне әсер етеді [4].

Құзыреттілікті жұмыс берушінің оқу процесінде игерген дағдыларын нақты бағалауы қажет десек те, жұмыс орнында дамытатын құзыреттілікті зерттеу де маңызды. Әдетте, ұйымдар техникалық дағдыларды дамытуға баса назар аударады, дегенмен туристік ұйымдардың менеджерлері мен көшбасшылары техникалық және жалпы құзыреттіліктерді дамытуға назар аударуы керек, әсіресе ұйымның оң имиджін қалыптастыру үшін маңызды [5].

ЖОО-дағы аудиториялық сабақтар оқудың алдыңғы кезеңдерінде студенттердің алған білімін тереңдетуге, жүйелеуге және нақтылауға әсер етеді. Мұнда дәрістер мен практикалық сабақтар барысында өзіндік жұмыс дағдылары, кәсіби және жалпы мәдени құзыреттіліктер қалыптасады, шығармашылық, танымдық белсенділік дамиды [6].

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ-де қызмет көрсету саласы мамандарын дайындау 6В11101 Туризм және 6В11102 Мейрамхана ісі және мейманхана бизнесі білім беру бағдарламалары арқылы жүзеге асып жатыр. Аталған бағдарламалар теориялық дайындықпен қатар, практикалық біліктіліктерді, қазіргі заман талабы кәсіби құзыреттік қалыптастыру арқылы білім беру мен өндіріс арасын жақындатады. Осы орайда маңызды тәсілді іске асыру үшін өзара әркеттесуге арналған пікірталастар, рөлдік ойындар, шеберлік тренингтер, жоба әдісі, жағдаяттарды шешу мен кейс шешу әдістерінің маңызы зор. Аталған әдістер арқылы коммуникативті, өнертапқыштық, ұйымдық-бақарушылық, рефлексивті, командада жұмыс істеу дағдылары, келіссіздер жүргізу, дискуссия құру, стрессті жағдайда өзін ұстау, жанжалдарды шешу, кризистерге дайын болу құзыреттіктерге қол жеткізеді. Семинар сабақтарынан бөлек, студенттердің өздік жұмысын да жандандыру оларды жүйелі, қарқынды зерттеу жұмыстарын бағыттау, білімдерін бақылау және уақытында түзеу, зерттелетін тақырыпқа деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Мысалы, «Ішкі туризмді ұйымдастыру» модулі бойынша Ішкі туризм технологиясы және ұйымдастыру, Туристік өнімді әзірлеу, турдың талдауы және өзіндік құнын анықтау пәндерінде

студенттер әртүрлі проблемалық жағдайларды талқылайды. Төменде келтірілген жағдайларды шешу болашақ мамандардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру процесінің тиімділігіне ықпал етеді, мысалы түсіндіру, оқу мазмұнын проблемалық баяндау, зерттеу жұмысы, кәсіби қызметті модельдеу және импровизациялау, кәсіби қызметтің нақты жағдайларын талдау, сондай-ақ когнитивті-креативті құзыреттер, соның ішінде, шешім қабылдау кезінде дербес шешім қабылдау көрінісі, берілген ақпаратпен жұмыс істей білу, жаңа білімді игеру, шығармашылық көзқарас орындалатын қызметке ие болу.

Жағдаят 1. "Бозоқ" ортағасырлық қонысы Қазақстан астанасының мыңжылдық тарихының алды деп аталады. Болашақта мұнда тарихи-мәдени мұражай-қорық пайда болады деп жоспарлануда, оның жобалық-сметалық құжаттамасы 2020 жылы әзірленген. Бұл құжатта не көрсетілген? Бұл елді мекеннің ерекшелігі неде? Осы кешенді туристік бағыт ретінде жүзеге асыру үшін бес ұсыныс беріңіз. Бұл жағдаят жұппен орындалады.

Бұл жағдайды талқылау кезінде студенттер келесі құзыреттерді қалыптастырады: теориялық алған білімін нақтылайды, коммуникативті дағдыларды қалыптастырады, бастамашылық, пайымдаудағы шығармашылық, дербес ұсынылған ақпаратты болжау және талдау қабілеті, ұсыныс беру арқылы мәселеге шешім шығару және т. б.

Ал, студенттерге кеңістіктік синергиясын қолдана білу, өз бетінше шығармашылық білім алуға үйрену, ақпаратты өңдеу технологиясын практикалық мысалдармен көрсету және студенттердің сөздік қорын кеңейту, әсіресе болашақ кәсіби қызметпен байланысты лексикалық және стилистикалық білімін көрсетуде келесі жағдаятты ұсыну тиімді деп есептейміз.

Жағдаят 2. Жаңа өнімдерге арналған перспективалық идеяларды табу және қалыптастыру жаңа туристік өнімдерді әзірлеу процесінің бастапқы нүктесі болып табылады. Жаңа өнім идеялары жаңа өнімді жоспарлаудан басталады. Жаңа өнім идеялары көптеген туристік өнімдерді әзірлеу топтарының өміршеңдігінің көзі екен. Жұппен жұмыс жасай отырып, Қазақстанның мәдени сакралды мұраларын қамтитын жаңа турға арналған идеялар ұсыныңыз. Бұл танымдық экскурсия болуы керек. Туристік нысандардың кеңістіктік синергиясын пайдаланыңыз.

Жағдаят 3. Алматыдағы ең танымал туроператорларды таңдаңыз. Мысал ретінде таңдалған туроператорды пайдаланып, Портердің бес күші факторын қолдану арқылы бәсекелестік ортаны талдаңыз. Неліктен ірі де, кіші де туроператорлардың едәуір бөлігі банкротқа ұшырағанын талқылаңыз. Қиын кезеңдерді бастан өткергендердің бизнестің банкроттық қаупін азайту үшін не істеуге болады? Топпен талқылау.

Бұл жағдайды шешу кезінде студенттерде теориялық білімнің қолданысын арттыру, танымдық-аналитикалық құзыреттілік қалыптасады: проблемалық жағдайларды шешу және нарықты зерттеу, бәсекелестік артықшылықтарды пайдалану, кәсіпорынның әлсіз және күшті жақтарын ескеру мүмкіндігі; туризмдегі ақпараттық технологиялардың құзыреттілігі: ақпаратты өңдеу мүмкіндігі, туризм саласында қолданылатын мамандандырылған компьютерлік бағдарламаларды білу, сандық дағдыларды меңгеру және дамыту болады.

Туризм саласы қызмет көрсету түрлерімен, туризм секторының алдында тұрған мәселелерді тиімді шешу үшін жобалық іс-әрекеттерді де ұсынамыз. Жоба жасау кәсіби құзыреттілігінің элементі ретінде қарастырылады. Ол экономикалық тиімділікке және әлеуметтік маңызды нәтижеге бағытталған дағдыларға негізделген.

Жоба жасау құзыреттіліктері мыналар [7]:

- жобалаудың теориялық негіздерін меңгеру, туризмде жобалаудың негізгі әдістерін қолдануға дайын болу;
- туристік индустрияда ауқымды және әлеуметтік маңызы бар жобаларды әзірлеу мен жүзеге асыруды кәсіби қызмет нәтижелерін бағалауды құқықтық және этикалық стандарттар бойынша терең білімді пайдалана білу;
- туристік индустрияның талаптарын сәйкес келетін жаңа туристік жобаларды әзірлеу, жобалау кезінде басым бағыттарды анықтау, қажетті нормативті-техникалық құжаттамаларды рәсімдеу мүмкіндігі;
- туристік индустрияда жобаларды іске асыру мүмкіндігі.

Оқыту әдісі ретінде жобалық іс-әрекет құзыреттілігі кәсіби қабілеттердің дамуына жағдай жасайды. Жоба жұмысында команда құра білу, шығармашылық ойлау, мақсат қою, болжау, шешімді таңдау, нәтижеге қол жеткізу, оның тиімділігін бағалау сияқты құзыреттілік дамыту жүзеге асырылады. Төменде біз студенттердің кезең-кезеңімен орындайтын жоба жұмысының 2 мысалын ұсынамыз.

Жоба жұмысы №1

Қонақжайлылық және туризм саласында отандық туристік өнімді құру.

Бұл жобаны орындау үшін жаңа туристік өнімді әзірлеудің кезеңдерін орындау керек.

1. Идеяларды қалыптастыру (негізгі туристік бағыттарды, кем дегенде Қазақстанның ең үздік бес бағытын талдап, табыстың негізгі факторларын анықтаңыз, нарық қатысушысы ретінде бар өнімді дамыту немесе жаңа өнімді шығару туралы жақсы идеяны ойлап табыңыз. Өз идеяңызды жіберіңіз).

2. Идеяларды таңдау (Өткен аптада сіз идея жібердіңіз. Енді сіз өз идеяңызды ұсынуыңыз керек: ол жаңа нарыққа сәйкес келе ме? Тұтынушылардың қажеттіліктері мен оларға деген сұранысты анықтау мақсатында өндіріс пен нарықты талдау. Сауалнама жүргізу және нәтижелерді талдау. “5W”, “mindmap”, “brainstorming” әдістері арқылы идеяға сканерлеу жасау. Талқылау барысын видеоға түсіріп жіберу. Командамен жұмыс істеу).

3. Тұжырымдаманы әзірлеу және тестілеу (Сіз жаңа өнім идеясын ұсындыңыз. Енді Интернетте форум жасаңыз және өнімнің нарыққа шығар алдында тұтынушылардың реакциясын талдаңыз).

4. Маркетингтік стратегияны әзірлеу (Маркетингтік стратегияңызды жасаңыз, кэшбэк, блогер, таргетинг, маркетингтік стратегияның мақсаттарын анықтаңыз, әлеуметтік желілерге жазбалар (сторис) дайындаңыз).

5. Өнімді әзірлеу (Сіз жаңа туристік өнімді әзірлеудің барлық кезеңдерінен өттіңіз. Дизайн идеяңызды (турды) жіберіңіз. Жаңа өнімнің прототипін жасаңыз. Жоба жұмысының есебін жасаңыз. Қорғауға ppt форматында презентация дайындаңыз).

Жоба жұмысы № 2.

Брошюраны әзірлеу:

Маслоудың иерархиясының барлық деңгейіне жету үшін мүмкіндігінше келушілерді тарту үшін, бірінші аралық бақылауда ұсынған өнімге брошюра (350 сөз) жасаңыз. Брошюраның иерархияда анықталған қажеттіліктерге қалай сәйкес келетінін түсіндіріңіз.

Кезеңдер:

1. Команда құру және міндеттерді бөлу.
2. Брошюраның түсінігі мен тақырыбының анықтамасы. Маслоудың иерархиясын зерттеу және оны өнімді жылжыту үшін қолдану.
3. Туризм брошюраларының мысалдарын талдау. Тиімді брошюраның элементтерін анықтау.
4. Дизайн әзірлеу.
5. Брошюраны дайындау және басып шығару.
6. Брошюраны қорғау.

Ұсынылатын екі жоба жұмысы екі аралық бақылауға арналған. Жоба жұмыстары бір-бірімен байланысты. Модульді оқу барысында логикалық байланысты қамтиды. Студенттер кәсіби құзыреттіліктерді игереді.

Жалпы, кәсіби құзыреттілікті анықтап отыру және нарық талабына сай мамандарды дайындау білім беру бағдарламасының басты мақсаттарының бірі болып табылады.

ӘДЕБИЕТ:

1. Санникова С.В., Письменный Е. В. Ключевые компетенции личности в контексте Болонского процесса // Вестник ЮУрГУ. Серия: Образование. Педагогические науки. 2009. №24 (157).

2. Решетникова К. В., Предводителева М. Д. Компетентностная модель обучения магистров в сфере гостеприимства и туризма: опыт формирования научно-исследовательских и аналитических компетенций // Университетское управление: практика и анализ. 2016. №3 (103).

3. Акатьева Л. В., Рогозина Э.Р. Формирование профессиональной компетентности менеджера по туризму // Вестник Удмуртского университета. Серия «Философия. Психология. Педагогика». 2021. №4.

4. Ferreras-Garcia R., Sales-Zaguirre J., Serradell-López E. Competences in higher education tourism internships //Education+ Training. – 2020. – Т. 62. – №. 1. – С. 64-80.

5. Johnson, K.R., Huang, T. and Doyle, A. (2019), "Mapping talent development in tourism and hospitality: a literature review", *European Journal of Training and Development*, Vol. 43 No. 9, pp. 821-841. https://doi.org/10.1108/EJTD-03-2019-0047

6. Пак Ю.Н., Шильникова И.О., Пак Д. Ю. Компетентностный подход – инновационная основа методологического обновления образовательных программ. Опыт высшей школы Казахстана // ОТО. 2014. №1.

7. Брель О. А. Использование современных образовательных технологий в подготовке кадров для сферы туризма (на примере кейс-метода и технологии портфолио) // КПЖ. 2016. №2-1 (115). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-sovremennyh-obrazovatelnyh-tehnologiy-v-podgotovke-kadrov-dlya-sfery-turizma-na-primere-keys-metoda-i-tehnologii-portfolio (дата о

СЕКЦИЯ 8.
КӨПМӘДЕНИЕТТІ ЖӘНЕ ЖАҺАНДАНУШЫ ӘЛЕМДЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ
СЕКЦИЯ 8.
ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕННОСТЕЙ КАЗАХСТАНСКОЙ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО И ГЛОБАЛИЗИРУЮЩЕГОСЯ МИРА
SECTION 8.
TRANSFORMATION OF THE VALUES OF THE KAZAKH SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN A MULTICULTURAL AND GLOBALIZING WORLD

УДК: 37.013

Алейников М.В.,
канд. ист. наук, доцент
Бийск, Россия

ВЗАИМОСВЯЗЬ ФИЛОСОФИИ И МЕДИЦИНЫ НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА ИБН СИНЫ

Аннотация: В статье рассматривается взаимосвязь философии и медицины на примере творчества Ибн Сины (Авиценны). Показано, что основой духовно-теоретической и духовно-практической деятельности Ибн Сины является его философское мировоззрение. Автором подчёркивается, что философия по отношению к медицинской системе Ибн Сины выполняет роль мировоззренческой и методологической базы. Анализируются философские основания медицинской деятельности Ибн Сины. Демонстрируются гуманистические идеи и диалектические воззрения в творчестве выдающегося мыслителя.

Ключевые слова: здоровье, болезнь, человек, гуманизм, медицина, медицинское познание, философия, философская методология, диалектика, профессионализм, организм, психика, соматика, гармония, мера.

Aleinikov M.V.,
cand. ist. Sciences, Associate Professor
Biysk, Russia

RELATIONSHIP OF PHILOSOPHY AND MEDICINE ON THE EXAMPLE OF IBN SINA'S WORK

Abstract: The article discusses the relationship between philosophy and medicine on the example of Ibn Sina's (Avicenna's) work. It is shown that the basis of spiritual-theoretical and spiritual-practical activity of Ibn Sina is his philosophical outlook. The author emphasizes that philosophy in relation to the medical system of Ibn Sina plays the role of an ideological and methodological base. The philosophical foundations of Ibn Sina's medical activity are analyzed. Humanistic ideas and dialectical views are demonstrated in the works of the outstanding thinker.

Key words: health, disease, human, humanism, medicine, medical knowledge, philosophy, philosophical methodology, dialectics, professionalism, organism, psyche, somatics, harmony, measure.

«Главным сокровищем жизни являются не земли, которые ты завоевал, не богатство, которое ты приобрёл… Главным сокровищем жизни является здоровье, и чтобы его сохранить нужно много знать». Автором этого высказывания является Абу Али Хусейн ибн Абдаллах ибн аль-Хасан ибн Али ибн Сина, известный на Западе как Авиценна (980-1037) - величайший средневековый персидский учёный-энциклопедист, врач и философ, представитель восточного аристотелизма. С этим высказыванием нельзя не согласиться, так как здоровье человека, несомненно, занимает самую верхнюю ступень в ценностной иерархии, а также в системе таких категорий человеческого бытия, как интересы и идеалы, гармония и красота, смысл жизни и счастье. Здоровье - ценность основная, наиважнейшая среди всех других, ибо от обладания им целиком и полностью зависит всё остальное: любовь, свобода, карьера, творчество.

На протяжении многих столетий Ибн Сину сопровождали почётнейшие титулы как дань глубокого уважения и признания. На Востоке его называли «аш-Шейх-ар-Раис» («Учитель мудрецов»), «Худжат аль-Хак» («Авторитет Истины»); на Западе - «князь философов», «князь врачей». В наши дни американский ученый Г. Хавзер назвал Авиценну «Солнцем медицинского мира». Признание заслуг Ибн

Сины в разных отраслях знаний символично запечатлено в памятнике-мавзолее над его могилой в городе Хамадане (Иран). Памятник представляет собой двенадцать устремившихся ввысь колонн, соединённых вверху куполом. Они символизируют двенадцать основных отраслей знаний того времени, которыми в совершенстве владел великий учёный [1].

Ибн Синой оставил потомкам богатейшее творческое наследие, которое имеет как национальное, так и общечеловеческое значение. Им было написано более 450 трудов в 29 областях науки, из которых до нас дошли только 274. Труды Ибн Сины написаны в основном по-арабски и фарси [2, с.3].

Среди трудов Ибн Сины по медицине наибольшее влияние на учёных Востока и Запада в течение нескольких столетий имел «Канон врачебной науки» - энциклопедический свод медицинских знаний, в котором с большой полнотой рассматривается всё, что относится к здоровью и болезням человека. К этому труду примыкает написанная на фарси «Книга знания» («Даниш-намэ»). В сокращённом изложении философские идеи «Книги исцеления» содержатся в «Книге спасения». «Книга указаний и наставлений», написанная в последние годы жизни является итоговым изложением его философских идей, испытавшим влияние суфизма.

Великий швейцарский философ и врач эпохи Возрождения Парацельс отмечал, что там, где заканчивается врач, начинается философ. Философия и медицина тесно связаны между собой. Взаимосвязь философии и медицины обнаружилась ещё в древности, с момента появления первых явных признаков абстрактного (отвлечённого) мышления в лечебном деле, и продолжается по сей день. В истории человеческой культуры философия и медицина развивались в тесной взаимосвязи как отрасли знания и духовной деятельности, непосредственно затрагивающие человека.

Философские взгляды Ибн Сины были плодом его долгих размышлений над наследием своих предшественников, в особенности Аристотеля и Абу-Насра аль-Фараби, а также результатом всесторонних наблюдений над бытом и жизнью различных слоёв общества, обобщений своего практического опыта медика и визиря, политического эмигранта и естествоиспытателя. Кроме того, становление его философской мысли происходило под влиянием неоплатонизма.

Уже в юные годы Ибн Сина чрезвычайно интересовался философией Аристотеля. В своей классификации наук, Ибн Сина, как и Аристотель, считает метафизику (она является наукой о том, что лежит вне природы) самой ценной из всех наук, называет её «божественной наукой» [3, с.13]. В понимании Ибн Сины медицина и прочие частные науки во многом являются областями применения идей и принципов, прямо или опосредованно выводимых из метафизики как «науки наук». «Принципы всех наук основываются на этой науке, и, хотя её изучают в конце, в действительности она является первой», - пишет Авиценна о положении метафизики в системе философских наук, объясняя причину того, почему именно с неё он начинает рассмотрение указанных наук в «Книге знания» [4, с.142].

Ибн Сина подчёркивает, что всякое знание, которое не взвешено на весах разума, не является достоверным и, следовательно, не является истинным знанием. Поэтому необходимо изучать логику [5, с.545]. И действительно, логика нужна любому специалисту, будь он медик, биолог, математик или юрист. Она служит необходимым инструментом, освобождающим от лишних, ненужных запоминаний, помогающим в массе информации найти то ценное, что нужно человеку. Без логики это слепая работа. Именно логика позволяет нам правильно строить свои мысли, делать верные, обоснованные выводы. Она способствует интеллектуальному развитию личности. Логическое мышление - это основа врачебной деятельности Ибн Сины. Именно оно помогало ему в её успешном осуществлении. Следует отметить, что центральной проблемой философии Ибн Сина считает человека, его природу, сущность и существование, жизнь, физическое и духовное развитие.

Гуманизм и профессионализм врача, как известно, являются его главными и необходимыми качествами. Ибн Сина обладал ими в полной мере. Его профессиональная медицинская деятельность пронизана гуманистическими идеями. Соблюдение принципа «Не навреди» выражается также в моральной ответственности медика по отношению как отдельному пациенту, так и группе больных. Подробно описав известные ему методы и способы диагностики различных заболеваний, Ибн Сина назидательно напутствует своих коллег и последователей: «Если болезнь определить затруднительно, то не вмешивайтесь и не торопитесь принимать какие-либо меры», что подчёркивает главный принцип врачебной этики «Не навреди» [6].

Ибн Сина наследовал лучшие стороны медицины Гиппократа, Галена, Абу Бакра Мухаммада Ар-Рази и аль-Фараби: лечить не болезнь, а больного, изучать состояние организма с учётом индивидуальных особенностей. Мыслитель обращает особое внимание на необходимость индивидуального подхода к каждому больному, чтобы не причинить вред трафаретным, непродуманным лечением. Так как «каждый отдельный человек предрасположен к определённой натуре, присущей ему лично», то он рекомендует индивидуализировать лекарственные назначения больным. Ибн Сина считает важным во врачебной деятельности учёт возрастных особенностей пациентов, времён года,

оказывающих влияние на возникновение отдельных заболеваний и их протекание, а также сопутствующих болезней у конкретного больного. Это принципиальное требование, которое легло в основу всей системы медицинских знаний Ибн Сины, и по сей день сохраняет своё значение в медицине.

Выраженные в трудах Ибн Сины гуманистические идеалы предвосхитили многие нравственные принципы современной медицины: принцип автономии врача и пациента, принцип их информированного согласия, принципы социальной ответственности и справедливости.

Ибн Сина отмечал: «Врач должен обладать взглядом сокола, руками девушки, мудростью змеи и сердцем льва». В образной форме он выражает мысль о том, что врач должен быть профессионалом высокого уровня, являясь при этом всесторонне и гармонично развитой личностью. В понимании Ибн Сины врачебное дело - это одновременно и наука, и искусство, а врач - не ремесленник, а представитель особой профессии, в которой наряду с профессиональной подготовкой требуются творческое отношение к делу, высокая духовность и нравственность. Особая социальная миссия врача определяет и особую ответственность этой профессии. Сформулированное Ибн Синой кредо врачебной деятельности как единства знания, добра и красоты по-прежнему сохраняет своё значение.

Одним из центральных пунктов философии Ибн Сины является концепция строго упорядоченного мира, который подчинён законам детерминизма (учение о всеобщей причинной обусловленности и взаимосвязи природных, общественных и психических явлений). Ибн Сина в различных природных явлениях усматривал причинную взаимосвязь, которая подчинена естественной закономерности.

Вызывает восхищение гениальное предположение Ибн Сины о невидимых мельчайших существах, способных вызывать лихорадочные заболевания и распространяться через воздух, воду, пищу, почву. Он указывает на опасность передачи болезнетворного начала от больного человека здоровому и возникновения эпидемий. Ибн Сина одним из первых осознаёт инфекционную природу многих заболеваний и, по сути, поднимает проблему роли микроорганизмов в жизни людей. В связи с этим, он рекомендует изоляцию больных от общества на сорок дней. Ибн Сина назвал этот метод «Аль-Арбаин Ия», что означает «сорок-сорок» дней. Опыт самоизоляции, который внедрил Ибн Сина получил распространение сперва в Италии, а позже и по всей Европе и стал называться «Quarantena» (по-английски карантин). Постепенно термин «карантин» распространился по всему миру.

Организм человека Ибн Сина рассматривает как единое целое, которое развивается под влиянием внешних (природная и социальная среда) и внутренних (соотношение свойств четырёх элементов: воздуха, земли, воды, огня, или «мизадж») факторов. Предостерегая врачей от ошибок в их профессиональной деятельности, Ибн Сина даёт им следующее наставление: «Когда говорят, что в медицине есть нечто теоретическое и нечто практическое, то не следует думать, как воображают многие исследователи данного вопроса, будто этим хотят сказать, что одна часть медицины - познание, а другая часть - действие. Необходимо знать, что под этим подразумевается нечто другое. А именно: каждая из двух частей медицины - не что иное, как наука, но одна из них - это наука об основах медицины, а другая - наука о том, как её применять» [7, с.5]. Таким образом, Ибн Сина акцентирует внимание врачей на органическую связь теоретической и практической деятельности, единство чувственного и рационального в деятельности врача, в диагностике и лечении,

В понимании природы человеческого организма, сущности здоровья и болезни Ибн Сина исходит из позиций системного подхода, неразрывно связанного с диалектикой и применяемого в наше время практически во всех областях знаний. Этот вывод можно сделать на основе анализа «Канона врачебной науки», и прежде всего, перечня предметов, изучаемых медициной, который приводит его автор. Это элементы, «мизадж» (соотношение свойств этих элементов), соки тела, органы тела, действия и состояния здорового и больного тела, а также причины этого состояния (пища, питьё, воздух, климат, жилище, профессия, пол, возраст, режим питания и сна), описания и способы лечения болезней, душевные силы и др. [8, с.5]. Системность мышления Ибн Сины проявляется и в других его медицинских трудах, где он также указывает на взаимозависимость различных частей и органов человеческого организма.

Учёный отмечает и непосредственное влияние психики на функционирование внутренних органов. Так, причинами запоров он считает слабость изгоняющей силы, утрату ощущения необходимости изгнать, слабость переваривающей силы, так как опорожнению способствует и сила воли. Иными словами, Ибн Сина в полной мере понимал связь расстройства дефекации с психогенным подавлением этого акта.

С другой стороны, в этиологии психических заболеваний Ибн Сина придаёт большое значение болезням тела, в частности, желудочно-кишечным заболеваниям, что находит своё подтверждение в современных исследованиях в этой области [9]. Таким образом, он является сторонником психосоматического подхода, который основан на идее целостности человеческого существования.

Значительное внимание Ибн Сина уделяет профессиональной культуре общения врача. В связи с этим, он указывает на то, что врач, помимо всего прочего, должен обладать даром красноречия. Слово врача он ставит рядом со словом поэта. Ибн Сина писал: «Три оружия есть у врача: слово, растение, нож». Следует обратить внимание на то, что слово у него - на первом месте. Тем самым он подчёркивает важность слова врача, его большое диагностическое и терапевтическое значение. Рассматривая слово как важный лечебный фактор, Ибн Сина полагает, что врачебное искусство немыслимо без его умелого применения при общении с больным.

Ибн Сина считает очень важным не только уход за больным, но и его психологическую поддержку. Он проявляет большой интерес к психотерапии и методам морально-психологического воздействия врача на больного. Врач, по его мнению, должен уметь успокоить больного, снять у него чувство тревоги и страха, поднять его настроение. Ибн Сина отмечает: «Паника - это половина болезни. Спокойствие - это половина здоровья. Терпение - это начало выздоровления!» Приведём одну из цитат Ибн Сины, которая раскрывает его нам не только как врача- клинициста, но и как психотерапевта: «Знай, что к числу хороших и действенных лечений относится пользование тем, что усиливает душевную и животные силы, как, например, радость, встреча больного с тем, что он любит, постоянное нахождение с человеком, который радует его. Иногда полезно постоянное нахождение человека с мужественными людьми и с теми, кого он стыдится. Это устраняет у больного некоторые вредные для него вещи. К числу близкого к такому роду лечения относится переезд из одного города в другой и из одного климата в другой, смена одной обстановки другой» [10, с.293].

В своей врачебной деятельности Ибн Сина уделяет значительное внимание осмыслению философских категорий «гармония» и «мера», раскрывает формы их проявления в медицине. Он подчёркивает, что искусство сохранения здоровья - это гармоничное сочетание факторов: уравновешенность натуры, выбор пищи, очистка тела от излишеств, сохранение правильного телосложения, уравновешенность физического и душевного движения. Как уже отмечалось, в медицинских трудах Ибн Сины имеется понятие «мизадж», которое определяется как пропорциональное (гармоничное) соотношение свойств веществ (элементов). Дисгармония веществ в организме влечёт за собой нарушение нормального «мизаджа», что, по его мнению, является основой всякого заболевания.

Аналогично Гиппократу и Парацельсу Ибн Сина приходит к выводу, что всё есть лекарство, и всё есть яд - всё дело в дозе (то есть имеет значение мера чего-либо). Ибн Сина указывает на то, что не следует наполнять желудок в такой степени, при которой в нём уже не остаётся места для дополнительной пищи и советует прекращать принимать пищу ещё при наличии некоторого аппетита. Этот остаток аппетита является продолжением чувства голода, которое через незначительное время исчезает.

В медицине, как и в других сферах своего научного творчества Ибн Сина демонстрирует неутолимую жажду познания и дух новаторства. Он признаётся, что не может и часа прожить, не узнав хотя бы немного нового. Безделье и праздность Ибн Сина считал большими человеческими пороками, которые не только порождают невежество, но и нередко становятся причиной множества болезней.

Итак, на основании всего вышесказанного можно сделать вывод, что философское мировоззрение Ибн Сины служит основой его духовно-теоретической и духовно-практической деятельности. По отношению к медицинской системе Ибн Сины философия выполняет роль мировоззренческой и методологической базы. Философскими основаниями его медицинской деятельности являются такие универсальные принципы, как принцип закономерного устройства мира, принцип всеобщей связи, принцип развития, принцип детерминизма, принцип противоречивости всего сущего, принцип системности, и конечно же, принцип гуманизма. Врачующий философ и философствующий врач Ибн Сина оставил яркий след в истории человечества. Его мысли и идеи продолжают служить современности, помогают шире и глубже познавать мир.

ЛИТЕРАТУРА

1. «Канон врачебной науки Авиценны» // Здравоохранение. - Минск, 2014. - № 8 (август).
2. Авиценна (Ибн Сина). О сохранении здоровья. Сост., доп., прим. и комментарии В. И. Бочалова. - Воронеж, 2011. - 160 с.
3. Сагадеев А. В. Ибн Сина (Авиценна). - М.: Мысль, 1980. - 42 с.
4. Ибн Сина. Даниш-намэ. Книга знания. - Пер. и статья А. М. Богоутдинова. - Сталинабад.: Таджикгосиздат, 1957. - 285 с.
5. Таранов П. С. Анатомия мудрости: 120 философов: В 2-х томах. - Симферополь: Таврия, 1996. - 624 с.: ил. - Т.1.
6. Мансуров Х. Х. Авиценна о некоторых болезнях органов пищеварения и правильном питании. - Душанбе: Дониш, 1979. - 43 с.

7. Абу Али Ибн Сина (Авиценна). Канон врачебной науки. - Ташкент: Изд-во Акад. Наук Узб. ССР, 1954. - Кн.1.
8. Абу Али Ибн Сина (Авиценна). Указ. соч.
9. Аляви Л. О. О желудочно-кишечных заболеваниях в трудах Ибн Сины. - Ташкент: Ташк. гос. мед. ин-т, 1957. - 23 с.
10. Абу Али Ибн Сина (Авиценна). Указ. Соч.

УДК: 1:001(075.8)

Кондратьев В.М.,
к.ф.н., доцент МГПУ,
Москва, Россия

ПОЗНАНИЕ: КЛАССИЧЕСКАЯ И НЕКЛАССИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Аннотация: В статье посвящена исследованию актуальной проблемы философии науки – классической и неклассической структуре познавательного процесса. На основе трудов видных российских ученых, как В.С. Степин, анализируется историческое изменение структуры научного познания, которое показывается как изменение взаимодействия свойств субъекта познания, используемых средств и объекта.

Ключевые слова: наука, познание, классическая и неклассическая структура познания, познавательный процесс, опыт, практика.

Kondratiev V.M.,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of Moscow State Pedagogical University,
Moscow, Russia

KNOWLEDGE: CLASSICAL AND NON-CLASSICAL STRUCTURE OF COGNITIVE PROCESS

Abstract: The article is devoted to the study of the actual problem of the philosophy of science - the classical and non-classical structure of the cognitive process. Based on the works of prominent Russian scientists, such as V.S. Stepin, analyzes the historical change in the structure of scientific knowledge, which is shown as a change in the interaction of the properties of the subject of knowledge, the means used and the object.

Key words: science, cognition, classical and non-classical structure of cognition, cognitive process, experience, practice.

Познание есть один из способов жизни человека, один из видов принципиально дивергентного отношения внешнего/внутреннего как присущего бытию всего живого на земле [1: с. 97]. Познание как деятельность есть процесс придания определенности окружающему человека миру. Определенность служит основанием дальнейшего исследования, в частности, осознания взаимосвязи всего существующего в мире. Выявление законов и закономерностей различных видов зависимости является целью познания. Познание зависимости имеет следствием знание возможностей источников жизни человека, пространства его свободы. Приобретенный человеком опыт взаимодействия с миром служит основой познания. Осознание этого опыта привело к возникновению философии, науки и искусства.

В данном случае нас интересует структура познания. Под структурой понимается устойчивое единство элементов какого-либо целого. Целым в нашем случае является познавательный процесс, а его элементами — то, из чего состоит его содержание. Как и любой процесс, познание имеет начало, середину и конец. Нас интересует сознательно организованный процесс познания. В этом случае должна быть сформулирована цель познания, определены объект, используемые для достижения цели средства и имеющиеся условия. Обычно исследователь имеет представление и о возможном результате исследования, образом которого выступает гипотеза. Логическая связь между формулировкой цели, объекта, средств, условий и гипотезы результата исследования образует его алгоритм. Если же конкретизировать элементы алгоритма и их связь между собой, то мы получим структуру исследования. Конкретизация элементов познания осуществляется посредством языка соответствующей области знания: философии, науки, искусства. Универсальным языком науки является язык математики, состоящий из математических символов и терминов. Свои термины есть у физики, химии, биологии и других наук.

Философия оперирует понятиями, а искусство образами. Одно и то же слово может использоваться как термин и как понятие. Например, в юриспруденции слово «закон» означает принятое определенным государством постановление, разрешающее или запрещающее какое-либо действие. В дальнейшем содержание закона может измениться. Законы же науки, например физики, неизменны: сила действия равна силе противодействия в любое время и в любом государстве.

Понятие позволяет устранить различие трактовок значений слова посредством выделения в них общих (существенных) свойств предмета или процесса. Так, понятие закона означает наличие существенной, необходимой, устойчивой связи между явлениями природы, событиями общественной жизни или параметрами процесса. Поэтому изучение языка философии должно предшествовать изучению языка конкретных наук. Так, наиболее общее представление о детерминации процессов природы или общества в философии выражается посредством понятий «основа», «основания», «условия» и «результат». Заметим, слова «основа» и «основание» не являются синонимами. Под основой понимается нечто определенное одно, выполняющее роль фундамента процесса, на ход которого оказывают влияние различные силы, именуемые основаниями. Принимается, конечно, во внимание влияние и условий, и результата процесса, который влияет на его ход. Для пояснения сказанного воспользуемся примером Гегеля. Тяжесть фундамента дома является основой того, что дом стоит прочно, как и того, что брошенный камень летит. Основа у этих процессов одна — тяжесть как их неотъемлемое свойство. Все другие силы, влияющие на устойчивость дома или на траекторию полета, относятся к основаниям и условиям.

Знание детерминантов процесса позволяет нам представить философскую структуру его познания как единства основы, системы оснований, условий и результата, влияющего на ход процесса. Научная же структура познания долгое время ограничивалась рассмотрением лишь причинной взаимосвязи элементов какого-либо процесса. Использование философской структуры в познании конкретных процессов нацеливает исследователя на выявление определенного содержания его основы, оснований, условий и результата, в этом заключается ее эвристическая ценность. Заметим, что основой процесса в приведенном примере из «Науки логики» Гегеля являлось свойство камня — тяжесть. Свойство — это то, что проявляется лишь во взаимодействии с другим объектом. Признак же — то, что принадлежит предмету самому по себе. Иначе сказать, свойство — продукт взаимодействия (отношения) одного предмета с другим.

Таким образом, в качестве основы и оснований, как правило, рассматриваются не признаки предмета, а его свойства. Например, К. Маркс в качестве основания познания общественных процессов рассматривал производственные отношения, характеризуемые им как материальные, т.е. как не зависящие от воли работников. А подлинной основой развития общества К. Маркс считал способ производства. Общество с ветряной мельницей, согласно К. Марксу, непременно будет феодальным, а с паровой мельницей — капиталистическим. Конечно, определение основы и оснований, как и условий процесса, — дело творческое. И углубляться в его характеристику здесь мы не будем. Но методологическая роль выделенной нами познавательной структуры, полагаем, вполне ясна.

Историческое изменение структуры научного познания как изменение взаимодействия свойств субъекта познания, используемых средств и объекта В. С. Степин представил как смену типов научной рациональности. «…В историческом развитии науки, — утверждал ученый, — начиная с XVII столетия, возникли три типа научной рациональности и соответственно три крупных этапа эволюции науки, сменявшие друг друга в рамках развития техногенной цивилизации: 1) классическая наука (в двух ее состояниях, додисциплинарная и дисциплинарно организованная наука; 2) неклассическая наука; 3) постнеклассическая наука. Каждый этап характеризуется особым состоянием научной деятельности, направленной на постоянный рост объективно-истинного знания. Если схематично представить эту деятельность как отношения “субъект-средства-объект” (включая в понимание субъекта ценностно-целевые структуры деятельности, знания и навыки применения методов и средств), то описанные этапы эволюции науки выступают в качестве разных типов научной рациональности, характеризующихся различной глубиной рефлексии по отношению к самой научной деятельности» [3. с. 187]. Ниже В.С. Степиным схематично представлены исторические типы научной рациональности, каждый из которых имеет собственную структуру познания. Согласно первой схеме, свойства объекта изучаются без учета свойств субъекта и средств познания. S → Ср. → [O] Согласно второй схеме, принимаются во внимание взаимодействие свойства объекта и используемых средств. S → {Ср. → O} Согласно третьей схеме, на результат познания оказывают влияние свойства средств и субъекта познания. (S → Ср. → O) Последняя схема непосредственно не отражает роль условий познания, но, комментируя ее структуру, автор подчеркивает их наличие и значение: «Постнеклассический тип рациональности расширяет поле рефлексии над деятельностью. Он учитывает соотнесенность получаемых знаний об объекте не только с особенностью средств и операций деятельности, но и с ценностно-целевыми структурами. Причем

эксплицируется связь внутринаучных целей с вненаучными, социальными ценностями и целями» [3, с. 188]. Можно, следовательно, сказать, что историческое развитие науки привело к структуре познания, о которой писал Гегель в начале XIX века. Известный современной науке (кибернетике) феномен обратной связи есть иное выражение влияния результата на ход процесса.

В заключение приведем общую схему алгоритма познания, предложенную К. Поппером с его пояснениями. Заметим только, что началом исследования, согласно К. Попперу, является формулировка проблемы. «Обозначая проблему через P, ее пробные решения — через TS и устранения ошибок через — EE, мы можем представить фундаментальную последовательность событий в следующем виде: P → TS → EE → P Эта последовательность не является циклом: вторая проблема, вообще говоря, отличается от первой, она представляет собой результат новой ситуации, которая возникает частично вследствие тех пробных решений, которые были опробованы, и того процесса устранения ошибок, который регулировал их. Для того чтобы подчеркнуть это, приведенную схему следует переписать в виде P^1 → TS → EE → P^2. Однако и в этой схеме не хватает одного важного элемента: разнообразия пробных решений, многочисленных проб» [с. 235–236]. То есть символы TS должны быть множественными: TS^1, TS^2 и так далее. Так как проблема есть знание о незнании, то одним из способов ее выражения является идея. В исследовании обычно практическая проблема служит основой теоретической. А что происходит далее, показывает универсальная схема К. Поппера. Выбор же структуры познания (классической, неклассической или постнеклассической) осуществляет сам исследователь, исходя из объекта и целей исследования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Плеснер Х. Ступени органического и человек: Введение в философскую антропологию / Пер. с нем. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. 368 с.
2. Поппер К. Объективное знание. Эволюционный подход. М.: Эдиториал УРСС, 2002. 384 с.
3. Стёпин В. С. Философская антропология и философия науки. М.: Высшая школа, 1992. 191 с.

УДК: 130.2

Ильин А.Г., Ашилова М.С.,
к.ф.н., доцент, Елабужский институт Казанского
(Приволжского) федерального университета,
Елабуга, Россия,
к.ф.н., доктор PhD, ассоц. профессор кафедры
мировой коммуникации КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

ЦЕЛОСТНОСТЬ КАК ОСНОВА ФИЛОСОФСКОГО ПОНИМАНИЯ ПРОБЛЕМ ЧЕЛОВЕКА И МИРА

Аннотация: В статье раскрывается одна из методологических основ современного философского понимания проблем человека и мира – целостность, холистическое мировоззрение, которое рассматривает мир и человека как макро- и микрокосмос. Логикой данного подхода должно быть целостное миропонимание. На основе учений В.С. Соловьева, Абая Кунанбаева, Шакарима Кудайбердыева показывается, что целостность – магистральная линия философии.

Ключевые слова: философия, целостность, холизм, универсальная логика, космоцентризм, пантеизм, человек, мир.

Ilyin A.G., Ashilova M.S.,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Yelabuga Institute of Kazan
(Privolzhsky) Federal University,
Yelabuga, Russia,
Candidate of Philological Sciences, Doctor PhD,
Associate Professor of the department
world communication KazUMOiWL them. Abylai Khan,
Almaty, Kazakhstan

INTEGRITY AS THE BASIS OF THE PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING HUMAN AND PEACE PROBLEMS

Abstract: The article reveals one of the methodological foundations of the modern philosophical understanding of the problems of man and the world - integrity, a holistic worldview, which considers the world

and man as a macro- and microcosm. The logic of this approach should be a holistic understanding of the world. Based on the teachings of V.S. Solovyov, Abai Kunanbaev, Shakarim Kudaiberdiev, it is shown that integrity is the main line of philosophy.

Key words: philosophy, integrity, holism, universal logic, cosmocentrism, pantheism, man, world.

Современная духовная ситуация свидетельствует о том, что мировоззрение людей, его образование должно быть качественно иным. Если исторический процесс рассматривать как целостное явление, в котором на определённом этапе (осевое время) возникает необходимость формирования нового мировоззрения, то конец XX века и выступает таким осевым временем, несущим с собой всемирно-историческую потребность в появлении новой духовности, нового мироощущения, миропонимания. Сама ситуация XX века свидетельствует о мучительном поиске этого нового мировоззрения.

Такой истиной, по всей вероятности, будет целостное, холистическое мировоззрение, рассматривающее мир, космос, человека как единство материального и духовного, неба и земли, светлого и тёмного, причём единство органическое. Логикой такого мировоззрения должен быть универсализм, универсальная логика, диалектика.

В истории философии, особенно древнего мира, формировались такие философские системы, которые могут служить прообразом современного целостного мировоззрения - это буддизм, даосизм, неоплатонизм. Большой интерес в этом плане представляет философия всеединства Владимира Соловьёва (XIX век).

Всеединство В. Соловьёв понимает как такое Единое, которое воплощает в себе многое, оно включает в себя духовное и материальное. Это место, где человек сольётся с трансцендентным Богом и где человечество станет богочеловечеством. Это - царство Божие на Земле. Такое всеединство, единение людей снимает разорванность и частичность в бытии человека, делает его целостным, его бытие космическим.

Философия всеединства призывает к единству философии (и теософии как Божественной мудрости), религии и науки, причём основой единства выступает именно философия (в отличие от Бердяева Н.А., который таким единством называет религию). Почему же философия у Соловьёва В. выступает объединяющей силой? Он называет философию центром единства потому, что она лишена догматизма, она ближе к науке, чем религия. Кроме того, проблема духовности с позиции философии может быть решена именно в плане единства, единения всех религий (Вселенская церковь у Соловьёва В. есть соединение религии Запада и Востока, православия и католичества). Божественная мудрость раскрывается им через теократию - такое устройство, в котором церковь занимает верховное место. Но это не одна религия, не одна церковь, это - "положительный религиозный синтез".

И эта Божественная Мудрость, София раскрывается как единство Истины, Добра и Красоты. Она предстаёт как Любовь, как единство Веры, Надежды, Любви.

Опыт единения человека с Богом - Бытием - Истиной свидетельствует о том, что эта Истина, Мудрость открываются человеку через Веру, которая есть даруемое свыше знание, дар, исходящий не от человека, а от стонущего и страждущего в своей покинутости человеком бытия, привлекающего к себе человека не хлебом, а откровением Истины, познавая которую человек зажигается пламенем веры, призванной разрешить драму бытия. Неспособность человека соединить в себе Тайное и Явное говорит о его духовной незрелости, которая множит страдание пребывания в разорванности. Но человека не покидает Надежда, ведущая его к высотам духовности, устремлённости к горнему, а не дольнему.

Безусловно, именно такая философия и может представить всю полноту мировоззрения и широко раздвинуть горизонты внутреннего пространства. Подобное не встречается в партикулярной философии.

Удивительным образом предстаёт перед нами казахская философия в лице её замечательных мыслителей - Абая Кунанбаева и Шакарима Кудайбердыева.

Тюркская философия и во времена Абая отличалась космоцентризмом, пониманием Космоса как единства материального и духовного, а человек представлялся микрокосмосом. Философия была открыта миру, а мир - человеку - своеобразный пантеизм, целостное мировоззрение. Те изменения, которые в философии связаны с именем Абая, касаются дальнейшей разработки категориального аппарата, доказательства целостности мировоззрения, определения места человека в системе культуры, т.е. это изменения, которые диктуются духовной ситуацией в Казахстане в XIX - XX веках.

У Абая, как и другого равного ему мыслителя, больше мыслей, чем слов, очень многое он излагает с божественным вдохновением и страстностью, скорее в большей степени возбуждения чувств, нежели сообщая готовую мысль. Создаётся впечатление, что он обладал даром видеть то, что мыслил, Образы его творчества, его философии зрительны, зримы, зрячи. При этом конкретность, логичность, абстрактность, иррациональность, мистика, эмоциональная лиричность уживаются в нём одном. Хотя богатое подсознание,

глубокая интуиция, возможно, перевешивали в нём сознательное и дедуктивное, но ведь его время - вечность (сейчас и всегда), место пребывания Там (здесь и везде), а Там ничто не отвлекает от Блага и Красоты.

Категориальный аппарат его философии можно представить следующим образом. Исходным, субстанцией у Абая выступает Природа, в которой растворён Бог (Аллах). Это своеобразный пантеизм. Сама Природа выступает Вселенной, Космосом, обладающим собственной активностью, самодостаточностью, саморепродукцией. Природа вместе с Божественным порождает человека, который несёт в себе природно-надприродное начало. Человеку, этому космическому существу, свойственны три способности познания - Ум, Чувства, Воля. Анализ этих способностей свидетельствует о том, что они не только способы познания, но и атрибутивные свойства человека, присущие ему изначально [1].

Само творчество Абая, поэта и мыслителя, включало в себя чувственное, рациональное, иррациональное, мистическое и магическое. И именно это - магия взаимной симпатии и любви - соединяет единичное (человека) и целое (Природа, Космос, Бог), т.к. истинная магия внутренне присуща целому.

Гуманистическая философия Абая является прообразом современного целостного, холистического мировоззрения. Она доказывает, что человек и мир связаны между собой, что эта связь, их единство зиждятся на взаимном притяжении, что и Человек и Космос, Мир представляют собой единство духовного и материального, что порождает гуманизм человека, требует благоговейного отношения к Природе по принципу "не навреди". И даже та активность, к которой призывает Абай, у него пронизана духом добра и красоты. Абай - свидетель уходящей культуры кочевья, детского, трепетного взаимоотношения человека и мира. Это сущностное в данной культуре проходит через всё творчество Абая, придавая его философии целостный характер.

В философии Шакарима, так же как в философии Абая, проблема человека и мира решается в духе целостного мировоззрения. Он призывает человека в своих философских трактатах к разумному (сердечному) отношению к Универсуму, к гармонии с природой. И поэтому не случайно в произведении "Три истины" Шакарим ставит вопрос об Истине - Что есть Истина? Анализируя и сопоставляя две позиции - материалистическую и идеалистическую, Шакарим предлагает специфическое решение этой проблемы. Подчёркивая сложный, тернистый путь к Истине, мыслитель приходит к выводу - Истину человек должен видеть и воспринимать не просто глазами, а глазами Разума. Во времена, когда господствовал партикуляризм (материализм), Шакарим обращает внимание на явления явно невещественные - магнетизм, спиритизм, телепатию, которые не изучались наукой. Шакарим утверждает, что раз эти явления существуют, они должны заслуживать внимания исследователей. Эти явления не создаются и не движутся сами по себе. У них есть своя причина, существует иерархия причин, коренной беспричинной причиной Шакарим называет Создателя, Хозяина - Творца.

Шакарим приходит к выводу, что Истина пребывает в душе каждого человека, которая живёт своей собственной жизнью. Первейшей потребностью души является совесть, которую он называет Уждан. Три Истины, заключает мыслитель, это и есть та самая крепкая опора для духовного возвышения Человека.

Философия Шакарима высвечивает ещё одну грань целостного мировоззрения. Человек есть не просто космическое, природное существо, а личность, основу которой составляет нравственность, Совесть. Это не просто Божий или космический дар, это внутренняя работа каждого человека, который делает себя сам самостоятельно.

Мотивы целостного мировоззрения представлены и в современной западной философии, которая стремится проблему "человек - мир" решить в духе единства материального и духовного, испытывает при этом своеобразную ностальгию, "тягу повсюду быть дома", по словам М.Хайдеггера. Это проявляется и в переходе от проблем науки к проблемам культуры (постпозитивизм), в синтезе западной и восточной философии, в критике техницизма и технической цивилизации в целом.

Всё это позволяет определить основные принципы целостного мировоззрения, его метод и методологию, которую можно назвать онтологикой (В.С.Библер), недуальной диалектикой, логикой целостного мировоззрения.

Принципы целостного мировоззрения требуют новой трактовки истины, целого, чем это представлено в партикулярном (материалистическом) мировоззрении. И опять, так же как в случае с противоречием, мы сталкиваемся с забвением человека, т.к. истина рассматривается как только соответствие знания объекту, т.е. узкорационалистически, прагматически (односторонне). Казалось, что принадлежность истины отдельному человеку делает её гуманной. Но это субъективизм, эмпиризм, опять та же односторонность.

В этом смысле истина Абсолютна, она есть целое и её критерием, мерилом выступает добро, нравственное начало.

Важным понятием логики целостного мировоззрения выступает целое, которое детерминирует части. В материалистической диалектике целое рассматривается как сумма частей в случае неживой

природы (механическое целое), тогда она зависит от частей, и целое - больше суммы частей, если это органическое целое. В логике целостного мировоззрения всё суть Единое, т.е. органическое единство материального и духовного. Поэтому всегда целое детерминирует части. Это не означает, что такая логика отрицает специфику механического и органического. Она просто понимает целое по-другому, и такое понимание ближе к Истине, помогает разрешить многие противоречия дуальной логики, материалистической диалектики, например, противоречие между живым и неживым, проблему происхождения живого и другое.

Итак, современное философское мировоззрение не может быть односторонним, партикулярным, оно должно стать целостным. Но современный этап развития человечества, духовности свидетельствует о формировании всего знания человечества как новой целостности, нового синкрета, (новой мифологии?!), вбирающего в себя все формы знания -философию как целостное мировоззрение, религиозное мировоззрение, научное и вненаучное (паранаучное и художественное) знание. Это диктуется логикой целостного мировоззрения.

Прошло время партикулярного мировоззрения, классового и партийного подхода, которые были актуальны на определённом этапе истории. И сегодня мы, когда обозреваем эту историю с высоты предыдущего развития, приходим к выводу, что сущностным путём развития философии была её целостность, её неразрывная связь со всеми формами духовно-практической деятельности человека. И только на отдельных этапах доминировал частный, партикулярный подход. Но никогда в лоне самой философии целостность не уходила в небытие, она проявлялась и через философию науки, начавшуюся со времён Ф.Бэкона и продолжавшейся в XX веке. И при абсолютизации социального момента в познании сущности человека и мира, целостное миросозерцание, целостное видение выступало всё-таки доминантой: осознаваемой или неосознаваемой, проявленной или непроявленной. Новое тысячелетие кардинально меняет духовную ситуацию - это не проявленное, не осознаваемое выступает уже явным, проявленным, осознаваемым. Магистральной линией философии выступает целостность, синкретичность, универсализм. И только в таком качестве философия может быть духовной квинтэссенцией эпохи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абай Кунанбаев. Книга слов. – Алма-Ата: Гылым, 1992.

УДК 330.83

Черных С.И.,
д.ф.н., заведующий кафедрой философии
Новосибирского государственного аграрного
университета, Новосибирск, Россия

«ФИЛОСОФИЯ ХОЗЯЙСТВА» И «ФИЛОСОФИЯ ЭКОНОМИКИ»: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Аннотация: В статье рассматриваются основные проблемы, связанные с понятиями «философия хозяйства» и «философия экономики», показывается их нетождественность. Даются различные определения этих понятий в научной литературе, выявляются общее и особенное, а также многообразие векторов в философии хозяйства и философии экономики в исследованиях социальной и экономической реальности. Основное внимание уделяется современным проблемам.

Ключевые слова: философия хозяйства, философия экономики, искусственный интеллект, виртуализация, партикуляризация мировой экономики.

Chernykh S.I.,
Doctor of Philosophy, Head of the Department
of Philosophy Novosibirsk State Agrarian University,
Novosibirsk, Russia

"ECONOMIC PHILOSOPHY" AND "ECONOMIC PHILOSOPHY": A COMPARATIVE ANALYSIS

Abstract: The article deals with the main problems associated with the concepts of "philosophy of economy" and "philosophy of economics", shows their non-identity. Various definitions of these concepts in the scientific literature are given, general and special, as well as a variety of vectors in the philosophy of

economy and the philosophy of economics in studies of social and economic reality are revealed. The focus is on contemporary issues.
Key words: philosophy of economy, philosophy of economics, artificial intelligence, virtualization, particularization of the world economy.

Рассуждения о понятиях «Философия хозяйства» и «философия экономики» в историографии часто подменяют друг друга. Эта традиция не является специфичной только для России. Она также присуща философско-экономической мысли Запада. Тем не менее, учитывая сложность подобного различения, практически всех авторов и, соответственно, их концептуальные версии, можно (с известной долей условности) свести в две большие группы. Основанием версий авторов первой группы является убеждение в том, что «хозяйство есть экономическая система общества» (Орехов А.М., Ананьин О.И., Кокорин А.А., Самсин А.И. и др.). Основанием версии авторов второй группы является тезис о том, что экономика имманентно развивается и «бытует» в контексте философии (этики) и хозяйства. Более подробно это выглядит следующим образом. А.М. Орехов: «Современная философия экономики - одно из самых интересных и перспективных направлений в философии социальных и гуманитарных наук в целом. Это направление подразумевает, в первую очередь, исследование философских проблем экономической науки, а также «хозяйства» как экономической системы общества» [1]. В историко-философском плане под «философией хозяйства» понимается религиозно-философское направление, заданное еще в 1912 г. одноименной работой русского философа С.Н. Булгакова. Это направление делает акцент на исследовании таких разделов философии экономики как экономическая аксиология, философия экономической политики, экономическая этика, философия труда, философско-экономическая антропология». Другая позиция эмоционально, но одновременно и рационалистически, фиксируется в статье Н.Б. Шулевского и Е.С. Зотовой «Философия хозяйства - спасительный грааль экономики». «Основная причина непонимания экономики, непонимания, поддерживающего ее кризисно-апокалиптическое состояние, заключается в том, что экономику изучают в ее же экономическом контексте, который не позволяет понять ее и содействовать ее антикризисным потугам. Природу естественного огурца нельзя понять в банке с другими засоленными его жертвами, ибо все они соленые и ничего о мире несоленым не ведают» [2, с.21].

Так и экономика, оставаясь в своем собственном контексте, не может ничего знать о себе, о своих пороках, порожденным именно этим контекстом. А ведь экономика изначально возникла в лоне своей родовой сущности - мудрости - и в своем видовом гнезде - хозяйстве. Начиная от архаики истории и вплоть до эпохи Возрождения экономика развивалась и бытовала в контексте философии (этики) и хозяйства. Эти внеэкономические константы определяли ее творческую технологию, сохраняли, обогащали ее экономоблагосклонность, предохраняли ее от самой себя, от ее стремления стать хаосом и летальностью уроборосного ничто. Однако последующий анализ исторического развития Аристотелевской хрематистики, как утверждают авторы статьи, показал, что «...именно возможности, цели и ресурсы хрематистики незаметно к XVI веку подмяли под себя хозяйство и начали завоевание природного и человеческого мира посредством их капитализации и монетизации... посредством его обесчеловечивания и соблазнительной инфернализации, посредством пороков и войн. Экономика (очевидно лишенная своего антропогуманистического смысла, отчужденная от человека - авт.) стала экономизмом - законом и судьбой бытия и человеческого мира» [2].

Даже в первом приближении видно, что авторы, принадлежащие к различным лагерям и поддерживающие по сути (на самом деле эта различная суть кажущаяся - авт.) объединяются тезисом о том, что и философия хозяйства и философия экономики являются универсально-синтетическими дисциплинами, «вырастающими» из единого основания - органического единства трех субстратных величин: философии, хозяйства и экономики. Здесь следует вести речь о различении (во многих вариантах и схемах носящего родо-видовой акцент) не столько реалий существования и развития хозяйства и экономики, сколько о нетождественности категорий «философия хозяйства» и «философия экономики», о методах и средствах познания этих тотальных артефактов в историческом, этическом и иных аспектах. Сегодня, в условиях глобализации, интеллектуализации и виртуализации социальной реальности, единство наук осознается все отчетливее. Создание новой, квантово-биологической картины мира, требует определения единства составляющих ее частей. Все сильнее осознается то, что современная философия (в своих интенциях преодолевающая собственную же неудовлетворенность постмодернистскими тезисами о неопределенности, текучести, хаотичности окружающего мира) возвращается к классическим проблемам. Зачастую среди них первые места занимают две: проблема единства и проблема субъекта – творца. Все это указывает на то, что в применении к философии хозяйства и философии экономики многие исследователи склоняются к поиску общего в предметных и смысловых полях хозяйства и экономики.

Однако пока «философия хозяйства» и «философия экономики» характеризуются разными векторами в исследованиях социальной и экономической реальности.

Развитие искусственного интеллекта и виртуализация, порождающие новые аспекты в онтологии, гносеологии, аксиологии, феноменологии, антропологии хозяйства, рождают другой тип рефлексивности и выводят развитие «родового человека» на новый уровень. Метафизика человеческого приобретает принципиально иной характер, расширяя (а в отдельных случаях сужая до уничтожения) исторически складывавшийся функционал индивида. Изменение характера человеческого труда под влиянием новых технологий как генерализующей связи в триаде «человек-природа-культура» заставляет изменить осознание самой цели хозяйственной деятельности. «Если в своей «предыстории» ее целью было производство вещей, вещного бытия, для достижения которой сам человек и его интеллект выступали в качестве средства, то целью саморазвития «целостного человека» становится производство и воспроизводство человеческого интеллекта, а вещное бытие превращается в средство реализации этой цели.» Так описывает сущность совершающегося на наших глазах переворота в хозяйстве (экономике) И.А. Сафронов [3]. Философия хозяйства как «философствование о хозяйствовании» (термин И.А. Сафронова), как наука о хозяйстве, без ее философского обоснования «превращается в сумму эмпирических знаний». Философская антропология становится центром изысканий для подавляющего большинства наук. Процесс уже получил название реантропизации социально-экономического бытия человека и человечества в целом. Реантропизация как процесс определяется новыми принципами управляемости, становлением нового типа метафизики человеческого бытия, возвращением его «патетической» сущности, центром которой становится «небоязнь» (не мифологически-бессознательная, а осознанно-телеологическая по сути) взять на себя ответственность за управление эволюцией и «деланием» социоприродной гармонии. И философия хозяйства, и философия экономики не исключение в этом ряду.

Возрождение теоретической экономии (политэкономии) как союза философии хозяйства и экономической теории многие связывают с преодолением ограниченностей, присущих современной теоретической политэкономии. Особенно заметны на фоне общего кризиса экономической мысли следующие черты:

- отход от классических экономических теорий с одновременным обращением в сферу истории экономической мысли;
- практически полное отсутствие новых моделей стоимости, особенно это характерно для возрастающего сектора виртуальной экономики (обмена, потребления) и интеллектуальных сфер производства;
- преобладание феноменально-событийной интерпретации сути того, что называют экономикой и, соответственно этому, фантомизации предмета экономической теории;
- резкое ослабление философского-социологического подхода и усиление функционально-прагматического и математико-механистического подхода к рассмотрению содержательной части экономической теории. Фактически полный отказ от смысло-качественного восприятия экономики как реальности и «замещение» собственно экономики на абстракции модельной математики;
- наконец удивительное по своей фактуализации явление: сосуществование двух типов знания об экономике: академического (отвлеченного за редкими исключениями) и, действующего «само по себе» в экономической реальности (не фиктивно-фантомного), а независящего всерьез от академического, передаваемого и рождаемого конкретными экономическими агентами/субъектами как наследственно-поколенческое знание. Это информационно-практическое знание в противоход познавательно-объяснительному академическому и являет собой сегодня «действительную и действующую» гносеологию экономической реальности.

На этом можно было бы остановиться, но… Возникает еще один вопрос: а как быть с содержательностью ответа на вопрос о «Философии экономики». Если экономика, по сути, не определена даже как понятие, более того, нам представляют только «мнения о ней», то имеет ли смысл философствовать о подобном объекте? Имеет и вполне, если сразу задекларировать разницу между «хозяйством как действованием» и вполне определенными, исторически реализованными его этапами: не домоводством и домостроительством Древней Греции и Рима; не производством и потреблением вещных благ Средневековья; не накоплением богатства с его перераспределением по миру в Новое время и Возрождение; не с алчностью и абсолютизацией аристотелевской хрематистики во время Новейшее, но в историческое время осознания (в том числе и философского -!) функционала тотальности (а не частности/особенности) фантомности денег и стоимости. С этого времени экономика и экономическое становятся областью действительного философствования (не ограниченного областями единичного типа хрематистики или домостроя, например), а неограниченного, поскольку «Иного источника, места пребывания и механизма реализации, кроме сознания его общественной сферы – ноосферы, стоимость (глобальная перверсия экономического сознания/осознания, экономической культуры и экономической деятельности/реальности – авт.) и вся экономика не имеют и иметь не могут» [4].

Это заставило практически всех аналитиков «экономического» как глобального артефакта человеческой жизнедеятельности (во всех ее проявлениях) заново обратиться к тому, что аллегорически называется «историей экономических учений». Аналитика экономического либерализма, свободного капитализма, ультраэкономики (в т.ч. глобальной экономики) привели к началу формирования «органической парадигмы хозяйства», а здоровый консерватизм, в котором сочетались ролевые функционалы практически всех ведущих социальных институтов (государства, корпораций, церкви, образования и т.д.) постепенно завоевывает признание в рамках конструирования «новой философии хозяйства». Патоэкономика, криптоэкономика, финансомика (термины Осипова Ю.М.) как характеристики современной маржинальной «экономики» в их анализе (как преодолении их собственных ограниченностей) непременно упирались в два определяющих момента:

- новый тип реантропизации как уход от человека экономического к неклассическому человеку как Супертранспроекту;

- принцип управляемости, основанный (как один из возможных вариантов) на «партикуляризации мировой экономики – разделению на крупные национальные или же межнациональные – региональные части-партикулы, вполне и центрообусловленные». Корни и первого и второго (по большому, конечно, счету с определенными нюансами) мы можем отыскать в различных фундаментальных концептах, схематизирующих теоретические аспекты философии хозяйства.

ЛИТЕРАТУРА

1. Орехов А.М. Рецензия на учебное пособие А.В. Савки №Основы философии хозяйства»//Философия хозяйства.201. №6. С.82-85.
2. Шулевский Н.Б., Зотова Е.С. Философия хозяйства - спасительный грааль экономики//Философия хозяйства. 2021. №3. С.18-29.
3. Сафронов И.А. Философия хозяйства//Известия СПбГЭУ. 2010. №5. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/filosofiya-hozyaystva (дата обращения 18.06.2022)
4. Коптелова Г.И. Экономическая эффективность с точки зрения экологии: от ультраэкономики к органической парадигме хозяйства//Философия хозяйства. 2020. №1. С.96-102.

УДК:528. (235)11

Эргашева Ю.А., Бегалинова К.К.,
д.ф.н., профессор, заведующая кафедрой истории Узбекистана, Каршинский инженерно-экономически институт, г. Карши, Узбекистан,
д.ф.н., профессор кафедры религиоведения и культурологии КазНУ имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЫДАЮЩЕГОСЯ СРЕДНЕАЗИАТСКОГО УЧЕНОГО АЛ - ХАКИМА АТ-ТЕРМЕЗИ

Аннотация: В статье рассматривается жизнедеятельность одного из видных теоретиков ислама, суфизма ал-Хакима ат-Термизи. Показывается, насколько был тернистым путь мыслителя к высотам исламской науки. Раскрывается вклад ат-Термези в развитие суфизма на основе его известного труда, как «Хатм ал-аулийа» («Печать святых»). В нем мыслитель глубоко проанализировал историю становления суфизма, его сущность, онтологические и гносеологические аспекты, остановился и на вопросах откровения.

Ключевые слова: ислам, суфизм, ученый ал-Хаким ат-Термези, тарикат, учение о печати святых.

Ergasheva Yu.A., Begalinova K.K.,
Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of Department History of Uzbekistan, Karshi Engineering Institute of Economics, Karshi, Uzbekistan,
Doctor of Philology, Professor of the Department of Religious Studies and culturology of KazNU named after al-Farabi, Almaty, Kazakhstan

LIFE AND ACTIVITIES OF THE OUTSTANDING CENTRAL ASIAN SCIENTIST AL-KHAKIM AT-TERMEZI

Abstract: The article deals with the life of one of the prominent theorists of Islam, Sufism, al-Hakim at-Termizi. It is shown how thorny the path of the thinker to the heights of Islamic science was. The contribution

of at-Termezi to the development of Sufism is revealed on the basis of his well-known work, as "Khatm al-auliyya" ("Seal of the Saints"). In it, the thinker deeply analyzed the history of the formation of Sufism, its essence, ontological and epistemological aspects, and dwelled on the issues of revelation.

Key words: Islam, Sufism, scientist al-Hakim at-Termezi, tariqa, the doctrine of the seal of saints.

Мухаммад ибн Али Абу Абдаллах ал-Хаким ат-Термези является одним из крупнейших и величайших суфийских мыслителей, хадисоведов и правоведов Хорасана IX-X века. Согласно источникам, ал-Хаким ат-Термези родился в 820 г. и умер в 932 г. в Термезе и прожил 112 лет. Он родился в семье известного знатока хадисов Али ибн Хасана, который первоначально обучал сына хадисоведению. Ат-Термези получил традиционное образование, начиная с 8 лет. Он посвятил свою юность изучению хадисов, религиозных наук и ханафитского права. В возрасте двадцати семи лет он отправился в Мекку, чтобы исполнить обязательный для мусульманина обряд паломничества, по дороге совершенствуя свои знания в общении с теологами и суфийскими наставниками. По пути он останавливался в Куфе, Багдаде и Басре, где занимался собиранием хадисов. Во время своих путешествий ат-Термези ознакомился с рядом мистических трактатов, в том числе с сочинением сирийского суфия Ахмада ибн Асима ал-Антаки. Согласно источникам, он обучался под руководством нескольких иракских суфиев, в частности, Кутайба бин Сайид аз-Сакафи ал-Балхи, Хаса бин Умар бин Шафик ал-Балхи, Суфян бин Ваки, Абу Тураба ан-Нахшаби, Иахйи ал-Джалла и Ахмада ибн Хадравайхи. Кроме того, в судьбе ат-Термези большую роль сыграла его жена, разделявшая его взгляды.

Среди учеников ат-Термези стоит отметить Абу Бакра ал-Варрака, Абу Али Мансура ибн Абдулла ибн Халид ал-Зухли ал Хирави; Абу Али ал-Хасан ибн Али ал-Джурджани, Ахмада ибн Мухаммада ибн Иса, Мухаммада ибн Джафара ибн Мухаммада ибн ал-Хайсама, внёсших значительный вклад в продолжении его учения. Некоторые идеи ат-Термези были переняты другим известным суфийским мыслителем Ибн Араби. Когда ат-Термези вернулся в Термез, то он испытал полное духовное перерождение, которое подвигло его принять аскетический образ жизни и целиком и полностью предаться благочестивым размышлениям о своей участи в этом и в ином мире.

Примерно в 874 г. некоторые местные улама восприняли его рассуждения о любви к Богу и о «друзьях Божьих» (авлия) как «ересь» и «подстрекательство к мятежу». Обвинители ат-Термези - враждебно настроенные к нему ученые Термеза - сослались на несколько «еретических» цитат из двух его сочинений - «Печать друзей (Божьих)» (Хатм ал-аулийа) и «Изъяны богопочитания» (Илал ал-убудиййа), в которых он рассуждал о смысле мусульманских обрядов, о любви к Аллаху. Ат-Термези был обвинен в подрыве устоев веры и морали и даже в притязаниях на пророчество. Правитель Балха вызвал его в свою резиденцию, дабы «испытать его веру» [1].

Спасаясь от гонений, ат-Термези вынужден был перебраться в Балх, затем в 898 г. он переехал в Нишапур, где приобрел многочисленных сторонников. Там он преподавал хадисы. Тем не менее ат-Термези удалось полностью убедить правителя Балха в своем правоверии. Более того, последний начал судебное разбирательство против его обвинителей и в конечном счете приказал изгнать их из Термеза. После этого правитель разрешил ат-Термези возвратиться из ссылки в родной город.

Конец жизни ат-Термези провел на родине, куда он вернулся после вынужденной эмиграции. Окруженный своими учениками, среди которых были Абу Али ал-Джурджани и Абу Бакр ал-Варрак, он до конца своих дней оставался приверженцем мистического суфизма. Он умер около 932 г., хотя точная дата его смерти до сих пор остается предметом научных споров.

Ат-Термези написал около 80 работ по хадисоведению, фикху и кораническим наукам, в которых рассматривается значение мистического опыта практикующих суфиев. Некоторые из них: «Аламсал мин ал-китаби ва-с-суннати.», «Будувву-ш-шани Аби Абдаллах Мухаммад ал-Хаким ат-Термези», «Джаваб китаб ар-рай», «Джаваб ал-масаиль аллати саалаху ахлу Сарахс анха», «Хатм ал-авлийа»» «Ас-салату ва макасидуха», «Байан ал-фарк байна-с-садр ва-л-калб вал-фуад ва-л-лубб», «Китабу исбат ал-илал», «Китаб ар-рийазати ва адаби-н-нафс», «Ал-калам ало ма'на ла илаха иллаллах», «Маназил алкурбати», «Навадир ал-усулфимарифатиахбари-р-расул», «Китаб-улихтийатат» и др.

Среди них наиболее известным стал «Хатм ал-аулийа» («Печать святых»), первая история суфизма и сборник биографий суфиев, которые в дальнейшем были признаны классическими в восточноиранском суфизме. В этой книге он разработал доктрину, согласно которой святые управляют миром: Ат- Термези приравнивал их к посланникам Бога и пророкам. Среди святых есть высшие святые и помощники. Ат-Термези первым детально разработал в этом произведении учение о друзьях божьих. Основу его теоретической концепции о святости составляет понятие «хакк Аллах». Ат-Термези делит друзей божьих на четыре группы: 1) авлийау хакк Аллах или садикущ 2) авлийау-ллах; 3) сиддикун (искреннейшие); 4) мунфарид (единственный). Ат-Термези утверждал, что степень святости зависит от духовного опыта и

уровня знаний, приобретенного святым. Каждый настоящий мусульманин имеет шанс развить и усовершенствовать себя на пути к святости.

Ат-Термези делил авлия на тех, кто стремится неукоснительно соблюдать шариатские предписания и самосовершенствоваться («стремящиеся»,«ищущие»), и «истинных друзей бога» (авлия Аллах хаккан). Для группы авлийау-ллах хаккан предписаны 10 стоянок (маназил), которые они должны преодолеть: 1) джабарут (великолепие); 2) султан (царствование); 3) джалал (величие); 4) джамал (красота); 5) азамат (могущество); 6) хайбат (импозантность); 7) рахмат (милосердие); 8) баха (блеск); 9) баджжат (ликование);10) фарданийат (единственность).

В качестве внешних признаков авлийау-ллах автор указывает на следующее:

1. Они заняты упоминанием Аллаха (зикр).
2. Они имеют право на правление, и никто не в силах противостоять им.
3. Они отличаются мудростью.
4. Они владеют вдохновением.
5. Обижая их, люди сами накликают на себя беду.
6. Исполнимость их мольбы и чудеса, как ходьба по воде, разговор с Хизром.
7. Все люди восхищаются ими, за исключением завистников.

Преодолевая каждую стоянку, авлийа'у-ллах хаккан достигает нового наиболее высшего статуса, приближающего его к самой последней стоянке фарданийат.

В дополнение к иерархии стадий мистического познания ат-Термези разделил всех верующих на категории сообразно их близости к Богу. Обычные верующие попадают в категорию авлийа ат-таухид - «(истинных) приверженцев Божественной единственности». Несмотря на их высокий статус, в них все еще остаются остатки желаний, проистекающих из порочных стремлений их низменной души. Над авлийа ат-тавхид ат-Термези помещал четыре разряда «друзей Божьих», которые заслужили особое расположение со стороны Бога. Первую категорию составляют так называемые «искренние». Несмотря на свою любовь и преданность Богу, они все же не могут полностью отречься от мирских привязанностей. Поэтому каждый из них вовлечен в нескончаемую борьбу со своей низменной душой с целью избавиться от ее желаний и дьявольских наущений. «Искренние» стремятся добиться полного контроля над членами своего тела, которые являются орудиями низменной души. Они неукоснительно выполняют требования Божественного закона, однако сверхобязательные акты поклонения Богу они совершают лишь из страха перед своей низменной душой, которая стремится сбить их с Праведного пути. В конечном счете, они вынуждены просить Бога о милости в надежде на то, что это поможет им достичь большего совершенства. Их местонахождение предопределено в «Байт-ул-изза», тогда как «свободные и благородные» (ахрар кирам) находятся на седьмом небе в «Байт-ул-маъмур» [1]. Если «искренним» удается достичь следующей стадии и примкнуть к рангу «свободных и благородных» (ахрар кирам), то Бог ниспосылает им свет своей близости и милости. Он поселяется между сердцем и низменной душой подвижника, помогая ему тем самым бороться с порывами и желаниями, исходящими от нафс. Однако даже на этой высокой стадии совершенства низменная душа не утрачивает способности воздействовать на верующего своими наущениями. Только тот, кто сможет ее одолеть раз и навсегда, сможет подняться до следующего ранга «друзей Божьих». В эту категорию входят сорок «искреннейших» (сиддикун). Сиддикун также не до конца освободились от влияния своей низменной души, однако они полностью охвачены любовью к Богу. От подвижников двух первых рангов они отличаются тем, что способны получать вдохновение непосредственно от Бога и видеть провидческие сны. Находясь на этой стадии совершенства, «сиддикун» постепенно усваивают десять добродетелей, которые соответствуют десяти основным Божественным атрибутам. Каждую из этих десяти добродетелей «друг Божий» приобретает, исполнив условия, присущие тому или иному Божественному атрибуту.

Подвижник, достигший десятой добродетели - Божественной единственности, - обретает статус представителя Бога на земле. Такого «друга Божьего» ал-Хаким ат-Термези называл «единственным (в своем роде)» (мунфарид). Его положение ставит его почти на один уровень с пророками и конечно же выше остальных сиддикун. Мунфарид обладает многими качествами, присущими пророкам, включая способность получать Божественные откровения через «провидческие сновидения».

Из многочисленных идей ат-Термези самой противоречивой было его учение о «печати святых» (хатм ал-аулия), т.е. самом главном «друге Божьем», который завершает цикл святости. Некоторые исследователи, как А. Корбен, А.Д. Кныш и др. допускают, что Ат-Термези вполне мог заимствовать эту идею у современных ему шиитских мыслителей, приписывавших статус последнего «мессии» и «избавителя» своему «скрытому» имаму, которого они помимо всего прочего считали проводником Божественной милости в этот мир. Эта шиитская концепция сформировалась в ответ на суннитское

представление о Мухаммаде, как о «печати пророков» (т.е. в последнем звене в цикле пророчества, после кончины которого непосредственная связь между Богом и Его общиной напрочь прекращается).

Он выделил праведников (сиддикун), которые борются с плотской душой (нафс), опасаясь ее превосходства; «благородные великодушные» (ахрар кирам) в силу света близости и милости успешно противостоят нафсу, однако также могут подвергаться ее наущениям; сорок праведников (сиддикун) полностью охвачены любовью к Богу и имеют непосредственное общение с Творцом через сны, но не полностью освободились от влияния нафса. Полностью преодолеть ее влияние способен только «единственный» (мунфарид), статус которого достигает статуса пророков (анбия) и посланников (расул). Он стоит во главе иерархии святых, являясь «полюсом» (куб), «печатью святости» (хатм ал-аулия). Святые - гаранты мирового порядка и правители мира. Ат-Термези ратовал за признание за святыми возможности совершать чудеса. После ат-Термези в суфизме утвердилось представление об иерархии мистиков, признанных совершенными. В трактате «Печать святых» он подробно рассматривает возможность достижения состояния просветления и святости, предлагая два пути -неукоснительного соблюдения требований шариъа и тарика, или же через Божественную благодать. Ат-Термези был первым среди суфийских мыслителей, кто подробно обосновал место святых подвижников, фактически уровняв их в правах с «посланниками» (расул) и пророками (анбийа). Также ученый характеризует в своем произведении внутренние и внешние признаки авлия у-ллах, с которыми Аллах общается непосредственно (тахдис). Для мухаддасов также имеются стоянки (маназил) и Бог дарует им от трети до половины дара пророчества (нубуввата). И лишь хатм ал-анбийа достойны наибольшего дара пророчества. В качестве внутренних атрибутов (батинийййа) авлия у-ллах ат-Термези называет тахдис - Божественное откровение. При этом умиротворение сердец друзей Божьих указывает на божественность хадиса.

Ат-Термези был образованным человеком, имевшим представление о буддийских, христианских и манихейских учениях, влияние которых можно обнаружить в его трудах. Современники, отдавая должное широте его кругозора и глубине его познаний, называли его «Ал-Хаким ал-Термизи» - «мудрец из Термеза». Таким образом, вилаят по теории ал-Хакима ат-Термези, это восхождение подвижников (сулуки солик) по стоянкам, соответствующим атрибутам Аллаха, использование которых придает духовную силу и могущественное влияние в мире, а также приближает их к рангу посланников и пророков. В своих трудах ат-Термези не ставит друзей Божьих (авлия) выше пророков (анбия), однако впервые среди суфийских мыслителей он подробно обосновал место святых подвижников, фактически уровняв их в правах с «посланниками» (расул) и пророками (анбия). Он заявил: «Пророчество (ан-нубуввату) нуждается в доказательстве, а святость (ал-виляту) - само доказательство» Это и явилось нововведением в суфизме того времени и вызвало бурю негодования и недовольства среди его современников. Он подчеркивает свое превосходство над своими оппонентами, в числе которых были мутазилиты, философы и правоведы (факехи), и отвечает на их нападки резкими словами и выражениями, как например «глупец», «невежда», «безграмотный» и т.п. Более того ат-Термези считает себя высшей личностью, прошедшей все стоянки святости и достойной титула «заместитель Пророка».

Таким образом, ал-Хаким ат-Термези впервые в истории суфизма четко формулирует и описывает теорию о правдивости (сиддикият) вилаят и атрибутах «печати святых», которого он называет высшим заместителем Пророка. Ат-Термези утверждал, что святость (валия) ограничена во времени, поскольку она, подобно пророческому дару (нубувва), отмечена печатью, которая должна проявиться при конце света. Идеи ат-Термези изложены на основе коранических аятов, хадисов и личном суфийском опыте.

Духовное и интеллектуальное наследие ал-Хакима ат-Термези, сочетающее в себе не только элементы, присущие различным направлениям мусульманской мысли, но и следы неоплатонической и пифагорейской мысли, оставило глубокий след во всей последующей истории исламского мистицизма. Оно явилось началом систематизации исламского мистицизма. Влияние его учения ощущается в идейном наследии последующих мыслителей, в том числе выдающегося суфийского «святого» и проповедника Абд ал-Кадира ал-Джилани и великого суфийского поэта и философа ибн алАраби.

Вместе с тем, сфера научных интересов ат-Термези не ограничивалась религией. Абу Абдуллох Ибн Хасан ибн Башир ал Хаким ат-Термези был автором более 400 ценных научных и религиозных работ, из которых до нас дошли только 57. А также религиозным лидером, выдающимся теоретиком исламского мистицизма, известным ученым и был основателем ордера дервишей. «Хакими» считается одной из 12 сект мистицизма. Содержание этих уникальных работ показывает, что ат-Термези был видным экспертом в мусульманском законодательстве, философии, истории, астрологии, математике и лингвистике своей эпохи. Он был очень эрудирован, наука была его главным интересом. Ат-Термези принадлежат слова: «Знания раскрывают суть вещей». Он был прекрасно образованным, прогрессивно мыслящим ученым, всю свою жизнь посвятившим науке, за что современники называли его называли

«Ал-Хаким» («мудрейшим из мудрых»). В течение всей своей жизни он работал только во благо людей, поэтому народ уважительно прозвал его «Термез-ота» (Термез-отец).

ЛИТЕРАТУРА

1. Набиль Хашим Абдуллах аль-Гамри. Фатх аль-Маннан. - Мекка: Дар аль-Башаир аль-Исламия, 1999. -Т. 1. -576 с.

УДК: 378

Ашилова М.С., Бегалинов А.С., Бегалинова К.К.
д. к.ф.н., доктор PhD, ассоц. профессор кафедры
мировой коммуникации КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
к.ф.н., доктор PhD, ассистент профессора кафедры
Истории Казахстана МУИТ,
д.ф.н., профессор кафедры религиоведения и
культурологии КазНУ им.аль-Фараби
Алматы, Казахстан

ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КАЗАХСТАНЕ: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

Аннотация: В статье раскрывается история высшего образования в Казахстане, которая рассматривается в неразрывной связи с системой среднего образования. Показывается роль казахских просветителей, ученых в становлении светского образования. Особое внимание уделяется системе высшего образования в Советские времена. Именно с этого времени начинается история современных крупных высших учебных заведений страны. Раскрываются современные трансформационные процессы образования, обусловленные процессами глобализации, цифровизации.

Ключевые слова: высшее образование, светское образование, этнопедагогика, университеты, Болонский процесс, образовательный кредит.

Ashilova M.S., Begalinov A.S., Begalinova K.K.
PhD, PhD, Assoc. professor of the department
world communication KazUMOiWL them. Abylai Khan,
Candidate of Philological Sciences, Doctor PhD,
Assistant Professor of the Department
History of Kazakhstan MUIT,
Doctor of Philology, Professor of the Department of
Religious Studies and culturology KazNU named after al-Farabi
Almaty, Kazakhstan

HIGHER EDUCATION IN KAZAKHSTAN: PAST AND PRESENT

Abstract:: The article reveals the history of higher education in Kazakhstan, which is considered inextricably linked with the system of secondary education. The role of Kazakh educators, scientists in the development of secular education is shown. Particular attention is paid to the system of higher education in Soviet times. It is from this time that the history of modern large higher educational institutions of the country begins. The modern transformational processes of education, due to the processes of globalization, digitalization, are revealed.

Key words: higher education, secular education, ethnopedagogy, universities, Bologna process, educational credit.

История высшего образования в Казахстане неотделима от развития системы среднего образования. Не углубляясь в исторические дебри развития образовательной системы в казахских степях, тем не менее сделаем голографический, ретроспективный его анализ. С самого своего возникновения образование выполняло функции передачи социального опыта от учителя к ученику, от отца к сыну, от старшего к младшим и др., благодаря чему приобретались взгляды, убеждения, привычки, навыки, знания. И этот процесс носил рецептурно-практический характер.

Образовательный процесс был неотделим от социальной, практической деятельности людей, находился в непосредственной зависимости от характера труда, от связи общества с природой. Немаловажное воспитательное значение имело участие детей в различных ритуалах, обрядах рода, общины. «Природная среда становится фактором развития ребёнка, действуя, однако, через среду

социальную, через общественную и трудовую деятельность людей. Например, дети рыбаков знают и интересуются теми сторонами жизни, которые совсем не знакомы детям заводских рабочих, живущих в большом городе. Круг их знаний, привычки, направленность их интересов, традиции, обычаи различны, поскольку они отражают ту жизнь, которую ведут окружающие их люди в конкретных условиях окружающей среды» [1, с. 110]. В процессе взаимодействия человека с природой, окружающим миром формировались зачатки традиций воспитательного характера, происходило накопление определённых знаний, конкретной информации о мире, природе. Из среды народа стали выделяться отдельные личности, смыслом жизни которых стало освоение, усвоение, присвоение социального опыта, культурных традиций предков с целью их передачи более юному поколению. Первоначально их деятельность носила практический характер. Постепенно они становились генераторами идей, знаний, традиций. Благодаря этим «интеллектуалам» не прекращалась генетическая связь поколений, селекция лучших образцов образовательно-воспитательной деятельности. Позднее в казахских степях появляется профессия учителя - воспитателя, педагога, а вместе с этим и институциональные формы обучения – мектебы, развитие которых связано прежде всего с распространением исламского вероучения. При культовых зданиях – мечетях открываются медресе, где обучение велось на арабском языке и сводилось в основном к изучению Корана, Сунны и других религиозных источников, к механическому заучиванию отдельных сур Корана, ибо основной их миссией, назначением была подготовка кадров священнослужителей – мулл, ишанов, имамов и др. В качестве учителей выступали выпускники этих медресе, которые в должной мере не владели методологией и методикой образовательного процесса. «Чудовищная фанатика, мертвая схоластика и ни одной реальной мысли», - характеризовал процесс обучения в медресе и мектебах Ч. Валиханов. Наглядную картину проведения одного из уроков дает «Киргизская степная газета» за 1895 год: «Из юрты, где учатся дети, несутся адские крики. Каждый ученик выкрикивает свой урок… Такое преподавание продолжается около четырех лет. По истечении этого срока ученики проходят весь курс учения и оканчивают его, ничего не зная, оставаясь такими же невеждами, какими были» [2]. Такое обучение вызывало протест со стороны прогрессивно настроенной молодежи, получившей образование в основном в лучших университетах России. Они выступили сторонниками джадидизма, своеобразного просветительского движения, которое начало широко распространяться в мусульманском мире. Представители джадидизма призывали ввести в медресе светские дисциплины – арифметику, циклы естественнонаучного профиля, географию и др. По их инициативе стали открываться новометодные мектебы.

Следует отметить, что ориентация на светское образование была начата в Казахстане после его присоединения к России, ибо царское самодержавие остро нуждалось в местных кадрах управленческого, чиновничьего аппарата. Уже со второй половины XУIII века стали открываться светские учебные заведения, в которых обучение преимущественно велось на русском языке, где осуществлялась подготовка различных кадров чиновников над колониальными землями. «Так, в 1786 г. в г. Омске открылись Азиатские школы, в 1789 г. – правительственная школа при меновом дворе г. Оренбурга. Эти учебные заведения обучали детей, в т.ч. и казахских, профессиям переводчика, писаря. Военных специалистов и административных чиновников готовили Неплюевский кадетский корпус, открытый в 1825 г. в г. Оренбурге и Омский кадетский корпус, основанный в 1846 г.» [2]. Последний закончил Ч. Валиханов. В 1850 г. при Пограничной комиссии в г. Оренбурге создается школа, одним из выпускников которого явился И. Алтынсарин, внесший существенный вклад в развитие казахского образования, этнопедагогики. К числу первых светских казахских учебных заведений относится мектеб, созданный в 1841 г. в Букеевской Орде по инициативе хана Джангира. В 1867 г. И. Алтынсариным было открыто в Иргизе женское училище.

К концу XIX века расширяется сеть различных учебных заведений – училищ (реальных, приходских и др.), гимназий (мужских, женских), лицеев, мектебов (аульных, городских). Русское самодержавие поощряло развитие системы образования в казахских степях, т.к. считало его важным средством русификации казахского населения. Но образованная когорта казахской молодежи в лице Чокана Валиханова, Ибрая Алтынсарина, Абая Кунанбаева, Шакарима Кудайбердиева, Гумара Караша и других мыслила иначе. Она шла в народ, просвещала его, поднимала национальное самосознание. Значительную лепту в просветительскую деятельность внесли и выдающиеся русские педагоги, ученые А.Е. Алекторов (1861-1918 или 1919), С.М. Граменицкий (1859-1918), В.В. Катаринский (1846-1902), А.А. Диваев (1856-1932), В.В. Радлов (1837- 1918), Г.Н. Потанин и многие другие, которые выполняя различные поручения губернаторов колониальных земель, инспектируя образовательную систему и др., оказывали всяческое содействие в создании учебно-методической, дидактической литературы, оснащении школ необходимым материальным оборудованием, передавали свой богатый педагогический опыт, мастерство, организуя своеобразные курсы повышения квалификации для учителей, педагогов и мн. др.

Что касается системы профессионального и высшего образования, то в дореволюционном Казахстане они практически отсутствовали. «Что касается магометан, евреев и язычников, то принимать их в число воспитанников учительских институтов городской министр народного просвещения не видит надобности», - говорилось в одном из документов [3, с.89]. Направлять на учебу в российские высшие учебные заведения своих детей могла только казахская знать, приближенные к царской администрации казахские чиновники. Однако после окончания этих заведений они занимали не очень высокие должности в царской колониальной администрации. К примеру, инспекторами народных училищ, являвшейся низшей должностью в органах народного образования, смогли стать только два просветителя казахского народа – Ибрай Алтынсарин и Габдугали Балгимбаев, которые приложили немало усилий по развитию народного образования в Казахстане.

Система высшего образования в Казахстане начинает свой отсчет с установлением Советской власти, с двадцатых годов XX столетия. Одним из первых документов Советского государства явились «Декларация о единой трудовой школе» и «Положение о единой трудовой школе», в которых содержались концептуальные положения советского образования – бесплатность, светский характер, совместное обучение мальчиков и девочек, школьное самоуправление и многое другое, которые выступили прогрессивным явлением в мировой практике. Чуть позже началась борьба с тотальной неграмотностью, особенно в бывших колониальных республиках. В Казахстане эти процессы начались с преобразования различных медресе, мектебов в школы. Параллельно с ними открывались новые школы – интернаты, коммуны и т.д., в которых обучались дети батраков и сироты.

Большая армия педагогов была привлечена к написанию учебников, работе по методическому обеспечению школ. «В 1921 году в Семипалатинске отпечатали учебники «Есеп куралы», «Оку куралы» и «Тіл куралы» А. Байтурсын и М. Дулатулы. При Госиздате была образована редакционная коллегия для создания новых учебных пособий, к написанию которых были привлечены А. Бокейхан («География»), М. Жумабай («История Казахстана», «Педагогика»), Ж. Аймауыт-улы («Дидактика»), Б. Омаров («Алгебра») и другие известные представители национальной интеллигенции. В 1927-28 учебном годах для казахских школ было издано уже более 30 наименований учебников общим тиражом 575 тыс. Экземпляров» [4].

В конце 20-ых годов перед руководством Казахстана остро встает вопрос о подготовке национальных кадров специалистов во всех областях хозяйственной деятельности, о необходимости развития системы высшего образования. С этой целью в 1926 году в Ташкентском высшем педагогическом институте был открыт казахский факультет, который через два года был переведен в Алма-Ату, и на его базе открыт Казахский государственный университет, к 1930 году переименованный в Казахский педагогический институт, которому в 1935 году было присвоено имя великого просветителя казахского народа Абая Кунанбаева. Следом за ним открывается ряд институтов в различных городах Казахстана. Так, в 1929 году в Алма-Ате появился свой зооветеринарный, в 1930 году – сельскохозяйственный, а в 1931 году - медицинский институты. В 1934 году открываются два новых вуза - Горно-металлургический институт (ныне КазНИТУ им. Сатпаева) и Казахский государственный университет им. С. Кирова (ныне КазГУ им. Аль-Фараби). В 1938 году при КазГУ им. С. Кирова была открыта первая в Казахстане аспирантура, ибо республика нуждалась в своих отечественных научных кадрах.

В тридцатые годы появляются целый ряд педагогических и медицинских вузов в разных городах Казахстана - Уральске, Семипалатинске, Актюбинске, Уральске, Петропавловске и др. В эти же годы возникает система заочного обучения, происходит формирование отечественной научно-технической интеллигенции.

Процесс развития и совершенствования системы высшего образования не прекращается и в послевоенные годы. Растет количество различных высших учебных заведений - Карагандинский медицинский (1950), Семипалатинский зооветеринарный (1951), Карагандинский горный институт (1953) и другие. Научно-педагогические кадры этих вузов комплектовались как за счет эвакуированных, так и репрессированных ученых и педагогов.

Начиная с конца пятидесятых годов начинаются радикальные реформы системы высшего образования, в основу которого были положены идеи Генерального секретаря ЦК КПСС Н.С. Хрущева о сближении умственного и физического труда и укрепления связи между школой и производством. Вводились ряд ограничений для поступления в вузы, обязательным условием являлось наличие после окончания школы трехлетнего производственного стажа, что имело неоднозначные последствия для развития системы высшего образования, самое главное – падал престиж институтского (университетского) образования. Несколько позднее будут пересматриваться положения этой реформы. Позитивным шагом стало введение в 1964 году обязательного среднего десятилетнего обучения и

развитие широкой сети профессионально-технических училищ и техникумов, после окончания которых выпускники могли поступать в вузы.

В начале девяностых годов происходит распад огромной моноидеологической державы - Советского Союза, что явилось событием эпохальной значимости. На его обломках создаются 15 независимых государств, в том числе и Казахстан, каждое из которых вступало на тернистый путь поиска магистральной линии развития, ведущего в новое пространство, называемое рыночной экономикой. Этот путь требовал тотальной модернизации, радикального обновления общества, изменения духовного фактора, прежде всего мировоззренческой ориентации советских людей, что было болезненным процессом. Особенно болезненно эти процессы отразились на сфере образования, выступающей важнейшей формой жизнедеятельности общества, обеспечивающей формирование и воспроизводство качественного человеческого потенциала. Образование столкнулось с серьезными вызовами времени. И в этих сложных условиях остро и жестко встал вопрос о реформировании всей системы образования, вхождения ее в новые рыночные отношения.

Отечественная система образования в крайне сжатые сроки, при минимуме ресурсов, неблагоприятном социокультурном климате, развале традиционной образовательной системы и т.д. нашла новую форму существования, которая позволила ей не только сохраниться, но и усилить свой статус основного механизма социального воспроизводства и развития. При этом, немаловажным обстоятельством явилось стремление сохранить национальные системы образования и вместе с тем обеспечить плавное, полноценное вхождение в мировую систему образования.

Начало реформационным, модернизационным процессам в образовательной сфере было положено Болонским процессом, начавшееся с Сорбонской декларацией, которое 25 мая 1998 года подписали министры образования Великобритании, Франции и Италии, собравшиеся по поводу 800-летнего юбилея Сорбонского университета. Основное содержание этой декларации состояло в том, что страны-участницы данной декларации обязались в течение 10 лет привести свои образовательные системы в соответствие с едиными стандартами. Краеугольные основы этого документа сводились к трём положениям. Первое – это создание единой системы академических степеней, в частности, за счёт повсеместного ведения унифицированного приложения к диплому по модели, предложенной ЮНЕСКО, которая будет способствовать формированию единого европейского рынка высококвалифицированного труда, а также международной конкурентоспособности европейского высшего образования. Второе - переход на двухуровневую систему подготовки специалистов – бакалавриат и магистратуру. Третье положение связано с введением системы кредитов, отвечающих общеевропейскому кредитному механизму в оценке знания учебных дисциплин, способствующая мобильности студентов. Позитивным моментом декларации являлось и то, что принцип мобильности распространялся не только на студентов, но и преподавателей.

Наша республика в числе первых 42 стран приняла Болонскую декларацию, более того, она в апреле 1997 года подписала Лиссабонскую Конвенцию «О признании квалификаций, относящихся к высшему образованию в Европейском регионе» и в декабре этого года ратифицировала его. С присоединением Казахстана к Болонской декларации наша система образования стала подсистемой единого европейского образовательного пространства.

За годы независимости казахстанское высшее образование прошло тернистый путь бесконечных реформ и перестроек. В официальных источниках процесс реформирования высшего образования условно делят на 4 основных этапа (можно добавить 5 новейший этап, связав его с тотальной цифровизацией образования). Первый этап хронологически охватывает 1991-1994 годы, и связан он со становлением нормативно-правовой базы образования – ратифицируются законы «Об образовании», «О высшем образовании», принимаются другие законы и законодательные акты в сфере образования, в частности высшего. В 1992 г. создается Министерство науки и новых технологий. В 1994 году утверждается Госстандарт в образовании РК, в котором определяется многоуровневая структура высшего образования, направленная «на обеспечение многоступенчатости по вертикали и альтернативности по горизонтали, динамичности, гибкости подготовки специалистов, ее фундаментальности и универсальности одновременно» [5], вводятся академические степени бакалавра и магистра.

Сущностными особенностями второго этапа, который охватывает 1995 – 1998 годы, является дальнейшее совершенствование нормативной базы высшего образования, выработка концептуальных подходов к деятельности высших учебных заведений, принятие первых казахстанских образовательных стандартов высшего профессионального образования. На этом этапе появляются частные высшие учебные заведения, формируется негосударственный сектор образования.

На третьем этапе реформирования высшего образования (1999-2000 гг.) начинаются процессы децентрализации управления и финансирования организации высшего образования, меняются

принципы, правила приема в высшие учебные заведения, появляются и активно внедряются понятия «государственный образовательный заказ», «образовательный грант», «образовательный кредит» и т.д.

Кардинальное, стратегическое реформирование высшего образования связывается с четвертым этапом, который начинается с 2001 года и длится по настоящее время. На этом этапе формируется собственно национальная модель образования. Укрепляется негосударственный сектор высшего образования, что влечет за собой ослабление, а позднее и отказ от государственной монополии на образовательную сферу, формируется рынок образовательных услуг. Происходит диверсификация источников финансирования образования, ибо государственные вузы стали осуществлять обучение студентов, магистрантов и докторантов на платной основе.

Сегодня в Казахстане насчитывается свыше 400 научно-исследовательских центров, 171 гражданских высших учебных заведения, в числе которых высшее профессиональное образование представлено 34 государственными, 12 акционерными, 3 международными, 122 частными, кроме этого 24 филиалами и 12 негражданскими вузами. Из них, 8 национальных ведущих вузов и 18 региональных университетов, являющихся многопрофильными и осуществляющими подготовку специалистов по различным специальностям и направлениям [5].

Казахстан вбирает в себя достижения, лучшие моменты западной цивилизации, а именно уровень её техники, технологии, социально-политического, демократического развития. И, в то же время, включает лучшие достижения и моменты восточной цивилизации, связанные с восточным типом мышления, восточной мудростью и восточным способом отношения к миру. Казахстан благодаря своей образовательной политике становится конкурентноспособным государством.

ЛИТЕРАТУРА

1. Магауова А.С. Этнопедагогика. Учебное пособие. Алматы, 2009.
2. Культура Казахстана в XVIII-XX веках. //Электронный ресурс: https://zinref.ru/000_ uchebniki/ 02800_logika/011_lekcii_raznie_37/2417.htm.
3. Тажибаев Т. Просвещение и школы Казахстана во второй половине X1X а. – Алма-Ата, 1962. С.89
4. Обсуждение: Казахстан/Архив 3.//Электронный ресурс: https://ru. wikipedia.org/wiki/.
5. Национальный доклад по развитию системы высшего образования Республики Казахстан.//Электронный ресурс: http://old.unesco.kz/education/h e/kazakh/kazakh_ru.htm.

УДК 378

Абдулина Н.А.,
Доктор философии (PhD)
Казахский Национальный университет имени Аль-Фараби
Алматы, Казахстан
e-mail: nargiznba@gmail.com
Билдебаева Д.А.,
Главный специалист ИПКиДО
Казахский Национальный университет имени Аль-Фараби
Алматы, Казахстан
e-mail: didarbildebay777@gmail.com

ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ТРАНСФОРМАЦИИ ЦЕННОСТЕЙ В КАЗАХСТАНСКОЙ СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются практические рекомендации по трансформации ценностей в казахстанской системе высшего образования. Казахстанская система высшего образования является важным компонентом развития страны. Однако, чтобы эта система была эффективной, необходимо обратить внимание на ценности, которые она выражает.

Ключевые слова: ценности, образование, трансформация, общество

PRACTICAL RECOMMENDATIONS FOR THE TRANSFORMATION OF VALUES IN THE KAZAKHSTANI HIGHER EDUCATION SYSTEM

Abstract: The article is concerned with the practical recommendations for the values transformation in the Kazakh system of higher education. The Kazakhstani system of higher education is an important component

of the country's development. However, to have an effective system, attention must be paid to the values it expresses.

Keywords: values, education, transformation, society

В условиях поликультурного и глобализирующего мира глобализация способствует развитию Казахстана и прогрессу казахстанской системы высшего образования. Глобализация создала для Казахстана возможность изменить стиль и качество жизни, достигнуть высокого уровня материального и духовного благосостояния общества. Специфика глобализации глубоко проявляется в образовании, музыке, кино. Глобальное сотрудничество и международное признание выдающихся деятелей Казахстана, культурный обмен – несомненное признание процесса трансформации Казахстана в глобальном мире.

Развитие культуры и образования в Республике Казахстан, формирование стандартов и ценностей, соответствующих мировой цивилизации, ценностно ориентированного отношения каждого человека к жизни в социуме выступают необходимыми условиями вхождения в число наиболее развитых стран мира.

Сегодня необходимость во взаимодействии казахстанского общества с другими народами в образовательной, экологической, политической, нравственной, этической, правовой сферах деятельности связано в первую очередь с интернетом, его мощным воздействием. Интернет означает доступность к большой многообразной информации по всем наукам. Таким образом глобальная сеть объединяет всех и каждого. Происходит трансформация общества, что способствует изменению казахстанской системы высшего образования.

Термин «трансформация» означает «изменять», «преобразовывать», «превращать». В казахстанской системе высшего образования термин выражает переход к качественному изменению ценностей современного общества. Этот процесс длительный, состоит из достигнутых успехов в конкретный период времени. В условиях трансформации казахстанского общества все больше возрастает значение социально-культурных процессов, событий и явлений. Трансформация общества – противоречивый процесс, так как происходит коренное изменение и переоценка не только материальных ценностей, а в первую очередь духовных ценностей.

Сегодня известно, что образование в Казахстане - это огромный бизнес, который способствовал тому, что произошли определенные изменения в качестве преподавания, труд преподавателей и сотрудников высших учебных заведений обесценен, практически отсутствует современная материальная база. О. Шпенглер и Х. Ортега-и-Гассет утверждали, что основу каждой культуры составляют идейные ценности [1]. Поэтому необходимо для Казахстана определить, что образование — это не бизнес, а ценность.

Существует экспериментальная апробация модели трансформации ценностей казахской культуры и применение методики трансформации/сохранения ценностей казахской культуры, а также методов анализа по закону Ципфа, методу WORDCLOUDS, которая выявила шесть доминирующих ценностей: семья, образование, здоровье, человечность (адамгершілік), карьера, родители (ата-ана). Таким образом, необходимо понимание того, что для общества сегодня образование является одной из важнейших ценностей.

Действительно, Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан утверждает проект Концепции развития высшего образования и науки на 2023-2029 годы, увеличивает объемы грантового финансирования, научных исследований, прорабатываются поправки в рамках проекта Закона «О некоторых вопросах науки», инициированного депутатами Сената Парламента РК [2]. Однако насколько эти меры актуальны? Мир стремительно меняется, информация устаревает. Сможет ли казахстанская система высшего образования стать конкурентоспособной в условиях глобализации и эры искусственного интеллекта?

Таким образом, в настоящее время в Казахстане система высшего образования находится в процессе развития и модернизации. Одним из ключевых аспектов этого процесса является переход от традиционного подхода к образованию, ориентированного на учебные планы и программа, к более гибкому и инновационному подходу, который включает в себя преобразование ценностей, призванных помочь студентам достичь своих целей в карьере и в жизни.

Ценности являются основой для формирования мировоззрения студентов, поэтому трансформация ценностей в казахстанской системе высшего образования является критически важной для достижения целей образования.

1. Осознание значимости ценностей в образовании.

Первый шаг к трансформации ценностей в казахстанской системе высшего образования - это признание значимости ценностей в образовании и понимание того, что ценности играют важную роль в

формировании личности студента. Ценности должны быть интегрированы во все аспекты образовательного процесса, начиная от планирования учебных программ до методов оценки студенческих успехов.

2. Установление новых ценностей.

Следующий шаг - установление новых ценностей, которые отражают современные требования и потребности студентов. Вместо традиционных ценностей, таких как знания и умения, необходимо установить ценности, которые способствуют развитию личности студента, такие как критическое мышление, коммуникационные навыки, творческий потенциал и готовность к обучению на всю жизнь.

3. Использование современных технологий в образовании.

Современные технологии имеют огромный потенциал для поддержки трансформации ценностей в казахстанской системе высшего образования. Использование онлайн-курсов, видеоконференций, мобильных приложений, искусственного интеллекта, ChatGPT трансформируют казахстанскую систему высшего образования на основе новой реалии Мета цивилизации.

Наличие интернета во всех отдаленных аулах наравне с городом способствует получению и владению информации. Это приведет к тому, что общество будет принимать активное участие не только в культурной жизни всего мира, но практически во всех отраслях жизнедеятельности этого прекрасного большого мира. В этом и заключается причина того, что из-за быстрого роста новейших технологий и активного развития общества происходит некий сбой баланса в культуре. Необходимо понимание того, что к 2025 году некоторые профессии перестанут быть актуальными, и потребуется переобучение или повышение квалификации для общества, у которых есть квалификация, а также для подрастающего поколения необходимо быть конкурентоспособными на рынке труда в условиях глобализации. Как упоминал Абай Кунанбаев «Только разум, наука, воля, совесть возвышают человека…» [3].

Перед обществом стоит совершенно новый вызов. Наука во всем мире рассматривается как движущая сила развития экономики и общества в целом. Современное состояние сферы науки и ее развитие в Казахстане влияет на национальную экономику и благополучие общества [4].

Саясат Нурбек – министр высшего образования и науки Республики Казахстан, также считает, что наступило время активных действии для трансформации казахстанской системы высшего образования. По его мнению, нужно успеть сейчас и не упустить тот шанс, который представился стране в условиях развития глобального мира. Так как в ближайшие годы ожидается огромный поток желающих получить высшее образование в Казахстане с Центральной Азии, Индии и России.

Открытие филиалов зарубежных университетов по всем регионам Казахстана, выявление проблемы цифровизации в системе образования, период большой стройки в сфере образования, изменение формата ЕНТ, решение проблем с доступом к высшему образованию, статус казахского языка в системе образования, увеличение государственного финансирования на науку, решение проблем научных кадров, увеличение заработной платы для ученых, «Наука должна развиваться на базе университетов», надежда на молодые кадры и их карьерный рост позволят казахстанскому высшему образованию в мире быть востребованным [5].

Также, президент Казахстана К-Ж. Токаев в своем выступлении определил главный приоритет для развития общества в целом. Это общая цель – построить Справедливый Казахстан, где предстоит проделать большую работу по трансформации общества и превращению Казахстана в развитую страну с подлинно демократическими институтами. Только так сформируется новое качество нации и подчеркнул, что преподаватель – самый важный человек в сфере образования [6].

Следовательно, казахстанская система высшего образования является важным компонентом развития страны. Таким образом, основные практические рекомендации по трансформации ценностей в казахстанской системе высшего образования:

Первая рекомендация заключается в том, чтобы сосредоточиться на качестве образования, а не на его количестве. В настоящее время, казахстанская система высшего образования имеет достаточно высокий уровень доступности, но качество образования оставляет желать лучшего. Чтобы повысить качество образования, необходимо уделить больше внимания на развитие критического мышления, исследовательских навыков и практической направленности образования.

Вторая рекомендация – повысить статус преподавателей и специалистов в системе высшего образования. В казахстанской системе высшего образования преподаватели и специалисты не всегда получают достаточно высокую зарплату и не всегда имеют доступ к современным образовательным ресурсам и технологиям. Чтобы привлекать лучших преподавателей и специалистов необходимо повысить статус их профессии и предоставить им доступ к современным технологиям и образовательным ресурсам.

Третья рекомендация - укрепление связей между университетами и промышленными предприятиями. Казахстанские университеты должны сотрудничать с промышленными предприятиями, чтобы обеспечить студентам практические навыки и опыт работы в реальной среде. Это также позволит университетам разрабатывать более практически ориентированные программы обучения, которые будут соответствовать требованиям рынка труда.

Четвертая рекомендация - создание стимулов для инновационной деятельности студентов. Казахстанские университеты должны поощрять студентов к инновационной деятельности и созданию своих проектов. Дать возможность совмещать учебную и трудовую деятельность.

Таким образом, глобализация и отсутствие границ, научно-технический прогресс приводят к сложным проблемам, а некоторые из них невозможно предвидеть, которые действительно влияют на трансформацию ценностей казахстанской системе высшего образования. Трансформация и те изменения, происходящие вокруг настолько велики, что общество сталкивается с обновлениями информацией мира каждую минуту. Это как в социальных сетях, например, Facebook, Instagram или TikTok лента обновляется без конца. На самом деле, ко всем изменениям необходимо быть готовыми. Обществу для сохранения ценностей казахстанской культуры предстоит огромная трудная работа во всех областях, в том числе, несомненно, в достижении гармонии, соблюдение баланса между ценностями культуры, образования и глобализации.

Роль образования станет настолько актуальной, что именно оно станет ключевым решением всех проблем общества. Необходима быстрая адаптация к новым условиям.

ЛИТЕРАТУРА

1. Шпенглер О. Закат Европы. – М.,1993. Х. Ортега-и-Гассет. Эстетика. Философия культуры. – М., 1991.
2. Исполнение поручений президента. – Режим доступа URL: https://www.gov.kz/memleket/entities/sci/press/news/details/527003?lang=ru. - (дата обращения: 11.04.2023).
3. Кунанбаев А. Цитаты //https://ru.citaty.net/avtory/abai-kunanbaev/ - (дата обращения: 11.04.2023).
4. S.T. Doshmanova, B.M. Taskarina, M.A. Tleubergenova, B.Zh. Bolatova, A.M. Sapargali (2022). Analysis of the current state of science in Kazakhstan and its impact on the national economy. Научный журнал «Вестник НАН РК», (6), 282–297. https://doi.org/10.32014/2022.2518-1467.408. - (дата обращения: 07.04.2023).
5. Саясат Нурбек: 7 месяцев на посту министра. Интервью. https://www.youtube.com/watch?v=HpjRyhNsN9U. - (дата обращения: 10.04.2023).
6. Выступление Главы государства Касым-Жомарта Токаева на открытии первой сессии Парламента VIII созыва. https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-na-otkrytii-pervoy-sessii-parlamenta-viii-sozyva-292110. - (дата обращения: 11.04.2023).

ӘОЖ 378

Алламбергенова Қ.,
Магистрант
«7М01557-Информатика»
Қожа Ахмет Ясауи атындағы ХҚТУ
Түркістан, Қазақстан
e-mail: kundiz.allambergen@gmail.com

БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІҢ РӨЛІ

Түйін: Білім қоғамына ұмтылған цифрлық өркениеттің дамуы білімнің рөлін өзгерту, қоғам мен адамның өмір сүру жағдайларын материалдық және рухани жаңғыртуды түбегейлі өзгертуді талап етеді. Адами әлеуеттің, зияткерлік ресурстардың жоғары деңгейіне сүйенетін жаңа технологиялар жаңа ғасыр саясатының маңызды факторына айналуда. Осы орайда, білім сапасының жоғары деңгейде болуы елдің табысты дамуы үшін шешуші мәнге ие. Мақалада жоғары білім беру ұйымдарының заманауи мақсаттарына сәйкес білім берудің негізгі мәселесі қарастырылған. Құзыреттілік, кәсіби құзреттілік ұғымдарының мәні туралы зерттеушілердің ой-тұжырымдары зерделенген. Болашақ кәсіби маманның құзыреттілігін қалыптастырудың жоғары білім беру ұйымдарының қызметін ұйымдастыруда, кәсіби маманның қалыптасуы мен елдің зияткерлік әлеуетін дамытуда рөлі маңызды. Сонымен қатар, ақпараттық технологиялардың болашақ мамандарды кәсіби даярлаудағы маңыздылығы айқындалған.

Тірек сөздер: білім, жоғары білім беру, құзырет, құзыреттілік, ақпараттық технологиялар.

Abstract: The development of a digital civilization striving for a knowledge society requires a radical change in the role of education, material and spiritual modernization of society and human living conditions. New technologies based on a high level of human potential and intellectual resources are becoming the most important factor in the politics of the new century. In this regard, the availability of a high level of quality education is crucial for the successful development of the country. The article deals with the main problem of education in accordance with the modern goals of higher education organizations. The arguments of researchers about the essence of the concepts of competence, professional competence are studied. The role of the formation of the competencies of the future professional in the organization of higher education organizations, the formation of a professional and the development of the intellectual potential of the country is also important. At the same time, the importance of information technologies in the professional training of future specialists is determined.

Keywords: education, higher education, competence, competence, information technology.

Қазіргі жоғары оқу орындары қызметінің негізгі мақсаттары:

- білім беру процесінің тиімділігі мен сапасын арттыру;
- жоғары оқу орындары мен олардың бастаушыларының қоғамның әлеуметтік, экономикалық және мәдени сұраныстарына және еңбек нарығының өзгеруіне бейімделуін қамтамасыз ету;
- профессор-оқытушылар құрамын, ғылыми қызметкерлерді, докторанттар мен білім алушыларды білім беру, ғылыми және инновациялық процестерге тарту;
- білім алушылардың тиімділігін арттыру мамандарды даярлау және ғылыми зерттеулер жүргізу кезінде зияткерлік ресурстарды пайдалану;
- қоғамдардың әлеуметтік-экономикалық, технологиялық, білім беру және мәдени дамуындағы жоғары оқу орындарының рөлін арттыру [1].

Бүгінгі таңда адам мен машинаның өзара әрекеттесу әдістерінде революциялық өзгерістер орын алуда: жұмыс технологиялары, ақпарат пен білімді сақтау және тарату құралдары өзгеруде. Интернет, әлеуметтік желілер, блогтар, виртуалды кітаптар мен кітапханалар, сандық аудио, видео, фотоматериалдар, ұялы телефондар, жедел хабар алмасу құралдары, қалта компьютерлері қазіргі студент үшін көптеген ақпарат алмасу мүмкіндіктерін жасайды, сонымен қатар біз бұрын абсолютті ақпараттық вакуумда болған сияқтымыз. Ақпараттық технологиялар құралдары негізінде жүзеге асырылатын мүмкіндіктердің кең спектрін тиімді пайдалану бүгінде білім беру процесіне қатысушылардың IT-құзыреттілігін қалыптастырумен байланысты [2].

Жоғары білімнің салалық стандарттары ғылымды қажетсінетін технологияларды дамыту мен инновацияларды енгізуге байланысты жас мамандарға білім берудің басым бағыттарын айқындайды. Осының арқасында жоғары білім беру жүйесінің алдында тұрған міндеттерді қайта қарау жүріп жатыр, өйткені бүгінгі күні ғылым мен техниканың жаңа жетістіктерін үздіксіз енгізумен қатар мамандардың білім беру және кәсіптік даярлау деңгейін жүйелі түрде алға қарай жылжытуда [3].

Осыған байланысты жас мамандардың кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру мәселесі ерекше өзекті болып отыр, оларға көрсетілетін көмек пен қызметтердің сапасы байланысты. Қазіргі уақытта білім көлемінің тез өсуіне байланысты ақпаратты тек дәстүрлі әдістер мен құралдар арқылы беру және игеру мүмкін емес [4]. Сондықтан жоғары оқу орындарында оқудың қысқа мерзімінде болашақ мамандардың білімін, іскерлігін, дағдылары мен практикалық қызмет тәжірибесін қалыптастыруға мүмкіндік беретін олардың ішінен іздеу қажет.

Біз бұл мәселенің шешімін оқу және болашақ кәсіби қызметте ақпараттық технологияларды білікті таңдай және қолдана алатын жас мамандарды даярлаудан көреміз. Тұжырымдалған мәселені шешудің мүмкін жолдарының бірі бейінді жоғары оқу орындарының жұмыс тәжірибесіне оқыту процесінде, сондай-ақ болашақ мамандардың кәсіби қызметінде жаңа ақпараттық технологияларды қолдануға негізделген тиімді инновацияларды кеңінен енгізу болып табылады.

Білім беру нәтижелерін анықтауға құзыреттілік көзқарас білімді алмастырды және одан айырмашылығы, білім алушының хабардарлығын емес, оның практикалық және кәсіби міндеттерді шешу әдістерін игеру қабілетін бірінші орынға қояды. Білім беру мазмұнын таңдау критерийі ретінде құзыреттілік тәсіл білім беру процесінде студенттер үшін өзекті әлеуметтік және өмірлік мәселелерді шешуге, интерактивті тәжірибелерді игеруге тікелей мүмкіндік беретін білімді анықтайды.

Соңғы онжылдықтарда жоғары білім берудің бірыңғай Европалық кеңістігін құру жағдайында білім беру бағдарламаларының салыстырмалылығын, үйлесімділігін және ашықтығын қамтамасыз ету міндеті бірінші кезектегі міндет болды. Осы мақсатқа жету үшін білім берудің бірыңғай тәсілдерін, біліктілік мазмұны мен оқыту нәтижелерін жалпы түсінуді әзірлеу қажет болды. Жалпы әдіснаманы әзірлеудің негізі құзыреттілік тәсіл болуға арналған, ол өз кезегінде кәсіби қызметтің белгілі бір саласында қажет құзыреттердің басымдылығын анықтайтын кәсіби талаптарды талдауға негізделген.

Осы мақсатты іске асыру үшін 2001 жылы Болон процесіне қатысушы елдердегі білім беру құрылымдарын жақындастыруға бағытталған еуропалық Tuning жобасы құрылды. Жоба шеңберінде әзірленген әдістеменің негізгі анықтамалары Оқыту нәтижелері мен құзыреттер болды, олар арқылы еуропалық білім беру жүйесінің ашықтығы қамтамасыз етіледі.

TUNING жобасында оқыту нәтижелері - білім алушы білуі, түсінуі және/немесе оқу процесі аяқталғаннан кейін орындай алуы тиіс нәрсені күтілетін қазынашылар. Құзыреттілік ұғымы білімнің, түсінудің, Дағдылар мен қабілеттердің динамикалық үйлесімі ретінде қарастырылады. Бұл тұрғыда құзыреттілік немесе құзыреттер жиынтығы адамның белгілі бір қабілетке немесе шеберлікке жетелейтінін және оның орындалу деңгейін бағалай алатындай етіп тапсырманы орындайтынын білдіреді.

Осы жобаны іске асыру контекстінде білім беру практикасында құзыреттердің екі негізгі тобының болу қажеттілігі дәлелденді: – пәндік-мамандандырылған және жалпы (негізгі, әмбебап). Бірінші топ студенттің кәсіби қызмет саласына тікелей байланысты білім мен қабілеттерді көрсетеді, екіншісі – оқу қабілетінің әлеуетін және тиімді өзара әрекеттесу үшін қажетті әлеуметтік дағдыларды көрсетеді, онсыз адам шынымен құзыретті бола алмайды [5].

Қоғамды ақпараттандыру, жоғары білім беру жағдайында жас мамандардың кәсіби қызметінде жаңа ақпараттық-технологиялық функция пайда болады, оның орындалуы жаңа ақпараттық технологиялардың әлеуетін тарта отырып, олар үшін қамтамасыз етеді.

Осы үдеріс шеңберінде жас мамандар заманауи аппараттық және бағдарламалық құралдармен жұмыс істей білуі, ақпараттық технологияларды кәсіби қызметте саналы түрде қолдана білуі, яғни IT құзыреттілікке ие болуы тиіс. IT құзыреттілік көбінесе жаңа ақпараттық технологияларды игеру саласындағы қабілеттер, білім, дағдыларға, сондай-ақ оларды кәсіби қызметте қолдану тәжірибесіне негізделген олардың кәсіби қасиеттерінің жиынтығы ретінде қарастырған жөн.

Сондай-ақ, бүгінгі таңда заманауи мамандардың біліктілік деңгейінің негізгі көрсеткіші олардың кәсіби құзыреттілігі болып табылатындығын есте ұстаған жөн. Сондықтан жоғары білім беруді ақпараттандыру жағдайында жас мамандардың кәсіби құзыреттілігінің жаңа құрамдас бөлігі, атап айтқанда олардың IT құзыреттілігі бейінді жоғары оқу орындарында оқу кезінде қалыптасуы керек. Айта кету керек, жоғары білім берудегі құзыреттілік тәсілді жүзеге асыру үрдісі салыстырмалы түрде жақында байқалады. Бірақ бүгінгі таңда осы бағыттағы теориялық және практикалық зерттеулердің жеткілікті көлеміне қарамастан, олардағы IT құзыреттілігі негізінен болашақ мамандардың оқу-практикалық қызметінде ақпараттық технологияларды қолдану аясында ғана қарастырылады.

ЖОО-ның оқу-тәрбие процесінде IT құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық жүйесін іске асыру, біздің ойымызша, ақпараттық-технологиялық қоғамның заманауи талаптарына сәйкес ақпараттық технологиялардың көмегімен жоғары кәсіби деңгейде кәсіби міндеттерді орындауға қабілетті жас мамандарды даярлауды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Осыған байланысты болашақ мамандардың жоғары біліміне жоғары талаптар қойылады, олардың негізгі шарты бейінді жоғары оқу орындарында оқу-тәрбие процесі кезінде ақпараттық технологияларды пайдалану болып табылады, оның қатысушыларының жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, болашақ жас мамандардың IT құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық жүйесі деп болашақ мамандарды бейінді жоғары оқу орындарында оқыту, білім беру және тәрбиелеу міндеттерін шешу үшін оңтайлы жағдай жасайтын, сондай-ақ білім алушылардың дербес, жауапты болуға дайындығын қалыптастыру мақсатымен бағыныштыларды қалыптастыратын диалектикалық байланысты компоненттердің динамикалық функционалды кешенін түсіну орынды деп айтуға болады және болашақ кәсіби қызметтегі міндеттерді нәтижелі шешу.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, бейінді жоғары оқу орындарында жоғары білім беру процесінде жас мамандардың ат-құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық жүйесінің моделі әзірленді. Оқыту кезінде болашақ мамандардың IT құзыреттілігін қалыптастыру процесін дидактикалық қамтамасыз етуді ұсынуға болады:

- оқу-әдістемелік материалдармен-әдістемелік ұсынымдармен және практикалық сабақтарға нұсқаулармен, сондай-ақ оқитын адамдардың өз бетінше жұмыс істеуін жүзеге асыру үшін;
- дәрістік және практикалық сабақтарға арналған әдістемелік әзірлемелер, өзіндік жұмыс, бақылау және курстық жұмыстар (жобалар) - практикалық сабақтарға теориялық және практикалық дайындық, ағымдағы және қорытынды модульдік бақылаулар, бақылау жұмыстарын шешу, есептеу-графикалық және курстық жұмыстарды (жобаларды) орындау, сондай-ақ дербес оқу құралдары жұмысы.

IT-құзыреттілік кәсіпқойлықтың элементі ретінде ақпаратқа қол жеткізу, оны анықтау (сәйкестендіру), ұйымдастыру, өңдеу, бағалау, сондай-ақ оны өндіру және тарату үшін ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдалану қабілеті ретінде анықтауға болады. Бұл ақпараттық қоғам жағдайында, білімге негізделген экономика жағдайында табысты жұмыс істеу үшін жеткілікті.

Керісінше, консервативті инерциялық ойлау оның себебіне емес, қоғамды ақпараттандыру сияқты дамып келе жатқан құбылыстың салдарына назар аудару қажет.

Электрондық білім беру нарығын талдау әлемнің бірқатар елдерінде академиялық сектордағы IT-технологиялар туралы ақпараттың объективті жетіспеушілігі бар екенін көрсетеді. Ең қарапайым IT құралдары (бағдарламалар) мұғалімге өз жұмыс күнін ұйымдастыруға, тапсырмаларды тезірек және тиімдірек орындауға көмектеседі. Оқытуда IT-технологияларды қолдана отырып, білім беруші білім алушыға жақындай түседі, олармен тығыз байланыс орнатады, білім алушыларға көптеген ақпаратты сәтті игеруге көмектеседі.

Негізгі ағым (ағылш. mainstream - негізгі ағым)-белгілі бір уақыт кезеңі үшін кез-келген салада (ғылыми, мәдени және т.б.) басым бағыт, оларды болашақта нақты кәсіби қызмет жағдайларына дайындайды. Білім алушыларға арналған оқу материалдары әдетте келесі компоненттерді қамтиды:

- дәрістер оқу немесе практикалық сабақтар өткізу кезінде экранға шығарылатын презентациялар;
- мысалдарды, тапсырмаларды, нысандарды қамтитын үлестірме материалдар;
- оқу құралдары, семинарлар, оқулықтар;
- курстардың кеңейтілген бағдарламалары, әдебиеттер тізімі, зертханалық, курстық және практикалық жұмыстарды орындау бойынша әдістемелік нұсқаулар.

Қазіргі заманғы адамның кез-келген қызметінің кәсіби саласы динамикалық түрде өзгереді, бұл қазіргі заманғы маманға, түлекке, кәсіпқойға қойылатын талаптардың өзгеруіне әсер етеді. Қазіргі заманғы кәсіптік білім беруді дамытудың жетекші факторы құзыреттілік тәсілді іске асыру шеңберінде әртүрлі жағдайларда кәсіби міндеттерді тиімді және дербес шешуге мамандардың қабілеттілігі мен дайындығын қалыптастыруға білімді мақсатты көзқарастардан көзқарастарға көшу болып табылады [6]. Құзыреттілік дегеніміз-ұғымдар, принциптер, заңдылықтар түрінде ұсынылған оретикалық және эмпирикалық білімдердің мағыналы жалпылауы [7]. Оқу материалдарының барлық санаттары бағдарламалық құралдардың көмегімен жасалуы және электронды түрде сақталуы мүмкін. Компьютердегі файлдарды басқару қағаз қалталарымен жұмыс істеуге қарағанда әлдеқайда оңай және жылдам екені белгілі. Болашақ мамандарды оқыту кезінде ақпараттық қоғамға оңай бейімделуге, ақпараттық технологияларды кәсіби қызметте саналы түрде игеруге және пайдалануға, сондай-ақ процесте туындайтын міндеттерді білікті шешуге мүмкіндік беретін жоғары деңгейдегі IT құзыреттілігін қалыптастыру қажет.

ӘДЕБИЕТ:

1. Мингалева Ж.А., Максименко И.И.. Формирование компетентностного специалиста-профессионала как фактор увеличения интеллектуального потенциала региона. Вестник Пермского университета. Серия: Экономика, №3, 2010, -С. 20-27.
2. Абдукадыров А.А. Роль информационно-коммуникационных и компьютерных технологий в компетентности будущего инженера / А. А. Абдукадыров, Б.З. Тураев. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2012. — № 6 (41). — С. 363-366.
3. Смолянинова О.Г. Модель формирования информационно-коммуникативной компетентности будущего бакалавра/магистра в информационно-образовательной среде вуза // Инновации в условиях развития информационно-коммуникационных технологий: Материалы научно-практической конференции «Инфо-2019». – Сочи, 2019. – С. 5-8.
4. Агибова И.М., Альбекова З.М. Формирование профессиональной компетентности у будущих специалистов – техников в модульно-информационной технологии обучения в сфере СПО (на примере дисциплины «Базы данных») [Текст]/ И.М. Агибова, З.М. Альбекова // Актуальные проблемы развития среднего и высшего образования: IV Межвузовский сборник научных трудов. – Челябинск: Изд-во ИИУМЦ «Образование», 2019. – С. 219-225.
5. Измерение и оценка сформированности универсальных компетенций обучающихся при освоении образовательных программ бакалавриата, магистратуры, специалитета : коллективная монография / под .науч. ред. д.п.н. И. Ю. Тархановой – Ярославль.: РИО ЯГПУ, 2018. – 383 с.
6. Георге, И. В. Формирование профессиональных компетенций студентов образовательных организаций высшего образования на основе организации самостоятельной работы : монография /И. В. Георге. – Тюмень : ТИУ, 2016. – 143 с.
7. Синкина, Елена Александровна. С 38 Формирование профессиональных компетенций бакалавров в рамках реализации сетевого взаимодействия: теория и практика [Электронный ресурс]: монография / Е. А. Синкина, О. В. Тарасюк, А. М. Ханов. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.- пед. ун-та, 2017. 146 с.

ӘОЖ 378

Ахметова Н.,
Филология ғылымдарының магистрі
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: nazym_99@bk.ru

ЖАҺАНДАНУ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ

Түйін: Білім әлемнің барлық өркениетті елдеріндегі дамудың негізгі көрсеткіші болып табылады. Елдер тауарлар және қызметтермен ғана бәсекелеспейді – олар қоғамдық құндылықтар мен білім беру жүйелерімен де бәсекелеседі. Жаһандану – бұл ауқымды салдары бар күрделі құбылыс. Сондықтан "жаһандану" термині көптеген эмоционалды коннотацияларға ие болғаны таңқаларлық емес. Бір жағынан, жаһандану бүкіл әлемдегі адамдардың экономикалық өркендеуін қамтамасыз ететін пайдалы күш ретінде қарастырылады. Екінші жағынан, ол барлық заманауи қиындықтардың көзі ретінде айыпталуда. ҚР жоғары білім беру жүйесі тәуелсіздік жылдарында айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Бұл процестің себептері мен катализаторларының бірі – жоғары білім беру жүйесіне жаңа мақсаттар мен міндеттер қоятын – жаһандану.

Бұл мақалада жаһандану контекстіндегі жоғары білім берудегі өзгерістердің екі аспектісі талданады. Біріншісі жаһанданудың жоғары білімге әсерімен, екіншісі жоғары білімнің жаһандануымен тікелей байланысты.

Тірек сөздер: жаһандану, жоғары білім, ғылым, экономика, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, халықаралық.

Akhmetova N.,
Master of Philological Sciences
Ablaikhan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazym_99@bk.ru

"GLOBALIZATION AND HIGHER EDUCATION

Abstract: Education is the main indicator of development in all civilized countries of the world. Countries compete not only with goods and services – they also compete with public values and education systems. Globalization is a complex phenomenon with far-reaching consequences. Therefore, it is not surprising that the term "globalization" has many emotional connotations. On the one hand, globalization is seen as a useful force that ensures the economic prosperity of people around the world. On the other hand, he is accused of being the source of all modern problems. The system of higher education of the Republic of Kazakhstan has undergone significant changes over the years of independence. One of the reasons and catalysts of this process is globalization, which sets new goals and objectives for the higher education system.

This article analyzes two aspects of changes in higher education in the context of globalization. The first is related to the impact of globalization on higher education, and the second is related to the globalization of higher education itself.

Keywords: globalization, higher education, science, economics, information and communication technologies, international.

Жаһандану жоғары білім беруді басқарса, жоғары білім жаһанданумен анықталады. Бұл экономикалық, мәдени және әлеуметтік деңгейдегі өзгерістерді біріктіретін, өсіп келе жатқан дүниежүзілік өзара байланыс құбылысы. Жоғары білімнің арқасында қызметкерлер білікті болуға, зерттеулерге үлес қосуға, инновацияларды енгізуге мүмкіндік беретін дайындықтан өтеді, осылайша білімге негізделген жаһандық экономикадағы бәсекелестікті күшейтеді.

2009 жылы жоғары білім мен ғылыми зерттеулердің болашақта қандай болуы мүмкін екендігі туралы алаңдаушылық туды. Жаһанданудың салдары ауқымды болды. Бүкіл әлемде барлық секторларда түбегейлі өзгерістер болып жатыр. Жоғары білім беру саласында жаһандану оқыту мен зерттеу арасындағы халықаралық деңгей мен ынтымақтастықты, нақты мақсаттарға бағытталған және әмбебап желілерді құруды қамтиды; және оқытушылар құрамы мен студенттердің жаһандық жиынтығын қамтамасыз етеді.

1990 жылдары оқушылар мектепте дербес компьютерлерде төмен ажыратымдылықтағы ойындар ойнай алды. Бүгінде студенттер Ipad және ноутбуктерді үйде де, мектепте де пайдаланады. Бетпе-бет оқыту планшеттік оқытумен ауыстырылады. Жазу өнері кітапханаға бару және энциклопедияларды көру

сияқты кітапханалық зерттеу дағдыларымен бірге баяу өшуде. Интернеттегі жұмыссыз бірде-бір мектеп жобасы аяқталмайды. Бүгінгі қанатты сөз тіркесі - " Google-дан қарау".

Бұрынғы уақытта бүкіл әлемдегі мектептерде оқыту бірдей болды. Студенттер мұғалімді пассивті тыңдап, жазбалар жазып, тесттер мен жаттығуларды орындап отырды. Бүгінгі білім сыныптың қабырғаларынан шығуда. "Wi-Fi буыны" дүниеге келгелі, ондағы жас ұрпақ технологияны қолдана отырып тәрбиеленеді, осылайша оларды оқыту тәсілі де өзгерді. Білім аралас түрден гибридтік түрге көшті және COVID-19 пандемиясы әлемдегі мектептегі білімге айтарлықтай нұқсан келтірді.

Covid-19 көптеген қалаларды елес қалаларға айналдырды және бұл әсер мектептерде, колледждерде және университеттерде де байқалды. Синхронды және асинхронды оқыту мен тәуелсіз оқытуға негізделген оқытудың аралас тәсілінің арқасында қазір білімді оқыту және меңгеру виртуалды ортада жүзеге асырылады.

Бұл континуумның мақсаты-бағдарламаны іске асыру үшін ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) енгізу арқылы оқу орындарында оқыту дәстүрлі бетпе-бет тәсілден "электронды-интенсивті" тәсілге көшу. Қазіргі жағдайдың қажеттілігін түсіне отырып, бүкіл әлемдегі университеттер өз қызметін цифрландырды. Осы хаостың ортасында онлайн оқыту алдыңғы қатарда болып шықты.

Ресей социологы В.Я. Нечаев жаһандану феноменін зерттей отыра, оның үш кезеңін ұсынған болатын. Осылайша ол бірінші кезеңге сол уақытта пайда болған әлемдік діндерді тарату арқылы ұлтаралық шекараларды еңсеру, екінші кезең үшін - "дін, ғылым, өнер" және сонымен бірге әртүрлі елдер мен ұрпақтарды біріктірген университеттік білім беру арқылы сипаттады.

XXI ғасырдың басына келген жаһанданудың үшінші кезеңі халықтардың әлемдік жақындасуындағы жаңа көшбасшыны – ақпараттық-коммуникативтік желілер мен компьютерлік технологияларды атап өтті. Қазіргі уақытта жеке мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігі оның жоғары компьютерленуімен анықталады.

Білім экономикасында қажетті дағдылардың деңгейі мен сипаты дәстүрлі өндіріс секторынан ерекшеленеді. Орта білімнен кейінгі білім деңгейі көптеген еңбек нарықтарына түсу үшін ең төменгі талапқа айналады. Канада сияқты елдерде барлық жаңа жұмыс орындарының 70% - ға жуығы орта мектепті бітіргеннен кейін білім алуды қажет ететіні көрсетілген. Бұл біліктілікті арттыру жаһандану жағдайында білімді адамдардың жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін кеңейтудің негізгі себебі болып табылады.

Кейбір зерттеулер білімге негізделген жаһанданған экономикада келесі дағдылар қажет екенін көрсетті: а) жобалау үшін теориялық білім; б) өндірісті дамыту үшін технологиялық білім; в) өндіріс үшін техникалық білім және; г) өндірісті қолдау үшін кәсіби дағдылар. Тиісті білім беру құрылымы мыналар болуы мүмкін: а) жобалау үшін теориялық білімді беретін ғылыми-зерттеу университеттері; б) өндірісті дамыту үшін технологиялық дәреже беретін басқа университеттер мен мекемелер.; в) өндірісте техникалық білім алу және парапрофессионал ретінде жұмысқа қабылдау курстарын ұсынатын жоғары оқу орындары; және г) кәсіптік кәсіптер алу үшін орта немесе орта білімнен кейінгі деңгейдегі мекемелер.

Бәсекеге қабілетті ғылымды қажет ететін салаларға қажетті әлеуетті білікті жұмысшылар қайдан келеді? Екі стратегия болуы мүмкін: а) азаматтарды «өзімізде» оқыту, бұл қымбат және көп уақытты қажет етеді; б) шетелде таланттарды іздеу — шетелден жоғары білікті ақыл-ой жұмысшыларын импорттау.

Білім экономикасының өсіп келе жатқан қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажетті дағдыларды бірде-бір ел өндіре алмайтынын түсіну дамыған елдер арасындағы жоғары білікті мамандардың көші-қонын ілгерілету үшін бәсекелестікті күшейтті, нәтижесінде "ми шайқасы" немесе "жаһандық талантты аулау" басталды. Көптеген елдер визалық ережелерін дамушы елдердің ақыл-ой жұмысшыларын тарту үшін өзгертті. Мысалы, АҚШ-тағы h1b визасы, Еуропалық Одақтың Blue card визасы және Австралия, Жаңа Зеландия және Ұлыбритания сияқты елдерде жүзеге асырылатын нүктелік эмиграция саясаты жоғары білімді адамдарға артықшылық беру және оларды осы елдерге тарту бастамаларының мысалдары болып табылады.

Жоғары білікті мамандарды өндіретін және экспорттайтын дамушы елдерде жоғары білімді қайта бағдарлау қажеттілігі туындады. Түлектерді жаһандық нарыққа дайындау стандартталған дағдыларды беруді және жаһандық нарықтардың талаптарына сәйкес сапаны бақылауды; жаһандық нарық талаптарына сәйкес білім беру мазмұнына өзгерістер енгізуді; халықаралық тілді оқыту құралы ретінде ілгерілетуді және т.б. білдірді. Шын мәнінде, ағылшын тілі жаһандану тіліне айналады. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) шолуы бойынша "ағылшын тілі бизнес пен кәсіптің негізгі тілі және ғылымның, зерттеулердің және академиялық басылымдардың жалғыз жаһандық тілі" екенін атап өтті. Ағылшын тілі "21 ғасырдың латын тіліне" айналды деп айтылады; оны білу жаһанданған

әлемде адамның мүмкіндіктерін кеңейтеді және бұл тілді білмеу "азаматтық құқықтардан айтарлықтай айырады".

Университеттерді қайта бағдарлау және оларды әлемдік нарық талаптарына сәйкестендіру үшін барлық қажетті өзгерістер Жоғары білімнің жаһандануын білдіреді. Университеттер жоғары білім берудің жаһандануын көрсету және трансшекаралық білім беруді дамыту үшін оқу жоспарларын, оқыту әдістерін және нұсқаулық тілін қайта қарастыруда. Екі фактор трансшекаралық білімге деген сұранысты арттырған сияқты. Біріншіден, оқу орынның бас компаниясы орналасқан елдегі шетелдік диплом сұранысқа ие. Екіншіден, шетелдік университеттің филиалы берген дәреже де тартымды болады. Біріншісі жоғары білім алуға ұмтылған студенттерді дамыған елдерге көшуге шақырса, екіншісі оқу орындарының дамыған елдерден дамушы елдерге көшуіне шақырды.

Жоғары білім берудің жаһандануы ұлттық шекараны кесіп өтетін студенттердің, мекемелердің, оқытушылардың және бағдарламалардың ұтқырлығын білдіреді. Бұл көптеген ұсынушылар мен осы қызметтерді халықаралық бағамен сатып алуға дайын мыңдаған студенттерді қамтитын нарыққа бағытталған қызметке айналды. Жоғары білім үлкен әлемдік индустрияға айналды. Ол "халықаралық білім тәртібі" талантты студенттер, ресурстар және бедел үшін жаһандық бәсекелестікті анықтайтын күшті факторға айналғанын мойындайды.

Жоғары білім берудің жаһандану үдерісіне ықпал ететін және жеделдететін себептер: i) экономикалық білім базасын тереңдету және кеңейту қажеттілігі; ii) білімді адамдар ешқандай ұлттық шекарамен шектелмеген идеялармен танысуы керек; iii) студенттердің шетелдік дипломдарға деген сұранысының артуы; iv) көптеген университеттердің шетелдік студенттерді қабылдауға қаржылық тартымдылығы v) оқу орындары жаһандық рөл атқаратынын көрсету үшін беделге ұмтылады; vi) жақсартылған байланыс және арзан көлік шығындары адамдарға әртүрлі жерлерге оңай жетуге мүмкіндік береді.

Жаһандану көптеген елдер үшін сөзсіз қажет болып көрінгенімен, соңғы жылдары жаһанданудың жергілікті халықтар мен елдердің ұлттық деңгейде дамуы үшін қауіпті салдары туралы халықаралық қауымдастықтың алаңдаушылығы артып келеді. Жаһандану қаупіне қарсы, әсіресе дамушы елдерде әртүрлі қоғамдық қозғалыстар басталды. Жаһанданудың жағымсыз әсерлеріне дамушы және дамымаған елдердің дамыған елдерінің экономикалық, саяси және мәдени отарлауының әртүрлі түрлері жатады.

Дамушы елдердің басты мәселесі жергілікті дамуды қолдау және жаһанданудың қауіптері мен жағымсыз салдарын азайту үшін жаһанданудың мүмкіндіктері мен артықшылықтарын қалай тиімді пайдалану керектігі туралы сұрақтар.

Жоғарыда айтылғандай, жаһандану білім, технология, әлеуметтік құндылықтар мен мінез-құлық нормаларымен алмасу мүмкіндіктерін жасайды және әртүрлі деңгейлерде, соның ішінде әртүрлі елдер мен мәдениеттердегі жеке тұлғаларды, ұйымдарды, қауымдастықтарды және қоғамдарды дамытуға ықпал етеді. Атап айтқанда, жаһанданудың артықшылықтарына мыналар жатады:

- Әр түрлі деңгейдегі көптеген жаңалықтар үшін қажетті біліммен, дағдылармен және зияткерлік активтермен ғаламдық алмасу;
- Елдердің, қауымдастықтардың және жеке тұлғалардың дамуының әртүрлі салаларында синергияға қол жеткізу үшін өзара қолдау, толықтыру және пайда;
- Жергілікті қажеттіліктер мен өсуді қанағаттандыру үшін жоғарыда аталған жаһандық алмасу және өзара қолдау арқылы құндылықтарды құру және тиімділікті арттыру;
- Әр түрлі елдер мен аймақтардағы халықаралық түсіністікке, ынтымақтастыққа, үйлесімділікке және мәдени әртүрлілікті тануға ықпал ету.
- Елдер арасындағы әртүрлі деңгейлерде коммуникацияларды, өзара әрекеттесулерді жеңілдету және көпмәдениетті үлестерді ынталандыру.

Сонымен бірге жаһандану дамушы және дамымаған елдер үшін елеулі теріс салдарлар тудыруы мүмкін. Бұл сонымен қатар әлемнің әр түкпірінде жаһандану тенденцияларына, әсіресе экономикалық және саяси салаларға қарсы көптеген қоғамдық қозғалыстардың болуының басты себебі. Атап айтқанда, жаһанданудың теріс салдарына мыналар жатады:

- Дамыған елдер мен аз дамыған елдер арасындағы технологиялық алшақтық пен цифрлық алшақтықтың артуы;
- Аймақтар мен мәдениеттер арасындағы теңсіздіктер мен қақтығыстардың күшеюі;
- Кейбір дамыған аймақтардың үстем мәдениеттері мен құндылықтарын насихаттау.

"Жаһандану" термині, "жаһандық экономика", "жаһандық білім" ұғымдары қоғамдық өмірге қандай да бір жолмен адамзаттың біртұтас тұтастыққа интеграциялану процесін немесе социологиялық энциклопедиядан көрініп тұрғандай, "жалпыадамзаттық, әлемдік (жаһандық) процестердің жекелеген елдер мен халықтардың тағдырына әсері мен ықпалының артып келе жатқандығын білдіреді"[1].

Ғылыми әдебиеттерде жаһандану әсерінен жоғары мектепте болып жатқан өзгерістердің нақты анықтамасы әлі жоқ. Жаһандану мен білім берудің өзара байланысы мәселелері бүкіл әлем зерттеушілерінің қызығушылығын тудырады. Білім берудің жаһандануын социологиялық талдаудың негізін қалайтын бірқатар негізгі жұмыстарды атап өткен жөн. Жаһанданудың әлеуметтік-саяси, социологиялық және экономикалық аспектілері өз еңбектерінде Г. Голосов, А. Дука, В.Култыгин, Д. Клементьев, И. Малинский, Ю. Шевченко.

Өткен ғасырдың 70-90 жылдарынан бастап жаһандану процестерінің әсерінен ұлттық жоғары білім беру жүйелерінде болып жатқан өзгерістерді зерттеуге ғылыми ортада ерекше назар аударылғаны кездейсоқ емес. Бұл гуманитарлық және экономикалық білімнің әртүрлі салаларындағы шетелдік ғалымдардың еңбектерінде көрініс тапты, мысалы: М. Ван дер Венде, Г. Макбурни, Дж. Найт, П. Скотт, А. М. Акулич, А. Ю. Белогуров, А. Бирюков, И. В. Бестужев-Лада, Б. Л. Вульфсон, А. И. Галаган, Л. М. Дадаев, В. Я. Нечаев, И. А. Майбуров, О. В. Сагинова, С. Ф. Сутырин, Ю. В. Яковец және т. б.

ӘДЕБИЕТ

1. Социология. Словарь-справочник. – Москва: Наука, 1994. – 204 б.
2. Eggins, H. (Ed). (2003). Globalization and Reform in Higher Education. New York: McGraw-Hill.
3. ALTYNBASSOV, B. O.. Влияние глобализации на высшее образование в Казахстане: политические и правовые аспекты. Вестник КазНУ. Серия Юридическая, [S.l.], v. 96, n. 4, p. 4-15, jan. 2021. ISSN 2617-8362.
4. Слепухин А. Ю. Глобализация высшего образования: социальные противоречия и тенденции // ЖИСП. 2005. №1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/globalizatsiya-vysshego-obrazovaniya-sotsialnye-protivorechiya-i-tendentsii

УДК 94(560):355.48

Баян А., Мусаева А.,
Жанат Т., Сламджанов Г.
«6В042 журналистика және репортерлық іс»
Бакалавр
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы,Қазақстан
Bayanasemai2005@gmail.com

«БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ПРОБЛЕМАЛАР:МҰҒАЛІМДЕРДІҢ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ МЕН ОҚЫТУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ»

Түйін: Аталмыш мақалада «Білім саласындағы проблемалар: мұғалімдердің білім саласындағы маңыздылығы мен оқытушыларды оқытудағы тиімді әдістері» тақырыбындағы зерттеу білім беру саласында туындайтын негізгі мәселелерді зерттеуге және оларды шешу бойынша ұсыныстар беруге бағыттайды. Зерттеу жұмыстарына сәйкес автор жүйелік талдауға, сондай-ақ деректерді сапалы және сандық талдау әдістерін қолдануға негізделеді. Зерттеуді жүргізу үшін әртүрлі ақпарат көздері, соның ішінде ғылыми жарияланымдар, есептер, статистикалық деректер және білім беру саласындағы сарапшылармен сұхбаттар пайдаланылады.

Кілт сөздер: "білім беру", "білім берудегі проблемалар", "білім беруді қаржыландыру", "білім сапасы", "мұғалімдердің біліктілігі".

Кіріспе: Білім беру саласындағы проблемалардың тақырыбы өзекті болып табылады, өйткені білім беру адамдар өмірінің негізгі салаларының бірі болып табылады және жеке тұлғаның және жалпы қоғамның дамуы үшін үлкен маңызға ие. Сондай-ақ, білім беру елдің экономикалық өсуі мен дамуының негізгі факторы болып табылады.

Алайда, білім берудің маңыздылығына қарамастан, әлемде оның сапасына, қол жетімділігіне, тиімділігіне және теңдігіне байланысты көптеген мәселелер бар. Көптеген білім беру мекемелері қаржыландырудың жеткіліксіздігі, мұғалімдердің біліктілігінің төмендігі, оқыту әдістерінің тиімсіздігі, оқушылардың мотивациясының төмендігі және сапалы білімге қол жетімділікті шектейтін басқа мәселелермен бетпе-бет келеді.

Негізгі бөлім: Болон процесі білім беру және педагогика жүйесіне гуманистік парадигманы енгізумен бірге білім беру процесін айтарлықтай өзгертті: оқыту тәсілдері тұлғаға бағытталған және тұлғалық-белсенділікке айналды. В.А. Сластеник айтқандай, "педагогикалық өзара әрекеттесуді

жекелендіруге негізделген және оқу процесіне жеке тәжірибені (сезімдер, тәжірибелер, эмоциялар және тиісті әрекеттер мен әрекеттер) қосуды талап ететін тұлғаға бағытталған технологиялар қолданылады". Жаңа тәсіл оқытушыдан оқыту мен тәрбиелеуді ғана емес, студенттің дамуы үшін өзектендіруді, ынталандыруды және жағдай жасауды талап етеді [1].

Әр түрлі тарихи кезеңдерде мұғалімнің рөлі педагогикалық тұжырымдамаларға байланысты әр түрлі анықталды. Я.А. Коменский, Ж.-Ж. Руссо, А. Дистервег, и. Г. Песталоцци, К. Д. Ушинский, В. А. Сухомлинский және басқалары сияқты гуманистік бағыттың өкілдері мұғалімді мәдени құндылықтардың тасымалдаушысы және олардың жас ұрпақтарына аудармашы ретінде көрінді. Олар оқушының жеке басын құрметтеу, оқытудың негізгі формасы ретінде диалог, мұғалім мен оқушы арасындағы сенім мен эмоционалды жақындық принциптерін ұстанды.

Оқытудың сапасын арттырудағы мұғалімнің рөлі өте маңызды және білім беруде басты орын алады. Мұғалімдер оқу бағдарламасын құруда, оқушылармен өзара әрекеттесуде және ынталандырушы оқу ортасын құруда шешуші рөл атқарады.

Біріншіден, мұғалімдер өз салаларында сапалы білімге ие болуы керек және оқушыларға білім мен дағдыларды тиімді жеткізе алатындай оқыту әдістерін түсінуі керек. Бұл проблемаларға негізделген оқыту, топтық және жеке сабақтар, практикалық жаттығулар және т.б. сияқты әртүрлі оқыту әдістерін қолдануды қамтуы мүмкін.

Екіншіден, мұғалімдер оқушылармен жақсы қарым-қатынас жасау дағдыларына ие болуы керек, бұл оларға үйренуге және өсуге көмектеседі. Ынталандыруды, білімге деген қызығушылықты оятуды, сондай-ақ әр оқушының ерекше қажеттіліктерін түсінуді және оқыту әдістерін соған сәйкес бейімдеуді үйрену маңызды.

Үшіншіден, мұғалімдер оқушылардың жетістігіне ықпал ететін ынталандырушы оқу ортасын құруы керек. Бұл студенттерге оқуға түсуге және оң нәтиже беруге мүмкіндік беретін заманауи технологияларды, бейімделетін оқыту әдістерін және белсенді қатысу әдістерін пайдалануды қамтуы мүмкін.Сонымен қатар, мұғалімдер соңғы трендтер мен оқытудың жаңа әдістерінен хабардар болу үшін үздіксіз кәсіби дамуға қатысуы керек. Үздіксіз кәсіптік оқыту және өз дағдыларын жетілдіру мұғалімдерге оқушыларды жақсы түсінуге және білім берудегі мансабын дамытуға көмектеседі.

Жалпы, оқытудың сапасын арттырудағы мұғалімнің рөлін асыра бағалау мүмкін емес. Білікті, тиімді және ынталы мұғалімдер – білім беруде және болашақ ұрпақты қалыптастыруда табысқа жетудің кілті болып табылады. Мұғалім оқушылардың жеке қасиеттерін қалыптастыруда және олардың шығармашылық әлеуетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Мұғалімнің оқушылардың жеке дамуына әсер етуінің және олардың шығармашылығын дамытуға көмектесетін бірнеше жолы:

Қолайлы білім беру ортасын құру: мұғалім оқушылардың шығармашылық ойлауы мен жеке қасиеттерін дамытуға ықпал ететін білім беру ортасын құруы керек. Оқушылардың өз ойлары мен идеяларын еркін білдіруі үшін өздерін жайлы және қауіпсіз сезінуі маңызды.

Оқу процесіне қызығушылық пен қызығушылықты ынталандыру: мұғалім оқушыларды білім іздеуге ынталандыруы керек, оларға оқу процесіне қызығушылық пен қызығушылықты дамытуға көмектесуі керек. Бұл олардың шығармашылығын дамытуға көмектеседі, өйткені шығармашылық көбінесе қызығушылық пен жаңа нәрсені үйренуге деген ұмтылыстан туындайды.

Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: мұғалім оқушыларға өз ойлары мен идеяларын тиімді жеткізе алатындай қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектесуі керек. Қарым-қатынас дағдылары шығармашылықты дамыту үшін өте маңызды, өйткені олар студенттерге өз идеяларын басқалармен бөлісуге және кері байланыс алуға көмектеседі. Мұғалімнің сапалы білім берудегі негізгі міндеттері:

Білімді беру: мұғалім өзінің пәндік саласында терең білімге ие болуы керек және оны оқушыларына жеткізе білуі керек.

Дағдыларды дамыту: мұғалім оқушыларға сыни тұрғыдан ойлау, мәселелерді шешу және командада жұмыс істеу сияқты табысты өмір мен мансапқа қажетті дағдыларды дамытуға көмектесуі керек.

Ата-ана тәрбиесі: мұғалім оқушыларға құрмет, төзімділік пен жауапкершілікке үйрету үшін үлгі болуы керек.

Жеке тәсіл: мұғалім әр оқушының жеке қажеттіліктерін ескеріп, өзінің оқу тәсілін осы қажеттіліктерге сәйкес бейімдеуі керек.

Бағалау: мұғалім оқушылардың үлгерімін бағалап, нәтижелерін жақсарту және мақсаттарына жету үшін оларға кері байланыс беруі керек.

Білімді жаңарту: мұғалім өзінің пәндік саласы бойынша білімін үнемі жаңартып отыруы керек және оқытудың соңғы тенденциялары мен әдістерінен хабардар болу үшін кәсіби дамуға қатысуы керек.Мұғалімнің жеке қасиеттері оқыту сапасына айтарлықтай әсер етеді. Міне, оған әсер етуі мүмкін кейбір негізгі жеке қасиеттер:

Кәсібилік: кәсіби, мұқият және жауапты мұғалімдер жоғары сапалы оқытуды қамтамасыз ететін сыныпта өнімдірек және ұйымдасқан атмосфера жасайды.

Эмпатия: өздерін оқушыларының орнына қоя алатын және олардың қажеттіліктері мен мүдделерін түсіне алатын мұғалімдер оқу процесінде жақсырақ түсініп, оларға көмектесе алады.

Көшбасшылық: көшбасшылық қабілеті бар және оқушыларын ынталандыра алатын мұғалімдер оларға жоғары нәтижелерге қол жеткізуге және өздерінен асып түсуге көмектеседі.

Ашықтық: жаңа идеяларға ашық және кері байланысқа дайын мұғалімдер оқушылардың жеке қажеттіліктері мен оқу стильдеріне оқыту тәсілін жақсырақ бейімдей алады.

Ынта: өз жұмысына ынталы және құмар мұғалімдер өз оқушыларын шабыттандырып, сыныпта жағымды және ынталандыратын атмосфера құра алады.

Қазіргі мұғалім оқу сапасын ойдағыдай арттыруға көмектесетін көптеген құзыреттерге ие болуы керек. Қазіргі мұғалімдер үшін маңызды деп саналатын кейбір негізгі құзыреттер:

Инновация және технологиялылық: Заманауи мұғалім оқушыларына тиімді білім беру үшін ең жаңа технологиялар мен инновациялық оқыту әдістерін қолдануға дайын болуы керек.

Сыныпты басқару: мұғалім тиімді оқытуды қамтамасыз ету үшін сыныпты басқара білуі және сыныпта жағымды атмосфера құра білуі керек.

Оқытуды даралау: мұғалім оқушылардың жеке қажеттіліктері мен оқу стильдеріне сәйкес оқыту тәсілін бейімдей алуы керек.

Сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту: мұғалім оқушыларға ақпаратты тиімді талдап, салмақты шешімдер қабылдай алатындай сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға көмектесуі керек.

Қарым-қатынас дағдылары: мұғалім ақпаратты анық және дәл жеткізе алатын және оқушыларымен және әріптестерімен тиімді қарым-қатынас жасай алатын жақсы коммуникатор болуы керек.

Командада жұмыс істей білу: оқытудың тиімділігін қамтамасыз ету үшін мұғалім басқа мұғалімдермен және мамандармен бірге топта жұмыс істей білуі керек.

Белсенді оқыту: мұғалім оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын ынталандыратын орта құруы керек, осылайша олар ақпаратты өз бетінше іздеуге және шешім қабылдауға үйренеді.

Мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту: мұғалім әртүрлі мәдениеттер мен ұлттардың оқушыларымен жұмыс істей білуі және оларға мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуға көмектесуі керек.

Бұл қазіргі мұғалімнің оқу сапасын сәтті арттыру үшін иеленуі керек негізгі құзыреттердің кейбірі ғана. Сонымен қатар, мұғалімдер соңғысынан хабардар болу үшін үздіксіз кәсіби дамуға дайын болуы керек.

Оқушылардың мотивациясы оқу сапасын арттыруда және жақсы оқу нәтижелеріне қол жеткізуде маңызды рөл атқарады. Мұғалімге оқушылардың ынтасын арттыруға және олардың оқу нәтижелерін жақсартуға көмектесетін көптеген әдістер мен әдістер бар. Міне, олардың кейбіреулері:

Мақсат қою: мұғалім оқушыларға оқу мақсаттарын анықтауға және оларға жету үшін жоспарлар құруға көмектесуі керек. Бұл студенттерге түпкі мақсатты көруге көмектеседі және оларға қандай нәтижеге қол жеткізгісі келетіні туралы нақты түсінік береді.

Қызықты сабақтар құру: мұғалім оқушылардың эмоционалды реакциясы мен қызығушылығын тудыратын қызықты және тартымды сабақтар құруы керек.

Технологияны қолдану: оқу процесінде технологияны қолдану сабақтарды интерактивті және оқушылар үшін тартымды ете алады.

Топтық жұмыс: топтық жұмыс студенттерге материалды жақсы түсінуге және әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Кері байланыс: мұғалім оқушыларға не істеп жатқанын және нені жақсарту керектігін түсіну үшін олардың жұмыс нәтижелері бойынша кері байланыс беруі керек.

Марапаттау және марапаттау: мұғалім оқушыларды оқуды жалғастыруға және табысқа жетуге ынталандыру үшін жақсы жұмыс пен жетістік үшін марапаттап, марапаттауы керек.

Жеке тәсіл: мұғалім оқушылардың жеке қажеттіліктері мен мүдделерін ескеріп, осы қажеттіліктерге сәйкес оқыту тәсілін бейімдеуі керек.

Қосымша іс-шараларға қатысу: конкурстар, олимпиадалар және көрмелер сияқты қосымша іс-шараларға қатысу оқушыларға оқу процесіне көбірек қатысуға және табысқа жетуге ынталандыруға көмектеседі.Осы әдістер мен әдістердің барлығы мұғалімге оқушылардың ынтасын арттыруға және олардың оқу нәтижелерін жақсартуға көмектеседі.

Заманауи инновациялық технологиялар тиімді оқыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Мұғалім үнемі өзгеріп отыратын технологияларға бейімделіп, оларды өз жұмысында қолдана білуі керек. Міне, білім беру процесінде қолдануға болатын кейбір инновациялық технологиялар және бұл процесте мұғалімнің рөлі:

Электрондық оқу материалдары мен онлайн курстарды пайдалану: мұғалім оқу материалын байыту және оқу тиімділігін арттыру үшін электрондық оқулықтарды, бейне сабақтарды және басқа да онлайн ресурстарды пайдалана алады. [2]

Оқытудағы сараланған тәсіл әр оқушының қабілеттеріне, білім деңгейіне және қажеттіліктеріне сәйкес жеке оқытуды қамтиды. Бұл үдерістегі мұғалімнің рөлі әр оқушы үшін білім беру процесін жекелендіру және оған максималды жетістікке жетуге көмектесу болып табылады. Міне, мұғалім оқытуда сараланған тәсілді қолданудың бірнеше жолы:

Тапсырмалардың әр түрлі қиындықтарын ұйымдастыру: мұғалім оқушыларға білім деңгейіне байланысты әр түрлі қиындықтағы тапсырмаларды бере алады.Топтық жұмысты қолдану: мұғалім оқушыларды білім деңгейіне немесе қабілетіне қарай топтарға бөліп, олардың деңгейіне сәйкес тапсырмалар бере алады.

Жеке кеңес беру: мұғалім оқушылармен түсінбейтін нәрселермен айналысуға көмектесу және олардың жеке дамуында қолдау көрсету үшін жеке кеңес бере алады.

Оқытудың әртүрлі әдістерін қолдану: мұғалім әр оқушының оқуында максималды тиімділікке жету үшін ойындар, тесттер, пікірталастар, дәрістер және т.б. сияқты әртүрлі оқыту әдістерін қолдана алады.

Жеке оқу жоспары: мұғалім әр оқушыға олардың қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес тапсырмалар мен мақсаттарды қамтитын жеке оқу жоспарын құра алады.

Мұғалімнің білім беру процесін даралаудағы рөлі әр оқушыға олардың қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес келетін жеке тапсырмалар мен мақсаттар беру арқылы максималды жетістікке жетуге көмектесу болып табылады. Мұғалім сонымен қатар әр оқушының білім деңгейі мен қабілеттерін бағалай білуі және осы мәліметтерге сәйкес өз көзқарасын бейімдеуі керек. Оқытудағы жекелендірілген тәсіл оқушыларға оқу материалын жақсы түсінуге, білімдері мен дағдыларын жетілдіруге, өз мүмкіндіктеріне деген ынтасы мен сенімділігін арттыруға көмектеседі.Мұғалімнің, оқушылардың және ата-аналардың өзара әрекеттесуі оқу сапасын арттырудың маңызды факторы болып табылады. Табысты оқуды қамтамасыз ету үшін мұғалімдердің оқушылармен және олардың ата-аналарымен қарым-қатынас жасауының бірнеше жолы:

Тұрақты байланыс: мұғалімдер оқушылармен және олардың ата-аналарымен үнемі байланыста болуы керек, осылайша олар кері байланыс ала алады және оқушының үлгерімі туралы біледі. Бұған ата-аналар жиналыстары, жеке кездесулер және электрондық пошта немесе онлайн платформалар арқылы байланыс кіруі мүмкін. [3]

Бірлескен жұмыс: мұғалімдер оқушылармен және олардың ата-аналарымен тапсырмалар, жобалар немесе зерттеулер бойынша бірлесіп жұмыс істей алады. Бұл оқушылардың ынтасын арттыруға және материалды жақсы түсінуге көмектеседі.

Оқушылар мен олардың ата-аналарын қолдау: мұғалімдер оқушылар мен олардың ата-аналарына оқу дағдыларын дамытуға көмектесе алады, мысалы, оқу тапсырмаларын орындау үшін уақытты ұйымдастыруға және жоспарлауға көмектеседі.

Қол жетімділік: мұғалімдер қажет болған жағдайда оқушылар мен олардың ата-аналарына қол жетімді болуы керек. Бұл электрондық пошта, телефон немесе онлайн платформалар арқылы қол жетімділікті қамтуы мүмкін.

Кері байланыс беру: мұғалімдер оқушылар мен олардың ата-аналарына оқудағы жетістіктері мен жетістіктері туралы Кері байланыс беруі керек. Бұл студенттерге олардың үлгерімін бағалауға және қай жерде жақсарту керектігін түсінуге көмектеседі.Мұғалімнің, оқушылардың және ата-аналардың өзара әрекеттесуі сапалы оқытуды қамтамасыз етудің маңызды элементі болып табылады. Мұғалімдер оқушылармен және олардың ата-аналарымен оңтайлы оқу ортасын қамтамасыз ету және оқушыларға максималды жетістікке жетуге көмектесу үшін жұмыс істеуі керек.

Мұғалімнің кәсіби дамуы оқыту сапасын арттыру үшін үлкен маңызға ие. Мұғалім мен оның оқушылары үшін кәсіби дамудың маңызды болуының бірнеше себептері:

Мұғалімдер оқытудың жаңа әдістері мен тәсілдерін үйренеді: кәсіби даму мұғалімдерге оқушылардың әртүрлі түрлеріне тиімді болуы мүмкін оқытудың жаңа әдістері мен тәсілдерін білуге мүмкіндік береді. Бұл мұғалімдерге оқушылардың өзгеретін қажеттіліктеріне бейімделуге және икемді және инновациялық оқу жоспарларын құруға көмектеседі.

Мұғалімдер өз дағдыларын дамытады: кәсіби даму мұғалімдерге тиімді оқыту үшін қажетті дағдыларды дамытуға көмектеседі, мысалы, жаңа технологиялармен жұмыс істеу, ағылшын тілінде сабақ беру, сыныпты басқару және басқа дағдылар.

Мұғалімдер кері байланыс алады: кәсіби даму мұғаліһмдерге әріптестерінен, басшылықтан, сарапшылардан және оқушылардан кері байланыс алуға көмектеседі. Бұл мұғалімдерге өз жұмысын қай

жерде жақсартуға болатынын және оқушыларға қалай жақсы қолдау көрсете алатынын білуге көмектеседі.

Мұғалімдер ынталы және сенімді бола бастайды: кәсіби даму мұғалімдерге өз білімдері мен дағдыларына ынталы және сенімді болуға көмектеседі. Бұл мұғалімдерге оқушыларды тиімдірек оқытуға және қиын жағдайларды жеңуге көмектеседі. [4]

Қорытынды: Қорытындылай келе, білім беру саласындағы проблемалар қазіргі қоғамның дамуындағы ең өзекті және күрделі міндеттердің бірі болып қала береді деп айтуға болады. Адам өміріндегі білімнің қолжетімділігі, сапасы және рөлі мәселелері әлі де байыпты назар аударуды және шешуді қажет етеді.

Негізгі проблемалардың бірі-ел ішінде де, әртүрлі елдер арасында да білімге қол жетімділіктің теңсіздігі. Бұл экономиканың, инфрақұрылымның, мәдениеттің даму деңгейіндегі айырмашылықтарға және басқа факторларға байланысты. Алайда, бұл мәселені шешу үшін білім беру бюджетін ұлғайту, онлайн-білім беруді дамыту, білім алу үшін қолжетімді жағдайлар жасау сияқты түрлі тәсілдерді қолдануға болады.

Сонымен қатар, білім беру үдерісін оқыту және ұйымдастыру мәселелерін, сондай-ақ бағдарламалардың өзектілігі мен түлектердің дайындық деңгейін қамтитын білім беру сапасының проблемасы бар. Бұл мәселені шешу үшін оқытушылардың жоғары кәсібилігін қамтамасыз ету, бағдарламаларды еңбек нарығының заманауи сын-қатерлері мен қажеттіліктеріне бейімдеу, сондай-ақ заманауи технологиялар мен оқыту құралдарына қол жеткізуді қамтамасыз ету қажет.

Сонымен, білім берудің адам өміріндегі және жалпы қоғамдағы рөлі маңызды мәселе болып табылады. Білім білім мен дағдыларды қамтамасыз етіп қана қоймай, сыни тұрғыдан ойлау, төзімділік, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу сияқты жеке қасиеттерді қалыптастыруы керек. Бұл мәселені шешу үшін оқыту мен тәрбиелеу әдістерін жетілдіру, сондай-ақ білім беруге қоғамның кең ауқымын тарту қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. "Education at a Glance" (бүкіл әлемдегі білім: шолу) Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ). -Алматы, 2021. -169 с.

2. Валяева Е. Ролевые позиции педагога в новой образовательной парадигме // urok.1sept 28.08.2012. – URL: https://urok.1sept.ru/articles/210357 (дата обращения 24.03.2023)

3. Global Education Monitoring Report (2021/2022) // UNESCO. - URL:https://www.unesco.org/gem-report/en (дата обращения 20.03.2023)

4. The Learning Generation: investing in Education for a Changing World // UNESCO 2016, USA. - URL:https://www.unesco.org/gem-report/en (дата обращения 20.03.2023)

УДК 94(560):355.48

Бердаулет Т., Оразбай А.,
Дауренова Г., НурмуханбетА.
Бакалавр
6В042 – «Журналистика и репортерское дело»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Руководитель: **Шаймерденова З.**
Алматы, Казахстан
berdauletovatogzan@gmail.com

ИССЛЕДОВАНИЕ ФАКТОРОВ, СТИМУЛИРУЮЩИХ ИНТЕРЕС КАЗАХСТАНСКИХ ГРАЖДАН К ЗАРУБЕЖНЫМ УНИВЕРСИТЕТАМ

Аннотация: В этой статье приводится обзор одной из проблем в сфере образования, такой как миграция студентов, а именно интерес казахстанской молодежи в обучении зарубежом. Образование в Казахстане набирают новые обороты, но тем не менее число уходящих за знаниями в другие страны не уменьшаются. В статье проведено исследование раскрывающие причины почему молодежь поступать за рубеж и в чем для них перспектива.

Ключевые слова: образование, технологическое развитие, интеллектуальная миграция.

Введение:

В современном мире образование является одним из ключевых факторов успеха в карьере и личной жизни. В связи с этим все больше людей стремятся получить высшее образование за границей.

Казахстан не является исключением, и все больше граждан стремятся поступить в зарубежные университеты. Однако, какие факторы стимулируют интерес казахстанских студентов к зарубежным университетам? В данной статье мы рассмотрим основные мотивы, которые побуждают казахстанцев получать образование за пределами своей страны.

На сегодняшний день нет точных данных о количестве казахстанских студентах за рубежом ни у министерства науки и высшего образования, ни у бюро национальной статистики РК, поэтому данная статья опирается на информацию, которая приведена в ЮНЕСКО. Согласно которым идет тенденция роста на отток нашей молодежи за рубеж для получения образования. Ежегодно более 700-1000 студентов уезжают учиться в другие страны. Самыми популярными направлениями для студенческой миграции являются Россия и Китай, а также Чехия, Польша и Турция. Большинство студентов, примерно около 70 тыс., обучаются в России, 15 тыс. – в Китае, и следующие группы распределились между Западной Европой и США. [1]

Количество студентов, которые покидают свою страну в поисках образования в других странах очень сильно растет. В этом нет ничего нового. Процесс образовательной миграций имеет большое место в нашей стране. Проведено исследование, чтобы понять причины миграции и почему же интерес молодых граждан к зарубежному университетам усиливается с каждым годом. Одна из самых главных причин-технология. Представитель одного из лучших университетов мира Кембридж - Сол Нассе считает что технология может стать сердцем современного образования. Многие профессоры иностранных вузов считают, благодаря технологии студент может быстро обучаться языку, быстро понимать новую тему и ему будет легче учиться за пределами своей страны.

Развитые страны — это страны, прошедшие период промышленной и научно-технической революции, поднявшиеся на гораздо более высокий уровень в экономике, культуре и политико-социальном устройстве. Во многих странах студенты делают свой выбор в сторону университетов с сильной технологически оснащённой базой. [2]

Многие казахстанские студенты могут учиться за границей благодаря финансируемой государством международной стипендии «Болашак», которую Британский Совет назвал «лучшей стипендией в мире». Многие другие находятся на самофинансировании. Спрос высок как на бакалавриат, так и на магистратуру. При этом глава государства подчеркнул в своем указе приоритетность повышения качества образования в отечественных высших учебных заведениях и внедрения передового международного опыта.

«Академическое сотрудничество укрепляется по моему заданию. С ведущими зарубежными университетами. На базе высших учебных заведений Казахстана были открыты филиалы нескольких крупных российских учебных заведений в разных городах страны. 175 студентов приступили к обучению в Университете Козыбаева в Петропавловске-Азия по программе Университета Аризоны. В ближайшее время в Казахстане будут открыты филиалы университетов Великобритании, Германии, Канады, Нидерландов, Южной Кореи и США.Интеграция в глобальное образовательное сотрудничество с ведущими зарубежными университетами. Уже сейчас на базе казахстанских вузов открыты филиалы нескольких крупных российских учебных заведений в различных городах страны. В Университете Козыбаева в Петропавловске А 175 студентов вошли в программу Аризонского университета. В ближайшее время в Казахстане будут открыты филиалы университетов Великобритании, Германии, Канады, Нидерландов, Южной Кореи и США. Интеграция в мировое образовательное пространство укрепляет конкурентоспособность наших вузов и повышает привлекательность казахстанского высшего образования, - сказал Касым-Жомарт Токаев.» [3]

Методологическая база исследования:

Существует множество факторов, которые побуждают казахстанских студентов получать образование за рубежом.

Одним из основных мотивов является желание получить качественное образование. Казахстанские студенты стремятся получить высшее образование в зарубежных университетах, где учебные программы и методы обучения соответствуют мировым стандартам. Также, многие зарубежные университеты имеют сильные научные школы и престижные факультеты, что позволяет студентам получить качественное образование в выбранной области.

Другим мотивом является возможность улучшения языковых навыков. Многие зарубежные университеты предлагают обучение на английском языке, что позволяет казахстанским студентам улучшить свой уровень английского языка и приобрести профессиональную лексику.

Также, мотивом для поступления в зарубежный университет может быть желание получить опыт международного образования и культурного обмена. Обучение за границей позволяет студентам познакомиться с новыми культурами, расширить свой кругозор и приобрести новые знания и навыки.

Кроме того, поступление в зарубежный университет может быть мотивировано желанием улучшить свои карьерные перспективы. Выпускники зарубежных университетов имеют больше возможностей для трудоустройства и карьерного роста, так как они обладают международным опытом и знаниями.

В целом, интерес казахстанских студентов к зарубежным университетам связан с желанием получить качественное образование, улучшить языковые навыки, приобрести опыт международного образования и культурного обмена, а также улучшить свои карьерные перспективы.

Результат исследование:

Проведя большой опрос среди молодежи в возрасте 17-35 лет, выяснилось, что 40% опрошенных респондентов уезжают за рубеж, так как стоимость образования там по доступным ценам, а уровень качества образования намного выше. 30 % составили люди которые с раннего детства мечтали учиться за пределами своей страны и поступление в зарубежный вуз был осуществление детской мечты. Остальные 30% целенаправленно выбирали университет с целью дальнейшего карьерного роста.

По результатам опроса многие молодые люди сделали свой выбор, по их мнению, они должны учиться в технологически развитой зарубежной стране, углублять свои знания, набираться опыта, возвращаться в свою страну и делиться этим опытом, участвовать в развитии своей страны. В ходе исследования расскрылись многие недочёты по поводу образования, но были и положительные моменты .Унивреситеты Казахстана не входят в топ университетов мира, но всё ровно вузы и колледжи не перестают удивлять своими успехами и достижениями. Опрос показал, что у молодого поколения очень большие цели и ставки в сфере образования. Молодежь с большим интересом обсуждала тему IT, которая также играет большую роль в миграции студентов. Большинство студентов выбирали университеты с большим упором на IT, тк считают это направление будущего. А также изучения языков, по их мнению, с помощью изучения языка они могут донести всему миру свою мысли и это расширит их возможности.

Заключение

Из представленных данных можно сделать вывод, что количество казахстанских студентов, уезжающих за рубеж для получения образования, растет с каждым годом. Одним из главных факторов этой тенденции является большие возможности с зарубежным дипломом, в независимости от выбора страны проживания в последующем.

Для решения этой большой для страны проблемы является развитие и совершенствование системы образования. Образование должно развиваться с каждым годом, интерес к науке у студента должен повышаться. А образование является ключевым аспектом развития страны во всех пунктах. Сейчас в нашей стране выходят очень много государственных программ по направлению образование, в таком случае нужно уметь заинтересовать молодое поколение в их участии. [4]

Самое главное у молодых граждан страны есть стимул для развития. Они волнуется за будущее своей страны, и даже если студенты поступают в зарубежные университеты, желание работать и развиваться у них в Казахстане.

ЛИТЕРАТУРА

1. Жарбулова Н. «У нас тут перспектив нет»: Почему казахстанская молодежь уезжает учиться за рубеж?, 29 июля 2022 / newtimes.kz. - URL: https://newtimes.kz/obshchestvo/153949-u-nas-tut-perspektiv-net-pochemu-kazahstanskaya-molodezh-uezzhaet-uchitsya-za-rubezh (дата обращения - 23.04.2023)

2. Kazakhstan: Could demand for study abroad shift to new destinations this year?? 23 February 2023 / monitor.icef.com. - URL: https://monitor.icef.com/2023/02/kazakhstan-could-demand-for-study-abroad-shift-to-new-destinations-this-year/ (дата обращения - 24.04.2023)

3. Глава государства встретился со студентами и молодыми учеными в Алматы / akorda.kz. - URL: https://www.akorda.kz/ru/glava-gosudarstva-vstretilsya-so-studentami-i-molodymi-uchenymi-v-almaty-16102814# (дата обращения 24.04.2023)

4. Соловьева И.А. / Особенности развития образования в современном Казахстане // Вестник КазНПУ. – Алматы, 2015

УДК 82-093; 82.091; 37

Досмаганбетов Б.Т.
кандидат филологических наук
старший преподаватель
Кызылординского университета имени Коркыт Ата
Кызылорда, Казахстан
e-mail: bulat_1966@mail.ru

РОЛЬ КРЫЛАТЫХ ВЫРАЖЕНИЙ АБАЯ КУНАНБАЕВА И А.С.ПУШКИНА В ВОСПИТАНИИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация: В статье рассматриваются крылатые выражения Абая и А.С. Пушкина, определяется их тематика и основное назначение для будущих поколений. Великие мысли гениальных поэтов казахского и русского народов, актуальные и в XXI веке, могут вызвать интерес у современных исследователей.

Ключевые слова: крылатые выражения, стихотворения, мудрость народа, молодое поколение, нравственная чистота, верность долгу, честь и благородство, украшение речи, художественная литература.

Dosmaganbetov B.T.
Candidate of Philology
Senior Lecturer
Kyzylorda University named after Korkyt Ata
Kyzylorda, Kazakhstan
E-mail: Bulat_1966@mail.ru

THE ROLE OF THE WINGED EXPRESSIONS OF ABAY KUNANBAEV ANDd A.S. PUSHKIN IN THE EDUCATION OF MODERN YOUTH

Abstract: The article discusses the winged expressions of Abay and A.S. Pushkin, their subjects and the main purpose for future generations are determined. The great thoughts of the brilliant poets of the Kazakh and Russian peoples, relevant in the 21st century, can arouse interest among modern researchers.

Keywords: winged expressions, poems, wisdom of the people, young generation, moral purity, fidelity to duty, honor and nobility, decoration of speech, fiction.

Много лет прошло с тех пор, как жили и творили эти два величайших поэта, два солнца поэзии, два светоча великих народов.

Жизнь заставляет вновь обратиться к их памяти, чтобы сблизить и сдружить чуть отдалившихся друг от друга после суверенитетов некогда братских народов. Пушкин и Абай оставили нам свои бессмертные литературные шедевры, в которых заключен огромный опыт и мудрость народа, на которых воспитывались многие поколения, они учат нравственной чистоте, чести и благородству, верности долгу и любви к родной земле. Именно эти духовные ценности так необходимы ныне современной молодежи.

После смерти Пушкина о нем написали: «Его, как первую любовь, России сердце не забудет». Абаю же были посвящены следующие строки: «Абай – зрячее око, Абай – отзывчивое сердце, Абай – мудрость народа». Это говорит о большой любви двух народов к своим гениям.

Крылатые выражения представляют собой лаконичные, выразительные, образные изречения, которые поражают нас своим глубокомыслием, остротой и оригинальностью. История знает множество выдающихся личностей, которых причисляли к великим ораторам именно потому, что их речь была насыщена различными афоризмами, крылатыми словами и образными выражениями. Многие из их изречений увековечены в нашей литературе и составляют «золотой фонд» человечества. Их употребляют люди разного социального положения, различных профессий и верований, порой не задумываясь об их происхождении и национальной принадлежности.

Естественно, что один язык не может развиваться автономно, независимо от других языков. Поэтому неслучайно многие крылатые слова заимствуются друг у друга разными народами, если они близки им по культуре и быту.

Крылатые слова многообразны по происхождению. Одни из них возникли в отдаленные эпохи, другие – совсем недавно. Культуры разных стран обогащали их запас. Античные и библейские мифы, народные песни и сказки, мировая художественная литература, критика, публицистика, речи политических и общественных деятелей являются обильными источниками крылатых слов.

Однако стоит заметить, что для правильного понимания крылатых слов в тексте художественной литературы и публицистики и верного употребления необходимо знание конкретных условий их возникновения.

В связи с этим хотелось бы призвать преподавателей вузов и учителей школ уделить особое внимание изучению крылатых выражений величайших поэтов и гениев двух народов, так как в них заключены огромный опыт и мудрость народа, они учат нравственной чистоте, чести и благородству, верности долгу, любви к родной земле. Они духовно обогащают человека и служат украшением его речи. Именно духовных ценностей и интеллекта не хватает ныне современной молодежи.

Пушкин передал нам через свои бессмертные литературные шедевры массу ценных изречений. Они ярки, оригинальны, лаконичны и бьют точно в цель.

Слова и выражения становятся крылатыми тогда, когда они метко характеризуют какие-то жизненные явления, когда они принимаются обществом и употребляются в речи широкими массами.

Абай и Пушкин часто обращались в своих стихотворениях к молодежи, наставляли ее, учили мыслить и отличать хорошее от плохого.

Абай верил в молодежь и пламя своих строк адресовал мыслящей и сознательной ее части:

Сам хозяин ты судьбы своей,
Труд – отрада, лень – жестокий бич.
Мало толку в пышности речей,
Если смысла знанья не постичь.

Поэт-просветитель прославляет знанье, науку:

Лишь знаньем жив человек,
Лишь знаньем движется век!
Лишь знанье – светоч сердец!
Людей суди по уму,
Но не по облику их.
Разумен будь и правдив
В делах и думах своих.

У Пушкина тоже есть крылатые выражения, призывающие молодежь к знаниям:

1) Чтение – вот лучшее учение (из письма к брату);
2) Наука сокращает нам опыты быстротекущей жизни («Борис Годунов»);
3) Следовать за мыслями великого человека есть наука самая занимательная («Арап Петра Великого»).

Абай напряженно размышлял о настоящем и будущем, о месте молодежи в обществе. Молодость, по мнению Абая, - лучшая пора в жизни человека, когда у него формируются наиболее ценные качества личности. В своем стихотворении «Джигиты…» Абай призывает молодых людей к активной, содержательной, интеллектуальной жизни:

К порывам юные сердца зову,
Я человечность ставлю во главу.
Кто корыстолюбив и бессердечен,
Тот мелкий человек по существу.
Так будь отзывчивым, как друг и брат,
И поделись со всеми, чем богат.
Да будет дружба искренней и честной –
И все дурные чувства замолчат!

Все мудрые, проницательные советы, содержащиеся в этом стихотворении, отвечают на вопрос: каким должен быть человек в молодости, в жизни вообще.

Осуждению лицемерия и зла, подлости и трусости посвящеы строки А.С. Пушкина:

1) Да, жалок тот, в ком совесть не чиста («Борис Годунов»);
2) Льстецы, льстецы! Старайтесь сохранить
И в подлости осанку благородства (эпиграмма «На Воронцова»);
3) Гений и злодейство – две вещи несовместные («Моцарт и Сальери»);
4) В одну телегу впрячь не можно
Коня и трепетную лань («Полтава»).

При царском дворе было немало чиновников, причислявших себя к высшему дворянскому обществу, в то же время завистливых и подлых, не находящих себе покоя от успехов и славы поэта.

Есть у Пушкина крылатые выражения, заключающие в себе мудрость жизни:

1. Что пройдет, то будет мило («Если жизнь тебя обманет»);
2. Обычай – деспот меж людей («Евгений Онегин»);

3. Мечтам и годам нет возврата («Евгений Онегин»);
4. Все куплю, - сказало злато;
Все возьму, - сказал булат («Золото и булат»);
5. Жизни мышья беготня («Стихи, сочиненные ночью во время бессонницы»).

Молодость неотделима от любви. О могучей силе любви и красоты, преображающей человека, писал и Абай. Поэт больших чувств, он воспевает любовь как огромный дар жизни и призывает молодежь ценить и беречь это чувство. Абай отразил свои мысли в стихотворениях «Ты – зрачок глаз моих», «И краснеть, и бледнеть», в письмах и признаниях Татьяны и Онегина (перевод по роману «Евгений Онегин» А.С.Пушкина).

Степень глубины и искренности, красоты любви зависит от богатства духовного, нравственного мира человека – такова глубокая мысль поэта.

У Пушкина много величайших стихотворений о любви, которые знают и заучивают молодые люди. Хотелось бы отметить строки из его стихотворений, ставшие крылатыми и известными всему миру:

1) Любви все возрасты покорны («Евгений Онегин»);
2) И сердце вновь горит и любит - оттого,
Что не любить оно не может («На холмах Грузии»);
3) Гений чистой красоты («Я помню чудное мгновенье»).

Абай утверждал: «Нет плохих народов и нет народов безнравственных, но ничто так не укрепляет духовную силу народа, как открытая и смелая национальная самокритика. Она – свидетельство внутреннего здоровья нации, ее способность совершенствоваться, преодолевать общие беды и излечивать собственные болезни».

Абай, изначально любя свой народ, призывал смотреть на другие народы, как на братьев, учиться у них всему доброму и полезному.

Пушкин в своих стихах призывал стремиться к наукам. Подтверждением этому являются его строки, ставшие крылатыми:

1. Мы все учились понемногу,
Чему-нибудь и как-нибудь («Евгений Онегин»);
2. Следовать за мыслями великого человека есть наука самая занимательная («Арап Петра Великого»);
3. Чтение – вот лучшее учение (из письма к брату);
4. Наука сокращает нам опыты быстротекущей жизни («Борис Годунов»).

Отдельные крылатые выражения посвящены светлым минутам счастья и радости жизни:

1. А счастье было так возможно,
Так близко! («Евгений Онегин»);
2. Да здравствует солнце, да скроется тьма! («Вакхическая песня»);
3. Здравствуй, племя младое, незнакомое! («Вновь я посетил»).

Поэта переполняют чувства и от любви к родине, гордость за нее. Его крылатые выражения:

Москва… как много в этом звуке
Для сердца русского слилось!
Как много в нем отозвалось! («Евгений Онегин») и
Там русский дух, там Русью пахнет («Руслан и Людмила»)

отражают чувства каждого русского человека. Эти строки подчеркивают трепетное отношение русского человека к родной земле.

Пушкин спокойно и безразлично относится к славе, считая, что это нелегкая ноша:

1. Что слава? Яркая заплата
На ветхом рубище певца («Разговор книгопродавца с поэтом»);
2. Ох, тяжела ты, шапка Мономаха! («Борис Годунов»).

Но согласен с юношеским порывом, стремлением к известности и достижению высоких целей:

1. Мы все глядим в Наполеоны («Евгений Онегин»);
2. Но грустно думать, что напрасно
Была нам молодость дана («Евгений Онегин»).

Пушкин философски высказывается о высоком назначении поэта следующими строками:

1. Не тот поэт, кто рифмы плесть умеет («К другу–стихотворцу»);
2. Служенье муз не терпит суеты («19 октября»);
3. Не продается вдохновенье,
Но можно рукопись продать («Разговор книгопродавца с поэтом»);
4. Глаголом жги сердца людей («Пророк»);

5. И выстраданный стих, пронзительно – унылый,
Ударит по сердцам с неведомою силой («Ответ анониму»);
6. Я памятник себе воздвиг нерукотворный («Памятник»);
7. Мечты поэта, историк строгий гонит вас! («Герой»);
8. Я жить хочу, чтоб мыслить и страдать («Элегия»).

Немало у Пушкина крылатых слов, характеризующих личность человека:

1. Быть можно дельным человеком –
И думать о красе ногтей («Евгений Онегин»);
4. Привычка сверху нам дана:
Замена счастию она («Евгений Онегин»).

Крылатые слова являются средством образной и выразительной литературной речи. Название это восходит к Гомеру, который «называл слова «крылатыми» потому, что из уст говорящего они как бы летят к уху слушающего. Гомеровское выражение «крылатые слова» стало термином языковедения и стилистики. [1,4].

Крылатые слова неподвластны времени. Они, словно «окаменевшие» выражения, служат человечеству для толкования каких-то явлений. Их понимание и умелое употребление может обогатить и украсить речь любого человека, поэтому молодым людям необходимо заняться их изучением.

Благодаря крылатым словам мы можем узнать мышление, жизненные взгляды и культуру того времени, понять исторические особенности той эпохи.

У каждого народа есть свои крылатые слова, которые отвечают своим национальным особенностям, поэтому нам необходимо изучать и понимать эти отличия. Крылатые выражения – это мысли выдающихся личностей человечества разных эпох. Они сближают и объединяют нас, поэтому заслуживают тщательного изучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ашукин Н.С., Ашукина М.Г. Крылатые слова. - М., 1988;
2. Абай Книга слов – Книжный клуб Amino, 1918;
3. Бонди С. Стихотворения Александра Пушкина. – М., 1987.

УДК 330

Дюсупова Р.А., к.п.н.
Ким О.Я., к.п.н., доцент
Балпанов Н.М., доктор PhD
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
г. Алматы, Казахстан
roza.dyusupova@mai.ru
kmk@ablaikhan.kz
nurlan_balpanov@mail.ru

РОЛЬ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В УНИВЕРСИТЕТСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы воспитания межкультурной коммуникации у будущих специалистов в сфере общественных связей и туризма, которые должны обладать профессиональными и социально-коммуникативными компетенциями; обосновывается необходимость создания комфортных условий для овладения студентами знаний о сущности межкультурной коммуникации, умения понимать и принимать культуру других народов, проявлять тактичность, корректность, толерантность в общении с представителями разных культур.

Ключевые слова: Коммуникация, межкультурная коммуникация, общение, межкультурное общение, тактичность, корректность, толерантность, нетерпимость, воспитание, терпение, культурные особенности, традиции, обычаи, нравы, культурные ценности, культурные различия, межкультурное взаимодействие.

THE ROLE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN UNIVERSITY EDUCATION

Annotation: The article deals with the problems of educating intercultural communication among future specialists in the field of public relations and tourism, who must have professional and socio-communicative competencies; substantiates the need to create comfortable conditions for students to acquire knowledge about

the essence of intercultural communication, the ability to understand and accept the culture of other peoples, to show tact, correctness, tolerance in communicating with representatives of different cultures.

Keywords: Communication, intercultural communication, communication, intercultural communication, tact, correctness, tolerance, intolerance, upbringing, patience, cultural characteristics, traditions, customs, mores, cultural values, cultural differences, intercultural interaction.

Цель: Рассмотреть понятие «межкультурная коммуникация», определить роль межкультурной коммуникации в современном обществе, выявить причину актуальности данного научного направления на современном этапе, обосновать необходимость изучения основ межкультурной коммуникации в учебном процессе высших учебных заведений.

Межкультурная коммуникация является предметом изучения различных научных направлений, таких, как культурология, лингвистика, педагогика, психология и многих других. В настоящее время межкультурная коммуникация не менее актуальна и в сфере менеджмента и связей с общественностью. Именно поэтому до сих пор нет однозначного понимания и определения данного термина, который состоит из двух понятий: «межкультурная» и «коммуникация», которые в свою очередь также неоднозначно интерпретируются исследователями.

Когда речь идет об общении представителей разных культур, то используют термин «межкультурный». Предполагается, что индивиды осознают свою принадлежность к иной (другой) культуре.

Понятие «культура» - одно из сложнейших категорий, в настоящее время известно более 500 определений, предложенных в самых разных отраслях науки и практики.

В данной статье мы придерживаемся точки зрения культуролога Усовской Э.А., которая под культурой понимает именно национально-этнические общности со свойственными их носителям мышлением, традициями, ценностями, моделями поведения [1, с.30].

Термин «коммуникация» происходит от лат. communicatio, что означает соединение, передача, сообщение; или от лат. communicare - делать общим, беседовать, связывать, сообщать, передавать. Трактовка может быть разной вследствие этимологии термина и исходить из целей и принципов коммуникации. Как утверждает Усовская Э.А., это значит, что «коммуникация одновременно содержит и само сообщение, и его передачу, и является актом общения, направленного на возникновение между акторами (участниками взаимодействия) понимания» [2, с.55].

Межкультурная коммуникация трактуется как в узком, так и в широком смысле. В частности, В. П. Фурманова, рассматривая межкультурную коммуникацию в широком смысле, понимает ее как «взаимодействие существующих в определенном пространстве и времени культур, в котором феномен культуры рассматривается как родовое понятие, а культурные контакты приобретают различные формы…» (3), которые выражаются во взаимовлиянии, взаимодействии, принятия иных культурных ценностей, нравов, обычаев, традиций и диалоге.

В узком смысле межкультурная коммуникация понимается сегодня как общение между представителями различных культур, включающее непосредственные контакты между людьми и их общностями, а также включает опосредованные формы коммуникации между представителями различных культур.

В английском языке используется 2 наименования этого явления: Cross-cultural communication and inter cultural communication. При этом «cross» в данном случае обозначает «пересекаться» и «перекрещиваться», таким образом, кросс-культурная коммуникация – это коммуникация в состоянии пересечения, перекрещивания, соединения различных культур, а когда речь идет о межкультурной или интеркультурной коммуникации, то подразумевается контакт между различными культурами.

Классическим определением межкультурной коммуникации является определение немецкого ученого Герхарт Малецке, который говорил, что межкультурное взаимодействие и межкультурная коммуникация происходит тогда, когда партнеры являются представителями различных культур и осознают это, т. е. когда присутствует взаимное ощущение “чужеродности” партнера.

На современном этапе в сфере межкультурной коммуникации уже устоялись определенные правила, в частности, в сфере связей с общественностью и туризма.

Существует устоявшее утверждение, что прежде, чем посетить ту или иную страну, предварительно необходимо ознакомиться с культурными особенностями и культурной спецификой данного государства. Турагентствами в помощь туристам разрабатываются специальные памятки, в которых прописаны, помимо необходимой информации, нормы этикета (правила поведения в общественных местах, особенности общения и одежда).

К слову, в странах Ближнего Востока ислам имеет статус государственной религии со строгими религиозными обычаями, что во многом определяет правовое устройство государства:

- употребление и распитие алкоголя запрещено Кораном, соответственно, туристам запрещено в общественных местах появляться в нетрезвом виде, распивать спиртные напитки или предлагать местному населению, турист может быть оштрафован или заключен в тюрьму;

- женщинам нельзя путешествовать в одиночку, а также одевать на экскурсии вызывающую, обтягивающую одежду. Недопустимы короткие юбки, обтягивающие джинсы, майки и топы с открытыми плечами;

- нельзя без разрешения местного населения их фотографировать или снимать на видео.

Итак, знание культуры, традиций, обычаев, норм другой культуры, проявление уважения и понимания, умения корректно, тактично, толерантно вести себя с представителями иной культуры является основой межкультурной коммуникации, что способствует мирному сосуществованию представителей различных культур и позволяет избежать неприятных конфликтов и недоразумений, и именно в данном направлении строится или должен строиться учебный процесс в системе высшего образования.

Что же касается международных бизнес-процессов, бизнес-структур, то менеджер обязан подключаться под культуру, традиции, обычаи покупателя, что хорошо отражается в русской пословице «в чужой монастырь со своим уставом не ходят» (в переносном смысле означает - в других краях следует соблюдать те нормы и правила поведения, что приняты в этом месте и относиться к ним с уважением), это же значение вложено в английскую пословицу "When in Rome, do as the Romans do", что можно перевести, как "Когда ты в Риме, делай, как делают римляне".

Данный аспект, включающий интенсивное развитие экономических связей международного характера, раскрывает прикладной характер межкультурной коммуникации, где без учета культуры, культурного своеобразия, культурных особенностей, норм другой страны, нельзя надеяться на успешное продвижение как в бизнесе, так и политике.

В этом плане показателен пример Франции и Ирана, когда в конце 20в.-начале 21 века оказались под угрозой переговоры между этими странами из-за вина. Встреча на высоком уровне отменялась трижды по одному и тому же вопросу. Президент Ирана Хасан Рухани отказывался подавать вино на торжественный ужин, в виду известных причин, а президент Франции Франсуа Олланд заявил, что без вина ужин невозможен.

В чем причина конфликта!? Для Ирана – это вопрос религиозный и воспринимается всеми как что-то святое, требующее уважения и понимания.

Вино для французов – это культурно-историческая особенность, это историко-культурная традиция, и, в данном случае, это оказалось не менее важным, чем для Ирана. Вопросы межкультурной коммуникации относятся к деликатной сфере, требующей учета всех нюансов общения представителей различных культур.

Проблема межкультурной коммуникации особенно важна и актуальна для нашей многонациональной поликультурной страны.

Казахстан – это многонациональная страна, где проживает более 130 разных национальностей.

В Конституции нашей страны в разделе I. Общие положения, в статье 1, пункт 1 прописано, что высшей ценностью РК являются человек, его жизнь, права и свободы.

Статья 1, пункт 2 гласит, что «никто не может подвергаться какой-либо дискриминации по мотивам происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или по любым иным обстоятельствам».

Исходя из основных положений основополагающего документа нашего государства, высшие учебные заведения должны приложить все усилия для овладения студентами основами межкультурной коммуникации.

Студенческая молодежь, как наиболее активная часть населения, находится в постоянном поиске жизненной позиции и самоутверждения, становления мировоззрения и миропонимания, потому что именно в студенческие годы происходит активное знакомство и тесное взаимодействие с представителями различных культур: будь это однокурсник, обучающийся по академическому обмену, иностранный студент или преподаватель.

В стенах КазУМОиМЯ сосредоточена многонациональная, многогранная, своеобразная и креативная студенческая молодежь. Рассматривая студентов в системе межкультурной коммуникации, мы можем отметить, что студенты являются важным связующим и объединяющим звеном различных культур.

В университетской среде учатся молодые люди как представители определенных культур и у каждого из них свои традиции, нравы, вера, семья, Родина, язык, характер и образ. Задача студентов – это мирное сосуществование на принципах уважения и принятия иной культуры, ее специфики и

особенностей, начиная с внешнего вида, это желание узнать другую культуру, проявляя максимум такта и корректности.

Для студентов, обучающихся по образовательной программе «Связи с общественностью и человеческие ресурсы», особенно важен прикладной характер межкультурной коммуникации. В силу специфики своей будущей деятельности, они обязаны уже в процессе обучения овладевать необходимыми знаниями и профессиональными компетенциями в этой области. Ежедневное общение и участие в коммуникационном процессе с потребителями, клиентами, населением предполагает учет возраста, национальности, социального статуса, географического местоположения, потребительских предпочтений.

Решению этой задачи способствует изучение в университете следующих модулей: «Теория аргументации и риторики», «PR в госструктурах», «PR-технологии», «Конвергентные возможности для инновационных подходов в PR (Digital PR)», «Медиа лингвистика» и многие другие, а также прохождение учебной и профессиональной практики на базе организаций, где студенты непосредственно в процессе общения проявляют практические навыки и умения коммуникации. Так, в прошлом учебном году успешно прошли и «сдали» экзамен межкультурной коммуникации более 350 студентов в более чем 150 бизнес-структурах и госучреждениях.

На наш взгляд, в рамках формирования межкультурной коммуникации было бы целесообразным ежегодное проведение «Дня межкультурной коммуникации» в стенах каждого учебного заведения страны. Данное мероприятие должно стать традицией для знакомства с представителями различных культур. Студенческая ярмарка, на которой будут представлены кухня и украшения каждого народа, станет лейтмотивом праздника. Студенты, исполняющие песни и танцы родной культуры в национальной одежде, подчеркнут многонациональный колорит обучающихся. Такая практика отлично скажется на межкультурном общении факультетов и единстве всей молодежи.

На кураторских часах можно проводить мини-презентации на тему значимости межкультурной коммуникации, знакомиться с культурой, бытом и традициями представителей различных этносов.

Модуль «Межкультурная коммуникация», по нашему мнению, должен войти в число основных предметов не только школьной, но и вузовской программы, так как именно в студенческой среде закладывается фундамент понимания и значимости собственной и иной культуры, что позволит избежать некорректного поведения, пренебрежительного отношения и бестактности по отношению к представителю другой культуры.

Понимание и принятие права на существование разных культур и разных взглядов на мир и миропорядок позволило бы избежать межкультурных недоразумений и конфликтов.

Строчки из песни «Всё равно, что мы не похожи, одна музыка у нас под кожей» отлично отражает посыл к межкультурной коммуникации.

Таким образом, знание культуры, традиций, обычаев, норм другой культуры, проявление уважения, умения корректно, тактично, толерантно вести себя с представителями иной культуры является основой межкультурной коммуникации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Усовская, Э. А. Межкультурная коммуникация [Электронный ресурс]: учеб.-метод. комплекс / Э. А. Усовская. – Минск: БГУ, 2017.
2. Фурманова В.П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков (языковой вуз): Дис. … д-ра пед. наук. – М., 1994.- 475с.
3. https://cyberleninka.ru/article/n/mezhkulturnaya-kommunikatsiya-v-sovremennom-mire/viewer (дата обращения: 03.03.2023 г.)

Жанарбекова Айзере, Ұзақ Дана,
Оспан Еркежан, Музаппарова Аида
Предподователь: **Шаймерденова Зарина Кадыржановна**
г.Алматы, Казахстан
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Журналистика, 1 курс

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБНОВЛЁННОГО СОДЕРЖАНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ СИСТЕМЫ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье рассматривается модернизированная система образования в Казахстане на сегодняшний день. В настоящее время в нашей республике создается новая система

образования, которая выходит на мировое образовательное пространство. Это связано со значительными изменениями в теории педагогики и образовательного процесса: изменилась парадигма образования, появилось новое содержание образования. По теме статьи изучено множество педагогической литературы, использованы труды ученых.

Ключевые слова: обновленное образование, традиционное образование, трехкомпонентная языковая политика, образование, модернизация.

На основе новых инициатив, выдвинутых первым Президентом Республики Казахстан Нурсултаном Абишулы Назарбаевым, в 2017-2018 учебном году началось внедрение обновленной системы образования в сфере образования. Модернизированная система образования стала уделять внимание развитию у учащихся широкого круга навыков, повышению их функциональной грамотности, развитию у них общечеловеческих ценностей. Начало формирования знаний, навыков, предприимчивости – начальный этап. В дальнейшем с этой начальной школы будет начинаться фундамент стремления к специальным профессиям. Это мастерство учителя, просвещающего воображение маленьких детей знаниями и расширяющего их знания о мире. Основная цель обновленной образовательной программы — научить учеников конструктивному обучению, доступу к глобальному пространству знаний, углубленному освоению инновационных баз знаний. «Образованное поколение – залог будущего», как говорят наши мудрецы, если для нашей страны так важно будущее страны, как сегодня, для нашей страны важно формировать молодежь как достойных личностей для своего времени. «Учитель должен стараться изучить множество методов..

Методы исследования.

Для изучения темы был проведен анализ исследовательских работ казахстанских учителей преподающих предметы по обновленной системе образования,научные статьи и материалы опубликованные в электронных ресурсах. Разберем некоторые аспекты обновленного содержания образования.

Результаты исследования.

Особенности содержания обновленных образовательных программ:

— принцип «спирали» при проектировании предметного содержания, то есть постепенное расширение знаний и умений как по вертикали, так и по горизонтали (навыки усложняются по темам и классам);

— иерархия образовательных целей по таксономии Блума, классифицированная по важнейшим видам предметных операций и основанная на регулярности знаний;

— формулировка педагогических целей по уровням образования и на протяжении всего курса обучения, что позволяет максимально учитывать внутрипредметные связи;

— наличие общих тем для реализации связей между предметами в рамках сферы образования, а также межпредметных связей;

— содержание разделов и предлагаемых тем должно соответствовать требованиям времени, акцент должен быть сделан на формирование социальных навыков;

— технологизация образовательного процесса в виде долгосрочных, среднесрочных и краткосрочных планов.

Еще одной особенностью новых образовательных программ является их направленность на формирование не только предметных знаний и умений, но и навыков широкого профиля. Система целей обучения является основой для развития следующего широкого круга умений: функционального и творческого применения знаний, критического мышления, проведения исследований, использования информационно-коммуникационных технологий, использования различных видов общения, умения работать индивидуально и в группе, решение проблем и принятие решений.

В рамках реализации обновленного содержания образования рекомендуется использовать новые методы обучения при планировании уроков. То есть внедрение передового опыта, новых технологий и методов в преподавании и обучении, системы оценивания, усиление эффективных способов внедрения информационно-коммуникационных технологий, различных цифровых образовательных ресурсов в преподавание, межшкольное сетевое взаимодействие, межшкольные учебные планы и программы, «обмен с учителями», необходимо расширить применение мастер-классов по использованию новых технологий в преподавании предметов в школе.

Теперь поговорим об уроке. Урок – сложный процесс. Его можно назвать эталоном, показывающим навыки учителя. Ведь методы должны гармонично использоваться в каждой части урока для достижения цели обучения. На этом этапе следует упомянуть о самых основных вещах в планировании урока для актуализации содержания знаний. Они:

· критерии оценки

· языковая цель
· прославление национальных ценностей по программе «Мәңгілік ел»
· дифференциация
· оценка

После этого важной составляющей урока является использование интерактивных методов. Роль учителя на интерактивных уроках ограничивается руководством деятельностью учащихся для достижения целей урока. А оценивание учащихся – это самое ответственное дело. Здесь важно отметить, что учитель должен следить не за учеником, а за его достижениями на протяжении всего урока. При этом учитель должен знать, что критериальное оценивание состоит из формирующего и суммативного оценивания.

Известно, что формирующее оценивание проводится в периоды урока, тогда как суммативное оценивание проводится каждую главу, раздел, четверть. Кроме того, если ориентироваться на дифференциацию, то она начинается с дифференциации цели самого урока, потому что цель состоит в том, чтобы ее усвоили большинство учащихся и некоторые учащиеся. Исходя из этого, в ходе урока дифференцируются вопросы и задания.

В целом критериальное оценивание, представляющее собой четко определенные, непротиворечивые содержание и цель образования, позволяющие учащимся развивать свои академические и мировоззренческие способности, а также заранее определенные критерии оценки учебных достижений учащихся.

Критерии – это действия, совершаемые учащимися при изучении конкретной темы у предмета, т. е. измерения для реализации цели обучения.

Критериальное оценивание – это процесс, основанный на сопоставлении учебных достижений обучающихся с четко определенными критериями, разработанными коллективом, которые способствуют формированию учебно-познавательной компетентности обучающихся, цели и содержание соответствующего образования, которые заранее известны всему процессу. участники.

Функции критериальной оценки:

- обучение;
- надзор;
- разработка;
- воспитание;
- диагностика;
- мотивационный.

Задачи критериального оценивания:

— определение уровня подготовки каждого обучающегося на каждом этапе образовательного процесса;

— анализ результатов обучения по учебному плану и достижения обучающимися краткосрочных целей;

— коррекция индивидуальной траектории развития обучаемого и контроль индивидуального прогресса;

— побуждение учащихся к устранению всех недостатков в освоении учебной программы;

— выделение важности оценок, полученных за выполнение различных видов деятельности;

— мониторинг эффективности образовательной программы;

— обеспечить обратную связь между учителем, учеником и родителями с целью определения особенностей усвоения учебного материала и организации учебного процесса.

Структура каждого занятия состоит из следующих компонентов:

1) объективные указания урока, выраженные в понятной ученику форме («Что знаем, чему учимся»);

2) задания на активизацию знаний и деловых навыков, необходимых для работы на уроке;

3) система заданий, состоящая из текстового и иллюстративного материала (работа с текстом и иллюстрациями, работа с классом) с целью изучения и применения нового содержания;

4) краткий вывод по содержанию урока («Сделаем вывод», работа с классом);

5) вопросы и задания по организации контрольно-оценочной деятельности (вопросы для самоконтроля);

6) темы домашнего задания (домашние и творческие задания).

Заключение

Одним словом, обновление содержания образования заключается, прежде всего, в пересмотре модели среднего образования, его структуры, содержания, методов и способов обучения и воспитания, а также во внедрении самой новой оценочной системы оценки учебных достижений обучающихся. Весь

комплекс мероприятий в рамках обновленного содержания образования направлен на гармоничное формирование и развитие личности, создание адекватного образовательного пространства.

Новый этап развития школьного образования тесно связан с внедрением компетентностного подхода к организации учебного процесса и формированию его содержания, а также с необходимостью научить учащихся применять полученные знания и умения в реальной учебной и практической деятельности. Внедрение компетентностного подхода обязательно предполагает прогнозирование результатов содержания обучения, что требует изменений в системе оценивания уровня учебных достижений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции // Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 10 января 2018 г. [Электронный ресурс]. - URL: http://www.akorda.kz.

2. Материалы Встречи Н.А. Назарбаева с министром образования и науки Ерланом Сагадиевым // [Электронный ресурс]. - URL: http://www.akorda.kz.

3. Горохова Н. Плюсы и минусы обновленного содержания // Газета Приуралье. - 2017. - №27.

4. Заминова. И.П. О трудностях и задачах обновления содержания образования // Газета Білімді Ел - Образовательная страна (Республиканская образовательная общественно-политическая газета).

УДК 378

Зейнулина А.Ф.,
ф.ғ.к., профессор
«Торайғыров университеті» КеАҚ
Павлодар, Қазақстан
e-mail: akbura66@mail.ru
Ташекова А.Т.,
аға оқытушы, пед.ғыл.магистрі
«Торайғыров университеті» КеАҚ
Павлодар, Қазақстан
e-mail: aiko_tarbinovna@mail.ru

ЖАҺАНДАНУ ӨРІСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ САЯСАТЫ МЕН МАЗМҰНЫ

Түйін: Мақалада өркениетті руханият жағдайында ұлттық білім беру мүддесі мен оқыту әрекеті туралы мәселе қарастырылады. Жоғары білімді кәсіби мамандар даярлау ісі ұлттық құндылықтарға, халықтық тәрбиеге сүйене отырып, білім берудің қазіргі заманғы инновациялық технологияларында оқу-тәрбие арқылы жүзеге асырылуы жөнінде ұсыныстар жасалынады. Сонымен қатар ұлттық құндылық негізі болып саналатын тіл, діл, дін, тарих, салт-дәстүр сияқты аса маңызды ұғымдардың білім мен ғылым кеңістігінде түсіндірілуі, оқытылуы және өмірге қажеттілігінің мазмұны туралы айтылады. Білім саясатында аталмыш құндылықтардың практикалық қолданысына түсініктеме беріледі.

Тірек сөздер: Ұлттық құндылық, жоғары білім,ғылым, тәрбие, жаһандану,білімдендіру мазмұны, оқыту амалдары.

Zeinulina A.F.,
Candidate of philological sciences, professor,
Toraighyrov University,
Pavlodar, Kazakhstan
e- mail: akbura66@mail.ru
Tashekova A.T.,
Senior Lecture, Master of Education,
Toraighyrov University,
Pavlodar, Kazakhstan
e-mail: aiko_tarbinovna@mail.ru

NATIONAL EDUCATIONAL POLICY AND CONTENT IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Abstract: The article examines the issue of national educational interest and teaching activity in the context of civilized spirituality. Recommendations are made on the training of highly educated professionals

based on national values, folk education, through training in modern innovative technologies of education. At the same time, it is said about the interpretation, teaching and the content of life necessity of such important concepts as language, religion, religion, history, traditions, which are considered as the basis of national value, in the space of education and science. The practical application of these values is explained in the education policy.

Key words: National value, higher education, science, education, globalization, content of education, teaching methods.

Жаһандану – біртұтас адамзаттық мәдениет қалыптастыру үдерісіне ілесу дегенді де білдіреді. Қазір барлық мемлекеттер жаһандану жағдайына бейімделіп күн кешуде. Бұл дегеніміз батыстық өркениетті меңгеру жолында ұлттың төл тарихы мен мәдениетін жоғалту қаупі бар деген сөз. Батыстың білімі, ғылымы, технологиясы біздерге қажет-ақ, бірақ шамадан тыс еліктеу дәстүрлі тәрбиелік, адамгершілік құндылықтардан айырады. Сондықтан жаһандануды әрбір ұлт немесе мемлекет өз болмысына қарай бейімдеп сіңіре алса қауіпсіз болары анық.

Әрбір халықтың өткен тарихы өз өрнегімен сипатталып, халықтың тағдырына ықпал етеді. Сондықтан әрбір ұлттың өмірінде, мәдениеті мен рухани-психологиялық келбетінде өткен өмірдің іздері анық көрініп, ұлттық қадір-қасиет пен әдет-ғұрыптар ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, біздің заманымызға дейін жетіп отыр. Қазақ халқы балаға тәрбие беру ісін қашанда үлкен даналықтың, көрінісі деп санаған. Сондықтан ұлттық тәрбиенің ең маңыздысы – әрбір жеке тұлғаның белгілі бір ұлттың мүшесі екенін сезінуге, ойлануға, бәсекеге қабілетті жастарды тәрбиелеу. Себебі, талай халықтың дамыған ұлттың жетегінде кетіп, сол ұлтқа сіңіп, жоқ болып кететіні тарихтан аян. Сондықтан да ұлттық болмысымызды сақтап қалу үшін, қоғамда болып жатқан жаңалықтарды ақиқат ретінде қабылдап, озық бөлігін ұлт мәдениетінің ажырамас бөлігіне айналдыра білуіміз керек. Біздің менталитетімізге еніп жатқан жаңалықтарды ұлттық болмысымызға қарай бағыттап, заман талабына сай әрекет етпесек, тарихи дәстүрлерімізді де жаңғырта алмаймыз.

Жаһандану үдерісіндегі ұлттық тәрбиеде жастарды қазақ халқының өткен тарихын меңгерту және бүгінгі тарихи кезең аясында бастан кешіріп отырған қоғамдық-психологиялық жағдайдан шығу жолдарын қарастыру секілді екі бағытта тәрбиелеу керек деген пікірдеміз. Өйткені, халықтың мәдениеті мен әдебиеті, салт-дәстүрі, тілі мен ділі, сенімі мен діні дегенде тарихтың сүзгісінен өткен рухани құндылықтарға мән берілуі керек. Мұның өзі қоғамның тарихи, психологиялық даму бағытында екінші мәселенің де шешілуіне ықпал етеді. Сондықтан ағымдағы уақыттың талабы мен сұранысын қанағаттандырып отыру да ұлттық тәрбиенің негізгі қағидаларының біріне айналмақ.

Білімді ұрпақ дегеніміз – инновациялық терең білім алған, технологиялар әлемінде қабілетті, тарихы мен мәдениетін ұғынған, тілі мен дінін сақтаған рухани таза ұлттың ұрпағы.

Рухы мен мәдениеті биік, білімі терең ұлт жаһандану деген алып мұхитта өз келбетін жоғалтпайды.

Жаһандану заманында интеллектуалды азамат қалыптастыру, қойылған міндеттер бойынша жастардың дүниетанымын өзгертіп, олардың жаңаша ойлау қабілетін арттыруға, білімге деген құштарлығын оятуға, отансүйгіштік қасиетін одан әрі дамытуға бағытталып отыр, бәсекеге қабілетті азаматтарды даярлауға ғана қатысты емес, оларды ел экономикасын, мәдениетін алға тартатын күш ретінде орнықтыруға да байланысты. Білім жүйесін әлемдік дамыған инновациялық технологиялармен жабдықтау, білім мен ғылымның халықаралық стандартын меңгеру, сапалы білім беруге қол жеткізу, қоғам сұранысына жауап беретін білікті маман даярлау.

Отандық және шетелдік зерттеушілердің ойына қарағанда, жаһандану жағдайында өмір сүретін болашақтың адамы ерекше құзыреттілік ие болуы керек олар: өзара ынтымақтастық, мотевациялық факторларды нұсқау етіп пайдалану,барлық жағдайда да шыдамды, тілдерге бейім , азаматтық борышы мықты болу міндет.

Жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйелерінің дамуы және интеграциялануының мақсаты төмендегідей болу керек деп ойлаймыз:

1. Әлемдік жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйелерінің дамуы және интеграциялануының кезеңінде жастарға берілер білімнің мазмұнын ұлттық құндылықтармен, мәдениетаралық түсінік-пайыммен, ақпараттық жетістіктермен, тілдік (ана тілі мен шетел тілдері) байлықпен толықтыру.

2. Жастардың бойында қоғамның экономикалық және әлеуметтік саласына деген практикалық таным негізін қалыптастырып, өзінің, отбасының, достарының, айналасының, жалпы қоғамның әл-ауқатын ойлайтын жауапкершілігін сезіндіру.

3. Шыққан әлеуметтік тегіне қарамай, талантты да белсенді, білімді де ойлы жастарды толық қолдау арқылы қоғамның әлеуметтік икемділігін қамтамасыз ету қажет. Осы арқылы жас буынның ақылды адам денсаулығы зор, рухани дүниесі бай, адамгершілікті, тәуелсіз жеке тұлғаны қалыптастыру.

4. Білім мәдениеті мен қоғам алдындағы жауапкершілікке бағытталған кешенді іс-шараны жағымсыз нәрселерді (наркомания, бейәдептілік, т.б.) аластатуға бағыттап құру.

5. Білім – еркіндік пен таңдаудың көзі әрі дем берушісі. Білімге әлеуметтік тапсырыс беруші – жалғыз мемлекет емес, мүдделі мекемелер, ойлы да іскер адамдар болуы тиіс.

Жоғары оқу орындарындағы білім беру өрісі заманауи білім экономикасының өзегі болып, еліміздің инновациялық дамуының қозғаушы күшіне айналуы шарт. Сондықтан неғұрлым білім беру жүйелерінің дамуы және интеграциялануы таза, серпінді, шығармашыл, толыққанды болса, ол келіп құятын білім айдыны да сондай дәрежеден табылады. Нәтижесінде отбасында, қоғамдағы өмірлік құндылықтар жақсарып, сапалық көрсеткіштер жоғарылайды.

Бүгінде дүние жүзі мемлекеттері мен олардың білім жүйелері жаһандану үдерісіне үн қосып, бұдан әрі дамудың жаңа стратегиялары мен бағдарламаларын ұсынып отыр. Жалпы әлемдік даму бәсекелестікке негізделген. Білім саласындағы жаңа ойлар мен жаңалықтар – әлемнің бейбіт дамуының кепілі. Әрине, бұл дамудың және интеграциялануын уақыт пен жағдай анықтайтыны өз межесімен, өз бағамы аз емес екені белгілі. Сондықтан әлем айдынындағы тәуелсіз Қазақ Елі саясатта болсын, білім-ғылым ізденісінде болсын осы меже мен бағамның үдесінен шығуға бағыт ұстанғаны бекем болуы керек.

Алдағы уақытта да заман талабына сай білімді әлемдік деңгейге жеткізудің бірден-бір жолы, бұл – инновациялық қызмет, жаңаша білімдену Бірақ басты ұстаным – ұлттық білім мазмұны мен саясаты! Сол үшін әр оқытушының алдында оқу мазмұнын жаңарту, өзінің шығармашылығын дамыту мен шеберлігін шыңдап, озық технологияны жетік меңгеріп, әр күнгі сабағына тиімді әдіс – тәсілді пайдалану , тәуелсіз еліміздің ертеңі саналатын – білімді ұрпақ тәрбиелеу міндеті болып табылады. ЖОО - да оқытудың тиімді жолдары мен әдіс-тәсілдерін іздестіру жұмыстары кең көлемде жүргізіліп келеді. Білім алушыларға топтық, ойын, тірек сигналдары, модульдік тестік жүйе, интерактивті, оқытудың компьютерлік, дамыта оқыту технологиялары бойынша білім беруде. Алға қойылған міндет- заман талабына сай ғылыми – техникалық білім қалыптастыру .

Әр дамыған мемлекет жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйелерінің дамуы мен интеграциялануы бәсекеге қабілеттілігі оның ғылыми әлеуетімен өлшенеді.Осы мәселе бойынша білім саласында инновациялық даму ұлтымыздың нанотехнологиясын және биотехнологиясын дамыту. Білімге қызығушылығы жоғары мамандарды даярлау және ұлттық болмыста тәрбиелеу.

Шетелдік тәжірибелерге сүйенсек, оқу процесін ұйымдастыру кез келген білімді басқару жүйесінің орталық тізбегі болып табылады. Мектепке дейінгі, бастауыш, орта, арнаулы, жоғары, жоғарыдан кейінгі білім жүйесін дамыту. Қазақстандағы білім беру саласы әлемдік аренаға шыққан сайын, алған белестерге тұйықталмай, кезеңдік шектеушілікке бармай, сапа баспалдақтарынан өтіп, икемділікпен және академиялық ұшқырлықпен жұмыс істесе, білім беру жүйесінің дамуы мен интеграциялануы орындалатын және орындалған іске айналар еді.

Жаһандану жағдайында төл халқының тарихына, мәдениетіне және рухани өміріне, әдебиеті мен мәдениетіне, географиясына, ана тіліне сүйіспеншілік пен құрмет сезімін қалыптастыратын ұлттық ерекшелікке тән. Басқаша айтсақ, дамыған елдердің білім беру жүйесі – өз халқының нағыз патриоттарын қалыптастыруға негізделген. Осыған байланысты біз дүние жүзілік білім сахнасына бір жағынан әлемдік өркениетті байытатын, екінші жағынан ұлттық білім беру моделін жетілдіруге жаңа көкжиек ашатын, өзімізге тән мәдени және рухани құндылықтармен енуіміз қажет. Осыған байланысты біз мектеп жасынан мамандық иесі болғанға дейінгі білім мен тәрбие мекемелердегі тәрбие мен білім саласының барлық деңгейіндегі мемлекеттік стандарттарда ұлттық ерекшеліктерге, яғни тек қазақ тілі және отандық тарихты оқыту ғана емес, сондай-ақ ұлттық фольклор, мәдениет және өнер, ұлттық салт-дәстүр, этнопедагогика, этнопсихология, қазақ халқының барлық рухани мұраларын зерттейтін тұтас бір пәндер жүйесін құратын ұлттық ерекшелікке негізделген білім стандартын қалыптастыруға баса назар аударуымыз керек.

Әлем халықтарының ұлттық тәрбие жайлы көзқарасының тұжырымдарын бір жүйеге түсіруге ықпал жасау қиындық келтірсе де, ұлттық психология нышаны және ұлт киесі болып қалыптасқан қазақи тәлім-тәрбиені ескермесек, оның сан ғасырлық жүйесін ілгерілету траекториясын күні бұрын жобаламасақ, қазақ болу қалпымыздан айрыламыз. Жаһандасудан алшақ кете алмайтындығымыз диалектикалық заңдылық екенін ескерсек, ұлттық тәрбиенің әлемдік кеңістіктегі жүйе сыңайында бір орталықтан үйлесім табуы, басқарылуы, алгоритмделуі, құбылыстар мен үдерістерге түсуі біздерді терең ойға қалдырады.

«Қазақи ұлт тәрбиесінің жүдеу тартуының бір өткір мәселесі ол аталған жүйенің әлі де болсын халықтық педагогика нысанында тарихи қағидамен бекітілмеуінде.Өйткені, белгілі бір жанрға қатысты мәтіндемені тұтас, көкейкесті мәселеге қатысты проблемалы сұрақпен зерделеп, одан ой-тұжырым шығарудың орнына үзік-үзік цитата келтіру қанымызға сіңіп кетті. Осындай үдерістің салдарынан ұлттық тәрбие мәйегінің

1) игілікті өмір сүруді қамтамасыз етер мүмкіндігі;

2) қоршаған табиғатттан нәр алу сауаттылығы;

3) табиғатқа ілтипатпен қарауы сияқты қайнар күш маңызы төмендеп қалды,иммунитеті азайды.

Жоғарыдағы ұлт мәйегінің жүйесі бүгінгі таңда өзінің табиғи қалпынан айрылды. Оның бір мысалы, «адамның өзіне-өзінің интеллектуалды-рухани күш-қуат нышаны ретінде сенімі сейіліп, ұдайы шаршап-шалдыққан жастарды көреміз.»[2,12 б] Себебі білім беру кеңістігінде әр пәннің ерекшелігі ескеріліп, ол ерекше мазмұнда оқытылу керек, Әсіресе қазақ тілі, әдебиет, тарих және география, философия сияқты ұлттық білім негізі болатын пәндерді сапалыжәне жан - жақты оқытуымыз қажет. Кәсіби білім осы гуманитарлық білім негізінде қалыптасады.

Ұлттық білім мен тәрбиенің қазақи болмысы жақсылық, ізгілік, мейірімділік, табандылық, айбарлылық, айқындылык, бастамашылдық. тәуекелдік және т.б. оңтайлы үдерістер адамға бақ-құт әкеледі деген тұжырыммен айқындалу қажет. Осы тұжырым индикаторлары арқылы ұлттық білім мазмұнының мақсат – міндеттері жүзеге асырылады.

Отбасында, мектепте, балабақшада, жоғары оқу орындарында мемлекеттік тілде жүргізіліп жатқан ұлттық тәрбие жұмыстарында қажеттілікті өтеуге лайықты аталған оқу құралдары мен бағдарламаларын одан әрі дамыта даярлап, оқу-тәрбие ісіне кеңінен пайдалану қажеттігі туып отыр.

Мемлекеттік тіліміздің оқу-тәрбиелік қажеттіліктерін іске асыру үшін, ең әуелі ана тілінде жүргізілетін оқу – әдістемелік және тәрбие жұмыстарын жоспарлы түрде жан-жақты жүргізіліп, баспада жарияланған және жарияланатын оқу құралдары мен бағдарламаларын жан-жақты пайдалану қажеттілігі туындады. Оған қажетті нәрсе жабылып қалған кітапханаларды қайта ашып, оқулықтар мен оқу құралдарын мемлекеттік және ұлттық сұраныспен қайта шығарып, мемлекеттік тілде жазылған оқулықтармен, көркем әдебиетпен оқушылар мен білім алушыларды қамтамасыз ету қажеттілігін өтеу мүмкіндіктерін пайдалану керек.

ЖОО ішілік жүйеде біліктілігін арттыру курсынан өткен мұғалімдердің студенттерді оқыту нәтижелерінің сапасы факторлық талдау арқылы расталады. Кәсіби дайындық сапасы студенттердің оқу процесін ұйымдастыруға қанағаттануы, кәсіби мәселелерді шешуге және кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылуымен, кәсіби бейімделуімен көрінеді. Адамның мәдени деңгейіндегі танымның жүйелілігі: жеке әлемдік көзкарас, жалпы көзқарас, кәсіптік көзқарас арқылы дамиды.

Ал өзінің пәніне байланысты ғылыми деңгейін арттырудың танымдық, маңызын үзбей дамыту жүйесінің амалдары пәннің заңдылықтарын қоғам заңдылықтарымен ұштастыру; жеке ұжымдық таным қабілеттері; өздігінен танымдық деңгейліктерді шыңдау сияқты ұстанымдармен жүзеге асады.

Ұлттық білім саясатының мүддесі оқытудың міндетті білім мөлшерлерін ыңғайлау арқылы, яғни идеологиялық, құқықтық, модальдық-этикалық, саяси, ғылыми, өнер (мәдени),діни мәдениет арқылы орындалады.

Осы кәсіби білім негізінде ұлттық білім траекториясының кешенді жоспары мен мүддесі айқын болу керек. Яғни Ұлтқа кәсіби біліммен қызмет жасап, Ұлт құндылығын сақтау керек!

Қорыта келгенде жаһандану жағдайында ұлттық білім беру жүйелерінің дамуы және интеграциялануы, білім берудің жаңа үлгісінде іскерлік сипат байқалып, өз бетінше үздіксіз білім алуға ұмтылуды қалыптастыру және шығармашылық қабілетін дамыту. Сол кезде ғана өз отанына деген ұлтжанды сезімі жоғары, санасы азат, ойы озат, барлық жаңалықтарға жаны құштар азамат тәрбиелеу мақсаты орындалады.

ӘДЕБИЕТ

1. Аймауытов Ж. Психология. – Алматы: Рауан, 1995. – 352 б.
2. Бөлеев Қ. Қазақтың халық педагогикасы. – Жамбыл, 2011. – 206 б.
3. Құрсабаев М.Қ. Қазақнама. Шығармалар жинағы. – Астана, 2015. – 506 б.
4. Жарышбаев Қ., Қалиев С. Қазактың тәлім-тәрбиесі,–Алматы,2013.–352 б.

УДК 94(560):355.48

Калдыбек М., Керез И.,
Досумбаева У., Жунисбек С.,
Бакалавр
6В042 – «Журналистика и репортерское дело»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Руководитель: **Шаймерденова З.**
Алматы, Казахстан

«АКТУАЛЬНОСТЬ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В МЕДИА ИНДУСТРИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОРГАНИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЧАСТНЫХ КУРСОВ»

Аннотация: Цель исследования заключается в сравнительном анализе организации высшего образования и частных курсов. В данной статье представлены методы гугл опроса. Важность работы выполняется в современной тенденции частных курсов над высшем образованием. В результате работы были получены ожидаемые ответы на основе анализа опроса.

Ключевые слова: медиа, образование, доступ, онлайн, курсы.

Введение

В век быстро развивающихся технологий, когда все – от образования до покупок – оцифровано, традиционный путь получения ученой степени может показаться устаревшим, и можно задаться вопросом, актуально ли получение диплома в наши дни.

В прошлые времена для того, чтобы стать частью медиа индустрии, обязательным шагом был диплом в области журналистики. Степень в области журналистики обеспечивает теоретическую и практическую базу для журналистов. Это позволяет им разрабатывать стратегии и методы эффективного создания и передачи информации, представляя ее последовательным, логичным и творческим образом.

Революция средств массовой информации в нашей жизни повлияло на уровень потребления нами информации. На сегодняшнее время у каждого есть доступ к какой-либо информации, а также есть возможность сообщить об этом всему миру. Благодаря современным технологиям в медиа пространстве появляются школы журналистики, запускаются курсы по медиа грамотности, фактчекингу и т.д. К примеру, медиа школа известного бизнесмена, издателя Forbes Kazakhstan Арманжана Байтасова–занятия предполагают курсы по видеосъемке, искусству SMM, продвижение своего канала в платформе YouTube. [1] Также есть Медакадемия–это образовательный центр, который предлагает курсы и мастер-классы по медиа грамотности и журналистике в Казахстане [2].

Обзор литературы

В данной статье рассматриваются основные потребности высшего образования в массмедиа. В связи со стремительным развитием дополнительных курсов по SMM, журналистики и других сфер масс-медиа, многие начали считать, что высшее образование, которое мы получаем в университетах, теряет свою актуальность. Несмотря на это, в Казахстане так же, как и в других развитых станах мира, высшее образование играет значимую роль в общественной жизни.

Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев на совещании по социально-экономическим вопросам в правительстве подчеркнул, что в стране делают упор не на качество образования, а на высокие результаты [3]. По словам президента, в современном мире основным ключом к развитию является образование. Необходимо воспитать творческое поколение, наиболее склонное к требованиям времени и строящее светлое будущее своими руками. А также стоит отметить, что спикер Сената выделил ряд острых социально-экономических проблем, которые требуют неотложных, системных и комплексных решений. В первую очередь, он обратил внимание на проблему с доступом к качественному образованию.

В результате исследования выяснилось, что в последнее время в нашем современном мире свою популярность набирает медийное образование.

Джон Зеллер считает, что СМИ играет значимую роль в обществе и в политической обстановке в мире [4]. Стоит отметить тот факт, что СМИ оказывает прямое влияние на восприятие читателей.

По этому поводу О.Н. Савинова сказала, что, несмотря на изменения в общественной жизни информационно-коммуникационного развития, сфера масс-медиа всегда должна стремительно развиваться и работать во благо общества [5].

Маршалл Маклюэн–автор книги «Понимание Медиа», в которой он говорит о развитие общества и о влиянии средств коммуникации. Автор считает, что медиа и электронные средства коммуникации

играет большую роль в жизни человека. В своей книге автор отметил, что медиа своего рода наркотик для нас. По его словам, все мы зависимы от медиа и электронных средств коммуникации. [6]

Методология

Проблема исследования заключается в том, нужно ли иметь высшее образование для успешной карьеры в масс-медиа. Существует длительный спор о том, насколько важно образование для успеха в этой индустрии, и многие люди имеют разные мнения по этому поводу.

Аналитика исследования может включать рассмотрение многих факторов, таких как:

1. Требования к работе: Некоторые должности в масс-медиа могут требовать высшего образования, в то время как другие могут не иметь этого требования.
2. Качество образования: при выборе высшего образования в сфере масс-медиа важно учитывать качество образования, включая аккредитацию университета, уровень преподавания, репутацию университета и другие факторы.
3. Заработная плата: важным фактором является то, как образование влияет на зарплату работника в масс-медиа. Существуют ли различия в заработной плате между теми, у кого есть высшее образование, и теми, у кого его нет?
4. Профессиональное развитие: Образование играет важную роль в профессиональном развитии в сфере масс-медиа, так как оно обеспечивает приобретение разнообразных знаний и навыков, которые могут быть применены в различных аспектах медиа-индустрии.
5. Конкуренция на рынке труда: на рынке труда в сфере масс-медиа конкуренция высока, и образование может стать важным фактором, который способствует конкурентоспособности и выделению среди других кандидатов.
6. Инновации и технологический прогресс: технологические инновации имеют значение в сфере масс-медиа, как и в других отраслях. Образование способствует освоению новых технологий и навыков, необходимых для работы в современной медиа-индустрии.

Результаты

Мы провели анализ с помощью гугл опроса, которое позволяет проанализировать мнения и взгляды различных участников медиа-индустрии относительно актуальности высшего образования и частных курсов в данной сфере.

В результате данного опроса мы выявили что:

- 90,9% составляют люди в возрасте 18-21 годов и 86,4% из них учатся;
- 90,9% опросивших является женским полом;
- 60% участников не проходили курсы для работников медиа-индустрии. Остальное количество людей проходили: курсы школы «Cabar», курс «Online Fact-check Academy», курс «Sport&Media DeTalks», курс «Net», курс «Пиксар»;
- 85% прошедших опрос считают, что лучше брать на работу человека с высшим образованием, нежели с человека прошедший курс в сфере масс-медиа;
- 27,8% людей полагают, что высшее образование в университетах отличается от образования на курсах;
- 13,6% составляют люди, у которых есть работа. Основная их часть считает, что главное, на что обращают внимание на собеседованиях это – коммуникабельность.

Выводы

Основываясь на мнения специалистов и результаты опроса, можно выявить мнение о том, что человек может писать статьи, а также быть блогером без специального высшего образования или диплома и зарабатывать на жизнь. Для осуществления нужно иметь желание и пройти краткосрочные или онлайн-курсы, при этом наличие высшего образования или его отсутствие не имеют значения.

В настоящее время в стране немало людей, зарабатывающих таким образом, это и республиканские и региональные инстаграм-блогеры, ведущие YouTube каналов, подкастов, тик-токеры, и т.д. И судя по количеству подписчиков, большинство из них популярны не только на территории Казахстана, но и за его пределами. Популярность таких блогеров и создает иллюзию того, что «любой может стать журналистом и без диплома».

Однако здесь возникает вопрос: для каких целей человек приходит в журналистику: для временной славы и быстрого заработка или для занятия любимым делом, для освещения насущных проблем, или для изучения и решения проблем общества?

Если человек связывает свою жизнь с журналистикой и видит в этом смысл своего существования, и при этом у него это получается неплохо, то наличие специального высшего образования очень актуально. Актуально это даже тогда, когда человек имеет другое, «не журналистское» высшее

образование, ведь учиться у нас никогда не поздно, так как общество следует концепции «обучения на протяжении всей жизни».

Что дает человеку наличие диплома журналиста?

Во-первых, системное, поэтапное, академическое образование. Именно в вузе дают то базовое, основное образование, на котором базируется вся теория журналистики: начиная с истории журналистики до методологических аспектов и информационной безопасности.

Во-вторых, формирование профессиональных навыков и качеств. Именно в вузе знакомятся с профессиональными журналистами-практиками, которые дают бесценные уроки мастерства, транслируют свой опыт, делятся своими идеями, секретами, учат азам работы журналиста.

В-третьих, специализация. Именно в вузе помогают человеку определиться со спецификацией профессии, то есть кем конкретно он хочет стать в будущем: репортером, тележурналистом, журналистом-международником, научным журналистом и т.д.

В-четвертых, формирование глобальных компетенций. Современный журналист должен уметь не только писать хорошо, но и владеть всеми современными подходами и навыками. Сюда можно отнести широкий кругозор, интеллект, эмоциональный интеллект, честность, владение как минимум двумя иностранными языками, критическое мышление. Наши отечественные вузы могут предоставить такие дисциплины, где формируются перечисленные навыки. Другой вопрос, какой выбрать вуз, который мог бы предоставить качественное современное образование. И здесь, в первую очередь, нужно ориентироваться на рейтинг и трудоустроенность выпускников.

Таким образом, мы сделали вывод, что образование в любом случае необходимо для специалистов в области масс-медиа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Настюкова О. Instagram сегодня - тоже СМИ. Арманжан Байтасов рассказал, зачем он открыл медиашколу для молодежи: // businessman.kz. 2019. – URL: https://businessfm.kz/society/instagram-segodnya-tozhe-smi-armanzhan-bajtasov-rasskazal-zachem-on-otkryl-mediashkolu-dlya-molodezhi#:~:text=Медиашкола%20располагается%20по%20адресу%3А%20Алматы,035%200219%20(Сая%20Аскарова) (дата обращения - 20.04.2023г.).
2. Казахстанская Медиа академия–это: // mediaacademy.kz. 2023. -URL: https://kz-mediaacademy.kz/ (дата обращения - 24.04.2023г.).
3. Токаев: Упор делается не на качество образования, а на высокие показатели: // yk-news.kz. 19 апреля, 2023. – URL: https://yk-news.kz/news/Токаев-Упор-делается-не-на-качество-образования-а-на-высокие-показатели, (дата обращения - 20.04.2023г.).
4. Сычева Е.Ю. Масс-медиа как инструмент влияния на электоральное поведение: основные подходы // Экогомика. Социология. Право. – Брянск, 2018. – С.101-102
5. Савинова О.Н. Миссия журналистики и журналистская профессия в современном трансформирующемся мире // Вестник Нижегородского университета. – Нижний Новгород, 2014. – С. 478-480
6. Маршалл М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека – 2003 – 464 с.

UDC 37

Kudiyarova A.,
Master of International relations
Department of International communications
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aygul.kudiyarova@gmail.com

ONLINE LEARNING: MOOC CHALLENGES AND LIMITATIONS

Abstract: Online learning is becoming more popular with the rise of Massive Open Online Courses (MOOCs). However, despite the popularity, MOOCs face challenges and limitations that hamper their ability to provide high quality education to everyone. This article highlights the challenges and limitations of MOOCs. It also discusses the possibilities of online learning in Kazakhstan and implementation in education system.

Keywords: online learning, e-learning, massive open online courses (MOOCs), distance education, digital education, traditional education

Traditional education has changed drastically over the past couple of years. Today, physical presence in a classroom is no longer the only option for learning. With the advent of new information technologies and internet access, the mode of online learning has become popular and accessible. Online learning is an educational process

which takes place over the Internet as a form of distance education. [1] Numerous platforms and tools have arisen to facilitate remote teaching and learning as a result of the growth of online learning. These tools include learning management systems like Moodle and Canvas, video conferencing platforms like Zoom and Google Meet, and websites for online education like Coursera and Udemy. Before the pandemic of COVID-19, e-learning was considered a non-formal activity, but right after the lockdown, it was considered as the need to continue the education system virtually. This online teaching and learning has many educational applications in post-COVID-19, such as Neo, Zoom, Start.me, Google Classroom, Shift, Ted-Ed, Lan School, Blackboard, Edmodo, Class Dojo, Outs, We Video, and many more. [2] According to Coursera, since coronavirus pandemic cause, the number of online learners who registered for online courses has increased.

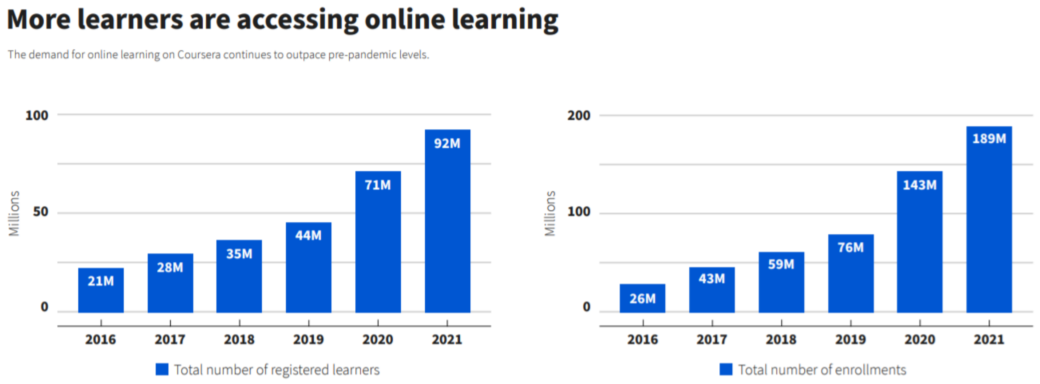

Picture 1 More than 20 million new learners registered for courses in 2021. Image: Coursera https://about.coursera.org/press/wp-content/uploads/2021/11/2021-Coursera-Impact-Report.pdf

Distance learning as an innovation in education system

One of the latest innovations in education is the possibility of distance learning through online courses or massive open online courses. Massive Open Online Courses (MOOCs) have become increasingly popular over the past decade as a means of providing free and accessible education to anyone with an internet connection.

Massive Open Online Courses are courses that designed to be free or partially free and available through internet to users. Usually, MOOCs are accessible to a wide range of audience and often offer courses in various fields of study. MOOCs are self-placed courses that learners may start any time and finish any time. It typically includes pre-recorded video lectures, quizzes, assignments, tests, and forums for discussions and feedback from peer learners and professors.

This educational mode includes the possibility to listen to video lectures in the online mode, which are given by professors of leading universities from around the world. For instance: Harvard University, Stanford University, Duke University and others. In Kazakhstan, some of national and private universities also provide such opportunity for their students. For instance: The Kazakh National University named after Al-Farabi is the leader among Kazakh universities on the implementation of MOOC on the open platform OpenEdx [4], Almaty Management University (ALMAU) OpenAlmaU platform [5], Satbayev University on https://polytechonline.kz [6], KIMEP University, e-learning platforms. [7]

The most popular education platforms are Coursera, EdX, Udacity, Khan Academy, in Russia - openedu.ru, www.lektorium.tv, in China - www.xuetangx.com, in Great Britain - www.futurelearn.com, in Germany - iversity.org.[8] Today, the MOOC format is considered one of the most popular and promising trends in global education, as it provides everyone with access to quality training and knowledge. Despite taken into account all privileges and advantages of MOOCs, there are challenges and limitations learners and teachers have to face.

Table 1 Challenges and limitations

Challenges	Limitations
High dropout rate Lack of motivation, poor time management, and limited interaction with trainers and colleagues	*Limited Interaction* Lack of the face-to-face interaction, lack of engagement and motivation, no immediate feedback or no feedback at all
Control over content May lack of course quality control, no rigorous control over course content	*Dependence on technology and internet connection* Technical issues, incompetence in using technology, no stable internet connection
Assessment quality Automated assessments, no feedback on tasks or grades	*Limited Credential* Certificates or badges cannot be taken for granted for further academic or professional or career life

Independent study Learners usually lack of motivation and responsibility to learn something independently; they need control during their learning process	*Lack of total control over course completion* Learner is fully responsible for the completion of the courses, and he/she decides whether the course certificate necessary for the professional growth, academic achievements or just for the record.
No evidence of the effectiveness of online learning Learners are required high level of discipline and ability to have time management to complete the course. Not everyone who registered to the courses may complete or fail to complete at all	*Certificates may not be accredited* In most cases, certificates may not be considered or calculated towards the academic credits in many universities.
Knowledge of English Leaners need to master English language in order to take online courses from leading universities in most cases	*Limited communication* *Learners may face problem with communication with professors and teachers, usually learners listen to the lectures*

Privileges MOOCs offer for a wide range of audience

One of the advantages of MOOCs is that they're flexible. Learners can access course content anytime, anywhere, making it easier for them to integrate education into their busy schedules. Additionally, a wide range of subjects are covered by MOOCs, from history and philosophy to programming and data science, making it simpler for students to pick classes that suit their interests and professional aspirations.

Another privilege is the MOOC fee. The majority of MOOCs are offered for free, and those that do require payment are frequently significantly less expensive than standard traditional courses. This broadens access to education for those who might otherwise lack the resources to pursue a degree or certification in the conventional manner.

The benefit that MOOCs offer to their students is interactivity. Some people argue that online learning precludes student input. However, MOOCs actually imply the existence of various channels of communication with the course or training's instructor as well as with the other students.

Most importantly, many online courses from popular educational platforms such as Coursera are taught by the best teachers and professors in the world. Last but not least, online courses adapted to meet the expectation of learners to learn the latest and new specialties available for free and flexible schedule. These online courses are able to respond to market changes with speed, providing training programs.

In general, MOOCs have the potential to provide accessible training to anyone, regardless of their geographic location or financial situation. However, addressing the challenges and limitations of MOOCs will require a collaborative effort from educators, learners, and technology developers to create a more engaging and effective learning experience.

COVID-19 pandemic and online training in education system in Kazakhstan

Kazakhstan, like the rest of the world, urgently had to switch to online learning as soon as the Covid-19 pandemic hit. The government has started implementing measures to enable online learning tools and tools during the Covid-19 pandemic. Most of these measures are:

(1) Full transition to online learning: all educational institutions across the country have switched from traditional learning mode to online learning mode. So all educators and learners have had to adapt to the new reality. Initially, the learning mode was suggested to last several weeks, but it lasted longer than that. No one was morally prepared for this kind of learning.

(2) Support for educators and learners: the government did take care of educators and learners to feel comfortable by distributing laptops to learners and by providing stable internet connection.

(3) Encouragement of Teacher Training: The Ministry of Education and Science of Kazakhstan encouraged teachers to participate in professional development programs to enhance their skills in online teaching. The government provided training programs and webinars on how to use online learning tools and adapt teaching methods for an online format. In addition, most universities have provided free professional trainings to its faculty staff to learn the online teaching strategies.

(4) Adjustment of Academic Calendars: The government has adjusted academic calendars to accommodate the shift to online learning. For example, some universities shifted the start of their academic year to allow for more time to prepare for online learning, while others reduced the length of their academic semesters to minimize disruptions.

Kazakhstan's Ministry of Education and Science has developed a special program called "Emergency Remote Learning" aimed at providing students with access to online learning platforms, resources and tools. Under this program, the government funded the development and improvement of online learning infrastructure and helped create online learning resources and platforms.

Kazakhstan faced similar challenges as other countries during the COVID-19 pandemic, but has made significant efforts to support online learning and make education and training accessible to students during the pandemic.

Implementation of MOOCs on education system in Kazakhstan

Coursera is one of the popular and available educational platforms in Kazakhstan. It is world-wide known project which provides first-class trainings on different educational directions. According to the Ministry of Science and Higher Education of Kazakhstan, at least 100,000 Kazakh students and users will have access to the Coursera platform in the next three years. “Successfully completed courses will be counted towards university academic credits. Work is already underway to adapt and translate 50 courses into Kazakh language. We think that cooperation with Coursera will have a positive impact on the potential of Kazakhstani universities,” the minister said. By January 2023 the first 50 courses will be translated and ready. Every year it is planned to translate at least 100 courses. Also, Kazakh teachers will be able to place their courses on the platform.[9]

In 2021, the Ministry of Labor and Social Protection of Population of Kazakhstan and JSC «Center for Development of Labor Resources» agreed with the largest educational platform Coursera on the extension of the deadline for applications for free educational courses - from October 31 to December 14 and the training period - from December 31 to February 15, 2021.[10]

Coursera offers more than 4400 online courses in various spheres of work and life and 95 million learners around the world take these free online courses every year, and this number is steadily growing. [11] Many higher educational institutions use this platform for their academic needs. The government provides support in getting free access to the coursers for university students. This is a unique opportunity for learners to boost their academic performance and increase job related skills as well career perspectives.

Many Kazakhstan higher educational institutions eventually have implemented the Coursera platform to their system so that students to have chance to gain knowledge and skills from the leading university courses worldwide. For example: Ablaikhan Kazakh International Relations and World Languages University has partnered with Coursera to introduce the world best online courses under the project Coursers for campus in 2021.[12] Students of IT International University, Al-Farabi Kazakh National University, Karaganda Industrial University had opportunity to be trained on the Coursera platform.

Higher education institutions worldwide have shifted from traditional to online learning mode due to COVID-19 pandemic which has forced both professors and students to be in isolation for an extended time. Both had to face challenges in teaching/learning processes and it required the adoption of completely new teaching/learning strategies and tactics to achieve effective academic performance. Many of Kazakhstan higher education institutions have adopted the way of teaching and learning to the new reality, and implemented the news tools of education to improve and boost the knowledge and job-related skills of students through the online educational platforms.

REFERENCE

1. https://link.springer.com/article/10.1007/s13158-020-00272-6
2. Mishra L, Gupta T, Shree A. Online teaching-learning in higher education during lockdown period of COVID-19 pandemic. Int J Educ Res Open. 2020; 1:100012. doi: 10.1016/j.ijedro.2020.100012. Epub 2020 Sep 10. PMID: 35059663; PMCID: PMC7832355.)
3. https://www.weforum.org/agenda/2022/01/online-learning-courses-reskill-skills-gap/?DAG=3&gclid=CjwKCAjw__ihBhADEiwAXEazJoAm-AJ4j1eCVxZ7fDsHi7poiRY1VWf5xEN_muFLl8gjLrYlxU7PyxoCuocQAvD_BwE
4. https://www.kaznu.kz/ru/18122/page/
5. https://open.almau.edu.kz/mission
6. https://polytechonline.kz/
7. https://el2019.kimep.kz/
8. https://portal.ablaikhan.kz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=12Itemid=144&limitstart=20
9. https://kapital.kz/gosudarstvo/111982/coursera-stanet-dostupnoy-dlya-20-tysyach-kazakhstanskikh-studentov.html
10. https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/press/news/details/116757?lang=ru
11. https://about.coursera.org/press/wp-content/uploads/2021/11/2021-Coursera-Impact-Report.pdf
12. http://portal.ablaikhan.kz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=12Itemid=144&limitstart=20

УДК 94(560):355.48

Маханова Ш., Сейтхан Ұ.,
Нұржігіт А., Джумашев Д.
Бакалавр
«6В042 Журналистиканы және репортерлық іс»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Супервайзер: Шаймерденова З.
Алматы, Қазақстан
nurzhigitaidyn04@gmail.com

«БІЛІМ БЕРУДЕ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ: ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ»

Түйін: Зерттеу жұмысының мақсаты: Зерттеудің мақсаты білім беру саласында ақпараттық технологияларды қолдану мәселесін зерттеу болып табылады. Білім беру процесінде ақпараттық технологияларды пайдаланудың артықшылықтары мен кемшіліктерін талдауға, сондай-ақ білім беруде IT-технологияларды пайдалануды оңтайландырудың ықтимал жолдарын қарастыруға басты назар аударылатын болады.

Зерттеу жұмысының әдістемесі: Зерттеу аясында осы тақырыпқа арналған ғылыми мақалаларға, мерзімді басылымдардағы жарияланымдарға және басқа да ақпараттық ресурстарға талдау жасалады. Сондай-ақ, білім беруде IT-технологияларды қолдануға деген көзқарастарын анықтау үшін педагогтар мен студенттерге сауалнама жүргізіледі.

Зерттеу жұмысының құндылығы: Зерттеу нәтижелері тәрбиешілерге, білім беру мекемелерінің басшыларына және білім беру мәселелерімен айналысатын басқа мамандарға пайдалы болуы мүмкін. Оларды IT-технологияларын қолдану арқылы білім беру процесін оңтайландыру және оның тиімділігін арттыру үшін пайдалануға болады.

Зерттеу жұмысының нәтижелері: Зерттеу нәтижелері ғылыми мақала түрінде ұсынылады және білім беруде ақпараттық технологияларды қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктерін талдауды, білім беру процесінде IT-технологияларын қолданудың тиімділігін бағалауды, сондай-ақ білім беруде IT-технологияларын пайдалануды оңтайландыру бойынша ұсыныстарды қамтуы мүмкін.

Тірек сөздер: IT-технологиялар, білім беру, тиімділік, оңтайландыру, артықшылықтар, кемшіліктер.

Кіріспе

Технологиялар дамып келе жатқанда, олардың білім берудегі интеграциясы кең тарала бастады. Білім беруде ақпараттық технологияларды қолдану оқыту мен оқу нәтижелерін жақсартады, оқу тәжірибесін кеңейтеді және оқушыларды технологияға негізделген әлемге дайындайды. Білім беруде технологиялық құралдарды тиімді пайдалану оқушылардың қатысуына, ынтымақтастығына және сыни ойлау дағдыларына ықпал етуі мүмкін.

Цифрландырудың өсуімен және жаңа технологиялардың пайда болуымен оқыту сапасын жақсарту және оқушыларды технологияға негізделген әлемге дайындау үшін технологияны білімге біріктіру жолдарын зерттеу қажеттілігі туындайды. Сонымен қатар, COVID-19 пандемиясы онлайн оқытуға көшуге әкелді, бұл білім беруде технологияны тиімді пайдалануды түсінуді маңыздырақ етеді. Осылайша, бұл зерттеу жұмысы өте өзекті, өйткені ол ақпараттық технологияларды білімге біріктірудің озық тәжірибелерін дамытуға және оларды тиімді пайдалану жолындағы проблемалар мен кедергілерді жоюға ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл зерттеудің нәтижелері білім беру саясаты мен практикасына негіз бола алады, оқыту мен оқу нәтижелерін және оқушылардың оқу тәжірибесін арттыруға көмегін тигізе алады.

Білім берудегі ақпараттық технологиялардың теориялық негіздерін зерттеу бірнеше себептерге байланысты өте маңызды:

- Ақпараттық практика: ақпараттық технологиялардың теориялық негіздерін түсіну арқылы оқытушылар технологияны өздерінің оқыту практикасына қалай енгізу туралы негізделген шешімдер қабылдай алады. Олар бұл білімді технологияның артықшылықтарын пайдаланатын және ықтимал тұзақтарды болдырмайтын тиімді оқу процесін әзірлеу үшін пайдалана алады.
- Инновацияларды ілгерілету: ақпараттық технологиялардың теориялық негіздерін зерттей отырып, оқытушылар оқытуды қолдау және білімді игеру үшін технологияны қолданудың жаңа тәсілдерін анықтай алады. Бұл дәстүрлі әдістерге қарағанда тиімдірек инновациялық тәсілдердің дамуына әкелуі мүмкін.
- Оқыту нәтижелерін арттыру: ақпараттық технологиялардың теориялық негіздерін түсіну арқылы оқытушылар қызықты, интерактивті және тиімді оқу процесін құра алады. Технологияны жекелендірілген оқытуды, бірлескен оқытуды және оқу нәтижелерін жақсартатын басқа тәсілдерді қолдау үшін пайдалануға болады.

➢ Технологияға ілесу: технология үнемі дамып келеді және жаңа құралдар мен платформалар үнемі дамып отырады. Ақпараттық технологиялардың теориялық негіздерін зерттей отырып, оқытушылар соңғы әзірлемелерден хабардар бола алады және олардың оқытуды қолдау үшін ең қолайлы технологияларды қолданатынына көз жеткізе алады.

➢ Зерттеулерді ілгерілету: білім берудегі ақпараттық технологиялардың теориялық негіздерін зерттеу де осы саладағы зерттеулерді ілгерілетуге көмектеседі. Жаңа теориялар мен модельдерді дамыта отырып, зерттеушілер технологияны оқыту мен білімді игеруді қолдау үшін қалай қолдануға болатындығы туралы тереңірек түсінік ала алады. Бұл өз кезегінде жаңа технологиялар мен тәсілдердің дамуына әкелуі мүмкін, олар бұрынғыдан да тиімді болады.

Білім берудегі ақпараттық технологиялардың теориялық негіздерін зерттеу тәжірибені ақпараттандыру, инновацияларды ілгерілету, оқу нәтижелерін жақсарту, технологиялық талаптарға сәйкестік және зерттеулерді ілгерілету үшін маңызды деп айтуға болады. Оқытушылар өз оқушыларына ең жақсы оқу тәжірибесін ұсынуын қамтамасыз ету үшін осы саладағы соңғы әзірлемелерден хабардар болу маңызды.

Әдеби шолу

Александр Самардак, FEFU жаратылыстану ғылымдары мектебінің компьютерлік жүйелер кафедрасының доцентінің жүргізген сауалнаманың қорытындысы бойынша, жақын болашақта адамдардың күнделікті өмірі көп жағдайда жоғары сезімтал сенсорлық жүйелерге байланысты болады. Қазірдің өзінде магниттік сенсорлар желілері смарт үйлер, смарт медицина, смарт көлік жобаларын жүзеге асыру үшін қолданылады. Сенсорлардың сезімталдығы үнемі өсіп келеді, ғылыми зерттеулерден оларды нақты технологияларға енгізуге дейінгі жол аз және аз уақытты алады [1].

Негізгі бөлім

Қазіргі әлемде технология біздің күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды. Технология айтарлықтай жетістіктерге жеткен салалардың бірі - білім беру. Ақпараттық технологияларды қолдану біздің оқуымызда өзгеріс пайда бола алатынын көрсетеді.

Білім беруде ақпараттық технологияларды қолданудың бірінші әдісі - онлайн курстар. Онлайн курстар студенттерге оқу материалдарына қол жеткізуге және интернет байланысы бар кез келген жерден тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді. Бұл икемділік әсіресе жұмыс немесе отбасылық міндеттемелері болуы мүмкін ересек оқушылар үшін пайдалы. Онлайн курстар сонымен қатар студенттерге орналасқан жеріне қарамастан өз қызығушылықтарын дамытуға мүмкіндік беретін дәстүрлі аудиторияларға қарағанда кеңірек курстарға қол жеткізуге мүмкіндік береді [2].

Онлайн курстар арқылы студенттер курс материалдарына қол жеткізе алады, пікірталастарға қатыса алады және сабақта физикалық қатысуды қажет етпестен веб-платформа арқылы тапсырмаларды орындай алады.

Курстар студенттерге де, оқытушыларға да бірқатар артықшылықтар ұсынады. Студенттер үшін онлайн курстар курстық жұмысты Жұмыспен немесе басқа міндеттемелермен теңестіруге мүмкіндік бере отырып, қашан және Қайда оқуға болатындығы бойынша икемділікті қамтамасыз етеді. Олар сондай-ақ орналасқан жеріне қарамастан курстар мен ресурстардың кең ауқымына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Оқытушылар үшін онлайн курстар кең аудиторияға қол жеткізуге, әкімшілік тапсырмаларды қысқартуға және оқытуға мультимедиялық ресурстарды қосуға мүмкіндік береді.

Онлайн курстар әртүрлі формада болуы мүмкін, мысалы, толық онлайн курстар, онлайн оқыту мен бетпе-бет оқытуды біріктіретін гибридті курстар немесе МООС (жаппай ашық онлайн курстар), олар шексіз қатысуға және курс материалдарына ашық қол жеткізуге мүмкіндік береді. Дегенмен, онлайн курстар технологияны меңгеру мен өзін-өзі тәрбиелеудің белгілі бір деңгейін талап ететінін ескеру маңызды, өйткені студенттер онлайн платформаны шарлап, өз оқуын басқара алуы керек [3].

Білім беруде ақпараттық технологияларды қолданудың тағы бір тәсілі-білім беру бағдарламалық жасақтамасын пайдалану. Білім беру бағдарламалық жасақтамасы студенттерге интерактивті және қызықты оқу тәжірибесін ұсынады. Интерактивті математикалық және жаратылыстану модельдеу немесе тіл үйрену бағдарламалары сияқты бағдарламалық қамтамасыз ету оқушыларға ұғымдарды жақсырақ түсінуге және дағдыларын жақсартуға көмектеседі. Ілім беру бағдарламалық жасақтамасы сонымен қатар мұғалімдерге оқушылардың үлгерімін бақылауға және оқуды жеке қажеттіліктерге сәйкес реттеуге мүмкіндік береді.

Білім беру бағдарламалық жасақтамасы оқыту мен оқу қызметін қолдау үшін арнайы жасалған компьютерлік бағдарламалар мен қосымшаларға жатады. Білім беру бағдарламалық жасақтамасы Мультимедиялық презентациялар, оқу ойындары, модельдеу бағдарламалық жасақтамасы және онлайн оқыту ресурстары сияқты әртүрлі формаларда болуы мүмкін.

Бағдарламалық жасақтамасын пайдаланудың басты артықшылықтарының бірі-бұл оқытуды интерактивті, қызықты және жекелендіруге көмектеседі. Мысалы, оқу ойындары студенттерге негізгі

ұғымдарды қызықты түрде үйренуге көмектесу үшін пайдаланылуы мүмкін, ал модельдеу бағдарламалық құралы студенттерге қауіпсіз және бақыланатын ортада нақты әлем дағдыларын үйренуге көмектесу үшін пайдаланылуы мүмкін.

Сонымен қатар, білім беру бағдарламалық құралы студенттерге сандық оқулықтар, онлайн дәрістер және интерактивті оқулықтарды қоса алғанда, оқу ресурстары мен материалдарының кең ауқымына қол жеткізуге мүмкіндік беру үшін де пайдаланылуы мүмкін. Бұл оқу сапасын жақсартуға және студенттерге сабақтарында икемділік пен автономия беруге көмектеседі.

Тұтастай алғанда, ғылыммен бөлісу бағдарламалық жасақтамасын пайдалану қазіргі білім беруде маңызды бола түсуде, өйткені технология біздің оқыту мен оқуда үлкен рөл атқара береді.

Соңғы жылдары сыныпта технологияны қолдану кең таралуда және студенттер үшін оқу процесін жақсартудың танымал тәсілі болып табылады. Сыныпта қолдануға болатын технологиялардың көптеген түрлері бар, соның ішінде компьютерлер, планшеттер, интерактивті тақталар, ілім беру бағдарламалық жасақтамасы және интернет - ресурстар.

Технология мұғалімдерге олардың назарын аударатын және оқуды қызықты әрі қызықты ете алатын интерактивті және мультимедиялық ресурстармен қамтамасыз ету арқылы оқушыларды оқу процесіне тартуға көмектеседі. Бұл сонымен қатар мұғалімдерге жеке кері байланыс беру, прогресті бақылау және нұсқауларды әр оқушының қажеттіліктеріне бейімдеу арқылы оқуды жекелендіруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, технология оқытушылар мен оқушылар арасындағы, сондай-ақ оқушылардың өздері арасындағы байланыс пен ынтымақтастықты жеңілдетуі мүмкін. Онлайн форумдар, бейнеконференциялар және басқа да сандық құралдар студенттерге орналасқан жеріне қарамастан жобалар мен тапсырмалар бойынша бірлесіп жұмыс істеуге көмектеседі [4].

Жалпы айтқанда, сыныпта технологияны пайдалану динамикалық және интерактивті оқу ортасын құруға, оқушылардың белсенділігі мен мотивациясын арттыруға және оқыту мен ынтымақтастықтың жаңа мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге көмектеседі.

Білім беруде ақпараттық технологияларды қолданудың тағы бір тәсілі - онлайн ресурстарды пайдалану. Сандық оқулықтар, бейнелер және мақалалар сияқты онлайн ресурстар студенттерге қолында көптеген ақпарат береді. Бұл әсіресе дәстүрлі оқу материалдарына қол жеткізе алмайтын немесе сыныпта оқудан басқа қосымша ресурстарды қажет ететін Студенттер үшін пайдалы болуы мүмкін.

Онлайн ресурстар ақпарат алу маңызды рөл атқарады және соңғы жылдары танымал бола бастады. Бұл ресурстарға электронды кітаптар, онлайн курстар, бейне дәрістер, подкасттар, интерактивті модельдеу және білім беру веб-сайттары кіреді.

Онлайн ресурстардың бірқатар артықшылықтарын ұсынады. Мысалы, олар студенттерге қашан және қайда оқуға болатындығы туралы икемділік береді. Онлайн ресурстар 24/7 қол жетімді және студенттер өз қарқынымен оқи алады, бұл оларға материалды жақсы түсінуге және есте сақтауға көмектеседі.

Сонымен қатар, онлайн ресурстар ілім беру құнын төмендетуге көмектеседі. Электрондық кітаптар мен онлайн курстар көбінесе дәстүрлі оқулықтар мен аудиториялық курстарға қарағанда арзанырақ. Бұл білімге қол жеткізе алмайтын адамдар үшін қол жетімді етеді.

Сондай-ақ, онлайн ресурстар жекелендірілген оқу процесін ұсынады. Оқушылар өздерінің оқу стилі мен қалауына сәйкес келетін ресурстарды таңдай алады және олар белгілі бір тақырып бойынша көптеген материалдарға қол жеткізе алады.

Онлайн ресурстар дәстүрлі оқыту әдістеріне құнды қосымша болып табылады және олардың болашақта қалай үйренетінімізді және оқытатынымызды өзгерту мүмкіндігі бар.

Әлеуметтік медиа және онлайн ынтымақтастық құралдары білім беруде ақпараттық технологияларды қолданудың тағы бір әдісі болып табылады. Twitter және Facebook сияқты әлеуметтік медиа платформаларын студенттерді бір-бірімен және әртүрлі салалардағы сарапшылармен байланыстыру үшін пайдалануға болады. Google Docs және Slack сияқты Онлайн ынтымақтастық құралдары топтық жобаларды жеңілдетеді және студенттерге орналасқан жеріне қарамастан бірге жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Әлеуметтік желілер мен онлайн ынтымақтастық құралдар саласында студенттер мен оқытушылар арасындағы қарым-қатынасты, ынтымақтастықты және оқытуды жеңілдету құралы ретінде танымал бола бастады.

Facebook, Twitter, Instagram және LinkedIn сияқты әлеуметтік медиа платформалар студенттер мен оқытушыларға нақты уақыт режимінде ақпаратпен, идеялармен және ресурстармен бөлісуге мүмкіндік береді. Бұл платформаларды оқушылар пікірталастарға қатыса алатын, пікірлер мен идеялармен бөлісетін және құрдастары мен оқытушыларынан қолдау алатын виртуалды студенттер қауымдастығын құру үшін де пайдалануға болады [5].

Google Docs, Microsoft Teams, Zoom және Slack сияқты онлайн ынтымақтастық құралдары студенттер мен оқытушыларға топтық жобаларда, тапсырмаларда және басқа да бірлескен іс-шараларда нақты уақыт режимінде бірлесіп жұмыс істеуге арналған платформалар ұсынады. Бұл құралдар қашықтан немесе әртүрлі жерлерде жұмыс істей алатын студенттер мен оқытушылар арасындағы ынтымақтастық пен байланысты жақсартуға көмектеседі.

Зерттеу, талдау және нәтиже

Біздің әлеуметтік желіде жүргізген сауалнамамыздың нәтижесі бойынша, яғни технологияның әдісімен оқыған тиімдірек деген болжамға келдік. Себебі сауалнамадан өткен адамдардың 80% тиімді деген тұжыруммен келісті. Мұндай тұжырымға келу себебі, технология уақыт үнемдейді, жылдам, сенімді ақпарат көзі болып табылды. Ал қалған 20% техналогияны зиянды және шегінен тыс пайдалануға қарсы деген пікірге тоқталды. Сараптама нәтижесінде технологияны пайдалану оңды және жоғары дауыс жинады.

Қорытынды. Ақпараттық технологияларды қолданудың әртүрлі тәсілдерін зерттегеннен кейін, технология өзара әрекеттесу, қарым-қатынас жасау, жұмыс істеу және өмір сүру жолында төңкеріс жасады деген қорытындыға келуге болады. Технологияның қарқынды дамуы біздің өміріміздің барлық аспектілерін өзгертті, оларсыз әлемді елестету мүмкін емес. Электрондық поштаны тексеру сияқты қарапайым тапсырмалардан бастап өндіріс процестерін автоматтандыру сияқты күрделі тапсырмаларға дейін технология күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды.

Қорытындылай келе, ақпараттық технологиялар біздің қарым-қатынасымызды, қарым-қатынасымызды, жұмысымызды және өмір сүруімізді өзгертті. Оның әсері біздің өміріміздің барлық дерлік аспектілерінде, білім беруден денсаулық сақтау, бизнес және одан тыс жерлерде сезіледі. Ықтимал жұмыс орындарын жоғалту және құпиялылық мәселелері туралы алаңдаушылыққа қарамастан, ақпараттық технологиялардың артықшылықтарын елемеуге болмайды. Біз технологияны қолдануды жалғастыра отырып, пайда мен ықтимал тәуекелдерді теңестіру үшін мұны жауапкершілікпен жасауымыз керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Самардак А. Ғалымдар – технологияның жақын болашағы туралы. - Мәскеу, 2018. URL: https://e-cis.info/news/569/85773 (дата обращения – 25.03.2023 г.).

2. Чжао Ю., Фрэнк, К.А. Мектептерде технологияны қолдануға әсер ететін факторлар: экологиялық перспектива // Американдық білім беруді зерттеу журналы, 2013, 40 (4), С.807-840

3. Варшауэр М.,Матучняк Т. Жаңа технологиялар және цифрлық әлемдер: қол жетімділік, пайдалану және нәтижелердегі теңдік дәлелдерін талдау // Білім беру саласындағы зерттеулерге шолу, 2010, 34 (1), С. 179-225.

4. Харгривс А., Фуллан М. Кәсіби капитал: әр мектепте оқытуды өзгерту // Педагогикалық колледждің баспасөзі, 2012

5. Селвин Н. Сандық дәуірдегі мектептер мен мектептегі оқыту: сыни талдау. - Рутледж. 2011

UDC 37-06

Sarsenova Zh.B., Aben D.R.
Teachers of International Communications dept.
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: danekaben@mail.ru

PROBLEMS OF TRANSFORMATION IN EDUCATIONAL SYSTEM OF KAZAKHSTAN IN THE ERA OF PROGRESS AND DIGITAL CHANGES

Abstract: In the era of globalization, multiculturalism and digitalization, digital culture affects all spheres of society, including education, and becomes an integral part of every student in particular. Digital culture is a challenge for a successful and sustainable future that develops students' fundamental understanding of terms such as "progress", "change", "innovation" and "individualism".

The *purpose* of the study is to provide a preliminary assessment of the state of the education system in the process of digitalization, to identify the main problems hindering its development, and to determine the prospects of digital culture in the field of education.

Keywords: digital education, transformation, progress, innovation

Education in Kazakhstan plays a special role in social life of a person and is a factor of providing all necessary conditions for intellectual development and a confident transition to the digital era, where the priority

task is the training of highly qualified specialists corresponding to the "digital" time. Accordingly, this entails the need for fundamental changes in the education system, such as the transformation of educational programs, methods and organizational forms of education, the widespread introduction and use of digital tools and communications in educational activities through the digital environment, teaching people according to an individual plan throughout their lives at a convenient time and place for them.

In this regard, the study of digital culture in education and its problems seems to be a very relevant area for scientific research.

In 2020, the whole world faced the global problem of Covid 19, which required immediate solutions and actions in all spheres of people's life of all countries in the world. The aggravation of the problem has led to severe self-isolation of all citizens in the country, regardless of age, status and psychological readiness to accept these changes and implement them in everyday life.

This resulted in a huge dilemma in the educational process, because the academic year has not ended yet and after a short period of time it was necessary to offer alternative teaching methods in order not to harm and not worsen the knowledge of students of schools and universities of the country.

If we compare the countries of the West and East Asia, then Kazakhstan needed more efforts to stabilize the educational policy in the country, but nevertheless the country adequately adapted in such key concepts as digital change, progress, individual self-development.

Students switched to online platforms such as zoom, Google meet, Microsoft team system.

Digital education keeps pace with the times, but nevertheless, there are certain distortions, in the form of decline in the conversations, collective brainstorming, collaborative problem solving, intergenerational knowledge transfer. Students, being subconsciously in a personal space, confuse the understanding of individualism with personalization, abandoning common memory and balance between personal and the public good.

Now, analyzing the passed stages of development and the difficulties encountered, we can be sure that digital learning in Kazakhstan is sustainable, and we haven't got any problems in transfer from e-learning to traditional learning and vise versa. Students already adapt easily and can participate both in online classes and on face to face meetings in the classroom. The number of online education in the country has increased, where students on all kinds of topics of interest to them can improve their knowledge in various industries and spheres.

As noted by the scientist Matthew Etherington, from Trinity Western University, it is important to have a deep and conscious understanding of such concepts as "progress", "change", "innovation", "individualism". Taking into account only the facts that are happening in Kazakhstan, progress is developing through the adaptation and use of new technologies and software, saving time and individual presence to perform basic tasks. The number of classrooms with interactive whiteboards connected to the unlimited Internet and access to all links and classrooms has increased in the country's universities. All students, regardless of age, have smartphones, also with Internet access and the ability to connect to the learning platform. Many universities in the country have a database with a personal account of students, where the content of all disciplines is displayed, the points received in the classroom, university questionnaires are conducted, etc. This program includes the MOODLE platform at the Abylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages.

The understanding of the term "Change" has sharply intensified during the problematic period of the whole world. Students have changed their worldview and perception of the traditional method of teaching. It has come to understand how important cooperative work, group idea generation, communication, teacher-students= students-teacher relationship is for a person. It was important for a person to see facial expressions, gestures, emotions not through a monitor screen, but face-to-face, live. But there is such an expression as "Time heals" and time has adapted our perception of this understanding of "Change".

Innovations in the scientific environment are actively progressing due to student and international scientific and practical conferences held in the vast expanses of Kazakhstan. For example, on April 21, the XI Scientific and Practical Conference for Educational Institutions dedicated to new information technologies in education was held, where more than a thousand participants from all over Kazakhstan, among whom were teachers and representatives of the administration of higher, secondary specialized (colleges) and secondary educational institutions, discussed the current problems of modern education in our country, exchanged ideas and experience in the application of technologies and innovations in the field of education. (https://1c.kz/news/detail/142449/)

Also, on September 21, the Kazakh National Women's Pedagogical University held an international conference dedicated to the digital transformation of education in Kazakhstan. (https://kazmkpu.kz/ru/a/news/722-blm-berud-tsifrli-transformatsiyasina-arnalan-haliarali-konferentsiya-ted)

Analyzing the teaching methods, we came to the conclusion that due to the active impact of digital learning, the individual consciousness of students is developing in the country. As an example, we can mention the University of Narkhoz, AlmaU, KIMEP, UIB, etc., where groups on the credit system are formed. In our description, these are groups with an unstable contingent, where the course and discipline are formed by the

choice of the student and each discipline is conducted with a different composition of students. Such methods are also practiced in high schools in Kazakhstan, where there is a component of choice.

For example, the Moodle platform at the Ablai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages also gives you the opportunity to study individually, in your personal account, where all information about the student is private and gives you a chance to additionally master the lectures and seminars you have passed, because all the material is uploaded to the platform.

1. But in any development, there are both advantages and disadvantages. For example, from all of the above, the following problems follow. Such as:Decline in the conversations
2. Difficulties of offline education
3. Lowering of evaluation indicators, motivation
4. Students have become more withdrawn and it has become difficult collaborative problem solving
5. Difficulties in common idea generating

In conclusion, educators in the country should establish, evaluate and determine which aspects of cultural heritage should be preserved and updated. They should understand the basic terms that have the meaning of the words "progress", "innovation", "change" and "individualism" using them as a cultural aspect, paying special attention to what is the cause of cultural heritage and the growing dependence on Western technologies.

Proponents of progressive and transformational transformations, such as Freire and Dewey, relied on a tradition of thinking that emphasized the Western linear understanding of transformation, that is, progress from simple to complex. When considering the local cultural heritage, these two thinkers are important because educational institutions have accepted — in most cases unconsciously — many of their proposals.

We must have the language necessary to describe in detail the problems faced by modern culture, including what has already been lost in Western culture, for example, privacy, face-to-face interaction, the development of knowledge and skills.

It is not uncommon for a student, having sincere respect for the teacher, to become interested in direct occupation (digital tools, podcast, role plays, brainstorming, games, mini group conversations, public speaking etc.,)Therefore, it is necessary to constantly involve students in the discussion, paying special attention to what is the cause of the cultural aspect.

However, it is necessary to take into account nuances such as human factors and mutual understanding (to get into the situation), etc. Such cases are exceptions rather than the rule. The main norms of corporate culture are professionalism, striving for professional development, social and scientific activity, respect and support for students, tolerance and individual approach to learning, striving for harmonious interaction with students, moderation in disciplinary measures. The peculiarity of a higher educational institution lies, first of all, in the presence of special interpersonal relations at the "teacher - student" level, and, consequently, it is the internal communication "teacher - student" that takes the dominant place. Based on this understanding, it is logical to consider the culture of a university teacher not directly, but as a reflection of it in the student's mind. To change the situation, in our opinion, it is necessary to pay attention to the phenomenon of the corporate culture of a teacher of a higher educational institution and, possibly, make adjustments to the mass consciousness of people.

Culture also encourages people to become more consumer-oriented, isolated, and less dependent on each other (see Bowers, 2008).This should be the answer to many problems faced by students today, such as lack of knowledge, environmental destruction, global communication.

REFERENCES:

1. Gairbekova P.I., Aktual'nye problemy cifrovizacii obrazovaniya v Rossii, Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya, -2021.- №2
2. Mode of access URL ; https://1c.kz/news/detail/142449/
3. Mode of access URL https://kazmkpu.kz/ru/a/news/722-blm-berud-tsifrli-transformatsiyasina-arnalan-haliarali-konferentsiya-ted
4. Mode of access URL https://iac.enbek.kz/sites/default/files/%D0%A0%D1%8B%D0%BD%D0%BE%D0%BA_%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B0_%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0_%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B8_%D0%BA_%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B9_%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%2C_%D0%A6%D0%A0%D0%A2%D0%A0_2022_ru.pdf
5. Matthew Etherington, The Challenge with Educational Transformation: Rethinking the mission to Educate in an Era of Change, Progress and Uncertainty, Journal of Culture and Values in Education 2(1):96-112, May 2019

UDC 378.1

Amangaliyev T.
3rd year student
Pedagogical Faculty of Foreign Languages
«6B01701 Training of Foreign Language Teachers»
Kazakh Ablai khan University of
International Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan
e-mail:amangalievtleuhan@gmail.com
Tauyrbayeva D.
3rd year student
Pedagogical Faculty of Foreign Languages
«6B01701 Training of Foreign Language Teachers»
Kazakh Ablai khan University of
International Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan
e-mail:dtauyrbaeva@bk.ru
Pentina Y.O.
MA in pedagogical sciences, senior teacher
Chair of Theory and Practice
of Intercultural Communication
Kazakh Ablai khan University of
International Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan
e-mail: hzlaya@bk.ru

TRANSFORMATION OF THE KAZAKHSTANI SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN TERMS OF GLOBALIZATION

Abstract: This article aims to analyze the impact of globalization on the higher education system of the country, and to identify some reasons of the changes. Fundamental issues of the education system are highlighted, and the novelty with gaining independence, both the vector of development and the value of education are described. As one of the most important transformation, the international experience of cooperation between Kazakhstan and countries both far and near abroad was taken. The authors dwell on the importance of signing of the Bologna Declaration, and give brief description of open politics on the global geopolitical arena.

Keywords: education system, globalization, university, student, higher education, organization, quality of education.

Аманғалиев Т.
студент 3-го года обучения
Педагогический факультет иностранных языков
«6B01701 Подготовка учителей иностранного языка»
Казахский университет международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: amangalievtleuhan@gmail.com
Тауырбаева Д.
студентка 3-го года обучения
Педагогический факультет иностранных языков
«6B01701 Подготовка учителей иностранного языка»
Казахский университет международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: dtauyrbaeva@bk.ru
Пентина Е.О.
м.п.н., старший преподаватель
кафедра теории и практики
межкультурной коммуникации
Казахский университет международных
отношений и мировых языков имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: hzlaya@bk.ru

ТРАНСФОРМАЦИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация: В данной статье авторы ставят задачи: проанализировать влияние глобализации на систему высшего образования страны, а также выявить некоторые причины произошедших изменений. Выделены основные проблемы системы образования, описаны новые веяния, векторы развития и ценности образования. В качестве одного из важнейших изменений представлен международный опыт сотрудничества Казахстана со странами дальнего и ближнего зарубежья. Авторы подчеркивают важность подписания Болонской декларации и описывают открытую политику страны на мировой геополитической арене.

Ключевые слова: система образования, глобализация, университет, студент, высшее образование, организация, качество образования.

Obtaining sovereignty in 1991 marked the beginning of a new milestone in the history of Kazakhstan. However, the state of affairs in the country in economic and political terms were in an extremely deplorable state. The country's economy was in complete stagnation, in the first years of independence the country experienced unprecedented crises, the country's gross domestic product experienced a strong decline, reaching a record high of 61% [1]. If in 1990 the country's GDP level showed a mark of 26 billion US dollars, in 1991, the level of GDP began to decline sharply, reaching the mark of 24 billion US dollars, and by 1995 it reached 20 billion US dollars [2]. Such a sharp decline led to the fact that many private and public institutions were deprived of any ways of financing, due to the lack of a sales market and the supply. Over 130 organizations in Kazakhstan went bankrupt, more than 2 million people suddenly became unemployed [1]. Such a strong recession in the country's economy could not but affect the system of higher education in the country. Many universities were left without funding and support from the state.

University funding from 1990 to 1996 was reduced from 7% of GDP to 3.3% [3]. However, in the next 2 years, the financing of higher education in the country experienced a sharp jump due to the reforms carried out by the states to reorganize higher education systems, raising the bar from 3.3% of GDP to 6.3% [3]. So, from 1998 to 2001, a sharp decline led to a record high, funding for higher education fell from 6.3% of GDP to a record 1.2% [3].

But, the head of state and government understood that a high-quality system of higher education plays a key role in the development and consolidation of the country's economic and political power in world geopolitics. For this reason, in the first years of the country's independence, the higher education system faced a number of tasks, the solution of which would determine the vector of its development in the future. These tasks include the following:

- entry of universities of Kazakhstan into the world community;
- democratization and decentralization of the education system in the country;
- formation of a completely new legal and legislative framework;
- expanding the list of specializations and faculties at universities;
- increasing the flow of funding from the state and private organizations.

To solve the tasks set in the first years of independence, the country carried out a phased reform of the education system, which could be divided into 3 periods.

Stage 1 took place in the period from 1991 to 1994, was aimed at re-building the foundation of education, the formation of a new legislative framework that would correspond to the new conditions and standard of a sovereign state [4]. In the context of the crisis and limited budgetary funds, the main issues were:

- implementation of the most effective way to finance the higher education system in a crisis and lack of public budgets;
- diversification of the structure of higher education and a complete renewal of specialties in order to regulate the training of personnel and fully meet the needs of the country's market economy;
- formation of a new legal framework for the provision and financing of the higher education system through the competent distribution and use of the state budget;
- integration and effective use of the experience of international higher education systems in order to enter the global educational community, and equating higher education in the country with international standards.

As a result, in 1992, the head of state adopted the Law of the Republic of Kazakhstan “On Education”, and more than 18 concepts to address the issues raised [5]. However, the first stage of the reform did not give such effective results, there were negative trends due to the lack of proper funding as a result of the socio-economic crisis in the country. The situation was worsened by the outflow of specialists from the sphere of education. The training of qualified specialists to meet the needs of the state in a market economy also came under attack, the system of higher education was stagnant.

Nevertheless, the second stage of the reform, carried out in the period from 1995 to 1998, gave a strong impetus to the development of the higher education system, there were positive trends due to economic changes and the democratization of society that took place in those years in the country. The main tasks that were set during this period of reformation were the full provision of all sectors of the economy with high quality an specialists. In order to solve this problem, since 1995, the first Kazakhstan standards were adopted in the training of highly qualified specialists in 310 areas, and in 1997 this figure increased to 342 areas [4]. These positive trends in the field of higher education have found their normative legal form in the Law “On Education” [5].

The second task was to improve the quality of the mechanism for entering the country's universities, improving the objectivity of assessing the possibilities of applicants, and their motivation to receive education in a particular field. The solution of this problem would make it possible to better select students for admission to universities on state orders. This task was solved with the adoption of the law “A new model for the formation of the student body of state institutions in the Republic of Kazakhstan” in 1999 [5].

The third period is from 1999 to 2000, the shortest stage, which was aimed at decentralizing the management of public universities and funding. In 1999, a new model was introduced to form a contingent of students in universities through the introduction of a system of state grants on a competitive basis, which makes it possible for applicants to study free of charge at the expense of the state budget.

The way we see the system of higher education in our country in this period of time is the result of the 4th stage in the reform of the system of higher education in Kazakhstan, which began at the turn of the 2000s [5]. The country's economy gradually began to cope with the crisis due to the open political course that the head of state led in relation to foreign neighbors. The entry of the state into the UN in 1992, the signing of a treaty on the nonproliferation of nuclear weapons, becoming members of the main monetary and financial organizations were the results of this course. It is also worth noting the strategically extremely important geopolitical location of the country, which made it possible to more effectively participate in the life of regional organizations such as the Asian Development Bank (ADB) and the Islamic Development Bank (IDB). This political course later played a key role in finding its place in the geopolitical arena of the world, and becoming a country recognized by world communities.

Such positive trends in the country's economy had a positive impact on the system of higher education as a whole. All the previously set tasks for the system of higher education in the country began to gradually find their solution. One of the most important decisions taken to solve the problem with the flow of funding in the country's universities was the rejection of the idea of decentralization of the education system and strict regulation by the state of activities carried out within the walls of a higher educational institution. In the future, the rejection of this idea did not give way to the development of a monopolistic structure in the system of higher education, giving the opportunity for the development of private educational institutions not subordinate to the state. The development of a non-state system of higher education took place through a system of competition, where each of the universities tried to give the best education to its applicants, at a more affordable price. The existence of private universities was not new in Kazakhstan, however, with the idea of abandoning decentralization, the number of private universities in the country rapidly gained momentum, if in 1993 the number of private universities in the country was 20, then already in 2008 their number reached 83 [3]. Moreover, there was a positive growth in the number of students studying at private universities, in 2004 their number amounted to almost a third of all Kazakhstani students. The increase in the contingent of applicants studying on a paid basis in private universities allowed the state to increase the flow of funding, diversifying funding sources.

However, now in the conditions of such a rapid development, the system of higher education of the country has two main tasks that were formed under the influence of a global trend that emerged at the turn of the 2000s under the name – globalization. Globalization has become a trend of trade turnover and integration of the countries of the world among themselves. This trend has opened the way for the development of the country's economy through the exchange of goods and technology, thereby the pace of development of the whole society has increased dramatically. Globalization has touched many spheres of activity of the country and society, among which one can list such as economy, science, politics, culture, and of course education.

A high-quality and affordable education system has always been and remains one of the key criteria in assessing a particular society and country in terms of their development. Kazakhstan's entry into the world stage also replaced the entry into the world stage and the system of higher education, which had to correspond both to the conditions of the market economy of the country itself and to the conditions of the world system of higher education. It is these 2 tasks that determined the future plans and the vector of development of the higher education system in the country.

The trend of globalization should have become the solution to these problems. Over the past twenty years, in the era of globalization, there have been a number of revolutionary changes in the system of higher education. However, it should be understood that higher education as a whole is an extremely little system subject to any external and internal changes, which has an extremely conservative form, and all changes in the era of

globalization are exclusively information-technological in nature, where the main role was played by the formation and development of information and communication technologies for the transfer and dissemination of knowledge and information [5].

With the entry into the world arena, the principles of higher education and its priority areas were also subject to change. In the 90s, after gaining sovereignty, the main direction and efforts of the state were focused on the development of a higher education system within the country itself, putting the democratization and development of the Kazakh society at the forefront, and achieving its planned development, which was in decline during the crisis in the country.

At the turn of the 20th and 21st centuries, the country's higher education system embarked on a track of sustainable development, and the goals of the state in terms of the development of education have experienced certain changes, in the form of expansion. Now the vector of development of higher education was focused on integration into the world community. It is worth noting that these goals were not new for our countries, but only in the era of globalization, when integration into the world academic community became more accessible and at the same time an extremely important phenomenon, this goal became of paramount importance.

One of the most important steps in order to enter the world market was the signing of the Bologna Declaration in 2010 [6]. With the entry into the Bologna system of education, the values of higher education in Kazakhstan were subject to changes, the main values for this period of time can be noted mobility, the opportunity for students to receive affordable education outside the country, as well as the possibility of lifelong learning. These two values can be said since 2010 determined the course of development that the current higher education system maintains to this day.

The Bologna Declaration, coupled with globalization, made it possible to integrate international experience into the country's higher education system, having the opportunity to work closely with foreign projects and professorial staff and universities. Globalization has become an incredibly strong impetus for the development of higher education in the country. The open policy of the country, which at one time helped the country survive the crisis of the 90s, has found its continuation in the fields of education in the country. The integration of the country's higher education system into the world community was completely open.

Globalization has also put the country's universities in a competitive development environment, where competition now proceeded not only between the universities of the country itself, but in the conditions of the world community, where the country's universities had to compete with the leading universities of the whole world. In the face of such strong competition, one of the main criteria for assessing the quality of education and the university itself as a whole has become the mechanism of accreditation and rating. This mechanism has become not only a tool for promoting the country's universities in the world market of educational services, but also an extremely useful and powerful tool for increasing the attractiveness of the university in terms of marketing [5].

At the moment, Kazakhstan in the world market of educational services in close contact with more than 50 countries, both near and far abroad. Among which we can mention such as the participation of the US Information Service, the UN Children's Fund, international organizations of UNESCO, the German International Exchange Service, the British Council in Kazakhstan, the Peace Corps, the Council for International Research and Exchanges [5].

Accordingly to different scholars, the definition of globalization may be different and Cheng Y.C., Brown P., Lauder H. and Ayyar R. refer it to the transfer, adaptation, and development of values, knowledge, technology, and behavioral norms across countries and societies in different parts of the world. Therefore, we can see, globalization, as one of the key events of the 21st century, has become an extremely important factor in the development of the higher education system, affecting at the same time such aspects of it as scientific, informational, pedagogical and educational.

REFERENCE

1.Kazakhstan Today: Назарбаев перечислил проблемы, которые пришлось решать Казахстану с момента обретения независимости. URL: https://www.kt.kz/ rus/state/_ 1377886013.html (accessed: 13.04.2023)

2.Data Commons: GDP Explorer URL: https://datacommons.org/place/country/KAZ?utm_medium=explore&mprop=amount&popt=EconomicActivity&cpv=activitySource%2CGrossDomesticProduction&hl=en (accessed: 14.04.2023)

3.Смирнова В.А. Казахстанский опыт реформирования высшего образования

URL: https://cyberleninka.ru/article/n/kazahstanskiy-opyt-reformirovaniya-vysshego-obrazovaniya/pdf (accessed: 14.04.2023)

4.Жакенов Г. Национальный доклад по развитию системы высшего образования Республики Казахстан URL: http://old.unesco.kz/education/he/kazakh/kazakh_ ru.htm (accessed: 15.04.2023)

5.Балахметова Г.К. Этапы становления системы образования Республики Казахстан URL: https://articlekz.com/article/10928 (accessed: 16.04.2023)

6.Независимое агентство по обеспечению качества в образовании. Болонский процесс в Казахстане URL: https://iqaa.kz/vysshee-obrazovanie/ bolonskij-protsess/bolonskij-protsess-v-kazakhstane (accessed: 16.04.2023)

УДК 378

Усербаева М.М.
магистр иноязычного образования, ст.преподаватель,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: madina_userbay@mail.ru

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА УПАДОК ЦЕННОСТЕЙ СРЕДИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация. В статье рассматривается влияние глобализации образования на функцию воспроизводства культурных, исторических и духовных ценностей нации. Исследуется влияние глобализации на изменения в ценностях молодежи. Рассматриваются следующие вопросы способствует ли глобализация активному вовлечению молодежи в трансформацию мировой системы и играет ли глобализация важную роль в формировании общего политического, экономического и социокультурного пространства. Снизится ли роль образовательных учреждений в воспроизводстве культурной самобытности страны в ближайшем будущем, учитывая, что система высшего образования будет интегрирована в мировое образовательное пространство.

Ключевые слова: глобализация, высшее образование, система ценностей, студенческая молодежь, антропологический кризис, национальная культура

Usserbaeyva M.M.
master of foreign language education, senior teacher,
KazUIR&WL named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: madina_userbay@mail.ru

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON THE DECLINE OF VALUES AMONG STUDENTS

Abstract. The article examines the impact of globalization of education on the function of reproduction of cultural, historical and spiritual values of the nation. The influence of globalization on changes in the values of youth is investigated. The following questions are considered whether globalization contribute to the active involvement of young people in the transformation of the world system and play an important role in the formation of a common political, economic and socio-cultural space. Whether the role of educational institutions in the reproduction of the cultural identity of the country decrease in the near future, taken into account that the higher education system will be integrated into the world educational space.

Keywords: globalization, higher education, value system, student youth, anthropological crisis, national culture

В настоящее время современный мир претерпевает множество изменений, которые принесла глобализация. Интенсивный ход глобализации отражает ключевые тенденции и реалии экономической и социальной жизни, включая значительную концентрацию рынков, увеличение конкуренции между производителями товаров и услуг и обострение конкуренции за доступ к ограниченным ресурсам. Исследователи различают два аспекта глобализации: экономическая глобализация включает в себя процесс экономической систематизации трансграничных связей и взаимоотношений, а культурная глобализация относится к формированию единой глобальной культуры, которая исключает или почти исключает уникальность местного (национального, этнического и религиозного). Вызовы и угрозы глобализации, безусловно, влияют на системы образования каждой страны и стимулируют изменения в ответ на них. Стратегически образование становится все более важным фактором экономической конкурентоспособности и устойчивого развития страны. В современном мире, где доминирует постиндустриальная логика, важность систем образования в целом признается международным сообществом и становится все более очевидной для национальных лидеров и элит.

Поток глобализации образования выражается в желании сформировать одну образовательную площадку, которая имеет единые стандарты. Хотя неолиберальный подход, являющийся основой глобализации, требует, чтобы система образования каждой страны считалась как составляющая часть

рынка и предметом рыночного регулирования. Такой подход в образовании приводит к стиранию различий, объединению различных культур и приданию им общих стандартов.

Неблагоприятное влияние глобализационной идеологии проявляется в разрушительных изменениях в направлении и качестве учебного процесса. Рыночные принципы, которые пронизывают всю систему образования, вызывают масштабную перестройку ценностей и мотивации преподавателей и студентов. Исключение воспитательных элементов из образовательного процесса и сосредоточение внимания на узкопрофессиональных целях способствует превращению сознания студентов в утилитарные потребности и удовлетворению потребительских ценностей и запросов. Формируется культ материального благополучия, формируется отношение к обязательной связи между профессиональной работой, достатком и коммерческим успехом. Однако, как показал Г. Маркузе, основа социальной интеграции потребительских ценностей приводит к закрытию культурного пространства и потере духовного измерения, что приводит к формированию "одномерного человека". С.М. Миронов указывает, что с точки зрения национальных интересов (приоритетов) и интересов национальной безопасности идеалами, к которым должно стремиться образование, являются духовно-нравственные люди, патриоты, граждане, и отличные специалисты. Большой вопрос, соответствует ли формируемая в настоящее время система образования таким идеалам. По мнению А. Запесоцкого, игнорирование духовных основ национальной культуры представляет серьезную опасность, поскольку ослабление духовного потенциала общества приводит к потере способности поддерживать его важные параметры. Речь идет о нормальном осуществлении процесса социокультурного воспроизводства, передаче основных социальных ценностей и идеалов подрастающему поколению [1].

Привнесение в класс идеи о том, что общество потребления является наиболее гуманной социальной организацией, подрывает многовековую традицию этнической духовности. Духовная основа специализации образования, напротив, заключается в том, чтобы сосредоточиться на целях и ценностях индивидуального выживания и сформировать наиболее важные и значимые навыки для адаптации к условиям растущей конкуренции, а также предпринимательские и лидерские качества.

По словам К.Д. Ушинского, характер и направленность социального образования – это "продукт длительного исторического развития страны, который нельзя заимствовать у других стран"[2, т. 1]. Нельзя недооценивать роль прошлого культурного опыта и инерции культурных процессов. Как указывает Б. Гершунский [3, с.127], по отношению к определенному поколению общественный менталитет и менталитет социума всегда содержат те элементы, которые были созданы людьми прошлого поколения. В то же время индивидуальный менталитет тех, кто живет в настоящем, не всегда отражает приоритет менталитета общества, который существует только синхронно с этими конкретными людьми. Таким образом, внедрение зарубежных моделей культурного образования представляет серьезную угрозу эффективности социокультурного воспроизводства.

Такие понятия, как "американизация" и "Макдональдс", часто ассоциируются с процессом глобализации. Согласно Дж. Ритцер [4, с. 499], на более общем уровне понятие "американизация" отражает растущее влияние Америки и присущих ей культурных норм, ценностей, структур и институтов. McDonalds - это универсальная тенденция в организации производства и управления, означающая большую эффективность, предсказуемость, единообразие и акцент на количестве, а не на качестве продуктов и услуг. Когда эта тенденция распространяется на все сферы общественной жизни и культуры, формируется определенный единый менталитет, который устраняет особенности страны.Такой современный менталитет является продуктом глобализации культуры и признается в первую очередь молодыми людьми, которые в наибольшей степени подвержены как положительным, так и отрицательным аспектам глобализации.

В результате этого влияния у молодежи, особенно студентов, формируется космополитическое мировоззрение, которые становятся "гражданами мира", а не гражданами своей собственной страны. Этому объективно способствует расширение международных связей в рамках образования, развитие международных программ студенческого обмена и стажировок, а также создает серьезный риск "утечки мозгов", учитывая экономическое, техническое слабое развитие некоторых стран и хрупкость системы образования. Эта угроза объективно оправдана, проистекая из растущего противоречия между, с одной стороны, вызовами глобализации и необходимостью открытой системы образования, а с другой стороны, необходимостью культурной и духовной самозащиты государства. Поэтому духовные ценности должны вновь стать центральным ориентиром в образовательном процессе, в то время как профессиональные принципы и ценности по-прежнему важны.

Глобализация образования приводит к воспроизводству единой модели глобальной культуры, все больше отдаляющейся от духовных ценностей национальной культуры. Это грозит не только потерей уникальной образовательной технологии национальной культуры, но и сужением роли системы образования в воспроизводстве культурной идентичности. Итак, социолог У. Бек видит в системе

образования якорь спасения, чтобы граждане могли обрести направление и способность понимать противоречия, возникающие в глобальном обществе и транснациональном ландшафте. Ученый считает, что "великим политическим ответом на глобализацию" является создание и совершенствование общества образованных и знающих людей [5].

Глобализация, как системный процесс, затрагивает все аспекты современной жизни и оказывает непосредственное влияние на формирование личности. Этот процесс неоднозначен и противоречив по своей природе, с одной стороны, расширяя возможности межличностного общения с помощью информационных технологий, а с другой, порождая явления отчуждения, которые проявляются в охлаждении и разрыве отношений с ближайшим окружением, а также ослаблении социальных связей [6].

Исходя из этого, необходимо прояснить влияние глобализации на формирование личности. Естественно думать, что любое воздействие может быть как позитивным, так и негативным. Характерной чертой формирования личности в условиях глобальных процессов является образование обновленной системы ценностей и смысловых ориентаций, представляющие собой "глобальную постиндустриализацию". Это связано с расширением личного пространства благодаря использованию инновационных технологий и современных средств коммуникации. Результатом становятся новые форматы межличностного взаимодействия, благодаря чему отношения людей и стран становятся более близкими [7].

В то же время, как отмечают исследователи, индивиды оказываются в принципиально новых ситуациях, где приходится решать сложные проблемы, одной из которых является вопрос индивидуальной идентичности. Согласно Э. Гидденсу, в условиях глобализации мощные формы социальной идентичности, такие как государство, класс и гендер, распадаются. Традиционные формы были заменены творческой самопроекцией личности как рефлексивным и ответственным актом и связаны с разработкой стратегий - стилей жизни - для определения жизненного пути [8]. В своем исследовании Гидденс указывает как на позитивные тенденции глобализации, связанные с углублением, усилением и ликвидацией национальной и этнической изоляции, так и на негативные тенденции, включая риск потери малочисленности и этнической идентичности.

Другой важный вопрос касается свободы личности. Для индивида обретение свободы является историческим, социальным и моральным требованием, критерием, указывающим на индивидуальность индивида и уровень развития общества. Развитие личности в глобализированном мире является сложным и противоречивым. С одной стороны, это связано с расширением границ внешней свободы, основанной на развитии новых информационных технологий и видов коммуникации, а с другой - с процессом возрастающего отчуждения индивидов от общества, государства, других индивидов и собственной природы [8].

Процесс глобализации влияет на развитие образования в каждой стране, углубляет взаимодействие и взаимодополняемость народов и культур, стирает экономические, культурные и цивилизованные границы, в то же время обостряет противоречия этого мира и угрожает национальной идентичности отдельных стран. Культурная глобализация, подменяя один идеал или ценность другим, способствует разрушению национальной культуры, посредством чего она разрушает национальные сообщества, национальную и культурную самобытность. Например, вот как Китай, представитель восточной культуры, решает проблему сохранения своей идентичности. В результате сильного влияния западной культуры на молодежь китайская идентичность молодых студентов подрывается. Популярная культура и интернет-ресурсы оказывают сильнейшее влияние на молодое поколение Китая.

Важной особенностью восточного образования является традиционализм, преемственность знаний, которая направлена не только на сохранение достижений предыдущего поколения, но и на их удвоение и углубление интуиции предков. В западной культуре и системах образования традиция считалась "жесткой, неизменной и консервативной", в то время как в восточной культуре традиция рассматривается как особая историческая реальность, " духовным уподоблением ученика учителем ", причем последнее является не просто подражанием, а "реализованным и символизированным в человеческом существовании". Цель этого движения - самоуглубление, переживание внутреннего просветления, которое есть не что иное, как триумф духа, универсальный смысл, акт постижения людей и мира " [9].

Признавая важность защиты национальной идентичности молодежи, Министерство образования Китая опубликовало "Уведомление о развитии педагогической этики в системе образования" в 2021/4/29 году. В уведомлении органам образования предписывается организовать подготовку учителей начальных и средних школ, профессоров университетов и высших учебных заведений по распространению китайской культуры и включению ее в содержание предметов, которые они преподают. Обучение направлено на укрепление "4-х установок" учителя (осознание личной

ответственности, осознание необходимости руководства воспитанием, осознание необходимости регулярного воспитательного процесса, осознание собственной культурной самобытности) и "4-х убеждений" (убежденность в социалистическом пути с китайскими особенностями, убежденность в теории, убежденность в существовании института, убежденность в культурной самобытности). В документе подчеркивается необходимость воспитания высоких моральных идеалов учителей, сосредоточенности детей на образовании и их приверженности образованию. Важным моментом, на который местным органам образования необходимо обратить пристальное внимание, является "базовая, широкая и глубокая" уверенность в национальной культурной самобытности Китая [10]. Изменения в этике, происходящие в мировом обществе, в основном являются результатом глобализации. Западные либеральные ценности легко пересекают национальные границы. Современное общество, основанное на либеральных ценностях, создало конкурентную среду, которая требует высокого уровня личной ответственности каждого члена общества. Молодым людям легче адаптироваться к меняющимся обстоятельствам, чем пожилым людям, которые продолжают полагаться на страну и власть. Но традиционные ценности по-прежнему составляют основу менталитета. Рост индивидуалистических ценностей, проявляющийся в росте свободы выбора в принятии решений, индивидуальной ответственности и спонтанности, может отвечать общей тенденции изменения ценностей молодежи в процессе глобализации. Однако необходимо найти баланс между традициями национальной культуры, моралью и фундаментальными этическими ценностями и реалиями современного общества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Запесоцкий А.С. Гуманитарное образование и проблемы духовной безопасности // Педагогика. 2002. № 1.
2. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6 т. М., 1998.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. М., 1998.
4. Ритцер Дж. Современные социологические теории. СПб., 2002.
5. Бек У. Что такое глобализация? Пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника; Общ. ред. и послесл. А. Филиппова - М.: Прогресс-Традиция, 2001. - 304 с.
6. Глобализация как фактор модернизации социальных ценностей российской молодежи // Relga – научнокультурологическое сетевое издание для интеллигенции. 2006. 10 июля. № 13 (135). URL: http://www.relga.ru.
7. Лекаца А.Н., Арутюнов Э.К., Свериденко В.Г. Формирование личности в условиях глобализации/Международный журнал экспериментального образования. – 2014. – № 10 – С. 159-161/ [Электронный ресурс] Режим доступа https://expeducation.ru/ru/article/view?id=6057 [Дата обращения 12.03.2023]
8. Руденко В. А. Глобализация образования и проблема сохранения ценностей национальной культуры [Электронный ресурс] Режим доступа https://cyberleninka.ru/article/n/globalizatsiya-obrazovaniya-i-problema-sohraneniya-tsennostey-natsionalnoy-kultury [Дата обращения 12.03.2023]
9. Бердяев, Н.Н. Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого / Н.Н. Бердяев. – М.: Республика, 1993. – 383 с.
10. Ван Синсинь Проблема национально-культурной идентичности преподавателей иностранных языков университетах КНР [Электронный ресурс] Режим доступа https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/280610/1/264-268.pdf [Дата обращения 12.03.2023]

СЕКЦИЯ 9.
ҚАЗІРГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ
СЕКЦИЯ 9.
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
SECTION 9.
ACTUAL PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN PEDAGOGICAL EDUCATION

UDC 371

Abilgaisanova Zh., Talap Sh.
3rd year of Bachelor's Degree
6B01701 – «Training of Foreign Language Teachers» KazUIR&WL named after Ablai Khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuldyzzab@mail.ru
talapshahizat@gmail.com
Scientific supervisor – **Toishybekova G.A.**
MA of Pedagogical Sciences
e-mail: askhatovna93@bk.ru

ACTUAL PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract: The modern world is characterized by constant changes and transformations, which also affect the sphere of education. In this context, pedagogical education plays a vital role in preparing future generations for life and work in a dynamic society. The purpose of this article is to examine the actual problems and prospects of modern pedagogical education. The article reviews the challenges faced by pedagogical education, such as technological advancements, changing demands of the labor market, and the need for effective teaching methods. It also discusses the prospects for the future of pedagogical education, including the development of modern approaches to teaching and learning, integration of technology, and promotion of lifelong learning. The article concludes that pedagogical education should strive to adapt to the changing demands of society and promote innovative teaching methods to prepare students for the challenges of the future.

Keywords: pedagogical education, modernization, student needs, prospects, technology, innovative teaching methods.

Абильгайсанова Ж., Талап Ш.
3 курс, бакалавриат
6B01701 – «Подготовка учителей иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhuldyzzab@mail.ru
talapshahizat@gmail.com
Научный руководитель – **Тойшыбекова Г.А.**
Магистр педагогических наук
e-mail: askhatovna93@bk.ru

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: Современный мир характеризуется постоянными изменениями и трансформациями, которые затрагивают и сферу образования. В этом контексте педагогическое образование играет жизненно важную роль в подготовке будущих поколений к жизни и работе в динамично развивающемся обществе. Целью данной статьи является рассмотрение актуальных проблем и перспектив современного педагогического образования. В статье рассматриваются проблемы, с которыми сталкивается педагогическое образование, такие как технологический прогресс, меняющиеся требования рынка труда и потребность в эффективных методах обучения. В нем также обсуждаются перспективы будущего педагогического образования, включая развитие современных подходов к преподаванию, интеграцию технологий и продвижение обучения на протяжении всей жизни. В статье делается вывод о том, что

педагогическое образование должно стремиться адаптироваться к меняющимся требованиям общества и продвигать инновационные методы обучения для подготовки учащихся к вызовам будущего.
Ключевые слова: педагогическое образование, модернизация, потребности учащихся, перспективы, технологии, инновационные методы обучения.

Pedagogical education plays a pivotal role in shaping the future generations, imparting them with knowledge, skills, and values that prepare them for life and work in a rapidly evolving world. It describes the carefully thought-out process a teacher will use to teach their students, taking into account prior learning, classroom context, end goals and more. With the advent of technological innovations, changing requirements of the job market, and the need for innovative teaching methods, the field of pedagogical education has undergone significant transformations. Despite these changes, modern pedagogical education still encounters numerous problems that pose a threat to the quality of education imparted to students. These challenges need to be identified and addressed through innovative strategies and solutions to ensure that pedagogical education is effective and relevant in meeting the needs of students, teachers, and the education system as a whole.

One of the significant challenges faced by pedagogical education is the increasing influence of technology. Technology has revolutionized the way people learn and communicate, making traditional teaching methods less effective. Today, students have access to an abundance of information through the internet, and they expect to use technology to enhance their learning experience. Access to learning opportunities today is unprecedented in scope thanks to technology. According to Diana Oblinger "technology is no longer an add-on to education, but rather an integral part of the learning process [1]. However, there is still a need for teachers to adapt to the changing needs of students by using innovative teaching methods that incorporate technology. This requires teachers to undergo continuous training to acquire new skills that are necessary to integrate technology into their teaching practices.

As we all know, educational institutions require funding to support various activities, including infrastructure development, teacher training, and research. However, funding for education has been decreasing, and this has had adverse effects on the education system. According to UNESCO, over 250 million children worldwide are not receiving a basic education, and the lack of funding is one of the primary reasons for this [1, p. 56]. This lack of funding has resulted in poor infrastructure, inadequate resources, and low teacher salaries. These factors contribute to a poor learning environment for students, and it affects the quality of education they receive. For that reason, it is crucial for governments and other stakeholders to increase funding for education to improve the quality of pedagogical education. Governments can allocate more resources to education in their budgets, and they can also seek partnerships with other organizations to increase funding. Private companies and philanthropic organizations can also contribute to education funding through donations and grants, for the reason that education is an investment in the future as it brings numerous economic and social benefits to individuals and societies.

Another issue facing pedagogical education is the changing demands of the labor market. With the rapid development of technology, new job markets have emerged that require different skills and competencies. Pedagogical education needs to adapt to the changing demands of the labor market by providing students with practical skills and experience in addition to theoretical knowledge. This means that pedagogical education needs to establish collaborations with industry to provide students with real-life experiences that will prepare them for the job market. Effective teaching methods are essential for pedagogical education to prepare students to become competent and skilled professionals. However, pedagogical education faces challenges in finding and implementing effective teaching methods that cater to the diverse learning styles and needs of students. Traditional teaching methods such as lecturing are becoming less effective in engaging students and enhancing their learning outcomes. Active learning, group work, and problem-solving activities are innovative teaching methods that enhance the learning experience of students and help them develop critical thinking and problem-solving skills. Pedagogical education needs to incorporate these innovative teaching methods to prepare students for the challenges of the future [2]. These methods encourage active participation and engagement of students, leading to a better understanding of the subject matter.

Apart from that, the shortage of qualified teachers has become a significant concern for many educational institutions worldwide. According to the UNESCO Institute for Statistics, around 69 million teachers are needed worldwide by 2030 to meet the demand for education [3]. The shortage of teachers is attributed to various factors, including low salaries, lack of job security, and inadequate training. The shortage of teachers has a direct impact on the quality of education students receive. Overcrowded classrooms and insufficient resources are common in schools with teacher shortages, and students often receive inadequate attention from their teachers, leading to poor academic performance [4]. To address the issue of teacher shortages, it is essential to attract more individuals to the teaching profession. This can be achieved by increasing the salaries and benefits of teachers, improving working conditions, and offering more opportunities for professional development and career

advancement. Governments and educational institutions must also work together to address the root causes of the shortage, such as inadequate training and job security. By improving the working conditions and opportunities for teachers, more individuals will be attracted to the profession, and this will ensure that the education system has enough qualified teachers to provide quality education to all students.

Although modern pedagogical education is facing several challenges, there are also prospects for the field that can contribute to the development of effective teaching and learning practices. Modern pedagogical education has several prospects that can lead to significant improvements in teaching and learning experiences. One of the most significant prospects is the integration of technology into teaching practices. Technology can be used to provide additional resources to students, engage them in the learning process, and provide personalized learning experiences [5]. Technology has the potential to enhance the quality of teaching and learning experiences and improve students' academic performance [6]. For example, online platforms can be used to provide students with access to additional learning resources, and interactive whiteboards can be used to engage students in the learning process.

Personalized learning is another prospect of modern pedagogical education. Personalized learning refers to a teaching approach that is tailored to meet the individual needs and interests of each student. This approach can enhance students' motivation and engagement and improve their academic performance and fosters equity and access by removing barriers to education [7]. It acknowledges learners' diverse needs, backgrounds, and abilities, promoting inclusive learning environments. Personalized learning goes beyond active learning and adopts a constructivist approach to learning. This means that learners are actively involved in constructing their own knowledge and understanding of concepts based on their prior experiences and beliefs. Personalized learning also involves giving students the freedom to choose the topics they want to learn and the methods they want to use for learning [5, p. 5]. We believe that personalized learning has the potential to revolutionize the traditional classroom setting and create a more engaging and effective learning environment for students. By allowing students to have more control over their learning, they can develop a deeper understanding of concepts and retain the information better. Personalized learning also recognizes the diversity in learning styles and preferences among students, and can cater to their individual needs. However, it is important to note that implementing personalized learning can be a challenge for educators, as it requires a significant shift in teaching strategies and a high level of flexibility and adaptability.

Karim, Alam, and Khan highlight the role of technology in facilitating personalized learning. They argue that technology provides opportunities for students to learn at their own pace, access learning materials from anywhere, and receive personalized feedback. Personalized learning can be achieved through the use of adaptive learning technologies and student-centered teaching methods.

Innovative teaching methods are also a prospect of modern pedagogical education. Innovative teaching methods involve the use of new and creative teaching strategies that are effective in engaging and motivating students [6, p. 10]. These methods can be used to promote critical thinking skills, problem-solving skills, and creativity. For example, problem-based learning, group work, and project-based learning are innovative teaching methods that are effective in promoting critical thinking and problem-solving skills. The purpose of introducing these new teaching strategies and methods is to improve academic outcomes and address real problems to promote equitable learning.

In addition to the teaching methods mentioned above, there are other innovative teaching methods that can be used in modern pedagogical education. One example is gamification, which involves incorporating game elements, such as points, rewards, and challenges, into the learning process to increase engagement and motivation [5, p. 8]. Gamification is an interesting and innovative way to increase student engagement and motivation. By incorporating game elements into the learning process, students can be more motivated to participate and work towards achieving specific goals. However, it's important to note that gamification alone may not be enough to ensure effective learning outcomes. It should be used in conjunction with other teaching methods and strategies to ensure that students are actually learning and retaining the information being taught. Additionally, the use of gamification may not be suitable for all subjects or age groups, and teachers should consider the appropriateness of this method for their specific class and curriculum.

Another example is the use of flipped classrooms, where students are introduced to new content through online resources, such as videos or readings, before coming to class, allowing for more interactive and discussion-based learning activities during class time [6, p. 7]. The flipped classroom approach is a great way to enhance learning and provide an engaging and interactive learning environment. By giving students access to the material before class, they can learn at their own pace and focus on areas that may be more challenging. During class time, the focus can shift to discussion, collaboration, and problem-solving, where students can apply the knowledge, they have gained. This approach also helps to promote active learning and student-centered teaching, as students are more involved in the learning process and have greater control over their learning experience.

Aliakbari and Saif highlight the importance of promoting critical thinking skills in innovative teaching methods, such as problem-based learning, inquiry-based learning, and case-based learning. These approaches can help students develop higher-order thinking skills, such as analysis, evaluation, and synthesis. We strongly agree with Aliakbari and Saif that promoting critical thinking skills is crucial in innovative teaching methods. In the fast-paced and constantly evolving world we live in, students need to learn how to analyze, evaluate and synthesize information, in order to make informed decisions and solve problems. Problem-based, inquiry-based and case-based learning methods can provide students with opportunities to apply their knowledge in real-world scenarios, which helps them develop these higher-order thinking skills. These methods also foster collaboration and communication among students, which are important skills in both academic and professional settings. The potential benefits of these prospects for students, teachers, and the education system as a whole are significant. The integration of technology can enhance the quality of teaching and learning experiences and improve students' academic performance. Personalized learning can lead to better student outcomes and promote student success. Innovative teaching methods can lead to more engaged and motivated students, improved academic performance, and a better overall learning experience [7, p. 6]. From our perspective, modern pedagogical education is a constantly evolving field that offers numerous prospects for enhancing the teaching and learning experience. The incorporation of technology, personalized learning, and innovative teaching methods has the potential to transform traditional education models and lead to improved outcomes for students, teachers, and the education system as a whole. As we continue to explore and implement these prospects, it is essential to ensure that we prioritize the well-being and success of students, and remain committed to providing them with the best possible education.

To sum up, modern pedagogical education is facing a range of challenges that need to be addressed in order to ensure that it is relevant and effective in preparing future teachers. Some of the key challenges include inadequate teacher training, the need for greater emphasis on practical experience, and the integration of new technologies in the learning process. Despite these challenges, there are also promising prospects for the future of pedagogical education. The increasing awareness of the importance of education as a critical component of national development and the growing demand for high-quality education are some of the factors that are driving positive change in the realm of pedagogical education. As the field of education continues to evolve, there is a great opportunity to embrace these prospects and work towards creating a brighter future for learners and educators alike. By investing in modern pedagogical education, we can cultivate a more knowledgeable, skilled, and engaged population, capable of tackling the complex challenges of the 21st century. To address the challenges faced by modern pedagogical education, there is a need for concerted efforts by all stakeholders, including educators, policymakers, and other stakeholders in the education sector. In addition, there is a need for ongoing research and innovation to identify new approaches and tools that can be used to improve teacher training and enhance the learning experience for students.

Overall, the future of pedagogical education is closely tied to the ability of educators and policymakers to address the challenges faced by the sector and to embrace new approaches that can improve the quality of teaching and learning. By doing so, we can help ensure that future generations have access to the knowledge and skills they need to thrive in an increasingly complex and interconnected world. Moreover, it is crucial that educational institutions continue to prioritize and invest in pedagogical research and development to create a more dynamic and effective learning environment. Through this, we can equip students with the necessary tools to adapt and succeed in a rapidly changing society.

REFERENCE

1. Oblinger, D. (2004). The Next Generation of Educational Engagement. Journal of Interactive Media in Education, (8), 1-18. doi: 10.5334/2004-8-oblinger
2. Winkel, S. (2019). Innovations in pedagogical education: Active learning, group work, and problem-solving activities. Journal of Pedagogical Innovations, 6(1), 40-52.
3. Koehler, M. J., & Mishra, P. (2009). What is technological pedagogical content knowledge? Contemporary Issues in Technology and Teacher Education, 9(1), 60-70.
4. Flores, M. A. (2017). Pedagogical education in the 21st century: challenges and perspectives. Journal of Education and Human Development, 6(1), 12-23.
5. Gavrin, A. D. (2019). Beyond active learning: a constructivist approach to learning. Journal of Physics Teacher Education Online, 14(2), 4-12.
6. Karim, M. R., Alam, M. J., & Khan, M. A. (2018). The role of technology in improving teaching and learning in higher education. Journal of Education and Practice, 9(25), 80-89.
7. Aliakbari, M., & Saif, S. (2019). Critical thinking in teaching and learning: a review study. Journal of Educational and Learning Studies, 8(1), 85-97.

ӘОЖ 352.3

Абилдиева Г.Ж., Абилова З.Е., Ақатай Н.А.
Студент
«6В01201-Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу»
М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті
Петропавл, Қазақстан
e-mail: abildievagulnur@mail.ru
Ғылыми жетекші: **Касенова М.Т.**
Аға-оқытушы
М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ 5-6 ЖАСАР БАЛАЛАРДЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУҒА АРНАЛҒАН ЭЛЕКТРОНДЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰРАЛ

Түйін: Мақалада 5-6 жасар балалардың логикалық ойлауын дамытуға арналған дидактикалық тапсырмалар жайында айтылған. Балалардың ойлау қабілетін дамытатын, қызығушылықтарын арттыратын жұмыс түрі – логикалық тапсырмалар ұғымы ашылады. Бала ойлауын анықтауға арналған логикалық жаттығулардың тиімділігіне анықтама берілген. Сонымен қатар тәжірибеде колданылған логикалық тапсырмалардың түрлері көрсетілген.

Түйін сөздер: логикалық ойлау, логикалық тапсырмалар, салыстыру, ойлау операциялары, талдау, жинақтау.

Abildiyeva G., Abilova Z., Aqatay N.
Student
«6B01201- Preschool education and upbringing»
North Kazakhstan University named M. Kozybayev
Petropavl, Kazakhstan
e-mail: abildievagulnur@mail.ru
Scientific supervisor: **Kasenova M.T.**
senior teacher
North Kazakhstan University named M. Kozybayev

ELECTRONIC DIDACTIC MANUAL AS A MEANS OF DEVELOPING LOGICAL THINKING FOR CHILDREN OF 5-6 YEARS OLD

Abstract: The article talks about didactic tasks on the development of logical thinking for children 5-6 years old. The type of work that develops children's mental abilities and increases their interest is the concept of logical tasks. The effectiveness of logical exercises to determine the child's thinking is determined, the types of logical tasks used in practice are shown.

Keywords: logical thinking, logical tasks, comparison, thinking operations, analysis, summation.

Қазақстан Республикасының қазіргі мектепке дейінгі мекемеде жаңа өзгерістер мен әлемдік білім беру тәжірибелерін пайдалана отырып, баланың жеке дара күшінің дамуын қамтамасыз ететін жаңа бағыттағы жобаны іздестіру және қолдануға арналған Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «... әр баланың қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы», «...жеке адамның дарындылығын дамыту» сияқты мәселелер мемлекеттің білім саясатының басты ұстанымында атап көрсетілген. Сол себепті қазіргі таңдағы негізгі талаптардың бірі – білімді әлемнің бүтіндей бейнесін қабылдай алатын, логикалық ойлауы дамыған, жаңаша тәуелсіз ойлай алатын шығармашыл тұлға тәрбиелеу [1].

Мектепалды топ - балалардың логикалық ойлауын дамытудың негізгі кезеңі. Бұл кезде балалардың ойлары нақты – бейнеліден, абстрактылы–логикалық ойлауға қарай дамиды. Логикалық тапсырмалар балаларды белсенділікке тәрбиелеу, өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландыру, сондай-ақ, балаларды икемділік пен шеберлікке баулу мақсатында пайдаланылады. Жыл өткен сайын балаларға арналған күрделі тапсырмалар көлемі ұлғаюда, әсіресе логикалық тапсырмалар. Бүгінгі күнде мектеп бағдарламасында күрделенген тапсырмаларға бала дайын болып баруы керек, сол себепті, балалардың жас ерекшелігін ескере отырып, қазақ тілінде түрлі логикалық тапсырмалар беру арқылы баланың интелектуалдық деңгейін көтеру, логикалық ойлау дәрежесін арттыруға арналған заман талабына сай жаттығулар жинағын құрастыру – білім беру процесіндегі өзекті мәселе болып отыр [2].

«Логикалық тапсырмалар» баланың жас ерекшелігін ескере отырып құрастырылады. Логиканың дамуы өздігінен ізденіп жұмыс жасауына мүмкіндік береді. Логикалық тапсырмалар баланың

интеллектуалдық деңгейін көтереді. Мектеп жасына дейінгі балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытуда сұрақтардың алатын орны ерекше. Сондықтан балаға қойылатын сұрақ жүйелі, әрі түсінікті болуы керек. Сұрақтар қоя білу қиялдаудың ең жоғарғы сатысы және нәтижелі ойда негізгі рөл атқарады. Міне, осыдан баланың логикалық ойлауының қиялдау қабілеті шыңдалады, дамиды. Бұл қазіргі заманға өте қажет.

Осы тақырыптың аясында тәрбиешілердің ойын білу мақсатында балабақшада сауалнама өткізілді. Сауалнаманың басты мақсаты – тәжірибесі мол педагогтардың логиканы дамытуға арналған электрондық дидактикалық құрал туралы ойларын білу болып табылды. Сауалнамадан жалпы өтушілер саны – 11.

Педагогтарға сұрақтар біз әзірлеп жатқан құрал бойынша қойылды. Мысалы ретінде бірнеше сұрақ пен жауаптарын ұсынамыз:

«Электронды дидактикалық құралдың қандай бағытта болғанын қалайсыз?» сұрағына респонденттердің 9,1% - «ерте заманнан келе жатқан ертегі кейіпкерлерімен»; 27,3% - «ұлттық нақышта»; 63,6% - «заманауи мультфильм кейіпкерлерінің қатысуымен» деп жауап берген. Осы жауаптарға сүйеніп, біз құралдың негізгі кейіпкері ретінде балалар арасында өте танымал кейіпкер – Хаги Вагиды алдық. Яғни, бұл кейіпкерді алудағы басты мақсатымыз – балалардың қызығушылығын ояту болып табылады.

Алдын ала құралымыз электронды түрде болады деп бергенімен, нақты балалармен жұмыс жасайтын педагогтардың ойын білуді жөн көрдік. Осы мақсатта сауалнамаға «Сіздің ойыңызша балалармен жұмыс барысында жұмыс дәптерін немесе электронды құралдардың қайсысын қолданған тиімдірек, ыңғайлы болып саналады?» сұрағы енгізіліп, оған 18,2% - «бұрыннан қолданылып келе жатқан жұмыс дәптерін»; 81,8% - «заманға сай дамып жатқан электронды құралдарды» деген жауаптар алынды. Жауаптардың басымды бөлігіне сәйкес, электронды құрал түрінде жалғастырдық.

Осы сауалнаманың нәтижесінде, келесідей қорытындыларға қол жеткіздік:

- қазіргі таңда балаларға көбінесе заманауи кейіпкерлердің қызығушылық тудыратынын;
- электрондық құралдардың қазақ тілінде тапшы екендігіне;
- бұндай құралды пайдаланудың тиімділігіне;
- жаңаша құралдарды пайдалану балаларға жақсы әсер ететіндігіне көз жеткіздік.

Заттар мен құбылыстардың сезім мүшелері арқылы танып білуге болмайтын ішкі қасиеттерін, мәнімен сырын тек ақыл-ой арқылы, ой қорытындылар жасау арқылы ғана танып біле аламыз. Сондықтан, мектепалды топтарында, ересектер топтарында баланың көрнекі-әрекеттік және көрнекі-бейнелілік ойлау түрлерін берік қалыптастырып, сөздік логикалық ойлау түрлерін біртіндеп дамытуға байланысты жұмыстар жүргізілуі қажет. Көрнекі-әрекеттік ойлау - нақты заттарды пайдаланып, белгілі бір мақсатты шешуді көздейді. Ойлаудың бұл түрін қалыптастыру арқылы баланың бойында өзінің іс-әрекетін саналы басқару және бақылау, бағыттап, ойластырып әрекет ету қабілеті дамытылады. Көрнекі-әрекетті ойлауды жетілдірудің негізгі жолдарының бірі,балалардың алдына бір белгілі мақсат қоя отырып, ойыншықтармен, құрылыс заттарымен жұмыс жүргізу көзделеді (сурет 1) [3].

Сурет 1 - Логикалық тапсырмалардың түрлері

Осыған сәйкес, біздің электронды дидактикалық құралымыз 5 бөлімге бөлініп қарастырылған тапсырмалар жасалынған. Бұл бөлімдер: «Сандар әлемі», «Геометриялық пішіндер», «Табиғат аясында», «Ойлан тап!», «Ұлттық сана» деп аталады. Әр бөлімге сәйкесінше тапсырмалар жинақталды. Мысалы: «Қандай айырмашылығы бар?», «Қайсысы артық?» тапсырмалары арқылы балалар екі затты салыстырып, айырмашылығын айта алады немесе «Топтау» тапсырмалары арқылы балалардың заттарды жинай білу қабілеті дамиды. Көрнекі-бейнелілік ойлау - заттардың бейнелерімен ойда әрекет ете отырып, белгілі бір мақсатты шешуді көздейді. Ойлаудың бұл түрін қалыптастыру арқылы баланың бойында мақсатқа жетудің әртүрлі жолдарын, әртүрлі бағыттарын, әртүрлі әдіс-тәсілдерін табу қабілеті дамиды. Оны жетілдіру жолдарына сызбалармен жұмыс, тізбек құру, үстелге қойып ойналатын арнайы ойындар (шахмат, текшені лақтыру арқылы ойналатын ойындар) қолданылады. Сөздік-логикалық ойлау - сөз немесе белгі арқылы бейнеленген ұғымдармен нақты ережелерге бағына әрекет ете отырып, белгілі бір мақсатты шешуді көздейді. Ойлаудың бұл түрін қалыптастыру арқылы баланың бойында пайымдау және сол пайымдау арқылы берілген шарттан ауытқымай нақты қорытынды шығара білу қабілеті дамиды. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік-логикалық ойлауын дамыту құралы ретінде жұмбақтарды, қызықты есептерді, логикалық жаттығуларды, сан-алуан сөзжұмбақ, ребустарды, логикалық ойындарды т. б пайдалануға болады. Сол себепті де, дидактикалық құралымызда осы типтес тапсырмаларды алуды жөн санадық.

Логикалық ойлаудың ерекшелігі – қорытындылардың қисындылығында, олардың шындыққа сай келуінде. Ұғымдар арасындағы байланыстар мен қатынастар логикалық ойлау жолымен ашылады. Өз тәжірибемізде қолданған төмендегі логикалық тапсырмаларды ұсынамыз[4]:

№1 «Сандар әлемі»:

- заттарды санап, санды жаз;
- дұрыс жазылған санды тап;
- берілген санға сәйкес келетіндей етіп шеңберді боя, т.б.

№2 «Геометриялық пішіндер»:

- ұқсас заттарды сәйкестендір;
- геометриялық пішіндердің жұбын тап.

№3 «Табиғат аясында»:

- бос орынды толықтыр;
- байланыстыр;
- айырмашылығын тап.

№4 «Ойлан тап!»:

- қатені тап;
- жарты бөлшектерді біріктір;
- жоғалған заттарды тап.

№5 «Ұлттық сана»:

- артығын тап;
- дұрыс жолды анықта.

Осы секілді тапсырмаларды беру арқылы біздегі баланың логикалық ойлауын дамыту бағытындағы жұмыстар жүйеленеді және оны ұйымдастырудың тиімді жолдары, әдіс-тәсілдері айқындалады, балалардың логикалық ой-қабілеттерін қалыптастыру жұмысының жағдайын біршама арттырады деп ой түйіндейміз.

Қорытындылай келе, баланың ақыл-ойының дамуы тек белгілі бір білім көлемін ғана емес, жалпы тәлім-тәрбиелік іс-әрекеттерді игерумен бірге, ойлау, қиялдау, есте сақтау, елестету және тағы да басқа қабілеттерінің дамуын қамтамасыз етеді. Жалпы логиканы дамыту, бұл математикалық қабілеттердің дамуымен қатар, ойлау операцияларын да жоғары дәрежеге жеткізеді. Балалардың шығармашылық қабілетін дамытуда логикалық тапсырмалар орындатудың маңызы зор. Логикалық тапсырмалар балаларды белсенділікке тәрбиелеу, өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландыру, сондай-ақ балаларды икемділік пен шеберлікке баулу мақсатында пайдаланылады.

ӘДЕБИЕТ:

1. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы.
2. Логикалық ойлау қабілетін дамыту №11, 2008, 53-54 бет.
3. Қыдыршаев А. Балалардың жас ерекшеліктерін ескеру. «Ұлағат», 2000,1.
4. Қаженбаева А.Е. Бала танымын ойынмен дамыту //Отбасы және балабақша, 2002, №1.-Б. 149

УДК 378.14

Адилжанова У.Р. – докторант
«8D01701 – Подготовка педагогов
иностранных языков»,
Казахский университет международных
отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы, Казахстан.
e-mail: umit04@mail.ru
Джусубалиева Д.М. – д.п.н., профессор
Казахского университета международных отношений и
мировых языков имени Абылай хана,
академик МАИН г.Алматы, Казахстан,
e-mail: dinaddm@mail.ru

РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МОДЕЛИРОВАНИИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ПОИСКОВО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Аннотация. Современное образование не должно отставать от новых направлений модернизации образования, которые происходят в мире. В связи с этим, многие научно-исследовательские работы соискателей в сфере образования, в частности методики преподавания, связаны с инновационными технологиями. В данной статье рассматривается роль цифровых технологий в формировании поисково-исследовательской компетенции будущих учителей и их значимость в моделировании самого процесса. В статье раскрывается определение концепта «поисково-исследовательской» деятельности, обсуждаются преимущества и возможности исследовательской деятельности будущих специалистов для развитий их профессиональных и личностных качеств.

Ключевые слова: поисково-исследовательская деятельность, моделирование, цифровая технология, учебный процесс, учитель ИЯ

Adilzhanova U.R. – Doctoral student,
“8D01701 – Training of foreign language teachers”,
Kazakh Ablai Khan UIR and WL Almaty, Kazakhstan
Dzhusybalyieva D.M. – doctor of pedagogical sciences,
Professor of KazUIR&WL,
academician of IAIS, «Kazakh Ablai khan University
of International Relations and World Languages» JSC,
Faculty of Postgraduate Education,
Almaty, Republic of Kazakhstan, dinaddm@mail.ru

Abstract. Modern education should not lag behind the new directions of modernization of education that are taking place in the world. In this regard, many research works of applicants in the field of education, in particular teaching methods, are associated with innovative technologies. This article examines the role of digital technologies in the formation of search and research competence of future teachers and their importance in modeling the process itself. The article reveals the definition of the concept of "search and research" activity, discusses the advantages and possibilities of research activities of future specialists for the development of their professional and personal qualities.

Keywords: search and research activity, modeling, digital technology, educational process, FL teacher

Поисково-исследовательская деятельность учителей иностранного языка является одним из ключевых профессиональных компетенций в сфере образования. Как определяет многие ученные (Безрукова В.С,. Олешков М.Ю) поисково-исследовательская деятельность отличается от других видов исследований тем, что осуществляет тесную связь теоретической части исследования, с реализацией результатов эксперимента в профессиональной сфере. Опираясь на теоретические предположения, мы попытаемся дать определение поисково-исследовательской компетенции учителя следующим образом: *поисково-исследовательская компетенция* - это способность и умение учителя находить необходимую информацию и нужные материалы из разных источников, используя эффективные методы поиска, включая современные интернет технологии, уметь анализировать полученную информацию и применять ее в своей исследовательской деятельности, уметь самостоятельно генерировать идеи, конструировать

алгоритм действий, находить недостающую информацию в информационном поле, предоставлять новые концептуальные идеи, способствующие лучшему изучению рассматриваемой проблемы.

Блинов В.И. в своей концепции цифрового обучения считает, что «Цифровые («передовые», «умные», «SMART») технологии составляют ядро современного этапа технологического развития и сохранят доминирующую роль в обозримой перспективе. В настоящее время активно происходит процесс цифровизации – глубокой конвергенции цифровых технологий с материальными и социально-гуманитарными технологиями и практиками, в том числе, образовательными» [1]. Вместе с процессом глобализаций, процесс цифровизации идет ускоренными темпами. Цифровые технологий не только ускорили процесс глобализации и интеграции, но и поменяли некоторые взгляды на жизнедеятельность человека. Выступая на форуме «Digital Almaty-2021» президент Казахстана К.К.Токаев отметил, что «мы продвигаемся дальше и развиваем процесс цифровизации с помощью внедрения 5G интернет обеспечения, мы уже знаем что, цифровые технологии будут в нашей повседневной жизни». [9] Образование в этой программе не исключение. Сегодня мы не можем представить развитие экономики, образования, международное сотрудничество без участия цифровых технологий, тем более, что сейчас растет поколение Z, для которых интернет, гаджеты и смартфоны стали уже нормой жизни.

Поиск информации для исследования и материалов для учебного процесса основная деятельность учителя-исследователя, и цифровая компетенция является одной из ключевых компетенций при формировании поисково-исследовательской компетенций.

В случае использования цифровых технологий для языковых дисциплин, необходимо знать какие именно программы, приложения, платформы подходят для формирования языковых компетенции в целом, и поисково-исследовательской компетенции, в частности. Не стоит забывать про важность гаджетов и интернета, которые напрямую связаны с организацией цифрового учебного процесса.

Процесс формирования поисково-исследовательской компетенции с использованием цифровых технологий происходит разными путями:

- проведения исследований используя виртуальные лаборатории;
- проведение дистанционного исследования, проведение эмпирических анализов образовательной деятельности, удаленно (онлайн тестирование, онлайн анкетирование и т.п)
- управление данными с использованием специальных компьютерных программ вычисления (диаграмма, графика);
- для теоретического анализа литературы использование цифровых образовательных ресурсов (электронные книги, электронные журналы, электронные библиотеки, аудио материалы, видео материалы);
- моделирование эксперимента с использованием специальных программ (например, Coggle);
- проведение и участие в онлайн научных конференциях;
- поисковая деятельность с использованием интернет- поисковика;
- обработка и управление информацией в цифровом формате.

Цифровые технологии служат как средство и как технология обучения – (ДОТ, цифровая-проектная технология, сетевая технология, кейс технология, ИКТ технология) для формирования поисково-исследовательской компетенции.

Какие возможности дают цифровые технологии учителям-исследователям иностранного языка:

- Возможность применить все технологии дистанционного обучения (кейс, онлайн, телевизионно-спутниковую);
- Возможность выявить слабые стороны необходимые для реализации инновационного образовательного процесса и совершенствовать систему образования;
- Возможность корпоративно работать над исследованием в разных форматах (онлайн, синхронно, асинхронно, в офлайн режиме);
- Возможность повысить цифровую грамотность преподавателей и студентов или (учителей и учеников);
- Возможность усовершенствовать технический и технологический подход в обучении.

Качественное дидактическое обеспечение для проведения занятия с применением цифровых технологий, напрямую зависит от четко поставленной цели и последовательности задач курса. Образовательная программа иноязычного образования и ее компоненты направлены на то, чтобы принципы образовательного процесса определялись содержанием, целью и формируемыми ключевыми компетенциям.

Описывая основные моменты моделирования мы уделяем внимания на самые важные элементы модели процесса формирования ипоисково-исследовательской компетенции.

Основой формирования поисково-исследовательской компетенции учителя является госзаказ (ГОСО), профессиональный стандарт учителя общеобразовательных школ, где одним из основных

функции учителя, показана – исследовательская деятельность, и социальный заказ. Учитель должен быть конкурентоспособным специалистом в своей области. Далее в целевом блоке определяем цель процесса, которая выходит на конечный результат. Концептуальный блок показывает в сжатом виде объект, предмет, новизну исследования.

Для формирования поисково-исследовательской компетенции студентов иноязычного образования с педагогическим направлением мы определяем набор методических принципов:

- интерактивно-коммуникативный;

- контекстно –информативный;

- исследовательско-прикладной;

- рефлексивно-деятельностный;

Определяются так же подходы, технологии, формы которые наиболее являются наиболее эффективными для разработки методической модели формирования поисково-исследовательской компетенции студентов иноязычного образования, будущих учителей.

На протяжении многих лет моделирование является одним из самых актуальных методов научного исследования, оно широко применяется в педагогической деятельности. Метод моделирования дает возможность объединить теоретические и эмпирические аспекты в педагогическом исследовании.

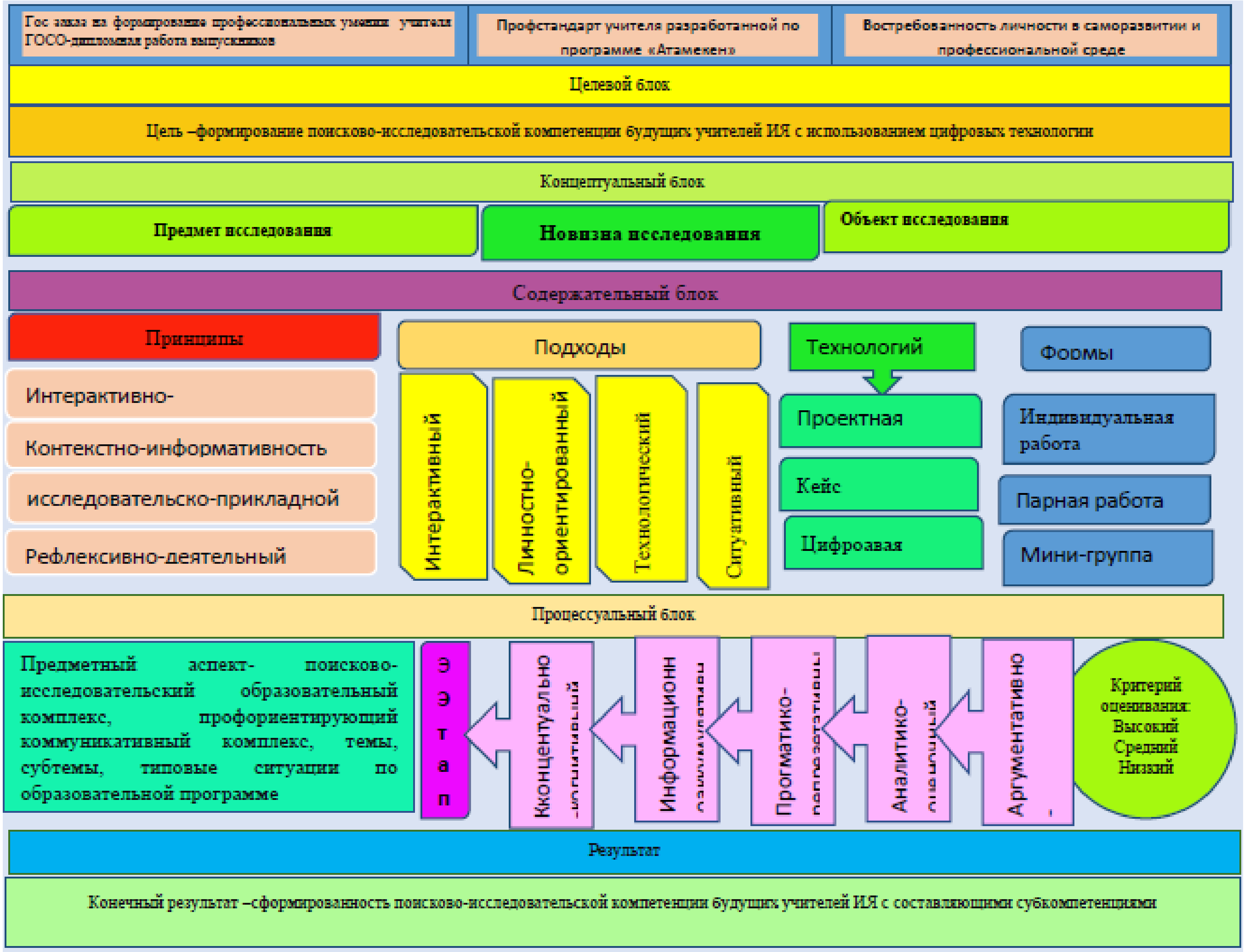

Модель 1. Модель формирования поисково- исследовательской компетенции будущих учителей иноязычного образования с применением цифровых технологий

Будущие учителя, должны осознавать важность поисково-исследовательской деятельности в образовании, так как без исследовательских открытий, образование не может развиваться. Двигаться вперед с использованием новых технологий, обогащать свои знания новой информацией, использовать самые новейшие научные открытия в своей профессиональной деятельности даст возможность будущему учителю стать высококвалифицированным работником своей сферы. Именно поэтому, студентам, будущим учителям, стоит определить для себя ту сферу поиска и исследований в отрасли педагогики или лингвистики, по которой может в дальнейшем плодотворно и с пользой работать для

общества. Поисково-исследовательская компетенция в решении профессионализма учителя играет важную роль, поэтому работа по исследованию данной проблемы считается весьма актуальной.

Современный учитель иностранного языка должен профессионально ориертироватся в различных отраслях профессиональных исследований. Основные задачи поисково-исследовательской деятельности учителя иностранного языка, как нами былор выше сказано находить элемены новизны в поисковой работе, исследовать по нормам исследовательской культуры и следовать алгоритому исследовательской деятельности, обосновать, экперименировать, делать выводы, внедрить свою новизну или новые элементы в образовательную технологию или внедрить новый концептологическую идею в систему образования.

Для поверки эффективности формирования поисково-исследовательской компетенций будущих учителей иностранного языка на основе разработаной модели, с примененеием цифровых технологий, подготовли этапы проведения эксперимента, которые базируются на «кейс-стади», технологию по практическому иностранному языку.

Исследовательская работа состоит из пяти этапов по которым были сформированы критерии оценивания с дискрептирами:

1. Когнитивно-концептуальный этап-необходимо разделить студентов на мини-группы и определить методы исследования. Выделить основные понятия в исследовательской работе, и концептологические ценности. Например; а) взять интервью у учителей школ или провести беседу с иностранными специалистами, работающими в области образования; б) с помощью интернет поисковика изучить различные программы; в) обменяться мнениями со студентами, обучающимися по специальности учителя; г) изучить новые нормативные документы в области образования;

2. Информационно-аккумулятивный-обсуждение между участниками группы собранные материалы и информацию. Проанализировать материалы на предмет выявления проблем, сравнение-сопостовление, прогнозирование возможных решений;

3. Прагматико-репрезентативный – показать результаты поисково-исследовательской работы. Студентам предстоит пояснение, обяснение анализов работы, высказывание своих точек зрения, приводить разные примеры. Студенты показывают свою работу с помощью видео роликов (полученных интервью, видео во время беседы, показ итогов в виде небольшой программы), с помощью презентации Power Point, с помощью диаграммы, моделирования, таблиц;

4. Аналитико-оценочный-общий анализ поисково-исследовательской работы студентов. Выводы и самооценка и определение перспективы исследовательской работы студентов;

5. Аргументивно-коммуникативный –обсуждение работ студентов, умение высказать свое мнение, рассказать о пользе данного вида работы, отстаивать свою точку зрения с аргументирующими фактами, выделять недостатки исследования которые необходимо учитывать в будущем.

Наряду с основными элементами формирования поисково-исследовательской компетенций, так же важно конструировать критерии и дескрипторы формирования поисково-исследовательской компетенций будущих учителей иностранного языка с использованием цифровых технологий, которые помогают определить уровень сформированности и субъективно оценить поисково-исследовательскую компетенцию студентов.

Таким образом, моделирование дает возможность рассмотреть наиболее важные характеристики необходимые для формирования поисково-исследовательской компетенции будущих учителей. Модель должна быть простой и логически понятной для удобства использования, внесения новых изменений и дополнений в ее структуру и параметры. Научно-методической базой моделирования является теория подобия, то есть взаимно-однозначное соответствие между двумя объектами. Использование процесса моделирования позволяет вычленить отдельные компоненты, установить взаимосвязи, пространственные отношения между структурными компонентами, выявить условия реализации по формированию поисково-исследовательской компетенции будущих учителей. Завершающей ступенью моделирования является оценочный контроль адекватности созданной модели и соответствие поставленной задаче.

ЛИТЕРАТУРА

1. Безрукова В.С. настольная книга педагога-исследователя. –Екатеринбург: Дом учителя, 2000.
2. Под научной редакцией В. И. Блинова. Педагогическая концепция цифрового профессионального образования и обучения. Москва, 2020
3. Хуторской; С. **Компетентностный подход в обучении.** Научно-методическое пособие. — М.: Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, 2013. — 73 с. : ил. (Серия «Новые стандарты»).]

4. Рындина, Ю. В. Исследовательская компетентность как психолого-педагогическая категория / Ю. В. Рындина. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2011. — № 1 (24). — С. 228-232. — URL: https://moluch.ru/archive/24/2553/ (дата обращения: 17.01.2022).

5. Кунанбаева С.С. «Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности» Алматы-2017

6. Джусубалиева Д.М., Мынбаева А.К., Сери Л.Т., Тахмазов Р.Р. Цифровые технологий в иноязычном образовании. Дистанционное обучение. Алматы-2019

7. Выступление Президента в форуме «Digital Almaty-2021». Новости 05,02,2021 канал-Казахстан

8. И.И.Цыркун, Теоретико-методические основания разработки и изучения магистрантами педагогической инноватики- у дапамогу даследчык: методологический семинар

9. Abdullayev, A. A. (2020). System of information and communication technologies in the education. Science and world International scientific journal, 2, 19-21. http://en.scienceph.ru/f/science_and_world_no_5_81_may_vol_ii.pdf#page=19

10.Darazha, I., Lyazzat, R., Ulzharkyn, A., Saira, Z., & Manat, Z. (2021, March). Digital Competence of a Teacher in a Pandemic. In 2021 9th International Conference on Information and Education Technology (ICIET) (pp. 324-328). IEEE. https://doi.org/10.1109/ICIET51873.2021.9419644

11.https://www.menobr.ru/article/65527-tsifrovaya-pedagogika-povyshaem-uspevaemost-v-klasse (Дата обращения-11.02.2023)

НОРМАТИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ:

1. https://atameken.kz/ru/services/16-professionalnyye-standarty-i-tsentry-sertifikatsii-nsk. Приложение к приказу Председателя Правления Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» № 133 от 8 июня 2017 года

2. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604 Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.08.2020 г.)

3. https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-n-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvarya-2018-g Послание первого Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 10 января 2018 г.

УДК 37:81’1

Айкимбаева Н.Н.,
Магистрант
«7М01711-Подготовка педагогов иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
e-mail: nur.ai.80@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ ПОСРЕДСТВОМ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ (ЦОР)

Аннотация: В статье рассматриваются преимущества изучения английского языка как иностранного, учащихся основной школы с помощью внедрения цифровых ресурсов. Анализируются вопросы, отражающие особенности организации учебного процесса с применением цифровых инструментов, которые существенно влияют на формирование иноязычной лингвистической компетенции учащихся. Автор рассматривает понятие «цифровые образовательные ресурсы» в контексте основной школы, а также условия работы преподавателей с цифровыми образовательными средствами, которые способствуют совершенствованию знаний английского языка. Внедрение средств цифровизации в образовательный процесс кардинально изменило условия изучения иностранного языка, предоставив учащимся возможность улучшать навыки говорения и письма при работе с аутентичными материалами. В статье обозначена роль вебинаров как одна из возможностей для улучшения навыков устной речи на английском языке.

Ключевые слова: цифровые образовательные ресурсы, английский язык, иностранный язык, технология, образование, обучение, лингвистическая компетенция

Айкимбаева Н.Н.,
Магистрант
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: nur.ai.80@mail.ru

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫ (ЦББР) АРҚЫЛЫ НЕГІЗГІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Түйін: Мақалада цифрлық ресурстарды енгізу арқылы негізгі мектептің оқушыларына шет тілі ретінде ағылшын тілін үйренудің артықшылықтары қарастырылады. Студенттердің шет тілдік лингвистикалық құзыреттілігін қалыптастыруға айтарлықтай әсер ететін цифрлық құралдарды қолдана отырып, оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктерін көрсететін мәселелер талданады. Автор «цифрлық білім беру ресурстары» ұғымын негізгі мектеп контекстінде, сондай-ақ ағылшын тілін жетілдіруге ықпал ететін цифрлық білім беру құралдарымен оқытушылардың жұмыс жағдайларын қарастырады. Білім беру процесіне цифрландыру құралдарын енгізу шет тілін үйрену шарттарын түбегейлі өзгертті, оқушыларға аутентті материалдармен жұмыс істеу кезінде сөйлеу және жазу дағдыларын жақсартуға мүмкіндік берді. Мақалада вебинарлардың ағылшын тілінде сөйлеу дағдыларын жақсарту мүмкіндіктерінің бірі ретіндегі рөлі көрсетілген.
Тірек сөздер: цифрлық білім беру ресурстары, ағылшын тілі, шет тілі, технология, білім беру, оқыту, лингвистикалық құзыреттілік

Aikimbayeva N.N.,
Master student
Ablaikhan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: nur.ai.80@mail.ru

FORMATION OF LINGUISTIC COMPETENCE OF BASIC SCHOOL STUDENTS THROUGH DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES (DER)

Abstract: The article discusses the advantages of learning English as a foreign language for basic school students through the introduction of digital resources. The issues reflecting the peculiarities of the organization of the educational process with the use of digital tools that significantly affect the formation of foreign language linguistic competence of students are analyzed. The author examines the concept of «digital educational resources» in the context of basic school, as well as the working conditions of teachers with digital educational tools that contribute to the improvement of English language skills. The introduction of digitalization tools into the educational process has radically changed the conditions for learning a foreign language, giving students the opportunity to improve their speaking and writing skills when working with authentic materials. The article outlines the role of webinars as one of the opportunities to improve oral language skills in English.
Keywords: digital educational resources, english, foreign language, technology, education, training, linguistic competence

Информационно-коммуникационные технологии являются неограниченной основой для создания информационной и объективной среды для образования и самообразования людей, удовлетворения их профессиональных и личных интересов и потребностей. Но одно только наличие доступа к интернет-ресурсам не гарантирует быстрого и качественного языкового образования. Именно поэтому на современном этапе обучения иностранным языкам с использованием новейших интернет-технологий существует острая необходимость в разработке новых учебных интернет-ресурсов, направленных на комплексное формирование и развитие прогресса в обучении иностранным языкам. ЦОР обладают огромным образовательным потенциалом и, по-видимому, являются дополнительной возможностью для создания информационной и обучающей среды. Они помогают повысить уровень социокультурной компетентности при преподавании английского языка, создавая уникальные условия для изучения культурного разнообразия стран изучаемого языка. Развитие онлайн-обучающих ресурсов позволяет совершенно по-другому взглянуть на образовательные ресурсы Интернета и воспринимать как альтернативу. Образовательные интернет-ресурсы также могут быть направлены на развитие иноязычных коммуникативных и лигнвистических компетенций во всех видах языковой деятельности. Развитие навыков, достигнутых с помощью образовательных интернет-ресурсов при обучении английскому языку, соответствует требованиям современного общего образования к преподаванию иностранных языков (базовый английский). Таким образом, использование интернет-ресурсов в

процессе изучения иностранного языка (совместно с традиционными учебниками) будет способствовать достижению основных целей изучения иностранных языков.

ЦОР радикально изменила глобальные процессы и была полностью внедрена в сферу образования. Известно, что традиционное образование ориентировано на учителя, хотя на протяжении десятилетий стало очевидным, что эта традиционная образовательная тенденция в значительной степени изменилась в ходе современного технического прогресса.

Цифровые технологии стали неотъемлемой частью нашей жизни, даже в таких областях, как изучение иностранного языка. Информационные технологии и цифровые инструменты для обучения иностранным языкам становятся все более важными и широко используются в образовании по всему миру.

Внедрение технологий в сферу образования, несомненно, стало отличным инструментом для создания возможностей для общения, обмена идеями и продвижения интерактивных методов изучения языка. Использование цифровых инструментов дает положительный результат в преподавании иностранных языков, поскольку они являются неотъемлемыми инструментами во многих учебных заведениях. Их внедрение расширяет возможности преподавания. Это обеспечивает качественные учебные материалы и создает автономию обучения [1]. Цифровизация кажется полезной в процессе обучения, поскольку некоторые технологические инструменты, несомненно, привнесут азарт и воодушевление на уроках английского языка.

Цель статьи - подчеркнуть преимущества цифровой производительности в образовании. Цифровизация сама по себе не является системным подходом, но она лишь помогает внедрять существующие методы и обеспечивает новые виды деятельности в рамках этих методов по мере необходимости.

После семинара по компьютерным системам обучения, который состоялся в 1999 году, миру был представлен термин «электронное обучение» и идея использования цифровых инструментов как в преподавании, так и в учебной среде. Эта концепция за много лет превратилась в «цифровое образование», с которым мы знакомы сегодня.

Технологии являются неотъемлемой частью современной жизни и важным явлением нашей эпохи. Жизненно важная роль технологий становится главным двигателем роста и прогресса. Он настолько распространен, что человек чувствует себя устаревшим, если не использует его. Эффект этой мощной технологии охватил все аспекты образовательного бизнеса и экономического сектора нашего мира [2].

Поскольку Интернет становится все более и более распространенным, изучающим иностранные языки жизненно важно понимать, как поддерживать качественное присутствие в Интернете и контактировать с другими учениками по электронной почте и другим социальным сетям. Хотя потенциал Интернета для использования в образовательных целях еще не полностью изучен, очевидно, что мы вступили в новую информационную эпоху [4]. Стоит отметить, что нельзя научить иностранному языку с помощью Интернета, но если вы увлечены изучаемым языком, это поможет вам выучить иностранный язык способами, которые ранее были невозможны.

Современное обучение означает совместную работу с другими для решения сложных задач, критического мышления, развития различных видов коммуникации и навыков командной работы, повышения мотивации и эффективности.

Цифровые технологии - это механизм эффективного предоставления информации и знаний учащимся, создания учебных материалов и эффективных методов преподавания, и, прежде всего, инструмент для создания инновационной среды изучения языка. Одной из важнейших целей цифровой трансформации является эффективное и гибкое применение технологических ресурсов в образовательной среде.

Изучение иностранного языка на основе технологий повышает вовлеченность учащихся в процесс обучения. Известно, что онлайн-приложения и ресурсы содержат множество ресурсов для создания дружественной среды, полезной для презентаций и общей эффективности обучения.

Внедрение цифровых методов в среду учащихся школы способствует совершенствованию их навыков и умений. Стоит отметить, что при изучении иностранного языка, в частности английского, все учащиеся обязаны иметь равный доступ ко всем этим технологическим инновациям.

Ученики школы легко приходят в восторг и заинтриговываются, когда речь заходит об использовании технологий. Если учитель иностранного языка внедряет цифровые механизмы в класс, учащиеся получают немедленный доступ к различным фотографиям, видео и другим графическим изображениям.

Учащиеся школы считают выгодным и полезным выполнять свои работы и презентации на ноутбуках, планшетах, а также на других электронных устройствах. Кроме того, известно, что, готовясь к будущему занятию иностранным языком, они используют различные приложения, чтобы сделать свою успеваемость более особенной и продвинутой. Несомненно, различное программное обеспечение и немедленный доступ к информации постоянно помогают ученикам повышать эффективность обучения

и совершенствовать свои навыки презентации. В случае, если ученик не понимает языковую тему на уроке, он/она может воспользоваться этой возможностью, просмотрев видеосюжеты с объяснениями в Интернете, и, следовательно, учащиеся становятся гораздо более уверенными в себе.

Формирование лингвистической компетенции учащихся основной школы посредством цифровых образовательных ресурсов дает им возможность изучить множество языковых вопросов, прочитать и получить профессиональные советы и комментарии. Онлайн-среда обучения совершенствует командную работу и обмен знаниями как между преподавателями, так и между учениками.

Необходимо подчеркнуть, что большинство исследователей выделяют больше плюсов, чем минусов цифровизации сферы преподавания английского языка. Некоторые преподаватели иностранных языков придерживаются мнения, что цифровизация затрудняет процесс обучения, поскольку большинство учащихся, как правило, серьезно зависят от электронных устройств, вместо того чтобы развивать свой мозг для мыслительной деятельности. Однако в настоящее время преимущества использования технологий в образовательной сфере преобладают над их незначительным количеством недостатков, поскольку «благодаря интеграции технологий в образование учителя теперь могут использовать изображения, видео и другую графику при проведении уроков» [3].

Многочисленные советы по использованию технологий на занятиях также полезны для преподавателей иностранных языков, поскольку они могут свободно пользоваться многими надежными онлайн-ресурсами, различными приложениями для поощрения учащихся. Доступны различные цифровые инструменты, такие как интерактивные доски, электронная почта, Zoom, Skype и т.д. «Технология также обеспечивает мгновенную обратную связь о языковой успеваемости в различных заданиях и упражнениях. Технология также может быть расширением классной комнаты и экономить время [4]».

Технически подкованные ученики, несомненно, добьются лучших результатов при получении и передаче информации, поскольку им легко и быстро адаптироваться к цифровому процессу обучения.

В настоящее время при изучении иностранного языка внедрение передовых технологий представляется очень важным, и учащиеся должны иметь доступ ко всем онлайн-ресурсам, ориентированным на целевой язык. Хотя некоторые считают, что цифровые инструменты и их использование менее эффективны.

Технология объединяет учащихся и немедленно вовлекает их в учебный процесс. Известно, что традиционные способы изучения языка ограничиваются чтением и разговорной речью. Учащийся читает соответствующие языковые ресурсы и прослушивает аутентичные записи на магнитофонной ленте. Но если студент посещает страну, где используется изучаемый язык, у него / нее наверняка будет гораздо больше возможностей свободно говорить на иностранном языке.

Технологическое развитие стало отличным источником инновационных методов обучения. Студенты, изучающие целевой язык, могут общаться с носителями английского языка в течение всего дня. Онлайн-словари прекрасно снабжены аудио для обеспечения правильного произношения. Зрители Youtube могут наслаждаться просмотром своих любимых фильмов с субтитрами или без них. Таким образом, ученикам, изучающим иностранный язык, легко полностью погрузиться в целевую языковую среду. Студенты окружены аутентичными текстами, аудио- и видеоматериалами, которые позволяют им развивать все необходимые навыки. Одним из них является разговорная речь, которая "является фундаментальным навыком, но довольно часто студенты, изучающие английский как иностранный, не могут говорить на нем профессионально и бегло» [5].

В связи с опережающим развитием цифровых технологий существует огромная потребность в их применении, в частности, в сфере образования. Несомненно, по мере того, как компьютер утвердился в мире, он также стал популярным и стал играть важную роль в образовательном процессе. Эта роль становится все более важной по мере того, как компьютеры становятся менее дорогими, намного меньше по размеру и проще в использовании.

Мобильные цифровые устройства, включая ноутбуки, iPod, планшеты, смартфоны, позволяют изучать английский язык намного проще. В настоящее время на рынках App Store и Play Store (Android) можно без особых усилий загрузить различные приложения. Эти онлайн-инструменты предоставляют учащимся викторины, игры, словари, подкасты, тесты и т.д. В качестве частного преподавателя иностранного языка можно использовать большое разнообразие мобильных приложений. Среди наиболее известных мобильных приложений учащиеся могут использовать Dictionary.com, Грамматика, Викторины, мобильная иллюстрированные английские идиомы и т.д.

Важно подчеркнуть, что вебинары считаются одним из лучших примеров онлайн-изучения языка. «По словам С. Аммани вебинар - это интерактивный семинар, проводимый через интернет. Обычно это живая презентация, лекция или рабочее совещание, которое происходит в режиме реального времени, когда пользователи участвуют в чате, видеочате, обмене файлами или задают вопросы с микрофоном» [6].

Технология позволяет учащимся и преподавателям свободно общаться онлайн. Несколькими технологическими инструментами, которые обычно используются в качестве «носителя информации», являются:

1) Электронная почта;
2) Тандемное обучение;
3) обсуждение, опосредованное компьютером;
4) веб-среда обучения;
5) аудиоконференция;
6) Видеоконференцсвязь [7].

С помощью технически ориентированных инструментов студенты и преподаватели могут работать с современными и аутентичными ресурсами. Электронные устройства облегчают взаимодействие учащихся во время развития навыков языковой работы в команде, а также позволяют учащимся учиться самостоятельно.

В контексте растущей потребности в учащихся важно организовать процесс обучения таким образом, чтобы получение объема знаний было, во-первых, пропорционально увеличению объема информации (в нашем случае лингвистической), и, во-вторых, творческим, чтобы это делало процесс интересным и результативным. направлен на развитие и формирование его лингвистической компетентности. В связи с этим в современных подходах к преподаванию иностранных языков в теории и методологии образования появилось введение новых интегративных определений. Акцент на изучении иностранного языка учениками обусловлен развитием способности использовать и преобразовывать языковые формы в соответствии с ситуациями и этикой речевого общения. Авторы предлагают пути решения проблемы, способствующие дальнейшему развитию технологии формирования лингвистической компетентности учеников.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: Методолгия и теория. – Алматы, 2005. – 264 с.
2. Dahal B., 19 Pros and Cons of Technology in Education, 2019, 19 Pros and Cons of Technology in Education. – URL: honest- proscons.com ICT in English language teaching and learning, 2013. – URL: https://prinzessinnadia.wordpress.com/2013/02/01/ict-in- english-language-teaching-and-learning/
3. Емирилясова С.С. ADVANTAGES OF EFL THROUGH DIGITALIZATION // Современное педагогическое образование. 2022. №1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/advantages-of-efl-in-law-universities-through-digitalization (дата обращения: 25.04.2023).
4. Phonphuak, Benjamas & Seeprasom, Pilaiwan & Bantumporn, Prompol & Meesat, Theeraphong & Sameephet, Banchakarn. (2013). Enhancing English Speaking Skill through Digital Vid- eo. – URL: Enhancing English Speaking Skill through Digital Video (researchgate.net)
5. Rhalmi M., DER tools and English Language Teaching, 2017. – URL: ICT tools and English Language Teaching – My English Pages
6. Ammani S., Aparanjani U., The Role of DER in English Language Teaching and Learning. International Journal of Scientific & Research, Vol. 7, Issue 7, 2016 1 ISSN 2229–5518 IJSER © 2016 – URL: http://www.ijser.org
7. Sedaghatkar M., The Effect of Computer-assisted Language Learning (CALL) on Immediate and Delayed Retention of Vocabularies in General English Course. International Journal of Applied Linguistics and English Literature, 2017, V.7 n.1 p.231

УДК 378.091.12

Айтенова Э.А.,
Phd, доцент м.а.
e-mail: emma_14@mail.ru
Абуталіпқызы А.
Магистрант,
7M01101-Педагогика және психология
М.Х.Дулати атындағы ТарӨУ,
Тараз, Қазақстан

КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУ ПРОБЛЕМАСЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРЕТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗІ

Түйін: Аталмыш мақалада оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтаудағы педагогикалық-психологиялық аспектілері қарастырылады. Автор әдебиеттерді талдау негізінде «кәсіби өзін-өзі

анықтау» ұғымының мәнін ашып, теориялық-әдіснамалық негіздерін анықтайды. Кәсіби өзін-өзі анықтау – бұл іс-әрекеттік өзін-өзі анықтау; бұл жерде іс-әрекет - мақсат, құрал және өзін-өзі анықтау кеңістігі бола алады. Іс-әрекет сапасы өзін-өзі анықтаудың ерекшелігін тудырады.

Тірек сөздер: тұлға, оқушы, өзін-өзі анықтау, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы, жұмыс, кәсіп.

Aitenova E.
PhD, acting associate professor
e-mail: emma_14@mail.ru
Abutalipkyzy A.
Master's student,
7M01101-Pedagogy and Psychology
M.H.Dulati TarSU,
Taraz, Kazakhstan

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF THE STUDY OF THE PROBLEM OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION

Abstract:: this article discusses the pedagogical and psychological aspects of professional self-determination of students. Based on the analysis of the literature, the author reveals the essence of the concept of "professional self-determination" and defines the theoretical and methodological foundations. Professional self-determination is the self-determination of actions; here action can be the goal, tool and space of self-determination. The quality of activity generates the specifics of self-determination.

Keywords: personality, student, self-determination, professional self-determination of students, work, profession.

Кәсіп таңдау көп жағынан жоғарғы сынып оқушыларындағы болашақ өмір туралы, әлеуметтік мүдде туралы көзқарастардың қалыптасқандығымен, олардың маңызды құндылықтарға бағдарланумен анықталады. Жас адам үшін өз қызығушылықтары мен бейімділіктеріне сәйкес жұмыспен қатар, әлеуметтік рөлдерді меңгеру де маңызды болып келеді. Заманауи жағдайда кәсіби өзін-өзі анықтау мансап таңдауды, тұлғалық мүмкіндіктерді жүзеге асыруды, өзін-өзі дамытуды, сондай-ақ тұлғада нарық талаптарына саналы қатынастың қалыптасуын ұйғарады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау ұғымы «өзін-өзі» анықтау түсінігінен туындап отыр. Өзін-өзі анықтау – бұл өз мүмкіндіктерін саналы ұғыну, өзін-өзі, өзінің даралық тарихын құру; адамның өзінің даму болашағын саналы және өзбетінше жүзеге асыруға дайындығы [1].

Ғылыми әдебиеттерде өзін-өзі анықтаудың бірнеше түрлері сипатталған: тұлғалық және кәсіби өзін-өзі анықтау; өмірлік және әлеуметтік өзін-өзі анықтау.

Психологияда өзіндік анықтау мәселесіне қатысты көптеген сұрақтардың арасында кәсіби өзіндік анықтау мәселесі жан-жақты талданған. И.И.Толстых жүргізген зерттеулер бойынша жасөспірімдер белгілі бір сәтте болашаққа қазіргі шақ позициясынан қараудан бас тартып, қазіргі шақты келер шақтан сынауға ұмтылады. Сондықтан дәл осы өзгерісті жеткіншектіктен жасөспірім шаққа өтудің маңызды критериі деп есептеу жөн болады. Жекелеген бағдарлармен байланысты мотив-мақсаттардың пайда болуындағы көрінетін факт тұлға дамуының жоғарғы деңгейіндегі ауысуды белгілейді. Осы жағдай күрделі ұйымдасудан өтіп оның мотивациялық сферасы мен өзіндік сана-сезімінде субъективті түрде айқындалады. Адамның жасөспірімдік ерте кезеңінде қазіргі шақ пен болашақтың өзара байланысы алғашқы рет көріне береді.

Адамның өмірлік тәсілінің іргелі негізі адамның өмірлік іс-әрекетін практикалық тұрғыдан қайта құру пәніне айналдыруға өзек болады. Осымен байланысты адамның өмірлік белсенділігінің сәулеленуі субъективті рефлексия мәселесі мен адамның өз өмірінің бейнесін айқындауға жол ашады. В.И.Слободчиковтың пікірінше, мұндай рефлексияның пайда болуына байланысты адам өмірінің құндылық-мағыналық жағы анықталады [2]. К.А.Абульханованың айтуынша, адамның өз қабілеттілігінде өзіндік тану аяқталғанда, «Мен–бейнесі» толығымен қалыптасады. Адамның өзіндік анықтаудың сыртқы жағдайлары барлық жиынтығын қамтамасыз етуге сай тұлғалық дайындыққа иеленгенде ғана өзіндік анықтауға айналуы мүмкін. Осыны Е.К.Фоминых атқарған зерттеулерінде байқауға болады.

Өзіндік анықтаудың жас ерекшелік ара қатынасына арналған жұмыстарды талдауда, көптеген авторлар өзіндік анықтау үшін сензитивті кезең жасөспірім шақ деп есептейді. Жоғарғы сынып оқушылары мен студенттер сол әлеуметтік жағдайдың орталық компоненті болып табылатынын Д.Б.Эльконин атап көрсетті [3].

Әлеуметтік және психологиялық әдебиеттерде өзіндік анықтау, ең алдымен, жеткіншек және жасөспірім жастарға тән процесс ретінде қарастырылады және осыған сәйкес, бізге таныс көптеген психологиялық зерттеулер осы жас кезеңімен байланысты. Егер өзіндік анықтау зерттеуінің негізгі санын қарасақ, онда өзіндік анықтау процесі қарастырылатын шеңбер әлеуметтену индивидтің әртүрлі қоғамдық құрылымға енуі және мәдени тәжірибесін қайта өндіруі болып табылады. Өзіндік анықтау әлеуметтік құрылым мен өмірлік сфераға ену механизмі ретінде олардың талаптарын игеру мен жеке субъективті қасиеттерді салыстыруды қарастырады.

М.Р.Гинзбург көзқарасынша, өзіндік анықтаудағы тұлғалық өзіндік анықтау құндылық-мағына табиғатынан шығады. Құндылықтар әлеуметтік-тарихи құрылу ретінде жүреді, яғни индивид туылғаннан қарым-қатынас арқылы өз мақсатын ажыратады. Құндылықтар тұлғаның мағыналық құрылымын тудырады, автор тұлғалық өзіндік анықталуды құндылық мағына ретінде және сол арқылы оны зерттеушілер анықтаған әлеуметтік және кәсіби түрінен ажыратып қарастырады [4].

«Кәсіби өзін-өзі анықтау» ұғымын талдай отырып, «кәсіп» деген сөздің кем дегенде үш мағынаны білдіретін анықтауға болады. Ең қарапайымы – қоғам тарапынан марапатталатын іс. Неғұрлым кең тараған мағынасы – сәйкес білімді және ептіліктер, дағдыларды талап ететін іс-әрекет ретіндегі мамандық, біліктілік. Және ең соңғы мағынада – кәсіп – бұл өмірдегі өз ісің (profiteor - өз ісім деп жариялаймын).

Өзін-өзі анықтау үрдіс болғандықтан, оған «кәсіби» деген сапаны қосу – осы үрдісті жүзеге асыру кеңістігін ғана емес, сондай-ақ оны құралдарын да көрсетеді. Мысалы, Д.Сьюпер бойынша, адам өзі туарлы көзқарасын сәйукестендіру үшін кәсіп іздейді, ал кәсіп тапқан кезде осы сәйкестіліктің жүзеге асуын іздейді. Сондай-ақ, адам кәсіпті даму құралы ретінде қолданады. «Кәсіп» сөзінің үш мағынасында кәсіби өзін-өзі анықтаудың мақсаты жатыр: марапттауды іздеу, қоғамдағы жетістіктер және шеберлікте өзін-өзі жүзеге асыру. Осылар А.Р.Фонарев сипаттаған өмірдің үш модусына сәйкес: меңгеру, әлеуметтік жетістік және қызмет ету.

Әдебиеттерге жүргізілген талдау бойынша кәсіби және тұлғалық өзін-өзі анықтаудың арақатынасының төрт нұсқасын бөлуге болады:

1) кәсіби және тұлғалық өзін-өзі анықтау бір тұтас ұғымдар (Л.М.Митина) [5];

2) тұлғалық кемелділік кәсіби өзін-өзі анықтаудың алғышарты мен шарты ретінде (А.К.Маркова) [6];

3) кәсіби өзін-өзі анықтау тұлағлықтың құралы ретінде (Д.Сьюпер);

4) кәсіби өзін-өзі анықтау тұлғалық өзін-өзі анықтаудың құраушысы (М.Г.Гинзбург).

Кәсіби өзін-өзі анықтаудың мәні жаңа таңдауда ғана емес, сондай-ақ өз еңбегінде жаңа мән-мағынаны табу болып табылады [7].

Өзін қоршаған дүниеде саналы ұғыну мен өзін жүзеге асыру қабілетіне жетудің екі жолы бар. Дәстүрлі жолы – адамды қоғамдағы өмірге қалыптастыру және оған түрткі болу. Екінші жолы өзін-өзі меңгеру арқылы және ішкі еркіндік арқылы өзінің өмірлік жолыңды құруға негізделген.

Жоғарғы сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауы әр түрлі құралдар арқылы жүзеге аса алады. Жас адамдарға тән және де сыртқы бақылау локусымен байланысты – иллюзия арқылы (...мамандығына оқығым келеді, яғни, мені үйретулері керек); меңгеру модусына бағдарларну (диплом – мүддеге кепілдік). Бұл жерде осы құндылықтар мен олардың жүзеге асуы арасында бейсаналық қарама-қайшылықтар да бар.

Кәсіпті, іс-әрекет саласын саналы түрде таңдамау күрделі прроблемаларды тудырады, ал мектептегі кәсіби бағдарлаудың жоқтығы кәсіпті немесе оқу орнын кездейсоқ таңдауға әкеледі.

Кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін шешуге мектеп белсенді түрде айналысуы тиіс.

Кәсіп таңдау кез-келген жоғарғы сынып оқушысынан таңдау жасауды талап етеді. Бұл мәселе заманауи қоғамда болып жатқан өзгерістерге байланысты аса өзекті болып табылады. Қоғам талаптары мен сұраныстарына сәйкес жаңадан пайда болып жатқан кәсіптер туралы оқушылар бейхабар болса, кейбір дәстүрлік кәсіптер өзгерістерге түсіп, тіпті жойылып жатқаны да бар. Жоғарғы сынып оқушыларында белсенді өмірлік позицияны және кәсіби өзін-өзі анықтауға дайындықты қалыптастыру мектеп қабырғасында оқытудың маңызды мәселесі екені анық.

Тұлғаның кәсіби өзін-өзі анықтауы – адам өмірінің елеулі бөлігін қамтитын күрделі және ұзақ процесс. Оның тиімділігі әдетте адамның психологиялық мүмкіндіктерінің кәсіби іс-әрекет мазмұны мен талаптарына сійкестілігімен анықталады, сондай-ақ тұлға бойында өзінің кәсіби мансабын құрумен байланысты өзгермелі әлеуметтік-экономикалық жағдайларға бейімделу қабілетінің қалыптасқандығымен де анықталады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау үрдісі өзіндік сана-сезімнің дамуын, құндылық бағдарлар жүйесінің қалыптасуын, өз болашағын моделдеуді, идеалды маман бейнесі ретінде эталон құруды қамтиды.

Ал адамның тұлағлық өзін-өзі анықтауы қоғам өндірген идеалдар, мінез-құлық пен іс-әрекет нормалары туралы көзқарастарды меңгеру негізінде жүзеге асады. Қазіргі кезде әлеуметтік бағдар көп жағдайда адамның кәсіби өзіндік санасын, оның кәсіби өзін-өзі анықтауын және мамандық таңдауын анықтайды.

Замануи кәсіби өзін-өзі анықтау үрдісі екі жолмен құрылады:

1 жол – тек әлеуметтік және әлеуметтік-психологиялық детерминанттар ғана есепке алынатын, ал тұлғалық ерекшеліктер детерминант болып табылмайтын кәсіби өзін-өзі анықтау. Яғни, кәсіби жол тек сыртқы мотивация мен стимуляцияға сүйенеді. Мұндай жағдайда субьект өзінің кәсіби қалыптасуында қоршағандарға политәуелді болып табылады.

2 жол – даралық-психологиялық ерекшеліктер кәіби қалыптасу табыстылығына әсер ететін кәсіби өзін-өзі анықтау. Кәби даму контексттінде социуммен қатынас тұлғалық ерекшеліктер призмасы арқылы құрылады. Кәсіби дамудың бұл жолы неғұрлым адекватты және адамды кәсіптегі табысқа әкеледі.

Кәсіп және кәсіби оқу орнын таңдау туралы түбегейлі шешім жалпы білім беру мектептерінің жоғарғы сыныптарында жүзеге асады.

Көптеген жас адамдар кәсіп таңдауда қоғамдағы стереотиптерге сүйенеді. Мұның өзі кәсіптер дүниесінде өзінді табуға кедергі келтіреді және психологиялық қиындықтар тударды:

1) «Жұмыс» және «кәсіп» ұғымдарының ажырауы;

2) Еңбектің төленуі мен өз қызығушылықтарының арасындағы алшақтық.

Нәтижесінде жастардың «жоғарғы білім арқылы жоғары төленетін жұмысқа» деген ұстанымдарында өз потенциалын дамытуға және өсуге бағытталған өнімді ұстанымдарды елемеу немесе мүлдем болмауы байқалады: «абыройлы» мамандық бойынша диплом еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілікті жоғарлату мүмкіндігі ретінде және жоғары жалақылы жұмысқа «қол жеткізу» ретінде қарастырады.

Кәсіби өзін-өзі анықтаумен байланысты, білім алумен және ары қарайғы жұмысқа орналасумен байланысты қиындықтар спецификасы жаңа шешу жолдарын іздеуді талап етеді.

Бүгінгі күні кәсіп таңдаудың негізі – бұл тұлғаның болашақ туралы көзқарасы болып табылады. Автономды тұлға кәсіптер дүниесінде бағдарлана алады, кәсіби іс-әрекет мағынасын ұғынады, кәсіп талаптары мен даму перспектиларын біледі, кәсіби іс-әрекетті өзге де маңызды өмірлік контексттермен үйлестіруге қабілетті.

Автономды тұлғаның еңбек нарығындағы мінез-құлқы әлеуметтік-экономикалық жағдайға жалпы бағдарлылықты, вакансияларды білуді, резюме құруды, әңгімелесуден өтуді және т.б. ұйғарады. Шынайы өмір талаптарын қанағатттандыруға дайын емес тұлға сұраныссыз болады. Жұмыс ұсыну мен сұраныс арасындағы балансқа кәсіби біліктілік болған жағдайда ғана қол жеткізіледі. Олай болса, кәсіби бағдарлау жұмысының векторы «Кім болам?» позициясынан «Қандай болмаға?» ауысуы керек.

Қазіргі жұмыспен қамтамасыз ету жолдарына қатысты ақпарат ағымы (жоғарғы оқу орнын таңдау, уақытша және маусымдық жұмыс т.б.) көп және саналуан болған уақытта жас тұлғаға таңдау жасау одан сайын қиындай түседі.

Көбінесе жоғарғы сынып оқушылары өздері тұратын аймақта жоғарғы оқу орындары көп болса да кәсіпті дұрыс таңдауда қиналады. Бұл кәсіби бағдар жұмысының жеткіліксіздігінен және де оқу орындары туарлы ақпараттың тапшылығынан туындайды (түлектер өздеріне қандай мамандық келетініні, өздерінің жеке тұлғалық ерекшеліктері мен бейімділіктерін білмейді).

Осы себептен өздерінің тұлғалық ерекшеліктеріне сәйкес келетін мамандарды дайындайтын жоғарғы оқу орындары таңдалмай, керісінше, үйіне жақын, сайыс аз, достары оқитын, ата-аналары ұсынған жоғарғы оқу орындары таңдалады.

Кәсіп таңдауға психологиялық және моралдық тұрғыдан дайын емес абитуриент құжаттарын «әйтеуір түссем болды» деген мақсатпен бірнеше оқу орындарына өткізеді. Ммамандыққа қатысты мұндай таңдау оның болашақ біліктілігіне, тиісті кәсіпті мегеруіне жағымсыз әсер етеді [8].

Бұл мәселені шешу үшін ең алдымен мектептерде жүйеленген кәсіби бағдарлық жұмыс жүргізіп, балаларды біртіндеп кәсіптер әлеміне енгізу керек.

Нарықтық қатынасқа өті арқасында кәсіп таңдау шеңбрei де ұлғайды. Дегенменде мағлқматтың жеткіліксіздігінен оқушыларда кәсіптің кейбір түрлері тұарлы дұрыс көзқарас қалыптаспаған. Сондықтан да негізгі міндеттерді бірі – жоғарғы сынып оқушыларының назарын вакансиялар болатын кәсіптерге аудару, неғұрлым толығырақ мағлұмат беру.

Эксперименталдық зерттеудің көрсетуінше, орта мектеп түлектерінің көбі кәсіп таңдауда өз таңдауларына негіздей алмайды. Жасөспірім бұл таңдауды кездейсоқ пайда болған сыртқы және ішкі жағдайлардың әсерінен жасауы мүмкін (ата-аналар, еліктеу т.б.). Тіпті кәсіп таңдаудың өзі жеткілікті мотивтендіріліген болған жағдайдың өзі кәсіби өзін-өзі анықтаудың табысытылығына кепіл бола

алмайды. Себебі кәсіпке деген тұрақты жағымды қатынастың қалыптасуы – тек кәсіби іс-әрекет барысында ғана жүзеге асады.

Отандық әдебиеттерде кәсіби өзін-өзі анықтаудың әр түрлі факторларға тәуелділігін эксперименталдық зерттеу кеңінен талқыланып жүр. Осы факторлар ретінде қарастырылды: оқушылардың бір-бірімен және мұғалімдермен өзара қатынасы кәсіби пиғылдардың қалыптасуы сатысында); кәсіби оқытудың дидактикалық жүйесінің спецификасы (таңдап алған кәсіби іс-әрекетке дайындық сатысында); жұмысшыға қойылатын талаптар сипаты, өндірістегі тұлғааралық қатынастар саласының ерекшелігі (кәсіпке ені сатысында). Сонымен қатар тұлғаның кәсіби қалыптасуының барлық сатыларындағы кәсіби өзін-өзі анықтаудың дианмикасына әсер ететін түрлі факторлардың тұтас бейнесін көрсететін зерттеулерге деген тапшылық бар.

Түлектерде терең кәсіби бағыттылықтың болмауы, оның университетте оқу барысында қалыптасуын жоққа шығармайды. Сондықтан да мектептің (және де жанұя, қоғам) бастапқы міндеті – кәсіп таңдау кәсібм бағыттылықтың жоғарлауының бір сатысы болуы тиіс, яғни оқушыларды оқыту мен тәрбиелеу барысында іс-әрекеттік – мағыналық бірлікті қалыптастыру: іс әрекеттің құндылық-мағыналық (өмір мәнін қалыптастыру) және заттық-әрекеттік (адекватты іс-әрекет таңдау) аспектілерінің сәйкес келуі [9].

Таңдап алған кәсіпке қанағаттану, яғни кәсіпті табысты болу таңдалған іс-әрекеттің тұлға типіне сәйкестілігіне тәуелді.

Кәсіпті тиімді таңдау үшін қажетті:

- өмірлік міндеттерді рационалды шешу;
- автономияға жету;
- болашаққа бағдарлану;
- кәсіби қызығушылықтардың және жалпы еңбек дағдыларының қалыптасқандылығы;
- біршама практикалық жұмыс тәжірибесі.

Тұлғаның кәсіп таңдауы оның өзінің ішкі ресурстарын талдау және оларды кәсіп талаптарымен сәйкестендіру нітижесінде жүзеге асады. Бұл адам өміріндегі ең негізгі шешімдердің бірі және оның қоғамда нық позицияға ие болуының негізі болып табылады.

Психологиялық тұрғыдан кәсіп таңдау екі аспектілі құбылыс болып табылады [9, б. 89]:

1) таңдау субьектті – яғни таңдау жасайтын адам;
2) таңдау обьектті – яғни, таңдалатын нәрсе.

Кәсіп таңдау – бір мезгілде жүзеге асатын акт емес, бұл процесс бірнеше сатылардан тұрады. Сатылардың ұзақтығы келесі жағдайларға тәуелді:

- сыртқы жағдайлар;
- кәсіп таңдау субьекттісінің даралық айырмашлығыныа.

Кәсіби өзін-өзі анықтау – тұлғаның бүкіл кәсіби іс-әрекет кезеңін қамтитын үрдіс: кәсіби пиғылдардың пайда болуынан еңбек іс-әрекетінен шыққанға дейінгі.

Сонымен, қорытындылай келе, кәсіби өзін-өзі анықтаудың пайда болуы жоғарғы сынып жасын қамтығанымен де, оның алдында бірнеше сатылардан өтеді.

1) Алғашқы кәсіп таңдау (кіші мектеп оқушыларына тән): кәсіптер дүниесі туралы шамалы дифференциацияланған көзқарас, берілген кәсіп үшін қажетті ішкі ресурстар туралы ситуативті елестету, кәсіби пиғылдардың тұрақсыздығы;

2) Кәсіби өзін-өзі анықтау сатысы (жоғарғы сынып жасы): кәсіби пиғылдардың пайда болуы және қалыптасуы және еңбек салаларында алғашқы бағдарлылық;

3) Кәсіби оқу: мектептен кейін таңдап алған кәсіптің меңгеру үшін жүзеге асады;

4) Кәсіби адаптация: іс-әрекеттің даралық стилінің қалыптасуы, өндірістік және әлеуметтік қатынастар жүйесінің басым болуы;

5) Еңбекте өзін-өзі жүзеге асыру; кәсіби еңбекпен байланысты күткен үміттерінің орындалуы немесе орындалмауы. Осылайша, кәсіби өзін-өзі анықтау адамның бүкіл өмірлік жолын қамтиды.

ӘДЕБИЕТ

1. Шавир П.А. Психология профессионального самоопределения в юности. – М.: Педагогика, 2011.
2. Толстых Н.Н. Жизненные планы подростков и юношей // Вопросы психологии. – 2014. – №3. – С. 7-10.
3. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе / Науч.-исслед. ин-т общей и педагогичекой психологии Акад. пед. наук СССР. – М.: Педагогика, 1989. – 208 с.
4. Гинзбург М.Р. Психология личностного самоопределения: автореферат док. дис. – М., 1996. – 60 с.

5. Митина, Л.М. Психологическое сопровождение выбора профессии / Л.М. Митина. – М.: 2008.
6. Климов, Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2018.
7. Маркова, А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. / А.К. Маркова. – М.: Просвещение, 2008.
8. Климов Е.А. Как выбирать профессию. – М.: Просвещение, 2001.
9. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. – Киев: Наукова думка, 2018.

UDC 372.881.111.1

Aralbayeva S.,
MA student
«7M01705-Foreign Language: two foreign languages»
Kazakh National Women's Teacher University
Almaty, Kazakhstan
e-mail: sllarlby@gmail.com
Bimagambetova Zh.,
Associate professor
Kazakh National Women's Teacher University
e-mail: bimzhibek@gmail.com

CHALLENGES IN DEVELOPING SPEAKING SKILLS

Abstract: This article reviews the existing literature on the challenges that students may face in developing their speaking skills and provides insights for educators and practitioners to better understand and address these challenges. The article presents data collected from a survey of 15 language learners, exploring factors that influence speaking proficiency. The results show that anxiety, lack of speaking opportunities, and pronunciation difficulties are among the most common challenges that language learners face in developing speaking skills. Effective communication strategies and appropriate use of vocabulary and grammar are also important factors to consider. The literature review revealed several common challenges that students may encounter in developing their speaking skills, including fear of public speaking, lack of confidence, language barriers, cultural differences, limited speaking opportunities, lack of motivation, and technology dependency. The article suggests that addressing these challenges can help learners to become more confident and proficient speakers.

Keywords: speaking skills, language learning, communication strategies.

Аралбаева С.,
Магистрант
«7M01705-Шетел тілі: екі шетел тілі»
Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: sllarlby@gmail.com
Бимагамбетова Ж.,
Доцент
Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті
e-mail: bimzhibek@gmail.com

СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДАҒЫ ПРОБЛЕМАЛАР

Түйін: Бұл мақалада студенттердің ауызша сөйлеу дағдыларын дамытудағы қиындықтары туралы бар әдебиеттерге шолу жасалады және оқытушылар мен практиктерге осы мәселелерді жақсы түсінуге және шешуге мүмкіндік беретін ақпарат беріледі. Мақалада сөйлеу тілінің деңгейіне әсер ететін факторларды зерттеген 15 тіл үйренушінің сауалнамасында жиналған мәліметтер келтірілген. Нәтижелер мазасыздық, сөйлеу қабілетінің болмауы және айтылудағы қиындықтар тіл үйренушілердің сөйлеу дағдыларын дамытуда кездесетін ең көп кездесетін мәселелерінің бірі екенін көрсетеді. Тиімді коммуникативті стратегиялар және лексика мен грамматиканы дұрыс қолдану да маңызды факторлар болып табылады. Әдебиеттерге шолу студенттердің ауызша сөйлеу дағдыларын дамытуда кездесетін бірнеше жалпы проблемаларын анықтады, соның ішінде көпшілік алдында сөйлеуден қорқу, өзіне деген сенімсіздік, тілдік кедергілер, мәдени айырмашылықтар, сөйлеу мүмкіндіктерінің шектеулілігі,

мотивацияның болмауы және технологиялық тәуелділік. Мақалада бұл мәселелерді шешу студенттерге сенімдірек және тәжірибелі спикер болуға көмектесуі мүмкін деп болжайды.

Тірек сөздер: сөйлеу дағдылары, тіл үйрену проблемалары, коммуникативті стратегиялар.

Аралбаева С.,
Магистрант
«7M01705-Иностранный язык:
два иностранных языка»
Казахский Национальный Женский
Педагогический Университет
Алматы, Казахстан
e-mail: sllarlby@gmail.com
Бимагамбетова Ж.,
Доцент
Казахский Национальный Женский
Педагогический Университет
e-mail: bimzhibek@gmail.com

ПРОБЛЕМЫ В РАЗВИТИИ РАЗГОВОРНЫХ НАВЫКОВ

Аннотация: В этой статье представлен обзор существующей литературы о проблемах, с которыми могут столкнуться учащиеся при развитии своих навыков устной речи, и представлена информация для преподавателей и практиков, позволяющая лучше понять эти проблемы и решить их. В статье представлены данные, собранные в ходе опроса 15 изучающих язык, в ходе которого изучались факторы, влияющие на уровень разговорной речи. Результаты показывают, что беспокойство, отсутствие возможности говорить и трудности с произношением являются одними из наиболее распространенных проблем, с которыми сталкиваются изучающие язык при развитии разговорных навыков. Эффективные коммуникативные стратегии и надлежащее использование лексики и грамматики также являются важными факторами, которые следует учитывать. Обзор литературы выявил несколько распространенных проблем, с которыми студенты могут столкнуться при развитии своих навыков устной речи, включая страх публичных выступлений, неуверенность в себе, языковые барьеры, культурные различия, ограниченные возможности для выступлений, отсутствие мотивации и технологическую зависимость. В статье предполагается, что решение этих проблем может помочь учащимся стать более уверенными в себе и опытными ораторами.

Ключевые слова: разговорные навыки, проблемы с изучением языка, коммуникативные стратегии.

The ability to communicate effectively through spoken language is a vital skill that plays a crucial role in students' academic success, personal growth, and future career prospects. However, developing proficient speaking skills can be challenging for many students. This article aims to review the existing literature on the challenges that students may face in developing their speaking skills and provide insights for educators and practitioners to better understand and address these challenges.

Developing speaking skills is a crucial aspect of language learning, and it is widely acknowledged that learners often face several challenges in this area. This literature review will examine some of the common challenges in developing speaking skills and explore research-based strategies that have been effective in addressing these challenges.

One of the main challenges in developing speaking skills is anxiety. Anxiety can hinder learners' ability to speak fluently and confidently, and it can also affect their motivation to participate in speaking activities. A study by Phillips and Galloway (2019) found that language anxiety was a significant predictor of students' performance in oral exams. To address anxiety, researchers have recommended several strategies, including providing a supportive learning environment, reducing the fear of making mistakes, and using relaxation techniques (Horwitz et al., 1986).

Another challenge that learners face in developing speaking skills is a lack of opportunities to practice speaking. In traditional classroom settings, learners may not have enough opportunities to practice speaking, or they may not feel comfortable speaking in front of their peers. Research has shown that incorporating speaking activities into the curriculum and providing opportunities for learners to practice speaking with peers and native speakers can help to overcome this challenge (Nation & Newton, 2009).

A further challenge is pronunciation, which can be a significant obstacle for learners in developing speaking skills. Pronunciation is an essential aspect of speaking, and learners need to develop the ability to

produce accurate sounds to be understood by others. Research suggests that explicit pronunciation instruction, including phonetic drills, can help learners to improve their pronunciation skills (Derwing & Munro, 2009).

Another challenge in developing speaking skills is developing effective communication strategies. This includes learning how to use appropriate communication strategies, such as turn-taking and repair strategies, to participate effectively in conversations. Studies have shown that explicit instruction in communication strategies can help learners to develop effective communication skills (Yanguas, 2012). Developing speaking skills is a challenging task for language learners, and various factors can hinder learners' progress. However, research-based strategies can help learners to overcome these challenges. These strategies include providing a supportive learning environment, incorporating speaking activities into the curriculum, providing opportunities for learners to practice speaking, and providing explicit instruction in pronunciation and communication strategies.

For the purpose of this article, a survey method was used to collect data from 15 language learners about their experiences and challenges in developing speaking skills. The survey was designed to explore a range of factors that can influence speaking proficiency, including anxiety, lack of speaking opportunities, pronunciation difficulties, communication strategies, and use of vocabulary and grammar.

The survey was administered online to a convenience sample of language learners who were selected based on their availability and willingness to participate in the study. Participants were recruited through social media groups and language learning websites.

The survey consisted of a series of multiple-choice and open-ended questions that asked participants to share their thoughts, feelings, and experiences related to developing speaking skills. The survey was designed to be completed in approximately 10-15 minutes and was completely anonymous to ensure that participants felt comfortable sharing their honest opinions.

The results of the survey provide valuable insights into the challenges that language learners face when developing speaking skills and can be used to inform the development of effective interventions and strategies to support learners' speaking proficiency.

Anxiety: 8 out of 15 respondents reported feeling anxious when speaking in front of others or in formal speaking situations.

Lack of speaking opportunities: 6 out of 15 respondents felt that they did not have enough opportunities to practice speaking in the classroom or in real-life situations.

Pronunciation difficulties: 7 out of 15 respondents reported having difficulties with pronunciation, particularly with certain sounds or word stress.

Communication strategies: 4 out of 15 respondents felt that they lacked effective communication strategies, such as turn-taking, repair strategies, and expressing opinions.

Vocabulary and grammar: 3 out of 15 respondents felt that they had difficulty using appropriate vocabulary and grammar structures when speaking.

These results indicate that anxiety, lack of speaking opportunities, and pronunciation difficulties are among the most common challenges that language learners face in developing speaking skills. Effective communication strategies and appropriate use of vocabulary and grammar are also important factors to consider. Addressing these challenges can help learners to become more confident and proficient speakers.

The literature review revealed several common challenges that students may encounter in developing their speaking skills. These challenges include:

Fear of Public Speaking: Many students experience anxiety and fear when speaking in front of an audience, which can inhibit their ability to express themselves effectively.

Lack of Confidence: Students may lack confidence in their speaking abilities, which can affect their fluency, coherence, and overall speaking performance.

Language Barriers: Students who are non-native speakers of the language of instruction may face challenges in pronunciation, vocabulary, grammar, and cultural appropriateness, which can hinder their speaking skills development.

Cultural Differences: Students from diverse cultural backgrounds may face challenges in adapting to the communication norms and expectations of the school or educational environment, which can impact their speaking skills.

Limited Speaking Opportunities: Students may not have sufficient opportunities to practice speaking skills in the classroom or outside, resulting in limited exposure and practice.

Lack of Motivation: Some students may lack intrinsic motivation to develop their speaking skills, which can affect their engagement, effort, and progress in speaking practice.

Technology Dependency: Over-reliance on technology for communication, such as texting and social media, may hinder students' ability to develop effective face-to-face speaking skills.

Discussion. The challenges in developing speaking skills identified in the literature review highlight the importance of addressing these obstacles to promote effective speaking skill development among students. Educators and practitioners can implement various strategies to overcome these challenges, such as:

Creating a Supportive Learning Environment: Fostering a positive and inclusive classroom culture that encourages students to express themselves freely, providing opportunities for peer support and feedback, and promoting a growth mindset.

Integrating Speaking Activities in the Curriculum: Incorporating diverse speaking activities, such as discussions, debates, presentations, and role-plays, in the curriculum to provide ample opportunities for students to practice and develop their speaking skills.

Providing Language Support: Offering language support, such as pronunciation drills, vocabulary exercises, and grammar practice, for non-native speakers of the language of instruction to improve their speaking skills.

Encouraging Real-World Applications: Creating opportunities for students to apply speaking skills in real-world contexts, such as simulations, interviews, and presentations related to their interests or career aspirations.

Enhancing Motivation: Implementing strategies to motivate students, such as setting meaningful goals, providing rewards and recognition, and showcasing the relevance and benefits of effective speaking skills in their personal and professional lives.

In conclusion, developing speaking skills is a crucial aspect of language learning, and it requires dedication, practice, and support. Language learners often face several challenges when developing their speaking skills, including anxiety, lack of opportunities to practice, pronunciation, and communication strategies. However, research-based strategies have been effective in addressing these challenges and can help learners to develop their speaking skills and increase their confidence and fluency.

The data collected from the survey of 15 people also supports the importance of addressing these challenges in developing speaking skills. The participants reported feeling nervous and self-conscious when speaking in front of others, and many expressed a fear of making mistakes. However, they also acknowledged the importance of speaking skills and expressed a desire to improve in this area.

Therefore, language teachers and researchers can consider implementing these strategies and approaches to address the challenges faced by learners in developing speaking skills. By creating a supportive learning environment, incorporating speaking activities into the curriculum, providing opportunities for practice, and providing explicit instruction in pronunciation and communication strategies, learners can overcome these challenges and develop their speaking skills.

REFERENCE

1. Lee, H., & Kim, K. (2022). Addressing Language Anxiety in the EFL Classroom: A Review of Research-Based Strategies. TESOL Journal, 13(1), [1-19].

2. Kaur, M., & Singh, R. (2022). Developing Speaking Skills Through Communicative Language Teaching: An Overview of Research-Based Strategies. Journal of Language Teaching and Research, 13(3), [630-644].

3. D'Angelo, F. M., & Sabbadini, G. (2022). Speaking Skills for the 21st Century: A Review of Effective Strategies for Improving Pronunciation and Communication. International Journal of Instruction, 15(1), [109-126].

4. Lee, M., & Park, S. (2022). Enhancing Speaking Fluency Through Task-Based Language Teaching: A Review of Empirical Studies. English Teaching, 77(1), [117-136].

5. Lin, L., & Yang, F. (2022). Developing Effective Communication Strategies for Language Learners: A Review of Research-Based Approaches. Journal of Language and Linguistic Studies, 18(1), [1-18].

6. Brown, H. D. (2007). Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy. Pearson Education.

7. Hadfield, J. (2013). Simple Speaking Activities. Oxford University Press.

8. Kim, S. (2020). Developing Speaking Skills: A Practical Guide to English Conversation Practice. Routledge.

9. Richards, J. C., & Schmidt, R. (2013). Longman dictionary of language teaching and applied linguistics. Routledge.

10. Barkhuizen, G., & Taylor, L. (2021). Conceptualizing Speaking Competence in Second Language Acquisition. Annual Review of Applied Linguistics, 41, [20-42].

11. Hiver, P., & Youngs, B. (2021). Developing speaking skills in a foreign language: A systematic review of research findings. Language Teaching Research, 25(6), [827-857].

УДК 94(560):355.48

Тұрсын Ә.Ғ.[1], Узакбаева Б.Т.[2], Жаманбаева Г.Т.[3]
[1,2] Магистрант, [3] PhD докторы
«7М01504 – Биология»
[1, 2, 3] Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: assemtursyn2@gmail.com [1], bagila-kz@bk.ru [2]

ЖОҒАРҒЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАМАНДЫҚ ТАҢДАУ БАРЫСЫНДАҒЫ ПСИХОФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ

Түйін: Мақалада диагностикалық сауалнамаларды қолдана отырып, жоғарғы сынып оқушыларының болашақ мамандық таңдау үдерісін психофизиологиялық тұрғыдан зерттедік. Зерттеу барысында, жоғарғы сынып оқушыларында пайда болған мазасыздық деңгейін анықтай отырып, мамандық таңдауда қандай критерийлерге көңіл аудару керек екендігін анықтадық.

Тірек сөздер: Жоғарғы сынып оқушылары, білім беру және қызмет, кәсіби өзін-өзі анықтау, таңдау мотивациясы, таңдау пәндері, кәсіби бағдар, психофизиологиялық сауалнамалар.

Tursyn A.G.[1], Uzakbaeva B.T.[2], Zhamanbaeva G.T.[3]
[1,2] Master's degree , [3] Doctor PhD
«7M01504 – Biology»
[1, 2, 3] Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: assemtursyn2@gmail.com [1], bagila-kz@bk.ru [2]

STUDY OF PSYCHOPHYSIOLOGICAL FEATURES OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF CHOOSING A PROFESSION

Abstract: In the article, using diagnostic questionnaires, we studied the process of choosing a future profession of high school students from a psychophysiological point of view. In the course of the research, while determining the level of anxiety in high school students, we determined what criteria should be paid attention to when choosing a profession.

Keywords: High school students, education and service, professional self-determination, choice motivation, elective subjects, professional orientation, psychophysiological questionnaires.

Кіріспе

Кәсіптік бағдарлау – бұл қоғамның талаптарына сәйкес әр оқушының қабілеттері мен бейімділігін ескере отырып, мамандыққа деген қызығушылыққа және болашақ мамандықты саналы түрде таңдауға ықпал ететін мақсатты жұмыс (Түркпенұлы, 1995: 23) [1]. Мектептегі тәрбие жұмысын ұйымдастырушылар, сынып жетекшілері, сондай-ақ ата-аналар жасөспірім оқушыларды кәсіптік бағдарлау жөніндегі жұмысқа қатысуы тиіс. Көптеген ата-аналар баланың білімі мен қызығушылығын немесе таңдалған кәсіптің еңбек нарығындағы қажеттілігін ескермей, балаларына болашақ мамандықты таңдауда кәсіби бағдар береді. Сондықтан мектептің ата-аналармен жұмысы тұрғысынан кәсіптік бағдар беру бойынша түрлі білім беру іс-шаралары жүргізілуі тиіс. Ата-аналар жиналыстарында өткізілетін әртүрлі ынталандырушы жаттығулар, әлеуметтік және психофизиологиялық сауалнамалар, әңгімелер мен дәрістер арқылы балалардың кәсіби бағдарлау мәселесінде ата-аналардың көзқарастарына әсер етуге болады.

Әдебиетке шолу

XX ғасырдың бірінші онжылдығынан бастап жеке тұлғаны кәсіби таңдаудың психологиялық аспектілері ғалымдардың ғылыми зерттеу объектісіне айналуда. Зерттеудің ұзақ мерзіміне қарамастан, осы саладағы мәселелердің көпшілігі даулы болып қала береді. Кез келген ғылыми проблема сияқты, кәсіби өзін-өзі анықтау проблемасы шешудің үш деңгейіне ие: әдістемелік, теориялық, эксперименттік. Кәсіби өзін-өзі анықтауды ғылыми түсінудің әдіснамалық негізін алғашқылардың бірі болып К. Маркс өзінің «мамандық таңдаудағы жасөспірім ойлары» атты еңбегінде қалаған. Онда ол мамандық таңдау адамдар үшін және таңдау субъектісінің максималды дамуы үшін жүзеге асырылуы керек деген идеяны алға тартты (Мальцева, 2008: 117) [2].

Н.С. Пряжников өз еңбектерінде кәсіби өзін-өзі анықтау – бұл жоғары мектеп жасындағы жеке ісіктің 10 құрамдас бөлігі болып табылатын, кәсіби қызметте жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асырудың ұзақ және күрделі процесі деп жазады. Өз еңбектерінде Н.С. Пряжников жеке өзін-өзі анықтау мәселесін

«менің бейнем» деп санап, осы бейнені үнемі дамыту және оны қоршаған адамдар арасында бекіту деп санады (Пряжников, 2002: 75) [3].

Е.А. Климов кәсіби өзін-өзі анықтаудың екі деңгейін анықтайды: гностикалық (сана мен өзін-өзі тануды қайта құру) және практикалық (адамның әлеуметтік мәртебесінің нақты өзгеруі). Ерте жастық шақта өзін-өзі анықтау процесі тұлғаның дамуының негізгі мазмұнын құрайды, өз кезегінде кәсіби бағыттың қалыптасуы өзін-өзі анықтаудың негізгі мазмұнын құрайды (Климов, 2007: 35) [4]. Жоғары сынып оқушылары мамандық таңдағанда тек өз мүдделері мен бейімділіктеріне ғана емес, соның ішінде өз мүмкіндіктерін өлшей отырып, осы мәселені шешуге тырысады. Жасөспірімдер ұтымды таңдау жасау үшін қажет болған жағдайда өз мүдделерінен бас тартуды дұрыс деп санайды. Осылайша, мамандық таңдаудың негізінде күрделі делдалдық қажеттіліктер жатыр (Бодалев, 2002: 63) [5].

В.С. Мухинаның көзқарасы бойынша, жасөспірім кезіндегі адам өзі мен басқалар арасындағы бірқатар қақтығыстардан өтеді. Бұл жаста кәсіби ниеттер мен өмірлік перспективалар туралы хабардар болуы керек және бұл оқу мотивациясында көрінеді (Мухина, 2004: 43) [6]. Осылайша, 16-18 жастағы оқушы оқу қызығушылықтарына қарай сараланады, бұл жеке пәндерге, ғылым саласына және т. б. шынайы қызығушылықтарында көрінеді. Бұл факт баланың құрдастарымен қарым-қатынас жасауға, «өз» қоғамында, тобында белгілі бір орынға ие болуға, тануға қол жеткізуге деген ұмтылысын түсіндіреді (Фадеева, 2004: 29) [7].

XX ғасырдың 70-жылдардың басында американдық зерттеуші Дж. Холланд кәсіби таңдау теориясын жасады. Өз теориясында таңдалған мамандық адамда қалыптасқан 16 тұлға түріне тікелей байланысты деген ережені алға тартады. Теорияның негізгі идеясы кәсіптегі сәттілік пен қанағаттану адамның жеке басының түрі қоршаған ортаның кәсіби түріне қаншалықты сәйкес келетіндігімен анықталады. Батыс мәдениетінде тұлғаның алты түрін ажыратуға болады: реалистік, зерттеушілік, көркемдік, әлеуметтік, кәсіпкерлік, конвенциялық. Әр түрі мәдени және жеке факторлардың әсерінен қалыптасады (ата-аналар, әлеуметтік тап, физикалық орта, тұқым қуалаушылық) (Wille, 2010: 550) [8].

Жасөспірімдік шақ өзін-өзі танудың және өзінің жеке басына деген қызығушылықтың артуымен сипатталады. Бұл жаста адамгершілік көзқарастардың, дүниетанымның негіздері қаланады. Осы ерекшеліктерді ескере отырып, «мен» бейнесі арқылы мамандықтар туралы білім алған жөн, оған жету жолдары арқылы кәсіби қызметті талдаған жөн. Жасөспірімдерге өзін-өзі анықтауға көмектесу нақты өмірмен және әлеуметтік тәжірибемен байланысты қамтамасыз ете отырып, сабақтың шекарасын байытуға арналған (Чистякова, 2015: 4) [9].

Мазасыздықты зерттеу XX ғасырда басталды және әлі де жалғасуда, зерттелген жаңа аспектілермен нақтыланып, барған сайын тар тақырыптарға тереңірек зерттеулер жүргізілді. Сонымен, З.Фрейд, Р.Мэй, Ф. Перлс психология тұрғысынан осы құбылыстың пайда болуының теориялық негіздерін және мазасыздық ұғымын кең мағынада зерттеді. Біраз уақыттан кейін Дж. Тейлор, Ч.Д. Спилбергер, Ю.Л. Ханин мазасыздықты қолданбалы психология тұрғысынан зерттеу мәселесіне жақындап, жеке тұлғаның осы жеке ерекшеліктерін өлшеу әдістерін жасады.

Зерттеу материалдары және әдістері

Мамандық таңдау кезінде жоғары сынып оқушыларының психофизиологиялық көрсеткіштерін зерттеу оқушылардың болашақ мансабы туралы шешім қабылдаудағы психологиялық және физиологиялық жағдайын зерттеу болып табылады. Бұл жүрек соғу жиілігі, терінің өткізгіштігі және мидың белсенділігі сияқты физиологиялық реакцияларды, сондай-ақ стресс, мазасыздық және шешім қабылдау процестері сияқты психологиялық реакцияларды өлшеуді қамтуы мүмкін. Зерттеудің бұл түрінің мақсаты – мамандық таңдауға әсер ететін факторларды жақсырақ түсіну және осы маңызды өмірлік шешімді қабылдаған кезде оқушыға қолдау көрсету үшін іс-шараларды дайындау және жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауының қалыптасу деңгейі мен психофизикалық ерекшеліктерін анықтау. Зерттеудің гипотезасы ретінде жоғарғы сынып оқушылары болашақ мамандықтың түріне, жеке психологиялық ерекшеліктеріне және кәсіби өзін-өзі анықтаудың әлеуметтік жағдайларына байланысты жалпы және әр түрлі сипатталады, олардың жиынтығы оның психологиялық мазмұны мен типологиялық ерекшелігін анықтайды деген болжам жасалды.

Эмпирикалық зерттеудің міндеттері

• Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауына әсер ететін жағдайлар мен факторларды зерттеу.

Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауға ықпал ететін алаңдаушылықты анықтайтын Ю.Л. Ханин мен Ч.Д. Спилбергердің сауалнамасын қолдандық.

Эмпирикалық деректерді өңдеу үшін біз ең алдымен сандық талдауға негізделдік. Статистикалық өңдеу Power BI бағдарламасының компьютер қолдауымен жүргізілді. Сауалнамаға қатысқан оқушылар саны 14-16 және 16-18 жас аралығындағы 100 адам, ұл балалар - 63%, қыздар - 37%.

Нұсқаулық: төмендегі сөйлемдердің әрқайсысын мұқият оқып шығыңыз және осы сәтте өзіңізді қалай сезінетініңізге (1-ден 20-ға дейінгі сұрақтар) немесе әдетте (21-ден 40-қа дейінгі сұрақтар) байланысты оң жақтағы тиісті бағандағы санды сызып тастаңыз. Сұрақтар туралы ұзақ ойланбаңыз, өйткені дұрыс және бұрыс жауаптар жоқ.					
№	Үкім	Жоқ, олай емес	Бәлкім	Дұрыс	Өте дұрыс
1	Мен сабырлымын	1	2	3	4
2	Маған ештеңе қауіп төндірмейді	1	2	3	4
3	Мен шиеленістім	1	2	3	4
4	Мен іштей қатып қалдым	1	2	3	4
5	Мен өзімді еркін сезінемін	1	2	3	4
6	Мен ренжідім	1	2	3	4
7	Мүмкін болатын сәтсіздіктер мені толғандырады	1	2	3	4
8	Мен жан тыныштығын сезінемін	1	2	3	4
9	Мен үрейленемін	1	2	3	4
10	Мен ішкі қанағат сезімін сезінемін	1	2	3	4
11	Мен өзіме сенімдімін	1	2	3	4
12	Мен қобалжыдым	1	2	3	4
13	Мен өзіме орын таба алмаймын	1	2	3	4
14	Мен толқып тұрымын	1	2	3	4
15	Мен қаттылықты, шиеленісті сезінбеймін	1	2	3	4
16	Мен ризамын	1	2	3	4
17	Мен алаңдаймын	1	2	3	4
18	Мен тым толқып тұрмын және өзім емеспін	1	2	3	4
19	Мен қуаныштымын	1	2	3	4
20	Мен бақыттымын	1	2	3	4
№	Үкім	Ешқашан	Кейде	Жиі	Әрдайым
21	Менің көңіл күйім көтеріңкі	1	2	3	4
22	Мен ашуланамын	1	2	3	4
23	Мен оңай ренжимін	1	2	3	4
24	Мен басқалар сияқты бақытты болғым келеді	1	2	3	4
25	Мен қиындықтарды қатты сезінемін және олар туралы ұзақ уақыт ұмыта алмаймын	1	2	3	4
26	Мен күш пен жұмыс істеуге деген құштарлықты сезінемін	1	2	3	4
27	Мен сабырлы, салқынқандымын	1	2	3	4
28	Мүмкін болатын қиындықтар мені алаңдатады	1	2	3	4
29	Мен ұсақ-түйек нәрселер туралы тым көп уайымдаймын	1	2	3	4
30	Мен өте қуаныштымын	1	2	3	4
31	Мен бәрін жүрегіммен қабылдаймын	1	2	3	4
32	Маған сенімділік жетіспейді	1	2	3	4
33	Мен өзімді қорғансыз сезінемін	1	2	3	4
34	Мен сыни жағдайлар мен қиындықтардан аулақ болуға тырысамын	1	2	3	4
35	Мен зерігемін	1	2	3	4
36	Мен ризамын	1	2	3	4
37	Барлық ұсақ түйектер мені алаңдатады және ал	1	2	3	4
38	Мен өзімді жеңілгендей сезінемін	1	2	3	4
39	Мен теңдестірілген адаммын	1	2	3	4
40	Мен өз істерім мен уайымдарым туралы ойлаған кезде мені алаңдатады	1	2	3	4

Кесте 2 – Реактивті және жеке мазасыздық деңгейін бағалау шкаласы (Ю.Л. Ханин, Ч.Д. Спилбергер)

Спилбергер-Ханин сынақ-сауалнамасы – мазасыздықты жеке қасиет ретінде де, қазіргі жағдайға байланысты жағдай ретінде де саралап өлшеуге мүмкіндік беретін әдіс болып табылады [10]. Бұл тест жеке тұлғаның құрылымындағы мазасыздықтың ауырлығын анықтауға көмектеседі. Мазасыздық жеке қасиет ретінде мотивті немесе жүре пайда болған мінез-құлық позициясын білдіреді, бұл адамды объективті қауіпсіз жағдайлардың кең ауқымын қауіп-қатер ретінде қабылдауға мәжбүр етеді және оларға қарқындылығы нақты қауіптің шамасына сәйкес келмейтін мазасыздық күйлерімен жауап беруге итермелейді.

Белгілі бір алаңдаушылық белсенді тұлғаның табиғи және міндетті ерекшелігі болып табылады. Әр адамның өзіндік оңтайлы немесе қалаулы, мазасыздық деңгейі бар – бұл өте пайдалы мазасыздық. Осыған байланысты адамның өзін бағалауы өзін-өзі тәрбиелеудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ч. Д. Спилбергер пен Ю. Л. Ханиннің сауалнамасы бойынша нәтиже 3-кестеде көрсетілген.

Көрсеткіштер	Жоғары деңгей	Орта деңгей	Төмен деңгей
	Оқушы саны	Оқушы саны	Оқушы саны
Реактивті мазасыздық	35	45	20
Жеке мазасыздық	30	25	45

Кесте 3 – Реактивті және жеке мазасыздық деңгейін бағалау шкаласының нәтижесі

Сауалнаманың нәтижесін талдадық және көрсеткіштерді түсіндіру кезінде мазасыздықтың келесі болжамды бағаларын қолдануға болады: 30 баллға дейін – төмен; 31-44 балл – орташа; 45 және одан көп – жоғары деңгей. Өте жоғары мазасыздық (> 46) байланысты болуы мүмкін. Төмен мазасыздық (<12), керісінше, жағдайды төмендететін, белсенді емес, мотивацияның төмен деңгейімен сипатталады. Кейде тест нәтижесінде өте төмен уайым – бұл адамның өзін-өзі көрсетуі үшін жоғары мазасыздықты белсенді ауыстырудың нәтижесі болып табылады.

Қорытынды

Болашақ мамандардың кәсіптік өзін-өзі анықтауында, оқушыларға осы процесті оңтайландыру бойынша психокоррекциялық жұмысқа ұсыныстар ұсынылады: кәсіптік білім алу кезеңінде кәсіптік өзін-өзі анықтау субъектісіне психологиялық қолдау және психологиялық кеңес беру мектеп және ата-ана тарапынан жүргізілуі керек. Зерттеу жасөспірім оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауының психологиялық аспектілерін анықтауға көмектесті.

Кәсіби өзін-өзі анықтау жеке тұлғаның жалпы кәсіптер әлеміне және белгілі бір таңдалған мамандыққа таңдамалы қатынасы, оның негізі оның ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін, кәсіби қызмет талаптарын және әлеуметтік-экономикалық жағдайларды ескере отырып, кәсіпті саналы түрде таңдау болып табылатындығы анықталды.

ӘДЕБИЕТ

1. Түркпенұлы Ж. Профессиональная ориентация. – Алматы: Санат, 1995. – 145 с.
2. Мальцева Л.В. Теоретические подходы к изучению сущности профессионального самоопределения в отечественной и зарубежной психологии //Вестник, серия 12.– №.4. – С.115-119. – Санкт-Петербург: СПбГУ, 2008.
3. Пряжников Н. С. Методы активизации личного и профессионального самоопределения. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2002. – 400 с.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – М.: Академия, 2007. – 304 с.
5. Бодалев А.А., Столин В.В. Общая психодиагностика. – СПб.: Речь, 2002. – 440 с.
6. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. – М.: Академия, 2004. – 456 с.
7. Фадеева Е.И., Ясюкевич М.В. Выбирая профессию, выбираем образ жизни: учебно-методическое пособие. Москва: ЦГЛ, 2004. – 94 с.
8. Wille B., de Fruyt F., Feys M. Vocational interests and Big Five traits as predictors of job instability //Journal of Vocational Behavior. – V.76. – P.547-558, 2010
9. Чистякова С.Н. Профессиональное самоопределение: современный аспект //Профессиональное образование. – №.6. – С.2-6. – Столица, 2015.
10. Батаршев А.В. Базовые психологические свойства и самоопределение личности: Практическое руководство по психологической диагностике. — СПб.: Речь, 2005. С.44−49.

УДК 37

Шаяхметова Д.Б.
П.ғ.к., қауымдастырылған профессор
Абай атындағы ҚазҰПУ
Алматы, Қазақстан
dana.shayakhmet@mail.ru
Атжанова Т.Д.
Докторант
«8D01703 - Шетел тілі: екі шет тілі»
Абай атындағы ҚазҰПУ
Алматы, Қазақстан
tolkyn.atzhanova@gmail.com

ШЕТТІЛДІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Түйін: Шеттілдік педагогикалық білім беру жағдайында лингводидактикалық құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығы өзекті болып табылады. Себебі, қоғам талабына сай, бәсекеге қабілетті, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыруда мұғалімнің рөлі ерекше. Сондықтан, лингводидактикалық құзіреттілікті қалыптастыру кезеңі болашақ мұғалімдерді жоғары білім негізінде даярлаудан басталады. Бұл мақала лингводидактикалық құзіреттіліктің маңыздылығын анықтау және оның моделінің негізгі компоненттерін анықтау мақсатында ЖОО-ның 7 оқытушыларынан сауалнама алынды. Зерттеудің нәтижесі лингводидактикалық құзіреттіліктің маңыздылығы және оның моделін құрайтын кейбір компоненттер расталды.

Тірек сөздер: лингводидактика, лингводидактикалық құзіреттілік, шеттілдік педагогикалық білім беру.

Shayakhmetova D.B.
Candidate of pedagogical sciences, Associate Professor
Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan
dana.shayakhmet@mail.ru
Atzhanova T.D.
PhD student
«8D01703 - Foreign language: two foreign languages»
Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan
tolkyn.atzhanova@gmail.com

THE IMPORTANCE OF LINGUADIDACTIC COMPETENCE DEVELOPMENT IN FOREIGN LANGUAGE PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract: The issue of the formation of linguodidactic competence in the conditions of foreign-language pedagogical education is relevant. After all, the role of a teacher in the formation of a competitive, comprehensively developed personality that meets the requirements of society is special. Therefore, the stage of formation of linguodidactic competence begins with future teachers' education at high institutions. This article is devoted to the issue of 7 university teachers in order to identify the significance of linguodidactic competence and determine the main components of its model. The result of the study was the confirmation of the importance of linguodidactic competence and some of the components that make up its model.

Keywords: linguodidactics, linguodidactic competence, foreign language pedagogical education.

Кіріспе

Қазіргі уақытта педагогикалық білім беру жағдайында қоғамның талаптарына жауап беретін маманды қалыптастыру және дамыту мәселесі өзекті болып табылады [1]. Осылайша, шеттілдік педагогикалық білім беру жағдайында болашақ шетел тілі мұғалімдері үшін еліміздің әлеуметтік деңгейін жоғарылауына ықпалын тигізетін және еліміздің стратегиялық дамуына жаңа серпін беруге қабілетті болу маңызды [2]. Мысалы, кейбір ғалымдардың пайымдауынша, болашақ шетел тілі мамандарын даярлауда лингводидактикалық құзыреттілікті қалыптастырудың мәртебесі мен рөлі жоғары [3, 8 б]. Мысалы, Безукладников өзінің жұмысында лингводидактикалық құзіреттіліктің дамуына қажетті бірнеше қағидаларды атап өтеді. Оның тұжырымдауынша, аталған құзіреттілікті

қалыптастыруда шетел тілі болашақ мұғалімдерді даярлауда лингвистикалық және әдіснамалық тұтастық, жоғары білім алу барысында болашақ мұғалімдердің дамуы және өзін-өзі дамытуы, лингводидактикалық құзіретті қалыптастырудың моделін құру және лингводидактикалық құзіреттіліктің қалыптасу негіздерін анықтау болып табылады [4, 15 б].

Сонымен қатар, болашақ мұғалімдердің лингводидактикалық құзіреттілігін дамыту процесі шеттілдік педагогикалық білім беру жағдайындағы жаңа құзіреттілік әдіснамасымен тығыз байланысты. Ал ол өз кезегінде білім беру саласында болып жатқан инновациялық процесс болып табылады [5]. Мысалы, Зимняя құзіреттілік әдіснамасын білім беру сапасының жаңа деңгейін көрсетеді деп атап отеді [6]. Жоғарыда аталғандай, Қазақстанның шеттілдік педагогикалық білім беру жағдайында, сонымен қатар білім беру орындарының жаңаруына байланысты және болашақ мұғалімдерге қойылатын талаптарға сай лингводидактикалық құзыреттілікті қалыптастырудың өзіндік ерекшеліктері бар. Лингводидактикалық құзіреттілікті қалыптастыру мен оны анықтау мақсатында модель үлгісінің маңыздылығы қандай? Бұл мақала аталған мәселені жан-жақты қарастырып, жауапқа шешім табуға бағытталған.

Әдебиеттерге шолу

Шеттілдік педагогикалық университеттердің білім беру саясаты болашақ шетел тілі мұғалімдерін кәсіби даярлаудың ажырамас бөлігі ретінде лингводидактикалық құзіреттілікті қалыптастыруға бағытталуы керек, ал осы аталған құзіреттілікті қалыптастыру өз кезегінде жаңа педагогикалық әдіснаманы қолдану, сонымен қатар лингводидактикалық құзіреттілік моделі негізінде жүзеге асырылады. Мысалы, 2017 жылғы 8 маусымдағы "Педагог" кәсіби стандартына сәйкес кәсіби стандарттың негізіне қазіргі заманғы педагог моделі алынған, онда қазіргі заманға шетел тілі мұғалімі белсенді әлеуметтік бейімделуге, кәсіптік білім беруді жалғастыруға, өздігінен білім алуға және өзін-өзі жетілдіруге қабілетті болуы тиіс [7]. Педагог кәсіби стандартының барлық біліктілік талаптарына сәйкес келуі тиіс.

Алайда, әдебиеттреге шолу анализі бүгінгі күні болашақ шет тілі мұғалімдерінің лингводидактикалық құзыреттіліктерін қалыптастыруға жеткілікті көңіл бөлінбейтінін көрсетеді, өйткені бұл құзыреттілікті қалыптастырудың әдістері мен тәсілдері жоғары оқу орындарының оқу жоспарлары мен бағдарламаларында тиісті түрде көрсетілмеген. Мысалы, лингводидактикалық құзіретті қалыптастыру өзара байланысты ғылыми пәндер мен әдістер негізінде болады, олар лингвистика, педагогика, психология, психолингвистика. Атап айтқанда, лингводидактика мен осы атал.ан ғылыми пәндер арасындағы қарым-қатынас теория мен практика арасындағы байланыс деп айтуға болады [8]. Алайда ЖОО-ның білім беру бағдарламасында аталған ғылыми пәндер сабақтастығы толық байқалмайды, сонымен қатар психолингвистика пәні әлі де болмаса бағдарлама жүйесіне енгізілмеген.

Соңғы уақытта педагогикалық жарияланымдарда білім сапасы құзырет және құзыреттілік тұрғысынан бағаланатынын көрсетеді. Дегенмен, бұл екі түсініктің байланысы мен ара-жігін бөліп қарастырған дұрыс болады. Қазақстандық ғалым С. С. Құнанбаева өзінің "шет тіліндегі кәсіби білім беруді құзыреттілікті модельдеу" атты монографиясында "қазіргі жағдайда кәсіби білім елдің стратегиялық дамуындағы технологиялар трансфертіне жаңа серпін беруге қабілетті, елдің инновациялық-кәсіби әлеуетінің сапалы жаңа деңгейі үшін жаңа маман қалыптастыруға арналған" деп анықтайды [2, 7 б]. Осылайша, болашақ мұғалімдерді даярлауда кәсіби құзыреттілік интеграцияланған білім, дағдылар, тәжірибе және жеке қасиеттер жиынтығы ретінде анықталады.

Ал Г. Х. Гадамер, М. Шелер, П. Козловский сияқты ғалымдардың пайымдауынша, құзіретті маман бұл адамның өзін рухани, парасатты, еркін деп тануының тәсілі, білімнің шыңына көтерілу арқылы арқылы жалпыға ортақ мәдениетке көтерілу [9].

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, болашақ шет тілі мұғалімінің лингводидактикалық құзіреттілігі – бұл жоғары оқу орнында қалыптасатын маманның психологиялық және жеке қалыптасуы, шет тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін дамытуда басқа құзыреттермен біріктіріліп, жаңа сапада көрінетінін және білікті маманның одан әрі кәсіби қалыптасуын анықтайтындығын атап өтуге болады. Жоғары оқу орнын бітіргеннен кейін болашақ шет тілі мұғалімі кәсіби мәселелерді шешу үшін көрсетуге дайын белгілі бір теориялық білімі мен практикалық дағдыларына ие [10]. Сондай-ақ, ғалымдардың пікірі бойынша, мысалы Загвязинский В.И., Атаханов Р., бұл құзіреттіліктер шешуші рөл атқарады және болашақ шетел тілі мұғаліміне маңызды мақсаттар қоюға, тәуекелге баруға, оқу мәселелерін шешуге шығармашылықпен қарауға және нәтиже алуға мүмкіндік береді [11]. Сонымен қатар, болашақ шет тілі мұғалімдерін кәсіби даярлауда шет тілдерін меңгерудің деңгейлік моделі болашақ маманның кәсіби қалыптасуына оң әсер етеді.

В. А. Сластениннің пікірінше, болашақ шетел тілі мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінің негізгі көрсеткіші болып теориялық және практикалық дайындық табылады. Осылайша, кәсіби құзыреттілік

университетте қалыптасады және педагогикалық қызмет процесінде жетілдіріледі деп айтуға болады [10].

Болашақ шетел тілі мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін дамыту үшін шет тілінде білім берудің проблемалық-іздеу, жобалау және басқа да жеке дамытушы технологиялары қолданылады. Сондай-ақ, лингводидактикалық құзіреттілікті қалыптастыру үшін проблемалық-әдістемелік тапсырмаларды қолданудың маңыздылығын атап өткен жөн.

Мемлекеттік стандарт ұсынатын кәсіби құзыреттер:

- оқыту: оқу ақпаратын таратады, өз бетінше білім алуға үйретеді;
- тәрбиелеуші: білім алушыларды әлеуметтік құндылықтар жүйесіне баулиды;
- әдістемелік: білім беру процесін әдістемелік қамтамасыз етуді жүзеге асырады;
- зерттеу: білім алушылардың білім мазмұнын меңгеру деңгейін зерттейді, білім беру ортасын зерттейді;
- әлеуметтік-коммуникативтік: кәсіби қоғамдастықпен және білім берудің барлық мүдделі тараптарымен өзара іс-қимылды жүзеге асырады [7].

Бұл тұжырымдар арқылы, болашақ шет тілі мұғалімінің лингводидактикалық құзіреттілігі — бұл маманның кәсіби қызметінде сәтті қолданылатын негізгі дағдылар мен білімдердің жиынтығы, дегенмен лингводидактикалық құзіреттілік кәсіби құзіреттіліктің заманауи түрі ретінде көрінеді, мұнда негізгі көрсеткіштер қоғамның әлеуметтік тәртібі және тұлғаның кәсіби және білім беру қажеттіліктері болып табылады. Кәсіби құзіреттіліктің негізі ретінде лингводидактикалық құзіреттілікті сәтті қалыптастыру үшін болашақ шетел тілі мұғалімінің жеке іс-әрекетіне бағытталған кәсіби жағдайлар жасалуы қажет. Демек, білім беру процесі қазіргі әлемде және болашақ маманның кәсіби қызметінде қажетті дағдылар мен қабілеттерді қалыптастыру мен дамытудың негізгі және негізгі факторы бола алады.

Зерттеу әдісі

Шеттілдік педагогикалық білім беру жағдайында лингводидактикалық құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығы мен аталған құзіреттілікті қалыптастыруда заман талабына сай білімдер мен дағдылар жиынын ескеріп, аталған құзіріттілікті анықтайтын модель үлгісін даярлау қажеттілігін анықтау мақсатында 5 мұғалімнен сауалнама алынды. Сауалнама жоғары оқу орындарында шетел тілі бағдарламасы бойынша орыс және қазақ топтарына білім беретін мұғалімдерге таратылды. Алынған сауалнама нәтижесі сипаттамалық статистика арқылы сараланып, сапалық әдіс тұрғысында талданды.

Зерттеу нәтижесі

Сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің басым көпшілігі (67%) шеттілдік педагогикалық білім беру жағдайында лингводидактикалық құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығын атап өтеді, алайда сауалнамаға жауап берушілердің тиісінше 17% және 16% аталған құзіреттілікті қалыптастыруды ең маңызды еместігін және сенімсіздік танытанынын атап өтеді.

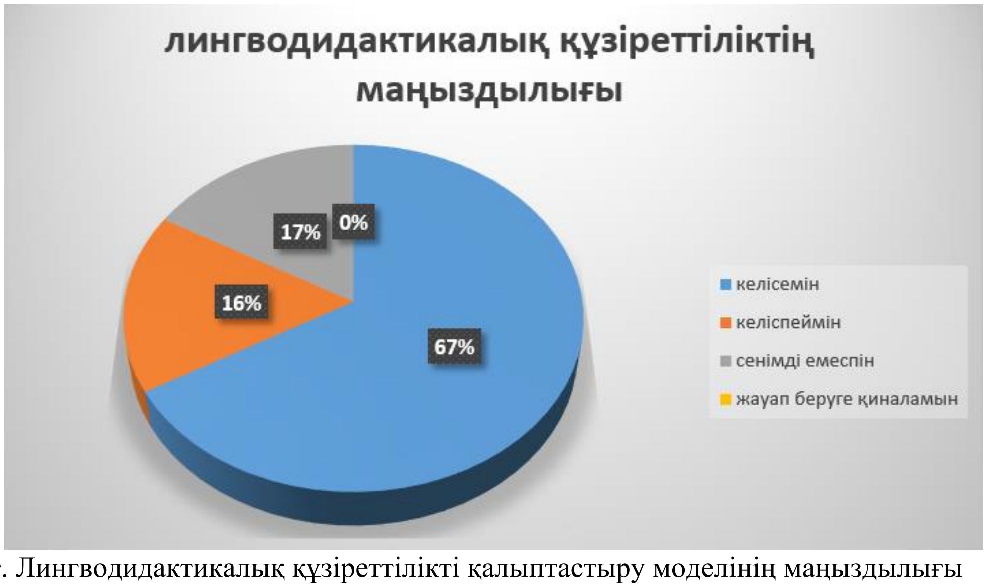

1- сурет. Лингводидактикалық құзіреттілікті қалыптастыру моделінің маңыздылығы

Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан мұғалімдер осы аталған құзіреттіліктің құрамын құрайтын дағдылар мен білімдерді атап көрсеткен болатын.

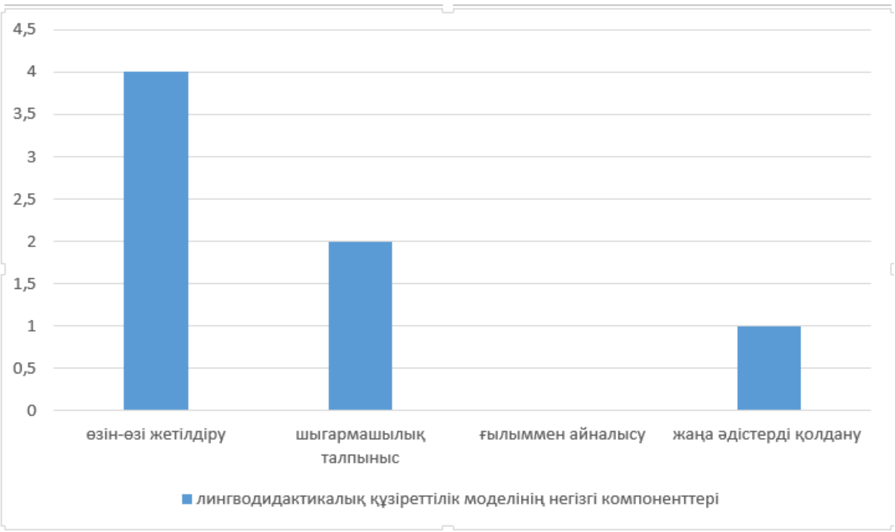

2- сурет. Лингводидактикалық құзіреттілік моделінің негізгі компоненттері.

Сауалнамаға қатысқан 7 мұғалімнің 4 –үі шетел тілі білім беру аясында лингводидактикалық құзіреттіліктің негізі көрсеткіші ретінде өзін-өзі жетілдіру дағдысын таңдаған болатын. Шығармашылық табысты 2 мұғалім атап өтсе, онда сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің тек 1-уі ғана жаңа әдістерді қолдану маңыздылығын атап өтеді. Сонымен қатар, ғылыммен айналысу біліктілігін ешбір сауалнама алушы таңдамаған болатын.

Талқылау

Зерттеу нәтижесі көрсеткендей мұғалімдердің көпшілігі болашақ мұғалімдерді шеттілдік білім беру жағдайында даярлау барысында маңыздылығын және қажеттілігін көрсеткен болатын. Шетел тілін үйрету барысында тек бір жақсы процесті ескере қоймай, жан-жақты қарастырған дұрыс. Шетел тілін оқыту процесі психолог, әдіскер, психолингвист және лингвистердің назарынан қарастырылуы қажет. Осы ғылымдардың тоғысының негізінде қалыптасқан лингводидактика ғылымы шетел тілін оқыту үрдісін және осы үрдісті басқаруға көмектеседі [3].

Г. И. Богиннің айтуынша, лингводидактика кез-келген тілді меңгеру заңдылықтарын зерттейді. Ол алғашқы болып лингводидактиканың орталық категориясын тілдік тұлғаның лингводидактикалық моделі деп атап көрсетті және өз кезегінде осы моделді құруға тырысты [8, 86 б].

Осы орайда, сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің 67%-ы лингводидактикалық құзірет моделінің қажеттілігі мен маңыздылығын ескерген. Сонымен қатар, лигводидактикалық құзіреттілік моделінің негізгі компоненттері ретінде аталып өтілген дағдылар мен білімдер жиынтығы қазіргі заман талабына сай. Себебі, шетел тілін оқытудың әдістемелік заңдылықтарын білу мұғалімнің кәсіби-әдістемелік шеберліктің негізін құрайды. Бұл дегеніміз, егер мұғалім шет тілдерін оқытудың теориясы мен әдістемесі мәселелерінде "сауатты" болса және белгілі бір оқу жағдайында шетел тілін қалай оқыту керектігін жақсы білсе, мұғалім өзінің кәсіби қызметінде сапалы нәтижелерге қол жеткізе алады. Пәнді оқытудың теориялық және қолданбалы негіздерін білмеу мұғалімге сынақтар мен қателіктер жіберуге мәжбүр болған кезде және көбінесе өз жұмысында жоспарланған нәтижеге ең қысқа және тиімді жолды таңдауға мәжбүр етеді.

Сондай-ақ, бұл білімді практикада ұтымды және тиімді пайдалануға, осы білім негізінде қалыптасқан және игерілген әдістер мен жұмыс тәсілдерін өзгертуге және оларды оқытудың жаңа жағдайларына ауыстыруға деген ұмтылыс маңызды.

Қорытынды

Болашақ шет тілі мұғалімдерін даярлаудың ерекшелігі-шетел тілін оқытудың тиімділігі маманның кәсіби қалыптасуының негізгі компоненті болып табылады. Мұндай компонентті болашақ шетел тілі мұғалімінің кәсіби қызметінің негізгі түрін қамтамасыз ететін лингводидактикалық құзыреттілік деп санауға болады.

Осылайша, бүгінгі білім беру кеңістігі кәсіби құзіреттіліктің заманауи түрі ретінде лингводидактикалық құзіреттіліктерді қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Лингводидактикалық құзіреттіліктерді тиімді анықтау болашақ шет тілі мұғалімдеріне кәсіби және лингводидактикалық іс-әрекеттегі өз мүмкіндіктері мен жетістіктерін талдауға мүмкіндік береді.

Талдай және қорытындылай келе, болашақ шет тілі мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігі тез өзгеретін әлемде болашақ мамандарды дайындауда маңызды рөл атқаратындығын, онда алдыңғы қатарға

шығу дағдылары мен дағдыларын игеру қажеттілігі бар екенін сеніммен атап өтуге болады. Әлеуметтік тапсырыс және жеке құзыреттілік сияқты екі негізгі фактор басымдыққа ие болуы керек және осы тұрғыда шетел тілі қазіргі қоғамда талап етілетін белгілі бір мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу құралы болып табылады. Демек, жоғары оқу орындарының кәсіби, дәлірек айтқанда лингводидактикалық құзіреттіліктерді қалыптастырудағы рөлі жоғары және баға жетпес.

ӘДЕБИЕТ

1. Кунанбаева С.С. Концепция языкового образования Республики Казахстан / С.С. Кунанбаева, А.Т. Чакликова, К.К. Дуйсекова, А.М. Иванова. — Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2010. –24 б.
2. Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. – Алматы, 2014. – 203 б.
3. Османова А.А. Учебное пособие (курс лекций) по дисциплине «Лингводидактика». – Махачкала, 2012. – 42 б.
4. Безукладников Константин Эуардович, «Формирование лингводидактических компетенции будущего учителя иностранного языка: методика и концепция», специальность 13.00.02 – Автореферат «Педагогические науки, Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования», 2009.
5. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. Алматы, 2010. – 344 б.
6. И.А.Зимняя. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. «Эксперимент и инновации в школе». – 2009. – 7-14 б.
7. atameken.kz Профессиональный стандарт «Педагог» [Электрон.ресурс]. –2017. – URL: ПС Педагог.pdf (atameken.kz)
8. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводи-дактика и методика. М.: Академия, 2004. – 336 б.
9. Г.Е.Корнетова: Педагогика. Теория и история, Л., Изд-во УРАО. 2008. – 292 б.
10. В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов. — 3-е изд. — М.: Школа-Пресс, 2000. – 512 б.
11. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования. М., 2001. –208 б.

УДК 371.321

Қалиева К.М.,
п.ғ.к., проф.
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: kalieva.k.m@mail.ru
Атмышева Д.М.,
Магистрант
«7М01711 – Шет тілдері педагогтерін дайындау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhanatova_d97@mail.ru

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОБАЛАР БОЛАШАҚ ШЕТЕЛ ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Түйін: Бұл мақала шығармашылық жобаларды пайдалана отырып, болашақ шетел тілі мұғалімдердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесіне арналған. Мақалада оқытудағы мұндай тәсілдің артықшылығы қарастырылады, оның ішінде сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамыту, ақпаратты талдау, синтездеу және бағалау, өз бетінше жұмыс істеу және шешімдерді таба білуге ықпалы ашып көрсетіледі. Болашақ мұғалімдерді даярлауда қолдануға болатын шығармашылық жобалардың ғылыми ғылыми ізденіс, зерттеу жобалары, көркем шығармашылық және т.б. сияқты түрлеріне сипаттама беріледі, зерттеушілік құзыреттілікті қалыптастыруда өзіндік орны бар жобаларды ұйымдастыру жолдары мен әдістері атап көрсетіледі.

Сондай-ақ мақалада шығармашылық жобаларды пайдалану студенттерді ынталандыру, жоба бойынша табысты жұмыс істеу үшін қажетті тақырыптарды оқуға ұмтылыстарын арттырудағы маңыздылығы атап өтілген.

Тірек сөздер: құзыреттілік, зерттеушілік құзыреттілігі, шығармашылық жоба, қабілеттілік, болашақ шетел тілі мұғалімі, құзыреттілікті қалыптастыру.

Kalieva K.,
Ph.D. in Pedagogy, Professor
KazUIR & WL named after Abylai Khan
Almaty,Kazakhstan
e-mail: kalieva.k.m@mail.ru
Atmysheva D.,
Master
«7M01711-Training of Foreign Language Teachers»
KazUIR & WL named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanatova_d97@mail.ru

CREATIVE PROJECT AS A MEANS OF FORMING THE RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Abstract: This article is devoted to the problem of formating the research competence of future teachers of foreign languages using creative projects. The advantages of this approach to learning are discussed, including the development of critical thinking skills, information analysis, synthesis and evaluation, independent work and the ability to find solutions. Creative projects can be used in the preparation of future teachers include scientific research, research projects, artistic creativity, etc. Also types are described, ways and methods of organizing projects that have their place in the formation of research competence are emphasized.

The article also emphasizes the importance of using creative projects in motivating students, increasing their desire to study the topics necessary for successful work on the project.

Keywords: competence, research competence, creative project, acceptance, future foreign language teacher, competence formation

Кіріспе

Шығармашылық жобаларды пайдалана отырып, болашақ шетел тілі мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру тақырыбы қазіргі білім беру тәжірибесінде өзекті және маңызды болып табылады.

Қазіргі әлемде шетел тілдерін білу -білім беруде, халықаралық қарым-қатынаста жаңа мүмкіндіктер ашатын маңызды дағдылардың бірі болып табылады. Сондықтан болашақ шетел тілі мұғалімдері шетел тілін тиімді оқытуды қамтамасыз ету үшін жоғары кәсіби біліктілік пен құзыреттілікке ие болуы керек.

Сонымен қатар, шетел тілдерін оқытудың заманауи тәсілі студенттердің коммуникативті қабілеттері мен дағдыларын дамытуға бағытталған. Осы мақсаттарға жету үшін оқушылардың шығармашылық ойлауын, дербестігін, коммуникативті дағдыларын және есептерді шешу қабілетін дамытуға көмектесетін шығармашылық және зерттеу жобаларын пайдалану қажет.

Зерттеушілік құзыреттілігін дамытуға бағытталған шығармашылық жобалар болашақ мұғалімдерге зерттеуді жоспарлау және жүргізу, деректерді талдау, қорытынды жасау және проблемаларды шешу жолдарын ұсынуды үйренуге көмектеседі. Сонымен қатар, мұндай жобалар болашақ мұғалімдердің шығармашылық ойлауын дамытуға, өз бетінше және топпен жұмыс істеу қабілетін дамытуға, коммуникативті дағдыларды және интроспекция қабілеттерін арттыруға көмектеседі.

Негізгі мәліметтер мен әдістер

Болашақ мұғалімдердің зерттеушілік құзіреттілігін қалыптастыру XIX ғасырдың соңы – XX ғасырдың басында болашақ мұғалімдерді дайындайтын алғашқы оқу орындары пайда болған кезде басталды. Бұл ғылыми-педагогикалық реформалар кезеңі, білім берудің ғылыми сипатына баса назар аударылып, педагогикалық ғылымның соңғы жетістіктерін қолдану.

Осы кезеңде ғалымдар мен педагогтар өздерінің тәжірибелерімен, ғылыми зерттеулерімен бөлісетін алғашқы ғылыми педагогикалық журналдар мен конференциялар пайда болды. Болашақ мұғалімдерді даярлауда ғылыми зерттеу әдістерімен қатар педагогикалық тәжірибеде қолдану да қолға алына бастады.

Уақыт өте келе болашақ мұғалімдерді дайындау процесінде зерттеушілік құзіреттілікті қалыптастырудың маңызы арта түсті. Қазіргі уақытта көптеген оқу орындары студенттерге арнап педагогиканың әртүрлі салаларындағы ғылыми зерттеулерді қамтитын арнайы бағдарламаларды

ұсынады. Болашақ мұғалімдер өздерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру және педагогикалық жұмысының сапасын арттыру үшін ғылыми әдістер мен тәсілдерді үйреніп, тәжірибеде қолданады.

Сонымен қатар, кәсіби бағдарланған құзіреттілікке сай оқытуды жүзеге асыру Қазақстан Республикасындағы білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының «...Педагог кәсібінің жоғары мәртебесін қамтамасыз ету, педагогикалық білім беруді жаңғырту» және «...Ғылыми әзірлемелердің нәтижелілігін арттыру және әлемдік ғылыми кеңістікке интеграциялануын қамтамасыз ету» жөніндегі міндеттерін орындау қажеттілігіне де байланысты болып келеді.

Осыған байланысты, оқыту бағдарламаларын сыни ойлау және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажеттілігі туындауда.Жаһандық бәсекеге қабілеттілікке жету мақсатында белгіленген стратегиялық мақсаттар мен міндеттер білім беру іс-әрекетінің приоритеттерін өзгерту және өз бетімен іздену дағдыларын дамыту бағыттын көрсетеді. [1]

Қазіргі әлем ақпараттық технологияның қарқынды дамуымен және жаһандық коммуникация қажеттілігінің артуымен байланысты шетел тілі мұғалімдеріне жаңа талаптар қойылып отырғаны мәлім.

Осы жағдайларда заманауи маман үшін қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу қабілеті мен ұмтылысы, кәсіби қызметтің теориялық негіздерін құрайтын іргелі білімді меңгеру, мінез-құлық пен белсенділіктің жаңа стратегияларын құру және жүзеге асыру қабілеті ерекше маңызды болады. Зерттеушілік компоненті маманның кәсіби және әлеуметтік қызметке дайындығы құрылымында жетекшілердің біріне айналады. Сондықтан жоғары оқу орнын бітірушілерге қойылатын өзекті талаптардың қатарында зерттеушілік құзыреттіліктерін қалыптастыру және дамыту мәселесі алға қойылады. [5]

Соңғы жылдары педагогикада жоғары оқу студенттерінің зерттеушілік мәдениетін дамытуда үлкен мүмкіндіктері бар оқытудың көптеген инновациялық технологиялары, сәйкес формалары, әдістері мен құралдары әзірленді.Соның ішінде Шығармашылық жобалар болашақ шет тілі мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде қарастырылады.

Бұл сөз неміс тілінен алынған, мұнда Projekt латынның projectum сөзіне барып, «ұсыну, есептеу» дегенді білдіреді, өз кезегінде projicere – «ұсыну» етістігінен жасалған.

Білім берудегі жобалық әдіс – оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендірудің, шығармашылық қабілетін дамытудың және сонымен бірге белгілі бір тұлғалық қасиеттерді қалыптастырудың дидактикалық құралы. Бұл технология сүйенетін «үш тірек»: тәуелсіздік, белсенділік, тиімділік. [4]

Бір ғасырдан астам уақыт бұрын мұғалімдер интеллектуалдық әрекетті қатаң реттеу, алдын ала белгіленген даму оқушының бастамасы мен шығармашылық мүмкіндіктерін шектейтін тежеуші факторға айналу қаупі бар екенін түсінді.

Осы кезде «еркін білім беру» идеялары дүниеге келді. Олардың барлық алуан түрлілігіне қарамастан, барлық көзқарастарды біріктіру, оқушының шығармашылық қабілеттерін дамыту, оған әлемді өз бетімен сезінуге мүмкіндік беру қажеттілігі туралы сенім болды. Бірқатар дербес жүргізілген зерттеулер Францияда (А. Бине), Германияда (В.А. Лай, Э. Мейман), Швейцарияда (Э. Клапареде), Бельгияда (О. Декроли), АҚШ-та (Э. Торндайк) және басқалары ұқсас нәтижелерге әкелді. [4]

Педагогикадағы шығармашылық жобалар – бұл оқушылардың шығармашылықты талап ететін және шешуде өзіндік идеялары бар тапсырмаларды орындайтын оқыту әдісі. Мұндай жобалар өнер, дизайн, музыка, әдебиет және т.б. сияқты әртүрлі сараптама салаларын қамтуы мүмкін.

Мұндай жобалардың мақсаты – студенттердің шығармашылық қабілеттерін ғана емес, сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлауын, зерттеушілік дағдыларын, коммуникативтік дағдыларын және проблемаларды шешу дағдыларын дамыту. Шығармашылық жобалар топта немесе жеке орындалады және әртүрлі дағдылар мен қиындық деңгейлерін қажет етуі мүмкін.

Шығармашылық жобаларда студенттер әдетте жоба мақсаттарын анықтауға, жұмыс жоспарын жасауға, ресурстарды ұсынуға және кері байланыс беруге көмектесетін мұғалімнің басшылығымен жұмыс істейді. Соңында студенттер өз жобаларын ұсынып, мұғалімнен және әріптестерінен кері байланыс алады.

Педагогикадағы шығармашылық жобалар оқытудың өте тиімді әдісі бола алады, өйткені олар студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуына, олардың шығармашылық және сыни ойлауын дамытуға, оқытылатын тақырыпқа қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді.

Осы жерде біз шығармашылық жлбаларды болашақ шетел мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруда қолданғандықтан, студенттердің шетел тілін жетік білуі керек қажеттілігін де ескеруіміз маңызды.

Соған байланысты, шетел тілін үйрену – бұл грамматикалық ережелер мен лексикалық бірліктерді меңгеру ғана емес, сонымен бірге осы тіл ресми болып табылатын елдің мәдениеті мен дәстүрін үйрену мүмкіндігі. Болашақ шетел тілі мұғалімдерінің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру үшін тек

теориялық білім ғана емес, сонымен қатар практикалық дағдылар да қажет. Оларды дамытудың бір жолы – жоғарыда ескеріліп кеткендей шығармашылық жобалар болып табылады.

Шетел тіліндегі шығармашылық жоба – белгілі бір тақырыпты зерделеу негізінде жаңа өнімді жасау мақсаты болып табылатын ұйымдастырылған іс-шара. Мұндай жоба студенттердің өздік жұмысын ғана емес, сонымен қатар есептерді шешуге шығармашылық көзқарасын білдіреді.

Шет тіліндегі шығармашылық жобалардың маңызды ерекшелігі – студенттердің зерттеушілік құзіреттілігін қалыптастыруға ықпал ететін нақты өмірлік жағдаятты зерделеу және білімді іс жүзінде қолдану мүмкіндігі.

Бұл жоба барысында студенттер мыналарды үйренуге мүмкіндік береді:

-Шетел тілінде ақпарат көздерін іздеу және таңдау;

-Алынған ақпараттың сапасын талдау және бағалау;

-Жұмыс жоспарын құрып, оны шетел тілінде орындау және т.б;

Болашақ мұғалімдерлің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру барысында, шетел тіліндегі шығармашылық жобалар әртүрлі тапсырмаларды қамтуы мүмкін, мысалы:

-Тілі зерттеліп жатқан елдің мәдени және дәстүрлі ерекшеліктерін зерттеп, осы тақырып бойынша презентация немесе бейне шолу жасау;

-Зерттелетін тіл мен мәдениет негізінде ойын немесе квест құру;

-Белгілі бір тақырып бойынша шетел тілінде зерттеу жұмыстарын жүргізу және ғылыми мақала жазу;

-Интерактивті технологиялар мен шығармашылық тапсырмаларды пайдалана отырып, шетел тілінің нақты тақырыбына негізделген сабақты дамыту;

Осы жерде, шығармашылық жобалар әртүрлі форматта болуы мүмкін, мысалы, ғылыми зерттеу, зерттеу жобасы, көркем шығармашылық және т.б. Осындай жобалар аясында студенттер өз бетінше зерттеу тақырыбын таңдап, оны мұғаліммен талқылап, жұмыс жоспарын құрастырып, мәліметтер жинап, талдап, қорытынды жасай алады.

Сонымен қатар, шығармашылық жобалар студенттерді ынталандырады, оларды сәтті жобалық жұмыс үшін қажетті тақырыптарды зерттеуге ынталандырады және олардың күш-жігері нақты нәтижелерге қалай әкелетінін түсінуге көмектеседі. Сондықтан, болашақ шетел тілі мұғалімдердің зерттеушілік құзіреттілігін қалыптастыруды түрлі шығармашылық жобалар арқылы жүзеге асыруға болады. Төменде осы мақсатқа жету үшін қолдануға болатын бірнеше жолдар мен әдістер берілген:

-*Оқу курстары шеңберінде ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастыру.* Мұғалімдер студенттерге зерттеу құзыреттілігін дамытуға бағытталған әртүрлі тапсырмалар мен жобаларды ұсына алады. Мысалы, студенттер өз курсының тақырыбы бойынша зерттеу жүргізіп, нәтижелерін ғылыми жұмыс немесе презентация түрінде ұсына алады.

-*Біріктірілген жобаларды құру.* Оқушыларға зерттеу жұмысын жақсырақ түсінуге көмектесу үшін мұғалімдер әртүрлі пәндерді біріктіре алады. Мысалы, студенттер басқа елдің мәдениетін зерттеу үшін шет тілі мен тарихын біріктіретін жобамен жұмыс істей алады.

-*Семинарлар мен семинарлар өткізу.* Семинарлар мен семинарлар студенттерге зерттеу жүргізуде практикалық дағдыларды алуға көмектеседі. Профессорлар өз тәжірибесімен және білімімен бөлісу үшін зерттеуші мамандарды шақыра алады.

-*Студенттерге конференциялар мен жарыстарға қатысуға мүмкіндік беру.* Бұл студенттердің зерттеу дағдыларын дамытуға жақсы ынталандыру болуы мүмкін. Конференциялар мен конкурстар студенттерге өз зерттеулерін ұсынуға және басқа қатысушылардан кері байланыс алуға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, шығармашылық жобалар студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді әдісі болып табылады. Олар сыни тұрғыдан ойлау, ақпаратты талдау, синтездеу және бағалау дағдыларын дамытуға, өз бетінше жұмыс істеуге және шешімдерді іздеуге, сондай-ақ топта жұмыс істеу және идеяларды талқылау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Шығармашылық жобалардың басты артықшылықтарының бірі - олардың әртүрлі форматта және білім салаларында ұйымдастырылуы, бұл студенттерге өздеріне ең қызықты зерттеу тақырыбын таңдауға мүмкіндік береді. Бұл ғылыми зерттеу, ғылыми жоба, көркем шығармашылық және т.б.

Сонымен қатар, шығармашылық жобалар студенттерді ынталандырады, оларды сәтті жобалық жұмыс үшін қажетті тақырыптарды зерттеуге ынталандырады және олардың күш-жігері нақты нәтижелерге қалай әкелетінін түсінуге көмектеседі.

Жалпы алғанда, білім беруде шығармашылық жобаларды пайдалану білім сапасын айтарлықтай арттыруға, зерттеушілік құзыреттілігін дамытуға және студенттерді қызметтің әртүрлі салаларында табысты мансапқа дайындауға ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 - 2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы/ 5 қыркүйек 2020.
2. Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. Монография. С.С. Кунанбаева. Алматы, 2014. – 208 с.
3. Жексембинова А.К. Университеттік білім беру жүйесінде болашақ әлеуметтік педагоктардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру//Жексембинова А.К./ Әл Фараби атындағы ҚазҰУ, 2017.- 171 с.
4. Хаджимба О.Д. «Метод проектов как средство развития исследовательской компетенции учащихся»// Хаджимба О.Д./ ГАПОУ «Мензелинский сельскохозяйственный техникум», 2019,-35 с.
5. Идиятов И.Э. Формирование исследовательской компетенции студентов в процессе проблемного обучения/ Идиятов И.Э.// 13.00.01 - общая педагогика, история педагогики и образования. 2016 – 237 с.
6. Сыздыкбаева А.Д. Формирование исследовательской компетентности будущего учителя начальных классов: дис... док. философии (PhD). - 2016. 137 с.

УДК 373.51

Akhmedov N.N., Duisebay B.O., Akhmedova A.N.,
Teachers of Languages
Nazarbayev Intellectual Schools PhM Shymkent.,
Al Farabi KazNU, Almaty, Kazakhstan
e-mail: ahmedov_n@fmsh.nis.edu.kz, gpnisphm@gmail.com

THE ROLE OF TECHNOLOGY IN ENHANCING PEDAGOGICAL EDUCATION: CURRENT CHALLENGES AND FUTURE OPPORTUNITIES

Abstract: This research paper explores the role of technology in enhancing pedagogical education in Kazakhstan. The integration of technology in education has brought about both challenges and opportunities. This research aims to provide insight into the current state of pedagogical education in Kazakhstan and the impact of technology on the education system. The research will focus on the current challenges and future opportunities of using technology in pedagogical education. The findings of this research will be valuable to educators, policymakers, and other stakeholders in the education sector in Kazakhstan.
Keywords: technology, pedagogical education, Kazakhstan, challenges, opportunities, integration

Аннотация: Бұл зерттеу жұмысы Қазақстандағы педагогикалық білім беруді арттырудағы технологияның рөлін зерттейді. Технологияның білім берудегі интеграциясы қиындықтарды да, мүмкіндіктерді де тудырды. Бұл зерттеу Қазақстандағы педагогикалық білім берудің қазіргі жағдайы мен технологияның білім беру жүйесіне әсері туралы түсінік беруге бағытталған. Зерттеу жұмысында педагогикалық білім беруде технологияны қолданудың қазіргі қиындықтары мен болашақ мүмкіндіктеріне назар аударылады. Бұл зерттеудің нәтижелері педагогтар, саясаткерлер және Қазақстанның білім беру секторындағы басқа да мүдделі тараптар үшін құнды болады.
Түйін сөздер: технология, педагогикалық білім, Қазақстан, қиындықтар, мүмкіндіктер, интеграция

Аннотация: В данной исследовательской работе исследуется роль технологий в совершенствовании педагогического образования в Казахстане. Интеграция технологий в образование принесла как проблемы, так и возможности. Это исследование направлено на то, чтобы дать представление о текущем состоянии педагогического образования в Казахстане и влиянии технологий на систему образования. Исследование будет сосредоточено на текущих проблемах и будущих возможностях использования технологий в педагогическом образовании. Результаты этого исследования будут полезны педагогам, политикам и другим заинтересованным сторонам в секторе образования в Казахстане.
Ключевые слова: технологии, педагогическое образование, Казахстан, вызовы, возможности, интеграция.

Introduction.

Technology has been transforming every aspect of our lives, including education. Pedagogical education has undergone a significant transformation in recent years with the integration of technology in the classroom.

The integration of technology in education has brought about both challenges and opportunities. The use of technology in pedagogical education has created new methods of teaching, enhanced learning outcomes, and provided access to education to a broader audience. At the same time, the integration of technology in education has posed challenges such as the digital divide, teacher training, and the need for proper infrastructure.

Kazakhstan has been investing heavily in the education sector, and the integration of technology in pedagogical education has been one of the priorities. The Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan has developed various strategies and programs to implement modern technologies in the education system to enhance the quality of education. The current research aims to explore the role of technology in enhancing pedagogical education in Kazakhstan. This research will focus on the current challenges and future opportunities of using technology in pedagogical education.

This research will be essential in providing insight into the current state of pedagogical education in Kazakhstan and the impact of technology on the education system. The findings of this research will be valuable to educators, policymakers, and other stakeholders in the education sector in Kazakhstan. The research will also contribute to the existing literature on the role of technology in pedagogical education and provide a framework for future research in this area.

The Current State of Pedagogical Education in Kazakhstan.

The current state of pedagogical education in Kazakhstan has been shaped by various factors such as globalization, technological advancements, and government policies. According to a report by the World Bank, Kazakhstan has made significant progress in improving the quality of education in recent years, but challenges still remain [1].

One of the main challenges facing the education system in Kazakhstan is the shortage of qualified teachers. The country has been facing a shortage of teachers for several years, especially in rural areas. This shortage of teachers has led to an increase in class sizes, which has had a negative impact on the quality of education [2].

In addition, the traditional teaching methods that have been used in Kazakhstan for many years are now being challenged by the need to incorporate modern technology into the classroom. Many educators in Kazakhstan are struggling to adapt to the new teaching methods that are required to meet the demands of the modern world [3].

Despite these challenges, Kazakhstan has made significant progress in the development of its education system in recent years. The government has implemented various policies aimed at improving the quality of education and increasing access to education for all students, including the introduction of new technologies in the classroom.

The next section of this research paper will explore the role of technology in enhancing pedagogical education in Kazakhstan, including the challenges and opportunities presented by the integration of technology in the classroom.

The Role of Technology in Pedagogical Education.

The use of technology has become increasingly important in all areas of education, including pedagogical education. Technology can enhance the learning experience of students and improve the effectiveness of teaching methods. In the context of pedagogical education, technology can be used to support the development of teaching skills, facilitate communication between educators and students, and improve the overall quality of education.

One way in which technology can enhance pedagogical education is through the use of online learning platforms. These platforms provide students with access to educational resources such as lectures, readings, and assignments from anywhere with an internet connection. This can be particularly beneficial for students who are unable to attend in-person classes due to geographical, financial, or other constraints.

Another way technology can enhance pedagogical education is through the use of educational software and applications. These tools can provide students with interactive learning experiences that are engaging and personalized. For example, educational games and simulations can help students learn complex concepts in a fun and interactive way, while educational apps can provide students with access to learning materials and resources on-the-go.

In addition to improving the learning experience of students, technology can also support the development of teaching skills among educators. For example, technology can be used to facilitate collaboration and communication among educators, provide access to professional development resources, and support the development of innovative teaching methods.

Overall, technology has the potential to play a significant role in enhancing pedagogical education in Kazakhstan. However, there are also challenges that need to be addressed, such as ensuring equitable access to technology and addressing concerns related to the quality and effectiveness of online learning. The next section will discuss some of these challenges in more detail.

Current Challenges in Implementing Technology in Pedagogical Education.

Despite the potential benefits of technology in pedagogical education, there are still challenges in implementing it effectively. One of the major challenges is the lack of access to technology and digital resources,

especially in rural and remote areas of Kazakhstan [4]. This digital divide can result in unequal access to quality education, which can further exacerbate social and economic inequalities.

Another challenge is the resistance to change among educators and students. Some educators may be resistant to integrating technology into their teaching methods due to lack of training or familiarity with new technology [5]. Similarly, some students may not be comfortable with technology-based learning or prefer traditional classroom-based learning methods.

Additionally, there are concerns about the quality of online learning, especially in terms of student engagement and assessment. Online learning can sometimes lead to a lack of interaction and engagement between students and educators, which can hinder the learning process [6]. There are also concerns about the accuracy and reliability of assessments conducted online, as well as the potential for cheating.

Finally, there is the issue of cost. Implementing technology in pedagogical education can be expensive, and not all schools and educators may have the resources to do so. This can create further disparities in access to quality education and opportunities for students.

Addressing these challenges requires a multi-faceted approach that includes investment in technology infrastructure, training for educators and students, and addressing concerns about the quality of online learning and assessments. By overcoming these challenges, technology can play a transformative role in enhancing pedagogical education in Kazakhstan.

Future Opportunities and Possibilities for Technology in Pedagogical Education.

The advancement of technology has brought about significant changes in the education sector, offering new opportunities and possibilities for improving the quality of pedagogical education. One of the most promising trends is the integration of technology in teaching and learning processes, which provides more interactive and engaging experiences for students and enhances their overall learning outcomes. Moreover, technology enables educators to create customized and personalized learning experiences that cater to the needs and interests of individual students.

In Kazakhstan, there is a growing interest in the use of technology in pedagogical education. The country has launched several initiatives aimed at integrating technology in schools and universities, such as the Digital Kazakhstan program, which seeks to promote digital transformation across all sectors of the economy, including education. The program aims to provide students and teachers with access to advanced technologies and tools, including online platforms, educational software, and digital learning resources.

Another promising opportunity for technology in pedagogical education is the use of artificial intelligence (AI) and machine learning (ML) technologies. These technologies can be used to automate routine tasks, such as grading, providing feedback, and monitoring student progress. This frees up educators' time to focus on more complex tasks, such as designing and delivering high-quality educational content and facilitating meaningful student interactions.

Furthermore, AI and ML technologies can be used to analyze large datasets and generate insights about student learning outcomes and teaching practices. This information can be used to improve the design of educational programs and courses and to tailor instruction to meet the needs of individual students.

Overall, the future of technology in pedagogical education looks bright, and Kazakhstan is well-positioned to take advantage of the opportunities it presents. However, there are still challenges to overcome, such as ensuring equitable access to technology and addressing concerns about the impact of technology on student well-being and social skills.

Conclusion.

In conclusion, technology has the potential to significantly enhance the quality of pedagogical education in Kazakhstan. While there are challenges to overcome, such as access to technology, adequate teacher training, and concerns about over-reliance on technology, there are also numerous opportunities and possibilities for technology in pedagogical education. These include personalized learning, collaboration, and access to a vast amount of educational resources.

As technology continues to rapidly evolve, it is crucial for policymakers and educators in Kazakhstan to embrace its potential and ensure that it is integrated effectively into pedagogical education. This requires a collaborative effort between stakeholders to address the challenges and capitalize on the opportunities that technology presents.

Overall, this research highlights the need for a proactive and forward-thinking approach to integrating technology in pedagogical education in Kazakhstan. By doing so, we can ensure that future generations of students are equipped with the necessary skills and knowledge to succeed in a rapidly changing world.

REFERENCE:

1. World Bank. Kazakhstan Education Sector Note: Unlocking the potential of education. - Washington, DC: World Bank, 2019. - 34 p. - Available at: https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31853/131514.pdf (Accessed: 09 April 2023).

2. Akhmedzhanova, Z. and Utepova, M. Problems and Prospects of the Development of Pedagogical Education in Kazakhstan. European Journal of Contemporary Education. 2020, Vol. 9, no. 3, pp. 696-705.

3. Abdikerova, Z. and Mustafina, S. Integration of Educational Technologies into the Educational Process in Kazakhstan. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity. 2018, Vol. 4, no. 3, p. 29.

4. Kozhabekova, G. and Mukhtarova, A. Digitalization of Education in Kazakhstan: Trends and Prospects. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. 2020, Vol. 807, p. 012089.

5. Qudrat-Ullah, H. Resistance to Change and Implementation of E-Learning in Kazakhstan: A Case Study. International Journal of Technology and Educational Marketing. 2018, Vol. 8, no. 4, pp. 18-30.

6. Elkeles, T. and Tolstykh, E. Online Learning in Higher Education in Kazakhstan: Opportunities and Challenges. Journal of International Education in Business. 2018, Vol. 11, no. 2, pp. 134-149.

ӘОЖ 372.851

Ахметкалиева Шырын Есеновна
№14 мектеп гимназиясының
бастауыш сынып мұғалімі
Талдықорған, Қазақстан
taurbekova71@mail.ru
Скакова Жанар Кайратовна
№14 мектеп гимназиясының
бастауыш сынып мұғалімі
Талдықорған, Қазақстан

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Түйін: Мақалада оқушылардың дербес ерекшеліктерін анықтау үшін, саралап оқыту арқылы тілдік дағдыларын оның ішінде жазылым дағдасын қалыптастыруға бағытталған деңгейлік тапсырмаларды қолдану жолдарын көрсету көзделген.

Тірек сөздер: бастауыш білім беру, технологиялар, оқушылар, қызығушылық, оқушылардың қызығушылығын арттыру.

Akhmetkalieva Shyryn
Primary school teacher of gymnasium No. 14
Taldykorgan, Kazakhstan
taurbekova71@mail.ru
Skakova Zhanar
Primary school teacher of gymnasium No. 14
Taldykorgan, Kazakhstan

Abstract: The purpose of the article is to demonstrate how language skills can be applied through differentiated learning to identify students' individual characteristics, including level tasks aimed at developing writing skills.

Keywords: primary education, technologies, students, interest, increase students ' interest.

Қазіргі замандағы білім беру жүйесінің басты қайшылығы – тез өсіп бара жатқан жаңа білімдер қарқыны мен жеке тұлғаның оларды игерудегі шектеулі мүмкүндіктер арасында. Бұл қарама-қайшылық педагогикалық теорияны білім – берудің абсолютті идеалынан (жан-жақты дамыған тұлға) бас тартып, жаңа идеалға - адамның өзін-өзі реттеуімен өздігінен білім алуы қабілеттерін барынша дамытуға көшуге мәжбүр етті. Сонымен, жаңаша (инновациялық) оқытудағы басты нәрсе – бұл білім алу және өздігінен білім алу негізінде адам қабілеттерін, икемдіктерін дамыту. Жаңа білім беру парадигмасында тұлғаның қызығушылықтарын қамтамасыз етуде тұтастық, бағыттылықпен бірге мықты негізділік (фундаменталдылық) те шешуші рольге ие.

Елбасы Қ.Ж. Тоқаев «Болашақта жоғары технологиялық және ғылыми қарқынды өндірістер үшін мамандар қорын қалыптастыруымыз қажет. Осы замандағы білім беру жүйесінсіз әрі алыста барлап ауқымды жаңаша ойлай білетін, қазіргі басқарушыларсыз бір инновациялық экономика құра алмаймыз», - деп атап көрсетеді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үлгісі қалыптасып, ескі мазмұнның орнын жаңасы басуда. Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын емес, оның тұлғасын, білім алу арқылы дамуын қойып отыр.

Білім беру сапасы – қоғамдағы білім беру үрдісінің жағдайын, нәтижесін, сондай – ақ жеке тұлғаның кәсіптілігің қалыптасуы мен даму болашағының қажеттілігін анықтайтын әлеуметтік категория. Білім беру сапасы мен білім беру мекмелеріндегі жастрады оқыту мен тәрбиелеу қызметтерінің әртүрлі көрсеткіштерінің жиынтығы, яғни білім беру мазмұны, оқыту формасы мен әдістері бойынша анықталады. Сондықтан педагогика ғылымының ерекшелігі де баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруы болып табылады.

Қазіргі заманғы ғылыми-техникалық үрдістің қарқынды білім беру жүйесінің алдында осы міндетті қойып отыр. Ол - өз жұмысын орнында және бүкіл техникалық тізбекте технологияның үздіксіз өзгерістеріне бейімделе алатын орындаушының тұлғасын қалыптастыру. Оқу үрдістері идеяларында көрініс табады: В.Ф. Шаталовтың тірек сигналдары, Р. Штейнердің еркін таңдау идеясы, С.Н.Лысенконың оза оқыту, П. Эрдниевтің ірі блоктар идеясы, Л.В.Занковтың дамыта оқыту, Л.С. Выготскийдің жақын даму аймағы т.б.

Қазргі заманғы оқыту технологияларын меңгеру - өте күрделі де ұзақ үрдіс. Кейде ол мұғалімнен оқытудың үйреншікті әдіс – тәсілерінен арылуды талап етеді. Сондықтан, мұғалімге оқыту технологияларын үйретуді арнайы кәсіби тұрғыдан ұйымдастыру керек. Білім заңына сәйкес мұғалім оқушыға мемлекеттік өлшем деңгейінен төмен түсірмей білім беруі тиіс. Бұл үшін оқытудың белгілі технологиясын игеруі қажет. Осындай сұраныстарға орай оқытудың әр түрлі технологиялары бүгінгі күнде мектеп тәжірибесіне енуде. Мәселен, академик В.И. Монаховтың технологиясы, В.К. Дьяченконың «Ұжымдық оқыту әдісі», М.М. Жанпейісованың «Модульдік оқыту технологиясы», прфессор Ж.А. Қараевтың «Деңгейлеп саралап оқыту технологиясы», білім беруді ақпараттандырудың педагогикалық орталықтарындағы шығарылған электронды оқулықтар жүйесі және тағы басқалар.

Бүгінгі таңда туындап отырған әлеуметтік талаптарға толық дәрежеде сәйкес келіп, білім саласындағы инновациялық іскерлік әрекеттерде нақты да негізгі роль атқарушы тұлға болу үшін - әр ұстаз оқу барысында барлық мүмкіндіктерді пайдаланып өзінің кәсіби шеберлігін қалыптастыруға барлық күш жігерін арнау керек.

Көптеген ғалымдар мұғалімнің инновациялық іс-әрекетіндегі жаңашыл әдіс-тәсілдердің практикада қолдана білу маңызына назар аударуда. Атап айтсақ, Ә. Наурызбаева, Р. Ізғұттынова т.б. әліппе оқулығының ерекшелігі туралы: «Оқулық мазмұны мектепке жас және психофизиологиялық ерекшеліктерін ескерте отырып, кіріктірілген кешенді дамыта оқыту идеяларына құрылған. Оқулықта материалдың берілуі белгілі бір логикалық жүйеге құрылып, дидактиканың басты ұстанымдары ескерілген. Онда дүниенің біртұтас ғылыми бейнесі туралы білім беруді көздей отырып, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге сонымен бірге, оқушылардың айналадағы дүниемен тұлғалық қарым-қатынасын қалыптастыру, өзін қоршаған ортаны танып - білуге үйретуге қажетті материалдар толық қамтылған. Берілген сөздер мен мәтіндердің мазмұны адамгершілікке, еңбексүйгіштікке, тілін, дінін, елін, жерін сүйетін ізгі жандар тәрбиелеуге бағытталған. Материалдардың мазмұны заман ағымына сай, жаңалықтарға толы.

Ғылым мен техника жаңалықтары, өмірде болып жатқан өзгерістер, қолданылып жүрген жаңа бұйымдар бала назарынан тыс қалмау жағы қарастырылған. Оқулық мазмұны пәнішілік және пәнаралық байланысқа сәйкес құрылған. Онда тіл дамыту, сауат ашу, емле, оку мен жазу жұмыстары бір сабақтың үстінде атқарылады»,-дейді. Осындай білім талаптарын қамтамасыз етуде жаңашыл әдіс-тәсілдерді қолдану жолдарын іздестіру іс-әрекетін қалыптастыру қажеттілігін дәлелдей түседі.

Бастауыш сыныптарда сөз таптарын оқытудағы В.Ф. Шаталовтың әдістемесінің тиімділігін дәлелдеу барысында өзі оқып, талдаған әдістемені әдебиеттер арқылы таныстыру. С.В. Лысенкованың графикалық кестесін тіл дыбыстарын оқытуда қолданған озат тәжірибелерге талдау жасау, дамыта оқытудың элементтерін бастауыш сыныпта қолдану мүмкіндіктері мәселесіне талдау жасау, сыныптарда ұжымдық жұмыстарды ұйымдастыру, топпен оқыту, парлап оқыту мәселесін қалай шешуге болатыны төңірегінде үнемі тәжірибе алмасу мақсатында семинарлар ұйымдастырылуы қажет.

Білім беру сапасын және басқару тиімділігін арттыру үшін оқу процесін автоматтандыру, педагогтар мен оқушыларды ең жақсы білім беру ресурстарына және технологияларына тең қол жеткізуін қамтамасыз етілуі қажет. Оқу материалдарын ұтымды игерудегі электорндық оқулықтардың атқаратын ролі зор. Электорндық оқулықтарда теориялық тақырыптар кеңінен беріліп түсіндіріледі. Теориялық материалдарды графикалық иллюстрация түріндегі әр түрлі суреттер, сұлба тәсілдері арқылы толықтырып отырса, онда теориялық білімді оқып, көзбен көріп, түсініп және мида бекіту үрдістері ұтымды болады.

Электрондық оқулықтың құндылығы әрине, оның тақырыптық мазмұнында тапсырмаларды әр түрлі құрылымда беруге болады: мазмұндау, гипертекст, өзін-өзі бақылаудың тесттік жүйесі, интерактивті тапсырмалар, лабороториялық жұмыс.

Осы уақытқа дейінгі білім беру саласында тек мұғалімнің айтқандарын немесе оқулықты пайдалану қазіргі заман талабын қанағаттандырмайды. Сондықтан қазіргі ақпараттандыру қоғамында бұл оқулықтарды пайдаланбай алға жылжу мүмкін емес, сондықтан электронды оқулықтың құрылымы сапалы жаңа деңгейде болуы тиіс. Электрондық оқулық оқушының уақытын үнемдейді, оқу материалдарын іздеп отырмай, өтілген және оқушының ұмытып қалған материалдарын еске түсіруге зор ықпал етеді.

Сонымен қатар электрондық оқулықтарды сабақта пайдалану кезінде оқушылар бұрын алған білімдерін кеңейтіп, өз бетімен шығармашылық жұмыстар орындайды. Әрбір оқушы таңдалған тақырып бойынша тапсырмалар орындап, тестілер шешіп, карталар және схемалармен жұмыс жасауға дағдыланады.Оқушы грамматикалық анықтамаларды оқи отырып білімін тереңдете алады. Міне, осындай мүмкіндіктердің барлығы оқудың мотивациясын күшейтеді, оқушылардың тілге деген қызығушылығын арттырады, оқуға деген белсенділігін арттырады, оқытудың дәстүрлі ұйымдастыру формасынан шығып, оқытуды даралауды күшейтуге көп көмегін тигізеді.

Электронды оқулықта берілген мәтіндік материалдар белгілі бір қатынас жағдаяттарында қолданылатын сөйлемдерді құрайды. Сұхбаттар көлемі жағынан шағын және жеңіл жатталады. Сұхбаттық жағдаяттар қазақ тілінде бір-біріне сұрақтар қойып және жауап қайтара алуға үйретеді. Сонымен қатар берілген тақырып төңірегіндегі сөйлемдер мен әңгімелерді микрофонның көмегімен компьютерге басып, өздері тыңдап, өзін-өзі тексеруге, дұрыс сөйлеуге көмектеседі.

Ақпараттық білім берудегі басты мақсат оқушының өздігінен оқуға талаптандыру, яғни ізденімпаздыққа үйрету болып саналады. Білім берудің кез-келген саласында «Электрондық оқулықтарды» пайдалану оқушылардың танымдық белсенділіктерін арттырып қана қоймай логикалық ойлау жүйесін қалыптасыруға, шығармашылықпен жұмыс істеуіне жағдай жасайды. Электронды оқулықтарды пайдалану барысында оқушы екі жақты білім алады: біріншісі – пәндік білім, екіншісі – компьютерлік білім. Электронды оқулықтарды пайдалану оқушының өз бетінше шығармашылық жұмыс жасауына, теориялық білімін практикамен ұштастыруына мүмкіндік береді. Электронды оқулық арқылы оқушы көптеген қосымша материал ала алады, осы алған мәліметтерін компьютерден көргендіктен есінде жақсы сақтайды, өз бетінше жұмыс жасау қабілеті қалыптасады. Электрондық оқулық оқушының уақытын үнемдеуіне, бұрынғы алған білімдерін кеңейтуіне мүмкіндік береді. Әрбір оқушы қалаған тақырыптары бойынша тапсырмалар орындап, тестке жауап беріп, қосымша тапсырмаларды орындауға дағдыланады. Электронды оқулық арқылы түрлі суреттер, сызбалар көрсетуге, дыбыс, және музыка тыңдауға болады. Бұл, әрине, мұғалімнің тақтаға жазып түсіндіргенінен әлдеқайда әсерлі, әрі тиімді. Оқу материалдарын ұтымды игерудегі электрондық құралдардың атқаратын рөлі зор. Сабақта электрондық оқулықтарды қолдану барысында оқушылардың пәнге деген қызығушылығының артқандығы байқалады. Электрондық оқулық оқушыға оқу материалын меңгеруге, өзін-өзі бағалауға мүмкіндік береді. Бастауыш сынып пәндеріне арналған электрондық оқулықтың тест бөлімі арқылы оқушы әр тақырып арқылы толық ақпарат алады және білімін тексереді. Әрбір мұғалімнің алдына келген оқушының ойлау қабілетінде ерекшелітер болады, мысалға алатын болсақ, кейбір оқушылар шапшаң ойлап, тез жұмыс істейді, ал кейбірі тақырыпты баяу қабылдайды, сол себепті бұл оқушыға тақырыпты қайтадан қарап шығу тиімді болып табылады. Осы орайда, АКТ құралдарын пайдалана отырып, түрлі презентация құралдары немесе ойындар, сайыстар (барлығы да төменде көрсетілген бағдарламалар арқылы орындалады) арқылы сипаттап берудің тиімділігі бар. Видео-сабақтарды қолдану мен үлестірме материалдар, АКТ бағдарламаларды оқу құралы ретінде қолдану қиялды, абстрактілі ойлауды, оқытылатын оқу материалына және пәнге қызығушылықты арттырады. Презентациялар бір жағынан оқушыларға жаңа материалды (фотосуреттер, сызбалар, тарихи мағлұматтар, дидактикалық материалдар т.с.с.) көрнекті түрде көрсету құралы болса, екінші жағынан, мұғалімдерге осы материалдарды және оны қолдану арқылы сабақты меңгерту үрдісін жеңілдетеді.

Мұғалімдер үшін олардың жұмысын жеңілдету және әртараптандыру үшін жасалған көптеген қосымшалар мен құралдар бар. Оқыту және білім беру құралдары, ата-аналар мен мұғалімдердің қарым-қатынас қосымшалары, сабақты жоспарлау бағдарламалық жасақтамасы, үйде оқыту веб-сайттары, блогтар және басқалар да бар. Төменде математика сабақтарын жеңілдете түсетін бағдарламалар көрсетілген.

Егер, бастауыш сынып мұғалімдері оқушылардың білімін заманауи құрылғылар арқылы дамытуды көздесе, ақпараттық технологияларды қолданудың мүмкіндіктері осы мақсатқа жетудің ең тиімді әрі қызықты шешімі болады. Төменде математика (басқа да сабақтар барысында қолдануға болады) сабақтарында қолдануға болатын бағдарламалар ұсынылған. Ескертетін нәрсе: бағдарламалардың басым бөлігі ағылшын тілінде, сайттарды онлайн аудару арқылы қолдануға болады. Сонымен қатар, біраз ізденушілік пен шыдамдылықты талап етеді.

Оқу үрдісінде электронды оқулықты қолданудың маңызы өте зор. Тіл үйренуші электронды оқулықпен сабақ бойы үздіксіз байланыста болғандықтан тілді меңгеруіне үлкен мүмкіндіктері бар. Заман талабына сай жас ұрпаққа сапалы білім беруде электрондық оқулықтарды сабаққа пайдалану – оқытудың жаңа технологиясының бір түрі ретінде қарастыруға болады. Ой өрісі дамыған, шетелдік білім жүйесінен қалыспайтын жас ұрпаққа білім беру жолындағы ортақ міндетті өз мәнінде жүргізу үшін, бір-бірімізден тәжірибе алмасып, кемшілік- жетістіктерді айтып отырсақ жұмысымыз өнімді болады деп ойлаймын. Оқытудың компьютерлік құралдары дидактика мен әдістемесінің жаңа қырынан дамуына ықпал ететіні сөзсіз.

Book Creator – электронды кітаптар жасаудың бірдең бір оңай жолы. Book Creator – бұл электронды кітаптар жасауға арналған қарапайым бағдарлама (көп ұзамай, платформалық болады). Қызметтің міндеті – мұғалімдерге белгілі бір тақырыпқа байланысты оқулық құрастыру, оның мазмұнын сынып оқушыларының қаблеттеріне орай ұйымдастыруға және оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік беру. Мұғадімдер Book Creator көмегімен интерактивті және дамытушы оқу ресурстарын дамыту мүмкіндігіне ие, оларды оқушыға оңай таратып, пайдалана алады. Электрондық ресурсты жаңартып отыру, жыл сайын жаңа топ үшін жаңарту және сабақ барысында тікелей өңдеу өте оңай.

Explain Everything – бірлескен интерактивті онлайн-тақта. Пайдалануға оңай дизайны бар, нақты уақыт режимінде интерактивті ынтымақтастық тақталарын құруға көмектеседі, сонымен қатар анимацияны, дыбысты, түсініктемелерді пайдалануға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларын жаңа ақпараттық технологиялар арқылы оқытуда оқушының өзіндік білім алу іс-әрекетін компьютерлік бағдарламалық және техникалық жабдықтардың көмегі арқылы іске асыру оңтайлы шешім береді.

ӘДЕБИЕТ

1. Қ.Қабдықайырұлы, Г.Берікханова. Оқытудың педагогикалық технологиясы жайлы. Қазақстан мектебі, 1999 , № 4
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М. 1989 . Б 47
3. Төлеубаева Е. Жаңа технология. II Қазақстан мектебі, 2002, № 1, 48– 50 б

UDC 378

Baimuldinova G.,
Ph.D. student
«8D01801 – Social Pedagogy»
L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Kazakhstan
e-mail: kamesheva@mail.ru

CONTEMPORARY ISSUES AND PROSPECTS OF PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract: In modern pedagogical education, the role of teachers as moral and social guides is evolving. While ethical responsibilities are receiving increased attention, the extent to which teachers should shape students' moral values is a topic of debate. Teacher education programs must prepare educators for these responsibilities and the challenges they will face. Education policies can create significant challenges, leading to burnout, high turnover rates, and a decline in the quality of education. Integration of technology, inclusion, diversity, and professional identity are current issues.

Keywords: educational practices, pedagogical education, modernizing teacher training, integration, challenges.

Баймулдинова Г.,
Докторант
«8D01801 – Социальная педагогика»
Евразийский национальный университет
Им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
e-mail: kamesheva@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В современном педагогическом образовании роль учителя как морального и социального проводника эволюционирует. Хотя этическим обязанностям уделяется все больше внимания, вопрос о том, в какой степени учителя должны формировать моральные ценности учащихся,

является предметом дискуссий. Программы педагогического образования должны готовить педагогов к выполнению этих обязанностей и к тем вызовам, с которыми они столкнутся. Политика в области образования может создавать серьезные проблемы, приводя к выгоранию, высокой текучести кадров и снижению качества образования. Интеграция технологий, инклюзия, многообразие и профессиональная идентичность являются актуальными вопросами.

Ключевые слова: образовательные практики, педагогическое образование, модернизация подготовки учителей, интеграция, вызовы

It is not uncommon for educational practices to adapt and change with the times and shifts in societal values. The role of the teacher has been an ongoing topic of discussion and evolution in education, as teachers have been traditionally viewed as not only educators but also as moral and social guides for their students.

In recent years, there has been increased attention paid to the ethical responsibilities of teachers, especially in light of issues such as social justice, diversity, and inclusivity. However, the extent to which teachers should be responsible for shaping their students' moral values remains a topic of debate and may vary across different cultural and societal contexts.

It is important to continually reflect on and evaluate the role of teachers in shaping the future of society and to ensure that teacher education programs adequately prepare teachers for the responsibilities and challenges they will face in the classroom.

Modern pedagogical education refers to the teaching and learning practices that are aimed at equipping educators with the knowledge and skills necessary to effectively teach in the current technological and social context. It involves the study of theories and practices of teaching, learning, and assessment, as well as the application of these theories in real-life teaching situations.

In modern society, effective communication has become increasingly important, and the educational system plays a critical role in preparing individuals with the necessary skills to effectively communicate their thoughts and ideas. Pedagogical rhetoric, which is related to the theory and practice of forming a personality who can think critically, influence others, and use expressive language in various socio-cultural situations, has become highly relevant (Fransman & Andrews, 2012; Maslakova, Denisov, Korotkova, Kukina, & Mosina, 2021). We have to acknowledge the importance of pedagogical rhetoric in modern education and its impact on the development of effective communicators. As we consider that an educator cannot serve a good, decent sample of behavior not possessing the feature of pedagogical rhetoric [1]

Modern society faces in terms of education policy-making, which can have negative consequences for educators and students alike. Policies that are poorly designed or implemented can create significant challenges for educational systems and organizations, making it difficult for pedagogical workers to do their jobs effectively.

Some examples of such policies might include overly rigid standards and curricula, inadequate funding for education, or a lack of support for teacher training and professional development.

These policies can contribute to a stressful and challenging work environment for pedagogical workers, leading to burnout, high turnover rates, and a decline in the quality of education. Society now is currently experiencing a strong demand for the return of spiritual and moral values in all aspects of public life, particularly in the education system. The educational system is faced with the crucial task of providing spiritual and moral education to the younger generation based on traditional values, through the introduction of, as specified, for example, Orthodox culture (Enina, 2023). [2]

In the context of higher professional education, the issue of teachers' professional identity has become increasingly relevant. This is due to the growing societal expectations for a specialist's personality, which emphasizes the importance of internal confidence in one's professionalism, effective professional interactions, and the need for self-expression in one's profession. These factors are all indicators of high-quality professional training (Palina, Tleuzhanova, & Sarzhanova, 2023). [3]

In recent years, the demand for specialists with pedagogical training has expanded significantly, with opportunities available in a diverse range of settings. In addition to traditional roles in preschool, general education, higher education, secondary technical school, and further professional education, including corporate training, there is also demand for pedagogical expertise in areas such as business education, media education, and the internal affairs bodies for work with children and teenagers with deviant behavior. Furthermore, systems of social assistance and social protection of families with children, healthcare, and psychological and pedagogical support for children and teenagers in difficult life situations are also in need of highly qualified teaching staff. This includes educational management structures at different levels (Lubkov, 2020). [4]

Other researchers considered the issues:

Kozhabergenov and Kenzhegalieva discuss the challenges and opportunities facing teacher education in Kazakhstan and propose strategies for modernizing teacher training programs to better prepare educators for the demands of the 21st century. [5]

Sazonova examines the current state of teacher education in Russia, focusing on issues related to curriculum development, quality assurance, and the role of professional standards in shaping teacher training programs. [6]

Tsybulskaya provides an overview of the current trends and issues in higher education in Kazakhstan, including the need for greater internationalization, improvements in the quality of teaching and research, and the development of a more student-centered approach to education. [7]

Smolentseva and Kuznetsova explore the role of professional standards in improving the quality of teacher education in Russia. They argue that the development of clear and measurable standards can help to ensure that teacher training programs are effective in preparing educators for the demands of the profession. [8]

These researchers shed some light on the challenges and opportunities facing teacher education and higher education in Kazakhstan and Russia. They highlight the need for modernization, internationalization, and student-centered approaches to education. The authors also examine the importance of professional standards in shaping teacher training programs and improving the quality of education. Overall, these discussions provide valuable insights into the current state and future direction of education in these countries. Though we strongly believe these are the issues that are not only relevant to the mentioned countries. Pedagogical education is to be focused on by all the policy-makers in a united effort to reconsider and reinforce this sphere of education.

Several current issues and prospects of modern pedagogical education can be identified as shown in Table 1:

Table 1

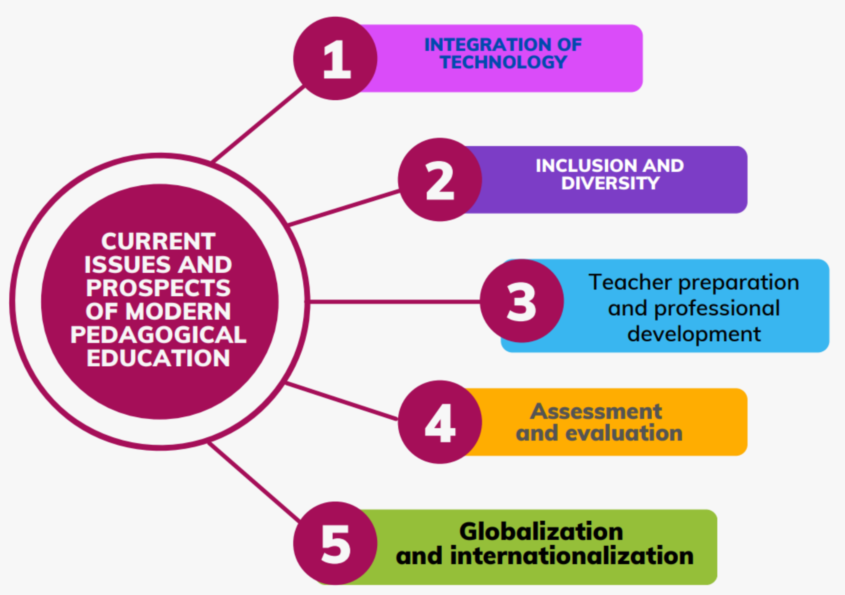

Integration of technology: With the increasing use of technology in all aspects of life, modern pedagogical education needs to focus on how to integrate technology into teaching and learning. This includes not only the use of technology in the classroom, but also the development of digital literacy skills and the use of online resources.

Inclusion and diversity: Inclusive education has become important in modern pedagogical education. Teachers need to be prepared to work with diverse student populations, including students with disabilities, students from different cultural and linguistic backgrounds, and students with different learning styles.

Teacher preparation and professional development: The preparation and ongoing professional development of teachers are crucial for ensuring the quality of modern pedagogical education. Teacher education programs need to provide teachers with the knowledge, skills, and competencies needed to effectively teach in today's complex and diverse classrooms.

Assessment and evaluation: Modern pedagogical education needs to focus on the development of effective assessment and evaluation strategies that align with learning goals and objectives. This includes the use of formative and summative assessments, as well as the use of data to inform instructional decisions.

Globalization and internationalization: The increasing globalization of education has led to a greater emphasis on the development of global competencies and the integration of international perspectives into the curriculum. Modern pedagogical education needs to prepare students for life and work in an increasingly interconnected world.

These are just a few examples of the current issues and prospects of modern pedagogical education. Other important topics include curriculum development, student engagement, and the role of education in promoting social justice and equity.

The mentioned issues are important and have their challenges and opportunities. However, the relative importance of each issue may vary depending on the context and specific needs of the educational system or institution. For example, in some countries or regions, the integration of technology may be a greater issue due to limited access to resources or infrastructure, while in other places, inclusion and diversity may be a more pressing concern due to changing demographics and immigration patterns.

Similarly, teacher preparation and professional development may be a more critical issue in some contexts where there is a shortage of qualified teachers or a need to update existing teacher training programs, while in other places, assessment and evaluation may be a greater concern due to the need for greater accountability and the pressure to demonstrate student learning outcomes.

Ultimately, it is important to consider each of these issues in the context of the specific educational system or institution and to prioritize them based on the needs and goals of that system or institution.

The current issues and prospects of modern pedagogical education can differ from country to country or even within regions within a country. This is because educational systems are shaped by a range of factors such as culture, politics, economics, and history, and these factors can vary widely from place to place.

For example, the integration of technology may be a more pressing concern in developed countries where access to technology is widespread, while in developing countries with limited resources, access to technology may not be a priority. Similarly, the issue of inclusion and diversity may be more pressing in countries with diverse populations, while in countries with more homogenous populations, other issues such as teacher preparation or assessment and evaluation may be more important.

In addition, different countries or regions may have different educational policies, structures, and traditions that shape the current issues and prospects of modern pedagogical education. For example, some countries may have a more centralized educational system, while others may have a more decentralized system with greater autonomy for schools and teachers.

In summary, modern pedagogical education presents both challenges and prospects for educators. By staying up-to-date with the latest teaching practices and technologies, educators can effectively address these challenges and take advantage of the many prospects for improving teaching and learning outcomes in the modern educational context.

Policy-makers need to take a more thoughtful and nuanced approach to education policy, one that takes into account the unique needs and challenges of different educational contexts. By working collaboratively with educators, parents, and other stakeholders, policy-makers can create policies that are more effective and better aligned with the needs of students and educators alike.

Therefore, it is important to consider the specific context of each educational system or institution when identifying the current issues and prospects of modern pedagogical education.

REFERENCE

1. Uralbaeva, S., Rakimzhanova, S., Malikova, A., & Abdimaulen, G. (2023). Reconstructing the european experience of eloquence in the context of pedagogical rhetoric: Philosophical research and cultural studies. Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 12(2), 273-281. doi:10.36941/ajis-2023-0048

2. Enina, O. (2023). Prerequisites and factors of sustainable development through the introduction of innovative technologies in education. Paper presented at the E3S Web of Conferences, , 371 doi:10.1051/e3sconf/202337105020 Retrieved from www.scopus.com

3. Palina, A. A., Tleuzhanova, G. K., & Sarzhanova, G. B. (2023). Pedagogical technology of constructing professional identity of pre-service foreign language teachers. [педагогическая технология формирования профессиональной идентичности будущих учителей иностранного языка; tecnología pedagógica para la formación de la identidad profesional de los futuros profesores de lenguas extranjeras] Obrazovanie i Nauka, 25(1), 84-107. doi:10.17853/1994-5639-2023-1-80-103

4. Lubkov, A. (2020). Modern Problems of Pedagogical Education. The Education and science journal. 22. 36-54. 10.17853/1994-5639-2020-3-36-54

5. Kozhabergenov, T., & Kenzhegalieva, B. (2020). Modernizing teacher education in Kazakhstan: Current challenges and prospects. European Journal of Teacher Education, 43(4), 490-506.

6. Sazonova, E. (2017). Current issues in Russian teacher education: Curriculum, quality assurance and the role of professional standards. European Journal of Teacher Education, 40(5), 548-563

7. Tsybulskaya, N. (2018). Current trends and issues in Kazakhstani higher education: An overview. Higher Education in Russia and Beyond, 4(16), 25-27

8. Smolentseva, A., & Kuznetsova, T. (2019). The role of professional standards in improving the quality of teacher education in Russia. European Journal of Teacher Education, 42(2), 169-186.

УДК 159.99

Байтасова Г.К.,
Докторант
8D01103 - Педагогика және психология
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан
e-mail: gbaitassova@mail.ru

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДАҒЫ МЕТАТАНЫМНЫҢ РӨЛІ

Түйін: мақалада ғылыми зерттеулердегі педагогикалық ойлау мен метатанымның арақатынасы анықталып, педагогикалық ойлаудың мазмұны метакогнитивтік білімдер негізінде қарастырылды.

Тірек сөздер: педагогикалық ойлау, метатаным, метакогнитивтік білім

Адамның танымдық процестерінің эволюциялық және тарихи дамуының жоғарғы деңгейі – ол ойлау қабілеті болып табылады. Ойлау арқылы адам танымдық процестердің мүмкіндіктерімен белгіленген өзінің болмысының шекарасын шексіз кеңейтуге мүмкіндік алды, және оның көмегімен адам өзін және қоршаған әлемнің алуан түрлілігін және қасиеттерін танып біле алады.

Ойлаудың мазмұны адамның танымдық іс-әрекетінің таңдамалылығымен, бағыттылығымен, және оның сол әрекетті жүзеге асырудағы мотивтері және қажеттіліктерімен анықталады. Ол объектінің практикалық түрленуін және субъектінің өзін-өзі анықтау жолдарын қалыптастырады. Ойлаудың барлық заңдылықтарына негізделетін, бірақ өзіндік ерекшелігімен анықталатын педагогикалық ойлау кәсіби дағдылар мен қасиеттерге ие болады.

Педагогикалық ойлау – бұл әлеуметтік тұрғыдан әрекетке шартталған психикалық процесс, яғни субьектке жағдайдың мәнін анықтауға және оны түрлендіру үшін іс-әрекетін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Педагогикалық – психологиялық әдебиеттерде педагогикалық ойлау белгілі бір бағытқа бағытталған кәсіби ойлаудың бір түрі ретінде қарастырылады. Ол талдауға, түсінуге, салыстыруға, жаңалық ашуға мүмкіндік беретін адамның кәсіби ойлайтын қабілеті ретінде қалыптасады.

Педагогикалық ойлаудың ерекшеліктері бағалау процесінде көрініс табады және ол іс әрекет барысы мен нәтижесінде де қажетті болып келеді. Бұнда бағалау адамның өз әрекеті және басқалардың әрекетімен байланысты. Педагогикалық ойлаудың мазмұндық сипаты кәсіби іс-әрекеттің нақты жағдаяттарында педагогикалық идеяларды, білім мен дағдыларды саналы түрде пайдалана білу, іс-әрекет барысында проблемаларды анықтап шешімін табады. Ол проблемалық – танымның субъективтік жағдайын білдіретін және таным субъектісінің басқа құбылыстарға қатынасынан туындайтын танымның ажырамас белгісі болып табылады.

Педагогикалық құбылыстардың ерекшеліктеріне, оқыту мен тәрбиелеудің мақсаттары мен міндеттеріне байланысты оқу - тәрбие процестерін жобалайтын педагогикалық процестің объективті сипаттамаларының жалпыланған көрінісі және шығармашылық түрленуін педагогикалық ойлау деп қарастырамыз [1]. Ол біріншіден, оқытушының өз қызметін ізгілендіру идеялары мен принциптерін басшылыққа алу қабілеті мен психологиялық дайындығын, екіншіден, жалпы білім беру процесінде іс-әрекетке сәйкес нақтылаудың маңызды мәселелерін іс жүзінде шеше білуді қамтамасыз етеді, және үшіншіден, қазіргі педагогикалық идеяларды, озық педагогикалық және жеке тәжірибені біріктіру негізінде өз іс-әрекетінің әдістерін шығармашылықпен жаңартып отыру қабілеті мен ұмтылысын нақтылайды.

Кеңірек мағынада педагогикалық ойлау кәсіби зерттеу дағдыларын дамытуға, психологиялық-педагогикалық теорияларды, категорияларды, қағидалар мен заңдылықтарды нақты кәсіби мәселелерді шешу үшін нақты педагогикалық жағдаяттарға ауыстыру дағдыларын қалыптастыруға, педагогикалық интуицияны дамытуға бағытталған және педагогикалық процестің диалектикасын, атап айтқанда оның объективті қарама-қайшылықтарын, өзін-өзі дамытуды, педагогикалық процестің объективті және субъективті жақтарын көру және түсіну қабілетін қалыптастырады [1]. Ол ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуге, педагогикалық тәжірибені талдауға және жалпылауға қажетті білім пәнін бөліп көрсету, сипаттау, түсіндіру әдістері мен тәртібін меңгеру, модельдеу, дәлелдеу және т.б. интеллектуалдық қарым-қатынасты ұйымдастырудың алғы шарттарын құрайды.

Педагогикалық ойлау сонымен қатар адамдардың жасына, тәжірибесіне, әлеуметтік жағдайына байланысты ерекшеліктерімен сипатталатын адам дамуын басқарудың кәсіби мәселелерін шешуге бағытталған танымдық процестердің жиынтығы ретінде де анықталады [2]. Яғни, педагогикалық ойлау – педагогикалық құбылыстарды түсіну әрекеті және объективті дүниені ұғымдар, пайымдаулар, қорытындылар түрінде бейнелеудің белсенді процесі. Оқыту процесінің заманауи педагогикалық үлгілерін түсіну процесі таным негізінде білім алушылардың интеллектуалдық белсенділігін дамыту

мүмкіндіктерін пайдаланудың мәселелері мен перспективалары болып табылады. Зияткерлік белсенділікті біз анық емес, динамикалық өзгеретін мақсаттар мен шарттар арасындағы бұрын белгісіз көптеген кедергілерді жеңуге бағытталған көп сатылы мінез-құлық және танымдық әрекет деп түсінеміз, осылайша ол когнитивтік, эмоционалдық, жеке және әлеуметтік қабілеттер мен білімдерді қамтиды.

Педагогикалық ойлаудың проблемасы бойынша жеткілікті терең ғылыми зерттеулердің бар болғанына қарамастан, педагогикалық ойлаудың құрылымындағы метатанымның байланысын анықтаудың мәселелері қарастырылады. Метатаным – субъектінің өзінің психикалық стратегияларын талдау және өзінің танымдық процестерін басқару қабілеті болып табылады, және адамның өз ойлауының сапасын және өз күш-жігерін бақылау, тапсырманың сипатын және эмоционалдық күйді түсінудің интеграциясы ретінде түсіндіріледі [2].

Метатаным таным туралы білім ретінде анықталады – ол танымдық әрекеттер мен қабілеттерге саналы рефлексияны қамтитын іс-әрекеттер жиынтығы, және субьектінің психикалық ойлау стратегияларын талдау және өзінің танымдық процестерін басқару қабілеті болып табылады. Танымды реттеу – оқу немесе мәселені шешу кезінде өзін-өзі реттеу механизмдерін қажет ететін әрекеттер жиынтығы болып табылады. Метатаным адамның ойлауының сапасын және өз күш-жігерінің өнімін бақылау ретінде, процесті, тапсырманың сипатын және эмоционалдық күйді түсінудің интеграциясы ретінде түсіндіріледі.

Дж.Флавелл өзінің ұсынған метатанымдық концепциясында, интеллектуалдық белсенділікті дамыту мәселесін метатанымдық білім ретінде сипаттап, ол саналы есті қалпына келтіру немесе бейсаналық және автоматты когнитивтік процестер арқылы танымдық бастамалардың бағытына әсер ете алатындығын көрсеткен. Жалпы метатанымға қызығушылық оның когнитивті дамудағы рөліне байланысты болды. Осылайша, Ж.Пиаже өзінің когнитивті даму теориясында сипаттаған формалды операциялар кезеңін сәтті аяқтаудың кілті метатанымдық дағдыларды жетілдіру деп көрсеткен. [3] Адамның психикалық функцияларын басқару процесінің қалыптасуы ретінде жоғары психикалық функцияларды дамыту идеясын Л.С. Выготский ұсынды. Тәжірибе жүзінде дәлелденген түрде бұл процесті В.Д. Шадриков және оның әріптестері қабілеттер теориясы контекстінде қарастырып, осы тұрғыдан алғанда адам қабілеттерін өзінің дамыған түрінде метатанымдық процесс ретінде қарастыруға болатынын атап өткен.

В.В. Знаков метатанымда тек когнитивтік формациялар ғана емес, сонымен бірге экзистенциалдылар да маңызды рөл атқарады деген идеяны негіздейді, яғни экзистенциалды тәжірибенің этикалық компоненттерін қамтитын интегративті құбылыс ретінде көрсеткен [3]. Метакогнитивті ойлау – бұл танымдық міндеттерге бағытталған жоспарлы, мақсатқа бағытталған және болашаққа бағытталған психикалық мінез-құлық.

Метатаным бірқатар іргелі факторлармен сипатталады: біздің білетініміз, яғни ол метакогнитивтік білім, не істеп жатырмыз, ол метатанымдық дағды, және қазіргі когнитивтік немесе эмоционалдық күй дегеніміз не, ол метакогнитивтік сезім [4]. Метакогнитивті ойлауды танымдық міндеттерге бағытталған арнайы, жоспарлы, мақсатқа негізделген және болашаққа бағытталған мінез-құлық деп қарастырамыз. Сонымен қатар метакогнитивті таным моделін бейнелеуде үш жалпы фактор ажыратылады: ойлау процесінің қызмет ету ерекшеліктерін білу; тапсырманы, оның талаптарын және шарттары өзгерген кезде бұл талаптарды қалай орындау болатындығын білу; осы тапсырманы орындау стратегияларын білу (мақсатқа жетуге арналған когнитивтік стратегиялар және олардың орындалу барысын бақылауға арналған метатанымдық стратегиялар). Әдетте санада сәтсіз жағдайлар туындаған сәтте метакогнитивтік компонеттер іске қосылады, осылайша жаңа әрі күрделі мәселелерді шешуде, метакогнициялар танымдық процестерді белсенді бақылау мен дәйекті реттеуге жауап береді. Осылайша, бірқатар зерттеулерде оқытушының іс-әрекетіндегі белгілі бір метатанымдық процестердің рөлі талданып, оның педагогикалық ойлауындағы рефлексияның рөлі анықталады.

Сонымен, педагогикалық ойлау контекстінде метатаным жалпы алғанда педагогикалық проблемалық жағдайды шешу процесінің тиімділігін сипаттайтын бірқатар маңызды функцияларын орындайды және метатанымның оқу-тәрбие процесіндегі рөлі туралы қазіргі заманғы теориялық және эмпирикалық зерттеулер, біріншіден, оқу-тәрбие үдерісінің тиімділігіндегі метатанымның рөлін нақтылауға және метатанымдық стратегияларды оқытудың жолдарын анықтауға бағытталады.

ӘДЕБИЕТ

1. Кашапов М.М. Психология профессионального педагогического мышления (методология, теория, практика) // Психология профессионального педагогического мышления. Монография / Под ред. М.М. Кашапова. М.: Изд-во “Институт Психологии РАН”, 2003. С. 73–143.

2. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с

3. Кашапов М.М. Акмеологические основы структурно-функциональной теории творческого мышления профессионала [Электронный ресурс]. URL: http://yspu.org/images/f/ff/04_Кашапов_М.М.pdf.
4. Козулин А. Зачем учителям обучаться метакогнитивным навыкам? //Культурно- историческая психология. – 2021. – Т.17. – №2. – С.59-64

Роль метапознания в педагогическом мышлении

В статье определена взаимосвязь педагогического мышления и метапознания, а также рассмотрено содержание педагогического мышления на основе метакогнитивных знаний.
Ключевые слова: педагогическое мышление, метапознание, метакогнитивное знание.

The role of metacognition in pedagogical thinking

The article defines the relationship between pedagogical thinking and metacognition, and also considers the content of pedagogical thinking based on metacognitive knowledge.
Key words: pedagogical thinking, metacognition, metacognitive knowledge.

УДК 81’243

Beken A.,
Master’s Student
«7M01711 – Training of teachers of a foreign language»
KazUIRandWL
Алматы, Казахстан, Alamty, Kazakhstan
e-mail: beken.ainur08@gmaul.com

“MODERN APPROACHES IN THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE”

Abstract. The article is devoted to the formation of intercultural communicative competence. The purpose of the article is to display the formation and problems of intercultural communicative competence. The analysis of theoretical studies allowed us to consider intercultural communicative competence as a multifaceted concept that includes a set of many competencies and develops a strategy for dialogue with representatives of other cultures.
Keywords: Culture, intercultural communicative competence, cultural competence, dialog, communication.

Бекен А.,
Магистрант
«7M01711 – Шет тілдері педагогтерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: beken.ainur08@gmaul.com

Аңдатпа. Мақала мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыруға арналған.Мақаланың мақсаты-мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттіліктің қалыптасуы мен проблемаларын көрсету. Теориялық зерттеулерді талдау бізге мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілікті көп қырлы ұғым ретінде қарастыруға мүмкіндік берді, оған көптеген құзыреттер жиынтығы кіреді, басқа мәдениеттердің өкілдерімен диалог стратегиясын жасайды.
Түйін сөздер: Мәдениет, мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, мәдени құзыреттілік, диалог, коммуникация.

Introduction

The study of intercultural communicative competence (ICC) in teaching a foreign language has become a vibrant line of research in recent years. People from different sociocultural backgrounds adjust to fulfill their needs to become interculturally competent due to the challenges of global competitiveness, including education. Academics have been talking about intercultural competencies and their importance for a long time; therefore, it is worth reflecting on their inclusion in the English as a foreign language classroom and how they are conceived, as well as their contributions to the development of human beings.

In today's interconnected world, intercultural communication has become increasingly important for individuals and organizations to thrive. Intercultural communicative competence (ICC) is the ability to

effectively communicate and interact with people from diverse cultural backgrounds. As a result, modern approaches in the formation of ICC have become essential for individuals and organizations to successfully navigate the complexities of a globalized world. In this article, we will explore some of the key modern approaches to developing ICC, including experiential learning, cultural intelligence, technology-based learning, and diversity and inclusion training. By understanding and utilizing these modern approaches, individuals and organizations can enhance their intercultural communication skills, and foster a more inclusive and diverse environment.

Intercultural communicative competence is communicating effectively and understanding people from different cultures. There are different approaches to the formation of intercultural communicative competence, depending on the objectives, the context, and the participants of the training process. At present, the world is becoming a globalized society, due to current cultural migrations, the widespread use of English all over the world, the technological era, and the need for people to apply international communication; it requires that individuals possess certain competencies to establish intercultural relationships to develop its intercultural awareness that allows people to discover and understand the different cultural manifestations around the world and other people's backgrounds.

Aim and significance of the work

This study aims to explore modern approaches to the formation of intercultural communicative competence (ICC) and their methodology. The study will examine the effectiveness of experiential learning, cultural intelligence, technology-based learning, and diversity and inclusion training in developing ICC.

This study is significant as it will provide insights into modern approaches to the formation of ICC and their effectiveness. The study will help individuals and organizations identify the most appropriate approach to developing ICC, based on their learning style, preferences, and context. By understanding and utilizing modern approaches to the formation of ICC, individuals, and organizations can enhance their intercultural communication skills, foster diversity and inclusion, and navigate the complexities of a globalized world. The findings of this study will contribute to the existing literature on ICC development and inform educational and professional institutions on effective approaches to developing ICC. The study will also have practical implications for individuals and organizations, as it will guide how to enhance intercultural communication skills and foster diversity and inclusion in their respective contexts.

Results and Discussions

The modern approaches to the formation of intercultural communicative competence (ICC) have proven to be effective in enhancing individuals' intercultural communication skills. Experiential learning, cultural intelligence, technology-based learning, and diversity and inclusion training have all demonstrated positive results in developing ICC. Experiential learning has been shown to increase empathy and tolerance toward different cultures. Participants who engage in experiential learning have demonstrated an enhanced ability to adapt to unfamiliar cultural settings, navigate cultural differences, and effectively communicate with people from diverse backgrounds.

Cultural intelligence (CQ) training has been shown to increase individuals' ability to work effectively with people from diverse cultural backgrounds. Participants who undergo CQ training have demonstrated an improved understanding of cultural differences, enhanced communication skills, and a greater ability to adapt to different cultural contexts. Technology-based learning has shown to be an effective approach to developing ICC, especially in virtual communication settings. Participants who engage in technology-based learning have demonstrated an improved ability to understand and communicate with people from different cultures in online settings. Diversity and inclusion training has been shown to foster a more inclusive and diverse environment where individuals feel valued and respected. Participants who undergo diversity and inclusion training have demonstrated an increased awareness of different cultures, beliefs, and values, and an enhanced ability to communicate and interact with people from diverse backgrounds.

The results suggest that modern approaches to the formation of ICC are essential for individuals and organizations to navigate the complexities of a globalized world. With the increasing need for intercultural communication in today's interconnected world, the development of ICC is vital to foster diversity, inclusion, and effective communication.

Experiential learning, cultural intelligence, technology-based learning, and diversity and inclusion training all offer unique approaches to developing ICC. While each approach has its strengths, the most effective approach will depend on the individual's learning style, preferences, and context. The integration of modern approaches to the formation of ICC in educational and professional settings can foster a more inclusive and diverse environment, enhance intercultural communication skills, and facilitate cross-cultural collaboration. Organizations that invest in the development of ICC can reap the benefits of a more diverse and inclusive workforce, improved global relations, and increased productivity and innovation. The positive results of experiential learning, cultural intelligence, technology-based learning, and diversity and inclusion training

demonstrate the effectiveness of these approaches in developing ICC. By understanding and utilizing these modern approaches, individuals and organizations can enhance their intercultural communication skills, foster diversity and inclusion, and navigate the complexities of a globalized world.

The study of intercultural communicative competence belonging to the group of socio-personal competencies has received coverage in the works of scientists in several areas, respectively: the concept of the dialogue of cultures in education and in teaching foreign languages (G.Sariyeva, N.Mingisheva, Z.Berdalina, V.S. Bybler, G.Aitmagambetova, V.V. Safonova, E.I. Passov); fundamentals of intercultural and linguistic communication (V.G. Vorobyev); formation of intercultural competence (I.A. Zimnaya, S.V. Mureeva,); intercultural communicative competence of students in the process of professional training (I.L. Pluzhnik), the development of the MCof technical university students in the process of learning a foreign language is devoted to the research of E.P. Zheltova (2005), M.G. Korochkina (2000), methods of formation of professional communication skills in a foreign language among students of a technical university (Tynyshtykbaeva A.B.). The essence of this competence is also studied by foreign authors (Y. Kim 1991, R.L. Wiseman, J. Koester 1993, M.Byram 1997).

Intercultural communicative competence (ICC) refers to the ability to effectively communicate and interact with people from diverse cultural backgrounds. As a result, modern approaches in the formation of ICC have become increasingly important. In this article, we will explore some of the key modern approaches to developing ICC.

Experiential Learning - One of the most effective modern approaches to developing ICC is experiential learning. This involves immersing oneself in different cultural environments to gain first-hand experience with different cultures, customs, and beliefs. It can involve activities such as traveling, living abroad, or participating in cultural exchange programs. Experiential learning allows individuals to learn through observation, participation, and reflection. This helps to develop empathy, tolerance, and an appreciation for diversity.

Cultural Intelligence - Cultural intelligence (CQ) is a modern approach that focuses on developing a person's ability to work effectively with people from diverse cultural backgrounds. CQ is made up of four key components: cognitive, physical, emotional, and behavioral. These components enable individuals to understand, communicate with, and adapt to people from different cultures. CQ training can be delivered through workshops, coaching, or online courses.

Technology-Based Learning - Technology has transformed the way we communicate and interact with each other. Technology-based learning is a modern approach to developing ICC that utilizes technology to facilitate cross-cultural communication and learning. For example, virtual reality can be used to simulate cultural experiences and interactions. Online platforms can facilitate cross-cultural collaborations, and e-learning modules can provide individuals with cultural awareness training.

Diversity and Inclusion Training - Diversity and inclusion (D&I) training is a modern approach that aims to create an inclusive workplace culture that values and respects diversity. D&I training focuses on developing an understanding of different cultures, beliefs, and values. This approach helps to create a safe and inclusive environment where people feel valued and respected.

Conclusion

In conclusion, intercultural communication competence has become increasingly important in today's globalized world. Modern approaches in the formation of intercultural communicative competence have been developed to address the challenges and opportunities of cultural diversity, globalization, and intercultural communication. These approaches include experiential learning, technology-based learning, content-based instruction, language exchange programs, service learning, and diversity and inclusion training. Kazakh authors have made significant contributions to the field of intercultural communication by providing empirical evidence, practical recommendations, and theoretical insights into the complex nature of intercultural communicative competence in the Kazakhstani context. Their work has emphasized the importance of developing intercultural communicative competence to promote diversity, inclusion, and intercultural understanding in Kazakhstan and beyond. It is essential to recognize that intercultural communication competence is a lifelong learning process that requires continuous effort, self-reflection, and open-mindedness. Educators, researchers, and policymakers have a crucial role to play in promoting intercultural communication competence and creating inclusive environments that value diversity and respect cultural differences. By adopting modern approaches to the formation of intercultural communicative competence, we can build a more connected, peaceful, and prosperous world that celebrates cultural diversity and fosters intercultural understanding.

REFERENCES

1. Erzhanova, A., Sagyndykova, G., & Azimbayeva, Z. (2021). Formation of intercultural communicative competence of future teachers of foreign languages in the context of globalization, 8(2), 116-122.

2. Kadyrbaeva, G. A., & Sultangalieva, S. S. (2017). Theoretical and methodological foundations of the formation of intercultural communicative competence in the process of teaching foreign languages. Modern problems of science and education, 3, 17-23.

3. Kushenova, N., & Mukhamedzhanova, A. (2020). The development of intercultural communicative competence through project activities in the context of foreign language teaching. Pedagogy and Psychology of Education, 1, 104-109.

4. Omarova, G. S., & Temirbayeva, S. B. (2020). Formation of intercultural communicative competence of future teachers of foreign languages in the context of multicultural education. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University, 40, 43-46.

5. Sarsenova, Z. K., & Kuntukenova, A. Z. (2018). Formation of intercultural communicative competence in the process of teaching English as a foreign language. International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering, and Education, 6(1), 107-114.

6. Chen, G. M., & Starosta, W. J. (2000). Communication competence and intercultural communication. In B. R. Burleson (Ed.), Communication yearbook 23 (pp. 269-322). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

7. Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. Journal of Studies in International Education, 10(3), 241-266.

8. Fantini, A. E. (2009). Assessing intercultural competence: Issues and tools. In D. K. Deardorff (Ed.), The SAGE Handbook of intercultural competence (pp. 456-476). Thousand Oaks, CA: Sage Publications

9. Kramsch, C. (2005). Context and culture in language teaching. Oxford: Oxford University Press.

10. Merryfield, M. M. (2000). Why aren’t teachers being prepared to teach for diversity and social justice? Equity & Excellence in Education, 33(2), 41-47.

УДК 14.35.07

К.С. Буксукбаев, магистрант
М.Әуезов атындағы ОҚУ,
Шымкент, Қазақстан

ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ ИМИДЖІНІҢ ТИПТІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Бұл мақалада педагог-психологтардың имиджінің типтік ерекшеліктері ашып көрсетіледі. Педагог-психологтар имиджінің типтік ерекшеліктеріне оның мәні мен мазмұны және құрылымы жатқызылады. Имидж, бір жағынан, жеке тұлғаның көрінуінің белгілі бір психологиялық үдерістерінің нәтижесі болса, екінші жағынан, қарым-қатынас серіктестерінде осы адам туралы әсер қалыптастырудың сыртқы көзі болып табылады. Педагог-пхологтардың имиджі оның құрылымын құрайтын сыртқы және ішкі сипаттамалардың үйлесімді жиынтығы ретінде типтік және жеке ерекшеліктерді де қамтиды, білім беру кеңістігінің субъектілерімен өзара әрекеттесуге дайындығы мен қабілетін анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оң имидж әдетте беделді, абырой мен ықпалды арттыруға әсер етеді. Позитивті имидж жоғары рейтингтің маңызды факторы болып табылады, бұл қоғамдық іс-әрекеттің түрлі ақпараттарында өте маңызды оң көзқарас пен сенімге қол жеткізуге бағытталуы керек.

Түйін сөздер: имидж, педагог-психолог имиджі, педагог-психологтың кәсіби іс-әрекеті, сыртқы имидж, ішкі имидж, тұлғалық имидж, кәсіби имидж.

К.С.Буксукбаев Master's student
M.Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan

TYPOLOGICAL FEATURES OF THE IMAGE OF EDUCATIONAL PSYCHOLOGISTS

Abstract: This article reveals the typological features of the image of educational psychologists. To the typological features of the image of educational psychologists from the manifestation of its essence, content and essence. The image, on the other hand, is a beautiful personality of the manifestation of personality, with a different external image of the formation of impressions of this person by the relationship partners. The image of teachers-psychologists, as a harmonious set of external and internal characteristics that make up its structure, includes both typological and individual characteristics, allows you to determine the readiness and ability to interact with the subjects of the educational space. In addition, a positive image usually affects the increase in prestige, authority and influence. A positive image is an important factor in high rankings, which should be aimed at achieving a very important positive attitude and trust in a variety of information in public activities.

Keywords: image, image of a teacher-psychologist, professional activity of a teacher-psychologist, external image, internal image, personal image, professional image.

"Педагог" кәсіптік стандарты педагогикалық қызметтің мазмұнын, оның даярлық деңгейіне қойылатын талаптарды сипаттайды; кәсіби өрлеу құзыреттілігін мамандыққа дайындалудан және оған кірісуден бастап педагогикалық шеберлікке дейін сипаттайды; нақты педагогтің еңбек қызметі мен практикада кәсіби дәлелденген эталонының арақатынасының негізін қалыптастырады; педагогке өз мансабын кәсіби дамытуға мүмкіндік береді; педагогтердің кәсіби дамуының навигаторы болып табылады [1]. Бұл педагог-психологтың негізгі кәсіби және қосымша қызметін жүзеге асыруда имиджін қалыптастырудың қажеттілігін айқындайды.

Қазіргі уақытта имиджді қалыптастыру мәселесі өмірдің әртүрлі салаларында кәсіби маман және тұлға ретінде адамның бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін құбылыс деп зерттелінеді.

Заманауи ғылыми әдебиеттерде имидж типологиясы әр түрлі негіздер бойынша жіктеледі. Көбінесе типология имидждің бір жағына ғана әсер етеді. Осы тұрғыдан алғанда, жіктеудің негізіне алынатын өлшемдерге байланысты бөліп көрсетіледі: формасы бойынша – жеке және корпоративтік; басқа объектілермен қатынасы бойынша – бірлікте және көпше; мазмұнына қарай – қарапайым және күрделі; өзіндік ерекшелік сипаттамасы бойынша – түпнұсқалық және типтік; имидждік контекст бойынша – тұлғалық, кәсіби, саяси; әлеуметтік категория бойынша – саясаткердің, кәсіпкердің имиджі және т.б.;

А.К.Мынбаева, А.Жаманкулова «имиджді субъектіні (адамды немесе ұйымды) танымал ету мақсатында эмоционалды, психологиялық және интеллектуалды әсер етуге арналған адамның немесе ұйымның бейнесі» деп анықтайды. Мұғалім мен жоо-ны оқытушыларының имиджіне салыстырмалы талдау жасап, жалпы компоненттерге ие дей отырып, педагогикалық имидждің келесі жалпы көрсеткіштерін бөліп көрсетеді: мектеп мұғалімі мен жоо-ы педагогінің кәсібилігі, құзыреттілігі мен эрудициясы; педагогикалық шеберлік деңгейі, табыстылық, қызмет нәтижелерінің мақсаттылығы мен мақсаттылығы; марапаттар мен жетістіктер болып табылады. Сонымен қатар, позитивті педагогикалық имиджді қалыптастырудағы кәсібиліктің маңызды компоненттері ретінде педагогикалық ойлау, педагогикалық рефлексия, педагогикалық провизия, шығармашылық және педагогикалық қарым-қатынасты ажыратады [2].

Г.А.Кошжанова мен Н.Б. Жиенбаева болашақ дефектолог имиджін қалыптастыруды тұлғалық және кәсіби қасиеттерді анықтау тәсілдеріне негізделе отырып, теориялық-практикалық тұрғыдан қарастырады. Авторлар біріншіден, педагогтың кәсіби функцияларын тиімді жүзеге асыру үшін меңгеруі тиіс білім, білік және дағдылар жиынтығы кәсіби маңызды қасиеттерін, екіншіден, педагогикалық іс-әрекеттің оң нәтижесін қамтамасыз ететін жеке қасиеттердің жиынтығын қарастырады. Сондықтан имиджді тұлғаның келбеті, әдеті, сөйлеу тәсілі, менталитеті, әрекеті негізінде қалыптасқан адамның бейнесі деп тұжырымдайды. Болашақ дефектолог оң имиджінің құрылымын анықтап, оны қалыптастыру өлшемдерінің жиынтығы мен тиісті көрсеткіштерін айқындайды, олар: когнитивтік (имидж туралы білім, кәсіби және жеке өзін-өзі жетілдіру), мотивациялық (жеке және кәсіби дамыту траекториясын құруға арналған жолдар мен мүмкіндіктерді іздеуге, оң эмоционалды құндылық өзін-өзі және басқаларына), іс-әрекеттік (имидждік қалыптастыру тәжірибесі) [3].

Э. Сэмпсон имидждің үш түрін анықтайды, өлшем ретінде сыртқы және ішкі факторлардың жиынтығын көрсетеді:

- өзін-өзі бағалау (өзінің «Мен» ұстанымы бойынша) – өткен тәжірибеден туындайды және өзін-өзі бағалаудың қазіргі жағдайын, өзіне деген сенімділікті көрсетеді; бұл өткен тәжірибеден туындайтын және өзін-өзі бағалаудың қазіргі жағдайын көрсететін өзіндік имидж көбінесе, қабылданған имиджге сәйкес келмеуі мүмкін;
- қабылданған имидж (басқа адамдардың көзқарасы бойынша) – бұл басқалардың бізді көруі. Әрине, бұл көзқарас өзінің қабылдауынан өзгеше болуы мүмкін, қайта өңделген және бағаланған ақпаратты білдіреді. Бұл жағдайда адам туралы қандай да бір сыртқы түрінің ең жарқын атрибутына, мінезінің сапасына, мінез-құлық әдетіне негізделген әңгіме көрсеткіш болып табылады;
- қажетті имидж (идеал тұрғысынан) бірқатар кәсіптер (рөлдер) белгілі бір имидждік сипаттамаларды қажет ететіндігін білдіреді. Бұл нақты ұйымда талап етілетін қажетті имидж белгілі бір имидждік сипаттамалардың болуын болжайды, олар бір адамды екіншісінен бағыттаушы тиістілігіне қарай ажыратады [4].

В.В. Бойко имидж құрылымының күрделілігін атап, оның келесі компоненттерді қамтитын тұтастық ретінде қарастыруды ұсынады: тұлғаның аудио-визуалды мәдениеті: мінез-құлық стилі, яғни жеке тұлғаның мінез-құлқының әртүрлі аспектілері: кәсіби, интеллектуалдық, эмоционалдық,

моральдық, коммуникативтік, этикалық, эстетикалық; ішкі философия, адамның құндылықтар жүйесі; психогигиеналық «Мен-бейнесі» [5].

Сонымен бірге имидждің төмендегідей түрлері де бөліп көрсетіледі:

- сыртқы имидж (киім, табиғи макияж, маникюр, аксессуар – сыртқы көрінісіңіз талапқа сай болу керек);

- мимикалық имидж (айнаға қарап, әріптесіңізбен әртүрлі тақырыпта сөйлесуге жаттығып көріңіз; кинетикалық имидж, жүріс-тұрысыңыз, қимыл-қозғалысыңыз, дене сымбатыңыз қалай? вербалды емес имидж; дауыс ырғағы, сөздік қоры, сөйлеу мәнеріңіз қандай?);

- рухани имидж (адамның өмірлік ұстанымы, көзқарасы, ой-өрісі, дүниетанымының да үлкен маңызы бар. Сондықтан жоғары білім алғаннан кейін де кәсіби жағымен қатар, рухани білімізді де үнемі жетілдіріп отыруымыз қажет. Кітап оқу, театр, көрмелерге бару, т.б.);

- фондық имидж (қызметіңіз, талантыңыз бен даңқыңыздың шығуы, яғни аты-жөніңіздің жұртқа әйгілі болуы);

- материалдық имидж (әтеріңіз, машина, басқа да құнды мүлкіңіздің болуы).

Имидждің түрлерін қарастырғаннан кейін оның негізгі функцияларына назар аудару қажет. Ғылыми әдебиеттерде имидждің функцияларын қарастырудың түрлі тәсілдері кездеседі: орны бойынша функциясы имиджді белгілі бір мақсатты аудиториямен байланыстырып, қажеттіліктерінің басымдылығын көрсетеді; номинативтік функциясы тануды қалыптастырады, айырмашылықтар мен артықшылықтарды көрсетеді; эстетикалық функциясы бейненің эмоционалдық компонентін бөліп көрсетеді, тауар, фирма, ұйым көпшілікке жағымды әсер қалдырады, бұл саяси имиджге тән, өйткені имидждің бұл түрі көбінесе сыртқы келбетке, тартымдылыққа, стильге байланысты [6].

В.М. Шепель ұсынған имиджология функцияларының жіктемесі қолданылады:

- имидждің құндылық функциялары жеке тұлғаның сау психикалық жан дүниесін құрудағы оның маңыздылығын көрсетеді. Имидж арқылы белгілі бір адамның ішкі әлемі басқа адамдар үшін айқын көрінеді: тұлғаның айналасында тұлғалық тартымдылығын құрудың арқасында ол әлеуметтік сұранысқа ие болып, өзінің ең жақсы қасиеттерін көрсетуге тыйым салуы; тұлғааралық қатынастарды жайлыландыруы мүмкін. Бұл функцияның мәні адамдардың сүйкімділігі олардың қарым-қатынасына объективті түрде жанашырлық пен ізгі ниетке алып келеді.Сондықтан төзімділік пен әдептіліктің адамгершіліктің өлшемі; психотерапиялықтың мәні жеке тұлға өзінің жеке дара ерекшеліктерін және жоғары қарым-қатынас қабілеттілігін сезіну арқылы тұрақты көңіл-күй мен өзіне деген сенімділікке ие болады;

- имидждің технологиялық функциялары тұлғааралық бейімделу, дұрыс таңдалған имидждің арқасында белгілі бір әлеуметтік ортаға тез үйреніп, назарын аударта алуы, тез арада достық қарым-қатынас орнатуға; ең жақсы тұлғалық және іскерлік, қолайлы имидж адамның ең тартымды қасиеттерін көрнекі түрде көрсетуге, оған жанашырлықты немесе ықыласты тудыратын қасиеттерді білуге мүмкіндік береді; жағымсыз тұлғалық сипаттамаларды көлеңкелеу макияж, киім дизайны, аксессуарлар, шаш арқылы адамдарды адамның кемшіліктерінен алшақтата алуы; тартымды имидж еріксіз адамдарды өзіне қаратады, таң қалдырады, психологиялық тұрғыдан оңай жақындасады; жас шектерін еңсеруде өзін-өзі таныстыру технологиясын шебер меңгере отырып, бұл мінез-құлық үлгілерін сәтті таңдаудан және әртүрлі рөлдерді орындаудан көрінеді, әлеуметтік жағдайы және кәсіби мәртебесі түрлі адамдармен қарым-қатынаста өзің жайлы сезінуі [7].

Е.В. Змановская жеке имидждің келесі құрылымын анықтайды: 1. Сыртқы түрі (портреттік сипаттамалары): физикалық деректер (бойы, фигурасы); костюм (киім, аяқ киім, аксессуарлар); шаш үлгісі; мінез-құлық және сөйлеу тәсілі; қимылдар; көзқарас және мимика; дауыс ерекшеліктері. 2. Имидждік рәміздер: аты; жеке рәміздер (түсі, сандары, елтаңбасы, логотипі, маркасы); жеке атрибуттар (сыртқы түрінің қайталанатын бөлшектері мен белгілері); әлеуметтік рәміздер немесе әлеуметтік беделдің нышандары (ақша, қоғамдағы орны, кәсібі,атқаратын қызметі, машина маркасы," компания", қалаулы спорт түрі). 3. Әлеуметтік-рөлдік сипаттамалары: бедел (адам туралы оның өмір тарихына, жеке жетістіктері мен еңбегіне негізделген қоғамдық пікір); рөл (ойнатылатын әлеуметтік рөл); аңыз (имиджде ұсынылған адам өмірінің тарихы); миссия (әлеуметтік маңызды мақсаттар, қоғам үшін пайдалылық). 4. Жеке-жеке қасиеттер: кәсіби-маңызды қасиеттер; басым жеке сипаттамалар; адамдармен қарым-қатынас стилі; насихатталған идеялар; негізгі құндылықтар [8].

С.П. Исенко мұғалім имиджінің негізгі құрылымдық компоненттерін төмендегідей бөліп көрсетеді: сыртқы тартымдылық (денсаулық жағдайы, харизма, жеке сипаттамалары мен жеке ерекшеліктері, киім стилі, түс схемасы, макияж, шаш үлгісі); кәсібилік (білім деңгейі, іскерлік қатынастар стилі); ауызша сипаттамалар (сөйлеу және оның ерекшеліктері; коммуникативті дағдылар; шешендік әдістер, мінез-құлық үлгісі); вербалды емес сипаттамалар: мимика, жест - ишара, поза; көрнекі

тартымдылық; қарым-қатынас стилі; тіршілік кеңістігі: өмір салты, өмірбаяны, отбасылық қатынастар, қызмет нәтижелері, қалыптасқан орта [9].

Сондықтан педагог-психологтардың имиджін анықтау, құрылымын нақтылау үшін ғалымдар еңбектеріне сүйене отырып, имидждің түрлеріне, компоненттеріне контент-талдау жасалды (1-кесте).

Кесте 1– Педагог-психологтар имиджінің құрылымы

Авторлар	**Имидж және оның түрлері**	**Компоненттері**
1	**2**	**3**
Асылбекова М.П.	Әлеуметтік педагог имиджін педагогикалық мәдениеттің жоғары деңгейі, психологиялық және әлеуметтік құзыреттілігі бар, жеке және кәсіби өзін-өзі жетілдіруге ұмтылатын, рухани мәдениеті биік, кәсіби іскерлігі, қабілеті мен ақыл парасаты жоғары білікті маман.	- педагогикалық мәдениет; - психологиялық және әлеуметтік құзыреттіліктер; - кәсіби іскерлік.
Құдайбергенова Ә.М., Смайлова А.	Педагог имиджі – бұл мұғалімнің сыртқы бейнесінен, әдетінен, сөйлеу мәнерінен, ұлттық және өзіндік санасынан, ұлттық менталитетінен іс-әректінен, мінез-құлқынан жасалған оны қоршаған әлеуметтік ортаның ой пікірінен құралады.	- сөйлеу мәнері; - ұлттық және өзіндік санасы: ұлттық діл; ұлттық мінез-құлық.
Калюжный А.А.	Өз қызметінің табыстылығын арттыру немесе субъективті психологиялық әсерге қол жеткізу мақсатында мақсатты кәсіби күш-жігер арқылы қалыптасатын әлеуметтік топ имиджінің құрамдас аудиториясындағы педагог туралы символдық түсінік.	- педагогтің кәсіби құзыреттілігі мен эрудициясы, педагогикалық рефлексия, педагогикалық мақсат қою, педагогикалық ойлау және импровизация, педагогикалық қарым-қатынас; - сыртқы келбеті, ауызша және вербалды емес қарым-қатынас құралдарын қолдану; - кәсібі бейнесінің ішкі сәйкестігі – ішкі «Мен».

Кестеде көрсетілген анықтамалардан көрініп тұрғанымыздай, «педагогтың имиджі» стереотиппен, қасиеттер жүйесімен, бейнемен, пікірмен, түсінікпен, құбылыспен байланысты. Имидждің құрылымы кәсіби компоненттің басым әсерімен имидждің өзегін (табиғи компонент), ішкі деңгейін (жеке, кәсіби, мінез-құлық компоненттері) және сыртқы деңгейін (визуалды, аудиалды, кинестетикалық компоненттер) қамтиды.

Жоғарыда аталған имидж түрлерімен қатар кәсіби имидж өзіндік типтік (мәні, мазмұны, құрылымы) ерекшеленеді. Кәсіби сипаттамалармен анықталған адамның кәсіби имиджі жағымды және жағымсыз жақтарын да қамтиды.

Имидждің құрылымында екі негізгі компонент ерекшеленеді: тұлғалық имидж және кәсіби имидж. Тәжірибе көрсеткендей, тұлғалық имидж кәсіби имиджге қарағанда басымдыққа ие.Тұлғалық имидж (сыртқы түрі, сөйлеу мәдениеті, мимика, ым-ишара, қозғалыс және т.б.) және кәсіби имидж (еңбегінің өнімдері, өз қызметінің шығармашылық ортасын ұйымдастыруы) интеграциялануы керек.

Жоғарыда айтылғандай, имидж кез-келген адамға өзінің іс-әрекетін ұйымдастыруға тән құбылыс, оның болмауы мүмкін емес, өйткені барлығы сыртқы келбетке ие және оған адамдардың реакциясын тудырады.

Психологиялық-педагогикалық әдебиет көздерінде имидж адамның жүріс-тұрысыныңстилі мен нысаны, негізінен қоғамдағы мінез-құлықтың сыртқы жағы деп түсіндіріледі. Кейде сурет имиджі нысандар туралы ұғымдарғаие болғандықтан, олар туралы есте сақтап,белгілі бір жолмен немесе нысанның белгілі болғандығына байланысты құндылықтармен әсерлердің жиынтығы деп аталады. Бұл жағдайда, әдетте, имидждің нысаны көбінесе адам немесе ұжым болып табылады.

Бүгінгі таңда қазіргі педагог-психологтар үшін өзінің сыртқы және ішкі имиджін модельдеу, оң кәсіби имиджін құру қабілетінің қаншалықты маңызды екені белгілі, өйткені бұл педагогикалық іс-әрекеттің сәттілігінің маңызды факторларының біріне саналады.

Осыған сүйене отырып, білім беру ұйымы педагог-психологы имиджінің құрылымы келесі компоненттерді қамтиды:

- сыртқы аспектісі мінез-құлық, жүріс-тұрыс, жест-ишара, мимика, киім, шаш үлгісі және т.б.;
- ішкі аспектісі қызығушылықтарды, эрудицияны, шығармашылық дизайнды, хоббиді қамтиды;
- процессуалдық аспект темперамент, қарқын, эмоциялар, икемділік, ерікті қасиеттерді қамтиды;
- коммуникативтік компонент тәрбиеленушілермен, ата-аналармен (заңды өкілдермен), әріптестермен, әкімшілікпен қолайлы психологиялық ахуал жасауға бағытталған кәсіби қарым-қатынасты білдіреді;
- құндылық компонент адамның өмірлік ұстанымымен, басымдықтарымен, көзқарастарымен, сондай-ақ оның аңызымен анықталады;
- педагогтың кәсіби беделі, оған жинақталған практикалық және теориялық тәжірибе, авторлық әдістер, балалардың, ата-аналардың, әріптестердің кәсіби құзыреттілік туралы пікірлері, кәсіби марапаттар мен сыйлықтар, авторлық сайттар, жарияланымдары.

Қорыта келгенде, заманауи педагог-психолог жоғары педагогикалық және психологиялық білім алған маман, ол білім беру үдерісін психологиялық қамтамасыз етуге, білім алушылардың тұлғалық дамуы мен тиімді әлеуметтік ортаға бейімделуіне, білім алушылардың денсаулығын сақтау мен нығайтуға, балалар мен жасөспірімдер құқығын қорғауға, олардың дамуын бақылау және мінез-құлқындағы алдын алуға бағытталған кәсіби қызмет әрекетін жүзеге асыруға ықпылын тигізетін маман.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. "Педагог" кәсіптік стандартын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі 2022 жылғы 15 желтоқсандағы № 500 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 19 желтоқсанда № 31149
2. Мынбаева А.К., Жаманкулова Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки». №2 (36). 2012. – С. 63-76.
3. Кошжанова Г.А., Жиенбаева Н.Б.Болашақ дефектолог имиджін қалыптастырудың теориялық-практикалық негіздемесі//Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Хабаршысы. Психология және социология сериясы. №3 (70). 2019. –Б. 26-33.
4. Горчакова В.Г. Прикладная имиджелогая: учеб. пособие. – М.: Академический Проект, 2007. - 400 с. (С. 12)
5. Sampson E. The image factor. A guide to effective self-presentation for career enhancement. – London, 1994.
6. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других. – М.: Информационно-издательский дом «Филинт», 1996. - 472с.
7. Почепцов Г.Г. Имиджеология. – М.: Рефл-Бук, 2001. - 704 с.
8. Шемпель В.М. Имиджелогия: Секреты личного обаяния. – Ми., 1994. - 230 с.
9. Змановская Е.В. Руководство по управлению личным имиджем. – СПб.: Речь, 2005. -141с.
10. Исенко С.П. Имидж современного педагога (Программа курса повышения квалификации работников образования) // Методист. – М., 2006. №8. – С. 24-31.

УДК 374.31

Гаазе Ж.Б.
доцент
ТарРУ им М.Х.Дулати
Тараз, Казахстан
e-mail: haaze08@mail.ru

ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСКУССТВА НА ПРИМЕРЕ АРТ-АКАДЕМИИ

Аннотация

В статье рассматривается организация Центра художественно – эстетического развития, дается характеристика методов проведения мастер классов, приводятся практические методы и приемы работы, раскрываются коррекционно-развивающие и психотерапевтические возможности искусства.

Ключевые слова: изобразительное искусство, курсы, дети с особыми нуждами.

Gaaze Zh.B.
Associate Professor
TarRU im M.H.Dulati
Taraz, Kazakhstan
e-mail: haaze08@mail.ru

APPLICATION OF INNOVATIVE METHODS OF TEACHING ART ON THE EXAMPLE OF THE ART ACADEMY

Annotation
The article discusses the organization of the Center for Artistic and Aesthetic Development, describes the methods of conducting master classes, provides practical methods and techniques of work, reveals the correctional and developmental and psychotherapeutic possibilities of art.
Keywords: visual arts, courses, children with special needs.

Согласно Стратегии Таразского регионального университета, и решении задач по коммерциализации, на кафедре «Дизайн и индустрия моды» преподавателями были разработаны курсы для привлечения населения Жамбылской области к образовательной деятельности в сфере искусства. Был создан Центр художественно-эстетического развития детей и взрослых «Арт-академия»

Суть этой академии заключена в ее названии: Арт - это творчество, Академия – это обучение и вместе - это среда для людей, которые наслаждаются искусством: графика, живопись, декоративное и прикладное искусство. Если другие академии сосредоточенны на изучение науки, то Арт академия - на искусстве и творчестве. Проект призван объединить творческих людей (художников, декораторов, мастеров прикладного искусства и просто ценителей искусства) всех возрастов и направлений на базе нашего центра.

Таким образом, решение задач стоящих перед АРТ АКАДЕМИЕЙ позволит:

• повысить имидж Университета;
• привлечь абитуриентов;
• сохранить, приумножить и распространить искусство и культуру;
• адаптировать детей в социальной среде;
• объеденить людей с творческим потенциалом.

Согласно проведенному анкетированию среди выпускников средних школ и колледжей, в котором приняли участие 113 человек, каждый второй сталкивается с проблемой подготовки к творческим экзаменам для поступления в ВУЗы. В частности 56 % респондентов отмечают недостаточный уровень преподавания таких предметов, как черчение и изобразительное искусство в школе. Более 80 учеников, или 83 % анкетируемых оценили свой уровень владения этими предметами ниже среднего. И все хотели бы посещать курсы для подготовки ко вступительным экзаменам. Курсы, разработанные преподавателями кафедры «Дизайн и индустрия моды» направлены на обучение различных видов изобразительного и декоративного искусств а также практическим занятиям по черчению, графике, композиции. Это, скажем так веление времени и имеющийся спрос на рынке образовательных услуг. Во всех направлениях открылись инклюзивные группы. Нами был проведен мониторинг услуг на обучение детей с особыми образовательными потребностями в нашем регионе, который выявил, что таких центров недостаточно для удовлетворения потребностей. Для выявления заинтересованности в наших услугах нами подготовлен опрос и анкетирование среди родителей этих детей. Были опрошены родители детей посещающих Комунальное государственное учреждение «Кабинет психолого – педагогической коррекции отдела образования г.Тараз», Комунальное государственное учреждение "Областная специальная коррекционная школа-интернат "Мейiрiм" для глухих и слабослышащих детей. Результаты опроса показывают, что более 50 процентов родителей заинтересованы в нашем центре, и намереваются посещать наши занятия на регулярной основе.

Основываясь на коррекционно-личностном и деятельностном подходах в развитии слушателей центра, целью является — гармоническое развитие ребенка, в том числе с особыми образовательными потребностями; выявление у детей творческих способностей, фантазии, воображения средствами изобразительного и декоративного искусства, расширение возможностей его социальной адаптации посредством искусства, участия в общественной и культурной деятельности в микро- и макросреде. Для осуществления этой цели Университет оснащен необходимыми условиями для творческого учебного процесса, а именно аудитория на первом этаже с широким дверным проемом, при входе имеется пандус, раковина с горячей и холодной водой. Кабинет, в котором будет проходить курс по изобразительному и декоративному искусству, предназначен для занятий преподавателей с учениками и детьми имеющими особенности развития. Цель кабинета — устранение информационных и коммуникативных барьеров,

создание комфортных условий для погружения учащихся и детей с особыми потребностями в творческую деятельность.

Расположение и оформление кабинета для учащихся и детей с особыми потребностями:

*имеется пандус;

*находится на первом этаже школы недалеко от главного входа;

*имеет широкий дверной проем без порожка;

*имеет источник электропитания для подключения ТСО;

*мольберты, парты или столы;

*наглядности для натюрморта (муляжи, геометрические фигуры)

*шкаф для хранения наглядностей, материала и оборудования;

*мойка с краном холодной и желательно горячей воды.

Благодаря сочетанию методических разработок и профессионализма преподавателей кафедры гарантируется результат (фото 1).

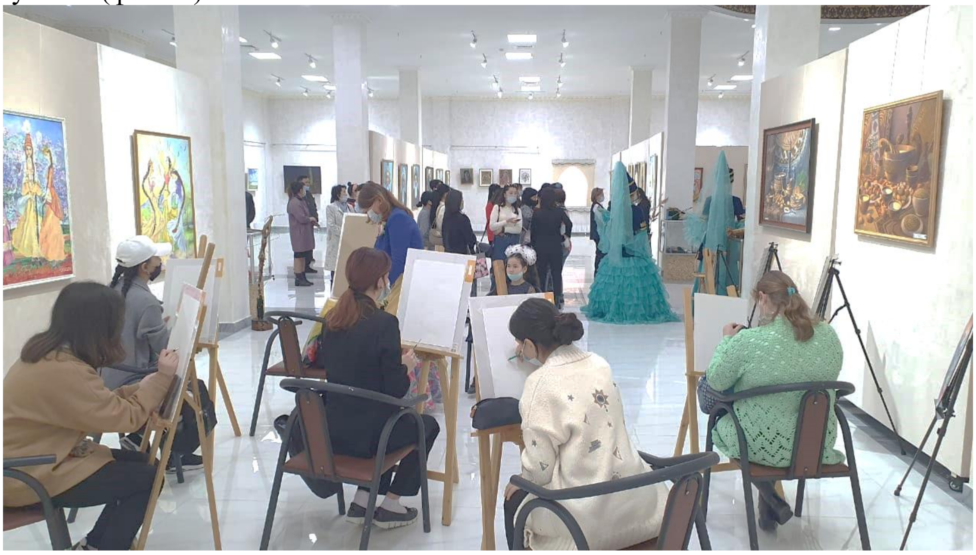

Фото 1 - На занятии

Анализируя психолого-педагогическую литературу отечественных и зарубежных педагогов по проблеме использования искусства как средства коррекции нарушения развития подтвердилась значимость исскуства в обучении и воспитании детей.

На важную роль искусства в воспитании и обучении детей с отклонениями в развитии указывали представители зарубежной специальной педагогики прошлого — Э. Сеген, Ж. Демор, О. Декроли, а также отечественные психологи и врачи: Л. С. Выготский, А. И. Граборов, В. П. Кащенко и др. Ученые все больше указывают на возможности искусства в коррекции психических процессов у детей, тем самым подтверждая идею «воспитания посредством искусства», получившую распространение в начале XX в[1].

Коррекционные возможности искусства по отношению к детям с особыми нуждами объясняются в большинстве случаев с тем, что оно предсталяет собой причину ранее неизвестных положительных переживаний школьников, порождает иные креативные стремления и методы их удовлетворения в том или ином виде искусства. Повышение эстетических потребностей детей с различной недостаточностью, активизация потенциальных возможностей ребенка в практической художественной деятельности и творчестве — это реализация социально-педагогических функций искусства.

Социально-педагогическая направленность коррекционной работы с детьми с ограниченными возможностями здоровья осуществляется через искусство двумя способами:

а) воспитывая способность воспринимать реальность эстетически, как непосредственно в жизни, так и с помощью произведений искусства;

б) через деятельность, связанную с искусством (художественно-речевая, музыкальная, изобразительная, театрализованная игра).

Искусство, являясь важным фактором художественного развития, оказывает большое психотерапевтическое воздействие на эмоциональную сферу ребенка, выполняя коммуникативные, регулятивные, катарсические функции. Участие ребенка с ограниченными возможностями в художественной деятельности со сверстниками и взрослыми расширяет его

социальный опыт, учит адекватному взаимодействию и общению в совместной деятельности, обеспечивает коррекцию нарушений коммуникативной сферы. Ребенок в коллективе проявляет индивидуальные особенности, что способствует формированию внутреннего мира детей с проблемами развития, закреплению в них чувства социальной значимости.

Коррекционно-развивающие и психотерапевтические возможности искусства связаны с предоставлением ребенку с ограниченными возможностями безграничных возможностей для самовыражения и самореализации как в творческом процессе, так и в его продуктах, подтверждением и познанием своего «Я». Создание ребенком продуктов художественной деятельности облегчает процесс общения, налаживает отношения со взрослыми и сверстниками, что важно на разных этапах развития личности. Интерес окружающих к результатам творчества ребенка, восприятие им продуктов художественной деятельности (рисунки, поделки, исполненные песни, танцы и т.д.) повышают самооценку ребенка с проблемами в развитии. Это обеспечивает решение наиболее важной проблемы: адаптация ребенка через искусство и художественную деятельность в макросоциальной среде.

Мы рассматриваем живопись, рисунок декоративное искусство в первую очередь, как творческое проявление личности. И обращаем внимание на изобразительную сторону того, что делают ученики.

Основываясь на том что искусство – мастерство, продукт которого доставляет эстетическое удовольствие, мы считаем критерием произведения искусства способность вызывать отклик и восхищение у людей. А мастерство чаще достигается трудом, с помощью специальных знаний и навыков.

В качестве примера рассмотрим несколько тем из программы обучения, расчитанную для детей посещающих инклюзивный класс. Тема: «Натюрморт» - рисование в технике графика восковыми мелками, «Подводный мир» - монотипия акварелью, «Новогодняя сказка» - аппликация из ватных дисков

На торжественном открытии присутствовали руководитель «ART AKADEMY» Кудабаева Айгул Калдыбековна, учащиеся и родители (фото 2).

Фото 2 - Торжественное открытие

На мероприятии преподавателями кафедры проведены Мастер-классы:

Первый - старший преподаватель кафедры дизайна и моды, член Евразийского союза дизайнеров Егизеков Ж.М. «Натюрморт маслом» с натуры.

Второй-преподаватель Астанова Б. Д. «Текстурная паста и интерьерная картина в технике паталь».

Третий - доцент, член Союза художников Республики Казахстан Гаазе Ж.Б. Этот мастер –класс рассмотрим более подробно (фото 3).

Фото 3 - Во время проведения мастер – класса

Мастер класс, тема: «Зимние домики»

Что может быть душевнее и уютнее, чем безветренная ночь, падающий снег, теплый свет фонарей, нарядные маленькие домики и яркие окна?

Подготовка к мастер-классу: картон трех цветов форматА2: голубая, синяя, фиолетовая, гуашевые краски, кисти, емкость для воды, палитра, фартук, кнопки.

Мы будем рисовать на цветном картоне, формат А2, выбираем вертикальное расположение – чтоб хватило места на небо, снег и домики. Рисуем сугробы белой гуашью. Верхнюю половину листа оставляем под небо, почти все остальное пространство под домики, и внизу – три сугроба, которые идут под наклоном друг к другу.

Распределяем пятна по тону. В этой композиции тон важен – нужно, чтобы ночное небо было достаточно темным, домики достаточно насыщенными. На их фоне будет светиться снег и свет в окнах.

Теперь переходим к домикам. Начинаю с коричневого. Вот тут очень важно заготовить много цвета на палитре, чтоб залить домик красиво и равномерно. Далее, заливаем яркие желтые окошки. Последним этапом рисуем круг луны, так как это ночь. И кончиком кисти делаем белые хлопья снега. По итогу многие дети рисовали просто пальцами падающий снег, но это допускалось. Дети по просьбе учителя выполняют работу по заданной теме. Уроки представляют собой импровизацию. Единственное условие-выдержать предмет рисунка. При выполнении работы дети не задумываются, а выражают эмоции и чувства. Такие изображения являются огромным хранилищем информации для диагностики. Желательно, чтобы дети делились своими чувствами и ощущениями. Но самое главное – закончить занятие на позитивной ноте (фото 3,4).

Фото 4,5. Итоги мастер – класса.

ЛИТЕРАТУРА

1.Выготский Л. С. Психология искусства. Ростов н/Д: изд-во «Феникс»,1998 г. - 480 с.

УДК 94(560):355.48

Сейдірахым Назым, Далдабай Мөлдір
Бакалавриат
«6В01701 - Екі шетел тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: seidrakhymm@mail.ru
moldirdaldabai@mail.ru

"ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ"

Түйін: Білім беру мәселелерін шешу қазіргі кезеңнің өзекті бағыттарының бірі болып табылады.Білім беру технологияларын жетілдіру қажет, өйткені бұл өмірдің барлық салаларындағы жаңарудың заманауи қарқынына байланысты. Оқу тәжірибесіндегі өзекті технологиялар оқу үдерісін басқаруға бағытталуы керек.

Тірек сөздер: білім беру, тәрбиенің мәні, білім мазмұны, үздіксіз білім беру, кәсіптік бағдар, шығармашылық потенциал.

Seidrakhym Nazym, Daldabay Moldir
Bachelor students
«6B01701 – Foreign language teacher training»
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: seidrakhymm@mail.ru
moldirdaldabai@mail.ru

"PROBLEMS OF EDUCATION AT THE PRESENT STAGE AND WAYS TO SOLVE THEM"

Abstract: Solving the problems of education is one of the urgent directions of the modern period. Educational technologies need to be improved, as it is connected with the modern pace of renewal in all spheres of life. Actual technologies in educational practice should be aimed at the controllability of the educational process.

Key words: education, the meaning of education, the content of education, continuous education, professional orientation, creative potential.

Білім беру – азаматтың (білім алушының) мемлекет белгілеген білім деңгейлеріне (білім беру біліктілігіне) қол жеткізгені туралы мәлімдемемен сүйемелденетін адамның, қоғамның, мемлекеттің мүдделері үшін тәрбиелеу мен білім берудің мақсатты процесі. Жалпы және арнаулы білім деңгейі өндіріс талаптарымен, ғылымның, техниканың және мәдениеттің жағдайымен, сондай-ақ қоғамдық қатынастармен анықталады. Тәрбиенің маңызды мәселелерінің бірі – мән-мағына мәселесі. Тәрбиенің негізгі мәні – білімнің өмір сүру принципі және құндылық негізі ретіндегі даму. Білім беру ұйымдастырушылық, мазмұндық және әдістемелік оқыту мен тәрбиелеудің қағидаттарына сәйкес құрылады.

Қазір өмірдің барлық салалары жаңару үстінде. Ақпарат ағыныда ұлғайып жатқандықтан осыларға сәйкес керек білімде де арта түсуде:

1) дамытушы – әр адамның өз білім жолындағы таңдауын қамтамасыз ету;

2) тұлғалық-бағдарлы – білім беру ортасының мәдениетін құруды және оны білім беру үдерісіне қатысушылардың дамуы үшін ресурстармен толтыруды қамтамасыз ету;

3) рухани-этикалық – жан-жақты, ғылыми негізде құрылған;

4) ізгілік – адам тұлғасының құндылығын сезінуді көздейтін.

Қазіргі кездегі білім берудің маңызды белгісі жеке тұлғаны (оқушы, студент, мұғалім) жан-жақты дамыту болғандықтан, білім мазмұны мәселесі өте өзекті. Білім мазмұны туралы айтқанда оның басым бағыттарын атаған жөн:

1) оқытуда: фактілер – теория – дүниетаным;

2) білім беруде: дүние туралы білім – әлеммен әрекеттесе білу – дүниеге деген көзқарас;

3) дамытуда: студенттердің кәсіби және әлеуметтік рөлдерді орындау қабілетін қалыптастыру.

Білімді құру принциптерінің мәселесі технологияның және жалпы қоғамның дамуымен байланысты. Білім беру ғылыми білімді алу, жинақтау және жүйелеу процесі ретінде қарастырылуда.

Білім– адамның өміріндегі жеңістеріне жетудің жетекші құралы.

Білім беру процесі жүйе құраушы принциптер негізінде құрылуы керек:

- білім беруді фундаментализациялау
- ғылыми көзқарас қалыптастыру;
- ақпараттандыру негізінде білім беру жүйесінің ашықтығы; - оқу және ғылыми-зерттеу қызметін, ғылыми-зерттеу және жобалауды біріктіру (ғылым арқылы оқыту);
- пәнаралық интеграция
- білімнің жаңа жүйесін құру, оқыту мазмұнының жаңа сапасын қалыптастыру;
- білім берудің үздіксіздігі
- өмір бойы тұлғаның қалыптасуы мен дамуы.

Үздіксіз білім беру мәселесі өзекті болып табылады, өйткені сабақтастық принципін бүгінгі күні іргелі деп санауға болады, ол білім беруді ерте саралаумен, білім мен тәрбиенің сабақтастығымен, білім беруді бейіндікпен байланыстырады.

Педагогикалық жүйе ретінде үздіксіз білім беру – жалпы білімді, кәсіптік құзіреттілікті, мәдениетті, азаматтық-адамгершілік жетілуді тереңдету және кеңейту құралдарының, әдістері мен нысандарының жиынтығы.

Жүйе ретіндегі үздіксіз білім беру мақсаттарының және оның әрбір буынының нақты міндеттерінің бірлігі білім берудің вариативтілігімен, білім беру мекемелерінің түрлерінің алуандығымен, педагогикалық технологиялармен және мемлекеттік басқару формаларымен органикалық түрде үйлеседі.

Студенттер арасында кәсіптік оқытуға бағытты ойдағыдай қалыптастыру жоғары оқу орындары жұмысындағы іргелі мәселе болып табылады. Кәсіби тұрғыдан алғанда, ол бірнеше кезеңдерді қамтиды: кәсіптік бағдар беру, кәсіптік оқыту және дербес кәсіби іс-әрекет.

Кәсіптік оқыту – тұлғаның білім, білік, дағдының кәсіби бағдарын және осындай іс-әрекетке кәсіби дайындығын қалыптастыруды қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық-педагогикалық шаралар жүйесі. Кәсіптік оқыту – белгілі бір қызмет саласында жұмысты орындауға мүмкіндік беретін білім, білік және дағдыларды меңгеру процесі.

Кәсіби бағытты қалыптастырудың ерекшеліктері жеке тұлғаның өзінің сол немесе басқа мамандыққа қатыстылығын қалай қабылдайтыны, сезетіндігі және бағалауы болып табылады. Сондықтан кәсіби және әлеуметтік рөлді, кәсіби өзіндік сананы қалыптастыру; кейін кәсіптік қызметке ауысатын білім беру қызметін кәсіби өзін-өзі бағалауды оңтайландыру; кәсіппен өзін-өзі сәйкестендіру моделін қалыптастыру (нормалар мен құндылықтар, эмоционалдық қатынас, өзін-өзі жүзеге асыру деңгейі) қажет.

Білім берудің өзекті мәселелерінің бірі – шығармашылық әлеуетті дамыту мәселесі. Ол оқумен және жеке тұлғаны қалыптастырумен ғана емес, сонымен қатар танымдық белсенділікті, жаңа нәрсені іздеуге ұмтылуды, стереотиптерден аулақ болуды, шешім қабылдаудағы батылдықты қамтитын шығармашылық сапалар мен қабілеттерді сақтау және дамытумен байланысты.

Тұлғаның әлеуеті (лат. мүмкіндік, қуат) - бұл әлі дамымаған және пайдаланылмаған, талап етілмеген қабілеттер, бейімділіктер, жеке қасиеттер, білім және дағдылар. Әлеует – бұл адамның белгілі бір жағдайларда өзекті бола алатын, көрінетін жасырын түрдегі мүмкіндіктері. Сонымен, адамның рухани, адамгершілік, шығармашылық, интеллектуалдық әлеуеті болуы мүмкін. Осы тұста мұғалімнің міндеті – «жақын даму аймағы» идеясын жүзеге асыруға ықпал етуі мүмкін адамның ең жақсысын потенциалдан өзекті күйге ауыстыру.

Жеке тұлғаның дамуындағы белгілі бір кезеңдерді ажыратуға болады:

- ✓ мотивациялық ортаны дамыту;
- ✓ зерттеу белсенділігінен бастап болашақта жетістіктерді ынталандыруға дейінгі кезең;
- ✓ орындылыққа байланысты бағалау қызметін дамыту;
- ✓ әртүрлі ғылымдар бойынша базалық білімді, іскерлікті, дағдыларды дамыту;
- ✓ логикалық, кеңістіктік және бейнелі ойлауды дамыту;
- ✓ зерттеу дағдыларын дамыту (мәселені көре білу, ақпаратты іздей білу және оны талдай білу, эксперименттік жұмысты жоспарлай білу, алынған нәтижелерді талдай білу);
- ✓ креативтілікті дамыту (креативті тұлғаның тәуелсіздігі, мақсаттылығы, тәуекелге бейімділігі);
- ✓ шығармашылық тұлға қасиеттерінің құрылымын жандандыру (пәндік және ақпараттық дағдыны, қызмет еркіндігін, реттеудің жоқтығын ынталандырады).

Қолданыстағы мәселелерді шешу білім беру стратегиясын әзірлеу және іске асыру арқылы мүмкін, ол қазіргі заман, ғылым, қайталану, бейімделу, қарқындылық, тиімділік, коммуникативтілік және перспективалығымен сипатталады. Білім беру стратегиясы келесі міндеттерді шешеді:

1.Белгілі бір деңгейде білім берудің әдіснамалық негізін анықтаңыз. Білім берудің құндылықтарын, яғни мағынасын, білім беруді ізгілендіру және ізгілендіру процесі, білім алушылардың рухын жандандыратын мұғалімнің рөлін күшейту арқылы анықтау. Отандық білім берудің құндылық

негізі білім беру процесіне қатысушылардың әрқайсысының толықтығы, өзгергіштігі мен үздіксіздігі, жеке даму ресурстарымен қанықтылығы қағидаттарына сәйкес құрылады.

2.Тәсілдер жиынтығын негіздеу: жүйелік, жүйелік процесс, тұлғаға бағытталған, белсенділік, мәдениеттану, синергетикалық және аксиологиялық. Білім беру мазмұнын білім, біліктілік және дағдыларды игеру үшін маңызды сапалы жаңа құндылықтарды құруға бағытталған оқу, ғылыми, шығармашылық, зерттеу қызметі процесі ретінде қалыптастыру.

3. Педагогикалық жүйелер мен олардың ішкі жүйелерін құру. Білім беру жүйесін құру ең маңызды міндеттерді шешеді — мектепке дейінгі балалар ұйымдарынан бастап кәсіптік даярлау мен қайта даярлауға дейінгі үздіксіз білім беру процесін қамтамасыз ету арқылы әр адамды тұлға ретінде дамыту.

4. Педагогикалық жүйелер мен ішкі жүйелерді модельдеу, жеке тұлғаның кәсіби бағытын қалыптастыру үшін тапсырмалық, сараланған, жеке, шығармашылық, ақпараттық, креативті және басқа тәсілдерді қолдана отырып модельдеу. Өйткені кәсіби рөл адамның білімін, дағдыларын, тәжірибесі мен мінез-құлқын, шығармашылық әлеуетін жинақтайды.

5. Білім берудің үздіксіздігі арқылы тұлғаны дамыту. Үздіксіз білім берудің айрықша ерекшелігі – бұл ұлттық сананы, ұлттың адамгершілік, психикалық және физикалық денсаулығын сақтау, беру және көбейтудің негізі болып табылатын білім беруді дамытудың белгілі бір кезеңін көрсетеді. Адамның өмір бойғы әлеуеті жеке адамның және қоғамның қажеттіліктеріне байланысты өзгереді. Үздіксіз білім берудің жүйе құраушы факторы – тұрақты дамудың қоғамдық қажеттілігі болып есептеледі.

6. Жеке тұлғаның кәсіби бағытын қалыптастыру. Бұл кезең кәсіптік оқыту жүйесі ретінде кәсіптік оқыту студенттердің белгілі бір жұмысты орындау үшін қажетті дағдыларды жеделдетіп игеруін мақсат етеді.

7. Жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамыту, бұл стереотиптерден аулақ болуды және шығармашылық мәселелерді шешу үшін білімді қолдануды, сондай-ақ оларды басқа жолмен шешу қабілетін қамтиды. Тұлғаның шығармашылық әлеуетінің құрылымы мыналарды қамтиды: ынталандырушы компонент ретіндегі мотивтер; негізгі білім, дағдылар; идеалды эталондар жүйесі — бағалау қызметінің негізі.

Осылайша, ұсынылған стратегия жеке тұлғаның дамуына және оның әрі қарайғы білім мен кәсіби қызметке қатысты жауапты өзін-өзі анықтауына оңтайлы жағдай жасайды.

Әдебиет

1. Бим (Бад, Б. М. педагогикалық энциклопедиялық сөздік / Б. М. Бим Бад. — М., 2002.

2. Жаңа орыс энциклопедиясы: 12 том / редкол.: А.Д. Некипелов [және т. б.]. — М.: Энциклопедия: ИНФРАМ, 2014. — Т. 12: НитраОрлеан.

3. Островский, и. в. Психология және педагогика: оқу. оқу құралы / и. в. Островский; ред.Э. в. Островский. — М.: ЖОО. оқулық: infra$m, 2010.

4. Кәсіптік білім: негізгі ұғымдар, терминдер, өзекті лексика: сөздік / ред. С. М. Вишнякова. — М.: НМЦСПО, 1999.

5. Фонарев, а.р. кәсіби тұлғаның қалыптасуының психологиялық ерекшеліктері : монография / А. Р. Фонарев. — М.: МПСИ ; Воронеж: МОДЕК, 2005. - 560 б.

6. Шкатулла, В. и. "Ресей Федерациясындағы білім туралы" Федералды заң: ғылым.тәжірибе. пікір. / В. И. Шкатулла. — М., 2014. — 192 б. - ч. 1-6. — ((ВСО РГ ; ор. 21)

УДК: 378.4

Деливерова В., Убайдуллаева Н.
Студент
«6В01505-Биология»
АРУ имени К. Жубанова
Научный руководитель:
К.п.н., асс. проф. **Семенихина С.Ф.**
Актобе, Казахстан
e-mail: deliverova.valeriya@mail.ru

НЕКОТОРЫЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ БИООБЪЕКТОВ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: В статье рассматриваются рекомендации по использованию живых растительных и животных объектов в процессе обучения биологии в общеобразовательной школе. Рекомендуемые биообъекты помогают учащимся лучше понимать и запоминать теоретические знания, которые изучаются на уроках биологии. Использование специальных разделов, посвященных зоологии и

ботанике, на уроках биологии помогает учащимся более глубоко изучать мир различных живых существ, а также способствует развитию наблюдательности, аналитических и критических навыков. Кроме того, такой подход помогает школьникам понимать взаимосвязь и важность всех форм жизни для поддержания экологического равновесия в мире.

Ключевые слова: методика обучения, биообъекты, учебный процесс, новые технологии, окружающая среда.

Deliverova V., Ubaidullayeva N.
Student
«6B01505-Biology»
Scientific adviser:
Candidate of Pedagogical Sciences., Ass. prof. **Semenikhina S.F.**
KazUIRandWL, Aktobe, Kazakhstan
e-mail: deliverova.valeriya@mail.ru

SOME RECOMMENDATIONS FOR THE USE OF BIOOBJECTS IN BIOLOGY LESSONS IN A COMPREHENSIVE SCHOOL

Abstract: The article discusses recommendations on the use of living plant and animal objects in the process of teaching biology in a secondary school. The recommended bioobjects help students to better understand and memorize the theoretical knowledge that is studied in biology lessons. The use of special sections devoted to zoology and botany in biology lessons helps students to study the world of various living beings more deeply, and also contributes to the development of observational, analytical and critical skills. In addition, this approach helps students to understand the interconnection and importance of all forms of life for maintaining the ecological balance in the world.

Keywords: teaching methodology, biological objects, educational process, new technologies, environment.

База биологического образования в общеобразовательных школах должна дать ученикам высокую биологическую, экологическую и природоохранительную грамотность [1].

Одно из важных направлений деятельности школы – это работа по биологическому образованию, которое необходимо для формирования компетентного отношения к природе, определения допустимой меры её преобразования, усвоения специфических закономерностей и норм поведения, при которых возможно дальнейшее существование и развитие человека.

Использование живых растительных и животных объектов на уроках биологии - это эффективный метод обучения, который позволяет учащимся получить более глубокое понимание живых организмов. Этот метод помогает учащимся лучше понимать и запоминать теоретические знания, которые изучаются на уроках биологии.

При использовании живых объектов, учащиеся могут наблюдать за их:

- жизненным циклом;
- поведением;
- адаптацией к окружающей среде.

Это позволяет им лучше понимать, как живые организмы живут в природе и как они взаимодействуют друг с другом, также это позволяет ученикам получить более глубокое понимание принципов живых организмов, их анатомии, физиологии и экологии.

Однако, необходимо учитывать, что использование живых объектов на уроках биологии требует качественной организации и соблюдения ряда правил, связанных с обращением с живыми организмами. Не следует забывать, что живые организмы не являются атрибутами учебного процесса и их использование должно быть ограниченным.

Кроме того, использование живых объектов на уроках биологии может вызвать этические и моральные вопросы. Поэтому, необходимо применять этот метод с осторожностью и поощрять учащихся к заботе и уважению к живым организмам.

Такой подход к обучению биологии позволяет разнообразить учебный процесс, сделать его более интересным и наглядным, что может способствовать повышению заинтересованности учеников в данной предметной области и улучшению познавательных способностей [2].

Использование живых растительных и животных объектов на уроках биологии в школе является важной составляющей обучения и позволяет учащимся получать более полное представление об окружающем мире.

В настоящее время образовательный процесс в общеобразовательной школе ориентирован на развитие личности учащихся. Обучение и развитие являются двумя взаимосвязанными сторонами образовательного процесса.

Рассмотрим стратегию использования живых растительных и животных объектов на уроках биологии в школе

1. Создание безопасной среды. Важно создать безопасную среду для обучающихся и животных объектов. Для этого необходимо предусмотреть соответствующие условия содержания, обеспечить необходимые процедуры дезинфекции и карантина.

2. Подбор живых объектов. На уроках биологии можно использовать разнообразных животных и растений для исследований. Необходимо подбирать объекты таким образом, чтобы они не представляли угрозы для здоровья и жизни обучающихся.

3. Контроль за поведением учащихся. Каждый ученик должен осознавать, что к освоению знаний с живыми объектами мы подходим ответственно. Необходимо подчеркнуть правила поведения с ними, а также научить, как работать с опасными растениями и животными.

4. Использование новых технологий. Многие школы имеют специальное оборудование и технологии для исследований, связанных с биологическими объектами. Это также может включать:

- мультимедийные презентации;
- видеоролики;
- виртуальные лаборатории и т.д.

Вот несколько рекомендаций по использованию живых растительных и животных объектов на уроках биологии в школе:

1. Использование живых объектов для демонстрации биологических процессов. Например, на уроке можно использовать аквариум с морскими животными для иллюстрации экосистемы.

2. Использование животных для исследования биологических явлений. Например, можно изучать поведение животных в различных условиях, изучать их физиологию, адаптацию к окружающей среде и взаимодействие с другими живыми организмами.

3. Создание сада или озеленение класса с помощью живых растений. Это может быть полезным для изучения жизненного цикла растительности, процессов фотосинтеза, а также консервации биоразнообразия.

Использование живых и растительных объектов в общеобразовательных школах способствует более полному и глубокому усвоению учебного материала, развитию у учащихся креативности и фантазии, а также формированию экологической культуры [3].

Для использования живых объектов в учебном процессе можно проводить:

- лабораторные работы;
- экскурсии в природу;
- наблюдения за животными и растениями, а также создавать учебные проекты по экологии и охране природы.

Использование живых растительных и животных объектов в процессе обучения биологии в общеобразовательной школе имеет множество преимуществ. Они могут помочь создать более реалистичную и динамичную обучающуюся среду, а также улучшить понимание и запоминание учебных материалов.

Живые растительные объекты, такие как деревья, цветы, травы и кустарники, могут использоваться для учебных целей. Например, можно изучать различные типы листьев и их функции, определять причины цветения и опадания листьев, а также изучать различия между видами растений и их адаптацию к разным условиям.

Живые животные объекты, такие как тараканы, муравьи, черви, змеи и рыбы, могут служить для изучения различных аспектов жизненного цикла животных и их роли в экосистемах. Применение животных в классе также может помочь в повышении уважения и заботы об окружающей среде.[4]

В целом, использование живых растительных и животных объектов в процессе обучения биологии может быть очень полезным способом создания динамичного и интересного учебного материала. Однако, прежде чем использовать их в классе, необходимо тщательно продумать план, следовать мерам безопасности, и убедиться, что все ученики могут быть вовлечены в использование этих объектов в равной степени.

Использование живых растительных и животных объектов на уроках биологии может улучшить качество обучения и помочь детям получить более глубокое понимание принципов жизни и экосистемы.

Зоологический отдел может содержать различные животные, начиная от беспозвоночных до позвоночных. Это могут быть насекомые, рыбы, птицы, млекопитающие и многое другое. Ученики

могут изучать их строение, функции, адаптации к окружающей среде, питание, поведение и экологические взаимодействия с другими видами.

Использование зоологических отделов на уроках биологии в школах может быть очень полезным инструментом для обучения студентов. Зоологические отделы обычно содержат экспонаты животных, которые можно использовать для демонстрации физических характеристик животных, их анатомии, поведения и многого другого. Это может помочь ученикам лучше понимать мир животных и их экологическую роль в природе. Кроме того, использование зоологических экспонатов может сделать уроки более интересными и запоминающимися для учащихся, что может улучшить их академическую успеваемость.

Ботанический отдел может содержать различные виды растительности, начиная от деревьев и кустарников, до цветов и трав. Ученики могут изучать их строение, функции, адаптации к окружающей среде, формирование экосистем и взаимодействие с другими организмами.

Растения играют важную роль на уроках биологии, поскольку они помогают учащимся понять основные принципы жизнедеятельности и экологии растительного мира. На уроках биологии растения используются в качестве объектов наблюдения и исследования.

Растения можно использовать для изучения различных биологических процессов, таких как процессы:

- фотосинтеза;
- дыхания;
- роста и развития. Некоторые растения пригодны для опытов по клеточной биологии, генетике и ботанике.

Ученики могут использовать микроскопы для изучения структуры растительных клеток, а также наблюдать за процессами роста и развития растений. Они могут изучать внешние и внутренние особенности растительных органов, таких как:

- листья;
- цветы;
- корневая система;
- стебель.

Уроки биологии могут также включать экскурсии в близлежащие растительные насаждения, где ученики могут наблюдать за растительным миром в естественной среде обитания. Также ученики могут изучать различные виды растений и их использование в медицине, пищевой промышленности и других отраслях науки и промышленности [5].

Использование зоологических и ботанических отделов на уроках биологии позволяет ученикам углубленно изучать различные виды жизни, а также развивает навыки наблюдения, анализа и критического мышления. Кроме того, они позволяют ученикам понять взаимосвязь между всеми видами жизни и их важность для поддержания экологического баланса в мире.

Вывод: Некоторые рекомендации по использованию биообъектов на уроках биологии в общеобразовательной школе позволяют разнообразить учебный процесс, сделать его более интересным и наглядным, что может способствовать повышению заинтересованности учеников в данной предметной области и улучшению познавательных способностей.

В целом, использование биообъектов в процессе обучения биологии является очень полезным способом создания динамичного и интересного учебного материала.

ЛИТЕРАТУРА

1. Пономарева И.Н. Экология растений с основами биогеоценологии. - М., 1978.

2. Основные результаты международного исследования PISA-2015. Министерство образования и науки. [Электронный ресурс] URL: http://osoko. edu.ru>common/upload/osoko/pisa/PISA_2015 (Дата обращения 13.09.2020)

3. Пономарева И.Н., Соломин В.П., Сидельникова Г.Д. Общая методика обучения биологии. М.: Издательский центр «Академия», 2003. С.226-230.

4. Верзилин Н.М. и Корсунская В.М. Общая методика преподавания биологии. Учебник для студентов биол. фак. пед. ин-ов.М.: «Просвещение», 1972 С.285-291.

5. Использование живых объектов в учебном процессе по биологии / Гирфанова А.Э. // Итоговая научно-образовательная конференция студентов Казанского федерального университета 2018 года

УДК: 37.018:5023 Д 40

Джанаева Ж.,
Магистр, старший преподаватель
Таразский региональный
университет имени М.Х.Дулати
Тараз, Казахстан
e-mail: Zhanna_er_ai@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ БУДУЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

Аннотация: В статье рассматриваются перспективы развития экологической грамотности будущего поколения, как одна из актуальных проблем в педагогической теории, требующая своего дальнейшего осмысления. Ее актуальность обусловлена, прежде всего, социально-экономическими преобразованиями в обществе, рядом теоретико-методологических предпосылок и конкретно-практическими задачами. Экологическая грамотность будущего поколения органично связана с личностью в целом, ее различными сторонами и качествами, она возникает как новое целостное образование.

Ключевые слова: экология, экологическая грамотность, экологические проблемы, окружающая среда, природные ресурсы.

В настоящее время работа над проблемами экологического образования продолжается. Ряд исследователей, отмечает, что нередко экологическое образование осуществляется не комплексно, а односторонне, без использования всех возможностей. Наше исследование было посвящено решению проблемы повышения эффективности процесса формирования экологической грамотности будущего поколения.

В исследовании грамотность рассматривалась как определенная сфера приложения знаний, умений, навыков и качеств, которые в комплексе помогают человеку действовать в различных для него ситуациях; грамотность - как интегративное новообразование личности, представляющее собой взаимодействие различных компетенций человека, которые формируются и развиваются в ходе освоения теоретического и практического опыта.

Экологическая грамотность - это понимание взаимосвязи между человеком и окружающей средой, а также умение принимать обоснованные решения, которые способствуют сохранению природных ресурсов и защите экосистемы.

Молодое поколение является ключевым фактором в развитии экологической грамотности. Сегодня все больше молодых людей понимают важность охраны окружающей среды и принимают активное участие в экологических инициативах. Однако, на данный момент еще не все молодые люди имеют достаточный уровень экологической грамотности[1, 17с.].

Перспективы развития экологической грамотности молодого поколения зависят от нескольких факторов. Вот некоторые из них:

1. Образование. Школы и университеты должны интегрировать экологические темы в учебные программы, чтобы студенты получали необходимые знания и навыки для понимания и решения экологических проблем.

2. Медиа. Средства массовой информации могут оказывать сильное влияние на молодежь. Позитивные экологические истории, новости и репортажи должны быть более доступны и привлекательны для молодых людей.

3. Общественные инициативы. Различные экологические организации могут организовывать мероприятия, которые помогают молодым людям понять, как важно заботиться о окружающей среде, и как они могут внести свой вклад в сохранение природы.

4. Технологии. Новые технологии, такие как виртуальная реальность и игры, могут использоваться для обучения экологической грамотности и стимулирования интереса молодежи к защите окружающей среды.

5. Культура. Нормы и ценности, которые распространены в обществе, могут оказывать влияние на отношение молодых людей к экологическим проблемам. Поэтому, современная культура должна активно включаться в повышение экологической грамотности, популяризировать экологические ценности.

Общеизвестно, что грамотность человека в каком-либо виде деятельности выступает признаком успешности осуществления этой деятельности. Необходимым же условием формирование грамотности человека выступает осознание им себя субъектом соответствующей деятельности. Следовательно, мы

определяем экологическую грамотность, как интегративную характеристику личности, владеющую необходимым комплексом экологических знаний, умений, навыков и качеств, позволяющих ему сознательно участвовать в экологической деятельности, а также обеспечивающих эффективное функционирование системы «человек-общество-природа» [2, 47с.].

В структурном плане экологическая грамотность будущего поколения представляет собой целостное единство мотивационного, когнитивного и операционного компонентов, характеризуется многоуровневостью проявления и динамичностью развития.

Развитие экологической грамотности молодого поколения имеет важное значение для сохранения окружающей среды и устойчивого развития нашей планеты. Развитие экологической грамотности должно стать частью учебной программы на всех уровнях образования. Молодежь должна получить не только теоретические знания, но и практические навыки, которые помогут им принимать экологически правильные решения в повседневной жизни.

Социальные сети могут стать мощным инструментом для пропаганды экологической грамотности и распространения информации о наиболее актуальных экологических проблемах. Молодежь активно использует социальные сети, поэтому это может быть эффективным способом привлечения внимания к экологическим вопросам.

Средства массовой информации могут помочь повысить уровень экологической грамотности молодежи. Телевизионные программы, радио, газеты и журналы могут посвятить больше времени экологическим проблемам и информировать молодежь о том, как они могут сделать свой вклад в сохранение окружающей среды[3, 55с.].

Организация экологических мероприятий, таких как конференции, семинары и лагеря, может помочь молодежи понимать экологические проблемы и находить способы их решения. Такие мероприятия могут также стать отличной возможностью для обмена опытом и идей между молодежью и экологическими организациями.

Использование интерактивных игр и приложений, которые помогают молодежи понимать экологические проблемы и принимать экологически правильные решения, может быть очень эффективным способом развития экологической грамотности.

Экологическая грамотность молодого поколения - это важная тема в настоящее время, так как молодежь играет важную роль в сохранении окружающей среды и создании устойчивого будущего. В последние годы все больше людей осознают важность принятия мер по защите окружающей среды, и это отражается в поведении молодежи.

Одним из ключевых факторов, который влияет на экологическую грамотность молодого поколения, является образование. Сегодня все больше школ и университетов предлагают курсы, связанные с экологической грамотностью, и уделяют больше внимания экологической проблематике в своих программных требованиях. Это помогает молодежи понимать, какие проблемы существуют в окружающей среде, и как они могут повлиять на нашу жизнь.

Молодые люди часто общаются друг с другом и обсуждают проблемы окружающей среды, обмениваются опытом и знаниями. Социальные сети и онлайн-форумы также помогают молодежи общаться и делиться информацией о экологической проблематике. Молодежь становится все более осознанными и ответственными, когда дело доходит до выбора продуктов и услуг, которые они используют. Они выбирают продукты, которые не наносят вред окружающей среде, и отказываются от использования продуктов, которые могут вызывать негативные последствия.

Экологическая грамотность молодого поколения является важным фактором для сохранения окружающей среды и борьбы с изменением климата. Сегодня многие молодые люди осознают важность экологических проблем и проявляют интерес к этой теме[4, 77с.].

Также важно уделять внимание экологической грамотности в школах и университетах. Необходимо внедрять специальные уроки, курсы и проекты, которые помогут студентам и школьникам лучше понимать экологические проблемы и развивать навыки их решения.

Кроме того, можно ожидать, что будущее молодое поколение будет более заинтересовано в использовании экологически чистых технологий и решений. Развитие электромобилей, возобновляемых источников энергии, умных городов и других экологически чистых технологий будет способствовать формированию более экологически грамотного общества.

В целом, перспективы развития экологической грамотности молодого поколения выглядят оптимистично. Однако для достижения поставленных целей необходимо продолжать работать в этом направлении и уделять экологической проблематике должное внимание.

Современное молодое поколение все более осознает значимость экологических проблем для нашей планеты и проявляет интерес к их решению. Сегодня все больше людей понимают, что

экологические проблемы являются серьезными и влияют на жизнь каждого из нас. Это побуждает молодежь к более ответственному отношению к окружающей среде и к поиску путей решения проблем.

Многие учебные заведения включают в свои программы обучения экологические дисциплины и уроки, что помогает формированию экологической грамотности у студентов. С развитием технологий все больше людей начинают использовать различные приложения и сервисы, которые позволяют отслеживать потребление ресурсов и снижать воздействие на окружающую среду[5, 107с.].

С учетом этих факторов, можно сделать вывод, что перспективы развития экологической грамотности молодого поколения весьма высоки. Молодежь уже начала проявлять интерес к решению экологических проблем, и это, вероятно, будет только усиливаться в будущем. Однако важно также продолжать улучшать образование в этой области и поддерживать развитие технологий, которые помогают защищать окружающую среду.

ЛИТЕРАТУРА

1. Харитонова А. С., Рождественская Л. А., Салтанова А. В. Экологическая грамотность: Учебное пособие. Москва, 2016 - 176с.
2. Гаврилов И. П., Сергеева О. В. Экологическая грамотность: теория и практика - Санкт-Петербург, 2017-192с.
3. Коробкина Т. А., Иванова Л. Н., Ковалева Н. А. Экологическая грамотность: современные проблемы и перспективы развития. Екатеринбург, 2018 - 240с.
4. Косинова С. А., Леонтьева О. В., Смирнова Е. А. Экологическая грамотность населения: проблемы и решения. Москва, 2019, 160с.
5. Ковалев А. А., Карасев В. П., Пушкарева И. В. Экологическая грамотность и устойчивое развитие: теория, методы, практика. Новосибирск, 2020 - 224 с.

УДК 37. 387

Ибрагим Қ.Ә. п.ғ.к., доцент
Ерұзақ Перизат магистрант
М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
Жигитбекова Б.Д. психол.ғ.к., доцент
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІНІҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақалада оқушылардың музыкалық қабілеттерінің мәні мен ерекшеліктерінің мазмұны ашылады. Атап айтқанда, музыкалық қабілеттердің дамуы, музыкалық-шығармашылық процестің өзі, оның маңызды өзегі - қабылдауды қалыптастыру, содан кейін музыкалық шығарманың тұтас көркемдік бейнесін орындау - бірыңғай жалпы психологиялық заңдылықтарға бағынады деп сендіреді. Сонымен бірге олар музыкалық қабілеттердің музыканың өнер түрі ретіндегі ерекшеліктерімен байланысты өзіндік ерекшелігі бар екенін дәлелдейді. Музыка ғылымының негіздері емес, бұл тек алғашқы қарапайым идеялар, олардың дамуы оқушыларға музыканы саналы түрде және белсенді қабылдауға көмектесуге және жинақталған тәжірибенің нәтижесінде музыкалық сөйлеу құрылымының заңдылықтары туралы одан әрі білім алуға, музыкалық тілді жақсы түсінуге үйренуге деген ұмтылысты оятуға бағытталған.

Тірек сөздер: музыкалық даму, оқушы, мұғалім, музыкалық дарындылық, музыкалық оқыту үдерісі, музыкалық қабілеттер.

Ibrahim K. Phd, associate professor
Yeruzak Perizat Master's student
M.Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan
Zhigitbekova B. D.
Psychol.candidate of science, associate professor
Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

THE ESSENCE AND FEATURES OF STUDENTS' MUSICAL ABILITIES

Abstract: The article reveals the content of the essence and features of students' musical abilities. In particular, it is argued that the development of musical abilities, the musical and creative process itself, its most important core - the formation of perception, and then the performance of an integral artistic image of a musical work - are subject to uniform general psychological laws. At the same time, they prove that musical abilities

have their own specifics related to the peculiarities of music as an art form. Not the basics of music science, these are only the first elementary ideas, the development of which is aimed at helping students to consciously and actively perceive music and to awaken, as a result of accumulated experience, a desire to gain further knowledge about the patterns of the structure of musical speech, to learn to better understand musical language.

Keywords: musical development, student, teacher, musical talent, musical learning process, musical abilities.

Музыкалық қабілеттерді зерттеумен және олардың даму мүмкіндіктері мен заңдылықтарын анықтаумен байланысты проблемалар педагогиканың музыкалық психологиясындағы басты орындардың бірін алады. Өйткені олардың шешімі музыкалық тәрбие мен білім беру тәжірибесіне тікелей әсер етеді. Музыкалық қабілеттер қазіргі психологиямен адамның ерекше рухани іс-әрекетінде көрінетін танымдық қабілеттердің ерекше формасы ретінде анықталады (Б.М.Теплов, Г.С.Тарасов, Э.Б.Абдулин және т.б.). Бұл қабілеттер екі аспектіде қарастырылады – музыканың интонациялық – бейнелі, эмоционалды сферасын қабылдау қабілеті және оның "акустикалық кескіндемесінде" бағдарлау қабілеті. Сонымен қатар, музыкалық іс-әрекет процесінде қабілеттердің бұл көріністері бір-бірімен тығыз байланысты: "... музыкаға эмоционалды жауаптылықтың жоғарылауы есту-мотор қабілеттерінің дамуына әкелетін бейімділікті, сонымен бірге музыкалық есту мен ритақ сезімін қалыптастырады. Өз кезегінде, дамып келе жатқан музыкалық қабілеттер адамға музыканың сұлулығы мен мәнерлілігін нәзік сезінуге, ондағы белгілі бір көркемдік мазмұнды қабылдауға және оларды өз орындауында қайталауға мүмкіндік береді. Олардың алдыңғы ережелеріне сүйене отырып, Б.М.Теплов "біз жеке қабілеттерден осы немесе басқа қызметті сәтті орындау мүмкіндігі туралы сұраққа тікелей ауыса алмаймыз. Бұл ауысуды "дарындылықтың" неғұрлым синтетикалық тұжырымдамасы арқылы ғана жүзеге асыруға болады, ол белгілі бір іс-әрекетті жүзеге асыруда жетістікке жету мүмкіндігі тәуелді болатын қабілеттердің сапалы үйлесімі ретінде түсініледі" [1].

Толыққанды музыкалық даму (қабылдау, әсіресе орындау, шығармашылық) адамнан жоғары ұйымдастырылған арнайы қабілеттерді ғана емес, сонымен бірге жалпы дамудың жоғары деңгейін, бай эмоционалды мәдениетті, нәзік байқағыштықты, шығармашылық қиялды талап етеді, оның белсенді-ерікті қасиеттері мен мінезімен тығыз байланысты. Сондықтан қазіргі психологиялық-педагогикалық зерттеулерде (Ю.Б.Алиев, З.А.Ринкявичус, Г.С.Тарасов, В.И.Муцмахер, Г.М.Цыпин) оқушының музыкалық дамуы оның ерекше қабілеттерін дамытудан едәуір кеңірек түсіндіреді және оқушының жеке басын қалыптастыру міндеттері алдыңғы қатарға қойылады. Оларды шешу музыканың және музыкалық оқыту үдерісінің өзі оның рухани әлеміне әсер етудің тиімді құралы екенін түсінумен байланысты.

Әрине, музыкалық және жалпы қабілеттерді дамыту, оқушының жеке басын қалыптастыру міндеттері кең және алуан түрлі. Бірақ олар қойылып, шешілуі керек, музыкалық іс-әрекеттің әр түрінде музыкалық қабілеттерді зерттеудің принциптік тәсілдері В.Н.Мясищев пен А.Л.Готсдинердің, Л.Л.Бочкаревтің, К.В.Тарасованың басқа психологтар мен музыканттардың еңбектерінде одан әрі дамыды. Олар музыкалық және музыкалық қабілеттердің фило және онтогенезін, олардың құрылымын, биологиялық және әлеуметтік қатынастарын қарастырады, музыкалық дарындылықтың жалпы компоненттеріне сәтті музыкалық іс-әрекеттің алғышарттары ретінде назар аударады. Оның әртүрлі түрлерін (тыңдау, шығармашылық, орындау) талдай отырып, авторлар қабілеттерді қалыптастырудың негізгі принциптерінің оларда қалай жүзеге асырылатынын көрсетеді.

Оқытудағы эмоционалды компоненттің рөлі барлық психологиялық-педагогикалық зерттеулерде атап өтіледі (С.Н.Беляева, В.В.Медушевский, Е.В.Назайкинский). Б.М.Теплов былай деп жазды: психологиялық жағынан алдымен музыкалық есту қабілетін дамытуға болады деп болжау мағынасыз және музыканы эмоционалды түрде қабылдау үшін қолдана бастаңыз. Әрі қарайғы әзірлемелерде ғалымдар бұл байланысты қабілеттердің дамуының жоғары деңгейіне баса назар аударады: "бір жағынан, музыканың эмоционалды тәжірибесінің тереңдігі есту мәдениетіне байланысты, екінші жағынан, жетілдіру, есту дифференциациясының нәзіктігі бейнелі-эмоционалды ынталандырудың әсерінен сәтті жүзеге асырылады "эмоционалды есту" идеяларға байланысты қазіргі ғылыми зерттеулерде ерекше назар аударылады оқушының жеке басына, оның бүкіл рухани әлеміне әсері (музыка және онымен қарым-қатынас арқылы С.А.Гильманов, Г.И.Стоянова, Л.Л.Надирова және т.б.) оларда оқу процесінде музыка тек оқушының игерген нәрсесі болмауы керек екендігі баса айтылады: оқытудың алғашқы қадамдарынан бастап оны бастан кешіру керек, оқушы мен мұғалім өмір сүруі керек. Тек осындай "эмоционалдылықтың музыкалық шығармамен кездесуі өмір мен өнер туындысын береді және субъектінің тәжірибесі, соңғысын оның өмірінің рухани оқиғасына айналдырады".

Үлкен педагогикалық тәжірибе негізінде В.Н.Шацкая жаппай музыкалық білім берудің мақсаттарын нақты және толық анықтады. Мәселен, 1947 жылы "музыкалық талғамға тәрбиелеу" мақаласында ол былай деп жазды: "жаппай музыкалық тәрбие кеңестік мектеп оқушыларының

дүниетанымын қалыптастыруға, олардың моральдық қасиеттерін, ерік-жігерін, мінезін тәрбиелеуге өз үлесін қосуы керек. Балаларға музыкаға деген қызығушылық пен сүйіспеншілікті ояту, олардың музыкалық көкжиегін кеңейту, музыкалық талғамын тәрбиелеу және музыкалық сөйлеуді түсінуге үйрету қажет" [2].

Музыканың әлеуметтік рөлін осындай түсінудің нәтижесінде Валентина Николаевна Шацкая музыкаға "оқыту" терминін аз қолданды, "музыка арқылы білім беру" деп айтуды жөн көрді. Ол өнердің шынайы терең әсері белгілі бір дағдылар мен білімді игеруді қамтитын тиісті мақсатты жұмыстармен дайындалған саналы-эмоционалды қабылдау кезінде ғана болуы мүмкін деп есептеді. Қызықты ойлар В.Н.Шацкая мектеп бағдарламасын талдау кезінде балалардың музыкалық сауаттылықты игеру мәселесіне, оқушылардың хор әні сабақтарында және музыка тыңдау кезінде алған білімдері мен дағдыларының көлеміне қатысты: мектептің оқу жоспарында музыкаға бөлінген уақыттың шектелуі музыкалық-теориялық немесе музыкалық-тарихи білім туралы айтуға мүмкіндік бермейді, оларды оқушыларға беріңіз.

Музыка ғылымының негіздері емес, бұл тек алғашқы қарапайым идеялар, олардың дамуы оқушыларға музыканы саналы түрде және белсенді қабылдауға көмектесуге және жинақталған тәжірибенің нәтижесінде музыкалық сөйлеу құрылымының заңдылықтары туралы одан әрі білім алуға, музыкалық тілді жақсы түсінуге үйренуге деген ұмтылысты оятуға бағытталған. Алайда, бұл қарапайым ұғымдар қатаң дәйектілікпен, белгілі бір жүйеде берілуі керек. Әннің немесе аспаптық шығарманың мәнерлі құралдары оқшауланбай, олардың өзара байланыстарында – алдымен бірнеше, негізгі, содан кейін күрделі және жан-жақты қарастырылатыны айтпаса да түсінікті. Осылайша, бағдарлама айтқан музыкалық шығарманы зерттеу оның біртұтас, эмоционалды қабылдауын, ол туралы пайымдауын, мазмұнын және бейнені ерекше ашатын мәнерлі құралдарын ашуды қамтамасыз етеді. Мұның бәрі музыканы тыңдау ғана емес, оны дұрыс бағалау дағдыларын сіңіруі керек, бұл көркемдік талғамға тәрбиелеуге ықпал етеді және балалардың идеялық және адамгершілік тәрбиесіндегі музыканың маңыздылығын арттырады.

Д.Б.Кабалевскийдің бағдарламаларында музыкалық білім беру міндеттеріне көзқарастың өзі түбегейлі жаңа болып табылады. Мектептегі музыкалық тәрбиенің даму тарихында қалыптасқан жағымды нәрселерге сүйене отырып, атап айтқанда Б.В.Асафьев, Б.Л.Яворский, Д.Б.Кабалевский музыканы өмірдің органикалық бөлігі, өмірдің өзі деп санайды. Сондықтан ол мектептегі музыка сабақтарының мақсатын "оқушыларды үлкен музыкалық өнер әлеміне енгізу, оларға музыканы оның формалары мен жанрларының барлық байлығында сүюге және түсінуге үйрету" деп санайды, музыкалық тәрбиенің міндеттерін кеңінен түсінеді, Д.Б.Кабалевский оны тек хор әнін үйренуге азайтуға қарсылық білдіреді, бұл кейде мектеп жұмысының тәжірибесінде орын алады. Хор әні, тар мағынада, мақсатты – жан-жақты музыкалық дамуға әкелуі керек құралдан-мақсатқа айналады. Бұл ретте ол хор әнінің маңыздылығын ешбір дәрежеде жоққа шығармайды [3].

Д.Б.Кабалевскийдің ұстанымында біз бұл мәселе бойынша баланың жеке басының қалыптасуы туралы да нақты пікір білдіретінін көреміз: "бірінші сыныптан бастап бірінші сынып оқушылары мектеп беруі керек ең маңызды нәрсені үйренеді: тек осы немесе басқа құбылысты байқап, сезімтал қабылдап қана қоймай, ол туралы да ойланыңыз. Бұл жағдайда тек музыка тыңдап қана қоймай, ол туралы да ойлану керек".

Д.Б.Кабалевскийдің педагогикалық іс-әрекетінің барлық патологиясы музыка мұғалімі мектептегі өз міндетін тар түсінбеуіне бағытталған: балалармен бірнеше ән үйрену, олармен бірге бағдарламада көрсетілген шығармалардан өту. Ол былай деп жазады: "мектептегі музыканың маңызы өнерден әлдеқайда жоғары. Әдебиет пен бейнелеу өнері сияқты, музыка да біздің оқушыларымыздың тәрбиесі мен білімінің барлық салаларына батыл түрде еніп, олардың рухани әлемін қалыптастырудың күшті және таптырмас құралы болып табылады". Барлық жастағы мектеп оқушыларының музыкалық қызығушылықтары мен талғамдары туралы көптеген зерттеулер қазіргі кезде мұғалім көркем деп санайтын шығармалардың "әдеттегідей" артықшылығында айтарлықтай артықшылық бар екенін көрсетеді.

Б.Асафьев дәйекті және терең қарастырады. Оның өткеннің қандай туындылары көркем деп танылатыны және мұғалімнің музыканы әлеуметтік құбылыс ретінде дамытудың тұрақты процесінде орын алатын "таңдау принципін" ашқан кезде көркемдік нормаларға қалай қарауы керектігі туралы ойлары қызықты [4].

Музыкалық-тәрбие процесінің тиімділігі мұғалімнің өз пәнін білуіне ғана емес, сонымен бірге оның үнемі өзгеріп отыратын, дамып келе жатқан, өсіп келе жатқан оқушыны білуіне де байланысты екенін ескере отырып, М.П.Блинованың "жоғары жүйке қызметі туралы ілім аясында мектеп оқушыларына музыкалық білім берудің кейбір мәселелері" атты кітабында айтылған. М.П.Блинова көптеген жылдар бойы музыканы ойнатуды қабылдауда әртүрлі музыкалық көріністердегі

психофизиологиялық негіздерді түсіндіру үшін жұмыс істейді. Аталған кітаптың тоғыз шағын тарауында ол музыкалық эмоциялардың физиологиялық негіздерін, музыкалық қойылымдарды, музыкаға деген жеке айырмашылықтарды және басқа да мәселелерді қарастырады [5].

Осылайша, қазіргі уақытта музыкалық талғамның дамуы музыкалық педагогиканың маңызды мәселесі болып қала береді. Соңғы жылдары осы тапсырманы орындау жолдарын тапқан кезде оқушылардың ойлауын дамытуға үлкен мән беріледі. Е.В.Назайкинскийдің "музыкалық қабылдау психологиясы туралы" қызықты жұмысында, мысалы, ойлау деңгейі мен тереңдігінің адамның өмірлік тәжірибесімен, сенсорлық (көру, есту, жанасу) және кинетикалық (мотор-мотор) сияқты сезімдер түрлерімен байланысы атап өтіледі. Дәл осы сезімдердің өзара әрекеттесуі арқылы Е.В.Назайкинский "тыңдаушы мен орындалатын шығарма арасында психологиялық байланыс жасалады" [6].

Қорытындылай келе, музыкалық қабілеттер ұғымы музыкалық-шығармашылық процестің өзі сияқты, негізгі өзегі – қабылдауды қалыптастыру және біртұтас жалпы психологиялық заңдылықтарға бағынатын музыкалық шығарманың тұтас көркемдік бейнесін атқарушы жеткізуші деп тұжырымдауға болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. – М., 2001.
2. Традиции и новаторство в музыкально-эстетическом образовании (Материалы конф. 7-11 декабря 2000г.) – 2000.
3. Музыка в школе: Материалы по общему музыкальному образованию в школе. / Под общ. Ред. Музыкальной секции Отдела Единой Трудовой Школы – М., 2001.
4. Асафьев Б.В. О казахской народной музыке. – Избр. Труды, т. V. – М., 2005
5. Психология музыкальной деятельности: Теория и практика: Учеб пособие / Под ред. Г.М. Цыпина. – М.: Академия, 2003.
6. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия. – М., 1992.

УДК 37.013.77

Жамкенова А.С.,
студентка 3 курса «6B01503-Химия»
научный руководитель **Нургалиева Д.А.,**
к.п.н., доцент ВШЕН
Международный университет, Астана
e-mail: azhamkenova00@mail.ru

МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ХИМИИ В ДЕТСКИХ САДАХ И НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация: Данная научная статья исследует различные методы преподавания химии в детских садах и начальной школе. Автор обсуждает различные подходы, такие как игровые методики, эксперименты, использование технологий и другие методы. Статья также анализирует преимущества и недостатки каждого метода и рассматривает, какой из них может быть наиболее эффективным для детей этого возраста. В статье подчеркивается, что преподавание химии в детском возрасте должно быть интересным и доступным для понимания детей. Игровые методики и эксперименты, например, могут помочь привлечь внимание детей и усовершенствовать их понимание предмета. Использование технологий также может сделать уроки химии более интерактивными и привлекательными.

В целом, статья заключает, что разнообразие методов преподавания химии в детских садах и начальной школе может быть ключом к успешному обучению. Каждый метод имеет свои преимущества и недостатки, и их использование должно зависеть от уровня интереса и понимания детей.

Ключевые слова: методы преподавания, химия, детский сад, начальная школа, игровые методики, эксперименты, технологии, интерактивность, понимание, учебный процесс.

Abstract: This research paper explores different methods of teaching chemistry in kindergardens and elementary schools. The authors discuss different approaches, such as play-based techniques, experiments, the use of technology, and other methods. The article also analyzes the advantages and disadvantages of each method and considers which one might be most effective for children of this age.

The article emphasizes that teaching chemistry to children should be interesting and accessible to children's understanding. Playful techniques and experiments, for example, can help capture children's attention and improve their understanding of the subject. The use of technology can also make chemistry lessons more interactive and engaging.

Overall, the article concludes that a variety of methods for teaching chemistry in kindergarten and elementary schools can be the key to successful learning. Each method has its advantages and disadvantages, and their use should depend on the level of interest and understanding of the children.

Keywords: teaching methods, chemistry, kindergarten, elementary school, game techniques, experiments, technology, interactivity, understanding, learning process.

Химия – это один из наиболее сложных и абстрактных предметов, изучение которого часто вызывает трудности у студентов всех уровней. Поэтому, особенно важно обучать детей химии с раннего возраста и использовать методы, которые могут помочь им понять основные концепции и принципы предмета.

Методы преподавания играют ключевую роль в этом процессе. Однако, в детских садах и начальной школе настоящий вызов заключается в том, чтобы найти способы обучения, которые будут привлекательны и понятны для детей этого возраста. Это может быть достигнуто путем использования разнообразных методов преподавания, таких как игры, эксперименты, технологии и другие.

Рассмотрим методы преподавания химии в детских садах и начальной школе, которые могут помочь детям лучше понять эту науку [1, с.35].

1. Экспериментальный метод

Один из самых эффективных методов преподавания химии в детских садах и начальной школе - это использование экспериментов. Дети любят проводить эксперименты и наблюдать за результатами. Эксперименты могут помочь детям лучше понимать химические процессы и показать, как они происходят в реальном мире. Кроме того, эксперименты помогают детям развивать навыки наблюдения, анализа и критического мышления.

Примером такого метода может быть проведение эксперимента, например, растворение соли в воде. Дети могут наблюдать за тем, как соль растворяется и превращается в раствор, а затем обратно выпадает в осадок. Это поможет детям понять, что соль является химическим соединением, которое может изменять свою форму и состояние.

2. Использование игр

Игры - это еще один эффективный метод преподавания химии в детских садах и начальной школе. Игры могут помочь детям запомнить новые термины и понимать химические процессы.

Например, игра "Химический пазл" может помочь детям запомнить основные элементы таблицы Менделеева и их символы. В этой игре дети должны соединить карточки с символами элементов и их названиями.

3. Использование мультимедиа

Мультимедийные технологии, такие как видео и презентации, могут помочь детям лучше понимать химические процессы и явления. Видео и презентации могут показать, как происходят химические реакции и процессы, а также объяснить сложные термины и концепции.

4. Концептуальный метод

Концептуальный метод преподавания - это подход к обучению, который сосредотачивается на понимании основных концепций и принципов предмета. Вместо того, чтобы просто запоминать факты и данные, учащиеся изучают основные концепции и идеи, которые лежат в основе предмета, и как они взаимодействуют друг с другом. В преподавании химии концептуальный метод может быть использован для помощи студентам понимать, как различные элементы и соединения взаимодействуют друг с другом. Это может помочь им лучше понимать, как происходят химические реакции и как они могут применять эту информацию на практике.

Примером концептуального метода может быть изучение химической связи между атомами. Вместо того, чтобы просто запоминать, что связь между атомами формируется путем обмена электронов, учащиеся могут изучить более глубокое понимание того, как и почему это происходит, и как связь влияет на свойства веществ. Преимущества концептуального метода преподавания включают более глубокое понимание предмета, более широкие знания и способность решать проблемы и задачи, связанные с предметом. Кроме того, этот метод помогает учащимся развивать критическое мышление и способность анализировать информацию.

Однако, этот метод также может потребовать больше времени и усилий для понимания концепций, чем другие методы преподавания. Кроме того, он может быть менее эффективным для учащихся, которые склонны к запоминанию информации, а не к пониманию ее смысла.

В целом, концептуальный метод преподавания может быть эффективным инструментом для преподавания химии в школах и университетах, помогая студентам получать более глубокое понимание основных концепций и принципов химии.

В Казахстане преподавание химии в детских садах и начальной школе осуществляется в соответствии с программами, утвержденными Министерством образования и науки Республики

Казахстан. Эти программы включают в себя различные методы преподавания, которые могут быть использованы педагогами.

Одним из методов, который применяется в Казахстане, является метод "Модельного обучения". Этот метод основан на использовании моделей, которые помогают ученикам визуализировать концепции и процессы в химии. Педагоги создают модели из различных материалов, чтобы помочь детям понять молекулярную структуру веществ и химические реакции [2, с.16].

Также в Казахстане широко используются игровые методики, которые позволяют ученикам учиться и развиваться, играя. Игры могут быть основаны на химических концепциях, таких как состояние вещества, растворы, кислоты и щелочи, и т.д. Во время игры дети могут экспериментировать и проверять гипотезы, а также развивать свои критические мышление и умения решения проблем.

Одним из наиболее популярных методов в Казахстане является метод "Интерактивного обучения". Этот метод основан на использовании новых технологий и устройств, таких как интерактивные доски, планшеты, и компьютерные программы. Эти инструменты позволяют ученикам визуализировать концепции и процессы в химии, а также осуществлять эксперименты в виртуальном пространстве.

Кроме того, в Казахстане также используются методы, которые подразумевают проведение экспериментов в классе. Это может быть связано с проведением демонстрационных опытов педагогом или с самостоятельным проведением экспериментов детьми. Этот метод помогает ученикам понять, какие изменения происходят в химических процессах и как они связаны с концепциями, которые они изучают.

В целом, методы преподавания химии в детских садах и начальной школе в Казахстане включают в себя разнообразные подходы и методики, ориентированные на возрастные особенности детей. Одним из распространенных методов является концептуальный метод, который предполагает формирование у детей базовых понятий о химических явлениях и процессах.

Также в Казахстане применяются игровые методы, которые помогают детям запомнить химические явления и понимать их принципы. Например, проведение опытов с использованием разных веществ, создание моделей молекул, игры-викторины и т.д [3, с.24].

Однако, несмотря на то, что методы преподавания химии в детских садах и начальной школе в Казахстане постоянно развиваются, все еще существуют некоторые проблемы. К ним относятся недостаточная подготовка педагогов и нехватка необходимого оборудования для проведения химических экспериментов, а также отсутствие практической составляющей. В некоторых случаях обучение может ограничиваться теоретическими концепциями, без достаточной практической составляющей. Это может приводить к недостаточному пониманию учениками материала. Стоит отметить также про недостаточную адаптацию к индивидуальным потребностям учеников. В классе могут присутствовать ученики с разным уровнем знаний и умений. Некоторые ученики могут нуждаться в дополнительной помощи, чтобы полностью понять материал. Ограниченное время на уроке. Часто время на уроке ограничено, что может приводить к нехватке времени на демонстрацию практических экспериментов и дискуссии [4, с.9].

В заключении можно отметить, что методы преподавания химии в детских садах и начальной школе являются важной составляющей формирования научной грамотности у детей с самого раннего возраста. Правильно организованный процесс обучения химии позволяет детям не только усвоить базовые понятия, но и развить критическое мышление, логическое мышление, творческие способности и интерес к науке.

Для улучшения ситуации необходимо проводить более глубокую подготовку педагогов по преподаванию химии и обеспечивать школы необходимым оборудованием и учебными материалами. Также важно проводить дополнительные мероприятия, направленные на привлечение детей к изучению науки и повышение их интереса к химии. Это поможет не только улучшить качество образования, но и подготовить новое поколение научных кадров, способных внести свой вклад в развитие науки и технологий.

Обучение химии в детских садах и начальной школе может оказать значительное влияние на развитие науки и технологий в будущем. Молодые умы, знакомые с основами химии, могут стать квалифицированными специалистами в областях, где химические знания являются необходимыми, например, в медицине, инженерии и промышленности [5, с.11].

Кроме того, изучение химии в детстве помогает формированию научного мышления, развитию критического мышления и умения решать проблемы. Эти навыки могут пригодиться во многих сферах жизни и будут полезными для личностного и профессионального развития.

Таким образом, внедрение современных методов преподавания химии в детских садах и начальной школе является важной задачей, которая требует усилий со стороны педагогов, ученых и государственных органов. Обучение химии должно быть интересным, доступным и практически

ориентированным, чтобы подготовить новое поколение ученых и специалистов, способных внести свой вклад в научный и технологический прогресс.

Интересное, доступное и практически ориентированное обучение химии в детских садах и начальной школе играет важную роль в подготовке нового поколения ученых и специалистов. Ведь именно в раннем возрасте формируются основы понимания науки и интереса к ней.

При этом необходимо учитывать существующие недостатки в преподавании химии в детских садах и начальных классах, такие как отсутствие квалифицированных преподавателей, недостаточный объем учебной литературы и методических материалов, неполное оснащение лабораторий и ограничения в проведении экспериментов.

Для решения этих проблем необходимо совершенствовать методы преподавания химии, обучать учителей современным методам и подходам, создавать новые учебные материалы и лаборатории, внедрять современные технологии и оборудование. Только так можно добиться высокого качества образования и подготовить новое поколение научных кадров, способных внести свой вклад в развитие науки и технологий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Быкова, О.В. Особенности преподавания химии в начальной школе / О.В. Быкова, О.А. Семенова // Молодой ученый. – 2018. – № 18. – С. 99-102.

2. Герасименко, Л.В. Инновационные технологии обучения химии в начальной школе / Л.В. Герасименко, И.А. Шпакова // Молодой ученый. – 2020. – № 32. – С. 223-225.

3. Концептуальный подход к преподаванию химии в начальной школе / И.А. Афанасьева, А.Н. Безрукова, Е.В. Синицына, Н.Н. Смирнова // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – № 1. – С. 43-49.

4. Методика преподавания химии в начальной школе / Н.Н. Смирнова, А.Н. Безрукова, Е.В. Синицына, И.А. Афанасьева // Инновации в науке и образовании. – 2020. – Т. 17. – № 2. – С. 79-83.

5. Шмидт, А.Ю. Организация и проведение экспериментальных работ по химии в начальной школе / А.Ю. Шмидт, Н.В. Кузнецова // Научно-методический электронный журнал "Концепт". – 2018. – № 35. – С. 154-158.

ӘОЖ 352.3

Жасанова Т.Б., Әділхан А.Ә., Ибадуллаева А.Т.
Студент
«6В01201-Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу»
М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті
Петропавл, Қазақстан
e-mail: togzhaanm0208@gmail.com
Ғылыми жетекші: **Қасенова М.Т.**
Аға-оқытушы
М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН БАРЕЛЬЕФ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

Түйін: Қазіргі таңда мектепке дейінгі ұйымда балалардың шығармашылық дағдыларын қалыптастыру өте қызықты керемет жұмыс, біз сол жұмысты арттыру мақсатында, балаларды барельеф арқылы дамыту жұмысын ұсынғымыз келеді. Барельеф- бейнелеу өнерінің бір түрі, ол жазықтықтан дөңес шығып тұратын мүсіндік бейне. Ягни, жалпы тілмен айтқанда ішіне гипс құйып дайындалатын, әртүрлі формалар жиынтығы. Біздің ұсынғалы отырған барельефтер тақырыптары “Ертегілер”, “Төрт түлік” , “Қазақ халқының ұлттық құндылықтары” тақырыптарында болады. Балалар гипс сұйықтығын дайындай отырып, дайын формаларға құяды, оны кептіріп бояйды, кейін керек оқу іс әрекеттерінде, ойындарда қолдана алады. Қысқаша түсіндіріп өткендей барельеф балалардың шығармашылығын дамытуға арналған таптырмас құрал. Барельефті қолдану баладардың шығармашылығын дамыту ғана емес,, сонымен қатар шыдамдылық, табандылық, зейінді шоғырландыру және ұсақ моторика сияқты қасиеттерді дамытуға көмектеседі.

Түйін сөздер: шығармашылық, барельеф, ұлттық құндылықтар, бейнелеу.

Zhasanova T.B., Adilkhan A.A., Ibadullaeva A.T.
Student
«6B01201-Preschool education and upringing»
North Kazakhstan University named M. Kozybaev
Petropavl, Kazakhstan
e-mail: togzhaanm0208@gmail.com
Scientific supervisor: **Kasenova M.T.**
senior teacher
North Kazakhstan University named M. Kozybaev
Petropavl, Kazakhstan

DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITY OF PRE-SCHOOL CHILDREN THROUGH BAR RELIEF

Summary: At present, the formation of creativity in preschool organizations is a great job, in order to increase this work, we offer to develop children through bas-relief. Bas-relief is a type of fine art, it is a sculptural image protruding from the plane. That is, in general, various forms are prepared, which are prepared by pouring plaster inside.The themes of the bas-reliefs that we are going to offer will be "Fairytales", "Four Foods", "National Values of the Kazakh People". Children prepare gypsum liquid, pour it into ready-made forms, dry it and paint it, and then use it in educational activities and games. As briefly explained, bas-relief is an indispensable tool for developing children's creativity. The use of bas-relief not only develops children's creativity, but also helps develop qualities such as patience, perseverance, concentration and fine motor skills.

Key words: creativity, bas-relief, national values, representation.

Балалар ерте жастан бастап бөбекжай-балабақша, балалабақшаларға барады және сонда тәрбиеленеді. Балабақшада балалар оқу іс әрекеттерімен, ойындармен айналыса отырып дами бастайды. Әрбір баланың бойында өзіне тән шығаршамыл дағдысы қалыптасады, сонымен қатар соған қызығушылық танытады.

Шығармашылық қабілетін дамыту мектепке дейінгі тәрбиедегі ең маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Сурет салу, мүсіндеу, аппликация, тағы басқа түрлі өнер түрлері балалардың шығармашылығы мен қиялын дамытуға көмектеседі.

Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылығын дамытудың қызықты және тиімді әдістерінің бірі барельефті пайдалану болып табылады. Сіз барельеф жайлы естігенсіз бе?

Барельеф – бейнелеу өнерінің бір түрі, ол жазықтықтан дөңес шығып тұратын мүсіндік бейне. Барельефті саз, пластилин, гипс, ағаш, металл және тағы басқа сияқты әртүрлі материалдардан жасауға болады.

Балалар шығармашылығында барельефті пайдалану мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың тамаша тәсілі болуы мүмкін. Шығармашылықтың бұл түрі балаларға үш өлшемді кеңістікте өз ойларын, эмоцияларын және қиялдарын көрсетуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде балалар әртүрлі материалдармен және құралдармен жұмыс істеуді үйренеді, ұсақ моториканы және қозғалыстарды үйлестіруді дамытады.

Барельефпен жұмыс істеуді бастау үшін балаларға өздерінің мүсіндік жұмыстарын жасау үшін пайдалана алатын әртүрлі материалдармен қамтамасыз ету керек. Мысалы, бұл пластилин, саз, гипс, махе қағазы, ағаш немесе металл болуы мүмкін. Шығармашылық процесс оған барынша ыңғайлы және қызықты болуы үшін баланың өзі жұмыс істейтін материалдар мен құралдарды өзі таңдағаны маңызды. Балалар тәжірибе жасап, өз стилін таба білуі керек.

Мектепке дейінгі тәрбиеде барельефті қолдану балалардың шығармашылық қабілетін ғана емес, сонымен қатар шыдамдылық, табандылық, зейінді шоғырландыру және ұсақ моторика сияқты қасиеттерді дамытуға көмектеседі.

Барельефпен жұмыс істеу барысында балалар:

• Әртүрлі материалдар мен олармен жұмыс істеу әдістерін зерттеу;
• Өз идеяларыңыз бен тұжырымдамаларын дамыту;
• Топпен жұмыс жасауға үйрету;
• Кеңістіктік ойлау мен қиялын дамыту;
• Шығармашылық процестен ләззат ала отырып және күш-жігерлерінің нәтижесін көреді.

Мектепке дейінгі тәрбиеде барельефті тиімді пайдалану үшін мыналар маңызды:

• Жұмысқа қажетті материалдар мен құралдардың болуын қамтамасыз ету;
• Балаларға арналған нақты нұсқауларды әзірлеу және оларға материалды өңдеу әдістерін түсінуге көмектесу;

• Балалардың идеялары мен тұжырымдамаларын дамытуға көмектесу арқылы шығармашылық үдерісте қолдау көрсету;

• Балаларды әртүрлі материалдар мен әдістерді тәжірибе жасауға және зерттеуге ынталандыру.

Мектеп жасына дейінгі балаларды оқытуда барельефті пайдалану үшін шығармашылықты дамытуға және қол моторикасын жақсартуға көмектесетін әртүрлі тапсырмаларды орындауға болады. Мысалы, сіз балаларды әртүрлі материалдардан кескіндер жасауға, өз үлгілерін жасауға, тіпті белгілі бір тақырыпта композиция жасауға шақыра аласыз.

Барельеф — кескіндер тегіс жерден ерекшеленетін мүсіндік өнер әдісі. Бұл әдісті балалармен жұмыс жасауда олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қолдануға болады.

Зерттеулер көрсеткендей, барельеф жаттығулары мектеп жасына дейінгі балалардың моторикасын үйлестіру, қиялдау, шоғырлану және ұсақ моториканы дамыту сияқты дағдыларды жақсарта алады.

Барельеф арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылығын дамытудың кейбір тәсілдері:

1. Әртүрлі материалдарды қолдану

Барельефті жасау үшін пластилин, саз, селикон, папье-маше және ағаш сияқты әртүрлі материалдарды қолдануға болады. Бұл балаларға әр материалдың онымен жұмыс істеу кезінде қалай әрекет ететінін түсінуге және оларға ең қолайлысын таңдауға көмектеседі.

2. Топпен жұмыс

Барельеф сабақтарын топтық сабақтар ретінде ұйымдастыруға болады, бұл балалардың бірлесіп жұмыс істеуіне, пікір алмасуына және бір-бірімен ынтымақтастықта болуына мүмкіндік береді.

3. Түрлі формаларды қолдану

Жұмыс процесін әртараптандыру үшін сіз әртүрлі пішіндерді пайдалана аласыз, мысалы, кейіпкерлердің бейнелері. Бұл балалардың ой-өрісін кеңейтуге және әртүрлі формалармен жұмыс істеуді үйренуге көмектеседі.

4. Жаңа әдіс-тәсілдерді меңгеру

Техникалық дағдыларыңызды жақсарту үшін мүсіндеу, ою және гравюра сияқты әртүрлі материалды өңдеу әдістерін үйренуге болады.

5. Түспен тәжірибе жасау

Балалар әдемі композициялар жасау үшін әртүрлі түстермен тәжірибе жасай алады және түстерді біріктіруді үйренеді.

Осылайша, барельеф сабақтары мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың тамаша құралы бола алады.

Міне, барельеф жайлы түсіндіріп өттім, ендігі сіздерге осы жұмысты балабақшада қалай жүргізілгені жайлы айтып өтейін.

Ең алдымен балаларды барельефтің не екенін түсіндіріп, таныстырып өттім. Балалар басында түсінбеді кейін қызығушылықтар артты. Себебі, біздің дайындаған барельефтеріміз ертегі кейіпкерлеріне, "Төрт түлікке", " Қазақтың ұлттық құндылықтары" тақырыптарына арналған болды. Барельефтер бізде екі түрлі түрде ұсынылды, бірі селикон, екіншісі пластмасса. "Төрт түлік" барельефі селикон түрінде ол жұмыс жасауға өте ыңғайлы жыртылмайды ұзақ уақытқа жетеді. Барельеф корапшасының ішінде арнайы жасалған форма, гипс, гипс дайындауға арналған ыдыс, түрлі- түсті бояу, қыл қалам, қолғап, тегістеуге арналған(наждак), магнит, нұсқаулық болады.

Балаларды таныстырып болғаннан кейін жұмысқа кірістік. Балалар жұмысқа дайындалып өздеріне ұнаған кейіпкерлерді теңдей бөліп алды, кейін гипспен сұйықтық дайындауға кірісті. Арнайы ыдысқа гипс ұнтақтарын өлшеп құйды оның үстіне кішкене су араластырып сұйықтық дайындады. Әрине топпен жүзеге асты, себебі бұл бірлескен әрекет. Кейін арнайы формаларға гипсты ұқыптылықпен құйды. Құйып болғаннан кейін оның қатуын бақыладық. Гипс қатам дегенше балалар үстел үстін жыйнастырып қойды. Бірер минуттан кейін гипсті тексеріп көрдік ол қатты болып қатыпты. Қатқанына көз жеткізгеннен кейін формадан жәй ақырындап ажыратты. Өте тез, оңай алынды, балалар шыққан формаға қарап аң- таң, өздері жасаған жұмысқа қанағаттанып, қуаныштарында шек жоқ.

Кейін, жұмыстың келесі кезеңіне өттік. Ол түрлі-түсті бояулармен бояу, балалар аса қызығушылықпен жұмыстарын бояуға кірісті, әрбір түске, әрбір бөдіктеріне мән беріп бояп шықты. Өте әдемі, керемет мүсіндер пайда болды. Бояулған мүсіндер тез арада кепті. Кепкен мүсіннің артына магниттер жабыстырып оларды тақтаға ілді, өз жұмыстарына қуанған баладар өте қуанышты күйде қалды.

Бұл жасалған барельефтер тек іліну үшін ғана емес, оларды оқу іс әрекеттерінде де қолдана алады.

Біз мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілерінен және балалардың ата- аналарына арнап сауалнама жасаған болатынбыз. Көптеген тәрбиешілер бұл жұмыс балалардың шығармашылығын дамытуға арналған таптырмас құрал екендігін атап өтті, балалар тыныш, қызығушылықпен зейін салып

жасайтындығын және оны кейін ойындар да, оқу іс әрекеттерінде қолдана алғандығын айтты. Ал, ата-аналар сауалнама да өздерінің де қызығатындығын, балаларына алып беретіндігін атап өтті.

Барельеф балалардың қызығушылығын оята білді, керемет жұмыстар шығатындығына көзіміз жетті. Барельеф тек гипспен ғана шектеліп қоймайды, оны ары қарай түрлердіругеде болады. Мысалы, арнайы ермексаздар, май шам ерітіндісі секілді сұйықтықтарды құйып үй-ішінде ата-аналарда қолдануға болады. Барельефтің тиімді жақтарын қарастыра беретін болсақ шыұа беретіні анық. Бір қолданғаннан өзіңізге керек, тиімді зат екенін ұғасыз.

Барельеф қазіргі заманауи заманның озық үлгісі деп айта аламын, барельеф арқылы балалар ұлттық нақыштарды танып білімі артады. Алдағы уақытта “ Қазақстан қалалары”, “ Қазақ батырлары” тағы басқа тақырыптар да барелеьефтер ұсынғымыз келеді. Осылай қазақ халқының құндылықтарын дәріптеу арқылы біз елдің ертеңін ойлайтын болашақ ұлтшылдар тәрбиелеп шығарамыз деген ойдамын.

UDC 372.881.111.1

Zhumadiova D.,
MA student
«7M01705 - Foreign language: two foreign languages»
Kazakh National Women’s Teacher Training University,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: dinatenelbayeva@gmail.com
Golovchun A.A.
Candidate of Pedagogical Sciences,
Professor of Ablaikhan KazUIR and WL
e-mail: al_tina@inbox.ru

USING AUTHENTIC MATERIALS IN ENGLISH LESSONS

Abstract: This article discusses the use of authentic materials in English lessons. Authentic materials are real texts (audio, video texts) used in a real communicative situation in English-speaking countries. Most believe that this is an effective method of teaching a foreign language, which can arouse the interest and motivation of students. Guided by these materials, teachers can help develop all four skills (listening, speaking, writing and reading) of English language proficiency, also, to create conditions for the formation of socio-communicative and linguoculturological competence within the framework of the created foreign language environment. However, not all authentic materials may be suitable for students of certain classes and groups, it is necessary to select them professionally and use them in the right context. Materials require careful planning and thorough analysis before demonstration in the classroom. In general, the use of this method is valuable for the teaching staff, as it contributes to achieving the goals of the educational process.

Keywords: authentic materials, foreign language, English classroom, teaching staff, skill.

Жумадилова Д.,
Магистрант
«7М01705» Иностранный язык: два иностранных языка»
Казахский Национальный Женский педагогический университет
Алматы, Казахстан
e-mail: dinatenelbayeva@gmail.com
Головчун А.А.
К.п.н., профессор КазУМОиМЯ им.Абылай хана.
e-mail: al_tina@inbox.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУТЕНТИЧНЫХ МАТЕРИАЛОВ УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: В этой статье рассматривается использование аутентичных материалов на уроках английского языка. Аутентичные материалы - это реальные тексты (аудио, видеотексты), используемые в реальной коммуникативной ситуации в англоязычных странах. Большинство считает, что это эффективный метод преподавания иностранного языка, который может пробудить интерес и мотивацию у учащихся. Руководствуясь этими материалами, преподаватели могут содействовать развитию всех четырех навыков владения английским языком (аудирование, говорение, письмо и чтение), а также создать условия для формирования социально-коммуникативной и лингво-культурологической компетенции в рамках созданной иноязычной среды. Однако не все аутентичные материалы могут

подойти учащимся определенных классов и групп, необходимо профессионально подбирать их и использовать в правильном контексте. Материалы требуют тщательного планирования и анализа перед демонстрацией в классе. В целом, использование данного метода является ценным для преподавательского состава, так как способствует достижению целей при планировании урока.

Ключевые слова: аутентичные материалы, иностранный язык, урок английского языка, преподавательский состав, навык.

Жумадилова Д.,
Магистрант
«7M01705» Шетел тілі: екі шетел тілі»
Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: dinatenebayeva@gmail.com
Головчун А.А.
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: al_tina@inbox.ru

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА АУТЕНТТ3К МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Түйін: Бұл мақалада ағылшын тілі сабақтарында аутентт3к материалдарды қолдану қарастырылады. Аутентт3к материалдар - бұл ағылшын тілді елдердегі нақты коммуникативті жағдайда қолданылатын нақты мәтіндер (аудио, бейне мәтіндер). Көбісі бұл оқушылардың қызығушылығы мен мотивациясын оята алатын шет тілін оқытудың тиімді әдісі деп санайды. Осы материалдарды басшылыққа ала отырып, оқытушылар ағылшын тілін меңгерудің барлық төрт дағдысын (тыңдау, сөйлеу, жазу және оқу) дамытуға, сондай-ақ құрылған шет тілдік ортада әлеуметтік-коммуникативтік және лингво-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру үшін жағдай жасауға көмектесе алады. Алайда, барлық аутентикалы материалдар белгілі бір сыныптар мен топтардың оқушыларына сәйкес келе бермейді, оларды кәсіби түрде таңдап, дұрыс контекстте қолдану қажет. Материалдар сыныпта олданбас бұрын мұқият жоспарлау мен талдауды қажет етеді. Жалпы, бұл әдісті қолдану оқытушылар құрамы үшін құнды, өйткені ол сабақты жоспарлау кезінде ойылатын мақсаттарға жетуге көмектеседі.

Тірек сөздер: аутенттік материалдар, шет тілі, ағылшын тілі сабағы, мұғалімдер ұжымы, дағды.

Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan. On the approval of the State Program for the Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2020 - 2025: approved on December 27, 2019 №988.

A foreign language is the main source of development of the cultural, socio-economic, scientific and technical spheres of the society's activities. The main purpose in teaching a foreign language is the formation and development of linguo-cultural, socio-cultural, foreign language communicative competence of students. Today, some different methods and tools are used: information-communication and digital technologies paired and team work, interactive methods, online platforms, webinars, video conferences. Recently, much attention has been paid to the concept of "authenticity". Non-authentic texts are provided specifically for non-native speakers, that is, for those who have a foreign language as a second language. Such texts are used for certain purposes - to consolidate lexical and grammatical materials. Authentic materials are not used for educational purposes. Also, they are aimed at a circle of native speakers. All kinds of articles in newspapers and magazines, texts of radio broadcasts, menus and miniatures, menus and maps are a vivid example of outdoor materials [1, p.76]. Also, it will be correct to include tongue twisters, proverbs and sayings. Today, most of the curriculum contains non-authentic materials. For instance, Kazakh training manuals contain materials that done by native speakers, however adapted for local pupils. Nevertheless, there is no complete certainty that they can really help in the process of learning a foreign language [2]. The use of authentic materials makes it possible to motivate and feel more comfortable for students when interacting in a foreign language. The benefits of using authentic materials in ELT lessons: authentic materials are elected by teachers; they create real language environment; have different formats like audio, video, text; develop critical thinking; form socio and lingua-cultural competence of students, upgrade the abilities construe the topic; make the educational process more interesting; improve the listening skills and understanding the foreign language; get background information; give opportunity to feel foreign language environment [3]. Along with the advantages, there are also disadvantages, irrelevant information, complicated vocabulary, cultural misunderstandings. But despite this, the solution may be simple. It is properly selected materials that meet the needs of students. Parupalli Srinivas Rao described six sources of authentic materials to order to use in English Language Teaching classrooms. They are newspapers,

magazines, media, brochures, menus, weather reports. He advised that teachers should carefully select materials which helpful for students [4, p.4]. As mentioned above, authentic materials are not created for educational purposes. On the contrary, books and other pre-prepared materials carry educational resources. However, in the end they both have benefits and drawbacks. In any case, English teachers use both options more often. They complement each other in the best way in the tutorial. The textbook is a very important resource of the educational process. As for teachers and students, the use of a properly compiled textbook provides a high-quality supply of the learning process [5].

The basic aim of this study is to find out how current and future teachers relate to authentic materials. The preferred attention is given to listening and reading, because thanks to these skills, speaking and writing can be improved. Research questions: Do teachers consider the use of authentic materials to be correct in foreign language lessons? The researcher asked colleagues in teaching to participate to research study. The total number of participants are thirteen, six of them are future teachers of English language, nine participants are current teachers who work in universities and colleges. They opted randomly, therefore sex, age, teaching experience and academic degree not consider. Among them there are professionally qualified teachers and those who are just starting the path of teaching. The survey was anonymous, for the reason that to achieve one hundred percent honesty on the part of teachers. A survey was made on the basis of the student-teacher staff. A practical method, a questionnaire was conducted. The survey was in order to identify the attitude of teachers to authentic materials in the process of teaching a foreign language. The questionnaire consists of multiple choice of questions with one and multiple-answers. The questionnaire consisted of nine items in the form of a question sentence. Participants could give one answer to all questions except the last one, there were several possible answers to choose. The questionnaire was completed in due time and analysed in terms of percentage. The previous statement mentioned that the aim of this research is to recognize the perspectives of educators towards authentic materials while teaching foreign languages. The teachers' answers are given in table 1.

Table 1 - *Analysis of teachers' answers to the questonnaire*

№	Questions	Answers	%
1	Have you ever used authentic materials (e.g., real-world texts, videos, podcasts, etc.) in your teaching?	Yes No	100 0
2 3	How often do you incorporate authentic materials into your lesson plans?	Always Often Sometimes Rarely Never	30,8 15,4 53,8 0 0
4	What types of authentic materials do you typically use in your teaching?	News segments Radio broadcasts Menus/recipes Movie clips and trailers Advertisements	30,8 7,7 7,7 46,2 7,7
5	How do you choose which authentic materials to use in your teaching?	Authenticity Accessibility Appropriateness	15,4 30,8 53,8
6	What are some benefits of using authentic materials in the educational	Developing students' social language skills Providing students with situational language Enhancing the learners' critical thinking All above	23,1 15,4 15,4 46,2
7	What are some challenges or limitations of using authentic materials in the educational process?	Difficulty finding appropriate materials Lack of time to create lesson plans around authentic materials Language or cultural barriers for students	7,7 15,4 21,3

		Difficulty in adapting materials for different levels or abilities All above	30,8 23,1
8	How do you evaluate the effectiveness of using authentic materials in your teaching?	Good Bad All above	92,3 0 7,7
9	How could the use of authentic materials be improved in the educational process?	More access to authentic materials through libraries Professional development for teachers on how to use a.m. Collaboration with local businesses to provide a.m. Integration of authentic materials into standardized tests	46,2 30,8 7,7 15,4
10	In what ways do you modify or adapt authentic materials to meet your teaching goals or student needs?	Adaptation should focus on learners Adaptation should encourage learning Adaptation should prompt flexibility Adaptation in terms of motivationality Adaptation should ensure relevance All	30,8 23,1 0 15,4 15,4 38,5

Table 1 shows a generally teachers' positive attitude to using authentic materials on foreign language practical lessons. For the first question, 100% of teachers indicated that they have used it in general. This shows that teachers prefer to use «real» materials in English lessons to improve teachers' language skills. They believe, using this method, students «meet» with a «real» language. The second item shows a slightly more than 50% incorporate materials into lesson plan only sometimes. About 30,8% use them contemporary. Most of participants prefer movies and music videos than another types. Therefore, they pay attention on appropriateness of authentic materials in English language classes. Also, they believe that the materials have advantages: to develop social-communication skills, to ensure students with situational language, to intensify critical thinking. The survey also proved the limitations while using real-communication texts. Most of participants struggles with adopting lesson plan and worksheets for different levels and abilities. However, 92,3% of all "teaching staff" evaluate the authentic materials' effectiveness very well. 46,2% traces texts through the library and online resources. Although most of participants consider that adaptation of authentic materials should focus on pupils and students, promote learning, maintaining flexibility in educational process, provide relevance. The results of the study show that teachers are good about using authentic materials in English lessons as a foreign language. They believe that this method will help improve personal and communication skills of students.

The use of authentic materials in English lessons is an effective teaching method that can significantly increase the interest and motivation of students to learn the language. Authentic material may include real text, audio and video materials used in real communication situations in English. Teachers who use such material in English lessons can not only help students develop listening, reading, writing and speaking skills in English, but also help them better understand the culture and traditions of English-speaking countries. But the use of authentic materials requires some preparation and planning on the part of the teacher. It should provide enough time to understand and analyze the material, as well as to select materials that correspond to the level of knowledge and interests of the student. Thus, using authentic materials in English lessons is a useful way to help students develop language skills and improve communication skills. But for the effective use of authentic materials, it is necessary to make sure that they correspond to the level and interests of students, as well as allocate enough time for their research and analysis.

REFERENCE

1. Yusupova N. Features of the use of authentic text in modern times // Management in Education. - 2013. №2. -pp. 76-78.
2. Azarova D.I. Authentic text as a means of forming linguistic and cultural competence of secondary school students // The World of Pedagogy and Psychology: an international scientific and practical journal. - 2020. № 12 (53). Access mode: (Accessed: 13.12.2020).
3. Bahromjon Bakhtiyor Ogli Joraboyev Using authentic materials on English lessons // Academic research in educational sciences. 2021. №2. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/using-authentic-materials-on-english-lessons (дата обращения: 26.04.2023).

4. Rao Parupalli Srinivas The Effective Use of Authentic Materials in the English Language Classrooms // Shanlax International Journal of Arts, Science and Humanities. -2019. Vol. 7, № 1. - pp. 1-8.
5. Ghafar, Zanyar & Jalal, Sima & Bakr, Marya & Omar, Sima & Asma, & Muhamad, Atta & Banan, & Sadun, Faraj A Comparative Study of the Advantages and Disadvantages of Using Authentic Materials and Created materials for English Language Teaching. Canadian Journal of Language and Literature Studies. - 2023. 10.53103/cjlls.v3i2.88.

УДК 372.851

Казекешева Г.М.,
Магистрант
«7M01501-Математика»
ЗКУ имени М.Утемисова
Уральск, Казахстан
e-mail: kaz_gulnara15@mail.ru

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКИ В КЛАССАХ КОРРЕКЦИОННО-РАЗВИВАЮЩЕГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы правильной организации процесса обучения предмету математика с учетом особых образовательных потребностей обучающихся. Каждый обучающийся, независимо от психолого-физиологических и иных особенностей должны иметь возможность обучения в общеобразовательных классах.
Ключевые слова: проблемы, методы, приёмы, диагноз, инклюзия, обучающиеся с особыми образовательными потребностями

G.M. Kazekesheva,
MMath student
«7M01501- Mathematics»
WKU named after M.Utemisov
Uralsk, Kazakhstan
e-mail: kaz_gulnara15@mail.ru

CURRENT PROBLEMS OF TEACHING MATHEMATICS IN THE CLASSES OF CORRECTIONAL AND DEVELOPMENTAL EDUCATION

Abstract: This article discusses the problems of proper organization of the process of teaching the subject of mathematics, taking into account the special educational needs of students. Each student, regardless of psychological, physiological and other characteristics, should have the opportunity to study in general education classes.
Keywords: problems, methods, techniques, diagnosis, inclusion, students with special educational needs

Законодательством Республики Казахстан в соответствии с основополагающими международными документами в области прав человека предусматривается принцип равных прав на образование для всех детей страны. Гарантии права детей на получение образования закреплены в Конституции Республики Казахстан, Законах Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан», "Об образовании", «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями», "О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан", "О специальных социальных услугах"[1].

Проблема образования детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательных классах является достаточно актуальной на сегодняшний день, так как с каждым годом увеличивается количество учащихся с врожденными и приобретенными пороками психического, умственного, физического развития. Перед каждым родителем стоит вопрос выбора: инклюзивное образование в классах коррекционно-развивающего обучения общеобразовательных школ, или специальное образование для детей с ограниченными возможностями.

Само понятие «особые образовательные потребности» выступает в качестве «барьера» для инклюзии. Выявление детей с особыми образовательными потребностями требует особого обращения, что никоим образом не является продуктивным вкладом в повестку дня инклюзивного образования. Эта дискриминация противоречит самой концепции включения. Чтобы избежать этого, в

Саламанкских рамках действий также упоминается переход от термина «особые образовательные потребности» к инклюзивному образованию .

Инклюзивное образование — это такая организация процесса обучения, при которой все дети, независимо от их физических, психических, интеллектуальных, культурно-этнических, языковых и иных особенностей, включены в общую систему образования и обучаются по месту жительства вместе со своими сверстниками без инвалидности в одних и тех же общеобразовательных учреждениях, — например в таких школах общего типа, которые учитывают их особые образовательные потребности и оказывают своим ученикам необходимую специальную поддержку.[4]

В чём преимущества инклюзивного образования? К ним можно отнести:

1) Полноценное образование
2) Равный доступ к процессу обучения
3) Общение со сверстниками
4) Адаптация и интеграция в обществе
5) Уверенность в себе.

Говоря о положительных моментах инклюзивного образования, нужно учесть, что есть и свои минусы инклюзивного образования: нехватка узких специалистов в школах (психологов, логопедов, дефектологов, тьюторов), учителей, отсутствие специальных пособий, оборудования и наглядностей.

Конечно работать с одним учащимся с особыми образовательными потребностями в общеобразовательном классе можно, однако, если таких учащихся одного возраста больше одного. Что делать в этом случае? В таких случаях в школах открывают классы коррекционно-развивающего обучения (КРО), где обучаются учащиеся с разными диагнозами. И наша школа - не стала исключением. В общеобразовательной школе, в которой работаю 50% класс-комплектов, это классы с коррекционно-развивающим обучением (КРО). В школе есть кабинет поддержки инклюзии, где работают квалифицированные педагоги, воспитатели, педагоги-ассистенты (тьюторы) и узкие специалисты, которые оказывают большую помощь детям с особыми образовательными потребностями.

Остановимся на некоторых вопросах обучения математике в классах коррекционно-развивающего обучения. Специальных учебников, книг по математике для классов КРО нет, учителя используют те же учебники, что и в обычных классах. Поэтому учителям приходится импровизировать, находить пути для того, чтобы преподнести учебный материал так, чтобы он был доступен учащимся с особыми образовательными потребностями. Ведь учебная программа по математике, алгебре и геометрии в классах КРО не отличается от обычных общеобразовательных классов. К примеру, рассмотрим тему по алгебре за 7 класс «Задачи на построение». Задание на построение угла равному данному в обычном классе и в классе коррекционно-развивающего обучения можно объяснить по-разному. Если в обычном классе можно записать задачу в краткой форме, то в классе КРО для лучшего усвоения материала – полное и подробное объяснение (Рисунок1).

Дано: $\angle CAB$ *Построить:* $\angle MON = \angle CAB$ 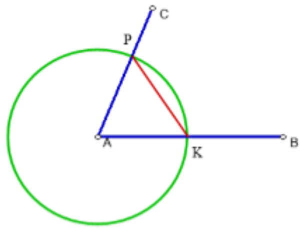 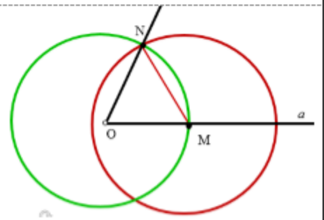 	<u>**Построение для учащихся КРО:**</u> 1) Строим с помощью линейки произвольный $\angle CAB$ 2) Строим окружность произвольного радиуса с центром в точке А, $\omega(A, R)$ 3) Окружность пересекает $\angle CAB$ в точках Р и К, т.е. $\omega(A, R) \cap \angle CAB = P, K$ 4) Строим новую окружность радиуса АК с центром в точке О, $\omega_1(O, AK)$ 5) Проведём луч a из точки О. Луч пересечет окружность в точке М, т.е. $a \cap \omega_1(O, AK) = M$ 6) Измерим с помощью циркуля отрезок РК 7) Строим окружность с центром в точке М радиуса РК, $\omega_2(M, PK)$ 8) Окружности пересекутся в точке N, $\omega_1 \cap \omega_2 = N$ 9) Проведём луч ON **10)** $\angle MON$ *– искомый*	<u>**Построение для обычного класса:**</u> 1) $\angle CAB$ 2) $\omega(A, R)$ 3) $\omega(A, R) \cap \angle CAB = P, K$ 4) $\omega_1(O, AK)$ 5) луч a . $a \cap \omega_1(O, AK) = M$ 6) $\omega_2(M, PK)$ 7) $\omega_1 \cap \omega_2 = N$ 8) луч ON **9)** $\angle MON$ *– искомый*

Рисунок 1. Построение угла, равного данному

В классах коррекционно-развивающего обучения детям с особыми образовательными потребностями нужно больше времени на усвоение программного материала, нежели учащимся обычных классов. Поэтому применяя такой дифференцированный подход (рисунок 1) учащийся с учетом индивидуальных особенностей, сможет усвоить программный материал.

При реализации учебной программы в условиях инклюзивного образования необходимо также правильно оценивать учебные достижения учащихся с учетом их индивидуальных способностей, учитывая психофизиологические особенности развития учащихся с особыми образовательными потребностями.

Поэтому, во избежание травмирующих ситуаций и с учетом психофизиологических особенностей обучающихся, педагоги при оценивании работ обучающихся с особыми образовательными потребностями должны не только использовать различные дифференцированные и индивидуальные задания, карточки, но и при составлении заданий для суммативного оценивания за раздел и четверть должны вносить изменения в критерии оценивания при реализации учебной программы с учетом индивидуальных особенностей обучающегося. Это связано с тем, чтобы учащимся с особыми образовательными потребностями на выполнение задания необходимо намного больше времени, нежели ученикам обычного класса. [4]

На основании вышеизложенного, можно с уверенностью утверждать, что современные педагоги являются неотъемлемой частью реализации инклюзивного образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон РК «О правах ребенка в Республике Казахстан» https://adilet.zan.kz/- (дата обращения: 27.04.2023)
2. Алехина С.В., Алексеева М.Н., Агафона Е.Л. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании // Психологическая наука и образование №1: Инклюзивный подход и сопровождение семьи в современном образовании. М., 2011.
3. Алехина С.В.Инклюзивное образование: история и современность. М. 2013
4. Секенова, Ж. Методика преподавания математики в классах коррекционно-развивающего обучения [Текст]. / Ж. Секенова // Сборник материалов XIIIМеждународной научной конференции студентов и молодых ученых «Наука иобразование – 2018». – Астана, 12 апреля 2018 г. – С. 1804-1807
5. Ресурсный учебно-методический центр по обучению инвалидов и лиц с ОВЗ. [Электронный ресурс] www.rumc.mininuniver.ru - (дата обращения: 27.04.2023)

ӘОЖ: 372.8:811.512.122

Калдыбаева Ж.М.
Магистрант
«7M01701-Қазақ тілі мен әдебиеті»
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
Талдықорған, Қазақстан
e-mail: zhazira.kaldybaeva.1984@mail.ru

ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Түйін: Мақалада тіліміздегі сөздік қор, анықтамасы, толығу жолдары туралы ғалымдардың, әдістемеші-ғалымдардың пікірлері талданды. Сондай-ақ, қазақ тілі пәнінде сөздік қорды проблемалық сұрақ қоя отырып дамыту жолдары қарастырылған.

Тірек сөздер: сөздік қор, әдістеме, мәтін, лексикология, проблемалық сұрақ.

Kaldybaeva J.M.
Graduate student
«7M01701-Kazakh language and literature»
Zhetisu University named after I. Zhansugirov
Taldykorgan, Kazakhstan
e-mail: zhazira.kaldybaeva.1984@mail.ru

EFFECTIVE WAYS TO DEVELOP STUDENTS' VOCABULARY

Abstract: The article analyzed the opinions of scientists, methodologists-scientists about the vocabulary, definition, ways of replenishment in our language. Also in the subject of the Kazakh language, ways of developing vocabulary with problematic questions are considered.

Keywords: vocabulary, methodology, text, lexicology, problem question.

Бүкіл лексикалық байлықтың ұйытқысы, басты тұлғасы сөздік қор екендігін білеміз. К.Аханов қазақ тілінің негізгі сөздік қорына табиғат құбылыстары атауларын, еңбек процесімен байланысты атауларды, еңбек құралдары аттарын, мал атауларын, аң-құс атауларын, анатомиялық атауларды, семьядағы адамдарға, туыстық қатынасқа байланысты атауларды, тамаққа байланысты атаулар, тұрғын үй және тұрмыс қажетіне байланысты атаулар, заттардың сапасын, сынын, белгісін білдіретін сөздер, қимыл, іс-әрекеттің сындық белгісін білдіретін сөздер, сан атаулары, есімдіктер және т.б. жатады дейді. Сондай-ақ, ғалым негізгі сөздік қордың аумағы, әрине, осы сөздермен шектелмейді, оның құрамына осыған ұқсас басқа да көптеген сөздер енетіндігін атап өткен болатын [1, 156 б.].

Қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясын зерттеуші ғалым Ә.Болғанбайұлы, Ғ.Қалиұлы өз еңбектерінде негізгі сөздік қордың төмендегідей басты белгілерін атап көрсеткен болатын:

1.Негізгі сөздік қорға тән басты белгі тұрақтылық. Оған бірнеше ғасыр бойы өмір сүріп, барша ұрпақ үнемі қолданып келе жатқан сөздер кіреді.

2.Негізгі сөздік қорға тән екінші басты белгі – оның сөз тудыруға ұйтқы болатындығы. Негізгі сөздік қор болмаса, сөздік құрам молайып байымас еді.

3. Негізгі сөздік қордың үшінші басты белгісі – оның жалпыхалықтық сипатында.

4. Негізгі сөздік қорға енетін сөздерге стильдік қабаттасулар тән емес. Оған кіретін сөздерді стильдік салалардың жеке түрлеріне телуге болмайды. Өйткені, ол лексиканың ең негізгі саласы, жалпыхалықтық қолданыстағы сөздер [2, 128-129 бб.].

Сонымен қатар, Ш.Ш. Жалмаханов өзінің «Қазақ тілінің лексикологиясы және стилистикасы» жинағында: «Лексикология дегеніміз – белгілі бір тілдің сөз байлығы, яғни сөздік қоры мен сөздік құрамын зерттейтін лингвистика ғылымының бір саласы.

Сөздік қор дегеніміз – тілдің сөздік құрамына ұйытқы (негіз) болатын түбір және төл сөздер, сөздік құрам дегеніміз – сөздік қордың негізінде пайда болатын туынды төл сөздер және тілде үнемі, жиі қолданылатын басқа тілден енген сөздер» деп анықтама берген [3,6 б.].

Сөздік қорға ғалымдар қандай анықтама беріп жүр?

Сөздік қор – тілдің сөздік құрамының ішіндегі ең тұрақты, талай ғасырлар бойы өмір сүрген, жалпы халыққа ортақ, күнделікті өмірде кеңінен қолданылатын сөздер жиынтығы [4].

Сөздік қор – 1)жеке тілдік тұлғаның қолданысындағы сөз байлығы. 2) белгілі бір тілдің лексика-фразеологиялық байлығы [5].

Берілген анықтамалар мазмұны бірдей, яғни сөздік қор бір сөзбен айтсақ сөздер жиынтығы деп білеміз.

Қазіргі таңдағы өзекті мәселенің бірі – сөздік қорды дамыту. Сөздік қорды байытудың мақсаты, мазмұны мен жүйесінің маңыздылығы туралы айта келе А.Жапбаров: «Тілді оқыту баланың мектепке келген күнінен бастап жүргізіледі. Қазақ тілі сабақтарында балаға тілдің фонетикалық құбылыстары, лексикалық ерекшеліктері, грамматикалық заңдылықтары үйретіледі. Сонымен бірге мұғалімнің алдына екі міндет қойылады. Бірі – тілдің әдеби тіл нормасы бойынша білім беру, яғни оқушыға орфоэпиялық және орфографиялық дағдыны меңгерту, екіншісі – сөздік қорын молайту, сөздерді дұрыс тіркестіріп, қолданылуын, яғни оқушыны әдеби тілі арқылы қарым-қатынасқа даярлау» [6, 6 б.].

Міне, осы екіншісі, оқушының сөздік қорын байытуды қандай әдістеме арқылы жүзеге асыруға болады деген сауалдың жауабын талдасақ. Оқушылардың сөздік қоры және олардың әдістемелік тұрғыдан зерттелуіне қатысты Қ.Жұбанов, С.Жиенбаев, Н.Сауранбаев, Ш.Сарыбаев, Ә.Сәдуақасов, Ә.Шәріпов, Р.Әміров Б.Жақина, Н. Құрманова, З.Саламатова, С.Рахметова сияқты ғалымдар мен зерттеушілердің ой-тұжырымдары бар.

Мәселен, Ә.Сәдуақасов: «Оқушылардың сөз байлығын молайту жұмысын бөлек сабақ етіп те, кітап оқу, грамматика, емле және жазу сабағында байланыстырып та жүргізуге болады» - деп сөздік қорды дамыту үшін қазақ тілі сабағында үздіксіз жұмыс жүргізілуі керектігін айтады [7, 26 б.].

Қазіргі таңда сөздік қорды дамыту үшін тек кітап оқумен шектеліп қоймай, мазмұнды БАҚ-пен таныс болу, газет-журналдар оқу, сұқбаттар тыңдау керектігі айтылып жүр. Ал әдістемеші ғалымдар оқушылардың сөздік қорының баю көздері ретінде төмендегілерді ұсынады:

Кесте -1.

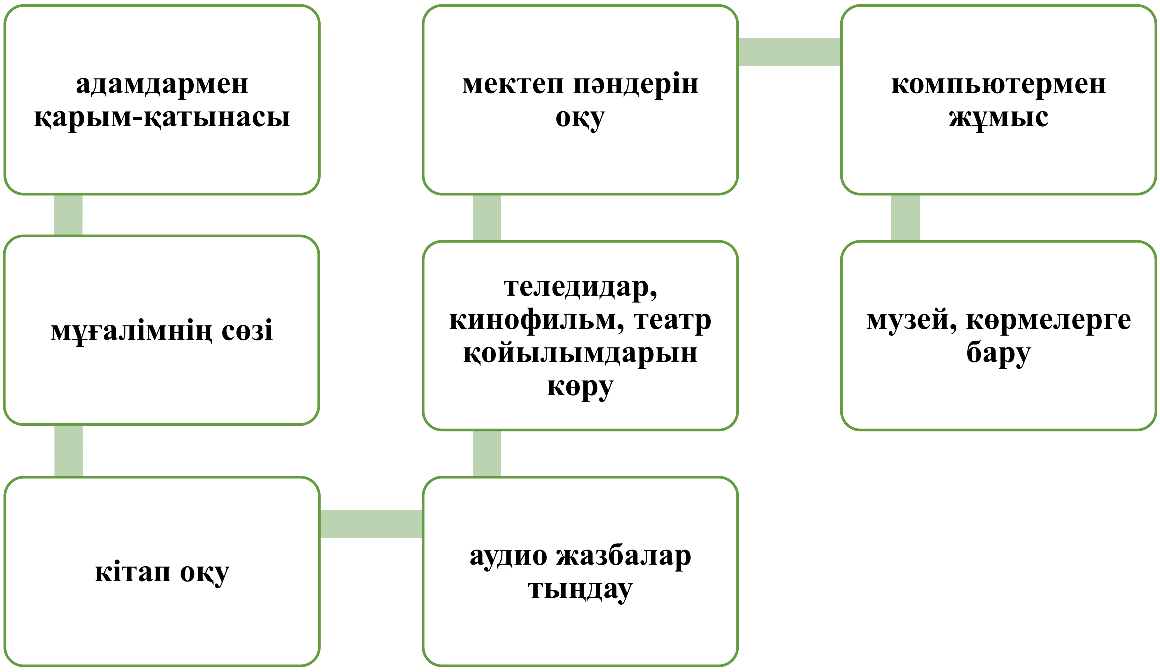

Кестеге назар аударатын болсақ, бұл аталған әрекеттер әртүрлі мақсатта қабылданады: көру, тыңдау, көріп тыңдау.

Қазіргі жаңартылған білім беру мазмұнына сай қазақ тілі мен әдебиеті сабағында оқушылардың сөздік қорын дамытудың қандай тиімді жолдары бар екендігін қарастырып көрсек. Бұл үшін оқушыларға қандай тапсырмалар беру керек, сабақ барысында қандай әдістерді пайдаланған дұрыс деген мәселе өз жауабын табуы тиіс. Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында әр сыныптың жас ерекшеліктеріне орай оқушыға мәтін беріледі. Мәтіндер көбінесе көркем шығармадан үзінді, поэзиялық шығармадан үзінді, шағын шығарма болады. Демалыс кездерінде немесе факультатив сабақтарда оқушыға көлемді шығарманы оқыту арқылы бірнеше тапсырма бере отырып та олардың сөздік қорын дамыта аламыз. Мәселен, Қ.Қайсенов «Жау тылындағы бала» повестін оқуға бересіз. Сонымен қоса оқушыға шығарманы оқу барысында түсініксіз сөздерді жазып отырып немесе астын сызып отырып оқуды тапсырасыз. Әр мағынасы түсініксіз сөздің мәнін сөздіктен тауып түсіну керектігін тапсырма ретінде ұсынасыз. Осы тұста оқушының сөздік қоры жаңа, өзіне беймәлім сөздермен толығатынын ескеруіміз қажет.

Қазақ тілі сабағында оқушының сөздік қорын түрлі проблемалық сұрақтар қою арқылы да дамыта аламыз. Проблемалық сұрақ дегеніміз не, проблемалық оқыту қалай жүзеге асады?

Кесте -2.

Проблемалық оқыту	Оқытудың әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, білімді шығармашылық тұрғыдан меңгеруге негізделген дидактикалық жүйе.
Проблемалық оқытудың ерекшелігі	мұнда мұғалім білімді дайын түрде баяндап бермейді, оқушылардың алдына проблемалық міндет қояды. Шешімді және шешу құралдарын оқушы өзі іздестіруі тиіс.
Проблемалық оқытудың негізгі психологиялық және педагогикалық мақсаттары:	- оқушылардың шығармашылық ойлау қабілеттері мен дағдыларын дамыту; - оқушылардың белсенді ізденіс нәтижесінде игерген білімдері мен дағдылары дәстүрлі оқыту әдістеріне қарағанда есте тез және берік сақталады; - түрлі проблемаларды көріп, қойып, шеше білетін белсенді оқушы тұлғасын қалыптастыру; - кез-келген нақты қызмет саласында өз ерекшелігі болатын кәсіби проблемалық ойлау жүйесін қалыптастыру және дамыту.
Проблемалық жағдайларға қойылатын негізгі талаптары:	- оқу ақпаратының сәйкестілігі; - проблеманың күрделі болуы; - оқушылардың танымдық әрекетімен дербестікті дамытуға бағытталуы; - жаңа жағдайда талдауда қайшылықтардың кездесуі.

Проблемалық оқыту технологиясы оқушының шығармашылық іс-әрекеті негізінде білімді өз бетімен меңгеру мүмкіндіктерін, соның нәтижесінде оқу еңбегіне деген жоғары қызығушылығын, жемісті ойлау қабілеттерін дамытады. Мәселен, үлгілік оқу жоспары негізінде 7-сыныпта қазақ тілі пәнін оқытуда «Көшпелілер мәдениеті» бөлімінде «Көшпелілердің жазуы. Фразеологизмдер» тақырыбы берілген.

Мәтін

V-VI ғасырларда түркілер өздеріне ғана тән әліпбилік жүйесі мен жазу емлесі бар руна-сына жазуын ойлап тапты.

Мемлекеттің гүлденіп, экономиканың қарыштап дамуынан жазудың маңызы арта бастады. Түркілер өзге мемлекеттермен жасаған дипломатиялық қатынаста руна жазуымен жазылған арнайы жарлықтар пайдаланды.

Түркі жазуы туралы деректер алғаш рет Византия тарихшысы Менандр Протектор жазбаларында айтылады.Бұл жазбада Византия Императоры І Юстинанның қабылдауында болған түркі елшісі Маниаха келген түркі қағанның жолдауы туралы жазылған. Ежелгі түркі жазуларына Түркі көсемдері Білге қаған, Күлтегін, Тонықөкке арналып салынған ескерткіш тастағы жазулар жатады. Бұл ескерткіш жазулар ХҮІІІ-ХІХ ғасырда Монғолиядағы Орхон өзені бойынан табылды.

Ертедегі түркі жазулардың көбі қайтыс болған адамдарға арнап орнатылған ескерткіш тастарға жазылған. Бұл ескерткіш жазуларды Түркілер «Бітік таш» деп атаған.

Түркі жазулары қағанаттың ҮІ-ҮІІІ ғасыр арасындағы тарихын қысқаша баяндайды. Осылайша көне түркілер өздері және арғы аталары жайлы тарихты тасқа қашап қалдырған.

Көне түркі жазу ескерткіштерін тұңғыш рет ХҮІІІ ғасырдың 20 жылдарында Енисей аңғарынан Даниэль Мессершмидт пен Филипп Иоганн Страленберг сынды ғалымдар ашқан болатын. Бұл жазулар скандинавиялық руна жазуына ұқсас болғандықтан Руна жазуы деп аталып кетеді.

1889 жылы Николай Ядринцев Михайлович солтүстік Монғолядағы Орхон өзенінің бойынан Руна жазуы бар үлкен құлпытас тапты. Бұл құлпытастағы жазудың сырын алғаш ашқан Дат ғалымы Вильгелм Томсон болды. Ал Ресей түркітанушысы Василий Радлов жазуды оқып, үлкен тарихи жаңалық ашты. Түркітану ғылымында бұл жазу табылған жеріне байланысты Орхон-Енисей тас жазуы деп аталды.

Бұл ескерткіштің ішіндегі ең көрнектілері 732-735 жыл Білге қағанның және оның інісі, қолбасшы Күлтегіннің, қағандардың кеңесшісі Тонықөктің құрметіне арналған. Көне түркі жазуы ХІ-ХІІ ғасырдан кейін қолданылмады. Себебі бұл түркі руна жазуын араб жазуы ығыстырып шығарды.

Күлтегін ескерткішінің көшірмесі Лев Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің бас корпусына қойылған.

Бұл – тыңдалым мәтіні. Оқушылар тыңдап отырып бірден тірек сөздерді тауып шығады *(түркі, көне жазу, Күлтегін, Орхон, ескерткіш, жазу, Бітік таш т.б.).*

Осыдан кейін мұғалім мәтінге байланысты проблемалық сұрақ қояды. Мысалы:*Жазу – адамның ой-пікірін, басқа адамға хабарлап айтқысы келген сөзін, мағлұматын таңбалар арқылы жеткізуді қамтамасыз ететін белгілер жүйесі екендігі белгілі. Осыған орай, жазудың бірнеше түрі бар. Неліктен?*

Оқушылар тарапынан осы проблемалық сұраққа мынадай бағытта жауаптар берілді:

1-оқушы: Жазу – адамның ой-пікірін білдіретін қатынас құралы екендігі анық. Дәлелденген ақпараттар бойынша жазу суреттер мен шартты белгілерден кейін пайда болған. Себебі, адамдар өз ойын жеткізу үшін алдымен заттың өзін пайдаланған. Оған дәлел ретінде жазудың ең көне түрі - пиктографиялық жазуды айтуға болады. Әртүрлі суреттерден құралуына байланысты зерттеушілер оны кейде суретті жазу деп те атаған.

2-оқушы: Мағлұматтық таңбаларға сай әр сөздің тұрақты шартты таңбасы болған. Сыныптастарым айтқандай, жазу таңбадан, шартты белгіден бастау алып, белгілі бір жүйеге келген. Яғни, ойды жеткізуіміз үшін сөз құрайда буын жазуы пайда болған. Сондықтан буын жазуы да жазудың бір түріне жатады.

3-оқушы: Ғалымдардың зерттеуі бойынша жазудың бір емес бірнеше түрі бар. Осыған орай, жазудың дамып, тіл дыбыстарын, әріппен таңбалайтын жазу жүйесі – ол дыбыстық жазу (әріп жазуы) болып табылады. Оған дәлел, көне түркі жазуының дыбыстық жазудың ең ежелгі түріне жатуы. Олай болса, қазақ халқының жазу тарихы көне түркі жазуынан бастау алған.

Келесі кезеңде оқушыларды топқа бөліп, проблемалық сұраққа топпен жауап беруді ұсынамыз.

«Конверттегі сұрақ» әдісі арқылы тыңдалым мәтініндегі түсініктеріңді қолданып, проблемалық сұрақтарға дәлелмен жауап аламыз.

І топқа сұрақ: Жазудың маңызы арта бастауына мемлекеттің гүлденіп, қарыштап дамуы әсер етті. Неліктен?

ІІ топқа сұрақ: Тасқа қашап жазылған ерлік дастандардың тәрбиелік мәні неде? Қалай ойлайсыңдар?

ІІІ топқа сұрақ: Неліктен ертедегі түркі жазуларының көбі қайтыс болған адамдарға арналған? Себебі ...

Әр топтың жауабы мынадай бағыттарда болды:

1-топ: Мемлекеттің гүлденіп, экономиканың қарыштап дамуы жазудың маңызына әсер етті. Себебі, Түркілер өзге мемлекеттермен жасаған дипломатиялық қатынаста руна жазуымен жазылған арнайы жарлықтар пайдаланған. Біздің ата-бабаларымыз пайдаланған көне түркі руна жазуының қажеттілігі әкімшілік және дипломатиялық істер барысында арта түсті. Түркі елшілеріне сенімхаттар берілді. Оған дәлел, түркі елшісі Маниах қағанның жолдау хаты.

2-топ. Орхон-Енисей жазбалары – көне түркі жазба тарихи-мәдени ескерткіш. Осыған орай, бұл ерлік дастандарда тарихи, мәдени, географиялық, саяси деректер бар. Сол кездегі халықтың өмірінен, тұрмыс-тіршілігінен, салт-дәстүрінен хабар береді. Ұлы қағандардың жорықтары әдемі, көркем тілмен баяндалған. Жас ұрпақты батырлыққа, батылдыққа, өз елінің патриоты болуға шақырады. Оған тасқа жазылған ескерткіштердегі Күлтегін мен Тоныкөктің ерліктері дәлел болмақ.

3-топ. Орхон-Енисей жазбалары Түркі қағаны Білге мен оның інісі Күлтегінге, ақылшы, кеңесші Тоныкөк сияқты атақты, беделді азаматтарға арнап тұрғызылған. Жырға арқау болған негізгі мәселелер – елдің тәуелсіздігі, береке-бірлігі. Мысалы, Күлтегін жырында Түрік Қағанаты жерінің кеңдігі, әскери жорықтары, халқының болашағы, жыр қып жазуға түрткі болған жағдайларға баяндалған. Сол кездегі түркілердің өмірінен мағлұмат берген. Бұл тарихи құлпытастар құнды жәдігерлер болып саналады.

Қорыта келе, оқушының сөздік қорын дамытудың басты көзі – кітап оқу болса, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде мәтінмен жұмыс арқылы олардың сөздік қорын молайтуға болады. Олардың ойының жүйелі, мазмұнды әрі нақты, дәлелді болуы үшін мұғалім сабақ барысында проблемалық сұрақтар қоя отырып та олардың сөздік қорының дамып, толығуына ықпал ете алады.

ӘДЕБИЕТ:

1. Аханов К.Тіл білімінің негіздері – Алматы, Өлке баспасы, 2010. - 560б
2. Болғанбайұлы Ә., Қалиұлы Ғ., Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы, А., 2003. Оқу құралы. – Алматы: Санат, 1997. - 256 б.
3. Жалмаханов Ш.Ш. Қазақ тілінің лексикологиясы және стилистикасы, Оқу-әдістемелік кешен. – Алматы: Отан, 2018. -144 б.
4. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 13-том / Құраст. А. Фазылжанова, Н. Оңғарбаева, Қ. Ғабитханұлы және т.б. - Алматы, 2011. - 752 б.
5. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 10-том. / Құраст.: М.Малбақов, Н.Оңғарбаева, А.Үдербаев және т.б. – Алматы, 2011. -752 б.
6. Жапбаров А. Оқушылардың сөздік қорын байыта оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. – Алматы: Эверо, 2015. -240 б.
7. Сәдуақасов Ә. Қазақ тілінен методикалық құрал. – Алматы, 1941.

UDC 94(560):355.48

Kamysbek S.S.,
Bachelor degree student
«6B01701- Pedagogical Faculty of Foreign Languages»
Ablaikhan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: saramooonie@gmail.com

PROBLEMS OF INCLUSIVE EDUCATION IN THE 21ST CENTURY AND POSSIBLE SOLUTIONS

Abstract: This article deals with inclusive education, its goals and importance, problems and difficulties of inclusive education, and possible solutions and development of inclusive education.

Key words: "inclusive education", "special children", "needs".

Everyone has the right to life, to liberty, to security of person and to quality education.

Despite progress in education over the past decade, millions of children and youth still lack access to quality education. Learning opportunities remain unequally distributed. According to UNESCO, one in five

children, adolescents and young people around the world are completely deprived of education. Today, more than 262 million children and adolescents are out of school. The reasons are poverty, location, disability, gender and language. Children with disabilities are disproportionately excluded from schools without meaningful educational opportunities.

Inclusive education is a process that integrates all children into the educational process, regardless of their disability.

Inclusive education creates an individualized curriculum and approach to special children in order to provide them with a quality education and opportunities like other students.

The purpose of inclusive education is not only to help children with special educational needs to get a quality education, but also to overcome discrimination against children with serious physical or mental disabilities and assume equality of treatment for all people, but also to create special conditions for children with disabilities.

Inclusive education is based on an ideology that ensures equal treatment of all people, but creates special conditions for children with special educational needs.

The group of special children includes children with diagnoses of hearing, vision, speech, intelligence, behavior, loco motor, psycho-speech development, autism and complex disorders.

There are other educational options for children with disabilities:

- Homeschooling;
- Distance learning;
- Special schools and boarding schools;
- Correctional classes in general education schools.

Children with special needs adapt better in general education schools than in special schools, because there they gain social experience. In addition, healthy children studying together with children with special needs develop tolerance and responsibility.

An inclusive approach in education is based on the following principles

1. A person is valuable irrespective of his/her abilities and successes.
2. Each of us can think and feel.
3. All people require each other.
4. A quality education can only be obtained through real communication.
5. Any one of us should have the right to communicate and be heard by those around us.
6. Each of us requires help and friendship from our peers.
7. Students make the most progress in what they can do, not in what they can't do.
8. Diversity improves all areas of human life.

These days, there are many unresolved problems and challenges which must necessarily be overcome in order to provide meaningful and comfortable learning for all children.

Challenges faced in implementing inclusive education:

1. Inadequate training of teaching staff working on the inclusive education model.

Teachers in mainstream schools, who have never encountered the specifics of teaching children with different health issues, often do not have the necessary knowledge, techniques and methods of special education process, even though they have undergone professional development courses. Teachers do not have the necessary qualifications both to correct children's impairments and to involve them in the educational process.

Not all teachers have the necessary qualifications and knowledge to work with special children or are even afraid to work with such children.

2. There are inclusive education institutions only in big cities. While educational services for children with disabilities in our country are limited, in small communities young disabled people cannot expect to receive a complete education for economic reasons, so they study only in remedial schools.

3. unpreparedness of society to accept children with disabilities. Negative attitudes towards children with special needs are still strong in society. For example, parents of healthy children often don't want their children to study together with disabled children, they are afraid that this form of education will lead to a low quality of knowledge. In order to change these stereotypes it is necessary to educate the population.

4. Insufficient funding for inclusive education institutions. There is a lack of special technical equipment for children with special educational needs. To develop this form of education, it is necessary to provide schools with special technical facilities and equipment, to equip rooms for remedial classes, speech therapy and medical rooms, halls for physical therapy, sensory rooms.

This will require:

- Quality acoustic aids for the deaf and hearing impaired;

- Ramps, lifts and wheelchairs for young children with mobility impairments;
- Innovative aids for the blind and visually impaired.

One of the big challenges of inclusive education is that some teachers are not prepared to work with special children because of psychological 'barriers', such as

- Fear of the unknown
- Fear of the harm that inclusion can do to others
- Negative attitudes and prejudices
- Professional insecurity on the part of the teacher
- Unwillingness to change
- Psychological unpreparedness to work with 'special' children.

Social interaction. Children with special needs have problems with social interaction, learning in a mainstream school on the basis of inclusive education, there are two options for the outcome of the educational process and the development of social skills.

First, the child will study in a classroom with more tolerant children and with a professional teacher who is qualified in the field of inclusive education. The school is also equipped with all the necessary equipment. With the support of classmates and the teacher, your child will feel more confident and comfortable in social interaction, which will help in the learning process. After all, one of the advantages of learning in a general school on the basis of inclusive education is not only getting a full education, but also the development of social skills.

The second outcome is unpreparedness and inexperience of the teacher, rejection and bullying by classmates, and as a result – unwillingness to learn and go to school in a child with special needs.

These problems of inclusion require a unified and comprehensive program, improvement of regulations, financial support, logistical and personnel support, as well as assistance from qualified specialists, such as psychologists, defectologists, speech therapists, medical workers, social workers, teachers and educators.

For the effective development of inclusive education it will be necessary to :

- Provide early corrective assistance to preschoolers with disabilities.
- Create a curriculum with a variety of methods.
- Take into account the age, personality, health, individual characteristics, abilities and desires of each student;
- To include effective psychological and pedagogical support in the educational process.
- Create comfortable conditions for students with disabilities.
- To instill in children, parents and teachers tolerance and empathy for children with disabilities;
- Increase the number of qualified specialists;
- Create conditions to improve the qualifications of the teaching staff;
- To analyze the results of each student;
- Conduct extracurricular and leisure activities.
- Develop a system of online education.

According to **H. H. Malofeev's** research, the successful formation of an inclusive educational environment in an educational institution is based on a well-organised and well-functioning infrastructure of specialised psychological and pedagogical care for children with special educational needs, the participation of specialists in general and special pedagogy, educational psychologists, speech therapists, social teachers and medical staff in the educational process.

Inclusive education is one of the good opportunities for the development of the field of education and opportunities. Due to inclusive education, pedagogical methods are developed, new programs and methods are created. However, inclusive education, despite the good idea, is difficult to implement because of some problems mentioned above. In addition, every year the problem of inclusive education is gaining momentum, and the problems are gradually being solved.

REFERENCE

1. https://www.unesco.org/en/inclusion-education (accessed: 27.04.2023)
2. https://www.unicef.org/eca/children-disabilities (accessed: 28.04.2023)
3. https://additioapp.com/en/what-is-an-inclusive-education/ (accessed: 26.04.2023)
4. https://www.obrazov.org/info/articles/aktualnye-problemy-inklyuzivnogo-obrazovaniya-detey-s-ovz/ (accessed: 25.04.2023)
5. https://informburo.kz/cards/inklyuzivnoe-obrazovanie-kak-v-kazahstane-uchat-detey-s-osobymi-obrazovatelnymi-potrebnostyami.html (accessed: 26.04.2023)

UDC 373.24

Kashkinbaeva Z.K.,
Candidate of Pedagogical Sciences
M.Kh. Dulaty Taraz Regional University,
Taraz, Kazakhstan
Kelimanova J.M.
Senior lecturer
M.Kh.Dulaty Taraz Regional University,
Taraz, Kazakhstan
e-mail: zagira_k@mail.ru

THE ESSENCE AND CONTENT OF MODERN EDUCATIONAL TRENDS

Abstract: this article discusses the current trends in global education. Based on the changes taking place in the world, employer demands and trends in the labor market, education trends are also changing. It is written that through education, a new way of thinking of people is being formed, aimed at recognizing themselves as part of the global system, and digitalization is increasingly changing the labor market, increasing the need for professionals with developed digital skills.

Keywords: trends in global education, trends in the labor market, digitalization, a set of professional skills.

Қашқынбаева З.Қ.,
Педагогика ғылымдарының кандидаты
М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік
университеті, Тараз, Қазақстан
Келиманова Ж.М.,
Аға оқытушы
М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік
университеті, Тараз, Қазақстан

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ТРЕНДТЕРІНІҢ МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ

Түйін: Аталмыш мақалада қазіргі кездегі әлемдік білім беру трендтері туралы айтылады. Әлемде болып жатқан өзгерістер, жұмыс берушілердің сұраныстары және еңбек нарығындағы тенденциялар негізінде білім беру тренттері де өзгеріп отырады. Білім беру арқылы өзін жаһандық жүйенің бөлігі ретінде тануға бағытталған адамдардың жаңа ойлау тәсілі қалыптасатындығы мен цифрландыру еңбек нарығын барған сайын өзгертіп, дамыған цифрлық дағдылары бар мамандарға деген қажеттілікті арттыратындығы туралы жазылған.

Тірек сөздер: әлемдік білім беру трендтері, еңбек нарығындағы тенденциялар, цифрландыру, кәсіби дағдылар жиынтығы.

Кашкынбаева З.К.,
Кандидат педагогических наук
Таразский региональный университет
им.М.Х. Дулати, Тараз, Казахстан
Келиманова Ж.М.,
Старший преподаватель
Таразский региональный университет
им.М. Х. Дулати, Тараз, Казахстан

СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТРЕНДОВ

Аннотация: в данной статье речь пойдет о современных мировых образовательных трендах. Образовательные тренды также меняются на основе изменений, происходящих в мире, запросов

работодателей и тенденций на рынке труда. Было записано, что благодаря образованию формируется новый образ мышления людей, направленных на признание себя частью глобальной системы, и что цифровизация все больше меняет рынок труда и увеличивает потребность в специалистах с развитыми цифровыми навыками.

Ключевые слова: мировые образовательные тренды, тенденции на рынке труда, цифровизация, набор профессиональных навыков.

Modern realities and trends in the development of society and technology make fantastic images of the future more accessible. Of course, flying machines and robot assistants are still far away, but active digitalization and the need to solve global problems began to affect the work of people and their attitude. The education of the future consists not only of high-class professionals who can work, earn money and benefit themselves, their family or society. Now it is aimed at creating people who take responsibility for their work, as well as for the world around them. It is formed on the basis of the changes taking place in the world, the demands of employers and trends in the labor market. Google conducted extensive research in Future of Education and set 2 new trends for 2023.

Trend 1: Increased Need for people who can participate in solving global problems.

As the world is faced with a new set of global problems, education systems are becoming a central point in the search for solutions to new challenges, be it issues related to Ecology, Society, the global economy or health care. Through education, a new way of thinking of people is formed, aimed at recognizing themselves as part of the global system. The first step towards achieving this goal is the formation of basic skills of students.

Also, experts note the importance of skills that have not lost their relevance since the beginning of the pandemic in 2020. Among the most important skills: emotional adaptation and stability; responsibility; empathy. These soft skills allow a person to adequately perceive life even in the face of uncontrolled changes in the environment, and even in conditions of high uncertainty, thanks to stability and adaptation, a person can take on the role of a leader and influence the situations around him.

Trend 2: Changing the basic set of professional skills

Digitalization is increasingly changing the labor market with each turn, increasing the need for professionals with developed digital skills.

According to the 2020 World Economic Forum, by 2025, as a result of technological changes, 97 million new jobs will be created and 85 million jobs may disappear. In addition, half of the daily tasks currently performed in all sectors can be automated in the coming decades. This sets the task for educational systems: to determine which skills will be valuable in the future and which will not.

Another urgent task for educational systems and educators is to provide students with relevant skills and knowledge that will allow them to independently build their career trajectory. Today, many professions acquire a flexible structure of the necessary skills: it is not enough just to be a developer, you also need to be able to organize testing or team work according to the Scrum methodology. The task of educators is to show that expanding the possible horizons for subsequent study is not a reason for panic, but allows students to find their own educational course and choose key competencies.

The most relevant future skills until 2025 include: analytical thinking and innovation. This is an opportunity to analyze new, non-trivial tasks, as well as offer creative and effective solutions. Active approach to education. A person with such an attitude builds his studies as a single strategy aimed not only at the tasks currently relevant, but also at subsequent professional development. An integrated approach to solving problems. To solve problems and tasks, a person attracts different skills from different areas, combines hard and soft skills, finds new knowledge. Critical thinking and analysis. The ability to analyze information, adequately assess your skills, ideas and results will remain one of the priorities for a long time.

The development of technology, globalization and mass digitalization, as well as the events of the last few years, such as the coronavirus pandemic, have had a profound impact on modern society, and with it on the education system. In this material, we will show 10 of the main 2023 education trends that are now being actively introduced into schools and universities.

1. Continuous learning (Lifelong Learning)

Information in the modern world is being updated at a tremendous speed-what everyone is talking about today, tomorrow, may no longer be relevant. New technologies are emerging, and the demand for professions that no one has known about recently is growing. It is sad to realize this fact, but often you did not have time to graduate from the University, and your education is outdated. The only way to maintain the necessary level of competence and keep abreast of what is happening in the world is through continuing education.

2. General digitalization

Every year there is a steady increase in Internet users around the world. For this reason, the trend towards the digitalization of education remains with us for a long time. The transition to distance learning, the creation

of a digital environment for students will only support it. For example, it is easier for universities to start courses online than to accept all those who wish to study face-to-face.

3. Massive open online courses (MOOC)

A trend that follows from the previous two. The main thing is to create educational platforms with courses from the most prestigious universities in the world. Such massive open online courses effectively cope with two tasks:

Allows as many people as possible to access relevant knowledge.

Make the learning process more open and interactive.

4. Gamification

The game becomes a necessary element of modern education. There was even a special term Edutainment, combining the concepts of "training" and "entertainment". In practice, the gamification of the educational process attracts schoolchildren and students to learning, helps to develop creative thinking and flexible skills, which are very important in the modern world.

5. VR and Ar technologies

Together with gamification, virtual and augmented reality technologies are used in education. This helps to expand the boundaries of perception, make the educational process voluminous and interesting, bring theory and practice as close as possible. VR and Ar technologies allow you to take a new look at the educational process. In addition, their effectiveness is confirmed by various experiments.

6. Active project work

Real life and employers expect from yesterday's graduates not theoretical knowledge, but practical skills. For this reason, the role of independent work of students increases. Solving complex tasks, participating in brainstorming, preparing cases come to the fore. Now students can find and study any information themselves. Teachers spend less time explaining the material and more time organizing teamwork.

7. Agile and Scrum-technologies

These are new approaches to the methods of organizing the educational process. They allow you to break it down into short parts, strengthen teamwork on projects and constantly monitor the result of training. Students are taught these technologies to take responsibility for each stage of work and maintain high motivation. Agile and Scrum are the main methods of working in IT companies, that is, students acquire useful skills that will be useful for rapid professional growth.

8. Adaptive learning

A trend that is becoming more and more popular and based on the fact that education must be adapted to the needs of each student. With the development of artificial intelligence, it has become possible to create the most individual learning path that takes into account the cognitive characteristics of each student. True, such programs are not suitable for humanitarian education and constantly changing areas. But it's only a matter of time.

9. Integrated approach

Includes interdisciplinary learning. Let's look at a specific example. In classical medicine, a disease is a physical illness that can be treated with medication or surgery. A specialist using an integrated approach takes into account the disease not only from the point of view of the physical body, but also the psychological state of a person, his relationship with a loved one, etc. Interdisciplinary skills allow you to learn the subject from different angles, which can be useful for becoming a sought-after specialist.

10. Changing the role of the teacher and chatbots

Checking knowledge is still the task of the teacher, but now there are services for the development of chatbots. They automate the process and simplify the work of teachers. The teacher ceases to be the only source of knowledge. Now he creates and oversees the educational process. It bears such important tasks: attracting students to study, maintaining motivation, inventing and directing interactive projects, teaching them to think and critically perceive information.

REFERENCE

1. Accenture. (2020). It’s Learning Just Not As We Know it. Dublin, Ireland: Accenture.
2. ACU (2019). Race and Ethnicity in Higher Education: A Status Report. Washington, DC: American Council on Education.
3. APA (2018). World Mental Health Surveys International College Student Project: Prevalence and Distribution of Mental Disorders. Washington, DC: American Psychological Association.
4. BAL Global. (2018, May 30). State Department announces new restrictions on visa validity for some Chinese nationals. BAL Global.
5. Benson, M.T. (2019, January 17). Michael Bloomberg: Channeling His Inner Johns Hopkins. InsideHigherEd.

УДК 94(560):355.48

Керимбаева Б.Т.,
PhD, қауымдастырылған профессор
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті
Ақтөбе, Қазақстан
e-mail: Kerimbaeva-bota@mail.ru

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЖЕЛІЛІК КОММУНИКАТИВТІК МӘДЕНИЕТІН ДАМЫТУ

Түйін: Қазіргі білім берудегі ғаламдық өзгерістер бұқаралық ақпараттық-коммуникативтік құралдары мен интернет желісінің жедел дамуы әсерінен болды. Интернет желісінің білім берудегі әлеуеті ғылым дамуының жаңа бағыттарының ашылуына, оқыту мен тәрбиелеудің жаңа формалары мен әдістерінің мазмұнына ықпал етті. Бұл өз кезегінде: оқу процесінде ақпараттық технологияларды қолдану; білім беруде ақпараттық технологияларды қолдануға болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлау; білім беруді басқаруды ақпараттандыру; білім беру ұйымдарының ақпараттық инфрақұрылымын жетілдіру; білім беруді цифрландыруды нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету бағытында жүйелі әрі нәтижелі шешімдер қабылдауды қажет етеді. Ұсынылып отырған бұл мақалада интернет технологиясының дамуы жағдайындағы болашақ мұғалімдердің желілік мәдениетінің құраушысы болатын электрондық коммуникация құзыреттілігінің мәні мен мазмұны зерделенген, желілік коммуникативтік орталардың білім беруді іске асырудағы мүмкіндіктері айқындалған.

Тірек сөздер: коммуникация, электронды коммуникация, болашақ мұғалім, форум, вики, блог, чат бот.

Kerimbayeva B.T.,
PhD, associate professor
Zhubanov University
Aktobe, Kazakhstan
e-mail: Kerimbaeva-bota@mail.ru

DEVELOPMENT OF NETWORK COMMUNICATION CULTURE OF FUTURE TEACHERS

Abstract: Global changes in modern education are caused by the rapid development of mass media and the Internet. The educational potential of the Internet has contributed to the discovery of new directions in the development of science, the content of new forms and methods of teaching and upbringing. This, in turn, is: the use of information technologies in the educational process; professional training of future teachers for the use of information technologies in education; informatization of education management; improvement of the information infrastructure of educational organizations; it requires the adoption of systematic and productive decisions in the direction of regulatory and legal support for the digitalization of education. This article examines the essence and content of electronic communication competencies that will become a component of the network culture of future teachers in the context of the development of Internet technologies, identifies the possibilities of network communication environments in the implementation of education.

Keywords: communication, electronic communication, future teacher, forum, wiki, blog, chat bot.

XXI ғасырдың басында коммуникация қазіргі қоғамдағы ақпарат оның әсері белгілі бір мақсаттарға жету үшін көбірек қолданылатындығына байланысты жаңа деңгейге көтерілді. Интернет коммуникациясы енді жаңа құрал емес, өйткені ол байланыс орнатуға көмектеседі, ақпарат алмасуды, өзін-өзі көрсетуді қамтамасыз етеді. Бүгінгі таңда интернеттің негізгі функциясы-ақпарат алу ғана емес, сонымен бірге коммуникация. Бүгінгі таңда Интернет енетін заманауи ақпараттық технологиялар қарқынды дамып келеді. Коммуникацияның элеткронды түрі біздің өміріміздің әр түрлі аспектілерін қамтиды, өйткені ғаламдық ғаламтордағы аудитория жылдан-жылға абсолютті және салыстырмалы өлшемдерде өсуде. Интернет-коммуникация тек бұқаралық ақпарат құралы ғана емес, сонымен қатар мәдениетаралық коммуникация құралы болып табылады. Ол ұлттық шекаралардан асып түсетін және ақпараттық ресурстарды біртұтас жүйеге біріктіретін жаһандық ортаға айналады. Интернет пен әлеуметтік желілер, атап айтқанда, қарым-қатынас түрі мен жылдамдығына ғана емес, сонымен қатар тілге және оның кейінгі өзгеруіне де айтарлықтай әсер етеді. Әңгімелесушіні көре алмау және оның бет-әлпеті мен қимылдарын қабылдай алмау коммуникацияның эмоционалды мазмұнын жеткізуге арналған көптеген графикалық белгілердің (символдар, сандар, суреттер) пайда болуына себеп болады [1].

Интернетке бағдарланған "электрондық коммуникация" термині коммуникация әртүрлі электрондық әдістер мен орталар арқылы жүзеге асырылатын жерде енгізіледі. Электрондық коммуникация - бұл ауызша және вербалды емес фазаларды, мәтіндік хабарламаларды, электрондық

поштаны, әлеуметтік желілерді және т.б. қамтитын кең термин. Электрондық коммуникация - онлайн оқытудың негізгі факторы. Мұғалім электронды оқытудың білім беру технологиясын қолданудың сәтті жолы екенін дәлелдеу үшін жеткілікті электронды коммуникативті құзыреттілікке ие болуы керек. Электрондық коммуникативтік құзыреттіліктің болашақ мұғалімдерде қалыптасуының жеткілікті деңгейі білім алушылардың электрондық оқытудағы жетістігіне әсер ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады. Электрондық коммуникативтік құзыреттілік шеңберіндегі вербалды емес сигналдарды білім алушылардың назарын аудару үшін пайдалана алады.

Электрондық коммуникация құзыреттілігі электрондық байланыс электрондық құрылғыларды, сымды немесе сымсыз пайдалану арқылы ақпаратты беру процесі ретінде анықталады. Коммуникацияның бұл түрі мәтіндік, аудиовизуалды және интернет хабарламалары, телефон қоңыраулары, факстар, бейнелер, электрондық пошталар және т.б. арқылы жүзеге асырылады. Құзыреттілік - адамның білімді ешқандай кемшіліктерсіз беру немесе оны тактикалық әдістермен өзгерту қабілеті ретінде түсініледі. Бұл адамның электрондық құрылғыларды іздеу, оқыту, оқыту, қарым-қатынас және т.б. сияқты әртүрлі мақсаттарда пайдалану қабілеті. Электрондық оқыту саласында электрондық құзыреттілік бағдарламалық өнімдерді, Power Point презентацияларын, мобильді қосымшаларды және т.б. пайдалана отырып, материалды дайындау және беру үшін АКТ-ны пайдаланудағы электрондық оқытушының интерактивті дағдыларымен өлшенеді [2].

R.Makhachashvili, I. Semenist зерттеулерінде білім беру процесін цифрландыру жөніндегі төтенше шаралармен модельденген және өзгертілген цифрлық саладағы инновациялық білім беру коммуникациясының жүйелік алғышарттары мен парадигматикалық құрылымы зерттелген. Зерттеу нысаны жаһандық цифрлық ортадағы инновациялық білім беру коммуникациясы болып табылады. Ғаламдық цифрлық ортада жаңа білім алу саласындағы коммуникацияның инновациялық сипаты формальды және семантикалық компоненттер мен технологиялық (цифрлық) құралдардың статикадағы коммуникацияның макроқұрылымының мазмұнды сипаттамаларын шоғырландырумен және түпкілікті динамикалық өзара іс-қимылымен анықталады. Цифрлық саладағы инновациялық білім беру коммуникациясының парадигмасы (көпөлшемді, күрделі, динамикалық жүйе ретінде) оның пайда болуы, өмір сүруі мен дамуының бірқатар біліктілік шарттарымен анықталатын болмыстың лингвокогнитивті өзектілігінің ең толық сандық және сапалық құрамдас бөлігі ретінде анықталады. Зерттеу нәтижелері коммуникация теориясын, ақпарат теориясын, философияны, білім беруді және электрондық оқытуды, семиотиканы, цифрлық гуманитарлық ғылымдарды қамтитын білім беру коммуникациясы парадигмасының пәнаралық синтезін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді [3].

Технология коммуникацияға байланысты кедергілерді жеңуге көмектесті. Спикерлер немесе студенттер интернеттегі қарым-қатынасты коммуникацияның мүмкін әдісі ретінде түсінеді. Бұл технологияны қабылдау білім алушылар мен оқытушыларға өмір бойы білім алу тәжірибесін берді. Интернеттегі коммуникация экономикалық тұрғыдан тиімді және тиімділік пен әлеуметтік өзара әрекеттесуді арттырады [4].

Онлайн қауымдастық - бұл желідегі адамдар ортақ құндылықтарға немесе мүдделерге негізделген технологиялар арқылы кеңістікте жинайтын қарым-қатынастың жаңа түрі. Онлайн қауымдастық күшті өзара әрекеттесу, ультра уақыт пен кеңістіктік өзара әрекеттесу, жоғары еркіндік, орталықсыздандыру және т.б. сияқты сипаттамаларға ие. Интернеттегі қауымдастықтың өсуі қызығушылықтар мен эмоциялардың ұқсастығын негіздейді, топтар арасындағы жоғары жиілікті өзара әрекеттесу арқылы эмоционалды байланыс орнатады, содан кейін онлайн-экологиялық және мәдени алмасуды қалыптастырады. Желілік қауымдастық дәстүрлі физикалық кеңістік пен таныстар шеңберінің шектеулерін еңсереді және адамдар арасындағы байланыс кеңістігін кеңейтеді [5].

S.Fedushko, K.Molodetska зерттеуінде онлайн-коммуникацияның тиімділігін арттыруды қамтамасыз ететін онлайн-сервистердің антагонистік мінез-құлқы жағдайында онлайн-қауымдастық әкімшілерінің шешім қабылдау тәсілдері келтірілген. Бүгінгі таңда әлеуметтік интернет қызметтерінің ақпараттық кеңістігіндегі артықшылыққа пайдаланушылар мен олардың қауымдастықтары деструктивті мазмұнды таратудың жоғары жылдамдығы және олардың арасындағы байланыстардың орталықтандырылмаған сипаты арқылы қол жеткізіледі. Осылайша, әлеуметтік интернет қызметтеріндегі онлайн қауымдастықтар ақпараттық кеңістіктегі тұлғааралық және топтық цифрлық байланыс үшін ортақ мүдделер орталығы ретінде маңызды рөл атқарады. Онлайн қауымдастық - бұл олардың кәсіби мәселелерін шешуге және олардың мүдделерін қанағаттандыруға көмектесетін әлеуметтік интернет қызметтерінде пайда болатын және жұмыс істейтін қауымдастық түрі. Әлеуметтік интернет қызметтерін пайдаланушылар желіні одан әрі жақсарту үшін жұмыс істеу үшін осы ортақ мүдделі онлайн топтарға бірігеді. Онлайн қауымдастық пайдаланушылары - бұл онлайн қауымдастық мүшелері, әлеуметтік интернет қызметтері жасаған профильдері бар пайдаланушылар [6].

Болашақ мұғалімдердің желілік коммуникативтік мәдениетін дамытуда интернет технологияларының мүмкіндіктерін пайдалану тиімді: телеконференциялар, әлеуметтік желіліер, форумдар, чат-бот технологиясы, блог-технологиясы, вики-технология және т.б.

Интернет-дискурстың танымал және қарқынды дамып келе жатқан жанрларының бірі-форум. Форум (forum)-кейінірек оқу үшін тақырыптар бойынша жіктелген хабарламалармен бөлісуге арналған веб-беттер ("тақырыптар"). Форумдар қонақтарға арналған кітаптарға ұқсас, бірақ қатысушылар анықтайтын белгілі бір тақырыпқа ие. Интернет-форум-бұл веб-сайт немесе веб-сайт бөлімі. Бұл сөйлеудің бекітілген формасына байланысты басқа салаларда баламасы жоқ асинхронды байланыс құралы. Байланыстың бұл түрі бүкіл әлемде 15 жыл бойы өте танымал болды.

Форум - бұл қарым-қатынастың мүлдем жаңа тәсілі. Бұл зерттеу үшін қызықты, өйткені қатысушылар сөйлеудің "гибридті" түрін қолданады (ауызша және жазбаша мәтіндерді араластыру). Форумдағы байланыс - бұл байланыс асинхронды түрде болатын арнайы электронды әңгіме.

Блог (ағылш. блог, Web log) - бұл оқиғалардың интернет-журналы, интернет-күнделік, оның негізгі мазмұны мәтін, суреттер немесе медиа бар үнемі қосылатын жазбалар болып табылады. Шын мәнінде, бұл авторлық фотосуреттермен немесе бейнематериалдармен бірге жүретін желілік эпистолярлық жанрдың дамуы. Әдетте, олар кері хронологиялық тәртіпте орналастырылады (жоғарғы жағындағы соңғы жазба). Блог-бұл әлеуметтік желіге жиі ұқсайтын мезгіл-мезгіл жаңартылатын сайт. Бұл студенттік жұмыстарды желіде жариялаудың ең оңай әдістерінің бірі. Блогтар тек баспа мәтінінен тұруы мүмкін немесе суреттер мен фотосуреттер, аудио және бейнелер болуы мүмкін.

Вики-бұл гипермәтінді құру және редакциялау, сақтау, құрылымдау үшін еркін таратылатын құрал, ол мәліметтер базасының беттерін немесе фрагменттерін оңай байланыстыруға көмектеседі.

"Вики" терминін (Гавай тіліндегі wikiwiki "жылдам-жылдам" сөзінен шыққан) алғаш рет У.Каннигем жылдам гипермәтіндік өзара әрекеттесу үшін wikiwiki веб – ортасының тұжырымдамасын сипаттау үшін қолданған. 1995 жылы пайда болған алғашқы вики-сайт У.Каннингем құрған "Портленд үлгі қоймасы" болды. Бұл технологияны қолданудың мысалы ретінде Wikipedia онлайн энциклопедиясын атауға болады (http://www.wikipedia.org)

Чат-бот (ағылш. - chatterbot) - есту немесе мәтіндік әдістер арқылы сөйлесетін компьютерлік бағдарлама. Чатботтар немесе виртуалды сұхбаттасушылар диалог жүйелерінде әртүрлі практикалық мақсаттар үшін, соның ішінде тұтынушыларға қызмет көрсету немесе ақпарат жинау үшін қолданылады. Кейбір чатботтар табиғи тілді өңдеудің күрделі жүйелерін қолданады, бірақ сонымен бірге көптеген қарапайым кілт сөздерді сканерлеу жүйелері бар, содан кейін көптеген кілт сөздермен сәйкес келетін немесе дерекқордан алынған формула үлгісіне ұқсас жауап таңдау.

Заманауи чатботтың алғашқы прототипі 1960 жылдары пайда болды. "Чатбот" терминін Майкл Молдин 1994 жылы сөйлесу бағдарламаларын сипаттау үшін ұсынды. Чат-боттар — қарым-қатынастан ойын-сауыққа дейін, медициналық кеңес беруден бастап мамандандырылған қолданбалы шешімдер арқылы тауарлар мен қызметтерге тапсырыс беруге дейін, эмоцияларды танудан бастап клиентке бағытталған ақпараттық жүйелерді қолдау қызметтеріндегі күрделі консалтингтік міндеттерді шешуге дейінгі әртүрлі мәселелерді шешуге қабілетті әмбебап құралдар.

Ағылшын тілін үйрену үшін ең көп қолданылатын чатботты қарастырайық.

Mondly - iOS, Android және web сияқты көптеген жүйелерде қол жетімді 33 тілді үйренуге арналған платформа; оны 190-нан астам елде 50 миллион адам пайдаланады. Mondly чатботы пайдаланушыларды күнделікті жағдайларда, үйренетін тілді қолдануға шақыратын сабақтарды ұсынуға бағытталған. Оның барлық тілдеріне арналған жеке сценарийлерден басқа, Mondly-дің маңызды жетістігі-негізгі сөз тіркестерінің мәліметтер базасын құру, мүмкіндігінше нақты қарым-қатынасты дамыту, естеліктерді сақтау, адам сияқты ойлау және сөйлеу, дос болу және эмоционалды байланысқа көмектесу.

Cleverbot өзінің жасанды интеллект бағдарламалық жасақтамасының брендіне ие, оның негізгі тұжырымдамасы контекст болып табылады. Cleverbot (ағылш. – "ақылды бот") - бұл ағылшын тілінде адамдармен сөйлесу үшін жасанды интеллект алгоритмін басшылыққа алатын веб-бағдарлама. Cleverbot әр пайдаланушы үшін әртүрлі сұхбаттасушы болуға, сондай-ақ пайдаланушыларды әңгімеге шын жүректен тартуға тырысады.

"Andy-ағылшынша чат Робот" чат–ботын 1 млн. астам білім алушы пайдаланады. "Andy" құрылғыға онлайн-маркеттерден тегін жүктеуге болады. "Andy" ауызекі сөйлеу тәжірибесіне назар аударады, осыған байланысты бот студентке күнделікті тақырыптар жиынтығын ұсынады: ауа-райы, хобби, жұмыс және т.б. сонымен қатар, бот жасаушылар грамматика мен жаңа сөздерді үйренуге арналған модульдерді де енгізді. "Andy" виртуалды оқытушысы түсіндірмелері бар күнделікті грамматикалық сабақтар мен материалды игеру тестін ұсынады, бот анықтаманы, сөзді қолдану мысалын және көмекші аудиовизуалды материалдарды береді, грамматикалық ережелерді ұсыну процесінде геймификация элементтерін қолданады.

"Вася-виртуалды ағылшын тілі мұғалімі" боты да мобильді қосымшалардың онлайн-нарықтары арқылы таралады. "Вася" қызметтерін 100 мыңнан астам пайдаланушы пайдаланады. "Вася" чат-боты білім алушылардың сөйлеу дағдыларын жетілдіреді, грамматикалық ережелерді түсіндіреді, жаңа сөз тіркестерін енгізеді, тыңдау дағдыларын үйретеді.

@English4you_bot Чат-боты Telegram тегін мессенджер платформасында іске асырылды, онда 500 млн. астам жүктеу бар. Пайдалану үшін жоғарыда аталған бағдарламалық өнімді орнатып, оны іздеу сұранысы арқылы виртуалды көмекшілер базасында атауы бойынша табу керек. @English4you_bot боты оқыту режимін таңдауға мүмкіндік береді: "сөздер мен идиомалар", "ағылшын тілін есту" және "сөздерді, идиомаларды және сандарды білу тесті". Бұл бот тірі диалогты қолдау үшін техникалық функционалдылыққа ие емес. @English4you_bot Чат-боты "сұрақ-жауап" режимінде жұмыс істейді, яғни білім алушы бот хабарламасына бот ұсынған нұсқалардың ішінен бір жауапты таңдайды.

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландыратын грант негізінде (№AP13067801) орындалды.

ӘДЕБИЕТ

1. Leleka T. O. The Internet communication as a new language phenomenon //Publishing House “Baltija Publishing”. – 2023.-P. 258
2. Antro Swathy, J., William Dharma Raja, B., & Viji., B. E-Communicative Competence: The Fundamental Phase in E-Teaching. John Foundation Journal of EduSpark, 2021. №3(3), -P.36-43.
3. Makhachashvili R., Semenist I. V. Systemic Paradigm of Innovative Educational Communication in The Digital Realm //Proceedings of the 16th International Multi-Conference on Society, Cybernetics and Informatics. – International Institute of Informatics and Systemics, USA, 2022. – Т. 1. – С. 11-16.
4. Sugandha, S. and Veer, C. Online Communication System During Corona Crisis: A Case Study on Individual’s Communication Confidence level, Management and Finance Bulletin, 2022.,№1(1),-P.1-16.
5. Xin X., Jiang D. On the Innovation Mechanism and Communication Path of Philosophical Thinking in Innovative Community Environment //Journal of Environmental and Public Health. – 2022. – Т. 2022. –P.1-9
6. Fedushko S., Molodetska K., Syerov Y. Decision-making approaches in the antagonistic digital communication of the online communities users //Social Network Analysis and Mining. – 2023. – Т. 13. – №. 1. – С. 1-14.

[1]**Куанбай Ж.І.**, [2]**Клычева Ә.**, [3]**Қайдарбаева Н.**
[1,2,3]Қ.Жұбанов атындағы
Ақтөбе өңірлік университеті
Ақтөбе қ., Қазақстан
e-mail:[2]asemgulklycheva@mail.com,
[3]nkaydarbayeva@bk.ru.
©Куанбай Ж.І., Клычева Ә., Қайдарбаева Н., 2023

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа: Мақалада жалпы білім беретін мектептерді ерекше білімді қажет ететін оқушыларға биология сабағын өткізуде қолданылатын әдіс-тәсілдер айқындалды. Олардың оң және теріс нәтиже беретініне көз жеткізілді.
Түйінді сөздер: Инклюзивті білім беру, жалпы сөйлеу тілінің дамымауы, дидактика, әдіснама

Аннотация: В статье определены методы и приемы, применяемые при проведении уроков биологии для учащихся общеобразовательных школ с особыми образовательными потребностями. Было установлено, что они дают как положительные, так и отрицательные результаты.
Ключевые слова: Инклюзивное образование, общее недоразвитие речи, дидактика, методология

Annotation: The article defines the methods and techniques used in conducting biology lessons for students of secondary schools with special educational needs. It has been found that they give both positive and negative results.
Keywords: Inclusive education, general underdevelopment of speech, didactics, methodology

Кіріспе. Қазіргі таңда әлемдегі ең өзекті мәселелердің бірі – инклюзивті білім беру.

Инклюзивті білім беру – барлық балалардың дамуындағы ерекшеліктеріне қарамастан, білім алуға және әлеуметтік бейімделуге тең жағдай жасау жүйесі. Инклюзив – сөзі латын тілінен аударғанда «өзімді қосқанда», ал ағылшын тілінен аударғанда «араластырамын» деген мағынаны білдіреді. Демек, мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру жүйесіндегі қалыпты дамыған құрбыларының ортасына қосу әр мемлекеттің заңында қарастырылған, яғни әрбір баланың білім алуға құқықтары бар және оны жүзеге асыруға құқылы. [1, 59б].

Білім беру жүйесіне оң өзгерістер, яғни осы мұқтаждықтарды қанағаттандыру мақсатында жаңалықтар енгізілуде. Осыған орай, инклюзивті білім берудің негізгі 8 принципі туындайды. Яғни ол мына принциптер:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.
2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір бала үшін жетістікке жету өзінің мүмкіндігіне қарай орындай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.
8. Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді. [2, 48б].

Зерттеу жұмысының мақсаты- инклюзивті білім берудің тарихының зерттелу деңгейін анықтау.

Алғашқы кезеңде мүмкіндігі шектеулі балаларды ғана қамтыған инклюзивті білім беру мазмұны қазіргі таңда келесі категориялармен толықтырылған: девиантты мінез-құлықты балалар; жетім балалар; босқын балалар; мектептері жоқ елді мекендердің балалары және дарынды балалар. Егер, мүмкіндігі шектеулі балалар категориясындағы 5 нысан (көруі, естуі, сөйлеуі, тірек-қимыл жүйесі, психикалық дамуы бойынша) ұзақ мерзімді инклюзиямен қамтылатын болса, әлеуметтік ортаға бейімделу қиындықтары бар балалар (мигрант, оралман отбасы балалары) белгілі бір мерзімнен кейін инклюзия есебінен шығарылады[3, 12-13б].

Зерттеу жұмысының мақсаты-ерекше білім беруді қажет ететін балаларға қолданылатын әдіс-тәсілдердің тиімділігін анықтау.

Зерттеу әдістері

Ерекше білімді қажет ететін балалардың қалыпты оқушылардан қабылдауы төмен екендігін ескеріліп, дидактикалық ойындар арқылы ойлау қабілетін дамытуға болатынына көз жеткізілді.

Тәжірибе барысында қолданылған әдістер:«Пазл» әдісі ,«Жасырынбақ»,«Попкорн», «Сөзжұмбақ» (LEARNING APPS), «Сиқырлы ұяшық» (WORDWALL),«Суреттер сөйлейді»,«Суретті боя», «Ойлан тап»,«Өзгерісті тап»,«Постер» әдісі (топтық жұмыс), «Рафт» әдістеріне талдау жасалынды.

Зерттеу нәтижелері мен талдау

Білім беру жүйесінде даму мүмкіндігі шектеулі балаларға айрықша орын бөлінген. Бұл балаларға қатысты біздің алдымызда тұрған негізгі міндет – олардың әлеуметтік ақталуы мен бейімделуіне, қоғамдағы толыққанды өмірге дайындалуына жағдай жасау және көмек көрсету қажеттілігі айтылған.

Бүгінгі таңда қоғамдағы ахуалды мәселелердің бірі- сөйлеу мен интеллектінің бұзылуы кезінде тілдің барлық компоненттері, яғни фонетика, лексика, грамматиканы игеруде кемшіліктердің көптеген балаларда кездесуі.

Жалпы сөйлеу тілінің дамымауы – есту қабілеті мен зияты әдеттегідей дамыған балалардың дыбыстық, мағыналық жағына қатысты сөйлеу тілі жүйесінің барлық компоненттерінің қалыптасуының бұзылуынан болатын әртүрлі күрделі тіл кемістіктері.Жалпы сөйлеу тілінің дамымауын (ЖСТД) Ресейлік дефектология ғылыми зерттеу институтының Р. Е. Левина бастаған ғалым қызметкерлер (Н. А. Никашина, Г. А. Каше, Л. Ф. Спирова, Г. И. Жаренкова және т.б.) 50-60 жылдары мектеп жасына дейінгі және мектеп жасындағы балалардың тіл кемістіктерін жан-жақты зерттеулердің қорытындысының нәтижесінде ғылыми тұрғыдан негіздеді. Жалпы сөйлеу тілінің дамымауы алалия, афазия, ринолалия, дизартрия сияқты күрделі сөйлеу патологияларының түрлерінде байқалуы мүмкін[4].

Сөйлеу тілінің дамымауының 3 деңгейі анықталды. Соңғы жылдары 4 ші деңгейдің де пайда болу себептері анықталды.

Жалпы сөйлеу тілі дамымаған балаларға биология сабағын оқытуда қолданылған әдістер ұсынылды.

«Пазл» әдісі – басқатырғыш, адамды ұшқыр ойлауға үйрететін һәм логикасын дамытатын ойын түрі. Ойын үлкен көлемдегі біртұтас суреттің жеке-жеке бөлшектерін жинап құрастыру арқылы жүргізіледі.Ең алғаш рет пазлды ойлап тапқанДжон Спилсбери болды. оқушыларға арнап географиялық

карта жасайды, одан соң Жағрафия пәнін қызықты өткізу үшін түрлі әдістерді іздейді. Ізденімпаз Джон картаны ағаш тақтайшаға желімдеп, патшалықтардың шекаралары бойынша қияды. Содан кейін шәкірттеріне орындарын дәл тауып қоюды тапсырады. Дәл осылай ең алғаш пазл дүниеге келген. Аталмыш ойын түрінің білім жүйесінде айтарлықтай нәтиже беріп, оқушылардың ойлау қабілетінің дамуына үлкен үлес қосқандықтан, Спилсбери өмірінде басқатырғыштың географиялық негізде отыз түрін жасап кеткен. Өзі дүниеден өткеннен кейін әйелі Сара Мэй пазлды жасап сатып, оның ісін жалғастырған. Қазіргі таңда бұл мектеп қабырғасындағы оқушылар үшін ойлау және логикалық қабілетін арттыру мақсатында, сабақты қызықты етіп өткізу үшін арнайы қолданылатын дидактикалық ойын түрі. Әдіс 3-ші тоқсанның «Энергия және қозғалыс» бөлімі, «Энергия көздері және түрлері» тақырыбыны бойынша берілді. Күн энергиясы мен су энергиясының суреттері бойынша пазл қиындылары қиылып, оқушыларға ұсынылды. Екі оқушының берген жауаптары оң болды.Бірақ олар сурет бойынша түсіндіру этапына келген, өз ойларын жеткізуден бас тартты.Ал үшінші оқушы орындаудан мүлдем бас тартып, жан-жағына алаңдап, басқа нәрсемен айналысып кетті. Сонымен қатар бұл әдісті 4 ші тоқсанның «Экология және тұрақты даму» бөлімі, «Экожүйе құрамбөліктерінің өзара қарым-қатынасы» тақырыбы бойынша қайта қолданылды. Бастапқы көрсеткішке қарағанда үш оқушының да тапсырманы орындаужылдамдығы артып, әрі сурет бойынша өз ойларын түсіндіруден еш қысылмай 5 сөйлем көлемінде жауап беріп оң нәтиже көрсетілді..

«Жасырынбақ» әдісі бұл- шатасқан әріптердің ішінен, тақырыпқа сәйкес сөздерді табуға арналған дидактикалық ойын түрі.Ең алғаш бұл ойын Ұлыбританияда ойлап табылған. Алғашында бұл ойын 6 немесе 5 әріптен тұратын сөздерді табу болып жасақталған.Кейіннен мектеп қабырғасында бұл ойынды WORDWALLприоложениясына енгізіліп, кез-келген адамға қолдануға қолайлы етіп жасақтаған. Бұл әдіс тек биология пәнінен ғана емес кез-келген пән бойынша белгілі бір тақырып көлемінде, оқушылардың есте сақтау қабілетін арттыру мақсатында, сабақты қорытындылау кезінде қолдануға арналған беленді әдіс түрі. Сонымен қатар бұл әдістің мақсаты, оқушының жылдамдығын арттыру және ойды жүйелеу қабілетін дамыту болып табылады. Әдіс 3ші тоқсан «Энергия және қозғалыс» бөлімі,«Бұлшықет құрылысы» және «Адам қаңқасының құрылысы» тақырыбы бойынша берілді. Оқушылар кестенің ішінде, шатасқан әріптердің арасынан тақырып бойынша сөздерді табуы қажет. Бастапқыда олар мұғаліммен бірге орындауға мәжбүр болды. Әйтсе де, олар дұрыс бағыт-бағдардың нәтижесінде өз беттерінше тапсырманы түсініп, орындай алды. Сонымен қатар бұл әдіс тек қана бір рет емес, алдағы сабақтарда да жиі қолданылған әдістердің қатарына кірді. Әрдайым осы тапсырманы үздіксіз орындаудың нәтижесінде оқушының күннен күнге тапсырма орындауда жылдамдығы артқандығы байқалады. Бұл әдіс оң нәтиже берді.

«Попкорн» әдісі-өткен тақырып пен жаңа сабақты байланыстыру мақсатында, ой қозғау сұрақтарын қою арқылы жүзеге асырылатын әдіс.Аталмыш әдістемұғалім сабақ тақырыбын жариялайды. Оқушыларға сұрақтар қойылып, мұғалімнің шақыруы бойынша орнынан тұрып, сұрақтарға тиісті жауаптарын айтады. Бұл әдістің мақсаты оқушының функционалды түрде сыни ойлауды және белсенділігі мен қызығушылығын артыру және талқылау дағдыларын дамытыуға қол жеткізу. Әдіс өткен сабақты қорытындылау мақсатында 2 рет көлемінде қолданылып көрді.Алғаш рет «Тірі және өлі табиғаттағы үдерістер» бөлімі «Тірі организмдердің тітіркендіргіштері» тақырыбы көлемінде сұрақтар қойылды. Оқушылар берілген сұрақтарға жауап беруден қиналды. Уақыт өте «Энергия және қозғалыс бөлімі», «Қатты, сұйық, газ тәрізді денелердің қысымы» тақырыбы бойынша қолданылды. Бұл кезде де оқушылар сұрақтарға жауап беруден қиналды. «Білмеймін, үнсіздік» сияқты ишарамен кері байланыс жасады. Бұл әдіс теріс нәтиже берді.

«Суретті боя» әдісі-түрлі композицияларды қарындаштармен, бояулармен немесе маркерлермен және де басқа көркемдік құралдармен бояуға арналған контурлық суреттер. Ең алғашында адамдар суреттерді тасқа қашап салатын болған. Олар алғысы келетін нәрсенің бейнесін жасаған кезде визуализацияның өзіндік әдісі пайда болды. Сондай-ақ, кейбір ғалымдар суреттердің көмегімен ежелгі адамдар тарихта із қалдырғысы келді деп болжайды. Ең алғаш суреттерді бояу XIV ғасырда бастау алған. Леонардо да Винчи, Паоло Веронес сияқты танымал тұлғалар суретшілер символы ретінде бізге таныс болып келетін әйгілі сруетшілер. Ал қазіргі таңда суретті бояуды әдіс ретінде қолданып оқушылардың қол моторикасын, түсті, пішінді ажырату, қиялын, көру және қозғалыс анализаторларын дамыту мақсатында қолданады. Суретті салу, бояу арқылы оқушының шығармашылық жағы дамып, өмірге түрлі түсті бояулар арқылы қарауына үлкен септігін тигізеді. Бұл әдіс «Тірі және өлі табиғаттағы үдерістер» бөлімі «Организмдердің бөліп шығаратын өнімдері» тақырыбы бойынша орындалды. Жасыл эвгленаның суреті беріліп, сурет бойынша түстерді ажыратып бояу керек болатын. Алайда екі оқушының тапсырмаға реакциясы теріс болды. Тапсырма орындаудан бас тартып, қарсылық білдірді. Үшінші оқушы тапсырмаға оң нәтиже берді. Суретте берілген түстерді ажыратып, ережені сақтай отырып суретті бояй алды.

«Суреттер сөйлейді» әдісі-берілген тақырыпқа байланысты суреттерге қарай отырып, өз ойларын ортаға салу арқылы пікірлерін білдіруге арналған әдіс түрі. Бұл әдіс арқылы оқушы өз ойларын нақты әрі нық айтуға, қоғаммен белсене араласып, өзін кез келген ортаға тез сіңісіп кетуіне жағдай туғызады. Сонымен қатар оқушының диалог жүргізуіне және функционалды ойлау қабілетін арттыра отырып, практикалық тапсырмалар арқылы түсініктерін кеңейтуге арналған әдістің бір түрі.Бұл әдісті «Табиғатты қорғау» бөлімі «Қазақстандағы экологиялық мәселелердің себептері» тақырыбы бойынша берілді. Оқушылар сурет бойынша қазіргі таңдағы экологиялық проблемалардың туындау себептері туралы өз ойларын жеткізу қажет болды. Екі оқушы өз ойларын жақсы жеткізе алды. 5-6 сөйлем көлемінде проблема неден туындағаны туралы сөз қозғай алды. Оң нәтиже берді Ал бір оқушының дауысы жәй шығып, айналасынан ұялып, қысылу сияқты проблемаларға ұшырап теріс нәтиже берді.

«Ойлан тап» әдісі- бұл адамдар ойлап тапқан ең әмбебап ойын. Барлық жастағы балалар ойлан тап әдісін жақсы көреді. Бұл ойын кез-келген тақырыпты өте қарапайым және күрделі нәрселерді оқушыларға жеңіл әрі түсінікті жеткізеді. Жалпы ойын көңілді әрі пайдалы, шығармашылықты дамытады, заттардың атаулары мен сыртқы түрін есте сақтауға көмектеседі.Балалардың ойлау қабілетін, ой ұшқырлығын арттыра отырып, жинақы болуға және балалардың тілін дамыту, сабақты өз бетінше орындауға айналамен таныстыру, сана - сезімдерін қалыптастыру,тез және дұрыс шешім қабылдауға баулуға бағытталған. Бұл әдіс «Табиғатты қорғау» бөлімі, «Экологиялық мәселелерді шешу жолдары» тақырыбы бойынша берілді. Тапсырмада ағаштан қандай өнімдер алынатындығын анықтау қажет. Яғни суретте қарындаш, көлік, дәптер, бөтелке тәрізді заттар берілген. Солардың ішінен оқушылар ағаштың материалынан жасалынатын нәрселерді табуға тиіс. Үш оқушыға осы тапсырманы орындатқан кезде, үшеуінен де оң нәтиже алдық. Оқушылар берілген суреттерден дұрыс элементтерді белгілеп, оң нәтиже көрсетті.

«Өзгерісті тап» әдісі-бұл екі ұқсас суреттің арасындағы айырмашылықты табуды қажет ететін қарапайым ойын. Барлық суреттер әдемі, ерекше дизайнда жасалған.Бұл көңілді балалар ойындары, олар балаларды бақылаушы болуға, тез ойлауға және назар аударуға үйретеді. Мұндай назар аударатын ойындар өте қарапайым болып көрінеді, бірақ олар икемді ойлауды дамытуға көмектеседі, оқу мен шығармашылықтағы жетістіктерге ықпал етеді. Айырмашылықтарды іздеуге арналған қызықты онлайн ойындар табандылықты, егжей-тегжейге назар аудара білуді және суретті тұтас және оның элементтері ретінде дұрыс қабылдауды дамытады. Мұндай қабілеттер балабақша мен мектептегі сабақтарда пайдалы болады."Өзгерісті тап" ойындары балаларға ұнайды, өйткені олар жарқын суреттерді, қызықты тапсырманы және құмарлықты іздеу процесін біріктіреді. Балалар бірден қызықты іс-шараға қатысады және Суретті суреттен кейін зерттеуге қуанышты. Сіз жалғыз немесе достарыңызбен кезекпен немесе дистилляциямен ойнай аласыз. Сондай-ақ, сіз біздің сайтта бар нұсқалар негізінде өз нұсқаларыңызды ойлап тауып, сурет сала аласыз.Бұл әдіс белсенді әдістердің қатарына кірді. Бір емес бірнеше тақырып бойынша қолданылу барысында оқушылардың есте сақтау қабілеттері жақсы дамығандығы байқалды. Үш оқушыға да бұл әдіс оң нәтиже берді.

«Постер құру» әдісі-бұл қағазға немесе басқа материалға басылған парақ, оған қысқаша ақпарат ұсынады. Мұндай плакаттар материалды визуализациялауға мүмкіндік береді, бұл оқушының оңай және тез сіңуіне ықпал етеді. Плакаттар оқулық мәтінімен және мұғалімнің әңгімесімен көрнекі суреттерді байланыстыруға көмектеседі. Егер постер әдісі сабақта қолданылса, кез-келген сабақ қызықты болады. Оқушылардың назарын аудару әлдеқайда оңайырақ болады.Бұл әдістің мақсатытоптық жұмыста қолдану барысында оқушылар бір-бірімен пікір алмасады, дәлелдейді, өз ойларын ортаға салады. Пікірлер алмасу кезінде нәтижесінде оқу материалдарын жылдам және жақсырақ игереді, қиындықтарды бірге шешеді.Сонымен бірге сабақтың ұйымдастыру кезеңінен бастап қорытынды бөліміне дейін диалогтық оқытуды қолдану балалардың тілін дамытуда көп көмегін тигізеді. Оқушыларға бұл әдіс теріс нәтиже берді. Олар топтық жұмыста кішкене кедергілерге тап болды. Басқа оқушылармен постер бойынша сабақты қорғау қиынға соғып, орындаудан бас тартып, жан-жағына алаңдап, басқа оқушыларға сабақ үстінде кедергі келтірді.

«Рафт» әдісі- «РАФТ» (роль, аудитория, форма, тақырып) стратегиясы бойынша оқушылар оқылған мәтінге байланысты топтарға бөліне отырып, түрлі рольдерді орындау арқылы хабарламалар жасайды. Мысалы, президент (роль) болып, белгілі бір тақырып бойынша халыққа (аудиторияға) үндеу (форма) жолдауы мүмкін, немесе радиодан, теледидардан сөйлеу т.б. Тақырыпты оқытушы әдетте сабақ тақырыбына байланысты беереді. Мұғалім оқушының өз «қойылымдарында» тақырыптан ауытқымай, оқу материалын толық ашып, көрсетуін қадағалау керек. Әдістің мақсаты: оқушының креативті ойлау қабілетін дамыту, өзін кез-келген ситуациялық ортадан алып шығу, кез-келген жағдайға өзін қою арқылы сол проблеманы жүйелі шешуге бағыттау. Бұл әдіс «Табиғатты қорғау» бөлімі, Өз өлкеміздегі экологиялық мәселелерге талдау тақырыбы бойынша қолданылды. Оқушылар табиғаттағы белгілі бір объект болу арқылы адамдарға өз үндеуін айту қажет болды. Мысалы олар ауа болып, ауа адамдарға не

үшін қажеттегі, оның маңыздылығы сонымен қатар қазір оның не үшін ластанып жатқандығы туралы айту қажет. Оқушылар бұл тапсырмада өз ойларын жақсы жеткізе алды. Ойларын жүйелі түрде жеткізе алмаса да, қарапайым түрде жеткізуге тырысты. Әдіс оң нәтиже берді.

Қорытынды

Зерттеу қорытындысы бойынша жалпы білім беру мектептерінде ЕБҚ оқушыларына биология сабағын өткізуде қолданылған әдіс-тәсілдердің тиімді және тиімсіз жағы анықталды. Солардың ішінде оқушыларға«Пазл» әдісі, «Өзгерісті тап» әдісі , «Жасырынбақ» әдісі, «Ойлап тап» әдісі, «Рафт» әдісі оң нәтиже беретіндігіне көз жеткізілді.

ӘДЕБИЕТ

1. Тоғаева А., Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға Инклюзивті білім беру жүйесінің қажеттілігі мен маңыздылығы. «Инклюзивті білім берудің даму ерекшеліктері: Халықаралық тәжірибе және отандық практика» материалдар жинағы Астана, 2017. б-59
2. Бердиева Г.К., Инклюзивті білім беру-болашақ кепілі.«Инклюзивті білім берудің даму ерекшеліктері: Халықаралық тәжірибе және отандық практика» материалдар жинағы Астана, 2017.б-48
3. М. Оспанбаева, Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі. Алматы, 2019. б-12-13 Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі.
4. Тлеулесова М.А., Жалпы сөйлеу тілінің дамымауы. 45 minut.org-сайты, Ақтөбе 2018.
5. Губатова С.Г., Уровни речевого развития у детей с общим недоразвитием речи. г. Краснодар, Россия 2021, б-207-209.
6. Архипова Е.Ф., Если у ребенка общее недоразвитие речи. Москва, Россия 2017. Б-39-40.

ӘОЖ 519.7

Кулыбеков А.Е.,
Магистрант
«7М01701 – Қазақ тілі мен әдебиеті»
І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
Талдықорған, Қазақстан
e-mail: a.kulybekov@yandex.ru
Ғылыми жетекші: **Асылова Р.О.,** ф.ғ.к.,
білім беру бағдарламасының жетекшісі

АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯНЫ МОРФОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНУ

Түйін: Бұл мақалада ақпараттық-коммуникативті технология әдіс-тәсілдерін қолдана отырып морфологияны оқыту ерекшеліктері баяндалады. Қазақ тілін оқытуда қолданылатын білім беру платформаларына сипаттама беріліп, тиімділігі айқындалады.

Тірек сөздер: Морфология, ақпараттық-коммуникативтік технология, әдіс-тәсілдер, дағды.

Kulybekov A.E.,
Graduate student
"7M01701 - Kazakh language and literature
" Zhetyssu University named after I. Zhansugirov
Taldykorgan, Kazakhstan
e-mail: a.kulybekov@yandex.ru
Scientific supervisor: **Asylova R.O.,** PhD,
head of the educational program

THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY IN TEACHING MORPHOLOGY

Abstract: This article explains the advantages of using information-communication technology methods to teach morphology. It describes the platforms used for learning the Kazakh language, emphasizing their effectiveness.

Key words: morphology, information and communication technology, methods and techniques, skills.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті - ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды

қалыптастыруға және кәсіби шындауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау;. . . оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді. Бұл міндеттерді шешу үшін, мектеп ұжымдарының, әр мұғалімнің күнделікті ізденісі арқылы, барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа практикаға, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттілігі туындайды [1].

Қазіргі заман талабы – оқытудың жаңа технологияларын меңгеру. Оқытудың жаңа технологияларының бірі – ақпараттық-коммуникативтік технология. Ақпараттандыру технологиясының дамуы кезеңінде осы заманға сай білімді оқушылар даярлау мұғалімнің басты міндеті болып табылады. Қоғамдағы ақпараттандыру процестерінің қарқынды дамуы жан-жақты, жаңа технологияны меңгерген жеке тұлға қалыптастыруды талап етеді.

Елімізде білім беру саласында жаңа ақпараттық технологияларды қолдану басты мақсат болып отыр. Ол тек қана техникалық құрал емес, сонымен бірге жаңа ақпараттық, коммуникациялық технология және білім беру жүйесіндегі сабақ берудің жаңаша әдісі болып отыр.

Ақпараттық-коммуникативтік технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді сауатты пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді [2].

Орта мектеп бағдарламасында оқушылар сөздердің жасалуы жайында түсінік алғаннан кейін, енді сөздердің түрленуі грамматиканың морфология бөлімінде өтіледі.

Оқушылар сөз тұлғасының бір сөз табынан екінші сөз табына ауысқанын білмей қалады. Осы тұрғыдан көптеген әдіс-тәсілдер қолданып, мұғалім өз шеберлігі арқасында оқушы санасына түсінік қалыптастыра білуі қажет. Бұл мәселелерді пайымдау нәтижесінде сөз құрамын меңгерту (түбір мен қосымшаның оқытылуы, біріккен сөздерді, қос сөздерді) мен сөз жасау тәсілдеріне жаттықтыру, оқушылардың сөзтануға деген ынтасына баса назар аударып жұмыс жүргізу қажет.

Оқушы ақыл-ойының даму дәрежесін оның тиісті фактілерге талдау, оқыту (синтездеу) қабілетінен байқауға болады. Қазақ тілін оқыту процесінде бала грамматикалық ұғымдар мен құбылыстардың қасиеттеріне талдау жасай отырып, олардың негізгі белгілерін ажыратады. Оқушының осы ой әрекеті сол дараланған белгілермен элементтерді топтастыру арқылы қаралып отырған грамматикалық ұғымдар мен құбылыстардың жалпы қасиеттерін айқындау мен яғни қорытумен байланысты. Мәселен, түбірлес сөздерді түсіндіру барысында оқушы берілген сөздердің мағынасы мен дыбыстық құрамы жағынан ұқсас бөлшектерін, түбірін табады (талдау), содан соң ол сөздердің барлығына тән жалпы сипатын анықтайды (қорыту). Осындай тілдік талдау барысында интерактивті тақтаны тиімді пайдаланған жөн.

Оқушылардың грамматиканы сапалы меңгеруі үшін сөздердің, сөйлемдердің немесе сөйлем мүшелері мен сөз таптарының өзара ұқсастығы мен өзгешеліктері фонетикалық, морфологиялық белгілері мен семантикалық мағыналарын салыстырудың маңызы зор. Мәселен, морфологияны өткенде, сөздерге морфологиялық талдау жасатуда оқушылардың тиісті сөздердің ұқсастығымен өзгешеліктерін ажыратуды талап етуге болады. Екінші кезекте осы тектес жаттығулармен жұрнақты салыстырып, олардың өзіндік мәнімен ерекшеліктерін дұрыс ажырата білуді үйрету мақсатында орындалады. Мәселен, сөздің мағынасын жұрнақ арқылы өзгертуге болатын мына типтес сөздерді салыстыру арқылы түсіндіріледі (іл – ілгіш, көп – көпшіл, іс – іскер т.б.).

Сөз таптары мен сөйлем мүшелері өткен соң қайталау кезінде олардың өзіндік ерекшеліктерін салыстыруды талап етуге болады. Мәселен, зат есім мен бастауыштың ұқсас белгілері ретінде олардың кім? не? кімдер? нелер? деген сұрақтарға жауап беретіні, ал олардың өзгешеліктері, зат есім, заттың, нәрсенің аты болып келетіні, олардың әртүрлі септіктерде тұратыны, жіктелетіні, ал бастауыштың сөйлемдегі ойдың иесі болатыны зат есім сияқты сөз табынан болатыны, атау септікте тұратыны сөйлем талдауда қаралып отырған, тілдік фактілерді салыстыру арқылы түсіндіріледі.

Осылайша, есімдік пен зат есімнің, есімдік пен бастауыштың ерекшеліктерін салыстыруға болады. Мұндай жұмыс оқушының бұл өтілген материалдар бойынша оқушы саналы, сапалы, тиянақты болуын қамтамасыз етумен бірге, олардың тілі мен ой дүниесінің баюына әсер етеді. Арнайы тәжірибе жүргізгенде оқушылар бұл сөздердің мағыналық жақындығын тек жүргізгенде оқушылар бұл сөздердің мағыналық жақындығын тез сезінетіні, ал фонетикалық, морфологиялық өзгешеліктеріне мән бермейтіндігі байқалады. Сөз таптарын өткен соң бұл сөздердің қай сөз табы болып тұрғанын оқушылар сөздерге сұрақ қойып ажыратуға, өз тарабынан көңіл бөлмейді. Ал мұғалім талап еткенде, ол сұраққа жауап беруге қиналады.

Оқу процесінде оқушыларды күрделі ой әрекетіне, абстракциялау әрекетіне баулып отыру қажет. Кез-келген күрделі құбылыстың әр алуан ерекшелігі болады, қойылып отырған мақсатқа байланысты

бірде-бір, енді бірде екінші қырын ажыратуға тура келеді. Сондықтан да оқытудың негізгі міндеті оқушыларға мақсатты түрде талдау жасай білуді, салыстыруды, абстракциялауды үйрету. Абстракциялауды үйрету дегеніміз – оқушының өтіліп отырған тілдік фактілердің грамматикалық түсініктердің жалпы ортақ және шын мәнінде негізгі өзекті белгілерін ажырата білуге үйретеді. Бұл оқушылардың салыстырып байқауына ұсынатын мысалдар, фактілер, құбылыстар сан жағынан едәуір көп болуы тиіс, сонда ғана ажыратылып отырар грамматикалық қасиеттермен белгілердің, құбылыстардың шын мәнінде жалпы ортақ екенін байқауға болады.

Қазақ тілінің оқытуда әр алуан жаттығу жұмыстарын ұйымдастыру арқылы оқушының логикалық ой жүйесі мен абстракциялық қабілетін арттырады, білімнің сапасы, тиянақты, толық болуына әсер етеді.

Қазақ тілі сабағында-ақпараттық коммуникативті технология әдістерін қолданудың тиімділігі – оқушының сабаққа деген қызығушылығын арттырып, ғылыми көзқарасын қалыптастырып, бәсекеге қабілетті оқушылар дайындауда маңызы зор. Бұл оқушының сапалы жұмыс істеуін, өзіне талап қоя алуын, жауапкершілігінің жоғары болуын, қойған мақсатына жетуін, шығармашылық қабілетінің артуын, топта жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады. Сабақта әрбір оқушының өзіндік ерекшеліктеріне, олардың бейімділігі мен қабілетіне, икемділігі мен қызығушылығына мән беру керек.

Мектеп мұғалімі үшін ақпараттық-коммуникативті технологияны пайдаланудың тиімді жақтары:

- ✓ уақытын тиімді пайдалануына және үнемдеуіне;
- ✓ білім дағдыларын тест арқылы тексеруге;
- ✓ онлайн немесе қашықтықтан білім беру мүмкіндігінің туындауы;
- ✓ керекті ақпаратты жылдам алу мүмкіншілігі;
- ✓ оқушының өз бетінше жұмыс жасауына ықпал етеді;
- ✓ оқушының танымдық ой-өрісінің кеңеюіне, дүниетанымының ұлғаюына ықпал етеді;
- ✓ экономиялық жағынан тиімді;
- ✓ ақпараттық-технология мүмкіндіктерін қолдана отырып, білімін өз бетімен толықтыруға дағдыланады;
- ✓ ақпараттық-коммуникативті технологияны қолдану арқылы визуалды/ аудиалды дағдыны қалыптастыруға орасан зор мүмкіншілік алады;
- ✓ жеке қабілеттеріне қарай шығармашылық жұмыстарға белсене араласып,белгілі бір ғылыми білім саласында өз мүмкіндігін көрсете алады.

Ақпараттық-коммуникативті технологияны жетік меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, адамгершілік, рухани, азаматтық, кәсіптік және басқа да көптеген адами қабілетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өз-өзін дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Сондықтан да мұғалімнің алына қойғаан басты міндеті -оқушыға тек сапалы білім беріп қана коймай, сонымен қатар оның болашақ азамат ретінде қалыптасуына ат салыса білуі қажет.

Сабақта ақпараттық-технологияны пайдалану сабақтың тиімділігі мен құзіреттілігін арттырып, білім берудің табысты болуына оң ықпалын тигізері анық. Ақпараттық-коммуникативтік технологияны барлық деңгейлерде жүйелі пайдалану арқылы сабақтарда алынған ақпаратқа талдау жасай білуге, ақпаратты дұрыс таңдау жауапкершілігін қалыптастыруға және өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландырады. Ақпараттық-коммуникативтік технология негізінде – оқытудың жаңа моделін құруға жол ашады.

Ақпараттық технология сабақты ерекшелендірудің, түрлендірудің, дараландырудың тәсілі ғана емес, сонымен қатар сабақты ерекше жаңа пішінде ұйымдастырудың мүмкіндігі. Ақпараттық технологияның көмегімен жүргізілетін сабақтарда – оқушы өзін белсенді және еркін ұстай алады. Қазақ тілі сабағында ақпараттық технологияны енгізу арқылы сабақтың белсенділігін арттыруға, дамыта оқыту идеясын жүзеге асыруға, сабақты шапшаң жүргізуге, оқушының жеке жұмысының көлемін көбейтуге болады. Сабақта ақпараттық және коммуникативтік технологияны кеңінен пайдалану үйреншікті, қалыпты жағдай ретінде қарастырылғаны жөн. Бүгінгі күні кез-келген мұғалім қазақ тілі пәні болсын, не болмаса басқа пәндер болсын ақпараттық коммуникативтік технологияны пайдалану арқылы әртүрлі сабақтарға әдістемелер дайындап және оны жоғары деңгейде жеткізе білсе, сабақтың тартымды әрі қызық болатыны анық. Мұндай сабақтар оқушыларды басқа әлемге, ақпараттар әлеміне тарту арқылы сол әлемді өз көзімен көруге, көргенін сыныптастарына жеткізу барысында тіл дамыту мүмкіндігіне ие болады.

Морфологияны оқыту барысында төмендегі білім беру платформалары білімді терең меңгертуде айтарлықтай көмектесе алады:

SOCRATIVE – бұл оқу орындарында сабақта тестілеу өткізу үшін онлайн-сервис. Socrative тестерді құру, іздеу және тарату, сондай-ақ тестілеу жүргізу құралы болып табылады [3]. Морфология бойынша алған білімдерін қорытындылап, қайталау үшін пайдаланған тиімді екені тәжірибе барысында анықталды. Артықшылықтардың ішінен игерудің қарапайымдылығы мен жағымды сыртқы түрін атап

өткен жөн. Сервистің ерекшелігі мобильді құрылғыларға арналған қосымшаларды пайдалану және оқушылар үшін тіркеу қажеттілігінің болмауы болып табылады: сайтқа тіркелу және кіру арқылы мұғалім қосымшаны пайдаланатын немесе сайтқа кіретін кез келген адам қосыла алатын бірегей коды бар лобби жасайды. Сондай-ақ сервис сайт әкімшілігі дайын және тексерілген тесттермен кең деректер базасына ие. Тестілеудің 3 түрлі тәртібі бар:

1. *Instnt Feedback* – оқушылар жауапты өзгертуге және тіпті уақытша сұрақ жіберіп, оны кейін қалдыра отырып, рет-ретімен қойылған сұрақтарға жауаптарды таңдайды.

2. *Open Navigation* – оқушылар кез келген тәртіпте жауап бере алады және жауаптарды өзгерте алады. Дегенмен, тест аяқталғанға дейін мұғалім оқушының қандай жауап жасағанын көреді.

3. *Teacher Paced* – мұғалім қандай сұрақ келесідей болатынын өзі таңдайды және сұрақ жіберіп немесе қайталауға құқылы. Морфология бойынша алған білімдерін қорытындылап, қайталау үшін пайдаланған тиімді.

Тестілеу кезінде мұғалім Нақты уақытта тест өткізу барысын бақылай алады: кестеде оның әртүрлі сұрақтарға кім және қалай жауап беретіні белгіленеді Тест аяқталғаннан кейін, мұғалім Google дискісіне нәтижелерді сақтай алады, оларды электрондық пошта арқылы жібере алады

FLIPPITY – бұл Google кестелері негізінде сабақты қызықты өткізуге арналған, әртүрлі интерактивті оқыту тапсырмаларын құруға болатын онлайн-қызмет. Функционалдылығы бойынша Flippity LearningApps, Quizziz, Classtools сияқты танымал қызметтерге ұқсас [4].

Flippity интерфейсі ағылшын тілінде, бірақ интуитивті интерфейске ие. Сондай-ақ, қызметпен жұмыс жасағанда, сіз браузерге салынған автоматты аудармашыны пайдалана аласыз.

Қызметке тіркелу қажет емес, бірақ онымен жұмыс істеу кезінде сізге Google есептік жазбасы қажет болады, сондықтан оны алдын-ала жасау керек, өйткені интерактивті тапсырмалар Google кестелеріндегі мәліметтер негізінде жасалады, қызмет толығымен ақысыз.

MORPHO.KZ – Қазақ тілі агглютинативті тіл. Яғни, сөз формалары мен грамматикалық құрылымдар «кілт» суффикстерін сөздің негізіне жабыстыру арқылы жасалады. Morpho.kz қызметі сөздерге осы «кірпіштерді» дұрыс қосуға көмектеседі. Осы немесе басқа сөздің қазақ тілінде қалай жіктелгенін білу үшін оны өріске енгізу керек. Сайт барлық мүмкін нұсқаларда сөз формаларын береді [5].

LIVEWORKSHEETS – бұл мұғалімдерге интерактивті жұмыс парақтарын құруға мүмкіндік беретін құрал. Мұғалімдер дәстүрлі баспа жұмыстарын PDF форматында немесе Word құжаттары түрінде жүктейді, содан кейін оларды бірнеше форматтарды, сүйреп апарып тастау немесе көрсеткілерді біріктіру сияқты әртүрлі форматтарды қолдана отырып, интерактивті жұмыс парақтарына айналдыра алады, қажет болған жағдайда аудио немесе бейнені қамтиды [6]. Сондай-ақ мұғалімдер сөйлеу жаттығуларын жасай алады, онда оқушылар микрофон құралын пайдаланып ауызша сөйлеу дағдыларын дамыта алады. Сонымен қатар платформада басқа желі қолданушылары жасаған көптеген жаттығуларға тегін қол жеткізе аласыз. Бұл платформа қазақ тілінің морфологиясын меңгертуде таптырмас әдіс-тәсілдердің кеніші.

Ақпараттық технологияны қолдану, оқушыларда шынайы өмірлік жағдайлар келтіріліп, бірігіп шешу мәселелері ұсынылады, рольдік ойындар пайдаланылады, білгірлігінің қалыптасуы барысында жеке белсенді позициясын қалыптастыруға жағдай тудырады, қарым-қатынас дағдыларын орнықтырады, сыни тұрғыдан ойлауға үйретеді.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолдану және онымен тиімді жұмыс жасай білуі, қазіргі заманда мұғалімнің қаншалықты сауатты әрі шебер маман екендігін көрсетеді.

Ақпараттық-коммуникативтік технологияны пайдаланып оқыту мынандай нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- оқу материалын терең түсіну;
- оқу мотивациясының артуы;
- алған білімнің неғұрлым ұзақ уақыт есте саталуы;
- білім беруге жұмсалатын шығынның азаюы.

Заман талабына сай күнделікті сабақ барысында бейне және аудио- құрылғыларды, теледидарды, компьютерді, электронды оқулықты, интерактивті тақтаны, мақалада сөз етілген білім беру платформаларын қолдану оқушылардың тілді үйренуге, грамматикалық талдаулар жасауға, ең бастысы олардың шығармашылықпен жұмыс істеуіне жағдай жасайды.

ӘДЕБИЕТ

1. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_

2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студентов пед. вузов и системы повышения квалификации педагог. кадров / Под ред. Е. С. Полат. – 2-е изд.; стер. – М.: Академия, 2005. – 272 с.

3. www.socrative.com
4. flipity.net
5. morpho.kz
6. liveworksheet.com
7. Уразова М.С. Білім берудегі ақпараттық және коммуникациялық технологиялар: Кешендер курсы / М.С. Уразова.- Талдықорған: І.Жансүгіров атындағы ЖМУ, 2015. – 49б.
8. Бөрибекова Ф. Тіл дамыту сабақтарында ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану [Электрондық ресурс] / Ф. Бөрибекова, Н.Ж. Жанатбекова. – Талдыкорган, 2013.
9. Мұхамбетжанова С.Т., Мелдебекова М.Т. Педагогтардың ақпараттық- коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша құзырлылықтарын қалыптастыру әдістемесі. Алматы: ЖШС «Дайыр Баспа», 2010.

ӘӨЖ 82-1/-9

Қыдырханова Альмира Кеңесқызы,
Магистрант
7М01701 – «Қазақ тілі мен әдебиеті»
Іліяс Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті
Талдықорған, Қазақстан
e-mail: almira.kydyrkhanova@mail.ru

ФОЛЬКЛОРЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ТҮРЛЕРІН ҚОЛДАНУ

Түйін: Аталмыш мақалада қазіргі тұста қазақ фольклорының оқушылардың ой өрісіне әсерін инновациялық технологиялық арқылы оқытудың жолдары деген жайтты алып, оның болмыс бітімі мен құрылымын оқытудың зәрулігі айтарлықтай өскендігі атап көрсетіледі.
Тірек сөздер: фольклор, оқушылар, инновациялық технологиялар

Abstract: this article emphasizes that at present, the need for teaching the structure and structure of life has significantly increased, taking into account the innovative technological ways of teaching the influence of Kazakh folklore on the field of thought of students.
Keywords: folklore, schoolchildren, innovative technologies

Фольклор - атадан балаға мұра болып келе жатқан көне туындыларымызыдың бірі, поэзияның ерекше түрінің туындысы болып табылады. Фольклор мен әдебиет арасында, фольклор мен әдеби сын арасында жақын байланыс бар.

Әдебиет пен фольклор, ең алдымен, олардың поэтикалық жанрлары мен жанрларымен қабаттасады. Тек әдебиетке тән және фольклорда мүмкін емес жанрлар бар (мысалы, роман) және керісінше, фольклорға тән және әдебиетте мүмкін емес жанрлар бар (мысалы, қастандық). Әдебиет пен фольклордағы жанрлар бойынша жіктеу мүмкіндігі - бұл поэтика саласына қатысты факт.

Фольклортанудың міндеттерінің бірі - жанр категориясын және әр жанрды оқшаулау және зерттеу міндеті, ал бұл міндет әдеби.

Фольклордың маңызды және күрделі міндеттерінің бірі - шығармалардың ішкі құрылымын, қысқаша айтқанда, композициясын, құрылымын зерттеу.

Поэтикалық тілдің құралдарын зерттеу - таза әдеби міндет. Фольклордың өзіне тән құралдары бар (параллелизм, қайталау және т.б.) немесе әдеттегі поэтикалық тілдің құралдары (салыстырулар, метафоралар, эпитеттер) әдебиетке қарағанда мүлдем басқа мазмұнмен толтырылған. Мұны әдеби талдау арқылы ғана анықтауға болады.

Фольклордың өзіне тән, әдеби шығармалар поэтикасынан өзгеше ерекше поэтикасы бар. Фольклор мен әдебиет арасындағы тығыз байланыс қана емес, сонымен қатар фольклор - бұл әдеби тәртіптің құбылысы. Ол поэзия түрлерінің бірі. Фольклор өзінің сипаттау элементтерінде әдебиет ғылымы болып табылады. Бұл ғылымдар арасындағы байланыстың тығыз болғаны соншалық, біз көбінесе фольклор мен әдебиет пен соған сәйкес ғылымдар арасында тең белгі қоямыз. Әдеби талдау фольклорлық поэтиканың құбылысы мен заңдылығын ғана анықтай алады, бірақ оларды түсіндіре алмайды.

Қазақстан мектебінің алдына қойып отырған мақсаты — инновациялық оқыту технологиясы арқылы оқу мен тәрбие жұмысын дамыту, еліміздің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсарту бағытында оқушыларға жүйелі, нақты білім беру. Әлемнің жетекші елдерінің көпшілігі білім беру жүйесін, білім берудің мақсатын, мазмұны мен технологияларын оның нәтижесіне қарап бағалайтын

болды. Білім берудің қазіргі негізгі мақсаты білім алып, білік пен дағды, іскерлікке қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке — ақпаратты өзі іздеп табу, талдау және ұтымды пайдалану, жылдам қарқынмен өзгеріп жатқан бүгінгі дүниеде лайықты өмір сүру және жұмыс істеу болып табылады. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер — бүгінгі мектеп оқушылары, мұғалім оларды қалай тәрбиелесе Қазақстан сол деңгейде болады. Сондықтан ұстазға жүктелетін міндеттер ауыр» деген болатын. Қазіргі заман мұғалімінен тек өз пәнінің терең білгірі болу емес, тарихи танымдық, педагогикалық — психологиялық сауаттылық, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылық талап етілуде. Бұл заман талабына сай білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқытудың озық технологиялары мен инновациялық әдістерді сабақ үрдісінде тиімді пайдалана алатын білігі мен білімі жоғары ұлағатты ұстаз болу керек деген сөз. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында: «Жоғарғы білімді дамытудың негізгі үрдісі мамандар даярлаудың сапасын арттыру, қарқынды ғылыми-зерттеу қызметімен ықпалдастырылған инновациялық білімді дамыту,... білім беру мен ақпараттық технологияларды жетілдіру болып табылады». — деп атап көрсетілген. Сондықтан қазіргі кезеңде оқытудың инновациялық технологияларын мектеп практикасына белсенді түрде ендіру — қоғам талабы. Қазіргі инновациялық технологиялар педагогика ғылымы мен практикасының жетістіктерін, дәстүрлі тәжірибедегі құнды дүниені, әлеуметтік прогрестің жетістіктерін, қоғамдағы гуманизация мен демократия жемісін жинақтаушы қызметін атқарады.

Инновациялық процессіз мектептің дамуы мүмкін емес. Мектептің тарихында оқыту мен тәрбиенің ескі түрлері, құралдарының орнына жаңа, озық үлгілер келген кездер көп болды. Мысалы: 20 жылдары мектеп тәжірибесіне жобалау әдісі бойынша топқа үй тапсырмалары берілді. Осы тәсілді жаңашыл мұғалім Н.П.Гузик өзгертіп қолданды. 70-80 жылдары Ш.А.Амонашвили, И.П.Волков, С.Н.Лысенкова, В.Ф.Шаталовтардың жаңашылдық іс-тәжірибесі сол кездегі ұстаздар қауымының тарапынан үлкен қолдауға ие болды.

Инновациялық мектептердің мақсаты - жеке тұлғаны жан-жақты дамыту. Н.Нұрахметов инновацияны зерттей келе, мынадай топтарға бөледі:

• білім мазмұнындағы инновация;
• оқу-тәрбие процесінің әдістемесі, технологиясы, түрі, әдістері және құралдарындағы инновация;
• оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудағы инновация;
• мектептегі басқару жүйесіндегі инновация.

Жаңалықтан кейін болған өзгерістердің сипатына қарай топталған инновацияның түрлері:

- жеке, бір-бірімен байланысы жоқ;
- модульдық (бір-бірімен байланысты): бір-біріне жақын пәндерге және жас деңгейлері бірдей оқушылармен жүргізілетін оқу-тәрбие жұмыстарына енгізілген жаңалықтар;
- жүйелі: барлық мектептерде болатын өзгерістер.

Білім беру саласындағы инновациялық технологиялардың басты мақсаты күнделікті өзгеріп жатқан өмірге оқушыларды дайындау болып табылады. Мұндай оқыту оқушылардың мүмкіндіктеріне сәйкестендіре отырып жүзеге асыруға негізделеді.

Педагогикалық инновациялық технология – оқу процесін жүзеге асыру техникасының мазмұны, жоспарланған оқыту процесінде жетістікке жету және педагогикалық теорияға, әдістемеге, мұғалімнің оқыту қызметін жоспарлауға бағытталған.

Педагогикалық технологияға тән ерекшеліктер:

1. Болжайтын нәтижеге жету үшін алдын-ала белгіленген уақытта немесе мұғалім мен оқушы денсаулығының физикалық, техникалық қорын жұмсау деңгейін алдын-ала айқындау керек.
2. Нақты жетістік критерийлер мен параметрлер арқылы зерттеледі.
3. Педагогикалық технологияны кез келген мұғалім игеретініне кепілдік беруге болады.
4. Педагогикалық технологияны оқытуда іс-әрекет арқылы ықпал ету теориясын міндетті түрде сақтауды қажет етеді.

Сонымен қазіргі заманғы арнаулы орта білім беретін оқу орындарында әлеуметтік педагогикалық жүйе ретінде, оқыту мен тәрбиелеудің мазмұнын модернизациялау деңгейінен (бағдарлама, оқулық және т.б.) өтіп, екінші баспалдақ – технология деңгейіне көтерілу қажет екені даусыз.

Педагогика саласындағы ғалымдардың көзқарасында педагогикалық технология дидактикалық процестермен, оқыту құралдарымен, ұйымдастыру түрлерімен байланысқан, оқыту жүйесінің құрамды бөлігі болады. Осы оқыту жүйесі «нәтижелі қалай оқытуға болады» деген дәстүрлі сұраққа жауап береді. Яғни, педагогикалық технология дегеніміз, барлық бөлшектері ойластырылған оқу және педагогикалық іс-шаралардың жобаланған моделі, оқу үрдісін ұйымдастыру және жүргізуде оқушы мен мұғалімге барлық ыңғайлы жағдай туғызу және педагогикалық технология оқу процесін толық меңгеру идеясын іске асыруды болжайды.

Тиімді сабақтар жүйесі негізінде технология мынадай міндеттерді шешеді: оқушының танымдық қызығушылығының жоғары деңгейі мен өз бетімен ойлау белсенділігін құрады және қолдайды. Сабақ уақытын үнемді және мақсатты пайдалану, оқушының ойлау әрекеттері тәсілдерін қалыптастыру және дамыту; оқушы мен мұғалім арасындағы жоғары деңгейдегі жақсы қарым-қатынас; алынған білім, білік дағдысының көлемі мен тұрақтылығы.

Сонымен педагогикалық технологиялардан төмендегілерін бөле жарып көрсетуге болады: Білім беруді ізгілендіру технологиясы — оқушыны азамат етіп тәрбиелеу, олардың танымдық күшін қалыптастыру және дамыту баланың жаны мен жүрегіне жылылық ұялату (Ш.Амонашвили).

Ойын арқылы оқыту технологиясы — дидактикалық, тәрбиелік, дамытушылық, әлеуметтендірушілік мақсатқа жету. Ойындық іс — әрекеттің педагогикалық механизмі жеке бастық, өзіндік талап — талғамдарына сүйенеді. Баланың бойындағы білімділік, танымдық, шығармашылық қасиеттерін аша түсуді көздейді (Л. С. Рубинштейн, Д. Б. Эльконин, З.Фрейд).

Проблемалық оқыту технологиясы — оқушының өз бетімен ізденуге үйрету, олардың танымдық және шығармашылық икемділіктерін дамыту.

Тірек белгілері арқылы оқыту технологиясы — (В. Ф. Шаталов) мынаны көздейді — білім, білік, дағдыны қалыптастыру, барлық баланы оқыту, оқытуды жеделдету.

Түсініктерді қабылдау арқылы оқыту технологиясы — (С. Н. Лысенкова) барлық баланы табысты оқыту. Оқу материалының бірізділігі, жүйелілігі, саралау, әр оқушыға берілетін тапсырманың қолайлығы, бағдарламаның кейбір тақырыптатырының қиыншылықтарын жеңу, қиын тақырыптады біртіндеп оңайлату әдісін қолдану.

Деңгейлеп саралап оқыту — міндетті нәтижелерге негізделген. Білім, білік, дағдыны меңгерту, мемлекеттік стандарт көлемінде білім беру. Әр оқушыны оның қабілетімен мүмкіндік деңгейіне орай оқыту, оқытуды оқушылардың әртүрлі топтарының ерекшелігіне сәйкес бейімдеу, ыңғайлау.

Бағдарламалап оқыту — (Б.Скиннер, Н.Краудер, В. Г. Беспалько) ғылыми негізде түзілген бағдарлама негізінде оқытудың тиімділігін арттыру, баланың жеке қасиеттерін ескере отырып оқыту.

Оқытудың компьютерлік технологиясы — ақпаратпен жұмыс істей білуді қалыптастыру және қатынас қабілетін дамыту, жеке басты ақпараттық қоғамға даярлау. Мұнда оқыту оқушының тікелей компьютермен қатынасы арқылы орындалады.

Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы — (Л.Джинна Стил, С.Куртик). Аталмыш бағдарламаның ішкі құрылымында ерекшелік бар. Бұл құрылым 3 деңгейден тұратын оқыту мен үйретудің моделі.

Білімнің болашақта пайдаға асуы, қажетке жарауын қалыптастырады. Өз-өздігінен даму технологиясы — (М.Монтессори) баланы жан — жақты дамыту, дербестікке тәрбиелеу, бала санасында нәрселер әлемімен ойлау әрекетінің бірігуі. Оқыту баланың дамуына сәйкес табиғи болуы керек, сонда бала өзін — өзі дамытады.

Дамыта оқыту технологиясы — (Л. С. Выготский, Л. В. Занков, Д. Б. Эльконин, В. Б. Давыдов) баланы оқыта отырып жалпы дамыту, яғни бала бойында еркіндік, мақсаткерлік, ар — намыс қасиеттерін дамыту.

Модульдік оқыту тетехнологиясы — (В. Б. Монахов) оқытудың тұтас технологиясын жобалау, алға қойған мақсатқа жетуді көздейтін педагогикалық үрдісті түзу, мұғалімге нәтижені талдап, түсіндіріп бере алатындай жүйені таңдау және құру. Оқушылармен жүргізілетін қиындықтын алдын алу және түзету жұмысының жүйесін жасау. В. А. Максимова технологияларды былай ұйымдастыруды ұсынды:

1. Ойын технологиалары;
2. Терминдік технологиялар;
3. Ақпараттық технологиялар;
4. Диологтық технологиялар;
5. Құрылымдық ойлау технологиялары. Қазіргі кезде В. А. Максимованың бұл топтастыруы әрі қарай дамытылып, күрделендіріле кеңейтілді. Жалпы педагогикалық технологиялар 3 топқа бөлінеді. Сондай-ақ әрбір инновациялық технологияның өзіндік ерекшеліктері бар. Олардың негізгі қарастыратыны оқытуды нәтижелі ету.

Педагогикалық жүйедегі негізгі өзекті мәселе — оқушылардың, студенттердің ойлау қабілетін дамытып, өздігінен жұмыс істеуге баулу, өз ойын тұжырымдауға дағдыландыру болғандықтан сабақ барысында кеңінен деңгейлеп, дамыта оқытудың модульдік әдісін жиі пайдалану қолдау табуда. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. Инновациялық технологияларды пайдалана отырып оқытудағы басты нәрсе — бұл білім алу және өздігінен блім алу негізінде адам қабілеттерін, икемділіктерін дамыту. Жаңа білім беру парадигмасында тұлғаның қызығушылықтарын қамтамасыз етуде тұтастық, бағыттылықпен бірге мықты негізділік (фундаменталдылық) те шешуші рөлге ие. Сонымен, инновациялық білім беру өз құрамына жеке тұлғалық көзқарасты, білім алудың мықты

негіздерін, кәсіби шеберлікті, екі мәдениеттің (техникалық және гуманитарлық) синтезін, жаңа ақпараттық технологияларды қолдануды біріктіреді.

ӘДЕБИЕТ

1. Қуанбаева Б. Оқытудың педагогикалық жүйесін технологиялық негізде жетілдірудің дидактикалық шарттары: дисс. Пед. ғыл.канд. — Алматы, 2005. –137 бет.
2. Таубаева Ш.Т. Оқытуың қазіргі технологиялары //Бастауыш мектеп -1999.- № 4. — Б.5–12.
3. Таубаева Ш.Т., Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования. Алматы, 2001.

УДК 371

Мавлютова А.А.,
Магистрант
«7М01711 – Шетел тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aigunmavlyutova@gmail.com

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АУЫЗША ЖӘНЕ ЖАЗБАША БАЙЛАНЫС ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДА ИНТЕРНЕТ-ресурстарын пайдалану

Түйін. Бұл мақалада оқушылардың ағылшын тілі сабағы аясында жазбаша және ауызша қарым - қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру үдерісінде Интернет-ресурстарды қолданудың маңыздылығы мен тиімділігі қарастырылады. Әлеуметтік желілерді оқушыларды сабақта оқыту құралы ретінде де, оқушылардың өзіндік іс-әрекетінде де пайдаланудың артықшылықтары мен мүмкіндіктері ашылады.

Тірек сөздер: интернет-ресурстар, ағылшын тілі сабағы, ауызша қарым - қатынас, жазбаша қарым - қатынас.

Mavlyutova A.A.,
Masters student
«7M01711-Training of teachers of a foreign language»
KazUIR & WL named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aigunmavlyutova@gmail.com

THE USE OF INTERNET RESOURCES IN THE DEVELOPMENT OF ORAL AND WRITTEN COMMUNICATION SKILLS OF SCHOOLCHILDREN IN ENGLISH LESSONS

Abstract. In the article it is considered about the importance and effectiveness of the use of Internet resources in the process of forming students' ability to carry out written and oral communication within the framework of an English lesson. The advantages and possibilities of using social networks as a means of teaching students in the classroom and in the independent activities of students are revealed.

Keywords: Internet resources, English lesson, oral communication, written communication.

Қазіргі қоғамда білім мазмұнына да, білім беру үдерісінің тиімділігіне де қойылатын талаптар өзгерді. Мектеп кезінде балаларға алған білімдерін тәжірибеде қолдануды үйрету керек; баланың сабақта ынталандырылуы және белсенді болуы үшін оқу үдерісін ұйымдастыру, нәтижелерін өз бетінше бағалауы маңызды.

Мұғалімге бұл мәселені шешуге дәстүрлі оқыту әдістері мен заманауи ақпараттық технологиялардың, соның ішінде Интернет ресурстарын пайдаланатын компьютерлердің сауатты үйлесімі көмектесе алады.

Заманауи компьютер әртүрлі сөйлеу жағдайларын модельдеуге және оқушының әрекеттері мен сұраныстарына тиімді жауап беруге қабілетті әмбебап құрал болып табылады. «Бұл оқыту құралы мұғалімдер үшін де тартымды: студенттердің қабілеттері мен білімдерін бағалауға көмектеседі, оларды жаңа, дәстүрлі емес формалар мен оқытудың әдістерін іздеуге ынталандырады, педагогикалық шығармашылыққа мүмкіндік береді. Сонымен қатар, компьютер мұғалімнің орнын түгелдей алмастыра алмайды, оны толықтырады, дұрыс қолданған кезде педагогикалық процестің тиімділігін едәуір арттыратын құрал рөлін орындайды".

"Ағылшын тілі, кез келген басқа тіл сияқты, коммуникативті функцияны орындайды, сондықтан

оқу пәні ретінде ол оқытудың мақсаты да, құралы да болып табылады". Интернетте ғылыми және оқу-әдістемелік ақпараты бар ағылшын тілінде көптеген мультимедиялық файлдар жарияланды, бұл консультациялық көмекті ұйымдастыруға, ғылыми-зерттеу қызметін модельдеуге, нақты уақыт режимінде виртуалды оқу сабақтарын (семинарлар, дәрістер) өткізуге мүмкіндік береді.

E-mail жобалары. Жазбаша қарым-қатынас шетел тілін тиімді меңгеруге ықпал етеді, өйткені оның арқасында студенттер Интернет-ресурстардың көмегімен басқа мәдениеттерді білдіретін басқа сұхбаттасушылармен тиімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін қасиеттерді дамытады. Интернетте жазбаша қарым-қатынастың екі түрі бар: синхронды (Chat) және асинхронды (E-mail).

Электрондық пошта байланысы e-mail жобалары түрінде жақсы жүзеге асырылады. Жобаның табысы оның қаншалықты жақсы ойластырылғанына, оның тақырыбы қаншалықты қызықты екеніне және қатысушылардың білім деңгейіне сәйкес келеді.

E-mail жобасын жоспарламас бұрын студенттер тұжырымдаманы әрі қарай талқылайтын серіктес іздейді. Әрі қарай, олар жобаның ұзақтығын, яғни оның уақыт шеңберін анықтауы керек. Содан кейін сіз барлық серіктестермен байланысу ыңғайлы болатын кестені жасауыңыз керек. Соңында, өнімнің түпнұсқалық түрінде түсінік болуы керек.

E-mail-жобалардың үлкен артықшылығы - олар ана тілінде сөйлейтіндермен шеттілдік қарым-қатынасты ұйымдастырады, соның арқасында әртүрлі лингвомәдени қауымдастықтар өкілдерінің мәдениетаралық қарым-қатынасы жүзеге асырылады. Оқушылар үшін жобалар мұғалімге көрсету және жақсы баға алу үшін емес, сыныптастарымен немесе құрдастарымен қызықты ақпаратпен бөлісу және өзекті мәселелерді талқылау мақсатында жасалатынын түсіну маңызды. Осылайша, e-mail-жобалар оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға көмектеседі және тілді одан әрі үйренуге ынтасын арттырады.

Осы мақаланың аясында біз шетел тілін оқытуда әлеуметтік желілер сияқты Интернет-ресурстарын қолданудың маңыздылығын қарастырамыз.

Көптеген мұғалімдер оны ағылшын тілін оқыту құралы ретінде қарастырмайды және осы көпфункционалды ресурстың мүмкіндіктерін нақты бағаламайды.

Жасөспірімдер арасындағы ең танымал әлеуметтік желілерді «Vkontakte» және «Instagram» деп атауға болады, бұл қазақстандық жастар арасында аз танымал ақпарат көзі – «Twitter». Бұл мақалада біз оларға ерекше тоқталғымыз келеді. Шынында да, қазіргі әлемде әлеуметтік желілерді пайдаланбайтын бірде-бір жасөспірім жоқ. Олар бұқаралық ақпарат құралдарына белсенді түрде еніп, жастар өзекті жаңалықтарды білетін ең танымал 10 дереккөздің қатарына кіреді. Олардың құрылымын – VKontakte желісін мысалға ала отырып талдайық. Онда 100 миллионнан астам адам тіркелген, олардың 60-ы оны күн сайын пайдаланады.

Instagram. "Instagram" желісіне келетін болсақ, қазіргі мұғалімге балаларды осы ресурсты пайдалануға үйретудің қажеті жоқ, олар "судағы балық сияқты". Мен мазмұны, интерфейстер, хабар алмасу әдісі – мұның бәрі оларға жақсы таныс және ең бастысы түсінікті.

Ағылшын тілі сабақтарында "Instagram" Интернет-ресурсын пайдалануды қарастырайық. Бұл мобильді қосымшаны пайдаланудың ең оңай жолы - түсіндірмесі бар фотосуреттерді жариялау немесе тегтерді пайдалану арқылы қызығушылық тудыратын тақырыптар бойынша дайын жазбаларды іздеу. Сіз оқырмандарыңыздың іздеуін жеңілдету үшін өзіңіздің тегтеріңізді жасай аласыз.

Білім беру парақшалары. Қазіргі уақытта көптеген онлайн тіл мектептері бар және олардың барлығында дерлік Instagram парақшасы бар, онда 1 минутқа созылатын бейне сабақтар жариялайды. Бұл бейне материалдарды жалпы білім беретін мекемелерде де қолдануға болады, өйткені олар тегін және барлығына қол жетімді. Олар кез-келген ережені тез және түсінікті түрде түсіндіруге, фразалық етістіктерді, идиомаларды, жаргон өрнектерді, тұрақты емес етістіктерді сыныпта көп уақыт жұмсамай үйренуге көмектеседі. Сондай-ақ, мұндай қысқа бейнелерді үйде материалды бекіту үшін қолдануға да болады.

Ана тілінде сөйлейтіндерді іздеу. Ағылшын тілін оқытудың жоғары кезеңінде сіз ана тілінде сөйлейтін құрдасыңызды таба аласыз және байланыс процесінде алынған ақпарат бойынша ол тұратын ел, оның хоббиі, бос уақыты, мектебі және т. б. туралы жоба дайындай аласыз.

Тағы бір нұсқа – қызығушылық тудыратын тақырыпта жазатын ана тілінде сөйлейтін адамның парақшасын табу және оған жазылу. Тіпті жазбаларды оқу оқушының тілдік дағдыларына үлкен пайда әкеледі.

Тілмен байланыс және тәжірибе. Ұлттық бірыңғай тестке дайындық кезінде әлеуметтік желілерді де пайдалануға болады. Фотосуреттерді таңдап, оқушыларыңызға оларды бір-бірімен жұптасып сипаттауға мүмкіндік беріңіз. Оқушылардан ортақ нәрсені және екі фотосуреттің арасындағы айырмашылықты табуды сұрауға болады. Бұл тапсырма оқушылардың ынтасын арттыруға ықпал етеді.

Әлеуметтік желіні пайдаланудың ең танымал тәсілі-блог форматы. Қазіргі уақытта сіз Instagram-

да stories жариялай аласыз. "Бұл сіздің парақшаңызда пайда болмай, оқырмандардың парақшасында фотосурет немесе бейне түрінде көрсетіледі. Студенттер өз достарына белгілібір сәтте не болып жатқанын айту үшін осы жариялау түрін пайдалана алады. Бұл өздігінен сөйлеуді қалыптастыруға және дамытуға, ал желі оқырмандарының – тыңдау дағдыларына ықпал етеді.

Ең алдымен, жасөспірімдерді қарастырылып отырған платформа өзінің қол жетімділігімен және тіркелу тегін болуымен қызықтырады. Сіз жеке ақпаратты қамтитын парақша жасай аласыз. Сондай-ақ, сіз жеке фотосуреттерді, бейнелерді және аудио жазбаларды жүктей аласыз (егер қаласаңыз, құпиялылық параметрлерін жасыруға болады).

Сайт сізге дағдылар мен тыңдау дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін көптеген жүктелген аудио және бейне материалдарды ұсынады.

Жазбаша қарым-қатынас дағдыларын дамыту үшін студенттер «қабырға» – блогтың аналогы, онда олар мәтіндік хабарламалар, фотосуреттер, құжаттар, сауалнамалар және т.б. орналастыра алады.

"Vkontakte" байланыстың екі түрін ұсынады: мәтіндік хабарламалар және аудио хабарламалар. Бұл әлеуметтік желіні әртүрлі тілдерде көруге болатындығын ескере отырып, ана тілінде сөйлейтіндермен байланыс әлдеқайда оңай және қол жетімді болады. Сондай-ақ, осы сайт шеңберінде бейне қоңыраулар арқылы сөйлесуге болады, бұл сөйлеу дағдыларын ана тілінде сөйлейтіндермен немесе мұғалімдермен тікелей сөйлеу дағдыларын үйретуге көмектеседі. Ол үшін веб-камера мен микрофон болуы керек. Демек, "Vkontakte" - де қарым-қатынас жасай отырып, оқушылар іс-әрекеттің барлық түрлерінің дағдыларын дамытады: оқу, жазу, сөйлеу және тыңдау.

Мұғалім бұрын өтілген материалды пысықтау үшін сауалнамаларды құру мақсатында жеке парақшасын ашуына мүмкіндігі болады. Зерттеулердің нәтижелері және оқушылардың дұрыс/дұрыс емес жауаптары мұғалімнің парақшасында дереу көрсетіледі. "

«Twitter». Бұл мобилдік қосымшаны мектеп қабырғасында жазбаша сөйлеуді оқытуда қолдануға болады. Бұл қосымшаның артықшылығы - блог форматы. Студенттер оны белгілі бір зерттеудің барлық кезеңдерін егжей-тегжейлі сипаттау үшін және жоба жасау кезінде пайдалана алады. Twitter өз пайдаланушыларына достарының жазбалары туралы түсініктеме беруге мүмкіндік береді, бұл студенттердің дағдыларын қалыптастыруға, дамытуға және жазбаша қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

1. "өзі, өз елі, мектебі туралы жеке ақпаратты ұсыну үшін жазбаша тілдік құралдарды пайдалану;

2. Қысқа әңгімелер жазу.

3. әлеуметтік тақырыптар бойынша қысқа мақалалар жазу баяндамалар мен хабарламалар, рефераттар, жоспарлар жазу;

4. пікірлер жазу;

5. өз көзқарасын дәлелдеу, пікір білдіру, агрессивті емес түрде келісім/келіспеушілік көрсету.

Осы әлеуметтік желінің негізінде сіз өзіңіздің тегіңізді жасай аласыз, оның көмегімен қажетті ақпаратты іздеу айтарлықтай жеңілдетіледі. "Twitter" -дегі тегті басу арқылы белгілі бір тақырыпқа қатысты барлық жазбалар хронологиялық тәртіпте қалыптасады. "

Жоғарыда аталған барлық фактілерге сүйене отырып, біз әлеуметтік желілер мектепте ағылшын тілін оқыту кезінде ауызша және жазбаша қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру мен дамытуда пайдалы құрал болып табылады деген қорытындыға келдік. Бұл ресурсты сабақтарда пайдалану студенттердің шетел тілін үйренуге деген қызығушылығын едәуір арттырады.

ӘДЕБИЕТ

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования // Алматы, 2010-344с.
2. Еренчинова Е. Б. Использование сети Интернет при обучении иностранному языку // Инновационные педагогические технологии : мат-лы Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2014 г.). Казань : Бук, 2014. С. 325–327.
3. Полат Е. С. Интернет на уроках иностранного языка // Иностранные языки в школе. 2005. No 2. С. 13.
4. Instagram [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.instagram.com/?hl=ru
5. Twitter [Электронный ресурс]. Режим доступа : https://twitter.com/?lang=ru

УДК 37. 378

Булетова Л.А. п.ғ.к., доцент
Махмутхан А. магистрант
М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Түйін: Қазақстан Республикасының ЖОО-да үш тілді білім беруді кезең-кезеңімен енгізу ерекшеліктері қарастырылуда. Авторлар көптілді білім беру жағдайында оқыту құрылымының, мазмұны мен технологияларының өзгеруіне байланысты проблемаларды сипаттайды, сондай-ақ инновациялық технологиялар негізінде ЖОО-да көптілді оқытуды кезең-кезеңімен енгізу мен іске асырудың арнайы бағдарламасын ұсынады.
Тірек сөздер: оқыту, көптілділік, көптілді білім беру, көптілді тұлға, көптілді білім беру ортасы, құзыреттілік.

Buletova L. Phd, Associate Professor
Mahmutkhan A. Master's student
M.Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE CONCEPTUALIZATION OF MULTILINGUAL EDUCATION

Abstract: the features of the phased introduction of trilingual education in universities of the Republic of Kazakhstan are considered. The authors describe the problems associated with changing the structure, content and technologies of learning in the context of multilingual education, and also propose a special program for the phased introduction and implementation of multilingual education at a university based on innovative technologies.
Keywords: learning, multilingualism, multilingual education, multilingual personality, multilingual educational environment, competence.

Қазақстанда көптілді білім берудің енгізілуі бірегей көпмәдениетті кеңістіктің қалыптасуына байланысты алдын ала белгіленді. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың пікірінше:"...Қазақстан өзінің көпұлттылығымен бірегей және мықты. Қазақстанның көпмәдениеттілігі – қоғам дамуының прогрессивті факторы. Қазақстан халықтарының Еуразиялық тамыры шығыс, Азия, батыс, еуропа ағындарын біріктіруге және көпмәдениетті дамытудың бірегей қазақстандық нұсқасын жасауға мүмкіндік береді" [1]. Әрине, бұл тақырып жоспарлаумен, стратегиялық және тактикалық мақсаттарды анықтаумен, әдістемелер мен технологиялардың мазмұнымен және жетілмегендігімен байланысты бірқатар мәселелерді шешумен байланысты, өйткені посткеңестік кеңістікте алғаш рет Елбасының бастамашылық еткен бірегей жоба – Тілдердің үштұғырлығы іске асырылуда.

ЮНЕСКО тұжырымдамасына сәйкес, "көптілді білім беру" ұғымы білім беруде кемінде үш тілді: ана тілі, аймақтық немесе ұлттық және халықаралық тілді қолдануды көздейді. Бұл тілдерді қолдану "білім берудің ерекшелігі мен сапасының маңызды факторы" болып табылады [2].

Көптілділік – "белгілі бір әлеуметтік қауымдастықта (ең алдымен мемлекет) бірнеше тілді қолдану; жеке адамның (адамдар тобының) бірнеше тілді қолдануы, олардың әрқайсысы белгілі бір коммуникативті жағдайға сәйкес таңдалады" [3, 303 б.].

Б.А.Жетпісбаеваның пікірінше, көптілді тұлға – бірнеше тілдің белсенді сөйлеушісі, ол: сөйлеу тұлғасы – жеке адамға бір уақытта бірнеше тілде сөйлеу қызметін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін психофизиологиялық қасиеттер кешені; коммуникативті тұлға – ауызша мінез-құлық қабілеттерінің жиынтығы және әртүрлі лингвистикалық қоғамдардың өкілдерімен қарым-қатынас құралы ретінде бірнеше тілдерді қолдану; лексикалық тұлға – бірнеше тілдердің лексикалық жүйесінде кіріктірілген дүниетанымдық көзқарастардың, құндылық бағыттарының, мінез-құлық тәжірибесінің жиынтығы [4]. Көптілді білім беруді тұжырымдамалаудың теориялық негізін құру логикасы:

1) Ең алдымен, қазіргі ғылымда белгілі ережелер мен тұжырымдамаларды таңдау қажеттілігін болжайды, бұл олардың жиынтығында "көптілді білім беру" ұғымын анықтауға және нақтылауға мүмкіндік береді. Бұл іріктеуді келесі санаттарға сәйкес жүргізіледі, атап айтқанда: білім, тілдік білім, шет тілдік білім. Демек, педагогикалық және лингводидактикалық тұжырымдамалар талдау, олардың ішінде білім беру мазмұнының теориясы, тілдік білім беру теориясы, шет тілдік білім беру теориясы, этнопедагогикалық білім беру теориясы және этномәдени білім беру теориясы біздің зерттеуіміздің мәселесімен байланысты.

2) Бұл теорияларды талдау олардың дамуындағы басты мәселе тұлға категориясын түсіндіру екенін

көрсетті. Оны әртүрлі көзқарастардан қарастыра отырып, ғалымдар-педагогтар, лингвист ғалымдар, лингводидактілер осы құбылыстың әртүрлі қырларын қарастырады. Нәтижесінде, жүйелерді антропияға қарсы ұйымдастыру тұжырымдамасына сүйене отырып, ғалым тұлғаның үш негізгі жағын анықтайды:

1. Ақпаратты қабылдау тетіктері немесе сенсорлық-перцептивтік механизмдер кіретін психиканың функционалдық тетіктері; ақпаратты бірнеше деңгейде түрлендіруді жүзеге асыратын ойлар; есте сақтау; психомоторика; эмоциялар, зейін, ерік және т.б. механизмдерді қамтитын адамның психикалық үдерістері мен мінез-құлқын басқаруды қамтамасыз ететін өзін-өзі реттеудің жоғары деңгейі ("мен");
2. Білім, білік, дағдылар және әдеттер сияқты алынған психикалық білім мазмұнының түрлерін қамтитын жеке тәжірибе (тәжірибе компоненттерінің 1-ші тобы); тұлғаның бағыты, танымдық, трансформациялық, эстетикалық, коммуникативтік және физикалық қасиеттер (тәжірибе компоненттерінің 2-ші тобы);
3. Дамудың сипатын, темпераментін, қабілеттерін, онтогенетикалық ерекшеліктерін қамтитын тұлғаның жалпыланған типологиялық қасиеттері.

Алайда, біріншіден, ғалым құрылымдық компоненттерді оқшаулаудың шартты екенін ескертеді, өйткені жеке тұлға біртұтас және бөлінбейді. Екіншіден, үш "статистикалық" бөлімдер негізгі болып табылады, өйткені жалпы жоспарлардың минималды санымен жеке құрылымның барлық компоненттері бірыңғай негізде (материяны ұйымдастырудың антропияға қарсы деңгейлері тұжырымдамасы негізінде) қамтылған, бірақ жалғыз емес, өйткені осы компоненттермен қатар тұлғаның басқа ішкі құрылымдары да бөлінуі мүмкін. Нақты контекстке байланысты белгілі бір ішкі құрылымдар жаңартылады. Сонымен, тілдік білім беру теориясында тілдік тұлға тұжырымдамасы, ал шет тілдік білім беру теориясында екінші тілдік тұлға өзектендіріледі.

Тілдік және екінші тілдік тұлғаның мәнін түсінудің бастапқы ұстанымы – бұл терминдерді білім беру нәтижелері ретінде қарастыру: бірінші жағдайда тілдік білім, екінші жағдайда шет тілдік білім.

Тілдік тұлға азаяды және тілдің "адамдық" корреляциясы ретінде символдық жүйелерді құруға және манипуляциялауға генетикалық негізделген бейімділік ретінде көрінеді. Тіл мамандары тілдік тұлға – бұл сөйлеу әрекетінің түрлеріне (сөйлеу, тыңдау, оқу, жазу) және тіл деңгейлеріне (фонетика, грамматика, лексика) қарай жіктелген әр түрлі күрделілік дәрежесіндегі сөйлеу әрекеттерін жүзеге асыруға дайын тілдік қабілеттер, дағдылар жиынтығы деп санайды [5].

Тілдік тұлғада адамның физикалық және рухани қасиеттерінің әлеуметтік маңызды жиынтығы туралы философиялық, социологиялық және психологиялық көзқарастар: тілдік тұлғаның мәні үш аспектімен анықталады — сөйлеу тұлғасы, коммуникативті тұлға, лексикалық тұлға немесе этносемантикалық тұлға. Лингвистикалық дәстүрде "тілдік тұлға" деп адамның сөйлеу шығармаларын шығаруға және қабылдауға мүмкіндік беретін психофизиологиялық қасиеттерінің кешені түсініледі [6]. Егер "тілдік тұлға" деп тілді қарым-қатынас құралы ретінде қолданатын адамның ауызша мінез-құлқының сипаттамаларының жиынтығы түсінілсе, онда коммуникативті тұлға туралы айту заңды [7]. Сонымен, "тілдік тұлға" – бұл лексикалық жүйеде бекітілген белгілі бір тілдің ана тілінің ұлттық-мәдени прототипі, сөздікте көрініс тапқан дүниетанымдық көзқарастарды, құндылық бағдарларын және мінез-құлық стереотиптерін ұсынады. Тілдік тұлғаның бұл аспектісі лексикалық немесе этносемантикалық тұлғада ресімделеді [8].

Осы аспектілерді бөліп көрсету тілдік тұлғаның құрылымында келесі компоненттерді анықтауға мүмкіндік береді:

– әлемнің құндылық, тілдік бейнесі және тілдік қарым-қатынас үдерісінде жүзеге асырылатын рухани идеялардың иерархиясы;

– зерттелетін тіл мәдениетінің фактілерімен анықталған ауызша және вербалды емес мінез-құлық ережелерін қамтитын мәдениеттану;

– жеке тұлғаның психологиялық қасиеттері мен әлеуметтік типтелген қасиеттерін көрсететін, адамның сөйлеу және тілдік іс-әрекетке қабілеттілігін білдіретін жеке тұлға.

Педагогикалық контексте тілдік тұлғаның лингвистикалық құрылымын тілдік білім беру үдерісінің нәтижесінде және өзін модельдеу үшін қолдануға болады.

Тілдік тұлғаның құрылымдық құрылымынан басқа, лингвист ғалымдар ондағы деңгейлердің иерархиясын ажыратады. З.Н.Карауылов бойынша мұндай деңгейлер:

• нөлдік деңгей – жеке тұлғаның фонетикалық және грамматикалық білімін қамтитын вербалды-семантикалық;

• бірінші деңгей – "әлем бейнесі" немесе "әлем туралы білім жүйесі" бейнеленген жеке тұлғаның тезаурусымен ұсынылған логикалық және когнитивті;

• екінші деңгей – бұл жеке тұлғаның прагматикалық, яғни жеке тұлғаның мақсаттары, мотивтері, көзқарастары мен ниеттері жүйесін көрсететін белсенді коммуникативті [5, 20 б.].

Нөлдік деңгей қарапайым тілді меңгеру дәрежесіне сәйкес келеді, бірінші деңгей қарапайым тілге де сәйкес келеді, бірақ дескрипторлық мәртебеге ие (тіл бірліктері реттелген, әлем туралы білімнің қатаң

иерархиялық жүйесі бар), екінші деңгей тұлға әлемінің моделіндегі мағыналар мен құндылықтардың иерархиясын анықтайтын тілге сәйкес келеді. Соңғы деңгей – ең күрделі және құрылымы жағынан онша айқын емес. Сондықтан тіл білімінде. Біздің ойымызша, тілдік тұлғаның бұл аспектісі ең күрделі, өйткені оған тұлғаның психологиялық тұжырымдамалары дұрыс және мақсатты түрде жобаланбаған. Сонымен бірге, тілдік тұлға мәселесін зерттеу тек лингвистиканың құзыреті дегенді білдірмейді. Бұған Ю.Н.Карауловтың сөздері дәлел бола алады, оның пікірінше, тілдік тұлға "тіл үйренудің барлық аспектілеріне енеді және сонымен бірге адамды зерттейтін пәндер арасындағы шекараны бұзады, өйткені адамды тілден тыс оқу мүмкін емес" [5, 36 б.].

Ғалымдардың пікірінше, тілдік тұлға бірінші деңгейден басталады (нөлден емес), ал екінші деңгейде тілдік тұлға әлеуметтік деңгеймен біріктіріледі. Педагогикаға қатысты нөлдік деңгейдегі қызығушылық тақырыбы типтік конструкцияларды қолданудың автоматтандырылған дағдыларын қалыптастыру мәселесі болып табылады, біріншісінде – тақырыптар мен семантикалық өрістер бойынша мәтінді орналастыру мәселесі, екіншісінде – тілдік құралдардың оларды қолданудың коммуникативті шарттарына сәйкестігін білдіреді.

Осыған байланысты тілдік білім берудің, атап айтқанда, шет тілдерін оқытудың мазмұны құрылады.

Басқа мәдениеттердің өкілдерімен барабар өзара әрекеттесуді түсінетін мәдениетаралық деңгейде адамның шет тілдік қарым-қатынас қабілеттерінің жиынтығы қазіргі лингводидактикамен "екінші тілдік тұлға" тұжырымдамасы ретінде анықталады [9, 20 б.].

Екінші лингвистикалық тұлға – бұл зерттелетін тілдің вербалды-семантикалық кодын, яғни сол тілде сөйлейтіндердің "әлемнің тілдік бейнесін" және адамға жаңа әлеуметтік шындықты түсінуге мүмкіндік беретін "әлемнің ғаламдық (тұжырымдамалық) бейнесін" игеруден тұратын адам ерекшеліктерінің жиынтығы. Шет тілі "өмір үшін", "нақты жағдайларда қарым-қатынас жасау үшін" қажет және басқа мәдениеттердің өкілдерімен тиімді қарым-қатынас жасай алатын және шын мәнінде шет тілін оқытудың стратегиялық мақсаты болып табылатын "екінші тілдік тұлғаның" қасиеттерін дамыту болып табылады [10].

Екінші лингвистикалық тұлғаның құрылымына қатысты біз оның лингвистикалық тұлғаның құрылымымен бірдей екендігін атап өтеміз, айырмашылығы: барлық компоненттер сәл өзгеше мазмұндық сипаттамаға ие және олардың ерекшеліктері ана тілін емес, шет тілін үйренуге байланысты. Яғни, тілдік тұлғаның құрылымы белгілі бір мағынада екінші тілдік тұлғаның ғана емес, сонымен қатар тілдік тұлғаның ықтимал нұсқаларының құрылымдық компоненттерін бөлектеу кезінде негіз болатын негізгі құрылымды білдіреді. Осындай нұсқалардың бірі көптілді тұлға бола алады.

Шынында да, тілдік, шет тілдік және көптілді білім берудің түбегейлі айырмашылығына жол бере отырып, айырмашылықтар мен олардың мақсатты аспектілерін жоюға болмайды. Сондықтан ұқсастықтың қарапайым деңгейінде көптілді білім берудің мақсаты мен нәтижесі көптілді тұлға деп болжауға болады. Мазмұндық тұрғыдан алғанда, білім берудің осы бағыттарының негізгі айырмашылығы: оқытылатын тілдердің саны. Содан кейін лингвистикалық тұлғаның негізгі құрылымы бар көптілді тұлға әр компоненттің сипаттамасында – құндылық, мәдени және жеке – басқа әлеуметтік мәдениеттің әлемінің бейнесін түсінуді, басқа лингвоэтносоциумның семантикалық бағдарларын білуді, қарым-қатынас мәдениеттерінің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын көре білуді және оларды мәдениетаралық қарым-қатынас контекстінде қолдана білуді қамтиды. Толық негізде бұл екінші тілдік тұлғаға да қатысты. Алайда, екінші тілдік тұлға үшін бұл сипаттамалар тек ана және бір шет тіліне ғана тән, ал көп тілді тұлға үшін бұл параллельдер бірнеше (екіден көп) тілдерге байланысты. Бұл "көп тілді тұлға" ұғымының бастапқы анықтамасы, ол сәл кейінірек оның "екі тілді тұлға" және "көп мәдениетті тұлға" ұғымдарымен байланысын талдау негізінде тереңдетіліп, толықтырылады.

Сонымен, зерттеудің осы кезеңінде біз педагогикадағы мақсат қою теориясына сәйкес білім беру мақсаттарын анықтауға адамның қазіргі тұжырымдамасы тұрғысынан қарау керек деген қорытындыға келдік. Осы негізде көптілді білім берудің мақсаты мен нәтижесі көп тілді тұлға деп айтуға болады, оның құрылымында тұлғаның инвариантты компоненттерінен басқа (психиканың функционалдық механизмдері, тұлғаның тәжірибесі, тұлғаның жалпыланған типологиялық қасиеттері) тілдік тұлғаның негізгі компоненттері (құндылық, мәдени және жеке) бар.

"Көптілді тұлға" категориясының қарапайым ұғымдар иерархиясындағы орнын келесідей көрсетуге болады: "жалпыдан жекеге" қағидатына сүйене отырып, көптілді тұлғаның құрылымдық компоненттерін бөлектеу логикасын келесі градация ретінде анықтадық: тұлға құрылымы – "жалпы", тілдік тұлғаның құрылымы – "ерекше", көптілді тұлғаның құрылымы – "бірлік". "Ерекше" және "сингулярлыққа" қатысты "жалпы", "бүтін" және "жеке" диалектикасын көрсетеді [11].

Осылайша, студенттердің шет тілдік коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған технологиялары негізінде ЖОО-да көптілді оқытуды енгізу мен іске асырудың әзірленген

бағдарламасында үш тілді оқытуды кезең-кезеңімен енгізу процесі қарастырылады. Бағдарлама ЖОО-дағы білім беру құрылымындағы, мазмұны мен технологияларындағы өзгерістерді қамтитын ресурстар мен мерзімдер бойынша өзара байланысты іс-шаралар кешені болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Nazarbaev N. A. New Kazakhstan in the new world. Kazahstanskaja pravda. no. –33(25278). –2007.
2. Obrazovanie v mnogojazychnom mire: ustanovochnyj dokument JuNESKO [Education in a multilingual world: policy paper UNESCO]. –Paris, 2003. –38 p
3. Jazykoznanie. Bol'shoj jenciklopedicheskij slovar' [Linguistics. Great encyclopaedic dictionary]. – Moscow, 1998. – 685 p.
4. Zhetpisbaeva B. A. Teoretiko-metodologicheskie osnovy polijazychnogo obrazovanija: avtoreferat dissertacii na soiskanie uchenoj stepeni doktora pedagogicheskih nauk [Theoretical-methodological basis of multilingual education: abstract of dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of pedagogical Sciences]. – Karaganda, 2009.
5. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы. – М.: Высш. шк., 2011. – 224 с.
6. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 2017. – 264 с.
7. Богин Г.И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов: Автореф. …докт. дис. – Л., 1984.
8. Сухих С.А., Зеленская В.В. Репрезентативная сущность личности в коммуникативном аспекте реализаций. – Краснодар, 2017. – С. 64.
9. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М.:Гнозис, 2004. – С.8-9.
10 Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчика). – М.: Высш. шк ., 2019. – 238 с.
11 Елизарова Г.В. Культура и обучение иностранным языкам. – Спб.: Изд-во «Союз», 2001. – С.4-7.

УДК 373.2

Айтенова Э.А. Phd, доцент м.а.
e-mail: emma_14@mail.ru
Мырзахметова Молдир магистрант
М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
Жигитбекова Б.Д. психол.ғ.к., доцент
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КРЕАТИВТІ ТҰЛҒАСЫН ДАМЫТУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Бұл мақалада болашақ мұғалімдердің креативті тұлғасын дамытудың психологиялық ерекшеліктері ашып көрсетіледі. Креативтілік танымдық үрдістерді зерттеумен тығыз байланысты. Алдымен креативтіліктің интеллект деңгейімен арақатынасы жаңаны меңгерілген немесе қолданылатын бұрынғы білім мен біліктілікпен өзара байланыста құру мәселесі ретінде қарастырылады. Бүгінде креативтілік феномені үш негізгі бағытта зерттелінді: дивергентті ойлау ретінде; интеллектуалды белсенділік ретінде; тұлғаның интегративті қасиеті ретінде.

Тірек сөздер: креативтілік, креативті тұлға, психологиялық ерекшеліктері, тұлға.

Aitenova E.
PhD, acting associate professor
e-mail: emma_14@mail.ru
Myrzakhmetova Moldir Master's student
M.Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan
Zhigitbekova B.D.
Psychol.candidate of science, associate professor
Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVE PERSONALITY OF FUTURE TEACHERS

Abstract: This article reveals the mental features of the development of the creative personality of the future. Creativity is closely related to the study of cognitive processes. First, the correlation of creativity with

the level of intelligence is considered as a problem of creating a new one in conjunction with the acquired or applied previous knowledge and qualifications. Today, the phenomenon of creativity is studied in three main directions: as divergent thinking; as an intellectual activity; as an integral property of the individual.
Keywords: creativity, creative personality, psychological characteristics, personality

XXI ғасырда білім мен ғылым саласындағы әлемдік білім беру кеңістігіне сәйкес білім алу, ғаламдық таным мен ойлауды дамыту, ұлттың интеллектуалды әлеуетін арттыру, өз іс-әрекетінің субъектісі болуына мүмкіндік туғызу болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлауда жоғары оқу орындарының алдына қойылған кезек күттірмес міндет болып саналады.

Қоғамдағы өзгерістер білім берудің қызметіне жаңаша карауды әр адамның креативті болуымен байланыстырады. Демек белгілінің шегінен тыс ойлай алатын, мәселені шешудің өзіндік жолын таба білетін, заман талаптарына сай өзін саналы түрде өзгерте алатын шығармашыл адамдар қазіргі білімнің идеалы. Бұл жағдай білім беру саласының алдына іргелі міндеттер жүктеп, білім сапасын арттырудың жаңа қосымша көздерін іздестіруге ынталандыруда.

Сондықтан білім берудің мақсаты қоғам талабына сай алынған терең білім, білік, дағдылар мен құзыреттіліктердің негізінде еркін бағдарлай білетін, тиімді шешімдер қабылдауға қабілетті шығармашыл, креативті тұлғаны қалыптастыру болып табылады.

«Creativity» ағылшын сөзі тұлғаның салыстырмалы тұрақты сипаттамасын құрайтын, шығармашылық әлеует деңгейі, шығармашылыққа қабілеті дегенді білдіреді. Алғашқыда креативтілік интеллект функциясы ретінде қарастырылып, интеллекттің даму деңгейі креативтілік деңгейімен теңестірілді [1].

Сонымен «креативтілік» ұғымы екі мағынада қолданылады: біріншіден, «creativity» - өзіндік шығармашылық, екіншіден, «reative activity» немесе «creative work» - шығармашылық іс-әрекет. Демек шығармашылық үдеріс ретінде, креативтілік тұлғалық қасиет ретінде анықталады. «Креативтілік» ұғымын алғаш рет 1922ж. ағылшын психологы Д.Симпсон адамның ойлаудың стереотипті тәсілдерін қабылдамау қабілеті деп түсіндіреді [2].

Философиялық көзқарас тұрғысынан «креативтілік» шығармашылық ойлауға қабілеттілік, шығармашылық жасампаздықтың бастауы, нақты ақиқаттың объективті заңдары негізінде адамның мақсаты мен қажеттілігіне сәйкес табиғи және әлеуметтік әлемді өзгертетін іс-әрекеті болып табылады. Демек, философияда креативтілік тұлғаның жасампаздығын өзектендіретін синергетикалық үрдіс, субъективті және объективті жаңа өнімді құрудың нәтижесі деп анықталады [3].

Педагогикалық сөздікте «креативтілік (ағылшын. creativity) тұлғаның тұрақты қасиетін құрайтын шығармашылыққа қабілеттілік, шығармашылық дарындылық деңгейі» - деп анықталады [4].

«Креативтілік» (ағыл. Creativity, create – жасау, creative – жасампаз, шығармашыл) индивидтің дәстүрлі немесе көпшілік қабылдаған идеялардан ауытқитын, түбегейлі жаңа идеяларды қабылдау және жасауға дайындығымен ерекшеленетін және тәуелсіз фактор ретінде дарындылық құрылымына кіретін шығармашылық қабілеті, сондай-ақ проблемаларға өзгеше қарап, оларды ерекше тәсілдермен шешу қабілеті [5].

Психология ғылымында «креативтілік» ұғымы ассоциативті теорияда ассоциацияның пайда болуы, гештальтпсихологияда өнімді ойлау, психоанализде шығармашылық энергиясын түзу және шығармашылық іс-әрекет мотивациясы, гуманистік психологияда мотивация мен өзін-өзі өзектендіру тұрғысынан қарастырылады [6].

Дж.Гилфорд креативтіліктің көрсеткіштерін бөліп көрсетеді: сонылық – жеке байланыстарды, ерекше жауаптарды туындату қабілеті; икемділік – нысан функциясын анықтау және оны жаңаша қолдануды ұсыну қабілеті; бейнелі бейімділік икемділігі – жаңа белгілер мен мүмкіндіктерді көру үшін ынталандыру формасын өзгерту қабілеті; регламентталмеген жағдайды алуан түрлі идеяларды көрсету қабілеті. Креативтілік пен интеллект арасындағы айырмашылықты алғаш рет байқап, креативтілік әмбебап танымдық шығармашылық қабілет деген тұжырымын ұсынады. Ол креативтілікті сипаттайтын дивергентті интеллектуалды қабілеттің бірқатар факторларын бөліп көрсетеді: ойдың шапшаңдығы (индивидтің уақыт бірлігінде идеялар санын беруі); ойдың орамдылығы (бір идеядан басқасына ауысу қабілеті); нақтылық (өзінің өніміне жетілдірілген және аяқталған түр беру қабілеті); сонылық, түпнұсқалық (жалпықабылданған көзқарастардан ажыратылатын идеяларды тудыру қабілеті) [7].

Психологияның гуманистік бағыты өкілдерінің (А.Маслоу, К.Роджерс, Э.Фромм) пікірінше, маңызды мотивациялық конструктивті қабілет өзін-өзі өзектендіру тенденциясы болып табылады. Креативті тұлға өзінің қабілеті мен талантын пайдаланады, өмірдің әр түрлі саласында жетістікке қол жеткізу үшін өзінің әлеуетін іске асыруға талаптанады. Э.Фромм креативтілікті стандартты емес жағдаят-та шешім таба білу, жаңалық ашуды мақсат тұту және өз тәжірибесін терең түсіну қабілеті ретінде түсіндіреді [8].

А.Маслоудың пайымдауынша, креативтілік туа біткен сапа, бірақ ортаның ықпалымен көбі жоғалып кетуі мүмкін деп, оның өмірдің кез-келген жағдаятына қатысты қолдануға болатын сапа деп түсіндіреді. Автор креативтілікті көрсетудің қажетті шартының бірі - интеллектуалды дарындылық, когнитивті дарындылық, мәселені сезіну, талдаудағы тәуелсіздік белгілері шығармашыл тұлғаны сипаттайды [9].

Р.Стернберг креативтілік үрдісінің екі тәсілін бөліп көрсетеді: уақыттың жеке сәтінде тұлғада болатын немесе әлеуметтік байланыстар жүйесіне байланысты үрдіс, әлеуметтік және тарихи контекстегі креативті өнімді бағалау өлшемі, мәселелік саласы [10].

Е.П.Торренс «креативтілік» ұғымын шығрмашылыққа қабілеттілік; жаңа идеяларды өндіру және міндеттерді шешудің дәстүрлі емес тәсілдерін табу деп анықтама береді. Сондықтан креативтілік факторы ретінде мәселеге сезімталдықты бөліп көрсете отырып, Дж.Гилфордтің креативтілікті ойлау ұғымымен байланыстырған көзқарасымен келіседі. Оның пікірінше, ойлау – қиындықты сезіну үрдісі, болжамды қалыптастыру, оларды қайтадан қарау және тексеру, талдап қорыту мүмкіндігі. Ғалымдар өздері жүргізген зерттеулерінің нәтижесінде «креативтіліктің дамуына генетика емес, адам тәрбиеленетін мәдениет көбірек әсер етеді» - деген тұжырымға келеді. «Интеллектуалдық шегі теориясын» ұсынады. Егер IQ 115-120 төмен болса, интеллект пен креативтілік бірегей факторды түзеді, IQ 120-тен жоғары болса, шығармашылық қабілеттер тәуелсіз шама, яғни төменгі интеллектпен креативті адамдар жоқ, ал төмен креативтілікпен интеллектуалдар бар. Табыстылықты анықтауда тұлғалық құндылықтар мен белгілер сипаты негізгі рөл атқарады [11].

К.Тейлор креативтіліктің көрсеткіштерін (ойлаудың өнімділігі, іс-әрекетті жоспарлау қабілеті, әрекетті болжау, шешімді қабылдау және оны орындау, талдап қорытуға қабілеттілік) бөліп көрсетеді [12].

Д.Богоявленская креативтілікті жеке тұлғаның шығармашылық дарындылығы ретінде қарастыра келе, шығармашыл тұлғаның танымдық және мотивациялық сипаттарын бірлікте бейнелеп көрсететін интеллектуалдық белсенділікті және оның үш деңгейін (стимулдық-өнімді, эвристикалық және креативтілік) төмендегідей бөліп сипаттайды:

- интеллектуалдық белсенділіктің алғашқы деңгейі, оған жеке тұлғаның интеллектуалдық белсенділігі танымдық ынта және жігерлікпен жұмыс жасау барысында бастапқы берілген тәсіл шеңберінде қалатын адамдар жатқызылады, олардың іс-әрекеті сыртқы стимулмен анықталады;
- интеллектуалдық белсенділіктің эвристикалық деңгейі, ондағы адамдарға өз іс-әрекетінің құрамы мен құрылымын талдау, түрлі міндеттерді өзара салыстыру тән, бұл оларды жаңа шешімдерге, ой-қорытындыларға, жаңалық ашуға жетелейді;
- интеллектуалдық белсенділіктің креативтілік деңгейі, ондағы адамдар құбылыстардың себептерін түсінуге тырысады, ал бұл өз кезегінде зерттеудің жаңа мақсаттарына айналады, талдау үрдісін тереңдетеді. Автор шығармашылық жағдаяттық ынталандырылмаған белсенділік ретінде (берілген тапсырма шеңберінен шығуға талпыныс) қарастырып, шығармашыл тұлғаның типіне тән «тұлғаның креативтілік белсенділігі» ұғымын енгізеді. Шығармашылықтың негізгі көрсеткіші интеллектуалды белсенділік, ол өзіне екі компоненттің, атап айтқанда, танымдық (жалпы ақыл-ой қабілеті) және мотивациялық (меңгерілген білімді саналы ұғынуы) үйлесімділігін енгізеді. Шығармашылықты көрсету өлшемі ақыл-ой тапсырмаларын орындау сипаты болып саналады [13].

Қ.М.Нағымжанова университеттің инновациялық білім беру ортасында студенттердің педагогикалық креативтігін қалыптастырудың тарихи-педагогикалық алғышарттарын, «креативтік», «педагогикалық креативтік» ұғымдарының мәні нақтылайды, университеттің инновациялық білім беру ортасында студенттердің педагогикалық креативтігін қалыптастыруды тиімді жүзеге асыратын педагогикалық шарттар анықтап, педагогикалық креативтікті қалыптастырудың моделін құрастырады [14].

Б.А.Оспанова болашақ мамандардың креативтілігін қалыптастыруда белсенділіктің рөлін ашып көрсетеді. Оның пікірінше,белсенділік тұлғаның іс-әрекетін, мінез-құлық стратегиясын және қарым-қатынасын жобалайды [15].

О.Д.Никитин болашақ мамандардың креативті дамуының негізгі өлшемдеріне келесілерді жатқызады: кәсіби іс-әрекет саласында жаңа тәжірибеге ашықтық, жаңа идеяларды түрлендіру және жаңа моделдердің өзара әрекеттестігігін ашу мүмкіндігі. Ашықтықтың пайда болуы және қалыптасуы үшін сәйкес келетін жағдайлар жасау қажет. Шығармашылық әлеуетін күшейту. Шығармашылық ресурстарын белсендіру рөлдік моделдеуді қолданумен өтеді, ол болашақ кәсіби іс-әрекетте қолданылатын, жұмыстың дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Кез келген мамандық үшін аса практикалық маңызды болып табылатын зейін қоюға қабілеттік. Эмпатия, бұл өлшем бірлескен іс-әрекеттегі жағымды өзара әрекеттестікті құруға мүмкіндік береді. Оқу үрдісіне еліктіру, бұл өлшем

болашақ іс-әрекет дағдыларын кәсіби дайындаудың әр түрлі кезеңдерінде меңгерілгенді бекітумен байланысты. Мұнда теориялық және практикалық материалдарды үйлестіру маңызды рөл атқарады [16].

Креативтілік феноменін зерттеу мен түсіну тұғырларының (тәсілдерінің) көптүрлілігіне байланысты оларды жіктеудің қажеттілігі туындайды. Бұл мәселені қарастыруда авторлар әр түрлі жіктемені ұсынады:

1. Психофизиологиялық (биометриялық) тұғыр, зерттеу пәні ретінде креативтіліктің биологиялық және психофизиологиялық алғышарттары алынады.

2. Когнитивті тұғыр, креативтіліктің когнитивті аспектілерін зерттейді.

3. Тұлғалық тұғыр, шығармашыл тұлғаның ерекшеліктерін зерттеуге бағдарланған.

4. Экономикалық-прагматикалық тұғыр, нақты әлеуметтік-экономикалық жағдайдағы шығармашылық үрдісі және оның өнімінің ерекшеліктерін зерттейді.

5. Жүйелілік тұғыр, субъктінің креативтілігі оның шығармашылық іс-әрекеті жүзеге асырылатын барлық әлеуметтік-мәдени айналасымен, экономикалық шынайылықпен өзара байланыста зерттелінеді.

Демек, креативтілік рухани құндылықтарды жасаушы және жеке тұлғаның шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі дамыту шарты бола отырып, өзін-өзі бағалау негізінде жаңа нәтижелерге жетудегі шығармашылық қабілеті, өзін-өзі өзектендірудің атрибуты болғандықтан, шығармашылық үшін мүмкіндіктерді табуға қабілеттілік. Креативті, шығармашылыққа бағдарланған және өзін-өзі өзектендіретін адамдар кәсіби іс-әрекеттегі инновацияға психологиялық дайын болады. Адамның бірегейлігі, даралығы креативтілік мәселесімен тығыз байланысты.

Қорыта келгенде, көптеген жағдайларда креативтілік белгілі бір қызмет саласында өзінің практикалық іске асырылуына байланысты, қазіргі заманғы зерттеулер педагогикалық іс-әрекетте креативтілікті қарастыру қажеттілігімен сипатталады.

Сонымен креативтілік тұлғаның тұрақты қасиетіне (шығармашылық әлеуеті, шығармашылық бағыты, даралығы, шығармашылық белсенділігі) айналып, оның танымдық мүмкіндіктерін және қоғамдық бағытын, болмысқа деген көзқарасын қалыптастырады.

Біз креативтіліктің шығармашылық бағытпен және шығармашылық белсенділікпен тікелей байланысын көреміз, оны өзін-өзі жетілдіру және кәсіби өзін-өзі жетілдіру тұрғысынан қарастыруға болады, бұл жағдайда шығармашылық креативті тұлғаның дамуының шығармашылық көзімен анықталады. Мұнда болашақ мұғалімдердің креативті тұлғасын дамытуда креативтілік кәсіби және тұлғалық қасиет ретінде педагогикалық және пәндік білімді, жаңасын білуге ынталандыруды, білім беру практикасын шығармашылық игеру тәжірибесін біріктіреді, болашақ мұғалімдердің шығармашылық педагогикалық іс-әрекетке дайындығын анықтайды.

Креативтілік әлеуеті жоғары тұлға қоғамда әлі шешімін таппаған мәселелердің жауабын іздеуге ұмтылады. Бұл жолда ол түрлі қарама-қайшылықтарға кездесуі мүмкін, бірақ креативті тұлға осы қарама-қайшылықтан өз жолын таба біледі. Мемлекеттік білім беру стандарттарының басымды міндеттерінің бірі белгілі бір білім саласындағы шығармашылық іс-әрекет тәжірибесін қалыптастыру болып табылады. Зерттеу көрсеткендей, тұлғаның креативтілігінің дамуы оның шығармашылық іс-әрекетіндегі қалыптасқан құзыреттілігінің деңгейімен тығыз байланысты.

Сондықтан болашақ мұғалімдердің креативті тұлғасын дамытуды инновациялық ортаның өзара әрекеттесу әсерімен бірлікте қарастыруда болашақ мұғалімдер ретінде студенттердің жеке өзіндік тәжірибесін қалыптастыру, кәсіптік міндеттерді шешу бойынша іс-әрекетке қатыстыру қажет.

Педагогикалық практика барысында студенттер мінез-құлық пен іс-әрекеттің жинақталған тәжірибесін белсендіреді, осылайша оқу тобы педагогикалық рөлді орындай бастайды, сондықтан студенттердің өзара әрекеттесуін ұйымдастыру рөлдік ойын сипатына ие, мұнда студенттер білім беру процесінің субъектілерінің рөлдерін орындайды.

Сондықтан педагогикалық практика креативтілікті дамытудың тиімді құралы болып табылады деген қорытындыға келдік, өйткені педагогикалық практикада бастапқы кәсіби орта ретінде білім алушы шығармашылық педагогикалық мінез-құлық үлгілерін игереді және таңдалған мамандық контекстінде тәжірибе мен шығармашылыққа деген көзқарасын қайта қарастырады

Білім беру үдерісінде болашақ мұғалімдер ретінде студенттердің жеке басының креативті тұлғасын дамыту оның шығармашылық ресурстарын белсендіретін шарттарға байланысты тиімді болады.

Сонымен тұлғаның тұрақты қасиеті ретінде креативтіліктің дамуы келесі негізгі ішкі шарттармен анықталады: өз тұлғасының креативті қасиеттерінің құндылығын түсіну; креативті процеске эмоционалды оң көзқарас; дамыған дивергентті интеллектуалды функциялар; позитивті өзіндік қатынас; дербестік, әуелсіздік, шешімділік, мақсатқа жетудегі табандылық, өз пікірін қорғау қабілеті, тәуекелге қабілеттілік сияқты жеке қасиеттердің болуы.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Краткий психологический словарь. – Ростов –на –Дону: «ФЕНИКС» 1998. /Л.А.Карпенко, А.В.Петровский, М.Г.Ярошевский.
2. Simpson Ray M. The American Journal of Psychology. – Vol.33.- 1922. P. 234-243.
3. Краткий философский словарь / А.П. Алексеев, Г.Г. Васильев [и др.]//Под ред. А.П. Алексеева. - М.: РГ-Пресс, 2012. – 496 с.
4. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь: Для студентов высших и средних учебных заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 176 с.
5. «Педагогикалық шеберлік орталығы Кембридж университетінің Білім беру факультетімен бірлесіп әзірлеген Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру кустарының деңгейлі бағдарламасына арналған глоссарий»: Оқу-әдістемелік құрал – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. – 2012. - 164 б.
6. Психология. Словарь/Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. -2-е изд. –М.: Политиздат, 1990. -494с.
7. Гилфорд Дж. Структурная модель интеллекта. Психология мышления. –М., 1965. -244с.
8. Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для самого себя . – М.: Изида, 2004. - 400 с.
9. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. – М.: Смысл, 1999. – 425 с.
10. Stenberg R.J. A Three-Facet Model of Creativity // The Nature of Creativity. Stenberg R.J.(Ed.). – Cambridge Univ. Press, 1988. −P.125-147.
11. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in the testing // R. Sternberg, T. Tardif (eds.). The nature of creativity. Cambridge: Cambr. Press, 1988. – P. 43–75.
12.Taylor C. Various approaches to and definitions of creativity. - Cambr Press, 1988. –P.99-126.
13. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей: Учеб. пособие для студ. высш. учеб, заведений. – М.: «Академия», 2002. - 320 с.
14. Нағымжанова Қ.М. Инновациялық білім беру ортасында педагогикалық креативтікті қалыптастыру. Монография - Өскемен. С.Аманжолов атындағы ШҚМУ баспасы , 2012. - 335 б.
15. Оспанова Б.А. Педагогические основы формирования креативности будущего специалиста в системе университетского образования дисс...док.пед.наук 13.00.08., Туркестан, 2006.-44 б.
16. Никитин О.Д. Творческая самореализация как необходимый компонент личностного роста в современной культуре // Творческая самореализация как антропоцентрический эталон здоровья в современной культуре. – М., 2007.

УДК 378:613
МРНТИ 14.35.07
DOI

Netaliyeva G.,
2nd year MA student
"7M01702-Foreign Language: Two Foreign Language"
Suleyman Demirel University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: gulnara.netaliyeva@sdu.edu.kz

NOVICE TEACHERS' PROFESSIONAL IDENTITY DEVELOPMENT: ANALYSIS OF PREVIOUS RESEARCH

Abstract. This paper provides a critical analysis of previous research on professional identity development among novice teachers. Professional identity development is a complex and multifaceted process that involves the acquisition and internalization of professional knowledge, skills, attitudes, and values. Newly qualified teachers often struggle with the development of their professional identity (PI), which can impact their teaching effectiveness, job satisfaction, and retention in the profession. The study aims to synthesize and analyse findings from a range of studies, using a systematic and rigorous approach to identify common themes, patterns, and gaps in the research on PI. Furthermore, the article attempts to provide a resource for researchers, educators, and school administrators who are interested in understanding and supporting the professional identity development of novice teachers. Overall, the article significance lies in its potential to raise the awareness of novice teachers of their PI and indicate the ways to develop it in order to improve the quality of teaching and enhance the effectiveness of the education system.

Keywords: "professional identity", development, "novice teachers", teaching, experience, education.

Аңдатпа. Бұл мақалада жаңадан сабақ беруді бастаған оқытушылардың кәсіби сәйкестігін дамыту бойынша алдыңғы зерттеулерге сыни талдау берілген. Кәсіби сәйкестікті дамыту-бұл кәсіби білімді,

дағдыларды, көзқарастар мен құндылықтарды игеруді және іштей енгізуді қамтитын күрделі және көп қырлы процесс. Жаңадан біліктілікке ие болған мұғалімдер көбінесе өздерінің кәсіби сәйкестілігін (КС) дамытуда қиындықтарға тап болады, бұл олардың оқыту тиімділігіне, жұмысқа қанағаттануына және кәсіпте сақталуына әсер етуі мүмкін. Зерттеудің мақсаты- зерттеулеріндегі жалпы тақырыптарды, заңдылықтарды және олқылықтарды анықтау үшін жүйелі және қатаң тәсілді қолдана отырып, бірқатар зерттеулердің нәтижелерін жалпылау және талдау. Сонымен қатар, мақалада жас мұғалімдердің кәсіби сәйкестігін дамытуға түсіністік пен қолдау көрсетуге мүдделі зерттеушілерге, мұғалімдерге және мектеп әкімшілеріне ресурс ұсынуға тырысады. Жалпы, мақаланың маңыздылығы - жас мұғалімдердің КС туралы хабардарлығын арттыру және оқыту сапасын жақсарту арқылы білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру.

Кілт сөздер. кәсіби сәйкестілік, даму, жас мұғалімдер, оқыту, тәжірибе, білім

Аннотация. В этой статье представлен критический анализ предыдущих исследований по развитию профессиональной идентичности среди начинающих учителей. Развитие профессиональной идентичности представляет собой сложный и многогранный процесс, включающий приобретение и усвоение профессиональных знаний, навыков, установок и ценностей. Недавно получившие квалификацию учителя часто борются с развитием своей профессиональной идентичности (ПИ), что может повлиять на их эффективность преподавания, удовлетворенность работой и удержание в профессии. Цель исследования - обобщить и проанализировать результаты целого ряда исследований, используя систематический и строгий подход для выявления общих тем, закономерностей и пробелов в исследованиях по ПИ. Кроме того, в статье предпринята попытка предоставить ресурс исследователям, педагогам и школьным администраторам, которые заинтересованы в понимании и поддержке развития профессиональной идентичности начинающих учителей. В целом, значимость статьи заключается в ее потенциале повысить осведомленность начинающих учителей о своей ПИ и указать пути ее развития с целью улучшения качества преподавания и повышения эффективности системы образования.

Ключевые слова. профессиональная идентичность, развитие, начинающие учителя, преподавание, опыт, образование.

Basic provisions

Recently, researchers have shown an emerging interest in the concept of Professional Identity (PI) as well as Professional Identity Development (PID). Although it appears that there is no common definition of PI, a general acknowledgment of its significance is highlighted in a number of studies (Barbarà-i-Molinero et al., 2017 & Ruohotie-Lyhty, 2013). In some of them PI is characterized as "the relatively stable and enduring constellation of attributes, beliefs, values, motives, and experiences in terms of which people define themselves in a professional role" (Barbarà-i-Molinero et al., 2017, p. 3) while others understand it as a "tool through which individuals make sense of themselves in relation to contexts and other people" (Ruohotie-Lyhty, 2013, p. 121). There are several factors that influence individuals to self-define their identity according to the job they do or the profession they choose. These factors are thoroughly described by Barbarà-i-Molinero et al. (2017) who created the theoretical framework of all factors influencing the PID. The most crucial elements that have an impact on building the specialists' PI are social, educational, professional experiences, and perceived profession congruence. The university years are seen as a critical step in understanding and developing one's professional identity (PI) because the formation of people's professional identities is not a consistent process (Barbarà-i-Molinero et al., 2017).

Introduction

The research into development of PI has considered various perspectives so far, focusing on a number of professions. However, the problem of newly qualified teachers seems to stand apart from other professions due to the fact that PI of university teachers can considerably affect the way they create other professions.

In order to study the processes of "becoming-a-teacher' and "learning-to-teach", several investigations have been done; however, these research papers do not provide adequate solutions to significant problems between these two processes; many novice teachers consider their first year of teaching stressful and difficult (Vonk, 1995). In addition to that, according to Vonk (1995), a number of beginning teachers "experience their first year of teaching as reality shock". A professional development of teachers is not considered a "spontaneous process" but rather a "complex learning process" as a result of an individual's continuous reflection of everyday experience in a significant context. Most of the researchers saw the professional identity as an ongoing process of integration of the 'personal' and the 'professional' sides of becoming and being a teacher. Depending on how they perceive how they are still interacting with their setting, teachers form their conceptions of their professional selves as educators. The current study attempts to provide a comprehensive analysis of the existing literature on the topic of professional identity development among new teachers. This analysis might assist in understanding the core indicators of novice teachers' PI and shed light on the processes of PID, thus proposing the ways to overcome potential challenges in the teaching career.

Method

The present study employed the theoretical method of critical reflection on the existing research in the field of PI and PID. Searching and identifying the relevant studies from international databases such as Scopus and Web of Science enabled the authors to collect scientific papers elaborating on the topic of PI in general and PI of novice teachers in particular. The analysis of related literature helped to systematize the existing knowledge on teachers' PI so that novice teachers could identify themselves and gain a deeper understanding of their mission and motivations.

Results

A number of research studies have been done in order to explore teachers' professional identity, particularly, novice teachers have attracted much attention. Despite these efforts in research fields, there is no agreed understanding on a global scale of this phenomenon [professional identity] (Ruohotie-Lyhty, 2013). For a better understanding of the phenomenon of *professional identity,* it is reasonable to depict some definitions of *identity* itself and make a clarification of *professional identity*. The term *identity* has been identified from several perspectives and has different meanings (Gee, 2000). According to Bukor (2015, p. 3), one's identity can be reflected through ideas, presumptions, values, and behaviors as well as in the different ways that one sees and interpret the outside world and themselves. In other words, one's own perspective and self-perception can be the most eloquent forms and ways of identity expression and manifestation (Bukor, 2015, p. 3).

Gee's Identity Framework

Gee (2000) intended to show the notion of *identity* by classifying it into four types. The researcher described identity as "being recognized as a certain "kind of person" in a given context", that is - every person has multiple identities which are based on their performance in society rather than their "internal states". Gee (2000) presents four ways in which identity is recognized. The first one is called Nature-identity (N-identities), the power of "nature". N-identities are a state in which the individual is but not his achievements and accomplishments. For instance, the participants' N-identity might be that they are women. The second way is Institution-identity (I-identities) which is a position the individual occupies in society. The source of power is the "institution", not nature. The participants' I-identity might be that they are teachers at university. The next way is discourse-identity (D-identities) in which the individual's identity is formed through his relationship with others and interactions with "rational individuals". In other words, the source of power in this identity is other human beings' recognition. The participants, for example, could be recognized as "novices". The last way is called affinity-identity (A-identities). These are the experiences that are shared in the practice of "affinity groups". Gee (2000) describes it as "allegiance to, access to, and participation in specific practices". So, the participants' "attitude, practices, and relationships" at the university form their A-identity.

Professional Identity

According to Walkington (2005), identity plays a significant role in teachers' beliefs and practices in and out of the classroom. There are multiple perspectives of a person's identity, so professional identity is considered one element of them and relates to professional status as a teacher (Gee, 2000). In reality, much like other identities, a person's professional identity develops as a result of their interactions with others, their roles in society, and their responses to their experiences (Gee, 2000). Researchers have noted that the professional identity is viewed as a tool by which people understand themselves, their context, and other people (Ruohotie-Lyhty, 2013). A component of professional identity is also how teachers perceive themselves to be as professionals. It covers both one's own and one's professional identities as a teacher. As a result, rather than being something stable, the phenomenon of professional identity is described as a dynamic, ongoing process that is created and rebuilt through social relationships (Ruohotie-Lyhty, 2013).

Professional Identity Development

Although it is considered that teachers' professional identity development starts when pre-service teachers graduate and start working at educational institutions Flores and Day (2006) this process of development begins in pre-service education (Walkington, 2005). Flores and Day (2006) called the pre-service education period a "Pre-Teaching Identity" when students start to form their beliefs and concepts of a good teacher by looking up to their teachers. Unlike Mead, who applied the idea of identity development to one's self, Gee defined identity development as the process of understanding oneself as a particular type of person and being acknowledged as such in a particular context (Beijaard, Meijer & Verloop, 2004). However, they both agree that identity development is an ongoing process that develops one's whole life. Ruohotie-Lyhty (2013) holds the opinion that professional identity development happens when teachers interpret and reinterpret their experiences. We can therefore draw the conclusion that professional identity is not just about what educators should be aware of or be able to do, but also, and perhaps more crucially, about what educators value in their teaching, professional work, and personal life (Beijaard, Meijer & Verloop, 2004).

The Notion of Novice Teacher

The notion of “novice” teacher has several interesting definitions starting with teachers teaching the subject for the first time or teachers who have received a qualification to teach English even though they may be experts in other subject matter (Farrell, 2012). This very study follows Farrell’s (2012) definition of a novice teacher which states that a novice teacher is someone who has completed a language teacher education program and started working at an educational institution. Therefore, experienced teachers who have completed English teacher training courses and have a secondary license or those individuals who are back to TESOL after many years off are not included in this notion (Farrell, 2012). So, according to Farrell (2012), those pre-service students who have finished their language education program start their first year of teaching as novice teachers.

Discussion

Research studies show that there is a strong connection between teachers’ professional identity development and decision-making, “a teacher’s educational philosophy, well-being, and effectiveness” (Friesen & Besley, 2013, p. 1). Therefore, when educating future teachers, teacher educators are increasingly taking psychological concepts like identity, self-awareness and reflection, and epistemological beliefs into account in addition to curriculum, learning, and classroom management techniques (Friesen & Besley, 2013, p. 1).

Holmes Group (1995) and John Goodlad (1994) have suggested realistic ideas in order to bridge the gap between pre-service preparation and induction. They proposed establishing some sort of collaboration that would enhance instruction and learning at the institution. To assist new teachers, a collaboration project known as the Novice Teacher Support Project (NTSP) was established in 1997 (Chubbuck et. al., 2001). The participants in this research were "university faculty, administrators, and union presidents from across the University of Illinois at Urbana-Champaign campus, as well as representatives from two regional offices of education and school districts in those regions." In order to fulfill the psychological and professional demands of new instructors, a multi-stage approach was developed. According to the research (Chubbuck et. al., 2001), new teachers have the following emotional and cognitive needs: 1) The value of learning practical, sensitive, and logistical information about the organization; 2) The necessity of practical interactions with more seasoned educators; 3) Self-reflection; 4) Emotional support from colleagues; and 5) The requirement for a secure setting to forge one's own identity as a teacher.

According to Canrinus et al. (2012), "teachers' classroom self-efficacy had a connection to teachers' relationship satisfaction, affective occupational commitment, and change in the level of teachers' motivation." Teachers' perception of their professional identity is also linked to relationship satisfaction, and the relationships between these indicators were found to be similar for new, experienced, and senior teachers. Meanwhile, Farrell (2012) looked into the approaches to filling the gap between pre-service and in-service education that SLT preparation programs offer, such as promoting the development of novice teachers, allowing novice teachers to be in charge of their own development, and encouraging novice teachers to reflect on their teaching during the first years so they can better assess and address any issues and concerns they face in the part.

The "three-dimensional space narrative inquiry framework" is a methodological tool used in a study by Nguyen and Dao (2019) to interpret and direct participants' life experiences. The authors discovered that actively thinking about and talking about their growth as English teachers was a helpful exercise. It prompted them [novice teachers] to consider their teaching goals in addition to reflecting on and monitoring their own professional development. However, a different study found that participants' cultural backgrounds influenced their views and sense of self in the workplace (Edwards & Edwards, 2017). Based on the case study of Feryok and Askaribigdeli (2019), it was discovered that one particular novice teacher experienced contradictions because she was new to teaching - “the mediation of contradictions that led Mona to reconceptualize the object of activity, make normative commitments, and develop professionally and personally”. The notion of teacher identity learning may and ought to be used to teacher learning, according to the statement. Additionally, since future teachers' beliefs are so critical to their professional development as well as their academic achievement, it is crucial to understand these ideas in-depth.

Conclusion

Professional identity development among novice teachers is a critical process that impacts their success as teachers and their overall satisfaction in the teaching profession. The literature suggests that a range of personal and professional factors influence novice teachers' professional identity development. Overall, the significance of the literature review article lies in its potential to inform and guide future research and practice in the area of teacher professional development. By synthesizing and analyzing the existing literature, it provides a valuable foundation for further inquiry and action to support the growth and success of new teachers.

Teachers' professional identity is mentioned as a developing research field in the introduction. The idea of professional identity was either defined differently or not at all in the majority of research. The latter is especially relevant to research on the traits of teachers' professional identities, which should be classified under a different category than "professional identity." There are issues with the present study on teachers' professional identities. It was unclear how certain notions linked to one another or different concepts were used to signify the

same thing; this is especially true of the terms "self" and "identity." This research paper gives a general overview of the relationship between novice teachers and their professional identity and reports on the significance of developing this relationship.

REFERENCE

1. Barbarà-i-Molinero, A., Cascón-Pereira, R., & Hernández-Lara, A. (2017). Professional identity development in higher education: influencing factors. International Journal of Educational Management, 31(2), 189-203. https://doi.org/10.1108/IJEM-05-2015-0058
2. Beijaard, D., Meijer, P., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. Teaching and Teacher Education, 20(2), 107-128. https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001
3. Bukor, E. (2015). Exploring teacher identity from a holistic perspective: Reconstructing and reconnecting personal and professional selves. Teachers and Teaching, 21(3), 305-327. https://doi.org/10.1080/13540602.2014.953818
4. Canrinus, E.T., Helms-Lorenz, M., Beijaard, D. et al. (2012). Self-efficacy, job satisfaction, motivation and commitment: exploring the relationships between indicators of teachers' professional identity. European Journal of Psychology of Education, 27, 115–132. https://doi.org/10.1007/s10212-011-0069-2
5. Chubbuck, S. M., Clift, R. T., Allard, J., & Quinlan, J. (2001). Playing it Safe as a Novice Teacher: Implications for Programs for New Teachers. Journal of Teacher Education, 52(5), 365–376. https://doi.org/10.1177/0022487101052005003
6. Edwards, F.C.E., & Edwards, R.J. (2017). A story of culture and teaching: the complexity of teacher identity formation. The Curriculum Journal, 28(2), 190-211. https://doi.org/10.1080/09585176.2016.1232200
7. Farrell, T. S. (2012). Novice-service language teacher development: Bridging the gap between preservice and in-service education and development. TESOL Quarterly, 46(3), 435-449. https://doi.org/10.1002/tesq.36
8. Feryok, A., & Askaribigdeli, R. (2019). A novice TESOL teacher's professional identity and evolving commitment. TESOL Journal, 10(4), e497. https://doi.org/10.1002/tesj.497
9. Flores, M. A., & Day, C. (2006). Contexts which shape and reshape new teachers' identities: A multi-perspective study. Teaching and Teacher Education, 22(2), 219-232. https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.09.002
10. Friesen, M. D., & Besley, S. C. (2013). Teacher identity development in the first year of teacher education: A developmental and social psychological perspective. Teaching and Teacher Education, 36, 23-32. https://doi.org/10.1016/j.tate.2013.06.005
11. Gee, J. P. (2000). Identity as an analytic lens for research in education. Review of Research in Education, 25, 99-125. https://doi.org/10.3102
12. Nguyen, X. N. C. M., & Dao, P. (2019). Identity exploration and development in TESOL teacher education: A three-dimensional space narrative inquiry perspective. Tesol Journal, 10(4), e492. https://doi.org/10.1002/tesj.492
13. Ruohotie-Lyhty, M. (2013). Struggling for a professional identity: Two newly qualified language teachers' identity narratives during the first years at work. Teaching and teacher education, 30, 120-129. https://doi.org/10.1016/j.tate.2012.11.002
14. Vonk, J. H. C. (1995). Conceptualizing Novice Teachers' Professional Development: A Base for Supervisory Interventions. ERIC - ED390838 - Conceptualizing Novice Teachers' Professional Development: A Base for Supervisory Interventions., 1995-Apr
15. Walkington, J. (2005). Becoming a teacher: Encouraging development of teacher identity through reflective practice. Asia-Pacific Journal of teacher education, 33(1), 53-64. https://doi.org/10.1080/1359866052000341124

ӘОЖ 378

Ниязова Г.,
п.ғ.к., доцент
Нуриллаева Д.
магистрант
Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ
Түркістан, Қазақстан
e-mail: gulzhan.niyazova@ayu.edu.kz

АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМЫТУДАҒЫ БІЛІМНІҢ РӨЛІ

Түйін: Білім қоғамындағы білімге негізделген экономикада адамның өндірістік күштері адам капиталы түрінде жүзеге асырылады. Адами капитал қоғамның ең құнды ресурсы, ол табиғи ресурстардан немесе жинақталған байлықтан әлдеқайда маңызды сипатқа ие. Адами капитал теориясында жинақталған зерттеу нәтижелеріне сәйкес адами капиталға инвестициялау нысандары мемлекеттің білім беру жүйесін дамытуға, әлеуметтік саясатқа, денсаулық сақтауға, өмір сүру сапасын арттыруға жұмсайтын шығындары болып табылады. Адами капитал адамның білім, дағдылар, қабілеттерді қалыптастырудың тұрақты үздіксіз процесі негізінде қалыптасады, бұл өз кезегінде табыс әкелетін және пайдалы іс-әрекетте қолданылатын процесс, ал қазіргі жағдайда адами капиталды қалыптастыру процесі білім беру тұжырымдамасымен байланысты. Бұл мақалада адами капиталды дамытудағы білім беру маңызы қарастырылады.

Тірек сөздер: білім, білім қоғамы, білім экономикасы, адами капитал, оқыту.

Niyazova G.,
Ph.D., Associate Professor
Nurillayeva D.
master's student
MKTU named after H. A. Yasavi
Turkestan, Kazakhstan
e-mail: gulzhan.niyazova@ayu.edu.kz

THE ROLE OF EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL

Abstract: In a knowledge-based economy in a knowledge society, human productive forces are realized in the form of human capital. Human capital is the most valuable resource of society, it has a much more substantial character than natural resources or accumulated wealth. According to the results of research summarized in the theory of human capital, the forms of investment in human capital are government spending on the development of the education system, social policy, healthcare, and improving the quality of life. Human capital is formed on the basis of a constant continuous process of forming a person's knowledge, skills, abilities, which, in turn, is a process that is used in income-generating and useful activities, and in modern conditions, the process of forming human capital is associated with the concept of education. This article discusses the importance of education in the development of human capital.

Keywords: education, knowledge society, knowledge economy, human capital, training.

Білім берудің рөлін және жеке тұлғалардың еңбек нарығына деген сұранысын әр түрлі түсіндіретін бірнеше теориялар бар. Соңғы онжылдықтарда адами капитал теориясы бірінші орынға шықты. «Адами капитал» ұғымы кеңейіп, адамға экономикалық және басқа да көптеген мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін әртүрлі жеке қабілеттерді қамтиды [1]. Осылайша, теория біртіндеп кең пәнаралық зерттеулердің тақырыбына айналуда.

Адами капиталды кең мағынада адамдарға өнімді болуға көмектесетін білім, дағдылар және басқа да жеке қасиеттер жиынтығы ретінде анықтауға болады. Ресми білім алу (ерте балалық шақ, ресми мектеп жүйесі, ересектерді даярлау бағдарламалары), сондай - ақ бейресми оқыту және өндірістен қол үзбей жұмыс тәжірибесі-мұның бәрі адами капиталға инвестицияларды білдіреді (https://www.oecd.org).

"Адами капитал" ұғымын тек экономистер ғана емес, сонымен қатар ғалымдар, әртүрлі ғылыми салалардың өкілдері: адами капитал және білім оның негізгі компоненті ретінде тұжырымдауға ұмтылды:

- философиялық тұрғыда " адами капитал - өмірлік дағдыларды, практикалық тәжірибені, оқыту мен білім алу процесінде қалыптасқан рухани игіліктердің жиынтығы;
- әлеуметтану адами капиталға бейімделу рөлін береді, өйткені білім, дағдыларды алу қоғамнан (тіршілік ету ортасынан) ерекшеленбейді;

- "адами капитал" және педагогикалық ғылымда білім мен білім алу арқылы адамға енгізілген білім, дағдылар, қабілеттер жиынтығы ретінде атап өтіледі; психологиялық ғылым адами капиталды танымдық және мінез-құлық аспектісінде көрінетін дағдылар, білім мен іскерліктердің жиынтығы ретінде қарастырады (Л.И.Холина).

Адами капитал теориясы білім еңбектің шекті өнімділігін анықтайды және бұл кірісті анықтайды деп болжайды. 1960 жылдардан бастап ол экономикада, саясатта және білім мен жұмыс арасындағы қатынастарды қоғамдық түсінуде үстемдік етті. Зияткерлік білім - бұл экономикалық капиталды жинақтау тәсілі, жоғары білім-бұл жұмысқа дайындық [2], ал бірінші кезекте білім беру (әлеуметтік шығу тегі емес) түлектердің нәтижелерін анықтайды деген пікір кең таралған (сурет 1).

Адами капитал - бұл білім, дағдылар мен құзыреттілік, сондай-ақ жеке адамдарға тән басқа сипаттамалар, олардың маңызды формаларының бірі-ресми білім. Осылайша, адами капитал ұғымы білім берудің екі анықтамасына сілтеме жасайды-ресурс ретінде (іс жүзінде адами капитал) және жүйе ретінде (оның жинақталуы орын алады). Білім-бұл жүйелі білім мен дағдыларды игеру

Сурет 1 – Адами капитал түрлері

процесі мен нәтижесі, адамды өмір мен жұмысқа дайындаудың қажетті шарты. Білім берудің мақсаты тәуелсіздік, белсенділік, шығармашылық және т.б. сияқты қасиеттердің арқасында өмірге бейімделе алатын тұлғаны қалыптастыру болып табылады [3]. Білім беру жүйесі қоғамның жастарды әлеуметтендіруге, әлеуметтік мақұлданған мінез-құлық үлгілерін жасауға, адамдардың белгілі бір институттандырылған құндылықтар жүйесін игеруге деген қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған.

Технологиялар мен адами ресурстардың дамуы экономикалық дамудың екі маңызды құрамдас бөлігі екенін көрсетеді. Адами ресурстар саланың маңызды факторы болып табылады және адами ресурстардың сапасы осы адами ресурстарға иелік ететін адами капиталмен анықталады. Технология адамдарға тиімділік пен сапаның жоғары деңгейінде орындауға мүмкіндік беру арқылы олардың жұмысына көмектеседі[4]. Технологиялық даму мен адами капиталға инвестиция салу адам қызметінің жылдамдығы мен сапасын арттыруы мүмкін, бұл экономикалық өсу мен өнімділіктің артуына әкелуі мүмкін.

Еңбек және білім нарығын басқару жүйесін дамыту үшін ақпараттық және цифрлық технологияларды пайдалана отырып, адами капиталды сақтау және дамыту жоспарларын құруға, кәсіпорындарды, аймақтарды және елді дамытудың болжамды нәтижелеріне ие бола отырып, осы процесті мемлекеттік бақылауды қалпына келтіруге, сондай-ақ адамды даярлау жүйесінің нәтижелерін бағалауға болады [5]. Адам өзінің негізгі капиталын-біліктілігін еркін басқаруы керек. Ол үшін оған болашақта мамандықтарды оңай игеруге, ақпараттық және цифрлық технологиялар негізінде өзінің даму мүмкіндігін түсінуге мүмкіндік беретін осындай кәсіби дайындық беру қажет.

Жасанды интеллекттің дамуына және әлеуметтік-экономикалық қатынастардың киберизациясына байланысты адами капиталдың когнитивтік және шығармашылық дағдыларына қойылатын талаптардың

артуы кадрларды даярлау және қайта даярлау жүйесін тез арада өзгертуді талап етеді. Оқытудың гуманистік теориясы бүгінде адамның өмір бойы білім алудың туа біткен қасиетіне ие екенін мойындай отырып, басты орын алады. Адами капиталды өмір бойы көбейту қажет екені белгілі болады және ең сәтті модельдер "ақылды өндіріс" пен "ақылды экономикаға" негізделген оқытуды біріктіру арқылы адамның қажеттіліктерін қанағаттандырады, мұнда цифрлық егіздерді дамыту және көбейту осындай оқытудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады [6]. Оқыту жүйесін түрлендірудің маңыздылығы өндіріс процестері мен құн тізбектеріндегі тұрақты өзгерістерге байланысты. Зерттеу көрсеткендей, адам қысқа мерзімде жаңа білім мен дағдыларды игеруі керек.

Ұлттық деңгейде адами капиталды қалыптастыруға бағытталған дәлелді саясатты жүзеге асыру еңбек нарығы мен білім беру жүйесінің нәтижелері арасындағы алшақтықты анықтаумен ғана шектелмейді. Білім беру саясатының тиімді құралдарын әзірлеу үшін бір жағынан адами капиталдың негізгі және нақты компоненттерін, екінші жағынан, осы компоненттерді іс жүзінде өнімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін жағдайлар мен тетіктерді түсіну қажет.

1980 жылдардан бастап көптеген зерттеушілер адами капиталдың нақты компоненттерін тұжырымдауға күш салды. Жаңа эмпирикалық деректердің пайда болуымен тікелей байланысты осы зерттеулердің үш бағытын ажыратуға болады [7]. Бірінші бағыт пәндік (кәсіби, тәртіптік) когнитивті дағдыларға қатысты, екіншісі когнитивті емес дағдылар мен жеке қасиеттерді зерттеуге бағытталған, үшіншісі жұмыс берушілердің когнитивті және когнитивті емес элементтерді қамтитын әмбебап (негізгі, негізгі) құзыреттіліктерге деген сұранысын талдайды.

Адами капиталды қалыптастыру процесінің негізгі қатысушылары білім беру ұйымдары болып табылады, сондықтан білім беру жүйесінің шекараларын кеңейтпей адами капиталдың саны мен сапасын арттыру мүмкін емес. Білім экономикасында білім беру стейкхолдерлердің қажеттіліктерін қанағаттандырудың неғұрлым тиімді жолдарын табу, сондай-ақ тұтастай алғанда елдің жоғары білімінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін бүкіл ғылыми-білім беру процесін ұдайы жетілдіру маңызды.

Білім берудің дамуы өркениет дағдарысын еңсерумен, көбінесе жаһандық сипаттағы күрделі мәселелерді шешумен байланысты. Бүгінгі таңда өркениетті сақтау принципі қоғамдық өмірдің барлық салаларында, соның ішінде білім беруде де негіз болды. Білім адамға жоғары адамгершілік мінез-құлық үлгілерін ұсынады және оларды қоғамның барлық салаларының өзара әрекеттесуі арқылы дамытуға мүмкіндік береді. Білім беру арқылы қоғам ішінде ақпарат, білім және мүмкіндіктер алмасу жүзеге асырылады.

Білімге негізделген экономикадағы ең бастысы - жаңа білімді құру емес, оны өнімді пайдалану. Осыған байланысты білім берудің маңызы артып келеді. Білім-білімге негізделген экономиканы дамытудың негізгі факторы. Білім экономикасы халықтың кең ауқымын қамтитын кеңейтілген білім беру жүйелерінің болуын талап етеді. Білім экономикасын қалыптастыру мен дамытудың негізгі факторы экономистер шығындар, оған инвестициялар түрлері бойынша жіктейтін адами капитал болып табылады. Нәтижесінде компоненттер бөлінеді: білім беру капиталы, денсаулық капиталы және мәдениет капиталы (И. В. Ильинский).

Адами капиталды дамытудағы білім беруді рөлі ұлттық деңгейде қабылданған құқықтық-нормативтік құжаттарда анықталған мақсат-міндеттермен өзектіленеді.

Атап айтқанда, Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарының «3-ұлттық басымдық. Сапалы білім. 5-міндет. Цифрлық экономика үшін адам капиталын дамыту» [8], Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейінгі даму стратегиясы «4-бағыт. Білім және кәсіби машық – заманауи білім беру, кадрларды даярлау мен қайта даярлау жүйесінің негізгі бағдарлары» [9] Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысымен қабылданған "Білімді ұлт" сапалы білім беру" ұлттық жобасы мақсаты «Барлық білім беру деңгейлерінде білім алушылардың білім сапасын арттыру».

Оқыту дегеніміз – қайталаулардың немесе тәжірибенің нәтижесінде адамның мінез-құлқы мен жүріс-тұрыс ерекшелігінде орын алатын, ұзақ уақытқа созылатын өзгеріс [10]. Дейл Х.Шунк ұсынған анықтамаға сәйкес оқытудың мәні негізгі екі критериймен ашылады: қайталаулар немесе тәжірибе, мінез-құлықтағы өзгерістер.

Бірінші критерий бойынша мінез-құлықтағы/мінез-құлық қасиеттеріндегі (дағдыларды, білімді, көзқарастарды немесе мінез-құлықты қалыптастыру) өзгерістің орын алуы түйсікке, адамдардың айтқанына, жазғанына және әрекетіне негізделеді.

Екінші критерийге сәйкес, оқыту процесі уақытқа және мінез-құлықтағы уақытша өзгерістерге тәуелсіз жалғаса береді.

Оқытудың үшінші критерийі қайталаулар мен тәжірибеге байланысты анықталады. Себебі – әр адамның мінез-құлқының қалыптасуына генетикалық ерекшеліктермен қатар, қоршаған орта ықпал етеді.

Қорыта келе, мемлекетті дамытуда білімнің рөлі даусыз. Білім адами капитал құраушысы ретінде қоғамның алға дамуының қозғаушы күші, технологиялық-инновациялық дамудың негізі.

Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті тарапынан қаржыландырылды (грант №AP09259047).

ӘДЕБИЕТ

1. Galiakberova A. A. Conceptual analysis of education role in economics: The human capital theory //Journal of History Culture and Art Research. – 2019. – Т.8. –№.3. –С. 410-421.
2. Marginson S. Limitations of human capital theory //Studies in Higher Education. – 2019. – Т. 44. – №. 2. – С. 287-301.
3. Webb M., Kuntuova I., Karabayeva A. The role of education in realising youths' human capital: social philosophical analysis //Ensaio: Avaliação e Políticas Públicas em Educação. – 2018. – Т. 26. – №. 100. – С. 968-985.
4. Samoilovych A. et al. Management of Human Capital Development in The Era of the Digital Economy //J. Intell. Manag. Decis. – 2022. – Т. 1. – С. 56-66.
5. Григорьев С.Г., Лукин В., Лукин Д. В. Развитие человеческого капитала в условиях цифровизации. E-Management, 2018. №1 (2), -С.13-19.
6. Melnyk L. et al. Transformation of the human capital reproduction in line with Industries 4.0 and 5.0. –Problems and Perspectives in Management, №19(2), -P.480-494.
7. Kuzminov Ya., Sorokin P., Froumin I. (2019) Generic and Specific Skills as Components of Human Capital: New Challenges for Education Theory and Practice. Foresight and STI Governance, vol. 13, no 2, pp. 19–41.
8. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы.Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1800000636
9. "Қазақстан-2050" Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті - елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050
10. Шунк Дейл Х. Оқыту теориясы: Білім беру көкжиегі. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019 жыл. – 608 б.

УДК 378.12

Сулейменова А.А., п.ғ.к., доцент
Нуралиева И.Н., магистрант
М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ИНКЛЮЗИВТІ ОРТАДА ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ МӘНІ

Түйін: Мақалада болашақ педагогтардың инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығы мәселесіне арналған зерттеулерге талдау берілген. Мәселе қазіргі мектептерде инклюзивті білім беру ортасын құруға әлеуметтік тапсырыс арасындағы қайшылықтың болуына және мұғалімдердің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайын болмауына байланысты. Мақаланың мақсаты - педагогтардың инклюзивті қызметке дайындығы мәселелері бойынша жарияланымдарға аналитикалық шолу. Жұмыста теориялық талдау, синтез, жүйелеу әдістері қолданылады. Білім беру ортасы ұғымын, инклюзивті білім беру ортасын, инклюзивті білім беру ортасында жұмысқа дайындықты анықтауға авторлық тәсілдер зерттеледі.

Тірек сөздер: кәсіби іс-әрекетке дайындық, дайындықты қалыптастыру, болашақ педагог, инклюзивті білім беру, инклюзивті білім беру ортасы.

Suleimenova A., PhD, Associate Professor
Nuralieva I., Master's student
M.Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan

THE ESSENCE OF THE READINESS OF FUTURE TEACHERS IN UNIVERSITIES TO WORK IN AN INCLUSIVE ENVIRONMENT

Abstract: The article presents an analysis of studies devoted to the problem of the readiness of future teachers to work in an inclusive educational environment. The problem is connected with the contradiction between the social order to create an inclusive educational environment in modern schools and the unpreparedness of teachers to work in an inclusive educational environment. The purpose of the article is an analytical review of publications on the readiness of teachers for inclusive activities. The methods of theoretical analysis, synthesis, and systematization are used in the work. The author's approaches to the definition of the concept of educational environment, inclusive educational environment, readiness to work in an inclusive educational environment are investigated.

Keywords: preparation for professional activity, formation of readiness, future teacher, inclusive education, inclusive educational environment.

Кіріспе. Қазіргі заманғы жалпы білім беретін мектепке ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуға және тәрбиелеуге, оқушылар, олардың ата-аналары мен педагогтары бірлескен міндеттерді нәтижелі шешу үшін бірігетін мектептің инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыруға дайын педагогтар қажет. Қазақстан Республикасының денсаулық сақтауды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мектеп мұғаліміне қойылатын біліктілік талаптарының ішінде арнайы тәсілдерді, инклюзивті оқытуда психологиялық-педагогикалық технологияларды, оқушылармен түзету-дамыту жұмыстарының әдістерін қолдану мүмкіндігі аталған [1]. Сондай-ақ «Білім туралы» заңында: «Денсаулық сақтау негіздерін қалыптастырудың басым міндеттерінің бірі ретінде...өскелең ұрпақтың денсаулығын сақтауға дайындығы» *және* ұлттық саясатының құнды басымдықтары қатарынан *болып табылатындығы туралы айтылады [2].*

Білім беру жүйесі үшін педагог кадрларды даярлау тұжырымдамасы негізгі міндеттердің қатарына болашақ мұғалімдерді балалардың әртүрлі санаттарымен, атап айтқанда, Денсаулық сақтау мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс істеуге дайындауда бірыңғай тәсілді әзірлеуді жатқызады. Бұл мәселені шешу болашақ мұғалімдерді даярлау бағдарламаларына білім беруде ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс тәжірибесін қалыптастыру үшін құзыреттіліктерді қалыптастыруға мүмкіндік беретін пәндерді әзірлеуді және енгізуді қамтиды.

Алайда, бүгінгі таңда мектепте инклюзивті оқытуды ұйымдастыру процесінде белгілі бір қиындықтар бар, олардың қатарына мұғалімдердің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге жеткіліксіз дайындығы жатады.

Зерттеу келесі әдістерді ұсынады: теориялық талдау, синтез, жүйелеу.

Болашақ педагогатрдың инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайындығына арналған заманауи зерттеулерге жүгіне отырып, біз мұндай дайындыққа кедергі келтіретін мәселелерді атап өттік:

- инклюзивті білім беру принциптерін толық түсінбеуінен туындаған педагогтардың психологиялық кедергілері мен кәсіби стереотиптері, бұл мұғалімдердің жалпы білім беретін мектептерде инклюзияны қабылдамауына және олардың осы бағытта біліктілігін арттырғысы келмеуіне ықпал етеді [3];
- педагогтерде психологиялық-педагогикалық білімнің, ерекше білім беру қажеттіліктері мен мүмкіндіктері бар балалармен жұмыс істеудің әдістемелік тәсілдерінің жетіспеушілігі, бұл балаларға оқу материалдарын оларға қолжетімді түрде беруді ұйымдастыруда тиімділіктің төмендігіне әкеп соғады [4];
- инклюзивті тәжірибелерді сәтті ұйымдастыру үшін тиісті кәсіби құзыреттердің қалыптаспауы [5].

Бірқатар ғылыми педагогикалық жарияланымдар болашақ педагогтардың инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге кәсіби дайындығын қалыптастыруға арналған. Біз "білім беру ортасы", "инклюзивті білім беру ортасы", "инклюзивті білім беру ортасында жұмысқа дайындық" ұғымдарының мазмұнын ашатын зерттеулерді талдадық, болашақ мұғалімнің әртүрлі авторлар ұсынған кәсіби іс-әрекетке дайындығының құрылымдық компоненттерін жіктедік.

"Білім беру ортасы" ұғымы қазіргі педагогикалық зерттеулердің пәні болып табылады. Бұл тұжырымдама Г.Ю.Беляев, В.А.Ясвин, В.В.Рубцов, В.И.Слободчиков және басқалардың еңбектерінде зерттелген және нақтыланады. Педагогикалық ғылымда осы тұжырымдаманың қалыптасуына шолу жасай отырып, С.В.Журавлева қоршаған ортаны объективті жағдайлар ретінде қарастырады, оларды мақсатқа байланысты белгілі бір жолмен басқаруға болады деп түсіндіреді [6].

А.Ю.Церельникова "білім беру ортасы" (адам іс-әрекетінің нәтижесі болып табылмайтын шындық) және "білім беру кеңістігі" (адамның шындықты зерттеуінен туындайтын және адамның нақты іс-әрекеті нәтижесінде дамитын) ұғымдарының тығыз байланысын зерттейді, білім беру ортасы білім беру кеңістігінде дамиды [7].

"Инклюзивті білім беру ортасы" ұғымы С.В.Алехина, О.А.Близнюк, Н.П.Сенченкова, А.А.Петрусевич, Д.С.Соломина және т.б. өздерінің білім беру қажеттіліктері мен мүмкіндіктерінің әртүрлілігін ескере отырып, әр қатысушының жеке әлеуетін қолдайтын инклюзивті қоғамдастық құруға бағытталған инклюзивті білім беру ортасын сипаттайды.

О.А.Близнюк, Н.П.Сенченкова, А.А.Петрусевич, Д.С.Соломинаның еңбектерінде жоғарыда аталған ұғым білім беру үдерісіне қатысушыларға өзін-өзі дамытуға мүмкіндік беретін білім беру ортасының түрі ретінде ұсынылады [8].

Бірқатар зерттеулер инклюзивті білім беру жағдайында педагогтардың жұмысқа дайындығы мәселесіне арналған. Олардың қатарына В.В.Хитрюк, И.М.Яковлева, С.В.Яковлева, Е.С.Любимова, И.А.Руднева, О.А.Козырева, Е.М.Сафронова, Е.В.Шипилова және т.б. В.В.Хитрюк "мұғалімнің инклюзивті дайындығы" ұғымын құзыреттілік синтезінде көрінетін және инклюзивті білім беру кеңістігіндегі іс-әрекет кәсіби шеберлікті анықтайтын жеке қасиет ретінде анықтайды [9].

И.М.Яковлева, С.В.Яковлев инклюзивті білім беру іс-әрекетін жүзеге асыратын педагогтардың дайындығында жеке құрамдас бөлікті (кәсіби құндылықтар мен кәсіби-жеке қасиеттер жүйесі) және белсенді құрамдас бөлікті (инклюзия жағдайындағы нақты іс-әрекет) ажыратады [10].

Е.С.Любимованың пікірінше, болашақ педагогтардың мектеп оқушыларына инклюзивті білім беруге дайындығы - бұл кәсіби іс-әрекеттің өзара байланысты компоненттерін және арнайы дайындықтың нәтижесі ретінде жеке тұлғаның белсенді тиімді күйін біріктіру қабілетін ескере отырып, іс-әрекетті жүзеге асыру мүмкіндігі. Осы дайындықтың құрылымында зерттеуші мотивациялық (құндылық бағдарлары), когнитивті (кәсіби білімнің толықтығы мен жүйелілігі) және операциялық (мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту әдістері мен құралдарын ұтымды қолдана білу) компоненттерін бөліп көрсетеді [11].

И.А.Руднева, О.А.Козырева, Е.М.Сафронова, Е.В.Шипилова болашақ педагогтардың жеке ерекшеліктерімен инклюзияға дайындығын анықтайды. Осындай сипаттамалардың ішінде сіздің кәсіби мінез-құлқыңыздың нұсқаларын саналы түрде таңдау, өзін-өзі дамытудың тиімді құралдары мен әдістерін таңдауға, ынтымақтастықта педагогикалық жұмысты ұйымдастыруға қабілеттілік пен дайындық, түзету және педагогикалық іс-әрекеттің әдістерін, инклюзивті және ассистивті технологияларды оңай бағдарлай білу [12]. Осы зерттеушілер бөлетін дайындықтың құрылымдық компоненттері жоғарыда айтылғандарға ұқсас: когнитивті, операциялық, мотивациялық [13].

И.В.Возняк мұғалімнің инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға дайындығын оның жеке және кәсіби сипаттамасы ретінде қарастырады, алайда дайындық құрылымында мотивациялық, когнитивті және тиімді компонентпен бірге рефлексивті компонент -инклюзивті білім беру мұғалімінің жеке қасиеттерінің жиынтығы ретінде: сезімталдық, эмпатия, жауапкершілік, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі талдау қабілетін айтуға болады.

Ю.В.Шумиловскаяның зерттеуінде инклюзивті білім беру жағдайында оқытушының оқушылармен жұмыс істеуге дайындығы инклюзивті білім беру жағдайында оларды қолдану білімі мен дағдылары тұрғысынан, сондай-ақ мұғалімнің жеке басының сипаттамалары тұрғысынан ұсынылған. Жоғарыда келтірілген зерттеулердегідей, автор болашақ мұғалімдердің дайындығы құрамындағы мотивациялық, когнитивті және белсенді компоненттерді қарастырады, оларды шығармашылық компонентпен толықтырады (оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал ететін мұғалімнің шығармашылық белсенділігі мен жеке сипаттамалары) [14].

Болашақ мұғалімдердің балаларды инклюзивті оқытуға дайындығы мәселесі шетелдік зерттеулерде де көрініс тапты.

А.Боер әріптестерімен өз жұмысында мұғалімнің инклюзивті практикасының тәжірибесіне баса назар аударады, бұл оның осындай іс-әрекетке деген оң көзқарасын, осы бағытта өзінің кәсіби шеберлігін жетілдіруге деген ұмтылысын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Авторлардың пікірінше, педагогтардың инклюзивті оқытуды жүзеге асыруға деген оң көзқарасы мектептердегі инклюзивті оқытудың сәттілігінің маңызды алғышарты болып табылады [15].

Б.Кук педагогтардың балаларды инклюзивті оқытуға дайындығының жай-күйін талдай отырып, педагогтардың сараланған оқыту әдістерін қолдану қабілетінің, сондай-ақ оқушылардың әртүрлі қажеттіліктерін жеңе білу қабілетінің жетіспеушілігін анықтайды [16].

А.Кумар және Л.Бехера педагогтардың инклюзивті оқытуға дайындығын зерттей отырып, оның құрылымында ерекше балалардың қажеттіліктері мен қабілеттерін түсінуді, оқуға бейімделуді және белсенділікті саралауды атап өтеді [17].

Л.Флориан және Х.Линклейтер инклюзивті тәжірибені жүзеге асыру үшін педагогтарды даярлаудың бастапқы курсын әзірледі. Курс авторлары, ең алдымен, инклюзивті сыныптарда жұмыс істеу үшін қажетті білім мен дағдыларды мұғалімдердің қарулануына емес, оқушылар оқуда қиындықтарға тап болған жағдайларда бұрыннан бар білім мен дағдыларды пайдалануға сүйенді [18].

Талқылау. Болашақ педагогтардың инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығы қазіргі педагог-зерттеушілердің ғылыми қызығушылықтарының шеңберіне еніп, педагогикалық қызметтің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Айта кету керек, авторлардың көпшілігі болашақ мұғалімдердің ерекше балалармен қарым-қатынасының әлеуметтік тәжірибесіне сүйенбей, олардың балалық және жасөспірімдік жылдарында қалыптасатын дайындықтың қалыптасуын зерттейді. Сонымен қатар, мұндай тәжірибе мұғалімнің инклюзивті оқытуға деген көзқарасына үлкен әсер етеді. Біздің ойымызша, мұғалімнің инклюзивті идеяларға деген оң көзқарасы мектептегі инклюзивті оқытудың сәттілігін анықтайды: мұғалімнің қызығушылығы оны ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, балалармен өзара әрекеттесудің тиімді әдістері мен формаларын іздеуге және игеруге итермелейді.

Талдау көрсеткендей, болашақ мұғалімнің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайындығын анықтаған кезде зерттеушілер оның педагогикалық қызметтің сәттілігін анықтайтын жеке және кәсіби сипаттамаларына сүйенеді. Авторлар ұсынған дайындық құрылымдарында болашақ мұғалімнің инклюзивті жұмысқа дайындығының мотивациялық, когнитивті және белсенді компоненттері жиі кездеседі.

Авторлық зерттеулерді талдау болашақ мұғалімдердің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығы ұғымын нақтылауға мүмкіндік берді.

Болашақ педагогтардың инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығы олардың жеке сипаттамаларының, кәсіби құзыреттіліктерінің, соның ішінде әр оқушының білім беру қажеттіліктерінің әртүрлілігін ескере отырып, жеке мүмкіндіктерін дамытуға мүмкіндік беретін әлеуметтік серіктестік дағдыларының жиынтығы болып табылады.

Жоғарыда келтірілген зерттеулерге сүйене отырып, болашақ мұғалімдердің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығының құрылымында біз мотивациялық, когнитивті, әлеуметтік-практикалық және рефлексивті-белсенді компоненттерді бөліп көрсетеміз.

Мотивациялық компонент болашақ мұғалімнің инклюзивті білім берудің құндылықтары мен принциптерін қабылдауын, ерекше балалармен және олардың ата-аналарымен ынтымақтастыққа деген қызығушылық пен қажеттілікте көрінетін инклюзивті білім беру ортасы жағдайында жұмыс істеуге қалыптасқан мотивацияны, өзінің педагогикалық қызметінің рефлексиясын жүзеге асыруды қамтиды.

Когнитивті компонент болашақ мұғалімнің инклюзивті білім беруді жүзеге асыру принциптері, тиісті нормативтік-құқықтық база, балалардың денсаулығының бұзылуының мүмкін себептері, олардың ерекше білім беру қажеттіліктері туралы теориялық білімін қамтиды.

Әлеуметтік-практикалық компонент әртүрлі нозологиялардағы балалармен жұмысты ұйымдастыруға мүмкіндік беретін психологиялық-педагогикалық және әдістемелік білімді қамтиды, оның ішінде белгілі бір нозологиялық топтың балаларына компенсаторлық қызметтерді қамтамасыз ететін ассистивті ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану болып табылады.

Рефлексивті-белсенді компонент педагогтің құзыреттіліктерін инклюзивті білім беру ортасында туындайтын педагогикалық міндеттерді шешумен байланыстыруды, білім алушылардың ерекше қажеттіліктеріне сәйкес оқыту әдістерін, формалары мен құралдарын таңдауды қамтиды.

Осылайша, болашақ мұғалімдердің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығы өзара байланысты және бірін-бірі толықтыратын компоненттерден тұрады.

Қорытынды. Ғылыми әдебиеттерді талдау мұғалімдердің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге жеткіліксіз дайындығы проблемасының өзекті екендігіне көз жеткізуге мүмкіндік береді. Зерттеу аясында болашақ мұғалімдердің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайын болу мәселелерін студенттерді ерекше оқушылармен қарым-қатынас іс-әрекетіне қосу арқылы шешуге болады.

Зерттеудің келесі кезеңі болашақ мұғалімдерді инклюзивті білім беру ортасында жұмысқа дайындау үдерісінде әлеуметтік серіктестік технологиясын жобалау болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Қазақстан Республикасындағы денсаулық сақтау саласын дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 725 қаулысы.

2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – 2007.

3. Ажинова А.Э. Инклюзивное образование: барьеры внедрения и психолого-педагогические условия успешной реализации // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Филология, педагогика, психология. –2019. –№ 2. – С. 93–101.

4. Гаврилова Е.А. Подготовка будущих педагогов к работе в инклюзивной образовательной среде // Общество: социология, психология, педагогика. – 2022. –№ 8 (100). –С. 235-239.
5. Александрова Н.А., Гаврилова Е.А. Предпосылки формирования готовности будущих педагогов к работе в условиях инклюзивной образовательной среды // Сибирский педагогический журнал. № 2. – С. 86-97.
6. Журавлева С.В. Исторический обзор понятия «Образовательная среда» в педагогической науке // Научное обозрение. Педагогические науки. –2016. – № 3. – С. 48-56.
7. Церельникова А.Ю. Образовательная среда педагогического вуза как ресурс для формирования готовности к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования // Вопросы педагогики. 2022. № 2-2. С. 203-207.
8. Сенченков О.А., Понятия Н.П. «Инклюзивная образовательная среда», «инклюзивное образовательное пространство»: сходства и различия // Человек и образование. – 2020. – № 4 (65). – С. 112-115.
9. Хитрюк В.В. Подготовка педагогов для инклюзивной системы образования: в поиске решений // Педагогическое образование: оптимизация, модернизация и прогноз развития: сборник материалов IV Всероссийской студенческой научнопрактической конференции. – М., 2020. –С. 16-26.
10. Яковлева И.М., Яковлев С.В. Подготовка педагогических кадров к инклюзивному образованию школьников с ограниченными возможностями здоровья // Специальное образование. – 2021. –№ 2 (62). –С. 170-181.
11. Любимова Е.С. Компонентная модель готовности студентов-бакалавров педагогического университета к инклюзивному образованию школьников // Современные проблемы науки и образования. –2021. – № 4. – С.14.
12. Руднева И.А., Козырева О.А., Сафронова Е.М., Шипилова Е.В. Подготовка будущих педагогов к инклюзивному образованию школьников: монография. –Саратов, 2022. –140 с.
13. Козырева О.А., Хвастунова Е.П. Изучение сформированности готовности будущих педагогов к инклюзии // Научно-педагогическое обозрение. –2021. –№5 (39). –С. 33-40.
14. Романова К.Е., Шумиловская Ю.В. Подготовка преподавателя к работе в условиях инклюзивного образования: монография. – Beau Bassin, 2018. –210 с.
15. Boer A. Pijl S.J., Minnaert A. Regular primary schoolteachers' attitudes towards inclusive education: a review of the literature // International Journal of Inclusive Education. –2011. – Vol. 15, iss. 3. – P. 331-353.
16. Cook, B. Inclusive attitudes, strengths, and weaknesses of pre-service general educators enrolled in a curriculum infusion teacher preparation programme // Teacher Education and Special Education. – 2002. – Vol. 25 (3). –P. 262–277.
17. Kumar, A., Behera L. Teacher Preparation for Inclusive Education in the Context of Education of Children with Special Needs: Past, Present and Future // Reaching the Unreached: The State of Differently Abled Learners. 2021. No. 1-43-19. P. 139–148.
18. Florian, L., Linklater H. Preparing teachers for inclusive education: using inclusive pedagogy to enhance teaching and learning for all // Cambridge Journal of Education. –2010. –Vol. 40, iss. 4. –P. 369-386.

УДК 378.07.811.113

Жумабекова Г.Б.
к.п.н., профессор
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhuma_a@mail.ru
Салыхова Ж.У.
Магистрант
«7М01711-Подготовка педагогов иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
e-mail: zhanarik007@mail.ru

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ СТУПЕНИ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БИОИНФОРМАТИКИ И СИНЕРГЕТИКИ

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы методики формирования иноязычной коммуникативной компетенции учащихся основной ступени общеобразовательной школы с использованием Биоинформатики и Синергетики (БиС). Обосновано что успех использования

Биоинформатики и Синергетики (БиС) для развития коммуникативной компетенции на занятиях по английскому языку зависит от того, получат ли преподаватели соответствующую подготовку. Для этого в учебный план учебных заведений должен быть включен специализированный курс

Ключевые слова: биоинформатика, синергетика, процесс, компетенция, коммуникация, ученик, обучение, школа.

Zhumabekova G.B.
Candidate of Pedagogical Sciences, professor
Kazakh Ablai KhanUIR & WL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhuma_a@mail.ru
Salykhova Zh.U.
Masters student
«7M01711» «Training of Foreign Language Teachers»
Kazakh Ablai KhanUIR & WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanarik007@mail.ru

METHODS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT FOR BASIC STAGE STUDENTS AT SECONDARY SCHOOL BASED ON BIOINFORMATICS AND SYNERGETICS (B&S)

Abstract: The article considers the conceptual foundations of the methodology of formation of foreign-language communicative competence of pupils of the basic stage of comprehensive school with the use of Bioinformatics and Synergetics (B&S). It is proved that the success of using bioinformatics and Synergetics (B&S) to develop communicative competence in English classes depends on whether teachers receive proper training. For this purpose, a specialized course should be included in the curriculum of educational institutions

Keywords: bioinformatics, synergetics, process, competence, communication, learner, learning, school.

Современное образование является необходимым элементом нашего общества и культуры, способным сохранить социокультурную специфику страны, содействовать развитию молодежи, ее интеграции в традиционную культуру, оказать помощь в выборе молодым поколением образа жизни, адекватного ценностям нашего народа.

Сфера образования всегда выступала системообразующим фактором жизни любого государства, во всем мире она – форпост будущего, доминанта в процессе национальной модернизации, главное условие экономического и социального прорыва в грядущий век.

Основной задачей отечественной школы является подготовка высококвалифицированных специалистов, что обусловливает необходимость не только усвоения конкретных знаний, но и стратегий получения и автономного восприятия новой информации. Это предполагает создание специфической системы мер по обучению будущих специалистов поиску, оценке, архивированию данных, их практическому использованию, культивированию способностей, необходимых для индивидуального формулирования задач и вопросов, изучения решений, обнаружения новинок и их классификации.

Ноам Хомский ввел понятие «компетенция» в связи со своим исследованием генеративной грамматики. Он рассматривал компетенцию как способность, необходимую для выполнения конкретной - в основном лингвистической - задачи на иностранном языке. Компетентный говорящий/слушающий, по мнению Хомского, должен уметь формировать и осмысливать бесконечное количество типовых предложений, а также обладать способностью различать два предложения с похожими или разными значениями. Н. Хомский использовал термин «компетенция» для обозначения способности человека к языку, отличной от его производительности [1, стр.5].

Подход К. Савиньона к преподаванию делает акцент не только на том, чему нужно научить, но и на овладении этими навыками. Способность человека успешно выполнять задачи, ориентированные на коммуникацию, зависит от его готовности и способности выражать свои мысли, а также от его изобретательности в использовании языка, которым он владеет [2, стр.24]. В своей книге «Коммуникативная компетентность: Теория и практика преподавания» К.Савиньон выделяет четыре компонента, составляющих коммуникативную компетентность, которые можно увидеть на рисунке 1.

Иноязычную коммуникативную компетентность можно рассматривать как совокупность личностных способностей и качеств (таких как социальное мировоззрение, понимание психологии людей и общения, мастерство межличностного взаимодействия и коммуникативные позиции),

необходимых для создания и ведения успешной коммуникации в различных межличностных сценариях [3, стр.43].

Рисунок 1 - Определение коммуникативной компетенции К.Савиньона

Для общеобразовательной школы, очень важно вооружить своих учеников необходимыми коммуникативными навыками, чтобы они могли получать информацию в мире цифровой информатизации. Это подразумевает обучение тому, как критически и независимо мыслить, умело работать с данными и технологиями, быть социально компетентным и коммуникабельным в различных социальных кругах, эффективно сотрудничать в различных контекстах, а также справляться со сложными ситуациями. Однако вместо того, чтобы обучать их каждой детали, которую им необходимо знать, важнее, чтобы они научились самостоятельно искать знания и развивать свою интеллектуальность, а также творческие способности наряду с научным мировоззрением. Для эффективного достижения этой цели необходимо использовать современные образовательные методики; они разработаны таким образом, чтобы учащиеся могли оттачивать свои компетенции, занимаясь связанной с этой деятельностью. Это совершенно новые способы общения между учителями и учениками, обеспечивающие успешность педагогической деятельности в сфере образования и воспитания. Следовательно, невозможно думать о современном обучении без использования инновационных технологий [4, стр.37].

Одной из таких технологий является «БиС» - технология, предложенная Ф.Я. Вассерманом. Рассмотрев структуру этого технологического процесса - как теорию, так и практику, а также цель технологических карт, можно сказать, что они успешно решают задачи, поставленные учителем, такие как развитие речи, внимания, скорости мышления и памяти, одновременно повышая продуктивность усвоения предметного материала во время урока [5, стр.59]

Когда ученики используют эти технологические карты, предложенные автором, они становятся активными участниками понимания; их опыт служит первоисточником для учебного познания. Педагог не предоставляет уже известные знания, а побуждает учеников искать их самостоятельно. По сравнению с традиционными формами обучения, при преподавании по этому методу происходит сдвиг от активности учителя к активности ученика, поэтому роль педагога становится формированием условий для их инициативы, а не непосредственным предоставлением информации им самим [6, стр.34].

БиС-технология позволяет создать систему образования, в которой почти все ученики активно вовлечены в процесс обучения, что позволяет им осмысливать и обдумывать полученные знания. В отличие от этого, обычный класс позволяет участвовать только 5-7 ученикам в любой момент времени. С технологией БиС каждый ученик вовлечен в урок в рамках групповой работы. Эта технология также обеспечивает объективные критерии для измерения качества обучения, а также эффективные условия преподавания, способствующие созданию оперативной системы управления качеством обучения на основе теорий самоорганизации.

Биоинформационный метод связан с потенциалом обработки данных нашего мозга как живой системы. Синергетический подход имеет связи с самоорганизацией сложных и нелинейных систем, исследованных П.К. Анохиным, что включает и взаимодействие между студентами в обучении. Таким

образом, при оценке качества обучения эти два подхода могут быть использованы для измерения насколько быстро и:

1. эффективно отдельный студент обрабатывает учебную информацию (биоинформационную);

2.успешно все студенты перерабатывают учебный материал (синергетический).

Наш опыт создания технологий обучения показал, что сложно управлять классом из 25-30 учеников. Наши практические знания показали, что в среднем за один урок учитель может установить значимые связи не более чем с 8-9 учениками. По мнению С. Мануйлова и Г.Г. Шека, «качественные субъект-субъектные взаимосвязи» - это уровень и калибр общения между преподавателем и обучаемыми, который позволяет им удовлетворительно достигать целей урока [7, стр.47]. Этот вопрос «диапазона контроля» отражает одну из частей образовательной задачи преподавания, а именно объективные трудности в обеспечении индивидуального внимания к каждому ученику в классе. В то же время открытия из теории управления предлагают условия для построения эффективной технологии контроля обучения и решения конкретно этой проблемы «диапазона контроля».

На наш взгляд, такой подход проявляет характеристики биоинформатики, поскольку опирается на способность клеток мозга быстро обрабатывать данные и оценивать, как их вход, так и выход. Это позволяет нам использовать шкалу корреляций для оценки уровня усвоения студентами учебного материала путем измерения определенных параметров их когнитивных действий, наиболее существенных для понимания предмета. Кроме того, такой подход облегчает контроль только над информационным аспектом управления качеством обучения, тогда как существует потребность в регулировании и контроле коммуникативных отношений между обучающимися.

Разрешение несогласованности в оценке качества обучения, которая возникает из-за необходимости оценивать понимание студентов и одновременно придерживаться определенных стандартов для определения результата, может быть достигнуто с помощью биоинформатики и синергетических подходов. Это можно сделать, построив технологическую систему, которая объективно оценивает обучение на основе четырех критериев, показателей и параметров (как видно из таблицы 1).

Таблица 1 – Критерии, показатели, уровни и параметры управления качеством в общеобразовательной школе

Критерии	Показатели	Параметры	Уровни
Управление и организация процесса обучения	Диапазон контроля	1 Дк 2 Дк 3-4 Дк	высокий средний низкий
Дифференциация содержания учебного материала	Содержание учебного материала	высший порог сложности промежуточный порог сложности нижний порог сложности	высокий средний низкий
Внешняя дифференциация на основе ведущей учебной деятельности – ВУД	Скорость мышления Память Логика Словарный запас	Расчетные нормативы развития по каждой операции мышления отдельно	высокий средний низший
Внутренняя дифференциация на основе обобщенных способов учебной деятельности – ОСУД	Усвоение учебного материала	Знание Понимание Применение Умение	высокий средний низкий

В таблице 1 указаны объекты измерения (ОИ), выраженные критериями, и эмпирические объекты (ЭО), выраженные показателями, измеряющими качество усвоения учащимися учебного материала на основании указанных уровней и параметров измерения. Такой подход к реализации механизма объективных измерителей качества обучения позволит реализовать одну из основных задач технологии управления качеством – измерение качества освоения учебной деятельности.

Управление качеством обучения достигается посредством стандартизированного алгоритма последовательных операций, подлежащих обязательному нормативному исполнению со стороны субъектов обучения.

Управление качеством обучения опирается на достижение качества усвоения ЗУНов посредством построения технологических карт, логика которых напрямую связана с последовательностью этапов, указанных в базовой модели (рисунок 2).

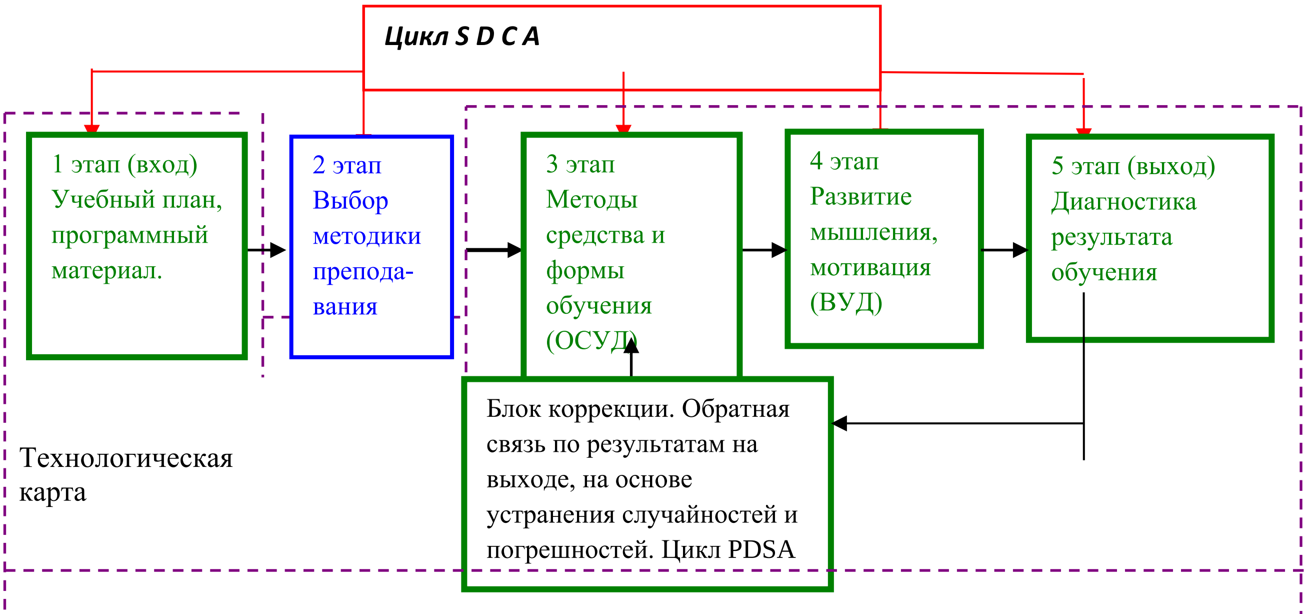

Рисунок 2 – Модель управления качеством обучения на основе Бионформатики и Синергетики (БиС)

Очевидно, что регламент эффективного управления качеством обучения заложен в технологической карте условиями, регламентирующими все процессуальные задачи – от построения учебного плана до этапа диагностики и коррекции результатов с обратной связью. Процессные задачи технологических карт, структура которых построена на основании модели, показывает возможность управления качеством обучения на основе моделирования технологии. Доказательством тому является возможность пооперационного контроля на всем протяжении процесса обучения, что создает условия для стандартизации его этапов. Процедуры измерения и сами измерители, включенные в структуру технологических карт, позволяют на каждом этапе создавать эффект обратной связи и своевременно корректировать возникающие ошибки.

Каждая технологическая карта охватывает свою область, создавая при этом условия для эффективной работы последующей по регламенту карты. Так, например, три основные технологические карты: «Алгоритм», которая полностью реализует ***знаниевый компонент***; «Биоинтернет», реализующая ***компонент умений*** практически применять полученные знания, уметь проговаривать и объяснять свои действия, и карта «Тренажер», которая завершает формирование ЗУНов, реализуя этап ***формирования навыка*** и доведение его до автоматизма. Качественное формирование ЗУНов, в свою очередь, является основным показателем качества обучения. Вместе с тем, учебный процесс не ограничен только усвоением ЗУНов. Так, из 12 существующих технологических карт только 3 карты направлены на достижение качества усвоения ЗУНов. Остальные 9 карт направлены на развитие творческой, предметной и компетентностной перспектив ввиду того, что конечным «продуктом» обучения в технологии является ведущая учебная деятельность.

Так как конечным «продуктом» обучения в технологии является ведущая учебная деятельность, то большинство технологических карт направлено на развитие творческой, предметной и компетентностной перспектив. В качестве мотивационного компонента технологического картирования с целью устранения фактора монотонии в учебном процессе структура технологического картирования включает в себя факторы повышения готовности учащихся к обучению посредством разнообразия учебной деятельности при переходе от карты к карте. Эффективным инструментом мотивации для преподавателей является возможность выбора совместно с учащимися оптимальных маршрутов изучения новой темы при помощи технологических карт. При этом за счет самоорганизации субъектов обучения эффективность усвоения учебного материала повышается. Кроме того, в структуру технологических карт входит эффективный инструмент настройки готовности учащихся к уроку в форме специальных развивающих и организующих разминок. Таким образом, происходит подготовка к уроку, который эффективно реализуется посредством специального инструмента управления – «матрицей посадочных мест» (МПМ) – и является важным и перспективным технологическим инструментом преподавателя (рисунок 3).

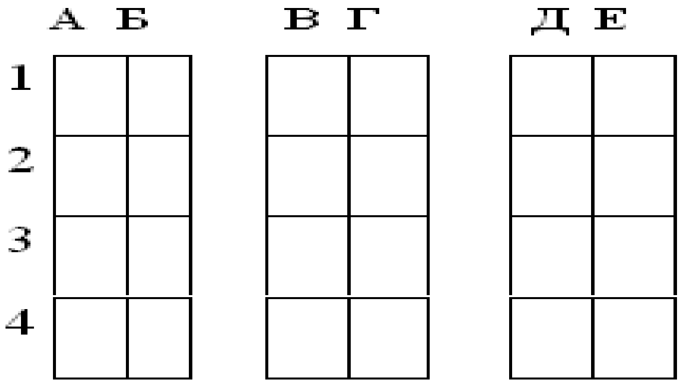

Рисунок 3 – Матрица посадочных мест

На данном рисунке МПМ – это отраженная копия посадочных мест детей в классе. Каждый ученик имеет свой личный сайт (ячейку). Работа с МПМ позволяет развивать еще один фактор мышления – пространственно-коор-динатную ориентацию.

Цели и задачи в работе с МПМ: матрица предназначена для повышения качества управления и снижения уровня ДК на уроке.

Время реакции: 3 секунды. Если ученик не успел или не знает, ему ставится минус, если успел – плюс. В такой ситуации весь класс находится в состоянии готовности к ответу.

Требования к работе с МПМ. Работа преподавателя с МПМ должна быть рациональной и скоростной, например: преподаватель задает вопрос и фиксирует свою руку с мелом в любом секторе таблицы молча, не называя имен и фамилий. Тот ученик, чей сайт указан, должен встать и ответить на вопрос. Не рекомендуется опрашивать по порядку. Кроме плюсов и минусов допускается любая символьная оценка, например: треугольник – три, квадрат – четверка, звездочка – пятерка и т.д. Посредством такой работы с МПМ реализуется важнейшая задача технологического процесса – работа всех учащихся на уроке. Увеличение плотности обрабатываемой информации увеличивает КПД урока. Нельзя допускать ошибку, называя ученика по имени, потом искать его сайт. Это приводит к большим временным затратам и отвлекает преподавателя. Рекомендуется называть номер сайта ученика, приглашая его к ответу. В любом случае фиксация руки преподавателя с мелом в МПМ обязательна и эффективна. Очень важно отслеживать детей, постоянно отвлекающихся, и неожиданно включать их в опрос. Практика работы показала, что эффективность технологического картирования обусловлена включением в их структуру таких средств управления обучением, как МПМ, позволяющей снижать нагрузку с 4Дк до 1ДК путем организации оптимального количества взаимосвязей между преподавателем и каждым учащимся на отдельном уроке.

Применение этой техники поможет воспитать коммуникативные навыки при изучении английского языка на основе Бионформатики и Синергетики (БиС).

Успех использования Бионформатики и Синергетики (БиС) для развития иноязычной коммуникативной компетенции на занятиях по английскому языку зависит от того, получат ли преподаватели соответствующую подготовку. Для этого в учебный план учебных заведений должен быть включен специализированный курс. Кроме того, для более эффективного формирования иноязычной коммуникативной компетенции следует использовать интерактивные методы обучения, такие как психолого-педагогические тренинги, основанные на Бионформатике и Синергетике (БиС). Результаты этого исследования говорят о том, что в этой области мы продолжим проводить исследования.

ЛИТЕРАТУРА

1 Chomsky N. *Aspects of the theory of syntax.* – Cambridge: Massachusetts: The M.LT. Press, 1965. – 125 p.

2 Savignon S. Communicative competence: Theory and Classroom Practice. –New York: Addison-Wesley, 2020. – 402 p.

3 Мильруд Р.П. Техники преподавания английского языка – М.: Дрофа, 2015. – 253 с.

4 Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. -Алматы, 2010. – 344 с.

5 Вассерман Ф.Я. Управление качеством обучения в общеобразовательной школе («Биоинформатика и синергетика»), - Алматы, 2008.-84с.

6 Якунин В.А. Обучение как процесс управления. – Л.: Ленинградский университет, 2020. – 160 с.

7 Мануйлов Ю.С., Шек Г.Г. Опыт освоения средового подхода в образовании //Учебно-методическое пособие. – М.: Н.Новгород, 2018. – 65 с.

УДК: 37.245

Сулейменова А.А., п.ғ.к., доцент
Санаева А.Б., магистрант
М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

ҚАШЫҚТЫҚТАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫ ДАЯРЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Мақалада қашықтықтан білім беру жағдайында болашақ педагог-психологтарды даярлау ерекшеліктерінің мәні ашылады. Атап айтқанда, қашықтықтан оқытуды жүзеге асыру элементтерінің: бейне дәріс, телекция, жұмыс оқулығы, белсенді семинар, пікірталас, рөлдік ойын, дөңгелек үстел, іскерлік ойын, сұрақ-жауап, аудио курс, бақылау тестілері мәні ашылады. Қашыктықтан оқыту ұғымын кең мағынада алсақ, студенттер мен оқытушылардың бір-бірінен кеңістікте алыстатылған оқу формасы. Ал, тармағынадағы қашықтықтан оқу ұғымы студенттер мен оқытушылар арасындағы, сонымен қатар студенттердің өзара белсенді ақпаратпен алмасуын қарастыратын және жоғаргы дәрежедегі қазіргі жаңа ақпаратгық технологияларды пайдаланатын белгілі бір тақырыптар, оқу пәндері бойынша ұйымдастырылатьш оқу үдерісі.
Тірек сөздер: қашықтықтан оқыту, университет, оқытушы, студент, практикаға бағдарлық білім беру технологиялары.

Suleimenova A., PhD, Associate Professor
Sanaeva A., Master's student
M.Auezov SKU, Shymkent, Kazakhstan

FEATURES OF THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS-PSYCHOLOGISTS IN THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION

Abstract: The article reveals the essence of the features of the training of future teachers-psychologists in the conditions of distance education. In particular, the essence of the elements of the implementation of distance learning is revealed: video lecture, teleconference, working textbook, active seminar, discussion, role-playing game, round table, business game, question-answer, audio course, control tests. If we take the concept of learning in a broad sense, then this is a form of learning in which students and teachers spatially distance themselves from each other. The concept of distance learning is organized according to certain topics, academic disciplines that provide for an active exchange of information between students and teachers, as well as students and use the latest modern information technologies of the highest level.
Keywords: distance learning, university, teacher, student, practice-oriented educational technologies.

Өндірісті, көлік байланыстарын, басқару салаларын, ғылымды, білім беруді, күнделікті өмірді компьютерлік технологиялармен және есептеу құрылғыларымен қамтамасыз ете отырып, әр адам дерлік компьютер пайдаланушысы болады. Күрделі автоматтандырылған жүйелерді басқару оның кәсіби білімі мен дағдыларына, интеллектуалды және адамгершілік қасиеттеріне жаңа талаптар қояды. Сондықтан бағдарламаланған түпкілікті нәтиже - бәсекеге қабілетті маман алуға кепілдік беретін білім беру модельдері бірінші орынға шығады.

Телекоммуникацияның дамуы және қашықтықты қабылдаудың өзгеруі сөзсіз әртүрлі әлеуметтік қатынастардың, соның ішінде білім беру саласындағы қатынастардың өзгеруіне ықпал етеді. Бұл университеттік білім беру жағдайында педагогика және психология студенттерінің кәсіби дайындығына да қатысты.

Жоғары мектеп жүйесіне қашықтықтан білім беруді енгізу қажеттілігі мынадай факторлармен айқындалады: елдің нарықтық экономикаға көшуі жағдайында жаңа буын мамандарын даярлау қажеттілігінің едәуір артуы; мазмұны бойынша ғана емес, сонымен қатар мамандарды оқыту әдістері бойынша да халықаралық білім беру құрылымдарын құру үрдістерінің күшеюі; білім беру ресурстарымен алмасу, оған қоса, жаңа компьютерлік және телекоммуникациялық технологиялар базасында қашықтықтан білім беру жүйелерін қолдануда жинақталған тәжірибені пайдалану арқылы Қазақстанда және озық шет елдерде мамандар даярлау деңгейлерінде жақындасу қажеттілігі.

Сайып келгенде, қашықтықтан білім беру жүйесінің жұмыс істеуі қоғам мен мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық реформалау барысын жеделдету, жоғары білім беру жүйесіндегі, ғылымдағы қалыптасқан ақпараттық кедергілерді еңсеру факторларының бірі, елдің XXI ғасырдың ақпараттық қоғамына кіруінің белгісі болуы әбден мүмкін.

Талдау көрсеткендей [1], XXI ғасырдағы жоғары білім берудің қоғамдық секторын дамытудағы келесі тенденциялар ерекшеленеді:

- біріншіден, үздіксіз, өмір бойы жалғасатын білім адамның дамуындағы басты бағытқа айналуы керек;
- екіншіден, жаңа технологияларды пайдалану, сайып келгенде, оқу шығындарын азайтуы керек;
- үшіншіден, жоғары білім беру институттары барлық салаларда бірден жетістікке жетуге тырыспауы керек, олардың әрқайсысы өз орны мен деңгейін иеленуі мүмкін;
- төртіншіден, қашықтықтан білім берудің жаңа жүйесіне қатысуға ұмтылатын оқытушылардың шығармашылық әлеуеті дамуға тиіс.

Қашықтықтан оқыту – әртүрлі құралдарды, әдістерді, оқыту әдістерін, оқытушы мен студенттердің өзара әрекеттесуін қолдануды қамтитын жаңа нақты форма. Біз "қашықтықтан білім беру" (оқытуды ұйымдастырудың жаңа түрі) және "қашықтықтан оқыту" (дидактиканың жаңа әдісі) ұғымдарын ажыратуымыз керек [2]. Арнайы әдебиеттерді талдау [3; 4; 5; 6] "қашықтықтан білім беру" термині оқу үдерісін оңтайлы басқаруға ықпал ететін заманауи электрондық технологияларды (компьютерлер, телекоммуникациялық желілер, мультимедиялық құралдар) қолдануға негізделген оқытуды білдіретінін көрсетеді. Қашықтықтан білім берудің негізгі қағидаты интерактивтілік принципі болып табылады. Қашықтықтан оқыту жүйесінде білім алушының оқытушымен тікелей байланысы болмауы мүмкін. Барлық материалдар электронды түрде беріледі. Мүмкіндігі шектеулі мүгедектіктің әртүрлі формалары мен дене кемістігі бар студенттер үйден шықпай-ақ білім ала алады. Студент оқу орнына, бағдарламалау тіліне байланбайды, дәстүрлі, тар бағдарланған жүйелерден айырмашылығы кез-келген тақырып бойынша материалға қол жеткізе алады және өзіне ыңғайлы режимде, өзіне тән жеке әрекет қарқынымен айналыса алады.

Қашықтықтан білім беру саласында зерттелетін негізгі ұғым – бұл білім алушының алған ақпаратын студент үшін маңызды білімге айналатындай етіп жинау, түсіну және қайтару үшін жасаған әрекеттерінің жиынтығы ретінде түсінілетін оқыту тәсілі [7].

Қашықтықтан оқыту электрондық оқу курстарының мазмұнын оңтайландыруды, оқу қызметін оңтайландыратын және білім алушылардың материалды игеру үдерісін күшейтетін компьютерлік оқыту технологияларын әзірлеуді көздейді, игерілген білімді бақылау және бағалау жүйесін құруға ықпал етеді, оқу үдерісін үздіксіз және тиімді басқаруды қамтамасыз етеді.

Қашықтықтан оқытудың тиімділігі оқытушы мен студенттің өзара әрекеттесуінің қаншалықты реттелгеніне (оларды физикалық түрде қашықтықпен бөлуге болатынына қарамастан), педагогикалық технологиялардың қалай қолданылатынына, әдістемелік материалдардың қаншалықты әзірленгеніне және оларды жеткізу тәсілдерінің қамтамасыз етілгеніне, білім алушы мен білім алушы арасындағы кері байланыстың қаншалықты тиімді екендігіне байланысты екені анық. Тиімді байланыстың болуы білім алушыға білімсіздіктен білімге дейінгі жол бойында өзінің ілгерілеуінің дұрыстығы туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді. Мотивация кез-келген қашықтықтан оқыту курсының маңызды элементі болып табылады. Оны арттыру үшін құрылымдық модульдік курстарды қамтитын әртүрлі әдістер мен құралдарды қолдану қажет екені анық. Бұл жағдайда студент модульден модульге қарай жылжуын нақты біле алады. Біз көлемді модульдер немесе курстар қашықтықтан оқыту технологиясы бойынша оқитын студенттердің оқу мотивациясын айтарлықтай төмендететінін атап өттік. Бұл студенттердің осы жағдайларда оқуға дайын болмауына байланысты болады. Демек, студенттерді одан әрі кәсіби даярлаудың сәттілігі оқу мотивациясының қалыптасуына байланысты. Оқу мотивациясының қалыптасуы, біздің ойымызша, тек қашықтықтан білім бере алатын іс-әрекет субъектісінің белсенділігі мен тәуелсіздігін білдіреді.

Айта кету керек, құрылымдық модульдік курстар – бейне өнімдерін (телекөрсетілімдер, бейне дәрістер), әдістемелік материалдарды (жұмыс оқулығы, белсенді семинар сценарийі, аудиокурс, бақылау тесттері), компьютерлік бағдарламаларды (супертьютор, профтьютор және басқалар) қамтитын оқу өнімдерінің нормокомплекттері.

Модульдің ішкі құрылымы мұғаліммен жоспарланған аудиториялық сабақтардан және студенттің өзіндік жұмыс уақытында оқу пәні бойынша кәсіби маңызды тапсырмаларды өз бетінше орындауынан тұрады.

Модульден өту алгоритмі оқытудың әртүрлі түрлері мен құралдарының белгілі бір дәйектілігін қамтиды: глоссарлық оқыту, шолу тренингі, дамытушылық тренинг, білім мен дағдыларды бағалау және басқалар. Блок-модульдердің ішінде оқу материалы элементтер жүйесі түрінде құрылымдалған. Бұл элементтер бір-бірін алмастырады және мобильді, бұл студенттердің оқу ақпаратының когнитивті бірліктерін игеру дәйектілігінде қиындық деңгейін және салыстырмалы автономияны өзгерту мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Біз осы жүйелік элементтердің қысқаша сипаттамасын ұсынамыз.

Бейне дәріс – бейнемагнитофон арқылы көрсетілетін және әдетте оқу материалының мазмұнын талқылау арқылы үзілетін оқу дәрісі.

Телекция – спутниктік теледидар жүйесі арқылы кесте бойынша таратылатын оқу дәрісі, онда кері байланыс инженерлік-техникалық қамтамасыз етудің көмегімен жүзеге асырылады.

Жұмыс оқулығы – студентті өз бетінше оқуға және белсенді сабаққа дайындауға арналған принтерлік оқу өнімі. Оған дидактикалық бірліктердің тізімі (курс мазмұнындағы негізгі ұғымдар), глоссарий, ұсынылған әдебиеттер тізімі, теориялық шолу, жаттығулар, өзін-өзі бақылауға арналған тапсырмалар және алынған білімді бекітуге мүмкіндік беретін басқа құралдар кіреді.

Белсенді семинар – аудиторияда өткізілетін және әртүрлі түрлері бар студенттермен ұжымдық сабақтардың бір түрі: пікірталастар, рөлдік ойындар, дөңгелек үстел, іскерлік ойындар, сұрақ-жауаптар.

Пікірталас – студенттердің кәсіби дағдылары мен дағдылары пысықталатын әртүрлі проблемалық жағдайларды шешетін оқу ұжымдық ойыны.

Рөлдік ойын – мазмұны өмірлік және кәсіби жағдайларды жасауға және ойнауға мүмкіндік беретін оқу-ұжымдық ойын. Сабақтың осы түрін ұйымдастырған кезде студенттер арасында актерлердің рөлдері бөлінеді.

Дөңгелек үстел – студенттерге талқылау үшін бірнеше позициялар ұсынылатын және соңында талқыланатын мәселеге жалпы көзқарас қалыптастыратын пікірталас түрі бойынша оқу ұжымдық ойыны.

Іскерлік ойын – болашақ кәсіби қызметпен сәйкестендіру арқылы студенттер әртүрлі кәсіби мәселелерді шешетін оқу ұжымдық ойыны.

Сұрақ-жауап – студенттердің зерттелетін тақырып бойынша теориялық білім деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін қарапайым ұжымдық ойын.

Аудио курс – принтер мен графикалық материалдарды бір уақытта зерттей отырып, аудиомагнитофон арқылы жүзеге асырылатын оқу дәрісі.

Бақылау тестілері – студенттердің белгілі бір модуль бойынша оқу деңгейін анықтайтын және оларды рейтингтік нәтиже бойынша оқыған пән бойынша қорытынды емтиханға жіберетін жазбаша нысандағы алдын ала тест тапсырмалары.

Кәсіби мұғалім – оқу өнімі, белгілі бір уақытқа арналған, кәсіби компьютерлік бағдарламаға негізделген оқу сабағы түріндегі компьютерлік бағдарлама.

Супертьютор – білім беретін, осы білім мен дағдылар бойынша тренингті көздейтін және білім алушыны тестілейтін кері байланысы бар оқыту өнімі, оқыту компьютерлік бағдарламасы.

Осылайша, қашықтықтан оқытудың жүйелік элементтері, мысалы, іскерлік ойындар, рөлдік ойындар, бейне дәрістер және басқалар студенттердің оқу іс-әрекеті үдерісінде белсенді және тәуелсіз білім алуына ықпал етуі керек.

Қашықтықтан оқытуда студенттердің белсенділігі мен тәуелсіздігін арттыру үшін зерттеушілер оқытудың бірнеше тәсілдерін ұсынады [8; 9]:

- біріншіден, топтық тапсырмалар беру керек (әр студент өз студенттерінің алдында жауапкершілікті сезінуі үшін);
- екіншіден, студенттер алдыңғы оқу материалын меңгерген кезде білімнің келесі бөлігін алуға рұқсат етіледі;
- үшіншіден, білімдегі олқылықтардың орнын толтыру мақсатында қандай да бір ақпаратты алуға компьютерлік қолжетімділікке студенттер үшін қолайлы кез келген уақытта және олар үшін қолайлы кез келген қарқынмен жол беріледі.

Қашықтықтан оқыту жүйесінде жоғары білім алудың маңызды сәті студенттердің кәсіби даярлық үдерісінде оқу пәндерінің пәндік және бағдарламалық мазмұнын көрсететін барлық материалдардың толық конспектісін алуы болып табылатынын атап өткен жөн. Әрине, бұл студенттерде дәстүрлі оқытуда болмайды, тек оларда өздігінен жасалған оқу сабақтарына арналған материалдар туралы жазбалар қалуы мүмкін.

ӘДЕБИЕТ

1. Поли Д. Дистанционное образование для американских университетов и всего мира // Дистанционное и виртуальное обучение. - 1999. - №11. - С. 21-22.

2. Пидкасистый П.И., Тыщенко О.Б.. Компьютерные технологии в системе дистанционного обучения // Педагогика. - 2000. - №5. - С.9-18.

3. Виллинский Дж. Качества электронного общения студент- преподаватель: быстро, педагогично, необычно // Дистанционное и виртуальное обучение. - 2000. - № 6. - С. 7-9.

4. Carnevale D. How to proctor from a distance // The chronicle of higher education. - N.Y., 1999 - № 12. - P. A47-A48.

5. Carnevale D. Distance education can bolste the bottom line, a huofessor agues // The chronicle of higher education - N.Y., 1999. - № 9. - P. A60 - A 63.
6. Лейбовитц У.Р. Оценка студентами учебных курсов и преподавателей через «Всемирную паутину» // Дистанционное и виртуальное обучение. - 2000. - № 6. - С.31-34.
7. Хан-Магомедов Д.Д., Орлова JI.E. Дистанционное образование: обучающие системы в Интернете // Анализ систем на рубеже тысячелетий: теория и практика. - М.: Информатика и образование, 1998. - 296 с.
8. Лунгу С., Белавская Г. Анализ информационных обучающих технологий // Психология обучения. - 1999. - №11. - С.18.
9. Тиффин Д., Раджасингам Л. Что такое виртуальное обучение (Образование в информационном обществе). - М.: Информатика и образование, 1999.-312 с.

УДК 37.013.43

Sarkanbayeva G.K.
postgraduate student,
Kyrgyz State University named after I.Arabaev,
Bishkek, Kyrgyzstan,
e-mail: gulzhaz.72@mail.ru

THE USE OF ELEMENTS OF ETHNOPEDAGOGY IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF STUDENTS

Annotation. The article deals with the problem of educating the younger generation as the main social task of any society. With the entry of Kazakhstan into a single educational space, the main task in the field of education is the harmonization of national and ethno-cultural relations, and after the official accession of Kazakhstan to the Bologna Declaration, the content of education in higher education has changed. The socio-historical, spiritual, moral, cultural experience and moral and ethical traditions accumulated by a person, nation, society are transmitted to the younger generation only through the process of education. The most effective and sustainable means of education are the customs and traditions of the people accumulated over many centuries. All this actualizes and activates the study and use of elements of ethnopedagogy in the educational process of the university, with the aim of educating and social formation of young people.
Keywords. Elements of ethnopedagogy, ethnopedagogy, educational process, educational process, folk customs and traditions, moral values, cultural values, spiritual values, ethnopedagogic competence.

With the entry of Kazakhstan into a single educational space, the main task in the field of education is the harmonization of national and ethno-cultural relations. After Kazakhstan officially joined the Bologna Declaration and became a recognized full member of the European Educational Space, the content of higher education has changed.

One of the main social tasks of any society is the problem of educating the younger generation. It is through the process of education that the socio-historical, spiritual, moral, cultural experience and moral and ethical traditions accumulated by a person, nation, society are transmitted to the younger generation. In connection with the globalizing world processes, the most effective and sustainable means of education are the customs and traditions of the people accumulated over many centuries. All this actualizes and activates the study and use of elements of ethnopedagogy in the educational process of the university, with the aim of educating and social formation of young people. First of all, this applies to students, who in the future will represent the human and intellectual potential of our country. All this confirms the existence of the pedagogical science of the problem of the formation of the young generation, which in the future will successfully perform their professional tasks in a heterogeneous ethnic environment and which will have a high ethno-pedagogical and ethno-cultural competence [1].

The purpose of the study is to reveal the educational significance of folk traditions and customs and to show ways of their use as an ethnopedagogic element in the educational process of the university.

The new modern socio-cultural and educational situation, when education becomes a social need of the majority of young people, requires new approaches from the subjects of the educational process in the educational process of vocational education.

The theoretical and methodological basis of the study was the study of the problem of the use and implementation of the ethnopedagogic aspect in the modern educational environment. The works of G.N.Volkov, A.E. Izmailov, Ya.I.Khanbikov, S.Kaliev, K.Zharykbayev, K.Kunantaeva, A.H. Muhambaeva,

S.Uzakbayeva, K.Kozhakhmetova, N.A. Asipova, A.T. Kaldybayeva and others are of particular interest in this regard.

In recent years, scientists (R.Duisembinova, G.Bakhtiyarova, L.K.Boleeva, Sh.Kulmanova, U.M.Abdigapbarova, I.Halitova, S.Zholdasbekova, A.Beissembaeva, K.Ibraeva, etc.) have also been investigating the problem of the importance of folk traditions in the upbringing of children and youth of different ages. Nevertheless, many issues are still insufficiently investigated, in particular, the issue of researching ways to use folk traditions in the educational process of university students.

Based on the scientific and practical necessity, we have made efforts to study folk traditions and customs that can affect the education of students at the university. First of all, we have studied the historical and cultural origins of the Kazakh people, since it is the people who are the inheritors of their spiritual and original culture. In the course of the research, we focused our attention on the possibility of using the spiritual heritage of the Kazakhs, namely their traditions and customs in the educational process of the university in order to form a sense of humane citizen and patriot of their country among the younger generation and the formation of spiritual and moral values in modern socio-cultural conditions.

At present, when there is a reassessment of moral and cultural values, the spiritual values revival problem, Kazakh people traditions and customs becomes especially urgent. Currently, there is a decline and a change of moral guidelines among young people, so it is necessary in this current situation to turn to their national roots and the wisdom of their ancestors. In this regard, for the upbringing and formation of the younger generation in the educational process of the university, it is necessary to identify and create effective pedagogical ways that will contribute to the positive upbringing of the younger generation [1].

Of great importance among the pedagogical ways is the use of ethnopedagogy elements in the educational process. As defining pedagogical ways, we put forward the need to use folk traditions and customs as a means of influencing the emerging personality of the student. This is due to the fact that many university students have very weak ideas about folk traditions and customs that affect the upbringing and formation of the younger generation [2].

Folk traditions and customs are a stable social experience that reflects the progressive experience of the people and in the future it is used in relationships in society. So, we conducted among the 1st year students of the pedagogical faculty Kazumoimya im. Abylai Khan survey.

From the survey, we found that only 50% of students know and give the correct definition of traditions and customs and indicate their positive influence in the education of young people.

Studying the influence of folk traditions and customs on the education of students, we came to the conclusion that folk traditions and customs have a positive effect on their formation as individuals, introduce young people to their roots and culture, which they need in modern conditions, help them develop spiritual and moral values, respect the culture of their people. Unfortunately, in modern socio-cultural conditions, the problem of the influence of folk traditions and customs on the upbringing of young people is quite contradictory and insufficiently researched, therefore it requires further study, because among the students there are false ideas about some folk traditions and customs, or cause them indifference [3].

In the course of our work, we relied on the process of teaching psychological and pedagogical disciplines, and also saturated their content with knowledge about folk traditions and customs, formed their respect and interest in folk traditions and customs.

We have reviewed and analyzed the psychological and pedagogical disciplines that are taught at the Faculty of Education (Abylai Khan University). The block of general education disciplines includes the following subjects: psychology, pedagogy, etc. This cycle of disciplines performs important functions of an educational and educational nature in the educational process, therefore these disciplines are included in work and study plans for students. The analysis of the block of general education disciplines revealed that they contain such disciplines in which issues of history, culture of the people, folk traditions and customs are considered. Students will learn that each culture has its own specific features, manifested in folk traditions, customs in the peculiarities of life, work, ideas about family relationships, relationships with other people. At the same time, they get a lot of experience in moral, mental, and labor education. All this knowledge about national peculiarities, the specifics of their culture, values, evoke spiritual closeness and respect for their national traditions and customs.

Thus, having analyzed the block of general education disciplines, we have revealed that it is these subjects that reveal in their content topics dedicated to folk traditions and customs. Each discipline considers folk traditions and customs in its own context and is interconnected with each other. This block of disciplines does not just consider folk traditions and customs, but through traditions and customs expands the knowledge of the younger generation and shows a deep interest in studying their roots. Studying the roots of their ancestors, students get acquainted with the culture, tradition and customs of the people, which is passed down from generation to generation, as well as folk traditions and customs form spiritual and moral values among students. Through the content of these disciplines, students comprehend and perceive life in a new way, more deeply and qualitatively.

Hence, it should be concluded that it is the general education block of disciplines that prepares and plays a key role in the upbringing and formation of personality. All this suggests that it is the readiness of students in general education that is a condition for the formation of a future worldview, attitude to people, to oneself, etc., and is also a necessary condition for a competency-based approach in the training of a professional specialist.

It should be noted that at the pedagogical faculty, students receive deep psychological and pedagogical training necessary for teaching. Therefore, we have considered the possibilities of psychological and pedagogical disciplines in the educational process to prepare students for the use of traditions and customs in the educational process. In this regard, we would like to analyze such disciplines as: "Organization of educational work in the conditions of the updated content of education", "Pedagogical skills in foreign language education", which are taught to students of this direction, to reveal the possibilities of these disciplines in the education of students, as well as to saturate these disciplines with topics about folk traditions and customs.

So, considering the possibilities of psychological and pedagogical disciplines, we would like to dwell in more detail and consider the possibilities of these disciplines.

Organization of educational work in the conditions of the updated content of education. The course program has great potential in revealing the essence and cultural and spiritual value of folk traditions and customs, as they are one of the most essential and effective means of the educational process in the educational activities of students. In the process of teaching this course, we have enriched them with topics and questions that reveal folk traditions and customs: Pedagogical influence on the behavior of pupils with the help of folk pedagogy. Means and methods of education in folk pedagogy (oral folk art, traditions and customs). The use of folk traditions and customs for the purpose of educational influence and improving the effectiveness of pedagogical interaction. Family values, the influence of family traditions on the upbringing of modern youth. Modern family traditions and customs, their role and significance in human life, as well as their influence on the formation of culture, spiritual and moral qualities of the younger generation.

Pedagogical skills in foreign language education. This discipline shows the possibilities of studying folk traditions and customs, in their application by a teacher in his professional activity. We have enriched this discipline with the following topics: The use of methods of folk education in the educational process. The influence of folk traditions and customs on the formation of students' feelings of citizen-patriot, morality, culture of behavior, honesty, integrity and tolerance. Application of folk traditions and customs in creative and educational activities as a style of interaction between a teacher and students. The moral meaning of traditions and customs in education and its manifestations in the actions of students. The use of folk traditions and customs in the daily life of a person in order to form diligence, respect for elders, hospitality, respect for the teacher and students. The technique of persuasion and suggestion using elements of folk traditions and customs.

So, having considered the psychological and pedagogical block of disciplines and saturating them with folk traditions and customs, we came to the conclusion that these disciplines do not just inform students about traditions and customs, but help develop personality, form students' spiritual and moral values, culture of behavior, tolerance. Through the study of these disciplines, students are enriched spiritually, culturally, morally, and also show respect for their traditions and customs and use them in everyday life [4].

So, with students of the pedagogical faculty, we conducted educational activities, in particular, "Kyz bala – ulttyn uyaty, halyktyn shyrayy", "Zhigit Sultany", etc. During this event, we set the main goal: acquaintance with the meaning of folk traditions and customs, their use in everyday life, the ability to appreciate the cultural and material values of the people.

At the last seminar classes, we repeated the questionnaire. Our work has yielded positive results. Students 85-98% correctly understand what "tradition", "custom" is; they know the traditions and rituals of their people sufficiently, are proud of the traditions and customs of their people; they agree that the appeal to folk traditions and customs today can have a positive impact on modern youth.

Thus, as a result of the work carried out, we have identified the following pedagogical ways in order to educate and form a full-fledged personality of modern students: to focus students' attention on the study of folk traditions and customs; include additional topics on the study of folk traditions and customs in the content of psychological and pedagogical disciplines; include in the plan of extracurricular educational work various educational activities using folk traditions and customs; use a variety of forms and methods of educational work with students.

The purposeful work carried out on the use of elements of ethnopedagogy in the educational process of the university on the basis of the application and use of folk traditions and customs has a positive impact on the education of modern students.

REFERENCE

1. Uzakbayeva S., Kozhakhmetova K. Zhoġary mektepteríne etnopedagogikalyk̦ bílím beru tɥzhyrymdamasy. Oner, Almaty. – 1998 g.

2. Volkov G.N. Etnopedagogika: Uchebnik dlya studentov srednikh i vysshikh uchebnykh zavedeniy. M., Akademiya, 1999.
3. Kharitonov M.G. i dr. Etnopedagogika G.N.Volkova – tsennostnyy osnovy etnoestetiki // Materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii, posvyashchennoy 90-letiyu so dnya rozhdeniya G.N.Volkova, Cheboksary, 2017g., 216 str.
4. Uzakbayeva S. Etnopedagogika. Almaty, 2018.

Сарканбаева Г.К.
Аспирант,
Кыргызский Государственный
Университет имени И. Арабаева
E-mail: gulzhaz.72@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ ЭТНОПЕДАГОГИКИ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ СТУДЕНТОВ

Аннотация. В статье анализируются теоретические основы исследования в использовании элементов этнопедагогики в воспитании студентов. Одним из главных социальных задач любого общества, является проблема воспитания молодого поколения. Процесс воспитания молодому поколению передается через социально-исторический, духовно-нравственный, культурный опыт и морально-этические традиции, накопленные человеком, нацией, социумом. Один из важных путей обогащения современного организованного учебно-воспитательного процесса это обращение к народным традициям и обычаям. Научно-обоснованный отбор и использование традиционных и инновационных форм и методов воспитания обеспечивает повышение уровня всей педагогической работы вуза. Важно сохранить и передать народные традиции и обычаи, не прерывая преемственную связь поколений, так как в них воплощается опыт предшествующих поколений, как в материальной сфере, так и в духовной культуре.

Ключевые слова. Учебно-воспитательный процесс, этнопедагогика, элементы этнопедагогики, воспитательный процесс, народные обычаи и традиции, нравственные ценности, культурные ценности, духовные ценности, специфика народной культуры.

УДК 37.032

Сарсекова Д.,
Магистрант
«7М01301-Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі»
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
Талдықорған, Қазақстан
e-mail: dikosarsekova@mail.ru

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Түйін: Аталмыш мақалада оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесі қарастырылады. Шетелдік және отандық ғалымдардың «креативтілік» және шығармашылық» ұғымдарының анықтамаларына кең талдау жасалады. Сонымен қатар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың негізгі бағыттары мен шарттары ерекшеленеді.
Тірек сөздер: креативтілік, шығармашылық, қабілеттілік, тұлғалық ерекшелік, жетістік.

Sarsekova D.,
Master student
«7M01301-pedagogy and methods of Primary Education»
Zhetysu university named after I. Zhansugurov
Taldykorgan, Kazakhstan
e-mail: dikosarsekova@mail.ru

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING STUDENTS’ CREATIVE ABILITIES

Abstract: This article discusses the problem of developing students ' creative abilities. An extensive analysis of the definitions given by foreign and domestic scientists of the concepts of "creation" and" creativity

" is carried out. The main directions and conditions for the development of creative abilities of students are also highlighted.

Keywords: creation, creativity, ability, personality trait, achievement.

Ғылыми-техникалық прогресс дәуірінде адамнан шаблондық, әдеттегі әрекеттерді емес, ұтқырлықты, ойлаудың икемділігін, тез бағдарлануды және жаңа жағдайларға бейімделуді, үлкен және кіші мәселелерді шешуге шығармашылық көзқарасты талап етіледі. Сондықтан қазіргі уақытта қоғамның тәжірибесі шығармашылық жетістік тұлғалық емес, әлеуметтік мағынаға ие болғандығын мойындап, психологиялық-педагогикалық ойлардың осы мәселеге назар аударуына мәжбүр етті.

Баланың шығармашылдық қабілеттерін дамыту мәселесі өзінің тамырын адамзат тарихының тереңінен алады. Адамның ақыл-ойын, қабілеттерін дамыту арқылы оны бақыт жолына жеткізу мәселесіне бірнеше күрделі еңбектерін арнаған әйгілі ойшылдар Сократ, Әл-Фараби Жүсіп Баласағұн, Абай Құнанбаев болды. Мәселен, бүкіл бір халықтың ұстазы ұлы Абай өзінің 43-ші қарасөзінде бала өмірге келгендегі қабілеттері әрі қарай дамытуды, шыңдауды қажет ететін, сонда ғана олар пайдаға асатынын жазған. Ал назардан тыс қалған қабілеттер бара-бара жойылып, жоқ болатынын айтқан. Ы.Алтынсарин еңбектерінде баланы жастайынан оқытуда оны, ойлауға, өз пікірін еркін айтуға тәрбиелеу мәселесін көруге болады. М. Жұмабаев өзінің «Педагогика» оқулығында баланың дамуының мәселелерін көтереді. Ол үшін оның танымын, ақылын, еркін, зейінін қалыптастыру керек екенін жазады.

Қазіргі мектеп мұғалімдерінің алдында тұрған басты міндеттердің бірі – оқушылардың креативтілік қабілеттерін дамыту.

Креативтілік ағылшынның «creativity» сөзінен аударғанда шығармашылық деген мағынаны береді. «Креативтілік» мәселесін терең зерттеген Я.Н.Пономарев оны «даму» ұғымымен қатар қояды. Өйткені әрбір жаңалық, әсіресе интеллектуалдық тұрғыдағы баланы жаңа психикалық сапаға көтереді [1]. Философия мен психологияда креативтілік категориясын зерттеу мен анықтауда төрт негізгі бағыт айқындалады:

1. Креативтілік – шығармашылық процесс.

2.Креативтілік – жаңаны құрумен байланысты әрекет нәтижесі, шығармашылық өнім.

3.Креативтілік – интеллектуалдық немесе шығармашылық қабілет.

4.Креативтілік – тұлғалық категория, мінез-құлық ерекшелігі [2].

Креативтілік - бұл ерекше жағдаятты, мотив көздері мен тұрақтылық деңгейін таңдауды, өзінің әлеуетін енгізу мен жүзеге асырудың тәсілдерін түсіну және саналы түрде аңғару дәрежесіне байланысты кез-келген әрекетке жүзеге асырудың өзіндік дара стилін қамтамасыз ететін ықпалдасқан көпқырлы құбылыс. Креативтілік – бұл шығармашылықтың қалыптасуы мен көрінуіне ықпал ететін ойлау мен тұлғалық ерекшеліктерінің кейбір жиынтығы. Креативтілік – бұл кәсіби әрекет пен тұлғаның басқа аумақтағы мінезқұлқында өнімді қайта түрленуді және оның даму ядросының құрамын қамтамасыз ететін тәжірибе-бағытталған, кәсіби-маңызды категория.

Баланың креативтілік қабілеттерін дамыту мәселесін таңдау ең алдымен «қабілет» ұғымының мәнін терең түсініп алуды талап етеді. Философияда «қабілеттерді» тұлғаның белгілі бір әрекетті орындауға жағдай жасайтын жеке ерекшеліктерді, дей келе олар қоғамдық тарихи іс-әрекеттердің нәтижесінде қалыптасып, әрі қарай дамып отыратынын атап көрсетеді. «Қабілет іс-әрекеттің белгілі бір 30 түрін ойдағыдай, нәтижелі орындауға тарысатын адамның жеке қасиеті»,- деп жазады Т.Тәжібаев [3]. Көптеген және әртүрлі іс-әрекеттер мен қарым-қатынасқа қабілетті адам жалпы дарындылыққа ие, яғни оның зияткерлік мүмкіндіктерінің ауқымын, ісәрекет пен қарым-қатынастың деңгейі мен өзіндік ерекшелігін анықтайтын жалпы қабілеттердің бірлігі.

«Қабілет» және «шығармашылық» ұғымдарына сипаттама беру «шығармашылық» түсінігін ашуға негіз береді. Креативтілік ұғымы (латын тілінен c*reatio* – жасау) шығармашылықтың синонимі ретінде жиі қолданылады. Жалпы алғанда, шығармашылық - бұл кез-келген әрекетті сәтті орындаумен байланысты, бірақ оқушы бұрыннан дамыған біліммен, біліктермен, дағдылармен шектелмейтін жеке тұлғаның жеке психологиялық сипаттамалары. Шығармашылық элементі адам іс-әрекетінің кез-келген түрінде болуы мүмкін болғандықтан, тек өнер туралы ғана емес, сонымен қатар техникалық шығармашылық, математикалық шығармашылық және т.б. болады.

Шығармашылық - бұл көптеген қасиеттердің қоспасы. Адамның шығармашылық әлеуетінің құрамдас бөліктері туралы мәселе әлі де ашық, дегенмен қазіргі уақытта бұл мәселеге қатысты бірнеше болжам бар. И. В. Львов шығармашылық - эмоциялардың күшеюі емес деп санайды, ол білім мен дағдылардан бөлінбейді, эмоциялар шығармашылықпен бірге жүреді, адамның іс-әрекетін рухтандырады, оның ағымының тонусын, Жаратушы адамның жұмысын арттырады, оған күш береді. Бірақ тек қатаң, дәлелденген білім мен дағдылар шығармашылық әрекетті оятады [4].

«Шығармашылық» ұғымын толық ашу үшін «шығармашылық» ұғымына да талдауды қажет етеді. Сол себепті шығармашылықты әр түрлі аспектілерде қарастыруға болады: шығармашылықтың өнімі - бұл жасалған нәрсе; шығармашылық үдерісі – оның қалай құрылғанын; шығармашылыққа дайындық процесі – шығармашылықты қалай дамыту керек.

Шығармашылық өнімдер тек материалдық өнім емес, сонымен қатар жаңа ойлар, идеялар, шешімдер. Шығармашылық - бұл әртүрлі деңгейде және ауқымда жаңа нәрсені жасау. Шығармашылық әлеуметтік маңызы бар жаңалықтарды ғана емес, сонымен қатар адамның өзі үшін жасайтын жаңалықтарын да сипаттайды. Шығармашылық элементтері балалардың ойында, еңбекте, оқу іс-әрекетінде де көрінеді, мұнда белсенділік, ой дербестігі, бастамашылдық, пайымдаулардың өзіндік ерекшелігі, шығармашылық қиялдың көрінісі орын алады.

Шетелдік авторлардың пікірінше, шығармашылық – бұл: «...жаңа жолмен жүзеге асырылатын қабылдаудың бірігуі» (Маккаллар), «жаңа байланыстарды табу қабілеті» (Кюби), «...жаңа композициялардың пайда болуы» (Мюррей), «жаңа түсініктерге жетелейтін ақыл-ойдың қызметі» (Джерард), тәжірибенің жаңа ұйымға айналуы» (Тейлор) [5].

Америкалық ғалым П.Хилл шығармашылыққа «ойдың белгісізден сәтті ұшуы» деп анықтама береді. Барлық шетелдік концепциялар мен теориялардың ішінде гуманистік психология өз ұстанымдары бойынша шығармашылықты зерттейтін орыс психологтарының көпшілігінің көзқарастарына ең жақыны болып табылады. Оның өкілдері (А.Маслоу, К.Роджерс) шығармашылық – адамның өз тәжірибесін терең түсіну қабілеті, ол өзін-өзі таныту, өзін-өзі көрсету, өзінің ішкі мүмкіндіктерін жүзеге асыру арқылы өзін шыңдау деп есептейді [6]. Қысқасы, шетелдік ғалымдар шығармашылықты бір фактор ретінде емес, әр түрлі қабілеттердің жиынтығы ретінде қарастырады, олардың әрқайсысы әртүрлі дәрежеде ұсынылуы мүмкін деген. Сонымен қатар шығармашылықты өнімді алудың, мәселенің шешіміне жетудің өзіндік тәсілдерімен және әр түрлі көзқарастағы мәселеге жаңа көзқарастармен көрінетін тұлға мінез-құлқының ерекшеліктері деп түсінеді.

Шығармашылық қабілеттер – бұл шығармашылық іс-әрекеттің белгілі бір түрін сәтті жүзеге асыру мүмкіндігін анықтайтын және оның нәтижелік деңгейін анықтайтын жеке тұлғалық қасиеттердің жиынтығы. Шығармашылық қабілеттер шығармашылыққа деген қызығушылықтан, талпыныс пен эмоционалдық қатынаста көрінеді, өйткені білім, логикалық және шығармашылық ойлаудың даму деңгейі, қиял, шығармашылық ізденістегі дербестік пен табандылық және белгілі бір салада субъективті жаңаны құруды қамтамасыз етеді.

Шығармашылық қабілеттер шығармашылық елес, шығармашылық ойлау арқылы қалыптасады және әрі қарай дамиды. Қабілеттің шығармашылық деңгейге көтерілуі неге байланысты деген сұрақтар әрбір адамды мазалайды. Мұндай әрекеттің ерекшелігі даму деңгейі тек әлеуметтік факторларға емес, табиғи биологиялық факторларға да байланысты. Бүгінде шығармашылық қабілеттердің дамуы басты нысана болып, ол оқушыда шығармышылықтың белгілірінің болмауы үлкен мәселеге айналып, ойландыруға тиісті кезге жеткен сияқты. Өйткені өмірдегі сан алуан қиыншылықтарды шеше білу, мемлекетімізді өркениетке жеткізу тек шығармашыл адамдардың ғана қолынан келмек. Тек шығармашылық қана адамға өмірдің мәнін түсінуге, бақытын сезінуге, мүмкіндік туғызады. Мұндай күрделі мәселені шешуде үздіксіз білім беру ісінің алғашқы сатыларының бірі болып саналатын бастауыш мектептің алар орны ерекше. Өйткені бастауыш мектеп:

1. Оқушылардың интеллетуалдық рухани, табиғи нышандарын дамытуға - өзінің қызығушылықтары мен бейімділіктерін іске қосуға;
2. Жеке адамның сезімдерін қалыптастыруға;
3. Ұжымдық және іс-әрекеттер тәсіліне үйретуге;
4. Балының еркін шығармашылықпен ойлауына, оның барлық қабілеттерін дамытуға, өз күшіне деген сенімінің болуына жағдай жасауы керек.

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып жасында шығармашылық қабілеттер келесі негізгі бағыттар бойынша дамиды: өнімді бағыттылықтың шығармашылық қиялын дамыту, яғни балалардың қиялымен жасалған бейнелер жарқын, бай, мазмұнды және бағытталған болуы керек. Ойлау процесін баланың ойы шығармашылық болатындай етіп дамыту. Атап айтқанда, баланың ойлауы жүйелі, ассоциативті және диалектикалық болуы керек. Бар білімге сүйене отырып, айналадағы дүниені неғұрлым толық және шынайы көрсету дағдыларын дамыту керек.

Жалпы алғанда шығармашылық туралы зерттеулерді екі салаға бөлуге болады. Бірінші бағыт – ғылыми-зерттеу, ол әмбебап танымдық шығармашылық ретінде шығармашылық концепциясына негізделген. Бұл бағыттың өкілдері (Дж.Гильфорд, С.Тейлор, Э.Торранс, А.Я.Пономарев, С.Медник) шығармашылық, интеллект, танымдық қабілеттер мен нақты жетістік арасындағы байланысты зерттейді. Олар өз еңбектерінде зияткерлік танымдық сипаттамалардың жаңа идеяларды тудыру қабілетіне әсері туралы айтты.

Д.Гильфорд пен Э.П. Торренс креативтілік әмбебап танымдық шығармашылық қабілет ретінде интеллектке тәуелсіз дербес фактор болып табылатын тұжырымдаманы алға тартты. Олар дивергенция операциясын, сондай-ақ трансформация және импликация операцияларын шығармашылықтың негізі деп санады. Сонымен, креативтілік – ойлаудың стереотиптік тәсілдерінен бас тарту қабілеті, шығармашылық жетістіктерді қамтамасыз ететін психикалық қабілеттер. Д.Гильфорд шығармашылықтың алты параметрін анықтады:

• проблемаларды анықтау және қою мүмкіндігі;

• идеяларды тудыра білу – еркін сөйлеу;

• әртүрлі идеяларды тудыра білу – икемділік;

• қоғамдық көзқарастардан ерекшеленетін идеяларды шығару, қораптан тыс ынталандыруларға жауап беру қабілеті - түпнұсқалық;

• бөлшектерді қосу арқылы объектіні жақсарту мүмкіндігі;

• мәселелерді шешу қабілеті, яғни. талдау және синтездеу қабілеті [7].

Ш.Т.Таубаева өз зерттеуінде креативтілік ұғымына былайша анықтама береді: креативтілік – бұл индивидтердің саналы құндылықтар жасау, стандартты емес шешім қабылдаудың терең қасиетін көрсететін қабілеттілік [8].

Креативтілік адамның рухани және тұлғаның шығармашылық өзіндік даму шартының ажырамас бөлігі болатын бағалы тұлғалық саналы категориясы. Ол оның өзіндік көкейтестілігінің айтарлықтай резерві болып табылады. Креативтілік тұлғаның білімнің жан-жақтылығымен емес, қабылдау, мәселелерге сезімталдығы, жаңа идеяларды қабылдауға икемділігі мен жаңаны құру мақсатында тұрақтап қалған стереотиптерді өзгертіп, өмірлік проблемалардың күтпеген және кездейсоқ шешімін табумен айқындалады.

Креативтілік мінез-құлықты анықтауда негізгі рөлді мотивациялар, құндылықтар және тұлғалық қасиеттер атқарады. Негізгі ерекшеліктеріне: танымдық дарындылық, мәселелерге сезімталдық, белгісіз және қиын жағдайларда тәуелсіздік жатады. Мұғалімнің оқушылардың дүниеге көзқарасы, өмірге және еңбекке ұлықтық-талғамдық қатынасы сияқты күрделі тәрбиелік міндеттерін шешуде креативтіліктің ерекше мәні бар. Мұғалім креативтілігі теорияны терең білу, осы заманғы келелі мәселелерді мағыналы ұғыну болып табыдалды. Ол оқу –тәрбие міндеттерін жоғары тиімділікпен шешілуден, ойлаудың томаға-тұйық еместігін, өз ойын сауатты баяндап беруінен, зор сенімнен көрінеді, осылайша оқушы бойындағы қоғамдық белсенділікті оятады.

Шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін тиімді дамытуға бағытталған келесі шараларды ұсынуға болады: 1. Шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған арнайы сыныптардың мектептегі білім беру бағдарламасымен таныстыру. 2. Арнайы сурет, музыка, модельдеу сабақтарында балаларға шығармашылық тапсырмалар беру. 3. Ересектердің балалар пәнін басқаруы және ондағы балалардың қиялын дамыту мақсатында сюжетті-рөлдік, ойын. 4. Балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытатын арнайы ойындарды пайдалану. 5. Ата-аналармен жұмыс. 6. Балалардың әмбебап шығармашылық қабілеттерін диагностикалау әдістері және т.б.

Қорыта келгенде, егеменді еліміздің білім беру жүйесінде әлемдік деңгейге жету үшін жасалынып жатқан талпыныстар оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, терең білімді, ізденімпаз, барлық іс-әрекетінде креативті әрекет ұстанатын, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын жеке тұлғаны қалыптастыру ісіне ерекше мән берілуде. Дарынды, білімді жастар ғана егеменді еліміздің ертеңін баянды етіп, қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына үлес қоса алады. Сондықтан оқушылар оқытушы берген білімді, іс-әрекет тәсілдері мен бағалау өлшемдерін қамтитын қоғамдық және ұжымдық тәжірибе тағылымдарын игеріп қана қоймай, оны әрі қарай өзінің белсенді, нысаналы, зерделі креативтілік іс-әрекетімен сабақтастыруға тиіс. Оны жүзеге асыру білім алушылардың креативтік белсенділігі мен ізденімпаздығын ынталандыруға септігін тигізетін оқу үрдісін ұйымдастырудың тәсілдерін, әдістері мен нысандарын іздестіруге өзекті сипат береді.

ӘДЕБИЕТ

1. Пономарев А.Я. Психология творчества [Текст] / Я.А. Пономарев. -М.: Наука, 2011.
2. Никифоров А.Л. Философия науки: история и методология. - М, 1998. - 160 с.
3. Тәжібаев Т. Жалпы Психология. - Алматы,1993.
4. Львов И.В. Развитие творческой деятельности учащихся на уроках русского языка // Начальная школа, 1993. - №1. – С.21-26.
5. Тейлор С. Knell J., Oakley K. London’s Creative Economy: An Accidental Success? - L.: Work Foundation, 2007.

6. Хилл П. Дальние пределы человеческой психики / Перев. с англ. А. М. Татлыбаевой. Научи, ред., вступ. статья и коммент. Н. Н. Акулиной. -СПб.: 61 Евразия, 1999. - 51-67 с. Несколько важных открытий / К. Роджерс // Вестник МГУ. Сер. «Психология». - №2. – С.58-65.
7. Гильфорд Дж. Структурная модель интеллекта. Психология мышления. - М., 1965. – 244 с.
8. Таубаева Ш.Т. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования. - Алматы: Научно- издательский центр «Ғылым», 2001. – 296 с.

УДК 37.00

Orazayeva A., Talisbayeva A., Nurtaeva A.
third-year students of pedagogical faculty
of foreign languages at Kazakh Ablai khan
University of International Relations
and World Languages

ACTUAL PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN PEDAGOGICAL EDUCATION

Annotation: The article attempts to analyze the problems and prospects of modern pedagogical education and ways to solve them.

Key words: education, problems, prospects, training, pedagogy, teachers, perspectives, health, educational system, upgrade, society, quality of education, modernization, development of the country, upbringing, humanization, fundamentalization, standardization, solution, professional training, qualification, psychological and pedagogical training, profession, special subject training, harmonization, interdisciplinarity of education, the meaning of education, the content of education, continuing education, professional orientation, creative potential, teacher development, teacher education, character, teacher mental health, effective teacher, effective school, educational and economic functions, crisis, profession.

Аннотация: В статье предпринята попытка анализа проблем и перспектив современного педагогического образования и пути их решения.

Ключевые слова: образование, проблемы, перспективы, подготовка кадров, педагогика, учителя, перспективы, здоровье, образовательная система, модернизация, общество, качество образования, инновации, новшество, совершенствование, воспитание, гуманизация, фундаментализация, стандартизация, решение, профессиональная подготовка, квалификация, психологическое и педагогическое обучение, профессия, специальная предметная подготовка, гармонизация, междисциплинарность образования, смысл образования, содержание образования, непрерывное образование, профессиональная ориентация, творческий потенциал, развитие учителя, педагогическое образование, характер, психическое здоровье учителя, эффективный учитель, эффективная школа, образовательные и экономические функции, кризис, профессия.

Plan:
1. Introduction
2. Problems of humanization and fundamentalization of professional training of future teachers
3. The state of health and healthy lifestyle of a young student in Kazakhstan
4. Perspectives and problems of developing of educational system
5. Conclusion
6. References

1.Introduction

Today, significant changes in the field of education are taking place all over the world. The most important strategic direction of updating the educational system is the modernization of pedagogical education, since it is the system of training of pedagogical personnel that is the central element of national educational systems as a whole.

Thinking about the future of teacher education, that is, about where and how teachers should be trained, is certainly necessary, based on the tasks that the general education system is facing today. Realizing that education has always been one of the main components of the spheres of society, being a mechanism for consolidating the social community of people and their way of being, we note that in modern conditions, school education is given special importance as a mechanism for ensuring social progress.

The relevance of thinking about the future of teacher education is due to the special role of the school in the training of human resources to solve new problems of socio-economic development of the country and in the

formation of young citizens of society. It is clear that school education determines the entire subsequent life of a person, therefore, the problem of quality education is the most important among the problems of national development.

2. Problems of humanization and fundamentalization of professional training of future teachers

Within the framework of the above, it should be noted about the over-relevance of this issue for the pedagogical education of the Republic of Kazakhstan, which today has a number of unresolved problems. One of the topical issues in this regard are the problems of humanization and fundamentalization of the professional training of future teachers within the walls of Kazakhstani universities.

First of all, in the enhanced subject training of future teachers: 60% of the study time is devoted to special subject training. The dominance of a pragmatic, technocratic orientation in the professional training of teachers in pedagogical universities of Kazakhstan testifies "to a simplified view of the teacher's activity, aiming it at the training of highly specialized specialists of certain qualifications and the presence of an existing threat of loss of one of its main advantages – fundamentality" [1].

The fundamental nature of professional training presupposes the harmonization of its substantive (subject) and procedural (psychological and pedagogical) components.

In this regard, it is impossible not to agree with N.H. Rozov, Dean of the Faculty of Pedagogical Education of Lomonosov Moscow State University. "Enhanced subject training is a feature of the classical university teacher training model. "A classical university cannot, in principle, train teachers for a basic school. He does not have the opportunity to give students a full-fledged psychological and pedagogical training, methodological and pedagogical practice. The classical University provides fundamental scientific training to its students and can perfectly prepare teachers for specialized schools, classes and thereby close this niche in education. This is the development of a clear interaction between classical and pedagogical universities... One of the essential requirements for life is that a graduate of a pedagogical university should not only be equipped with a baggage of subject knowledge, but also be able to communicate with people, work in a team, understand how to lead people, how to resolve conflicts. And these are all the problems of psychological and pedagogical training of future teachers" [2].

The real embodiment of scientific potential in professional training lags far behind what is in science, and, consequently, is behind the needs of a modern teacher:

- knowledge of the specialty is not supported by thorough psychological and pedagogical training, which takes no more than two percent of the total number of hours;
- in the same deplorable state are the skills and abilities of applying theoretical knowledge necessary for professional activity;
- the initial accumulation of work experience is minimized (pedagogical practice out of 40 months of study at the university occurs in eight weeks, that is, in two months (5%) for active practice. This is absolutely not enough even for the initial stage of adaptation in the conditions of production, that is, schools. If the previous elements are so negligibly small, then, consequently, the quality of personality and norms of behavior that meet the requirements of the profession are very poorly formed;
- all disciplines of the curriculum are actually taught out of connection with the future profession, there is no professional orientation;
- teaching methodological disciplines at an empirical level outside of the concept of professional training.

The presence of negative manifestations of poor-quality teacher training is also evidenced by such a well-known fact: upon completion of primary school, more than 80% of students are "excellent students" and "good students". In the future, their share decreases every year: at the output they barely make up 10%. Today, 30-40% of unhealthy children (in moral, mental, physical, and social aspects) come to school (according to medical, psychological, and sociological surveys), and 80-85% of such a contingent of students leave school. The low level of health of our students in all its aspects (moral, mental, physical, social) is directly proportional to the quality of education. Evidence of this is the results of the UNT.

80-85% of disadvantaged children are the result of unprofessionalism of teachers. The person is not fulfilling the social order of society to the education system: *the upbringing of a comprehensively and harmoniously developed student personality*.

3. The state of health and healthy lifestyle of a young student in Kazakhstan

In Kazakhstan, the state of health of schoolchildren causes concern among the public, doctors, teachers. This is evidenced by media materials on the situation of children, as well as the Republican Program for the Development of Education until 2020.

A retrospective analysis of special studies over the past decade has shown that the current state of health and healthy lifestyle of students of Kazakhstan, over the past 10-15 years, has a steady tendency to deteriorate in all its aspects (moral, social, mental, physical)

Every year, only 20-25% of high school students graduate relatively healthy. Thus, according to the survey of students aged 12-18 years, conducted in 2002, called the Year of Health, revealed a low health index in this age group. In general, up to 50% of schoolchildren have various pathologies, the leading of which are diseases of the digestive system, which are diagnosed in every sixth student. The leading places in the ranking distribution are occupied by the following classes of diseases: respiratory diseases, digestive diseases, diseases of the genitourinary system, diseases of the skin and subcutaneous tissue, mental disorders and behavioral disorders, low motor activity.

According to the Agency of the Republic of Kazakhstan, the incidence of the genitourinary system, respiratory organs, and endocrine system increased in 2004 against the background of an increase in mental disorders and behavioral disorders. The incidence of mental disorders in adolescents increased by 15%, which is the highest among all age groups, exceeding the incidence of children by 1.5 times, in adults by 2.5 times. Over the past 5 years, anemia in adolescents has increased 2.3 times and exceeded the indicator in adults by 2 times. The growth of anemia continued in 2009-2011. Moreover, a large share falls on junior and middle school students. In the structure of somatic morbidity, anemia ranks 2nd after eye diseases. The consequence of iron deficiency anemia in children is insufficient concentration of attention, learning difficulties, memory loss, irritability, frequent headaches. Iron deficiency anemia negatively affects behavior, psychomotor development.

According to the second national study in Kazakhstan, the prevalence of alcohol consumption among young people aged 20-29 years is 64.4%, and in the age group of 15-17 years over 37%. Of course, this contributes to the high level of crime committed in adolescence. So in 2003, persons aged 14-15 years committed 1,900 crimes, at the age of 1617 years 4,600 crimes.

According to the data of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, as of October 1, 2008, 54,751 persons abusing narcotic drugs, psychotropic and toxic substances, including 4,790 women, were registered. Today, the organization of early care and prevention of drug addiction is most relevant among young people under 19 years of age.

The number of children with deviant behavior is increasing. Children leave their parents' house, wander, do not study or work anywhere, hooliganism, steal, or, on the contrary, lock themselves in the four walls of their house, almost do not go outside and spend whole days at the computer, not interested in anything and not reading anything, travel on the Internet or play computer games.

The number of cases of suicide among young people is not decreasing. Thus, according to UNICEF and WHO, Kazakhstan in 2012-2013 ranks second in the number of deaths due to suicide of young men and the first in the number of deaths of girls, according to the mortality rate among boys and girls aged 15-19 years. Kazakhstan ranks first in terms of the mortality rate among boys and girls aged 10-14. By the way, our republic has been holding this sad leadership for more than ten years.

Changing priorities: prioritizing the entire educational process of the school of health and healthy lifestyle of students means that the main goal of the school is the versatile and harmonious development of students, where learning is only part of it.

Priorities will not be changed *until the consciousness of the pedagogical community is changed*, the level of their innovativeness does not increase, and in the educational process, along with traditional didactic principles, the principles of humanistic and valeological orientation of the holistic pedagogical process, the principle of naturalness, the principle of taking into account age characteristics, the principle of development of the motivational and need sphere will not be used high school students, the principle of technologization, as principles aimed at the health of students in the learning process. The change of priorities obliges teachers to a comprehensive study of the above principles and the need to follow them in their practical activities. Taking into account the principles of health saving in the learning process, along with traditional didactic ones, makes education personality-oriented, and the whole school system health-saving.

4. Perspectives and problems of developing of educational system

Insufficient funding is one of the fundamental causes of crises affecting the field of education. Not all provisions of the legislation in the field of education are reflected in the relevant regulatory legal acts of the executive authorities. Obtaining an appropriate modern high level of the content of general education, humanization, focus on personal development, the creation of moral values, social norms and other cultural constants can be defined as the most important problems of the education system. The fact of violation of the unity of the educational space in the field of studying the Kazakh language as the state language is noticeable. Discrepancies between federal and national-regional elements of the standards of the humanities can still be observed quite often.

To date, there is no continuity between the stages of education. A large number of diverse disciplines in elementary school is a factor that further complicates the learning process. In recent years, the number of high school graduates who are able to pass the UNT has been declining, provided that there is no additional training such as tutors. Speaking of low funding, it is worth mentioning that many educational institutions do not have the opportunity to save money, mobilize internal reserves, and use their existing potential to the maximum. The increase in the production of textbooks for variable programs, often with a rather low quality, occurs against the backdrop that many schools are not provided with textbooks at the basic level. The content of educational literature is still at a low level. Particular attention should be paid to the content of history, social studies, and literature textbooks. These disciplines are engaged in moral-aesthetic and civil-patriotic education of students.

The degree of education of a person in the modern world is the higher, the wider the scope of activity and the higher the degree of uncertainty of situations in which he can act independently, the wider the range of possible ways of activity he owns. This is what determines the modern developed system of education, capable of providing the required level of education. The parameters that the educational system of our country should and can have:

- interdisciplinarity of education is able to expand the scope of application of the knowledge gained as a result of education;
- powerful fundamental knowledge;
- teaching a person to continue to act as correctly as possible in a situation of uncertainty, the development of non-linear thinking of the student;
- educate and in every way encourage the student's ability to act independently, thereby provoking the student's self-development, constant self-education;
- the creative nature of learning, aimed, in a particular case, at learning to make their own choice;
- learning to find and filter information;
- educate people who have the ability to take responsibility.

Problems and prospects for the development of education in Kazakhstan can be seen with the naked eye. It is not possible to avoid the transition to advanced education, provided that the future of Kazakhstan is determined as connected with the innovative development path. Already today there is an urgent need for trained specialists, who may soon be required.

The main conditions for the successful modernization of the education system in Kazakhstan are:

- firstly, updating the content and forms of education, and consequently: changing the forms of control - from state control to public forms; active introduction of electronic and mobile forms of education; release in huge quantities of domestic computer equipment - high-quality and at an affordable price; the abolition of low-quality UNT, the introduction of voluntary forms of current and final control of knowledge, the expansion in the current educational process of the scope of the use of oral forms of control; development of evidence-based indicators of the quality of the educational process;
- secondly, in order to increase the level of education of the population, dozens of universities of a new, distributed type are needed, with many high-quality branches.
- thirdly, the creation of a new educational and technological environment and the strengthening of the professional self-development of students. Schools will have to make a turn from teaching knowledge to a broader process of developing the personality of students;
- fourth, the noticeable alienation of the state from society hinders modernization. Overcoming alienation can be facilitated by participation - the full involvement of citizens in the management of the state. This is the main political problem of the modernization of education.

5. Conclusion

It is obvious that when improving the education system, several problems arise. The first is to preserve what is positive in the existing system. The second is that if something useful for society has been lost in education in previous years, then it is necessary to restore it. The third is the main one: to bring the education system in line with the demands of society. The amazing ability of Kazakh people to self-organize makes it possible for them to advance in harsh social conditions to a high level of education and upbringing. The reform of education, first of all, must be carried out in the context of a fundamental improvement in quality, namely, who and how teaches in educational institutions, as far as it is applicable in real life and corresponds to the realities of today.

REFERENCES:

1. Dzhiov A.R. The content of higher professional education in the conditions of transition to innovative development // Modern problems of science and education. – 2011. – № 3.

2. Rozov N.H., Dean of the Faculty of Pedagogical Education of Lomonosov Moscow State University //Materials of the All-Russian seminar-meeting of rectors of pedagogical higher educational institutions of Russia (Moscow. February 25, 2010)
3. Human Development Report 1999. New York: UNDP.
4. Egorshin A.P. Personnel management. 2nd ed. Nizhny Novgorod: NIMB, 1999.
5. The concept of the structure and content of general secondary education (at a 12-year school): Project. M., 2000. 1
6. Republican Program for the development of Education until 2020
7. Report on the situation of children in the Republic of Kazakhstan. 2011 91p.

ӘОЖ 378. 14.35.07

Темиргалиева А.А.,
Магистрант
«7М01301 -Бастауыш оқыту әдістемесі мен педагогикасы»
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
Талдықорған, Қазақстан
e-mail: adiya94t@mail.ru
Ғылыми жетекші: **Фейзулдаева С.А.,**
PhD, Педагогика және психология жоғары
мектебінің оқытушы-дәріскері

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМЫТУ МӘСЕЛЕСІ

Түйін: Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімінің құзыреттілігін қалыптастырудағы өзін-өзі дамыту мәселесі қарастырылады. Автор болашақ мұғалімнің кәсіби дайындығы кәсіби педагогикалық қызметке қажетті барлық құзыреттерді игеруді қамтамасыз ете алмайтынын және оның жеке қажеттіліктеріне жауап бере алмайтыды, ал жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуының, мақсатты өзін-өзі құруы болашақ маманның кәсіби -педагогикалық іс-әрекетінің жетілуіне үлкен мүмкіндіктер тудыратынын атап көрсетеді.
Тірек сөздер: кәсіби маман, құзыреттілік тәсіл, құзіреттілік, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі бақылау.

Temirgalieva A.A.
Graduate student,
7M01301 – Primary education pedagogy and methodology
Zhetysu university named after I. Zhansugurov,
Taldykorgan, Kazakhstan
e-mail: adiya94t@mail.ru
Scientific supervisor: **Feizuldaeva S.A**.
PhD, Lecturer of the Higher School
of Pedagogy and Psychology

THE PROBLEM OF SELF-DEVELOPMENT IN THE FORMATION OF COMPETENCIES OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Abstract: The article discusses the problem of self-development in the formation of competencies of a future primary school teacher. The author emphasizes that the professional training of a future teacher cannot ensure the assimilation of all the competencies necessary for professional pedagogical activity and respond to his personal needs, and the self-development of the individual, purposeful self-construction create great opportunities for the improvement of professional pedagogical activity of the future specialist.
Key words: professional, competent approach, competence, self-development, self-control.

Қазіргі қоғамның әлеуметтік және экономикалық салаларында болып жатқан өзгерістер мұғалімге қойылатын жаңа талаптарға әкелді. Бұл жалпы мәдени, кәсіби және арнайы құзыреттердің кең спектріне ие, жаңа кәсіби талаптар мен еңбек жағдайларына барабар жауап бере алатын маман болуы керек. Дәл осындай маман өзінің функционалдық міндеттерін сапалы орындай алады, жоғары әлеуметтік және кәсіби ұтқырлығымен ерекшеленеді. Тез өзгеретін қоғамда өмір сүруге және жұмыс істеуге дайын кәсіби мұғалімді дайындау - бұл кәсіби педагогикалық білім беру жүйесінің алдында тұрған стратегиялық міндет. Сондықтан бүгінгі таңда формальды білімнен білім берудің құзыреттілік парадигмасына көшу

өзекті болып отыр. Құзыреттілікке негізделген көзқараспен білім берудің басым мақсаты оқыту емес, маманның оны нақты практикалық жағдайда жүзеге асыру мүмкіндігі болып табылады.

Екінші жағынан, болашақ мұғалімнің кәсіби дайындығы кәсіби педагогикалық қызметке қажетті барлық құзыреттерді игеруді қамтамасыз ете алмайтынын және оның жеке қажеттіліктеріне жауап бере алмайтынын мойындау қажет. Қазіргі бастауыш сынып мұғалімі білім беруді жаңғырту жағдайында жұмыс істеуі керек, бұл жаңа буынның білім беру стандарттарының талаптарын іске асыруды, бастауыш сынып оқушыларының оқу пәндері мен сабақтан тыс жұмыстары бойынша жұмыс бағдарламаларын әзірлеуді, оқу-тәрбие процесінің барлық қатысушылары арасында қалыптасатын қатынастар жүйесін сапалы жаңартуды көздейді. Мұндай жағдайда болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығын жетілдіру, жеке қасиеттердің белгілі бір жүйесін, болашақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру ғана емес, сонымен бірге олардың өзін-өзі дамытуын ынталандыру міндеттерін шешу қажеттілігі туындайды.

Педагогикалық жоғары оқу орнында кәсіби маман дайындау процесі түрлі параметрлер бойынша жасақталған. Алайда, мектептегі шығармашылық жұмыс табыстылығының жеткілікті мөлшері қайда? Оны қай критерий немесе жолмен анықтауға болады? Аталған мәселені шешудің түрлі әдіс-тәсілдері белгілі. Бірақ жоғары оқу орындары өз түлектерінің дайындық деңгейімен қанағаттанбайды; мектептер ұжымын жас мұғалімдермен толықтырады, бірақ оларды тағы бір нәрселерге үйретуге тура келеді; оқушыларға жас мұғалімдермен қарым-қатынас жасау ұнайды; алайда мұғалімге қызмет жолын бастау кезеңі өте ауыр тиеді; ата-аналарды мұғалімнің балаң жастығы қынжылтады; ал мұғалім өз кезегінде оқушылармен қатынас жасауға қарағанда ата-аналармен қарым-қатынаста үлкен қиыншылықтарға тап болады. Қарама-қайшылықтардың күрделі түйінін қалай шешуге болады? Неден бастауға болады? Студенттер, педагогикалық жоғары оқу орындарының мұғалімдері мен оқытушылары кәсіби шеберлік процесінің шегі болмайтынын түсінсе де, мұғалім өмір бойы өзін-өзі жетілдіре береді. Педагогикалық жоғары оқу орнындағы болашақ мұғалімнің қалыптасуы бір жағынан, оның лайықты кәсіби жетілуі болса, екінші жағынан түлектің кәсіби-педагогикалық іс-әрекеттің бастамасын барынша кәсіби етеді.

Қазіргі уақытта кәсіптік білім берудің тиімділігін арттыру жолдарын іздестіру құзыреттілік тәсілмен байланысты. Құзыреттілік тәсілдің өзектілігі білім беруді жаңғырту материалдарында қамтылған және білім беруді ұстауды жаңартудың маңызды ережелерінің бірі ретінде қарастырылады. Бұл кәсіби іс-әрекеттің күрделілігі мен динамикасының жоғарылауымен сипатталатындығына байланысты, құзыреттілікті негізделген оқытудың негізгі міндеті - жаңа жағдайларда кәсіби мәселелерді шеше алатын маман қалыптастыру [1].

Құзыреттілік - адамның өзіне және қызмет нысанасына жеке көзқарасын қамтитын тиісті құзыреттілікке ие болуы

А.К. Маркованың еңбектерінде еңбек психологиясының жалпы контекстінде кәсіби құзыреттілік арнайы жан-жақты қарастырудың тақырыбына айналады. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымында төрт блокты бөліп көрсетеді:

а) кәсіби (объективті қажетті) психологиялық және педагогикалық білім;

б) кәсіби (объективті қажетті) педагогикалық дағдылар;

в) кәсіптік психологиялық ұстанымдар, мұғалімнің кәсіп талап ететін көзқарастары;

г) мұғалімнің кәсіби білім мен дағдыларды игеруін қамтамасыз ететін жеке ерекшеліктер [2].

Л.М. Митинаның айтуынша, «педагогикалық құзыреттілік» ұғымына «білім, білік, дағдылар, сондай-ақ оларды жеке тұлғаның іс-әрекетінде, қарым-қатынасында, дамуында (өзін-өзі дамытуында) жүзеге асыру әдістері мен тәсілдері» кіреді. Педагогикалық (психологиялық-педагогикалық) құзыреттілік құрылымында үш ішкі құрылымды ажыратады:

- белсенділік (педагогикалық қызметті дербес және жауапты жүзеге асырудың білімі, іскерлігі, дағдылары және жеке тәсілдері;

- коммуникативті (білім, білік, дағдылар және педагогикалық қарым-қатынасты шығармашылықпен жүзеге асыру тәсілдері);

- жеке (өзін-өзі дамыту қажеттілігі, сондай-ақ білім, білік, өзін-өзі жетілдіру дағдылары) [3].

В.А. Сластенин «мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі» ұғымы «оның педагогикалық қызметті жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындығының бірлігі және оның кәсібилігін сипаттайды» деп анықтайды [4]. Теориялық дайындықтың мазмұны «психологиялық-педагогикалық және арнайы білімнің белгілі бір жиынтығы» деп түсініледі. Ғалымның пікірінше, «мұғалімнің тәжірибесінің құрылымында жатқан білім жүйеге енгізілместен, ешкімге қажет емес». Сондықтан теориялық дайындықтың көріну формаларына жүгіну қажет. Бұл теориялық қызмет, өз кезегінде, мұғалімнің аналитикалық, болжамды, проективті, сондай-ақ рефлексивті дағдыларының болуын болжайтын жалпыланған педагогикалық ойлау қабілетінде көрінеді. Практикалық дайындықтың мазмұны сыртқы дағдыларда, яғни, «байқауға болатын іс-әрекеттерде» көрінеді.

Қабілеттерді нақты іс-әрекетке сәтті айналдыру үшін адамға тәрбие процесінде дамитын нақты дағдылар қажет. Өзін-өзі өзгерту іс-әрекетін жүзеге асыруда адамға қажет осындай дағдылардың қатарына өзін-өзі сендіру, өзіне-өзі тапсырыс беру, өзін-өзі мақұлдау, өзін-өзі бағалау, жағдайға байланысты арнайы-сезімдер мен ерік-жігерді белсендіру, шешім қабылдау кезінде нұсқаларды шығармашылық «таңдау» және өзін-өзі дамытудың әдістері мен тәсілдері ретінде әрекет ететін дағдылар жатады.

Тұлғаның өзін-өзі дамыту процесінің динамикасы психологияда жеке тұлғаның бір психологиялық күйінен екіншісіне өту кезеңдерінің реттілігі ретінде қарастырады, бұл оның дайындығының, қабілетінің және өзін-өзі жасау тәжірибесінің артуын және оның жетілуін және әлемде тамырлануын сипаттайтын осыған байланысты сапалы өзгерістерді білдіреді.

Жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуының бастауы оның өзін-өзі бағалауы болып табылады, өйткені бұл өзін-өзі танудың жетекші құралы ретінде өзін-өзі талдауға негізделген өзін-өзі бағалаудың тұрақты өнімі болып табылатын барабар өзіндік қатынастың негізі. Өзін-өзі бағалау өзін-өзі дамыту мотивациясының негізі болып табылады. Ол өзін-өзі дамытуды өзектендіру үшін белгілі бір жағдайларда ғана «жұмыс істейді»: жеке тұлғаның талаптарының деңгейі мен оларды жүзеге асырудың саналы мүмкіндіктері арасында қайшылық болған кезде; өзіне қанағаттанбау жағдайында, қол жеткізілген нәтижеге, өзіндік өнімділік деңгейіне; адамгершілік қақтығыстарда, адамның адамгершілігі оған шешімнен, әрекеттен «кетуге» мүмкіндік бермеген кезде, «түсуге» итермелейді және т. б.

Мотивтер өзін-өзі дамыту процесінің маңызды құрылымдық элементі болып табылады. Өзін-өзі дамыту мотивациясын адам өзінің басқа қызметінен «бөлек» емес, өзін-өзі бағалауды, қолма-қол ақша мен өз дамуының қажетті деңгейлерінің қайшылықтарын түсінуге байланысты тікелей өмірде қалыптастырады, жеке тұлғаның өзін-өзі дамытудың маңыздылығын негіздеу құралы ретінде әрекет етеді.

Өзін - өзі дамытуды ынталандыру жеке тұлғаны осындай қызметке деген қажеттілікті өзектендіруге, оған интеллектуалды және іс-әрекеттік-практикалық дайындықты мақсатты түрде қалыптастыру өзін-өзі дамыту туралы бастапқы білімді жеке әуесқойлық ретінде және психологиялық процесс ретінде, оны адамның жалпы өміріне сәйкес жүзеге асыру әдістерінде жинақтау; өзіне және өзіне осындай жұмыстың құндылығына деген сенімділікті қалыптастыру айналасындағыларға; өзін-өзі өзгертудің алғашқы тәжірибесін алуға әкеледі.

Өзін-өзі дамыту қажеттілігін арттыратын алғашқы тәжірибемен қатар, өзін-өзі құру мақсатын тереңдетіп, күрделендіре отырып, өмірлік мақсатқа біртіндеп «өсіп», сонымен бірге тұлғаның аналитикалық-болжамды іс-әрекеті негізінде одан «өседі». Жеке өзін-өзі дамытудың маңызды құрылымдық құрамдас бөлігі бола отырып, мақсат соңғысының жетекші реттеушісі болып табылады. Жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуды өзінің рухани-интеллектуалдық шиеленісінің барлық басқа түрлерінен құнды іс-әрекет ретінде бөліп алу және оны бір уақытта соңғыларымен бірлікте жүзеге асыру қабілеті, бір жағынан, өзін-өзі дамытуға дайындықтың мақсатты іс-әрекет ретінде жетілуінің, екінші жағынан, оның нақты ағымының дәлелі болып табылады. әлі де жеткілікті төмен, «дайындық» деңгейінде, бұл адамның өзін-өзі дамыту тәжірибесіне ие бола отырып, жаңа, тармақталған және терең саналы мақсатқа сәйкес құрылып, басқа, жоғары деңгейге көтеріледі.

Тұлғаның өзін-өзі дамыту процесі мерзімді талдауды және сыни бағалауды қажет етеді, сондықтан оның маңызды құрамдас бөлігі өзін-өзі бақылау болып табылады. Өзін-өзі бақылау ситуациялық және кезеңдік болуы мүмкін, олардың үйлесімі ең құнды. Өзін-өзі бақылау адамның іс-әрекеттері мен күйлерінде ерекше өзін-өзі есеп беруінің рөлін атқарады. Адамның өзін-өзі бақылауды қолдануы адамның өзін-өзі дамытудың, мақсатты өзін-өзі құрудың жоғары деңгейі болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Педагогтің кәсіби стандарты. «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасының Басқарма төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығына қосымша.

2. Маркова А.К. Психология труда учителя. – М.: Просвещение, 1993. – 191 с.

3. Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 320 с.

4. Педагогика профессионального образования: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.П. Белозерцев, А.Д. Гонеев, А.Г. Пашков и др.; Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. –368 с.

УДК 94(560):81.243

Toichibekova Zh.T.,
Master student
«7M01711- Training of foreign language teachers»
Ablaikhan KazUIRandWL
Scientific adviser: **Kunakova K.U.**
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ablaikhan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
E-mail: zhtoichibekova@mail.ru

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE DISCURSIVE COMPETENCE OF STUDENTS

Abstract: This article discusses the development of communicative competence in the context of foreign language education in Kazakhstan. The article explores the theoretical framework of communicative competence, which encompasses language, speech, socio-cultural competency, and discursive competency. The discourse is defined as a complex communicative phenomenon that includes extralinguistic factors such as the author's knowledge of the world, opinions, and life attitudes, which are essential for a more comprehensive understanding of the text. The article also highlights the critical role of discursive competence and its components, including strategic, tactical, and genre components. The article concludes by emphasizing the importance of developing discursive foreign language competence, which requires a high level of organization of a linguistic personality and comprehension of the fundamental systemic aspects of discourse.

Key words: higher education, professional competences, communication, foreign language, communicative competence, discursive competence, discourse.

Тойчибекова Ж.Т.,
Магистрант
«7M01711- Подготовка педагогов иностранного языка»
Казахский Университет Международных
отношений и мировых языков имени Абылай хана
Научный руководитель: **Кунакова К.У.**
Доктор педагогических наук, профессор
Казахский Университет Международных
отношений и мировых языков имени Абылай хана
г. Алматы, Қазақстан
E-mail: zhtoichibekova@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ ДИСКУРСИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ

Аннотация: В данной статье рассматривается развитие коммуникативной компетенции в контексте иноязычного образования в Казахстане. В статье исследуются теоретические основы коммуникативной компетенции, которая включает в себя язык, речь, социокультурную компетентность и дискурсивную компетентность. Дискурс определяется как сложный коммуникативный феномен, включающий экстралингвистические факторы, такие как знания автора о мире, мнения и жизненные установки, которые необходимы для более полного понимания текста. В статье также подчеркивается важнейшая роль дискурсивной компетенции и ее компонентов, включая стратегический, тактический и жанровый компоненты. В заключение статьи подчеркивается важность развития дискурсивной иноязычной компетенции, которая требует высокого уровня организации языковой личности и понимания фундаментальных системных аспектов дискурса.

Ключевые слова: высшее образование, профессиональные компетенции, коммуникация, иностранный язык, коммуникативная компетентность, дискурсивная компетенция, дискурс.

The ongoing transformation of higher education in Kazakhstan is intended to serve as a foundation for ensuring the global competitiveness of future specialists. As a reaction to societal needs, the graduate's competency model requires the development of a set of professional competences, one of which is communication in a foreign language [9; 53p.].

The primary goal of the subject "foreign language" is to develop students' communicative competence, that is, their ability and desire to engage in foreign language interpersonal and intercultural conversation with native speakers. Communicative competence in teaching a foreign language is a set of knowledge about the language system and its units, their construction and functioning in speech, the ways of formulating thoughts in

the language being studied and understanding the judgments of others, the national and cultural characteristics of native speakers of the language being studied, and the specifics of various types of discourses. Scientists define this competence as a student's ability to communicate in a foreign language in various kinds of speech activity in accordance with the communicative tasks being solved, as well as to understand, interpret, and produce coherent statements.

The development of communicative ability in a foreign language is a critical scientific and practical task. Theoretically, communication competence is presented as a multicomponent phenomena, with the level of formation of its components determining the efficiency of work on the development of a future specialist's communicative competence. Despite differing views of the phenomenon's component structure, its essential parts, such as language, speech, and socio-cultural competency, are completely reflected in the content and aims of university-level foreign language education. The theoretical aspect of communicative competence corresponds to the important terminological apparatus concepts that characterize the communication process, such as communicative strategy, communicative behavior, language material selection, and communication organization in the aggregate of socio-psychological and linguistic factors as understanding [11].

Communicative competence has an internal structure and is a complex system of education. As structural components of communicative competence, language, sociolinguistic, discursive, sociocultural, strategic, and social sub-competencies are differentiated. All of its components are interconnected and required for complete contact. Among all of these, discursive competence plays an essential role.

Discursive competence is a complex phenomenon that is viewed differently by scientists. This competence is defined in methodological science as "the ability to understand various types of communicative utterances and construct holistic, coherent logical utterances of various communicative styles (essay, letter, article); involves the selection of linguistic means depending on the type of utterance." [6; 113p.].

According to the definitions above, discursive competence entails knowledge of a set of underlying discourses. Discourse is defined as a complex communicative phenomenon that includes, in addition to the text, extralinguistic factors, such as the author's knowledge of the world, opinions, and life attitudes, which are required for a more complete comprehension of the text. Taking pragmatic, socio-cultural, psychological, political, and other life context factors into consideration, the discourse is perceived as "life-immersed speech," that is, a written or oral text that reflects event elements of contemporary reality and provides the author's interpretation [1; 63p.].

The discourse's deciding criterion was a unique language environment in which language constructions were formed. Discourse, according to this interpretation, is a "language within a language," or a set of vocabulary, semantics, pragmatics, and syntax that manifests itself in real communicative acts, speech, and texts [4; 8p.].

Discourse is considered as an example of the implementation of communicative intentions in the context of a specific communicative situation with a specific partner, a representative of another culture, in which the communicative intention is conveyed through appropriate linguistic and non-linguistic means [2 ; 13p.].

In linguistics, discourse refers to a linguistic and linguocultural phenomenon. At the same time, the concept of "discursive competence" is seen as a linguodidactics unit whose function is to teach a foreign language and shape students' linguistic communicative competence. Discourse possesses systemic qualities, and the capacity to comprehend and apply them in the context of oral communication when teaching a foreign language helps you to develop discursive foreign language competence. Discursive competence should be developed by assimilation and comprehension of the fundamental systemic aspects of discourse, such as register and genre, functional style, and formality. According to V. V. Kiseleva, this indicates a student's level of discursive competence and is one of the aims of university-level foreign language instruction. It should be noted that developing discursive foreign language competence requires "a high thesaurus level of organization of a linguistic personality, which deals not with the semantics of words and phrases, but with the meaning that allows decoding their communicative environment" [5; 5p.].

Oral speech is distinguished by scientists as follows: transmission channel – acoustic; written: transmission channel – visual; mental: a person can use language without producing any acoustic or graphic traces of language activity. In this instance, the language is also used for communication, but the speaker and addressee are the same person [10; 127p.].

It is important to note that discursive competence has a complex framework.

As a result, it is made up of several components:

1. Strategic. It entails being aware of the objectives of the partner and planning a communicative event from the standpoint of goal execution.

2. The tactical component presumes that the subject of speech can analyze the communicative situation and choose the most appropriate and optimal means and methods for accomplishing the subject's communicative purpose for this linguistic community.

3. The genre component involves the ability to select the type of text needed to achieve the subject's communicative intention in a given situation, as well as knowledge of genre norms and the ability to organize discourse in accordance with genre canons.

4. Textual defines the ability to organize a sequence of sentences in such a manner that they create a single whole – a text with all its characteristic properties [3; 186p.].

The very content of discursive competence is reduced to the ability to use a certain strategy and tactics of communication for the construction and interpretation of coherent texts [7; 10p.].

O.V. Kudryashova classifies knowledge into the following categories: knowledge of basic functional styles; knowledge of schemes for constructing texts that serve as a means of communication; knowledge of methods for constructing rhetorical structures, compositional speech, and genre forms.

The discursive competence also includes the following abilities: the ability to use language tools appropriately for the type of text being produced; and the ability to design text in a stylistically correct manner.

The following communicative skills form the foundation of discursive competence: to plan the text; to predict the communicative acceptability of speech means; to structure the text in accordance with the features of the functional style and genre form; to regulate the general modality of the text (to express speech intentions and semantic content neutrally or emotionally); to formulate the communicative purpose of the text; to express the communicative intention; to apply various approaches to theme deployment [8; 83p.].

Conditions similar to natural real-world conversation are required for the development of discursive competence. Only materials taken from the lives of native speakers or compiled taking into consideration the peculiarities of their culture and mentality in accordance with accepted speech standards can be used to teach a natural, living language. Such conditions will be created by the use of information and communication tools in foreign language lessons.

The development of discursive competence entails a variety of methods aimed at increasing knowledge and skills in order to produce not only written texts, but also to engage in oral communication - discussions, round tables, disputes, debates. It should be emphasized that developing discursive competence entails not only knowledge of textual conventions, rules, and procedures but also the ability to choose appropriate language means in various communication situations, depending on the proposed communication format or text genre. The educational process should be structured so that students have the chance to speak up and share their point of view/opinion. So, by organizing round tables, a specific subject is presented for discussion, suggesting opposing points of view, which is, of course, pertinent, time is allotted for preparation, reasonableness of one's point of view, and then a discussion takes place. In this context, discursive competence includes qualities such as communication skills, mastery of textual information organization methods, and mastery of genre-structural elements of language. Because discourse is defined as the realization of personal meanings in speech that provide the necessary motivation for communication related to the personal need for self-expression [12; 81p.], it is possible to argue that the level of discursive competence reflects the level of practical knowledge of a foreign language. When using problematic educational material, tasks for independent study of the issue using Internet resources that offer somewhat contradictory information on a specific problem are appropriate, stimulating students' desire to speak out, and exchange thoughts and judgments. At the same time, they investigate the social context and actualize discourse categories within it (determine the author's goal, purpose, target audience, author's attitude toward the phenomenon/fact described, etc.). Analyzing the language design of the text, students pay attention to the lexicographic material used in it, ask the question "why", and what stylistic techniques the author uses. They receive an installation that allows them to find intra-textual connections that ensure the text's coherence and integrity, as well as an analysis of its compositional construction. The completion of such work contributes to the development of students' critical evaluation skills of written texts; they learn to understand and evaluate the content of discourse, analyze the context in which communication occurs, and apply the knowledge gained to create their own discourses. The development of discursive competence in the context of the formation of a linguistic personality is especially important because it aims to master the elements of a foreign language's verbal and nonverbal codes, as well as to develop the ability to use linguistic means to achieve the best planned pragmatic result.

In conclusion, the development of communication competence in a foreign language is a critical scientific and practical task, especially in Kazakhstan, where the transformation of higher education aims to ensure the global competitiveness of future specialists. The competency model for graduates requires the development of professional competences, one of which is communication in a foreign language. Communicative competence involves the ability to communicate effectively in various types of speech activity, to understand and produce coherent statements, and to navigate the socio-cultural characteristics of native speakers of the language being studied. Discursive competence, as a structural component of communicative competence, plays a critical role in understanding various types of communicative utterances and constructing coherent and logical utterances of various communicative styles. Discourse is a complex communicative phenomenon that includes both the text

and extralinguistic factors, such as the author's knowledge of the world, opinions, and life attitudes. Developing discursive foreign language competence requires a high thesaurus level of organization of a linguistic personality, which deals not only with the semantics of words and phrases but also with the meaning that allows decoding their communicative environment. Finally, discursive competence is a complex system of education with several components, including the strategic, tactical, genre, and linguistic components, which are all interconnected and required for complete contact.

REFERENCE

1. Churilina L. N. Lexical structure of a literary text (communicative and anthropocentric aspects). - Magnitogorsk, 2000. pp. 32-42.
2. Ivanchenko A. I. Discourse as the realization of communicative intentions in various communication situations // Journal Foreign languages at school: Scientific and Methodological Journal, 2009. – N1. – pp. 13-17.
3. Karasik V.I. Characteristics of pedagogical discourse // Linguistic personality: aspects of linguistics and linguodidactics. - Volgograd, 1999.
4. Karaulov Yu.N., Petrov V.V. From the grammar of the text to the cognitive theory of discourse. Language. Cognition. Communications. - M., 1989. pp. 5-11.
5. Kiseleva V. V. Styles of thinking and their verbalization in argumentative discourse: studies. stipend. Izhevsk: Udmurt State University, 2005. - 73 p.
6. Kolesnikova I.A., Dolgina O.A. English-Russian terminological handbook on the methodology of teaching foreign languages. – M.: Bustard, 2008. -410 p.
7. Kucherenko O. I. Formation of discursive competence in the field of oral communication / O. I. Kucherenko. - M., 2000.
8. Kudryashova O.V. Components of communicative competence in teaching writing. // Bulletin of the South Ural State University. Series: Linguistics, 2007. – vol.87. - No. 15. – p.66.
9. Kunanbayeva S.S. Competency modeling of professional foreign language education. – Almaty, 2014. – 208 p.
10. Makarov M.L. Fundamentals of the theory of discourse. - Moscow: ITDGC "Gnosis", 2003. -280 p.
11. Nurgalieva T. K. Technology of distance-credit training: textbook. - Almaty: Education, 2010. - 445 P.
12. Rudenko, A. P. Discursive competence as a basis for teaching a foreign language at a university / A. P. Rudenko // Bulletin of the Novgorod State University. Pedagogy and Philology series, 2007. – No. 41. – pp. 81-85.

УДК 94(560):355.48

Тоқтаған Ерасыл Тимурұлы
Арт-менеджмент және продюсерлеу кафедрасының оқытушысы,
өнер магистрі
Т. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы,
(Алматы, Қазақстан)
erasul_toktagan@inbox.ru
Ғылыми жетекші – ***Молдашева Анар Куангалиевна*** *э.ғ.к. профессор м.а.,*
«Арт-менеджмент и продюсирлеу» кафедра меңгерушісі
(Алматы, Қазақстан)
Тлеумаганбетова Гулим Жалгасовна
«Арт-менеджмент және продюсерование» кафедрасының аға оқытушысы, өнер магистрі
Т. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы,
(Алматы, Қазақстан)

ӨНЕРДЕГІ АРТ-МЕНЕДЖЕРДІҢ РӨЛІ

Аннотация: Қазіргі заманғы өнер әлемінде арт-менеджердің рөлі барған сайын маңызды болып келеді. Суретшілер өнер жасағанда, арт-менеджерлер олардың жұмысын насихаттау, ұйымдастыру және басқару үшін сахна артында жұмыс істейді. Бұл мақала өнер саласындағы өнер менеджерлерінің маңызды рөлін, соның ішінде олардың міндеттерін, дағдыларын және қиындықтарын зерттейді. Ол сондай-ақ өнер менеджерлері мен суретшілер арасындағы қарым-қатынасты және тиімді қарым-қатынас пен ынтымақтастықтың көркемдік талпыныстарға қалай әкелетінін көрсетеді. Соңында, мақалада тез

өзгеретін өнер әлеміндегі арт-менеджмент мамандығының болашағы, сондай-ақ осы саладағы бейімделу мен инновацияның маңыздылығы талқыланады.

Түйінді сөздер: Арт-менеджмент, шығармашылық салалар, өнер және мәдениет, маркетинг, мәдениет саясаты, әртістің дамуы, жобаларды басқару, қаржыландыру және гранттар.

Токтаган Ерасыл Тимурулы
Преподаватель кафедры «арт-менеджмент и продюсирование», магистр искусствоведческих наук
КазНАИ им. Т. К. Жургенова
(Алматы, Казахстан)
erasul_toktagan@inbox.ru
Научный руководитель – **Молдашева Анар Куангалиевна** к.э.н., и.о. профессора, зав. кафедры «Арт-менеджмент и продюсирование»
(Алматы, Казахстан)
Тлеумаганбетова Гулим Жалгасовна
Старший преподаватель кафедры «Арт-менеджмент и продюсирование»
магистр искусствоведческих наук
КазНАИ им. Т. К. Жургенова
(Алматы, Казахстан)

РОЛЬ АРТ-МЕНЕДЖЕРА В ИСКУССТВЕ

Аннотация: Роль арт-менеджера становится все более важной в мире современного искусства. В то время как художники создают искусство, арт-менеджеры работают за кулисами, чтобы продвигать, организовывать и управлять своей работой. В этой статье исследуется решающая роль арт-менеджеров в индустрии искусства, включая их обязанности, навыки и проблемы. Он также подчеркивает отношения между арт-менеджерами и художниками и то, как эффективное общение и сотрудничество могут привести к успешным художественным начинаниям. Наконец, в статье обсуждается будущее профессии арт-менеджера в быстро меняющемся мире искусства, а также важность адаптивности и инноваций в этой области.

Ключевые слова: Арт-менеджмент, креативные индустрии, искусство и культура, маркетинг, культурная политика, развитие художника, управление проектом, финансирование и гранты.

Toktagan Yerasyl Timuruly
Teacher of the "art management and production" department, Master of Arts
KazNAI im. T. K. Jurgenova
(Almaty, Kazakhstan)
erasul_toktagan@inbox.ru
Scientific supervisor - **Moldasheva Anar Kuangalievna**, Ph.D., i.o. professor, factory Department "Art Management and Production"
(Almaty, Kazakhstan)
Tleumaganbetova Gulim Zhalgasovna
Senior lecturer of the department "Art management and production"
Master of Arts
KazNAI im. T. K. Jurgenova
(Almaty, Kazakhstan)

THE ROLE OF THE ART MANAGER IN ART

Annotation: The role of an art manager has become increasingly important in the contemporary art world. While artists create art, art managers work behind the scenes to promote, organize, and manage their work. This article explores the crucial role art managers play in the art industry, including their responsibilities, skills, and challenges. It also highlights the relationship between art managers and artists, and how effective communication and collaboration can lead to successful artistic endeavors. Finally, the article discusses the future of the art manager profession in the rapidly changing art world, and the importance of adaptability and innovation in this field.

Keywords: Art management, creative industries, arts and culture, marketing, cultural policy, artist development, project management, funding and grants.

Өнер адам өмірінің маңызды аспектісі болып табылады және музыка, бейнелеу өнері, орындаушылық өнер, әдеби өнер және т.б. сияқты әртүрлі нысандарда келеді. Әрбір өнер түрі оның ұзақ

өмір сүруі мен табыстылығын қамтамасыз ету үшін әртүрлі басқару тәжірибесін қажет етеді. Өнер индустриясының негізгі ойыншыларының бірі - суретшілерді басқаруда және сәттілікке бағыттауда маңызды рөл атқаратын арт-менеджер. Бұл мақалада біз өнердің әртүрлі түрлерін және олардың сәйкес басқару әдістерін, сондай-ақ өнер менеджерінің рөлін талқылаймыз.

Соңғы жылдары өнер индустриясы деп те аталатын шығармашылық индустрияны дамыту бүкіл әлемде үкімет пен бизнестің назарында болды. Бұл сала көркем өнердің кең ауқымын қамтиды, соның ішінде бейнелеу өнері, сахна өнері, кино және теледидар, музыка, баспа ісі және т.б. Бұл саланың дамуының айтарлықтай экономикалық, мәдени және әлеуметтік пайдасы бар және оның өсуі мен табысы өнердің болашағы үшін өте маңызды.

Шығармашылық индустрия экономикалық өсудің және жұмыс орындарын құрудың негізгі драйверіне айналуы мүмкін. Өнеркәсіп дамыған сайын суретшілер, дизайнерлер, музыканттар және басқа да шығармашылық мамандар үшін жаңа мансаптық мүмкіндіктер пайда болады. Сонымен қатар, сала өнерді сату, лицензиялық алымдар және басқа да кіріс көздері арқылы табыс табады.

Шығармашылық индустрияның дамуы да айтарлықтай мәдени және әлеуметтік артықшылықтарға ие болуы мүмкін. Өнер адамдары мен мәдениет мекемелеріне қолдау көрсете отырып, сала мәдени мұра мен бірегейлікті сақтауға және насихаттауға көмектеседі. Ол сондай-ақ аудиторияны шабыттандыратын және қызықтыратын және мәдени құндылықтар мен нанымдарды қалыптастыруға көмектесетін көркем өрнектің жаңа түрлерін дамытуға ынталандырады.

Дүние жүзіндегі үкіметтер мен бизнес креативті индустрияның өсуі мен дамуын қолдау шараларын қабылдауда. Бұған өнер мұражайлары, театрлар және басқа мәдениет мекемелері сияқты инфрақұрылым мен ресурстарға салынған инвестициялар кіреді. Бұған салық несиелері, гранттар және қаржылық қолдаудың басқа түрлері сияқты өнерді қолдайтын саясаттар мен бағдарламаларды әзірлеу кіреді.

Шығармашылық индустрияның дамуы өнердің болашағы үшін өте маңызды. Ол экономикалық өсуді ынталандырады, мәдени мұра мен бірегейлікті ілгерілетеді және бүкіл әлемдегі аудиторияны шабыттандырады және тарта алады. Дегенмен, осы мақсаттарға жету үшін үкіметтер мен бизнес салаға инвестиция салуды жалғастырып, суретшілер мен басқа шығармашылық мамандардың табысқа жетуі үшін қажет қолдау мен ресурстарды қамтамасыз етуі керек. Осылайша, біз өнердің одан әрі гүлденуіне және болашақ ұрпақты шабыттандыруына көмектесе аламыз.

Өнердегі маңызды адам ресурсы, суретшінің өзінен бөлек, арт-менеджер болып табылады. Кейінірек мақалада біз өнердің әртүрлі түрлерін және олардың сәйкес басқару әдістерін, сондай-ақ өнер менеджерінің рөлін қарастырамыз.

Бейнелеу өнері.

Бейнелеу өнері кескіндеме, мүсін, фотосурет және басып шығаруды қоса алғанда, әртүрлі ақпарат құралдарын қамтиды. Өнер туындыларының физикалық сақталуы үшін дұрыс сақтау, өңдеу және көрсету өте маңызды. Бейнелеу өнерін басқару өнер нарығын және суретшілерге өз жұмыстарын көрсету және сату үшін қол жетімді әртүрлі мүмкіндіктерді білуді талап етеді.

Бейнелеу өнері әлемі қорқытуы мүмкін және көптеген суретшілер толып жатқан нарықты бұзып, өз жұмыстары үшін танылу үшін күреседі. Бұл жерде өнер менеджерінің рөлі маңызды болады. Арт-менеджер - суретшілермен жұмыс істейтін, оларға өнер әлемінің күрделілігін шарлауға көмектесетін, менеджер заттардың бизнес жағын басқарған кезде олардың өнеріне назар аударуға мүмкіндік беретін кәсіби маман.

Арт-менеджердің негізгі рөлдерінің бірі - олардың суретшілері мен олардың жұмысын насихаттау. Бұған көрмелер, шоулар және әлеуметтік желілерді қоса алғанда, әртүрлі құралдар арқылы қол жеткізуге болады. Менеджер олардың мақсатты аудиториясын анықтау және оларға ұнайтын маркетинг стратегиясын жасау үшін суретшімен тығыз жұмыс істейді. Олар сондай-ақ суретшілерге кеңінен танымал болуға және өнер әлеміндегі беделін арттыруға көмектесу үшін галереялармен және басқа сала мамандарымен қарым-қатынасты дамытады.

Арт-менеджердің тағы бір маңызды рөлі - олардың суретшілеріне қаржылық және әкімшілік қолдау көрсету. Бұл келісім-шарттар мен заңды келісімдерді басқаруды, галереялармен және басқа сатып алушылармен мәмілелер жасауды және суретшіге өз қаржысын басқаруға көмектесуді қамтуы мүмкін. Бизнестің осы аспектілеріне қамқорлық жасай отырып, менеджер суретшіге тек өнер жасауға және портфолиосын құруға ғана көңіл бөлуге мүмкіндік береді.

Арт-менеджер олардың әртістерін насихаттау және қолдаумен қатар, олардың мансап жолында кеңес беруде де маңызды рөл атқарады. Бұл оларға өсу мен даму бағыттарын анықтауға көмектесуді, жұмысының жаңа бағыттарын ұсынуды және мақсаттарына қалай жетуге болатынын көрсетуді қамтуы мүмкін. Менеджер суретшіге тәлімгер ретінде әрекет етеді, олар өнер әлемінде табысқа жету жолында жұмыс істеп жатқанда кері байланыс пен қолдау көрсетеді.

Жалпы, бейнелеу өнерінде табысты мансап құрғысы келетін кез келген суретші үшін арт-менеджердің рөлі маңызды. Менеджер суретшілеріне көтерілу, қаржы, әкімшілік және мансап туралы кеңес беру арқылы олардың ең жақсы істейтін нәрсесіне - өнер жасауға көңіл бөлуге мүмкіндік береді. Арт-менеджердің көмегімен суретшілер өнер әлеміндегі қиындықтарды шарлай алады және таңдаған саласында үздік бола алады.

Орындаушылық өнер.

Сахналық өнерге музыка, би, театр және кино сияқты әртүрлі нысандар кіреді. Логистиканы басқару, суретші менеджменті, коммуникация және үйлестіру сәтті орындау үшін өте маңызды. Арт-менеджер суретшінің мансабын қадағалап, оның көркемдік көзқарасының жүзеге асуын қамтамасыз етуге, сондай-ақ суретшінің қаржылық табысын қамтамасыз етуге жауапты.

Сахна өнері индустриясы - бұл тану мен табысқа ұмтылатын көптеген дарынды әртістер мен орындаушылар бар жылдам қарқынмен дамып келе жатқан сала. Бұл саладағы негізгі ойыншылардың бірі - суретшілерге бизнестің қиыншылықтарынан өтуге және өз мақсаттарына жетуге көмектесуде маңызды рөл атқаратын арт-менеджер.

Сахналық өнердегі өнер менеджерінің негізгі рөлдерінің бірі - агенттер, кастинг режиссерлері, продюсерлер және режиссерлерді қоса алғанда, орындаушылар мен сала мамандары арасындағы байланыс қызметін атқару. Олар орындаушылармен олардың күшті жақтарын анықтау және олардың таланттарын ілгерілету және жаңа мүмкіндіктер беру стратегияларын әзірлеу үшін тығыз жұмыс істейді. Өнер менеджерлерінің салада кең байланыстар желісі бар, бұл оларға өз клиенттері үшін құнды байланыстар мен байланыстар жасауға мүмкіндік береді.

Орындаушыларды сала мамандарымен байланыстырудан басқа, арт-менеджерлер маңызды кәсіби басшылық пен қолдау көрсетеді. Олар орындаушылық әдістемелер, тыңдау стратегиялары және мансаптық мақсаттар туралы кері байланыс пен кеңес беру арқылы орындаушылардың дағдыларын дамытуға және шеберліктерін жетілдіруге көмектеседі. Олар сонымен қатар орындаушыларға бәсекелестерден ерекшелену үшін маркетингтік материалдарды, соның ішінде фотосуреттерді, демонстрацияларды және жарнамалық материалдарды әзірлеуге көмектеседі.

Сахналық өнердегі арт-менеджердің тағы бір маңызды рөлі келісім-шарттар жасау және қаржыны басқару болып табылады. Олар таланттары мен дағдылары үшін лайықты жалақы алуды қамтамасыз етіп, олардың жұмысы үшін әділ өтемақы туралы келіссөздер жүргізу үшін орындаушылармен тығыз жұмыс істейді. Олар сондай-ақ мердігерлерге бюджеттеу және қаржылық жоспарлау бойынша кеңестер беру және мердігерлердің уақытылы және тиімді жалақысын қамтамасыз ету арқылы өз қаржыларын басқаруға көмектеседі.

Арт-менеджерлер де өз клиенттерін алға жылжытуда және маркетингте маңызды рөл атқарады. Олар маркетингтік стратегияларды және олардың жұмысының мақсатты аудиториясын әзірлеу үшін орындаушылармен тығыз жұмыс істейді. Олар сондай-ақ суретшілерге өз брендін құруға және саланың танымал болуына көмектесу үшін жарнамалық науқандарды, соның ішінде БАҚ сұхбаттарын, пресс-релиздерді және әлеуметтік медиа жұмысын жасайды және жүргізеді.

Соңында, арт-менеджерлер өз клиенттеріне тәлімгер және кеңесші ретінде әрекет етеді, олар саланың қиындықтарын шешуде басшылық пен қолдау көрсетеді. Олар мансап бойынша кеңес береді, орындаушыларға мақсаттар мен міндеттер қоюға көмектеседі, сондай-ақ орындаушылар өз мансабында табысқа жету жолында жұмыс істеген кезде кері байланыс пен қолдау көрсетеді.

Сахналық өнердегі арт-менеджердің рөлі өте маңызды. Орындаушылар мен сала мамандары арасындағы дәнекер ретінде қызмет ете отырып, мансаптық бағдар мен қолдауды қамтамасыз ету, келісім-шарттар жасау және қаржыны басқару, өз клиенттерін алға жылжыту, тәлімгерлер мен кеңесшілер ретінде әрекет ету арқылы арт-менеджерлер орындаушылардың мансаптарында табысқа жетуіне және олардың әлеуетін толық ашуға көмектеседі. Арт-менеджердің көмегімен орындаушылар өз өнеріне назар аударып, орындаушылық өнердің жылдам және бәсекеге қабілетті әлемінде өз мақсаттарына жете алады.

Әдебиет өнері.

Әдеби өнерге роман, поэзия, әңгіме, эссе сияқты әртүрлі формалар кіреді. Жазбаша материалдарды олардың сапасын қамтамасыз ету үшін өңдеу және түзету өте маңызды. Әдеби өнерді басқару сонымен қатар кітап дизайнын, басып шығаруды және таратуды қоса алғанда, басып шығару процесін басқаруды қамтиды.

Әдеби өнер – көптеген талантты жазушылар өз шығармаларын жариялау және мойындау үшін күресетін күрделі және бәсекеге қабілетті сала. Көркем менеджердің рөлі әдеби өнер индустриясында маңызды болып келеді, өйткені олар жазушыларға салада жүруге көмектесу үшін маңызды қолдау көрсетеді.

Әдеби өнердегі арт-менеджердің маңызды рөлдерінің бірі - жазушыларды баспалармен және әдеби агенттермен байланыстыру. Олар жазушылармен олардың күшті жақтарын анықтау және жұмыстарын келесі деңгейге көтеруге көмектесетін дұрыс баспагерлер мен агенттерді табу үшін тығыз жұмыс істейді. Өнер менеджерлерінің салада кең байланыстар желісі бар, бұл оларға баспаға шығарғысы келетін жазушыларға құнды кеңестер мен ұсыныстар беруге мүмкіндік береді.

Жазушыларды баспагерлермен және агенттермен байланыстырудан басқа, арт-менеджерлер де құнды редакторлық қолдау көрсетеді. Олар құрылым, сюжет, кейіпкерлердің дамуы және басқа да негізгі жазу элементтері бойынша кері байланыс пен ұсыныстар беру арқылы қолжазбаларын жақсартуға көмектесу үшін жазушылармен жұмыс істейді. Олар сонымен қатар жазушыларға қолжазбаларын баспагерлер мен агенттердің стандарттары мен талаптарына сәйкес келетініне көз жеткізіп, тапсыруға дайындауға көмектеседі.

Әдеби өнердегі арт-менеджердің тағы бір маңызды рөлі - өз жазушыларын насихаттау және нарыққа шығару. Олар маркетингтік стратегияларды және олардың жұмысының мақсатты аудиториясын әзірлеу үшін жазушылармен тығыз жұмыс істейді. Олар сонымен қатар кітап турлары, авторлардың шығуы және БАҚ сұхбаттарын қоса алғанда, жарнамалық науқандарды жасайды және жүргізеді. Бұл жазушыларға өз платформасын құруға және олардың жұмыстары үшін көбірек тануға көмектеседі.

Өнер менеджерлері де өз авторларына қаржылық және әкімшілік қолдау көрсетуде маңызды рөл атқарады. Бұған келісімшарттарды басқару, мәмілелерді келіссөздер жүргізу және жазушыларға қаржысын басқаруға көмектесу кіреді. Бизнестің осы аспектілеріне қамқорлық жасай отырып, өнер менеджерлері жазушыларға өз қолөнеріне назар аударуға және олардың жазу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Соңында, өнер менеджерлері өз жазушыларына тәлімгер ретінде әрекет етеді, олар салада бағыт-бағдар беріп, қолдау көрсетеді. Олар құнды мансаптық кеңестер береді, жазушыларға мақсаттар мен міндеттер қоюға көмектеседі, сонымен қатар жазушылар өз мансабында табысқа жету үшін жұмыс істеген кезде кері байланыс пен қолдауды ұсынады.

Қорыта келгенде, әдеби өнердегі көркемдік менеджердің рөлі өте маңызды. Редакциялық қолдау көрсету, жазушыларды баспагерлермен және агенттермен байланыстыру, олардың жұмысын жылжыту және сату, қаржылық және әкімшілік қолдау көрсету арқылы арт-менеджерлер жазушыларға саланың күрделі мәселелерін шешуге және мансабында табысқа жетуге көмектеседі. Арт-менеджердің көмегімен жазушылар өз өнеріне назар аударып, толық шығармашылығын аша алады.

Ал шығармашылық жоғары оқу орындарындағы арт-менеджердің рөлі тақырыбына тоқталғым келеді.

Оқу орындарындағы көркемдік менеджердің рөлі

Университеттегі арт-менеджердің рөлі өте маңызды. Университеттер бейнелеу өнері мен музыкадан театр мен биге дейінгі көптеген өнер бағдарламаларының үйі болып табылады. Көркем менеджер бұл бағдарламаларды қолдауда және олардың табыстылығын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

Университеттегі өнер менеджерінің негізгі рөлдерінің бірі - өнер бағдарламаларының әкімшілігін қадағалау. Олар өнерге қатысты саясаттар мен процедураларды, соның ішінде бюджеттеу, штаттық кесте және кестені әзірлеу және енгізу үшін оқытушылармен және қызметкерлермен тығыз жұмыс істейді. Олар сонымен қатар университеттің өнер бағдарламаларының жергілікті және ұлттық нормаларға сәйкес келуін қамтамасыз ету үшін жұмыс істейді.

Университеттегі өнер менеджерінің тағы бір маңызды рөлі университеттің өнер бағдарламаларын ілгерілету және нарыққа шығару болып табылады. Олар маркетингтік стратегияларды және өз бағдарламаларының мақсатты аудиториясын әзірлеу үшін оқытушылармен және қызметкерлермен тығыз жұмыс істейді. Олар сонымен қатар университеттің өнер бағдарламалары туралы хабардар болу және жаңа студенттерді тарту үшін бұқаралық ақпарат құралдарына сұхбат, пресс-релиздер және әлеуметтік желілерде хабарлауды қоса алғанда, жарнамалық науқандарды жасайды және жүргізеді.

Өнер бағдарламаларын басқару мен жылжытуды қадағалаумен қатар, университеттегі өнер менеджері қаражат жинау мен дамытуда маңызды рөл атқарады. Олар қаржыландыру мүмкіндіктерін анықтау және өнер бағдарламаларын қолдау үшін қаражат жинау науқандарын әзірлеу үшін университет қызметкерлерімен және донорлармен тығыз жұмыс істейді. Сондай-ақ олар университеттің өнер бағдарламаларына қолдау көрсетуді кеңейту үшін қауымдастық серіктестерімен және ұйымдарымен қарым-қатынасты дамыту үшін жұмыс істейді.

Университеттегі көркемдік менеджерлер сонымен қатар университет ішінде де, жалпы қоғамда да өнерді қорғаушылар ретінде әрекет етеді. Олар өнердің құндылығын және оның білім мен қоғам үшін маңыздылығын түсіндіру үшін жұмыс істейді. Олар сондай-ақ пәнаралық өнер бағдарламаларын және

академиялық пәндер бойынша студенттер мен оқытушыларды біріктіретін серіктестіктерді дамыту үшін оқытушылармен және қызметкерлермен серіктес болады.

Ақырында, университеттегі арт-менеджерлер өнерде мансап іздеген студенттерге тәлімгер және кеңесші ретінде әрекет етеді. Олар студенттерге өнердегі мансаптың қиындықтарын шешуге көмектесіп, олардың дағдыларын дамытуға, қолөнерді жетілдіруге және мансап мүмкіндіктерін анықтауға көмектеседі.

Қорытындылай келе, университеттегі арт-менеджердің рөлі шешуші екенін атап өтеміз. Өнер бағдарламалары әкімшілігін басшылыққа ала отырып, университеттің өнер бағдарламаларын ілгерілету және маркетинг, қаражат жинау және дамыту, өнерді қорғаушылар ретінде әрекет ету және студенттерге тәлімгерлер мен кеңесшілер ретінде әрекет ету арқылы өнер менеджерлері университет өнері бағдарламаларының сәттілігі мен өміршеңдігін қамтамасыз етеді. Өнер менеджерінің көмегімен университеттер студенттерге жоғары сапалы өнер білімін беруді жалғастыра алады және суретшілер мен орындаушылардың болашақ ұрпақтарының дамуына қолдау көрсете алады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, өнердің әртүрлі түрлері басқарудың әр түрлі әдістерін қажет етеді және суретшінің табысқа жетуі үшін арт-менеджердің рөлі өте маңызды.

Арт-менеджер суретшінің мансабын қадағалауға, олардың көркемдік көзқарасының жүзеге асуын қамтамасыз етуге және олардың іскерлік істерін басқаруға жауапты. Бұған келісім-шарттар беру, қаржыны басқару және суретшінің жұмысы үшін тиісті өтемақы алуды қамтамасыз ету кіреді. Өнер менеджері сонымен қатар суретшіге саналы мансаптық шешім қабылдауға көмектесу үшін өнер индустриясын, оның ішінде ағымдағы үрдістер мен жаңа мүмкіндіктерді жақсы түсінуі керек.

Өнер менеджері олардың шығармашылық мақсаттарын ескеретін және өнер индустриясында табысқа жетуіне көмектесетін ұзақ мерзімді жоспар құру үшін суретшімен тығыз жұмыс істеуі керек. Өнер менеджері өнер индустриясының негізгі ойыншыларымен, соның ішінде галереялармен, баспагерлермен және агенттермен тығыз қарым-қатынаста болуы керек. Олар сондай-ақ тамаша қарым-қатынас дағдыларына ие болуы керек және суретшіні бұқаралық ақпарат құралдарына, жанкүйерлер мен сала мамандарына тиімді сатуға қабілетті болуы керек.

Арт-менеджер суретшінің шығармашылық процесін, оның ерекше дыбысын және мансабына жалпы көзқарасын терең түсінуі керек. Олар шығармашылық мақсаттарын ескеретін және өнер индустриясында табысқа жетуге көмектесетін ұзақ мерзімді жоспарды әзірлеу үшін суретшімен тығыз жұмыс істеуі керек. Дұрыс өнер менеджерінің көмегімен суретші өнер индустриясында өркендей отырып, табысқа жетіп, шығармашылық көзқарасын жүзеге асыра алады.

ӘДЕБИЕТ

1. Елубаева, Г. (2019). Роль арт-менеджеров в развитии современного искусства в Казахстане. Международный журнал менеджмента и прикладных исследований, 6(4), 246-255.
2. Абилова, А. (2016). Арт-менеджмент: современное состояние и перспективы развития в Казахстане. Журнал прикладного менеджмента и инвестиций, 5 (2), 86-91.
3. Раимбекова, А., и Каржаубаева, Н. (2020). Искусство как инструмент модернизации общества в Казахстане: роль арт-менеджеров. Устойчивое развитие, 12(24), 10398.
4. Кожахметова, Д. (2019). Роль арт-менеджеров в развитии современного искусства в Казахстане. В А. Байдильдина и Э. Мухтарова (ред.), Современные аспекты национальной и мировой экономики (стр. 142-147). Спрингер.
5. Тулегенова, А. (2016). Арт-менеджмент в Казахстане: вызовы и возможности. В D. Holzer & BJ Lee (Eds.), Entrepreneurship and Culture (стр. 207-218). Спрингер.
6. Мынбаева, А. (2015). Роль арт-менеджмента в развитии арт-рынка Казахстана. В М. Пробст (ред.), Управление искусством: международная перспектива (стр. 251–266). Рутледж.

УДК: 37.013.46

Токтарбай Айгерим,
Бакалавриат
6В01701 иностранные языки: два иностранных языка
Международный университет Астана,
Астана, Казахстан
Email: ajgerimtoktarbaj@gmail.com

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: В статье обсуждаются текущие вызовы и возможности, которые стоят перед педагогической образовательной системой, а также перспективы, которые могут улучшить педагогическое образование, такие как внедрение современных технологий в обучении, персонализация образовательного процесса, увеличение доли практических занятий и развитие компетенций, необходимых для решения сложных задач в современном мире.

Ключевые слова: педагогическое образование, вызовы, возможности, квалифицированные учителя, эффективные методы обучения, неравенство, образовательный доступ, современные технологии, персонализация, практические занятия, компетенции.

Современное образование играет ключевую роль в формировании будущего общества. Педагогическое образование, в свою очередь, имеет особое значение, так как оно отвечает за подготовку квалифицированных учителей, которые влияют на развитие и формирование молодого поколения. Однако, педагогическое образование сталкивается с рядом вызовов, которые могут оказывать негативное влияние на его качество и эффективность. В данной статье мы рассмотрим актуальные проблемы, с которыми сталкивается современное педагогическое образование, и выделим перспективы, которые могут помочь в решении этих проблем.

Проблема 1: Недостаток квалифицированных учителей.

Одной из главных проблем современного педагогического образования является недостаток квалифицированных учителей. Во многих странах мира наблюдается дефицит педагогов, способных обеспечить высокое качество образования. Это может быть вызвано различными факторами, такими как низкая привлекательность профессии учителя, недостаточное финансирование педагогического образования, демографический спад и др. Недостаток квалифицированных учителей может приводить к снижению уровня образования и учебного процесса, а также ограничивать доступ к образованию для определенных групп населения.

Перспектива 1: Повышение привлекательности профессии учителя.

Одной из перспектив решения проблемы недостатка квалифицированных учителей является повышение привлекательности профессии учителя. Это может быть достигнуто путем улучшения условий труда и оплаты труда учителей, предоставления возможностей профессионального развития, поддержки и признания достижений учителей, а также увеличения социального статуса профессии учителя. Профессиональное развитие учителей может быть поддержано с помощью системы обучения и подготовки, которая включает в себя как теоретические, так и практические аспекты образования. Например, можно организовать специальные курсы повышения квалификации, семинары, мастер-классы и другие формы профессиональной поддержки для учителей. Также необходимо обеспечить доступ к информационным ресурсам и новейшим технологиям обучения, чтобы учителя могли развиваться и совершенствоваться в своей профессии.

Проблема 2: Неравенство и ограниченный доступ к образованию.

Другой важной проблемой современного педагогического образования является неравенство и ограниченный доступ к образованию. Неравенство может быть вызвано различными факторами, такими как социальный статус, расовая или этническая принадлежность, пол и др. Неравенство может приводить к тому, что определенные группы населения ограничены в доступе к высококачественному образованию.

Перспектива 2: Расширение доступа к образованию.

Одной из перспектив решения проблемы неравенства и ограниченного доступа к образованию является расширение доступа к образованию. Это может быть достигнуто путем создания новых форм и методов обучения, таких как дистанционное обучение и онлайн-курсы, а также увеличением доступности образовательных программ и инфраструктуры. Кроме того, необходимо обеспечить равные возможности для всех учеников, независимо от их социального статуса, расы или этнической принадлежности, пола и т.д. Также можно улучшить доступность образования через программы

социальной поддержки, направленные на поддержку образования для малообеспеченных семей и социально уязвимых групп населения.

Проблема 3: Ограниченное использование современных технологий и методов обучения еще одной проблемой современного педагогического образования является ограниченное использование современных технологий и методов обучения. Технологии и методы обучения постоянно развиваются, и это требует от учителей постоянного обучения и адаптации к новым условиям. Однако, не все учителя готовы и способны использовать современные технологии в своей работе. Это может быть вызвано нехваткой обучения в этой области, ограниченным доступом к необходимым ресурсам и инфраструктуре, а также недостаточной мотивацией.

Перспектива 3: Использование современных технологий и методов обучения.

Для решения проблемы ограниченного использования современных технологий и методов обучения необходимо сосредоточить внимание на повышении уровня образования и подготовки учителей в этой области. Учителя должны иметь доступ к современным технологиям и инструментам обучения, а также уметь использовать их эффективно. Для этого могут быть организованы курсы и тренинги, где учителям будет предоставлена возможность изучать новые технологии и методы обучения, а также применять их на практике. Кроме того, необходимо стимулировать учителей к использованию современных технологий и методов обучения, например, предоставлять им доступ к образовательным ресурсам и инструментам, а также поощрять их инновационные идеи и подходы к обучению.

Современное педагогическое образование сталкивается с различными проблемами, такими как профессиональное развитие учителей, неравенство и ограниченный доступ к образованию, а также ограниченное использование современных технологий и методов обучения. Однако, перспективы решения этих проблем существуют. Это могут быть различные формы поддержки учителей, расширение доступа к образованию и использование современных технологий и методов обучения. Важно помнить, что развитие образования является постоянным процессом, и требует от всех участников системы образования постоянного обучения и адаптации к новым условиям.

В настоящее время в Казахстане существует ряд актуальных проблем в сфере педагогического образования. Одной из основных проблем является низкий уровень качества образования в целом, что негативно сказывается на уровне подготовки учителей и преподавателей. Другой проблемой является недостаток кадров в системе образования, что ведет к неравномерному распределению учителей по регионам, а также к отсутствию квалифицированных специалистов в некоторых областях.

Перспективы современного педагогического образования в Казахстане связаны с развитием новых методов и подходов к обучению, а также с улучшением уровня подготовки учителей. Важным направлением развития педагогического образования является увеличение использования информационных технологий в обучении, в том числе использование электронных учебных ресурсов и дистанционного обучения.

Для решения проблемы низкого уровня качества образования в целом в Казахстане, важно сосредоточить внимание на качественном обучении учителей и преподавателей. Для этого могут быть организованы специальные курсы и программы обучения, направленные на повышение уровня профессиональной подготовки учителей, в том числе с использованием современных методов обучения и информационных технологий.Еще одним направлением развития педагогического образования в Казахстане является укрепление международных связей и сотрудничество с зарубежными учебными заведениями. Это позволит обменяться опытом и передать передовые практики в области образования, а также привлечь квалифицированных специалистов для работы в системе образования.Также важно уделить внимание подготовке учителей и преподавателей для работы в условиях мультикультурной среды. В Казахстане проживают представители многих этнических групп, что требует особого подхода в образовании и подготовке учителей для работы в мультикультурной среде необходимо учитывать культурные особенности и традиции народов, проживающих на территории страны. Для этого важно включать в программы обучения соответствующие дисциплины, например, этнокультурологию, культурологию, религиоведение и др. Кроме того, необходимо организовывать курсы повышения квалификации для учителей, чтобы они могли развивать свои межкультурные компетенции и научиться работать с детьми, представителями разных национальностей.

Одной из перспектив современного педагогического образования в Казахстане является также усиление работы по развитию инклюзивного образования. Это означает создание условий для интеграции детей с ограниченными возможностями здоровья в общеобразовательные учреждения и обеспечение им необходимой поддержки и помощи. Для этого необходимо подготавливать специалистов с необходимыми знаниями и навыками работы с детьми-инвалидами, а также создавать соответствующую инфраструктуру в образовательных учреждениях.

В целом, развитие современного педагогического образования в Казахстане направлено на улучшение качества образования, повышение уровня профессиональной подготовки учителей и преподавателей, укрепление международных связей и подготовку специалистов для работы в условиях мультикультурной среды. Решение данных проблем и реализация перспективных направлений в развитии педагогического образования в Казахстане способствует улучшению качества образования и повышению уровня профессионализма педагогических кадров.

В заключение, можно сказать, что современное педагогическое образование сталкивается с рядом проблем и вызовов, связанных с быстро меняющейся социальной, экономической и технологической средой. Однако, при этом, образовательные учреждения и педагоги продолжают активно работать над совершенствованием своей деятельности и поиска новых подходов к обучению, чтобы обеспечить максимальную эффективность и качество образования.

Одной из ключевых перспектив современного педагогического образования является использование новых технологий и инновационных методик в обучении, которые позволяют значительно повысить его эффективность и доступность для различных категорий обучающихся.

Однако, помимо этого, необходимо продолжать работу по совершенствованию квалификации педагогических кадров, созданию комфортной образовательной среды и инфраструктуры, а также разработке и внедрению новых стандартов и методологий обучения, которые будут учитывать современные требования и вызовы, стоящие перед обществом и образовательной сферой в частности.

Таким образом, только устойчивое развитие современного педагогического образования и его постоянное совершенствование могут обеспечить максимальный успех и эффективность в обучении новых поколений и развитии общества в целом.

Успешное и эффективное обучение новых поколений является ключевым фактором для развития экономики и общества в целом, поэтому необходимо постоянно совершенствовать педагогические методы и подходы к обучению, чтобы учитывать современные вызовы и потребности обучающихся. Только таким образом можно обеспечить максимальный успех и достичь лучших результатов в сфере образования и развития.

Постоянное совершенствование и развитие современного педагогического образования играет важную роль в достижении максимального успеха и лучших результатов в сфере образования и развития во всем мире. Это связано с тем, что образование является основой развития людей и общества в целом, а педагогическое образование, в свою очередь, играет ключевую роль в обеспечении высокого качества обучения и подготовке квалифицированных специалистов в различных областях. Поэтому необходимо постоянно следить за современными тенденциями и требованиями в сфере образования, разрабатывать новые методы и подходы к обучению, совершенствовать квалификацию педагогов и учитывать потребности обучающихся, чтобы достичь наилучших результатов в обучении и развитии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Крупнова М.А. Современные подходы к педагогическому образованию. Арка, 2018 г -168-172 с.
2. Лыкова И.Н. Педагогика в контексте современных вызовов обществу. Ульяновск, 2020 г – 320-324 с.
3. Омаров И.З. Современное образование: проблемы и перспективы. Казань, 2010 г – 123-140 с.
4. Хаустова Е.И. Педагогическое образование в контексте модернизации образовательной системы. Арка, 2009 г – 250-254 с.

UDC 372.881.1

Shapikhova Nursezim,
BA student
«6B01706-Foreign Language: two Foreign Languages»
Aktobe Regional University named after K.Zhubanov (ARU)
Aktobe, Kazakhstan
e-mail: nshapixova@bk.ru
Scientific supervisor: **A.A. Orazova**

FORMATION OF DIALOGIC COMMUNICATION SKILLS IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASS USING THE PRESS-CONFERENCE METHOD

Abstract: In general, this article states that the press conference method is effective in order to form dialogic communication in an English lesson, which is indicated in the title. Focusing on the purpose of the

article, the development of dialogic speech of students by the method of a press conference.It is also emphasized how foreign scientists use the dialogue method to interest students and improve the quality of education.
Key words: dialogue, brainstorming, developmental functions, researchers, role-playing, involve playing techniques, dialogic abilities, communicative.

Шапихова Н.,
Бакалавриат
«6В01706- Шетел тілі: екі шетел тілі»
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Ақтөбе, Қазақстан
e-mail: nshapixova@bk.ru
Ғылыми жетекші: **А.А. Оразова**

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИЯ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ДИАЛОГТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Түйін: Жалпы бұл мақалада тақырыпта көрсетілген ағылшын тілі сабағында диалогтік қарым-қатынасты қалыптастыру үшін баспасөз конференциясы әдісі тиімді екені айтылған. Мақаланың мақсатына тоқталу, баспасөз конференциясы әдісі арқылы оқушылардың диалогтік сөйлеуін дамыту. Сондай-ақ, шетелдік ғалымдардың студенттерді қызықтыру және білім сапасын арттыру үшін диалог әдісін қалай қолданатыны баса айтылады.
Тірек сөздер: диалог, миға шабуыл, дамытушылық функциялар, зерттеушілер, рөлдік ойындар, ойын тәсілдерін, диалогтық қабілеттерді, коммуникативтілікті қамтиды.

FORMATION OF DIALOGIC COMMUNICATION SKILLS IN THE ENGLISH LANGUAGE CLASS USING THE PRESS-CONFERENCE METHOD

The results of scientific research showed that dialogue plays an important role in the lesson. In their work, Mercer and Littleton (2007) pointed out that dialogue in the classroom contributes to the growth of students' level of knowledge in addition to increasing students' interest. Vygotsky describes the activities of cognitive development in young children as students who are formed in the process of social interaction, that is, during the process of teaching students how to think like adults by interacting with more capable students and interacting with the environment. In addition, Vygotsky emphasized that cognitive development improves when students work in their "Zone of Proximal Development". During the dialogue, students exert effort to achieve results and are equal partners in the co-acquisition of knowledge and "brainstorming" as described by Mercer (2000). The exchange of opinions is carried out by creating a dialogue with students. The press conference method is effective for the formation of dialogic communication skills in the English language class [1, 75].

Three different models of teaching are distinguished in pedagogy.

1. Passive. Students listen and see as an "object" of learning.

2. Active. An active student becomes the subject of learning. In this model of education, he performs original works and creative tasks.

3. Interactive. The learning process is carried out in the conditions of constant, active interaction of all students. The use of an interactive model of education considers the creation of a model of a life situation, joint problem solving using role-playing games. Any participant or idea of the learning process cannot dominate. This model teaches humane, democratic approach [2, 33]. Based on this, the press-conference method is defined as an interactive method that develops students' dialogic abilities.

Undoubtedly, the press conference is an interactive form of learning. The latter, as a rule, involve playing techniques, which are always given much attention in the methodology, since it is the game that allows the student to actively engage in the process of cognition and helps develop intelligence in a fairly dynamic form. For example, D. B. Elkonin speaks of four functions of the game: a means of developing the motivational-need sphere, a means of cognition, a means of developing mental actions, and a means of developing voluntary behavior. T.V. Vasilyeva singles out the educational, motivational-incentive, orienting and compensatory functions of the educational game. Researchers note that in the process of learning, gaming activity performs educational, educational, entertaining, communicative, relaxation, psychological and developmental functions. The first option is to use the elements of a press conference when reinforcing the new material introduced in the lesson. This option requires minimal preparation, so it can be included in regular classes to change the type of students' speech activity. For example, after reading a text dedicated to a specific person, it can be a writer, composer, politician, director, scientist; students are invited to formulate interesting questions to the hero of the text. In addition, a student is selected who will play this character and try to answer questions compiled by other participants in the game. The second version of the game requires a longer preparation, since it is held in a

separate lesson after the students' home preparation. As a rule, this format is universal, because it is suitable both for studying new material and for final lessons on a topic. In this case, the form of a press conference allows students to study (or repeat) and systematize information at home, and in class present the results of their independent work, work out and consolidate the necessary skills. Of course, the second variant of the game requires preliminary preparation. Part of the group becomes journalists representing their publication, the other becomes the organizer and hero (or heroes) of the meeting. When the roles are assigned, the tasks for each group are explained. The function of the organizer is to conduct the event - to write words of welcome, report the problem and range of issues, introduce guests and media staff and lead the dialogue and the course of the conference. The function of the hero is to answer questions about his character using the available knowledge. And, finally, the function of journalists is to ask pre-prepared questions, without repeating colleagues, and then prepare material for their fictitious publication - an article, radio report, video or post. The form of a press conference, being one of the types of interactive learning, as we have seen, solves several problems at the same time: it allows you to develop language and speech skills and abilities, forms communicative and professional competencies, teaches you to work in a team and listen to the opinions of classmates, establishes emotional contact between students. Turning to this form as an element of a lesson or as an independent lesson helps to change the type of speech activity, the pace of work, switch attention, and activate the creative potential of students. The indisputable advantage of a role-playing game is the formation of the ability to speak to an audience, which will undoubtedly be useful in most professions, the skill of working with literature and completing a task in a short period of time. The very form in which listening practice is carried out is of interest, the guys actively speak and listen to each other in order to write down information (on their own and someone else's question) [3, 74].

The press conference method is effective in the form of a role-playing game, on the one hand, as a method of forming a dialogical relationship, in order to establish a dialogic relationship with students in a foreign language class. For example, in the 10th grade, students can hold a press conference on the topic of robots: "The benefits and harms of using robots." Students are divided into three groups.

Phase 1. Introductory period	Students are divided into groups of scientists, journalists, and experts.
Phase 2. Preparation period	They are searched on the given topic.
Phase 3. The final stage	A press-conference session is held and each group expresses its opinions.

Students express their opinions on the topic.

№	Description	Answers
1	Group 1. Scientists. In this group, students share their opinions about the benefits and harms of robots.	1. Light and heavy industry. The latest generation robots are lightweight and agile. They are engaged in gluing packages, sorting goods, processing wood and metal products. 2. Medicine. The technique is used to make medicines. With their help, the most complex surgical operations are carried out (the daVinci robot), they are used to monitor patients. Minuses: 1. Maintenance. Mechanisms need to be maintained in working condition. Maintenance and repair of some machines can be quite expensive. High-precision robotics needs regular updating, which increases the cost of its maintenance. 2. Energy consumption. All mechanisms have their own power sources. The volumes of consumption of energy resources are constantly growing and can lead to a shortage and an increase in the cost of using machines.
2	Group 2. Journalists. Students question the scientists and determine the advantages and disadvantages of using robots.	1. How is the effectiveness of the use of medical robots evaluated? 2. Isn't using robots populism? 3. The energy consumption of robots is at a high level, what energy sources are effective to use?
3	Group 3. Experts. He listens to the opinions of scientists and journalists, differentiates opinions on the use of robots, and draws conclusions.	1. The use of robots can reduce human deaths in heavy industry. 2. Can perform serious operations in medicine. 3. However, it is necessary to determine how energy activities of robots are carried out, which energy sources are useful.

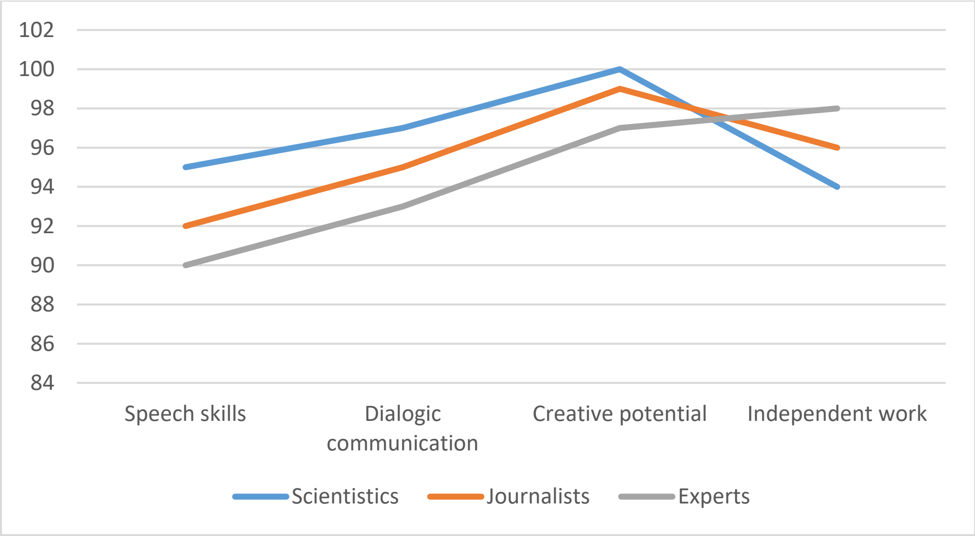

In conclusion, the press conference method is effective for use in the English language class as a role-playing game and as an interactive method that builds dialogic communication skills. Students conduct research on the topic, expressing their opinions about the robot. Journalists ask questions and the topic of robots is revealed. Experts express their opinion on the effectiveness of using the robot. In this way, we can see that the press-conference method is rational in establishing dialogic communication and the students' ability to speak English.

LITERATURE

1. Kitaygorodskaya G. A. Intensive teaching of foreign languages: theory and practice. M.: Higher school, 2009.
2. Askarova S. Innovatsialyk technologylardyn koldanyluy: Oku kuraly. - Almaty: "Otan", 2016. - 56 bet
3. Ulyanov E., Ulyanov M. Press conference as a form of interactive teaching Russian as a foreign language. Vestnik MSLU. Education and Teaching. Issue 1 (842) / 2022. p. 70-75

ӘОЖ:372.8:811.512.122

Шарипкулова К.А.,
Магистрант
«7М01701-Қазақ тілі мен әдебиеті»
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
Талдықорған, Қазақстан
e-mail: sharipkulova.kamshat@mail.ru

ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДА ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Түйін: Мақалада қазақ ұлтының болмысындағы фразеологизмдердің рөлі, қазақ тілі сабағында ұлттық салт-дәстүр, ұлттық құндылықтармен байланысты тақырыптар реті берілген. Сондай-ақ, фразеологизмдерді оқытудағы әдістемеші ғалымдардың тұжырымдары талданып, мәтіндегі фразеологизмдер, олардың түрлері туралы тапсырмалар ұсынылған.

Тірек сөздер:фразеологизм, мәтін, әдістеме, мағына, ұлттық болмыс.

Sharipkulova K.A.
Graduate student
«7M01701-Kazakh language and literature»
Zhetisu University named after I. Zhansugirov
Taldykorgan, Kazakhstan
e-mail: sharipkulova.kamshat@mail.ru

BUILDING COGNITIVE SKILLS IN STUDENTS THROUGH TEACHING PHRASEOLOGISMS

Abstract: The article presents the role of phraseological units in the life of the Kazakh nation, national traditions and traditions in the lessons of the Kazakh language, topics related to national values. The positions

of methodologists in teaching phraseological units are also analyzed, the flow of tasks on phraseological units in the text and their types is proposed.

Key words: phraseological unit, text, methodology, meaning, national identity.

«Қазақ ұлтының мәдени өмірінің көрінісі – фразеологиялық қордан ерекше байқалады. Өйткені қазақ фразеологизмдері – халық өмірінің айнасы. Бұл айнада ұлт менталитеті көрінісі тұтастай қамтылады десек, асыра айтпағандық болар» -деген пікірді білдіреді профессор Г.Смағұлова [1,149 б.]. Расымен де, қазақ фразеологизмдерінің әрбірінде ұлт болмысы, халық өмірі мен дәстүрі, діні, көне тарихы т.б. көрінісі, элементі бар десек қателеспейміз.

Жаңартылған білім беру бағдарламасында қазақ халқының этномәдени ерекшеліктеріне қатысты тақырыптар бар.Мәселен: «Ұлттық құндылықтар – ел қазынасы», «Ұлттық киімдер», «Қазақ халқының әдет-ғұрыптары», «Ұлттық тағамдар», «Ұлттық киімдер» деген бөлім атаулары оқу мақсатына сәйкес оқулыққа енген.

Ұлттық құндылықтар – әрбір ұлттың болмысында ғасырлар бойы атадан балаға мирас болып келе жатқан адамгершілік қағидаттары. Ғасырдан-ғасырға жеткен халықтың қазынасы – тілі, салт-дәстүрі, әдебиеті мен өнері, ұлтымыздың рухани байлығы болып саналады. Ұлттық құндылық белгілі бір бағытты, мақсатты, жүйелі ұлттық көзқарасты, мінез-құлықтағы адамдық тәртіп пен рухани дағдыны қалыптастыратын тамыры болып табылады. Мектеп жасынан оқушылардың бойына ұлттық құндылықты дәріптеу, ұлтжанды тұлға қалыптастыру әрбір педагогтың әрі ата-ананың міндеті. Бала дүниеге келгеннен бастап-ақ жақсы қасиеттерді бойына дарытып, білімді ұрпақ тәрбиелей білуіміз тиіс. Біздің ойымызша, сол құндылықтардың арқасында өзіміздің халықтық қалпымызды сақтап, әлемге танылամыз, салт-дәстүрімізді насихаттаймыз. Ұлттық тәрбие – біздің асыл қазынамыз. Ол – болашақ ұрпақты өмір сүруге тәрбиелейтін үлкен тәрбие кітабы болмақ. Ал тәрбие тамыры тереңде – халық қазынасында, оның қадір-қасиеті мен бітім-болмысында емес пе? Бұл қазына ұлттық құндылықтар арқылы бала бойына сіңетіні даусыз. Қазақ халқы салт-дәстүрге бай. Әдет-ғұрып, ишара, ырым, тыйым, дағды бәрі осы салт-дәстүр көрінісі. Осы тақырыптар мектеп бағдарламасында жан-жақты орайластырылып жас ерекшелігіне сай берілгені үлкен жауапкершілік пен сенім жүктейді. Бағдарламаны қарастыратын болсақ, негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақ тілі» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасын жүзеге асыру бойынша ұзақ мерзімді жоспарында спиральді қағидатпен жүріп отырады. Яғни, бала биылғы оқыған мәліметті келесі оқу жылында толықтырып, тереңдетіп оқиды.

7-сыныпқа арналған "Қазақ тілі" пәнінің базалық білім мазмұны:

1) тыңдалым және айтылым;

2) оқылым;

3) жазылым;

4) **әдеби тіл нормалары.**

лексикалық норма: фразеологизм, мақал-мәтелдердің эмоционалды мәнін, көркемдік ерекшеліктерін түсініп қолдану;

Әдеби тіл нормалары: әр сыныпта қамтылған мақсаттар. 7.4.3.1. фразеологизм, мақал-мәтелдердің эмоционалды мәнін, көркемдік ерекшеліктерін түсініп қолдану.

Мектеп бағдарламасында қазақ тілі оқулықтарында этномәдени атауларға қатысты, ұлттық құндылықтарды қалыптастыруға негіз болатын тақырыптар әр сынып бойынша төмендегідей жүйеленіп, топтастырылған:

Кесте-1 (7-сынып. Қазақ тілі. Авторлары: Б.Қапалбек, С.Жантасова, Т.Мадиева)

Тақырыптар	**Оқулықта кездесетін тақырыптар**	**Кездескен этнофразеологизмдер**
Үй жабдықтары атаулары	Көшпенділер мәдениеті	Қас қақпау Беті бері қарау Иін қандыру
Музыкалар аспаптар атаулары	Музыка өнері және қазақтың киелі домбырасы	Жылы жүрек Додаға түсу Дүйім жұрт

Кесте-2. (8-сынып. Авторлары: Б.А.Әрінова, Қ.Молдасан, А.Байшағырова)

Тақырыптар	**Оқулықта кездесетін тақырыптар**	**Кездескен этнофразеологизмдер**
Зергерлік атаулары	Көне түркі жазбалары және қазақ жазуы	Оң-солын тану Жүрегі алып ұшу
Қолөнер бұйымдар атаулары	Кәсіп пен еңбек	Арманы орындалу Таяқ тастам жер
Құрал сайман атаулары	Кәсіп пен еңбек	Асығы алшысынан түсу

Кесте-3. (9-сынып. Қазақ тілі. Авторлары: Ж.Дәулетбекова, А.Рауандина, М.Дусинбаева)

Тақырыптар	**Оқулықта кездесетін тақырыптар**	**Кездескен этнофразеологизмдер**
Киім-кешек атаулары	Мәңгілік ел - мұратым	Ат алып Айдар тағылған Түгін тартса майы шығатын
Музыкалық аспаптар атаулары	«Мәңгілік ел» ұлттық идеясы	Көздің қарашығындай

Қазақ тілін оқыту әдістемесіне қатысты ғылыми еңбектерде лексикология және фразеологияны оқыту әдістемесі өзекті тақырыптардың бірі. Бұл тіл білімінің саласын меңгертудің маңыздылығы туралы ғалым Ф.Оразбаева: «Өзі өмір сүріп отырған қоғам мен ана тілінің, тіл мен мәдениеттің өзара байланысын түсінуде оқушыға тілдегі сөздердің мағынасы мен мәнін меңгертудің маңызы зор. Халықтың рухани мәдениеті мен салт-дәстүрін, халық педагогикасын, сана-сезімдеріне сіңірудің де тілдің сөздік қоры мен құрамын үйретудің мәні айырықша. Қазақ лексикологиясын меңгерту арқылы оқушы тілдің небір терең қабаттарындағы тылсым қырларын меңгертуге мүмкіндік алады. Сөз мағынасындағы түрлі мағыналық реңктерді меңгерген оқушының сөйлеу мәдениеті де жоғары болмақ.

Қазақ фразеологиясындағы ұлттық дүниетаным ерекшеліктерін оқушыларға толыққанды түрде таныту мұғалімінің міндеттерінің бірі» - дейді[2,99 б.].Демек, балаға білім беру барысында сөздердің мағынасы мен мәнін меңгертудің маңызы зор болғандықтан сабақта баланың деңгейіне қарай әр тұрақты тіркестің мағынасын түсіндірген жөн. Әр сабақта балаға сөздік қоры мен құрамын үйретумен қоса, ұлттық дүниетанымын қалыптастырған дұрыс. Сонымен қатар сөздіктермен жұмыс жасауға кеңес береді.

С.Б Жусанбаева., Л.Т. Әлімтаеваның «Қазақ тілін оқытудың инновациялық әдістемесі» атты еңбегінде фразеологиялық жаттығуларды орындауға ерекше мән берілуі тиіс екендігін айта келе: «Фразеологиялық жаттығудың түрлері: әдебиет сабағында оқыған көркем мәтіндерден фразеологизмдерді табу және оның мағыналарын түсіндіру; фразеологизмдерді оның синонимдеріне ауыстыру; фразеологиялық бірліктердің синонимдік қатарын құру; олардың құрамын талдау, түсіндіру; фразеологиялық бірліктерді пайдалана отырып шағын мәтін құру; жазуда, ауызекі сөйлеуде фразеологиялық бірліктерді пайдалану» [3,88 б.]. Яғни, фразеологиялық жаттығуларды түрлендіріп сабақта қолдану арқылы этимологиясына мән беріп, мәнін ұғу маңызды. Сол арқылы оқушы фразеологиялық бірліктердің синонимдік қатарын құрып қана қоймай, ұлттық құндылықтарымызды, мәдениетімізді толық ұғына алады.

7-сыныптың «Қазақ тілі» оқулығында «Көшпенділер мәдениеті» бөлімі, 2.2. «Көш» тақырыбы бойынша мынадай мәтін берілген («Мектеп» баспасы, 2017. 37 б.).

Ордабайдың қыз-келіншектері бәт құндыз бөріктерінің үкісі желкілдеп, жорға мен жүйрік мініп, алдыңғы көшке сыдыртып өте шыққанда, кереге, уық, құрымын теңдеген ала шолақ, тарғыл шолақ сиырының соңында күзеген көк байталмен қалықтап келе жатқан. Күнікейдің ***зығыры қайнайды. Тақымды бір қысып****, қамшыны бір басып шаба жөнелгісі келеді де,* ***талабы тас болады...***

Осынша топтан бір ***жібі түзу*** *мал табылмады ма? Мінбеймін шолақ байталға, - деп Күнікей о баста-ақ* ***азап салған,*** *бірақ шешесі:*

Қарағым-ау, сүйгеніңді мінетін өз жылқың ба? Тигенімен жүре бер, Құдай жеткізер... - деп бастырмаған.

Шынымен дейсіз бе? Жоға, онысы әншейін ғой... Күнікей тұрсын, астындағы құлағы қалтиған, қарыны қорылдаған шобырға өз ***көңілі де енжар.***

Шекер «Құдай жеткізер» десе де, жеткізбесін ***іші сезеді.*** *Бір көшті, екі көшті, үш көшті. Кәне жеткізгені? Жалаң бұ жолы ма? Жеткізбегелі қашан? Күнде* ***көзін қызықтырып,*** *бай қыздарының сәнденіп құтырынып жүргені анау. Бұл ой Шекердің* ***басын жегідей жеді...****(Ж.Аймауытов).*

Бұл тақырып бойынша тілдік бағдар «Фразеологизмдердің түрлері» ұсынылған. Фразеологизмнің түрлері. Кесте - 2 берілген:

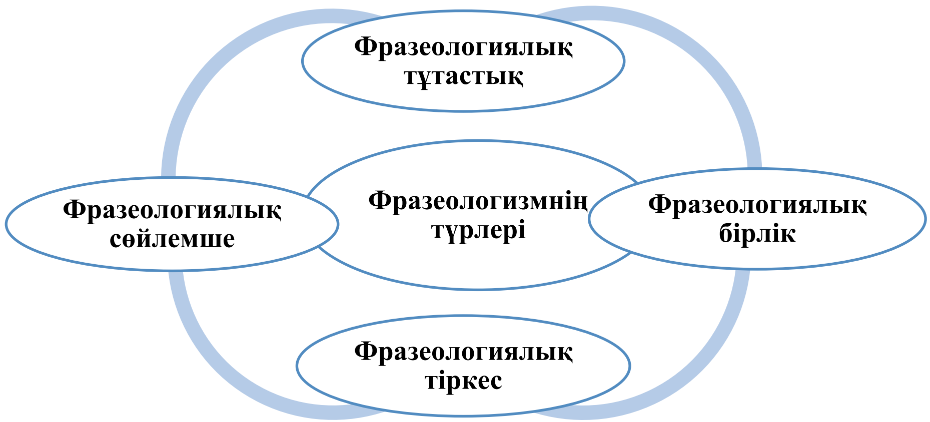

Берілген мәтін бойынша мынадай тапсырмалар ұсынуға болады:

1-тапсырма. Берілген кестені толтырыңыз. Тұрақты тіркес пен еркін тіркесті ажыратыңыз**.**

Мысалдар	Тұрақты тіркес	Еркін тіркес
Тарғыл шолақ		
Алдыңғы көш		
Тақымын қысып		
Көзін қызықтыру		
Құлағы қалтиған		
Жібі түзу		

Келесі ретте тапсырма сөздікпен жүргізіледі. Сөздік жұмысы – жүйелі жұмыстың бірі. Орта мектепте сабақтарда орындалатын сөздік жұмысы оқушылардың жекелеген пәндерден (биология, география, математика, қазақ тілі, және т.б.) жаңа сөздерді меңгеру арқылы сол пәннен негізгі ұғымды да түсінеді. Сол себепті де пән мұғалімдері оқушылардың пән бойынша сөздік жұмысын арнайы дәптерге орындауын қадағалауы қажет. Оның ішінде фразеологиялық сөздіктермен жұмыс түрі [3,88 б.]. Осыған айтылған тұжырымға сәйкес өз тәжірибемізде қолданамыз. Сабақта міндетті түрде сөздікпен жұмыс түрлерін қосып отырамыз. Сөздікпен жұмыс барысында оқушылардың ізденіс дағдысы дамиды. Мұғалім оқушының өзіндік білім алуына ықпал етеді. Осыдан барып оқушының білімі де, өзіне деген сенімі де артпақ.

Мысалы, мәтіндегі фразеологизмдерді тауып, мағынасын https://sozdikqor.kz/[4] порталын пайдалана отырып жазыңыз. Бұл тұста оқушыларға «Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігін» (І.Кеңесбаев, 1977), (Г.Смағұлова, 2020) ұсынуға да болады. Яғни, оқушы сөздікпен жұмыс жүргізеді. Бұл 2-тапсырма.

Зығыры қайнау – ыза кернеді, ашуланды, ызаланды, ашу-кегі қозды [5,231 б.].

Тақымды бір қысып//Тақымын қысу – алаңдады, уайымдады.

Талабы тас болу – талабын жер етті, талабын мұқатты, көңілін басып тастады [5,489 б.].

Жібі түзу – дұрыс жолдағы, жөнімен жүретін (адам) [5,224 б.].

Көңілі енжар – уайым-қайғылы, жабырқаңқы [5,277 б.].

Іші сезу – ішмен сезіну, сезу, білу[5,587 б.].

Көзін қызықтыру – көзі тойды, көңілі толды, құмары тарқады [5,264 б.].

Басын жегідей жеу//Миын жегідей жеу // Уайым жеді - қамын ойлады, қайғырды [5,539б.].

3-тапсырма. Берілген фразеологизмдерді түрлеріне қарай ажыратыңыз.

Фразеологизм	**Фразеологиялық сөйлемше**	**Фразеологиялық тұтастық**	**Фразеологиялық бірлік**	**Фразеология-лық тіркес**
зығыры қайнау				

талабы тас болу				
жібі түзу				
азап салу				
көңілі енжар				
іші сезу				
көзін қызықтыру				
басын жегідей жеу (миын жегідей жеу)				

Оқушылар тапсырманы орындағанда фразеологиялық сөйлемшені тез тапты. Тапсырма орындау барысында ережелерді де еске түсіріп отырды. Жалпыхалықтық қолданыстан тыс тұрақты тіркестермен танысты.

4-тапсырма. Табылған фразеологизмдердің мағынасына қарай антонимдерін тауып «Т» кестесін толтырыңыз.

Жібі түзу Көңілі енжар Іші сезу Көзін қызықтыру Басын жегідей жеу Зығыры қайнау	

Керекті фразеологизмдер: *қуанышы қойнына сыймау, көзге алмады, басын қатырмады, басын ауыртпады, іші арам, көз ашқызбады, селт етпеді.*

Нәтижесінде оқушыға фразеологиялық тіркес түрлерін ажыратуда қандай қиындық болды?

Оқушылар тапсырманы орындағанда төмендігідей қиынтықтар кездесті:

1)Фразеологизмдердің мағынасын тап басып тани алмағандығы, орынды қолдана алмайтындығы, сөздікпен жұмыс жасап отырып қана мағынасын түсінуі.

2)Сөздерді дұрыс орнымен қолданбау, бір сөзді қайта-қайта қолдана беру, көпсөзділік, сөздердің тіркесімділігінің бұзылуы.

3)Оқушылар фразеологиздерді ажырату барысында түрлерін шатастыруы.

Фразеологиялық жаттығуларды орындауға ерекше мән беріледі. Оқушылардың сөздік қорына тұрақты тіркестер, мақал-мәтелдер мүлде қолданылмайды. Оның көптеген себептері бар. Бірақ мұғалім фразеологиялық жаттығуларды орындату үшін оқушылардың тұрақты тіркестің мағыналарын түрлі тапсырмалар орындату арқылы анықтайды. Мұғалім әрқашан мағынасы қиын деген сөзді оқушының қалай түсінетінін сұрауға міндетті[3,86 б.]Яғни, сабақ барысында фразеологиялық жаттығу орындаған кезде, міндетті түрде оқушылардан әр сөздің мағынасын сұрауға дағдыға айналдыру қажет. Бала әр тұрақты тіркестің мағынасын түсінсе, өмірде де қолдана алады. Оқушының сөздік қоры молайып, пәнге деген сүйіспеншілігі артпақ. Бұл жаттығудың көмегімен бұрын меңгертілген білім қайталанып, оқушылардың танымы мен есте сақтауы да дами түседі. Сабақ барысындағы қиындықтарды жеңіп, тапсырманы орындауда қиындықтарға тап болмайды.

Қорытындылай келе, фразеологизмдерді сабақта қолдану - ұлттық құндылығымызды дамытудың бірден бір жолы. Фразеологизмдер тіл қазынасының ерекше бір қымбат дүниесі – сөз арасындағы шоқтығы болып көрінетіні де сондықтан. Тілді қолдану барысындағы оқушының әдеби тілді қаншалықты меңгергендігінің де куәсі – осы фразеологизмдер оқу тәжірибе барысында анықталды. Ең бастысы, тұрақты тіркестер баланың танымдық құзіреттілігін дамытуда үлкен рөл атқаратындығын көрсетті. Оқушының танымымен қоса тілі, ойын көркем тілмен жеткізуге ықпал ететінін бақыладық. Өйткені, тіліміздегі фразеологизмдердің мағыналық астарында халықтың ерте уақыттан бергі өмірінің бүкіл қыр-сыры жан-жақты сақталып суреттеледі. Халықтың күн-көрісі, тұрмыс-тіршілігі негізінде өрбіген түсінік пайымдаулары, соған байланысты жылдар бойы қалыптасқан салт-дәстүр, әдет-ғұрыптар тілдік қолданыстағы тұрақты тіркестерден көрініс табады. Фразеологизмдер халқымыздың ұлттық ерекшелігін бойына сіңірген басты мәдени байлығымыздың бірі болып саналады. Әр ұлт тіліндегі фразеологизмдердің тұтас жиынтығы сол ұлт тіліне тән өзіндік сөз орамдары арқылы оның бүкіл заттық, рухани мәдени өмірінен хабардар етеді деп білеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Смағұлова Г. Мағыналас фразеологизмдердің ұлттық-мәдени аспектілері.
2. Оразбаева Ф.Ш., Рахметова Р.С. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. Оқу құралы. –Алматы, 2005. -170 б.
3. Жусанбаева С.Б., Әлімтаева Л.Т. Қазақ тілін оқытудың инновациялық әдістемесі: оқу құралы.- Алматы: Қазақ университеті, 2016. -210 б.
4. https://sozdikqor.kz/
5. Кеңесбаев І.Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. – Алматы: Ғылым, 1977. - 711 б.
6. Смағұлова Г. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. -398 б.

UDC 81-139

Shengelbayeva A.S.
2nd year master's student of the Kazakh
National Women's teacher training University
e-mail: akerke.shengelbaeva@mail.ru
Bisenbayeva Zh.N.
doctor of Philosophy, associate professor
Almaty, Kazakhstan

EFFECTIVE POINTS OF THE BASIS OF PEDAGOGICAL DISCOURSE

Abstract: The article describes the features of the formation and training of communicative competence of students in pedagogical discourse. The importance of discourse in teaching is recorded and the results achieved through their interaction are mentioned. In addition, it is written that discourse not only develops creative abilities, but also forms students ' speech skills and critical attitudes. Commenting on the word discourse, we note that pedagogical discourse provides students with a great opportunity to improve their communication skills. The article briefly summarizes information about the use of discourse in teaching along with information technology.

The authors, along with the features of pedagogical discourse in the educational process, reveal its content and indicate the importance of their application.

Keywords: pedagogical discourse, skill, result, science, communication, communicative competence, information technology, ability.

Шенгелбаева А. С.
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің 2 курс магистранты
e-mail: akerke.shengelbaeva@mail.ru
Бисенбаева Ж.Н.
Философия ғылымдарының
PhD докторы, қауым. профессор
Алматы қ., Қазақстан

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИСКУРС НЕГІЗІНІҢ ТИІМДІ ТҰСТАРЫ

Түйін:Мақалада педагогикалық дискурс бойынша оқушылардың коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру және оқыту ерекшеліктері сипатталады. Оқытудағы дискурстың маңыздылығы жазылады және олардың өзара әрекеттесуі арқылы қол жеткізілген нәтижелер туралы айтылады. Сонымен қатар, дискурттың шығармашылық қабілеттерді дамытып қана қоймай, оқушылардың сөйлеу дағдылары мен сыни көзқарастарын қалыптастыратындығы жазылған. Дискурс сөзіне түсініктеме бере отырып, біз педагогикалық дискурс студенттерге қарым-қатынас дағдыларын жақсартуға үлкен мүмкіндік беретіндігін аңғарамыз. Мақалада қысқаша оқытудағы ақпараттық технологиямен бірге дискурстың қолданылуы жайлы мәліметтер жинақталды.

Авторлар білім беру процесіндегі педагогикалық дискурстың ерекшеліктерімен қоса, оның мазмұнын ашады және оларды қолданудың маңызын көрсетеді.

Кілт сөздер: педагогикалық дискурс, дағды, нәтиже, ғылым, қарым – қатынас, коммуникативті құзыреттілік, ақпараттық технология, қабілет.

In the lecture of N. A. Nazarbayev to the students of Al-Farabi Kazakh National University on the topic "Kazakhstan in the post – crisis world: an intellectual leap into the future": "the hope of the nation is you, a country with conscious, high-quality, educated and active youth will always have a high future. Therefore, the

happiness of the country for tomorrow is in your hands" [1]. The need to develop the implementation of this task to the goal of forming the communicative competence of specialists teaching a foreign language on the basis of pedagogical discourse becomes more obvious.

Effective use of pedagogical discourse in bringing education to a new qualitative level in the training of future foreign language specialists in accordance with the requirements of the social order of society leads to the need to prepare them for self-search in education, assimilation of knowledge.

Hegel believes that the language sign is the truth, the real negation, because thanks to it it is transformed from some external to internal, and now it is preserved in a modified form. The word therefore begins to be an existing being, a revived thought. This existence is absolutely necessary for our thoughts. Here the inner outer is only the only clear sound, the word [2]. So, summarizing the philosopher's opinion, the word is the most worthy, most truthful being of thought.

According to the philosopher B. Tassel, the main purpose of language is communication to serve this purpose, he invented the speaker himself the individual Bee found should be folk, not dialect. What does the word denote there are two ways to find out: one is to determine the value of a word using other words by way, it I called a verbal definition; the other I that the word the object that marks is often heard in time, this is called a visual reference [3]. The conclusion is that first the future primary school in the formation of communicative competence of specialists, we believe these two it is also necessary to use the definition.

John Locke pointed out the three main goals of language. They are:

- first, communicate the thoughts or ideas of one person to others;
- secondly, to achieve one goal as easily and as quickly as possible;
- third, to convey knowledge about things [4].

From the conclusion in the formation of communicative competence of future specialists, these three goals must be met. After all, in the process of learning, it is necessary to convey to others the game from the point of view of communicative competence in the acquisition of new knowledge. At the same time, the ability to find the most effective way to achieve the goal of the lesson will undoubtedly provide the opportunity to apply new knowledge in everyday practice.

The main goal of the education system is to conduct a high – speed process of training students who are highly qualified and able to withstand strong competition through high-quality professional education based on modern pedagogical discourse.

The psychological dictionary explains:" competence is the ability of an individual to communicate effectively with people in their environment". The above-mentioned scientists

pedagogical discourse in the educational process it is necessary to use and develop the communicative competence of students.

The use of information technologies in professional pedagogical education involves the participation of: teachers and students in communication it also leaves an imprint on its features. In this way, the traditional interpretation of communicative competence is modified and expanded. For this:

- firstly, teachers should be able to widely use information technologies for the formation of communicative competencies, since professional activities cannot be implemented without information;
- secondly, for the formation of communicative competencies, it is necessary to implement the training of future specialists using information technologies in a context that meets modern requirements.

Thus, in order to analyze the possibilities of information technologies in the formation of communicative competence of students in pedagogical universities, it is necessary to consider the spatial, temporal and communication features of each technology[5].

In the process of analyzing information technologies, we rely on their classification. Classification can be carried out on several grounds: in terms of ways of transmitting information, the language of the statement, and the possibility of feedback. The combination of several approaches has contributed to the definition of a broad – meaning classification that divides the technologies studied – audiovisual and computer-into two groups. Examples of audiovisual technologies include various radio, audio recordings of Education (rhyming, magnetic,it is possible to name such technologies as the use of digital records). Examples of visual technology include statistical images, silent film technologies. Audiovisual technologies educational electronic textbook, video, sound cinema, educational films, recommended as educational television[6].

From the point of view of the spatial and temporal organization of the educational process, a video is created in order to break down some educational material into parts, components related to the performance of educational tasks. Thus, gradually, step by step, effective assimilation of the material is achieved, its independent assimilation at an individual pace the opportunity is provided.

Based on some theoretical analysis, the following features of the formation of students ' communicative competence on the basis of pedagogical discourse were identified:

- first of all, in order to improve the quality of education, it is necessary to review and improve the state

standards of higher professional education in connection with the requirements of modern society and integration into the Bologna Process. In connection with the integration into the world educational space, together with foreign scientists, modular educational programs are developed and put into practice in a pilot mode. This program should promote communicative competence.

- secondly, the study of foreign education, which is at the forefront of quality education in teaching with a credit system of Education. To study the issue of teaching a foreign language from the first grade of the primary level on the basis of pedagogical discourse, to conclude a contract with foreign pedagogical universities of humanitarian orientation for the introduction into practice of sending teachers abroad to exchange experience, practice;

- thirdly, we consider it necessary to consolidate or consolidate in accordance with the requirements of the Bologna Process, since the subjects of the methodology of teaching English, theory and technology of teaching a foreign language in primary school complement each other in terms of content.

- fourth, it is necessary to strengthen the organization of pedagogical practice. It is known that due to the reduction of hours allocated for practice, practice also leads to a decrease in the role of students in training. And we all know that practice is the only way to use students ' theoretical knowledge in practice. This is the practice when students learn the basics of a foreign language, technology. Therefore, it is necessary to emphasize the continuity of practice[7].

On the basis of pedagogical discourse, the following levels of formation of communicative competence of students (high, medium, low) are determined.

High level. On the basis of pedagogical discourse, students have a high level of knowledge necessary for the formation of communicative competence, in accordance with which they creatively invent types of professional activities, are confident, active, self-fulfilling in introducing it into the practice of educational activities, self-organization and self-assessment are fully formed.

The middle level. It is a student who, on the basis of pedagogical discourse, has sufficient knowledge necessary for the formation of communicative competence of students and, accordingly, invents types of professional activities, the introduction of which into the practice of educational activities is moderate activity, self-realization, self-organization and self-assessment are not fully formed.

Low level. It is the student who, having mastered the basic level of subject knowledge and acting in accordance with it in strict compliance with the given model, is not able to introduce it into the practice of educational activities, has not developed self-organization and assessment for the formation of students ' communicative competence on the basis of a pedagogical course[8].

It should be noted that recently, along with the term "communication", the term "communication" has become widespread. For the first time, the term "communication" (lat. communication, communicare-sharing, delivery, conversation – appeared in the scientific literature at the beginning of the twentieth century and was considered by foreign researchers as two main general theoretical structures: 1) behaviorism (the basis of communication is not language as a system, but speech signals (sounds) that can be directly educated by any person; the representative of this method is D. Watson) [9]; 2) communication – symbolic interactionalism (personalism-autonomy), in which the person is to reveal the feelings of another in himself through his internal metaphysical ability (J. R. Tolkien).G. Mead) [10].

According to domestic researchers, language communication and technical communication are distinguished, which coincide with two methods of communication.

Technical communication is a set of tools that allow you to receive and transmit information. The components of this communication:

1) message sender;

2) message carrier;

3) communication channel;

4) receiver;

5) the recipient of the message. Language communication can include the sender of the message, the recipient of the message, the course of their conversation and the message as part of the language.

Here the communication channel – according to the requirements of the flow of language activity, the message carrier and receiver – corresponds to the properties of the language mechanism of those entering into communication (or interlocutors).

In summary, an important role in the formation of students ' communicative competence on the basis of pedagogicdiscourse is played by their active involvement in information activities, self-mastery of discourse methods. Specially organized information activities with students are aimed at developing their personal experience, increasing the level of formation of all competencies. The global turning points in the development of the education system as a whole give rise to a new environment in the context of education - the information society.

Based on the above – mentioned theoretical ideas, on our chosen topic, we give our definition of the communicative competence of students-the ability to use the acquired theoretical language knowledge in practice, a set of personality traits that correspond to their level of development and are able to solve environmental factors, differentiating information technologies in mastering methods, technologies and means of communication related to professional training in the future in accordance with the chosen specialty. In conclusion, each future specialist should strive to improve, supplement his personal qualities, skills, find his place in language relations with the outside world, to be active in the creative application of language teaching methods in practice based on the knowledge and skills acquired to form his communicative competence, mastering the language features found in his professional profession.

REFERENCE

1. Nazarbayev N. A. Kazakhstan in the post-crisis world: intellectual leap into the future: lecture to students of Al-Farabi Kazakh National University // sovereign Kazakhstan. - 2009, October 13.
2. Hegel G. philosophical views. – M., 1959. - Vol. 9 – - 457 p.
3. Russell B. The Science of society / per. with the English. V. Onyshko. - M.: izd-Vo foreign literature, 1952-76 p.
4. Locke J. Vol – - m., MSIL, 1988. - Vol. 3. - 668. 13 p
5. Raven J. Competence in modern society.Raven. – M.: Znanie, 2002. - 155 p.
6. Dauletbekova Zh. T. Culture of speech – the result of language education – (monograph) Almaty kBtu, 2010-246 p.
7. Suleimenova Zh. A. Barriers of inter – cultural communication // problems of Pedagogy = issues of pedagogy - 2012. – No. 3-49-52 p.
8. Kenzhebekov B. T. Formation of professional competencies of future specialists in the system of Higher Education: diss. ... PED. science. doct.: 13.00.08. - Karaganda, 2005. - 267 p.
9. D.Watson "Behavior: an introduction to comparative psychology" / "Behavior. Introduction to Comparative Psychology" 1978 86 p.
10. Mfa J. G. "Mind, Self, and Society" (Mind, Self, and Society) excerpts from the book – translated by V.G. Nikolaev M., 2009- 290p

УДК 371

Шоқпарбаева А.,
Магистрант
«7М01111 - Шет тілі мұғалімдерін даярлау»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aiganymshok@mail.com

ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ 6-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТ ТІЛІНІҢ ПРАГМА-КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Түйін: Мақалада мектепте шет тілін оқытудағы оқушылардың прагма-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мақсатымен ойын технологияларын тиімді пайдалану мәселесі қарастырылады. Ойын технологияларының функциялары анықталып, оларды практикалық тұрғыда жүзеге асыру кезеңдері беріледі.

Тірек сөздер: прагматика, прагматикалық құзыреттілік, коммуникативтік құзыреттілік, педагогика, ойын технологиялары, оқыту әдістері, шет тілі

DEVELOPING PRAGMA-COMMUNICATIVE COMPETENCE IN 6TH GRADE FOREIGN LANGUAGE STUDENTS THROUGH GAME TECHNOLOGIES

Abstract: This article addresses the issue of effectively using game technologies to develop pragma-communicative competence in primary school foreign language students. It outlines the functions of game technologies and provides practical implementation stages for teaching methods. Additionally, the article discusses pragmatics, pragmatic competence, communicative competence, and pedagogy as they relate to foreign language education.

Keywords: pragmatics, pragmatic competence, communicative competence, pedagogy, game technologies, teaching methods, foreign language.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру шет тілдерін оқытуда жетекші рөл атқарады. «Шет тілі» пәнінің негізгі мақсаты коммуникативтік және прагматикалық құзыреттілікті, яғни ана тілінде сөйлейтіндермен шет тіліндегі тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынасты жүзеге асыру қабілеті мен дайындығын қалыптастыру болып табылады.

Коммуникацияның прагматикалық деңгейінде орын алатын ауытқулар тілдік функцияның прагматикалық нормаларының бұзылуының салдары болып табылады. Сонымен қатар, интеракцияға қатысушылардың қарым-қатынас контексінде әрекеттерді орындау мазмұнына, әдісіне немесе тәртібіне қатысты коммуникативтік мақсаттары орындалмайды. Шет тілін оқытуда коммуникацияның прагматикалық аспектісін елемейтін болсақ, оқушылар тілдік құрылымдарды меңгере отырып, оларды өмірдегі белгілі бір коммуникативтік жағдайлармен байланыстыра алмайды.

Прагматикалық құзыреттілік тілдік құралдарды белгілі бір функционалдық мақсаттарда (коммуникативтік функцияларды іске асыру, сөйлеу актілерін қалыптастыру) пайдалану қабілетін білдіреді, олардың ішінде:

1) дискурсивті құзыреттілік (мәлімдемелерді құру, оларды мәтінге біріктіру ережелерін білу);

2) функционалдық құзыреттілік (әртүрлі коммуникативтік функцияларды орындау үшін ауызша және жазбаша мәлімдемелерді пайдалану);

3) сөйлеуді сызба арқылы құру құзыреті (өзара іс-қимыл схемаларына сәйкес дәйекті түрде сөз құра білу).

Прагматикалық құзыреттілік негізінде келесі коммуникативтік мәселелерді шешуде жетістікке жетуге болады: ақпараттандыру, ынталандыру, пікір білдіру, бағалау, байланыс орнату, сонымен қатар хабарламаның сұхбаттасушының мінез-құлқына қажетті бағытта әсер ету тиімділігі.

Прагматикалық құзыреттілікті оқытудың мақсаты – оқушыларға лингвистикалық құралдарды тек шет тілінің нормалары тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар коммуникативтік ниетке сәйкес өмірде дұрыс қолдануға үйрету. Осы мақсатқа жету үшін педагог әлеуметтік-прагматикалық тапсырмалардың екі түрін қолдануы қажет: коммуникативтік-прагматикалық және интерактивті, яғни ойын технологиялары. Коммуникативтік-прагматикалық тапсырмалар контекстің белгіленген коммуникативтік мақсаттарына, мазмұны мен ерекшеліктеріне сәйкес сөйлеу мінез-құлқындағы әлеуметтік-мәдени стратегияларды таңдау және қолдану бойынша оқытуды қамтиды.

Коммуникативтік-прагматикалық тапсырмаларға:

- тіл иесінің сөйлеу мінез-құлқының прагматикалық мақсатын тану және жүзеге асыру;
- сөйлеу мінез-құлқының этикеттік формулаларын әлеуметтік-мәдени контексте қолдану;
- лингвистикалық және сөйлеу құралдарының коммуникативтік қолайлылығын болжау;
- сөйлеу мінез-құлқының дұрыс емес нұсқасын мәдени-адекватты етіп ауыстыру;
- сөйлеу мінез-құлқының вербалды емес құралдарын қолдану;
- әлеуметтік-мәдени тұрғыдан қолайлы сөйлеу мінез-құлқын таңдау және жүзеге асыру жатады [1, 5 б.].

Интерактивті типтегі тапсырмалар еркін сипатта болады және шет тілдегі қарым-қатынастың өзгеріп тұратын әлеуметтік-мәдени жағдайында сөйлеу мінез-құлқының коммуникативті икемділігін қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл әдісте ойын технологиялары жиі пайдаланалады. Гуандун провинциясындағы (Қытай) шет тілін тереңдетіп оқытатын орта мектепте сабақ беретін ағылшын тілі мұғалімі Лин Хун өзінің «Оқушыларға ағылшын тілін үйрету процесінде ойындарды пайдалану» [2] мақаласында «Оқу үшін ойынды қалай таңдауға болады?» деген мәселені шешеді. Бұл мақсатта Лин Хонг ойын таңдау кезінде назар аударатын кейбір сұрақтарды ұсынады:

- Ойын қандай шет тілін үйренуге бағытталған?
- Ойын арқылы қандай дағдыларды меңгереді? Тыңдау, сөйлеу, оқу немесе жазу дағдылары.
- Ойынның типі қандай?
- Мақсаты қандай?
- Оқушыларға келе ме? Қажет болған жағдайда, оны қалай жеңілдетуге немесе күрделірек етуге болады? Көптеген ойындар оқушылардың қажеттіліктерін ескере отырып өзгертуді талап етеді.
- Бұл ойынға араласу және қатысу дәрежесі қандай? Біздің міндетіміз – ойынға қатысу және өзара әрекеттесу дәрежесін барынша көтеру.
- Ойын менің өзіме (мұғалімге) ұнай ма? [2]

Ойын технологиялары бейресми атмосфераны құруға ықпал етеді. Сонымен бірге қажетті коммуникативтік жағдайларда көпшілдік пен байсалдылық қасиеттерін дамытады; сонымен қатар өзіне деген сенімділікті арттыруға көмектеседі. Ойын технологиялары мектептегі ағылшын тілі мұғаліміне шет тілін меңгеруге байланысты бірқатар тапсырмаларды орындауға көмектеседі:

- мотивацияны дамыту;
- шет тілі иесіне тән вербалды және вербалды емес мінез-құлықты модельдеу;

- оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту;

- оқытылатын тіл пәні бойынша шет тілдік қатынасты ынталандыру;

- белгісіздік пен шет тіліндегі қарым-қатынастан қорқу сезімін жою;

- оқушылардың резервтік мүмкіндіктерін белсендіру;

- вербалды қарым-қатынастың қиын жағдайларында оңтайлы шешім қабылдауға қабілетті, шығармашылық тұрғыдан ойлайтын жеке тұлғаны тәрбиелеу.

Осыған байланысты шет тілі сабақтарындағы ойын технологияларының негізгі функцияларын бөліп көрсетуге болады:

1) эмансипациялау;

2) тәрбиелік қиындықтарды жеңу процесінде күйзелісті жеңілдету;

3) есте сақтаудың барлық түрлерін белсендіру: моторлы, бейнелі (ассоциативті), эмоционалды (экспрессивті) және вербалды-логикалық (вербалды-рационалды);

4) интерактивті, яғни өзара әрекеттесуге ынталандыратын;

5) интенсивті, оқу-тәрбие процесін оңтайландыруға және оны интенсификациялауға ықпал етеді;

6) антифобтық (грекше phobos – қорқыныш, үрей; грекше anti – қарсы, орнына), оқушылардың психикасын шыңдап, тілдік кедергі мен мәдени күйзелісті жеңуге көмектеседі;

7) модельдеу, нақты тілдік жағдайды имитациялауға мүмкіндік береді;

8) интеграциялау, ойынды сабақтың кез келген бөлігіне – дене қыздыру жаттығуларынан жаңа материалды түсіндіруге дейін, қосуға мүмкіндік береді;

9) бақылау; оқушылардың білімін тексерудің инновациялық нысандарын да – бұларға кейбір авторлар тестілер мен педагогикалық технологияларды жатқызады, дәстүрлі түрлерін де – топтық, жеке, фронтальды, жұптық сауалнамалар, өздік және бақылау жұмыстарын ұйымдастыруға мүмкіндік беретін.

Осылайша, интерактивті типтегі ойын технологияларының прагма-коммуникативтік құзыреттілікті дамытудағы пайдасын, функцияларын қарастырдық. Осы орайдағы негізгі мақсат – оқушыларға сұхбаттасының белгілі бір пікірге реакциясын талдауды және осы ақпарат негізінде қарым-қатынастың одан әргі барысын анықтауды үйрету. Тиісті дағдыларды қалыптастыру процесінде келесі лингводидактикалық ойын түрін қолдандық:

1. Коммуникативтік актінің прагматикалық функцияларына сәйкес клише-фразаларды зерттеу. Оқушылардың негізгі міндеттері сабақ барысында үйренген клишелерді қолдана отырып, белгілі бір сөйлемге кері реакцияны пысықтау болып табылады. Жұптық жұмыста орындалуы мүмкін: бір оқушы аталған функциялардың біріне сәйкес келетін белгілі бір фраза жазылған карточканы шығарады. Оны серіктесіне оқиды, ал серіктесі сол фразаға, сөйлемге қарым-қатынас актісінің мүмкін функцияларының біріне сәйкес жауап беруі керек. Бастапқыда бұл функция сол карточкада көрсетілуі мүмкін (мысалы, «таңданыс білдір», «өтініштә көрсет» және т.б.), кейін оқушыдан жауап берудің қай түрі айтылған фразаның мағынасына сәйкес келетінін өз бетінше анықтау ұсынылуы мүмкін. Бірінші фраза сөзбе-сөз емес, прагматикалық функцияның сипаттамасы ретінде беріледі («сұра», «алғыс білдір» және т.б.) [3, 24 б.].

2. Екінші кезеңде реакцияны талдау қабілетінің қалыптасуы басталады. Бастапқыда барлық мүмкін шарттар алдын-ала белгіленіп, студенттерге белгілі болады. Осы тұрғыда сұхбаттас айтылған сөйлемге таңданыспен жауап беруі керек, түсінбеушілік немесе қарсылық эмоцияларын білдіруі керек. Бірінші оқушы өз сұхбаттасынан таңданыс, түсінбеушілік немесе қарсылыққа не себеп болғанын анықтауы қажет. Мұндай жаттығудан кейін келесі ойынды қосуға болады: екі сұхбаттас кездейсоқ карточкаларды тартады; олардың біреуінде – бірінші фразаның функционалды сипаттамасы, екіншісінде сұхбаттасушының реакциясы берілген. Әр сұхбаттас өз серіктесінің картасында не жазылғанын білмейді. Бұл ретте, комбинацияның қым-қуыт, яғни мүлдем сәйкессіз болу мүмкіндігіне қарамастан, реципиент өзінің реакциясын мүмкіндігінше ақылға қонымды және сенімді түрде түсіндіруі керек, ал коммуникант оны талдай отырып, бір-екі сөз тіркесімен интеракцияны логикалық түрде жалғастыруы керек. Сондай-ақ, тіректерге негізделген диалогтар жасауға болады, бірақ тірек ретінде дайын фразалар емес, интеракция құрылымының функционалдық сипаттамалары ұсынылады [3, 24 б.].

3. Үшінші кезеңде қарым-қатынастың әлеуметтік-мәдени контексіне кері реакция түрі мен әдісінің тәуелділігін анықтаған жөн. Белгілі бір коммуникативтік жағдайға арналған лексикалық және грамматикалық құралдарды таңдау кері байланыстың вербалды және вербалды емес сипатының ерекшелігін анықтайды [3, 25 б.]. Оқу процесінде бір-бірімен әртүрлі қатынастардағы қатысушылар арасындағы диалогтармен жұмыс істеу өте тиімді. Ең алдымен, сөйлеу этикетінің түрлі бірліктері коммуникация қатысушыларының қабылдайтын әлеуметтік рөлдерге байланысты қолданылады. Мұнда әлеуметтік рөлдердің өзі де, олардың әлеуметтік иерархиядағы салыстырмалы жағдайы да маңызды. Оқушылар арасындағы, оқушы мен мұғалім арасындағы, басшы пен қызметкерлер арасындағы, ерлі-

зайыптылар арасындағы, ата-ана мен балалар арасындағы қарым-қатынас кезінде әр жағдайда түрлі әлеуметтік топтардың өкілдерінде сөйлеу этикетінің бірліктерін қолдануда айырмашылықтар болады.

Іскерлік ойындар тілдік және кәсіби дағдыларды ғана емес, сонымен қатар өнегелік қасиеттерді анықтауға мүмкіндік береді: тиімділік, жауапкершілік, принциптерді ұстану, икемділік. Мұндай ойындар орта мектепте оқушыларына өте ыңғайлы. Біз оны 6 сыныптарда ағылшын тілі сабағында қолдандық. Ойын «Мектептегі мұғалім» деп аталады – «Менің жұмыс күнім» тақырыбында. Ойынның нұсқасы ретінде жағдайға байланысты «Дүкендегі сатушы», «Сот ғимаратындағы судья», «Кәсіпорындағы есепші немесе экономист», «Экскурсиядағы экскурсовод» және т.б. деп өзгертуге болады. Мұнда іскерлік ойын кейс әдісімен (проблемалық жағдай және оның шешімі алдын ала беріледі) тоғысады. Біздің таңдаған тақырыбымыз бойынша ойын қатысушылары мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін тексеруі керек. Мұғалім оқушылардың біріне тапсырма береді: өтілген тақырып бойынша баяндама дайындау. Сынып 3-4 шағын топтарға бөлінеді, және әр топ мұғалім рөліндегі оқушыға сұрақтар дайындайды. Барлық сұрақтар шет тілде қойылады. Сарапшылар мен әдіскер рөлін де оқушылар атқарады. Оларға уақыт қадағалайтын қатысушы, екпін, айту және интонацияны тексеруші, материалды меңгеру деңгейін, логика, баяндау реттілігін қадағалайтын, сұрақ қоя білуді тексеретін, мәдениет, сауаттылық, қарым-қатынас еркіндігін бақылайтын, паразит сөздерді түзететін, сөйлеушілердің коммуникативтік дағдыларын зерттей отырып, тақырып бойынша берілген жауаптардың дұрыстығын бақылайтын сарапшылар және жұмыс шуының артында, рөлдерді ауыстырып отыратын ұымдастырушы кіреді. Осылайша сабақ барысы драмалық ойынмен жалғасады.

Алайда оқыту кезіндегі ойындардың өз ережелері болады, шетелдік зерттеушілер Хусам Рушди Иштави, Авад Сулейман Кешта пікірінше, мұндай ережелерге келесі қағидалар кіреді [4]:

– ойын белгілі бір тапсырманы аяқтауға немесе қарсыласқа қарсы тұруға негізделуі тиіс;

– ойын белгілі бір ережелер жиынтығымен реттеледі;

– ойын үлкен еркіндікті қамтуы қажет;

– психологиялық тұрғыдан ойын, ең алдымен, шынайы өмірден айқын бөлінген ерікті жағдай болуы мүмкін;

– ойын жағдайының оқиғалары әлеуметтік факторлардың минималды мәнімен өз бетінше қарастырылады. Сондықтан егер ойын әлеуметтік проблеманы модельдесе, шындықтан ажырап, абстракцияланады;

– ойында мүмкін болатын шешімдердің белгілі бір саны болады, яғни ойын барысында өмірдегідей шешімдер шексіз емес, анық ақырғы санмен шектеледі;

– ойын әрқашан соңына жетуі тиіс.

Қорытындылай келе, оқыту кезінде прагма-коммуникативтік құзыреттілікті дамыту мақсатымен ойын технологияларын қолдану кезінде педагог осы мақалада аталған қағидаларға сай әрекет етуі тиіс, яғни: ойынды жоспарлау кезіндегі сұрақтарға жауап беру; ойынның функцияларын анықтау және болжамды нәтижелерді зерделеу; ойынды сабақ мақсаттарына сай жоспарлап, практикада жүзеге асыру; ережелерге сәйкес жүргізілуін қадағалау.

Орындалған жұмыстың нәтижелері мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді: прагма-коммуникативтік құзыреттіліктің дамуы табиғи жолмен емес, ерекше жағдайларды қалыптастырудың арнайы әдістерінің көмегімен жүретінін атап өткен жөн. Мұндай белсенді әдістер, яғни ойын технологиялары бір мақсатты көздейді: оқушыға әлеуметтік-психологиялық тұрғыда әсер ету, оның прагма-коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға және жетілдіруге ықпал ету. Оқушылардың сөйлеу белсенділігінің кепілі шет тілі сабақтарының дәстүрлі емес формалары болып табылады, және ең тиімді форма – ойын түріндегі сабақтар.

ӘДЕБИЕТ

1. Починок, Т.В. Формирование социокультурной компетенции как основы межкультурного общения / Т.В. Починок // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 7. – 2-6 б.

2. Lin Hong. Using Games in Teaching English to Young Learners. The Internet TESL Journal, Vol. VIII, No. 8, August 2002. [Electronic resourse]. Mode of access : http://iteslj.org/Lessons/Lin-UsingGames (acessed: 12.07.2019)

3. Колесников, А.А. Функциональная роль обратной связи в структуре речевой деятельности / А.А. Колесников // Иностранные языки в школе. – 2011. – № 1. – 20-27 б.

4. Ishtawi H.R. The Effects of Game Strategy on the Learning of English Grammar for the Twelfth Grade Students.The Islamic University of Gaza Deanery of Graduate Studies Faculty of Education Curriculum & English Teaching Methods Department, Gaza, – 2011.

«ҰРПАҚТАР ДИАЛОГЫ ЖӘНЕ ЖАҢА БАҒДАРЛАР»
Ғылым қызметкерлері күніне арналған жас ғалымдар мен мамандардың
IX Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының
материалдар жинағы
Сәуірдің 27-28, 2023 ж.

II - Том

Сборник материалов
IX Международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов
«ДИАЛОГ ПОКОЛЕНИЙ И НОВЫЕ ОРИЕНТИРЫ»,
посвященный Дню работников науки РК
27-28 апреля 2023 года

II - том

Proceeding of IX International Scientific and
Practical Conference of young scientists and specialists
"DIALOGUE OF GENERATIONS AND NEW MILESTONES",
dedicated to the Day of Science Workers of the Republic of April 27 - 28, 2023

II - Volume

Подписано в печать 24.05.2023 г.
Гарнитура «Times New Roman. MS Minsho»
Формат 70x90 1/8. Объем 59,0 п.л. Заказ №3292. Тираж 150 экз.
Сверстано и отпечатано в издательстве «Полилингва»
При КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru